ערוך השלם

יצחק קיוב.

ספר

ערוך השלם

הלא הוא ספר הערוך אשר בו נקבצו כעמיר גורנה כל המלות החמורות בתלמוד ומדרשים ונסדרו עפ"י א"ב למען ירוץ הקורא בו

מאת

רבינו נתן בן רבינו יחיאל ז"ל

ראש מתיבתא דרומי

ועליו ספר

מוסף הערוך

להרב החכם הבקי בחכמת הטבע והרפואה והבלשן הגדול רבי

בנימין מוספיא ז"ל.

מיוסד על הדפוס הראשון של הערוך (בערך הרל"ז) ודפוס וויניציאה (הרצ"א) עם הוספות, הגהות, הערות ותקונים על פי שבעה כתבי יד מהערוך עתיקי יומין ועם מעלות אחרות רבות כאשר תחזינה עיני הקוראים.

אזנתיו וחקרתִיו ודרשתיו

אנכי הצעיר

חנוך יהודה באא"מ הר"ר ישראל קאָהוּט

רב ואב"ד בק"ק פינפקירכען והגליל יצ"ו.

מהדורה שניה / חלק שני

★

וינה, תרפ"ו — 1926

הוצאת „מנורה" וינה — ברלין

וינה, רחוב הַיְנֶה 16

Printed in Austria.

מזכרת אהבה

ליובל שנת החמש ועשרים

אוביל בראש ספרי ברכת שַׁי לכבוד מוֹרַי אשר הוקמו עָל להורות את בחורי בני ישראל בבית המדרש לרבנים בברעסלוי,

ה״ה החכמים המפוארים, חין ערכם נודע בשערים

מתור״ר צבי בן כה״ר יעקב גרעטץ. ומתור״ר ברוך בן מוה׳ שמואל צוקערמאן.

האל המחיה את הכל, יחיה את הדרת כבודכם עוד **ליובל שנת החמשים** ויתן לכם שיבה טובה כח ועוז, להצמיח בגן המדעים פרי חכמתכם ותנובות תבונתכם גם בימים הבאים, שמש פעולתכם יאיר בנֹגה וזיו שבעתים, ויקר שמכם יזהיר עד בלתי שמים!

כאות תלמידכם המוקירכם ומכבדכם בתמים עד אחרית הימים

הצעיר חנוך יהודה המכונה ד״ר אלכסנדר קָאהוּט.

ARUCH COMPLETUM

sive

LEXICON

vocabula et res, quae in libris

TARGUMICIS, TALMUDICIS ET MIDRASCHICIS

continentur, explicans

auctore

Nathan ben Jechiel

Nathane filio Jechielis

saeculi XI Doctore celeberrimo, Praeside scholarum Talmudicarum Romae;
cum appendice ad discendum utili per Benjaminum Mussafiam, medicum, philosophum, philologum et physicum ad contextum Aruchinum adjuncta.

*

Praelaudatum opus ex disciplinis contextus Aruchini Venetiis (anno 1531) editi et typis mandatorum optimi ita ex hujus cum editione princip. (ante 1480), nec non cum septem Aruchinis veteribus manuscriptis bono cum animo facta comparatione corrigit, explet, critice illustrat et edit.

Dr. Alexander Kohut,

Rabbinus supremus Quinque-Ecclesiensis (Fünfkirchen).

Tomus secundus.

VINDOBONA 1926

Published by

Hebräischer Verlag „Menorah“ G. m. b. H., Wien — Berlin.

אות הבית

I בָּא (er kam) והשם ביאה (das Kommen ושב הכהן (ויק' י"ד, ל"ט) ובא הכהן (שם מ"ד) זו היא שיבה זו היא ביאה בר"ג דאלו הן הלוקין (מכו' י"ג:) ובר"ג דכיצד אשת (יבמו' י"ז:) ובס"ג דאלמנה לכ"ג[1]) ובפ' התכלת בגמ' דהלחם (מנחו' מ"ה:) ובסוף כיסוי הדם בגמ' דהשוחט ונמצאת טרפה (חולי' פ"ה.). פי' זו היא שיבה זו היא ביאה מה שיבה בא הכהן מביתו לבית המנוגע אף ביאה בא הכהן מביתו לבית המנוגע דילפינן גזרה שוה מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע כשמצאו שפשה ואינו נותץ הבית כדכתיב (ויק' שם) ושב הכהן ביום השביעי והנה פשה הנגע בקירות הבית וצוה הכהן וחלצו וגו' עד ועפר אחר יקח וטח את הבית אף ביאה נמי דכתיב (ויק' שם) ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית אע"ג דכתיב (שם מ"ה) ונתץ את הבית אינו נותצו אלא חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע וכן מסור' בתורת כהנים (ספרא מצורע פרש' ז' פרק ד' דף ע"ג רע"ד בהוצ' את"ו) מה מצינו בפושה בראשון חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע [וכ'] ובסוף שבוע שלישי אם פשה נותץ מכאן למדנו ג' שבועים לבתים[2]). והתורה אמרה הבא להרגך השכם להורגו בס"ג דהרואה מקום (ברכו' ס"ב: ועיי' שם נ"ח סע"א) ובפ' בן סורר ומורה בגמ' הבא במחתרת (סנהד' ע"ב.) פי' היכן אמ' תורה (שמות כ"ב, א' ועיי' פירש"י וילק' משפטי' רמז שמ"ב) אם במחתרת ימצא הגנב והוכה ומת אין לו דמים ופי' רבא (סנהד' שם) מ"ט דמחתרת חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו והא מימר אמר אי קאי באפאי קטילנא ליה למריה דביתיה[3]). ואת הבאין ברשותה בכתוב' בפ' הכותב לאשתו (פ"ו: עיי' פ"ה: ירו' קידושי' פ"א הל"ד ד"ס סע"ב) כתב לה נדר ושבועה אין לי עליך וכ' עד ועל הבאין ברשותיך. פי' שמכרה או שנתנה להם[4]). וכן פי' במתניתא דבי' ר' חייא (תוספת' כתוב' פ"ט ועיי"ע אַפָּתֵּק מש"כ שם) אלו הן[5]) הבאין ברשותה כל שמכרה להם או נתנה להם במתנה. * [אחי"ה וכנ"ה הרבה פעמי' עד כי חדלתי לספור ד"מ בא וראה (תעני' ח'. מגילי כ"ט. כתובי ק"ה. סוטי י"ג. ל"ו. גיטי' נ"ז. ב"ק ע"ט: ב"מ ע"א. ב"ב פ"ח: סנהדי כ"ב. ק"ח. ערכי' ט"ו. ל': מנחו' ק"י.) כמו תא חזי, איתא חמי בירו' עיי"ע אֱתָא. ושם אי' עוד ציונים בענין יבא עלי אם.. ובקהל"ר פ' חופר גומץ אי' בט"ס אם לא יבא עלי וצ"ל יבא עלי אם לא.. ובירו' יומ' פ"א דל"ח רע"ד יבא עלי אם ראו קורות ביתי ירו' פסחי' פ"ו דל"ג, אי רק: יבא עלי. ר"ה ט"ז. באי עולם סנהד' ק"ב. ואילך: עולם הבא. ירו' תרומ' פ"א ד"מ: מכאן ולבא. ירו' תעני' פ"ב דס"ה ע"ג דבר שהוא לבא פי' לזמן הבא. ברכו' פ"ט, מ"ד לעתיד לבא. ירו' גיטי' פ"ז דמ"ח סע"ג אם יש בו דעת לבא יש בו דעת לשעבר ובירו' ר"ש תרומו' ד"מ: אי' יש בו דעת להבא וכ' אבל יותר נראה כי לשעבר ולבא בירו' פתרונו כמו בדיעבד ולכתחילה של בבלי עיי' מה"י צד י"א: בחנמל (תהלי' ע"ח, מ"ז) נדרש בא חן מל עיי"ע בחנמל. — ובדרך כבוד ענין בָּעַל כמו ואבואה (בראשי' כ"ט, כ"א וכדומה הרבה) ד"מ בריש כריתות (ב'.) הבא על האם, שם פ"ב מ"ג הבא על השפחה, ירו' יבמו' רפ"ב ד"ג, ע"ג בא על הראשונה ובא על השנייה וכ' ירו' סוט' פ"ג די"ט. בא על אחת מכל העריות וכ' ושם בִּיאָה עיי"ע.] —

* 2 בָּא = וָוא (Eigenname einiger paläst. Lehrer) שמות כמה תנאים בא"י, עיי' מה"י של

---

[1]) כונת רבינו על יבמו' ס"ט. אבל לפנינו לי' אבל אי' עוד מה שלא מסר רבינו והנם במסרת רי"פ עיי' מנחו' ד'. עירו' נ"א. עדה כ"ב: יומ' ב': נזי' ה': הוריו' ח': בכור' ל"ב: [2]) אלה הם דברי רבינו ועיי' פירש"י לויק' שם פסוק מ"ד. [3]) בסנה' ובילק' בשינוים ועיי' עוד ירו' סנהדי' פ"ח הל"ח דכ"ו ע"ג. [4]) ועיי' ג"כ פירש"י, וכ"י ו"ו אי' בטעו' פי' מי שמכרה או שנתנה לכהן. [5]) בתוס' כתו' אלו הן יורשין.

מהרז"פ צד נ"ו. נ"ז. ס"ו. ואילך, והוא קיצור ולש' קלילה תחת אבא, וכן רבה ורבא בש"ס בבלי תחת ר' בה ור' בה ועיי' עוד ע' אביי.

בָּאג (בל"ס בגא בל"פ باغ Baumpflanzung, Garten ובהשאילה קבוץ שדות) הני בני בי רב דדיירי בבאגא בגמ' דפ"ק דפסחי' (ח׳:) ובהלכה קמא דאלו מציאות (כ"ב:) באגא בארעא דיתמי לא מחזקינן. פי' באגא בקעה שיש בה שדות הרבה כלו' כל הבקעה לא אסרינן בשביל שדה אחת של יתומין שיש בה, מוחזק ועומד מאי (ב"מ שם) כלו' אם בודאי ידעינן אי זו היא של יתומין מאי. ובפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את העיר (ב"ב ס"ח:) מאי ביזלי א"ר אבא פיסקי באגי[1]. פי' פיסקי דארעתא דלא הוו ט' קבין דלא חשיבין לאיזדבוני בפני עצמן אלא ע"ג העיר. [בפ' איזהו נשך בגמ' אין פוסקין] (ע"ג.) מנטרי באגי[2]. באגי שדות הרבה כשיעור מאה כור בית זרע הן חסר הן יתר ועומדות על מצר אחד ושוכרין שומרין לשמרן מן הבהמה וחיה שלא יאכלו כשהן זרע ומבני אדם כשנעשית קמה. * [אחי"ה וכנ"ה עירו' ע"ג. בני בי רב דאכלי נהמא בבאגא, ב"ק קי"ג: זילו וקטלו מכל-באגי ואינהו אזלו וקטלו מחד באגא וכו'. ב"ב כ"ט. חדא ארעא בכולא באגא. ודע שרש"י בכל מקום פי' בקעה כפי' רבינו בראש הע' ורשב"ם לב"ב ס"ח: פי' שדות כפי' רבינו בסוף הע' ועיי' עוד ע' בר ג' וע' בר מחוונית‍א. ומוצא אני המלה מל"פ·וסו' שטעמה גן ופרדס אילנים].—

* בַּאגִין ט"ס תחת באיין עיי"ע ביין.

בַּאדָן (שם מקום בצפונית מזרחית של שכם עיי' שווארטץ דאס הייליגע לאנד קכ"ז) בסוף ערלה (פ"ג, מ"ז) אגוזי פרך ורימוני באדן, ובכלי' בפ' כל כלי בעלי בתים (פי"ז, מ"ה) לא הוזכרו רימוני באדן[3] וחצירי גבע[4] אלא שיהו מתעשרין ודאי בכל מקום. פי' שם מקום וכן פרך מקום[5] ופירותיהן גדולים וחשובין. ובס"ג דערל[6]) ובס"ג דע"ז (ע"ד.) ובר"ג דביצה (ג׳:). * [אחי"ה וכנ"ה בירו' ערלה פ"ג הל"ה דס"ג רע"ב ועיי' תוספת' כלי' פ"ו והיה שם מקום בצפוני מזרחי של שכם].

* באדן (E. n.) ביוחסין השלם צד קי"ט. כתוב וז"ל באדן: בערוך אמ' באדן שם חכם, ושם ר' בדן שם חכם עכ"ל בערוך שלפנינו ובכ"י לי' ולא ימצא גם בספרי חכז"ל כאשר העיד סד"ה ריש אות בית, וקרוב הדבר שכונת בעל היוחסין על ערוך של ר' צמח גאון עיי' בחלק ראשון במבוא צד XVIII].

* באות [עיי"ע בואתן.

* באזי עיי"ע בז ה'.

* בַּאזְיַאר (בל"פ بازيار בל"ע بيزار ,Falkenjäger Falkonier) שבת צ"ד. ומי איכא סוס המיוחד לעופות אין איכ' דבי וויאדן ובכ"י מ' (ד"ס ק"ב.) דבי זירין ובכ"י א"פ סוסיא דבי זייארין ובדפ' שונצ' וויניצ' ר"פ יושטיניאן ובסיל' וייארן זט"ס וצ"ל בי זייארן אבל הנוסח היותר טוב כתב רבינו בע' זיידן בשם רה"ג ז"ל שהוא שונה סוסא דבאזיירן ויחיד קורין אותו בל"פ באזיאר כ"ה בדפ' וויניצ' וכ"י ל"ד ונוסחאות שונות יש בה ע"י ט"ס כאשר אוכיח בעה"י בע' הלזה וכנים דברי רה"ג. שבל"פ باز נץ וכ"ה בל"ע ובל"ס נקרא בזיקא, בוזיקא; וצודה עוף נץ נקרא בל"פ באזיאר, והקבוץ באזיארן, וכבר בא בסנהד' צ"ה. נפק לשכור בזאי והוא בעצמו ותומו ל"פ شكار باز פי' לצוד עוף הנץ עיי"ע שכר בזאי. ורש"י פי' שם לש' פרסי . . נ"א כפר הוא ובאמת כ"ה בילק' נביאי' שמואל ב' רמז קנ"ה נפק לכפר בזאי ונוסח' מוטעת היא, ובענין פתרון המלה עיי' ג"כ ספר עט"ש למהרי"פ צד כ"ה.

* באח"ב (Abbreviatur) עיי"ע דצ"ך.

* באטי עיי"ע בט ב'.

* בַּאִימָה, בַּאִינָה (הוא בית ענות של מקרא El Baneh) סוף ערלה ירוש' ד"ס: עיירות המובלעות בארץ ישראל כגון באינה ובאימה וחברותיה וכ' ובתוספתא כלאי' פ"ב אי' בית ענה ונראה שהוא בית ענות של מקרא (יהוש' ט"ו, נ"ט) והיתה לדעת אייזעביאוס רחוקה מחברון ד' מיל רומיות ונקראת בל"י Βηθανίν והוא Βετάνη של ספר יהודית א', ט' וגם היום יש כפר באנה עיי' נייבויער געאגראפיא תלמודית צד רל"ו ועיי' רוימער פאלעשטינא צד קנ"ט ור"י שווארץ (דה"ל צד קמ"ו) ויש להבדילו מהמקום בית ענת (יהוש' י"ט, ל"ח, שופטי' א', ל"ג) שהיתה עיר בנפתלי ועיר הנזכרת לעיל בית ענות היתה ביהודה רחוקה מעט

---

[1]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בע' בזל. [2]) בחי' הריטב"א לב"מ גורס נטרי באגי. [3]) כ"ה בפי' רה"ג לסדר"ט דיי"ג וכ"ה בר"ש לכלי' שם וכ"ה בביצ' ג': אבל בכ"י מ' שם וכן בערלה בע"ז וביבמ' אי' בדן. [4]) כ"ה בדפ"ר, ובשדפ"ע וחצרי. [5]) עיי"ע פרך א'. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"י פ"ר והוא ביבמו' פ"א: ובדפ"ע חסר.

מחכרון אשר ע"כ יפה עולה לשיטת הירו' שמונאה לעיירות המובלעות בא"י שבאמת היתה עיר תחומית של א"י.

* באיין עיי"ע ביין.

באלא (בל"פ بالا Waldanhöhe, Berg) בסוף הלכה קמא בפ' אותו ואת בנו (חולי' ב'.) הני עזי דבאלא[1]) כשרין לגבי מזבח. פי' יער ששמו כן. ס"א ברא תרג' חוץ ברא והן מדבריות. * [אחי"ה הפי' הראשון שייך לרגמ"ה כדמוכח מפירושו לחולין כ"י (בקובץ כ"י אנגייליקא A. 5. 18 דף של"ז ע"ב) ולפי דעת ס"א הוכרחנו לומר כי אותיות ל' ור' מתחלפות והוא כמו תּוֹרְבָּלָא, חולי' שם והוא תרג' של שור הבר. אבל לפ"ד נראה שהמלה ל"פ היא וטעמה מקום גבוה והר, והן עזים שרועים בראשי ההרים וכן יש לפתור בי עילאי חולי' נ"ט: וצ"ל בתיבה אחת בעילאי עיי"ע וע' טגרס, ורש"י פי' באלא יער לבנון! ועל פיו פי' החכ' לעויזאהן זאאלאגיע דע"א.]

* 1 בַּאלִי (בל"פ بالیدن sich bewegen, bewegen machen, aufscheuchen) נדה כ"ו: באלי ואתי ופירש"י ממהר לבוא ויפה פי' שטעם המלה בל"פ מתנענע וממהר להלוך ובפעל יוצא ענינו מנענע ומעורר אחרים וזה שיעורו ג"כ בנדה י"ז: אביי באלי דידבי רבא באלי פרוחי פי' מעורר ומגרש זבובים ויתושים וגם בזה כנים דברי רש"י. ורבינו בע' כל ב' גרם מכלי, ולא מוכרחים אנו לזה.

* 2 בַּאלִי (בל"ע بلی Glück והושאל לשם פרטי). ברכו' כ"ה קל"ס ע"ב אמר באלי א"ר יעקב, תעני' י"ח סע"א אמר באלי א"ר חייא בר אבא . . א"ל ר' חייא לבאלי, שבת י"ז: ע"ז ל"ו. אמר באלי אמר אבימי ועיי"ע גוות. פי' שם חכם ובל"ע פי' שעצ"פ וכן שם הכולל הצלחה.

* בּ׳אם עיי"ע בהם.

* בַּאמַי (בל"י βῆμα Erhöhung, Thron) שהש"ר פ' כמעט (ג', ד') אמרה ירושלים לבת בבל פני פלאי קקים באמי מחי את סבורה בעצמך שאת בתולה זקנה את שבי לארץ אין כסא (ישעי' מ"ז, א'). נ"ל שדרש מלין אחרונות אין כסא. ומלה יונית בֵּימַא (כצ"ל עיי"ע) מקום גבוה, כסא; ותיבות מחי את יחדיו ידובקו ותהיינה לאחדים מחיאת בל"י μηκέτι פי' אין עוד. וכל המאמר כ"ה בל"י ἄπαγε παλαιὰ κακή, βῆμα μηκέτι! כלומ' קומי זקנה רעה, אין כסא! או י"ל תחת פני פלאי צ"ל פורני פליאה πόρνη παλαιὰ כן תרג' עקילס לבלה ניאופים (יחזק' כ"ג, מ"ג) כאי' בויק"ר פל"ג עיי' ילק' יחזק' רמז שס"ב ועיי"ע פליאה, וע' פרן ו'. ור"ב יש לו תיקונים אחרים עיי"ע כאמי ושם אפרשנו ועיי' פתרונו מאת החכם הרב ר' נחום ברילל בב"ח ח"ו צד ש"א ואחיו החכ' אלחנן במאמרו פרעמדשפ, רעדענס. צד י"ז. אבל לפי פירושנו איננו מוכרזים לתיקונים הרבה ונוכל לקיים גירכת הדפוסים.

* בַּאנֵי, בַּאנְיָא עיי"ע בי בני וע' בניה.

בַּארג (בל"פ پاره Süssigkeit; מֵי בארג בל"פ می پاره Süsswein או עיקר הגי' באדג בל"פ باده Süsswein, Most) בע"ז בפ' אין מעמידין בג' והחומץ (ל'.) מתוק חמר בארג[2]). פי' בארג גופיה חמרא מבושלא, בארג לשון פרסי הוא יין מבושל שעומד על שלישו כגון דשבקי להו עינבי למשרי[3]) וחליאן טפי דאע"ג דשתי חיויא מיניה מפשר ליה חוליא למרריה דחיויא ואין בו משום גילוי. פ"א בארג עשבים טובים שממשימים ביין וממתיקים אותו. * [אחי"ה לפי פ"א תהיה המלה לש"פ پرکنه = برکنه פי' עשבים וסממנים כתושים. ובע' בְּרַק אראך פי' אחר ע"ש. ורש"י לע"ז שם פי' מי בארג משקה משובח בארג ל"פ משובח כמו סוסיא בארג בחלק (סנהדי צ"ח.) עכ"ל. ובסנהדי' שם פירש"י: סוסי ברקא: סוס מסורק ומכוון ונאה וכ' מזה נראה שגם כאן פירש ברקא כמו בארג שענינו ומכוון ונאה כמו משובח הוא ומקור לפירושו נ"ל הוא ערך בַּרַקָא שפי' שם רבינו „סוס משובח ס"א סוסיא בחגר" כ"ה בכ"י ו"ו והוא לפ"ד ל"פ بهاگیر משובח ויתר דברי רבינו אפרש בהך ערך ע"ש. ודע כי גי' כ"י ו"ו ול"ד מי באדג וזה עיקר כי מי בל"פ יין ובאדג בל"פ יין מתוק. וכן מצאתי בפי' ר"ח כ"י לע"ז (בקובץ כ"י אנגייליק' סי' A. 10. 2 דף י"ח ע"ב) וז"ל: ובל"פ באדגי. קרינא יין מתוק עכ"ל, ואחריו נמשך רבינו.] —

* בָּאַשׁ (1. übelriechen, übelriechend machen; 2. üblen Geruch, üble Gerüchte verbreiten) תרומ' פ"י מ"ב הבאישו מימיו, ב"ק מ"ז: מ"ח: נפל לבור והבאיש מימיו. ושם: לא שנו אלא שהבאיש בשעת נפילה וכ', שהש"ר פ' כי

---

[1]) כ"ה בחולי' ובכ"י ה"ב ובדפ"ע אי' דבאלה. [2]) והנוס' היותר טוב: מ י בְארג וכ"ה בע"ז וכ"ה בע' אפסנתין ועיי' בסוף הערך. [3]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ' אמש' אבל בדפ' ראשונים בט"ם לתשרי.

טובים: מה המים מבאישים ומחמיצים בקנקן, מכילת' בשלח פ"א וילק' ריש בשלח סרמ"ז רכ"ה בשם הפסיקת' בשלח (צד פ"א) והביא לו דג מבאיש (ועיי"ע ברדל). שמ"ר פכ"ו הבאיש המים במצרים. ובהשאילה כמו (שמו' ה', כ"א) הבאשתם את ריחנו: קהל"ר פ' זבובי אתמול מבאישין כנגד משה וכו', ושם אתמול מבאישין דברים כנגד דוד וכו'. וענין הפעיל הבאיש עיי' בע' באושה.

* בְּאִישׁ (בל"ע بَيِس בל"ס באש missfällig sein, verdriessen, übtg. krank sein) ירו' ברכו' פ"ג ד"ו. דבאיש ליה. ושם פ"ז די"א ע"ג ובאיש לר' זירא ובירו' סנהד' פ"ג דכ"א ע"ד אי' לר' זעירא, ירו' שבת פ"ח די"א. ובאש לר' אלעזר פי' חרה לו והיה לו פנים זועמות ובהשאילה חלה ד"מ נדרי' מ'. רב חלבו באיש, ירו' חגיג' פ"ב הל"א רבך באיש, ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה ע"ג ר' ייניי איבאש וכ"ה ירו' ע"ז פ"ז דמ"א. ירו' קידוש' פ"א דנ"ט סע"א אילו הוית גבאי לא אבאשתא. ירו' ב"ק פ"ח ד"ו: אהן רומיי כד מיבאש. כולן לשי' חלה וכ"ה בל"ס בֵּאשׁ, ובאתפעל אֶתְבֵּאשׁ והשם בָּאשׁותא ובל' שומרוני' באשו וכן בל"ע ביש, והשם بُؤس ומזה התואר באישא עיי"ע הבא אח"ז.

בְּאִישָׁא (בל"ס בְּאשׁ ein Kranker) בפ' מי שמתו בס' הלכ' בעל קרי (ברכו' כ"ב סע"א) באישא הוה בקילעא דר' הושעיא[1]. בגמ' דבמה מדליקין (שבת ל'.) מהו לכבויי בוצינא[2]) מן קדם באישא בשבתא[3]). פי' חולה[4]).

* בְּאוּשָׁה בל"מ בְּאֻשִׁים (schlechte Trauben, Herling) ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד הענבים והאבשין משיבאישו, ר' זעירא בשם ר' יסא משיקראו באישה וצ"ל באושה וכן הביאו הר"ש לשביעי' פ"ד מ"ח ע"ש וכ"ה בע' אוּבְשִׁין וע"ש מש"כ. ובמשנה של ירו' מעשרו' פ"א מ"ב אי' הענבים והבאושין משהבאישו. וגי' הבאשין היתה גם לפני תוספות ר"ה י"ב: ד"ה התבואה ע"ש, ורבינו גורס והאובשין ובדפ' ויניצ' והאבשום וזאת הגי' היתה ג"כ לפני המהרש"א ע"ש.

* בְּאִישׁוּת (בִּישׁוּת בל"ע بأس Schmählichkeit, Unheil) ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ג מדינתא אזלא בבאישות פי' הולכת ברוע בקלקול ובחוסר כל והמלה כמו בישות ע"ש וע' בְּאִישׁ.

1 בַּב (בל"פ וערבי بيا, باب Thüre, Pforte) בפ' במה מדליקין בגמ' על ג' עבירות (שבת ל"ב.) [מר עוקבא א' רעיא חגרא ועיזי רהטן[5])] אבב חוטרא מילי ואבי דרי חושבנא . . . אבב חנותא נפישי אחי ורחמי[6]) אבב בזיוני[7]) לא אחי ולא רחמי. פי'[8]) רעיא חגרא: רועה פִסח שאינו יכול להלוך ולרוץ ועז בורחת כשמגיע בשער גדרות צאן, כדמתרגמינן (אונקי' לבמדי' ל"ב, ט"ז) חוטרן דען, ובבית הדיר, כדתנן (ב"ק נ"ה:) הכונס צאן לדיר, שם מעלה לו החשבון מבריחות שברחה ושם מכה אותה. אבב חנותא[9]) בפתח החנות של יין כל אוהביו באין ושואלין בשלום בעל החנות כדי שישתו עמו. אבל אם רואין שנתפס אדם בבית המכס או בבית המושל להיענש[10]) כל אוהביו בורחין ואין אחד מהם פונה אליו. פ"א אבב בזיונא לפתח בזיון[11]) ובנדרי' בסוף ר"א אומר (ס"ו:) א"ל תברי יתהון אבבא[12]) בבא בן בוטא הוה יתיב ליה אבבא ודאין דינא כו' ובס"ג דנדרי' (צ"א:) סליק נואף איתיב במחבא[13]) בבאלי בבא[14]) פי' ע"ג כיפת השער במחבא, בבאלי כמו שפי' אבולאי [עיי"ע]. (א"ב תרג' בפסוק ותאמר לו זרש אשתו (אסתי ה', י"ד) ועל בבא דביתיה דמיה ישתפך). *[אחי"ה וכנ"ה בשבת קנ"ו: קרא אבבא, מ"ק כ"ה. פרוס בבא. חולי' מ"ז. יתיב ר' אחא אבבא . . זיל אימא ליה למאן דיתיב אבבא וכו'. ב"ק קי"ג. חלף אבבא דבי דינא. עירובי' י"א: אזל רב ששת קם אבבא דבי דינא כ"ה לפי גי' ד"ש וכ"ה בע' זיין ושם אי' אבבא דבי זיינא אבל בגמ' בדפ' חוץ דפ"ש אי'

---

[1]) וכ"ה בע' קלע' ג' ובדפ' בברכ' אי' באושא הוה עובדא בקילעא ובכ"י מ' באושא הוה אקילעא דר' הושעיא, וגי' הע' יותר טוב עיי' בהפשב"ע והגה של בעל ד"ס לברכו' שם דנ"ד: אות כ'. [2]) וכ"ה בכ"י מ' אבל בדפ' עוד דנורא. [3]) וכ"ה בכ"י א"פ ועיי' ד"ס דכ"ז: [4]) וכ"ה בפירש"י ועיי' עוד ע' ביש, בישו, בישות וע' חצף. [5]) יש להשלים כן שאליו סובב רבינו פירושו למטה. [6]) לפנינו אי' ומרחמי ובכ"י מ' נפישי אחי מרחמי. [7]) ובע' זיין גרס רבינו ג"כ במלה אחת ביזיינא וזה לפי גי' דפ"ר ופיזי, וכ"י שם ודפס"ע החדשים בשתי מלות ועיי"ע בזבנא וע' בזיוני, ובכ"י א"פ אי' ג"כ אבי בזיוני. [8]) וכעין זה בפירש"י ע"ש. [9]) בל"פ مى خانه an der Thüre des Weinhauses. [10]) כ"ה בדפ"ר. [11]) עיי"ע בז ב'. [12]) כ"ה על נכון בדפ"ר, אבל בשד"ע אי' על ריש דבבא ובנדרי' על ריש אבבא וגי' הדפ"ר עיקר שבו נקט לישנא דמשתמע לבי' אפי' ר"ל על בבא כלומר על פתח ועל בבא כלו' על בבא בן בוטא. [13]) כ"ה בכ"י ו"ו. [14]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ומסכים עם פי' רבינו שטעמו בל"פ بالا بيا כיפת השער אבל בע' בלאי אראך פירושי היותר קרוב להבנת ע"ש ובדפ"ע אי' בבלאי בבא, ובנדרי' בכלאי וכ"ה בר"ן ופירשו מסך כאילו כתוב בקלעי.

רק אבבא. והקבוץ ברכ׳ נ״ח: הוו פתיחין ליה ארבעה בָּבֵי וכמנחו׳ ל״ד. ד׳ בָּאבֵי —. ובדרך השאילה הונח ג״כ על אופן אחד משנים או שלשה פנים ד״מ שבת ג׳. בבא דרישא בבא דסיפא (וכן נחלק סדר נזיקין לבבא קמא, לבבא מציעא, ולבבא בתרא וכן היה מחלק התוספתא את מסכת כלים.) ר״ה ל״ג: תקיעה דכולהו בבי ותרועות דכולהו בבי. בל״ע بَاب, بابة פרשה, ופרק ואופן.] —

* 2 בַּב עיי״ע דבב וע׳ איתן.

* בָּבָא (Eigenname pal. Lehrer) בבא בן בוטא עיי״ע קודם זה וכ״ה בב״ב ג׳: וכריתות כ״ה. אמרו עליו על בבא בן בוטא שהיה מתנדב א״ת בכל יום וכ׳ ואולי היה אביו של ר׳ יהודה הנק׳ ר׳ יהודה בן בבא ועיי׳ עליו ד״מ קכ״ט ומבוא המשנה למה״ריב צד קל״ג.

בִּיב (בל״ס ביבא דמיא והוא כמו בל״ס חביבא. בוביא מל״ע بيب Kanal, Wasserleitung) בפ׳ כיצד משתתפין (עירו׳ פ״ח. וירו׳ עירו׳ ספ״ח דכ״ח: וירו׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב. ותוספתא עירובי׳ פ״ו) ביב שהוא קמור[1]) ד׳ אמות ברשות הרבים [וכ׳] והן[2]) יורדין לביב. ובע״ז בפ׳ כל הצלמים (מ״ד: זו עומדת על [פי] הביב. ובר׳ ב״ר (פ״א) מלך בשו״ד בונה פלטין במקום הביבין [ובמקום] האשפה [ובמקום] הסריות. ובפ׳ י״ג (י״ב) אלה תולדות השמים מלך בשו״ד בונה פלטין ואם נתן ביבה על פתחה אינו נאה הב״ה ברא את האדם ונתן ביבו על פתחו והוא נאו והוא שבחו[3]) פי׳ בלי לעז קלוא״קא[4]) שיורדין שם כל השופכין והאדם עשוי ביבו של חוטם על הפה. * [אחי״ה וכנ״ה באהלו׳ שם. ירו׳ חגיגי׳ פ״ב דע״ז ע״ג הפלטין הזו במקום ביבין, ב״ר רפכ״ד חדרים וביבים ומערות, ריש קהל״ר פושט ידו בביבין, שמ״ר פ״ו נוח לו לשלמה שיהא גורף ביבין שלא נכתב עליו המקרא הזה (מלכי׳ א׳ י״א, ה׳) ובב״ק ו׳. במין נקבה פותקין ביבותיהן (עיי״ע גרף א׳) שמ״ר פל״ו מצא אבן ונכשל בה מצא ביב נופל בו. ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ח סע״ד עאל ליה מן ביבא דמדינתא פי׳ שנכנס דרך ביב שלא היה יכול לכנוס דרך שער מפני שומרי עיר של צבא אדריינוס ובאיכ״ר פ׳ בלע הגי׳ עליל ביה בבוביא דמדינתא והיא היא אך בלי סורי].

☜ בָּבוּ (עיי״ע דבבו Feindschaft) תרג׳ וישנאו אותו (עיי׳ ירו׳ תרג׳ א׳ לבראשי׳ כ״ה, י״א; ל״ז, ד׳. ה׳. ח׳; ג׳, כ׳; במדי׳ ל״ה, כ״א. כ״ב) ונטרו ליה בבו). * [אחי״ה ויותר נכון דבבו שאות ד׳ שרשית היא עיי״ע וע׳ בעל דבבא].

בָּבוּאָה (בל״ע بوبو Abbild, Wiederschein, = Reflexerscheinung eig. das kleine Bild (im Auge)) בס״ג דיבמות (קכ״ב.) ובפ׳ (כל הגט[5]) [וצ״ל האומר] בגמ׳ מי שהיה מושלך בבור (גיטי׳ ס״ו:) ודלמא שד הוא אמר רב יהודה אמר שמואל[6]) כשראו לו דמות אדם אינהו נמי אדמויי אידמו[7]) דחזו לי בבואה, אינהו נמי אית להו בבואה דחזו ליה בבואה דבבואה, ובס״ג דהשוחט אחד בעוף (חולי׳ מ״א:) לתוך אוגן של מים[8]) נמי אמרו לבבואה קא שחיט. ובגמ׳ בפ״ק דנדרי׳ (ט׳:) הלכתי לשאוב מים מן הבור והסתכלתי בבואה שלי[9]) ובפ׳ כל הצלמי׳ בסוף הלכ׳ דגוים (ע״ז מ״ז.) (אילימא קא סגיד ואסירי אי לבבואה דידיה קא סגיד מאי שרי׳). * [אחי״ה כ״ה בדפ״ע ואין לו שחר ומהר״א מונילים ז״ל הגיה בכ״י שלפני כזה אילימא לבבואה דידיה קא סגיד ואסירי או לבבואה דמיא קא סגיד ושרי עכ״ל, אבל האמת כי גי׳ רבינו בלי ספק כגי׳ ר״ח כ״י לע״ז (בקובץ כ״י אנגייליק׳ דף ל׳) וז״ל אי לימא אי למיא קא סגיד ואסרי אי לבבואה דידיה סגיד ומיא שרי עכ״ל וכצ״ל בערוך, וכן משמע מגי׳ רש״י לבבואה דידיה וכו׳ ובגו״ג אילימא לבבואה קא סגיד או דילמ׳ למיא קא סגיד. גם זה כגי׳ ר״ח וערוך רק בהיפך הסדר]. ובב״ר פ״ד יהי רקיע: הבא לי מראות גדולות[10]) והביא לו א״ל ראה בוביא שלך [בהן] ראה אותה גדולה, הבא לי מראות קטנות הביא

[1]) בר׳ וויניצי׳ ר״צ בט״ס קמור וכ״ה בגמ׳ דפ׳ פיז׳ בכל הפרק וכ״ה בדפי׳ שאלוניקי׳ וצ״ל כמו שהיא לפנינו בדפוסי׳ וכ״ה בערוך דפ״ר וכ״י קמור עיי״ע קמרא. [2]) כ״ה במשניו׳ נאפולי ופיז׳ ובירו׳ וברש״י עירו׳ פ״ח: ד״ה מתניתין ובר״ף ובראב״ש וכ״ה בכ״י מ׳ וא״פ אבל לפנינו אי׳: ומים. [3]) כ״ה בד״פ ווניצי, ובשדפ״ע אי׳ נאה וט״ס הוא ובב״ר אי׳ נוין, ובקהל״ר פי׳ ופניתי: ונתן ביבו . . . ואיזה זה בית חוטמו והוא נואו והוא שבחו. [4]) = Kanal, it. cloáca כצ״ל ובכ״י ה״ב קרוב לאמת קלאוקה ובדפ״ע קלאויקה וכ״י ו״ו אי ובי וב״י ה״ב קלבקא ובכ״י ל״ד קבלקא! ובכ״י פאריש קלבקירא! ועוד נ״ל שקודם תיבת פי׳ צ״ל ביב פי׳ צינורות המקלחין וסמך לדברי שהרי בעל מ״כ לב״ר פ״א כתב והביבים: פי׳ הערוך צנורות המקלחין ע״כ וגם רע״ב לאהלו׳ י״ח, ח׳ פי׳ הביבים העמוקים צנורות שמקלחין ובל״ס לקחו מרבינו שבפי׳ רע״ב לעירו׳ וע״ז אי חריץ ונלקח מפי׳ רש״י שם. [5]) ט״ס ורמ״ל באשר לא מצא מקורו השמיט זה הציון. [6]) לפנינו אי׳ רב. [7]) וכ״ה בגיטי׳ וביבמ׳ אי׳ נמי דמו ובדפ״ע אי׳ אידמודי מידמו. [8]) וכ״ה בעי׳ אגן אי אבל בחולי׳ אי׳ עוגה. [9]) לפנינו אי׳ ונסתכלתי וכ׳ ובירו׳ נדרי׳ פ״א דל״ו ע״ד ובמד״ר פ״י ראיתי את הבוביא שלי, תוספתא נזיר פ״ד ונסתכלתי בבוביא שלי. [10]) כ״ה בב״ר וכ״ה בדפ״ר אבל בד׳ אחרי׳ אי׳ מאורות גדולות . . . מאורות קטנות.

לו ראה בוביא שלך [בהן] ראה אותה קטנה. ובילמדנו באחרי מות אשר ישחט שור[1]) אין שוחטין לתוך המים ולא לתוך הנהרות לָמה שהוא עובד בבואה אתה מוצא בימי גדעון שהיה עובדין את הבבואה שבאותן המים[2]) שאותם שכרעו על ברכיהם (שופטי' ז', ח' ואילך) היו עובדין לבבואה פי' הצל שהיו רואים במים. ובפ' אחרון דהוריות (י"ב.) אי חזי בבואה ובבואה דבבואה נידע דניהדר וניתיה לביתיה, ובפ"ק דכריתות (ו'.). *[אחי"ה מן בפ' אחרון עד גמירי לי' בדפ"ע אבל אי' בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד, ובנו"ג בהוריו' וכריתו' בשנויים ע"ש. ודע שמלת בבואה או בוביא (ככתוב בירו' עיי' לעיל, וירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ד, וירו' גיטי' פ"ו דמ"ח:) נגזרה מל"ע שרשמנו בתחילת הע' וטעמה צורה קטנה בעין הנקראה בל"מ בבת עין ועוד ארחיב דיבורי בע' בביתא א' ע"ש. ובחולי' וילמדנו לעיל מורה המלה צורה הנעבדת והיא המלה הנ"ל רק בהוראת ל"י πόπος והיא ל"ר pupos, pupas].

בְּבִיָא = בּוּבְיָא (כל"ס בובון, ביבא. בובא Koch-herd, Pfanne) הסיקו מבחוץ הוא ואסור, בגמ' דכל שעה (פסחי' ל':) ובפ' דם חטאת בזבחי' בגמ' אחד שבישל בו (זבחי' צ"ה:). ובפ' במה מדליקי' בגמ' פתילת הבגד (שבת כ"ט.) שדא קשייתא לבוביא „פי' טיגן של חרס שמסיקו תחתיו ואופין עליו עוגות". *[אחי"ה אלה דברי ר"ח בפי' לפסחי' שם צד נ'. אך שם אי' הגי' בוכיא וכ"ה בשבת ובפסחי' שם, ושם; וכ"ה בטור א"ח סי' תס"א ובטור י"ד סי' צ"ז וכ"ה בספ' שערי תשובי' הגאונים ססי' רע"ג, אבל בזבחי' שם אי' כוביא וכ"ה בטור א"ח סי' תנ"א וכן תיקן הפרישה לי"ד סי' צ"ז וכ"ה בשאלתות מטות סי' ק"ל ובל"ס ט"ס הוא, וצ"ל כמו שגרס רבינו בוביא, וכ"ה בכ"י מ' וא"פ לשבת ולפסחי' (ד"ס שם ושם) וכ"ה בפי' ר"ח לפסחי' כ"י ובהל' הריצ"ג עמוד פ"ז ובריי"ף ד' קושט' ובמ"מ פ"ה מהל' חו"מ הלכ"ב בדפוסי' הישני' וכ"ה בדפ' וויניצי' בסילי' ולובלי' שכ"א לפסחי', אבל בדפ' לובלין שפ"ו נשתבש בגמ' כוכיא וברש"י בוכיא; וגי' בוביא אי' ג"כ בבה"ג הלכ' פסח דכ"ט ע"ג ופי' בוביא בל"ס תנור כלי חרס כמין טיגן וזה מה שאמר טור א"ח תנ"א „וי"א תנור קטן שקורין פריל"א" ופי' פדיל"א בל"צ ובלא"יט (padelin, it. padella) כמו בוביא בל"ס = Tiegel, ורש"י לשבת ופסחי' לועז טִיוֹל"ש ולכ"י לפסחי' טיגולי"ש ואולי הוא ג"כ לא"ש טיגעל שמוצאו מל"ר tegula כלומ' רעפים, וכן לועז רש"י לביצ' ל"ג. ד"ה רעפים טיגלו"ש (לפי כ"י רש"י, עיי' ד"ס ביצ' צד מ"ד: אות ל'). ועוד כתב רש"י לשבת בזה"ל וספרי' שכתוב בהן לבי תפי היינו נמי כירה ע"כ. ובאמת מצאתי הגי' הזאת בירו' ביצ' פ"ד הל"ב דס"ב ע"ג שתחת שדא קשייתא לבוכיא (לבוביא) אי' שם: זרק גו תפייה (עיי"ע תפי ב'). ועוד יש גי' אחרת ביב של חרס (עיי' הגהות של הח' שטערן לפי' ר"ח פסחי' צד נ') וגם זאת נכונה וכמו כן נקרא הטיגן בל"ס. וגם י"ל שמלת אבוב של קליות או קלאין (עיי"ע אבוב) שפי' רבינו האי גאון ז"ל בפי' לסד"ט ורבינו נתן שהוא כלי חרס כמין טיגון ג"כ ביב או בוביא של ע' שלנו הוא, וא' נוסף וצריך לנקדו אֶבוּב, ופ"א עיי' בע' אַבּוּב שמוצאו משרש נבב פי' נקב וכן משמע ממנחו' ס"ו: שפירשו אבוב: מנוקב ככברא, ובתוכ"ה ב', י"ד סי' ק"נ מנוקב כמין נפה ועיי' פי"מ להרמב"ם למנחו' וכלי' ב', ג'] —

* 1 בּוּבְיָא (Kanal) כבר פירשתי בסוף ע' בִּיב והוא על משקל סורי בּוּבְיָא צנור מים.

* 2 בּוּבְיָא, בּוּבְיָה (Abbild) כבר פירשתי בס"ע בבואה.

* בָּבוּיָיא (או מל"ע بَابٌ ומל"מ נבב כלי שיר חלול Hohlinstrument או מל"ע ופ' كوبة וצ"ל כבוייא) ירו' תעני' פ"א דס"ד: מטפח ומרקד קדמיהון ומקיש בבבוייא קדמיהון פי' מל' נבב ובל"ע באב ענין חליל עיי"ע ביב, אבל יותר נ"ל לתקן מקיש בכבוייא והוא ל"ע ופ' ומעמו תֹּף עיי"ע אַלְיָת.

(ביבי בר אביי כן נקוד בפי' ר"ח ז"ל בפ' אמר להם הממונה[2]).

בֵּיבִי (ein Amoräer, Zeitgenosse Abajis)

---

1) בתנחי' ליתא אבל איתא בשם תנחו' בשנויים בילקוט שופטי' ו' רמז ס"ב. 2) ובדפ"ר מקים. 3) וז"ל של מהר"א מוגילים ז"ל בכתב יד הנ"ל: לפנינו ליתא ומאוד נפלאתי לרוב מציאות שם אמורא זה בש"ס בבלי מדוע לו הורה לנו ר"ח איך לקראתו מקודם מסכת יומא ועוד למה לא כתוב איך לקראת שם התנא המובא במשנה לכן אמרתי שכצ"ל בן ביבי על הפקיע כן נקוד בפי' ר"ח ז"ל בפי' אלו הממונין והוא רפ"ה בשקלי' ע"ש או שצ"ל בפי' בראשונה והוא פרק ביומא (כ"ג.) קודם פי' א"ל הממונה שם מובא משנה דשקלים עכ"ל. ואחר בקשת מחילה מכבודו לא עביד לי נייח נפשא בפירושו: זה כי אם גם אמת נכון הדבר שהערך הזה כמו שנדפס לפנינו לית נגר וכר נגר דיפרקינה והלו בו ידי כופרים נמהרים אשר קצרו והשמיטו דברי רבינו אבל ההונן דעת זכני להעמיד דברי

בצירי וחיריק, כן נקוד בפיי׳ ר״ח ז״ל בפ׳ אמר להם הממונה. * [אחי״ה יגעתי ומצאתי מקורו ב י ו מ א ל״ד: אמר רב ב י ב י שלא הגיע לצירוף א ב י י. אמר אפי׳ תימא שהגיע לצירוף וכ׳ ועל זה כיון ר״ח בל״ם שצריך לנקד ביבי כזה בֵּיבִי וטעמו ונמוקו עמו שלא יהיה לדורש פתחון פה לטעות שרב ביבי דכאן הוא בנו של אביי כי איככה ירהב בנפשו עז לחלוק על אביו ועוד שקופץ בראש קודם שמיעת דעתו של אביו אבל אם נאמר שרב ביבי דהכא איש אחר הוא תו׳ לא קשה מידי וגם סלקה הקושיה מדוע נתן ר״ח יתר שאת להך מקום שנשנה בו רב ביבי נגד שאר מקומות. ויש כמה רב ביבי חוץ מבנו של אביי עיי׳ סד״ה שם וגם בירו׳ נזכרו אמוראים בשם רבי ביבי עיי׳ מבוא הירו׳ צד ס״ח: ואחד מהם היה בן דורו של אביי. אכן בנו של א ב י י נזכר רק בע׳ הבא אח״ז והשלמתי לפי גי׳ היוחסי׳ וסה״ד חסרון הדפוסים כמו שתראה מערך הבא אח״ז] —

בֵּיבָי (Beboj, Sohn Abajis) בר אביי בצירי ובקמץ וזה רב ביבי הוא כהן מזרע עלי (ר״ה י״ח. יבמו׳ ק״ה.) וקרא לו רב (פפא וכ״ה בע׳ מל ז׳ וצ״ל כמו שתיקן כבר בעל ס״ה) פפי משום דאתון ממולאי וכ׳. * [אחי״ה עיי׳ ב״מ ק״ט. יבמו׳ ע״ו. כתובי׳ פ״ה. ב״ב קל״ז: קנ״א. בכל אלה המקומות הוזכר ביבי בר אביי וכ״ה בעירו׳ כ״ה: בדפ׳ שאלוניקי׳ וויניציי׳ רפ״ח וכ״ה בכ״י מ׳ עיי׳ ד״ס מ״ז. ועיי״ע מל ז׳ וע׳ ממלא, וכבר אמרנו שזה הע׳ נשמט בדפוסי׳ גם מז׳ כ״י שמונחים לפני, אבל מתחילת ערך של דפוסי׳ ביבי ב ר א ב י י ניכר רושם של מציאות ערך ביבי ב׳ וסופרים אין בהם תבונה שגו במשפטם בשערם ששני הערכים סבבו על שם אחד והוא רב ביבי בר אביי ע״כ קצרו ושבשו שני ערכים שבע׳ ביבי ב׳ השלים רבינו דעת ר״ח ז״ל כי זולת אמורא ובן דורו של אביי יש עוד שע״פ ביבי והוא בר אביי אשר נקודתו בצירי וקמץ וכן מצאנוה במקרא נקוד בֵּבָי בעזר׳ ב׳, י״א; ח׳, י״א; נחמי׳ ז׳, ט״ז; י׳, ט״ז ורמ״ל עות עוד יותר ובלבל גם הע׳ הנדפס עיי׳ בתולד׳ ר״נ דנ״ז הערה צ״ד (ושם בטעו׳ ע ז ר א י׳ ט״ז, תחת נחמיה) וגם מכנים הרמז על פירש״י בין דברי בעל הערו׳ ועיי׳ תר״נ שם הערה צ״ה] —

* בִּבָי, בְּבָיי, בִּיבָאי (N. pr. eines Mannes, der über Vollziehung der Geisselstrafe in Jerus. gesetzt war) שקלי׳ רפ״ה בן בביי על הפקיע וכ״ה בירו׳ שקלי׳ שם הלכ״ז בדפ׳ בבלי׳ אבל בירו׳ שקלי׳ במשנה ובגמ׳ דמ״ח ע״ד ובירו׳ פיאה פ״ח דכ״א. והובא בכ״מ הל׳ כלי המקדש פ״ז הל״א ובע׳ פקע ג׳ ובפי״מ להרמב״ם לשקלי׳ שם אי׳ בן בבי וכ״ה בכ״י ל׳ ליומ׳ כ״ג. אבל בדפוסי׳ שם אי׳ בן ביבאי ובכ״י מ׳ בן בבא ובכ״י ב׳ בן בכאי (ד״ס שם דכ״ט.) ובל״ם צ״ל בן בבאי ובכ״מ שם גרם ג״כ ביומ׳ בן בבי פי׳ הוא היה ממונה על ההלקאה ברצועה עיי׳ עוד ע׳ פקע ג׳.

* בִּיבּוּן (jer. Amoräer) ירו׳ גיטי׳ פ״ה הל״ז דמ״ז: ר׳ חנניה ורבי ביבון תריהון אמרין וכ׳ ושם פ״ז דמ״ח ע״ד ר׳ ביבון בר כהנא.

* 1 בִּיבִי (Ortsname) בילק׳ תהלי׳ י״ט רמ״ז תרע״ז דרש ר׳ דוסתאי דמן ביבי למה דוד דומה וכ׳ ובמדר׳ ש״ט חסר, אולי על שם מקום זה מכונה שעצ״פ ר׳ ביבי.

* 2 בִּיבִי (crrm.) ט״ס תחת בכי עיי״ע בעל בכי.

☞ בִּיבֶי (es lebe! vive!) מדרש איכ׳ היו צריה לראש (א׳, ה׳) בִּיבֶי דוּמִינֶי אִמְפֶּרַטוּר פירשתיה בע׳ אמפרטור.

* בַּיֵּיב (lärmen) רות״ר פ״ג שמעו קלהון דברייתא בייבין פי׳ צועקים ונ״ל שצ״ל בייכין והוא ל״ע בָּ֫ךְ ועיי״ע בייכה ותמצא סעד לפירושי.

רבינו על בורים. אך מתחלה נקדים דברי ספר יוחסין ריש ב׳ דס״ג. ודברי בעל סדר הדורות ח״ב ד״נ. וז״ל של יוחסין: רב ביבי בנו של אביי ובערוך ביבי נקוד ב צ י ר י ו ח י ר י ק כך נקוד בפיי׳ ר״ח ז״ל בפ׳ אמר להם הממונה. וב ע ר ו ך א ח ר ביבי בצירי ובקמץ וזה רב ביבי הוא כהן מזרע עלי וקרא לו רב פפא משום דאתון ממולאי וכ׳ ע״כ. ובשנויים קצת העתיק סד״ה דברי רבינו בזה״ל: רב ביבי בן אביי בפיי׳ ר״ח פ׳ א״ל הממונה נקוד בצירי וחיריק ובערוך בצירי וקמץ והוא כהן מזרע עלי וקרא אותו רב פפא (וכ״ה בערוך אבל צ״ל פפי) ממולאי ע״כ. הרי בין לבעל יוחסין בין לבעל ס״ה שני ערכים מונחים לפניהם תחת סוג ביבי, וזאת שנית כי היה לשניהם מראה מקום לפרק א״ל הממונה ומריש פ״ה דשקלים (ר״ל מפרק אילו הממונין) לא ציין רבינו כלל וכלל בהך ערך, ובאמת לא צריך לציינו שהרי פירשו הך משנה של שקלים בע׳ פקע ג׳ ע״ש. אמנם אם קשה זה קשה ג״כ למה נפרדו שני ערכים מאחר שעסק רבינו בחד גברא ר״ל מרב ביבי בנו של אביי ועוד קשה שרבינו יחלוק על רבו ר״ח ז״ל (בפרט לגי׳ בעל סד״ה) שכל דברי ר״ח ז״ל דברי קבלה ואם לדעתו צריך לנקד ביבי בצירי והיריק מדוע דן לפניו תלמידו רבינו נתן לומר שיש לנקדו ביבי בצירי וקמץ ועוד קושית מהרא״מ במקומה עומדת מדוע הורה לנו ר״ת נקודת שם ביבי רק במסכת יומא ולא קודם ואיזה מקום מוצאו של ציון הלז בפ׳ א״ל הממונה, אבל התבונן קורא משכיל לפירושי אשר הנני אלהים בזה ותראה ששני ערכים צ״ל כאשר תחזינה עיניך מישרים בפנים.

* בִּייבָא [צ"ל בייכא] (Frauenkopfputz) עיקר הגי' בייכא עיי"ע וע' ייכא וע' סבכה.

* בֵּיבַנִי עיי"ע בניה = בי בניה.

בָּבֶל (בִּלִ"י Babylonien, Βαβυλών, Βαβυλωνία Babel, והשם הפרטי נבנה מפעל בלבל בל"ע בִלְבֵל פי' מערב ומשגש verwirren) בלולה במקרא, בלולה במשנה, בלולה בתלמוד בר"ג בפ' דיני ממונות (בגמרא) [צ"ל בג'] זה בורר לו אחד (סנהד' כ"ד). *[אחי"ה וכג"ה בש"ס וקצתם הובאו בערוך ד"ם ברכו' כ"ד: שבת מ"א. כתוב' קי"י: העולה מבבל לא"י עובר בעשה; ברכו' ל"א. סוט' מ"ו: רב כהנה אלוייה לרב שימי ב"א מפום נהרא עד בי ציניתא דבבל.. הני ציניתא דבבל איתנהו מאדה"ר, וכב"י פי' (ד"ם פ"א.) אי' צינייתא וכ"ה בסנהד' צ"ו. (ועיי"ע צני). ברכו' נ"ז. הרואה ערום בחלום בבבל עומד בלא חטא, ושם: הרואה בבל הרשעה צריך לברך ה' ברכות, ושם כי הוה מטו לבבל וכ'. שבת כ"ו. אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשמין, שם קי"ג: זבחי' קי"ג: כל האוכל מעפרה של בבל כאילו אוכל מבשר אבותיו. שבת קי"ט. עשירים .. שבבבל במה הן זוכין וכ'. שם קמ"ה: מפני מה עופות של בבל שמנים .. מפני מה מועדים שבבבל שמחים .. מפני מה ת"ח שבבבל מצויינין וכ'; פסחי' פ"ז סע"ב יודע הקב"ה את ישראל שאינן יכולין לקבל גזירות אכזריות ארם לפיכך הגלה אותם לבבל (עיי"ע אֲרַם ג') ואמר ר"א לא הגלה הקב"ה את ישר' לבבל אלא וכ', שם פ"ח. עיי' תעני' ט': אמר (עולא) מלא צני דדובשא בזוזא ובבלאי לא עסקו באורייתא בלילה צערוה אמ' מלא צנא סמא דמותא בזוזא בבבל ובבבלאי עסקי באורייתא; כתוב' ע"ז: אין בעלי ראתן בבבל .. אין מצורעין בבבל, שם קי"א. כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות, שם כל הדר בבבל כאילו דר בא"י .. בבל לא חזיא חבלי דמשיח, שם וקדושי' ס"ט: וע"א. כל הארצות עיסה לא"י וא"י עיסה לבבל (עיי"ע עסה ב'); קידוש' מ"ט: חנופה וגסות הרוח שירד לבבל .. עניות בבבל הוא דאיכא מאי עניות עניות דתורה. שם ס"ט: ע"א: לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקייה ועלה (עיי"ע סלת ב'). ושם ע"א סע"ב עד היכן היא בבל עיי"ע ואני. שם: בבל בריאה וכ' עיי"ע בר ה', גסס ב'. ושם ע"ב. חביל ימא תכילתא דבבל (עיי"ע תכלת). סוט' מ"ט: בבבל לשון ארמי למה אלא או ל"ק או ל"ס; סנהד' כ"ד. תלמודה של בבל, שם צ"א. אין מצולה אלא בבל, שם ק"ט. בבל ובורסיף סימן רע לתורה (עיי"ע. ברסף) ירו' סנהד' פ"א די"ט. וירו' נדרי' פ"ו ד"מ. כי מבבל תצא תורה ודבר ה' מנהר פקוד, בבלי נדרי' מ"ז: מ"ח. דבר של עולי בבל וכ' (עיי"ע דבר א'); מכות כ"ד. קול המוגה של בבל צ"ל של רומי (עיי"ע המיה). ע"ז כ"ו. מה בין גנבי בבל ללסטי א"י וכ'; מנחו' ק"י. הביאו בניך וג' אלו גליות של בבל שדעתן מיושבת עליהן כבנים וכ'. סוכ' כ"ו. הִלֵּל עלה מבבל (עיי"ע אבי) ועיי' עוד ע' ארץ וע' אשל. וע' שף כ'] —

* בַּבְלִי, בַּבְלַאי, בַּבְלָאָה, בַּבְלָיָיא, (תואר השם וכ"ה בל"ס בַּבְלָיָיא der Babylonier, babylonisch) ירו' פסחי' פ"ה דל"ב. בבלי .. דרומי, שם רפ"ו דל"ג. יש כאן בבלי אחד והלל שמו .. כבר אמרנו אם יש תוחלת מבבלי, שבת ק"ה סע"ב א"ל (ר' יוחנן לר' חייא בר אבא) בבלאי (פירש"י דמבבל סליק), ובירו' סוף מעשרות' דנ"ב. וִבירו' כתובו' פ"ט דל"ג סע"ב אי' בבלייא. ב"מ פ"ה. גמרא בבלאה, ירו' שבת פ"ו ד"ח: ירו' מגילי' פ"ב דע"ג: אבא מרי בבלייה, ירו' כתוב' פ"ג דכ"ז: ועיי"ע דלכון ר' אמי בבלייה ועיי"ע במה"י צד ס"ד: ושם נסמנו שאר מקומות. אצטלי בבלאי (בבלאה), פורפירא בבלאה עיי"ע אסטלית, אנטיקיסר, פורפירא, ובילק' יהוש' פ"ז רמז י"ח גרם פורפירא בבליקון (babyl. Mantel = l. porphyra babylonicum), והקבוץ בַּבְלִיִּים שבת ל"א. (עיי"ע סגלגל), יומ' ט': ס"ו: מנחו' ק', וכן בַּבְלָאֵי חולי' מ"ה. חברין בַּבְלָאֵי כתוב' ע"ה. ר' ירמיה דכי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן כי סליק להתם קרי לן בבלאי טפשאי ועיי"ע אֶשֶׁל בסוף ושם נסמן, ובפסחי' ל"ד: (ושם נסמן) בבלאי טפשאי משום דיתבי בארעא דחשוכא אמריתון וכ', ירו' שבת פ"ו ד"ח, וירו' מגילי' פ"ד דע"ה: כנישתא דבבלאי (דבבלָיָיא) עיי' מה"י ס"ז: שהש"ר פ' אם חומה: ספסלין מלאין בַּבְלָיִין, ובתרג' לשון נקבה יחידה בַּבְלִיתָא (תרג' לתהלי' קל"ז, ח'; תר"ב לאסתי א', י') והקבוץ בַּבְלְיָתָא (שם ב', י').

* בַּבְלוֹן (תואר השם וכן בלי"י βαβυλώνιον babylonisch) שהש"ר פ' אל תראני.. מן ההיא ענתה הוון אמרין כל מדינה ומדינה דלית אבא קולון לא תתקרי מדינה והוה קריין ליה רומי בבלון ועיי' המעשה בויק"ר פי"ב ואסת"ר פ"ה, ואות ק' נשמטת ועיקר כתיבתו בבליקון עיי' ערך הקודם.

בִּבַר (בל"ר Behältniss für Thiere, vivarium צבי (auch wilde) und Geflügel) לגינה לחצר ולביברים בשבת בפ' ר"א אומ' האורג (ק"ו:) אין צדין דגין מן הביברין בביצה (כ"ג:), פי' לש'

לעז והוא פרדס שמאספין שם חיות וחפירה שמאספין בה דגים ומקום מקורה ששם עופות קורין בִּיבַרו. * [אחי"ה והוא לאי"ט Fischteich, vivario כ"ה בדפ"ר אבל בשדפ"ע בטעו' בבירו. וכנ"ה בשבת ובביצה שם הרבה פעמי', ביבר גדול ביבר קטן שם ושם ועיי"ע אוקצי, סנהד' ל"ט. כל דזכי למלכא לשדיוה לביבר שדיוה לביבר ולא אכלוה; והקבוץ ביברין עיי' לעיל ובירו' שבת פי"ג די"ד סע"א הרבה פעמים ובירו' סנהד' פ"ז דכ"ה: מה שבגניות ושבביברים, ושם פ"י דכ"ט סע"ג היו שם ביברים של חיה ושל עופות ושל דגים. ודרכם של רומיים לעשות ביברים לדגים עיי' פליניאוס ט' נ"ד; ורש"י לועז ויביי"ר vivier]. (א"ב פי' בל"ר גדר אשר שם פריצי חיות ובריכה אשר שם דגים מזומנים).

בִּיבָּרֵי בל"ר (Biber) bièvre ובל"צ Fiber דנרש אינן מן היישוב בפ' העור [והרוטב] בגמ' דעכבר (חולי' קכ"ז.) כלומ' אין דרין ביישוב אלא במים. (א"ב פי' פִּיבָּר בל"ר מין חיה יושבת בחורים בשפת הים וזנבה במים ועורה חשוב מפני דקות השער). * [אחי"ה ונראה שגם רש"י פי' כן שכתב ביברי דנרש: חיות המצויות באותו מקום בברנ"ש בלעז ע"כ ונ"ל להגיהו בברא"ש והוא רבים מיחיד בבר"א bièvre וכן פי' רש"י אנקה (ויק' י"א, ל') בבר"א בלעז לפי עדות רד"ק בשרש אנק, ובעלי תוספ' חולי' שם ד"ה הני גרסו ברש"י ביברונ"ש. ור"ת שם פי' גמ' בענין אחר וגרם ביברי ונרש והביא ראיה ששתי עיירות היו מעירו' נ"ו. דביברי ונרש אזקנן ורי"פ הגיה צ"ל דבי בירי וכ"ה באמת בעירו' שם לפנינו דבי בירי ודבי נרש ובכ"י א"פ דבי בירי ונרש אבל בכ"י רש"י אי' ביברי ונרש כמו שהעתיקו התוספ' בחולי' (ד"ס שם) וקרוב לזה אי' הגי' ג"כ בכ"י ליומ' פ"א: דאי' שם שם מקום בדפוסי' רב גידל . . מבירי דנרש ובכ"י ב' גרס גם שם ביברי דנרש (עיי' ד"ס שם צד קל"ד.) אבל בכ"י מ' גרס בעירובי' שם דבי בארי דנרש וכן רבינו בע' מליאתא (לדפ"ר) גרס דבי בארי ודנרש וצ"ל דבי בארי דנרש וכ"ה הגי' בע' ורדינא לפי גי' כ"י ו"ו ע"ש וכ"ה בתוספ' חולי' הנ"ל. ודע שמלת בארי بارو בל"פ מבצר ונרש (עיי"ע) עיר שהוזכרה גם באססימאני (ביבל. אריאנט. ג' א' תע"ט) שנקראת Ners ובל"ע نرس והיתה קרוב' לסורא (עיי' אגרת של רש"ג צד ל"ה בהוצאת ב"ג) ועל מי מעיינות מונחת, זה נשמע מב"מ צ"ג: שידובר שם מנמלא (מגשר) דנרש ובנדה ס"ז: יסופר לנו אתקין רב אידי בנרש לְמטבל ביומא דתמניא משום אריותא. ומעתה דעתם של בעלי תוספ' שביברי ונרש עיירות הן צריכה קצת תיקון מאחר כי בארי דנרש עיר אחת היתה ופירושה עיר מבצר נרש. וגם אם לפי מה שאמרנו שבי בירי עיקר הגי' ג"כ יש לה פתרון שהיתה עיר מבצר על נהר פרת שנקראת نيل וסמוכה לעיר נרש שהיתה ג"כ על שפת פרת ומעיר הלז היו ר' שימלאי ועולא עיי' ירו' מגיל' פ"א דע"ב ע"ג ושם דע"ג: וירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: ואם כפירושם של בעלי תוספ' כי ביברי ונרש שתי עיירות או לפי תיקונינו בי בארי דנרש או בי בירי דנרש חד עיר היא כל המשך של ש"ס בחולי' עולה יפה שעסק בבני נרש שהיו רשעים ובלי דרך ארץ וזאת כונת הש"ס שאינן מן הישוב. אמנם גם לשיטת רבינו ורש"י שביבר עיקר הגי' וטעם המלה חיה יושבת בשפת הים כפי' ר"ב על נכון יוצדק המשך הש"ס וסובב מימרא שדברנו בו על מה שקודם לו דאי' שם יש לך בריות גדולות בים ויש לך בריות גדולות ביבשה וכ' ת"ר כל שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה ועל זה חולק רב הונה בדרד"י "ביברי דנרש אינן מן הישוב" ר"ל אף אם ישבו חיות אלה בשפת הים בכל זאת אינן יכולות לחיות ביבשה ובאמת מדיבורינו של מעלה יצא לנו שעיר נרש על שפת פרת ועל מי מעיינים מונחת ומדי דברו בנרש זכור הזכיר ג"כ מדות הרעות של אנשי נרש ודוק ותשכח שבפירושנו יש מילתא דשויא לתרוייהו ר"ל בין לשיטת רבינו בין לשיטת בעלי תוספ' ושניהם כאחד טובים] —

* ביברים, ביברייא עיי"ע ברבר.

1 בָּבִיתָא (פי' בל"פ ببك בל"ר pupa, pupilla בל' בריטאניא baby אישון בת עין (Augapfel, Pupille eig. das Püppchen im Auge ברפואות דמי שאחזו (גיטי' ס"ט.) שברירי דפלניא בר פלניתא . . . לחרו (!) לכלבא בביתא דעינא. פי' שחור קטן שבאמצע שחור שבלובן העין. (א"ב לש' מקרא (זכרי' ב' י"ב) כבבת עינו. * [אחי"ה וכ"ה בל"ס בָּבְתָא דְעַיְנָא וכן הוא בהעתקה סורי' עיי' דברי' ל"ב, י'; תהלי' י"ז, ח'; משלי ז', ב'; איכ' ב', י"ח. ודע שגי' לחרו הוא בכל כ"י ובדפ"ר וצ"ל ולחרו וכ"ה בגיטי' וליחרו ונשתבש בדפ"ע ולימרו ועיקר הגי' וליחרו ול"פ היא ונגזר מן השם חורי كورى עורון עיי"ע ברירי ושיעור הלחישה כ"ה לחולי סנורים שבא לאדם בלילה יאמר כזה סנורים (או שד סנורים) עזוב פלוני בן פלוני. ועוּר בבת עין של כלב ועיי"ע ברירי וע' שברירי] —

2 בָּבִיתָא (בל"ס בוביא עיי"ע ביב Kanal, Wasser-rinne) בפ' כסוי הדם בגמ' השוחט ונמצא

טרפה (חולי' פ"ה:) זיל שחוט עופא על בביתא[1] דמיא דמורח ריחא דדמי ופריש. פי' הפשתן היה במשרה בתוך המים לשם ונפל [צ"ל ולשם נפל] יאניכה[2]) שהוא טִינוּוֹלַא בלע"ז[3]) וא"ל שחוט על המשרה. וישחט[4]) ויפרש*. [אחי"ה פי' בוביא בל"ס במו ביב שמפורש לעיל וטעמה חריץ מים. ודע כי פי' רבינו זה הועתק מפי' רגמ"ה כי כן מצאתי בפי' כ"י אנגיילוק' הנ"ל דף שי"ט וז"ל: יניבא טיינ"א בלעז כלומ' הפשתן היה במשרה בתוך המים ולשם הות ביה יניבא על בוביתא דמיא כלומ' על המשרה עכ"ל ומלת טיינא הוא בל"צ Motte, teigne וכצ"ל בלע"ז רש"י לחולין שם]. —

* בביתין עיי"ע ביתין ומ"ש.

* בַּג (E. N.) בן בג בג אומר עירובי' כ"ז: פסחי' צ"ו. מנחו' מ"ט: פ"ב: מגיל' תעני' פ"ב, ב"ק כ"ז: בכורו' י"ב. אבות פ"ה מכ"ב ועיי' תוי"ט שם. קידושי' י'. יוחנן בן בג בג ובדפו' שונצ' לעירו' שם ובד' וויניצי' ר"פ ובסיליא' לפסחי' אי' בגבג במילה אחת.

בֶּגֶד (Kleid) בפ' יש בערכין (ט"ז. זבחי' פ"ח:) למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרש' קרבנות לומ' לך מה קרבנות מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין כתנת מכפרת על שפיכות דמים וכו'.

* בָּגַד (treulos handeln) סנהד' ל"ז. וירח את ריח בגדיו א"ת בְּגָדָיו אלא בּוֹגְדָיו והשם בְּגִידה ירו' פיאה פ"א דט"ז: עיי' שהש"ר פ' חכו, במד"ר רפ"י: מור ואהלות קציעות כל בגדותיך (תהלי' מ"ה, ח') כל בְּגִידות שבגדת בי הרי הן כמור ואהלות בזמן שהן קציעות וכו'.

* בַּגְדָא בקידושי' ע"א: בגדא ואוונא ורבינו בע' אונא גורס אכברא ואונא וכבר השמעתיך בע' אונא שצ"ל במלה אחת ובחילוף האותיות ע"ש היטב. ורמ"ל בהך ע' שיער שהיא עיר הנקר' Ecbatana והג' שי"ר בע' אוניא (ע"מ כ"ז.) הסכים עמו ופליאה דעת ממני היאך הוציא דבר שאינו מתוקן כלל מתחת ידו וכבר השיג עליו החי' ד"ר גרעטץ במ"ע של מהרז"ף ח"ב צד קצ"ד ע"ש. והנכון עיין בע' אונא ומ"ש.

* בַּגְדָתָאָה (aus Bagada am Euläus 27 Meilen von Susa s. Diod. 19, 19) ברכו' נ"ד: רב חנא בגדתאה. וכ"ה בב"ב קמ"ב: כתובו' ז': וי': ובזבחי' צ"ב. וביבמ' ס"ז. רב הנא בגדתא ובכ"י מ' לברכו' אי' ג"כ רב הונא בגדתאה ובכת' י': אי' רב הנא ב' וכתב ספר היוחסין אות ה"א צד ס"ו. וז"ל: רב הונא בגדתאה או רב חנא בזמן שמואל ורב יהודה ע"כ, ובסוכ' נ"ב: א"ל אנא בהדי חנא בגדתאה כ"ה בכ"י מ' (ד"ס סוכ' דפ"ח:) ובנו"ג בהדי חנא באגדתא ובילק' זכריה ב' בהדי חמא באגדתא וט"ס הוא וז"ל רש"י סוכ' שם: מה לי אצלו בהגדה וכו' וזה בעבור שגם הוא גורס באגדתא ויותר יש לתמוה על פירושו ליבמו' ס"ז. שכתב: בגדתא בעל אגדה ל"א שם מקום שהוא בבבל ששמו בגדד ע"כ וכעין זה בברכ': שם עירו בגדד היא עיר החשובה שבבבל משחרב בבל. ולכתוב' י': כתב רק: מן בגדת. ולכתוב' ז': עיר שבבבל ושמה בגדת בפסק סידור של ר' שרירא גאון היא נזכרת וכ"ה ברשב"ם לב"ב שם: בגדתאה מן בגדד עיר שנולד בה ובכתבי ר' שרירא היא נזכרת. ובמח"כ טעו שעיר בגדד Bagdad נבנתה על ידי קליף מנזור בשנת קמ"ח להגיר"א שהוא מרוצת מחמד והוא תשנ"ח למספר הנוצרים ויותר ממאתים והמשים שנה אחר סיום תלמוד בבלי והיאך יעלה זכרון העיר בש"ס? אבל נ"ל ברור שהיא עיר שרשמנו והיתה בזוזיאנא ככ"ז מיל משושן על שפת נהר איילאום ועוד היתה עיר בגדניא Bagadaonia, Bagadania במחוז קפדציא עיי' שטראבו ב', קצ"ו, שטעפ' ביצאנט. בהך ערך, ומברית חדשה (Act. 2, 9; Pet. 1, 1) נראה ששם ישבו יהודים וראשון נ"ל יותר נכון, ורב חנא היה מעיר הלז. ומקור רש"י ורשב"ם היה בל"ס אגרת דרב שרירא גאון המפורסמת ושם נזכרה איזה פעמים עיר באגדאד, ד"מ (צד ל"ט) ובתריה מלך מר רב שמואל בר מר רב מר דאיקרי בשנת אלף נ"ט ובתריה מלך מר רב נטרוי כהנה בר מר אחנאי ומן בגדאד הוה. . וביומיה סליק מר רב אחא מן שבחא לא"י וכו' (ועיי' עוד שם צד מ' ומ"א). מהציון הזה שערו רש"י ורשב"ם שרב אחא בגדתאה הוא אחד עם מר אחנאי מן בגדאד אבל רש"ג מעיד בעצמו שדיבר ממלוכת ראשי גליות וזה מר אחנאי מן בגדאד חי בזמן מר רב אחא בעל מחבר של שאלתות שחי מאתים וחמשים שנה אחר חיתום

---

[1]) לפנינו אי' בוביתא. [2]) ينك עיי"ע אנבא Korn = Flachswurm וכ"ה בכ"י ו"ו ול"ד ודפ"ר, אבל בדפ"ע ובהולי' אי' יאניבא וכ"י ב"ר ינובה וכ"י ה"ב אניבא ועיי"ע אנבא וצ"ל בכל מקום יאניכא ול"פ הוא כמו שהוכחנו. [3]) Kornwurm. it. tignuola וכ"ה בכ"י ו"ה ובכ"י ל"ד טינויילא, ודפ"ר טיניולא וגם זה נכון, אבל בכ"י ה"ב בט"ס טלטולי. וברש"י אי' טוו"ש וצ"ל טיינ"ש teignes = Motten עיי"ע אנבא. [4]) כ"ה בדפ"ר.

הש"ס. ואכ"מ להאריך, אך זאת לא אכחד כי מאוד נפלאתי על החכם ר"ד די לארא שגם הוא כתב שבגתדאה איש "מ ב ג ד ד העיר הגדולה שבארם נהרים"!

* בְּגַדֵל דְּיוֹ [משובש תחת מִגְדַּל דְּיוֹן] (Dorf Mejdel Yun, nordöstl. von Sidon) ב"ר פצ"ח וירכתו על צידון ר"א אומר זבוד דגלילה ר' יוחנן אומר בגדול דיו ויפה שיער החכ' נייבויער נ"י שהוא כפר שרשמנו (עיי' ראבינזאהן נייערע ביבל. פארשונגען צד מ"ז) ומונח לצד צפוני מזרחי מצידון ושיבוש הסופרים יש כאן תחת מגדול דיון עיי' ספרו היקר געאגראפ. תלמודית צד רצ"ה.

☞ בְּגַלַּאי (מל"ע جلال Furcht, Angst והבית שמושית: בגלאי furchtsam) תרג' יחרדו כצפור (הושע י"א, י"א) לפ"ד אות בית היא שמושית.) * [אחי"ה זה אמת אך גזרת המלה לא כן היא ולדעתי ל"ע הוא וטעמה חרדה ופחד ויותר טוב תהיה לגרוס בְּגַיְלָא, והתרג' העתיק' י ח ר ד ו במלה ערבית ממש וכן העתיק במלת בגלאי מלת הֶעִיר (ישעי' מ"א, ב', כ"ה) וגזרה מלשון ולא אבוא בעיר (הושע י"א, ט') ועוד בירמי' ט"ו ח' עיר ובהלות] —

בְּגִין (מפעל ערבי جن schützen, גִין Schutz; בגין im Schutz dessen, dem zu lieb, wegen) וכן בל"ע اجنك והוא קצור מן اجلى انك בגין כך וכך בתרג' ירו'[1]) פי' ב ש ב י ל ועיקרו גין. בפ' האשה שהלך בעלה (יבמו' צ.) ואוכלת בגינו תרומה עיי"ע גן.* [אחי"ה ועל השנות ערך זה פעמים בקצת שינויים גם בע' גן ג' לכן השמיטו הסופרים או המדפיסים ערך של כאן ורק בדפ' באסיליא ובדפ' אמש', בלי רשימת יד, נדפס ומאחר שדפ' באסיליא יותר ישן מהוצאת הערו' בדפ' אמש' בל"ס הך ערך מתחת רבינו יצא ראשונה ע"כ הצגנו פה מקום לו אף כי איננו מוצאו בדפ' ישנים וכ"י. וכנ"ה בירו' הרבה פעמים ד"מ ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד בגין דלא מסמקי אפוי, ירו' ברכ' פ"ו ד"י סע"ב בגין דאנא אכל פיסתי וכ', ירו' ברכו' רפ"ג ד"ה ע"ד בגין דתנא דא תנא דא. ירו' שם פ"ד ד"ז ע"ג בגין דאיתת בת תיבטיל ושם ב ג י ן מודעתון דהיא תעניתא כ"ה לפי גי' הטובה של המהרש"ם וכן תיקן פי' אה"צ של מהרז"ף וכ"ה באמת בירו' תעני' פ"ד דס"ז ע"ג ושם רהלכ"א דס"ז סע"ב בגין שלא יהו אומרים, ושם פ"ה ד"ט סע"ב לאו בגין דאתון תרתיי שמועין אלא בגין דר' יצחק כו', ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ד בגין דר' אבהו ידע וכ', בגין כן הוא עבד דכוותהון. ועיי' עוד סוף ערך בעט. ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ג בגין דו בעה מלפה בנתיה; שם פ"ז ד"כ: בגין לא מטעיא לכון; ירו' ביכורי' פ"ב דס"ר: בגין דכתיב; ירו' גיטי' פ"ט ד"נ ע"ד בגין דא; ירו' ב"ק פ"י ד"ז ע"ג בגין כן; ירו' קידושי' פ"א ד"ס: ירו' סנהד' פ"ג דכ"א ע"ד בגין דהוא אינשא רבא; ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד בגין דלית ר' חנינא אמר מילה דלא שמע' מיומוי בגין כן הוא שאל וכ', שמ"ר רפכ"ז (ועיי' ילק' יתרו רס"ח בשם המכילתא) עשה בגיני ואם אין אתה עושה בגיני עשה בגין אשתך ואם אין אתה עושה בגינה עשה בגין בניך וכ'; ויק"ר קלספל"ו כדאי הוא מעשה כל אחד ואחד (של אבות) שיתלה כל העולם בגינו וכ'.] —

בְּגַן בל"ס צעק ונגזר מל"פ فغان צעקה (Geschrei) בס"ג דסדר תעניות כיצד (י"ח.) באו והבגינו בלילה, ובפ' הגוזל ומאכיל בגמ' המכיר כליו (ב"ק קי"ד:) ועמד זה והבגין בלילה, ס"א והפגין [2]) פי' ז ע ק ו י ש ש ל ו ע ז י ן כ ן.* [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ז ול"ד ובדפ"ע חסר, ושתי נוסחאות ג"כ בע' פגן א' ע"ש ובהעתקה סורי' מתורג' צעק (בראשי' ס"א, נ"ה; דברי' כ"ב, כ"ד; מלכ"ב ו', כ"ו, תהלי' ע"ז, ב') בגן, ואולי על זה כיון רבינו באמרו ויש שלועזין כן ועיי"ע הבא אח"ז] —

* בּוּגְנֵי, פּוּגְנֵי (בל"ס בוגנא ובל"פ فغان Anklage) תר"ב אסתר ד', א' ושדרין יתה (איגרתא) ביד רהטיא והכדין הוה כתיב באיגרתא ובבוגני (ובפוגני) ניגמי (נעימי) וכ' פי' בוגני או לקצת ספרי' פוגני בל"פ וסו' השם משורש בגן, פגן וטעמו שטנה וְהַסָּתָה וניגמי או לקצ' ספרי' נ ע י מ י הוא ל"פ نامه פי' כתב או איגרת ושיעור המאמר: זה היה כתוב באיגרת ובכתבי שטנה Anklageschrift אשר שלח אחשורש ע"י הרצים לכל מדינה ומדינה, ועיי' עוד ע' פרסישמנג ועוד מהרי"ף במאמרו עמ"ש צד ל"ו שפי' בטוב טעם מלת ניגמי אבל מלת פוגני לא פתר כהוגן.

---

[1]) ובדפוסי' אי' ב י ר ו ש ל מ י וצ"ל בתרג' ירו' — עיי' תר"י אי לבראשי' י"ב, י"ג; י"ח, כ"ד. כ"ו. כ"ח; שמות י"ח, ו'; דברי' כ"ד, ט"ו. [2]) וכ"ה בש"ס בכ"ם וכ"ה בכ"י מ' ובכ"י ב' וכן מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י לתעני' (אשר תחת ידי בטובת ידידי החכם המושלם שו"ח האלבערשטאם) וכ"ה בע"י ובר"ה י"ט. ובמגילי' תעני' פי"ב והנוסח בתעני' י"ח. בכ"י אי' ב ו א ו כגי' רבינו וכ"ה בר"ה שם אבל בדפוסי' בתעני' אי' עמדו.

בְּגַר א) נעשתה ראויה לנשואים mannbar werden ב) נעשה עב וחזק rauh, hart בל"ע بكر, بكارة ג) בל"ס باكره = باغره פציעה (Wunde אין בין לנערות לבגרות אלא ששה חדשים בלבד בפ' אלו נערות בגמ' נערה שנתארסה ונתגרשה (כתוב' ל"ט. נדה ס"ה. קידוש' ע"ט. ובירו' יבמו' פ"א ד"ג. אי' אין בין ימות הנערות לימות הבגרות אלא ששה חדשים בלבד). פי' הני ששה חדשים לא אמרינון שמואל בעידנא ידיעא ותחלת נערות דודאי היא הפרק לתינוקת לא בזמן תליא מילתא אלא בהבאת שתי שערות מאחר ביאת שנת שתים עשרה ולא מקריא נערה עד שתביא שתי[1] שערות וקמי הכין קטנה היא ומן תחלת דצמחן שתי שערות כשיעור שאמרו (נדה נ"ב.) אתחילא לה נערות, ושתי שערות סימנא ובתר דמתחלא נערות בששה חדשים הויא בוגרת דמתיא סימני בגרות[2] לפיכך אי בכלל שנת שתים עשרה מרישא ועד סיפא אתייא שתי שערות מן ההוא עידנא דהביאה מחשבין ששה חדשים ואי לא אתייא שתי שערות אלא בתחלת שלש עשרה מן ההוא עידנא מחשבין ו' חדשים ובתריהן הויא בוגרת.* [אחי"ה מן לפיכך עד גמירא אין לה מובן ובהפלשב"ע הגיה בצ"ע ובכ"י ערוך פאריש אשר בתוכו הגהות מחכם קדמון אלמרח כתוב להך ערך וז"ל: ולא מסתבר וכר"ח מסתבר דאמרינון מיום י"ב שנה ויום א' כל זמן שתביא שתי שערות ועד ו' חדשים לא פחות ולא יתר נקראת נערה ומשם ולמעלה נקראת בוגרת עכ"ל ועיי"ע נער האחרון ומ"ש. — ובנ"ה כתוב' כ"ט. ל"ו. מ': תוספ' כתוב' פ"ג ירו' כתוב' פ"ג דכ"ז ע"ד עד שתיבגר, ב"ב קל"ט: קט. עד שיבגרו, קידושי' ע"ט. השתא הוא דבגרה, נדה מ"ז: כיון שבגרה אין לאביה רשות בה, ירו' כתוב' רפ"א דכ"ד ע"ד בוגרת כחבית פתוחה, כתוב' נ"ז: בגרה יום אחד . . בגרה הרי היא כתבועה, בוגרת ששהתא י"ב חודש . . בוגרת שעברו עליה י"ב חדש בבגרות וכ', פסחי' קי"ג. בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה, ובויק"ר פכ"א אי' בתך בגרת בא והשיאה. והקבוץ: מד' שהש"ר פ' גן נעול ובפסיקתא ויהי בשלח מובא בילק' פנחס רמז תשע"ג ובילק' בשלח רמז רכ"ו למלך שהיו לו בנות בוגרות, ועיי' עוד ע' הבא אח"ז]. מיקש הוא דקשא לה ובגרה לה קלא (בר"ג מ"ס) [וצ"ל בפרק גם פשוט] (ב"ב קס"ז סע"ב) פי' גדלה ובגרה [ויותר טוב תהיה הגי' פי' בגרה גדלה] ונעשה קולה עבה. (א"ב פי' בל"ר [vigor]. ימי בחרות אשר בהם האדם בכחו ובצביונו) — שסופרת אבגורי מבגר לה בר"ג דתינוקת (נדה ס"ו. ובמ"ג שם אפגורי מפגרא), ס"א אנגורי מנגר לה כלומ' איכא למיחש שמא ראש הקנה שאינו חלק יגרר[3]) הבשר ויוציא דם.* [אחי"ה ובזה הענין כתוב' ס"ה סע"א באתרא דנהיגי דמלו פוריא בחבלי דמבגר לה פי' במקום שאין רגילין לעשות שטיח עור למטה אלא סירוגי חבלים שמצערי לה וכן פירש"י על נכון ונ"ל דהוראת המלה בשני ציונים אחרונים נגזרה משם בגרא שטעמה בל"פ חבורת פצע אבל בציונים ראשונים נגזרה המלה מל"ע ובְגַר וְשֵׁם בֹּגֶרֶת ובגרות מלות נרדפין עם בָּכַר בָּכִּיר עיי"ע וטעמה זקנה כל כך להיות בתולה וכ"ה בל"ע بكارة ובענין בגרה (ב"ב שם) מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י וז"ל בגר לה קלא כלומ' בשביל שהזקינה נתחלפה קולה מכמות שהיתה בימי בחרותא וכו'. וזה קרוב למה שפי' רבינו נתן לעיל]. —

* בַּגַר (= בַּגְרוּת das mannbare Alter der Jungfrau) קידושי' ד'. בגר דאיילונית, ירו' קידוש' פ"א דנ"ט: ימות הבגר, ירו' כתוב' פ"ה דכ"ט ע"ד הבגר בשעה י"ב חודש ובבבלי דנ"ז ורפ"ה דתוספתא אי' בגרה הרי היא כתבועה ועיי"ע הקודם ועיי' פי' שירי קרבן ופ"מ. ושם תני תמן נותנין לבגר י"ב חדש, ובבבלי אי' בוגרת. ירו' ב"ב רפ"ט דט"ז ע"ד פעמים שסמוכין (צ"ל שסמוכות) לבגר ופעמים שרחוקות מן הבגר. — והתואר בגיר לגי' חזקוני וש"ע י"ד סי' רל"ד סעיף א' ותוי"ט לכתוב' פ"ג מ"ח לא נמצא בתרגומים עיי' הפלשב"ע.

* בגרון (כט"ס) בויק"ר קלספכ"ח קומוס בגרון ולא תתכן הך גי' וצ"ל קומים פנטון עיי"ע קמים. אבל עיי' ג"כ ע' דומיני ומ"ש.

בְּגְרוּנְדִי [צ"ל בְּגוּנְדְרִי] בל"פ كندروش (ובלשון סורי' גנדורותא, hüglige, felsige Erde) בפ' השוכר את האומנין בגמ' השוכר את הפרה (ב"מ פ.) ואי ארעא דמחזקא בגרונדי תרוייהו משלמי, פי' ארץ ידועה בטרשין ובצורין שניהם, המחזיק ביתר של מחרישה והמנהיג פרה, משלמין ששניהם פשעו. (א"ב במק' נוסחאות כתוב בגונדרי ואיני יודע איך בעל הע' סבר שאות בי"ת שרשית היא). * [אחי"ה והדין עם ר"ב ובנו"ג ואי דוכתא דמחזקא גונדרי אבל ברש"י ותוספ' הגי' דמחזקינן בגונדרי וגי' מוטעת אירע לו לרבינו

[1]) בדפ"ר הסר. [2]) עיי' בהפלשב"ע שהסכים דעת רבינו עם פירש"י. [3]) כ"ה בבל כ"י ובדפ"ר ולישנא דנפל על לישנא הוא אבל יותר נכון גי' דפ"ע יגרד עיי"ע גרר.

וצ"ל גם בע' שלנו בגונדרי וגונדרש פי' בל"ם וסורי' ארץ מלאה בטרשין וצורין וכ"ה ברש"י ועיקר מקומו בע' גנדרא ע"ש ומ"ש] —

1 בַּד (Kelter, Butte; בֵּית הַבַּד Presshaus; בַּדָּד Kelterer; בְּדִידָה kleine Kelter) בשביעי' בפ' כלל גדול שני (פ"ח, מ"ו וירו' שביעי' פ"ח דל"ח; וספרא בהר סי' ח' דרס"ו) ואין עושין זיתים בבד ובקוטבי[1]) אבל כותש הוא ומכנים לבודידה[2]). ובפ' אחרון דטהרות (פ"י מ"א) הנועל בית הבד בפני הבַּדָּדִין, שמן של בדדים ומחצלת של בדדין בספ"ק דשבת (י"ט:) [פי'] שמן הנמשך מתחת קורת בית הבד וזב בשבת אסור באכילה[3]) ומחצלאות המוקצעות למלאכת בית הבד אסור לישב עליהן כרב. פי' כרכי דזוגי (שבת שם) מחצלאות כרוכות שתים שתים זוגות זוגות והן עשויות לסחורה להשתלח בספינות אסור להתירן בשבת ולישב עליהן. (א"ב יש נוסחאות דגרסי דזוזי, וזוזי לשון זוג ויש נוסחאות דגרסי דזיווי ואומרים שהוא בלש' ארמי עצי ספינה). * [אחי"ה ודע דכ"י א"פ גרס הגי כראכי דזוזי אבל בדף קנ"ו: תחת מדכרכי דזוזי של דפוסי' גרס כ"י א"פ מהני כריכי דזוגי וכ"ה דזוגי בדפ' שונצי' ובר"ף כ"י וברש"י כ"י אבל שם הוא זווי (עיי' ד"ס שבת צד קצ"ג. וחידו' ששתק מגי' רבי נתן) וכ"ה ברש"י לשבת י"ט: כרכי דזיווי ומפרש בשם תשוב' הגאונים שהוא בלש' ארמי ספינה (ולא עצי ספינה כר"ב) ובלי ספק לפי' תשו' הגאוני' זה עיקר הגי' זיווי אך צ"ל בל' ערבי תחת בל' ארמי כי בל"ע ספינה לא גדולה ולא קטנה נקראת באמת زو ולפי' רבינו נתן גי' זווי (עיי"ע זוו, וזווא) ג"כ עולה יפה וטעמו כמו זוג ובענין כרכי דזוזי פירש"י כרבינו נתן ע"ש היטב. ובע' כרך ב' כתב רבינו כרכי דזוזי כבר פירשנו בע' כר ע"כ בל"ם צ"ל בע' בד, נשמע מזה שגם גי' שלנו מוגה' לפניו.] — א"ר נחמן עז לחלבה ורחל לגיזתה ותרנגולת לביצתה ותורי דרידיא ותמרי דעיסקא פלוגתא דר' יהוד' ור' שמעון (שבת שם). פי' כל שהעמידן לדברים הללו ולא העמידן לאכילה עכשו אם בקש לאכול מן התמרים הללו בשבת או העז והרחל וכיוצא בהן בי"ט מותר וקיימא לן הלכ' כר' שמעון דלי' ליה מוקצ' אלא גרוגרות וצמוקים בלבד (שבת מ"ה.)[4]) בדדין לוקחין מהן שמן בס"ג דהגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ט. ובנו"ג זתים). והשיקו היקבים תירוש ויצהר (יואל ב', כ"ד) תרג' [ויטפון נעויא חמרא, עיי"ע נעו] ובַדַּיָּא[5]) משחא. פי' גת שמבעטין בו הזיתים שמו בית הבד, והפועלין העושין שמֶן: בַּדָּדִין. * [אחי"ה וכנ"ה ביצ' י"ט. נתו על גב בדו ובדו ע"ג נתו כ"ה לפי גי' רבינו בע' גב ב' וגי' ישרה מאוד היא וכ"ה בתוספ' ביצ' פ"ב ועיי' תוס' יו"ט לביצ' פ"ב מ"ג ד"ה ומטבילין וכן מצאתי בכ"י מ' (ד"ס שם). והקבוץ: טהרו' פ"ט מ"ז ב' בַּדִּין, סנהד' צ"ה. בי בַּדַּיָּא, ב"ב ס"ח. בית הבדים ונגזרה המלה מל"ם בַּדָּא פי' גת ובל"ע נקרא بد קורה שעל ידה נכתשו הזיתים בבית הבד. ובבית הבד היו שתי גתות, העליונה נקראה גת העליונה ושם היו עוצרין את הזיתים והתחתונה נקראה גת התחתונה (עיי' תרומו' פ"ח מ"ח והר"ש שם) ובל"מ יקב ושמה יורד הזית כתוש או יין הנעצר וכן היה בבית הבד של יונים עיי' ספרי על העתקה פרסית צד ס"ה, ולדעתי בדידה היא גת התחתונה ולשון קלילא היא (כמו אמינון תחת אמנון שמוא' ב', י"ג, כ') כלומ' בד קטן והיה כעין בור תחת גת העליונה, ועיי' עוד ע' בדד א'. ודורכי הגת נקראין בַּדָּדִין ויחיד בַּדָּד; וכנ"ה, מלבד ציוני הערוך, גיטי' ס"ב. בדד דנפיש אגריה. והקבוץ טהרו' פ"י מ"א הנועל בית הבד מפני הבדדין, ושם מ"ב ומ"ג הבדדים והבוצרים, תוספתא מעשרו' ספ"א הבדדין המדליקין מבד לבד. איכ' רבתי פ' ישבה: בגדי בדדין עיי"ע בדד ב'. ועיי"ע בית גת וע' גת] —

2 בַּד (Gesondertes; בַּד בְּבַד Abgesondertes an Abgesondertes, d. h. jedes einzeln) בפ"ק דכריתות בגמ' הממסם את השמן (כריתי ה'.) רחמנא כתב (שמות ל', ל"ד) בד בבד ואת אמרת בהכרע "פי' רחמנא כתב בבד מתקל במתקל[6]) דהיינו עין בעין[7]) ואת אמרת בהכרע והאמר רב יהודה המקום יודע בהכרעות כלומ' שלא היה שוקל ההכרעות לבד אלא מניחין כמות שהן והמקום יודע כמה משקלן. אלמא דאית הכרע לכל שקל". * [אחי"ה וז"ל רש"י: המקום יודע בהכרעות: שלא היה שוקל ההכרעות לבד אלא מניחו כמות שהן והמקום יודע מה משקלו פי' רומי ע"כ. ולבי אומר לי שרש"י כיון על רבינו נתן שנקרא רומי עיי'

---

[1]) כ"ת בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ודפ"ר בע' קטב ג' וכ"ה בכ"י ט' לשביעי' וכ"ה בירו' וספרא (הוצאת מהאת"וו דפי' וויען צד ק"ו.) ובע' דפ"ר, פיזי וויניצי' ע' בד אי' קוטני וצ"ל קוטבי וכ"ה בפי' הרא"ש והר"ש דפי' וויניצי' ר"פ. [2]) ובספרא לבדידה. [3]) וכ"ה דעת הרי"ף והרמב"ם הלכ' שבת כ"ו, י' וכ"ה לר"י שבתוספ' ד"ה שמן וכ"ה בחידושי המאירי ודלא כרש"י. [4]) ולא ידעתי לסוף דעתו של רבינו שלפי פי' זה קשיא לי הא דאמרינן בביצ' ב': ול"ה: שבת דחמירי וכי י"ט דקיל ואתי לזלזולי בית סתם לן כר' יהודי דמחמר וצ"ע. [5]) בנו"ג בתרג' ביריא, וט"ס הוא. [6]) וכ"ה באונקל' ובפשיט' ובהעתק' פרסי' עיי' ספרי שם צד קל"א. [7]) ובע' עין א' פירש רבינו עין בעין כלומ' שוה בשוה.

לעיל במבוא צד XXII. ודע כי הפירוש עצמו של הערוך הועתק מרבינו גרשום מ"ה כי כן מצאתי מלה במלה בכ"י רגמ"ה בקובץ כ"י אנגייליקא לכריתות דף קס"ט ע"ב. — וכנ"ה במכו' י'. חרב אל הבדים (ירמי' נ', ל"ו) חרב על צוארי שונאיהם של ת"ח שיושבים ועוסקים בתורה בד בבד. וכ"ה בברכ' ס"ג: לפי גי' כ"י מ' ובב"ג ועיי' ד"ס שם קפ"ו. ונגזרה המלה משורש בדד שטעמה חלק ופרק אחד מכולם וכן הבין ז' גנאח בספרו אלאסול צד פ"ג ערך בד. ולפ"ד שייך לכאן ג"כ יומ' ע"א: דאמר קרא בד דבר העולה מן הקרקע בד בבד כ"ה לפי גי'.כ"י מ' וכ"ה בזבחי' י"ח: וכ"ה בילק' אחרי רמז תקע"א פי' קנה העולה י ח י ד י מכל גיזעי וכן פירש"י לזבחי' שם וכן מצאתי בירו' כלאי' פ"ט הל"א דל"א סע"ד בד שהוא עולה י ח י ד י] —

3 בַּד (מל"מ ונרדף עם בוץ = بز Weisslinnen) כפ' א"ל הממונה בגמ' בשחר היה לבוש (יומ' ל"ה.) אמר רב עולא בריה דרב עילאי[1] דאמר קרא בד (בבד, נ"ל שהוא ט"ס תחת:) בד בד בד המובחר מ ב ד[2]) וכפ' בא לו כ"ג בגמ' כ"ג משמש (יומ' ע"א:) שיתא שש כתיבי בבגדי לבן ואלו הן ושבצת הכתונת שש (שמות כ"ח, ל"ט), ועשית מצנפת שש (שם) את הכתונת שש (שם ל"ט, כ"ז) ואת המצנפת שש (שם פסוק כ"ח), ואת פארי המגבעות שש (שם), ואת מכנסי בד שש משזר (שם), ואת האבנט שש [משזר] (שם), מצנפת ומגבעות אחת הן קרא חד לגופיה שיהוא של בוץ והוא פשתן גמרא גמירי לה והאי בד פשתים הוא ואתא יחזקאל אסמכיה אקרא (יחזק' מ"ד, י"ח) ומכנסי פשתים ובהלכ' קמא דכל הזבחי' (י"ח: תוספ' ישני' יומא ל"ה.) בגדי' שנא' בהן בד צריכין שיהו של בוץ, חדשים שזורין, שיהא חוטן כפול ששה. * [אחי"ה ודע שביומ' שם, הובא בילק' תצוה ררמ"ז ש"פ, תפס ד' קראי ולפירוש שבד הוא שש הרי הם חמשה קראי עיי' פירש"י ומפירושו בא לגליון בילק' שם והרבה שינויים אי' בתפיסת המקראות עד כי אמר ר' אליקים ואינך קראי דכתיבי בספרים לא גרסינן עיי' ד"ס יומ' צד ק"ה. אבל בכ"י מ' ובכ"י ב' אי' ג"כ כגי' רבינו ושבצת וכ' ועשית מצנפת וכ' וב' קראי אלה אינם מובאים ביומ' של דפוסי' ובילק' שם וגם כ"י ב' וכ"י ילקוט מסיימו ש י ת א קראי הוו חד לגופן שיהו של בוץ .וכ' וזה ממש כגי' רבינו. ולדעתי המלה נגזרת מל"ע בַּץ וטעמו כמו בוץ בל"מ פשתן לבן עד מאוד וכן העתיקו ע' זקנים ב ד (ד"ה א', ט"ו, כ"ז) בוץ (ד"ה א', ט"ו, כ"ז) חור (אסתר א', ו'; ח' ט"ו) במלת יונית βύσσινος שהיא בכ"מ העתקה של שש ועיי' בן מתתיהו קדמוניות ג', ז, ב'. ז'. ובד המפואר מכולם היה מעיר Pelusium וזה מה שכתוב ביומ' פ"ג מ"ז בשחר היה לובש פ ל ו ס י ן עיי' ר"ב בע' פלס ה'. וכדברי הש"ס הנ"ל שמכנסי בד כמו מכנסי פשתים של יחזקאל פי' ג"כ ז' גנאח בהן ערך צד פ"א בספרו הנ"ל] —

4 בַּד (Ast, Zweig, Stengel) בפ' אלו מציאות בגמ' כל כלי אנפוריא (ב"מ כ"ד. עיי"ע אנפוריא) בדי מחטין וצינורות. פי' עצים דקים מפוצלין כ ע נ פ י ם שחרוכלים תולין בהן מחטיהן וצינוריהן כלומ' בדים של מחטין ושל צינורות אבל מצאן שתים שתים בבד חייב להחזיר ד מ י יאמר כמה מחטין תלויין בבד כיון שתלויין בה מאחד ולמעלה חייב להחזיר. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד, ופארים, ובדפ"ע חסר. וכנ"ה בב"מ שם מאי בדי. שוכי ואמאי קרו ליה בדי דבר דתלו ביה מידי בד קרו ליה ופירש"י שוכי ענפים של אילן ויפה פי' .ובל"פ שאך = شاخ ובל' סאנסקריט çâkhâ נקרא ענף אילן וזה עולה עם פי' רבינו בע"ה, ובסוכ' מ"ד: עלה אחד ובד אחד ושם וב"מ שם עלה אחד בבד אחד, כתוב' "ז. בד של הדם].

1 בָּד = בָּדָא, בָּדָה (בל"ע بدا) (بدع IV) ובל"ס בדא (reden, schwatzen, dichten, lügen בס"ג דאלו הן הנחנקין (פ"ט: ועיי' אבות דר"נ פ"ל וילק' חיי שרה רמז צ"ו, ובב"ר פצ"ד אי' מה טיבו של בדאי וכ') אמר לו — אברהם לשטן — כך עונשו של בדאי אפי' אומר אמת אין שומעין לו[3]) ובר"ג דהמוכר את הספינה (ב"ב ע"ד.) ובחלק בגמ' דעדת קרח (סנהד' ק"י.) ואמרי הכי משה אמת ותורתו אמת והן בדאין. ובר"ג דברכות (ד'. ד"א זוט' פ"ג, ילק' שמות רמז קפ"ו) למד לשונך לומר אינו יודע שמא תתבדה ותאחז.

---

[1]) וכ"ה בכ"י ב' וא"פ עיי' ד"ס יומ' צד מ"ד. ובכ"י מ' אי' עולא משמיה דרב ובדפוסי' רב הונא בשם דרב עילאי, וכמוהו לא נמצא עוד בש"ס. [2]) הנוסח מבד אי' בדפ"ר וכ"ה בכ"י מ' וכ"י ל' עיי' ד"ס צד מ"ד. ושם בכ"י מ' אי' הגי' ופשט את בגדי הבד בד הבד מובחר מבד ובדפוסי' אי' בד בד בד מובחר בבד וכן נראה מרש"י ותוספ' שם וכ"ה בפירוש בירו' יומ' פ"ג הל"ו וז"ל „בשחר (ר"ל בלבישת בגדי שחרית) כתיב בד בד ארבעה פעמים" ועיי' בפי' שירי קרבן שם, וכן הגהתי בדברי רבינו, ונוסח' מוטעת בד בבד נולדה ע"י סופרים שדעתם קלה מערך הקודם. [3]) זה המאמר היה מורגלא בפיו של אריסט"ו עיי' דיאגענ. לארעט. על אריסטו' י"א

* [אחי"ה השורש בדא ל"מ הוא וכן בל"ע וטעמו הוציא דבר שמדמה בנפשו ובהשאילה כזב. וכנ"ה בנדרי' י'. לשון שבדו להם חכמים ובירו' נדרי' פ"א דנ"א. הגי' יותר נכונה לשונות שבררו להן ראשונים אבל עיי' היטב במה"י למהרז"פ צד ט', שהוכיח כי בדא בלש' ירו': אמר או סבר א"כ עיקר הגי' בבבלי נדרי' אשר בדו כי ר"ל בעל המימ' שם היה אמורא ירושלמי ומלת להם מגליון בא כהאי דיומא פ"ג סע"ב אחרי בלותי וכ' ובאמת צדקו דברי אמ"ו גם בזה שהך הוספה מאוחרת היא ובאמת לי' בע"י וכן לי' בכל הכ"י עיי' ד"ס יומ' צד ק"מ. וחכם עדיף מנביא! ולדוגמאות שהביא מהרז"פ יש להוסיף ירו' ברכו' פ"א ד"ב: ושם פ"ב ד"ד ע"ג, ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ג וירו' נדרי' רפ"ה דל"ט] — ויק"ר פ"ט לשון בָּדוּי. ב"ר מ"ח בדויים ושם פ"ק דברים בדויים. ובפיעל ירו' כתוב' פ"ב דכ"ו: מבדין היינו. ירו' קידוש' פ"ג דס"ד ע"ד מבדין אתם. ובתנחו' בלק דרש בדים (ישעי' מ"ד, כ"ה) מבדין אותן ובילק' ישעי' רמז שכ"ב בשם התנח' הגי' מבררין אותן בתשובה. ירו' שביעי' פ"ד דל"ה: מבדין בחדשים ובירו' שבת פ"ז ד"י. המברה בחדשים ובתוס' שביעי' פ"ג מגדר בחרשין וכולם קרובי ענין הם. ירו' מגילי' פ"א דע"א רע"ג בורגני אחד בִידָּא להם לשון ארמית מתוך יונית ובאסת"ר פ' וישלח אי' בורגני וכ' ברר לְהון לשון רומי בלשון (מלשון כצ"ל) יוני. ובאתפעל: ירו' יבמו' פ"ח ד"ט ע"ג בבלייא! עברת בידך תלתא נהרין ואִתְבְּדַת ובירו' שבת פ"ז ד"ט. הגי' בט"ס ואיתברת ופירש שם ק"ע ונשברת וטעית וכ' אבל היותר נכון כזבת, שיעורו: את ר' זכיי דבאת מבבל ועברת שלשה נהרין וכך מהלך גדול הלכת ללמוד תורה היאך תאמר דבר בלי אמת עיי' בבלי סנהד' ס"ב. — והתואר בַּדַּאי בל"ס בָּדוּיָא פי' כזבן. וכנ"ה ילק' זכרי' רמז תקע"ת בשם גמ' חולי' ס"ג. ההוא בדאה הוא (ובחולי' אי' ביידא) קידוש' מ"ט סע"א המתרג' פסוק כצורתו הרי זה בדאי (עיי"ע תרגם ועי' צר ג'), ובד"ר פ"ה דרש בהָאשׁ' נ', ט"ז אמר הכתוב דברים של בדאי ליתן שלום וכ'. והקבוץ: ירו' גיטי' פ"ד דמ"ו. נמצאו הדברים בַּדָּאִים, תוספ' כתוב' רפ"ב אמרו בַּדָּאִין אנו. ובכורו' ח': מילי דכדיאי צ"ל דְּבַדָּאֵי ובע"י הגי' דנדיבי וצ"ל דכדיבי ורבינו בע' כדי א' גרס מילי דכדי. והשם בֵּידָא בל"ס בֵּדָיָא ירו' סוט' פ"ט דכ"ג סע"ג ובסופא איתמר עליהן (על צפוראי) לישן ביש ואתצידון כולהון מן בידא כלומ' נחבשו ע"י כזבנות ובירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ג אי' מן בידו. ובמלה זו נבין מאמר בספר הקבלה לְראב"ד וז"ל אכן רעים היו ימי זקוניו (של רב שרירא גאון) כי הלשינו אז פריצי ישראל בו ובבנו רב האיי. ותפשם מלך ישמעאל . . ונתלה ר' שרירא מידו אחת. ורבים מיגעים למצא פשר דבר עיי' שי"ר בתר"ג צד ל"ח הער' ל"ב והחכ' ד"ר גרעטץ בקורות היהודי' ח"ה צד שנ"א אבל העיקר שמלת מידו ט"ס וצ"ל מן בידו והוא ממש לש' הירו' ביבמו' הנ"ל ופי' ע"י כזבים ולשון הרע נתפס רש"ג שהלשינו בו פריצי ישראל, שוב מצאתי כן בעמת"ל של מהרי"ל, והרב חיד"א בש"ה ע' רש"ג כתב בשם האר"י שרמוז בפסוק (איכ' ה', י"ב) שרים בידם נתלו! — ויק"ר פ"ט גדול השלום שדברו הכתובים לשון בדוי, ושם דברי בדאות, ושם לשון בדיות. ואולי מזה הענין ג"כ ב"ב קמ"ה. ושאר מקומות הא דרב אשי בדותא היא ובש"מ לב"מ דקנ"ח ע"ג כתב ר' בצלאל בשם הריטב"א וז"ל הא דרב אשי בדותא היא פי' לא אמרה רב אשי מעולם אלא אחד מתלמידיו אמרה מעצמו או דשמעה מכללא וטעה וקראוה על שמו וכן הלש' מתפרשת בכ"מ ע"כ. אבל נ"ל יותר נכון גי' רבינו בע' בר ד' שגרס בכ"מ ברותא ע"ש. ובמד' שו"ט מזמ' ע"ח אמר רעיא בדייתי, פי' הרוצה אמר כזב הוא] —

2 בָּד (= בָּדַד absondern) בפ' כל המנחות באות (מנחי' פ"ה מ"א דנ"ב: וכ"ה בספרא פ"י פרק י"ג) ר"מ אומר שאור בודה להן מתוכן ומחמצן פי' בודה לשון הוצאה כדכתיב (מלכ"א י"ב, ל"ג) החדש אשר בדא מלבו. * [אחי"ה בכ"י כ"ר הך ערך בא בהמשך עם ערך הקודם וזה בעבור שרבינו היה גוזר המלה מענין הראשון אולם יותר נכון גי' כתבי ידות ודפוסי' שבהם ע' מיוחד הוא ואני מוציא המלה מל"מ בָּדַד ואולי מזה בפיעל בִּידָּה להן לשון ארמי' מתוך יונית ובאמת תחת זה גם הנוסח ברר להון וכ' עיי"ע הקודם] —

בְּדוּבַּר (בל"ע دبر פי' גב Rücken; مستدبر mit dem Rücken zugekehrt) בפ"ק דברכות בגמ' וחכ"א עד חצות (ברכ' ו':) בדובר קיימת קמי מרך פי' [ב] אחוריך קמי מרך ועקרו ל"ע, לאחורנית קורין מוּסְתַּדְבַּר. (א"ב בנוסח' שלנו כתוב כדו בר ופירש"י כדו שתי, בר רשות). * [אחי"ה בכל כ"י ודפ"ע אי' בדבר או בדובר וטוב ויפה הוא כי בל"ע נקרא כן הגב והאחור ומי שעומד באחוריו נקרא מוסתדבר ומאוד מאוד השכיל רבינו בפירושו הנ"ל וכן הגי' בדו בר בכ"י מ' ופ' עיי' ד"ס ברכ' צד י'; וצד קצ"א. וצ"ל בתיבה אחת בדובר ובתו' ר"י כ"י כתב והערו' גורס בדבר בדלי"ת ופי' אחוריך בל"ע ע"כ. וכ"ה בעדפ"ר ובל"ס ט"ס וצ"ל

בדבר. וגי' ופירש"י אי' ג"כ בתוספ' עירובי' י"ח: ד"ה ולא. ועיקר מקום הך ערך לפי זה בערך דבר, שאות ב' שמושית היא] —

1 בְּדַד = בְּדִיד (א') מל"ס בדויא Grabscheit, Haue. ב') בל"ע بئر (בל"ר puteus Grube, Furche) בכלים בפכ"ט נימי הסדין (פכ"ט מ"ו) יד הבדיד ארבעה, וברפ"ק דמשקין בג' דעוגיות (מ"ק ד':) מאי עוגיות א"ר יהודה בנכי[1]) תניא נמי הכי בריש תוספ' שביעית (פ"א) אלו הן עוגיות בדידין שבעקרי זיתים ושבעקרי גפנים. פי' בדידין בדלית[2]) והן עוגיות והן בנכי[3]) ועוד שמן ערוגות ולמה עושין עוגה כדי שתחזיק מימיה ולא יתפזרו, ותרג' מערוגת מטעה (יחזק' י"ז, ז') מעוגית [נצבתה], ואותו הברזל שבו חופרין סביבות האילן שמו בדיד ובלעז קורין בנגא[4]). ובב"ר בריש אלה תולדות נח (רפל"א המתחלת ויאמר אלהים) בין שורתם יצהירו (איוב כ"ד, י"א) שהיו עושין בדידות קטנות. * [אחי"ה בנו"ג בדירות וכן הביא הגי' המ"כ בשם הערוך וגי' מוטעת מונחת לפניו, ובילק' איוב שם רמז תתק"ט הגי' ברכות וצ"ל בריכות וכן הביאו מ"כ שם אבל בע' קולמוס הביא רבינו מפסיקתא ויהי בשלח (פ"ז.) בדודיות וצ"ל כדוריות וכ"ה בכ"י ק"ם ע"ש. ולפ"ד דרש בעל אגדה בין שורותם מלש' שור פי' כותל או כלש' צור שדרכם היו לבנות גת התחתונה בארץ בין צורים בחפירת קרקע עיי' גיזיניאום פי' ישעי' ה', ב' צד הל"א וספרי על העתקה פרסית צד ס"ה ועיי"ע בד א'. ושיעורו אף כי יצהירו ר"ל היו עושים יצהר בדידות קטנות בגתות קטנות שהם גתות התחתונות והוא לפ"ד לשון נקיה לתאות המשגל בכל זאת יצמאו ומארה מצויה בעמל של אנשי דור המבול ונימחו מן העולם. ורבינו הבין שורתם כמו ערוגה והוא בדידין כמפורש ובדידות השוה עם בדידין, ועיקר הציון יתכן יותר להיות בע' בד א']. — ובילמדנו פ' שלח לך (בתנחו' לי') דברי נרגן כמתלהמים וכ' (משלי י"ח, ח') עד היאך עתידין לשלוט מי יוכל לראות פני אחד מהן בדידין בברזל. * [אחי"ה לפ"ד נגזרה המלה מל"ס בדויא והוא כעין קרדום לחפירת קרקע ועוד חפירה עצמה וקרוב לה ל"ע بئر ול"ר puteus פי' גומה וכן פירש"י למ"ק בדידין גומות וכן פי' רה"ג לסד"ט צד כ' שממנו נלקח פי' רבינו בתחילת הערך ע"ש והוסיף רה"ג ובטיית ביל והוא בל"פ بيل = بيلاى ובל"ע الويل פי' גומה, ותחת אותו הבדיל שעושין הבדידין צ"ל בפי' רה"ג אותו הברזל כגי' הערוך לעיל] —

2 בְּדַד (או מן בַּדָּד עיי' בפנים או מל"פ بد، پوده abgeschlissen, zerfetzt) במגילי' איכה ישבה בדד (איכ' א', א') א"ר ברכיה למלך שהיה לו בן כל זמן שהיה עושה רצונו היה מלבישו בגדים נאים[5]) כל זמן שהיה כועס עליו היה מלבישו בגדים ברודים, ס"א בגדים סמרטוטין כך ישראל כל זמן שעושים רצונו של מקום ואלבשך רקמה (יחזק' פ"ז, י') וכל זמן שהן מכעיסין אותו הוא מלבישן בגדי בְּדַד [הה"ד] איכה ישבה בדד. * [אחי"ה לפנינו אי' בפעם ראשונה בגדי בדד ונ"ל לנקדו בַּדָּד ובצ"ל גם בערוך בגדים בַּדָּדִים פי' בגדי דורכי גת (עיי"ע בד א') וידוע שבגדי הפועלים בבית הבד מלוכלכין הן. ובפעם שנית אי' לפנינו בדדין וגי' רבינו יותר טוב והוא הסכים עם דעת ס"א שבל"פ בוֹדד טעמו סחופי ובלאי בגדים והוא סמרטוטין ובאמת בפסיקתא רבתי פכ"ט הגי' בודד כתיקוני] —

* בָּדַד (בל"ע بد zerstreuen; בהתפעל sich entfernen) ירו' יומ' פ"ה דמ"ב רע"ג כיצד היה עושה (ר"ל בקטורת כשמגיע הכ"ג לארון) . . בודדה ברגלו פי' פיזר המחתה כדי שתהא קולטת קטורת שבאויר ובל"ע פי' בַּדַּ פזר ויותר נ"ל לגרוס בודרה והוא כמו פזר וכן בא תמורתו בבבלי יומ' מ"ט: וי"א מפזרה ע"ש; ובהתפעל: איכ"ר פתיחה פ' ר' אלכסנדרי: מה הצפור מִתְבוֹדד מגג לגג וכ' פי' ריחק עצמו ובל"ע בזה הטעם.

☞ בְּרַח (= בְּרִיח בל"ס ברח, בזח sich freuen, heiter sein ובל"ע بذخ übermüthig sein) תרג' ויעלצו בך (תהלי' ה', י"ב) ויבדחון בך. * [אחי"ה וכנ"ה בדרז"ל ברכו' רס"ה ד"ל: דהוה קא בדח טובא (עיי"ע עצב א'), ושם ודל"א. דהוו קא בדחי טובא. שבת ל': בדחו רבנן, שם ע"ז: דהוה בדיחא דעתיה, מ"ק י"ז. בדיחא דעתאי, חולין ל"ב. לא הוה בדיחנא ביה בחביבי ובע' חביב הביאו הערוך לפי גי' הדפוסי' אבל בדפ"ר וכ"י אי' בדיקנא. נדה ג': נ"א. לאו אזהרתך דלא תבדחן, תעני' כ"ב: אינשי בדוחי אנן מבדחינן

[1]) עיי"ע ושם גרס רבינו כמו כאן וכ"ה בכ"י ו"ו, ל"ד ת"ב ובמ"ק אבל בדפ"ע אי' כאן בט"ס בדדי. [2]) נ"ל שרבינו בא להשמיענו שלא נגרוס ברירין וכ"ה באמת ריש תוספתא דמ"ק ובריי"ף ור"ן גורס בירדין ועיי' תוי"ט לכלי' שם אבל בריי"ף כ"י הגי' נכונה בדידין ובכ"י מ' ברודין עיי' ד"ס מ"ק שם צד ה' וצ"ל בדודין. [3]) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ע אי' בדדי. [4]) בל"ר ואיטי' vanga, Spaten והוא בנכי של גמרי פי' בלאו"ט ובל"ר כמו קרדום ועיי' עוד ע' בנכי ומש"ש. [5]) בנו"ג בגדי מלתין עיי"ע מל י"ד.

עציבי; ובמנו"ה גר' ג' פ"ג כלל י' ח"ב ססי' רל"ו אי' הגי' אנשי בדיחי אנן כי חזינן אינש דעציב דעתיה מבדחינן ליה, וכן מצאתי הנוסח. בכ"י מ' תעני' שם (ד"ס צד ס"ג:), פסחי' קי"ז, ושבת ל', כי הא דרבא (כ"ה בכ"י מ' שם ושם ובנו"ג. דרבה מקמי דפתח להו לרבנן בשמעתא (כ"ה בכ"י מ' עיי' ד"ס שבת כ"ט, ולפסחי' צד קפ"ד אות ד') א"ל מלתא דבדיחותא. ובדחו רבנן (ובכ"י ב' פסחי' כי היכי דניבדחי רבנן), ברכו' נ"ה. חלמא טבא אפי' לדידי בדיחותיה. מפכחא ליה ובכ"י פ' ובב"נ ובע"י מפקה, עיי' ד"ס ברכ' צד ק"נ: ומוציא אני המלה מל"ס שטעמה שחק וצחק ומשמח לבות בני אדם ובל"ע בדח מי שהוא גבה לב מרוב שחוק וקלות ראש] —

בּוּדְיָא (לדעת רבינו מל"ר Matte, buda אבל לפ"ד צ"ל בוריא בל"ס מחצלת גמי וכן בל"פ بوريا בל"ע بوري בלש' צינד (Strohmatte, barezis בספ"ק דסוכ' (כ':) מסככין בבודיא[1] ואם יש לה קיר אין מסככין בה, פי' מחצלת של קנים דאית לה גדנפא[2]) שכופפין ארבע קצותיה ואוגדין ותופרין והכפיפה והתפירה האלה נקראין קיר[3]) וכשתהא תפורה וכפופה תהא אסורה לסכך בה וכשתהא פשוטה ואינה כפופה ותפורה כשרה לסיכוך. ובפ' איזהו נשך בגמ'[4]) הלוהו על שדהו (ב"מ ס"ז:) האי משכנתא באתרא דמסלקי מסלקי [ליה] אפי' מתמרי דעל בודיא, פי' מן התמרים שעל המחצלות הפשוטות תחת הדקלים ליפול עליהם התמרים שגודרין מן הדקלים[5]) ובלע"ז שמה בודא[6]) ובפ' נערה שנתפתתה בגמ' זה מדרש דרש ר"א בן עזריה (כתוב נ':) זילו שימו מתמרי דאבודיא. * [אחי"ה בנו"ג הבו לי מתמרי דעל בזדיא אבל בב"מ הנ"ל אי' כגי' רבינו דאבודיא. וכנ"ה בכור' ח': אייתי כל חד וחד בודיא פשטיה, עירו' ח', כריך בודיא וכ"ה בחידי' הריטב"א עירו' ד"ו. ד"ה רב הונא אבל בכ"י מ' אי בוריא וכ"ה בעירו' ק"ב, זיל כרוך בודייה ותוספ' שבת קכ"ה: ד"ה הכל גרסו בודיא וכ"ה בב"י טור א"ח ססי' שט"ז, אבל בכ"י מ', ברי"ף שבת שם ובחידי' הריטב"א לעירוב' ק"ב, אי' בורייא, ובירו' כלאי' פ"ט הל"ה דל"ב ע"ד הברסין בּוּדַיָּא כ"ה בהר"ש לכלאי' אבל בירו' אי' בריה ובסוכ' כ': הני בּוּדְיָתָא דבני מחוזא וכ"י מ' ביריתא ובּוּרְיָתָא, עיי' ד"ס שם; הרי שבכתבי ידות יתר שאת לגי' בוריא והקבוץ בּוּרְיָתָא ובאמת בזה עולה יפה מלה סורי' וערבי' ופרסי' בתחלת הע' שטעמה מחצלת קנים או גמי. וגם רש"י פי' בודיא בכ"מ מחצלת כפי' רבינו; אכן זה הפתרון יש ג"כ למלת בּוּדַא בלשונות רומאניות. ובל' סרדיניא נקרא budedda ועל זה כיון רבינו בלעזו.] —

* בַּדִּיתָא (Baditha, Name eines Kanals an dessen Mündung (פי' = פּוּם) die Stadt Pum-baditha lag) מ"ק י"א. בדיתא לבאי כוורי אזיל כ"ע צוד וכ' ופירש"י בדיתא שם נהר לבאי שם מקום ורי"ף גורס בפומבדיתא לבאי ופי' המיוחס לרש"י כתב שם: פומבדיתא המקום היושב על יד הנהר בדיתא הוא הנהר ועיי"ש הר"ן. ורבינו בע' לבא ב' גרס בדיתא וכ"ה ברא"ש דפ' וויניצ' ובד' ווארשא השתבש מחסרון ידיעת המדפיסים בזה"ל אתמר ברייתא (מ"ק י"א.) לבאי וכ'! עיי' ד"ס מ"ק ט"ז. ובפי' הראשון גרס רבינו בע' הנ"ל בזה"ל פום בדיתאי לבאי כוורי ופי' „עשו הדרך לנהר שיצאו המים ונשתייר הדגים" וכ' ובעצמה ותומה פי' כן רש"י ובכ"י רש"י הוסיף עוד „א"ד פומבדיתא" ובכ"י וכן באגרת דרש"ג אי' תמיד פום בדיתא וזה מראה באצבע שנקראת העיר על שם שישבה על שפת נהר בדיתא.

בְּדַל (בל"ע بتل trennen, sondern או מפעל בד = בָּדַד בהוספת הלמ"ד den Segen sprechen beim Ausgang, d. h. sich Trennen des Sabbaths od. Feiertags) כפ' השוכר את הפועלים בגמ' ואלו אוכלין (ב"מ פ"ט. וכ"ה בירו' מעשרו' ד"נ. ירו' ב"מ פ"ז די"א סע"ב, תוספתא ב"מ רפ"ח) יצא הבודל בתמרים ובגרוגרות. פי' שמפריש רעות מן היפות כי תניא האי דפועל אוכל בהן בתוהלני שיש תמרים רעות ואינן ראויות לאכילה ואין חייבות במעשר ועושים להם כלים של כפות תמרים ומניחים אותם בתוכן ומתבשלות בהן ובאותן פועל אוכל שלא נגמרה מלאכתן למעשר[7]). ואסירָה כל בדיליך (ישעי' א', כ"ה) בגמ' דפ' ר"א תולין (שבת קל"ט.). פי' כגון המינין שמבדילין בין ישראל לאביהם שבשמים. יום טוב שחל להיות באמצע השבת אמר המבדיל בין יום השביעי לששת ימי המעשה מ"ט סדר הבדלות הוא מונה

[1]) וכ"ה בכ"י ה"ב בתחלת הע' וכ"ה בגמ' אבל כ"י ב' מ' אי' בבוריא וכ"ה ברי"ף. ורש"י ובר"ן דפ' וויניצ' ד"ס סוכ' צד כ"ט: [2]) וכ"ה בע' גרנף ובכ"י ו"ו ודפ"ר כאן גודפא. [3]) וכ"ה ברש"י ע"ש. [4]) כ"ה בכ"י. [5]) וכ"ה לישנא דגמ' ב"מ פ"ט: גודרין בתמרים וכ"ה בכ"י ו"ו וה"ב אבל בע' גד ד' גרס רבינו גודדין וזה יותר נכון. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ע בודה והוא בל"ר אמצעי' עיי' עט"ש למה"ריף צד כ"ח. [7]) וקרוב מאוד לזה הפי' אי' ג"כ ברש"י ב"מ שם ועיי"ע חתל.

בספ"ק דחולין (כ"ו:). * [אחי"ה וכפי' רבינו אי' ג"כ בפירש"י בד"ה סיגיך וז"ל ואסירה כל בדיליך אלו המינין (כ"ה בדפוסי' ישנים) המבדילים שונאי ישראל מן הקב"ה ויגעתי ולא מצאתי מקור הפי' הזה ולי' בילק' ישעי' ובילק' מיכה ולי' במנו"ה סי' רכ"ט וסי' ש"ט אין זה כי אם רש"י משתמש בפי' רבינו —. וכנ"ה ברכו' ה'. יסורין בְּדִילִין הימנו; פסחי' פ"ז: בדול עצמך ממנה; ב"מ נ"ט: כמדומה לי שחבירים בדילים ממך; חולי' קט"ז: בדלינן מינייהו; ירו' חגיג' פ"ב דע"ח ע"ב בדל מן התרומה. כולם ענין פרישה והרחקה הוא וכ"ה טעם בתל בל"ע. ובהפעל: נזיר ז'. הואיל ומובדלות זו מזו; תוספתא פיאה פ"ג ב' כריכות המובדלות זו מזו ב' עמרין המובדלין זה מזה; במד"ר פ"ט כל מעשיהם של ישראל מובדלין מן או"ה וכ' — וכן נאמר השורש הזה על ברכת הבדלה להבדיל בין קדושת שבת ויו"ט לששת ימי מעשה ד"מ ברכו' כ"ז: מי בדלת א"ל אין בדילנא ולא אמר מי בדיל מר וכ' ועיי' עֵירוב' מ': ובבכ"י שם ושם אי' מי בדלת ממלאכה וא"ל וכ' (ד"ס ברכ' ס"ט: ועירו' ע"ו. וכ"ה בד' שונצי'), ביצ' ד': ר' אסי מבדיל מיומא טבא לחבריה; חולי' כ"ו: כיצד מבדילין המבדיל בין קודש לקודש וכ'; ירו' פסחי' פ"י דל"ז ע"ג מבדילין בלא יין; ירו' ברכו' פ"ה ד"ט סע"ב מבדיל ואח"כ אומ' מטבע ברכה, ושם: אסור לעשות מלאכה עד שיבדיל והשם אַבְדָלָה וְהַבְדָלָה שם ובירו' ברכו' פ"ח די"א ע"ה, די"ב ע"ג ירו' פסחי' פ"י דל"ז ע"ג, ירו' תעני' פ"ד דס"ז ע"ג ובבבלי אי' אבדלתא פסחי' קי"ג. דמשייר מקידושא לאבדלתא, נדרי' מ"ט: קדושא ואבדלתא, וקבוץ ירו' ברכו' פ"ה ד"ט: שבעה אַבְדָלוֹת]. —

☞ **בְּדִיל** (בל"ס פי' בעבור למען was dieses (betrifft, umwillen, wegen תרג' למען ייטב (בראשי' י"ב, י"ג) בדיל דייטיב). * [אחי"ה וכנ"ה ירו' קידושי' פ"ג ,דס"ד. בדיל דלא יכפור, ויק"ר קלספכ"ח אזל בדיל בלנאי. ונתקצר מן ב', די ומן ל' ואחד הוא עם בְּשֶׁל המקרא]. —

☞ **בְּדֹלַח** (שם אבן טובה ונגזר מפעל בדל ואות ח' נוספת וא"כ בדלח auser-lesene Perle כמו בל"ע فرْدة מפעל פרד פי' כמו בדל. ואינו דומה למלת βδολχόν βδέλλιον (Dioscor. 1, 18) ב"ר פרש' ונהר יוצא מעדן (רפט"ז) א"ר איבו את סבר כבדלח הזה של פטמים. פי' בְּדֶלְיוֹן מין שרף הנוטף מעץ ידועה בארץ מזרח והשרף הטוב כמראה צפורן איש ותועלתו ספרו הרופאים ומתרגמי המקרא בל"י ורומי תרגמו שם הבדלח (בראשי' ב', י"ב) בדליון ואמר ר' איבו שהוא טעות.) * [אחי"ה ואמת היא שהרי נזכר עם אבן השהם יחד ואיך יעלה על לב שיהא בדלח מין שרף הנוטף כמו שהעתיקו מתרגמי התורה עיי' ספרי על העתק' פרסית צד רע"ג ואילך ורק רבינו סעדיא העתיק על נכון במלת ערבי' אללו‍ؤ פי' פנינים ומרגליות וכן מפורש ביומ' ע"ה. לבן כמרגליות (עיי"ע גד ח'), והעתקת רס"ג זו הזכיר ג"כ הראב"ע לבראש' שם ע"ש ולזה הסכים החכ' הנוצרי באכארט (היאראזאיקאן ח"ג דתקצ"ג ואילך) ומהך טעם נ"ל לפרש העתקת התרג' לד"ה א', א'. כ"ג שתרג' חוילה: אתר מפקנות מרגליתא. יצא לנו מזה שדעת ר' איבו כי בדלח שם אבן טובה הוא קב ונקי רק הצעת המימרא בב"ר כצ"ל: את סבר כבדלח של פטמים ויגיד עליו רעו מה זה (ר"ל אבן השהם) אבן טובה אף זה אבן טובה ע"כ. וכ"ה הגי' האמיתית בילק' בראשי' רמז כ"א אבל בב"ר אי' בט"ס איזהו בעל מגיה אשר לא חלק לו בבינה כתב יגיד עליו ריעו ועינו כעין הבדלח . . ולפי פירושינו יוצדק גי' ופי' של ידי משה יגיד עליו ריעו דכתיב ואבן השהם ורמ"ל טעה בזה. וראיתי ביפה תואר לב"ר שם שפי' כבדלח של פטמין שמשתמשין בו הפטמין מין אבני זכוכית שמפטמין הקטרת וכיוצא שוחקי' בהן הסמנין . . והוא הנקרא קריסטא"ל בלעז וכן ומצאתי ראיה לפירושו שהרי ר"י בן יוסף טאווס ז"ל העתיק בדלח במלת אַלְבַּלּוּר והוא בל"ע ופרסי' קריסטא"ל בלעז] —

☞ **בדולקי** (לדעת ר"ב ;Wahrsager, veriloqui ולפע"ד מל"י εὐρυκλῆς Bauch-redner) מדרש שמואל (פכ"ב) פסקא ותקח מיכל את התרפים (שמוא' א', י"ט, י"ג) תני בשם ר' איבא נקודים של ברולקי ובקצת נוסחאות כתוב של ברולקי פי' נקודים ציורים וצורות מלש' נקודת הכסף (שה"ש א', י"א), ופי' ברולקי באות רי"ש בל"ר דוברי אמת ור' איבא משיב דברים נכוחים על קושיא עצומה איך יתכן שבבית דוד עבד ה' היו תרפים ועצבים לכן אמר שאע"פ שענין תרפים הוא צלמי בני אדם יפים ובריאים עשוים בכח טומאה וחושבים עובדיהם שמגידי העתידות ודוברי אמת הם אך באמת התרפים דברי און אלו תרפים של בית דוד היו צורות דומות לתרפים עשויות להידור הבית ואולי לא היו צורות שלמות אלא עד חצי הגוף כמו שנוהגים היום לשום בהיכלי שרים וכגון אלו לא אסרה התורה). * [אחי"ה ר"ב שינה לנו הגי' על אודות פירושו כי. עיקר הגי' בא"ש ניקורים של ברוקלי וכן הובא בילק'

שמואל רמז קכ"ט ולדעתי ניקורים בל"מ וערבי' ענין חלולים ומנוקבים וברוקלי הוא ל"י מדבר מכריסו ומשחיו ולמעלה ובימים הקדמונים חשבו שהוא ע"י כישוף וא"כ התרפים הם צורות דמות אדם תוכן חלולות ומדברות מבין חללן ולדעתי יפה עולה עם פי' זה פירש"י למלכ"ב כ"ג, כ"ד: התרפים צורות שמדברי' ע"י כשפים וכ' וכן ליחזק' כ"א, כ"ו בתרפים: דמות שמדבר במכשפות וכ' ואם הגי' בדולקי אמיתית אז תהיה מל"י βδελυκτός = abscheulich פי' מכוער, ודרש תרפים מל"ר turpis. ורד"ק למלכי' וליחזק' שם ושם פי' תרפים הם צלמים עשוים לדעת עתידות וא"כ לפי זה י"ל שמלת ברוקלי כמו ארקילין שבא פירושו בע' ארקל והוא ל"ר Orakel, oraculum וכן ראיתי במ"ע יאהרביכער להח' ברילל צד ק"ע, אבל בשמואל שם כתב הרד"ק בשם הראב"ע כי התרפים הם על צורת בן אדם והיא עשויה לקבל כח עליונים וכ' וגם חכם עמינו ד"ר ברעכער הוכיח בראיות ברורות (דאס טראנסצענדענטאלע צד קל"ז ואילך) שהתרפים היו צורות נעבדות בדמות זכרות שנקראין בימי קדם בל"י Φαλλός והוא מפלצת של מקרא (מלכ"א ט"ו, י"ג; ד"ה ב' ט"ו, ט"ז) והעד בע"ז מ"ד. (עיי"ע מפלצת) כמין זכרות עשתה לה והיתה נבעלת לו בכל יום. ועל צורות אלה כיון ישעיה (נ"ז, ח') באמרו ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך והם צלמי זכר של יחזק' (ט"ז, י"ז) ובימי קדם דימו נשים העקרות שע"י תרפים אלה ובהסתכל אותם יהיו להן בנים ומעתה נבין מדוע גנבה רחל את התרפים ומדוע לקחה מיכל את התרפים לשומם במטת דוד ששתיהן אין להן ולד]. —

☞ בִּידִין (= בַּדִין מל"ס בדי Murmler וכן נקראין דורשי המתים Todtenbeschwörer; זכורו בל"ס זכורא, זחרא, בל"ע سحر בל"י Bauchredner, σακχούραι) תרג' אוב או ידעוני (ויק' י"ט, ל"א; ירו' תרג' א' לויק' כ', כ"ז; אונקלי דברי' י"ח, י"א; תרג' שמואל א' כ"ח, ג'; מלכ"ב כ"א, ו') בידין או זכורו. * [אחי"ה עיקר הגי' בדין עיי' תרג' ישעי' מ"ד, כ"ה; ד"ה א', י' י"ג; ד"ה ב' ל"ג, ו' והוא ל"מ (ישעי' שם) מפר אתות בדים. ומוציא אני המלה מל"ס בַדִי דבר בלחש. ודברי לחש הם היכר מובהק של כשפים כי ע"כ נקראים חֲרָשׁ ובל"ס חרשא וכן בלא"ר וסו' רטונא עיי"ע רטן. וגם כינוי אִטִּים נגזר משורש אָט ובל"ע اط צפצף בלחש עיי' ן' גנאח (צד ל"ו). ודע שאונקלי' תרג' בכ"מ אוב במלת בידין וזה בלתי נכון הוא שאוב הוא זכורו וכ"ה בסנהד' ס"ה. ושם ע"ב ת"ר בעל אוב אחד מעלה בזכורו, ובאמת הפשיט' העתיק' בכ"מ אוב במלת זכורא והוא לדעת אפרים הסורי (א', רמ"ו) מי שמדבר מכריסו וכן דעת רז"ל (סנהד' פ"ז, מ"ז) בעל אוב זה פ י ת ו ם [Bauchredner, πύθων] המדבר משחיו וכן בבריתא (סנהד' שם ס"ה:) בעל אוב זה המדבר בין הפרקים, וכן העתיקו ע' זקנים אוב (ויק' י"ט, ל"א; כ', ו'. כ"ז; מלכ"ב כ"א, ו'; כ"ג, כ"ד) במלת ἐγγαστρίμυθος Bauchredner וכן בעלת אוב (שמואל א', כ"ח, ז') וכ"ה בבן סירה מ"ו, ל', ובבן מתתיהו קדמוני' ו', י"ד. ב', ועיי' עוד גיזיניאוס פי' ישעי' ח"א דתק"ה. וא"כ יותר טוב להיות תרג' של ידעוני: ב ד י ן; ותרג' של אוב (מל' אוב פי' נבוב וחלול) זכורו וזה באמת שיטת ר"ב והמתורגמן בע' דכורו ע"ש. ובתרג' ד"ה ב' ל"ג, ו' בט"ס דכורו וכ"ה גי' מוטעת תרג' ירו' א' לויק' שם ושם לפי מסורת המתורגמן. ומלת בדין הוא לשון נופל על לשון עם בדא כלו' כזב (עיי"ע בד) וכן אי' בתנחומ' בלק בדים (ישעי' שם) מבדין אותן ובדרך לעג נקרא י ד ע ו נ י כן שבדא מלבו שהוא יודע עתידות או לדרוש בעד החיים אל המתים. ועיי' עוד ע' אוב וע' זכר ג']. —

בְּדָם (צ"ל בְּרָס בל"ע ופ' برس wollene Bettdecke; בַּרְדַּס בלשון פרסי' برزعه بردعه Filzdecke) הבדסין והברדסין בפ'[1]) כלאים (פ"ט מ"ז) פי' כגון גלופקרין שמכסין את המטות וברדסין כמו כן אלא אלו (כפופין)[2]) [רפופין] ואלו עבין, פ"א בדסין בלעז (לינא קטופה)[3]) [לאנא כפופה או לאנא תפורה], ברדסין בגדי צמר שאינן תפורין. * [אחי"ה כל הערך קשה להולמו עד מאוד ובעזרת האל יגעתי ומצאתי פשר דבר אך בתחילה נצדד ה נ ו ס ח א ו ת השונות. כגי' הערוך ב ד ס י ן (וכ"ה בע' בורדס לפי גי' דפ"ע אבל בכ"י גם שם נכון ברסין) אי' רק בכ"י מ' עיי' ד"ס כלאי' צד י"ב. אבל מה שכתב שם בעל ההערה שכ"ה בירוש' במח"כ טעות הוא בידו שאי' גם שם במשנה הברסים (הברסין דפ' זיט') והברדסין ובגמ' שם דל"ב רע"ד הבורסין . . והברדיסין (והברדסין דפ' זיט'. והר"ש לכלאי' שם גרס בשם ירו' ברסין . . הברדיסין), בספרי כי תצא פ' רל"ד סדסים בורדסים, ובילק' כי תצא רמז תתקל"ג בורסין ובורדסין, שמחו' פ"ט

[1]) כ"ה ברפ"ר, אבל בשדפ"ע בט"ס ב ס ו ף. [2]) בל"ס ט"ס הוא ולי' בר"ש ורע"ב לכלאי' ואי' שם רכין אבל בודאי צ"ל כמו שציין הפירוש פ"מ לכלאי' ירו' פ"ט רהל"ה שגרס בשם הערוך ר פ ו פ י ן. [3]) כ"ה ב ע ה"ק, ובשדפ"ע הסר קטופה וצ"ל להגיה כבפנים.

הברסים הבדרסים. תוספתא כלי' ב"ב פ"ה הבורצין והברתצין ור"ש לכלי' פכ"ח מ"ח גרס בשם התוספ' הבורסין והברתצין והגר"א הגיה הברסין והברדסין והדין עמו שרה"ג לסד"ט כלי' שם גרס ג"כ בתוספת' הבירסין והבירדסין. ותוספתא נגעים פ"ה הכורסין והברתסין. נשמע מזה שעיקר הגי' ברס ולא בדם וגי' ברסין הביא גם הר"ש בשם הערוך (עיי' למטה) ובאמת עלינו לשבח לרבינו כי בע' עב ב' גם הוא גרס באות ריש וז"ל שם: תוספתא (ב"ב בלים פ"ה) אלו הן העבים כגון הסגוסים והלבדים, הרכים הברסין והברדסין והפומלאות של ראש ע"כ, והן הן דברי רה"ג לסד"ט שם צד כ', ועוד נשוב בהמשך אל הך ערך. ומה שנוגע פירוש של רבינו דע כי ז"ל של ר"ש לכלאי' הנ"ל: „ובערוך פי' ברסין גלופקרין שמכסין המטות וברדיסין כמו כן אלא אלו רכין ואלו עבין" וכבר הערתי שפ"מ בירו' כלאי' גרס בדברי רבינו אלא אלו רפופין ר"ל דקין ואלו עבין ולגי' זו תקנתי טעות של דפוסי' כפופין שאין לו שחר ומלת רפופין יש לה טעם וריח שבל"ע נ͏פ͏ף פי' בגדים דקין ורכין. ורע"ב לכלאי' פי' וז"ל: הברסין והברדסין שניהם עשויין מצמר ומכסים בה את המטות אלא שאלו דקין ואלו עבין ע"כ ובל"ס נלקחים הדברים האלה מערוך אע"פ שלא הזכירו בשם. הרי נשמע על כל פנים שכולם נענו יחד שרבינו מחלק בין ברסין ובין ברדסין שהראשונים רכין והאחרונים עבים וזה נגד התוספתא כלים ב"ב ששם נמנו הברסין והברדסין במנין כלים עבים וכ"ה בר"ש כלי' הנ"ל ועוד בכל המקומות הנ"ל בחדא מחיתא מחיתנהו שניהם (רק בתוספ' כלים ב"מ ספ"י הוזכר ביחידי הברדין וקודם לזה אי' הכוסיות ואולי גם שם צ"ל הבורסיות). ועוד קשה היאך מדמה רבינו הברסין לגלופקרין מאחר שמשני ציונים שהביא רבינו בע' גלפקר ברור שגלופקר הוא עבה ורבינו בעצמו כתב שם „כסות עבה של צמר" ואיך סתר דברי עצמו כאן לומר שברסין שהן כגלופקרין רכין הן? כל אלה השיבותי אל לבי ואומר כי נחוצים אנו לסלול דרך אחר בדברי רבינו כי בודאי רבינו אזל לשיטתו כי גלופקרין עבין הן והברסין והברדסין שניהם רכין וזו שיטת רה"ג שגרס בתוספתא בהיפך ובעקבותיו הלך רבינו בע' עב ב' כשהזכרנו לעיל, וא"כ סבר רבינו הברסין והברדסין כגון גלופקרין אלא אלו ר"ל הברסין והברדסין רכין או כגי' הפ"מ רפופין כלומ' דקין הן ואלו ר"ל גלופקרין עבין. ובפ"א סבר רבינו לעולם שניהם עבין הן כגי' התוספתא שלפנינו אך החילוק בין ברסין ובין ברדסין הוא שברס הוא לאנא בלאי"ט lana וכן בל"ר כלומ' צמר. ולבגד או למכסה שנעשה מהצמר הזה יש לו בשולים תפורין או כפופין והוא גדנפא שנקרא קיר כמוכח מע' בודיא ע"ש ולברדם אין לבגדי צמר שלו תפורין ולפי זה גי' הדפוסים אלו כפופין יש לקיים רק שייך לפ"א. והר"ש לא הביא הך מלת כפופין בעבור שלא הזכיר פ"א של רבינו. וא"כ נפקא מיניה בין שני הפירושים שלפי' הראשון נקט רבינו בכלל שברסין וברדסין הן שמיכות שמכסין בהן המטות ולפי' ב' ברר מיהותן לומר שנעשו שניהם מצמר (וזה ג"כ דעת הרמב"ם לכלאי' ורע"ב לשם) וההבדל ביניהם שהברסין תפורין או כפופין, והברדסין אינן תפורין וזה עולה לנו ע"פ גי' העה"ק אחר תיקון המעוות. ושני פירושים אלה נכונים הם כי לפי' הראשון מסכים הירו' כלאי' שם שפי' ברסין: בירייה או למסורת הר"ש לכלאי' בודיא והוא ענין מחצלת כמוכח בע' בודיא ע"ש ומחצלת היא כמו שמיכה וגלופקרין כידוע ובלא"ש Decke, Matte, Matraze. והברדסין פי' ירוש' דילמיא ולגי' הר"ש דולמא והוא לפ"ד ל"י אמצעי' δουλαμά פי' מין בגד לכסות בו בשרו של אדם והוא ג"כ כעין מכסה; ולפי' ב' ששניהם צמר יוצדק מל"ע ופרסי' שהוראת ברס או לגי' רה"ג יותר נכון בירס הוא ממש צמר כמו שכתבנו בתחילת הערך, וברדם הוא בל"ע ופרסי צמר שאין תפורין ונעשה ממנו בגד של לבדין (Filz). ובין לפי' ראשון אם אמרנו שברסין וברדסין הן מכסאות המטה (וכן הוא נרשם בצדו בילק' כי תצא) בין אם אמרנו שבגדי צמר שאינן תפורין — ולפי זה אינן מרובעין ואין תורת כלי עליהם — ניחא שפטורות מן הציצית הן וכן ניחא שאין נקרעין על המת ואין מקבלין טומאה, ומאחר שברסין וברדסין שניהם מצמר נעשים כנים דברי המשנ' שלא ילבשם (כ"ה הגי' בירו') עד שיבדוק ר"ל אולי יש ביניהן פשתה שאינו אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים (כלאי' פ"ט מ"א). — והרימ"ז בבמ"ר ח"א דקל"ה והח' ברילל במאמרו על המלבושים של יהודים צד ל"ו ואילך ששיערו שמיני מלבושים הם צ"ע מדוע אין שם כלי עליהם! ונמצא אפיריון לרבינו שלפי פירושו הכל על מקומו יבא בשלום. ואודה לאלהי שסייעני לירד לעמקי ידיעת רבינו תחת אשר גם הנשר הגדול הרמב"ם בפ"מ לכלאי' מודה ולא בוש לומר: „אלו השמות כלם לא עמדנו על פירושם", ומאוד נפלאתי על הגרי"ב שמשים עצמו בהפלש"ב כמתעלם ולא הסביר דברי רבינו העמומים וסתומים.]

בָּדַק (בל"ם ובל"ס ענין בחינה untersuchen, prü- fen, er- ausforschen) שהנוה היפה בודק בסוף משנה דכתובות (פי"ג מ"י). פי' מי שמלומד לאכול ירק אם יחזור לאכול בשר יבא לידי חולי כדשמואל דאמר (כתוב' ק"י: נדרי' ל"ז: ב"ב קמ"ו. סנהד' ק"א. עיי"ע וסת) שינוי וסת תחלת חולי. * [אחי"ה פי' רבינו פליאה דעת ממני שפי' נוה מענין הנאה כנראה לכל מבין וזה נגד משמעות והמשך המשנה בכתובו' שם, שכתוב שם מוציאין מנוה הרעה לנוה היפה אבל לא מנוה היפה לנוה הרעה רשב"ג אומ' אף לא מנוה רעה לנוה יפה מפני שהנוה היפה בודק ועל זה הובא בגמ' טעם דשמואל ששינוי וסת וכ' אפילו לטובה מחליאו גופו של אדם וזה החליט מפסוק כל ימי עני רעים (משלי' ט"ו, ט"ז) ומקשה הש"ס והאיכא שבתות וימים טובים ומפרק כדשמואל דאמ' שמ' שינוי וכ' ופירש"י בסנהד' ק"א: והאיכא שבתות וי"ט: שאין לך עני בישראל שאין לו מעדנים.. משנה וסת ואוכל יותר משרגיל לאכול.. לפיכך אפי' שבתות וימי' טובי' רעים לו ע"כ ועיי' רשב"ם לב"ב הנ"ל, ובירו' כתוב' ספי"ג דל"ו סע"ב הביא ראיה שהנוה היפה בודק מלוט דכתיב ביה פן תדבקני הרעה ומתי (בראשי' י"ט, י"ט) „במשרה וסמך להרה ואת אמר אבין אלא מכאן שנוה היפה בודק" כלומ' לוט היה בסדום שהיתה ארץ המישור ואומ' לו המלאך ההרה המלט ואויר הרים יותר מזוכך משל מישור בכל זאת סירב לוט לילך להרה אף ששם שולט האויר ויפה לדור הרי שנוה יפה בודק, ודרש זה מחודד עד מאוד שדרש פן תדבקני וכ"ה בשינוים קצת בב"ר ספ"נ הובא בילק' וירא רמז פ"ז. מכל זה נראה שמלת נוה דוקא ענין דירה ולא הנאה היא וא"כ הדרה קושיא לדוכתה מהיכן לקח רבינו פי' זר הנזכר על כן לבי אומ' לי שבע' שלנו סירוס דברים יש ורבינו לא בא לפרש מאמר של משנה שהנוה וכ' אלא טעמו של שמואל מהו שינוי וסת ועל זה הביא דוגמא מי שמלומד לאכול וכ' וזה כפי' רש"י לעיל ורשב"ם לב"ב ע"ש ומעתה הרהיבתי בנפשי עוז להגיה דברי רבינו כזה: שהנוה היפה בודק בסוף משנ' דכתוב' ובגמ' (שם) כדשמואל דאמר שמואל[1]) שינוי וסת תחלת חולי' פי' מי שמלומד לאכול ירק אם יחזור לאכול בשר יבא לידי חולי]. — ובסוף אהלות (פי"ח מ"ד ותובא בפסחי' צ"ב: ובחגיגי' כ"ה: ועיי' הר"ש לאהלו' שם ותוספ' בכורו' כ"ט: ד"ה היכי) בודקין לעושי פסח ואין בודקין לתרומה.. כיצד הוא בודק מביא מן[2]) העפר שהוא יכול להסיטו ונותן לתוך כברה שנקביה דקין וממחה אם נמצא שם עצם כשעורה טמא[3]). ג' בְּדֶקֵי מיתה נבראו באשה ואמרי לה דִּבְקֵי מיתה אלו הן[4]) נדה וחלה והדלקת הנר[5]) חדא כר"א[6]) והדא כרבנן, פי' בדקי כרבנן[7]) דאמרי יולדות דהתם מבדקי בשעת לידה מאן דאמר דבקי כר' אלעזר דאמר יְלָדות דמשמע שהמיתה נדבקת בהן ומתות ילדות והיינו דֶבֶק (Leim) שדובק בה המיתה ובֶדֶק [היינו] שבודקין אותה אם קִיימָתָם[8]) בפ' במה מדליקין בגמ' על שלש עברות (שבת ל"ב. והובא במנו"ה סי' ה') ובר"ג דפ' אין עומדין (ברכו' ל"א:)[9]). בפ' ה' בסנהדרין (מ"א ד"מ.) היו בודקין אותן בשבע חקירות באיזה שבוע וכ'[10]). ובנדה פ"ה יוצא דופן (דמ"ה:) בת אחת עשרה שנה ויום אחד נדריה נבדקין, בת י"ב שנה ויום א' נדריה קיימין ובודקין כל י"ב[11]) בן י"ב שנה ויום א' נדריו נבדקין, בן י"ג שנה ויום א' נדריו קיימין ובודקין כל י"ג, ובס"ג דמי שמת (ב"ב קנ"ו.) בודקין לגיטין ולקדושין[12]) וכ'. (א"ב תרג' וחקרת ודרשת (דברי' י"ג, ט"ו) ותתבע ותבדוק). * [אחי"ה ובָדַק ובלא"ר בְּדַק נמצא הרבה פעמי' ברז"ל ד"מ ברכו' נ"ה. שבת ל"ג. קמ"ו. קל"ט. פסחי' פ"א מ"א ואילך ו': י'. ק"א: יומ' פ"ה. תעני' כ"א: (ויק"ר בכ"ב שם כ"ג: יבמו' ס"ה. ע"ח: כתוב' ס"א: ע"ה: ע"ו. גיטי' נ"ו. ס"ח. ס"ח: ס"ט. קידוש' ע"ו: ב"מ מ"ח. ב"ב ט'. ק"י. סנהד' פ"ג מ"ו ואילך, פ"ד מ"ה, שם צ"ג. צ"ד: מנחו' צ"ט: חולי' ט"ז: ל"ב. לגי' רבינו בע' חביב עיי"ע בדח, חולי' צ"ה: בכורו' מ"ה. נדה ל': תוספת' נדה פ"א (עיי"ע יד) ושם פ"ה. ירו' נדרי' פ"ב דל"ז: בעי חִיפה מבדקוניה, ירו' תעני' פ"ד דס"ט. מְבְדְּקִינָן חד זמן, ירו' גיטין פ"א דמ"ג: ופ"ט ד"נ ע"ד נִבדק השם. ירו' סוט' פ"ה ד"כ ע"ג לא הוות בְּדִיקה לי. כּולם ענין חפישה וחקירה הוא ובדרך כבוד וענוותנות יֵאמר

---

[1]) וכ"ה בכ"י ל"ד. [2]) בנו"ג את. [3]) ועיי' פירושו בפי' ר"ח לפסחי' צד קמ"ו. [4]) כ"ה בכ"י מ' וכ"ה בברכו' ל"א: אבל בדפ' בְשבת חסר. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בש"ס ובכ"י ו"ו אי' והדלקת עששית ובדפ"ע עששית. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב ו"ו וצ"ל כר' אלעזר וכ"ה בכל דפוסי' הישני' ובכ"י מ' עיי' ד"ס שבת ל"ב: ובדפ"ע אי' כר' אליעזר. [7]) כ"ה על נכון בכ"י ו"ו ל"ד. [8]) ובכ"י ו"ו ודפ"ר קיימם. [9]) ובתוספתא שבת פ"ב ובירו' שבת פ"ב ד"ה: אי' רק הגי' דיבקי עיי"ע דבק. [10]) וכ"ה בכ"י ב' לפסחי' י"ב. עיי' ד"ס שם צד ט"ו: אבל במשנה ובגמ' ובפסחי' ובירו' אי' באיזו, באי זו ושניהם כאחד טובים שמלת שבוע יש לה ב' מינים. [11]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע אי' בט"ס י"ג וזה מ"יצור של סופרים אבל בכ"י אי' כל המאמר. [12]) בנו"ג לקדושין לגרושין ע"ש.

על השאלה בָּדִיק עיי׳ עירובי׳ נ״א. פסחי׳ נ״ה: מ״ק י״ג. כתוב׳ ס״א. נדרי׳ צ׳: מנחו׳ צ״א: חולי׳ קל״ג. פי׳ מנסה ושאל. (עיי׳ הליכות אלי אות קפ״ה). והתואר בּוֹדֵק מי שמכנים ידו וממשמש ריאה לדעת הטרפות חולי׳ מ״ח. בָּדִיק לה והשם: בְּדִיקוּתא שם ועיי׳ שם י׳: מ״ו. מ״ז. והבדיקה לענין חמץ עיי׳ פסחי׳ פ״א מ״א ושם ח׳. ואילך. וירו׳ פסחי׳ רפ״א דכ״ז. לענין שעטנז כלאי׳ פ״ט מ״ז. לענין מי המאררים במד״ר פ״ט בדיקה דידיה ובדיקה דידה. לענין עדים סנהד׳ מ׳. ואילך. לענין טומאת האשה נדה מ״ד פ״ט עיי׳ תוי״ט — בְּדוּקֵי כינוי של שתוקי קידושי׳ פ״ד מ״א ומפור׳ בגמ׳ ע״ד. שבודקין את אמו ובירו׳ קידוש׳ פ״ד דס״ה ע״ד מאי בדוקי בְּדוֹק אחריו. — בתוספתא שביעית ספ״א בודקין ט״ס תחת דובקין עיי״ע דבק א׳ ומ״ש].

בְּדַק = בִּידְקָא (בל״ע بثق ein die Ufer durch-brechender Fluss או מל״פ آبزه Wasser-erguss, Fluss) בפ׳ עושין פסין בגמ׳ דמותר להקריב (עירו׳ כ״א. עיי׳ תוספ׳ סוכ׳ ג׳: ד״ה ואין) א״ד א״ר ירמיה בר אבא אמר רב אין בורגנין ולא פסי ביראות לא בבבל ולא בחו״ל, פי׳ בורגנין כמו שובכין עשויין לשדות לאצור בהן תבואה [1] ומקום שמצויין בדקי דמיא דזמנין דסלקי ושטפי להו לא עבדי וכן אי חיישי משום גנבי לא שבקי פירי בבורגנין הילכך לא צריכי להשקות ממימי ביראות ובחו״ל נמי לא שכיחא מתיבאתא [2]. ולא צריכי רבים למיתי לפרקא במקום עולי רגלים. ובפ׳ איזהו נשך [בגמ׳] הלוהו על שדהו (ב״מ ס״ו:) אתא בידקא שטפא [בנו״ג שקיל] לעידי עידית פי׳ נחל או אגם מים, ובפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ כל חזקה שאין עמה טענה (ב״ב מ״א.) רב חנין [3] שקיל בידקא בארעיה. פי׳ פתח מיא בארעיה ואתמלי ההוא אתרא מיא ונפלו קירות הגנות והפרדסים, ובהילכתא קמא דסנהדי׳ (ז׳.) האי תיגרא לא דמי אלא לצינורא דבדקא כיון דרווח רווח [4]. ובפ״ק דחולין בגמ׳ השוחט במגל יד (ט״ז.) האי דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בידקא [5] ובר״ג דכל הבשר (שם ק״ה.). יומא חד חזא צינורא דבידקא בארעיה שקליה לגלימיה כרכיה אותביה בגויה רמא קלא אתי אנשי סכרוה. * [אחי״ה רש״י פי׳ בב״מ ועיי׳ סנה׳ ורשב״ם לב״ב הנ״ל בידקא שטף נהר וזה נ״ל נכון שבל״ע מלה שרשמנו ענינה נ״כ מים שוטף ועובר על גדותיו ובכתיבה אחרת נקראה בל״פ כן מלה שרשמנו ואז א׳ חסר בראש וכן חסר במלת התרג׳ פציד ובל״ס פצידא והוא ל״פ آبزن מקוה מים.] —

* בדקא ב״ב ס״א. ט״ס תחת ברקא עיי״ע אפתא וע׳ ברקא ג׳.

בְּדַר (נרדף עם בזר פזר ובל״ס ובלש׳ שומרוני פדר ובל״ע بزر = بذر aus- zerstreuen) בס׳ ברכו׳ ירו׳ (פ״ט הל״ח די״ד קלסע״ד ועיי׳ בבלי ס״ג. תוספ׳ פ״ו ילקו׳ תהלי׳ רמז תתע״ח) הלל הזקן היה או׳ בשעה שמכנשין [6] בדר ובשעה שמבדרין כנש וכך היה הלל או׳ אם ראית התורה חביבה על ישראל בדר ואם לאו כנש. * [אחי״ה וכנ״ה שבת כ׳. קנים מבדרין וכ׳ עיי׳ הנוסח׳ בכ״י א״פ לשבת ד״ס צד י״ח ובמ״מ ספ״ג מהל׳ שבת, גיטי׳ נ״ו: בדרי לקטמיה ושם נ״ז. מבדרו אשב ימא, חולי׳ נ״ד. אי בדרי לה סמא חייא, ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״א ע״ד אית סגין מינהון מְבַדְּרָן במתניתא׳ וכ׳, שהש״ר פ׳ אם חומה בדרו גרמיכון, רות״ר פ׳ ותקם הוה מְבַדֵּר סלעים. ובאתפְּעֵל גיטי׳ ל״ג: ליבדרו. איבדורי, ויק״ר פ״ו שריין הלין דינרין מתבדרין, סנהד׳ ח׳. איבדור תחת איתבדור. והשם בתרג׳ בידור בל״ס בּוּדָּרָא (שמואל ב׳ י״ח, י״ח, ישעי׳ ל׳, ל׳) והשרש בדר (כבר בדניאל ד׳, י״א) קרוב למוצאו וענינו עם בזר עיי״ע וכ״ה בל״ע]. (א״ב תרג׳ ומשם הפיצם (בראש׳ י״א, ט׳) ומתמן בדרינון).

☞ בָּהַה (בל״י βοάω schreien, toben, = תּוֹהַה θύω) ב״ר פרש׳ תהו ובהו (רפ״ב וילק׳ רמז ד׳) ישבה לה הארץ תּוֹהַה וָבוֹהַה. פי׳ בל״י פעל הקורא וצווח בקול חזק. * [אחי״ה וכ״ה שם ישב לו אותו תוהא ובוהא ועיי״ע תה ג׳ ותרג׳ ירו׳ א׳ תהו ובהו: תהיא ובהיא צדיא וריקא וא״כ שני אפי תרגום נתחברו כאן תהיה ובהיא לשון נופל על לשון מקרא והוא הוא ל״י של ב״ר הנ״ל, וצדיא וריקא תרג׳ ארמי הוא]. —

* בָּהוּ (אֲבָהוּ = R. Abahu gek. aus) ברכו׳ מ״ה. רבי בהו אמר מהכא כ״ה בכ״י מ׳ ומצוי הוא בכ״י תחת אבהו עיי׳ ד״ס שם צד קכ״א.

* בּוּהֲיָין (E. N. eines Mannes) פסחי׳ נ״ז. בן בוהיין נתן פיאה לירק וכ׳ ובכ״י מ׳ אי׳ בן בוהין ובעל ד״ס לא העיר על השינוים כי בתוספ׳ פסחי׳ פ״ג אי׳ מעשה בבנו של נבוה שנתן אביו וכ׳ ובירו׳ פסחי׳ ספ״ד דל״א סע״ב: מעשה בבן מביא יין שנתן בנו וכ׳ ור״ח בפי׳ לפסחי׳ צד צ״ח גרס בן נכי היין נותן

[1] עיי׳ עוד בעי׳ ברגן פ״א. [2] כ״ה בכ״י. [3] ובכ״י ה״ב רב כהנה ובכ״י ו״ו רב נחמן וזה ט״ס שכתוב בגמ׳ בסמוך אתא לקמיה דרב נחמן ועיקר הגי׳ רב חנן ובנו״ג רב ענן ובגי׳ רבינו מיושב קושית הרשב״א עיי׳ בתוספ׳ ד״ה כמאן ועיי׳ בהפל״ש. [4] כ״ה בכ״י אבל בדפ״ע רוח. [5] בנו״ג ב׳ דמיא. [6] בנו״ג דמכנשין . . דמבדרין.

פיאה וכ' ואין בידינו להבחין ולעמוד על הגי' היותר טובה שנפקד השם הפרטי בשאר מקומות.

בָּהַל (מל"מ eilen, beunruhigt sein; בָּהוּל eilig gedrängt,) כפ' ד' אחין בגמרא שנים שקדשו שתי נשים (יבמו' ל"ד.) גבי תינוקות דזמנו בָּהוּל, ובס"ג דאלו דברים בפסח (פסחי' ע"ב:) בתרומה בערב פסח דזמנו בהול. * [אחי"ה כ"ה על נכון בכ"י ו"ו ול"ד אבל בדפ"ע מלבד שע' בהמה נתערב עם ע' בהל עוד בע' כאן נתחלפו הציונים ע"ש ובד' אמש' אף כי נחלק לב' ערכים בכ"ז ציון האחרון נלקח בטעות מע' בהל לע' בהמה ורמ"ל הדפים כמו כן בכל הטעיות כדרכו — וכנ"ה בפסחי' י"א: אדם בהול על ממונו וכ"ה בשבת קי"ז: קכ"ה: וביומ' פ"ה. ושבת מ"ג: אדם בהול על מתו פי' טרוד וכ"ה בל"מ עיי' אוצר השרשי' להח' פירשט. ובפיעל: ירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ג למה אתה מבהלינו ובבבלי ל"ט: אי' מבעית עצמך ועיי"ע בעת. אתפעל: ירו' כתוב' פ"א דכ"ה. דרש ותהם (רות א', י"ט) כל קרתא מתבהלה בגין נעמי, פסיקת"ר פל"ו וילק' ישעי' רמז שנ"ט מתרעשים ומתבהלים. במ"ר פי"ד לא נתבהל מן מעשיה, גיטי' י"ד: שמותיהן מבוהלין עיי"ע ארדא. והשם: ירו' ביכורי' פ"ב דס"ד ע"ד מיתה של בֶּהָלָה (ובבבלי מ"ק כ"ח. אי מיתה דחויה ובכ"י ב' אי' מיתה דחופה עיי' ד"ס מ"ק צד נ':) ירו' ב"מ ספ"ב ד"ח ע"ד כל קרע שאינו של בהלה אינו קרע והקבוץ במ"ר פי"א בהלות.] — (א"ב תרג' בחפזון יצאת (דברי' ט"ז, ג') בבהילו [נפקתא]). * [אחי"ה ול"מ הוא בעזר' ד', כ"ג וכ"ה באונק' שמות י"ב, י"א ובתרג' ישעי' נ"ב, י"ב. קהלת ד', י"ב]. —

בְּהֵמָה (Vieh, zahm. Hausthier) אינה מקבלת טומאה מחיים מפורש בפ"ק דסוכ' בגמ' זה הכלל כל דבר שאינו מקבל טומאה (סוכ' י"א סע"ב) מה בהמה[1] גידולי קרקע ואינו מקבלת טומאה אף וכ'[2] בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידיהן בפ' נושאין על האנוסה בגמ' כהנת שנתערב ולדה (יבמו' צ"ט: עיי' כתוב' כ"ח: גיטי' ז'.) ובר"ג דחולי' (ה': ו'.) ושם (ז'.) מפורש רפב"י הוה אזיל לפדיון שבויים [וכ'] איקלע לההוא אשפיזא רמו ליה שערי לחמריה ולא אכיל וכ' ובב"ר פס"א (פ"ס) ויפתח הגמלים: חמרתיה דפב"י נסיבו יתה לסטאי עבדת [טמירא][3] גביהון ג' יומין ולא טעמת מידי וכ'. * [אחי"ה וכנ"ה הרבה פעמים בש"ס ד"מ ברכ' ל"ט. שבת צ"ד. קנ"א: ר"ה י"א. ב"מ פ"ו: סנהד' ק"ח: חולי' ה'. ואילך כ"ז: — בהמה גסה . . בהמה דקה ב"ק ע"ט: בכור' ח'. ב"ר פ"כ. בהמת ארנונא פסחי' ו'. עיי"ע ארנון, ירו' יבמו' פ"ז ד"ח. בהמת מלוג עיי"ע מלג. והקבוץ ברוב מקום בהמות אך בירו' מעשרו' פ"ב ד"נ. בהמין עיי"ע אתרונגא. ועל בהמות שהוא שור הבר עיי' ב"ב ע"ד: ויק"ר פי"ג פכ"ב, פרקי' דר"א פי"א, ילק' שמיני רמז תקל"ה, ילק' שמואל ב' רמז קס"א. הרחבנו דבורינו במ"ע דמ"ג חכ"א צד תקפ"ג ותקפ"ז ואילך והעלינו שם באריכות ביאור בראיות מוכיחות שבדמיונים אלה בילדי פרסיים השפיקו רז"ל —. ותואר לרועה ומנהיג בהמות נקרא בֶּהָם, בָּהֳמִי ב"ר פפ"ו א"ר יודן לבהמי (ובילק' וישב רמז קמ"ה אי' לאדם) שהיה לפניו שתים עשרה בהמות טעונות יין וכ', דב"ר פ"ג והבהם עמי . . א"ל הבהם תן לי רשות לומר דבר אחד . . א"ל אותו הבהם. והקבוץ שם מהו ובבהמתך (דברי' י"ד) ובבהמין שלך ובשהש"ר כמגדל אפי' בבהמין שבכם ובב"ר פל"ב בט"ס בבהמות שבכם ובילק' עקב רמז תתמ"ח בזמן שבבהמתך ולדעתי צ"ל בזמן שבבהממך ויחיד שם בזמן שאתה משים עצמך כבהמם, וירו' פסחי' פ"א דכ"ז: שמא הבהמים מכניסין לתוכו חמץ. ובירו' נדרי' ספי"א דמ"ב ע"ד אשה אחת שאמרה הביאם שלי פיתני א"ל אין הביאם אסור ופ"מ פי' הביאם כמו הביהם שומר הבהמות. ופליאה גדולה שבנודע ביהודה מהדו"ת חלק אה"ע תשו' י"ב פי' אין הביאם היינו בועל וצ"ע ע"ש ולפ"ד היפך אותיות יש כאן והביאם צ"ל הבהמי ותוספות זבחי' קי"ג. ד"ה לא ירד גרסו בשם ב"ר פל"ב בהמי אחד ע"ש ולפנינו שם אי' הגי' חַמָּר ע"ש וכמה שינוים וכגי' ב"ר אי' ג"כ בשהש"ר ד', ג' פ' כמגדל וכ"ה בילק' נח רמז נ"ז]. —

בֹּהַק (בלש' שומרוני בחקה, בל"ס בהקיתא, בל"ע بهق, בל"פ بهك; Glanzfleck, (Art Ausschlag) והתואר בּוֹהֲקָן (mit Glanzfleck Behafteter) כפ' הקורא את המגילה עומד בגמ' כהן שיש בידיו מומין (כ"ד:) ידיו בהקניות לא ישא את כפיו. ובפ' הרואה מקום בגמ' דסמך על הזיקין (ברכ' נ"ח:) הרואה את הבהקנים[4] אומר ברוך משנה את הבריות[5] מיתיבא [וכ'] . . הרואה את החיגר

---

[1]) לפנינו הגי' מה חגיגה וכ"ה בע' חג א' ואולי גם הגי' מה בהמה היתה בספרים וכן פירש"י ד"ה כי חגיגה: כל בהמה. [2]) כ"ה בכ"י ל"ד ובדפ"ע נשמט בט"ס ועל ידי זה נתערבבו הציונים ומהר"א מוגילים יפה הגיהו בערך כאן וחכם עדיף מנביא כי הוא לא ראה כ"י ל"ד. [3]) וכ"ה בב"ר שם ובילק' חיי שרה רמז ק"ט אבל יותר נראה הגי' של ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד וירו' שקלי' דפ"ה דמ"ח רע"ד עבדת טמירא. [4]) ובכ"י מ' בוהקנים. [5]) וכ"ה בכ"י מ', ובנוסח' לי' את.

. . ואת הבהקנין [1]) אומר ברוך דיין אמת לא קשיא הא ממעי אמו הא בתר דאתילד, ובפ' כל היד בגמ' ה' דמים (נדה י"ט.) נגע טהור מי איכא וכ"ת כולו הפך לבן טהור הוא (ויקר' י"ג, י"ג), ההוא בוהק מיקרי. ובפ"ק דנגעים (מ"ה) המכוה והבוהק. בהרת תר"י (ב' לויק' י"ג, י"ט. כ"ג ואילך; י"ד ב"ו ועיי' י"ג ל"ת. ל"ט הקבוץ) בהקיתא. * [אחי"ה השורש בָּהַק בל"מ ובל"ע ענינו כמו בהר (עיי"ע) האיר והופיע כפרט בהפעיל ד"מ ירו' פסחי' רפ"א דכ"ז: בשעה שהיו מַבְהִיקִים היינו יודעין שהוא לילה. ושם: בשעה שהיו מבהיקות (ר"ל המרגליות) היו יודעין שהוא לילה וכ"ה בב"ר פל"א בל' יחיד: שהיתה מבהקת וכ', ושם פ"מ הבהיקה כל ארץ מצרים מזיוה, ילק' ישעי' נ"ד רמז ש"ם הבהיקה כל לוד מאורה, ב"ר פ"ג הובא בילק' תהלי' רמז תתס"ב הבהיק זיו הדרו וכ' ש"ר רפ"נ והבהיק העולם מזיוו ויק"ר פל"א והבהיק כל העולם כולו מזיו הדרו, במד"ר פ"י כל מיני אבנים טובות ומרגליות היו מבהיקות וכ' (וביל' משלי ל"א חסר), פסיקתא דהחודש דנ"ד, והובא בילק' בא רמז קצ"א, כל זמן שאורו של גדול מבהיק בעולם אין אורו של קטן מבהיק . . כך כ"ז שאורו של עשו מבהיק בעולם אין אורו של יעקב מפורסם. ובפָּעל יוצא סנהד' ק', הקב"ה מבהיק זיוו. ומזה הענין התואר: בכורו' מ"ה: לבן לא ישא לבנה שמא יצא מהם בוֹהֵק פי' לבן ביותר ומזה לובן הנראה בבשר אדם אודם קרוי בֹּהק (עיי' רש"י ויק' י"ג, ל"ט) וכ"ה בל"ע ופ' וסו' וכעין זה נקרא בל"י ורו' leuce תאטע λεύκη (עיי' ספרי על העתקה הפרסי' צד רפ"ג וצד של"ג) ומזה תבין ספרא פרש' א' של נגעים: שאת מובהקת וכן תר"י א' וב' בהרת (ויק' י"ג, ב') בהקי והפשיט' בהקיתא. ומעתה זכינו להבין דרז"ל בב"ר פצ"ח ארור אפם כי עז . . ריבה בהן בוהקנין מעלה חמה הדה אמרה על מי שחוא בהקן שהוא מעלה חמה ונ"ל שבעל המאמר דרש מלת ע ז בענין ב ה ר ת עזה כשלג (נגעי' פ"א מ"א, שבועו' ו', עיי"ע הבא אח"ז) שעז תואר של צרעת לבן שהוא בהרת או בוהק ועל זה כיון וסבר שיעקב אבינו קלל אפם של בניו שהוא קשה כעזה ר"ל כבהרת עזה ועל כן אמ' ריבה בהן בוהקנין, וזאת שנית כי אפ"ה (افه) בל"פ מין צרעת היא. ועוד יש לי פי' אחר וזה כי מלת בוהקו הוא בהשאילה לָבָן כצורעת ושיערו כי יעקב בקללו אפם של בניו ריבה בהן בוהקנין כלומ' החשיף והלבין פניהם ופירושו בצדו מעלה חמה שמי שאחזו רגזה וכעסן הוא נעשה לבן על פני כולו וכן אומר משל הדיוט בל"א blass vor Zorn, ואחר הדברי' והאמת האלה יובן גם מאמר שבא אח"ז: למלך שהיה לו בן וצפה המלך שהנחש עתיד לישוך את בנו אמר יהי ליט חיויא דבעי למיכס ית ברי כך בא לקללן . . ארור אפם. ונ"ל שהוא דורש אפם מל"י אפים (עיי"ע) ὄφις נחש והכעס בא מזוהמתו של נחש ועיי' מ"כ שם — והקבוץ מגיל' כ"ד: ידיו בַּהֲקָנִיּוֹת פי' שידיו מלאות בהרת בהרת. ומבנין הָפעל בהשאילה איש שהולך שמעו למרחוק והופיע נקרא מוּבְהָק ד"מ קידוש' ל"ג, רבו מובהק; ובגיטי' י"א, שמות מובהקין פי' שמות אלה מיוחדים ומסוגלים להם לבדם ואין בני ישראל יכונו בהם]. —

בּהר (או מלש' סאנסק' abhra; הוצואריש abar בל"פ ابر Gewölk, או כמו מל"מ בהרת dunkel-weisser Fleck) בפ"ק דתעני' בגמ' דסמוך בעון גזל [2]) אם ראית רקיע שנעשה בהורין בהורין [3]) רוח עברה ותטהרם (איוב ל"ז, כ"א) פי' גדודים של עננים בשביל שלא ראו אור שהיא התורה, בהורין של רקיע רוח עברה ותטהרם. פ"א בהורין מטולאים מלש' בהרת. בס"ג דד' מיתות (סו:) [4]) [צ"ל ש'] הלכות בהרה עזה [5]) כשלג. ובר"ג דשבועות (ה': ואילך) בהרת קודמת לשער לבן, ובפ' אלו הן הנחנקין בגמ' דזקן ממרא (סנהד' פ"ז:). * [אחי"ה וכנ"ה נגעי' פ"א מ"א בהרת עזה כשלג עיי"ע הקודם וע' עז ג'; נגעי' פ"ב מ"א בהרת עזה נראה בגרמני כהה והכהה בכושי עזה עיי"ע גרמן ב' ומ"ש ושם השנים. ודע מה שנוגע לציון הראשון מתעני' יש לרבינו ב' פירושים ולשניהם נוכל למצא סיוע ממשפט הלשון כי בענין פי' הראשון המלה לפ"ד נגזרה מל"פ שרשמתי וטעמה עננים ודורש בהיר של מקרא (איוב שם) כמו אבהר וא' בראש חסר. ונראה שרבותינו היטב ידעו טעם מלת פרסי' הנ"ל שהרי תיכף אחר מאמר הנ"ל אי' בתעני' (והובא במנו"ה ה"מ כלל ב' נר א' ח"ב פ"ב) ואין אור אלא מטר שנאמ' (איוב ל"ז, י"א) יפיץ ענן אורו ולדעתי ממקור זה שאב התרג' בהעתקת הך פסוק בתרגמו

[1]) ובכ"י מ' אי' הבוהקני וגי' ישרה היא דכולה ברייתא בלי יחיד נאמרה וכ"ה בראב"ן סי' קצ"ט עיי' ד"ס בכאן. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו אך שם אי' תחת בעון הגי' לסימן וט"ס הוא והך ציון דתענית ז': באמת סמוך לגמ' בעון גזל אבל בדפ"ע אי' בסמוך לסימן רבן גמליאל אומר וזה שבוש יען לפנינו ובילק' איוב רמז תתקכ"ב בכל הסוגיא לי' רבן גמליאל ולי' בכ"י ש"ס, ולפע"ד ג ז ל נשתבש למלת ג מ ל וממנו רבן גמליאל אומ'! [3]) בנו"ג אפי' בשעה שרקיע נעשה בהורין בהורין ובילקו' שם: בשעה שהשמים עומדין בהורין ובכ"י מ' שהעננים עומדין בהירין בהירין (עיי' ד"ס צד ט"ז:) [4]) כ"ה בדפ"ר וממנו בשאר דפ"ע בסוף! [5]) כ"ה באדר"נ פכ"ה, ובסנהד' ס"ח. שלש מאות הלכות וכו'.

מבדר ענן מטריה וכ"ה ברש"י שם וגם בתעני' פירש"י ד"ה אפילו: המלאך. אף ברי שמו. יפיץ עֲנן אורו גשם שלו. והנה אין ספק אצלי שמלת אור באיוב הנ"ל ולבי אומר לי שגם בקפיט' ל"ו פסוק ל' ול"ב שענינו ותרגומו ולפי פירושו בתעני' שם: מטר. אין זה כי אם מל"פ שרשמתי בתחילת ערך כלומ' גשם עננים. או מל"פ vâra ובלי' סאנסקריט vâri שטעמה ממש מטר; ומצאתי ראיתי שרד"ק לישעי' י"ח, ד' פי' גם כחם צח עלי אור בזה"ל והוא המטר כמו יפיץ ענן אורו ע"ש. ומעתה אפסע פסיעה דקה לומר שגם אף־ברי שעליו הטיף רש"י מלתו להחליט שהוא מלאך וכן בפירושו על איוב ל"ז. י"א מלאך הממונה על העננים או שר מטר לדעת בעלי תוספ' נדה מ"ז: ד"ה מלאך ולדעת הפייטן בתפילי' גשם (אף ברי אתת שם שר מטר) גַ"כ מעניננו שמדובר בו שמלת אף בל"פ âp = آب מים ומלת ברי או כמו בהר (ענן) או כמו וארי (מטר), ושיעור המאמר מֵי ענן או מֵי מטר יטריח ר"ל יכביד את עָב למלאותו בכובד מים רבים ועל ידי זה יפיץ ענן אורו ר"ל יפזר ענן מטרו. ובעמ"ש של מהרי"ף צך ס"ב אפס קצהו מזאת השערה תראה. — ומה שנוגע פי' שני של רבינו בהורין מטולאין ר"ל מנומרים בלא"ש געפלעקט גוזר רבינו אומ' מל"מ בהרת והוא מין צרעת טלאים בגוף ורש"י בצחות לשונו אומר לדבק טוב הוא שהרכיב שני פירושי רבינו בזה"ל: בהורין כמו בהרת מנומר בעבים וכ' יַ"ש ועיי' פירושו באיוב שם. וא"כ שניהם לדבר אחד נתכוונו. יצא לנו מזה שבסוגי' שלפנינו תנא דבי ר' ישמעאל הבין אור של פסוק המצויין כמו אוֹר של תורה, ורב אמי (או לגי' הכ"י מ': ר' אסי) חולק עליו שהוכיח בראיות מוכרחות מפסוקי איוב הנ"ל שמלת אור פתרונה מטר וכל אחד הלך לשיטתו בפשט של פסוק: ועתה לא ראו אור בהיר הוא וגו' שת"ק סבר מפני שלא ראו אור של תורה נעצר הגשם שאפי' בהיר הוא בשחקים כלומ' עננים עומדין ברקיע או לפי' ב' נראו בהרות לבנות של עננים ברקיע בכל זאת ימנע הגשם ורב אמי סבר ועתה לא ראו אור כלומ' לא ראו מטר אע"ג שבהיר הוא בשחקים כלו' עננים שם או בהרות לבנות כמו שכתבנו לת"ק שבענין חצי השני של פסוק אין כאן מחלוקת הדעת ואפושי בפלוגתא לא מפשינן. ומעתה בסיוע דשמיא דבר יקר נגלה לי וזה שתרג' של פסוק באיוב הנ"ל יצא אליבא דכל הדעות שהעתיק על שני אופנים כזה: וכדון לא חמון מטרא בוטט הוא בשחקי ורוחא עברת ודכית יתהון, ובת"א אי' שם בזה"ל והשתא לא אסתכלו באורייתא איתעבידו שמיא בהירי מן לאחתא טלא ומטרא וכ'. והנה באופן הראשון מתורג' כדעת רב אמי ובאופן השני כדעת תנא דבי ר"י. ועוד ראיתי להעיר כי מלת בוטט בתרג' א' שקשה להבינו משתמע אב' אפי' כמו בהיר של מקרא שטעמו א) זוהר ומבהיק ועוד ב) לפי הוראת ל"ע בהיר = بهر כבד כמשא לעיפה, ולדעתי בהוראה אחרונה השתמש התרג' והראיה לזה כי בוטט בל"ע بطيط ענינה ג"כ חזק וכבד. ושיעור המאמר: לא ראו מטר אף כי כמשא כבד העמים את הרקיע, והכן. ור"ב בע' בטט א' לא סבר כן עיי"ע ומ"ש. ויצאתי הפעם מגדר הקיצור אשר התויתי לי שלפי פירושי כל דבר הקשה הובא לידי פתרון. וע"י בירור דברי התרג' זכיתי להבין ג"כ מאמר בויק"ר ספט"ו שהקיש שם ד' נגעים לד' מלכיות ואמר בהרת זו יון שהיתה מַבְהֶרֶת בגזרותיה על ישראל ופ' ופי' מ"כ מפורסמת ול"נ כמו שאמרנו שהמלה ל"ע بهر פי' הכביד והעמים כלו' מלכות יון ור"ל מלכות של אנטיוכס הרשע הכבידה ביותר על ישראל בגזרות קשות שאומרת כתבו על קרן השור (עיי"ע קרן) שאין לכם חלק באלהי ישראל וע"י שרצתה להעביר את ישראל מאחדות הבורא ומתוה"ק לכן היתה מבהרת ומכבדת יותר מכולם. ודוק ותשכח כי כפתור ופרח הוא.] —

* בַּהֲרַק, בַּהֲרִיק (בל"ס בָּהֲרָקָא מלש' פעהלוי באארק ומלשון פרסי' بهر بهره חלק Theil ובצירוף עם ב' שמושית פי' תחת an Stelle, für, wegen כמו בל"פ بجاي) בערך הרק ציין רבינו מאמר מכתובו' ס"א. הא עיילית לך איתתא בהרקאי לפי גי' כ"י ו"ו, ובשאר כ"י ודפ' בהריקאי, ושם ק"ה, הבו לי גברא דדלי לי בהריקאי וכ' פי' אדם שעומד ומשמש במקומי ע"כ. ופירושו וגי' ישרות הן עד מאוד ובנו"ג בחריקאי ובשאלתות פ' דברים בתרי קאי ובל"ס ט"ס תחת בחריקאי ופירש"י בכ"מ כפי' רבינו: במקומי. וכ"ה בערכין כ"ז: אתא גברא בחריקין ופירש"י במקומנו וגם כאן צ"ל בהריקין וכנוסח בה"א אי' עוד ביומ' ע"ז. בכ"י מ' (ד"ס צד ק"כ.) איסרא (צ"ל איסרא עיי"ע איסרא) דפרסי בהריקי וצ"ל בהריקיה ובדפ' שנשמט מן הצינזור והועתק בד"ס שם אי' בחריקיה וכ"ה בע"י ביומא לפי גי' ס"א ועוד שם גי' בדוכתיה וכ"ה בילק' ביחזק' ח' רמז שמ"ז. ולמסורת בעל ד"ס כ"ה ג"כ בכ"י ב' ובכ"י א"פ. ומי לא יראה כי הגי' בדוכתיה אינו אלא רק פירושו של הגי' העיק' בהריקיה שפירש רבינו ורש"י ג"כ במלת במקומי'

ורש"י לפי סיגנון הלשון בכתוב' שם ושם ראה פי' רבינו והשתמש בו שמאחר שפי' בחריקאי במקומי אי' תיכף ולי נראה, ואומר אני משמע שבפירושו במקומי הלך בעקבות רבינו אע"ג שלא הזכירו בשם. ומה שנוגע פי' במקומי אמת נכון הדבר כי כך שיעורו אבל גזירתו היא מל"פ וסו' שטעמה חלק וגורל ובל"פ מצויר ממנו מלת היחס וטעמה בעבור, תחת, וכ"ה בהרקאי או בהריקאי: בעבורי, תחתי ולזה עולה יפה פירוש הנ"ל במקומי וגי' לעיל בדוכתי'. יצא לנו מזה שאות ב' שרשית היא יען כן הצגנו לתיבה זו מקום פה. ועיי' מהרי"פ עט"ש צד מ"ט.

1 בְּהֵת (בל"ם כמו בוש בל"מ sich schämen, (beschämt werden ולא יתבששו תר"י (ב׳, בראשי׳ ב׳, כ״ה) ועד כדון[1]) לא הוו ידעין מה היא בַהְתְתָא. * [אחי"ה וכנ"ה בירו' כלאי' פ"ט הל"ג דל"ב: וירו' כתובי פי"ב הל"ג דל"ה. אין קמית ביני צדיקיא לא נבהת אין קמית ביני רשיעיא לא נבהת. ושם: ומה אני בהית בעבדאי (ווירו׳ כתובי׳ בעובדי), ירו' קידוש' פ"ד דס"ה ע"ג דילמא דאינון בָהֲתִין, ירו' ערלה פ"א דס"ה: דאכיל מן חבריה בָהֵית מסתכל ביה, ויק"ר פל"א חמיין להון לקיין ולא בהתין. ובאַפְעֵל: ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ד איך הוא מַבְהִית לן (ושם הל"א מבעית צ"ל מבהית עיי"ע בשן), ירו' שביעי' פ"ד דל"ה: וירו' מ"ש רפ"ה דנ"ה ע"ד אילן שהוא מנבל פירותיו וכ' מבהתין ליה דְיֵעֲבד פי' אילן שפירותיו נובלות ממנו סוקרין אותו וטעינין אותו אבנים כלומ' מכחישין ומביישין אותו בשביל שיעשה פירות וסימן בעלמא הוא עיי' בבלי שבת ס"ז. חולי' ע"ז: תוספת' שבת פ"ח. באִתְפְּעֵל שהש"ר פ' סמכוני הוא מתבהית ואזל ליה, בירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג היא מְבַהֲתָא מימור, ות' נבלעה תחת מתבהתא. והשם בהתתא בל"ס (עיי"ע בית בהתתא) והוא כמו בַהְתָא סנהד' ק"ב: ב"ר פמ"ט ילק' יהושע ט' סבי דבהתא עיי"ע אשמאי. ובהשאילה בענין טרפות אדומין כחולי' נ"ו: אינגלאי בהתייהו פי' נתגלה הרפתן כלומ' ודאי נחמרו, כריתו' ה' סע"ב ביתא דבהתא צ"ל דכהתא מלש' כהה כלומ' בבית אפל ורבינו בע' הבר ב' גרס בביתא דהברה ע"ש. — שורש בהת כמו בוש בל"מ ואות וי"ו נתחלפת לה' על דרך רוץ וממנה רהט בלא"ר.] —

* 2 בְּהֵת (נרדף עם בעת ובל"ע بهت sich äng- (stigen, Andere ängstigen בע' תכל ב' ציין רבינו מאמר של כתובו' ס"ב. דמלפא תכלא לא בהתא ופי' המלומדת להיות שכולה אין לה בשת, ואחר בקשת מחילה רבה אין נ"ל ויותר טוב פי' רש"י אינה תמיה ומפחדת במות אחד מהם שכבר לימודת. והדין עמו שבל"ע ענינו מפחד ונבהל כמו בָעַת בלא"ר וכן בירו' שקלי' רפ"א דמ"ה ע"ד הן נקרא ולא נבְהת פי' היאך אפשר לקרות פסוקים אלו (שמות ל״ב, ג׳; במדבר י״ד א׳) ולא נחרד ובירו' דפ' זיט' הגי' ולא נבעת ובשקלי' בבלי נבעית וגי' הירו' יותר טוב. ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. לא תבהית בני מריך פי' לא תבהל בני אדוניך ועיי' ק"ע.

בּוֹ בְּיוֹם (an jenem Tage, an welchem nämlich R. Gamaliel ab- u. R. Eliez. b. Azar. als Nassi eingesetzt ward) כל בו ביום דאמרינן בו ביום נשנו [שהושיבו את רבי אליעזר בן עזריה בראש] בפ' תפלת השחר (ברכו׳ כ״ח). בפ' אחרון דידים (פ״ד מ״א) בו ביום נמנו ונמרו על עריבת הרגלים וכו'[2]), בו ביום אמרו (שם מ״ב) כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרין; בו ביום אמרו עמון ומואב מה הן בשביעית (שם מ״ג; עיי׳ יבמו׳ ט״ז, וירו׳ יבמות פ״א ד״ג). * [אחי"ה הציון הראשון השלמתי בדברי רבינו מע' בחר ומע' מחק. ודע שלפי נוסח הש"ס בברכות אי' וז"ל: וכל היכא דאמרינן בו ביום ההוא יומא הוה וכו' וזה ממסקנת הש"ס אחרי שסיפר כי ביום המחלוקת של ר"ג ור' יהושע בביה"מ הסירו לר"ג מהיות ראש הישיבה ומינו לר"א בן עזרי' וכן אי' בירו' ברכות פ"ד סה"א ד"ז רע"ד וירו' תעני' פ"ד דס"ז ע"ד אחר הסיפור וז"ל: דתנינן קמן (זבחים פ״א, מ״ג) ביום שהושיבו את ר"א ב"ע בישיבה וכו' ועל זה כיון רבינו נתן לפי תשלומנו הנ"ל כי בלא זה אין לדבריו שחר. שוב ראיתי ני' כ"י מ' לברכות שגרס כזה: מסכת עדיות בו ביום נשנית וכל בו ביום דאמרינן ההוא יומא הוה וכו ביום נסתלקו שומרי הפתח ואולי כצ"ל גם בדברי רבינו. אבל הראשון נ"ל עיקר כי סדר הכ"י מבולבל הוא במקום זה. — ובענין מינויו של ראב"ע לנשיא עיי' תוי"ט ברכו' פ"א מ"ה ורע"ב ידים פ"ד מ"א ולסוט' פ"ה מ"ב ובמ"נ ד' ה' שם. ואחרון אחרון חביב הרמב"ם בפ"מ לסוט' וידים שם ושם והוא ז"ל פי' בכ"מ שאומר במשנה בו ביום ר"ל בו ביום שהושיבו את ראב"ע בישיבה. אבל מע' מחק יש להוכיח שרבינו נתן סובר לאו דוקא במשנה ה"ה בברייתא נאמר זה

---

[1]) בנוי׳ לי׳ לפנינו. [2]) עיי״ע ערב ו׳.

הכלל שהרי רבינו הזכיר בע׳ שם הך ברייתא דריש פ׳ מי שהחשיך (שבת קנ״ג:) דקתני בו ביום נדשו סאה וכ׳ ופירשה רבינו ביום שהושיבו את ראבע״ז בראש אבל דברי רבינו בע׳ הנ״ל צע״ג ע״ש וכבר עמד עליהם הרב יד. מלאכי אות ב׳ סי׳ קט״ז] —

בּוֹאַת (מל״י βύας בל״ע بُوهَة Uhu; Schuhu ולפי ג׳ הש״ס בותא בל״ס בוֹא, בל״ע بُوم בל״י βῦζα) שבעופות, בואת שבשרצים פרק אלו טרפ׳ בגמ׳ סימני העוף (חולי׳ ס״ג.) פי׳ כתיב (ויק׳ י״א, י״ח) התנשמת בעופות טמאים והיא בואת שבעופות וזו היא קיפוף וכתיב התנשמת בשרצים (ויקרא י״א ל׳) והיא בואת שבשרצים וזו היא קרפדאי. * [אחי״ה תרג׳ סורי ושומרוני של תנשמת הוא קפופא ובע׳ קריא הביא רבינו מאמר מברכות נ״ז: כל מיני עופות יפין לחלום חוץ מקדיא וקיפופא וכ״ה באמת בכ״י מ׳ עיי׳ ד״ס ק״ס: ובנו״ג קריא וקפופא וקורפראי ומלת וקורפראי לא גרס רבינו כלל והדין עמו שאינו נמנה בין העופות אבל הוא בואת שבשרצים רק צ״ל קרפדאי עיי׳ למטה וע׳ קרפדאי וכן היתה הגי׳ לפני רש״י וכ״ה בחולי׳ שם קורפדאי, וזה שהביא רבינו אצל קיפופא ר״ל קדיא, עיי״ע, זו היא עיקר הגירסא כשאוכיח שם בעה״י והוא ממש כמו קיפופא שבל״ם עודא ובלש׳ שומרוני צדיא הוא עוף תנשמת נקבה עיי׳ באכארט היעראז. ח״ג צד ט״ו, ותר״י א׳ לדברי׳ י״ד י״ח ג״כ צדיא. — ובענין גי׳ קרפדאי של מעלה צריך למידע שכ״ה על נכון בכ״י ו״ו ל״ד, וכ״ה בע׳ קרפדאי. ובדפ״ע כאן בט״ס קרפוראי ובבכורות נ״ז: קורפראי וט״ס היא ובע׳ אשכרותי כבר פרשתי המלה שהיא מין אנקה בל״פ ע״ש. ועתה באתי להוסיף אולי הרי״ש נוסף וצ״ל קופדאי או הרי״ש נשתבש מאריכות הוי״ו של קופדאי ובאמת כן מצאתי אחר דרישה וחקירה שבכ״י מ׳ ברכות שם אי׳ כל מיני שרצים יפין לחלום חוץ מקופדאי, ובעל ד״ס באות ח׳ הוכיח שברור הוא שכן היתה הגי׳ גם לפני רש״י ע״ש ומעתה י״ל שקרפדאי או קופדאי שהוא בואת בשרצים אחת היא הן בתמונת המלה הן בהוראתה שממלת קרפדאי כבר בררתי בע׳ אשכרותי שהיא אנקה וממלת קופדאי עתה אגיד לך שהוא ל״מ קפוד ובל״ס קופדא ובל״ע قُنفُذ וזאת ממש דעת רבינו בע׳ קפד ד׳ ע״ש וגם לועז ריצו והוא לאי״ט Igel, riccio פי׳ אנקה. ומספרי הטבע ידוע למבין טבע אנקה שזה השרץ מפחד תמיד על כן יצא לפעלו ולמזונותיו בלילה בלבד ובזה דעת לנבון נקל מדוע נכללו בואת שבעופות שהוא קיפוף ובואת שבשרצים שהוא אנקה כמו שבירותי, תחת שם אחד ומדוע כינוי של שניהם בואת, שי״ל שבין קיפוף שאינו יכול לראות אור השמש (עיי׳ נדה כ״ג. ורש״י), בין האנקה שיושבה ביום בחפירת אדמה ורק בלילי תפנה ללכת לתור מאכלה הצד השוה שבהן שמלבד מיאוסן וכיעור עינים בריות בל חזו אור שמש הן! וזה יפיץ לנו אור מדוע העתיק אונק׳ התנשמת של ויקרא י״א, ל׳ במלת אשותא שהוא ג״כ שרץ אשר בלי עינים או בעינים כהות בחשכת לילה ישב בדד עיי״ע אֶשֶׁת] — (א״ב תרג׳ התנשמת שבעופות בותא ויש גרסי כותא.) * [אחי״ה ויש להוסיף כי בחולי׳ שם הגי׳ באות ונ״ל ט״ס תחת בואת וכן כותא ט״ס תחת בותא. וגי׳ כי תרג׳ בבתא (עיי׳ עמת״ר של מהרי״ל) היא כמו בותא וב׳ תחת ו׳ או י״ל שהיא ל״ר bubo. וגי׳ בואת אי׳ ג״כ בפי׳ רגמ״ה כ״י לחולין (בקובץ ב״י אנגייליקה דף שי״ז) רק הכותב טעה לבתוב כואת, ופי׳ רגמ״ה בואת שבעופות ייוטא בלע״ז שפורחת בלילה ולא ביום עכ״ל. והלע״ז הוא לפע״ד chouette נאכטאיילע והוא צאיט״ה כפיר׳ רש״י בחולין שם] —

* **בּוֹבְיָא** עיי״ע בְּבְיָא.

1 **בּוֹל** בל״י βῶλος פי׳ גוש Zusammengeballtes (Scholle, Klumpen בפ״ג דבמה אשה יוצאה (שבת ס״ז:) ת״ר נותנין בול מלח לתוך הנר בשביל שתאיר ותדליק פי׳ נותנין חתיכה של מלח בתוך נר של שמן העכור מערב שבת בשביל שיצלל ויאיר בשבת [1]) וליכא איסור [2]), ובפ׳ מפנין בגמ׳ אין מילדין את הבהמה (שם קכ״ח:) אמר אביי מביא בול של מלח ומניח לה בתוך הרחם כדי שתזכור צערה ותרחם עליו. ובפ״ג דלולב וערבה (סוכ׳ מ״ח: וכ״ה בירו׳ יומי פ״א דל״ט סע״א ועיי׳ ירו׳ סוכה פ״ד דנ״ד ע״ג) אותו היום נפגמה קרן המזבח והביאו בול של מלח וסתמוה. ובזבחי׳ בפ׳ קדשי קדשי׳ בהל׳ קמא (ס״ב.) בפ׳ השוכר את הפועלין (ב״מ פ״ט:) ת״ר פרות המרכסות בתבואה והדשות בתרומה ומעשר אינו עובר משום בל תחסום אבל מפני מראית העין מביא בול מאותו המין. ס״א יבול.

---

[1]) לדעת רז״ל כי השמן מדליק יותר טוב ע״י שמערבין בו מלח מצאתי סיוע בסיפור של היראדאט ב׳, ס״ב כי מדי דברו שם בענין חג של דליקת נר הנקרא λευχνοκαΐη זכר הזכיר שע״י ערבוב מלח בתוך שמן דלק הנר כל הלילה.
[2]) הש״ס מדין שבת קמיירי וכ״ה בתוספ׳ שם פ״ב נותנין גרגר של מלח . . ע״פ הנר בע״ש עם חשיכה וע״פ זה פי׳ רבינו היטב ולא כרש״י שפירשו מענין ניחוש.

(א"ב פי' בל"י ורומי (?) גוש עפר וחתיכת דבר מה ויש מין מלח גדל במחצב כמו אבן. ושלשה בול ענין אחד להם.) * [אחיה ספחתי דברי ר"ב פה ולא כמו שאי' בד"פ אמש' קודם ציון מב"מ. וגם בשדפ"ע חוץ מעה"ק נפרד ערכינו לב' ערכים ובלי נכון הוא. וטעם המלה בל"י (לא בל"ר כדעת ר"ב) כמו גוש בעברי' וכן מצאתי בירו' שבת פי"ח דט"ז פ"ג גוש מלח בתמורת בול מלח] —

2 בול (מרחשון Herbstmonat או מל"ע بُل בלי' בקטרי' buiri בל' סאנסק' Menge, bhuri Fülle או מל' עבר כמו מבול Regenmonat. ולפי אגדה א) מפעל נבל = בלה verwelken. ב) = בול א'. ג) = בלל (בליל) Futter mengen) ירוש' בר"ג דר"ה (פ"א דנ"ו ע"ד) בירח בול (מ"א ו', ל"ח) שבו העלה נובל [1] והארץ עשויה בולות [בולות][2] שבו בוללין לבהמה בתוך הבית. * [אחי"ה וכ"ה בילק' שם אבל בירו' ותנחו' וברד"ק מ"א א' מתוך הבית. ותנחו' וילק' הביאו עוד בירח בול = בירח מבול. ובאמת נכון הוא אם מצאנו שורש דבר בל"ם אבל כבר אמרנו בירו' שם. שמות חדשים עלו בידם מבבל ע"כ נ"ל לומר שהוא ל"פ וטעמו רבוי ומלוי ונקרא כן החדש מרחשון שבו יש שבע טוב ורוב כל מיבול אדמה ושדה. ובדרך דרוש נאמרו בגמ' ומדרש פירושי' הנ"ל וכדעת ראשונה העתיק לפ"ד גם התרג' במ"א בזה"ל ירח מיסף איבביא פי' חדש שבו הפירות ספו וכלו ר"ל מן השדה, ומיסף הוא מקור מן סוף בל"ם סף על דרך מיקם, מידן משורש קום, דון; ומהרי"ל סבר שהוא משורש אסף ובמח"פ טעה כי שורש זה מתורג' בכ"מ ע"י כנש; אבל התרג' הבין בול מענין בלה ועיי' עוד שם פי' רש"י] —

* 3 בול ירו' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד קום בול ט"ס תחת כול עיי"ע.

* בולי (der Rath) עיי"ע בל ב' כי שם הביאו רבינו ועיי"ע במ ד'.

* בוליוטוס (Rathsherr) עיי"ע בליוטי ושם ציינו רבינו.

* בורתירא (Trage, Bahre, φέρετρον) כצ"ל ובד' ט"ס בורתידא עיי"ע במוס' הע' ומ"ש.

* בוש sich schämen, בפיעל beschämen; בהתפעל beschämt werden) סוט' ז': הובא בילק' איוב תתק"ז יהודה הודה ולא בוש ושם: ראובן הודה ולא בוש. זבחי' ק"א. הודה ולא בוש משה, ברכות מ"ו. שלא יבוש בעוה"ז. פסחי' פ"ב. שלא לבייש מי שאין לו. סוכה נ"ג. אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו. מ"ק ט': יהא רעוא דלא תבייש ולא תתבייש. סוט' ל"ב: שלא לבייש עוברי עבירה. כתוב' ע"ח: על החדשים אנו בושים אלא שאתם מגלגלין עלינו את הישנים וכ"ה ירו' כתוב' פ"ח דל"ב. ירו' פיא' פ"ו די"ט. — קידושי' פ"א: בושה לעמוד לפניו ערום. חגיג' כ"ב: בושני (= בוש אני) מדבריכם. ירו' פסחי' מרתוף שהוא בוש . . . אוצר שאינו בוש לוכל בתוכו. ובפיעל בייש: קצת ציוני' עיי' לעיל וכ"ה ב"ק פ"ו ע"א וע"ב, סוכ' נ"ג. ב"ב פ"א: התפעל: מתביייש ברכו' י"ב: תעני' ט"ו: מ"ק כ"ז. סוט' מ"ט: ב"ק פ"ג: פ"ו. ושם: במד"ר פט"ו המתבייש והטמין וכ' והשם בושה, ובושת, ובושת פנים עיי' שבת ע"ז: כתוב' ס"ז: גיטי' נ"ז. סוט' ח'. ל"ד: ב"ק פ"ג: פ"ה: ב"ב ע"ה. זבחי' קי"ג. ירו' שבועו' פ"ז דל"ח. ירו' נדרי' פ"ה דל"ט: ברכו' ל"ב. שבת קי"ט: סנה' צ"ג. ק"ד. אבו' פ"ה, מ"ב ועיי"ע בית בשת. ותואר ביישן נדרי' כ'. סימן יפה באדם שהוא ביישן, אבו' ב', ה' לא הביישן למד, יבמו' ע"ט. ועיי' במ"ר פ"ח: ג' סימנים באומה זו רחמנים ביישנים גומלי חסדים, סופרי' פט"ו רובן של בני אבות ביישנים, וי"א ממנו ביישוני בפיאה פ"ז מ"א עיי"ע בשן א', ובירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ד אית' רחמנין ביישנין. ובע' חצף הביא רבינו משל הדיוט מפסיקת' דשובה (צד קס"א) חציפא נצח לבישא ופי' חצוף נוצח לרע ע"כ וכ' ע"ז מהר"ם די לונז' במעריך ע' חציפא פי' הערוך החצוף נוצח לרע וקשה וכי הרע אינו חצוף ונ"ל החצוף נוצח לביישן אח"כ מצאתי בירו' דתעני' דס"ה: חציפא נצח לכשרה ע"כ והדין עם מהר"ם, ואני באתי להוסיף כי כגי' הירו' אי' עוד באגדת ירו' עם יפה מראה אבל בילק' יונה רמז תק"ן הגי' בשם ירו' תעני' כמו בפסיקת' חציפא נצח לבישא. ולפי פי' רבינו נגזר לבישא מענין ביש פי' רע ושיעורו ע"ד שאחז"ל סנה' ק"ה. חוצפא אפי' כלפי שמיא מהני. ובבבלי תעני' ט"ו. הובא בילק' יונה ד' רמז תקנ"א אי' הדרשה בזה"ל בחזקה (יונה ג' ח') מאי אמור אמרו לפניו רבש"ע עלוב ושאינו עלוב . . מי נדחה מפני מי וכ' ועלוב היינו חצוף, משמע שגם לתלמ' בבלי היה מול פניו הך משל הדיוט ועליו תסוב הך דרשה ועיי' עוד פי' המהרש"א בח"א. וזה לכאורה ג"כ ראיה לפירושו של

---

[1]) כ"ה בדפ"ר, וכ"ה בר"ה ירו'; אבל בדפ"ע בט"ס בולל. [2]) כצ"ל וכ"ה בירו', אבל בתנחו' נח ד"ה צא מן אי' בולים בולים ובילק' מ"א רמז קפ"ד בשם התנחו' בולין בולין וכ"ה בב"ר פי"ג הארץ עשויה בולין בולין של אדמה.

מהר"ם שעיקר הגי' בירו' ביישן, וכפי' זה מצאתי ג"כ בכ"כ ע' בוש.

☞ בָּוְתָא תרג' והתנשמת בעופות (עיי"ע בואת.) *[אחי"ה ועל השנות הך ע' פעמים רק מטעם שינוי הגי' הוא, ועיי"ע בואת] —

* בּוּתְנִיין (Bythinia) בירו' מ"ש פ"ד דנ"ד: ובירו' מעשרות פ"ד דנ"א: אי' ביתניין ועיי"ע וותניה וע' אנייקי.

* בִּית, בּוּת (übernachten) עיי"ע בָּת.

בִּז = בִּיזָא, בִּיזְיָאָה (א) שָׁדַיִם Saugwarze, weibl. Brust (ב) מל"ע بز, بزّة בל"ס בזא, בל"י אמצ' Euter bei Thieren, βυζίον) לייט ביזא דכן איינק ב"ר ספ"ה[1]) ובירו' פ"ק דכלאים (פ"א הל"ז דכ"ז:) לענין ארורה האדמה, ובפיסק' דזכור (כ"ג: לענין עשו, פי' לשי' יון שָׁדַיִם בִּיזְיַא[2]) [פי' ארורים הדדין שמניקים זה][3]); ובב"ר פל"ה (ל"ד) וירח ה' את ריח הניחוח [משל] לאוהבו של מלך שכבדו ביזיאה [נאה], דיסקוס נאה עמד בנו ולא כיבדו עמד בן בנו וכיבדו (פי' דורון נאה ביזיאה דסקוס נאה וי"מ כיבדו שר של שמן בשלחן נאה[4]) [וצ"ל ס"א דורון נאה דיסקוס נאה[5]) י"מ כיבדו ש ד שמן בשולחן נאה]. *[אחי"ה וכתב מהר"ם ד"ל במעריך ע' ביזיא . . לא נהירא לי כי אין דרך לכבד את המלך בכחול דמילתא זוטרתי היא לגביה ואינו כבודו אלא קלונו, ובג' ספרים כ"י לא גרסי מלת ביזיא גם ברבות של דפוס ובילק' לא גרסינן לה וכן עיקר עכ"ל. ולפי תיקונינו לק"מ שודאי כן היתה מלת ביזיא בספריו של רבינו דאל"כ לא היה מביאה בע' כאן אבל נמטייא אפיריון לרבינו ששמר לנו שינוי נוסחאות ואחז צדיק דרכו גם כאן לומר שמלבד הגי' דורון יש עוד גי' ביזיא ועל זה בא פירוש של י"מ שהוא שד שמן וכ"ה באמת בל"י וערבי' וסו' ומה שמקשה מהר"ם שאין כבודו למלך לשלוח לו כחול י"ל שבכל זאת הגי' ביזיא עיק' ונ"ל לפרשו מל"ע بزّة שטעמו כלי זיין או בגדי כבוד] —. עטיניו מלאו חלב (איוב כ"א, כ"ד) תרג' ביזוהי איתמליאו חלבא לישנא אחרינא תדיוהי. (א"כ בנוסח' דידן אין ביזיאה כתוב). * [אחי"ה דברי ר"ב לאו אתרגם קאי שהרי אי' לפנינו ג"כ ביזוי אבל על ציון של ב"ר פל"ד סובבים. וקבוץ אי' בירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד תלייא בחיטי בִּיזַיָּיא פי' תלוייה בחיטי דדיה] —

בָּז (מל"מ בָּזָה, בלא"ר בְּזָא, בְּזִי, בּוּז verachten, schmähen) יחזקאל בן בוזי הכהן (יחזקא' א', ג') תרג' ירושלמי יחזקאל נְביא בר ירמיה נביא ונקרא ירמיה בוזי על שהיו מבזין אותו. * [אחיה וכן הביאו הרד"ק ליחז' שם תר' ירושלמי ואולי היא מהדורא אחרת של תרג' יונתן לנ"ך ועיי' הרד"ק ליחז' ל"ד, ט' ויונתן חדש בו בתוספת שהוסיף בו ורש"י למיכ' ז', ג' כתב מצאתי בתרג' ירושלמי ע"ש ועיי' ג"פ של מהרי"צ צד ע"ח. בהערותיו ובקיצור אי' ג"כ בילק' ריש יחזק' רמז של"ה בן בוזי הכהן שהיו מבזים אותו ועיי' עוד ילק' ירמי' סרמ"ז רנ"ז. — ובירו' סוט' קלספ"ה ד"כ ע"ד הבוזי שהיתה נבואתו בְּזוּיָה]. — בִּזְיוֹנָא (Verachtung) דידיה עדיף טפי מצערא דגופא בפ"ק דסוטה (ח': עיי' סנהד' מ"ה.) פי' ר' יהודה סבר להתבזות להסקל ערומה עדיף לה מלהצטער ביסורין דגופה כי הנסקל ערום לפי שעה יוֹצאה נפשו אבל הלבוש בגדים דוחים מכות האבנים ומאחרין מיתתו הלכך בוררין לה הטוב בעיניה והיינו להסקל ערומה, ורבנן סברי צערא דגופא עדיף טפי לה מבזיונא הלכך סוקלין אותה בבגדיה. [אחי"ה וכן פירש"י בסוט' שם] — בִּיזְיתוֹ, ביישתו, קללתו כפ' ד' מתות בגמ' דבעל אוב (סנהד' ס"ה:) פי' ביזיתו ביישתו אמרת שאביו נדון בגיהנם.[6]) קללתו שהוא יהא כמו כן. * [אחי"ה השורש בוז ל"מ הוא ונמצא הרבה פעמים בדרז"ל ודומה לו שורש בְּזָא, בְּזִי וכ"ה בל"ס, כמו בזה בל"מ, ד"מ ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד לא תיבזי בני מריך (עיי"ע בְּהֵת ב'), ב"ר ספ"ג לא תבזון לא ברומי זעיר ולא בגולייר זעיר (עיי"ע גליור וע' בסי), בפַּעֵל: מגילי כ"ה: שרי ליה לבַזּוּיֵי בגימ"ל ושי"ן (עיי"ע גמל א', ש' ב'

---

[1]) נוסחאות שונות יש כאן כגי' שכתבנו אי' בכ"י וי"ו, ל"ד ודפ"ר וירו' כלאיי, אבל בדפי פיז' ווניצי' דכן אוניק ובשדפ"ע בט"ס דבן . . בילק' וישלח רמז קל"ה בשם תנחו' דהכרין אינוק, ילק' כי תצא סרמ"ז תתקל"ח דהכרין אינק וצ"ל דהכדין ובפסיק' דר"כ צד כ"ג: דהכדין אוניק, תנחו' כי תצא צד של"א: כדין ינקון, ב"ר ספ"ה דהדין מניקי וגי' רבינו לגי' כ"י היותר טוב. [2]) ואמת ויציב הוא כי בל"י אמצעי' כ"ה βυζία וכ"ה בל"ע והחי' הכולל פרפ' פליישער בהוספת לעמת"ר של מהרי"ל צד ת"ט: שכח לרמוז על מלת יוני' זאת וכן לא ידע מקומו מהרש"ב בפסק' דר"כ שם הער' כ"ג. [3]) כן השלמתי לפי עדות בעל מ"כ שהביא הך מאמר בשם רבינו ובתנחו' הנ"ל אי' „ויהו הכל אומרים ארורים שדים שהניקו רשע זה" והגהת איזה מעתיק הוא ואולי לקוחה מפי' רבינו שהשלמתי והביאו המעתיק בגוף הספר ולכן איננו בפסיק' ולא בילק' תהלי' רמז תתס"ח בשם התנחו' ועיי' ר"ש באבער שם. [4]) כ"ה בדפ"ע וטעות הוא. [5]) ובאמת כ"ה הגי' בב"ר ובילק' נח סרמ"ז ס'. [6]) כ"ה בכל כ"י ודפ"ע אבל בדפ"ר נשמט בטעות.

סן א׳. אתפעל: כתוב׳ צ״ז: כי היכי דאיהי לא גיחא ליה דתתבזי יורשיה נמי לא ניחא ליה דליבזו. ותואר ב״ר פ״ל בִּיזָיָא סבא והוא כמו סבא דבהתא (עיי״ע בהת א׳) והשם בִּיזוּי, שבת כ״ב. ביזוי מצוה, אסת״ר פ׳ הוי משקה: ערית ביזוי, ושם אחר בִּיזָיוֹן (כמו בִּזָּיוֹן בל״מ אסת׳ א׳, י״ח) ונמצא הרבה פעמים בש״ס עיי׳ ברכו׳ י״ח. נוהג בהם מנהג בזיון, סנהד׳ נ״ב. נוהגין בו בזיון, מנחו׳ צ״ט. אין נוהגין בו מנהג בזיון, ירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ח. נהג עצמו בביזיון, תמיד ל״א: ביזיון קדשים, ירו׳ שבת פי״א די״ג. שלא לנהוג בקדשי׳ ביזיון, ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ד דבר של ביזיון. וכ״ה בלא״ר בִּזְיוֹנָא סנהד׳ הנ״ל בערוך ושם מ״ו: קבורה משום בזיונא או משום כפרה וכ׳ וכל שקלא וטריא שם נגד דעת פרסיים ישנים נאמר עיי״ע ארגז] —

בַּז (= בַּזְבֵּז, בִּזְבֵּז בל״ס וכן בל״ע بزبز verschwenden, eig. sich einer Sache entäussern, wiederholt entreissen) בפ׳ נערה שנתפתתה בגמ׳ האב אינו חייב (כתובי נ׳. עיי׳ ירו׳ כתובי פ״ד הל״ח דכ״ח ע״ד) שמועות הללו מתמעטות והולכות וסימנך: קטנים, כתֻבו, ובזבזו, פי׳ הילכות קטנים [כ״ה על נכון בכ״י ו״ו ובדפ״ע בט״ס הללו ובדפ״ר הל׳ וצ״ל הלכות] [שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים] היו ג׳ חכמים: ר׳ אילא ור״ל ור׳ יהודה בר חנינא; הכותב נכסיו לבניו הוא ואשתו ניזונין מהן היו ב׳ חכמים, ר׳ אילא ור״ל; והמבזבז אל יבזבז יותר מחומש היה ר׳ אילא לבד, אילו ג׳ תקנות אושא (כתובי מ״ט: ואילך) נתמעטו בחכמים. * [אחי״ה וכפירש״י בכתוב׳. וכנ״ה בב״ב י״א. מעשה במונבז המלך שביזבז אוצרותיו ואוצרות אבותיו . . אבותיך גנזו והוסיפו על של אבות׳ ואתה מבזבזם וכ׳ וכ״ה בתוספ׳ פיאה פ״ד וירו׳ פיא׳ פ״א דט״ו: בן מתתיהו קדמוניות ט״ו, ט; כ׳, ג׳, ה׳ ועיי׳ מ״ש החכם ברילל במ״ע יאהרביכער א׳ צד ע״ו. ובב״ר פפ״ג אי׳ תחת מונבז הגי׳ שלטון אחד ברומי. שם פ״פ ראה כמה בזבז וכ׳ ירו׳ סוט׳ פ״ג די״ט. והוה מבזבזא בניכסייא. כתוב׳ ס״ז: בזכזיה לפלגיה ממוניה, ב״ב קמ״ב. ירו׳ פסחים פ״ב דף כ״ט ירו׳ גיטי׳ פ״ד דף מ״ה ע״ד ירו׳ יבמות פ״ד ד״ה ע״ג, ירו׳ בבא בתרא פ״ט דט״ז ע״ד ביזבזו ישראל את נכסיו. תוספתא מגילה פ״ג אין אדם מבזבז לעצמו]. (א״ב תרג׳ בפסוק וראיתי כי אין טוב (קהלת ג׳, כ״ב) למא דין אנא מבזבז בממונא —. ובנוסחאות כתוב [ר״ל לעיל בכתובו׳] ר׳ אילעא). * [אחי״ה ועל ר׳ אלעאי עיי׳ ד״מ צד קל״ב ומבוא המשנה לרי״ב צד קל״ח] —

בַּז (מל״מ בזז ובל״ס בז plündern והתואר בזוזא Plünderer) בס״ג דכתובות (קי״ב: וילקי׳ ישעי׳ רמ״ז רע״ו) דור שֶׁבֶּן דוד בא קטיגוריא בתלמידי חכמים כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי צירוף אחר צירוף [1]) דכתיב (ישעיה ו׳, י״ג) ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לבער בבי ר׳ יוסף אמרי [2]) בזוזי ובזוזי [דבזוזי]. ובחלק בענין משיח (סנהד׳ צ״ד.) מאי ובגד בוגדים בגדו (ישעי׳ כ״ד, ט״ז) אמר רבה ואי תימא ר׳ יצחק עד דאתו בזוזי ובזוזי דבזוזי, פי׳ באים שודדים על ארץ ישראל ובאים שודדים אחרים ושודדים המשודדים וישראל עמהן, הבוגדים ריקם (תהלים כ״ה, ג׳) תרג׳ בזוזין וסריקין. * [אחי״ה וכנ״ה הפעל בָּזַז או בְּזַז ירו׳ מכו׳ פ״ב דל״א ע״ד אין תימר שהיה בוזז ובונה להן דימוסיות ומרחצאות שבח! ואין תימר שהיה בוזז ומאכיל חכמים ותלמידיהם שבח שבחים! אסת״ר פ׳ ביום השביעי דרש בזתא (אסתר א׳, י׳) בּוֹז ביתיה, שהש״ר פ׳ מה יפית: מתלה אמר מן דיירות ולא מן דבזין ליה, במ״ר פי״ב למה קרי ליה קטב (תהלי׳ צ״א, ו׳) . . ר׳ לוי אמר ההוא בזיז סוגיה דטיהרא מן סופיהון דד׳ עד ראשיהן דתשע וכ׳, ובאיכ״ר פ׳ ומרוב אי׳ הגי׳ דהוא גזיז וכ׳ וע׳ עוד ערך הבא אח״ז. והתואר: ב״ר רפ״א אומה של בָּזוזים אתם . . ואתם הלא בזוזה היא בידכם. וכעין זה התואר בַּזְבּוּז והתואר בָּזִיז: שהש״ר פ׳ מה יפית נדרש מלת נבזביתך (דניאל ה׳, י״ז) בִּזְבּוּזָיִךְ בזיזין בני בזיזין אתון. אסתר פ׳ ביום השביעי: בגתא ואבגתא: בּוֹז ובַזְבּוּז. ירו׳ שבת פ״ב ד״ד ע״ד בזבזא בהקדישא. והשֵׁם בִּיזָה (= בִּזָּה בל״מ) וּבִיזְתָא, במ״ר קלספי״ג ביזת הים . . ביזת מצרים, סוט׳ י״א: בשכר תשכבון וג׳ זכו לביזת מצרים, איכ״ר פ׳ מה אעידך ר׳ יונתן אמ׳ כמה ביזות נתתי לכם ביזת מצרים וביזת הים וביזת סיחון ועוג ביזת ל״א מלכים א״ר לוי בערביא צווחין לביזתא עריתא (= عادية Ungerechtigkeit)] —

בַּז (= בִּיזָא = בִּזְעָא מל״ס בזעא Ritz, Spalte נגזר מפעל בזע פי׳ בל״ס וע׳ כמו פצע בל״מ) בר״ג דהמוכר את הספינה (כ״ב ע״ד.) ובחלק בסוף הלכה דעדת קרח (סנהד׳ ק״י סע״א) אחוי ליה תרי בזי דהוי נפיק מבי חוטרא דקוטרא מביניהו, ס״א

1) כ״ה על נכון בכ״י ו״ו ודפ״ר אבל בשדפ״ע בטעות בצירוף אחד. 2) כ״ה בדפ״ר אבל בכ״י ו״ו הגי׳ בבי רב וט״ס הוא ובכתו׳ אי׳ תני ר׳ יוסף.

אזלי וחזאי ההיא ביזתא דסליק תננא[1]) מיניה. וכפ' הנודר מן הירק בגמ' הנודר מן המטה (נדרי' נ"ו:) ובסנהד' פ' כהן גדול (סנה' כ':)[2].) מטה אעולי ואפוקי בבזיוני דרגש אעולי ואפוקי באבקתא. פי' בזיוני נקבי העצים מכניסין החבלים באבקתא [פי'] בלולאות ועוגבין אותן מבפנים[3]) ובפ' חזקת הבתים בגמ' א"ר ישמעאל (כ"ב ל"ז.) והוא דבזיי בזויי[4]) פי' מבוקעות· שורה בתוך שורה שנמצא אוכל בכל שנה י' מכלל השלשים אבל אם היו ג' שורות בכל שורה י' ואכל בכל שנה אחת אינה חזקה ואע"פ ששאר השורות לא הוציאו פירות. ובויק"ר כי יזוב זוב דמה (ויקרי פי"ט) והכה הבית הגדול רסיסים ואת הבית הקטן בקעים (עמוס ו' י"א) א"ר הונא [לא] דמי הדין ריסא להדין ביזא מן הדין ריסא לית מיניה אלא רסים מן הדין ביזא וכ' (א"ב ביזא כמו בזעא [וכ"ה לפנינו בש"ס]. ובנוסחאות דידן כתוב הדא ריסא אית מנה אלתום והדין ביזעא לית מנה אלתום). *[אחי"ה בשניהם צ"ל אלסים עיי"ע לעיל. וציון האחרון אי' עוד בקהל"ר י' י"ח ושהש"ר ד'. י"ד א"ר הונא לא דמי הדין רסיסא (ריסא) להדין בקיעה (ביזעא) מה הדין וכ'. בשבת נ"ז: מפורש אסטמא (עיי"ע) בזיוני עיי"ע אב וע' אפודייני. אבב בזיוני (שם ל"ב.) עיי"ע בב א' וע' זיין. ושורש בזא (= בזע) אי' עוד במ"ר פי"ב למה קרי לה קטב ר' אבא בר כהנא א' דהוא בזא סוגייה דיומא וכ' (עיי"ע הקודם) ופי' בעל מ"כ כמו בזעא כלומר כורת וחותך מהלך עיצומו של יום וכ' אולם יותר נ"ל לפרשו מל"ע نزا שטעמו קפץ ורץ. ובפסחי' ק"י. בדיקולי בזיא לפומייכו וכ' כ"ה בכ"י מ' ובכ"י ב' בדיקולי בזיון ולפנינו בנוסחא בְּזִיָּא עיי' ד"ס פסחי' צד קס"ז. ועיי"ע חר ח'] —

בְּזַז (צ"ל כזז מל"ע قز, كز erschrecken, zittern וכן בל"ס והשם כוזזא Furcht) בס"פ אלו דברים דפסחי' (ע"ב:) יבמתו בזיז מינה אשתו לא בזיז מינה, ובסוף פ' כיצד דמסכת יבמו' (כ"ז.) לא מיבעיא אביו דבזיז בניה מיניה אבל בנו דלא בזיז אביו מיניה, ובמסכ' נדה פרק כל היד (מ"ו:) ילדה דבזיזא למטבל פי' ענין בושה). *[אחי"ה כל הני ציונים הביא רבינו בע' כז וגם הוא פי' מתבייש וכן פירש"י בכל מקומות ענין בושה וכ"ה בפי' ר"ח לפסחי' צד קי"ח וז"ל שם כזיף מיניה כלו' כמו מתבייש הוא וכ' ונ"ל שהוא ט"ס תחת כזיז וראיה לדבר שבפי' ר"ח כ"י אי' כזין עיי' ד"ס פסחי' צד ק"ח: וב"ס צ"ל כזיז. וכ"ה הגי' בכ"י ב' וא"פ לפסחי' וברש"י כ"י (ד"ס שם) וא"כ עיקר הגי' בכ"ף כגי' רבינו בע' כז. ובאמת גם הוראת המלה מעידה לזה שבל"ע וסורי' טעמה מפחד ורעד וכן פי' התוספות בנדה מ"ו: ד"ה אפילו: וז"ל ור"ח מפרש וכן ר"ת אפי' ילדה דבזיזא למיטבל פי' שהולידה ומפחדת וכ' ע"כ לפי זה צריכנו לתקן גי' בזז (וכ"ה בתוס' יבמו' מ"ב. ד"ה לאחר) כגי' רבינו כזז. ואם נרצה לקיים הגי' בזז אז י"ל שהמלה ל"ע فزّ פי' מפחד או بصيص פַּחַד כפי' התוספ' לנדה ופי' לשון בושה אינו משתמע בהוראת המלה] —

בְּזִיזוֹי (ל"פ برغ seine Schalen, Löffel) Wasser-behälter או מל"פ بستك Löffel) תרג' ירו'[5]) כפותיו ועשית קערותיו וכפותיו (תי"ר א' לשמות כ"ה, כ"ט.) (א"ב גי' בע"ה היא ותעביד פלייתוי ובזבזוי אבל גירסתינו תתכן ובזיכוי עיי' למטה). *[אחי"ה תיקונו של ר"ב קלקול הוא שהמלה בתחילת הע' לגי' כ"י ו"ו וה"ב הוא כמו שכתבתי בזיזוי ובכ"י ל"ד בזיוזי וצ"ל בזיזוי ולא כגי' כ"י ב"ר בזוזו ולא כגי' דפ"ע בזיזי וגי' בזיזוי הובא' ג"כ מהח' הנוצרי מינגשטער עיי' בוקסט' ע' בזך ולפ"ז דברי ר"ב צ"ל פיילתוי או פילוותא (עיי"ע פייל) ובזיזוי ולפנינו בתי"ר ובאונק' אי' ובזיכוי וגוזר אני המלה מל"פ בזג שטעמו כלי לקבל מים או אולי היא ל"פ בזתך שטעמו ממש כף ואם בזך עיק' הגי' אות ת' נבלעת ואם בזיז עיקר הגי' אות ך נבלעת מן המלה בזתך, ואתה תבחר] —

בְּזְבֶּזִיה (pers. Dew: Buzy s. Yst. 4, 4; Kohut Ang. 89) מְסְמְסִיה כַּסְכַּסִיה שדלאי ואמדלאי[6]) אלין מלאכיא דאשתלחו מארעא דסדום[7]) בס"ג דבמה אשה (שבת ס"ז.). (א"ב מין

[1]) כ"ה על נכון בכ"י ו"ו ודפ"ר אבל בשדפ"ע במ"ס תתא. [2]) כ"ה רק בכ"י ו"ו ובשאר כ"י ודפוסי' חסר. [3]) עיי' רש"י לסנהד' ור"ן לנדרי' שפירשו כמו רבינו, ובזיוני כ"ה בנדרי' כמו בזעים ועיי"ע דרוגש ושם אפרש בעה"י אמיתת ביאור אבקתא עיי' לולאות. [4]) כ"ה על נכון בדפ"ר, ובשדפ"ע הגי' דבזויי בזויי ובב"ב אי' דבאזי באזוזי ובלתי נכון הוא וצ"ל דבאזי בזויי וכ"ה באמת בכ"י רגמ"ה לב"ב ופירושו קצת בענין אחר ממה שפי' רבינו. [5]) עם סופר הנמהר של כותב כ"י בִּ"ר הבין בחסרון ידיעתו הקיצור תי"ר כאלו היה ר"ת של תשובת רבותינו! וכן כתב כאן ולרוב פעמים כתב כן תחת ת"ר שהוא תנו רבנן כידוע והוא פותר תשובת רבותינו ועיי' מ"ש לעיל במבוא צד LIII. [6]) כ"ה בכ"י ל"ד ב"ר ודפ"ר וכ"ה שנים האחרונים בכ"י מ' אבל בכ"י ו"ו שדלאי ואמרין אילין וכ' רק בכ"י ה"ב בנכון כגי' הש"ס שדלאי ואמרלאי. [7]) כ"י ו"ו גרס דאדום.

לחש זה). * [אחי"ה הלחש בא בסמוך אחר זה בגמ' ומפורש בע' בזך עיי"ש, אבל דעתינו כפירש"י ששמות מלאכים הם וכמאמר של ש"ם אלין מ ל א כ י א וכ' ובאמת רק שנים האחרונים הם שמות המלאכים ושלשה ראשונים שמות שדים וכבר הרחבנו פירושנו בענין זה בספרנו על המלאכים צד פ"ט ונתתי שאת לגי' ש"ם שגרס בזה"ל בז בזייה מס מסייה כס כסייה שרלאי ואמרלאי ומנהג הלוחשים להכפיל ראשי תיבות כהוכחנו שם, ושמות הנ"ל אלה המה: בזייה Buzy̑; מסיה = Mûs; כסיה Chashi, Hashi והם שדים של חלאים רעים, ומלאכים הלוחמים כנגדם הם: Ameretâṭ Haurvatâṭ = (Sarva) ובלי ספק אלה הם השמות שרלאי ואמרלאי הנקראים לקראת שדים מעלי חלאים ובזה הלשון כמעט בעצמו ותומו נקראים המלאכים Ameret. Haurvât. נגד שדים Hashi, Bashi, Buzi בצענדאפעסטא יאשט ד' א, ב', ד' עיי' שפיעגעל צענדאפ. ח"ג צד מ"א ואם לא נעלם מעיניו שבת ס"ז. לא היה כתב בהערה ב' שם שאיזה כותב בדה מלבו שמות אלה ובודאי שגורים היו השמות בפי המון הפרסיים ומהם לוקחו להמון העם של יהודים. ותמיה לי שהח' ד"ר ברילל (יאהרביכער א', קנ"ו) הן ולאו ורפיא בידו גם אחרי שראה פירושי היותר טוב בספרי הנ"ל, ואכ"מ להאריך] —

בַּזְבְּנָא (בל"פ باژبان, باجبان Zolleinnehmer עיי' מהרי"ף עמ"ש קי"ז) בפ' גט פשוט בגמ' כתוב בו מלמעלה (ב"ב קס"ז.) ההוא בזבנא דאתי לקמיה דאביי, ס"א בזבזנא[1]). פי' הממונה על ה מ כ ס של עוברי ד ר כ י ם. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ועה"ק אבל בדפ"ע אי' גשרים. וגזרת המלה מל"פ שטעמה ממש כפי' רבינו הממונה על מכס ועיי' עוד ע' בזיוני. וכן פי' רגמ"ה כ"י ההוא (זיבנא) [צ"ל בזיבנא] ב ע ל מ כ ם] —

בַּזְגָּא (Bündel, Gebund או מל"פ بساك; או מל"פ بسك Handvoll עיי' וואולירס אוצ' השרשי' צד רמ"ב) בפ' אלו טרפות בגמ' נפלה מן הגג (חולי' נ"ב.) תיבנא ועביד ביזגא חיישינן פי' ח ב י ל ה. * [אחי"ה בנו"ג בזגא וכ"ה עיק' והוראתו בל"פ ח ב י ל ה או מלא קומצו משבלים וקש וכדומה]—

בְּזֶה (hier, hiermit, Buchstbwerth = 14 בויק"ר בסוף קדושים תהיו (פכ"ה) ושחטתם בזה ואכלתם (שמ"א כ"ד, ל"ה) [ומהו ב ז ה] רבנן אמרי סכין בת י"ד אצבעות הראה להן כסדר הזה תהו שוחטין. . ב̇ תרי, ז̇ שבעה, ה̇ חמשה. * [אחיה בענין פשט של פסוק עיי' רד"ק ורלב"ג שמוא' שם. ופליאה שרבינו לא הזכיר דרש של חולי' י"ז: מנין לבדיקת סכין מן התורה שנאמ' ושחטתם בזה ואכלתם] —

* בִּזְיוֹנֵי (Zoll- Mautheinnehmer עיי"ע בזבן; בי זיינא = בי דיינא בל"פ וע' ديوان בלשון אספמיא Mauthhaus, aduana) בשבת ל"ב. אבב חנואתא נפישי אחי ומרחמי אבב בזיוני לא אחי ולא מרחמי, ובכ"י א"פ אי' אבי בזיוני עיי"ע בב א' וכבר בא פירושו שם ע"י רבינו שפי' בלש' ראשון ב י ת ה מ כ ס והדין עמו כי המלה ל"פ עיי"ע בזבן, ובע' זיין הביא גם הוא ציון מעירו' י"א: אזל רב ששת קם אבבא ד ב י ז י י נ א ומדמה לה רבינו כטוב טעם ודעת לבזיוני דהנ"ל ולפנינו בנוסח' אי' רק קם א ב ב א אבל בדפ' שונצ' אי' אבבא ד ב י ד י נ א ובל"ם צ"ל דבי זיינא או בתיבה אחת בזיונא ומצאתי סעד לתקוני שהרי בברכ' נ"ו. אי' בדייני דמלכא איתבר (ופירש"י א ו צ ר שתכשיטי המלך שם ישבר) ותחת בדייני אי' בב"נ הגי' בי זיונא ובכ"י פ' בזיונא (עיי' ד"ס ברכו' קנ"ד.) וא"כ שיעורו ב י ת מ כ ס של מלך נשבר. ונגזרה המלה או מל"פ باژبان מוכס או היא מלה מורכבת מב' מלות בי (=בית) זיינא, זיונא והוא בל"ע ופ' כמו שרשמנו בית שכתבי המלך ורשימות מכס שמורים שם וא"כ במלת בזיוני או ביחיד בזיונא יש להפריד בין הדבקים ולעשית מהם ב' מלות: בי זיונא או בי זיינא עיי' מהרי"ף עמ"ש כ"ה. אבל רש"י בשבת ל"ב. פי' אבב ב ז י ו נ י: במקום שיש ה פ ס ד וכ' ונ"ל להסביר טעם רש"י שפי' בזיוני כמו זייני של מנחות ע"ז. לגי' רבינו בע' זיין שפי' רבינו שם זייני הפסד וכ"ה בתמורתו בב"ב צ'. ואחר כן מציין רבינו הך שבת ל"ב. ומסיים פירשנו בע' בב וסבר רש"י כי בחדא מחתה מחתינהו המלה במנחו' ובשבת כן נ"ל ברור ודעת לנבון נקל כי רש"י ראה ע' זיין והשתמש בו בפירושו לשבת וגם במנחות פי' דיאנא (כ"ה הגי' לפנינו) הפסד ועיק' הגי' כגי' רבינו זיינא והוא ל"פ زيان הפסד.

1 בָּזֵךְ (Löffel, Schale עיי"ע בזיזוי) בתמיד פ"ד (ל"א:) הששי בקרביים הנתונים בבזך. * [אחיה וכנ"ה בירו' יומ' פ"ב דל"ט ע"ג קידוש

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב ונ"ל להגיהו ב ז ב י נ א וכ"ה בב"ב בנוסחאותינו ובדפ"ר אי' בזכנא וט"ס הוא וכן בדפוסי' אחרי' בזבנא וא"כ אין הבדל בין ס"א ובין גי' ראשונה.

בזך וְהקבוץ: מנחות פי"א מ"ה, מ"ז ומ"ח בְּזִיכֵי לבונה, ושם: סידר את הלחם ואת הבזיכין ועיי' שם פי"ג מ"ג ואילך ובמ"ר פ"ד מפורש כפות אלו הבזיכין] —

2 בַּזִךְ (לפי דעת רבינו כמו בזך א'. ולפע"ד מל"פ بزه בל' בקטרי' Schaden, baoçu Vergewaltigung) בס"ג דבמה אשה (ס"ז.) בזך בזייך כמן כמיך עיינך ביך עיינך ביך אתריך ביך. * [אחי"ה כ"ה טוב ונכון לפי גי' כ"י ו"ו ול"ד וקרוב לזה בכ"י א"פ לשבת עיי' ד"ס שם ע"ב: ושם אי' יותר טוב כ מ א ן ובשאר כ"י ובדפ"ע נשתבש עד מאוד ואיני מטריחך בגירסא לא טובה, ובשבת דפו' ובכ"י מ' אי' עוד בזבזיך (בז בזיך) מסמסך (ובכ"י מסמסייך בסכסייך) ובודאי משמות השדים שנזכרו תיכף קודם הך לחישה (עיי"ע בזבזיה) בא ע"י כותב נמהר. ולפי גי' לעיל היטב עלה פירושו. ומלות זרות נגזרו מל"פ. ואלה המה: בזך ל"פ שרשמנו וטעמו תקיפה והפסד, כמן (= כמאן לפי גי' כ"י) ממש ל"פ خمان לעג וקלס ועיוות הדין ע"י מעשה רע. עיין הוא בל"ע ופ' عين עין רעה מוכן להזיק ושיעור הלחש כ"ה ההפסד וההיזק שאתה מפסיד בו אחרים יהיה הפסדך והיזקך הלעג וקלס יהיה לעגך עיין הרע תזיק לך ומקומך יהיה אצלך כלומר שלא תעזוב מקומך ולא תוכל לעשות רע. אבל דעת רבינו לא כך היא. וזה פירושו:] פי' כל הלחישה ענין אחד הוא וכן הענין: ב כ ף שתעמוד יהא כפיך כלומ' במקום שתעמוד תעמוד שלא תרחיב יותר — תרג' כף בזך —[1]) כמן כמייך כמו שאת עכשיו תיהוי דלא תתחזק, עיינך ביך מראיך ביך שלא תתחזק, אתריך ביך שלא תרחיב מקומך. פ"א בזך בזיך בז אתה ואיני חושש ממך, כמן כ מ י ן החביא תחביא. * [אחי"ה ובאמת כמן = كمين ופי' טעמו החבא كمين מקום חביון — וגי' כמן כמין כ"ה בכ"י ו"ו, ה"ב וכ"ה בכ"י מ' וא"פ אבל בכ"י ל"ד ודפ"ר כמן כמיך וא"כ לית הבדל בינו ובין גי' ראשונה ובשדפ"ע כמך כמיך —

בַּזָל (או בל"פ پرکال או מל"ע abgesondert. Stück بزل durchbrochenes Stück) בפ' המוכר את הבית בגמ' דמכר את הסנטר (ב"ב ס"ח:) מאי שיריה בזלי מאי בזלי א"ר אבא פיסקי באגי. * [אחי"ה עיי"ע באג וביר' ב"ב פ"ד ד"ד ע"ג מפורש שיריה: בְּזַיָּה כלומ' מחותך וכרות וכ"ה מלה פרסי' וערבי' שרשמנו וכ"ה מפורש ברשב"ם ב"ב שם ביזלי פיסקי באגי: חתיכות בקעה וכ']—

* בְּזוֹל עיי"ע ברזל ב'.

☞ בְּזַע (מל"מ פְּצַע, בְּצַע, בל"ע بضع בל"ס בזע (spalten, theilen, zerreissen תרג' וידקר את שניהם (אונק' במדבר כ"ה, ח') וִיבזע את תרויהון, בקע ים (תהלי' ע"ח, י"ג) בזע ימא. * [אחי"ה וכנ"ה ירו' מ"ק קלספ"ג דפ"ג ע"ד ובזעון (מנא), ירו' סנהד' פ"ב ד"כ. ובזעיה, ע"ז כ"ב: מכתבא גללא בזע דגלא בחבריה ידע (עיי"ע גלל ב', דגל א', מכתב). ויק"ר פ"ו בצע אמרתו (איכה ב' י"ז) בזע פורפריה ואכי"ר שם בזע פורפורין; פַּעֵל: ירו' כלאי' פ"ט הל"ד דל"ב: מאנוי מְבַזְעִין, איכ"ר בריש: מְבַזע פורפירא שלו (עיי' אמר ג'); אִתְפְּעֵל: ירו' סנהד' פ"ז דנ"ב ע"ד אמר ההוא מִינַייא מה דאמר וְאִיתְבְּזַע ימא, ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג אִתְבְּזַע ימא דטיבריא, ושם: הוה ימא מתבזע קומוי, בכורו' ל"ו. אִיבְּזַע שיפתיה (תחת איתבזע)] —

* בִּיזְעָא (מערך הקודם בל"ס בֶּזְעָא Spalte, Riss, Ritze) ע"ז ע'. הוה ביזעא בדשא, חולי' צ"ה: ביזעא דדשא, שהש"ר פ' נרד: הדין ביזעה, תעני' כ"א: (לגי' רבינו בע' כפיל ב' וקרוב לזה כ"י ב' מינכ' עיי' ד"ס תעני' ס"ב.) והוה ליה לבושא דאית ביה ביזעי באפי כוסילתא. במ"ר פי"ח אזלי וחזאי תרי ביזעי וכ"ה ב"ב ע"ד. סנהד' ק"י. אבל רבינו בע' בז ה' גרס בזי ועיי"ן נבלעת וכן גרס בויק"ר פי"ט הדין ביזא ע"ש.

בְּזַק (בל"ע بزق, بسق בל"ס בזק כמו בזר streuen, והשם בֶּזְקא בל"ס ופתרונו Scherbe, abgefallenes Stück) בחלק בגמ' דאנשי דור המבול (סנהד' ק"ח:) אייתיה (בדפ"ע אתייה) קודשא בריך הוא לאברהם ואותביה לימיניה בזק בהון עפרא והוו חרבי בזק בהון גילי והוו גירי[2]). ובסוף משנת עירוב' (ק"ד.) בוזקין מלח ע"ג הכבש כדי שלא יחליק, ובר"ג דהמוכר את הספינה (ב"ב ע"ג.) דלינן גליא עד דחזינן לבי מרבעתיה דכוכבא זוטא והוי כי מיבזיק[3]) ארבעין גריוי[4]) דבזרא דחרדלא[5]). ובב"ר פכ"ז (כ"ה, ילק' בראש' רמז מ"ד) לא ידון רוחי באדם א"ר חייא בר אבא איני ממלא רוחי בהן

[1]) לִפנינו אי' בתי"ר א' במדבר ז', י"ד, כ' ואילך בָּזִךְ, והקבוץ שם ד' ז'; ז' פ"ו בזיכיא ועיי' עוד עמת"ר למהרי"ל הך ערך. [2]) בסנה' אי' והוה שדינן עפרא וכ' ולי' בזק גם בפעם שני' ובילק' ישעי' מ"א רמז שי"א אי' והוינן שדי וכ'. [3]) אתפַּעַל, ובנו"ג והויא לי כמבזר. [4]) וכ"ה בע' גריו ולפנינו בהך ע' בכ"י ודפו' בטעות גריווי, גריזי גגוי! [5]) כ"י ו"ו אי' גירזי דברזלא! כ"י ו"ו ב' גריזי דכרזא דחמרא!

בשעה שאני ממלא רוחי באדם לפי שבעוה"ז היא נבזקת באחת מאיבריה אבל לעתיד היא נבזקת בכל הגוף הה"ד (יחזקאי ל"ו כ"ז) ואת רוחי אתן בקרבכם, ובפנ"א (פ"נ) ויבאו המלאכים סדומה: כמראה הבזק (יחזקאי א', י"ד) רב יהודה בר סימון בשם ר' לוי בן פרטא בזה שבוזק גפת בכירה פי' לשון פיזור. ויפקדם בבזק (שמ"א י"א, ח') ביומא בר"ג דבראשונה (יומא כ"ב:) מאי משמע דהאי בזק לישנא דמבזק הוא ודילמא שמא דמתא הוא [1] . . כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור מיד מתעשר דמעיקרא כתיב (שמואי שם) בבזק ולבסוף [כתיב ויפקדם] בטלאים (שם ט"ו, ד') [2]. פי' לישנא ד מ ב ד ר כלומר אבנים שמשליך אדם, ובפסיקתא דכי תשא (צד י"ח. ובמ"ר פ"ב) ובילמדנו בפ' כי תשא (תנחומא צד קנ"ד) ויפקדם בבזק כד אינון מסכינין [3] באילין [כ"ה נכון ברפ"ר ובפסיק', ותנח' ולא כדפ"ע כאילין] בזקיא כד אינון עתירין [בתנחו' עוד מלת ז כ י י ן, וקודם אי' מסכינין מ ע ו ב ד י ה ן] באילין אמריא ומפורש בהגדה (שם) מהו בזק אבן נטל מכל אחד ו א ח ד מ ה ן ו ב א ב נ י ם מ נ א ן שמנה ה א ב נ י ם[4]. כצרור אבן במרגמה (משלי כ"ו, ח') תרג' הך ביזקא דכיפא בקילעא. (א"ב בנוסחאו' דידן כתוב היך נקצא דטסא [בקלעא]). * [אחי"ה ונעלם מר"ב שתרגום מובא מרבינו הוזכר ג"כ מרש"י ורד"ק לשמ"א שם עם מדרש הנ"ל. ועוד יש להעיר על פירש"י ליומ' ועירו' שם ושם שמסכים לפי' רבינו וכן בענין פי' כמראה הבזק עיין פירש"י ליחזק' וע' אר א' ומשכ"ש] —

* בְּזָקָה ט"ס תחת בְּזִיקָה עיי"ע זק ג'.

בְּזַר, בִּיזְרָא (= בזרנא בל"ס Samen, Aussaat בל"ע بِزر) בגמ' דר' אליעזר [אומר] תולין (שבת ק"מ:) נקיט ביזרא (בכ"י ו"ו א' וב' הגי' בירזא עיי' בסמוך) בחדא ידיה ומרגניתא בחדא ידיה פי' כגון א ב ן ש א י ן ל ה ד מ י ם. * [אחי"ה לפי' גי' כ"י הנ"ל יש להמתיק טעם של פירוש זה שמלת בירזא = بيرز בל"פ אבן טובה שאין לה ערך גדול ויגיד עליו רעו מרגניתא עיי"ע] — וי"א ביניתא ונימא של זרע שאין לה דמים ולא צורך ומפני שהסתירה מהן נתיקרה בעיניהן ופייסוה[5] להראותה להם. (א"ב בנוסחאות שלנו גרסינן [מרגניתא בחדא ידיה] וכורא בחדא ידיה ומפרש רש"י לשו' כור צורפין (שבת ע"ח:) לשון אחר בור לשון בור שוחה (?) ולפי פירושו כינוי לערות נקבה הוא ושייך יותר פי' בעל הערוך לסוגית הגמ'). * [אחי"ה ואני אומר אף כי שניהם כאחד טובים בכ"ז פירש"י עולה יותר טוב ומסכים עם הוראת מלות זרות כי לדעתי מרגניתא איננו מהוראת פנינים אבל הוא ל"ע مركن פי' ד ד י ם גדולים ומלת ביזרא ל"ע بظر אותו מקום של אשה זה לפי גי' רבינו ולפי גי' הגמ' ורש"י כורא בל"י χοῖρος ובל"פ kîr (עיי' יומטי צד ר': ומהרי"ף עט"ש צד ס"ו) ג"כ בית הבושת של אשה ועצה טובה בא להשמיע ר' חסדא לבתו כשבעלה ממשמש בה להתאוות לה לתשמיש ונקיט מרגניתא בחדא ידיה כלו' ואוחז הדדים בידו אחת וכורא או ביזרא בחדא ידיה כלו' ואוחז בידו אחרת באותו מקום אז ת ר א ה לו הדדים ולא אותו מקום וכן פירש"י בעוצם חריפתו אף אם נגעלו לפניו שערי פתרון מלות זרות וכתב וז"ל: נקיט מרגניתא וכ' כשבעליך ממשמש ביך להתאוות ליך לתשמיש ואוחז ה ד ד י ם בידו אחת והאחרת עד אותו מקום, מרגניתא אחוין ליה: הדדין המציאי לו . . ומקום תשמיש אל תמציאי לו וכ'. ובכ"י רש"י אי' הדד שהוא לבן ומאירה כמרגליות הראה לו לשחוק מיד ואותו מקום אל תראה לו עד שיצטער וירבה תאותו ע"כ (עיי' ד"ס שבת צד קס"ז.) ומה שפירש"י ל"א נ"ל להגיה כך "ל"א כורא ל ש ו ן כ ר ו ש ו ח ה" והוא פסוק בירמי' י"ח, כ' ועיי"ע בית גליא ורש"י לתמור' כ"ח: או אולי י"ל ל"א בור לשון בור פ י ר ו ש שוחה כלומ' כינוי לערוה וכעין זה ראיתי בפי' נפש יהודה למנוה"מ ססי' קע"ו וגי' כ"י א"פ אי' ג"כ "ו ב ו ר א דחספא גאידך ידיה אחוי להו מרגניתא ובורא דחספא עד דאיצטערון" (ד"ס שם) והוא כפי' רבינו וכ"ה גי' כורא בהמאירי וכתב וז"ל: "בלו' אם את אוחזת מרגלי' ביד אחת ו צ ר ו ר ביד אחת ובעליך שואל בשתיהם אחזי לי' המרגלי' מיד והצרור לא תראה עד שיצטרך להראותו ומתוך שבאה לו ראיתה דרך כוסף אף היא חשובה בעיניו והוא משל שאף הכעורה שבכעורות וכ' וזה קרוב לפי' רבינו ואכ"מ להאריך] — כי אוצבעתא בביזרי (עירובי נ"ג.) כבר פי' ב ע ר ך[6] אצבע[7] —. בר"ג דכיצד הרגל (ב"ק י"ט.)

---

1) ביהודה ראה שופטי' א', ג', ד או Βεζέκ לדעת אייזעביום בצד דרום של בית שאן וביגה ובין שכם היו שני כפרים בשם בזק. 2) זה עיק' הגי' אבל בפסיקת' תנחומ' ובמד"ר הסדר בהיפך ע"ש. 3) פי' שנעשו עניים וההכי בוקכט' הפליא לטעות לגוזרו מענין סכנה. 4) כ"ה נכון בכ"י וי"ו ה"ב ודפ"ר ותנחו' אבל בדפ"ע לי' — והמלה ל"ס הוא צרור אבן, וכ"ה βιζάκιον בל"י מאוחרת עיי' סְוִידַאס הך ערך. 5) בדפ"ע בט"ס ופייסוהו. 6) כ"ה בכ"י וי"נ. 7) עיי' משכ"ש וגי' בבזרא אי' עוד באה"ת ובתוס' רי"ד אבל בגמ' עי' הגי' בכירא וברש"י כ"י בבירא וכן משמע מפירושו בדפוסי' ושיעור המאמר עיי"ע אצבע.

דשדו בה בזרני[1]) פי' שהיו זורעונין בכלי, בס"ג דאיזהו נשך (ב"מ ע"ד:) אריסא יהיב ביזרא, בפ' המקבל שדה בר"ג [ביזרא דנפל נפל]' (ב"מ ק"ה.) פי' אפי' א"ל בתר הכי בריכנא לה או נכישנא לה[2]) יכיל למימר ליה בזרא דנפל נפל כלומר כיון שגדלו העשבים והוקשו לזרע ונפל אותו הזרע על הארץ אפי' אם תחרוש או תנכש אח"כ הוא צומח. בחלק (סנהד' צ"ג.)[3]) שלחיה[4]) לאתויי ביזרא דאספסתא פי' שלחו נבוכדנצר לדניאל להביא לבבל זרע אספסתא, בפ' אין מעמידין בגמ' דהשלקת (ע"ז ל"ח:) ביזרא דכיתנא, בר"ג דמי שאחזו (גיטי' ס"ט:) ביזרא גרגילא. בפ"ק דקידושין בגמ' חוץ מן הערלה (ל"ט.) מערב ביזרני ושדי[5]). בפ' אלו טרפו' בגמ' דסימני חיה (חולי' ס':) רב חיננא [בנו"ג רב נחמן] בר פפא הוה ליה גינתא שדא ביה בזרי ולא צמחו לאורתא בעי רחמי ואתי מיטרא וצמחו, ובגמ' דנפל' מן הגג (שם נ"א:) עביד ביזרי חיישינן כלומר אם יש לו גבעולין קשין. ובל"ע קורין לזרע בַּזַר. (א"ב תי"ר מזריע זרע (תי"ר א' בראשי' א', י"א. י"ב. כ"ט) דבזריה מזדרע, ואונק' תרג' בר זרעיה[6]) א"כ בזרא כמו בר זרעא). * [אחי"ה והדין עם רבינו שנגזרה המלה מל"ע. וכנ"ה ביזרני גיטי' ס"ח: ביזרי מאילני, ביצ' ט"ו. צררי . . דבזרני]—

בְּזַר בל"ע بذر = بزر וכן בל"ס בזר (zer- aus- streuen) בפ"ק דכריתו' בגמ' המפטם את הקטרת (ו':) ת"ר קטרת היו מחזירין אותה למכתשת פעמים [בשנה] בימות החמה בוזרה[7]) שלא תתעפש כלומ' מפזרה. (א"כ ל"מ הוא בזר עמים (תהלי' ס"ח, ל"א). [אחי"ה פי' הערוך שייך לרגמ"ה בקובץ כ"י אנגייליק' דף קע"א: ובענין מ"ש ר"ב דע כי כן הובא הפסוק בפסחי' קי"ת: בכ"י מ' וא"פ וע"י ובילק' כ"י עיי' ד"ס פסחי' קפ"ט: אבל בדפי' אי' פזר. ובינוני פָעול בספרא בהר פ"א . . אבל אתה בוצר מן המבוזר וי"ג מן המופקר ובלתי נכון הוא עיי' ראב"ד שם. וכן ט"ס כמבוזר בב"ב ע"ג. עיי"ע בְּזַק].

בִּזְתָּא (ein Ort viel. Bizintha bei Nehardea, s. Assem. 3, 1, 393; oder Zintha s. Petr. Patricii Excerp. p. 135.) בס"ג דמי שהוציאוהו (עירובי' נ"ב.) תהא שביתתי ביזתא פי' מקום היה בתוך התחום של שבת. * [אחי"ה באו"ז וכריטב"א אי' בביזתא ובכ"י א"פ בזיתא ובכ"י מ' בניזיתא (עיי' ד"ס עירו' צד צ"ז:) ונ"ל שט"ס תחת ביזינתא ובאמת בדפוסי' אי' בצינתא ובד"ש בי זלתא וצ"ל ביזנתא ונ"ל שהוא מקום שרשמנו בתחיל' הערך ואם אות בית בתחיל' התיב' שמושית היא אז תהיה שם מקום Zintha ואות תי"ו נדגשת במלת בזיתא תחת בזינתא, ודע שבסוט' מ"ו: אי' בי ציניתא ובברכ' ל"א. אי' בי צניתא ובב"נ הגי' ציניתא ובכ"י פ' צינייתא (עיי' ד"ס ברכ' פ"א. אות ג') ופירש"י צניתא: דקלים, אבל ממשמעות שם מפום נהרא עד בי צניתא נראה שהוא שם מקום ובסמוך אי' שם בברכו' מהגרוניא . . עד בי דורא, מעתה י"ל שמקום הנזכר הוא Zaitha שהיה לעדות אממיאנוס (כ"ג, ה') אצל דוּרָא Dura עיי' מאננערט ח"ה צד של"ה, ואולי בתיבת בזיתא דכאן ג"כ הב' שמושית היא ותתכן להיות Zaitha וראיה לדבר שבכ"י רש"י הגי' בציית א! (ד"ס שם), ורש"י בעצמו פי' מקום מסוים ולפ"ז גוזר המלה מפעל צַיֵּן] —

* בִּזְתָּא (מלש' צינד Viçtô der Angesehene, או der die Entscheidung Fällende, Vicitha עיי' מאמרי במכתב עתי געמיינדעציימונג שנה שניה סי' ב' צד צ"ב) באסת' א', י' אחד משבעת הסריסים המשרתים את פני המלך וגזרת המלה מל' בקטרי' שטעמה איש מפורסם כשהוכחתי במקו' אחר. או הוראתה הפוסק דין כשרשמתי לעיל (עיי' יוסטי צינדלקסי' רע"ז:)

* בִּיזְתָּא (Beute, Plünderung) עיי' סוף ע' בזד'.

בָּחַל (לדעת רבינו נתבשל מל"ע بقل reifen, Blüthe treiben; ולפי' רש"י מל"ע بجل gross, stark werden) בשביעית בפ' בראשונה (ד', ז) בֵּיחֲלוּ כונס לתוך ביתו, ובריש מעשרות (א', ב') מאימתי הפירות חייבות במעשרות התאנים משיבחילו פי' שנתבשלו ולא נתבשלו בטוב מלש' וגם נפשם בחלה בי (זכרי' י"א ח' וכן פירשו הרמב"ם ר"ש ורע"ב) בירושלמי[8]) מהו ביחלו [רב חִייא בר בא אמר] חייתא כמה דתימר וגם נפשם בחלה בי (ירו' שביעי' פ"ד הל"ו דל"ה: ירו'

---

[1]) וכ"ה הגי' ברש"י וכ"ה בחולי' נ': ולפני' אי' דאית ביה בזרני. [2]) כ"ה על נכון בדפ"ר, פיזי ויניצי' ועיי"ע ברך ב' אבל בדפ"ע החדשי' כריכנא וצ"ל כגי' תגמ' כריבנא ובכ"י ו"ו וה"ב הגי' כדיבנא לה או נבישנא וצ"ל נבישנא (וכ"י ה"ב כבישנא) ולפי פי' רבינו דכאן גי' כריבנא הוא העיקר עיי"ע כרב. [3]) בדפ"ע אי' בט"ס עוד בפ"ד ובכ"י ו"ו בדף ד'. אבל כ"י ה"ב על נכון רק בחלק. [4]) בסנהד' לי'. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ע אי' בט"ס ושרי ובנו"ג וזרע. [6]) ועיי' אונק' דברי' כ"ה, ל"ח; ותרג' ישעי' נ"ה, י'; ותרג' הזרעים, תהלי' קכ"ו, ה', נוגרא דבר זרעא. [7]) בנו"ג בט"ס בזורה. [8]) הך ציון אי' רק בכ"י נ"ו ל"ד ודפ"ר אבל בשדפ"ע חסר.

מעשרו׳ פ״א הל״ב דמ״ח ע״ד ועיי׳ ר״ש לשביעי׳ שם אבל שם חסר חיית ה) ובמכילתא בפסקא החודש הזה לכם (מכילי׳ בא, פ״ב) יכול אפי׳ ביחל אביב ובא ת״ל (שמות י״ג, י׳) ושמרת את החקה הזאת למועדה [למועדה] אתה מוסיף ואין אתה גורע[1]) ובנדה פ׳ יוצא דופן (מ״ז.) משל משלו חכמים באשה: פגה, בוחל, וצמל; פגה תינוקת, בוחל אלו ימי הנעורים בזו ובזו [אמרו] אביה זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה, צמל כל שבגרה אין לאביה רשות בה, בגמ׳ (שם) פגה עגדה תינוקת כדכתיב (שה״ש ב׳, י״ג) התאנה חנטה פגיה, בוחל אלו ימי הנעורים כדתנן (מעשרו׳ שם) התאנים משיבחילו ואמר רבב״ח א״ר יוחנן משילבינו ראשיהן ואי בעית אימא מהכא ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי, צמל כמ״ד (עיי׳ רות א׳, כ״א) יצאת מלאה ובאת ריקנית[2]) ואלו ג׳ סימני בדרין, *[אחיה וכנ״ה בהפעיל ירו׳ שבת פ״ז ד״י, כל דבר שהיה [צ״ל שהוא וכ״ה בסמוך] מבחיל את הפירות חייב משום זורע . . וכל דבר שהוא להבחיל את הפירי וכ׳ כ״ה על נכון בדפ׳ זיטאמ׳ אבל בדפ׳ קרטש׳ בט״ס מכחיל . . להכחיל, וגוזר אני מל״ע בַּקל שטעמה הניץ נץ אבל דעת רש״י בנדה ובזכרי׳ שהוא לשון גודל ועיין תוי״ט לנדה ולפ״ז י״ל של״ע בגל וטעמה גדל וחזק ובין לפי׳ ראשון ובין לפי׳ שני פסוק מזכרי׳ רק אסמכתא בעלמא היא שהרי בחל של מקרא פי׳ געל ותעב וכן בל״ס בְּחִילָא תעבת נפש, ובזה הענין מפורש בספר אלאסול של ן׳ גנאח צד פ״ח וכנ״ל שחייתה בירושלמי אשר על ידו מפורש ל״מ בחל בל״י הורה ג״כ תעבת נפש והוא ἄσα כלומ׳ תאני׳ שלא נתבשלו כל צרכן עד כי קץ בהם אדם ונפש היפה אינה אוכלת אותם] —

* בחנוני שם חג של בבליים עיי׳ ע״ז י״א: ועיי׳ מ״ש בזה במ״ע ישורון להרב ד״ר קאבאק ח״ה, ס׳ וס״א ועיי״ע אקניתא, ושם תמצא גם שינוי הנוסחאות.

בַּחֲנָמַל (gedeutet mit Hagelsteinen; im Midr. agadisch) בילמדנו ויהי ברד (תנחומ׳ וארא צד ק׳: עיי׳ ילק׳ תהלי׳ ע״ח רמז תת״כ) יהרג בברד גפנם ושקמתם בחנמל (תהלי׳ ע״ח׳ מ״ז) בָּא, חָן, מָל. *[אחי״ה לדעת ע׳ זקני׳ ראב״ע ורד״ק ור׳ יונה טעמו אבן ברד, ואות ב׳ שמושי׳ ועיק׳ מקומו בע׳ חי״ת] —

1 בְּחַר (מל״מ auswählen; prüfen) בְּחִירְתָּא [= בְּחִירָה] die Auswahl, so heisst die (in Edioth befindliche Halachasammlung) בר״ג דתפלת השחר (ברכ׳ כ״ז.) הלכה כר׳ יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה, ובס״ג דהלוקח (עובה, כ״ה בכ״י ו״ו ובדפ״ע אי׳ עבד, ותחת עובר שהוא קודם הך סוגיא צ״ל ;) בהמה (בכורות כ״ו. עיי׳ קידוש׳ נ״ד:) פי׳ בחירתא מסכת דעדיות שהלכותיה מובחרות מקובצות מכל המשנה ונשנית ביום שהושיבו את ר״א בן עזריה בראש שסילקו שומר פתח בית המדרש ונכנסו כל תלמידי חכמים וכל אחד העיד מה שנשמע מרבו. *[אחי״ה ועיי׳ עוד ע׳ בו ביום ואולי נקרא עדיות בחירתא, וכ״ה בל״ס, שבמסכת זו נקבצות הלכות מפורסמות ומן המובחרות ונגזר׳ המלה מלש׳ עידית. (עיי״ע עדית) ובאמת בדפ״ר נכתב לרוב פעמים מסכ׳ עידיות ועיי׳ על מסכ׳ זו דברי הגאון שי״ר בכ״ח ח״ו, קע״ט ואילך וד״מ של מהרז״ף צד ס״ט, פ״ט והחכ׳ הרב דיננער במ״ע של מהרז״ף ונרעטץ ח״כ, קנ״ח ואילך, — ועל בית הבחירה עיי״ע] —

* 2 בְּחַר (בל״ע ضفر = بجر ent-davonlaufen, eilen) ויצפר מהר הגלעד (שופטי׳ ז׳, ג׳) תרג׳ ויתבחר מטורא דגלעד, המפרשים נלאו לפתוח דלת ומוצא שתי מלין צפר ותרג׳ בחר, פי׳ רש״י ורד״ק תרג׳ של בקר צפרא כלומ׳ ישכים בבקר בלתי נכון במח״כ מלבד שלא תתכן העתקת יצפר בתרגום וגם ההשערה ויתבחר חילוף תחת ויתברח טעות הוא שלא מצינו בתרג׳ הך שורש בענין ניסה וגם דעת של מהרי״ל בעמת״ר ויצפר תחת ויצרף אין נ״ל, אבל ראה זה עלה על לבי שגם צרף גם בחר בל״ע הורה ניסה ובריחה, והבן.

בָּחַרְתָּ (du hast vorgezogen. von 1 בחר) מעוני (איוב ל״ו כ״א) בילמדנו אם כסף תלוה את עמי (תנחו׳ משפטי׳ ד׳ קל״ד: ועיי׳ שמ״ר פל״א וילק׳ איוב רמז תתק״ח בשם פסיקת״ר בשנויים) התחיל איוב צווח מי יתן ידעתי ואמצאהו אבוא עד תכונתו (איוב כ״ג, ג׳) כנגד מדת הדין א״ל אליהו מה אתה מונה לא אתה שבחרת בנגעים יותר מעניות שנא׳ (שם ל״ו, כ״א) השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני. *[אחי״ה זה שייך לע׳ בחר א׳ וכ״ה המשך של ע׳ ההוא בכ״י ל״ד — וכנ״ה בפיעל ירו׳ שבת פ״ז ד״י, כד מבחר בקליפייתה, ושם כד (מכחד) [צ״ל מבחר] בגררא, פסיקת״ר פל״ג הייתי

[1]) הך ציון אי׳ רק בכ״י ו״ו א׳, ב׳ ובדפ״ע חסר וכן חסר בילקי׳ בא רמז קפ״ט והגי׳ ב׳יחל אביב וכ׳ אי׳ במכילי׳ דפי׳ ליוורנא. וגי׳ ישרה היא עד מאוד אבל בדפי׳ וויען גם בהוצאת אי״ש גם בהוצאת ווייס (צד ג׳; וצד ד׳ שם ושם) אי׳ במ״ס כי חל. [2]) בנדה חסרו ב׳ מלין אלה.

שואלו. בהָפעל: ביכורי' א, ג' מן המובחר, ב"ק ע"ח: מצוה מן המובחר, ירו' פסחי' פ"ו דל"ג: מובחר מן המובחר, והשם בחירה עיי"ע בית הבחירה]—

1 בְּחַשׁ (מל"פ بخشيدن بخسيدن zertheilen, ver-, um- aufmischen) בפ' כיצד מברכין חוץ מן היין (ברכות ל"ח.) [ובפ' מי שהחשיך בגמ' דמהלקטין] (שבת קנ"ו.) * [אחי"ה בדפ"ע חסר כאן הך ציון ואי' בע' בחש ב' וסירוס המאמר יש כאן ועיין למטה] — בוחשין את השתית [1] פי' מ ע ר ב י ן את השתית במים ושותין אותו. פ"א נותן השתית שהוא קלי בכלי ונותן בו חומץ ומערב בו שתי וערב [2]. ובפ' השולח גט בגמ' אין פודין (גיטי' מ"ח.) בחשן קידרא בכשפין פי' כשהיתה הקדירה רותחת היו מכניסות ידיהן לתוכה וגוששות כל מה שבתוכה ונראה שמחמת צדקותן הוא ולא הוא אלא מחמת כשפים. ובו"ג דמי שאחזו (שם ס"ט.) ניבחשיה בגואזא דמרמהון [3]. ובס"ג דאחד דיני ממונות (סנהד' ל"ט.) אותיבתיה קמיה בביחושיה. * [אחי"ה פי' הושיבה לפניו חתיכת בשר בעוד שהיתה מנערת בה. ובגו"ג אותבה תותי בחשא ונ"ל שהוא ל"ס בָּחוּשָׁא (Rührholz) עץ שמנערין וגוששין בו כלומר הושיבה חתיכת בשר תחת עץ שמנערין בו ומגיסין בו. וכטעם הראשון אבל רש"י פי' בענין אחר עיי' בחש ד' במוסף ערוך. וילק' בראשי' רמז כ"ד גרס אותביה תותי ר ג ל ה (בדפ' חדשי' רגליה) בחשא כלו' הושיבה לפניו תחת רגלו ארצה וניער בחתיכת בשר] — ובגמ' דנותנין ביצה בפ' דר"א אומר תולין (שבת קי"ם.) ובחשו ליה בשופתא דתומא. * [אחי"ה כ"ה בשבת ובדפ"ע חדשים אבל בדפ"ר ובכ"י ערוך אי' ב ב ר א דתומא וכן הביא רבינו שתי נוסחאות בע' שפת ד' ושתיהם נכונין שופתא ל"ע شفا פי' החיצון כמו בלא"ר ברא כלומ' ניערו לו בצד קיצונה של שום ורש"י פי' ב א מ צ ע י ולא ירדתי לסוף דעתו] (א"ב תרג' בפסוק (אסתר א', י"ד) ממרסנא ממוכן הוו מרסן ובחשן ית דמא פי' מערבין). * [אחי"ה וגוזר אני המלה מל"פ שטעמה מערב ומנער] —

2 בְּחַשׁ (א) בל"ם פי' מַשֵּׁשׁ herumtasten, ב) בל"ע بحث بهش, فحث, فحص darnachforschen, suchen) (בפ' מי שהחשיך בגמ' דמהלקטין) [4] [בפ' שואל בגמ' אין מעצמין (שבת קנ"ב.) אדלא אבדן בחישנא [5]. פי' הזקן שאינו מביט מה שבפניו מתירא שמא יכה ראשו באבן או בכיוצא בה וממשש בידיו ונראה כאלו ממשש בדבר שאבד וזהו כמין משל הזקן ממשש מה שלא אבד [6]. וי"א מה שלא אבדתי אני מבקש שממשש במשענתו אילך ואילך בשביל שלא יכשל באדם שמבקש אבידתו. ובפ' הגוזל עצים בגמ' דגזל מטבע (ב"ק צ"ז:) דלא בחשי ואי משכחי קפדי [7]. ובפ' שנים אוחזין בגמ' דזה ישבע (ב"מ ה':) דבחישנא באגם, ובהגד' דשוכ' את הפועלי' (שם פ"ו.) בחש בתריה. (א"ב ת"י בפסוק (ת"י א' לבראשי' ל"ט, י"א) ויבא הביתה לעשות מלאכתו: ועל לביתא למבחש בפינקסי חושבניה פי' ענין חיפוש.) * [אחי"ה וכ"ה בב"ר פפ"ז לחשוב חשבונות ואולי מיבחוש של ת"י ט"ס תחת מיחשוב! וכנ"ה שבת ל': סליק ובחיש באילני ובכ"י מ' ובדפ' ישני' עד לובלין לי' מלת סליק וגוזר אני המלה מל"ם או ערבי וטעמה ממשש וחפש וכן פירש"י במקומות הנ"ל עיי"ש] —

בַּחֲשְׁ (= בחשו מל' צינד Justi 213^b bâzu בל"פ باهو بازو Achsel = eig. Oberarm) בע"ז בס"ג דר"י (כיון על דף ס':) כגון דהאי זב נקיט בקנה מתותי בחשי [8] פי' הוא קומטו הוא אצילי ידיו. (א"ב מימרא זו לי' בגמ' ובע' קמט גרס קנה בקומטו של זב עיי"ש.) * [אחי"ה בע' קמט גרס רבינו בע"ז ס': כמו בנדה מ"ג. קנה בקומטו של זב והסיט וכו' נשמע מזה שלפני רבינו היו מונחות בע"ז שתי נוסחאות ולפנינו לי' לא אחת מהן וגם לפני בעלי תוספ' לי' שהרי בע"ז שם ד"ה כל הקשו מנדה מ"ג. ובאמת בכ"י שלי לי' בע' קמט ציון של ע"ז אלא רק של נדה ונודה לרבינו ששמר לנו נוסחאות שונות ובאמת בחשו ל"פ וטעמה זרוע העליון ואצילי ידים, וכמו שהשוה רבינו קמט עם אצילי ידים כן פירש"י בנדה מ"ב: ד"ה קומטו. ורמ"ל הביא (בלי סימן היכר שהוספה שלו היא) ירו' ע"ז פ"ד הל"ח שאי' שם מ ת ו ת י' י ד י ה ושמחתי אלי גיל בטרם עיינתי בירו' כי

---

[1]) כ"ה בכל כ"י ובע' שתית וכ"ה בע' מרס ובשבת בדפוסי' אבל בכ"י שבת ובדפ' בברכות שתות ובכ"י פ' ברכות שתיתא וכ"ה בהרי"ץ גיאת הלכי פסחי' צד צ"ה. [2]) כ"ה משמעות בשבת שם אבל בברכו' לי' וזאת ראיה אמיתית שרבינו ציין כאן בלי ספק שבת הנ"ל שאליו סובב פירושו ודפוסי' טעו בציונים, והיטב מצויין בע' זיתום ושם אי' שתות. [3]) וכ"ה בע' מרמהון ובע' גז האחרון אבל בגיטי' אי' בגווזא דמרמהין ורש"י בגיטי' שם ושם פי' כרבינו. [4]) ט"ס ושייך לעיל בע' הקודם וכאן צ"ל כמו שאי' בע' מר ג'. [5]) בנו"ג אבידנא. [6]) ולזה מסכים גי' אה"ת א מ א י ד ל א אבידנא. ומלת אדלא כמו על דלא וכ"ה הגי' בכ"י א"פ עיי' ד"ס שבת צד קפ"ד: אות י'. [7]) כ"ה בב"ק ובדפ"ע אבל בכ"י ו"ו אי' תחת משכחי: ואי ד מ ב ח ש י ונ"ל יותר טוב, וכן בב"מ אי' משכחנא וצ"ל דבחשנא וכ"ה ב ר ש" י שם. [8]) כ"ה בדפ"ר וצ"ל בחשו ובשדפ"ע בחשיה.

תהיה לשון הירו' סעד לפירוש המלה הנ"ל אבל אחרי רואי בירו' נהפכה השמחה לתוגה כי שם השקלא וטריא מענין אחר עיי"ש] —

☞ בְּחַשׁ (לפי' ר"ב רמץ ולפע"ד מערך הקודם לזה) מסכ' סנהדרי' ס"פ אחד דיני ממונו' (ל"ס.) אייתו לי אומצא דבשרא אייתו (ליה) [צ"ל לה] אותבי' תותי בחשא פירש"י תחת הרמץ. * [אחי"ה כבר מלתי אמורה בענין זה בע' בחש א' ופירש"י קשה להולמו] —

בַּחְשָׁא (או מפעל בחש א' umrühren, mischen או מהשם הסורי בחושא Rührholz) מסכת פסחי' פ' ערבי פסחי' (קי"א:) ומיחזי בכדא דכמכא והדר ביה בחשא פירש"י כף הקדרה ואולי אות בי"ת אינה שרשית. * [אחי"ה אף כי כ"ה גי' הספרי' בדפוס פסחי' בכ"ז גי' מוטעת היא כנראה מרש"י ורשב"ם שגרסו בהיפך הסדר וז"ל רש"י "בחשא. כף הקדרה, והדר בכדא דכמכא. מתגלגל בתוך כד של כותח" נראה מזה שגי' רש"י כגי' כ"י ב' מינכען (ד"ס פסחי' קע"א.) "ודמי לבחשא והדר ביה לכדא דכמכא" כלומר דמות של קטב מרירי ככף הקדרה ובו מגלגל כד של כותח ומעכב בני אדם לאכול פתיהם בצהרים וכן סיפר לנו פילאסטראטוס (הירוד. א', ד' עיין ספרי על מלאכים ושדים צד ס"ב הערה י"ב) ששדים של צהרים דרכם להזיק בני אדם ומונעים מלאכול סעודתם. ותהיה המלה ל"ס עץ ארוך שבו מגיסין הקדרה עיי"ע בחש א', ולגי' הרשב"ם: "בחשא בקדרא. והדר בכדא דכמכא" פָעל הוא כלו' מערב ומנער הקדרה ומגלגל כד הכותח וכן גרס ע"י הראשון בכדא . . ובחשא אבל לפנינו אי' בט"ס בי כדא . . ביה בחשא ובילק' האזינו בי בחשא. וטעם הדרש נ"ל שדייק קטב בהוראת قطب שפתרונה בל"ע מערב ומנער] —

1 בָּט = בָּטָא, בָּטָה (נרדף עם בדה Gelübde) unüberlegt aussprechen; ביטוי das Aussprechen einer Sache die nicht nützt und nicht schadet) בכריתות בפ' ארבעה מחוסרי כפרה (כרית' י':) אלו מביאין קרבן עולה ויורד על שמיעת קול ועל ביטוי שפתים ועל טומאת מקדש וקדשיו והיולדת והמצורע, ובהוריות בפ' הורה כהן משיח (ח':) אין חייבין על שמיעת קול ועל ביטוי שפתים ועל טומאת מקדש וקדשיו. ובפ' המפקיד בגמ' השוכר פרה (ב"מ ל"ו.) כפירת ממון אשם, ביטוי שפתים חטאת, ובר"ג דכלל גדול אמרו בשבת (ס"ט.) הכל מודין בשבועת ביטוי שאין חייבין עליה עד שישגג בלאו שבה, פי' שבועת ביטוי[1]) הוא שכתוב (ויקרא ה', ד') לבטא בשפתים להרע ולהטיב, כלומ' מבטא בדבר שלא לצורך שאוכל ושלא אוכל ואינו דבר של ממון.

2 בָּט = נְבַט (hinschauen; השם הַבָּטָה das Hinschauen; חֲבָטָה das Hin- Drauffallen) בס"ג דב"מ (קי"ח.) כאן בהגבהה כאן בהבטה, פי' מציאתו לבעל הבית כגון שהגביהה לו הפועל דבעידנא דמגבה לה קנאה מיד אבל אם שכרו להיות יושב ומשמר ומביט במציאה כדי שלא יבא אחר ויטול אותה כיון שלא הגביהה לו לא קנאה ואם א"ל טול מה שעשית בשכרך שומעין לו, פ"א יש מי שגורס חבטה מלש' חיבוט והוא נפילה על דבר המופקר שהוא חשוב כמציאה שכל המחזיק בה זכה ותנא דסבר חבטה בהפקר לא קנה סבר לה כי הא דתנן (ב"מ י'. עיי' תוספ' ב"מ ב'. ד"ה בראייה) ראה את המציאה ונפל לו עליה ובא אחר והחזיק בה זה שהחזיק בה זכה בה ותנא דסבר קנה פליגי עליה ואמר זה שהפיל עצמו על המציאה קנאה ולא קשיא דכל כי האי גוונא אמרי רבנן תנא הוא ופליג. * [אחי"ה וכנ"ה ב"ר פמ"ד אין הבטה אלא מלמעלה למטה, איכ"ר פ' זכר הבטה מקרוב וראייה מרחוק] —

בַּט (לפירש"י ור"ב מין דג מל"י βάτος, Dornroche ולפע"ד מל"ס ﻧﺚ ﻓﺚ ﻓﻨﺚ schmutzig, unrein) רבה בר רב הונא איקלע לאקרא דאגמא קריבו[2]) ליה צחנתא באורתא שמעיה לההוא גברא דהוה קא קארי בטי[3]) אמר מאי דקאמר בטי [ש"מ דבר טמא אית ביה] ולא תיכול וכו' בפ' אין מעמידין בסמוך והקורט של חילתית (ע"ז ל"ט.). (א"ב פי' בל"י מין דג טמא.) * [אחי"ה וכ"ה דעת רש"י ובעל כ"כ ורמ"ל והח' הרב לעווינזאהן (זאאלאגיע רס"ח) ואין דעתי נוחה הימנו שקשה לי טובא חדא שמלת צחנתא אף כי אמרינן שהורה דג מיוחד נודע בשם Σκίαινα, Sciaena בל"י ורומי' ובל"א Umbrine אין דומה דג זה לדג בטי שזה האחרון סביב סביב קוצים וחרולים לו כי ע"כ נקרא בל"י בַּאטוס כלומ' סנה, ודג צחנתא רק קוץ אחד יש לו בלחיו, ועוד ק"ל מאין ידעו במקום בבלי באקרא דאגמא (עיי"ע) שם יוני זה? ועוד צחנא אין זה כי אם ל"ע صحناء מין מאכל מדגים

[1]) עיי' שבועו' כ"ה: ואילי וכ"ז: ואילי וירו' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ב וע"ג וירו' סנהדי' פ"ג דכ"א: אבל ירו' ריש נזיר דנ"א, תחת שביטוי שבועה צ"ל כבדפ' אמש' שכינוי שבועה. [2]) בנו"ג בס"ס ריבו. [3]) בנו"ג באטי.

כבושים וכן מפורש על נכון בע' צחן ב'. בעבור זה אענה אף אני חלקי כי מלת בַּטֵּי ל"פ שרשמנו וטעמה טמא ומכוער ורבה בר ר"ה בשמעו קול קורא בטי דמה בנפשו שדגים כבושים שהקריבו לפניו בערב טמאים הם והזהיר בעצמו מלאכלם ומה מאוד נאה לש' ש"מ ד ב ר ט מ א אית ביה] —

בֵּט (המלה היוני' προβολή Vorwand או προβούλή Vorberathung) נחלקה לשלש תיבות פרוס בולי בוטי אולי לכונת מלה פרסי' پرهیز بالای بد Schutz, Vorsichtsmassregel der Reichen gegen Arme) בפ' השולח גט בגמ' הלל התקין פרוזבול (גיטי' ל"ו: ואילך) מאי פרוזבול א"ר חסדא פרוס בולי ובוטי; בולי אלו עשירים דכתי' (ויק' כ"ו, י"ט) ושברתי את גאון עזכם, ותנא רב יוסף אלו בולאות שביהודה, בוטי אלו עניים דכתיב (דברים ט"ו, ח') והעבט תעביטנו, א"ל רבא ללועזא מאי פרוסבולא א"ל פורסא דמלתא. (א"ב נראה שמלת פרוסבולי ובוטי מלה אחת היא פרוסבוליבטי (πρὸς βουλευτῆ) פי' בל"י לפני יועצים ובי"ד עיי"ע פרוזבול וע' בליוט והבאים אחר רב חסדא חשבו שהן שתי מלות. ואל תתמה שהאמוראים לא ידעו פירוש מלות נכריות שהרי רבא שאל ללועזא). *[אחי"ה ואשר ל"נ אגיד לך בקצר' שמלת יוני' היטב ידעו רבני ד י ר ו ש ל י ם ששם היתה ל"י שגורה בפיהם עיי' סוט' מ"ט: ב"ק פ"ג. מאמר רבי בא"י . . אי לה"ק אי ל"י, ומאשר ידעו מוצא וגזרת המלה לכן לא בא בירושלמי (לשביעי' פ"י הל"ד דל"ט ע"ג, ירו' גיטי' פ"ד, הל"ג דמ"ה: ירו' ב"ב פ"י חלט"ז. די"ז ע"ד) קושית הבבלי מאי פרוזבול? אבל בבבל שדברו אי לש"ה אי ל"פ (שם) בל ידעו חכמים גזרת ל"י פרוזבולי (כ"ה בנכון כתיבתה במגיל' ט"ו.) ולכן אמרו שמורכבת המלה משלש תיבות הנ"ל ויגעו ומצאו סמך מן הקרא אף כי מגמת פניהם על ג' תיבות פרסיות ר"ל פרוס או פורסא דמלתא פי' ת ק נ ת ה ד ב ר (עיי"ע פרוזבול ועיי' רש"י לגיטי' והרמב"ם, רע"ב ותוי"ט לשביעי') והוא ל"פ پرهیز פי' אזהרת ושמירת הדבר, בולי בל"פ بالا גאונים וגבוהים (עיי"ע אסטרטיגי') ובוטי בל"פ קטנים ונמוכים ודלים. והמלה יוני' טעמה באמת טענה וטענת עצה והפי' הזה נתאמת ע"י עצמות של תקנת הלל עיי' שביעי' פ"י מ"ג ואילך ומה מאוד שמחתי בראותי ראיה לפירושי ברש"י מגיל' ט"ו. שפי' מאמר רב חסדא זה בא בפרוזבולי וזה בא בפרוזבוטי בזה"ל מרדכי בא אליו ב ט ע נ ת עושר וכ' ואגב גררא זכר אזכר כי זה המאמר סותר דעת ר"ב שהרי כאן רב חסדא בעל המימרא ובכ"ז הרכיב התיבות הוא בעצמו ולא אחר זולתו ועיי' עוד פ"א רימ"ז בט"ר ח"ב צד ע'] —

בֵּט (= בֵּיְטֵי מל"י βέτης, βαίτης unterirdischer Ort, Gruft) בב"ר פנ"א (פ"ג) ויבאו שני המלאכים סדומה ובפס"ט (ס"ח) ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה: תני משום ר' נחמיה כל דבר שצריך ל' בתחילתו נותן לו ה' בסופה; סדומה, שעירה [מצרימה], חרנה . . והא כתיב (תהלי' ט', י"ח) ישובו רשעים ל ש א ו ל ה ר' אבא בר זבדא אמ' לבטי התחתונה של שאול. י"מ בֵּיטֵי[1] כמו אבטי שפירשנו במקומו (א"ב פי' בל"י מקום עמוק). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י βάθος וכ"ה ברמ"ל אבל יותר נ"ל מלה יונית הרשומה ובפרט לפי ג' דפ"ר ובב"ר הנ"ל ועל ג' הירו' וילק' עיי"ע דייט. ומה שסיים רבינו פירשנו במקומו ר"ל ע' אבט ועל ע' זה כיון בעל מ"כ בפירושו לפ"ג לביטי "פי' הע' אמבטי או אשטיב"א בלע"ז [בלאי"ט Stube, stufa] והוא חדר ודייק לשאולה כאילו כתי' לְהשאול בה"א הידיעה השאול המיוחדת והברורה" ע"כ אבל במח"כ סיום דברו דוחק וכן נדחק בעל יפה מראה מדלא כתיב ללשאול שהוא לשאול של שאול ותמיה לי שלא דייקו בפשוט טעם הדרש מדכתיב ל' בתחילתו וגם ח' בסופה שזו לא צריך לומר זו היא אלא וודאי לדרשה אתא] —

* בִּטְבֵּט = בִּצְבֵּץ = בִּעְבַּע (עיי"ע בץ א'; בע ד'; בעבע ב'; מץ hervorbrechen, anschwellen) תנחום' משפטי' סי' ט' צד קל"ג: למה רבית דומה למי שנשכו נחש לא הרגיש לומר מי נשכו ולא ידע עד שנתבטבט עליו כך הרבית אינו מרגיש עד שהיא מתבטבטת עליו. ובשמ"ר פל"א אי' כך הרבית אין אדם מרגיש עד שתתבטבט עליו ופי' מ"כ כמו מבצבץ ויפה פי' עיי' ערכים שרמזנו עליהם בתחילת הערך.

* בִּטְבּוּט = בִּצְבּוּץ (Flachs, Hanf) ירו' ע"ז קלספ"ה דמ"ה: העקל של נצרים ושל בטבוט פי' פשתן עיי"ע בץ ד' ומשכ"ש.

☞ בִּטְדִי (der, vierte, Finger) ארבעה בטדי בתורא בע"ה גרס בטרי עיי"ש.)

בַּטַּח (= אַבְטַּח בל"ע ابطغ = بطحا eig. Wanne wanneartiger Anbau, Vorsprung am Ge-

[1]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בב"ר פ"נ ופפ"ו בריש פרש' אבל בפס"ח אי' לאמבטי, ובירו' יבמו' פ"א ד"ג. אי' לדייטי התחתונה של שאול וכ"ה בילק' ריש ויצא רמז קי"ז וילק' תהלי' רמז תרמ"ה ובילק' ויצא נ"ב פי' אמבטי ובא להמפרש פי' זה מע' אבטי עיי"ש.

bäude) הבטח אינו מביא את הטומאה בנסר פ״ב באהילות (מ״ג), א י ת ד א מ ר י א ב ט ח ו ב ת ו ס פ ת א (פ״ג) אַבְטִי כ מ י ן ט י ח ת ט י ט ב ב נ י ן ש ה ו א ס מ ך ל ח ל ו ן ו ז י ז נ ת ו ן ע ל י ו ס״א הבטה [1]) חלון של מאור מבפנים רחב ומחוץ צר ״פי׳ א ב ט י ב נ י ן כ מ ו א בְ ט י ש ל מ ר ח ץ ש ה ו א א ו ו נ א ד מ י א ב א ר מ י ת״. * [אחי״ה אלה דברי רה״ג צד כ״ד לסד״ט רק אַחר ובתוספתא צריך להשלים מלת אבטי כגי׳ רבינו. ור״ש גורם ברבינו אמבטי אולם ס״א ופירושו איננו מזכיר אולי לא היה מונח עוד לפניו וכן לי׳ ברה״ג אבל לפני בעל תוי״ט כבר מונח עיי׳ פי׳ לאהלות שם ד״ה הבטח] ובלע״ז בייאן [2]) שנכנסים שם המים. * [אחי״ה וגוזר אני המלה מל״ע שרשמתי וטעמה אבטי של מרחץ וגם אבטי יש לפרש כן ואבטח הוא בנין יוצא מן הכותל לפני החלון (וכ״ה ברמב״ם פה״מ אבל פי׳ המלה רחוק הוא עיי״ש) ועשוי לדמות כלי מרחץ הנ״ל] —

* בָּטַח (מל״מ sicher sein, vertrauen) בָּ ט ו ּ ח אני ברכו׳ ס׳. ירו׳ נזי׳ ספ״ד דנ״ג ע״ג, מ ו ּ בְ טָ ח ברכו׳ ד׳: נ״ז. עירוב׳ מ״ג: פסחי׳ מ״ט. מגיל׳ כ״ח: ב״מ פ״ג: נזיר כ״ט: גיטי׳ נ״ח. כתוב׳ קי״א. ויק״ר ספט״ז, והשם הַ בְ טָ חָ ה ברכו׳ ל״ד. ועיי׳ י״ז., בִ טָּ ח ו ֹ ן שבת קל״ט. מנחו׳ כ״ט: ירו׳ ברכות פ״ט הל״ב די״ג: ויק״ר פל״א מל״מ ישעי׳ ל״ו, ד׳, קהל׳ ט׳, ד׳.

* בָּטִיח (E. N.) עיי״ע בן בטיח.

בֹּטָט = בּוֹטְטָא בל״פ آييد, آيىژ בל״ס בָּטָא (Feuerfunke ועיי׳ עוד מלה ערבי׳ بص leuchten, بصيص das Leuchtende) כפ׳ הרואה בגמ׳ מקום שנעקרה ממנו ע״ז (ברכו׳ נ״ח.) אית דאמרי מילתא אמר רב ששת ונפקו בוטטֵי [3]) דנורא וכבינהו לעיניה. * [אחי״ה לפנינו אי׳ בדפ׳ בזה״ל א״ל ההוא צדוקי למאן דלא חזית ליה קא מברכת ומאי הוי עליה דההוא צדוקי א״ר חברוהו כחלינהו לעיניה וא״ר רב ששת נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות. וגי׳ זו מלאה קמשוני טעות ובל״ס חלו בה ידי סופרים מגיהים ומגליון באו לפנים הספר התיבות ״ומאי הוי עליה דההוא צדוקי א״ד חברוהי כחלינהו לעיניה״ ובאמת לי׳ בב״נ (דל״ו.) ובכ״י פ׳ (עיי׳ ד״ס ברכו׳ קס״ג:) וכן לי׳ בע״י הראשון ובילק׳ מלכי׳ א׳ י״ט רמז רי״ט שאי׳ שם בזה״ל א״ל ההוא גברא אפיקור׳ מאן דלא חזי היכי מברך נתן עיניו בו ועשאו גל של עצמות ע״כ וכן לא הובא בע׳ כחל, חבר, מִן, צדוקי. וגי׳ ב״נ כ״ה א״ל ההוא מינא (ברבי) [וצ״ל בר בי רב] מאן דלא חזית מאי מברכת אמר מלתא ואתי בוטטי דנורא וכייבוה לעיניה וא״ד הב ביה עיניה ועשאו גל ש״ע וכ״ה בכ״י פ׳ (ד״ס שם) ולפי גי׳ זו גי׳ רבינו וגי׳ הילק׳ מורכבות, אבל אמת תורה דרכה שמאמר הב ביה עיניה וכ׳ אינו מן המובחר שידוע שרב ששת היה מאור עינים והיאך שייך לומר בו נתן עיניו וזה אסור משום לועג לרש וכ׳ ומהרש״א בע״י כתב דנס נעשה לר״ש ונפקחו עיניו, ואין לנו חלק בנסתרות. אבל לגי׳ רבינו לק״מ שלא ציין הך מאמר כלל. ומעתה בא וחזי מה שחדשתי בגי׳ כ״י מ׳ שגרס בזה״ל: ההוא מינא. א״ד ה ב ד י ל כ ו ל ה ו וא״ד רב ששת הב ביה מילתא ונפק בוטיתא דנורא ונכבינהו לעיניה וא״ד ר״ש הב ביה עיניה ועשאו כו׳ ע״כ לפי הצעת סוגי׳ בד״ס ועל זה כתב הג׳ מהר״נ ראבינאוויטץ באות ת׳ ה ב ד י ל כ ו ל ה ו לי׳ ליה פיתרא ע״כ אבל לפ״ד אי׳ ליה פיתרא שאיזה כותב חכם מחוכם הגיה כן מדעתו הצלולה שכל א״ד יש להסיר ולהבדיל מתוך הספר ר״ל שלא נגרוס א״ד חברוהי כחלינהו ולא נגרוס א״ד ר״ש נתן עיניו וכ׳ וזה מה שכתב בצחות לְשונו: הבדיל כולהו וא״ד רב ששת הב ביה מלתא ונפק וכ׳ כלומר כל א״ד יש להבדיל ולא גרסינן אלא רב ששת הב ביה מילתא וכ׳ וזה ממש גי׳ רבינו אך ביתר שאת תחת הב ביה מלתא גרס מילתא אמר, וא״כ גיר׳ רבינו מזוקקת שבעתים] ובהגדה דהשוכר את הפועלין (ב״מ פ״ה:) אתו תרי בוטטי דנורא מחיוה להההוא גברא בעיניה וסמיוה פי׳ שני נ י צ ו צ ו ת של אש. * [אחי״ה וכ״ה ברש״י ב״מ בוטיטי: ניצוצות אישטנכילוי״ש בל״צ étincelles, Funken ועיי׳ ב״מ מ״ז. ד״ה מפיק. אבל בברכו׳ גרס רש״י כגי׳ הדפוס יען כי בעת שפירש את מסכ׳ ברכו׳ עוד לא ראה את ספר הערוך]. (א״ב תרג׳ בהיר הוא בשחקים (איוב ל״ז, כ״א) בטיט הוא בשחקיא). * [אחי״ה ותהיה בטיט ממש מלה ערבי׳ بصيص כלו׳ מאיר ובהיר אבל כבר הוכחתי פירוש יותר טוב בע׳ בהר עיי״ש] —

בָּטְטָ (Grube, Höhle מל״י βέτης עיי״ע בט. ה׳, או מל״י βόθυνος = βάθυνσις ואות נו״ן מובלעת = בָּטִיסָא) פרשת אלה תולדות נח (ב״ר

[1]) כצ״ל וכ״ה בפי׳ סד״ט לרה״ג רק באל״ף בסוף הבטא, אבל בדפ״ע אי׳ ס״א הבטח וא״כ אין הבדל בין זה ובין גי׳ הראשונה. [2]) צ״ל ביינא = Badewanne, ital. bagno כ״ה על נכון בכ״י ה״ב ובשכ״י נדפ״ע אי׳ סולי״ו עיי״ע אמבטי.
[3]) כ״ה בדפ״ר ובשדפ״ע אי׳ בוטיטי.

פל״א) א״ר הונא עריקין הוינא מן-קמיה גוגיתיה [1] בהדא בטימא [2] דטבריה והוו בידיהון נרות בשעה שכהין היינו יודעים שהוא יום, ובשעה שמבהיקין היינו ידעין שהוא לילה, פי׳ בטיטה מ ע ר ה. * [אחי״ה ובירו׳ רפ״א פסח׳ דכ״ז. אי׳ כד הוינן ערקין באילין בוטיתא דסדרא רבא היו מדליקין עלינו הנרות] (א״ב פי׳ בל״י מקום עמוק ובטי ובטימא אחד הוא) —

בָּטֵל (בל״מ וכמו כן בלש׳ שומרוני וסורי müssig ; sein, feiern von d. Arbeit והתואר בַּטְלָן בל״ע بطال בל״ס בַּטלנא (Müssiggänger בפ״ק דמגילה במשנה (ה׳.) אי זו היא עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלנין, ובס״ג דמרובה (ב״ק פ״ב.) ואתא הוא ותיקן ג׳ גברי י׳ פסוקים כנגד י׳ בטלנים, ובס״ג דפ״ק דסנהדר׳ (י״ז:) [ועשרה בטלנין של ביה״כ] פי׳ עשרה בני אדם יושבין בבית הכנס׳ ובטלין ממלאכתן ועוסקין בצרכי ציבור [3] ירושלמי [דמגילה] (פ״א הל״ו ד״ע:) י׳ בטלנין בכנסת ממלאכתן. * [אחי״ה בירו׳ אי׳ בטילים ממלאכתם לביה״כ. וכנ״ה סנהד׳ כ״א: סוסים הבטלנין, ירו׳ סנהד׳ פ״ב ד״כ ע״ג בטלנים היו. הקבוץ ברכו׳ י״ז: פסחי׳ נ״א: נ״ה. כמה בַּטְלָנֵי איכא בשוקא. והפעל הרבה פעמים בדרז״ל ד״מ בקל: כתוב׳ ק״ג: אותו היום שמת ר׳ בָּטלה קדושה, אבות ד׳, י׳, אם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך. שם ה׳, ט״ז בטל דבר בטלה אהבה, ירו׳ מגיל׳ פ״א ד״ע ע״ד בטלה מגילת תענית, מגיל׳ תענית פי״א בעשרין ותלת ביה (ר״ל בשבט) בטילת עבידתא וכ׳, עירו׳ ס״ג: למאן ניבטיל ליבטיל לבני פנימית . . ליבטיל לבני חיצונה וכ׳. נפעל: ירו׳ מגיל׳ פ״א ד״ע ע״ד עתידין לִיבָּטֵל . . אין עתידין לִיבָּטֵל, גיטי׳ פ״ד מ״ה יִבָּטֵל (כלומר אם יהיה פנוי מלישא אשה) והלא לא נברא העולם אלא לפור״ב. פִּיעל: שבת ס״ג: אפי׳ הקב״ה גוזר גזירה הוא מְבַטְּלָהּ, אבות ב׳, ד׳ בַּטֵּל רצונך מפני רצונו כדי שיבַטֵּל וכ׳, ד׳, ט׳, כל המבטל את התורה מעושר סופה לבטלה מעוני, ע״ז מ״ב. נ״ב: נכרי מְבטל ע״א שלו ושל חבירו וישראל אינו מבטל ע״א של נכרי, עירובי׳ ס״ה: ביטל רשות, שם ס״ז. בִּיטוּלֵי מבטל, גיטי׳ ל״ב: בַּטּוּלֵי בטליה שם ל״ו: אבטליניה . . מבטלינן ליה. פוּעַל: עירו׳ ס״ט: רשותי מְבוּטֶּלֶת, גיטי׳ ל״ב. מתנה זו מבוטלת. והתואר בָּטֵל (בל״ם בַּטָּלָא nichtig) גיטי׳ ל״ב. ואילך בטל הוא, ע״ז ט״ז: קהל״ר פ׳ כל הדברים: דברים בטלים, אבות ד׳, י׳ בטלים הרבה. והשֵׁם בְּטָלָה, בְּטֵילָה, בִּיטּוּל, בִּיטּוּלָא עיי׳ ברכו׳ ס״ג: לא יצא הדבר לבטלה, אבות ג׳, ד׳ המפנה לבו לבטלה, כתוב׳ נ״ט: הבטלה מביאה לידי זימה וכ׳ (עיי״ע שיעמום), ירו׳ ברכו׳ פ״ו ד״י. שלא להזכיר שם שמים לבטלה, ירו׳ כתוב׳ פ״ז דל״א: דברים של בטלה, ב״ר פצ״א דבר של בטלה, ירו׳ נזיר פ״ד דנ״ג: לא על הבטלה הן באין וכ׳, כתוב׳ ק״ה. אגר בטילא (כלו׳ שכר שיהיה בטל ממלאכתו) ירו׳ נדריי פ״ד דל״ח ע״ג שכר בטילא. שבת ל״ב: בעון ביטול תורה . . ביטול תרומות ומעשרות, תעני׳ ז׳: אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרו׳ . . ושם אין הגשמים וכ׳ אלא בשביל ביטול תורה, מנחו׳ צ״ט: פעמים שביטולה של תורה זהו יְסוּדָהּ, שבת ט״ו, א׳ ביטול בית המדרש, עירוב׳ ס״ו: ביטול רשות, ירו׳ פיאה פ״ד די״ח: ביטול עניים, ירו׳ גיטי׳ פ״ד דמ״ו, ביטול פריה ורביה, ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ג: יש לו ביטול, ע״ז נ״ב: בביטולא בעלמא סגי. ושרש בטל ל״ם הוא] —

בְּטָם = בוּטְמָא (Terebinthe בל״ס בטמא, בטמתא, בלשון ערבי بطم ואצל ר׳ סעדי׳ גאון بطمة בר״ג דפ׳ אם אינן מכירין אותו (ר״ה כ״ג.) אלמונים בוטמי׳ [4] כאלה וכאלון (ישעיה ו׳, י״ג) תרג׳ כבוטמא וכבלוט, תחת האלה (בראשי׳ ל״ה, ד׳, ובדפ״ע בט״ם האלון) תרג׳ [תחות] בוטמא. * [אחי״ה והוא תי״ר וכנ״ה ירו׳ כלאי׳ פ״א דכ״ז. לוזין ובוטמין, וכן תרג׳ אלה (שמ״א י״ז, ב׳; ש״ב, י״ח, ט׳; ישעי׳ א׳, ל׳; הושע ד׳, י״ג) בוטמא וכ״ה בהעתקת ע׳ זקנים ובפשיט׳ (עיי׳ גיזיניאוס תיזוירוס א׳, נ׳.) וכן דעת ר׳ יונה (כתאב אלאסול צד מ״ז) אבל הרמב״ם לשביעי׳ ז׳, ה׳ פי׳ אלה ע״י בלוט بلوط וכ״ה ברע״ב ובלתי נכון הוא ורש״י פי׳ בוטמי: אולמי בל״ר ulmi פי׳ Ulmen] —

בְּטָן = בּוּטְנָא (לפי דעת רבינו Haselnuss ולפע״ד הוא היחיד מל״מ בטנים Pistacien-nuss) בשביעית פ׳ כלל גדול (פ״ז, מ״ה) לולבי

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו והוא ל״ע جوند ובל״י γοῦνδαι = צבא ולפנינו אי׳ יותר טוב גונדא אבל בעי׳ גגת ע״ש אי׳ ג״כ גי׳ גינותא וצ״ל גוניתא כגי׳ כ״י ו״ו. [2]) בכ״י ובדפ״ר בטיסא וכ״ה בעי׳ גגת ולפנינו אי׳ בוטיטה. [3]) וכן פירש״י לב״ק ור״ן למגילי חולק על זה עיי״ש. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד אבל בדפ״ע בט״ם אלמוגים וכן בכ״י ב׳ בשתי פעמים תחת אלמונים אלגומים (עיי׳ ד״ס ר״ה צד כ״ו:) ובנו״ג בהיפך אלמונים ב ל ו ט י ותחת זה גרס רבינו בעי׳ בלט א ל ו נ י ם בלוטי והדין עמו.

האלה והבוטנא [1]) פי' כמו בטנים ושקדים (בראשי' מ"ג, י"א) ובלע"ז נוצֵילֵי[1]) והוא אַבֶילַאנַא ובלש' ישמעאל גלוז. * [אחי"ה כ"ה רק בכ"י פאריז ונכונים הדברים וכ"ה בקצת בע' פונדק ב', אבילאנא בלאי"ט avellana. וכן הביא מהר"ם די לונז' במעריך ע' בטן "פי' הערוך אוליאנש" וגלוז הוא ממש ל"ע جلوز nux avellana פי' אגוזים קטנים וגם מכונה בל"ע بُندق, فندق והוא פונדק בדרז"ל עיי"ע אבל באמת המלה בוטנא יחיד מן בטנים הוא שם אגוזים הנקראים פיסטאציען וכן פירשו ל"מ תרג' שומרוני רש"י והעתקה פרסית (עיי' ספרנו על זה צד רצ"ז ואילך) וכן פי' הרמב"ם ורע"ב בוטנא בל"ע פסתאק = فستق, אבל תרג' אונק', תי"ר א', רס"ג וכן ע' זקנים ופשיט' השוו בטנים עם מלת בוטמא, ודעת ראשונה עיקרת] —

בֶּטֶן 1 Brustkasten, Cither, die man an den Leib drückt: 2 Bauchgurt ar. بطان (בָּטָן (הבטנים כ"ה בדפ"ע ובנו"ג הבטונין וצ"ל כגי' רה"ג) הבטינון והניקטמון והאירוס בס"פ [כלי עץ] כלי עור פט"ו בכלים (ט"ו מ"ו) "פי' כמין כנור גדול שהוא ניתן [3]) לפני הבטן וכך מזמרין בו שיש כנור שנתפס ביד ואינו נותן לפני הבטן [וזהו נותן לפני הבטן, פירוש אחר] כמין אזור של עור שנותנין בעלי אומנות [ובעלי מלאכה] לפני בטניהן כדי שלא יתלכלכו בגדיהן". * [אחי"ה אלה דברי רה"ג בפי' לסד"ט צד י"א ועיי' פי' הר"ש וכן השלמנו הערך לפי דברי רה"ג. ופי' ראשון אי' ג"כ בפי' הרמב"ם ורע"ב ושם נסמן ג"כ כינוי השם בל"ע אלקיתר"א القيتار, القيثار ועיי' דניאל ג', ה', ז', י' ולפי' השני המלה ממש ל"ע הרשומה] —

בֶּטֶן = בּוּטְנָא (מל"ע بطن Bauchgeschwulst, Bauchanschwellung) בויק"ר זאת תהיה תורת המצורע בס"פ וזכור את בוראך (ספי"ח) מהיכן נתחייבו ישראל בזיבה וצרעת וכ' עד רב [4]) [יהודה בר סימון] אמר ממתאוננים הה"ד (במדב' י"א, כ') עד חודש ימים. עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא [מהו לזרא] ר' אבוה אמר לזירנא ולבוטנא [5]) פי' נפיחה כדגרסינן איידי דצרעת [6]) מגופיה מתילדת נפיחא ליה צרעתו [7]) ומשויא ליה רך. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו וכן מצאתי ראיתי בכ"י ערוך באוצר כ"י של בריטיש מוזיאום בלאנדאן, אבל בשני כ"י של אוצר כ"י בפאריז וכן בדפ"ע אי' בט"ס כך. וכיוון רבינו בהך כדגרסינן על זבחי' צ"ד סע"א שאי' שם וז"ל "צרעת כיון דמגופיה קא פרחא מחלחלא ליה משויא ליה רך" וכ"ה בילק' צו רמז ת"צ כן האיר עיני הרב המאור הגדול מהר"י ברילל בעל המחבר מבוא המשנה וטוב ונכון הוא ובלי ספק לפני רבינו גי' אחרת היתה מונחת בזבחי' ותחת מחלחלא ליה היה גורס נפיחה ליה ובכ"י ערוך לונדון ובשני כ"י פאריז אי' מפיחה ליה פי' שאינו דבוק הבגד בהידוק בגופו וכן פי' רבינו חלחל בע' חל י"ב עיי"ש ציון מכלי' פ"י. ומאחר שצרעת מפורש בויק' ע"י בוטנא פי' נפיחה מביא רבינו ראיה מזבחי' שגם שם משמע שצרעת מנפח הבגד, והבן, וכן יש להביא ראיה מתרג' ירו' א' לבמדב' ה' כ"ז עיי"ש] —

בְּטֵן (מל"ס בְּטֵן נתעבר schwanger, trächtig sein) במגילת איכה (שרתי במדינות) [וצ"ל רבתי בגוים] והיא בטנה תרין כלומ' שני בנים בבטנה [ד] בטנא תרין מנהין את ידע א"ל חמית מרבועיתא בארעא תרתין מקום שרבצתה בקרקע עשתה ב' רשומין שם. * [אחי"ה וכן בב"ר פצ"ח דרש טריה (שופטי' ט"ו, ט"ו) בל"י τρία שלש ואמר מהו טריה בר תלתא יומין ר' אבון אמר בטנה תרין פי' עם החמור ההוא תאומים בבטנה וחמור זה היה אחד מהם עיי' פי' יפ"ת שם, לפי' רד"ק והחכ' בוקסט' אות ב' שמושית וגוזר מלש' שדה מטוננת והמתורגמן פותרו מלש' טין תרג' טיט וכתב עליו בעל כ"כ "לא יבין דעת" ובאמת המלה בל"ס ענין הריון והתואר: ב"מ פ"ו: זגתא אוכמתא כי בטניתא וכ"ה בל"ס בַּטְנְתָא כלו' הרה ללדת ועיי"ע זגתא, והשם איכ"ר פ' רבתי: ירחי דביטנתא וכן בל"ס בטנותא —. ודע ששלשת ערכים אלה בדפ"ע בלי נכון תחת סוג ע' אחד הובאו] —

בָּטְנַי (מין עוף אולי מל"פ بودنه Wachtel) = בטנה אמר אמימר לקני ובטני שריין בפ' אלו טרפות בגמ' דסימני העוף (חולי' ס"ג.) שמות של עופות הן. * [אחי"ה בלי ספק שמות

---

[1]) כ"ה ג"כ בירו' שביעי' פ"ז מ"ח ובכ"י מ' עיי' ד"ס שם צד ט"ו אבל בע' אלה ג' גי' רבינו בוטמא עי"ש, ובמשנה שבמשניות הגי' הבטנה וכ"ה בתוספתא שביעי' פ"ה. [2]) כ"ה בדפ"ע, ובכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ועה"ק נוקלי וכ"ה בדפ"ר בע' פונדק ב' ושניהם נכונים ובלאי"ט Haselnuss, nocella, nocciuola. [3]) צ"ל כגי' רה"ג נותן. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו וצריך להשלים. [5]) בדפ"ע בוטנא אבל בע' זר ג' היטב לבוטנא ובמד"ר פ"ז בטעות תחת לזירנא: לזרא. [6]) כ"ה בכ"י ערו' ובדפ' אמש' וכ"ה לפני הרב בעל יפה תואר אבל בדפ"ע בט"ס דערעת. [7]) ובפי' יפה תואר לויק"ר פי"ח הגי' בשם הערו' לצרעתו.

פרסיים הן שבעל מימרא אמימר חי בבבל ולדעתי המלה ל"פ שרשמתי וכן לקני הוא ל"פ لیك = لكك שם עוף מים אשר בשרו טוב למאכל עד מאוד וכן שקנאי (חולי' שם) נראה שהוא ל"פ شك שם עוף אחד] —

*בְּטוּנָא (מל"פ بستان Bündel, Gebund) חולי' נ"א: כיתנא דעביד בטוני חיישינן ופירש"י חבילות וטוב ויפה הוא כי בל"פ הוראתה כן, כי בשתאן הם חבילות ואות ש' נבלעה.

*בּוּטְנָה (בל"ס באטניא עיי"ע בישן Ort, Batanäa) ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד ירידה של בוטנה ובב"ר ספס"ז יריד של בטנן עיי"ע בישן.

בַּטְרָא (מל"ע بنصر der 4. Finger (Ringfinger) או מל"ע بطر Fingerring) בחולין בפ' בהמה המקשה בגמ' בהמה שנחתכו רגליה (ע"ו.) אמר אביי ד' בטרי בתורא פי' ר"ח בטרא בי טחרא[1] מלש' טחורי הזהב (ש"א ו', י"ז) ואמר עוד קבלה בידינו מרבותי בטרא ד' אצבעות. *[אחי"ה בנו"ג בטדא וכן הובא בש"ע י"ד טור סי' מ"ו ועיי' סי' נ"ו וכ"ה בתש' הרשב"א סי' ל"ו שהזכיר בשם ר"ח שבטדא ד' אצבעות קבלת הגאונים וראוי לסמוך עליה וכ"ה דעת הרי"ף ובעלי תוספ' חולי' מ"ד. והרמב"ם בפ"ו מהל' שחיטה עיי' ב"י לטור סי' מ"ו, וזה כנגד שיטת רש"י שפי' בטדא אצבע ולפי זה ד' בטרי בתורא לדעת ר"ח וסייעתו הם י"ו אצבעות וכ"ה ברמב"ם בפ"ה מה"ש ולרש"י ד' אצבעות וכל אחד לשיטתיה וטעמיה אזיל עיי' ב"י לטור סי' נ"ו. והמלה נגזרה מל"ע בנסר (משרש בסר) פי' אצבע רביעית שהוא אצבע של חותם או י"ל שהוא ממש ל"ע בטר: טבעת של אצבע לפיכך כמלא בטרא (חולי' נ':) שיעורו רוחב ד' אצבעות כלומ' רוחב שהגיע עד טבעת של אצבע ר"ל עד אצבע רביעית וזהו תפיסה פי' אחיזת יד כמו שפירש"י בחולי' שם וכן פי' שם מ"ד. תפיסת יד.. כשלש אצבעות וארבע וכ' ומעתה נ"ל שאולי בטדא עיקר הגי' שהרי בל"ע بضيضة טעמו אחיזת יד, והר"ן ובה"ג (עיי' תוספ' חולי' מ"ד. ד"ה כדי) פירשו בטדא ב' אצבעות אולי סברו לגזור המלה מל"ע وسطى שטעמו אצבע שנית. — וגי' בטרא ברי"ש מצאתי כתוב גם בפי' רגמ"ה כ"י לחולין נ': בקובץ כ"י אנגיילק' דף ש"ט] —

*בּוּטְרָגוֹנִין (נשתבש מל"י ὀρθογώνιον grad-winklig) פסיקת"ר פ' כי תשא: זו סנהדרין שלא היו יושבין בוטרגונין שורה ארוכה אלא וכ' המלה הזרה מפורשת בצדה ע"י שורה ארוכה ובל"י טעם המלה בזוית ישרה עיי"ע אסטרונגילון.

בְּטַשׁ (מל"ס בטש an- umstossen, בל"ע بطش mit Gewalt anrennen); בִּיטְשָׁה בל"ס ביטשתא der Tritt, das Stampfen, eine Art Welken) אתא חמרא לובא בטשא לשרגא בר"ג דכל כתביהקדש (שבת קט"ז:) *[אחי"ה בנוסחאותינו לי' מלת לובא ובא ממאמר הקודם עיי"ש ועיי' על ציונים בע' אנטידיקוס, ובספר רעליגיאנסגעש. שטודיען להר' החכם משה גידעמאן צד פ"ד ואילך מוכח בראיות ברורות שעיקר הגי' ישן נושן כצ"ל חֹמֶר כפה לשרגא ובל"א der Scheffel hat das Licht ausgelöscht) ורומז ר' גמליאל בעוצם שכלו על ברית חדשה (מתתיהו ה', ט"ו) שכתוב שם "אין דרך בני אדם להעלות הנרות בהשימן תחת חֹמר (ὑπὸ τὸν μόδιον) כי אם על המנורה" ובט"ס נהפך החֹמר לחמור! וההשערה הזו ראויה למי שאמרה כי באמת בשבת שם מראה באצבעותיו ההוא פילוספא (שהוא מאמין בדת חדשה) על מאמר ישו באמרו אנא לא למיפחת מן אורייתא דמשה אתיתי וכ' וזה המאמר ג"כ נמצא במתתיהו ה' י"ז ור"ג מיניא וביה ענה לכסיל כאולתו] — ובפ' מי שהחשיך בגמ' דמהלקטין (שבת קנ"ו.) לוי בריה דר"ה בר חייא אשכחיה לגבליה דבי נשיאה[2]) דהוה גביל וספי לתוריה בטש ביה. ובר"ג דכיצד מעברין (עירוי נ"ג:) ברוריא אשכחתיה להוא תלמידא דהוה קא גרים בלחישה בטשה ביה, ובס"ג דהכונס צאן לדיר (ב"ק ס"ב.) ההוא גברא דבטש בכספתא[3]) דחבריה, ובפ' הגוזל עצים בגמ' הנותן לאומנים (שם צ"ט.) ובפ' המקבל בגמ' המחהו[4]) אצל חנוני (ב"מ קי"ב.) הכי במאי עסקינן דאגריה לבטשיה[5]) ביטשא במעתא[6]) פי' בעיטה שהיא רפיסה ברגל. *[אחי"ה וכך הוראת המלה בל"ס וכן פירש"י בעירו' ע"י בעיטה ובב"ק ע"י דריכת הרגל ושם לועז פולייר walken, fouler, ובב"מ פלאר"אש das Walken, foulage, ומהרי"ל בעמת"ר רוצה לפרשו מן לשון יוני' πατάσσω וכבר הקדימו בעל כ"כ ולא נהירא לי] —

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ודפ"ר. [2]) וכ"ה בכ"י מ' וא"פ עיי' ד"ס שבת צד קצ"א: ובנו"ג נשיה. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וכ"ה בע' כסף ד' אבל בד"פ חדשי' בט"ס דכתפתא. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו, בדפ"ע בט"ס הניחהו. [5]) וכ"ה ברש"י אבל בנו"ג דקא אגריה מניה לבטושי. [6]) כ"ה בב"ק, אבל בב"מ בטשא.

בְּטִיתָא (Kapperblüthe נתקצר מל״ע يَنبُوت, או מל״פ بوتة niedriger Strauch und dessen Blüthe) בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ חוץ מן היין (ברכו׳ ל״ו:) הוה עובדא . . . ושקלוה לניצא דפרחא וחיי בוטיתא[1]) ובפ׳ אלו טרפו׳ בגמ׳ אחוזת דם המעושנת (חולי׳ נ״ט.) א״ר יוסף האי מאן דאכיל י״ו ביעין וארבעי[2]) אמגוזין ושב בוטיתא דפרחא ושתי רביעתא דדובשא בתקופת תמוז אליבא ריקנא מתעקר תְּלְיָא דליביה[3]) פי׳ בוטיתא היא אביונות. *[אחי״ה וכ״ה ברש״י ברכו׳, אבל בחולי׳ שם פי׳ בוטיתא גרעיני של צלף. ודע שלפי שיטת רבינו בע״ה האילן עצמו נקרא צלף והוא ג״כ נקרא נצפה ופרחא, ואביונות הן פרי של האילן הזה ואביונות ובוטיתא אחד הוא וקפרים הוא שומר אביונות וגם נקרא נץ של אביונות עיי׳ ערכים אביונות, נצפה, פרחא א׳, צלף ב׳, תמר ב׳ וכן מפורש בר״ש (בלי נתינת מקור) ספ״ד דמעשרות, וכנ״ה בירו׳ מעשרו׳ ספ״ד דנ״א ע״ג כד׳ הינון כבשין הדא קפרס דיהוון מרימין אילין ביטיתא וצ״ל בוטְיָתָא ולכאורה זה תנא דמסייע לרבינו בע׳ נצפה שכתב שם . . פי׳ קפרא ויאכלו עם החומץ וכ׳ ונ״ל זה מה שאי׳ בירו׳ כבשין הדא קפרס. ומלת בוטיתא בל״ע ופ׳ פרי והנץ של צלף ועיי׳ פה״מ לרמב״ם בספ״ד דמעשרות שכתב צלף . . יש ממנו שהוא הפרח ויש ממנו פרי וכ׳ עיש״ה] —

*1 בֵּי = בֵּן (Sohn ואות ן׳ מובלעת) פתרונו בֵּן והרבה פעמי׳ בירו׳ ד״מ ר׳ ישמעאל בי ר׳ יוסי, ר׳ אלעזר בי ר׳ יוסי, ירו׳ ברכו׳ פ״ד ד״ז ע״ג, ירו׳ יבמות פ״א ד״ב: ירו׳ כתוב׳ פ״ב דכ״ו רע״ד, ר׳ אלעזר בי ר״ש ירו׳ סוט׳ פ״ג די״ט: ר׳ אלעזר (לעזר) בי ר׳ ינאי ירו׳ ברכו׳ פ״ה ד״ט סע״ב, ירו׳ מעשרו׳ פ״ד דנ״א: ירו׳ ב״מ פ״ז די״א סע״ב ותחת זה אי׳ בירו׳ גיטי׳ פ״ג דמ״ה. ר׳ לעזר בן ינאי ובבבלי חולי׳ נ״ה. ר׳ אלעזר ברבי ינאי (ברבי או בירבי עיי״ע ברבי) ר׳ יודן בי ר׳ ישמעל, ר׳ יודן בי ר׳ שלום עיי׳ מבה״י למהרז״ף צד צ״ה: ר׳ יוסי בִּי ר׳ בון, שם ק״ב. אביי בי ר׳ בנימין ירו׳ ברכו׳ פ״ה ד״ט ע״ד.

*2 בֵּי (בל״ס כמו בית ות׳ מובלעת (Haus פתרונו בית כלומ׳ בית מדרש ושל חכם פלוני כמו בי ר׳ ינאי בבבלי (ובירו׳ בית ר׳ ינאי) וכן תנא דבי ר׳ ישמעאל עיי׳ על זה מבה״י ט׳: ואות ת׳ מובלעת כמו בֵּי בל״ס, וכן בל״ע بَي פתרונו ראש וראשון של בית ועיי׳ עוד ע׳ ברבי. ומלות הרבה מורכבות עם בֵּי עיי״ע למטה.

*3 בֵּי (= בֵּין elid. ן zwischen) ברכו׳ מ״ד: בי גילי, עיי״ע גלדן, שם מ״ג: בי שמשי וכ״ה בכ״י מ׳ וא״פ ורש״י לשבת פ״ו: (ד״ס שם צד צ״א:) ובנו״ג ביני שמשי פי׳ בין השמשות. כתוב׳ ק״ג. בי שמשי, ערב שבת עיי׳ פירש״י שם ולשבת שם ועיי׳ עוד תעני׳ כ״ה. ומש״כ רש״י שם נשמע מזה שכתב פירושו מסכתות שבת וכתוב׳ אחר פירושו של תענית — ועיי׳ מנחו׳ ק׳: שבת ק״ט: בי שיבבי וכ״י מ׳ דשיבבי ורש״י גורס בי שבבי וכ״ה בע׳ שב ה׳ ושני פירושיו של רש״י נמצאו ג״כ בע׳ הנזכר. יבמו׳ קי״ח: בי חרתא, שבת ק״י. בי חלתא וכ״ה בכ״י א״פ אבל בכ״י מ׳ ביה חלתא ופירש״י בין החולות (וזה הלשון אי׳ בשבת ל״א.) וכן פירש״י בי חלתא בב״מ כ״ו. ב״ק פ״א: קאי בי מצרי. שבת נ׳: בי גזורתא דקני לפי גי׳ רבינו בע׳ בי גזורתא עיי״ש. עירו׳ כ״ב: בי עמודי אבל ביבמ׳ ע״ח. ברכו׳ ח׳. ול׳: ושבת י׳. אי בֵּינֵי.

* בִּי (מלה כמו בל״ע بِ = בְּ בעברי in, mit, zu) שבת ק״ט. בי מיללי דנורא ובע׳ מל ט׳ אי׳ במללי וכ״ה בכ״י מ׳. פסחי׳ קי״א: בי כדא . . בי בחשא עיי״ע בחשא, סוט׳ י׳, בי קארי . . בי בוציני, ובמגיל׳ י״ב. אי׳ בקרי . . בבוציני וכ״ה בע׳ קר ו׳ ועיי״ע בֵּי קַבְרֵי. וכן יורה בי כמו בל״צ chez יחס השייכות ד״מ בִּי מר עיי״ע, בִּי ארמאה . . בי ארמלתא עיי״ע ארם ג׳, ארמלתא, בי תרי, בי תלתא עיי׳ ערכם והרבה פעמי׳ מחובר עם שמות המקומות ד״מ בי ארדשיר, בי חוזאי, בי לפט, בי־ מכסי וכדומ׳ עיי׳ ערכם.

בְּיָיָא (מלת הקריאה בל״ס וָיָא, וָי, בְּל״ע وَى בל״ר ach! weh! vae!) ביבמות בר״ג דפ׳ נושאין על האנוסה (יבמ׳ צ״ז:) בייא מאח דהוא

---

[1]) כ״ה ג״כ בע׳ פרחא א׳ וכ״ה בב״נ צד כ״ב ע״ג ובכ״י מ׳ ובשניהם והויא בוטית וכ״ה בילק׳ קדושי׳ רמז תרט״ז וז״ל לניצא דפרחא והוה בוטיתא כך כתוב בספר דראי״ה ע״כ על איזה ספר כיון בעל הילקוט בר״ת אלה הזית רענן לא הגיד לנו ובתחלה עלה על לבי שהוא ט״ס תחת דרמ״ה כי א׳ ומ׳ בכתב רש״י קרובה בציור ותמונה ור״ת הוא מרי משה הדרשן כהרבה ברש״י ובאמת בתנחו׳ סוף האזינו סי׳ ז׳ צד שמ״א: אי׳ „וכך נמצא בספר רבי משה הדרשן" אבל יותר נ״ל שט״ס הוא תחת דרב״ה והוא רבינו בעל הערוך וההערה המושכלת או מבעל ילקוט בעצמו או מאיזה כותב היא להודיענו שכ״ה גי׳ רבינו בעל הערוך לאפוקי גי׳ הגמ׳ בברכו׳ ששם אי׳ ושקלוה לפרחא דביטיתא ואיקיים ביטיתא ע״כ ודו״ק. וגי׳ בוטיתא הובאה עוד בע׳ אביונות, פרחא א׳, צלף ב׳. [2]) בדפ״ר הסר. [3]) כ״ה בכ״י ו״ו וכ״ה בש״ס וכן בכ״י רגמ״ה לחולין בקובץ כ״י אנגיוליקי דף שמ״ו אבל בכ״י ה״ב בש״ס חליא ובדפ״ע טליא.

אב והוא בעל והוא בר בעל[1]). ובר"ג דבא לו כ"ג (יומי ס"ט:) ובפ' ד' מיתות בגמ' הנודר בשמו (סנהדר' ס"ד.) א"ר יהודה ואי תימא ר' יוחנן בייא בייא היינו דאחרביה להיכלא. *[אחי"ה בנו"ג למקדשא, ופרש"י בייא "לשון זעקה וקובלנא" ורבינו אליקים כתב "הייא הייא" (וצ"ל בייא בייא) ויי ויי ואי' דגמ' (וצ"ל דמפרשי) בקשה בקשה לש' תפלה" עיי' ד"ס יומ' צד ק"א: וקרוב לזה פירש"י לבראשי' מ"ג, כ' בִּי לשון בעיא (בל"ס בְּעָיָא) ותחנונים הוא בל' ארמי בייא בייא וחולק עליו הרמב"ן עי"ש וע' הבא אח"ז, בויק"ר ספי"ז דרש בבאה (יחזק' ה', ה') בייה בייה תותבא מִפְּנֵי למרי דביתא וכ"ה בילק' יחזק' רמז שמ"ח, ושם רמז שמ"ו אי' גי' יותר טובה בייא בא לעלמא תותבייא מְפַנֶּן למרי ביתא ובדב"ר פ"ב אי' הא בייא רבא לעלמא וכ' פי' אוי למנהג שהתושב והוא גר מפנה ומגרש אדון הבית] —

בִּיאַה (בל"י βία (Gewalt, gewaltsame Behandlung) בילמדנו בס"פ בראשי' אמרו החיה והעופות והבהמה ביאה עוברת עלינו שאלו חוטאין ואנו מתים[2]) ובויגש אליו יהודה ויאמר בִּי אדוני ביאה אתה מעביר עלינו למה אתה נוטל את בנימין לעבד אנחנו מכרנו את אחינו לעבד לכך נתחייבנו להיות עבדים אבל בנימין לא היה לו עסק בדבר הזה[3]) ובאשה כי תזריע: או בשר (לפנינו בתנחו' לי') אמר הקב"ה לירמיה ראה מה עשו לי בני הביאו לי מצורע וסומא לתוך ביתי צווח אני ביאה עליהם, ובסמך לבנים אתם אמר להקב"ה ביאה אתה מעביר עלינו שישראל חוטאין ואנו לוקין פי' ענין זעקה על עוות הדין. (א"ב פי' בל"י בִּייַא עָוֶל ועוות דין ובויא (βοή) ענין צעקה). *[אחי"ה הראשון נ"ל עִקר ויפה עולה גי' רבינו שמלת ביאה בעצמה ותומה ל"י פי' תקיפת עוז ועוות הדין, ויש להפריד הערך לב' ערכים ולא כאשר הדפיסו עד הנה בע' אחד ועל זה מראה כתיבת המלה, אבל בנוסחאות החליפו שתיהם זו עם זו. וכן עשה הרמב"ן במח"כ בע' הבא אח"ז עיי"ש] —

* בְּיָה, בְּיָיא (בל"י βίος (Lebensunterhalt, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ג דרש בְּיָה שמו (תהלי' ס"ח, ה') אין לך כל מקום ומקום שאינו מְמונה על בְּיָה שלו ומי ממונה על ביה שבכולם הקב"ה ביה שמו. (כי יה) [צ"ל בייה] שמו ויותר נכון הגי' במד' תהלי' ריש מזמור קי"ד . . על בייא שלו ומי ממונה על בְּיָיאוֹ של עולמו כביכול הקב"ה שנא' ביה שמו אתמהא אל תהי קורא ביה אלא בייא שמו ובקצת נוסחאו' אי' ביאה ובילק' תהלי' רמז תשצ"ד אי' ביא ובב"ר פי"ב בט"ס בית, עיי"ע אנריקום ואגוסטס. והרמב"ן בראשי' מ"ג, כ' גרס בנכון בייא ופירשו צעקה ועוות והחליפו עם ע' של קודם הזה וכן דעת קרבן העדה בירו' חגיג' והאמת שהוא ל"י וטעמו מחיה ומזון, ושיעורו כל מדינה יש לה ממונה על המחיה והמזון שמפרנס את המקום והקב"ה זן ומפרנס את כולם, וגבוה מעל גבוה שומר הוא. — ובירו' נדרי' פ"ג דל"ח. כן אורחא דבר נש מימור לחבריה כורוסתי בייה לא ידעתי לפרשו וקה"ע ופ"מ נדחקו בזה ומשכנו ידינו מלבררו משום כשם שקבלת שכר על הדרישה וכ'. ואולי צ"ל בורוסתיה בייא בל"י βρῶσθι βαιόν פי' אכול מעט.

בֵּי אַבָּא רַבְּתִי (Haus (Angehörige) des Grossvaters; בי אמא רבתי = Angehörige der Grossmutter; בי אחבי רבה = Angehörige des Grossoheims) בפ' כיצד אשת אחיו בגמ' כלל אמרו ביבמה (יבמו' כ"א: כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד אבל בדפ"ע בטעות כלל גדול אמר ר') אמר רבא אטו כולהו לאו משום גזירא לגזירא נינהו אמו ערוה אם אמו שנייה וגזר על אם אבי אביו[4]) משום אם אמו מ"ט דכולהו בי אמא רבתי קרו להו. פי' לאם אביו אמא רבתי קרו לה כמו לאם אמו, אם תתיר אם אביו יבא ליקח אם אמו אשת אביו ערוה, אשת אבי אביו שנייה וגזרו על אשת אבי אמו משום אשת אבי אביו מ"ט כולהו דבי אבא רבתי קרו להו שקורין לאשת אבי אביו דבי אבא רבתי כך קורין לאשת אבי (אביו) [צ"ל אמו] דבי אבא רבתי אם תתיר זו יבא להתיר זו טעמו מאי כולהו דבי אחבי רבה[5]) קרו להו אחבי הוא דוד כמו שקורין לאשת אחי האב מן האם דבי אחבא רבה כך קורין לאשת אחי האם מן האב ואם תתיר זו יבא להתיר זו.

בֵּי אֲבִידָן (לפי דעת רבינו מל"פ Art Akademie in der relig. Disputationen stattfanden

---

1) בנו"ג שתי פעמים בייא אבל גי' רש"י כרבינו. 2) בתנחו' בראשי' כ"ד. הגי' והיו חיות ובהמות מזדעזעות ואומרות מהו זה. 3) ובב"ר פצ"ג אי' הגי' בי . . ביה את מעביר עלינו אדני וכ"ה בפי' הרמב"ן לבראשי' שם וכן הובא שם שמ"ר פ"ב שמא אני מעביר בייא על ברייה, ושם פב"ז מ"ג אדם מעביר בייא על חבירו, וכ"ה בתנחו' ריש דברי' צד ש"ם. א"ל משה בייא אתה מעביר עלי לא איש דברים אנכי. 4) בנו"ג על אם אביו ועיי' פירש"י. 5) בנו"ג דבי דודי ועיי' רש"י שכתב רבתי לא גרסינן.

آبدان (stark bewohnter, besuchter Ort בפ"ק דע"ז בגמ' אין בונין עמהן (י"ז.) מ"ט לא אתית לבי אבידן א"ל ר' אלעזר בר פרטא זקן אני ומתירא שמא תרמסוני ברגליכם, וברי"ג דכל כתבי הקדש (שבת קט"ז.) רב לא אזיל לבי אבידן וכ"ש לבי נצרופי, פי' בי אבידן חצר ידועה למלכים ויש בה ספרי חכמות מכל אומה ויש בה ספרי תורה נביאים וכתובים כתובים בלה"ק ומפני שאין ידוע מי כתבם או ישראל או זולתן ע"כ רפיא ביד ר' אבהו להורות עליהן להצילן ובזה בי אבידן נקבצין מכל אומה חכמים ונושאין ונותנין בדברי חכמות ובדיני כל אומה ולשון. *[אחי"ה בגוף הענין פי' כן ר"ח בפי' ע"ז כ"י (קובץ כ"י אנגיילק' דף י"ב) וז"ל בי אבידן פי' לשכה בבית ע"ז שלהן ומתקבצין שם כל בעלי חכמה ודנין בדברי חכמה עכ"ל. והמלה אי' עוד בשבת שם שמואל לבי נצרפי לא אזיל לבי אבידן אזיל אמרו ליה לרבא (ט"ס וצ"ל כמו בכ"י מ': לרב) מ"ט לא אתית לבי אבידן א"ל דיקלא פלניא איכא באורחא וקשי לי ניעקריה דוכתיה קשי לי ובכ"י א"פ אי' דכותיה וכן היה כתוב בכ"י מ' ודכותיה או י"ל וגכותיה (עיי' ד"ס שבת ק"ל:) ופירש"י דבי אבידן: ספרים שכתבו להם הצדוקים (ובדפוסי' הישנים הגלחים) להתווכח עם ישראל ומקום שמתוכחים שם קרי ליה בי אבידן וכ' עיי"ש ובשבת קנ"ב. א"ל קיסר לר' יהושע ב"ח מ"ט לא אתית לבי אבידן א"ל טור תלג וכ' עיי"ע טר ג' ופירש"י בי אבידן: מקום העשוי להתווכח שם צדוקים ובייתוסים (ובדפ' הישנ"ם ובכ"י אי' המינים והכומרים, עיי' ד"ס צד קפ"ד:) ובב"ק קי"ז. אי' רב הונא בר יהודע איקלע לבי אביני (נ"ל לגרוס לבי אבידוני) אתא לקמיה דרבא א"ל כלום מעשה בא לידך א"ל ישראל שאנסוהו נכרים והראה ממון חברו בא לידי וחייבתיו וכ'. קשה עד מאוד לעמוד על איכותן ומיהותן של שתי מלות בי אבידן ובי נצרפי (כגי' הש"ס וכ"י מ' וא"פ) או בי נצרופי כגי' הערוך, לפי ציור תבניתה המלה בי אבידן דומה למלה פרסי' שרשמנו ועליה הטיף הגאון שי"ר מלתו בע"מ צד ב' וטעמה בל"פ מקום בנוי ומיושב אשר שמה יתאספו אנשים רבים, וזאת שנית שהמלה אינה מצויה בירו' ובמדרשים רק בבבלי וגם בציון ראשון משבת הוזכרה המלה אצל רב ושמואל ונוכל לומר שהמלה ל"פ, בכל זאת אין דעתי נוחה הימנה לבאר ככה מטעם הרשום יען שאיזורו מוכיח עליו והמשך הסיפור מסייע כי בבי אבידן ובי נצרופי ש ת י כ ת ו ת מתנגדות ליסודי דת יהודית. במשמע ודע שכת אחת נקראת על שם מיסדה אבאד (اباد) בני אֲבַאדַן ابادیان והית' כת מתחסדים וכת השניה נקראת כת של עתיק יומין Zrvana ולדעת בני כתה זו אשר נתחדשה בימי הסאסינידען, ולפי זה בימי רב. ושמואל עיקר ויסוד האמונה הפרסי' נתיסר על עבודת כוכבים ומזלות וצבא השמים (עיי' שפיעגעל איראנישע אלטערטומסק, ח"ב קפ"ד ואילך) ושרשי אמונת הכת המתחדשת והמתחכמת הזו כחשו בקבלה נושנת של דת פרסית אשר פנתה על יסוד הצענדאפיסטא הוטבעה ובזה נבין מדוע הרחיק עצמו שמואל אוהב ונאמן של בית מלכות פרסית מכת המתחדשים אשר מגמתם כנגד אמונה מושלת של מלכי סאסאנידען היתה, מלבד כי היה לתעבת לבו של שמואל להמנות בין הוכרי שמים ועובדי כוכבים ומזלות אבל לבי אבידן הלך שמואל שמעורב בבריות היה, לא כרב השונא לדת פרסית שאפי' לבי אבידן לא הלך והרחיק עצמו מן הכיעור ומן הדומה לו. יצא לנו מזה שמלות אבידן = ابادیان, ונצרופי או נצרפי באותיות הפוכות = Zrvana פרסיות הנה, ואולי י"ל גם כן כי הוראת אבידן בל"פ ابدان חצר וכאן הוא חצר המלך כמו שרגילין לקרות גם בל"א Hof מקום אסיפת גדולים ואחוזת מרעיו של מלך ועיי"ע אפדנא. אבל לא נכחד תחת לשוננו כי מציון שני של שבת קנ"ב. ומע"ז הנ"ל נראה כי אבידן איננו כת פרסית ומאי דסמכית אשני ציונים ראשונים סמוך על ב' אחרונים ואדרבה אולמיה דב' אחרונים נראה בעליל אם נקרא בשום שכל את הסוגי' בשבת קט"ז. אשר שם בראשונ' הובאו דברי ר"ט בענין ספרי הצדוקים, אחר זה דברי ר"מ ור"י כגי' כ"י גמ' (עיי' ד"ס שם ונשמט בדפ' באסילי' מן הצינזור) בענין און גליון, ואח"כ הובא נידן דידן בענין בי אבידן ומחובר לה מעשה של אמא שלום ועל המשך ענין זה תמך הרב המנוח ליבש לעף (בהחלי' ב', ק' [1]) יתדותיו להוכיח כי אבידן גי' מוטעת תחת אביון והיא כת של אביונים Ebioniten ותחת בי נצרפי גרס בי נוצרי Nazarener אבל קשה לפי דעתי לשבש גירסאות של דפוסים וכל כ"י הש"ס וערוך על כן אמרתי שבודאי שתי כתות האמורות

[1]) עיין על זה גם ב ה ש ח ר שנה ראשונה, חוברות ט' – י', י"א—י"ב מכתב הרב לעף אל הגאון שי"ר ז"ל שבו יתאמץ להוכיח כי בי אבידן. ובי נצרופי המה בני שתי הכתות עביאניטען ונאצארענער ומענה הגאון שי"ר שבו יוכיח באותות שלא על כתות הנוצרים כי אם על כתות פרסיות נאמרו הדברים.

כאן מבטן דת חדשה של נוצרים יצאו המכונות באנשי גנאסטיקער. ואחת נקראת מהן Ophiten 'Οφῖται, Schlangenverehrer ולדעתי בי אָ בִ י ד ן שוה עם 'Οφῖται ונקראו ג"כ Naasiten מן נ ח ש שמאמינים בו ומפארים את הנחש הקדמוני שע"י פיתויו הבינו בני אדם דעת ושכל להבדיל בין טוב ובין רע וזכרו בני אָבִידַי את הנחש לטוב וכורעים ומשתחוים לו שאלמלא הוא לא אכל אדם הראשון מעץ הדעת. ולולא יראתי הייתי אומר שעל זה כיון רב בעוצם חריפתו בתשובתו שלא הלך לבי אבידן בעבור "דיקלא פלניא איכא באורחא וקשה לי" כלומ' בדרך לבי אבידן יש עץ שמניעני מלכת שמה וזה עץ הדעת שממנו מאמינים בני כת נוצרית הגנאסטיקער שע"י נחש נשתרש בלבנו ועל זה השיבו לרב ניעקריה! כלו' ילך רב לאסיפת הכת הזו לעקור ולהרוס דעת של טעות זו ועל זה השיב דכוָתיה (זו עיק' הגי') קשי לי כדומה לזה חרה לי ויש עוד לפקפק בדברים. אחרי' שבלתי ראויים לשמעם או י"ל שעיק' הגי' וגבותיה צ"ל ו ג ח ו כ י ה קשי לי כלומ' יראתי ורע עלי כי מצחקים ומשחקים עלי אם אבא ללחום כנגדם ועל זה אמר מר בר יוסף אנא מינייהו אנא ולא מיסתפינא מינייהו כלומ' משבח עצמו שלא ירא ללכת לכת זו להתווכח עמהם, אבל פעם אחת שהלך לשם שם עצמו בסכנה. וכן נמנעו שאר תנאים ללכת ולערב עמהם ובזה נבין מה שסיפר רב הונא בר יהודה שפעם אחת בא לבי אביוני (אבידני) ואנסו הנכרים איש ישראל והוא הציל עצמו ע"י ממון חברו ישראל וחייבו ר"ה להחזיר המעות לבעלו. ועל סכנת ישראל לבא לבי אבידן רמז ג"כ ר' אלעזר בר פרטא (בע"ז הנ"ל) ור"י ב"ח בשבת קנ"ב. ובטוב טעם ודעת כינו חז"ל כת Ophiten בשם אבידן שבעלי חברה זו עובדים מלבד הילי תלט ומים ὑδώρ ג"כ תהום ἄβυσσος ומלת אבידן נופל על לשון ἄβυσσᾶς. ומי הם בעלי נצרפי? לדעתי גם זה כת נוצרית של גנאסטיקער ואמונתה היתה בצירוף ו ש י ת ו ף ה מ י נ י ם וכן חיו בשיתוף זימה אנשים ונשים ביחד כסיפור קלימינס אלכסנדרינוס (ג' תס"ה) שכת זו היתה מפרסמת בשם רבם ישו לעתיד לבא נגלו תעלומות וספוני טמוני חכמה בעת שבני אדם בוש לא יבושו ושני מינים מורכבים ונצרפים להיות אחד ויכלה ההבדל בין איש לאשה. והא דאמרינן רב לא אזיל לבי אבידן וכש"כ לבי נצרפי וכ' על זמן קודם עלית רב לבבל קאי וידוע שרב מקודם בא"י היה וכן שמואל היה בא"י ואסיא דרבי הוה (ב"מ פ"ה:) ובהיותם בא"י לא אזלו לכתות המינים הנ"ל ובזה הכל נכון ומיושב] —

* בֵּי אַדָא דַיילָא (das Haus des Bedienten Ada) בברכ' נ"ג: רב יהודה מברך אדבי אדא דיילא כלומ' מברך על האור שבבית אַדָא השמש (עיי"ע דייל). והוזכר עוד אדא דיילא בב"ק קי"ט. נדה כ"ד: ושבת קמ"ח. ובירו' שבת פ"ב ד"ד ע"ד אדא שמשא).

* בֵּי אוּבָא טַמְיָא (das Haus d. Todtenbeschwörers) בברכו' נ"ט. עיי"ע אובא טמיא.

* בֵּי אִיגָרֵי (בל"ס בר אגרי Sohn des Daches, Dämon) פסחי' קי"א: דבי איגרי רשפי וכ"ה בכ"י מ' שתי פעמי' אבל רבינו גרס בע' רשף דבי ניגרי עיי"ש. פירש"י שדים המצויים בגגות וכ' ול"נ שהוא ל"פ agra פי' רע ותואר לשדים וכן נקרא ראש השטנים אגרומינוס ועיי' ערך אגרת.

* בֵּי אַסְיָא (das Haus des Arztes) בב"ק מ"ו: אזיל לבי א ס י א עיי"ע פי' לבית הרופא.

* בֵּי אַרְדְשִׁיר עיי"ע ארדשיר.

* בֵּי בַנֵי, בַּאנֵי (בלן, בניה Badehaus s. Art.) פי' בית המרחץ עיי"ע בלן, בניה = בי בניה, בי באני.

* בֵּי בְלִיעֵי (Ort der Verschlingung, Charybdis) בבכו' ט' רע"א עיי"ע בלע.

* בֵּי בַר הָבוּ (חָבוּ) (שם פרטי נבנה משם כללי פרסי خوب trefflich, schön) בברכו' דס"ג דאלו דברי' (ברכ' נ"ג.) אביי מברך על האור דבי בר חבו [1]) בפ' אלו מציאות בגמ' דמצא ספרי' (ב"מ כ"ט:) תפילין דבי בר חבו [2]) שכיחי, פי' תפילין בי בר חבו שכיחי למזבן בכל שעה שהיה אומן ועושה אותן למוכרן כדגרסינן (מגילי י"ח:) בפ"ק דהקורא את המגל' למפרע בגמ' היה כותב: אביי שרא להו לבי בר חבו למכתב תפילין שלא מן הכתב. * [אחי"ה ועיק' הגי' בר ח ב ו וכ"ה בע' ברקא ג' וטעמו בל"פ טוב ומשובח].

* בֵּי בַר סִיסִין עיי"ע בי סרסין גי' רבינו.

---

[1]) כ"ה בכ"י ב"ר ועה"ק וכ"ה בב"מ כ"ט: מגילי י"ח: וכ"ה בכ"י מ' לברכו' ובנו"ג שם אדבי בר אבוה ובב"נ דל"ב ע"ג וכן בכ"י פ' (עיי' ד"ס צד קמ"ג.) אי' אדבי אדא בר אהבה. [2]) בדפ"ע בכולא הגי' הבו.

* בֵּי בְּרוּךְ (Der Ort am Halse des Thieres wo man beim Schlachten den Segensspruch sagt) בברכו' מ"ד: טרח ואייתי לי מהיכא דמקרב לבי ברוך פי' למקום שברכו שם על השחיטה.

* בֵּי בַּרְצִיתָא (n. p. eines Ortes) במ"ק ד'. רב יהודה שרי לבי ברציתא, כ"ה בדפוסי' הישני' ובדפוסי' האחרוני' הגיהו ע"פ רש"י בר ציתאי (ובר ציתאי הוא שם משפחה עיי' יבמו' כ"א:) ובכ"י מ' הגי' לבני בר צרת' עיי' ד"ס צד ה'. פי' שם מקום ולדעתי הוא Barsita ונקרא כן בורזיף אצל פטלמיאוס עיי' ערך ברסיף.

* בֵּי גּוֹבַר (Ort nach Benj. Tud. in der Nähe Pumbaditha's El-Jubar) מגיל' כ"א: רב פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר וכ"ה בתעני' כ"ו. וכ"ה בכ"י מ' לברכו' נ'. וכ"ה בב"נ שם ובתש' תשב"ץ ח"ב סי' י"ב. אבל בדפ' אי' בברכ' דאבי גיבר ובעירו' ס"א. דבי אגובר אבל בדפ' וויניציא' רפ"ח ובכ"י מ' ובשאילתו' פ' בשלח (ושם גוברי) אי' בי גובר עיי' ד"ס ברכ' ועירו' שם ושם. ולדעתי היא אליובר או אלגבר הנזכרת אצל ר' בנימין מטודילא וקרובה לפומבדיתא והיו שם בעת ההיא כשלשת אלפים יהודים ומעתה מובנה מציאת בית הכנסת הגדולה אשר היתה שם.

* בֵּי גַּבְרֵי (בל"י ἀνδρών, Männerhaus) עירוב' ס"ח. מנחו' ל"ג. בי גברי היפך לבי נשי, ראשון חדר מיוחד לאנשים והשני חדר מיוחד לנשים ונקראו בל"י ἀνδρών, γυναικεῖον.

* בֵּי גַּזָּא (בל"ס בית גזא Schatzhaus) פי' בית האוצר עיי"ע גז ב'.

* בֵּי גַּרְגוּתָא (Ort, wo ein Brunnen ist) בב"מ ק"ג. ב"ב נ"ז. עיי"ע גרגותא.

בֵּי גְּזִרְתָּא (א') מל"ס גזירתא Schichte, Gebund ב') מל"ע غزل Binsengeflecht) דקני שפיר דמי בס"ג דבמה טומנין (שבת נ':) פי' בין אגודה של קנים וי"א בין מחצלת של קנים אע"ג דלא רצה ושלפה לסכין מבעוד יום מותר לנעצה בשבת בתוך הקנים דסכין נכנס בתוך קנה לחבירו. (א"ב בנוסח' דידן כתוב בגורדיתא דקני ופירש"י קני דדיקלא). * [אחי"ה בע' אדכי גרס רבינו כמו כאן וכ"ה ברי"ף וגי' בגורדיתא אי' ברבינו בע' גרד ג' שהביא שם מעירו' י"ט: גורדייתא דקנה היינו אילן ובנו"ג שם גורדיתא ובכ"י א"פ ור"ש אי' גודרייתא וכתב על זה בעל ד"ס (עירו' צד ל"ג.) „ולשון יפה הוא" ואין אני רואה בו יופי דאדרבה גי' מוטעת היא וצ"ל כגי' רבינו גורדייתא וכ"ה ברש"י שבת ועירו' וברי"ף כ"י (ד"ס שבת צד מ"ט:) אי' גורדיאתא. ושתי הנוסחאות לדבר אחד נתכוונו רק שמלת גזירתא בל"ס דבר שסדור זה על זה, ואגודה. ומלת גורדיתא בל"ס כְּרַד פי' אגודה, ולפי' ב' של רבינו המלה ל"ע غزل פי' גריכת מחצלת של קנים. עיי"ע גרד ג'.

* בֵּי גִּנְנָא עיי"ע גנן א'.

* בֵּי דָּגִים (Fischbehältniss) בפסחי' ח'. א"ר חיסדא בי דגים א"צ בדיקה, וכ' עד הא ברברבי הא בזוטרי וכן פי' ר"ח ז"ל לפסחים צד י"ב והעלה אליבא דדינא בי דגים קטנים . . צריכין בדיקה, וברוחב ביאור בהל' הרי"ץ גיאת הל' פסחי' ח"ב ע"ט בי דגים גדולים א"צ בדיק' שיש קבע לאכילתן בי דגים קטני' צריכין בדיק' שאין קבע לאכילתן.

בֵּי דּוּגֵי (בל"פ دیك Gefäss zum Aufnehmen d. Blutes, Topf) תותי כבדא בפ' כל הבש' בגמ' דהכחל (חולי' קי"א:) פי' כלי לקבל דם הכבד הנצלה באש אסור. [וכ"ה בפירש"י (א"ב בנוסח' דידן כתוב בי דוגא בשרא עלוי כבדא ואם תדקדק תמצא שענין אחד הוא).

* בֵּי דוּאַר, דַּוָּר (Umhersender, Post, s. das.) עיי"ע דוור ומשכ"ש בעה"י. ועיי"ע דר ג'.

בֵּי דוּדֵי (Kochgeschirr) בֵּי כִּירַי (בל"ע كير, كور welches am Herde ist = בל"ס כורא (Topf) פירשנו בע' מליר [ועיי"ע אנטיכי].

* בֵּי דוֹדֵי (Oheimshaus) עיי"ע בי אבא רבתי.

* בֵּי דוּרָא (N. p. eines Ortes) עיי"ע בִּזְתָא.

* בֵּי דִינָא (בל"ס בית דינא Gericht, Gerichtshof) סנהד' ז'. אזיל מבי דינא. שם: כי אתי לבי דינא. עירו' ס"ה. נפיק לבי דינא. ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד בי דינא שריא ועיי"ע דן א'. וע' בֵּית דִּין.

* בֵּי דַיָּרָא (בל"ס דַיָּרָא Wohnort) ר"ה ט': מה לשון דרור כמדייר בי דיירא וכו' פירש"י מי שהוא ברשותו לגור בכל מלון שירצה ורבינו בע' דר ג' פי' בענין אחר עיי"ש ושינוי הנוסחאות שם נסמן. ועיי"ע בית דירה.

* בֵּי דַּפֵּי (Bretterhaus, Presshaus) בי דפי למידש ולמנגד פי' בית הכבד או בֵּי בד עיי"ע בַּד א' ועיי"ע דף.

* בֵּי דָּרֵי (בל"ע بيدر Scheuer, Tenne) ב"מ כ"א. במכנשתא דבי דרי עסקינן כלומ' בשעת אסיפת גרנות, ושם ע"ג. פוקו הפוכו בבי דרי עיי"ש פירש"י, ב"ב נ"ד. אדעתא דבי דרי ופיר' רשב"ם גורן לדוש שם תבואה, תעני' ג': רוח שאינה מצוייה חזיא לבי דרי ובכ"י קורוניל ובפי' רגמ"ה הגי' יותר נכון נמי מ י ב ע י לבי דרי עיי' ד"ס תעני' צד ח'. ונגזר' המלה מל"ע שרשמתי וכ"ה בית אדרא ובית אדרי עיי"ע אדר ג', ועיי' עוד ע' כנש.

* בֵּי דָּרֵי (Gebiss, eig. Reihe der Zähne) ע"ז כ"ח. רמי מידי בי ככי ומייתי דמא מבי דרי, פירש"י ד ר י "הן שורות השנים". ולפ"ז מל' דור = ܕܪܐ כמו שורה, ושם ודביק בי דדרי אבל רבינו בע' דר ה' גרס מדרריה . . בי דרריך (לפי גי' כ"י ודפ"ר) עיי' מ"ש בעה"י.

* בֵּי הדיא (N. pr. eines Ortes) ביבמו' קכ"א. ההוא גברא דטבע בכרמי ואסקוהו אבי הדיא וכ' אולי כרמי הוא נהר Corma על חוף מזרחי של טיגרים עיי' נייבויער געאגראפיע צד שצ"ד.

* בֵּי הִילוּלָא (Hochzeitshaus יחיד מרבים הִלּוּלִים) נדרי' נ'. אזמניה לבי הילולא עיי"ע הלולא, פי' בית חתנות עיי' פשיט' למתתיהו כ"ה, י' ותי"ר לדברי' ל"ב, נ'.

* בֵּי הִינְדְּוּי (ל"ס הֶנְדוּ פי' הודו Indien) ברכו' ל"ו: יומ' פ"א: עיי"ע המלתא, וע' הינדוי.

* בֵּי הָרְמַךְ (See Urumia im nördl. Medien) גיטי' ס': הנהו בני בי הרמך, כ"ה לפי גי' רבינו בהך ערך ועיי"ע בר שניא, ומשכ"ש.

* בֵּי וַרְדֵּי (עיי"ע נרד Rosenhaus) ב"ב פ"ד. חלפא אבי וורדי דגן עדן, שם צ"ח: מאי טרקלין קובתא בי וורדי עיי"ע טרקלין.

* בֵּי זוֹנוֹת (Unzuchthaus) ע"ז י"ח: על לבי זונות.

* בֵּי זַיְינָא (Mauthaus) עיי"ע בזיוני.

* בֵּי חָדְיָא (כל"ס חזיא פי' חזה Busen) שבת י"ג. עולא . . הוה מנשק להו לאחוותיה אבי חדייהו ואמרי ליה אבי ידייהו, ובע"ז י"ז. הגי' בהיפך, קידושי' ע': אפיק דיסקא דהזמנותא מבי חדיה עיי"ע חד ד' פי' חזה.

* בֵּי חוּזָאי (Ort in der Provinz Chavisa auch Chuz اهواز، خوز pehlw. חוויץ V.I,750) תעני' כ"א: א"ל לשמואל איכא מותנא בי חוזאי גזר תעניתא א"ל והא מרחק וכ' שם כ"ב. ר' ברוקא חוזאה (aus Chuz خوزی) הוה שכיח בשוקא דבי לפט (עיי"ע) ויושביה נקראו בי חוזאי שבועו' מ"ב: כתוב' פ"ה. שבת נ"א. ואצל סופרים חדשי' נקראת עיר פרסי' היום Κίσσα ובקידושי' ע"ב: נקראת העיר חוזייתא ורש"י גרס מחוזייתא והחליפה עם מחוזא! ובגיטי' ז'. הוזכר ר' אחא מבי חוזאה אבל באיג' של רש"ג צד כ"ח הובא ר' אחאי מבי חתים . . ובי חתים היא עיר שבסביבי נהרדעא. — ולפעמים בנו"ן נוספת ד"מ ב"ק ע"ב. ר' חביבי מחוזנאה, גיטי' פ"ה: ר' חנין מחוזנאה ונ"ל שהוא ר' חנינא חוזאה יבמו' קי"א: ע"ז מ"א: וכ"ה בכ"י מ' ב' למ"ק כ'. וכ"ה בשאלתות ויחי עיי' ד"ס מ"ק צד ל"ג: ובשבת ק"ל: רב חנינא חוזאה ובכ"י א"פ תחת זה: הגי' חיננא חוזנאה עיי' ד"ס שבת צד קנ"ב:

* בֵּי חַתְנָא (der Bräutigam, od. das Haus des Br.) חולי' פ"ג. אורח ארעא למטרח בי חתנא טפי מבי כלתא.

* בֵּי טַבְחָא (כל"ס בית טבחא Schlachthaus) חולי' קי"ג. הא דחללי' בי טבחא הא דלא חללי' בי טבחא עיי"ע חל י"א.

* בֵּי טַעֲמָא, בֵּי טמיא (Trauerhaus) עיי"ע אגר א', טם א'.

* בֵּי טְרְפָא (Ort, viell. Τυροποιῶν Jos. b. j. 5, 4, 1) ב"ר פ"י בקעת בי טרפא ואולי הוא מקום הנזכר בבן מתתיהו מלחמות ה', ד' א'.

* בֵּי יְאוֹרֵי (Kanäle) ב"מ ק"ג: עיי"ע בית אילן וע' יאור.

* בֵּי יוֹנָא (Taubenhaus) קידושי' ע': תרתי זרעייתא איכ' בנהרדעא חדא מיקריא דבי יונא וחדא מיקריא דבי עורבתי (Rabenhaus) שם של שתי משפחות.

* בֵּי יַתִּיר עיי"ע ביתור.

* בֵּי כַּבְשָׁא (ein vom Regenwasser befeuchtetes Feld) קידושי' ס"ב: בשחת דבי כבשא (בנו"ג כיבשא) פי' בע' שחת שדה ששותה מי גשמים וכן פירש"י שדיה במי גשמים ועיי"ע בית בעל.

בֵּי כַּוֵּי (Fensterbehältniss, um das die zwei Gehöfte abtheilenden Scheidebalken anzubringen, s. Art. כַּו 2) לא הוי חזקה בר"ג דב"ב (ו'.) פי' ראובן ושמעון שכנים היו ובנו שניהן עד ארבע אמות מן הכותל ומשם ולמעלה בנאו שמעון לבדו ועכשיו נמצאו בכותל זה בית החלונות [1]) להכנים בהן ראשי הקורות מחצר [2]) ראובן אינו יכול ראובן לטעון שאלו הן חזקה שלי שחצי כותל שלי שיכול שמעון לומר לא עשיתי בכותלי כך אלא [3]) שאם תתן לי, חצי ההוצאה לא אצטריך לנקב במקבות בכותל.

* בֵּי כּוּב (מל"ע כּוּב, בל"ם כּוּבָא עיי"ע כב א' Weinkrug) ב"ק צ"ז. ב"מ ס"ד: דארו עבד' דמרקד בי כובי פי' רבינו בע' כב א' כלי של יין ובאמת כ"ה בל"ע ול"פ כלומ' עבד שמרקד ומקפץ תמיד סביב כלי יין וליצן היה.

* בֵּי כּוּבֵי (Ort unweit Pumbaditha). גיטי' ד', כמבי מובי לפומבדיתא. קידוש' ע': האי בי כובי דפומבדיתא כולם דעבדי. ואי' עוד בש"ס בי כובי והוא ט"ס תחת בי כוכי עיי"ע הבא אח"ז.

* בֵּי כּוּכֵי (Coche am Tigris) כבר מלתי אמורה בע' אקרא וע' אקרא דכוכי עיי"ש וכנו"ג כובי וט"ס הוא.

* בֵּי כּוֹכְבֵי (gestirnter Himmel) שבת ק"י. וניגני בי כוכבי עיי' פירש"י.

* בֵּי כּוּתָאֵי (Wohnort der Chutäer, Samaritaner) חולי' ו'. חמרא מבי כותאי.

* בֵּי כִּיפֵי (Ortsname) ברכו' ל"א. וסוט' מ"ו: עד בי כיפי ובכ"י מ' איתא עד בי קופאי ובכ"י פ' וכן בע' קפאי הגי' קיפאי וקרובה לדורא היתה עיי"ע בִּזְתָּא ולס"א אי' בע' הנ"ל הגי' בי כיפי ופי' גשר ובאמת גשר גדול היה אצל נהר דורא עיי' מאנערט ח"ה, ב' צד של"ז.

* בֵּי כִּירֵי עיי"ע בֵּי דוּדֵי.

* בֵּי כַּכֵּי (Backzähne, Gebiss) ע"ז כ"ח. רמי מידי בי ככי וכ' עיי"ע בי דרי ועיי' ערך ככא.

* בֵּי כַּלְּתָא (Das Haus der Braut) עיי"ע בי חתנא.

* בֵּי כְּנִישְׁתָּא (בל"ם בית כנושתא Synagoge, Schule, eig. Versammlungshaus) ברכו' ז': מ"ט לא אתא מר לבי כנשתא. שם ח'. קדמו וחשיכי לבי כנישתא. שם י"ז. באקרויי בנייהו לבי כנישתא. מגיל' כ"ו: ההוא תילא דבי כנישתא. ושם ההיא כנישתא עתיקא וכ' לא ליסתור בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי. שם סוף העמוד: מבי כנישתא לבי רבנן שרי מבי רבנן לבי כנישתא אסור כלומר לעשות מבית הכנסת בית המדר' מותר אבל איפכא אסור. שם כ"ט. בי כנישתא דהוצל ובבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא (עיי"ע שף ב' עיי' איגר' של רש"ג צד כ"ט). שם: מריש הואי גריסנא בביתא ומצלינא בבי כנישתא כיון וכ' הואי גריסנא בבי כנישתא פי' בל"ם כמו בלש' עברי חדשה בית הכנסת. והוזכרו שניהם יחד בפסחי' ק': ב"א שקידשו בבית הכנסת. וק"א. ל"ל ליקדושי בבי כנישתא וכ'.

* בֵּי כַּסֵּי (der mit zwei Säcken versehene Magen, Haube, s. Art. בֵּית הַכּוֹסוֹת) שבת ל"ו. סוכ' ל"ד. עיי"ע בית הכוסות וע' הבלילא.

* בֵּי כַּרְבָּא (Ackerfeld) מכו' ט"ז: ביניתא דבי כרבא פי' דג שנמצא במחרישה. כ"ה לפי' התוספ' מכו' שם ד"ה ביניתא וכ"ה בערוך ע' בניתא ועיי"ע כרב ב'.

* בֵּי כּוּרְסֵי (Tragsessel der Braut) יבמו' פ"ג: ק"י. אותבה אבי כורסי' עיי"ע כרס ג'.

* בֵּי כְּתִיל (Geburtsort R. Gabihas) חולי' ס"ד: ע"ז כ"ב. ר' גביהה מבי כתיל.

* בֵּי כִּיתְנָא (Ort wo man den Flachs weicht od. verkauft) גיטי' כ"ז. ההוא גיטא דאישתכח בי כיתנא בפומבדיתא פי' מקום ששורין או מוכרין שם פשתה.

* בֵּי לוּעָא עיי"ע בר לועא כי כ"ה גי' רבינו והיא הגי' היותר מצויה.

* בֵּי לַפֵּט (Lapet, Hauptstadt der Prov. Chavisa בל"ם ܠܦܛ = ܒܝܬ ܠܦܛ) תענית כ"ב. ר' ברוקא חוזאה הוה שכיח בשוקא דבי לפט וכ"ה שמה בל"ם והיתה עיר ואם במחוז חוז עיי"ע בי חוזאי והיתה עיר מושב הכומרים של נוצרים הראשונים (עיי' אססימני א' תקל"ד) בלי ספק היו צוררים את היהודים ועל זה אמר לאליהו איכ' בהאי שוקא בר עלמא דאתי.

---

[1]) כ"ה בעה"ק והוא לש' נכון ובדפ"ע בט"ס בין. [2]) ובכ"י ו"ו מהצד ועיי' רש"י לב"ב: לצד. [3]) כ"ה בדפוסי' אבל בדפ"ר לי'.
[4]) כ"ה בכ"י ו"ו לנכון ובדפ"ע נשמט. [5]) כ"ה לנכון בש"ס וכ"ה בע' שר מ"ו אבל כאן לפי גי' דפ"ע וכ"י בשינוי הטעיות שדר שדור, שריר שרריה, שריד שרריה וכדומה.

* בֵּי מְהֵרֵי (Abhänge, abschüssige Stellen) או בהיפך אותיות מל"מ מורד, בל"ע مرئد, או מְהֵרֵי = מְנַדְּרֵי מפעל ندر abschüssig sein) בשבת בפ' חבית בגמ' כל[4]) שלא בא בחמין (קמ"ה:) אמר רב הני בי מדרי דבבל מהדרי מיא לעין עיטם והאי כיון דלא שריר שדריה[5]) לא מצי סליק, ובבכורו' בפ' מומין אלו בגמ' דדין שובבין (מ"ד:) אמ' רב פפא לא ישתין אדם מים לא ע"ג חרס[1]) ולא ע"ג מקום קשה דאמר[2]) רב הני בי מדרי דבבל מהדרי מים לעין עיטם[3]) י"מ מדרונות של בבל אם משתין עליהן מי רגלים מהדרי לעין עיטם לנהר שבא"י ויהיו שותין ממנו לפיכך לא ישתין אלא על מקום נמוך שיבלעו שם המים. *[אחי"ה מדרונות של י"מ, וכ"ה בפרש"י לשבת, שוה עם מלת מודרון (עיי"ע מדר ב') והוא בל"מ מורד ותרגומו (מיכה א', ד') מודרון ובאמת לפי גי' כ"י א"פ בי מרדי נראה שנגזר מן פעל ירד או י"ל שצריך לנקד בי מְהֵרֵי וג' מובלעת תחת מְנֻדְּרֵי, וביר' שבת פי"א הל"ג די"ג, וביר' עירו' פ"א, הל"א די"ח ע"ג אי' ג"כ מונדרן ושורש נדר בל"ע וסו' טעמו ירד ומשופע ותרג' פשיט' מֻגרים (מיכה א', ד') דְּנַדְּרִין, ועין עיטם הוא מעין מי נפתוח (יהוש' ט"ו ט') עיי' יומ' ל"א. ורש"י לזבחי' נ"ד: ורש"י ורד"ק ליהושע שם, ועין עיטם משפיע מימיו ע"י צינורות לבית המקדש ועיי' על עיטם (Ἠθάμ) בבן מתתיהו על הקדמ' ח', ז', ג'; י"ח, ה; ועל המלח' ב', ט', ד'] —

* בֵּי מִדְרָשָׁא (Studienhaus, Akademie) שבת ס"ה. נפיק בהו לבי מדרשא, חולי' פ"ו: בעידן בי מדרשא לא תקיימו אבראי, נדה מ"ב. כרכיש לה ברישיה בי מדרשא, עיי"ע כרכש א'. והרבה עוד בש"ס, ד"מ ברכו' כ"ח. גיטי' ל"ח: יבמו' מ"ב: קדוש' מ"ד. ב"ב כ"ג: ע"ז ל"ד. ועיי"ע בית מדרש.

בֵּי מַכְּסִי (Makesin am Chabor) עד אקרא דתולבקני[4]) בר"נ דמגילי' (ו'.) ובס"ג דכתובי' (קי"ב.) פי' מקומות כמו אותו דפ' החולץ בגמ' דהמחזיר גרושתו (יבמו' מ"ה.) שלחו ליה בני בי מכסי לרבא. *[אחי"ה ביבמ' וכתוב' אי' מיכסי ונוס' של רבינו יותר טובה וכ"ה בכתוב' ס"ז. תותבי דבי מכסי (עיי"ע תב ב'), בכתוב' ובמגי' הגי' כמבי כובי וגי' רבינו היותר טובה בארנו בע' אקרא ואקרא דכוכי' ועתה באתי להוסיף עוד ראיה מופתית שהרי הוכחנו דאקרא דתולבקני הוא Thillacama או Rumkalah (עיי' ריטטער ח"י, תתקל"א) וממנו עד Makesin ככ"ב פרסאות וכן העיד רבב"ח על בי מכסי ואקרא דתולבקני ומה שמדמה ברכתה של א"י שהיא זבת חלב ודבש לכברת ארץ בין מכסי ובין אקרא דתולבקני גם זה נכון עד מאוד כי לעדות הסופרים מחוז הנזכר היותר ברוך בכל מסופוטמיא (עיי' ריטטער י"א, רפ"ג, תצ"ד) וא"כ פירושנו הבנוי על אבן בחן של גי' רבינו הוא פנת יקרת מוסד מוסד.]

* בֵּי מִילְחֵי (Salzmagazin) בפסחי' ח'. בי מילחי ובי קירי צריך בדיקה.

* בֵּי מְסוּתָא, בֵּי מַסְחוּתָא (Badehaus) ב"מ מ"א. קידושי' ל"ג. עיי"ע מסותא וע' אשן ג' פי' בית המרחץ.

* בֵּי מֵעַיָּא (Därme) ויק"ר פ"ג יצא מאכלה . . מכריסא לבי מעיא מבי מעיא לכרוכת קטינא וכ' עיי"ע כרוכא ועיי"ע בית כוסות.

* בֵּי מַעֲצַרְתָּא (Wein- Oelpresshaus) ב"מ ע"ד. בי מעצרתא למידש ולמנגד עיי"ע כמר א'.

בֵּי מַפְקְתֵי (א') או מל"ע نفقة Oeffnung (am männlichen Glied) או = מפתק מל"ע مفتق Spalte. ב') בל"ס מפקתא Mastdarm, wo die Excremente herauskommen) בפ' ר"א אומר (בגמ', יש למחוק) אם לא הביא [בגמ' אין עושין לה חלוק] (שבת קל"ד.) פי' אין ידועה נקב שבגיד, וי"מ מקום שמוציא הרעי. (א"ב בנוסחאו' כתוב מפקתיה). *[אחי"ה כוונת ר"ב על גירסאות של דפוסי ערו' שאי' מפתקי אבל בדפ"ר בנכון בי מפקתי ובכל כ"י בי מפקתים וכ"ה בכ"י א"פ (ד"ס שבת צד קנ"ו:) ורש"י גורס ביה מפקתיה וצ"ל בי מפק' ופירש בזה"ל שאין ניקר (אולי צ"ל ניכר) בו נקב בית הרעי ששם הוצאות זבלו ע"כ. נראה בעליל שהרכיב שני פירושיו של ערוך, לפי' ראשון נגזרה המלה או מל"ע נפקתה כלו' נקב או אולי לגי' מפתקי מל"ע מפתק כלו' נקב וחריץ, ולפי' הי"מ נגזרה המלה משורש נפק, והשם בל"ס כל דבר היוצא כגון הרעי ובי מפק' כלומ' מקום שהרעי יוצא, וכן נקרא התחתון בל"ס מַפְּקָנָא, ולדעת הרופאים ששאלתי את פיהם גם

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ובנו"ג לא על כלי חרס ובדפ"ע וקצת כ"י אי' הטים. [2]) בדפ"ע ואמר והוא ט"ס. [3]) בנו"ג הני מהרו אבל כגי' רבינו אי' בכ"י מ' ובכ"י א"פ אי' הני בי מרדי. [4]) בכתובי דתולבנקי ועיי"ע אקרא.

היום מצוי החולי הזה ורפואתו ע"י קריעה באותו מקום ונקרא החולי הזה בל"ר atresia ani] —

* בֵּי מַר (das Haus des Herrn, Lehrers) פסחי' ק"א. אמר אביי כי הוינא בי מר כלו' רבה עיי"ע מר ב' ורש"י פסחי' ד"ה כל מילי, חולי' ק"ה. הני להיכא א"ל לבי מר. וגם יש לנקד בִּי מר כלומ' אצל עיי"ע בִּי.

* בֵּי מַרְזִיחָא (Trauerhaus) כתוב' ס"ט. ומאן יתיב בי מרזיחא ברישא עיי"ע מרזח.

* בֵּי נוּרָא (בל"ס בית נורא pers. Feuertempel) נדרי' ס"ב: רב אשי הוה ליה ההוא אבא זבניה לבי נורא כלו' היה לו יער (עיי"ע אבא) ומכרו לכומרים עובדי האש עיי"ע נר ב' ובית תפלת של פרסיים שבה עובדים האש נקרא כן, ובל"פ âtasgâh פי' בית נורא.

* בֵּי נַפְחָא (die Schmiede) גיטי' ס"ט: וניטווייה בנורא דבי נפחא (כ"ה לפי גי' רש"י הישרה) וניכליה במיא דבי נפחא ונישתי ממיא דבי נפחא, פי' מקום עבודת הנפָּח.

בֵּי נַצְרוּפֵי (בֵּי אֱבִידָן .s. Art) בר"ג דכל כתבי הקודש (שבת קל"ד.) פי' בי נצרופי [1] היה כמו בי אבידן שפירשנו למעלה מיהו בבי נצרופי היה ע"ז כדאמרינן בע"ז בפ' כל הצלמין בגמ' איזהו אשרה (ע"ז מ"ח.) אמר שמואל כגון דאמר הני תמרי להוון לשיכרא דבי נצרופי. * [אחי"ה ובנו"ג הני תמרי לבי נצרפי אסור דרמי בי שיכרא. ולולי דמסתפינא הייתי אומר כי אולי יש להגיה בי נֶצרוני ותהיה המלה ל"פ نوزگوان מלאך הממונה על עצים ואם קשה לך הדבר להולמו עיי"ע בי אבידן ומש"כ] —

* בֵּי נָשָׁא (Haus, Abstammung der Frau, daher Schwiegervater, auch Eltern des Mannes) ב"ב י"ב: ההוא דזבן ארעא אמצרא דבי נשיה פי' סמוך לשדה של חמיו עיי"ע נשא א', חולי' ק"י. שמיע ליה מבי נשא, יבמו' ל"ה סע"א תרומה דבי נשייהו, שבת כ"ג: אפיתחא דבי נשא דר' שיזבי ועיי' שם תוספ' ד"ה דבי פלוגת' דר"ת ורשב"א ותוספ' ב"ב הנ"ל ד"ה אמיצרא.

* בֵּי נַשֵּׁי (Frauenzimmer) עיי"ע בי גברי.

* בֵּי נְשִׂיאָה (Haus, Schule des Nassi, Patriarchen) סנהד' ז': דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר, תעני' כ"ד. דבי נשיאה גזור תעניתא וכו', כתוב' ס"ה: אפיתח' דבי נשיאה חולי' צ"ה. דבי נשיאה אמרו, עיי' על בי נשיאה מ"ש החכ' רא"ק בהחל' ח"ב צד קי"ח ואילך.

* בֵּי סַדְיָא (= ביסדיא בל"ס בְּסָדְיָא בל"ע وسادة Kopfkissen, Polster) שבת מ"ח. אודרא (או לגי' רבינו אודדא, עיי"ע) לבי סדיא בשבתא ושם קי"ח פוריא ובי סדיא, ושם קמ"ו: דקטים ומנחי בי סדיא, ושם אייתו ליה בי סדיא, בי סדיא אסור . . בי סדיא שרי, שם קכ"ד: הנהו בי סדוותא בשמשא כ"ה לגי' רבינו בע' סד נ' וכ"ה ברש"י בדפ' ויניצ' ר"פ ושונצ', אבל לפנינו אי' בי סדיותא מ"ק כ"ו. אחתיה אבי סדיא. ומלת ביסדיא במלה אחת (כצ"ל) הוראתה בל"ס וער' כר וכסות תחת מראשתיו ועיי"ע אסד.

* בֵּי סַפְרָא (Studienhaus, wo Bibel ס"ת unter-richtet wird) במד' איכ"ר פ' רבתי סי' ט' אשכחת תלמידוי יתבין בבי ספרא ועיי' ב"ר ספפ"ט פי' כמו בית ספר עיי"ש.

בֵּי סִיסַין (שם פרטי בל"פ ساسان) בר"ג דחזק' הבתי' (ב"ב ל'.) ההוא דא"ל לחבריה כל נכסי דבי סיסין מזבינגא לך, ובס"ג דמי שמת (שם קנ"ט:), (א"ב דבי בר סיסין כתוב.) * [אחי"ה רוב כ"י ערוך גרסו בי סיסין רק כ"י ה"ב בי סרסן ודפ"ע בי סרסין ולפי הגי' האחרו' י"ל שהוא עצ"פ של עיר سرسنه אבל יותר נראה גי' הראשונה ומאחר שבל"פ תנוח היו"ד כמו אלף שלנו י"ל שהמלה עצ"פ הרשומה ונמצא השם הזה לרוב וסיסין מבית בהמאן היה מיסד מלכות פרסית של סאסאנידען וכן נמצא בר סיסי אביו של לוי הרבה פעמים בירו' עיי' מה"י למהרז"ף צד ק"י:] —

* בֵּי עַכַבּוּרֵי (Ἀχαβάρα, Stadt in Obergaliläa Jos. b. j. 2, 20, 6; Vita 37) ע"ז ל'. ר' ינאי הוה בי עכבורי וא"ל בר הדיא הוה בי עכבורי וכ' לפי עדות בן מתתיהו הנ"ל עיר בגליל העליון והיה שם בית מדרשו של ר' ינאי עיי' הך ערך אצל מהרז"ף מה"י צד ק"ג: ועיי"ע עכבר א' ומשכ"ש.

* בֵּי עוֹלָמִין (Friedhof) עיי"ע בית עולם.

* בֵּי עַנְיֵי (die Armen) כתוב' ס"ז סע"ב וממצי נפשיה לבי עניי פי' לעניים ואולי ג"כ יש לנקד בִּי עניי אצל עניים עיי"ע בִּי.

---

[1] כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב ודפ"ע אבל בכ"י ל"ד ודפוסי הש"ס ובקצת כ"י ש"ס הגי' בי נצרפי.

* בֵּי עוּרְבְתֵי (Rabenhaus n. pr. einer Familie) שם משפחה עיי"ע בי יונה.

* בֵּי עֲשָׂרָה (zu zehn, d. h. eine Körperschaft von zehn) סנהד' ל"ט. כל בי עשרה שכינתא שריא.

* בֵּי עֶשְׂרִין וְתַלְתָּא (zu dreiundzwanzig, d. h. eine Körperschaft von 23) סנהד' ח'. בי עשרין ותלתא למדין דיני נפשות.

* בֵּי פּוּקְרֵי (Mastdarm) יבמות ע"ג ומייתינן נהמא חמימא דשערי ומנחינן ליה אבי פוקרי ומקרי פי' נקב בית הרעי עיי"ע פקר ג'.

* בֵּי פַּרְחֵי (פי' בלש' צינד ופרסי ישנה pairika Dämonenart) פסחי' קי"א: בי פרחי רוחי . . דבי פרחי בריה שאין לה עינים וכ' נ"ל כי השם הזה נופל על שם מין שדים הנקרא בצענדאפ' פאיריקא כמו שרשמנו בתחלת הערך עיי' שפיעגעל אינדעקס להעתקת צענדאפ' ויוסטי ע"מ צד קע"ט:

* בֵּי פְּרָת (Euphrat) עיי"ע גיזמא וע' גשר ב'.

* בֵּי פַּשְׁכֵי (Teich, Wasserbehältniss) בל"פ بِرْغ = پِرْغاب) כה"ג לפי מסורת הרד"ק עיי"ע דבשק ומ"ש.

* בֵּי צִיבֵי (Holzkammer, Holz = ćiba) פסחי' ח'. א"ר פפא בי ציבי ובי תמרי צריך בדיקה פי' אוצרות העץ ועיי"ע צב ה'.

* בֵּי צַוָּאר עיי"ע בית צואר.

* בֵּי צִינִיתָא, צְנִיתָא עיי"ע בְּזִיתָא.

* בֵּי קַבְרֵי (בל"ס בית קבורא Grabstätte) יומ' פ"ג: אותביה בי קברי דאבוה ובכ"י מ' ול' ואו"ז אי' בקברא (עיי' ד"ס יומ' צד קל"ט:) ב"מ ק"ז: ילק' עקב רמ"ז תתמ"ט רב סליק לבי קברי עיי"ע עבד ב'. פי' בי קברי כמו בית הקברות עיי"ע.

* בֵּי קִירֵי (Wachslichtmagazin) פסחי' ח'. עיי"ע בי מילחי פי' אוצרות של שעוה צריך בדיקה לפי שעומד מתוך הסעודה להביא נרות.

* בֵּי קַרְנָא (die Schule Karna's) סנהד' ל': בנזיקין דבי קרנא עיי"ע זק ה'.

* בֵּי רַב (Haus des Lehrers, d. h. Studien-haus, besonders das von R. Akiba gegründete, dann (für Babylonien) die Schule Rabs, d. i. Abba Arekas) הרבה פעמים בש"ס בי רב כיון סתם על בית המדרש וטעמו כמו בית רבן עיי"ע הבא אח"ז וע' בר בי רב. ד"מ עירו' ע"ג. בני בי רב דאכלי נהמא בבאגא ואתו ובייתי בבי רב ופירש"י בי רב בית המדרש. ושם כי משחינן להו תחומא מבי רב משחינן להו או וכ' כתוב' ס"ב: אזיל ויתיב בבי רב. ושם בסוף העמוד אזלת לבי רב. סנה' ז': הורי' ג': ובפרט מכונה בשם בי רב בית מדרשו של ר"ע כי גדולי תלמידיו הרבים הלכו בדרך רבם עיי' מאמר הידוע סנהד' פ"ו: סתם מתניתין ר"מ וכ' וכולם אליבא דר"ע ועיי' ד"ס למהרז"ף צד קט"ז. ובית מדרשו של ר"ע מכונה תנא דבי רב והפכו תנא דבי ר' ישמעאל חולי' ס"ו. עיי"ש פירש"י ובזבחי' מ"א: ע"ש. וכתוב' שם: ר' חנניה בן חכינאי הוה קא אזיל לבי רב וכ' ובתמורתו בויק"ר פכ"א כתוב . . ללמוד תורה אצל ר"ע בבני ברק. וגם יכונה בשם בי רב בית מדרשו של רב בסורא ד"מ סנהד' כ"ד: שלחו ליה מבי רב לשמואל. שבת ס"ו: רב הונא כי הוה אתי (כ"ה בכ"י עיי' ד"ס שם) מבי רב עיי"ש פירש"י. ולפעמים נמצא ספרא דבי רב עיי' ברכו' י"א: וי"ח: רשב"ם ב"ב קכ"ד: וכן ספרי דבי רב רי"ף לפסחי' פ"י עיי"ע ארבע ונסמן שם שאר ספרי דבי רב עיי"ש וידוע שיטת הרמב"ם (בהקדמתו למשנה וליד החזקה) שבדיבור ספרא דבי רב הכונה על תורת כהנים שחיבר רב וכבר שדו בה החוקרים נרגא והעלו שהכונה על בית מדרשו של רב ובאמת נמצא כמה פעמים אמרי בי רב וכבר נסתפקו בדבר על מי מכוון אם על רב הונא או רב המנונא עיי' סנהדר' י"ז: ועיי' תוספ' יבמו' פ"ג: ד"ה אמרי. וכן יחסו לרב מה שנאמ' בשם אמרי בי רב (ב"מ ק"ב: ב"ב ק"ה:) ונגד זה מצינו שאמרי בי רב חולקים עם רב ורב יהודה וכל תלמידי רב (סנהדר' נ"ז.) וגדולה מזאת הראה בעל מחבר דור דור ודורשיו ח"ב פכ"ד שאמרי בי רב נותנים טעם לדברי רב חסדא והלא ר"ח תלמיד ר"ה (זבחי' פ"ז.) מכל זה מוכרח שבי רב הוא בית מדרשו של רב ועל כן מצאנו שתנא דבי רב חולק על רב (ירוש' ברכו' פ"ז הל"א) סוף סוף ספרא דבי רב אין ראיה כל עיקר שרב היה מחברו ועיי' עוד הר"ר מאיר א"ש במבואו למכילתא שהאריך למעניתו ואני קצרתי במקום שיש להאריך.

* בֵּי רַבָּנָן (das Haus, die Schule der Rabbinen, Studienhaus) ברכו' י"ז. ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרן לגברייהו עד דאתי מבי רבנן, ופירש"י בית המדרש וכן פירש"י בקידוש'

כ"ט: על בת בההוא בי רבנן, ועיי' מגיל' כ"ח: בע' בי כנישתא. ובי רבנן כמו בית רבנן עיי"ע.

* בֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא (die Schule des Exilsoberhauptes) גיטי' ל"א: אינשי דבי ריש גלותא נינהו, סוכ' ל"א. וכולהו רבנן דבי ריש גלותא וכ' שבת נ"ה. לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא, ובאיג' רש"ג מצויינת המלה כמה וכמה פעמים ועיי"ע ריש גלותא.

* בֵּי שִׁיחְיָא (עיי"ע שחי (die Achselhöhlung ירו' ע"ז פ"ב דמ"א סע"א פותתא תחות בי שיחייא והוא כמו בית השחי עיי"ע וע' שחי.

* בֵּי שַׁקְיָא (בל"ם בית שקיא ein künstlich befeuchtetes Feld) קידוש' ס"ב: שחת דבי שקיא פי' שדה בית השלחין (עיי"ע) שצריכה להשקות ע"י אדם עיי"ע שחת. ובשבת כ"א. אבי שקיא רבי כה"ג לפי כ"י א"פ עיי"ע דבשק ומ"ש.

* בֵּי שְׁבוּר (Sipphara) ברכו' נ"ט: והאידנא דשניוה פרסאי מבי שבור ולעיל וכל המאמ' לי' בכ"י ש"ס וכן לי' בע' דקר ג' ואולי היא עיר ששיער החכם נייבויער בספרו גיאגראפיא צד של"ו.

* בֵּי שׁוּתְּפֵי (Gemeinschaft) עירו' ג' סע"א ב"ב כ"ד: קדרה דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא (עיי"ע אנש אות ק' כי כצ"ל גם שם ועוד עיי' ע' קדר ב').

* בֵּי שִׁיבְבֵי (im Zwielicht od. Nachbarschaft) שבת ק"ט: עיי"ע בֵּי ג' ומשכ"ש.

* בֵּי תִּבְנָא (Strohlager) עירו' ס'. ההוא בי תיבנא דהוה ליה למר בר פופידתא וגי' בי תיבנא אי' בכ"י ש"ס (ובדפוסי' בי תבנא) ושם אי' למר מפומבדיתא ולי' בר פופידתא בכ"י א"פ ובדפ"ש ובאו"ז ובראש ובריטב"א עיי' ד"ס עירו' קכ"א. פי' אוצר תבן.

* בֵּי תּוֹרֵי (der Platz, wo die Ochsen gefüttert werden) עירו' ס'. פירא דבי תורי פי' גומה גדולה שמצניעים בה מאכל לבהמה ועיי"ע פרא ב'.

* בֵּי תּוֹרְתָא (viel. Bithra Ort auf dem Weg nach Pumbad.) ע"ז כ"ה: כ"ו. רב מנשי הוה אזיל לבי תורתא פגעו ביה גנבי אמרו ליה לאן קאזלת א"ל לפומבדיתא כי מטא לבי תורתא וכ' וקרוב הדבר שהיתה עיר הרשומה שרוב יושביה היו יהודים ובמסעיו של קיסר יוליאן נשרפה באש (עיי' מאננערט ח"ה צד רפ"ו) אולי ע"כ יושבי העיר העניה ירדו מטה מטה עד כי נמצאים שם גנבים יהודים.

* בֵּי תְּלָתָא (zu Dreien) ב"מ ע"ד רע"א הני בי תלתא דיהבי זוזי וכ' מ"ק ט"ז. הני בי תלתא דשמיתו וכ' ושם אתו בי תלתא אחריני.

* בֵּי תַּמְרֵי (Dattelnlager) פסחי' ח'. עיי"ע בי ציבי.

* בֵּי תַּפֵּי (בלש' הוצואריש תאפק בל"פ تابه Esse, Kochpfanne מפעל تافتن brennen) ברכ' ל"ט. והוא דיתיב אבי תפי, שבת ע"ז: משום דדיירי אבי תפי כ"ה לפי גי' רבינו בע' תפי ב' ובנו"ג אדפי וילק' כ"י אספי עיי' ד"ס שבת צד פ"ב: פי' מקום שפיתת הקדרה וגם כלי טיגון וגזרתו בל"פ עיי' מהרי"ף עט"ש צד י"ח ובל"ס כירים נקרא בית תְּפָיָא ג"כ נגזר מל"פ תאפתן פי' בוער באש.

* בֵּי תְּפִלָּה (Gebethaus, Synagoge) גיטי' ל"ט: קאי אפיתחא דבי תפלה, פי' בית התפלה.

* בֵּי תַּרְבּוּ (Ortsname) יומ' ע"ז. רב יוסף שרי להו לבני בי תרבו פי' רש"י שם מקום ובב"ק כ"ג: הני עיזי דבי תרבו פירש"י שם משפחה ובכ"י מ' ליומ' (עיי' ד"ס צד קכ"ג.) גרס בתרבו ובכ"י ב' ביתרכו ובכ"י ל' בתרכו ודע שעיר בפרס שמה ترك.

* בֵּי תְּרֵי (zu Zweien) שבת קנ"א: אריה אבי תרי לא נפיל, ב"מ פ"ד: כי הוו אתי בי תרי לדינא, ושם ק"ה. הני בי תרי דעבדי עיסקא, ב"ק כ"ז: עיי"ע גרגרתא. גיטי' ס"ו. בי תרי מינייכו, זבחי' כ"א: בי תרי היכרי הוי עבדי; ברכ' ס"ב. כי הוו עיילו בה בי תרי וגי' הכ"י מ' אי' בהו תרי ובמנוה"מ סי' של"ו בתרי וצ"ל בי תרי.

* 2 בֵּי תְּרֵי (Ortsname, viel. Bi Tharis) סנהד' צ"ה. כי מטא בי תרי וכ' לדעת מהרי"ש דאם הייל' לאנד ק"ו עיר אחת שרשמנו קרובה ללוד.

* בִּיאָה (1. das Hereinkommen, Eintritt übtg. 2. Coitus) זו היא שיבה זו היא ביאה עיי"ע בא. יומ' פ"ו: פ"ז. ולואי שתהא ביאה כיציאה, ב"מ ק"ז. שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם מה ביאתך בלא חטא וכ' יומ' נ"ג. ביאה ריקנית, ירו' נזי' פ"ז דנ"ו ע"ד, פרה י"ב ד' ביאת המקדש, ירו' קידוש' פ"א דס"א ע"ג

הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע, בבלי קידוש׳ ל״ז: ביאה ומושב (ג׳ פעמים), שהש״ר פ׳ שמאלו דרש ביתך (דברי׳ ו׳, י׳) ביאתך מן השוק לביתך; ברכו׳ ב׳. ביאת שמש (Sonnenuntergang) והקבוץ: ירו׳ סוט׳ פ״ז דכ״א ע״ג ופ״ט דכ״ג ע״ג ירו׳ חלה פ״ב דנ״ח: ירו׳ ערל׳ פ״א ד״ס ע״ד כל ביאות שנאמרו בתורה ובבלי קידוש׳ ל״ז: הואיל ונאמרו ביאות בתורה והוא ל״מ בִּאָה (יחזק׳ ח׳, ה׳) ובדרך השאילה בלש׳ נקיה תשמיש מפעל בוא עיי״ע בא, קידוש׳ ב׳. ואילך בכסף בשטר ובביאה, שם י״ב: רב מנגד אמאן דמקדש בביאה יבמו׳ ל״ד. אין אשה מתעברת מביאה ראשונה. יבמו׳ ס״א: כל ביאה שאין בה פירצה אינה אלא בעילת זנות, ירו׳ יבמו׳ פ״ב ד״ג ע״ג ביאת ערוה. והקבוץ כריתו׳ ב׳, ג׳ הבא על השפחה ביאות הרבה, נדרי׳ נ״א. כולהון ביאות, שהש״ר פ׳ גן נעול שתי ביאות לאשה וכתב רא״ל בתשבי ע׳ בעל: ויש להפרש בין בעילה לביאה כי לא נקרא הביאה רק הפעם הראשונה שהאיש משמש עם האשה ולכן לא תתרבה לומר ביאות כמו שנאמ׳ בעילות ודוק ותמצא עכ״ל, ומשנה הוא כמוכח מציונים שהבאתי.

* בִּיטָא עיי״ע ביעה.

* בֵּיטָא (der zweite Buchstabe gr. βῆτα) שקלי׳ פ״ג מ״ב אלפא ביטא עיי״ע אלפא ביתא, ורבינו גורס ביתא עיי״ע.

* בִּיִיכָה (בייבא) בל״פ ܒܝܟܐ Frauen-Kopfputz, Schleier) ב״ב קמ״ו. תרגמה רבא בייכא וסבכתא כ״ה לפי גי׳ רבינו בע׳ ייכא וע׳ סבכה לגי׳ כתבי ידות ודפ״ר אבל בנו״ג בט״ם בייבא פי׳ בל״פ צעיף וקישור נשים וכן פי׳ הרשב״ם אך גם שם גי׳ משובשת בייבא ורבינו סבר שאות ב׳ שמושית היא בעבור כן היה מסדרו בע׳ ייכא.

בַּיְיכָה (בל״ע بوكاء verwirrt, närrisch מפעל باك) בב״ר פפ״ח (רפ״ז) ותאמ׳ שכבה עמי, הומיה היא וסוררת (משלי ז׳, י״א) בייכה היא וטעיה. * [אחי״ה בנו״ג שגישא אבל בעל מ״כ הביא גי׳ הילק׳ משלי (רמז תתק״ם) בוכיה ולפנינו שם אי׳ בוכה והוא ממש ל״ע שרשמנו והוא מל״מ בוך (שמות י״ד, ג׳; יואל א׳, י״ח; אסתר ג׳, ט״ו) פי׳ מהומה ודרש כן הומיה ובאמת נוסח׳ שלפנינו שגישא בל״ס שגושא טעמה ג״כ מבוכה וכן מצאתי בירו׳ תעני׳ פ״ב הל״א דס״ה: מפורש מבוכה: מן גוא דאינון בייכן, ואולי ברות״ר ספ״ג ושמעי קלהון דברייאתא בייבין צ״ל ג״כ בייכין פי׳ שמעו קול מבוכת אנשים ועיי׳ עוד ע׳ בַּיֵּב] —

1 בִּין (מל״פ بن، בל״ס בנתא Körnchen von Getreide) בס״ג דבמה אשה (שבת ס״ז.) שב ביני כמונא [1]. פי׳ ז׳ גרגרים כמון, אי בבינתא לא משכחא ליה בר״ג דלא יחפור (ב״ב י״ח:). פי׳ הזרע שעל הירק בעת שנעשה קשה, פ״א אי משום ביניתא גרעינין דחרדל ליכא למיחש דאכלי ליה דבורים דכיון שהן דקין מאוד לא משכחי להו דבורים בעפר, אי בטרפי [2]) הדר פארי כלומ׳ אם אוכלין העלין של חרדל מאי איכפת ליה חוזר וגדל [3]). ברפואות דמי שאחזו (גיטי׳ ס״ט.) נזדהר מביניתא דאי לא מנקב להו למעייניה פי׳ יזהר שלא ישתה זרע גרגילא. * [אחי״ה וכ״ה בע׳ גרגל ובנו״ג גלגילא. לגי׳ רש״י שבת בנ״א ועיי׳ גיטי׳ שם שגרס בוני ופי׳ מלא אגרוף י״ל שהוא ל״פ بنوة אגודה ואחיזת יד] —

2 בִּין (בל״פ ܒܝܢܐ = بانه Haar) בס״ג דבמה אשה (ס״ז.) שב ביני מדיקנא דכלבא. פי׳ ז׳ שערות מזקן הכלב, ובס״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק כ״ח.) ובגמרא [4]) וחכמי׳ אומרי׳ עד חצות בפ׳ מאימתי קורין את שמע (ברכ׳ ח׳.) כמישחל ביניתא מחלבא. וחשאי מביניתא דרישי ועד טופרא דכרעאי [5]) בפ׳ ר״א אומ׳ תולין בגמ׳ יינומלין (שבת ק״מ.). ביניתא ממזיה [6]) בר״ג דבא לו כ״ג (יומי ס״ט:). משתמיט ביניתא [7]) בר״ג דהשוכר את הפועלין (פ״ד:). אריש ביניתא בעי למיקם בפ׳ ג׳ מינין אסורין בנזיר בגמ׳ דסתם (נזי׳ ל״ט.). קלע [באבן] אל השערה ולא יחטא (שופטי׳ כ׳, ט״ז) תרג׳ [דשדן אבנא בקילעא ומרמן] בבינת שערה.

בֵּין . . . בֵּין (sowohl . . als auch) בין זכאי ובין חייב בשבועה לא תיעול בויק״ר פ׳ אל תהי עד חמס והוא עד (פ״ו). * [אחי״ה וכ״ה ירו׳ שבועו׳ פ״ן הל״ו דל״ז: אבל בויק״ר ובילק׳ משפטים רמז שמ״ו וילק׳ זכרי׳ סרמ״ז תקע״א אי׳ תחת בשבועה: למומי ובילק׳ זכרי׳ נ״ב ״פי׳ לשבועה״ ועיי״ע מם. ובתנחו׳ משפטי׳ צד קפ״ד

[1]) וכ״ה בכ״י מ׳ ובכ״י א״פ עיי׳ ד״ס צד ע״ב. ובנו״ג בוני כמוניא. [2]) בכ״י פאריז אי׳ באשפה. [3]) וכ״ה בפירש״י. [4]) כ״ה רק בדפ״ר. [5]) כ״ה בע׳ חש ב׳ ושם עוד חשאי בנפשאי ובדפ״ע חוץ מדפ׳ אמש׳ אי׳ כאן וע׳ בינתא הגי׳ רישיה. כרעיה וטעות היא וכגי׳ רבינו אי׳ ג״כ ברש״י כ״י ושם בזה״ל וחשאי בי מבינתא דרישאי עד טופרא דכרעאי עיי׳ ד״ס שבת קס״ח. ולא העיר ב״מ של ד״ס על גי׳ רבינו. [6]) כ״ה בכ״י מ׳ ממזייה ובנו״ג ממזייא אבל בסנהד׳ ס״ד. אי׳ מיניה וכ״ה בכ״י ב׳ ליומ׳ עיי׳ ד״ס שם ק׳: ובע׳ מז א׳ אראך שהמלה ל״פ וטעמה שער מן העפעפים ולכן בטעות הגיה מי שהגיה מיניה תחת מכזיה ושיעורו נפל שער אחד מעפעפיו. [7]) בנו״ג עוד: מיניה כמו בסנהד׳ הנ״ל.

וברישׁ ממות בסיגנון אחר עיי"ש. וכנ"ה ב"ק ל"ז: בין תם בין מועד. יבמו' כ"ג. בין שאומרים לו לאבִיך קיים בין שאומרים לו הוצא. נדרי' ס"ג. בין כך ובֵין כך. מדר' אסת' א' ד' עיי"ע בת קבריא בין מדיליה ובין מדלא דידיה מתגלגלת בת קבריא. בין בעיסה בין בקדירה עיי"ע בן ב'. פסחי' ט"ז: בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון בין ביחיד בין בציבור] —

* בֵּין (inmitten, zwischen; בֵּינַיִם, בֵּינָתַיִם (dual. Mitte, zwischen והוא ל"מ והרבה בש"ס וחדלתי לספור כי אין מספר ובמספ' הזוגי לש' זכר ביניים ולש' נקבה בינתיים ד"מ ב"ר פ"ד דרש בתוך (בראש' א', ו') ביניים ובינתיים. ויק"ר רפכ"ג צדקת הזו יוצאת מבינתיים. ירו' ברכו' פ"ב ד"ה: ימי' טהרה בינתיים. ירו' תעני' קלספ"א דס"ד ע"ד ימים שבינתיים. ירו' מעשרו' רפ"א דמ"ח ע"ג טול מבנתיים. ירו' כלאי' פ"ז ד"ל ע"ד בנתיים מהו וכ"ה ירו' נזיר פ"ז דנ"ו ע"ג עיי"ש. ובל"א בֵּינֵי = בל"ס ܒܝܢ כמו בין. גיטי' ס"ט: ביני ארכי. שבת קל"ב: חולי' קי"ד. אתיא מביניא. יבמו' ע"א. זבנינהו ביני וביני פי' בינתיים ועיי"ע חולי' מ"ז. ביצ' ז'. י"ד: — ב"מ מ"ז: ורבים עוד: איכא בינייהו.

* בֵּינוֹנִי (der, die in der Mitte) סוט' מ"ב: דרש הבנים (ש"א י"ז, ד') בינוני שבאחיו. כלי' י"ז, ח'. ברכו' ל"ט. לא גדול ולא קטן אלא בינוני עיי"ע אגר ב'. ירו' שבת פ"א ד"ב ע"ד לא לח ולא יבש אלא בינוני. ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ג אדם בינוני. ולשון נקבה בינונית עיי' גיטי' פ"ח מ"א. ירו' ברכו' פ"ה ד"ט ע"ג. ירו' תעני' פ"א דס"ד. וקבוץ זכר בינונים ר"ה ט"ז: ירו' ר"ה פ"א דנ"ז. ויק"ר פ"ל. ול' נקבה ירו' סוט' פ"ח דכ"ב ע"ג כל האמות היו בֵּינוֹנִיּוֹת (ובקצת דפוסי' בט"ס בביניות) ובכלי' י"ז. א' צ"ל ג"כ בינוניות (ובקצת דפוסי' בט"ס בבינויות) ובכלי' י"ז. א' צ"ל ג"כ בינוניות ועיי"ע בֵּנְנֵי.

בֵּין הַשְׁמָשׁוֹת (Zwielicht, d. i. zwischen (Sonnenneige und Mondaufgang בר"ג דברכו'. (ב':) ר' יהודה סבר בין השמשות טובא הוי וכי טובלין מבעוד יום טובלין ור"מ סבר לה כר' יוסי[1]). דאמר בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא וא"א לעמוד עליו. ובס"ג דבמה מדליקין (שבת ל"ה.) א"ר יהודה אמר שמואל בין השמשות דר' יהודה כהנים טובלים בו למאן אילימא לר' יהודה ספיקה הוא אלא בה"ש דר' יהודה לר' יוסי כהנים טובלים בו פשיט' מהו דתימא בה"ש דר' יוסי מישך שייך כר' יהודה קמ"ל דשלים בה"ש דר' יהודה והדר מתחיל בה"ש דר' יוסי. ובס"ג דבא סימן התחתון (נדה נ"ג.) הך תנא סבר שלים בה"ש דר' יהוד' ומתחיל בה"ש דר' יוסי והאי תנא סבר בה"ש דר' יוסי מישך שייך כר' יהודה. * [אחי"ה וכ"ה בתרג' שמו' י"ב, י'; ט"ז, י"ב בין שמשיא וביני שמשתא להעתקת של בין הערבים ועיי' לשון הזהב של רמב"ן לשמו' י"ב, ו' ועיי' בש"ע א"ח סי' רס"א] —

☞ 1 בִּינָא (לפי דעת ר"ב ערבה Weide ולפע"ד מל"ס בינא Tamariske (Terebinthenkorn עיי"ע הקודם בין א' גיטי' פ' הנזיקין (שזרבינא)[2]) [צ"ל שורבינא] ובינה ואסא דרא פי' ערבה). * [אחי"ה והאמת שבל"ס אשל וכן הביא הך פירוש ר' יונה ז' גנח בע' אשל (צד ע"א במחברתו) בשם רש"ג וז"ל (לפי העתקתי מל"ע ללשה"ק) וראיתי לפירוש המלות במי שאחזו קורדיאקוס שאמר רש"ג בינא הוא אשל. ע"כ. ובל"פ בַּן הוא גרעינים של אֵלון, ובענין שורבינא עיי"ע אשכרע ובענין הגי' עיי"ע אסא] —

☞ 2 בִּינָא (Blutegel, wahrsch. zusammen-hängend mit بينه Haar, wegen (dessen dünner Beschaff. גיטי' פ' הנזקין (ס"ח:) שב ביני דמיא פי' עלוקה). * [אחי"ה זאת דעת רש"י ז"ל ונ"ל לגזרו מל"פ אשר רשמנו (ועיי"ע בִּין ב') פי' שׂער ונקרא כן שדמתה לשׂער מצד ארכה ודקותה ובאמת נקראת כן גם נימא של מים (ע"ז י"ב:) פי' חוּט דק של מים. ועוד י"ל שעיק' הגי' כינא והוא ממ"ש ל"פ كنه פי' עלוקה מוצץ דם של חיות] —

* בִּינִיתָא (מל"פ بندو (Insect, Raupe מכות ט"ז: דאכיל ביניתא פי' בל"פ תולעת עיי"ע בניתא ומ"ש. וגם כתיבת המלה ביו"ד אחר הבית מראה שיש להבדילה מבְּנִיתָא.

* בּוּנָא עיי"ע כן ג'.

* בּוּנָה (ein Amoräer) ירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: תנא בונה בר שילה ובדפ' קראט' אי' בט"ס בינה שילוה. ועצ"פ בונה קיצור תחת אבונה

[1]) כ"ה על נכון בכ"י ו"ו ול"ד ובדפ"ע בט"ס כר' יהודה ובלי ספק נולד מקיצור כר"י. [2]) אצל רמ"ל שזר בינא מבלי ראות מה דאי' בגיטי' וע' שרבינא ועיי"ע שגא א'.

כמו שקיצרו הסופרים ר' בון תחת ר' אבון עיי"ע ר' בון במה"י למהרז"ף צד ס"ז:

* בּוּני (תלמיד של ישו אולי Bini פי' תאומים (Thomas (Zwilling) סנהד' מ"ג. חמשה תלמידי' היו לו לישו מתא נקאי נצר ובוני ותודה . . אתיוהי לבוני אמר בוני יהרג והכתי' בני בכורי ישראל א"ל אין בוני יהרג דכתי' וכ' ואולי היה אחד מתלמידיו השלוחים שנקרא תאומא עיי' ברית החד' יהגנים י"א ט"ז, כ', כ"ה, כ"א, ב' ובל"ר תאומים bini אבל בתעני' כ'. (הובא בילק' דברי' רמז תת"ט) אי' לא נ י ק ד י מ ו ן (כ"ה בדי פיזי) שמו אלא בוני שמו ולפ"ז בוני הוא ניקדימון בן גורין עיי' בן מתתיהו על הקדמוניות י"ד, ג', ב' ועל Νικόδημος כתוב באון גליון שהיה מאחוזת מרעיו של ישו (עיי' יהגני' ג'; י"ט, ל"ט) וב"ס שקר ענה בפיו שהרי אדרבה בתעני' נכבדות מדובר על ניקדימון.

בַּיִין (מל"י Palmzweig, Siegespalme βάϊον ועיי' מלה ערבית البَاعِيَة (Palmfest בפסיקתא דסוכ' (ק"פ.) ובילמדנו בשור או כשב או עז (תנחו' אמור סי' י"ח) מי שנוצח נוטל ביין[1]) פי' מסתברא ענין כידון. (א"ב פי' בל"י לולב וכף תמרים והיה מנהג ליתן ביד המנצח כף תמר לאות נצחון). * [אחי"ה ואמת היא וכן כתב פויזאניאס ח' מ"ח, ב'. וגי' הפסיק' מאן דנסב ב א ג י ן אנו יודעים דהוא נצח ובויק"ר פ"ל אי' בלשון ישר' מאוד כזה מאן הוא נצח אלא מאן דנסב ב א י י ן בידיה וכ"ה בילק' אמור רמז תרנ"א ושם כגי' רבינו ביין וג"ב „פי' הערוך כידון" ובמנו"ה סי' קמ"ו בשם ויק"ר מהו נעימות בימינך נצח א"ר אבין זהו לולב כמו שהוא נוצח ונוטל באיין משל . . אלא מאן דנסיב כ י ד ו ן כו' וזה ע"פ פי' הערוך והציג כידון תחת באיין ועיי' רש"ב בפסי' שם. ועיי"ע איפרפום ומ"ש ועוד עיי' מהרי"ף במ"ע מהרז"ף — גרעטץ חכ"א צד קל"ז] —

* בִּיר (בַּר = Sohn) ברכו' ה': ב"ב קט"ז. דין גרמיה דעשיראה ביר פי' זה עצם מבן עשירי שמתו בניו של ר' יוחנן ונשאר בידו שן מבן עשירי ובו היה מנחם למרי נפש עיי' הרשב"ם לב"ב שם וע' גרם א' וכן תרג' בר (ת"י א' שמות א', ט"ו. ט"ז. כ"ב; במדבר כ"ז, ד'; דברי' כ"א, ט"ז; איוב י"ח, י"ב, י"ט) ב י ר ונראה שהיא לשון ירושלמית ותנוח אות י' כמו אִיבָּא תחת אַבָּא, אִיתָא תחת תא וכן תנוח אות וי"ו כמו אוף תחת אף.

* 1 בִּירָא (כל"ס בירא, בל"ע بِئْر Brunnen) ברכ' נ"ו. חביתא דנפל לבירא, ושם נפל פתא כבירא ובכ"י מ' הגי' כי הני מידי דנפל לבירא (עיי' ד"ס קנ"ד: ועיי"ע אנש אות נ') ושם: שדיא ליה לבירא, שבת ס"ו.: נפל פותא בבירא; ב"ק צ"ב: וילק' כי תצא תתקל"ג (עיי"ע אנש אות ב') בירא דשתית מיניה מיא אל תשדי ביה קלא (ובילק' משפטי' תשפ"ה תמורתו קודש בור ששתית מים אל תזרק בו אבן). והקבוץ עירו' י"ז: י"ח, תוספת' ב"מ פ"ט ביראות, ובירו' עירו' פ"ב ד"כ: בירות וגם בירִיות.

* 2 בִּירָא (Grube, Graben) ב"מ פ"ה. הוה קיימא בירא מליא מיא, חולי' ק"ו. עיי"ע בת ברתא. והקבוץ שבת ק"י: שבע בירי, סנהד' ז'. שב בירי לשלמנא וחד לעביד ביש, ב"ר פמ"ב בירין בירין מסקן חמר — ועיי' עוד ע' בר ז' וערך הקודם לזה וע' הבא אח"ז.

בַּיָּיר (Brunnengräber מל"ע بَار עיי"ע הקודם לזה) בפ' כלל גדול אמרו בשביעי' (פ"ח, מ"ה) לא לבייר ולא לבלן ולא לספר ולא לספן פי' בייר חופר בורות, בלן בעל המרחץ, ספר גלב, ספן מלח. * [אחי"ה וכנ"ה ירו' ב"מ רפ"ט די"ב. ותוספ' ב"מ פ"ט הבייר והבלן, ושם הב י י ל י ן והחפורות הסנטור והאנקולמוס וצ"ל הביילין וכצ"ל בירו' ב"מ פ"ח די"א ע"ד תחת מן הב י י ר או מן הסנטור ובדפ' זיט' כייר וצ"ל כייל עיי"ע] —

* בַּיֵּיר (unbebaut lassen) עיי"ע בר ג'.

* בַּיְירָא (leer, unbebaut ריש ויק"ר פ"א חמי חקליה ביירא כרמיה ביירא ותואר מפעל בור עיי"ע בר ב' וממנו נגזר ג"כ ערך הבא אח"ז.

* בַּיְרָנִית (leer, männerlos) ויק"ר פי"ט הושיב נשים בַּיְרָנִיּוֹת בירושלים מהו בירניות ביירן צייָרן שהיה הורג את בעליהן ומענה את נשיהם וכ' עיי"ע ברן ג' ומ"ש. ותואר לנקבה הוא.

* בִּירָאָה, בִּירַא, בִּירָיָיה (Stadtnamen am Euphr., Bir بِيرَة) מ"ק כ"ו. עולא ביראה ובירו' מ"ק ובירו' מגילי' עיי"ע ביברי ומשם היה ג"כ ר' שמלאי ונקרא ר' שמלאי דבירה שם ושם. והעיר היתה ידועה גם לרומיים עיי' מאננערט ח"ה צד קצ"ט.

בִּירָה (כל"ס بَارَة, بَارُو 1. Tempelburg = Ἄκρα in der gr.-mac. Periode; = Βάρις unter Hyrkan I. (bei Jos.); 2. Burg, Castell) בפ' אלו

[1]) בתנחו' אי' בט"ס אגין ובפסיק' באגין עיי"ע איפרפום.

עוברין בפסח (פ״מ) ושורפין לפני הבירה מעצי המערכה, ובר״ג דיומ׳ (ב׳) בירה תוכיח שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים. במידות בפ״ק (כ״ו) במסיבה ההולכת תחת הבירה, פי׳ תחת המקדש׳ —. בפ״ק דב״ב בגמ׳ דסמך לו כותל (ב״ב ו׳:) א״ר נחמן אמ׳ רבה בר אבוה המשכיר בית לחבירו בבירה גדולה, ובר״ג דהמוכר את הבית (שם ס״א:) דאמר רב נחמן אמ׳ רבה בר אבוה המוכ׳ בית לחבירו בבירה גדולה, ובפ׳ מי שמת בגמ׳ השולח סבלונות (שם קמ״ו.) וזו הלכה העלה רב אחא שר הבירה (עיי׳ נחמי׳ ז׳, ב׳) לפני חכמים באושה פי׳ פלטורין. *[אחי״ה שני פירושיו של רבינו טובים מאוד שבטעם הראשון בירה ל״מ (נחמי׳ שם, ושם ב׳ ח׳) ושוה עם אקרא ובארים אצל בן מתתיהו ובשם ἄκρα מכונה מגדל הר הבית בימי מלכות יון ובשם βάρις. בימי החשמונאים עיי׳ על הקדמוניות י״ג, י״א, ב׳; ט״ו, י״א, ד׳; י״ח, ד׳, ג׳ והרחיב כבר דעתו הצלולה החכ׳ גרעטץ במ״ע שלו חכ״ה צד קמ״ה ואילך וזה הבירה או בית הבירה (עיי״ע) היה מגדל בהר הבית כ״ה כפירו׳ בירו׳ פסחי׳ פ״ז דל״ה, א״ר יוחנן מגדל היה עומד בהר הבית והיה קרוי בירה ובפסיקת׳ רבתי פי״ד מגדל היה עומד בהר הזתים [צ״ל הבית] והיה שמו בירה, וביומ׳ שם ובזבחי׳ ק״ד: א״ר יוחנן מקום (וטוב לגרוס מגדל) יש בהר הבית ושמו בירה, ובירו׳ פסחי׳ שם אר״ל כל הר הבית קרוי בירה והוכיח החי׳ גרעטץ שדעת ר״י היא העיקר. ורש״י ליומ׳ מ׳: בירה תוכיח פי׳ בית המקדש כרבינו וא״כ כמו לדעת רש״ל בירו׳ פסחי׳ וכן המשמעות שם א״ל תנו עיניכם בבירה א״ד א״ל עדיכם בירה, ובירו׳ גורס תחת זה (בית) הבחירה וזה ג״כ ראיה שכל הר הבית קרוי כן, ערלה ב׳, י״ב יועזר איש הבירה וכ׳ ובזבחי׳ קי״ט, שלש בירות הן שילה ונוב וגבעון ובית עולמים עיי״ש פירש״י ועיי׳ פרה פ״ג מ״א, — ובטעם הב׳ מורה המלה בל״ס ופרס׳ ולש׳ בקמרית והונגרי׳ (vár) מקום מצודה ובנין חזק ומזה הענין שושן הבירה (נחמי׳ א׳, א׳; אסתי׳ א׳, ב׳, ה׳ ועוד) ומחובר לפעמים עם שם המקום ד״מ מן בירת מלכא דבית לחם יהודה ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה, ובמד׳ איכ״ר פ׳ על אלה אי׳ בירת ערבא דבית לחם יהודה; בירת סריקה בע״ז ה׳, ד׳ ובגמ׳ שם ל״א, ובירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ד ע״ד אי׳ בירות סיריקה; בירת הפליא עדיות פ״ז, מ״ג; ובקידושי׳ ע״ב, לפי גי׳ כ״י (הובא בגעאג, תלמודי׳ של נייבויער צד שצ״ט) אי׳ פסגירא (לפנינו מסגריא) איכא בבבל, . בירתא דגדה (לפנינו בירקא) איכ׳ בבבל . . בירתא דסטיא איכ׳ בבבל וכ׳ סוט׳ ל״ח: בירתא דשחורי, אבל בירו׳ פיאה פ״ז ד״כ. בירתא דחרובתיה דארעא דישראל פי׳ בירתא כמו ברתא כמו ברת שבע עיי״ע ועיי׳ פי׳ אהבת ציון למהרז״ף שם צד פ״ה ע״ב. ובלי חיבור עם שם עצם פרטי טעמו כמו בל״ס בנין חזק ופלטרין ד״מ ב״ר רפל״ט ראה בירה אחת דולקת אמור תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג הציץ עליו בעל הבירה א״ל אני הוא בעל הבירה וכ׳. פסיקת׳ דשמעו דקי״ז וילק׳ ירמיה׳ רס״ד בשם הפסיקת׳ כד תמוט בירה בירה שמה וכד תרום קלקלתא (קיקלא, ועיי״ע קקל ב׳) קלקלתא שמה, והקבוץ בירות עיי׳ רש״י לחולי׳ קל״ט: ד״ה ובבירות] —

* 1 בִּירִי, בִּירְיִי (nach Schw. h. L. 149 = Birja, eine halbe Stunde von Zefat) ב״מ פ״ד: שדרוהו רבנן לבני בירי, פסחי׳ נ״א, ואין יוצאין בקורדקיסון בשבת בבירי ומעשה ביהודה והילל בניו של ר״ג שיצאו בקרדקיסון בשבת בבירי וכ׳ ובתוספת׳ מ״ק פ״ב בקורדקיסין של זהב בשבת בבירי וכ״ה בירו׳ פסחי׳ רפ״ד ד״ל רע״ד ושם אי׳ בבירו וצ״ל בבירי ובע׳ קרדקיים הגי׳ בירה ולפי גי׳ כ״י ה״ב ול״ד ודפ״ר בירם (עיי״ע), ובירו׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו ע״ג בירייי רבתא, ולפי דעת מהרי״ש היה כפר כחצי שעה מצפת.

* 2 בִּירִי (Stadt in Babyl. Bir) ע״ז מ׳ סע״א ר׳ דוסתאי דמין בירי, יבמו׳ פ״ג: טומטום דבירי, כבר מלתי אמורה אודות העיר הזאת בע׳ ביברי וע׳ ביראה.

* 3 בִּירִי ט״ס תחת כִּירִי עיי״ש וע׳ קר ט״ו.

* בִּירְיִים (E. N. eines Amora) חולי׳ צ״ח, א״ר בירים משום זקן אחד וכ׳.

* בִּירָנִית (Bedeckung, Festung, bakt. Varena) פסחי׳ קי״ח: היו בה שס״ה בִּירָנִיּוֹת וכל בירנית ובירנית וכ׳ ול״מ הוא והעתיקה הפשיט׳ לדה״ב ב׳ י״ז, י״ב, כ״ז, ד׳ ܒܝܪܢܝܬܐ ובל׳ בקט׳ כמו בירה בעברית ובכ״י הגי׳ בירה עיי׳ ד״ס צד קפ״ט:

* בִּירִית וגי׳ היותר טובה עיי״ע ברית ב׳.

* 1 בִּירָם (Stadt jenseits des Euphrat wahrsch. Οὐρήμα, Urma, Mannert 6, 1, 492) ר״ה כ״ג, מאי בית בלתין אמר רב זו בירם, קידושי׳ ע״ב, לענין יוחסין א״ל אביי לרב יוסף להא גיסא דפרת עד היכא א״ל מה דעתך משום בירם מייחסי דפומבדיתא מבירם נסבי, אולי היא עיר שרשמתי שהוזכרה אצל פתלימיאום ובעבר פרת היתה ושם גבול קיצון של גולה ועיי״ע בית בלתין.

* 2 בִּירָם, בִּירָם (Ort mit einer Quelle, wahrscheinlich Baaras (des Jos.) = Baris, Baru (Eus.)) סנה' ק"ח. כל מעינות תהום רבה א"ר יוחנן שלשה נשתיירו מהם בלועה דגדר וחמי טבריא ועיניה רבתי דבירם, ובכ"י לי' לר"ה (עיי' ד"ס שם צד כ"ז.) הגי' בירם ונ"ל שהיא העיקר והית' שוה עם Βαάρας בסיפור בן מתתיהו על המלחמה ז', ו', ג' ואצל אייזיביאוס נקרא ברים והיתה קרובה לבעל מעון ויש לה מעינות עיי' רילאנד פאלעשטינא ש"ג, תתפ"א ולדעת ר"ת (עיי' תוספ' לר"ה כ"ג: ד"ה זו) בירם מא"י היה ונוכל להסכים עמו בענין בירם אבל לא בענין בירם של קידושין הנזכר בע' הקודם לזה.

* בִּירָן (Flussname) עיי"ע בורצנין.

* בַּרְתּוּתָא (Barthotha) ר' אלעזר איש ברתותא נזכ' באבות פ"ג מ"ח, פסחי' י"ג, ערלה פ"א, מ"ד וטבול יום פ"ג, מ"ד ובתעני' כ"ד, בט"ס אלעזר איש בירת ובדפ' חדשי' בקו על ת' וצ"ל איש ברתותא וכ"ה בכ"י ב' ובילק' ובע"י הראשו' ובכ"י מ' איש כפר ברתותא וכ"ה בשאר המקומות עיי' ד"ס שם צד ע"א: ונקרא הכפר אצל Chamam עוד היום כך ומראים שם קבר של ר"א איש ברתותא, עיי' מהרי"ש תבואות הארץ צד קס"א.

* בּוּרְתְיוֹת עיי"ע קבטיות.

* בֵּישׁ (בל"ס בְּאֵשׁ missfallen, schlecht sein) ב"מ ע"ה סע"ב דביש ליה בהא מתא ולא אזיל למתא אחריתי וכ' פי' הירע לו.

* בִּישׁ (בל"ע بيسا בל"ס ביש, בישא elend, bös, schlecht) ב"ק קט"ו. חנן בישא, שבת קכ"ט. בישא מי הוה טבא ויק"ר פכ"ב וקהל"ר פ' ויתרון ארץ טב לביש עבדת, בישא עבדת טב לביש לא תעביד וביש לא מטי לך, איכ"ר פ' בלע למה נקרא שמה כפר ביש דלא הוה מקבלת אכסנייא, ונקב' בִּישְׁתָּא ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ג (החומץ) טב לבישתא וביש לטבתא, ויק"ר פל"ג מינה טבתא ומינה בישתא כד הוה טב לית טבא מיניה וכד ביש לית ביש מינה, והקבוץ לזכר ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ג מבקרה בישיא (בנו"ג ביישייא וט"ס הוא) ויק"ר רפ"ג לגי' רבינו בע' גר ד' גירא בחזורין ומפלגא לבישיא ותמורתו קודש בשמ"ר קלספל"א מנאפת בתפוחים וחולקת לחולין, והקבוץ לנקבה סנהד' ז'. טוביה לדשמע ואדיש חלפוה בִּישָׁתָא מאה עיי"ע דש א'. והנקבה בישתא משתמע ג"כ להוראת השם והוא כמו בישותא ועיי"ע הבא אח"ז.

* בִּישׁוּ, בִּישׁוּתָא (בל"ס Bosheit, Schlechtigkeit) שבת קנ"ו. אי כולי לטיבו אי כולי לבישו, איכ"ר פ' רבתי בישו עבדית, פסיקת' דר"כ כ"ד: (והובא בתנחומ' תצא ובילק' תהלי' רמז תשי"ט ועיי"ע גז' ה') למיגזא בישא לבישתא וצ"ל למיגזי לבישא בישתיה ועיי' ר"ש באבער שם הער' ס"ט. ב"ק קט"ו. מפורסם לבישותא, ע"ז ס"ה. עינא דבעיא למחזי לכו בישותא, מנחו' נ"ב. מבישותין אמרי קמייהו מטיבותין לא אמרי קמייהו. מכו' ה': כתובו' כ"ה: חזיא לר' אלעזר בישות פי' בפנים זועפות עיי"ע בשות, ופסחי' נ"ג: חזא ביה ברבב"ח בישות.

* בַּיְיָשָׁן, בּוֹיְישָׁן עיי"ע בוש וע' בשן א'.

* בֵּישָׁן עיי"ע בשן ב'.

* בֵּי"ת (der zweite Buchstabe des Alfab.) שני לאותיות, עיי"ע אלף וע' אלפביתא והקבוץ שבת ק"ג: בֵּיתִי"ן וגם מורה מספר של שְׁנַיִם ירו' נדרי' פ"ג דל"ח, דורש ביצחק (בראשי' כ"א, י"א) בית תרי בן שהוא עתיד לנחול שני עולמות וכ' האות בי"ת תתחלף באותיו' של מוצאה: ד"מ ביו ווא תחת בא (עיי"ע בָּא ב'), בִּיבֵי (עיי"ע), בילון (עיי"ע בלן ג'), בִּימִין (עיי"ע איפרפוס) ועוד אחרים, וכן בפ' ד"מ פקר, והפקר תחת בקר והבקר עיי"ע, פומבי תחת פומפי. אות בי"ת נשמטה בסוף המלה ד"מ תו תחת תוב, כדי תחת כדיב עיי"ע, נסי (בירו' עירובי' פ"ה דכ"ג.) תחת נסיב, וכן באמצע המלה ד"מ נסתיה, נסתון (ירו' עירובין פ"ז דכ"ד ע"ד) תחת נסבתיה, נסבתון, וגם תבא לפעמים תחת אות וי"ו עיי"ע בירם א' ותחת שאר אותיות ההברה ובפרט אם ההברה ארוכה עיי"ע אבגינום וזולתו.

* בית ט"ס תחת בִּיָה או ביא עיי"ע וע' אגבאסטס וע' אגריקוס.

1 בַּיִת (Haus, Wohnung, euphem. weibl. Scham) ובא אשר לו הבית (ויק' י"ד ל"ה) מי שמיוחד ביתו לו בפ"ק דיומ' (י"א:[1]), פי' מי שאינו מכנים אורחין בתוך ביתו אלא ביתו מיוחד לו ולא לזולתו, פ"א שאין משאיל כליו לאחרים[2])

---

[1]) כ"ה לגי' כ"י א"פ ול"ד עיי' ד"ס שם צד י"ג ובדפוסי' אי' מי שמייחד וכ'. [2]) לפנינו בגמ' אי' בפירוש כן שאינו רוצה להשאיל וכ' אבל לי' בכל הכ"י וכן לי' בילק' מצורע תקס"ד ופירוש היה והובא בפנים עיי' ד"ס שם ותמיה לי שלא העיר על ערך שלנו וכן נראה שגי' הדפוסי' לא היתה לפני רש"י ז"ל עי"ש.

נגעין באין בביתו. ביתא בוא ואייתי בר"ג דהמוציא יין (שבת ע"ז:)[1] ביתא איתבא [בנו"ג מיתבא] יתיב בפ' הגוזל עצים בגמ' ר"מ אומ' בעבדים (ב"ק צ"ז.) ובר"ג דכיצד הרגל (שם כ"א.) פי' בית שדרין בו בני אדם הוא מיושב ואינו חרב ואפי' אישתמש בתיבני וציבי לא חריב. אחד . . . . לתקן את הבית בפ"ב בנדה (י"ד. וקטיע הוא) פי' אותו מקום. * [אחי"ה וכן פירש"י וכנ"ה נדה פ"א מ"ז לשמש את ביתה, נדה ע"ב וירו' שבת פ"ט די"ב, שמשה את ביתה, ירו' סוטי' פ"א דט"ז ע"ג אסורה לביתה וכ"ה ירו' נדה רפ"א דמ"ח ע"ד; נדה ה'. מתוך שמהומה לביתה פי' ממהרת לשמש (ועיי"ע מהם א') ירו' נדה פ"ב רהל"ב דמ"ט סע"ד כדי שתקנח פי הבית מבחוץ אבל לא מה שבחדרין וכ' ולש' נקיה היא וכן מקואות פ"ח מ"ד ולא כבדה את הבית ופי' רה"ג (בסדר"ט צד ל"ד) פי' לש' נקיה כלומר שלא קינחה את אותו מקום וכן מפורש בלי הזכרת רה"ג בע' כבד ב' ובזה הענין תרג' ידלף הבית (קהלת י', י"ח) מתעבדה דוותא בגו ביתה לדעת המדרש ויק"ר פי"ט ידלף הבית הרי היא מתרבה בדמים וכ' ובענין זיבת אשה גדרש ג"כ בקהל"ר עיי"ש, ובדרך כבוד נקראה האשה בית ד"מ יומ' ב'. ביתו זו אשתו (ודורש ויק' ט"ז, י"ז), שם י"ג, י"ג: בית אחד ולא שני בתים, שבת קי"ח: גיטי' נ"ב. מימי לא קדיתי לאשתי אשתי . . אלא לאשתי ביתי ועיי' רות"ר פ' ומת, כי אשר ע"כ נקרא אשה של פלוני דביתהו ועיי' ברכו' כ"ז. (ובכ"י מ' איי אתתיה) מ"ד: נ"ו. תעני' כ"ג: כ"ד: ואילך, חולי' ק"י. ב"ב ע"ד: נדה ל"ז. נדרי' כ"ג. נ"א. קידושי' מ"ה:] —

* 2 בַּיִת (das Innere, übtg. Leib) ברכו' מ"ד: אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו (בכ"נ בתוכו תדיר ובכ"י פ' שהלפת מצוי בו) פי' אוי לכרם שירק λάπαδον מצוי תמיד בו.

* 3 בַּיִת (Gehäuse für Pflanzen u. s. w.) שביעי' פ"ב מ"ד ועושים להם בתים וירו' שבת פ"ז ד"י המזהם . . והעושה בתים ומפורש בירו' שביעי' דל"ג ע"ד בית עושה לה צל ועיי"ע זהם וע' בת ג'. מנחו' ל"ד: ומניחין (התפילין) בד' בתים, ובחיבורה עם מלות אחרות אי' בית הרבה פעמי' ואזכירם במקומותם למושבותם, ועיי' ערך בֵּיתָא א'.

* 4 בַּיִת = בֵּי (Haus, Schule, Anhang) הרבה פעמים בחיבורו עם שעצ"פ ד"מ בית שמאי . . בית הלל, בית רבי, בית ר' ינאי ושעמו כמו בי כלו' בית המדרש ואחוזת מרעהו של תנא פלוני, ועיי"ע בית רבה.

* 5 בַּיִת (jerus. Tempel) חולי' ע"ה. ואילך בפני הבית ושלא בפני הבית כלומ' בית המקדש של ירוש' עיי"ע בִּירָה.

1 בֵּית אָב (Priesterabtheilung) בפ"ק דיומא בגמ' מפרישין כ"ג (יומ' ו':) היכא דאיכא טומאה וטהרה[2] בההוא בית אב כדתני' בתוספת תעניות בפ' שני. * [אחי"ה ודע שרבינו כמעט מאה וחמשים פעמים הביא התוספתא כמו שארך בעה"י במפתח לזה החיבור וכמה פעמים אי' בפרט בדפ"ר וכ"י ערוך לשון יחיד תוסֶפֶת וכבר בא בזה הלשון בירו' הוריות פ"ג דמ"ח ע"ג משפט זה התלמוד לה' זה התוספת . . נכסים אילו הלכות וכבוד זה התוספת (וקהל"ר ו', ב' הגי' בעל תוספתא ועיי' ב"ב קמ"ה:) והקבוץ תוסְפוֹת וכ"ה ירו' פיא' פ"ב הל"ו די"ז, וירו' חגיג' פ"א הל"ז דע"ו: לא מן ההלכות ולא מן ההגדות (האגדות) ולא מן התוספות, ורשב"ם לב"ב ק"ל: ד"ה עד שיאמרו הביא הגי' מירו' פיא' שם ולא מן התוספתות וכ"ה בתש' רדב"ז ח"ב ססי' תרמ"ז ובספר כפתור ופרח הובאה התוספתא מאה ועשרים ותשעה פעמים ובתוכם ע"ג פעמים בשם תוסֶפֶת, ל"ו פעמים תוספות, י"ג פעמים תוספתא וז' פעמים התוספתא עיי' הרב ד"ר צוקערמאנדל במ"ע ייד. ליטער. בלאטט ח"ה סי' י"ד. ומעתה בא וראה עד כמה טעה ר"י ייטלש בבכ"ע שנ' תקפ"ט צד מ"א בהערה שכתב שם בזה"ל: "ותמיה קא חזינא הערוך מביא תוספות ותוספות מביא ערוך" ויותר תמיה לי היאך יוכל לטעות כל כך עד כי לא הבין כי רבינו כיון בע' נסן על התוספתא (פסחים פ"ג, כ"ה בכ"י ק"ט, ולא כגי' הדפוסי' זבחים) וכן ציין פה ובע' חלק ג', וע' עשר ושאר מקומות התוספת ואכ"מ להאריך] — ד' משמרות עלו מן הגולה וכ' עד עמדו ראשי משמרות וקבעו עצמן בבתי אבות וכ' עד משמר שיש בו ז' בתי אבות כלומר ז' משפחות כדכתי' (ר"ה א' כ"ה, ד' ועיי' תעני' כ"ז.) בית אב אחד אחז לאלעזר (ואחד, כ"ה בדפ"ע ובכ"י מ' לתעני' שם אי' והאחוז אבל ל"מ אי':)

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו, ל"ד ודפ"ר וכ"ה בכ"י א"פ רק שם בט"ס בעי ואייתי וצ"ל בוא וכ' וכדפ"ע אי' בא ואיתיב וכ"ה בכ"י ש"ס וכ"י ילק' וברש"י עיי' ד"ס שבת פ"ב: ובנו"ג עוד בה. [2]) בנו"ג טמאין וטהורין וכ"ה בכ"י מ'.

ואחז אחז לאיתמר, כל בית אב מְקָרִיב יוֹמוֹ הקבועה לו משמר שיש בו ח' מקריבים ו' ימים וב' מקריבים יום אחד וכ' [1]) כבר פירשנו בע' אנשי [משמר].

* 2 בֵּית אָב (1. Vaterhaus, 2. Stammhaus (der Exilarchen und Patriarchen
ב"ב מ"ו: אריסי בתי אבות ותוספ' תרומ' פ"ב האריסין והחכירות ובתי אבות פי' שדות שניתנו באריסות ומוחזקין ממשפחה אחת והאבות מורשים לבנים ועיי' פירש רשב"ם לב"ב שנובע מפי' רבינו בע' ערס ד' עיי"ש. ולדעתי זה נקרא בירו' ב"ב פ"ג הל"ה ארים לעולם והפוכו ארים לשעה. — ויק"ר רפ"א א"ר יוחנן מבית אב שלהן נקראו הנביאים מלאכים כלו' שהנבואה בא להם מתפקידו של הקב"ה ומביתו של אבינו שבשמים מקבלים שליחותם וכן נאמ' במשה רבינו ע"ה (במדי' י"ב, ז') בכל ביתי נאמן הוא. — סנה' ל"ח. הובא בילק' ישעי' ח' סרמ"ז ר"פ אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל ואלו הן ראשי גולה שבבבל ונשיא שבא"י.

* 3 בֵּית אָב (väterl. Haus, übtg. Anwendung einer Analogie auf nicht ausdrücklich Gegebenes (hermen. Regel) ירו' שבת פי"ט די"ז, ירו' פסחי' פ"ו דל"ג, כל תורה שאין לה בית אב אינו תורה כלו' כל תורה שאין לה ענין ודוגמא ממקום אחר אע"פ שהיא הל"מ קרוב להשתכח עיי' פי' קה"ע שה"ש פ' הביאני בית אב של הלכה, פי' בית אב כמו בנין אב וראיתי סמך לפירושי שהרי במד' תהלי' ק"ד פ' תסתר פניך אי' איזה בית אב שלהם ותרעש הארץ וכ' ובילק' מזמ' ק"ד רמז תתס"ב תמורתו אי' זה בנין אב לכלם.

* בֵּית אָבְטִינָס עיי"ע אבטינס (Name einer Tempelhalle)

* בֵּית אֵבֶל (מל"ט (Trauerhaus, שהש"ר ח' ב' אית אתרין צווחין לבית אבל בית קצופה ועיי' מדר' תהלי' ק"ו, ט"ז אית אתרין דקרין לאבלא קיצפא, ועיי"ע בית מנחמין.

בֵּית אֶבֶן כבר פירשנו בע' אבן. *[אחוי"ה ר"ל בע' אבן מסמא, ורמ"ל השמיט ערך קטן זה]—

* בֵּית אוּלְפָנָא (Lehr-, Studienhaus) תרג' של אהל מועד (אונקלי' שמות ל"ג, ז'), שובי שובי (שה"ש ז', א) תרג' תובי לבית אולפן אוריתא פי' בית המדרש ובקהל' ז', ח' באו שנים יחד: במדרש בית אולפנא, ונגזר מפעל אֲלַף ובל"ס אֱלֶף פי' למד.

* בֵּית (יד) אוּנְקְלִי (Aermel eines eng anliegenden Kleides) כבר פירשנוהו בע' אונקלי א' ועיי"ע בית יד ב'.

*בֵּית אוּרִיוֹן (מיתוריון (Grenze עיי"ע אוריון ומ"ש.

* בֵּית אֲחִיזָה (Henkel anzufassen) שבת קכ"ה, אין להם בית אחיזה, שם קכ"ו רע"ב יש להם בית אחיזה פי' בית יד (עיי"ע) לתפוס ולאחוז בו את הכלי.

* בֵּית אַחֲרוֹן (der zweite Tempel in Jer.) שהש"ר פ' אם חומה אלו חמשה דברים שהיה בית אחרון חסר מן הראשון וכ' וביומ' כ"א: ירו' תעני' פ"ב דס"ה. וירו' מכו' פ"ב דל"ב. והוריו' פ"ג הל"ב אי' מקדש האחרון ועיי' במ"ר פט"ו.

בֵּית אֵל (Bethel, bei Jos. Ant. 13, 1, 3 Βεθήλλα = Βηθηλλᾶ bell. j. 4, 9, 9 alte Stadt (im Geb. Ephr. בב"ר פע"ט (רפע"ח) ויאמר שלחני: א"ר הונא בסוף אמר [2]) אני אגלה לו ואם יאמר לי הקב"ה למה גלית אומר לפניו רבון כל העולמים בניך גזרו גזרות ואין אתה מבטל גזירתן ואני יכולתי לבטל גזרתן א"ל עתיד הוא להגלות עליך בבית אל ולהחליף שמך ואני עומד שם הה"ד (הושע י"ב, ה') בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו, עמך אין כתיב כאן אלא עמנו. ובפס"ג (פ"ב ועיי' ילק' ישעי' רמז שכ"ג) וירא אלהים אל יעקב ר' ברכיה בשם ר' לוי (מי מקים) [צ"ל משמקים] דבר עבדו אין אנו יודעין שעצת מלאכיו ישלים אלא מלאך אחד שנגלה על יעקב וא"ל עתיד הוא ליגלות עליך בבית אל ולהחליף את שמיך ואני עומד שם שנא' בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו עמך אין כתיב כאן אלא עמנו ונגלה עליו הקב"ה בשביל לקיים דבריו של מלאך, ירושלים [3]) שכל הנביאים מתנבאים עליה [4]) על אחת כמה וכמה. *[אחוי"ה ידועה שירבעם שם עגל זהב בבית אל (מל"א י"ב, כ"ט) כי על כן נקרא ג"כ בית און (עיי' הושע י', ח') וכן הוא בתרג' שם וכן מכונה בזמן מאוחר הרבה עיי' ירו' שבת פ"ט די"א ע"ד, ירו' ע"ז פ"ג דמ"ג, ב"ר קלספל"ט מקדם קורין אותו בית אל ועכשיו קורין אותו בית און, ואולם לוז שם העיר לראשונה (בראשי' כ"ח

---

[1]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובתוספתא, אבל בדפ"ע אי' מקריבים ו' בו' ימים ובדפ' וויניצי' בט"ס כ"ו ימים! [2]) כ"ה בכ"י וי"ו ודפ"ר וב"ר אבל בדפ"ע חסר בטעות. [3]) כצ"ל תחת ירושלמי בקצת דפוסיי. [4]) בדפ"ע בט"ס עליך.

י"ט; שופטי' א', כ"ג. כ"ו; יהושע י"ח, י"ג) ושיעור מאמר יהושע ט"ז, ב' מבית אל לוזה הוא מבית אל שנקרא לוז וה"א בלוזה נוספת כמו לישה בישבתה וכדומה ועיי' מהרי"ש בתבואות הארץ צד ס"א עיי"ש] —

* בֵּית אַלְמָנוּת (Witwenhaus) ב"ב צ"ח: לעשות לו בית חתנות לבנו ובית אלמנות לבתו ושם בגמרא, כמה פעמים עי"ש ועיי"ע אלמנות.

בֵּית אִילָן (Baumgarten) בפי' המקבל בב"מ (ק"ג: המקבל שדה מחברו והוא בית השלחין[1]) או בית האילן יבש המעיין ונקצץ האילן [וכ'].

* בֵּית אִילָנִים (Ort in Palästina, ein berühmter Marktplatz) ספרי האזינו סי' ש"ו פ' יערף וילק' האזינו רמז תתקמ"ב מי שהלך לבית אילנים לשוק וצריך מאה מנה או שתי ריבוא וכ' פי' שם מקום ומקום יריד היה.

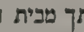
* בֵּית אֵלִים (Ort neben Tabor) ב"ר רפצ"ט תבור בא מבית אלים וכ' עיי"ע אספמיא ב'.

* בֵּית אוּמָן (Handwerksstätte) כלי' פ"ה מ"ד תנור שהוסק . . מבית האומן ושם מ"ט תנור שבא מחותך מבית האומן עיי"ע למד ב'.

* בֵּית אֶנְיְיקִי, בֵּית אוּנְיְקִי עיי"ע אנייקי.

* 1 בֵּית אֶצְבַּע (das Loch der Schleuder bestimmt zum Hineinstecken des Fingers) עדיות פ"ג מ"ה נפסק בית אצבע שלה וכ' פי' לול בקלע להכנים בו האצבע עיי' הר"ש.

2 בֵּית אֶצְבַּע (das Loch im Spunde des Fasses zum Hineinstecken des Fingers;

בֵּית אֶצְבָּעוֹת eine Art Lederhandschuh hinein- zulegen Früchte) בית אצבע שלה שוקע בתוכה [ובדפ"ע חסר ואי' בסמוך] בכלי' פ"י אלו כלים (מ"ג) ובפכ"ו סנדל עמקי (פכ"ו, מ"ג) כל בית אצבעות טהורות חוץ משל קייצים מפני שהוא מקבלת את האוג[2]), נקרעה [אם] אינה מקבלת את [רוב] האוג טהורה. פי' בית אצבע שלה שוקע בתוכה זה צורתו[3]) ופי' ב' אצבעות דבר שעשוי מן עור בתים ומשים בהם אצבעותיו שהוא מקבלת את האוג לפי שבשעה שמקבצין את הקוצין[4]) מקבצים עמו את האוג ו מ ש י ם[5]) אותו לתוכה.

* בֵּית אוֹצָר (Magazin zu Getreide, Oel u. s. w.) פסחי' קי"ח: תני רב יוסף לא יאצר (ישעי' כ"ג, י"ח) זה בית אוצר והוא ל"מ (מלאכי ג', י') וכ"ה בתרג' שם וד"ה ב', ח"י ט"ז וד"ה ב' ח', ד' והקבוץ יומ' י"א. ירו' פסחי' רפ"א דכ"ז: בית אוצרות, ועיי' עוד ע' בית יוצרה, וע' בית עצים.

* בֵּית אֲרַם (Betharem = 'Ἀρὴμ, Euseb. s. v. neben Lud) ירו' חגיג' פ"א דע"ו ע"ג נימנו בעלית בית ארים התלמוד קודם למעשה ובירושלמי פסחים פ"ג ד"ל: איתא נמנו בעליית בית ארום ב ל ו ד התלמוד קודם למעשה ובשהש"ר פ' יונתי הגי' בבית עליית ערים בלוד וכ' בילק' עקב רמז תתס"א בבית שעורים בלוד ובספרי עקב (דברי' י"א, י"ג) הגי' בבית ערוד ואין אצלי ספק שהגי' האמיתית כירו' חגיג' או כגי' שהש"ר בית ארים או בית ערים בלוד ומצאתי און לי אחר חיפוש גדול כי כבר בא זכרון של כפר ההוא בֵּיתאֲרֵם באייזיביוס ועיי' רעלאנד ח"ב צד אלף ס"ח והיה סמוך ללוד שנקרא Diospolis והח' גרעטץ (קורות היהודי' ח"ד צד תס"ד בהדורא תנינא) מהר במח"כ לחרוץ שבית ארים ט"ס הוא ! ובקידוש' מ': שאי' שם בעליית בית נ י ת ז ה בלוד נשמט שם העיר, והזכיר רק שם האיש עיי"ע בית נתזה.

* בֵּית אַרְמוֹן (צ"ל בית אַרְכְיוֹן Archiv) שמ"ר פ"ה המתינו עד שאחפש ב ס פ ר שלי מיד נכנס לבית ארמון שלו וכ' בע' ארמון ועיי' ע' ארך כבר הזכרנו שצ"ל בית ארכיון פי' אוצר ששם כתבי וספרי המלך והעם גנוזים וראיה לפירושי שתיכף אח"ז אי' שם א"ל חפשתי שמו בבית ג נ ז י וכ'.

* בֵּית בַּד (Kelter; בֵּית הַבַּדִין Presshaus) עיי"ע בד א', וע' בית בצירה.

* בֵּית בַּדְיָא (viel. Bedyeh im Norden Sefat's ?) בתוספת' שביעית פ"ג טונה בין הערים האסורות בתחום צורא ג"כ שם המקום בית בדיא וזה לפי גי' כ"י ו"ו אבל בירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד אי' הגי' בית כריא וכ"ה עיקר הגי' עיי"ע בית גליא וע' כר י' ואם בית בדיא הגי' אולי היא עיר שרשמנו וכן דעת בע"מ געאגר' תלמוד' דכ"ב.

---

1) עיי"ע בית בעל. 2) בכ"י פאריז אי' עוד פי' אוג אילן הוא ושמו בטיית סמאק ובעליו מתקנין העורות לבנים וכבר נכתב בע' אג ע"כ נראה שכן הגיה איזה סופר מדעתו מועתק מע' אג. 3) כ"ה בכ"י ה"ב ופאריז; ובכ"י ב"ר משונה קצת כזה >○; ובכ"י לונדון. 4) כ"ה בכ"י ובד' הישני' וכ"ה בפי' הר"ש. 5) כ"ה לנכון לפי גי' הר"ש, ובדפ"ע בפ"ס ועושין.

* **בֵּית בַּהֲתְתָא** (בל"ס בַּהֲתְתָא Schamort des Weibes, Scham) כמו בית בושת עיי"ע ובא כמה פעמי' בתרגומים ד"מ ת"ר א' לבמדי' כ"ה, ח'; אונק' לדברי' כ"ה, י"א; תרגי' לש"ב י', ה'; לד"ה א', י"ט, ד' ועיי"ע בהת, ועיי"ע בית תורפה.

* **בֵּית בּוּקְיָא** עיי"ע בקיא.

* **בֵּית בּוּרְסְקִי** (Gerberstätte) יומ' י"א. באמת אמרו בית הכסא ובית הבורסקי וכ' פטורין מן המזוזה, ילק' וירא רמז פ"ד בשם פדר"א למה הוא דומה לנכנס לבית הבורסקי אע"פ שלא לקח ולא נתן ריח רע לקח ובילק' משלי י"ג רמז תתק"ן הגי' למי שנכנס לחנותו של בורסקי וכ'. פי' בית בורסקי כמו בורסקי בשבת ט': מקום שמעבדין בו העורות עיי"ע בורסי.

* **בֵּית בּוֹשֶׁת** עיי"ע בית בשת.

* **בֵּית בְּחִירָה** (das auserwählte Haus, d. i. der Tempel zu Jerus. vergl. Deut. 12, 14) סנהד' כ': לבנות להם בית הבחירה, ירו' פסחי' רפ"ט דל"ו ע"ג ותוספ' פסחי' רפ"ח ניתן לישראל לבנות בית הבחירה, מכו' י'. יבא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה, סוט' ל"ח. וילק' יתרו רמז ש"ה לשום את שמי שם מה להלן בית הבחירה אף כאן בית הבחירה . . והיכן אבא אליך וברכתיך בבית הבחי' שהש"ר פ' אתי מלבנון לכשתחזרו לבית הבחירה בקרוב אני עמכם. ובלי בית בירו' יומ' פ"א דל"ח ע"ג עידיכם הבחירה יוכיח וביומ' בבלי אי' בית הבירה עיי"ע. פי' בית הבחירה בית המקדש אשר בו בחר ה' אלהינו לשכן שמו שם עיי' בסמ"ג קס"ג, כ"ג ויד החזק' הל' בית הבחירה פ"א הל"א.

* **בֵּית בִּירָה** (der Tempelberg) זבחי' ק"ד. במשנה נשרפין בבית הבירה ועיי"ש בגמ' ובע' בירה.

בֵּית בֶּלַע = ב' בְּלִיעָה (Schlund) בריש טהרות (פ"א מ"א ועיי' מ"ג) מטמא טומאת אוכלין כביצה וכזית בבית הבליעה. *[אחי"ה וכנ"ה חולי' כ': כ"ח. זבחי' ס"ח: ס"ט. כתובו' ל': נדה מ"ב. ירו' ברכו' פ"ו ד"י ע"ד. ירו' נזי' פ"ג דנ"ב ע"ד, ומזה הענין מבלעתא עיי"ע בְּלַע] —

* **בֵּית בַּלְתִּין** = בֵּית בַּלְתִּיָה (Baaltis jenseits des Euphr. s. Mannert 6, 1, 316 oder Balta s. Not. Dign. C. 30, p. 82) ר"ה. פ"ב מ"ד ומאין היו משיאין משאות . . ומחוורן לבית בלתין ובתוספתי ר"ה פ"א הגי' בית בלתיה, ואמרינן בגמ' ר"ה כ"ג. מאי בית בלתין אמר רב זו בירם, ובירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. אמר רבי חונה כד סלקינן להכא סלקינן לראש בית (כלתין) [צ"ל בלתין] והוינן חמיין דקלייא רבבל כאילין חגייא. לפי דעתי היא העיר הרשומה מעבר לפרת והיתה בגבול קיצון של גולה וזה קרוב לפומבדיתא עיי' ר"ה כ"ג: מ א י ג ו ל ה (כלו' אמתניתין קאי מבית בלתין לא זזו משם וכ' עד שהיה רואה כל הגולה) א"ר יוסף זו פ ו מ ב ד י ת א ויפה עולה עם זה הא דאמרינן בקידושי' (ע"ב.) לענין יוחסין א"ל אביי לרב י ו ס ף להא ג י ס א ד פ ר ת עד היכא א"ל מה דעתיך משום בירם? מייחסי דפומבדיתא מבירם נסבי ע"כ נשמע מזה שבירם ובית בלתין קרובים זה לזה וסוף גולה וקרובים לפומבדיתא היו ועיי"ע בירם.

בֵּית בַּעַל (בל"ע بعل ein natürlich berieseltes, vom Regen befruchtetes Feld) בחזקת הבתים (ב"ב כ"ח.) שדה בית הבעל [1] חזקתה שלש שנים, ובר"ג דמשקין (מ"ק ב'.), פי' בית הבעל שדה שהוא בעומק ומלוחלחת אין צריך להשקותה ופי' בגמ' [2] ענין בעולה וכן קורין בלי ערבי. *[אחי"ה כ"ה לנכון רק בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה באמת כי בל"ע הוראת המלה שדה מסתפק במי גשמים וכן פירש"י לב"ב ושדה בית השלחין הוא לפי דעתי ג"כ ל"ע سلخ מי גשמים נקבצים במקות מים וההבדל בין שניהם כי שדה בית הבעל כולו משקה ע"י טבע ושדה בית השלחין ע"י אדם ועיי"ע שלח ה' ועוד ראוי לעורר על הוראת בעל ושלח, כי בל"ע شلخ פי' שכבת זרע ומדרך משפט הלשון לחבר ולכנות את הגשם בפעלים הוליד, הצמיח ונתן זרע עיי' ישעי' נ"ה, י' וכינוי הגשם חתן וכלה תעני' ו': ברכו' נ"ט: עיי"ע חתן ועיי"ע בעל, וע' בית שלחין] —

בֵּית בָּמַיָא (= בֵּית בָּמוֹת götzendienerische Höhentempel) בר"ג דמגילה (ו'.) והסירותי דמיו (זכרי' ט', ז') זה בית במיא שלהן, (א"ב בית מוכן לע"ז). *[אחי"ה כמו בית במות בל"מ מל"א י"ב, ל"א; י"ג, ל"ב; מל"ב י"ז, כ"ט. ל"ב וכן קרוב לענין זה ל"י βωμός עיי"ע במס] —

* **בֵּית בְּצִירָה** (Presshaus für Wein, Oel u. s. w.) ירו' מכות פ"ב דל"א ע"ד אין עושין

---

[1]) ובפ"ה לנכון בתוספתי ב"ב רפ"ב וכ"ה גי' הב"ח אבל בנו"ג שדה הבעל. [2]) עיי' בב"ב ובמ"ק כהרחבת ביאור.

בתוכן לא בית הבד ולא בית הבצירה וכ׳ פי׳ מקום שבוצרין שם יין ושמן.

* בֵּית בָּקָר (Rinderstall) יומ׳ י״א. בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות פטורים מן המזוזה. ירו׳ פסחי׳ רפ״א דכ״ז: בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות . . אין צריכין בדיקה, פי׳ בית הבקר רפת בקר וכ״ה באמת פסחי׳ ח׳. ועיי׳ עוד ע׳ בית עצים.

* בֵּית בְּקוּע עיי״ע בקע ג׳.

* בֵּית בריא בירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ד ט״ס תחת בית בדיא או בית כריא עיי״ע בית בדיא.

* בֵּית בַּרְסְנָה ט״ס וצ״ל בית כרסנה והוא כרזין במנחו׳ פ״ה. ומצינו מקום ששמו כך Χωραζίν עיי׳ נייבויער ר״כ ומהרז״ף מה״י צד קכ״ט: ושם נסמן.

1 בֵּית בֹּשֶׁת (Zeigungsglied beim Vieh) בפ׳ העור והרוטב (חולי׳ קכ״ב. וירו׳ פסחי׳ פ״ז דל״ה.) עור של בית הבשת. פי׳ עור של בית הרחם.

* 2 בֵּית בֹּשֶׁת (weibl. Schamtheil) ירו׳ יבמות רפ״ו ד״ז: כל בית הבושת קרוי בית החיצון ועיי׳ נדה רפ״ה וגמ׳ שם מ״א: ובית בושת כמו בית בהתתא עיי״ע פי׳ בית תורף של אשה ובתר״י א׳ לבמד׳ כ״ה, ח׳ שניים באים כאחד בית בהתת תורפא ועיי״ע בית תורפה. ועיי״ע בית חיצון ב׳.

* בֵּית גּוּבְרִין (eig. Heldenstadt=Eleutheropolis =Beit Gibrin nordw. von Hebron) ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ג רבי התיר בית גוברין, ב״ר פס״א מטל השמים מעל זו בית גוברין, ירו׳ יומ׳ פ״ז דמ״ד סע״ב ר׳ יונתן דבית גוברין וכן בירו׳ מגילי׳ פ״א דע״א: א״ר יונתן דבית גוברין ד׳ לשונות נאים וכ׳ וכ״ה בירו׳ סוט׳ פ״ז דכ״א ע״ג אבל באסת״ר פ״ד הגי׳ א״ר נתן דבית גוברין. ובית גוברין שוה עם אליותרופולים עיי״ע ונקרא אצל פתלימיאום (ה׳ ט״ז) Βαιτόγαβρα וגם Βαιθαγαύρη ונראה שהיא נקראת בבן מתתיהו (על המלח׳ ד׳, ח׳, א׳) Βήγαβρις ולדעתו מונחת באדום ר״ל בדרומא של יהודה (עיי׳ על המלח׳ ד׳, ט׳, ד׳. ז׳; ועל הקדמוניו׳ ה׳, א׳, כ״ב) וכן לב״ר פס״א בית גוברין תחת יד עשו והוא אדום, וגם דרש שם פס״ב את החורי אליותרופולים וזה מסכים עם היערונימ׳ שהשוה בפירוש עובדיה פ״א החורים עם אדום, ומעתה נוכל להבין מה שכתב ר׳ בנימין טודילה במסעותיו וז״ל „ומשם (מחברון) חמשה פרסאות לבית גברין והיא מרשה״ עכ״ל ועיר מרשה (ד״ה ב׳, י״א, ח׳; י״ד ח׳, ט׳; מיכ׳ א׳, ט״ו) שהוזכרה בספר ב׳ של מקביים י״ב, ל״ה ובבן מתתיהו על הקדמו׳ ח׳, י׳, א׳ ועל המלחמ׳ י״ב, ח׳, ו׳ היתה באמת בקרובה של עיר אליותרופולים. ומה מאוד נכון תר״י ב׳ בראש׳ כ״ג, ב׳ שהעתיק קרית ארבע היא חברון קריתהון דגוברייא. — ר׳ יהודה בן יעקב מבית גוברין עיי״ע בית גופנין.

* בֵּית גִּיבְרָא (כל״ע قُبْرَاة = das männl. Glied) הובא בתר״י א׳ לבמד׳ כ״ה, ח׳ וכן תרג׳ ירו׳ א׳ דברי׳ כ״ה, י״ח ויזנב: וקטע בית גיבריהון (עיי׳ תנחום׳ כי תצא: חותכין מילותיהון של ישראל) וכן תר״י א׳ לשמות י״ז, י״ג ויחלש קטע רישי גבריא ולקוח הוא מדרוש של מכילת׳ סוף בשלח צד נ״ד בהוצ׳ פריעדמ׳ ובילק׳ כי תצא רמז רס״ד ירד וחתך ראשי גבורים, והמלה ל״ע שרשמנו וטעמה עטרה של אבר המוליד ועיי״ע ע׳ בעל גבר, גרבתן ושעבז.

* בֵּית גדגד ס״א שהביא רבינו בע׳ בית גלגול עיי״ש.

* בֵּית גְּדִי בתוספתי טהרו׳ פ״ז צ״ל בית גדר עיי״ע גדר.

* בֵּית גַּדְיָא, גַּדְיָיא (Glückshaus, eine Colonie bei Jericho) ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ד ע״ג, ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג, ירו׳ הוריו׳ ספ״ג דמ״ח ע״ג מעשה שנכנסו זקנים לעליית בית גדייא ביריחו ושהש״ר פ׳ אם חומה הגי׳ בית גדיא ביריחו וסנהד׳ י״א. אי׳ בית גוריה.

בֵּית גִּלְגֻּל (abschüssiger, steiniger Steg) או מל״ע جلجل sich winden, abschüssig sein או בכפלות מלת גל=גדוד (Geröll) בעירו׳ פ׳ עושין פסין בגמ׳ א״ר יהודה (כ״ב:) ובטהרו׳ פ״ו (מ״ו) שבילי בית גלגול [1] ואילו הן [2] שבילי בית גלגול [אמרי דבי ר׳ ינאי] כל שאין העבד יכול ליטול סאה של חטים וירוץ לפני סרדיוט איכא דגרסינן [3]) כל שאין העובר ומפרשי לה אחד

[1]) כ״ה ג״כ בכ״י מ׳ עיי׳ ד״ס עירו׳ צד מ״א:. ובנו״ג גילגול. [2]) וכ״ה בכ״י מ׳ ובד״ש ובר״ש לטהרו׳ אבל בנו״ג ואיזהו.
[3]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו. ובדפ״ע הגי׳ איכי דאמרי.

מעוברי דרכים[1]) פי׳ בית גלגול מקום מדרון וכשאדם טעון משאוי אין יכול לרוץ לא ממטה למעלה ולא ממעלה למטה. ס״א גדגד פי׳ שבילי מקום מעבר צר כדמתרגמינן במשעל הכרמים (במדי׳ כ״ב, כ״ד) בשביל כרמיא ופי׳ משעול מְשׁ עוֹל כשיבא אחד יסור אחד שאין המעבר מכיל שני בני אדם[2]). בית גדגד מלשון (גידוד חמשה ומחצה) [וצ״ל (כמו בע׳ גד ה׳) גידוד חמשה ומחיצה] חמשה (עירו׳ צ״ג:) ואמרי דבי ר׳ ינאי (עירו׳ כ״ב:) כל שאין העוֹבר יכול לִיטל סאה של חטין וירוץ לפני סרדיוט זהו שביל בית גדגד כלומ׳ מקום צר. * [אחי״ה עיקר הגי׳ בית גלגול נ״ל מושאל משם מקום גלגל ופעם אחת (נחמי׳ י״ב, כ״ט) בית הגלגל ומעיר הזאת שהובא׳ ג״כ במקביי׳ א׳ ט׳, ב׳, ובן מתתיהו על הקדמו׳ ה׳, א׳, ד׳ נודע שהיתה בנויה על הרי יהודה ובהם מעלות ומורדות גדולות מאוד וכתב מארימי (הובא מראזענמיללער על הקדמונ׳ כרך ב׳ ח״א צד קכ״ב) עלייה ובפרט ירידה סכנת נפשות היא ומשעול להר ההוא צר מאוד ורק ע״י נעיצת ידים ורגלים יש להלוך בו וסביב סביב לו שְׁנֵי סלעים גדודים ורכסים הם ושוחה עמוקה תחתיהם וא״כ דעת לנבון נקל אשר מטעם זה נקרא כל משעול צר ומקום של מעלות ומורדות בית גלגל וסייוע מל״ע שהוראת המלה כן. וגם נוסחת בית גדגד לדעת רבינו כמו גדוד (Gerölle) יש לה מובן שטעם המלה אבנים קטנים וגוש עפר כמו ריכסא בדרז״ל (ב״ב ג׳. עיי״ע רכס ב׳) וכן תרג׳ רכסים (ישעי׳ מ׳, ד׳) בית גדודין. ובע׳ גלגל ז׳ פי׳ רבינו המלה כמו כאן ושם הובא ג״כ נ״א גדגד בשם הגאון והוא בלי ספק רה״ג אבל בפי׳ לסד״מ לא מצאתיו] —

בֵּית גַּלְיָא (Tempel der Ἀγλαΐα) ונדרש מלשון גלוי (Entblössung; בית כריא Tempel der Chariten) ונדרש מל״י χοῖρος weibl. (Scham u. Schwein) בר״ג דמגילי׳ (י״.) ושקציו מבין שניו (זכרי׳ ט׳, ז׳) זה בית גליא שלהם[3]), וכפ׳ כל הצלמים בגמ׳ כל הגוים העובדים את ההרים (ע״ז מ״ו.) ובתמור׳ בר״ג דפ׳ כל האסורין (כ״ח:) בית גליא קורין אותו בית כריא, פי׳ בית גליא שם גבהות כמו גל, מכנין לה בית כריא שתפול לשחת כמו כרו שוחה (ירמי׳ י״ח, כ׳); ואמרי לה גליה לשון שמחה ומכנה לה׳ כְּלָיָה שתִּכָּלֶה מן העולם; ואמרי לה בית גליא גלויה ומפורסמת, בית כליא מלש׳ בית הכלא[4]) פ״א[5]) בית גדיא קורין אותו בית כריא, פי׳ גדיא גדי, כריא חזיר, בל״י קורין לחזיר כירי [χῖρος, χοῖρος כ״ה לנכון בכ״י ודפ״ר, אבל בט״ם בשדפ״ע כרי] (א״ב פי׳ אגליא (ἀγλαΐα) בל״י חסד חנינה שפע וזיו ובדו הנכרים (צ״ל יונים) שהיא היתה בתולה ומנוה בין האלוהות הנעבדות ופי׳ אכריא (ἀχάρις) בל״י דבר שאין לו חן ואינו מועיל לכלום). * [אחי״ה ודע כי הפי׳ בית גליא גלויה וכו׳ שייך לרגמ״ה כי כן מצאתי בפי׳ כ״י לתמורה (בקובץ כ״י אנגיילליק׳ דף רמ״ג ע״ב) וז״ל בית גליא כלומ׳ גלוייה ומפורסמת לכל קורין אותה בית כליא כלו׳ לכלות עיניהם ע״כ ולפי זה גי׳ דפ״ע שתכלה ולא תראה יש לקיים. — והנה כבר חויתי דעתי בהעתקה אשכנזי׳ בית גליא ודאי כדעת ר״ב אבל בית כריא הוא ממש בהיפך מדעת ר״ב בל״י χάρις חן וחנינה ויופי וא״כ בית גליא ובית כריא שוות בהוראתן ובאמת לדעת היזיאד (תיא״ג. תתקי״ז ואילך) שֵׁם Χάριτες (= Gratien) כולל שלש שמות: א׳) תַּאלִיאַ, ב׳) אֵייפְרָאזִינֵי, ג׳) אַגְלַיְיאַ, ולדעת אחרונים החַרִיטען היו בנות אגלייא ושני כינוים היו תוארים לאלילית בֵנוּת (Venus) ונעבדת ע״י גילוי הערוה ולדעת החכם סיקלער (Kadmos 86) גם אגלייא נגזר מפעל גלה וזה מ״ש רבינו לפי׳ האחרון בית גליא גלויה ומפורסמת ועולה יפה ג״כ שם בית כריא שטעמה כמו בית גליא וגם נופל לשון עליה וטעמה בית בושת ואבר תשמיש עיי״ע בזר א׳ ועוד טעמה בל״י חזיר ובאמת היו מזבחים לאלילית בֵנוּת חזרים וגדיים ומזה הטעם הגי׳ בית גדיא מלש׳ גדי ג״כ נכון הוא וכ״ה בירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ג. גדייא קורין אותו גלייא ועיי׳ ירו׳ שבת פ״ט די״א ע״ד גדיא גלייא ובתוספ׳ ע״ז פ״ז הגי׳ גריא קורין אותו גליא וצ״ל גדייא קורין וכ׳. ועוד י״ל שבית כריא בל״י κριός איל דיכרין ותמורתו בלש׳ עברית בית גדיא ועיי״ע אמון ב׳. ועוד יש להעיר כי בסנהד׳ ק״ג: ובמכיל׳ בא פי״ד פ׳ ויהי ועיי׳ ספרי בהעלותך סי׳ פ״ד ובמ״ר פי״ז דרש גלים (זכרי׳ ח׳, י״א) צלמו (פסלו) של מיכה] —

* **בֵּית גְּנִיזָה** (Aufbewahrungsort, Magazin) פסחי׳ קי״ח: לא יאצר (ישעי׳ כ״ג, י״ח) זה

[1]) כ״ה לנכון בכ״י פאריז ובדפ״ר ובדפוסי׳ אחרי׳ נשמט׳ מלת אחד. [2]) כ״ה לנכון ע״פ גי׳ כ״י ו״ו ובדפ״ע בלתי יפה עיי״ש. [3]) במדר׳ תהלי׳ מזמ׳ י״ד וילקו׳ תהלי׳ רמז תרס״ב דרש נבל „שהעמיד בתי קוצין ובתי קלקלין וכו׳״ נ״ל להגיה בתי שקוצין וכו׳. [4]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו אבל בדפ״ע שתכלה ולא תראה בלתי נכון שכבר הביא רבינו זה הפי׳ מקודם. [5]) נ״ל יותר נכון ס״א.

בית איצר ולא יחסן זה בית גניזה פי' כמו בית אוצר מקום שמכניסין וגונזין שמה כל דבר שבא להטמן ונגזר מפעל גנז עיי"ע.

* בֵּית גְּנְנָא (Hochzeitshaus, Thalamus) נדרי' נ': כתב על בית גננא . . נפק על בית גננא פי' בל"ס בית כילת חתנים, ועיקר הגי' גינונא עיי"ע גנן א'.

* בֵּית גּוֹפְנִין (جفنا Toparchie Gofna, ar. (15 Meilen von Jerus. תוספתא סוף אהלות (פי"ח) העיד ר' יהודה בן יעקב מבית גוברין ויעקב ברבי יצחק מבית גופנין על קיסרי וכ' לדעת רוימער פאלעשטינא צד ק"פ וראבינזאהן עיי' ה"ג תוכן הדברים צד תתצ"ז נקראה כך עיר שרשמנו והובאה בבן מתתיהו (על הקדמוני' יוד, י"א, בי; ועל המלחי' ג', ג', ה'; ה', ב', א') והוזכרה בבן מתתיהו Ἀκραβαττὰ עם עיר Γόφνα תחת ממשלת והגמוניא אחת וא"כ קרוב הדבר ששם בית גוברין שיבוש תחת גובריכת ולא בית גוברין שדברנו בה למעלה עיי"ע. וגופנין הוזכר עוד בברכו' מ"ד, לפי גי' כ"י מ' ובב"ג עיי' ד"ס ברכו' צד קי"ז: ובנו"ג בט"ס גופנית וצ"ל גופנין ובתעני' ירו' פ"ד דס"ט ע"א אי' גופנא וזה ראיה מופתית להשערתי. ועיי' עוד ע' גפנה ומ"ש.

* בֵּית גֶּרֶם (Jrem od. Yerim, Stadt im südl. Arabien) עירו' י"ט. ואם בערביא בית גרם פתחה (של גן עדן) ונמצאה עיר בערביא דרומית ששמה כן וברוכה היא עד מאוד בתבואות הארץ עיי' הרב וויעזנער שאליען לעירו' צד ט"ו ונייבויער צד שפ"ג.

*בֵּית גַּרְמוּ, גַּרְמַי (בל"ס בית גַּרְמַי בל"ע باجرمى die Familie aus Beth- מחוז באשור Garmai) יומ' ל"ח. במשנה ובגמ' שם וירו' יומ' פ"ג דמ"א. וירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד ועיי' תוספת' יומ' פ"ב בית גרמו היו בקיאין במעשה לחם הפנים ובמד' שהש"ר ג' ה' פ' מי זאת הגי' בית גרמי ולדעתי זה העיק' ובל"ס וערבי שם מחוז הוא באשור עיי' פתלימיאוס פ"ו, א' ואססימאני ג', ב' צד תשמ"ה ואילך וא"ס שמשפחה ההיא שהוזכרה לגנאי נולד' או נקראה לשם מחוז הלז ויושביה רובא דרובא מאמיני ישו היו!

* בֵּית גְּרָנוֹת (קבוץ מן גֹּרֶן Scheuer) מכות י'. לחלוק תרומו' בבית הגרנות, בכורו' כ"ו. כהן המסייע בבית הגרנות, ושם הכהנים הלוים . . והמסייעים בבית הרועים ובבית הגרנות, ירו' דמאי ס"ו דכ"ח סע"ב הכהנים והלוים המסייעין בבית הגרנות, ובירו' נדרי' פי"א דמ"ב ע"ד ובירו' ספ"ב דקידושי' דס"ג: הגי' בגרנות ובתוספת' דמאי פ"ה מן הגרנות. עיי"ע גרן.

* בֵּית גַּת (Kelter) ירו' ב"מ פ"ח די"א ע"ד בית הבד כל שעת בית הבד בית הגת כל שעת הגת עיי' בד א'.

בֵּית דְּבַח = בֵּית מַדְבַּח (בל"ס מדבחא Altarstätte) בגמ' דפ"ק דפסחי' (י"ז.) בית מדבחיא[1] ובית מטבחיא „פי' דם ומים מצויין בבית המטבחיים תמיד; בית מדבחיא דם ויין ומים ושמן, הדם נזרק, והמים מתנסך וכן היין, והשמן קרב עם הקמצים". *[אחיי"ה עכ"ל של פי' ר"ח לפסחי' צד כ"ז והמו"ל לא הרגיש בו. ומלת מדבח כבר באה בעזר' ז', י"ז ובל"ס מזבח ותרג' הפשיט' מזבח (בראשי' ח', כ') מדבחא. ועל בית מטבחים עיי"ע וע' טבח] —

* בֵּית הַד עיי"ע ענל.

* בֵּית דְּיוֹ (Dintenfass) בתוספת' כלי' ב"מ פ"ד כסוי טני ובית הדיו טמאין פי' כלי מחזיק הדיו ועיי"ע דיו.

* בֵּית דִּין (Gerichtshof) יבמו' מ"ז: סנהד' מ"ט: ד' מיתות נמסרו לבית דין, יבמו' ל"ט. מ"ז: ב' קברים נמסרו לב"ד; יבמו' צ': שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה מעשה . . והביאו לב"ד וסקלוהו וכ', שם ק"א. כשם שב"ד מנוקין בצדק וכ', כתוב' מ"ו. אזהרה לב"ד שלא יהא רך לזה וקשה לזה, סנהד' י"ז: עיר שאין בה ב"ד מכין ב' לדבר וא' לשמוע וכ', שם ל"ב. ילך אחר ב"ד יפה, שם ל"ג: מניין ליוצא מב"ד חייב וכ', מ"ד: שלא להוציא לעז על ב"ד, מ"ח: הרוגי ב"ד נכסיהן ליורשין וכנ"ה במקומות אין מספר, בירו' ר"ה פ"ב דנ"ח; וירו' סנהד' פ"א די"ח. בית דין של מעלן בית דין שלמטן; בית דינו של משה קהל"ר פ' דור הולך; ושם בית דינו של ירובעל, בית דינו של יפתח; ב"ק ס"א. בית דינו של שמואל הרמתי; ב"ד דרבה תעני' כ"ד: בית דין שריא ירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ד עיי"ע בי דינא, בית דינא של חשמונאי סנהד' פ"ב. בי דינא רבא והוא ב"ד הגדול עיי' סנהד' פ"ח: ירו' סנהד' פ"א די"ב: תוספת' חגיג' פ"ב תוספ' סנהד' פ"ז תוספת' שקלי' פ"ג ועיי' תשו' תשב"ץ סי' תכ"ו. אב בית דין עיי' מהרז"ף מ"ע ח"א צד שמ"ו ואילך ודה"מ צד מ"א: וס' ואילך.

[1]) כ"ה בכ"י וי"ו וכ"ה בכל הסוגי' בפסחי' ובדפ"ע חסר, וגי' בית מדבחיא אי' ג"כ בכ"י בי וא"פ ובדפוסי' וויניצי' ולובלין עיי' ד"ס שם צד ב"ב: וכ"ה כפי' ר"ח אבל בנו"ג בי מדבחיא.

בֵּית דִּירָה (Wohnhaus) ירו׳ עירו׳ ספ״ב ד״כ: כבית דירה עבד לה ר״י, ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ג סע״ג אין תימר לבית דירה ניתנו וכ׳, ירו׳ יומ׳ פ״א דל״ח ע״ג בשעריך וכי בית דירה הן וכ׳ ושם: נכנסין לבית דירה, ועיי״ע בית וועד בסוף הע׳, תוספתא עירו׳ פ״ד הגשר והקבר שיש בהן בית דירה בית ע״ז שיש בו בית דירה לכומרין ובעירו׳ ע״ב: אינו אסור אלא בית דירה בלבד ועיי״ש.

* **בֵּית דְּלִי** (שם עיר בל״ס בית דיאל ובל״ע بادیال) יבמו׳ קט״ו. וקכ״ב. א״ר עקיב׳ כשירדתי לנהרדעא לעבר השנה מצאתי נחמיה איש מבית דלי וכ׳ ובירו׳ במשנ׳ יבמו׳ פט״ז מ״ז ובגמ׳ שם דט״ז. הגי׳ נחמי׳ איש בדלא ונ״ל ששניהם נכונים בל״ס נקרא׳ עיר הרשומה בית דיאל ובל״ע באדאל והיתה מונחת במחוז מאזול ור׳ נחמיה חי בחו״ל וזה ברור כשמש שהרי ר״ע שמע מפיו הלכה ברדתו לנהרדעא ועיי׳ תוי״ט ליבמו׳ שם ומזה תראה שמהרי״ש בתבוא׳ ארץ צד פ״ט ונייבויער צד רס״ג טעו לומר שהיא בא״י. והנכון מ״ש Assemani II, 456; III, 2. 726.

* **בֵּית דִּילְפָּה** (Die Rinne auf dem Tempeldach) מדות פ״ד מ״ו ואמתים בית דילפה ורמב״ם ז״ל גו׳ בית דליפה ופי׳ שם טיף המים מן הקירוי עיי״ש ועיי״ע דלפה.

* **בֵּית דְּמָכָא, דְּמוּכָא** (Schlafgemach מל״ס דְּמָכָא, דָּמְכוּתָא Schlaf והפעל דמך ובל״ע دمك פי׳ שכב) ת״ר א׳ לשמו׳ ז׳, כ״ח בחדר משכבך: ובקיטון בי׳ דמכך ובתרג׳ אסת׳ ב׳, כ״א בית דמוכיה ונגזר מל״ס וער׳ שרשמנו ועיי״ע דמך.

* **בֵּית דֶּמַע** (Getreidehaufen, in welchem sich Teruma befindet) בתוספת׳ תרומ׳ ספ״י כהן שנתנו לו תרומה ומצא בו דברי׳ אחרי׳ הרי אלו אסור שמשלימין (נוס׳ אח׳ שהכל משליכים) לבית הדמע פי׳ כרי שמעורב בו דמע כלומ׳ תרומה עיי״ע דמע.

* **בֵּית דֶּשֶׁן** (Aschenplatz) זבחי׳ פ״ה מ״ב ושם ק״ד: הרבה פעמים בית הדשן והקבוץ בית הדשנין פי׳ מקום שמוציאין שם את הדשן של מזבח החיצון.

* **בֵּית הֶרוֹדוֹ** (das von Herodes sich gesetzte Denkmal Herodium Ἡρώδειον, Ἡρώδιον) יומא פ״ו מ״ח סימן גדול היה להם מירושלים ועד בית הרודו שלשת מילין וכ׳, ושם בגמ׳ ס״ח: אמר אביי ש״מ בית הרודו במדבר קיימא וכ׳ כ״ה בגי׳ כ״י ל׳ ב׳ פעמים וכ״ה במשניו׳ דפ׳ נאפולי וגי׳ נכונה עד מאוד היא ובנו״ג בית חדודו ובירו׳ יומ׳ בית חורון ובתש׳ גאוני׳ קדמוני׳ סי׳ ק״י בית הרורו ובכ״י מ׳ בית הדורי והוג׳ הדורו עיי׳ ד״ס יומ׳ צד צ״ז: אות ג׳ ואות ר׳ ורבינו בע׳ חרר גרס חרורו עיי״ש ובתשו׳ הגאוני׳ דפ׳ ליק סי׳ ט״ז צד ט׳ הגי׳ בית חדודו אבל הגי׳ האמיתית הרודו ובית הרודו היה מבצר בדרומה של ירושלים כערך ב׳ פרסאות מירוש׳ לפי עדות בן מתתיהו על המלח׳ א׳, י״ג, ח׳; כ״א, י׳ ועיי׳ על הקדמוני׳ י״ד, י״ג, ט׳; ט״ו, ט׳, ד׳ ומלך הורדוס הקים לו לשמו לזכר נצחו על היהודים מצבת זכרון זו ועיי׳ גרעטץ בקורו׳ היהודי׳ ח״ג, קפ״ד במהדורא תנינא. ובע׳ הרדוס אחזק בעה״י נוסח זה עוד ע״ש.

* **בֵּית הוֹרָדַת הַמַּיִם** (der Ort des Wasserabfliessens) מדות פ״ד מ״ז ובית הורדות המים שלשה אמות פי׳ מקום אשר שמה נגרים המים ארצה.

* **בֵּית הִינִי** (Bethanien) עיי״ע ביתואני.

* **בֵּית הֵרָיוֹן** (Stelle der Schwangerschaft, Leib) ערכין ז׳. האשה היוצא׳ ליהרג מכין אות׳ כנגד בית הריון וכ׳ פי׳ מקום שאשה הרה והוא כרם מל״מ רות ד׳, י״ג; הושע ט׳, י״א ועיי׳ ערך הרה.

* **בֵּיתוּאַנִי, בֵּתַאנִיָא** (Bethania, Βηθανία 15 Stad. (= ½ Stunde von Jerus. פסחי׳ נ״ג. פגי ביתואני כ״ה לנכון בכ״י ב׳ וברש״י כ״י בתואני עיי׳ ד״ס לפסחי׳ ע״ו: אות פ׳ ופי׳ ר״ח לפסחי׳ צד פ״ט גרס ביתוני וכ״ה בע׳ פג ד׳ לפי גי׳ כ״י ו״ו ול״ד ובדפ״ע ובכ״י ק״ט וה״ב ביתווני ובכ״י עירובי׳ כ״ח: הגי׳ בית ואני ובית ווני ובכולם צ״ל ביתואני או בתאניא וכן הגיה על נכון הגליון בכ״י לפסחי׳ ובע״מ ד״ס כתב „והגהת הגליון איני מבין״ אבל יש להבין כי הגיה בשום שכל והוא בעצמו ותומו מקום שרשמנו והוא כחצי שעה מירושלים והרבה פעמים נמצאה העיר הזו באון גליון (יהננים י״א, י״ח; מרק. י״א, א׳; לוקי י״ט, כ״ט; כ״ד, נ׳) וכן בל״ע بثينة טעמו חיטי ביתאניא וזה מה שכתב הש״ס ב״מ ע״ב: הא חיטי בהיני וצ״ל בתיני (אבל רבינו סבר שאות ב׳ שמושית עיי״ע הני) ובנו״ג בפסחי׳ ובעירו׳ בית היני וכ״ה בב״מ פ״ח. ובתוספת׳ שביעי׳ פ״ז הגי׳ בית אוני וצ״ל במלה אחת ביתאוני או ביתאני ובירו׳ פיא׳ פ״א דט״ז ע״ג ובספרי דברי׳ צד צ״ה: כהוצאת

פריעדמ׳ אי׳ חניות בני חנן וכ׳ וצ״ל ביתאני. ועיי׳ עוד בית פאגי. — ובירושלמי מעשרו׳ ספ״ד דנ״א סע״ב אי׳ ותני כן נהגין בבית נייין בירקו בהיתר וכו׳ ולפע״ד הוא מקום המדובר בו וכדפ׳ זיטאמי׳ נשתבש בבת גיין!

* בֵּית וִילָאוֹת (בל״ם וילא der Ort der Umhänge מל״ר velum) ב״ב ס״ז סע״ב המוכר את המרחץ וכ׳ ואת בית הוילאות כ״ה בגמ׳ אבל במשניות ולגי׳ רבינו בע׳ וילון ורמב״ם ורשב״ם רק וילאות ובמשנה של ש״ס במ״ם הבלניות ועיי״ע בלן. פי׳ בית וילאות מקום מסך כנגד פתח או חלון בית המרחץ ולפ״א הובא ברע״ב סינר שמכסין בו הערוה כשיושבין בבית המרחץ וכן דעת הרמב״ם ורשב״ם ז״ל. וגי׳ יותר טובה הוילאות בלא בית וכ״ה בתוספת׳ רפ״ג דכ״ב.

* בֵּית וַעַד, וַעֲדָא (מל״ם בית ועדא Versamm- lungs-, Lehrhaus) אבות א׳, ד׳ בית וועד לחכמים. סוט׳ מ״ט: סנהד׳ צ״ז. שהש״ר פ׳ התאנה בית וועד יהיה לזנות. ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה ע״ג ברומשא נחית לבית וועדא. ירו׳ שם פ״ד ד״ז ע״ג כשאכנס לבית הוועד עמוד ושאול את ההלכה וכ״ה בירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ז רע״ד. ירו׳ דמאי פ״א דכ״ב. מה את מנע לי מן בית וועדא. ירו׳ פ״א׳ פ״א דט״ו ע״ג וירו׳ קידושי׳ פ״א דס״א: כד נפיק מבית וועדא. ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח רע״ב לבית הוועד הולכין אחר הרגיל. ירו׳ פסחי׳ פ״א דכ״ז סע״ב. בבית וועד שואלין קודם לשלשים יום. ירו׳ יומ׳ פ״ג ד״מ ע״ג. ירו׳ ב״ק פ״ט ד״ו ע״ד. וירו׳ גיטי׳ פ״ה דמ״ז. לא נחית לבית וועדא. ירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א ע״ד מעשה ביום סגריר שלא נכנסו חכמים לבית הוועד ונכנסו התינוקות אמרין נעביד בית וועדא דלא ייבטול ושם פ״ד דע״ה ע״ג מילין דשמע מן אבוי בבית וועדא. ירו׳ נזיר פ״ח דנ״ז. שלא תנעול תשובה מבית הוועד. ירו׳ סנהד׳ רפ״ב די״ט סע״ד סלק ר׳ יוחנן לבית וועדא וסליק ר׳ יודן נשיאה לבית וועדא. ירו׳ מכות פ״ב דל״א ע״ד אם היה ת״ח עושים לו בית וועד. ב״ר פצ״ה ואת יהודה שלח לפניו . . להורות וכ׳ חד אמר להתקין לו בית דירא וחד אמר להתקין לו בית וועד. ובל״ם דרש להורות אשר על כן הגי׳ בילק׳ ויגש רמז קנ״א להתקין לו בית תלמוד שיהא מורה שם תורה ועיי׳ פירש״י לויגש מ״ו. כ״ח. ונגזר׳ המלה מפעל יעד ובל״ע ܘܥܕ פי׳ קבע זמן או מקום להתאסף וממנו שם מועד ובל״ע ܡܘܥܕܐ ובית וועד או רק וועד כמו בל״ם אסיפה ומקום מיוחד שת״ח מתקבצים שם ללמוד וללמד.

* בֵּית זַבְדַאי, זַבְדִין (בל״ם בית זבדי ובל״ר Zabdicene עיר על נהר טיגרים) ירו׳ תעני׳ פ״א דס״ו. (כשבעת ביה) [צ״ל כשבעה עשר ביה] (ר״ל של אדר) קמון עממיא על פליטת ספריא במדינת בולקום ובית זבדין והות פרקן ובירו׳ מגיל׳ פ״א ד״ע ע״ג הגי׳ במדינת כלקים ובית זבדין ובמגיל׳ תעני׳ פי״ב אי׳ בשבעה עשר ביה קמו עממיא על פליטת ספריא במדינת בליקי׳ ובית זבדאי והוו פורקין לבית ישראל וכ׳ ועוד שם . . ושרו במדינת קוסליקום . . והלכו להם לבית זבדאי וכ׳ ולדעתי בית זבדאי עיר ואי׳ על חוף הטיגרים אשר רשמנו וידועה היה לר׳ בנימין טודילא שהזכיר שרחוק כד׳ פרסאות מן המקום ההוא תנוח תיבת נח. ודע שבן מתתיהו (על הקדמוני׳ כ׳, ב׳) הביא עיר כררון Καρρῶν אשר עליה אמרי אינשי ששם תנוח תיבת נח והעיר הלזו נקרא׳ אצל סופרים אחרים Chiliocomum במסופוטמיא (עיי׳ מאננערט ח״ה ב׳ קס״ד׳ שכ״א) ודעתי נוטה שמלת כלקים וקוסליקום שבוש מעיר הנ״ל וגרעטץ קורו׳ היהוד׳ ח״ג. ב׳ צד תכ״ז ונייבויער צד רצ״ז סברו בית זבדין הוא זביד דגלילה (ב״ר פצ״ח) אבל בענין שם עיר אחרת לא מצאו ידיהם אבל לפירושי ניחא. ועיי׳ Assemani II, 103, 108, 251, 419.

* בֵּית זְבָלִים (Düngerfeld) מנחו׳ פ״ה. אין מביאין לא מבית הזבלים וכ׳ פי׳ שדה שצריכין לזבל ועיי״ע זבל.

* בֵּית זַגָּג (Glaserwerkstätte) פסחי׳ נ״ה: מ״ק י״ג. והכוס מבית זגג עיי״ע זג ח׳ ובמ״ק אי׳ זוגג והרי״ץ גיאת ה׳ חוה״מ צד כ״ב וכ״י לפסחי׳ לנכון זגג.

* בֵּית זֵיתָא (Olivenfeld) ויק״ר פ״ל מטון חד דבית זיתא אמר הדין בית זיתא דידי הוה וזבינית יתיה וכ׳ וכ״ת בשהש״ר פ׳ מים רבים ועיי׳ בשמ״ר פמ״ז. פי׳ שדה אילני זית.

* בֵּית זְנִיתָא (Grenzort Paläst.? Ain Zeitun) ירו׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו רע״ג תוספ׳ שביעי׳ פ״ד (ושם ט״ס כזניתא) וספרי סוף עקב וילק׳ עקב רמז תתע״ד נמנה בין עיירות של תחום א״י לדעת נייבויער צד ט״ו צ״ל בית זייתא והוא מקום שרשמנו בצפונה של צפת ולדעת מהרי״ש צד י״ד צ״ל בית זויתא Suite ט״ו מיל מטבריא.

* בֵּית חֲבִירְתָּא (ein an ein anderes grenzendes Feld) ירו׳ עירובי׳ פ״א די״ט ע״ג והראהו שדה אחת ובית חבירתא היתה נקראת פי׳ שדה סמוכה ומחוברת עם שדה שבצדה עיי׳

קה"ע שם ובירו' סוכ' פ"א דנ"ב בט"ס וביתרתה היתה נקראת.

* בֵּית חֲבִישָׁא (Gefängniss) ירו' יבמו' פי"ב די"ב סע"ד עבר קומי בית חבישא דר"ע וכ' פי' בית האסורים שהיה ר"ע חבוש בו עיי' עירו' כ"א: ברכ' ס"א: פסחי' קי"ב. יבמו' ק"ד. סנהד' י"ב. ותנחום' פ' כי תבא. וכן נקרא בל"ס בית חבושיא: בית הסוהר.

* בֵּית חוֹנְיוֹ (der Oniastémpel in Alexand.) עיי"ע חניו ומשכ"ש בעה"י.

* בֵּית חורון, חוורון, חוורתן (= Beth-Horon Βαιθωρών (LXX Jud. Mak.) (Βαιθώρα, Βεθωρόν, Βαιθωρώ bei Jos.) סנהד' ל"ב: במעלות בית חורון, ובברכות נ"ד. במורד בית חורון, נדה ס"א. תוספ' נדה פ"ח מעשה בסלע בית חורון שהיו מחזיקין בה טומאה ולא יכלו חכמי' לבדוק מפני שהיתה מרובה ובתוספ' שם אי' מפני שהיה מדרון ובב"ר ספע"ג א"ר הונא דבית חורין ול"נ שצ"ל ר' חונייא דבית חורון ונזכר בירו' שקלי' פ"א דמ"ו. ירו' מ"ק פ"א ד"פ: ירו' סוט' פ"א דכ"ג ע"ג מעשר שני פ"ה דנ"ה ע"ד ובכל הני מקומות אי' עוד ר' חונייא דברת חוורן (חוורון) ואין ספק אצלי שצ"ל דבקעת בית חוורון וכ"ה ר' נחוניא איש בקעת בית חוורתן בסוכ' ל"ד. מ"ד. תעני' ג'. מ"ק ג': זבחי' ק"י: לפי ני' כ"י ש"ס עיי' ד"ס סוכ' צד נ"ב: וצד ס"ח. וד"ס מ"ק צד ד'. וכ"ה ברש"י כ"י אבל בנו"נ בית חורתן ובית חורתון ובית חורון שהוזכר עוד במשנה ז' דנדרי' פ"ה ובירו' שם דל"ט: בודאי שוה עם בית חרון של מקרא ועיר ההיא נחלקה לבית חרון עליון (יהושע ט"ז, ה') ולבית חרון תחתון (שם ט"ז, ג; י"ח, י"ג; מ"א ט', י"ז) ושניהם בפסוק אחד (ד"ה א' ז' כ"ד; ד"ה ב', ח', ה') וכן מצאנו מעלה בית חרון (יהושע י', י') ומורד בית חרון (שם פסוק י"א) וקרוב הדבר מאוד שמעלה או לדברי הש"ס (ועיי"ע בֵּית מִירוֹן) מעלות בית ח' היה בית ח' עליון ומדרון בית ח' היה בית ח' תחתון וגם נקרא סלע בית ח' וכ"ה בבן מתתיהו על המלח' ב', י"ט, א. ח', ועיי' ב', י"ב, ב'; על הקדמוני' י"ג, א' ג', מקביים א', ג', כ"ד; ג' ט"ז, כ"ד וע' ראבינזאהן פאלישט' ח"ג צד רע"ג ואילך.

* בֵּית חוֹטֶם (Nase) עיי"ע כ"ב.

* בֵּית חַיִּים (1. Ort des Lebens = Paläst.; 2. Friedhof; 3. Lebenszweig) ויק"ר פי"ט אנו שפירשנו מבית חיינו ומבית קדשינו ותפארתנו וכ' פי' בית המקדש או ארץ ישראל וכמו בית עולמים (עיי"ע), ועוד נקרא בית חיים: בית הקברות והוא כמו בֵּית עַלְמָא ועיי' סמ"ק סי' מ"ח, אבני זכרון ד"ה תשו' רדב"ז רח"ג; תשו' רי"ל סי' נ"ה, תשו' ר"מ מינץ סי' ו', תשו' אלשייך סי' ק"ז ועיי' מהר"ם די לונזו' מעריך ע' בית עלם. וגם נקרא בית חיים כמו מחיה בל"מ (בראשי' מ"ה, ה'; שופטי' י"ז, י'; עזרי' ט', ט') ב"ק צ"ט: וק'. וב"מ ל': והודעת להם (שמות י"ח, כ') זה בית חייהם וכ', וכ"ה במכילת' שם והודעת להם את הדרך זו תלמוד תורה.. דברי ר' יהושע ור' אלעזר המודעי אומ' והודעת להם הודע להם בית חייהם וכ' (ובילק' אי' את חייהם) וכתב רש"י ב"ק בית חייהם: תלמוד תורה ובב"מ פירש"י בית חייהם ללמוד להן אומנות להתפרנס בו והב"ח הניח סתירת רש"י בצ"ע ונ"ל ליישבו שבב"ק נקט רש"י דעת של ר' יהושע ובב"מ של ר"א המודעי דמכילתא והרב וויים המוציא לאור של מכילת' (צד ס"ח) מיישב בדרך רחוקה עיי"ש. וכעין ראיה שחזר רש"י בב"מ מפירושו של ב"ק ודעתו נוטה לפי' של ר' אלעזר המודעי מצאתי בפירש"י לכתוב' ה'. ד"ה ללמדו אומנות עיי"ש.

* 1 בֵּית חִיצוֹן (1. das äussere Wohnzimmer; 2. Badehausvorzimmer entsprechend dem röm. propigneum) סנהד' ס"ז. ירו' סנהד' פ"ז דנ"ב ע"ד מושיבין אותו בבית החיצון פי' חדר החיצון והפכו בית הפנימי, שם. תוספת' יומ' ספ"ב ומתפלל תפילת קצרה בבית החיצון.. שבת מ'. נכנס ומזיע ויוצא ומשתטף בצונן בבית החיצון כ"ה לגי' כ"י מ' וכ"ה בתוספ' שבת פ"ד אבל בנוסח' חסרה מלת בצונן- פי' בית החיצון חדר מיוחד למים צוננים לפני חדר של בית הזיעה וכן היו המרחצאות אצל הרומיים. — והקבוץ בתים החיצונים ובתים הפנימים בבא בתרא ס"ז.

* 2 בֵּית חִיצוֹן (das äussere Haus, euphem. die weibl. Scham) נדה פ"ה, מ"א כל הנשים מיטמאות בבית החיצון ומפורש בגמ' שם מ"א: הי ניהו בית החיצון כל שתינוקת יושבת ונראת עיי"ש ובירו' יבמו' רפ"ו ד"ז. מוחלפת שיטת ר' יוחנן ורשב"ל עיי"ש ודעת אחרת שם כל בית הבושת קרוי בית החיצון ועיי"ע בית בשת ב'.

* בֵּית חָלָל (Höhlung) טרפות פ"ג, מ"א ניקב הלב לבית חללו.

* בֵּית חוּלְסָאוֹת עיי"ע חלס.

בֵּית חֲלַף = חֲלִיפָא (מל״ם חֲלָפָא Aufbewahrungsort der Schlachtmesser) בפ׳ אמר להם הממונה בגמר׳ בא לו. אצל פרו (יומי׳ ל״ו.) (ובסיפ׳)[1] [צ״ל ובסיפרא] (לויק׳ א׳, י״א סי׳ ס״ז) על ירך המזבח צפונה אבל מבית החליפות ולפנים[2] פי׳ ואותן כלפי דרום נקרא בית החליפות ששם מצניעין סכיניהן[3] והכל מודים שדרום הוא ופסול לגבי שחיטת חטאת. * [אחי״ה וכנ״ה בזבחי׳ נ״ה: נ״ו: שני פשפשין היו בבית החליפות, ורש״י ליומ׳ פי׳ וסכין קרוי חילוף בל׳ ערבי ע״כ וצ״ל בל׳ סורי ובל״ע غلاف קרוי תיק של סכין ובל״ע خلف הוראתו חלק עליון של מספריים. ובדפ״ע אי׳ בית החילפות ובירו׳ סוכ׳ הנ״ל בית החולפות וצ״ל החילפות] —

בֵּית חֵץ (Köcher) בית החצים בכלי׳ פט״ז (מ״ח) פי׳ קוקור״א. * [אחי״ה והוא בלאי״ט coccaro, בל״י אמצעי׳ ובל״ר אמצעי׳ κουκουρόν cocura, cocurra = בל׳ אספמיא chuchar בל׳ אנגל. cocer] —

* בֵּית חֲקַל, חַקְלָא (Feld) ויק״ר רפ״ל ועיי׳ שהש״ר פ׳ מים רבים מטון חד בית חקל אמר הדין בית חקלא הוה דידי.

* בֵּית חֲרוֹסֶת עיי״ע בית שאור.

* בֵּית חֲתֻנּוֹת (Hochzeitshaus, d. h. das Haus, welches der Vater seinem Sohn schenkt) ב״ב פ״ו מ״ד המקבל מקום מחבירו לעשות לו בית חתנות לבנו, תעני׳ י״ד: מגיל׳ ה׳: איזהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו, ירו׳ נדרי׳ פ״ה דל״ט סע״א האומר ליורשיו תנו בית חתנות לבני פי׳ כשמשיא אשה לבנו היה בונה או נותן לו בית ועושה לו חופה בתוכו עיי׳ פירש״י למגיל׳ הנ״ל.

* בֵּית טְבִילָה (Badehaus der Priester) יומ׳ י״א. בית המרחץ ובית הטבילה פטורין מן המזוזה, פסחי׳ י״ט: ושקלי׳ פ״ח מ״ב כל הכלים הנמצאים בירושלים דרך ירידה לבית הטבילה טמאין, ובירו׳ שקלי׳ פ״ח דנ״א סע״א מכיון שנמצאו דרך ירידה לבית טבילה נעשו הוכיח, ועיי״ע בית מוקד.

1 בֵּית יַד (Handschuhe) בפ׳ במה אשה בגמ׳ במוך שהתקינה לנדתה (ס״ה.) עשתה לו[4] בית יד מהו פי׳ בית יד שעשתה לידה כדי שתכסה אותה כדי שתברוק[5] מוך לנדתה ולא תגע בו ולא תטנף בו.

* 2 בֵּית יַד (Handfass, Henkel) שבת קכ״ה סע״א העיד ר׳ יוסי . . על כיסויו שאינו צריך בית יד פי׳ כמו בית אחיזה, שם, עיי״ע. סוכ׳ ל״ז. כי גדליתו הושענא דבי ריש גלותא (ובע׳ הושענא לי׳ מלות דבי ר״ג וכן לי׳ בראב״ן ובפיסקי רי״ד ובאו״ז סי׳ ש״י ובראי״ש ובאמת מיותר הוא אבל עיי׳ בד״ס סוכ׳ צד נ״ח.) שיירי ביה בית יד ועיי״ע הושענא הגי׳ והפי׳.

בֵּית יַד אוּנַקְלֵי (der Aermel eines hemdartigen Unterkleides, nach R. N. des Ellenbogens) בס״ג דהקורא את המגיל׳ עומד (מגיל׳ כ״ד: במשנה) פי׳ אצילי ידיו. (א״ב בנוסח׳ דידן כתוב בית אנקלי). * [אחי״ה ר״ב משנה לנו הנוסח׳ מטעם פירושו בע׳ אונקלי א׳ שבנו״ג אונקלי ובע׳ שם גרס רבינו בית אונקלי וכ״ה במשנה שבש״ס בבלי ובמשניות אבל בירו׳ מגיל׳ פ״ג הל״ט דע״ד ע״ג אי׳ כגי׳ רבינו כאן בית יד אונקלי. ורבינו נקט כבי תרי כדרכו הישר בשינוי הנוסחאות. ובענין פי׳ המלה עיי״ע אונקלי א׳. וכנ״ה נדה פ״ח מ״א בית יד של חלוק; ומ׳ ע״ב: בית יד של בגדי כהונה וכפי׳ רבינו אי׳ ג״כ בפ״מ לרמב״ם במגיל׳] —

* בית יוני עירו׳ כ״ח: ט״ס עיי׳ ביתואני.

* בֵּית יַעֲזֵק (Name eines Hofes) ר״ה כ״ג: במשנה: חצר גדולה היתה בירושלים ובית יעזק היתה נקראת ושם בגמ׳ בית יעזק תנן או בית יזק תנן בית יעזק תנן לישנ׳ מעלי׳ הוא דכתי׳ ויעזקהו וכ׳ ובירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח. מהו בית יעזק ששם היו עוזקין את ההלכה ועיי׳ פירושים בע׳ עזק א׳ ובתוספות סוכ׳ ל״ט: ד״ה בד״א.

* בֵּית יוֹצרה (בית האוצר Magazin für Getreide, Oel) ירוש׳ ב״מ ספ״ח די״א ע״ד בית הבד (צריך שיודיעו) כל שעת בית הבד בית הגת כל שעת הגת בית היוצרה אין פחות מי״ב חודש, נ״ל שצ״ל בית האוצר פי׳ שאוצרין בו דגן ותירוש עיי״ע בית אוצר ויגיד עליו רעו בית הבד ובית הגת וזה מה שסיים ירו׳ שם אבל באילן וכ׳ כונס גורנו ומסתלק. וגם

---

[1]) בדפי׳ אמש׳ ובאסי׳ ובסיפא, ובדפי׳ פראג נשמט מחסרון ידיעה. [2]) כ״ה בסיפרא ובמדו׳ וביומ׳ שם לפי גי׳ כ״י מ׳ וריטב״א ולפנינו בנוסח׳ נשמט׳ שם מלת בית. [3]) המקור במדות פ״ד מ״ז וירו׳ סוכ׳ ספ״ה דנ״ה ע״ד עיי״ע בלגה ועיי״ע חלף א׳ וילק׳ ויקרא רמז תמ״ו ונ״ב לישכא ששם גונזים הסכינים ועיי׳ פירש״י לזבחי׳ נ״ה: ד״ה שני פשפשין. [4]) וכ״ה ברש״י ברי״ף, בראי״ש ובחידו׳ הר״ן וכ״ה בכ״י מ׳ ובנו״ג לה. [5]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ובדפ״ע בט״ס שתדביק.

י״ל שבית יוצרה הוא בית יצירה פי׳ בית היוצר עיי׳ תוספתא כלי׳ ב״ק פ״ג חזקת חרסין . . טהורין .חוץ מן הנמצאין ב ב י ת ה י צ י ר ה מפני וכ׳.

* בֵּית יַקְמִין צ״ל קַקְמִין (die Stelle des Badeheiz- ofens בל״ע קמין, בל״י κάμινος) ב״ב ס״ז: המוכר את המרחץ מכר את בית הנסרין ואת בית היקמין . . אבל לא את נסרין עצמן ולא יקמין עצמן ובתוספתא פ״ג הגי׳ היותר טובה בית הקמין . . וקמין וגי׳ הקמין א׳ ג״כ בירו׳ ב״ב פ״ד די״ד ע״ג וזה נ״ל עיק׳ ופירושו בל״ע ויוני תנור שמחממין בו מים לבית המרחץ וקרוב לזה פי׳ הרשב״ם בפי׳ הראשון וז״ל יש מפרשים חדר שמצניעין בו הגיגיות שמשימין בו מים חמים ולא נהירי לי דהיינו נמי בית היורות ע״כ אבל האמת כמו שכתבנו ופירושו השני יקמים סודר שמעטפין בהן ראשו מפני חום המרחץ נלקח מפי׳ רבינו בע׳ יקמין עיי״ש.

* בֵּית יָרֵחַ = בֵּי תְּירַח (das 30 Stadien südl. von Tiberias am Genesareth geleg. Tarichäa) ב״ר פצ״ט כנרת ר׳ שמואל בר נחמן אמר בית ירח ר׳ יהוד׳ בר סימן א׳ סנבראי ובב״ר פצ״ד בית ירח ס י ג י ם ונ״ל להגיהו סינבראי והוא צנבריא של ירושלמי (עיי״ע) ואצל בן מתתיהו Σενναβρίς והיתה העיר הזו רחוקה מטבריה כשלשים שטאדיען (על המלחמות ג׳, י״ט ז׳) וגם תריח Ταριχέα היתה רחוקה מטבריה כלי׳ שטאדיען ומונחת אצל ים הכינרת (עיי׳ בן מתתיהו על המלחמ׳ ג׳, י׳, א׳ וחייו ס״, ל״ב, וכ״ה בפליניאוס ה׳ ט״ו) והרבה לדבר עליו בן מתתיהו עיי׳ על המלח׳ ב׳, כ״א ג׳ ואילך, חייו סי׳ כ״ו ואילך. וא״כ נ״ל שבמקום בית ירח צ״ל בי תירח ובמד׳ שמואל פ״ל מפורש ארץ תחתים חדשי (ש״ב כ״ד, ו׳) על ידי בית ירח.

* בֵּית כַּדָּד (Werkstätte des Böttchers מל״י κάδος = כד) פסחי׳ נ״ה: ומ״ק י״ג: מביאין כלים מבית האומן כגון כד מבית הכדד כ״ה בכ״י מ׳ וא״פ לפסחי׳ ובמ״ק בדפו׳ אבל בדפוסי׳ ישני׳ אי׳ בית הכדר ונגז׳ מל״י כד עיי״ע ובל׳ הונג׳ kádár פי׳ עושה כדים וחביות.

* בֵּית כְּהוּנָּה (Priesterabstammung) שמות רבה פמ״ח ויעש להם בתים מה היו בתים בית כהונה ובית המלכות עיי׳ פדר״ע הובא בילק׳ שמות רמז קס״ד.

* בֵּית כְּחוֹל (Schminkkästchen) כלי׳ פט״ז מ״ח תיק מכחל ובית הכחול פי׳ כלי שמשימין בו הכחול.

* בֵּית כְּנֶסֶת (Bet- Versammlungshaus = Συνα-γωγή) בית מיוחד שמתכנסים ונאספים להתפלל בתוכו ומצויין הרבה בש״ס עיי׳ ד״מ ברכו׳ ו׳: ח׳. ח׳: ס״א. ס״ב: ס״ד. שבת י״א. י״ג. ל״ב. עירו׳ כ״א: פ״ז. מגיל׳ ו׳, כ״א: כ״ו: כ״ז. כ״ז: כ״ח. כ״ח: יבמו׳ צ״ו: כתוב׳ ק״ה. ב״מ כ״ח: ק״ז. ב״ב ג׳: סנהד׳ י״ז: צ״ד: ק״ח: ק״א: ובל׳ ארמי בי כנישתא עיי״ע.

בֵּית כִּסֵא (Abtritt או בלשון נקיה כמו בל״ר Sitzplatz, sella או מל״ס כסא secretus = heimlich, abgesondert) בפ׳ מי שמתו בגמ׳ היה עומד בתפלה (ברכ׳ כ״ג.) לא שנו אלא בית כסא קבוע [אבל בית כסא עראי וכ׳]. פי׳ מקום שהוכן לבני אדם להפנות בו לגדולים (וכל שכן וכ׳ עד נבלעין במקומן יש למחוק וסירום ועירבוב יש כאן וצ״ל בסוף הערך) בית כסא עראי מקום שנזדמן לאדם בהליכתו בדרך ונפנה או השתין מים בו. הני בתי כסא דפרסאי כסתומין דמו בגמ׳ דמי שמתו בסופו (ברכ׳ כ״ו.). פי׳ שעושין חפירות בקרקע עמוקות שיורדת צואה לתוכן וכל שכן להשתנה מקום מדרון[1] שהמים נמשכין ויורדין ואינן נקוין ולא נבלעין במקומן. * [אחי״ה כצ״ל ובדפ״ע וגם בכ״י עירבוב מאמרים כאן ובזה הכל נכון ולא הוצרכנו לדחק של בע״מ לימוד ערוך לברכו׳ צד י׳: וכוונת רבינו: בתחילה פי׳ ההבדל בין בית כסא קבוע ובין כסא עראי ואח״כ ציין ופי׳ בתי כסא דפרסאי שעמוקות היו לצואה כדי שיגלגל הרעי וכש״כ שיגלגל השתן שמאחר שמקום מדרון היה, המים יורדין לעומק הגומא ועיי׳ פירש״י ברכו׳ כ״ו. ד״ה דפרסאי. ונ״ל שמהך טעם משבח ר״ג פרסאי שצנועין בבית הכסא, ברכ׳ ח׳: ובאמת עון פלילי היה אצלם אפי׳ להשתין מים על רגלם עיי׳ ווענדידאד י״ח, צ״א. ובימים הראשוני׳ היו לבני א״י בתי כסאות חוץ למקום וזה מה שאמ׳ ר׳ יהודה ברכו׳ ס״ב. לעולם ינהיג אדם עצמו שחרית וערבית כדי שלא יהא צריך להתרחק והטעם משום מצות התורה דברי׳ כ״ג, י״ד וידוע כי האסיים מקפידין בהמצוה הזאת מאוד, אבל בזמן מאוחר היתה בית הכסא ג״כ סמוך לבית ור׳ יוסי אמר בשבת כ״ה: איזהו עשיר

[1]) וכ״ה בפסחי׳ מ״ב. אבל בדפ״ע במ״ס מדרון מקום.

כל שיש לו בית הכסא סמוך לשלחנו ור' יוחנן דרש בב"מ ק"ז. ברוך אתה בעיר שיהא בית הכסא סמוך לשלחנך, וכן היה בעזרה בית הכסא של כבוד ועיי' ברכו' ס"ב: ותמיד כ"ו. ירו' פסחי' פ"ז דל"ה: ובענין התנהגות בבית הכסא עיי' ברכו' כ"ד. נ"ד: נ"ה. ס': ס"ב. ס"ב: שבת קמ"ו: סוכ' נ"א: סנהד' י"ז: י"ט. (ועיי"ע בית מרחץ) בית הכסא מטולטל ירו' ברכו' פ"א ד"ד ע"ג וקהל"ר ס' וכל הנחלי' אילו נתן הקב"ה חכמה לטפשים היו יושבין והוגין בה בבתי כסאות ובבתי תיאטריאות ובבתי מרחצאות, שמ"ר פ"ט בימסאות צ"ל דימסאות ובתי כסאות] —

* 1 בֵּית כּוֹסוֹת (בל"ע كيس, בל"פ كيسه שק קטן die sog. H a u b e, d. h. der חולי' (mit zwei S ä c k e n versehene Magen פ"ג, מ"א דמ"ב. נ': המסס ובית הכוסות ופירש"י בית הכוסות: סוף הכרס שקורין פנצ"א [Wanst עשוי ככובע וקרוי בית הכוסות [Magen, panse והמסס מחובר בו וכ' ובשבת ל"ו. אהאי דאמר רב חסדא הני תלת מילי אשתני שמייהו מוסיף אביי אף אנו נאמר הובלילא בי כסי בי כסי הובלילא וכ"ה בסוכ' ל"ד. וגי' הכ"י מ' בהיפך הובלילא בי כסי בי כסי הובלילא וכ"ה בע' הבלילא ועיי"ש ושם פירש"י וע' חצצרת ועיי' המהרש"א שמברר היטב שיטת רש"י והתוספ' חולקין על רש"י אבל בזה אין חילוק שקורין במקום הובלילא דהיינו המסס בזמן אביי בי כסי או בית הכוסות ותחת בי כסי או בית הכוסות קורין המסס ולפ"ז קושית תוי"ט לחולי' דלפי סדרן ה"ל למתני בית הכוסות והמסס שפיר יש לישב שהמשנה נקט' קודם שנשתנה שמם ועיי' יישוב זה באורך בתוספות חדשים לחולין. ובענין מלות זרות יש להעיר שמלת המסס ל"ר omasum ואות ה' שרשית ולא כדעת רבינו בע' מסס עיי"ש ומלת הובלילא ל"פ جوبال, جوال פירוש שק (ועיי"ע גאלק) והוא כמו בית הכוסות או בי כסי שגוזר אני מל' כים פי' שק וכ"ה בל"ע ופרסי. ובקהל"ר פ' החכמה נקרא בית כסא וביק"ר פ"ג בית כסיא עיי"ע כרוכה.

* 2 בֵּית כּוֹסוֹת (Becheruntersatz, B. Gestell) עיי"ע בית לגין.

בֵּית כַּפֹּרֶת (die Sühnstätte, d. i. das Allerheiligste) בר' מדות (פ"א מ"א)[1] ואחד לאחורי בית הכפורת פי' אחד[2] שומר היה אחורי בית קדש הקדשים ששם ארון וכפורת. * [אחי"ה וכן פי' רבינו (בע' כפר י' עיי"ש) בית הכפרת שנמצא בכר בד"ה א', כ"ח, י"א, וכן משמע לישנא דקרא מעל הכפרת עיי' היטב סיפרי פ"א סי' ה', ספרא במדב' ז' פ"ט ססי' נ"ח ובמדב"ר ספי"ד, ילק' ויק' רמז תל"א, אחרי מות רמז תקע"א ועיי' עוד מנחו' כ"ז: ובית הכפרת אשר בה רק הארון (יעויין שמות כ"ה, י' וכו', דברי' י', א' וכ' בן מתתי' על הקדמוני' ג', ו', ה'; על המלחמו' ה', ה', ה') נקרא' בית קדש הקדשים ולא היה לשומרי הלוים רשות לבא בתוכה בגלל זה אינה נקראת לשכת בית הכפורת אלא אחורי בית הכפורת, ותרג' דביר (מ"א ו', ה', י"ט ואילך; ד"ה ב', ג' ט"ז) בֵּית כַּפּוֹרֵי והעתקה נכונה היא שדביר אשר בו ארון ברית ה' נקרא קדש הקדשים ומקרא מלא הוא במ"א ח', ו' — ברכו' ל'. היה עומד אחורי הכפורת יחזיר פניו כנגד בית הכפורת כ"ה בכ"י מ' עיי' ד"ס צד ע"ה. ובילק' מ"א רמז קפ"ד הגי' בית הפרוכת] —

* בֵּית כּוֹר (Ein Feld zur Aussaat eines Kor (Getreide עירו' כ"ג. שמעתי מר' אלעזר אפי' היא כבית כור, ב"ב פ"ז, מ"א: האומ' לחבירו בית כור עפר אני מוכ' לך וכ' פי' אורך המדה הראוי לזריעה כור תבואה וכור הוא מדה לדברים יבשים עיי"ע כר י"ב ואורך בית כור היה ע"ה אלפי אמה בריבוע עיי"ע בית סאה.

* בֵּית כַּרְיָא (Charitentempel gedeutet (Schandhaus, Ferkelhaus כבר בא פירושו בע' בית גליא עיי"ש.

* בֵּית כִּירַיִם (נרדף עם ל"מ כור die Stelle des (Koch- Feuerherdes ויק"ר פ"כ בר קפרא בשם ר' ירמיה בן אלעזר אמ' בשביל ד' דברים מתו בניו של אהרן . . על אש זרה אש מבית בידים הכניסו וצ"ל מבית כירים וכ"ה בדפ' זולצב' עם פי' יפה תואר והנוסח' המוטעת בידים אי' ג"כ בילק' שמיני רמז תקכ"ד והוגה שם צ"ל כירים וכ"ה בהדיא בתנחומ' אחרי מות סי' ו' דרט"ז. שהביאו אש זרה מבית הכירים, ובספרא שמיני פ"י תוספתא דמלואים סי' כ"ד ר"ע אמר: לא הכניסוה אלא מן הכירים פי' בית הכירים כמו כירים בויק' י"א, ל"ה פי' בית תפיא ותפיין להעתקת הפשיט' ותי"ר א' כלומ' מן החולין הביאו ולא נטלו גחלי אש מן המזבח. ורד"ק פי' כירים הוא מקום שפיתת שתי קדרות לבך נקרא בלש' שנים עכ"ל ול"נ שהכירים בנויה כעין שלש רגלים לשפיתת הקדרות וכן העתיקו ע' זקנים

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ודפ"ר אבל בדפ"ע בטעות ב ד. [2]) כ"ה לנכון בכל כ"י ודפ"ר, ובדפ"ע ט"ס אחר.

χυτρόπους. ומאווס كيلدان פי׳ ב ע ל ש ל ש ר ג ל י ם ולפי זה היטב תתכן ל׳ רבים והיחיד כירה נמצא ג״כ בדרז״ל עיי״ע כר ב׳, וע׳ כפח א׳.

* 1 בֵּית כֶּרֶם, כַּרְמָא (Weinberg) שהש״ר פ׳ מים רבים מטון חד בית כרם ובויק״ר רפ״ל מטון חד דבית כרמא אמ׳ הדין בית כרמא דידי הוה פי׳ כרם.

* 2 בֵּית כֶּרֶם (Beth-Kerem = LXX Βαιθαχαρμά Βηθαχχαρίμ = Bethacharma neben Tekoa) מדות פ״ג מ״ד אחד אבני הכבש ואחד אבני המזבח מבקעת בית כרם, נדה י״ט. וכמימי אדמה מבקעת בית כרם ובגמ׳ שם כ׳. מביא אדמה שמנה מבקעת בית כרם ובתוספ׳ דנדה פ״ג בט״ס מבוקעת צ״ל מבקעת בית כרם והוא בית כרם של מקרא ירמי׳ ו׳, א׳; נחמי׳ ג׳, י״ד והיתה אצל תקוע כמוכח מירמי׳ שם. וכן העיד היעראנימוס בפי׳ שם ועיי׳ מהרי״ש ת״א צד פ״ו וראבינזאהן פאליסט. ח״ב צד שצ״ח והיו בתלה של תקוע המונים המונים של נקיקי סלעים והפירות, ומה מאוד מדייקת לשון המשנה במדות שם וחופרין למטה מבתולה ומביאין משם אבנים שלימות שלא הונף עליהן הברזל, והרמב״ם בה׳ בית הבחירה פ״א הי״ד השמיט בקעת בית כרם והביא רק וחופרין למטה מ ב ת ו ל ה ע״כ וזה אינו שם מקום כי אם קרקע שלא חפרו שם מעולם עיי׳ רע״ב למדות וכ״ה בנד׳ פ״ט מ״ה בודק עד שמגיע לסלע או ל ב ת ו ל ה ועיי׳ תוספתא שביעי׳ פ״ג. וגם בהל׳ איסורי ביאה פ״ה מ״ח העביר הרמב״ם על שם מקום בית כרם והעלה תחתו בקעת ס י כ נ י כדעת ר׳ יוסי בנדה כ׳. וכדעת ר׳ יהוד׳ בתוספת׳ נדה פ״ג.

* בֵּית לָבָן (Dorf Luban) מנחו׳ פ״ט, מ״ז אלפא ליין שנייה להן בית רימה ובית לבן בהר וכ׳ עיי׳ גיאגרפיא להחכ׳ נייבויער צד פ״ב והלאה.

בֵּית לַגִּין (מל״ם לגינא ול״י λάγηνος Gehäuse, Behältniss für Flaschen) בכלי׳ בפ׳ ט״ז כל כלי עץ (מ״ב) בית הלגינין ובית הכוסות אע״פ שלא קיבב מבפנים טמא[1]) שכן מקיימין, פי׳ תיק של כלי חרש מלשון לוג השמן (ויק׳ י״ד, י״ב. כ״ד). (א״ב בל״י ורו׳ כדי חרש). * [אחי״ה ורה״ג בסד״ט די״ב פי׳ וז״ל בית לגינין פי׳ גלאף בטיית [جلوف Aufsatz, Gefäss] ולגינין פירושו בטיית רטליא [رطل Weinkrug] כדכתיב ולוג [ה]שמן ע״כ, ורמב״ם פי׳ הקנונית והוא ל״ע ופ׳ قنينة Glasflasche. ובית הכוסות פי׳ על נכון כ ס י ם כוסות] —

* בֵּית לֶחֶם צרייה (Das nazarenische Beth-lehem in Galil.) ירו׳ מגיל׳ פ״א הל״א מפורש בית לחם (יהושע י״ט, ט״ו) ע״י בית לחם צרייה ור״א נייבויער צד קפ״ט האריך לבאר שאות נ׳ נשמט׳ וצ״ל נצרייה Ναζωραῖος. ואולי בעל המאמר בחר לשון ערומים מל׳ צר ־צורר! ותואר בית לחמי עיי״ע לחם ג׳.

* בֵּית לִינָה (Nachtherberge) ספרי ואתחנן סוף פכ״ט וראה בעיניך משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לבית לינה וכ׳.

* בֵּית לִיצָנוּתָא (Belustigungsort, Ort der Spötterei) תרג׳ בבית שמחה (קהל׳ ז׳, ד׳) בחדות בית ליצנותהון מל״מ לצון ובדרז״ל סנה׳ ס״ג: מגילי׳ כ״ה: ע״ז מ״ד. ליצנותא.

* בֵּית מְבָתָא, מַבְתּוּתָא (Herberge) תרג׳ אונק׳ (בראשי׳ מ״ב, כ״ז; מ״ג, כ׳; שמות ד׳, כ״ד) מלון: בית מבתא ותי״ר בית (בי) מבתותא ותרג׳ הפשיט׳ בית: בותא, ובע׳ בע ג׳ וע׳ ערסל א׳ הביא רבינו תרג׳ ישעי׳ א׳, ח׳ כערסל מבתותא ונגזר משורש בית עיי״ש.

* בֵּית מִדְרָשׁ (Studienhaus, Akademie) פי׳ מקום שמתקבצים חכמים עם תלמידיהם ללמוד וללמד ולדרוש בתורה וכ״ה בתרג׳ שופטי׳ ה׳, ט׳ למידרש באורייתא ובתרג׳ שה״ש ו׳, ה׳ קבעי מדרשא לאולפן אורייתי והרבה פעמים בש״ס עיי׳ ד״מ ברכו׳ כ״ח, כ״ח: מ״ג: שבת י״ג, פ״ג: קי״ח: קכ״א: קכ״ז. עירו׳ כ״א: פסחי׳ ע״ב, פ״ז, ק״ט, יומ׳ ל״ה: סוכ׳ כ׳, כ״ח, נ״ב: ביצ׳ כ״א, מגילי׳ ו׳, ט״ו: כ״ז, כ״ז: כ״ט, חגיג׳ ג׳, יבמו׳ ט״ז, קי״ג: כתוב׳ ק״ה, גיטי׳ ז׳, ל״ח: סוט׳ כ״ב, ב״מ כ״ח: ב״ב פ״א: סנהד׳ ע״א: פ״ב, צ״ד: ק״ה: קי״א: כרית׳ כ״ז, ע״ז ה׳, י״ד דא״ר זוט׳ פ״ט וכ״ה הרבה פעמי׳ בתרג׳ עיי׳ עמת״ר למהרי״ל הך ערך, ועיי״ע בי מדרשא. והקבוץ בתי מדרשות עיי״ע גלע.

* בֵּית מוֹקֵד (Heizhalle im Tempel, wo ein best. Feuer unterhalten war) תמיד פ״א, מ״א ומדו׳ פ״א, מ״א בג׳ המקומות הכהנים שומרים וכ׳ בית המוקד . . ובמדו׳ פ״א מ״ה ויומ׳ י״ט. שלישי לו בית המוקד, ומדו׳ פ״א מ״ו ויומ׳ ט״ו: ד׳ לישכות היו בבית המוקד וכ׳ עיי״ע קטן

[1]) כ״ה בכ״י ודפ״ר, אבל בדפ״ע ניקב טמא מבפנים וט״ס הוא.

ד׳, מדו׳ פ״א מ״ז שנים שערים היו לבית המוקד וכ׳, מדו׳ פ״א, מ״ח ותמיד שם בית המוקד כיפה ובית גדול היו מוקף רבידין וכ׳ עיי׳ רבד ב׳, שבת כ״ט: מאחיזין את האור במדורת בית המוקד ועיי׳ בגמ׳ שם כ׳. וע׳ אחז ופירש״י לישכה גדולה היא שכהנים מתחממין שם במדורת אש הנסקת תמיד מפני שמהלכין יחפים על רצפת שיש בעזרה ורמב״ם ז״ל למדו׳ פ״א מ״ו פי׳ הלשכה שיש בה מדורות האש ששם מתחמם מי שטבל . . היא נקראת לשכת בית המוקד וכ׳ ועיי׳ ג״כ פי׳ של ר״ת ז״ל בתוספות יומ׳ ט״ו: ד״ה ואחת ועיי׳ צורת בית המוקד בפ״מ להרמב״ם סוף מדות. ומלת מוקד ל״מ הוא וכ״ה בל״ע موقد מפעל וקד ובל״מ יקד פי׳ בָּעַר. ועיי׳ חי׳ הריטב״א ליומ׳ ט״ו: מ״ש בשם הערוך.

* בֵּית מְזוּזָה (Das Gehäuse der Thürpfosten, Mesusa) כלי׳ פט״ז מ״ג בית הנגר בית המנעול ובית המזוזה פי׳ הרמב״ם בית מעון כמין קנה יכניסו בו המזוזה וישימו אותו בשער, ורבינו בע׳ בית נגר פי׳ מקום המזוזה וכ״ה בר״ש, ירו׳ מגיל׳ פ״ד קלספ״ד דע״ה ע״ג בית מזוזתו של רבי היה עשוי כמין נגר, וכ״ה במנחו׳ ל״ג. כולהו מזוזתי דבי רבי כמין נגר הוו.

* בֵּית מִיחוּשׁ (Besorgniss, Bedenken) קידוש׳ ה׳: הריני אישך הריני בעליך הריני ארוסיך אין כאן בית מיחוש . . איני אישך וכ׳ אין כאן בית מיחוש. פי׳ אין כאן ספק ולא מקום לחשש. ועיי״ע חש.

* בֵּית מְחְיָה (Ort, wo Lebensmittel verabreicht werden) ספרי מסעי סי׳ קנ״ט וילק׳ מסעי רמז תשפ״ז מגיד שלא היו שם אלא שווקים ובית המחיה ועיי׳ מכו׳ י׳, ותוספ׳ מכות פ״ב פי׳ מקום שמוכרים שם מזונות וכל צרכי חיי האדם.

* בֵּית מְטַבְּחִים, מְטַבְּחַיָּא (Fleischerhaus, Schlachtbank) בכור׳ כ״ו: בית הגרנות ובבית המטבחים (כ״ה לגי׳ רש״י ולפנינו אי׳ המטבחיים) עיי״ע בית גרנות, חולי׳ נ״א: בית המטבחים אין בו משום ריסוקי אברים, עדיות פ״ח מ״ד ושם נסמן וכ״ה בירו׳ חגיג׳ פ״ג דע״ח ע״ד על משקה בית מטבחייא עיי״ע טבח וע׳ דבח, כלי׳ פט״ו מ״ו כל המשקין טמאין ומשקה בית מטבחייא טהורין ועיי״ע בית דבח פי׳ רבינו של בית מטבחייא וכ״ה בפ״מ להרמב״ם לכלים הנ״ל עיי״ש.

* בֵּית מַטָּרָא, מַטַּרְתָּא (בל״ס Ort zur Bewachung, Gefängniss) תרג׳ אונק׳ (בראשי׳ מ״ב, י״ז. י״ט) משמר, ובית משמר והוא כמו מטרה של מקרא משורש נטר.

בֵּית מַיִם (Ort des Wasserlassens, Pissoir) במגילה בפ׳ בני העיר (כ״ז:) וחכ״א מוכרין אותו ממכר עולם חוץ מד׳ דברים למרחץ ולבורסקי לטבילה ולבית המים פי׳ בית מיחדין להשתין. * [אחי״ה. וכנ״ה בירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ד סע״ג ר׳ זעירא בשם ר׳ אבא לא יכנס אדם לבית המים וספריו ותפיליו בידיו ובבבלי ברכו׳ כ״ג, אי׳ מה שיכנוס אדם בתפילין . . להשתין מים, וירו׳ שם נכנס אדם לבית המים וספריו ותפיליו בידו וכ׳. וגם בל״פ נקרא מקום שמשתין שם آبتاخت פי׳ בית מים] —

* בֵּית מֶכֶס (Zollhaus, Steueramt) ב״ב קכ״ז: היה עובר על בית המכס ואמר בני הוא וחזר ואמר עבדי הוא נאמן אמר עבדי הוא וחזר ואמר בני הוא אינו נאמן פי׳ בית ששם פורעים המכס ומפני רוע מעללי המוכסים המציקים את העם רגילין היו להבריח מן המכס וכן דרשו בסוכ׳ ל׳. ועיי׳ ילק׳ ישעי׳ רמז שס״ד משל למלך בשו״ד שהיה עובר על בית המכס אמר לעבדיו תנו מכס למוכסים א״ל והלה כל המכס כולו שלך א״ל ממנו ילמדו כל עוברי דרכים ולא יבריחו עצמן מן המכס אף הקב״ה וכ׳ ובע׳ מכס א׳ אטיף מלתי בעה״י על המוכסים.

* בֵּית מָלוֹן (Herberge, Ruhestätte, trop. Grab) בפר״א פ״כ כי ידעתי[1]) מות תשיבני ובית מועד לכל חי (איוב ל׳, כ״ג) אמר אדם עד שאני בעולם אבנה לי בית מלון לרבצי להר המוריה וחצב ובנה לו בית מלון וכ׳ וכן חסר בית, מדרש משלי פ״ט וילק׳ משלי רמז תתקמ״ד אשריך ר״ע שנמצא לך מלון ערב בשעת מיתתך. כלו׳ מקום לינה ומנוחה כמו שאי׳ חולי׳ צ׳: סנהד׳ ק״ה: ילק׳ ויצא רמז קי״ח אמר הקב״ה צדיק זה בא לבית מלוני יפטר בלא לינ׳; ובהשאילה מקום קבר אשר בו נח צדיק ונפשו בטוב תלין והרבה פעמים השתמשו בזה הלשון המליצים והפייטנים עיי׳ מ״ש רי״ט צונץ בספרו צור געשיכטע צד שס״א. והלאה וגם הפרסיים קראו שני עולמים دو منزل פי׳ שתי בתי מלון, ועיי״ע בית עולם.

* בית מליון, מלוון (Ort entw. Βηθμαελά oder Bethmillo) ירו׳ סוף מגיל׳ דע״ה

[1]) בפר״א אי׳ אמרתי.

ע״ג של בית מליון (וכד׳ קראט׳ בית מלוון) היו עושין כן בפולמסיות פי׳ בני אותה העיר כשהיו הולכין למלחמה היו נושאין עמהן המזוזה חקוקה במקל להיות עמהן בבית אשר חוגים שם ומצינו כפר ששמו כך כי״ח מיל מבית שאן עיי׳ רעלאנד צד תרמ״ט או אפשר שהיא בית מלוא אצל שכם שופטי׳ ט׳, כ׳.

* בֵּית מַמָּל· (Name einer Familie) עירובי׳ נ״א: מעשה באנשי בית ממל ובאנשי בית גוריון בארומה ובכ״י מ׳ ברומ׳ והוא ברומא כדאי׳ בתוספת׳ עירו׳ ספ״ג ובירו׳ עירו׳ קלספ״ד דכ״ב. אי׳ מעשה במשפחת בית ממה [וצ״ל ממל] ומשפחת בית גוריון מרומה עיי״ע ארומא. ומלת מַמָּל או ממלא מורה ג״כ על שם מקום עיי״ע כֵּיבָּי, מל ז׳ וע׳ ממלא. וע׳ דברים מחוכמים על המלה הזאת מהגאון שי״ר בהשחר שנה ג׳ חוב׳ ב׳.

* בֵּית מְנַחֲמִין (Das Haus der Tröstenden) מ״ק כ״ז. הא בבית האבל הא בבית המנחמין פי׳ הרי״ץ גיאת בהלכ׳ אבל דס״ז אין מביאין את המוגמר . . דוקא לבית המנחמין אבל לבית האבל ששם המת מביאין אבל אין מברכין עליו וכ׳ ור״ח סבר איפכא דוקא לבית האבל אין מביאין (ע׳ הגהת יצחק ירנן שם) אבל לבית המנחמין מביאין ע״כ ופירש״י לפנינו אין לו שום הבנה ועיי׳ פי׳ ותיקונו של מו״ה איסר בד״ס מ״ק צד מ״ח.

* בֵּית מְנוּגָּע (ein mit Aussatz behaftetes Haus) ברכו׳ מ״א. עירו׳ ד׳. סוכ׳ ה׳: חולי׳ ע״א: נגעי׳ י״ג, מ״ט מי שנכנס לבית המנוגע. תוספתא דנגעי׳ רפ״ו בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות למה נכתב אלא לומ׳ דרוש וקבל שכר. ירו׳ מע״ש רפ״ה דנ״א ע״ד בית מנוגע נותנין עליו אפר מקלה. ובענין בית המנוגע עיי׳ יד החז׳ הל׳ טומ׳ צרעת פט״ז הל״א.

* בֵּית מַנְעוֹל (Gehäuse für die Schlüssel) עיי״ע בית נגר.

* בֵּית מָעוֹן (Bethmoan = Βηθμαοῦν, Jos. Vita 12. 4 Stadien von Tiberias) ירו׳ עירו׳ פ״ה דכ״ב סע״ב יכול אני לעשות שתהא בית מעון מתעברת עם טיבריא, ירו׳ ב״מ רפ״ז די״א: בני טבריא לא משכימין ולא מעריבין בני בית מעון משכימין ומעריבין וכמה פעמים אי׳ שם ההבדל בין טבריא ובין בית מעון עיי״ש. ירו׳ סוט׳ פ״א די״ז סע״א הדא בית מעיין [צ״ל ב׳ מעון] שיורדין בה מפלטתה [Strasse πλατύς, πλατεῖα] ועולין בה מטבריא, ובבמד״ר פ״ט הגי׳ הדא בית מעון שיורדים בה מפלוגתה ועולים לה מטבריא ובב״ר פפ״ה הדא בת. (צ״ל בית) מעון דסלקין לה מן טבריה ונחתין לה מן כפר שובתי. ירו׳ מגיל׳ פ״א דע״ב ע״ד הדא בית מעון ובבלי זבחי׳ קי״ח: הגי׳ כנישתא דבי מעון. ובל״ס עיר ישרשמנו והיתה לעדות בן מתתיהו כחצי שעה מטבריא ולזה הסכים ב״מ כופ״ר פי״א ועיי׳ מהרי״ש תב״א צד ק״מ ונייבויער צד רי״ט.

* בֵּית מַעֲקָה צ״ל בֵּית מַעֲכָה (Ort im äussersten Norden Paläst.) ירו׳ מעש׳ ש׳ פ״ד דנ״ד סע״ד ר׳ מנא הוה ליה משח ואחתיה לעכו א״ל ר׳ חייא בר אדא אין ההוא (מישחף) [וצ״ל מישחך] (ובדפ׳ זיטאמ׳ מישחה) דבית מעקה קיים הא ענתך דיפרקיניה כלומ׳ ר׳ מנא היה לו שמן מע״ש ולא פדאו בעבור שהיה לו במקום אחר שמן אחר וכששמע ר״ח ב״א גער בו ואמר וכי בעבור שיש לך שמן בבית מעקה לא פדית השמן שהוליכך לעכו וג״ל שבית מעקה ט״ס תחת בית מעכה שהיתה עיר בצפונה של א״י ושיעורו בעבור שיש לך שמן אחר במקום רחוק לא פדית שמן שבידך ומהרי״ל בעמת״ר טעה לומר שבית מעקה כמו מַעֲקָה של מקרא! ועיי׳ עוד פי׳ של פ״מ לירו׳ שם.

* בֵּית מִקְדָּשׁ (der jerus. Tempel) והוא בית הבחירה והרבה פעמים נזכר בש״ס ד״מ: ברכ׳ ל״ג. נ״ח. שבת י״ב: ל׳. קי״ט: פסחי׳ ה׳. נ״ד. פ״ז: יומ׳ כ״א: סוכ׳ מ״ט. נ״א: מגיל׳ ט״ו: כ״ו. כ״ו: חגיג׳ י״ב: יבמו׳ י׳. גיטי׳ נ״ו: ס״ח: סוט׳ מ״ח: קידו׳ ס״ו. ס״ט. ב״ב ד׳. סנהד׳ ק״ז: מנחו׳ ק״י. תמיד פ״א. מ״א; מדו׳ פ״א. מ״א ועוד מקומות אחרי׳. והקבוץ מגילי׳ ט״ז: בתי מקדשים.

* בֵּית מְקוֹשֵׁשׁ (Familienname) תוספ׳ רפ״א דיבמו׳ מעיד אני (ר׳ יהושע) על משפחת בית עלובאי מבית צבעים ועל משפחת בית קיפאי מבית מקושש שהם בני צרות ומהם כהנים, ולכאורה נראה ששמות אלה שם משפחות של גנאי הם כנרא׳ מיבמו׳ ט״ו: (שני) [צ״ל שתי] משפחו׳ גדולות היו בירו׳ משפחת בית צבועים מבן עכמאי ומשפחת בית קופאי מבן מקושש וכ׳.

* בֵּית מִקְלֶה (Ort im Thale Kidron) תוספתא מנחו׳ פ״י עומר היה בא מבקעת בית מקלה של נחל קדרון.

* בֵּית מִירוֹן, מְרוֹן (Ort im Norden Pal. neben Giskala) שמ״ר פ״ה מעשה היה באח ובאחות שהיה א׳ מהן בגוש חלב וא׳

מהן כבית מרון, ושהש"ר פ' מי יתנך הגי' מירון, ר"ה י"ח. עירו' כ"ב. מעלות בית מרון ועיי' פי' רש"י בדפ' שונצ' לעירו' ור"ה הגי' ואפי' כמעלות בית חורון א"ל אין ואפי' כמעלות בית מרון א"ל אין עיי' ד"ס שם ושם. ולפי עדות בן מתתיהו על המלחמ' ב', כ', ו' וחייו סי' ל"ז היה מרות Μηρώθ מן המקומות המבצרים. וגם מצויה בלי בית רק מרון והוזכרה יחד עם גוש חלב Giskala (עיי"ע גש חלב) עיי' ירו' שביעי' פ"ט דל"ח סע"ד ועיי' קהל"ר פ' תן חלק ועיי' אוצר השרשי' להח' פירשט ע' מראון.

* בֵּית מֶרְחָץ (Badehaus) ברכ' כ"ד: שבת מ': ק"ג. קידוש' ל"ג. ע"ז מ"ד: זבחי' ק"ב: ר"ה ל"ד: בכ"מ מותר להרהר בד"ת חוץ מבית המרחץ ובית הכסא, ברכ' ס'. וכמה פעמי' בדא"ר וזוט'. שבת י'. הנכנס לבית המרחץ. שבת י': אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ. יומ' י"א: בית המרחץ ובית הטבילה (עיי"ע בית טבילה) ובשבת ט': במשנה אי' רק מרחץ וכן במקומות אחרי' עיי' שבת ל"ג: גיטי' ס"ח. סנהד' י"ז: ע"ז כ': מ"ד: מנחו' מ"ג: והקבוץ מרחצאות.

* בֵּית מֶרְקָחִים (Gewürzladen, Apotheke) ילק' וירא רמז פ"ד בשם פרד"א למה דומה לאדם שהוא נכנס לבית המרקחים אע"פ שלא לקח ולא נתן ריח טוב לקח פי' בית הבושם ובילק' משלי רמז תתק"ן הגי' נכנס לחנותו של בושם.

* בֵּית מִשְׁרָה (Teich zum Einweichen der Kleider) קהל"ר ט' פ' בכל עת הלך . . כוכס לבית המשרה שלו פי' למקות מים לשרות בו את הבגדים.

בֵּית נַגָּר (בל"ע نجران פירושו מנעל Behältniss für den Riegel) בכלי' בפט"ז (מ"ז) בית הנגר בית המנעל ובית המזוזה פי' מקום שמשימין שם הנגר ומקום המנעל ומקום המזוזה[1]. (א"ב תיק שמכניסים בו המנעל). * [אחי"ה וכן בפ"מ להרמב"ם: הוא נרתק מעור יכנס בו המנעול אשר ינעלו בו השערים. ע"כ. ובל"ע מורה נגראן המנעל] —

* בֵּית נְטוֹפָה (Ort südwestl. von Jer. das heut. Beit Nettif, Rob. II, 600) שביעי' ט', ה' עד שיכלו סגריות מבקעת בית נטופה וע' גורם סגריות עיי"ע סגר ב' ושם אכתוב בס"ד חלופי נוסחאות. פי' שם מקום שרשמנו והוא נטפה של מקרא עזר' ב', כ"ב: נחמי' ז', כ"ו; י"ב כ"ח.

* בֵּית נְסָרִים (Aufbewahrungsort der Badhaus-bretter) ב"ב ס"ז: המוכר את המרחץ מכר את בית הנסרים פי' בית שמכניסים שמה את הנסרים לאחר הרחיצה זו דעת הרשב"ם אבל התוספ' ד"ה לא פירשו בענין אחר עיי"ש.

* בֵּית נֶפֶשׁ (Magen, eig. Ort des physischen Lebens, Sitz der Lebensgeister) ירו' שבת פ"ו ד"ח: דבר שניתן על בית הנפש עיי"ע אסטומכא לגי' הדפוסי'. ספרא פ' אחרי פ"ז תענו את נפשותיכם עינוי שיהא כבית נפשותיכם ואיזו זו זו אכילה ושתיה, ושם פי"ב יכול לא יטמא בגדים בתוך המעיים אבל תטמא בגדי' בתוך הפה ת"ל נפש בבית נפש הוא מטמאה ולא בתוך המעיים ולא בתוך הפה והרב המו"ל הגיה אבבית נפש תחת אב בית נפש של ירו' יומ' פ"ח דמ"ד: וקה"ע הגיהו אבידת נפש ובאמת כ"ה לפנינו בבבלי יומ' ע"ד: עינוי שיש בו אבידת נפש אבל בכ"י ל' ליומ' הגי' גם לפנינו בבלי עינוי שהוא אבית נפש עיי' ה"ס שם צד קי"ב וא"כ בל"ס כצ"ל גם בירו' ופי' בית נפש הכרס וחלל הגוף כלומ' מקום אשר שם המזון שמחיה נפשו של אדם. — ולענין בתי נפש עיי' תוספ' ב"ב קנ"ו: ד"ה כבינתי.

* בֵּית נִיצוֹץ (בל"ע نصيص erhöhter Sitz וא"כ בית ניצוץ erhöhter Standort der Priester) בתמיד כ"ו: מדו' כ"א מ"ה יומ' י"ט. שער הניצוץ כמין אכסדרא [Balkon ἐξέδρα] היה ועלייה בנויה על גבה שהכהנים עומדים מלמעלה וכ' המפרשים משכו ידיהם מלפרשו וגם רבינו הביא המלה בלי פי' בע' נצוץ ול"נ שטעם המלה בל"ע מקום גבוה ולזה יפה עולה הצעת הסוגיא.

* בֵּית נָמֵר = נִמְרִין (Beth Namer, das heutige Nymrein, Raumer 227) פיא' פ"ד מ"ה ירו' פיאה פ"ד די"ח: של בית נמר היו מלקטין וכ' עיי"ע נמר א' ופליאה נשגבה ממני שפי' שם רבינו "שם איש" והאמת שהוא שם מקום בית נמרה של מקרא עיי' הר"ש וכ"ה נמרים ישעי' ט"ו, ו'; ירמי' מ"ח ל"ז וגם היום מצוי תל של נמרין בנחל ירדן והוא נמרין שנזכרה בירו' שביעי' פ"ו הל"א תוספת' שביעי' פ"ד (נמרים)

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וכן משמע מציון בפי' הר"ש אבל בדפ"ע נשמט מן בית המנעול עד בית המנעול.

ספרי סוף עקב ילק׳ עקב רמז תתע״ד ועיי״ע בית רמתא; ובית נמרין של ת״ר ב׳ לבמד׳ ל״ב, ג׳, ל״ו; ובית נימרי בת״ר ב׳.

* בֵּית נָקָב (Hinterschlitz an den Beinkleidern) נדה י״ג: ואין להם בית הנקב עיי״ע בית ערוה.

* בֵּית נְקוּבָה, נְקִיבָה (die Oeffnung am Schwanz des Thieres) פסחי׳ פ״ז מ״א עד בית נקובתו וכ״ה בילק׳ בא רמז קצ״ח ובאו״ז הל׳ פסחי׳ סי׳ רכ״ט. אבל בירו׳ פסחי׳ פ״ז דל״ד. תוחבו מבית נקיבתו פי׳ נקב בזנבו.

* בֵּית נֵר (Ort auf dem Herd für das Licht) עיי״ע בית פך.

* בֵּית נִתְזָה (Personenname) סנהד׳ ע״ד. ירו׳ סנהד׳ פ״ג דכ״א רע״ב, קידוש׳ מ׳: בעליית בית נתזה בלוד וירו׳ שביעי׳ פ״ד דל״ח. הגי׳ בית לבזה נ״ל שהוא שם איש ולא שם מקום ובמקומות אחרים שסמנתי בע׳ בית ארים הובא שם עיר עיי״ש.

בֵּית סְאָה (ein Feld, dessen Besäung einen Seah [= 1½ Modius] beansprucht, d. i. ein Bodenraum von 2500 Quadratellen) בכלאים פ״ב (מ״ב) בנופל לבית סאה, ובפ״ב בעירו׳ (מ״א די״ח.) ר׳ יהודה אומ׳ עד בית סאתים, פי׳ מקום שראוי לזרוע בה סאה נקרא בית סאה לזרוע בה סאתים נקרא בית סאתים והוי חמשה אלפי גרמידי בתבריתא דילפינן (עירו׳ כ״ג: ועיי׳ רש״י למ״א ו״ח, ל״ב ורש״י לנדה נ״ז. ד״ה בית ארבעה סאין ור״ש לאהלו׳ י״ז, מ״א) מחצר המשכן דהויא ה׳ אלפי גרמידי דכתיב (שמות כ״ח, י״ח) ארך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים, חמשים פעמים מאה הוי חמשה אלפי גרמידי. * [אחי״ה זה שיעור ס א ת י ם, ולשיעור ב י ת ס א ה אמרינן בב״ב כ״ז. בית סאה . . כמה הוו להו תרי אלפי וה׳ מאה גרמידי ומאחר שמדת סאה שליש איפה וכור יש לו י׳ איפה א״כ בית כור (עיי״ע) ע״ה אלפי גרמידי; ולתך (עיי״ע) הוא חצי כור א״כ בית לתך ל״ז אלפי וה׳ מאה גרמידי ועיי׳ עוד ערך בית רובע.

* בֵּית סְכָל = בֵּית סוּכֹּת (בל״ע بيت ساحور Bethsean = S c y t h o polis = Beith Sâhûr) ירו׳ שביעי׳ פ״ז דל״ו ע״ג נמרון ובית סבל וצ״ל נמרין (עיי״ע בית נמר) ובית סכל וכ״ה באמת בת״י א׳ לבמדב׳ ל״ד, ט׳ לגי׳ פאליגלאטמע של לוגדון, אבל בספרי סוף עקב וילק׳ עקב רמז תתע״ד אי׳ תחת בית סכל הגי׳ בית סוכת ול״נ שיש לקיים שתי הגירסאות: בית סוכת לדעתי בית שאן (עיי״ע) ונקרא סקיתפלים כלומ׳ עיר של סוכת והוא סוכת של מקרא וגם נקרא אצל פָאקאק בית סוכור עיי׳ רזינמיללער ח״ב, שצ״ד וא״כ סכל כמו סכר, ודוק.

* בֵּית סִלוֹנִי (Wahrsch. Schilo (Nablus) bei Jos. Σιλοῦν, das heut. Seilun) ב״ר פס״ג הגמון אחד שאל לחד מן אילין דבית סלוני ובעל עקיד׳ גרס בבית סלוא וילק׳ תולדו׳ רמז ק״י גרס לר׳ גמליאל. וקרוב הדבר שהוא כמו שילוני של מקרא פי׳ מעיר שילה וכן נקרא׳ העיר סִלון בבן מתתיהו על הקדמו׳ ה׳, א׳ י״ט, כ׳; ושם ב׳, ט׳, י״ב וגם היום נקרא סֵילון עיי׳ ראזינמיללער ח״ג, ש״נ והלאה.

* בֵּית סְפָלִים (der Ort der Waschbecken) מל״מ ספל; בית סַפְסְלִים בל״ם סַפִּסְלָא, בל״ר (der Ort der S e s s e l, subsellium) ב״ב ס״ז: המוכר את המרחץ מכר . . את בית הספלים פי׳ ל״מ והוא כלי אגנות שרוחצין בהן ואית דגרסי ספסלין שיושבין עליהן אחר המרחץ וכתב הרשב״ם וראשון עיקר דהא במתני׳ נמי ספלים גרסינן אבל י״ל שמאחר שבמשנה שבמשניות וכן במשנ׳ של ירו׳ ובפ״מ של הרמב״ם הגי׳ ספסלי (ספסלים) נוכל לקיים גם גי׳ בית ספסלים. ופירושו מקום שמניחין שם הכסאות לישב עליהן אחר הרחיצה.

* בֵּית סוֹפֵר, סֵפֶר, סַפְרָא (Lehrershaus, Schule, Unterrichtshaus) בירו׳ מגיל׳ רפ״ג דע״ג ע״ד וירו׳ כתוב׳ רפי״ג דל״ה ע״ג פסיקתא דר״כ דקכ״א עיי׳ הערה נ״ה לר״ש באבער ובמד׳ איכ׳ רבה בפתיחתא סי׳ י״ב ופ׳ בלע ובילק׳ ישעי׳ רמז רנ״ז ורש״י לישעי׳ א׳, כ״א הובא בקצת שינויים מאמר דרב פנחס ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלים וכל אחת ואחת היה לה בית ספר ובית תלמוד בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה ועיי׳ כתובי׳ ק״ה, סוט׳ נ״ט: גיטי׳ נ״ה. וירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ט. ושם הקבוץ בתי סופרים כאילו היחיד בֵּית סוֹפֵר לדוגמא בֵּית רַב, פי׳ בית לימוד של תינוקת וכ״ה בב״ר פס״ח משל לשני תינוקות שברחו מבית הספר, ושם פס״ג כל י״ג שנה שניהם (עשו ויעקב) הולכים לבית הספר ושניהם באים מבית הספר, ויק״ר פ״ט חד זמן עבר קמי בית ספרא וכ׳, במ״ר פ״ג והובא בלי מקור בילק׳ תהלי׳ צ״ב רמז תתמ״ה שתולים בבית ה׳ אלו התינוקות שהם בבית הספר, איכ״ר פ׳

טומאתה אית לי חד זעיר בבית ספרא ושם פ׳ על אלה אתי מבי׳ ספרא ועיי׳ עוד רש״י לקידו׳ פ״ב. ד״ה משום אמהתא וי״ד סי׳ רמ״ה, כ׳, פי׳ בל״י אסכולי עיי״ע.

* בֵּית סֵתֶר (Versteck) סוט׳ פ״א מ״ב נכנסת עמו לבית הסתר וגי׳ המשנה שבמשניו׳ בסתר, וביבמו׳ י״א. לסתר, אבל בסוט׳ ה׳: לבית הסתר.

* בֵּית סְתָרִים (verhüllte Stellen am menschl. Körper) מקואות פ״ט מ״ב ומ״ג בית הסתרים באשה . . בית הסתרים באיש. נדה מ״א: טומאת בית הסתרים ושם מ״ב: כמה פעמים עיי״ש ועיי״ע בית קמטים, וע׳ בית שחי.

* בֵּית עוֹלָם, עָלָם, עַלְמָא, עַלְמִין (בל״ם בית עַלְמָא Haus der Ewigkeit, d. i. Gottesacker) כבר אמר המקרא (קהלת י״ב, ה׳) הלך האדם אל בית עולמו פי׳ הוא הקבר והבית אשר ידור שם לעולם וגם ע״י שיובל האדם לקבר באה נשמתו לעולם הנצחי וכן הבינו הך מקרא המעתיקים הישנים ומפרשים וכן תרגומו לבית קבורתיה ופשיט׳ לבית עמלֵה [צ״ל עלמֵה] וכן משמע מפירושם של רז״ל שבת קנ״ב. ועיי׳ ב״מ פ״ג: וקהל״ר י״ב, ה׳ ויק״ר פי״ח ועל זה הכינוי סמך הדרש במ״ק ט׳: קרבם בתימו לעולם (תהלי׳ מ״ט, י״ב) הא עלמא אושפיזא הוא והך עלמא ביתא כ״ה לנכון בכ״י מ׳ (ד״ס צד י״ב:) ועיי״ע בית מלון, איכ״ר פ׳ היו צריה, ויק״ר ברפ״ב ויהבוני בחד בית עלם. ויק״ר שם עברין שפיין בתרע בית עלם וכ׳ פרקין טעוניהון בגו בית עלם (עיי״ע שף ה׳), ירו׳ מ״ק פ״א ד״פ קלסע״ב בית עלמא דבר מקטיא איתפחת במועדא, סנהד׳ י״ט. בית עלמין דהוצל, איכ״ר פ׳ רבתי נח נפשיה ואיתפטר לבית עלמין, קהל״ר פ׳ אם קהה אזל ליה בכי לבי עולמין פי׳ כמו בית עולמים ועיי׳ תשובת רא״ש סי׳ י״ג, י״ד, תשו׳ מהרי״ל סי׳ כ״ג — ובתר׳ ישעי׳ י״ד, י״ח בֵּית עָלְמָא.

* בֵּית עוֹלָמִים (das ewige, beständige Gottes-haus, der jerus. Tempel) סוכ׳ ה׳: וילק׳ מלכי׳ רמז קפ״א מה מצינו בבית עולמים, מכו׳ י׳. וילק׳ מלכי׳ א׳ סרמ״ז ק״ע טעה (יואב) שאינו קולט אלא מזבח בית עולמים והוא תפס מזבח של שילה וירו׳ מכו׳ פ״ב דל״א ע״ד סבור היה יואב . . של שילו קולט ושל בית העולמים אינו קולט ואני אומר . . ולא של בית העולמים קולט, זבחי׳ ס״א: ילק׳ יתרו רמז ש״ה שילה . . נוב וגבעון ובית עולמים; זבחי׳ קי״ט. שלש בירות הן שילה ונוב וגבעון ובית עולמים עיי״ע בירה, איכ״ר פ׳ מה אעידך גלגל ושילה ונוב ובית עולמים, שהש״ר פ׳ יונתי . . . על דעתי׳ דרבנן בבית העולמים יונתי בחגוי הסלע שהיו חבויין בסתר בית עולמים, תוספת׳ יומ׳ ספ״ב בין נוב לשילי לבית עולמים. מכילת׳ יתרו ספ״י וילק׳ יתרו רמז ש״ג לפי שמצינו כל כלי בית עולמים שאם אין להם של זהב עושים אותו של כסף וכ׳, וילק׳ שם לא תעשון לכם שלא תאמר הואיל ונתנה תורה רשות לעשות בבית עולמים הרי וכו׳ ובמכיל׳ שם הגי׳ לעשות בבית המקדש. פי׳ בית עולמים בית מקדש אלהינו בירושלים מקום לשבתו עולמים עיי׳ מ״א ח׳, י״ג, ומזה בספרא ר״פ מצורע: תורת מצורע לבית עולמים וכ״ה בילק׳ מצורע רמז תקנ״ט. פי׳ בזמן של בית המקדש וראב״ד פי׳ מיד ו ל ד ו ר ו ת.

1 בֵּית עֲלִיָּה (מל״מ עליה, בל״ע علية Söller, Obergemach, בל״י ὑπερῷον) בר״ג דסנהד׳ (ז׳: ילק׳ דברי׳ רמז תת״ב) ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו (דברי׳ א׳, ט״ז) א״ר יהודה אפי׳ בין בית לעלייה „פי׳ צריך הדיין להיות בקי במשפט הפסדת העלייה על הבית כמה הוא כדי שידין כמה יש לבעל העליה בתחתון״ כמפורש בפ׳ הבית והעליה (ב״מ קי״ז:) ר׳ נתן אומר בעל ה ק ר ק ע[1]) נוטל ב׳ חלקים ובעל העליה נוטל שליש [וכ׳] קסבר כמה מפסדא עליה לבית תילתא תילתא בעי למשקל[2]) ; ובין גרו א״ר יהודה בין תנור לכירים „פי׳ צריך להיות בקי כמה הרחקת התנור מן הכותל או מן המעזיבה שתחת (התנור) [צ״ל הקיור] וכמה הרחקת הכירה [ובפי׳ ר״ח עוד: ו ה מ ח ז י ק ב כ י ר ה א י ן ל ו ל ע ש ו ת] וכיוצא בדינין הללו ולא יהיו בעיניו כבזויין מפני שהן בלא נשיאת ממון ובלא נתינת ממון אלא צריך להתעסק בכולן כמו שהן מפורשין בפ׳ לא יחפור״ (עיי׳ ב״ב כ׳: ועיי׳ ב״מ קי״ח: ב״ק ס״א:).

* [אחי״ה עד כאן פי׳ ר״ח בכ״י לסנהד׳ (בקובץ כ״י אנגיילִיק׳ דף ע״ד.) ורבינו העתיקו מלה במלה כל מה שסמנתי בסימני רמז. ולפע״ד נ״ל להסביר פירושו של ר׳ יהודה שבאופן ראשון דרש בין איש ובין גרו כלומ׳ בין בעל הבית ובין גרו והוא בן בית עליה. ובאופן שני דרש בין איש ובין אחיו מלש׳ אח (ירמי׳ ל״ו, כ״ב ועיי״ע אח) כלומר תנור. ועל ציון בני עליה סוכ׳ מ״ה: עיי״ע על א׳] —

[1]) בנו״ג תחתון. [2]) בנוס׳ בקצת שנויים.

* 2 **בֵּית עֲלִיָּה** ([Act. 9, 37. 39] wie ὑπερῷον Todtenkammer, Dachkammer in der gemauerten Gruft) אהלו' פי"ז מ"ה ותוספת' אהלו' פי"ז שדה שאבד קבר בתוכה ובנה בה בית ועליה על גביו אם היתה פתחה של עליה מכוון כנגד פתחה של בית עליה טהורה ואם וכ' פי' אהל קבר בנוי על קבר עיי' פ"מ לרמב"ם.

* **בֵּית עָם** (Volkshaus) שבת ל"ב. בעון שני דברים עמי הארץ מתים על שהם קורין לביהכ"נ בית עם ולאה"ק ארונא כ"ה בכ"י מ' וב' ובריש"י ובמנו"ה סי' ה' ועיי' ד"ס צד ל"ב: ובתרג' משלי ל', ל"א בית עַמְמֵי.

* **בית עמד, בית עמל** עיי"ע עמד ב' וע' הרהון.

* **בֵּית עֵצִים** (Holzkammer) יומ' י"א. וירו' פסחי' רפ"א דכ"ז: עיי"ע בית בקר, עירו' ע"ב סע"ב מי שיש לו בית שער וכ' אינו אוסר עליו בית התבן ובית הבקר בית העצים ובית האוצרות הרי זה אוסר עליו, כ"ה בכ"י מ' וא"פ ובד"ש ועיי' ד"ס שם צד קמ"ו. סוט' מ"ג. ילק' שופטי' רמז תתקכ"ג מנין לרבות בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות ת"ל אשר בנה מ"מ. פי' חדר מיוחד להעצים.

* **בֵּית עֲרָבָא** (Ortsname) באיכ"ר סוף פתיחתא עובדא הוי . . בבקעת בית ערבא והוא בירת ערבא עיי' ערך בירה ועיי' נייבויער צד קל"ג.

* **בֵּית עֶרְוָה** (Vorderschlitz zum Uriniren) נדה י"ג סע"ב וילק' תצוה ורמ"ז שפ"ד מכנסי כהנים למה הן דומין כמין פמלניא [גי' הערו' פלניא עיי"ע וכ"ה בילק' ועיקר הגי' פמלנייא עיי"ע והוא = feminalia den Oberschenkel bedeckende Beinkleider של פרשים . . ואין להם לא בית הנקב ולא בית הערוה פירש"י דרכן היה לעשות נקבים במכנסים כנגד בית הערוה להשתין מים לחוץ דרך שם וכן כנגד בית הרעי וכ' אבל מכנסי כהנים אין להם נקבים אלה משום כבוד בגדיהם ושימושיהם וכן העיד בן מתתיהו על הקדמוני' ג', ז', א' והיעראנימוס במכתבו אל Fabíola.

בֵּית פַּאגֵי (א' Ort des Speisens או מל"י φάγω Speise אכל, או מל"מ בַּג בל"ע باج פי' מקום אכילת הקרבנות. ב') שם מקום בהר הבית (Βηθφαγή) בפ' תמיד נשחט בגמ' השוחט [את] הפסח על הפסח (פסחים ס"ג: ירושלמי יומא פ"ו דף מ"ב ע"ד) דתנן השוחט את התודה בפנים (לחומה) [צ"ל ולחמה] חוץ לחומה לא קדש הלחם מאי חוץ לחומה ר' יוחנן אמר חוץ לחומת בית פאגי[1]) ר"ל אמר [אפילו] חוץ לחומת עזרה [לא קדש], ובפ' האשה בגמ' האונן (שם צ"א.) לא שנו אלא דקאי חוץ לחומת בית פגאי אבל קאי לפנים מחומת בית פאגי שוחטין עליו, ובמשנת מנחות בפ' שתי הלחם (צ"ו.) ולחם הפנים כשרות בעזרה וכשרה בבית פאגי, ובפ' השוכר את הפועלים בגמ' ואלו אוכלין (ב"מ צ.) כגון [שדש] לפנים מחומת בית פאגי[2]) ובר"ג דעגל' ערופ' (סוט' מ"ה.) ובפ"ק דסנהד' בגמ' דעריפת העגלה (סנה' י"ד:) מצאן אבית פאגי והמרה עליהן, פי' חומת בית פאגי הוא חומת ירושלים, (א"ב בל"י פירושו אכילה והענין מקום אשר שם הפסח והקדשים נאכלים והיא מחומת ירושלים ולפנים). * [אחי"ה ודע שבע' פגי כתב רבינו וז"ל חומת בית פאגי שם מקום חוץ לירושלים פ"א בע' בית פאגי ע"כ והפי' הזה לוקח מפי' ר"ח לפסחי' צ"א. צד קמ"ד שפי' ר"ח וז"ל בית פאגי פי' מקום חוץ לחומות ירושלים ע"כ וכצ"ל גם בע' פגי, ומזה תראה שפירושו של רבינו סותר זה לזה, ובאמת יותר קשה פירש"י שכמעט בכל מקום פי' באופן אחר מלת בית פאגי ולפום ריהטא לית נגר ובר נגר דיפרקיניה סתירתו, וכן יישובו של הגאון בע"מ הפשב"ע בהך ערך לא יצלח ומה שחנני ה' בזה הוא שיש לבית פאגי שתי הוראות א) כדעת ר"ב מקום אכילה או מל"י או יותר טוב מל"מ בג ובל"ע באג וטעמו אכילה וכ"ה דעת הרמב"ם ז"ל בפ"מ למנחו' פ"ז מ"ג וז"ל: ונכון אצלי שבית בגים היה המקום שאופין בו המנחות ולכך קורין אותו בית בגים מגזרת מפת בג המלך והוא קרוב להר הבית וכ', וכן כתב רע"ב בשם הרמב"ם ותוי"ט למנחו' פי"א מ"ב ומה מאוד נכון גי' כ"י מ' בית פנים והוא כגי' הרמב"ם בית בגים וא"כ אצלי אין ספק שהוא מקום שאוכלים שם הפסח וקדשים קלים וחמורים ובעבור זאת בית פאגי שהוא בית פגים הונח פעם חוץ לעזרה וחוץ לחומת הר הבית פעם לפנים מן חומת העיר וזה מה שפירש"י מנחו' פ"ח: בית פאג: חוץ לחומת הר הבית, ולסוט' מ"ה. פי' כל

---

[1]) בסנהד', סוט' ובע' פגי נכתבה המלה בלא אל"ף ובכ"י ב' בעקד ספרי מינכען הגי' בית פגים וצ"ל בית פגים וכ"ה בדצ"א. וכתב במ"ח ד"ס צד צ"ג. לא מצאתי חבר אבל עיי' בסוף הך ערך. [2]) כ"ה רק בכ"י ו"ו ול"ד ובדפ"ע חסר הך ציון.

שהוא בתוך היקף החיצון של ירושלים קרי בית פאגי ע"כ, וזה כענין חוץ לחומת הר הבית אבל לסנהד' פי' בית פאגי מקום לפנים מן חומת העיר ונידון כירוש' בכל דבריו וכן פי' למנחו' צ"ה: בית פאגי: בכל ירושלים. וכן מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י למנחו' בית פגי: כל העיר. וראיה שבית פאגי מורה מקום אכילה מצאתי באריגינעס שכתב לפי' של מתיאוס דרוש י"ד וז"ל בית פאגי הוא מקום הלחיים שכהנים אוכלים אותם שם וכ"ה בהיעראנימוס למתיאוס כ"א ובכריזאסתאמוס למרק. דרוש י"א ונראה שגזרו פאגי מל"ם פַּכָּא ול"ע فك = לחי. ב) מורה בית פאגי בל"ס בית פַּגֵּי מקום פגים והיה נקרא כן שם מקום בהר הזית קרובה לביתאניא ומצויה איזה פעמים באון גליון (מתיאי כ"א, א'. י"ז; מרק' י"א, א'; לוקי י"ט, כ"ט).

ותו לא קשה מידי בפי' רבינו שאם נקט כאן בית פאגי היא חומת ירושלים ובע' פגי נקט ש ם מ ק ו ם חוץ [לחומות] ירושלים, ושני הפירושים עולים יפה וגם דברי רש"י נכונים הם ואפשר שנגרר אחרי רבינו בראותו שפי' פעם חומת ירוש' ופעם חוץ לחומות ירוש'. ובציונים הראשונים של הערך הנוכחי בודאי בית פאגי כמו בית פגים או בית פגי מקום אכילה שהיא חומת ירושלים וחוץ לעזרה וכ"ה מפורש בתש' גאוני' קדמונים ס' סימן קנ"ב עיי"ש ופי' רבינו סובב והולך על ציוני' ראשונים, אבל בציונים האחרונים הוא שם מקום חוץ לחומות ירוש' ר"ל Bethphage ובזה הענין ג"כ בסנהד' הנ"ל ולכן היטב פי' ר"ח כ"י לסנהד' פגי מקום נקרא בית פגי והוא חוץ לירושלים. וא"כ נראה לי ברור כחמה שבערך הנוכחי צ"ל ב י ת פ ג י = בית פגים (וכ"ה בל"פ پاه) ובע' פגי צ"ל באל"ף: פ א נ י שהוא בית פאגי. ודו"ק ותשכח. ובזה הותרו כל הספקות] —

* בֵּית פַּג (בל"פ فَخ (Zaum, Gebiss ב"מ ט'. זה קנה חמור ובית פגיה פי' בל"פ מתג ורסן ועיי"ע פג ה', ובל"ס וערבי נקרא פך: לחי (עיי"ע הקודם) וא"כ בית פג רסן שמשימין על לחי של חמור.

* בֵּית פַּגְּרֵי עיי"ע בן ציון.

* בֵּית פְּגוּשׁוֹת, פְּגִישׁוֹת עיי"ע פגש א' וע' פגז.

בֵּית פַּךְ (Ort des Oelkruges מל"מ פך, בל"ע فكة, אצל ע' זקנים (φάκος בכלי' פ"ה תנור תחילתו ארבעה (מ"ג) ובר"ג דבמה טומנין (שבת מ"ח:) בית הפך ובית התבלין ובית הנר שבכירה מטמאין במגע ואין מטמאין באויר דברי ר"מ ור"ש מטהר, פי' בית הפך מקום שמשימין שם פך של שמן; בית התבלין מפורש למטה בסוף זה הפרק [עיי"ע בית תבלין]; בית הנר מקום הנר [1] עשוי בכירה לשום בו הנר להאיר ה כ י ר ה. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכל כ"י ובדפ"ר ודפ' ויניצ' אבל בשדפ"ע בט"ס הבירה, פי' להאיר מגזרת אור בהפעיל (עיי' במדבי' ח', ב', ישעי' כ"ז, י"א, מלאכי א', י') כלומ' להצית אש בכירה] —

* בֵּית פְּעוֹר Bethpoer בל"ע بيت فاغور עיר במואב מול יריחו) סוט' י"ג: ילק' קל"ם זאת הברכה וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל גסטרא של בית פעור הראנו היכ' משה קבור וכ' עיי"ע גסטר. ובסנהד' ס"ד. וספרי בלק סי' קל"א אי' פעור ועיי"ע אריח ועיר המואבית הוזכר' במקרא דברי' ד', מ"ו; יהוש' י"ג, כ', ולפי עדות של אייזיביאוס שש פרסאות מבית חרן היתה.

* בֵּית פְּקִיעַ (der Schleudergriff, wo der Riemen angebracht ist) עדיות פ"ג מ"ה נפסק . . בית הפקיע שלה טמאה פי' הקלע אשר בקצה האחד שאוחזין ביד לזרוק האבן פקיע שהוא הרצועה מחובר' בו עיי"ע פקע ד' קלע ב' ופ"מ להרמב"ם ז"ל.

* בֵּית פַּרְוָה עיי"ע פרוה.

* בֵּית פְּרָס (או מל"י φάρος או מל"ע فرزة חלק הנבדל Flächenraum von hundert Ellen, ein abgesondertes, auch gepflügtes Stück Land) בפי"ז באהלות (מ"א, תמורי י"ג. ועיי' תוספתא אהלי' רפי"ז) ה ח ו ר ש את הקבר הרי זה עושה בית הפרס עד כמה הוא עושה מלא המענה מאה אמה [בית ארבעה סאים], בפ"ק דמשקין בגמ' ומציינין בית הקברות (מ"ק ה':) והא תניא [2] שלשה בית הפרס הן: שדה שאבד בה קבר ושנחרש [3] בה קבר ושדה בוכים. מאי שדה בוכים ר' יהושע משמיה דעולא אמר [4] שמספידין בה מתים. ובית הפרס דרבנן כדאמרינן בפ' מי שמתו (ברכו' י"ט: ועיי' כתוב' כ"ח: בכור' כ"ט.) [בבית הפרס דרבנן]. ובפ' חומר בקודש (חגיג' כ"ה:) [בית הפרס . . לא העמידו דבריהן במקום כרת]. ובפסחי' ס"פ האשה (צ"ב.) האונן והמצורע ובית הפרס לא

---

1) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד, אבל בדפ"ע נשמט. 2) כ"ה בכל הדפוסי' הישני' וכ"ה בכ"י מ' וכ"ה בחידי' הריטב"א וכתב שם וז"ל ואע"ג ד מ ת נ י ת ין היא במסכ' אהלות והל"ל ד ת נ ן משום דמתניתין איכא מילי טובא נקט ברייתא שהיא מדברת בקוצר בענין זה ואורחא דש"ס הוא וכ' ע"כ. 3) וכ"ה בכ"י מ' ובכל דפוסי' הישני' וכ"ה בריטב"א ובנו"ג ושדה שנחרש. 4) וכ"ה בע' בך וכ"ה בכ"י מ' רק שם אי' רב הושעיא אבל בנו"ג ר' יהושע בר אבא.

העמידו דבריהן במקום כרות. * [אחי"ה ויש עוד להביא ראיה שבית הפרס רק גזירת דרבנן היא מירו' שבת פ"א ד"ג ע"ג. שמנה שם בין י"ח דבר שרבו ב"ש על ב"ה. ג"כ כיצד בוצרין בית הפרס ובירו' פסחי' פ"א דכ"ז סע"ד בית פרס שהוא מדבריהן ובירו' עירו' פ"ג ד"כ ע"ד סומכוס אומר אף בחולין לכהן בבית הפרס מעתה אפי' בבית הקברות ראוי הוא לעבור על השבות ולוכל וכ' ועיי' שם פ"מ וקה"ע. וירו' פסחי' ספ"ח דל"ו ע"ב נטמא בטומאת בית הפרס משלחין אותו דרך רחוקה כלומ' מטעם שהוא ספק טמא עיי' שם פ"מ וקה"ע. ודע שבענין שיעור וגזרת המלה הרבה דעות בין המפרשים. והע"ב לאהלו' י"ז, א' כללם יחד בזה"ל: בית הפרס. מקום שהטומאה פרושה ומתפשטת שם. ורבותי פירשו פרס לשון (דבור) [צ"ל כמו שאי' ברש"י נדה נ"ז. ד"ה נידש דבר פרוס] ושבור שעצמות שלמות נפרסו שם. ומפי אחרים שמעתי על שם שפרסות בני אדם נמנעים ללכת שם מפני הטומאה עכ"ל. ודע שפי' א' נלקח מפ"מ להרמב"ם אהלו' י"ז א'; פי' ב' מרש"י לנדה שם; ופי' ג' מבעלי תוספות נדה שם ד"ה בית הפרס ועיי' תוי"ט שם. אבל אחר מחילה רבה לא יכשר אף לא אחד מן הפירושים האלה אם נשים עין בקורת על כל המקומות והמשך הענין אשר שם הוזכרה המלה ביה"פ וכבר קם חברי מבית המדרש הגדול של רבינו מהרז"ף נד"ר צוקערמאנדל שמו ושדא נרגא בפירושים הנ"ל (עיי' מ"ע פראנקעל = גרעטץ חכ"ג) וכמה חידושים ניאותים העלה ובפרט שמלת וענין ביה"פ בתוספת' וירו' אינו נאמר רק על שדה שנחרש בו קבר ובאמת תוספתא דאהל' רפי"ז נקט כלל גדול בידו חי"ל: „אין לך שעושה ביה"פ אלא החורש את הקבר בלבד" וגם מ"א של פי"ז דאהלות פתחה ואומרת „החורש את הקבר הרי זה עושה בי"פ" ועיי' עוד מ"ב שם ומקומות אחרים. ולעולם כן משמע ג"כ מבבלי מ"ק ה': ומה שהעיר החכם הנ"ל (מ"ע שם צד קל"ב) שאדרבה ממ"ק שם משמע שבית הפרס שדה שאבד בה קבר ולא שדה שחורשין בה קבר הוא לא דק כהוגן מפני שהוא נגרר אחר גי' המוטעת שלפנינו. והאמת שבדפ' וויניצ' ובסיליאה לי' „בית הפרס כדתנן החורש את הקבר הרי' הוא עושה בית הפרס וכמה הוא עושה מלא מענה מאה אמה" וגם לי' לפני רבינו בע"ה ובעבור זה לא ציינו בראש ערך כאן אחר שציין משנה של אהלו' וכן לי' ברימב"א וכתב בחיד' וז"ל הא דאיכ' במקצ' גוסח' ביה"פ כדתנן החורש וכ' ל"ג ליה דביה"פ דאיירי ביה לענין ציון לאו היינו הא אלא בית הפרס שאבד בה קבר כדאי' בסמוך וטעותא דספרי הוא ע"כ וכן מה שמקשה הש"ס מ"ק שם ושדה שנחרש בה קבר ביה"פ קרי ליה? טעות ספרי הוא ובאמת בכ"י מ' הגי' האמיתית שדה שאבד בה וכ'. וכן הגיהו הגר"א וא"כ בלי ספק סתם ביה"פ אף לבבלי שדה שנחרש בה הוא וזה הועיל לנו למצא פתח פתרון המלה של ביה"פ ולדעתי הוא ל"י שרשמתי בתחילת הע' וטעמה כמו פרז בל"ע מדת ארץ שחלוקה ונבדלת וגם טעמה מדת ארץ שנחרשת ובשתי הוראות האלה שנכללו בל"י φάρος יהיה העקב למישור ונוכל לומר האח ראינו אור! ועתה ברור הוא כי נכללו בשם בית הפרס מלבד שדה שנחרש בה קבר ג"כ שדה שאבד בה קבר ושדה בוכין או לגי' התוספ' אהלו' פי"ז היותר טוב שדה כוכין (עיי"ע כוך). שהרי מאחר שגזרו רבנן טומאת גם על שדה שאבד בה קבר וגם על שדה בוכין שמספידין או לגי' הכ"י מ' שמספידין (ועיי' פ"מ להרמב"ם) בה מתים, בטוב טעם ודעת הונח הכינוי בית הפרס כלו' מדת ארץ (= בית) חלוקה ונבדלת ונאצלת מלבא שָׁמָּה הכהגים ועל שדה שנחרשה ג"כ שפיר שייך כינוי בית הפרס כלומ' מדת ארץ שנחרשת וזו ממש העתקת המלה. ומה שרצה לחדש לנו הרב צוקמנ"ד שבית הפרס טעמה כמו פרס הפסח או אוכל שנפרס טעות הוא עיי"ע פרס, וגם לא מוכח שבית פרס כמו חצי של צמד המקרא וגם בע"מ ד"ס מ"ק צד ו': אות צ' רצה לפרש שביה"פ כמו חצי מענה ולפי זה דמענה מאתים אמה (!) והוא (ר"ל ביה"פ) אינו מטמאה רק מאה אמה מחצית המענה נוכל לומ' דלכן קוראין לו ביה"פ" אבל האמת שמענה רק מאה אמה וגם עיק' הגי' מלא מענה עיי' פ"מ לרמב"ם לאהל' רפי"ז וכ"י מ' ורש"י למ"ק שגרסו חצי מענ' יש לתקן כבדפוס. ומאחר שדלא לי' הגאון בע"מ ד"ס חספא הוית משכחת מרגניתא תותיה שי"ל עוד בית הפרס ממש בל"י πρασία (Beet) וכ"ה בל"ר forus כמו מענה בל"מ, והראשון נ"ל עיקר] — (א"ב פי' בל"ר חצר בית הקבר ומקום פנוי בין הדרך ובין בית הקברות). * [אחי"ה ר"ב כיון על ל"ר forum] —

* בֵּית צְבָאִים עיי"ע בית מקושש.

* בֵּית צְבִיטָה (בל"ע ضبط מקום אחיזה die Stelle, an der man das Gefäss festhält) עיי"ע הבא אח"ז.

בֵּית צֶבַע = בֵּית צְבִיעָה (die Stelle am Gefäss, wo man beim Trinken die Finger ansetzt) בריש משנת חומר בקדש אחוריים ותוך ובית הצביעה בתרומה אבל לא בקדש (חגיג׳ פ״ג מ״א) [1], פי׳ (בגמ׳ כ״ב:) ר׳ יוחנן מקום שנקיי הדעת שותין בו [2]) והוא אצל אוזן הכלי שאין דרך בני האדם להטות הכלי ולשתות מכנגד אזנו מפני שאוחזין אותו באזנו ונקיי הדעת משנין ואין שותין ממקום שכל אדם שותה בו אלא שותין מאצל אזנו כמו שאמרנו. * [אחי״ה כזה פירש רה״ג בתש׳ גאוני׳ קדמוני׳ שם ד״ה מעלה שנייה וכתב שם וז״ל פי׳ בית הצביעה מקום אוזן הכלי וסביבותיו שכך פירשו מקום שנקיי הדעת שותין ומנהג כל אדם להטות את הכלי ולשתות מכנגד אזנו כיון שאוחזין אותו באזנו ונקיי הדעת מושכין את המקום ושותין מאצל אזנו שאין דרך כל אדם לנגוע בו ע״כ והן הן דברי רבינו כמעט מלה במלה]—. ושמואל [3]) פי׳ מקום שצובטו מן ויצבט לה קלי (רות ב׳, י״ד) כמו במקום שתופסו וכן משמע בית הצביעה מקום שאוחזו באצבעותיו. * [אחי״ה נ״ל שכיון רבינו על ירו׳ חגיג׳ פ״ג דע״ח ע״ד שפי׳ כן „בית צביעה שאמרו . . כדרך שהנקיים תופסין בו ושם (ג׳ פעמים) „אחזו בבית צביעתו״ אפשר שנשמטו אחר מלת „כמו״ שתי תיבות „שאיתא בירושלמי״. וכנ״ה בית צביעה בירו׳ שם ובכלי׳ ב״ב פ״ג כמה פעמים. ודע ששורש צבט וצבע בל״ע מן הנרדפים הם כי ضبط מורה אחז ביד וצבע ضبع מורה שימת אצבע בדבר וכ״ה בפ״מ להרמב״ם לחגי׳ (ועיי׳ לכלי׳) והיו עושין בכליהן בעובי הכלי מקום שמכנים בו האצבע כדי לשום שם האצבע בעת השתיה . . והוא הנקרא בית הצביעה ע״כ, ואולי כיון הרמב״ם במלת בעובי הכלי על צביט שטעמה בל״ע עוביו של כלי. וא״כ כלל שתי הנוסחאות בצחות לשונו] —

* בֵּית צַבָּע (Färberwerkstätte) פסחי׳ נ״ה: מ״ק י״ג: והרי״ץ גיאת החוה״מ ר׳ עמוד כ״ב אבל לא צמר מבית הצבע מל״מ לך מצבעין (דניאל ד׳, כ״ב).

בֵּית צַוָּאר (Hemdkragen) בר״ג דבמה טומנין (שבת מ״ח.) מתירין בית הצואר בשבת אבל לא פותחין פי׳ אם קשור בחוט שהוא יכול להתיר מתירו. אבל אין פותחין לכתחילה. * [אחיה וכנ״ה בשבת שם ובמכו׳ ג׳: הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת ועיי׳ פירושו בע׳ פתח א׳ ולזה הפי׳ עולת יפה פי׳ ר״ת הובא בכס״מ הל׳ שבת פ״י, הל״י עיי״ש; וכן מצינו חללה דבי צואר שבת ס״ו: עיי׳ פירושו בע׳ חל י״ב]—

* בֵּית צְלָמִים (Götzentempel) מגיל׳ ט״ו. הוב׳ בילק׳ תהלי׳ כ״ב רמז תרפ״ה כיון שהגיעה (ר״ל אסתר וכ״ה בילק׳) לבית הצלמים נסתלקה הימנה שכינה פי׳ בית ע״ז.

* בֵּית צִיפְּרָא, בֵּית צריפא עיי״ע בן ציון.

* בֵּית קִבּוּל (ein Theil am Gefässe worin man Geld u. s. w. legen kann) כלי׳ י״ז, ט״ז קנה מאזנים והמחוק שיש בהן בית קבול מתכות והאסל שיש בו בית קבול מעות וקנה של עני שיש בו בית קבול מים וכ׳ עסה״מ, עיי״ע קן ב׳, מחק, אסל, מקל וכן הובאה המשנה בקהל״ר ט׳ פ׳ גם זה. שבת פ״ד. אם יש לה בית קבול רמונים עיי״ע דרס ג׳, עגל ט׳. — ובע׳ פנס מביא רבינו כלי׳ פ״ב מ״ד פנס שיש בו בית קבול שמן ועיי׳ שם הר״ש, ותוספ׳ כלי׳ ב״ק פ״ב בית קבול מים או צרורות.

* בֵּית קְבָרוֹת (Begräbnissplatz) ברכות י״ח: אבדר״נ פ״ג מעשה בחסיד אחד וכ׳ והלך ולן בבית הקברות אע״ג שאמרנו במקום אחר (חגיג׳ ג׳: תוספת׳ תרומ׳ רפ״א) איזהו שוטה . . הלן בבית הקברות בכל זאת נקרא חסיד שהוכרח לכך משום מעשה שהיה עיי׳ שם וגדולי התנאים והאמוראים רגילים היו ללכת לבית הקברות להשתטח להתפלל וגם לקבוע ישיבה מדי שנה בשנה ביום מיתת אדם גדול (עיי׳ רש״י ליבמו׳ קכ״ב. ד״ה תלתי ועיי׳ יומ׳ פ״ז. ירו׳ יומ׳ בסוף דמ״ה ע״ג, חגיג׳ כ״ב: מכו׳ ה׳: ב״ק ט״ז:) ברכ׳ י״ט: ב״מ ל׳. סנהד׳ י״ח: אם היה כהן והוא בבית הקברות; שבת ל״ד. טיהר בן יוחי בית הקברות, תוספתא מ״ק ספ״א מטמא בבית הקברות; תעני׳ ט״ז. ירו׳ תעני׳ רפ״ב דס״ה. למה יוצאין לבית הקברות וכ׳, מסכת שמחות רפ״ח יוצאין לבית הקברות וכ׳, ב״מ קי״ד. קאי בבית הקברות ושם:

---

[1]) כ״ה על נכון בכ״י ו״ו א׳ וב׳ וכ״ה הגי׳ בירו׳ במשנה ובתוספת׳ חגיג׳ פ״ג וכ״ה בפ״מ של הרמב״ם שם וכ״ה בתש׳ גאוני׳ קדמוני׳ סי׳ ע״ב וכ״ה בכלי׳ פכ״ה, ז׳ ותוספתא ב״ב כלים פ״ג אבל במשנה שבמשניו׳ כלי׳ שם. גם נ״א בית צביטה ודפ״ע גרסו כאן בט״ס בית צביטה וצ״ל בית צביעה וכן נראה מע׳ צבע ד׳ עיי״ש. [2]) וכ״ה בפי׳ רה״ג לסדר״ט כלי׳ פכ״ה צד י״ח, ובכ״י מ׳ אצל הנוסח צובטין ובגו״ג צובעין ובכ״י ב׳ הגי׳ מקום שבנ״א שותין וכ״ה בכ״י קורוגיל וכ״ה בתש׳ גאוני׳ קדמונים שם ועיי׳ ד״ס חגיג׳ צד מ׳: [3]) ולפנינו בנוסח׳ וכ״ה בפי׳ רה״ג לסדר״ט שם אי׳ א״ר יהודה אמ׳ שמואל.

מ"ט קאי מר בבית הקברות, עירו' פ"ג, מ"א ר' יהוד' אמ' אפילו בבית הקברות כ"ה לגי' המשניות ובפ"מ להרמב"ם וברי"ף וברא"ש וכ"ה בכ"י מ' וכציון המשנ' עירו' ל': אבל בנו"ג במשנ' שבש"ס בבלי ובירו' עירו' ד"כ ע"ג בין הקברו' וכתב בע"מ ד"ס עירו' נ': ונר' שכאן היה כתוב בי' בקו על היו"ד ופשטו לה בטעות ע"כ וכ"ה בירו' תעני' דס"ה, בין הקברו' ותחת זה בבבלי תעני' ט"ז, בית הק', נדה י"ז, הלן בבית הקברות מתחייב בנפשו, יבמו' פ"ו: כהן שאין יכול לאוכלו בבית הקברות וירו' יבמו' פ"ד ד"ו: עד כשהוא בבית הקברות, ירו' עירו' פ"ג ד"כ ע"ד עיי"ע בית פרס, טהרו' פ"ג, מ"ז תינוק שנמצא בצד בית הקברות, ירו' שקלי' פ"ח דנ"א סע"ג מריצה את האבן לבית הקברות, והקבוץ סנהד' מ"ו, שתי בתי קברות היו מתוקנין לבי"ד וביבמ' מ"ז: אי' ב' קברים, ילק' רמז רפ"א והלך לבקשו בבית הקברות, ויק"ר פ"ה וילק' ישעי' ס' רמז ר"צ מסמר או יתד קבוע בבית הקברות, ועיי"ע גל ז', פי' בית קברות שהוזכר כבר בנחמי' ב', ג' או בית קבורתא תרג' איוב ז', ט' כמו מקום הקברות, בירו' נזיר פ"ז דנ"ו, מקום שקוברין בו מתים ובד"א זוט' פ"ח מקום בית הקברות ועיי' ב"ב ט"ו: ורש"י למ"א י"ג, ל' ולמ"ק ט': ד"ה ליחרב ועיי' עוד חצר ב', ועיי' בי קברי, והיחיד בית קבר עירו' ע"ב:

* בֵּית קָדְשֵׁי קֳדָשִׁים (der Raum des Aller-heiligsten) שחש"ר פס' עמודיו בית קדשי קדשים של מעלה . . מכוון כנגד בית קדשי הקדשים שלמטה, וילק' בשלח רנ"ג כסא של מעלה . . של מטה.

* בֵּית קוֹלִין (Gefängniss) שהש"ר ח' פ' היושבת וחבשן בבית קולין פי' בל"י בית כלא או חדר קטן ועיי"ע קל ח', והוא מל"י κάλιος בל"ע قلية בל"י אמצעי' κέλλιον Zelle.

* בֵּית קוּטְנָא (männl. Schamglied) מל"ע قطن (was zwischen den 2 Hüftbeinen עיי"ע קטן ה'.

* בֵּית קִילוֹן (ein Feld, das vermittelst eines κήλων Brunnenschwengels berie-selt wird) ב"ב צ"ט: אמה בית הקילון אני מוכר לך עיי"ע אם ד', שלח ד', ועיי' הרשב"ם נ"א בית הסילון.

* בֵּית קְמָטִים (Falten am Körper) נדה ס"ו: אשה מדיחה בית קמטיה במים ושם, ועיי' מקואו' פ"ח מ"ה בית הקמטים ובית הסתרים אינן צריכין לביאת מים ועיי' ערך קמט.

* בֵּית קְצוּפָה (מל"ע قصف Trauerhaus, eig. Haus des Gemüthzerbrechens) עיי"ע בית אבל הציונים, ופי' קצף בל"ע לב נשבר ונדכה, וזה כינוי טוב לבית אבל.

* בָּתֵּי קְרִיּוֹת (gewölbte Häuser) ב"ר רפי"ח ובתי קריות של אבנים טובים ומרגליות, פי' מל"מ המה קרוהו (נחמי' ג', ג') ועיי' קר י' וקר י"א.

* בֵּית קַתְרוֹס עיי"ע קתרוס א' וע' קולמוס וע' קייף.

* בֵּית רָאִי עיי"ע בית רעי.

* בֵּית רַבָּה (das grosse Studienhaus) ירו' סנהד' פ"י דכ"ח קלסע"א, מן דבית רבה דבר קפרא עד בית רבה דר' הושעיא פי' כמו סידרא רבה שבא בסמוך בסנה' שם כלו' בית המדרש הגדול, ובירו' שבת פ"ו ד"ח, הגי' בית רבא . . עד בית רביה דר' הושע.

* בֵּית רַבִּי (Haus, Familie Rabbi's, R. Jehuda Hanassis) כמה פעמי' בש"ס ד"מ ברכו' מ"ג, שבת קכ"ב, ר"ה כ"ו: תעני' י"ז, יבמו' ל"ד: כתובי' ק"ה, ע"ז י"ט, ירו' שבת פ"ד ד"ו ע"ד ושם רפ"ז, ירו' סוט' פ"ו הל"ד דכ"א, ירו' סנהד' פ"א הל"א, ירו' ע"ז פ"ב דמ"א, ועוד מקומו' אחרים, פי' משפחתו או בית מדרשו של ר' יהודה הנשיא וכן בית רבינו בנזי' ד': ובנדרי' י"ג, אי' תחת זה משום רבי אמרו.

* בֵּית רַבָּן (das Haus ihres Lehrers = Lehrhaus) תינוקות של בית רבן הרבה פעמים בש"ס עיי' ד"מ ברכו' ה'. שבת קי"ט: גיטי' כ"ט, נ"ח, סוט' ל"ה, חולי' פ"א: ע"ז ג': ב"ב כ"א, מלשון בית רבן וכן מל' בי רב ובית סופר עיי' בית ספר, יש לכאורה להוכיח שבית לימוד היתה ממש בביתו של מְלַמד וגם יש לי השערה קטנה והיא כי מתחילה מובן תחת מלת רבן: רבן גמליאל אביו של רשב"ג והוא הראשון אשר יכונה בשם הכבוד הזה עיי' ד"מ למהרז"ף צד נ"ח ובנו (רשב"ג) מעיד ב"ק פ"ג, אלף ילדים [רש"י בחורים] היו בבית אבא ובזמן מאוחר נתפשט הכינוי של בית לימוד תינוקות על שמו של רבן גמליאל בשם בית רבן.

בֵּית רוֹבַע (ein Flächenraum von $10^1/_2$ Ellen im Geviert = 101 Quadratellen) בפ"ג

בפאה (מ"ו) ר' אליעזר אומ' קרקע בית רובע חייב בפאה פי' דיליף שדך משדך מכלאים גבי כלאים רובע בעינן כדתנן (כלאי' פ"ב, מ"א) כל סאה שיש בה רובע זרע ממין אחר ימעט, ר' יהושע אומר בעושה [1]) (בית, ויש למחוק) סאתים דיליף שדה שדה מושכחת עומר בשדה (דברי' כ"ד, י"ט) ותנן גבי סאתים בפ"ו כפאה (מ"ז) קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה וכן עומר נמי, ר' טרפון אומ' ו' על ו' טפחים שיכול לזרוע בה ה' זרעונין בערוגה זה פי' ר' דניאל ז"ל. פי' בית רובע, בית רובע הקב, מצאנו בתוספת כלאים (פ"ב) רובע הקב עשר אמות ומחצי על י' אמות ומחצי. *[אחי"ה רוב מנינו ורוב בנינו של פי' זה נמצא בירו' פאה' פ"ג די"ז ע"ג עיי"ש רק בדעת ר"ט חסרו שם מלות שיכול וכ' ולפ"ד אלה הם דברי ר"ד ז"ל] — וכפי פי' הנ"ל בית רובע הקב שיעורו כמו רובע בית קב שבית קב הוא ארבע מאות וששה עשר אמות ושני שליש אמה וא"כ בית רובע כאה אמה וארבע אמה ושישית אחת והוא י' אמות וחצי על י' אמות וחצי ויתר מעט וזה קרוב מאוד לחשבון התוספתא] —

* בֵּית רֶחֶם (Muttermund, weibl. Scham) שבת ס"ד. כומז זה דפום של בית הרחם (ובירו' שבת פ"ו ד"ח: הגי' זה טפום של רחם) ועיי"ע כמז. ובירו' חלה פ"ב דנ"ח ע"ג המסתכל בעקיבה של אשה כמסתכל בבית הרחם והמסתכל בבית הרחם כילו בא עליה (ועיי' ברכו' כ"ד. ושבת ס"ד: בשנויים).

* בֵּית רִימָה (viel. Rame bei Usah, s. Schw. 141) מנחו' ט', ז' שניה להן בית רימה אולי הוא בית רמתא עיי"ע הבא ולדעת מהרי"ש הוא כפר שרשמתי.

* בֵּית רַמְתָה (בל"ם עיר ששמה במקרא בית הרם ואצל אייזיביאוס ובן מתתיהו Βηθαράμφθά, Βηθραμφθά) ירו' שביעי' פ"ט הל"ב דל"ח ע"ד בית הרים בית רמתא בית נמרה בית נמרין, ובתוספ' שביעית פ"ז הגי' בית נמרא רמתא ובל"ם היא עיר בית הרם ובית הרן של מקרא (במדבי ל"ב, ל"ו; יהושע י"ג כ"ז) ובירו' שם העברי ושם הארמי הוזכרו יחדיו וכן הענין בשם בית נמרה שהוא ל"מ (עיי"ע בית נמר) ושם האחרון בית נמרין, אבל בתוספ' שביעי' הנ"ל אי' רק שם אחד וצ"ל תחת רמתא: בית רמתא וגם היעראנים' (ערך בית הרם) ואייזיביאום (אונומסטיקון הך ערך) קוראין כזה, וכתבו שהעיר נקראת מהורדוס אנטיפס לכבוד אשת הקיסר אוגוסטוס Libias וכן הוזכרה עיר Λιβιάς אצל בן מתתיהו על הקדמוני' י"ד, א', ד' אבל במקומות אחרים (עיי' על הקדמ' י"ח, ב' א'; ושם ב'; ושם ד', ו'; ושם כ', ח', ד'; ועל המלחמ' ב', ט', א'; ב', י"ג, ב'; ד', ז', ו') הוזכרה העיר Ἰουλίας וקרובה היתה לעמק חשבון וזה מה שאמ' הירוש' שם יתר מממלכת סיחון מלך האמורי אשר מלך בחשבון בית הרים [והוא בית הרם] בית רמתא וכ', וכן בתוספ' שביעי' הנ"ל איזהו הר שבעבר הירדן כגון הרים [צ"ל בית הרם] וכ' שפלה שלה חשבון וכל עריה וכ' כגון בית נמרה רמתא [צ"ל בית רמתא], והיתה העיר הזו במזרחו של ירדן ובצפונו של ים המלח וזה מה שדרש ר' יוסף (בשבת כ"ו. עיי"ע אפרסמון) כורמים (ירמי' ל"ט, י') אלו מלקטי אפרסמון מעין גדי ועד רמתה ור"י דרש כורמים כמו בית הרם והוא בית רמתא ובאמת קו הישר הולך בשפת מערבית של ים המלח מעין גדי ועד בית רמתא על כן אמר שפיר מלקטי אפרסמון מעין גדי ועד רמתה ושם באמת צומחין עצי בלסמון, והעיר ההיא היום נקראת er Rameh עיי' ראבינזאהן ח"ב, תקנ"ד ועיי' גרעטץ קורות היהוד' ח"א צד תס"ד והלאה.

* בֵּית רִימָא (פי' בל"ם اسپرز, בלש' הוצואריש açpraç Pferdebahn, Rennbahn) בתרג' בראש' י"ד, י"ז עמק המלך, ובתרג' לירמי' ל"א, ל"ט שער הסוסים בית ריסא פי' בל"פ מקום מרוצת סוסים אסף ר י ס ועיי' מהרי"ף עט"ש נ"ז ועיי"ע רם ד'.

* בֵּית רַעִי, רַאִי (בלש' בקטרי' ri, iri בלש' הוצואריש ré, בל"פ החדשה ریدہ Unrath וא"כ נסתעפו ארבע הוראות א') Abtritt ב') Nachtgeschirr ג') Kropf der Vögel ד') Mastdarm) שהש"ר ג' פי' כמעט אין דרכם של מלכים להיות מניחים בית הרעי שלהם לפנים מטריקליניהון פי' אין דרך מלכים לפנות חוץ מטרקלין שלהם וכן הוא ממש הגי' בילק' ישעי' כ"א רמז רפ"ח — בכלי' פי"ז מ"ב בית הרעי שאינו מקבל משקין אע"פ שמקבל את הרעי טמא והגי' יותר נכונה כיון שמקבל וכ' עיי' הר"ש שם. ולפי גי' הרא"ש ורע"ב ותוי"ט בית ראי מובן דרשת הספרא (ויקר' א', ט"ז) פ"י והסיר את מראתו . . מה אם במקום שהכשיר בית הראי פסל את העור

[1]) כ"ה ג"כ בכ"י מ' וכ"ה בירו' ובנו"ג העושה וט"ס הוא.

כאן שפסל בית הראי וכ׳ ודרש מראתו שהוא בל״ע يرى פי׳ זפק מלשון ראי מקום שהאכיל׳ נעשה ראי = רעי וכן תרגומו באוכליה עיי״ע אכל ב׳ וכ״ה בזבחי׳ ס״ה סע״א דרש ב נ ו צ ת ה זפק ופירש״י לשון פ ר ש ודבר מאום הוא וכ׳ ונ״ל שמלת נוצתה לשון קטיעה תחת נוצאתה משרש יצא וממנו בדרז״ל ציאה וע״י פי׳ זה הותרו כל הספקות בין פירושי המפרשים ורש״י ורד״ק וראב״ע פירשו ג״כ כראִי של מקרא (נחום ג׳, ו׳) מלש׳ ראי. — ב״ב כ״ב. מנחו׳ ס״ט. והקיאה דרך בית הרעי ועיי״ע פיל וא״כ הוראת המלה בל״פ ציאה ודבר מיאום ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים א׳) בית הכסא, ב׳) כלי מיוחד לעשות האדם בו צרכיו, ג׳) מקום זבל וטינוף בזפק של עוף, ד׳) בית הנקב להוציא גללים שם ועיי״ע בית ערוה ועיי״ע רע ה׳. ועוד עיי״ע גמש וע׳ לקט.

* בֵּית רוֹעִים (Hirtenwohnung) בכורי׳ כ״ו: והמסייעים בבית הרועים עיי״ע בית גרנות ובית מטבחים.

* בֵּית שׂוֹאֵבָה = בֵּית שְׂאוּבָה (בל״ם שׁוּבָא das Fackelhaus, d. h. der jer. Tempel in seiner Beleuchtung) סוכ׳ רפ״ה מ״א חליל של בית השואבה ושם בגמ׳ נ׳: חד תני שואבה וחד תני חשובה מאן דתני שואבה לא משתבש דכתיב (ישעי׳ י״ב, ג׳) ושאבתם מים וכ׳ ובירו׳ רפ״ה דסוכ׳ דנ״ה. למה נקרא שמו בית שואבה שמשם שואבין רוח הקודש על שם ושאבתם מים וכ׳ ועיי׳ תוספות סוכ׳ שם ד״ה חד, סוכ׳ שם מ״ב דנ״א. מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו, במוצאי י״ט הראש׳ של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול מ נ ו ר ו ת ש ל ז ה ב ה י ו ש ם . . ובידיהם כ ד י׳ ש מ ן של מאה ועשרים לוג וכ׳ (כ״ה לגי׳ כ״י מ׳ וכן הוא במשניות נאפולי ופיז׳ וכן הוא בירושלמי ועין יעקב וכן הוא בציון המשנ׳ בסוכ׳ נ״ב:) ולא היה חצר בירושלים שאינה מְאירה מאור בית השואבה (ובכ״י מ׳ מאור של שואבה) חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין בפניהם באבוקות של אור שבידיהן (ובכ״י מ׳ ובמשני׳ נאפו׳ ופיז׳ ובירו׳ ובתוספתא פ״ד לי׳ שלאור שבידיהן וכן העיק׳ כמו שאוכיח בסמוך). ובגמ׳ סוכ׳ נ״ג רע״א אשה היתה בוררת חטים לאור של בית השואבה (ועיי׳ תוספ׳ שם ד״ה אשה ועיי״ע קל ה׳) ושם ובתוספת׳ סוכ׳ פ״ד ועיי׳ ירו׳ סוכ׳ שם דנ״ה רע״ד אמרו עליו על רשב״ג כשהיה שמח שמחת בית השואבה היה נוטל שמונה אבוקות של אור וזורק אחת ונוטל אחת וכ׳. אמנם כן הוכרחתי להאריך בציונים לחזק דעתי המתנגדת למפרשים וביניהם להתייר הגדול רש״י ז״ל שפי׳ בית השואבה: ניסוך המים כדמפרש ושאבתם מים בששון ע״כ וכ״ה ברע״ב ועיי׳ תוי״ט שהביא דברי הרמב״ם אבל עינינו הרואות שבירו׳ ציין הך פסוק לשאיבת רוח הקודש ודע שתוי״ט נזיר פ״ה מ״ה נקט כלל גדול בידו וז״ל ונתקיים דברי הרמב״ם אע״פ שבגמ׳ לא פירשו כן הואיל לענין דינא. לא נפקא מיניה ולא מידי הרשות נתונה לפרשו . . שהרשות נתונה לפרש במקראות כאשר עינינו רואות חיבורי הפירושים שמימות הגמ׳ אלא שצריך שלא יכריע ולא יפרש שום דין שיהא סותר דעת בעלי הגמ׳ עכ״ל הזהב. ועיי׳ הקדמה לספר ע״מ ישל הגאון שי״ר. ועל יתד נאמן תליתי גם אני פִיתושי יען כן שסיפור בעלמא הוא ולא נ״מ לדינא ואומר שבית שואבה צריך לגרוס כגי׳ כ״י ב׳ בכל הפרק בית ש א ו ב ה עיי׳ ד״ס שם צד ע״ט: ודע שבל״ם שוּבא פתרונו אוֹר ואבוקה ונגזר משורש שוב ובל״ע شبّ פי׳ בוער וכן בל״ס שובבא פי׳ חמימת אש ומזה הענין שביב בל״מ ואם גם נקיים גי׳ הדפוסי׳ שואבה י״ל שהוא כמו ל״ע שהאב פי׳ אש בוערת (וההברות מתחלפות לרוב פעמי׳ כנודע) וא״כ בית השואבה הוא מקוֹם (בבית המקדש) אשר שם אבוקות בוערות ומאירות ולזה יסייעו כל הציונים הנ״ל וגם סיפור על רשב״ג שהיה נוטל ח׳ אבוקות וכ׳ אבל גי׳ המשנ׳ בדפוסי׳ באבוקות של א ו ר ש ב י ד י ה ן איני הגוני כל כך שהרי אבוקות היו מושמות ומחוזקות בבית המקדש ולא היו נוטליי אותן, והבן זה.

* בֵּית שְׁאָן (Bethsan, Scythopolis) עיי״ע בשן ב׳ ושם אפרשנו.

בֵּית שְׂאוֹר (Gefäss zum Sauerteig; בֵּית חֲרוֹסֶת Behältniss zum Anstellen von einer Tunke, Essig u. Sauerem) בפ׳ כל שעה בס״ג חמץ של נכרי (פסחי׳ ל׳:) כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה בצונן חוץ מבית שאור הואיל וחימוצו קשה.[1]) א״ר אסי[2]) ובית חרוסת כבית שאור שחימוצו קשה דמי[3]). פי׳ כלי עץ שנשתמש בהן בצונן חמץ משתמש בהן מצה בלא הגעלה דכיון דצונן הוא לא בלע חוץ מבית

[1]) כ״ה בכ״י מ׳ ובכ״י א״פ עיי׳ ד״ס פסחי׳ צד מ״ב: ובנוי״ג בקצת שנויים. [2]) בנו״ג ר׳ אשי ובכ״י מ׳ ובבה״ג ובר״ח ובראי״ש הגי׳ אביי. [3]) עד כאן חסר בדפ״ר.

שאור כלי שעושין בו שאור לחמץ העיסה כיון דחריף הוא כרותח הוא ובלע ואין משתמש בו מצה אלא בהגעלה, ובית חרוסת כלי שעושין בו כל השנה חומץ וציר כדי ללפת בו פת ואפשר שטובל בה פת חמה[1]) ומחמת חריפות בלע הכלי ואין משתמש בו מצה אלא בהגעלה, ובכלי׳ פ״ח תנור (מ״ו) בית שאור מוקף צמיד פתיל, פי׳ כלי חרש עשוי להניח בו שאור והוא צמיד פתיל. * [אחי״ה ור״ח לפסחי׳ צד נ״א פי׳ ג״כ כלי חרש שמצניעין בו שאור ע״כ והגי׳ כל הכלים של חרש אי׳ ג״כ ברי״ף וברא״ש בשם הר״ח, ופתרון חרוסת עיי״ע ומש״כ] —

* בֵּית שְׁחִיטָה (1 die Schlachtstelle am Halse des Thieres, 2. Schlachthaus) חולי׳ ח׳, והאיכא צדדין בית השחיטה, שם ע״ב בית השחיטה רותח . . בית השחיטה צונן, פסחי׳ ע״ד סע״א כיון דאיכא בית השחיטה דמחלחל, פי׳ מקום בצואר ששוחטין שם הבהמה, ועוד פתרונו מקום השחיטה בבית מטבחים שמ״ר פ״כ מלך שקנה פרה לקנין והיתה ביתו אצל בית השחיטה אמר אם אני מוליך אותה אל דרך ביתי היא רואה את בית השחיטה וכ׳, פי׳ בית הטביחה וכן פי׳ רבינו בע׳ טבח בית הטביחה עיי׳ בית השחיטה, ועיי׳ עוד ע׳ נפש א׳.

* בֵּית שֶׁחִי (1. Achselbug, 2. Krümmung) נזיר נ״ח, המעביר בית השחי ובית הערוה הרי זה לוקה, ושם נ״ט, המעביר בית השחי ובית הערוה לוקה משום לא ילבש גבר וכ׳ עיי״ע לא א׳; ספרא פ׳ תזריע פ״ד וכ״ה בשמ״ר פט״ו האיש נראה כעודר וכמוסק זיתים כעודר בבית הסתרים וכ׳ וכמוסק בבית השחי האשה . . כעורכת בבית הסתרים וכ׳ עיי׳ הר״ש לנגעי׳ פ״ב מ״ד, פי׳ מקום כפיפה תחת אציליו עיי״ע שחי וע׳ בי שיחיא. ופתרונו עוד כפיפת הנהר ועקומו ומזה הענין בירו׳ הוריו׳ פ״ג דמ״ח: אמת בית השחי . . שהיה שוחה אמה עד שלא יפתח (כ״ה בדפ׳ זיטאמ׳ ובד׳ קרט׳ אי׳ שיחה וכ״ה בירו׳ ב״מ ספ״ב ד״ח ע״ד אמת בית השיחי ובתמי׳ פ״ג מ״ו רק השחי).

* בֵּית שִׁרְיוֹן עיי״ע בית שריי.

בֵּית שְׁכִינָה (Aufenthalt der göttl. Majestät) במד״ר פ״ז ארץ כנען כשרה לבית שכינה ואין עבר הירדן כשרה לבית שכינה.

* בֵּית שַׁלְחִין (ein künstlich durch Menschenhand berieseltes Feld) כבר חוינו דעתינו בענין גזרת המלה הזו בע׳ בית בעל ועתה באתי להוסיף על הציונים שם עוד תוספת׳ שביעי׳ פ״ה אף קלחין של בית השלחין שיבשו אסורין בהנאה, תוספתא מנחו׳ פ״י אסור לקצור בית השלחין שבהרים בית הבעל שבעמקים קוצרין וכ׳, וזה הציון ראיה לפי׳ של רבינו בע׳ שלח ד׳ עיי״ש.

* בֵּית שֶׁמֶשׁ (Sonnenstadt, Heliopolis) במנחו׳ ק״י, וכבר הוזכרה עיר מצרית כמה פעמים במקרא.

* בֵּית שִׁינַיִּם (der Ort der Zähne, euph. die inneren Theile der weibl. Scham) ירו׳ יבמו׳ רפ״ו ד״ז: כל הטמאות שהיא מטמא אינה מטמאה אלא עד בית השיניים . . עד בית השיניים ומבין השיניים ולפנים ובבבלי נדה מ״א: הגי׳ עד בין השיניים ופירש״י כמין שיניים יש בתוך הרחם תלתולי בשר.

1. בֵּית שַׁעַר (der Platz vor dem innern Thor) בס״ג דהדר (עירו׳ ע״ב:) ובסוט׳ בפ׳ משוח מלחמה (מ״ג.) בית שער אכסדרה ומרפסת פי׳ יש למגדלים ב׳ שערים זה לפנים מזה והריות שבאמצע נקרא בית שער. * [אחי״ה וכנ״ה עירו׳ ע״ה: ע״ו. ועיי׳ שם פירש״י והצורה] —

* 2 בֵּית שַׁעַר (Der Sitz des hohen Gerichtes) שהש״ר פ׳ שריך פי׳ מקום ישיבת הסנהדרי׳ ועיי״ע הבא אח״ז.

* בֵּית שְׁעָרִים (wahrsch. Esch-Schayerah im Osten von Sephoris vgl. Rob. 3, 585) הוא מקום בית ישיבת רבי אולי מגזרת ע׳ קודם לזה אבל יותר נראה שהיא עיר הרשומה וקרובה לציפורי היתה וזה ששנינו לענין גלות סנהדר׳ בר״ה ל״א: והובא בילק׳ ויחי רמז קס״א וילק׳ ישעי׳ כ״ו רמז רצ״ו משפרם לבית שערים ומבית שערים לצפורי, ובסנהדר׳ ל״ב: כתוב׳ ק״ג: הלך אחרי רבי לבית שערים ועיי״ע בית שריי.

* בֵּית שַׁוְפְרֵי (Sawâfir südöstl. von Asdod) ויק״ר פכ״ב עובדא הוה בחד גברא דהוה קאים וחפר בהדה בקעת בית שופרי אולי מל״מ (מיכ׳ א׳, י״א) יושבת שפיר ונ״ל שאחת היא עם כפר ספורייא בירו׳ קידושי׳ פ״ג דס״ד סע״ד וכעת שם העיר הקרובה לאשדוד כך שמה ועיי׳ מהרי״ש ת״א צד פ״ז וראבינו׳ ח״ב, צד תרל״א.

* בֵּית שְׁפִיתָה (Rand, Saum) כליי׳ פ״ח מ״ט (בור) [צ״ל כור] שיש בו בית

---

[1]) כ״ה רק בכ״י וי״ו ובדפ״ע חסר ועיי׳ פירש״י ד״ה בית חרוסת.

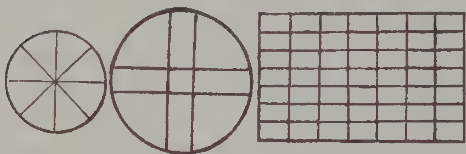
שפיתה טמא. והקבוץ שם ובכלי' פ"ד מ"ד שפיות עיי"ע ספ ג' והוא כמו זר ולזבז עיי' פ"מ להרמב"ם כלי' פ"ה, מ"ד ורע"ב שם פ"ח מ"ט. ונגזרה המלה מל"מ שפה, בל"ס סִפתא בל"ע شفا קצה, שולים.

בֵּית שְׁקוּעַ (Vertiefung eines Hohlgefässes das Licht hineinzustecken) בספ"ב בכלים (מ"ח) ובית שקועו של נר מטמא באויר. פי' "כלי נחושת והוא משוקע ומניחין אותו למעלי מן הפרח של מנורה · ועל אותו כלי מניחין הנר והוא לשני דברים אחד שלא יתלכלך הפרח של מנורה ואחד שיקבל השמן הנשפך מן הנר". * [אחי"ה לוקח אות באות מפי' רה"ג לסדט"ה רק שם צד ד' אי' עוד אחר והוא משוקע התיבות: "כמעט כדי שינתן בו הנר כטיית כלי שרן" ול"נ שצ"ל שרג = בל"ע سراج, سرج פי' נר בוער במנורה. וקרוב לפי' זה אי' ג"כ בפ"מ להרמב"ם עיי"ש אבל הר"ש לא פי' כן אף כי בענין לפיד בסמוך פי' כרבינו מלה במלה] —

* בֵּית שַׁרְיֵי (= בֵּית שְׁעָרִים = wahrsch. das obige Schayerah) ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: וירו' כתוב' פי"ב דל"ה, ואחתוניה לבי שריי פי' הניחו ארונו של רבי למקום ההוא ונ"ל שהוא בית שערים למעלה וכן משמע מבבלי כתוב' ק"ג: וכן פירש"י שם מקום קברו מוכן לו בבית שערים ובירו' תרומ' פ"ח דמ"ו רע"א מעשה שירד ר' יוחנן בן נורי אצל ר"י בן ברוקא אבא לבית שריי ובתוספ' תרומות פ"ז הגי' מעשה שהלך ר' יוחנן בן ברוקא אצל ר"י בן נורי לבית שערים ומזה נראה בעליל שיווי שני המקומות וגם לעדות כו"פ שם העיר אשערה ולדעתי הוא שיירה שדברנו בה אבל לדעת מהרי"ש ת"א צד קל"ד בית שיריין, בירו' סנהד' פ"ז דכ"ד: הוא כפר מעבר לירדן בין טבריא ובית שאן אבל לפנינו בירו' שם אי' הגי' בית שידיון ומצאתי סמך לדעתי מב"ר ספצ"ח רובצת תחת זו בית שאן בבית השריי ובדפוסי' ישנים אי' זו בית שאן בבית שאן בבית השריי נשמע מזה-שבית שריי היה אצל בית שאן ולולי מסתפינא הייתי אומר שהיה זה כינוי לבית שאן ולא שם מקום על שם שאי' בחולי' ו': ובירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג ר' התיר בית שאן עיי' שם על כן קראו בית שריי לדוגמת (עדיו' פ"ח, מ"ד) יוסי שריא, דרך לעג, אכן בית שריי לעיל הוא בל"ם בית שערים (וכ"ה בפ"מ לירו' כלאי' הנ"ל) כי מדרך הירושלמי להבליע ההברות וזה נמצא לרוב בשמות פרטיים עיי' מבה"י למהרז"ף צד ח': ובירו' מ"ק פ"ג דפ"ב רע"ג כגון דאילין דקברין בבית שריי ובראש מ"ק פ"ג סי' פ"ו הגי' בשם הירו' כגון אלו דִקסרין דקברין בבית בירי וצ"ל בבית שיירי ועיי' עוד גי' התוספ' במ"ק כ"ב. ד"ה מהדריתו.

בֵּית תַּבְלִ[ין] (Gefäss zur Aufbewahrung von Gewürz = ar. تابل, in Fächern getheilte Gewürzbüchse) בפ"ב בכלי' (מ"ז.) בית תבלין של חרש[1]. פי' כלי חרס הוא ויש בו בתים הרבה כדי לשום בו תבלין לבד לבד וזה צורתו. * [אחי"ה ואי' הצורה רק בדפ' פיז' ובכ"י ה"ב, ובכ"י פאריז ואני אציירם כולם זה אצל זה.

בדפ' פיז' הצורה כזה: בכ"י ה"ב כזה: בכ"י פאריז כזה:

ומפי' הרמב"ם לכלי' שם נראה שליון ג"כ על צורה ראשונה שכתב שם הוא כלי חרס נחלק בעת עשייתו לרבועים רבים נעשו לשום בהן מיני תבלין כדי שלא יתערבו קצתם בקצתם] —

* בֵּית תֶּבֶן (Strohmagazin) עיי"ע בית עצים.

* בֵּית תּוֹרֵי (Rinderstallung) ואל הַבקר (בראשי י"ח, ז') תרג' כ"י ולבית תורי עיי' עמת"ר למהרי"ל הך ערך, ובנו"ג ולות תורי.

* בֵּית תֵּיאַטְרִיאוֹת, תֵּיַטְרִיּוֹת (בל"י θέατρον das Theater) קהל"ר פ' כל הנחלים בבתי כסאות ובבתי תיאטריאות עיי"ע בית כסא, ובירו' ברכו' פ"ט די"ג. ע"ג בשעה שהקב"ה מביט בבתי תיטריות ובבתי קרקסיות יושבות בטח ושאנן וכ' עיי"ע קרקס ד' וע' תיאטריות.

* בֵּית תַּלְמוּד (Lehrhaus für Traditionsunterricht) עיי"ע בית ספר.

* בֵּית תּוֹרֶף=תּוֹרְפָּה (בל"ע الطرفان weibliche Schamtheile) נדה פ"ח, מ"א ובגמ' שם נ"ח כמה פעמים בית התורפה פי' כמו מקום תורפה ברכו' כ"ד. ושבת ס"ד: ועיי"ע תרף ב' והושאל גם על דבר שאינו חי עיי' שבת קט"ו. פסחי' ט"ו. כ': בכור' ל"ג: תרומ' פ"ח. מ"ח פי' מל"ע כמו שרשמתי וכן מורה על שפת גליון בל"ע طرف וזהו תורף הגט ועיי"ע תרף ב', בתי"ר א' במדב' כ"ה, ח' העתיק אל קבתה: בבית בהתת תורפה

[1]) וכנ"ה שם בית תבלין של עץ ופי' ר"ש עשוי מגורות. וכ"ה הלשון בתוספת' כלי' ב"ק פ"ב בית תבלין של עץ העשוי מגורות מגורות וכי.

ונראה ששתי העתקות נתחברו יחד וכספרא: לתוך נקבות שלה וזה מה שהעתיק התרג׳ בשני אופנים האלה. ותר״י א׳ לדברי׳ כ״ח. נ״ז מבין רגליה: דתיפק מבית תורפה. וכן הוא בל״ע الطرفان רגלים. ולישנא דמישתמע אבי תרי אפי הוא ר״ל רגל ובית הערוה.

* בִּית, בּוּת (בל״ע بيت בל״ס בָּת übernachten) עיי״ע בת כי שם ציינו רבינו ועיי׳ מ״ש וממנו השם ביתא עיי״ע הבא אח״ז.

* 1 בֵּיתָא, בַּיְיתָא (Haus, übtg. Gehäuse) שבת ע״ז: ביתא בוא ואייתי עיי״ע בית א׳, מגיל׳ ט״ז. ווי מביתא ווי מברא. ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ח ע״ג ההין ביתא דלרע לא נהגין כן, ובירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח סע״א ההן בייתא דלרע וכ׳, יבמו׳ ק״ט: דבייתיה כי בייתיה דמי, ב״ר פל״ב ביתא קילקלתא. ובהשאילה כמו תיק ברכו׳ ו׳. בחד ביתא אשריך ישראל ומי כעמך ישראל בחד ביתא או הנסה אלהים בחד ביתא ולתתך עליון בחד ביתא וכ׳, ושם תינח בחד ביתא בשאר בָּתֵּי מאי פי׳ תִיק של תפילין שפרשיות כתובות בו. — ועוד עיי״ע בית ג׳.

☞ 2 בֵּיתָא (Der 2. Buchst. im Gr. Βῆτα) משנת שקלי׳ פ׳ בשלשה פרקים (פ״ג מ״ב) יונית כתוב בהן אלפא ביתא גמלא פי׳ שם אות שנייה של יונים. * [אחי״ה ויותר טוב הגי׳ גמא = Γάμμα עיי״ע גם ג׳ ועיי׳ עוד יומא ס״ב. ס״ד. מגיל׳ כ״א: ועיי׳ תוספות קידוש׳ נ״ד. ד״ה מעלין] —

* בִּיתְאִינִיקִי (בל״ר Bythinisch, Bythinicus) עיי״ע אנייקי. ועיי״ע ותינייקי.

* בַּיְתוּס, בָּיְיתוּס עיי״ע הבא.

בַּיְתוּסִי. . . . סִין (Anhänger des Boethos eig.= gr. Βοηθόος im Kampf Anstürmer; dann E. N. der nach ihm benannten rel. Sekte) בר״נ דח׳ שרצים (שבת ק״ח ועיי׳ ירו׳ מגיל׳ פ״א הל״ט רע״א ע״ד) שאל ביתוסי אחד את ר׳ יהושע הגרסי מנין שאין כותבין תפילין אלא ע״ג עור בהמה טהורה. ובר״נ דר׳ ישמעאל במנחות (ס״ה.) שהיו ביתוסין אומרי׳ עצרת אחר שבת [1]). פי׳ ביתוסין תלמידי ביתוס ומפורש באבות דר״נ (פ״ה [2]) ב׳ תלמידים היו לו לאנטיגנוס איש סוכו ושמם צדוק וביתוס ושנה להם (אבות א׳, ג׳) אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס וכ׳ והלכו ושנו לתלמידיהם ולתלמידי תלמידיהם ולא אמרו פירושו עמדו ודקדקו אחריהן אמרו אילו היו יודעין אבותינו שתחיית המתים ומתן שכרן של צדיקים בעוה״ב לא היו שונין כך עמדו ופירשו מן התורה ואמרו מסורת ביד פרושים לצער עצמן בעוה״ז ולעוה״ב אין להם שכר ויצאו מהם שנים משפחות רעות צדוקין וביתוסין ונקראו צדוקין לשם צדוק, ביתוסין לשם ביתוס. * [אחי״ה וכנ״ה ר״ה כ״ב: פעם אחת ביקשו בייתוסין להטעות את החכמים שכרו שני בני אדם וכ׳, ובתוספ׳ פ״א פעם אחת שכרו בייתוסין שני עדים לבוא להטעות את חכמים לפי שאין בייתוסין מודים שתהא עצרת אלא בא׳ בשבת וכ׳, וירו׳ ר״ה רפ״ב דנ״ז ע״ד מעשה ששכרו בייתוסין וכ׳, ירו׳ יומ׳ פ״א רהל״ה דל״ט. ולמה משביעין אותו מפני הבייתוסין שהיו אומרי׳ וכ׳ ובבבלי יומ׳ י״ט: הגי׳ כדרך הצדוקין עושין, תוספת׳ סנהד׳ קלספ״ו בשביל לעקור מלבן של ביתוסין (מכוי הי: צדוקים). ושם פרטי זה נ״ל לגזור מל״י שרשמתי וטעמו הלך בראש במלחמה חזקה, וזה הכינוי מאוד מאוד יאות למייסד הכת שלוחמת לנגד הפרושים וכן נקרא משפחתו: בית בייתוס פסחי׳ נ״ז. ושם עצם פרטי נמצא עוד גיטי׳ נ״ו. סוכ׳ נ״ב: יבמו׳ ס״א. מרתא בת ביתוס. ובאיכ״ר פ׳ על אלה הגי׳ מרים בת בייתוס פי׳ שהיתה מכתתו של בייתוס. ירו׳ ב״מ פ״ה ד״י: בייתוס בן זונין, ירו׳ עירו׳ פ״ו דכ״ג ע״ג ר׳ יוסטי . . בשם רבי בייתוס עיי׳ מבה״י למהרז״ף ס״ח: ודע שגי׳ דפ״ר בית סין ובכ״י ע׳ ביתסין וגם מסודר שם ובדפ״ע לפני ע׳ בית עליה וכל זה טעות הוא ועל נכון הוא בדפ׳ אמש׳] —

בֵּיתוּר [צ״ל בֵּייתוּר = בֵּי יַתּוּר] (Jattir, das heut. Jather = bibl. יַתִּיר die Gegend von) בסוף חלה (פ״ד מ״י) נתאי איש תקוע הביא חלה מביתור פי׳ שם מקום. * [אחי״ה ונ״ל להוסיף מפי׳ הר״ש לחלה: שם מקום בחוצה לארץ. ודע שט״ס נפל בכתיבת שם מקום זה מאשר החליפוהו עם ביתר של ערך הבא אח״ז ועיקר הגי׳ במשנה דפ׳ נאפולי בייתר או בדפ׳ וויניצ׳ ר״פ מביתיר רק נ״ל לכתבו בשתי תבות בי יתר או בי יתיר ובהגה׳ רי״פ נ״ב סוף חלה וז״ל במקצת ספרי ירו׳ כתוב בייתות והוא טעות וצ״ל ביתתר כי ביתר קורא בירו׳ ביתתר ע״כ ובמח״כ גם זה טעות שבלי

[1]) עיי׳ ספרנו על העתקה פרסית שהארכנו למעניתו צד רנ״ו ואילך. [2]) ועיי׳ שם בשנויים הבאים בל״ס מזמן מאוחר ועיי׳ עוד ג״כ בשנויים ובקיצור בפי׳ הרשב״ם לב״ב קט״ו: ד״ה עם בת הבן ועיי׳ בפי׳ הרע״ב לאבו׳ א׳, י״א ולידי׳ פ״ד, בה״א בלי מקור.

ספק אין זה ביתר הסמוך וגי׳ בייתות (וכ״ה בדפ׳ זיט׳) צ״ל בייתור והוא כגי׳ דפו׳ נאפ׳ הנ״ל ול״נ שהיא יתיר של מקרא (יהושי ט״ו, מ״ח; עיי׳ כ״א, י״ד) ולמפות מהרי״ש וקיעפערט היתה לצד דרומי מערבי מעיר תקוע וגם היום נקראה Attir, Jather עיי׳ מהרי״ש ת״א צד ע״ה וראבינז׳ ח״ב תכ״ב ואילך וכן כתב כו״פ פי״א למערב ירושלים דרומי כשלש שעות הוא ביתר ע״כ ול״נ להגיה כשלשים שעות ובזה הותרו הספקות של תוי״ט בסוף חלה עיי״ש. וראיה מופתית לתיקוני: בי יתור, בי יתיר מצאתי מירו׳ שביעית פ״ו דל״ו ע״ג תוספתא שביעי׳ פ״ד, ספרי סוף עקב וילק׳ עקב רמז תתע״ד שנמנה בין תחומי א״י מחרתא (תוספ׳ סחרתא, ספרא נחוראתא, ילק׳ נחורתא) דייתיר או דייתר פי׳ עמק או מחוז של יתיר (ועיי׳ ב״ח ח״י פארשונגען צד קע״ו) והסופרים טעו לכתוב בי׳ יתיר׳ בתיבה אחת או י״ל שגם בימי קדם היתה נקראת בפי העם בתיבה אחת ביתור או ביתר ומצאתי סמך לזה מכן מתתיהו על המלחמ׳ ד׳, ח׳ שהזכיר שני כפרים באדום והוא בדרומה של א״י בשם Βήταριν καὶ Καφάρτοβαν ולדעתי זה ביתר וכפר טבי (עיי׳ ר״ה ל״א: תוספת׳ מעש׳ שני פ״ה)] —

* בֵּיתָר (Nach Lebrechts Unters. im Magazin f. d. Wiss. d. J. III = veter = castra vetera, Belagerungsort in Sephoris = Tur Malka ואלה המקומות אשר הוזכר שם המקום הזה: בגיטי׳ נ״ז סע״א וכ׳, בירו׳ תעני׳ פ״ד הל״ז דס״ח ע״ד ודס״ט. ואיכ״ר פ׳ בלע ופ׳ צדו והרבה לספר שם מכרך ומחורבן ביתר וירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ג ע״ד הרוגי בתר ועיי׳ עוד ר״ה י״ח: תעני׳ כ״ו: כ״ט. יבמו׳ קכ״ב. סנהד׳ י״ז: ושהש״ר פ׳ עד שיפוח ושם בית תר וצ״ל ביתתר כאי׳ בירו׳ כמה פעמים. ובענין שם המקום הזה הדעות מתפרדות מאוד ועיי׳ מ״ש הח׳ גרעטץ קורות היהוד׳ ח״ד, ב׳ צד קנ״ו ונייבויער צד ק״ג ואילך ואחרים. והחכם החריף לעברעכט ז״ל חיוה לנו דעתו הצלולה ומעט קודם פטירתו העלה פרי חקירתו ותאוה הוא לעינים ונחמד להשכיל ותפקחנה עינינו וידעו המבקרים כי עד עתה ערומים הם. והחכם הזה סותר כל ההשערות בענין ביתר והוכיח שמלת ביתר אינה שם מקום אבל בעצמה ותומה ל״ר vetus, veter ר״ל ישנה כלומר מחנה וקסטרא ישנה ללון שם אנשי מלחמה והרומיים בנוה אצל ציפורי ועיי״ע גסטר ג׳ במוספיא ומסכים החכם הנ״ל ג״כ את דברי רש״י ז״ל לערכי׳ ל״ב. וקידושי׳ פ״ד מ״ה ולפ״ז קסטרא (ה)ישנה של ציפורי או ערכי (ה)ישנה של ציפורי היא ממש castra vetera Sephoris וזה ביתר. והוא ביתר הוא ציפורי הוא טור מלכא הוא טור שמעון אשר שם לחם כנגד אדריאנוס והתגבר כארי בר כוזיבא שהוא בר דרומא (גיטי׳ שם) עיי׳ כל המאמר הנ״ל בכלליו ובפרטיו ודקדוקיו שהוא מתחלתו ועד סופו כפתור ופרח ועיי״ע בן כוזיבא. וע׳ גסטר ג׳ ומ״ש, וע׳ בני קצרא של ציפורן.

* בִּיתַרְתָּה ט״ס תחת בית חברתא עיי״ש.

בַּיְיתוֹת (Hausthiere מהתואר היחיד בייתי בל״ס בַּיְתָיָא (zum Hause gehörig [בסוף גמר׳][1]) דכירה (שבת מ״ה:) ובסוף גמ׳ דשבת (שם קנ״ז.) ובס׳ משנת ביצה (מ׳.) אין משקין את המדבריות אבל משקין ושוחטין את הבייתות אלו הן הבייתות הלנות בעיר והמדבריות הלנות באפר. * [אחי״ה וכ״ה במשנ׳ שבירו׳ אבל במשנ׳ בבלי ובמשניות חגי׳ בייתות וכ״ה בכ״י מ׳ שבת מ״ה: עיי׳ ד״ס שם וד״ס לביצ׳ צד נ״ד: שהעיר שם בע״מ שתיבות אלו הן הבייתות וכ׳ לא היו כתובין בכל המשנה והיה לו לרמוז על רבינו שלפניו היתה הגי׳ במשנה אבל משבת קנ״ז. בנוסחאותינו משמע שהן דברי הברייתא עיי״ש ולרבינו גם שם היו כתובין מאחר שכללן כאן בחד ציון] —

* בִּיתִין (או מל״י Armenunterstützung, βοήθεια או נשתבש מן כתין בל״ר coetus (Vereinigung ירו׳ דמאי רפ״ג דכ״ג: אילין דיהבין בביתין אסור ליתן מדמי שביעית שאינו אלא כפורע חוב מדמי שביעי׳. ופי׳ פ״מ שנוהגין לחלק בבתיהן לעניים וכ׳ ויותר נראה דעת מהרי״ל בעמת״ל שהיא ל״י הרשומה פי׳ גמילת חסדים לעניים ומהרז״ף בפירושו לדמאי בא״צ פי׳ וז״ל נראה מענינו שנאמ׳ פה על בני אנשים המתאספין לאכול בחבורה חלילה פעם בביתו של זה ופעם בביתו של זה וכל א׳ וא׳ נותן ביום המגיע אליו דמי הסעודה וכ׳ ואפשר שצ״ל . . בכ״ף והוא מל׳ כיתא עכ״ל הישר וא״כ היא ל״ר הרשומה פי׳ חברת המתאספין.

בָּךְ (בְּכָא, בְּכִי weinen; בּוֹכִים Weinende) באהילות פ׳ אחרון (פי״ח, מ״ד) שדה בוכים[2]) ובפ״ק דמשקין בגמ׳ מציינין את הקברות (מ״ק ה׳:) מהו שדה בוכים ר׳ יהושע משמיה דעולא[3]) אמר שדה

[1]) כצ״ל עיי״ע אפר ב׳. [2]) כ״ה בפירש״י למ״ק ועיי׳ תוספ׳ נדה נ״ז. ד״ה בית הפרס, אבל באהילות ומ״ק ופי׳ רה״ג לסדט״ה צד כ״ה הגי׳ בוכין. [3]) עיי״ע בית פרס על השינויים.

שמפטירין בו מתים ופי' שדה מיוחד בין ב' מקומות ומנהגם לשם מוליכין המת אנשי מקום זה וכאין הדרין במקום אחר ששם בית הקברות ונוטלין אותו מהן ומוליכין אותו וקוברין אותו במקומם ואמרי' עלה[1]) משום יאוש בעלים נגעו בה גזירה שמא נדלדל ממנו אבר ונפל לשם. ולמה נקרא שדה בוכים שדה שמפטירין בו מתים שכן דרך כשמתוועדין אלו עם אלו כולם בוכים. * [אחי"ה ורה"ג שם פי' מקום ששמו בוכים ע"כ וכ"ה ל"מ (שופטים ב', א', ה') ויעל . . אל הבוכים . . ויקראו שם המקום ההוא בכים. והגי' היותר טובה כגי' התוספת' אהלו' פי"ז שדה כוכין ועיי"ע כוך. ובל"ס נקרא בֵית בָּכֵא מקום שמאבלין המת. ודומה לה ל"מ (תהלי' פ"ד, ז') עמק הבכא] —

בְּכָאִים (בל"ע بكاء der Balsamstaude ähnliche (Bachabäume וכאת להם ממול בכאים ש"ב ה', כ"ג; ד"ה א' י"ד, י"ד. ועיי' ש"ב ה', כ"ד; ד"ה א' י"ד ט"ו) תרגומו אילניא. * [אחי"ה רד"ק, רלב"ג וז' גנאח פירשו תות = توت בל"א מוילבערביימע ולהעתקת ע' זקני'. וולגאטא הם אילני אגם ולדעתי הם כמו בל"ע שרשמתי עצים דומים לעצי אפרסמון] —

* בַּכְיָן (בל"ע بكى ובל"ס בכיא (Weinender בתרג' אסתר ב' כ"א לית רבותא לסלקא תרין קלוסנתרין ולאוקמא חד בכין פי' אין תפארת להוריד מגדולתם שני מספרים שבחו של מלך בל"ר collaudator או שני ברחנים בל"י γελοιαστής ולהקים במקומם איש בוכה ואבל ר"ל מרדכי. ועיי"ע קלסרקין.

* בֶּכִיָּים (בל"ר tussilago (hustenstillende Pflanze, Huflattig בל"י βήχιον) ירו' כלאי' פ"א הל"ד דכ"ז. מתניתין פליגא על רב דתני אף הֶבְכים פי' בל"י עשב מסוגל כנגד גינוח.

בַּכְיַאר (בל"ם בכיא, בל"ע بكى Weberschiffchen מל"ע نير אורג; נפש המסכת Fach, Sprung der Kettenöffnung מל"ע نفس Erweiterung או מל"ע نغر Sprung; לכתא בל"ע لحت Kettenbaum; מתנא בל"י μίτον (Weberfaden, בר"ג דהזורק (שבת צ"ו:) שכן אורגי יריעות זורקין בוכיאר ביריעה ויש שגורסין בוכיאן[2]). פי' הקנה שהחוט של ערב תלוי בו שזורקו האורג לתוך היריעה לרחבה להיארג בכלל היריעה ואותו מקום שנארג בו החוט נקרא נפש המסכת והוא כעין לכתא ומתנא (שבת ק"ב. ועיי"ע לכתא) ופי' לכתא עץ קטן כמו זרת שחקוק באמצעו מקום לאגוד בו מתנא שהוא חוט חזק. פ"א לכתא ומתנא קנה קשור בחוט ארוך שכשיזרקנו לא יאבוד אלא מושך בחוט והוא נמשך אחריו. * [אחי"ה ועיי"ע נפש א', וע' שוול. ומלת בוכיאר וכן גורס רבינו בערכים הנ"ל גוזר אני מל"ע שרשמתי וטעמה אורג ושיעורו כאן כמין ספינה קטנה שמשליך האורג בנפש המסכת או י"ל שהגי' האמיתית כוכיא וכ"ה בכ"י סוכ' הנ"ל (ובסנהדר' צ"ט: בט"ס כוביא ובילק' ישעי' רמז ר"ע נשמט) ופירשו רבינו בע' ככיא: הכלי שמשליך האורג בנפש המסכת עליו הערב כרוך נקרא כוכיא ע"כ ואולי צ"ל כרכיא והוא בל"פ كارگه עץ של אורג וכ"ה בל"פ چرخ. ונפש המסכת (כלי' כ"א, א') הוא חוט הערב אשר ילך בתוך האריגה בין חוטי השתי קודם שיכה במסרק ויחבר אותו וכ"ה בפ"מ להרמב"ם שם. ומלת לכתא בל"פ הוראתה עץ ומקל שאורגין עליו המסכת. ומתנא בל"י חוטי האריגה] —

בַּכַאן, בַּאכַנָא, בַּכְנָא, בּוּכְנָא (אולי בהיפך אותיות מל' בקטרי' hâvana בל"פ هاون, هاوون (Stössel im Mörser, Mörserkeule בר"ג דהמוציא יין (שבת ע"ז:) מאי בוכאנא בוא ואכנה, ובפ' המוציא תפילין בגמ' דנגר (עירו' ק"ב.) א"ל בכנא קא אמרת, ובספ"ק דביצה (י"ד.) רב ששת שמע קול בכנא, ובפ' לולב הגזול בגמ' ניטלה פטמתו (סוכה ל"ה:) תני רב (יוסף) [יצחק][3]) ניטלה בוכנתו, ובפ' בנות כותי' בגמ' המקשה נדה (נדה ל"ו:) אנא בוכנא דפרזלא; ובפ' אלו טרפות, בגמ' נשתברו רוב צלעותיה (חולי' נ"ב.) בכנא ואסיתא, פי' בכנא עלי, אסיתא מכתשת וראש הצלע משופה כמין עלי ובחוליה חקוק כמין מכתשת משני הצדדין ושני ראשי הצלעות נכנסין בהן ובר"ג דהגוזל עצים ועשאן כלים (ב"ק צ"ג:) בבוכני דהיינו שיפן. * [אחי"ה בנו"ג ועשאן כלים בוכאני והתוספ' ד"ה עצים גרסו בוכני ופירשו בזה"ל דוקא שיפוי כי האי שנעשה בכך בוכני מועיל דחשיב שינוי מעשה וכ' ובזה הפי' עולה יותר טוב גי' רבינו בבוכני פי' כלים שנעשו ע"י כתישת ופצירת בוכנא ואולי בוכאני בב"ק כמו בוכסני והוא ל"י ἀποξεῖν = feilen והוא ממש בלא"ר שייף עיי"ע שף ב' והשֵם שופינא וכן בל"ס תרג' של פצירה (ש"א י"ג, כ"א). וכנ"ה ירו' ביצה פ"א ד"ס ע"ג מודין חכמים לר"נ בזיירה ומזורה ובוכנא..

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו כ"ר ה"ב ורפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס ואמר יָולא. [2]) אולי צ"ל כוכיא ועיי"ע ככיא וכ"ה בכ"י מ' לסוכ' נ"ב. (עיין ד"ס שם צד פ"ד.) ובכ"י לשבת שם חגי' בוביאר ובכ"י א"פ בוכייאר. [3]) וכ"ה לפנינו ובכ"י ב' מינכען וברי"ץ גיאת חלי' לולב עמוד ק"ה ובע' פיטמא.

בוכנא דו כתת ביה ובירו' שבת פי"ז דט"ז: בט"ס במכונה וגי' נכונה אי' בע' זיירי עיי"ש, וגוזר אני מלת בכאן (כ"ה בכ"י ו"ו א' וב') מל"פ שרשמתי וכ"ה בל"ע ופעלוי עיי' יוסטי ע"מ צינד צד שכ"ד ושפיגעל העתקת צינד ח"ב צד ס"ח שטעמו מדוכה, והמלה באותיות הפוכות כבאן כמו בכאן. רים"ז ב"מ ח"ב, ע"א טעה בפירושו] —

* בְּכֵין (מל"ס sodann, hierauf) עיי"ע כן.

בְּכוֹר (= בכיר בל"ע بكور، بكيرة 1 Erstgeborener, 2 Frühreifes) בפ' כיצד אשת אחיו בגמ' מצוה בגדול ליבם (יבמ' כ"ד.) ת"ר והיה הבכור (דברי' כ"ה, ו') מכאן שמצוה בגדול ליבם, אשר תלד פרט לאילונית שאינה יולדת יקום על שם אחיו לנחלה, ובתרומ' בפ' המפרש (פ"ד מ"ו) בג' פרקין משערין את הכלכלה בבכורות ובסייפות ובאמצע הקיץ, פי' בבכורות אביבות, בסייפות אפילות. * [אחי"ה וכ"ה בר"ש לתרומ' בלי הזכרת רבינו ויותר טוב גי' ירו' בבכירות ועיי' שביעי' פ"ו מ"ד וע' אפל א' ובירו' דמאי רפ"א דכ"א ע"ג הבכירות והמסוייפות, ירו' ר"ה פ"א דנ"ו ע"ד הבכירות וכירו' שקלי' רפ"ג דמ"ז: הבכורות וצ"ל הבכירות, ירו' סוט' פ"ג די"ט, תאינה בכירה, סנהד' י"ח: עיי"ע לקש, ושם צ"א: ויק"ר פ"ד בְּכוּרות נאות, ב"ר פכ"ב הַבְּכוּרות הסייפות, ותחת בְּכוּרה אי' בתנחו' ויק' בְּכֵרָה והקבוץ שם: בְּכֵרִיוֹת נאות אני רואה בפרדס, ושם: ענבים ותאנים ורימונים בכריות ונגזר מל"ע הרשומה וטעמה מי שיצא ראשונה וכן פירות הממהרות לתתבשל] —

* בְּכוֹרָה, בְּכוֹרוּתָא, בְּכֵרוּתָא (בל"ס בוכרותא Erstgeburt, Erstgeburtsrecht) ב"ב קכ"ג, קכ"ד והלאה ראויה היתה הבכורה לצאת מרחל וכ', חולי' ק"ל, קל"ב והלאה חייבין בבכורה, פטורין מן הבכורה, ברכו' ז': זבניה לבכירותיה, ושם שקליה יוסף לבכירותיה מיניה, סוט' י"ג, בכירותא פשיטותא.

בִּכְרָא (die unterste Lehmschichte) ואטפתא וארכבתא, כבר פי' בע' ארכבתא. * [אחיה עיי"ע ופי' ר"ח בשמ"ק לב"מ ק"ג: וע' תוס' שם ד"ה בוכרא וסיימו ובערוך פי' כפי' הקונטרוס ויותר ניחא לומ' ובקונטרוס פי' כפי' הערוך] —

בכריא (צ"ל כבריא كبر Kappernstrauch, -beere) בשביעית בפ' כלל גדול ראשון (פ"ז מ"ב הערקבלין[1]) והחלבצין והבכריא[2]) בלי ישמעאל כנגר, (א"ב פי' בל"י מין עשב ושרשו נודף כקנמון ובו היו עושים שמן ערב והעשב מנגד הכשפים.) * [אחי"ה ר"ב כיון על עשב βάκκαρις baccharis אבל בלתי נכון הוא כי מקום מוצאו רק בארץ החדשה אמעריקא עיי' ע"מ של ערש וגרובער ח"א כרך ז' צד כ"ז ולא היה ידוע חלק הארץ ההיא לחכמי המשנה, אבל לפ"ד עיק' הגי' כגי' כ"י מ' כובריא והוא ל"ע קפרס ויגיד עליו רעו פירושו של רבינו שבלי' יש' נקרא כנגר (וכ"ה ברע"ב) והוא ממש ל"ע قنغر ופתרונו כמו כבר = Kapperstaude וכן צריך להגיה תרג' נפת (משלי כ"ז, ז') בכריתא: כבריתא והוא ל"ס עיי' מהרי"ל עמת"ר ח"ב, שנ"ב אבל בעמת"ל ח"א, רל"א טעה לציין בשם רבינו בנגר תחת כנגר וכ"ה בכל הדפוסי' וכ"י, ועיי' עוד ע' ברכויי"ר] —

* בַּכּוּשָׁא, מַכּוּשָׁא (כל"ע محاش Hausgeräth) ירו' מגיל' פ"ג דע"ג ע"ד ר' ירמיה אזל לגוולנה חמתון יהבין בכושא בגו ארונה אתא שאל לר' אימי א"ל אני אומ' לכך התנו עליו מבתחילה, וגי' הרא"ש במכילתין ותשוב' הרשב"א סי' רצ"ו מכושא וזה נ"ל עיקר ובל"ע ממש כ"ה ופתרונו כלי הבית ויפה עולה עם הסוגי' שם ומאחר שלב ב"ד התנה עליו לשמש בארון גם תשמיש חול ככלי בית הכנסת הוא ועיי' תש' הרשב"א שם וזה מה שהתחיל בירו' שם כל כלי ביהכ"נ כביהכ"נ.

בְּכוּשָׁרוֹת (בל"ע كسر הקבוץ كسور in Fesseln או ענין מצוקה בל"ע كسرة Bedrängniss) בילמדנו בריש כי תשא (בתנחו' סי' ה') מוציא אסירים בכושרות (תהלי' ס"ח, ז') דלא בעי ב כ י, ודבעי אמר ש י ר ו ת. * [אחי"ה וכ"ה בב"ר רפס"ח מהו בכושרות בכי ושירות מאן דבעי אומר שירה ומאן דלא בעי בכי, וזה הדרש בענין זיווג אי' ג"כ בסנהד' כ"ב, רק שרש"ל מוחק שם תיבות "א"ת מוציא אסירים אלא כמוצא אסירים א"ת בכושרות אלא בכי ושירות" ולא ידעתי למה מוחק ובאמת הב"ח קיים הגי' שהרי בסוט' ב', פי' רש"י בכושרות וז"ל הוציא את ישראל ממצרים בחודש כשר לא חמה ולא צינה וכ', וכתב הב"ח ובסנהד' כ"ב, דריש בע"א על בכושרות וכ', עיי"ש בגליון לסוט' אבל בסוט' שם חסר הך דרוש וטטעם זה מוחק בל"ס רש"ל גם בסנהד' ובאמת הגי' לא היתה לפני רבינו בע"ה[3]) שא"כ לא שבק גמ' סנהד' והביא מדר' ילמדנו אבל קשה שגם לא הביא

---

[1]) וכ"ה בעי' אצווא, חלבץ, וערקבל ובירו' שביעי' פ"ז הל"ד וברע"ב ובמשניות ובמשני' בש"ס בבלי הערקבנין ובפ"מ להרמב"ם חגי' העקר בנין. [2])ובכ"י מ' הגי' הכובריא. [3])וכן לי' בכ"י ש"ס לסנה' וכן לי' בפי' ר"ח כ"י לסנה' (בקובץ כ"י אנגיילוקי דף פ"ד סע"א).

ב"ר הנ"ל ובענין דרש של רש"י לסוט' וכ"ה בפי' לתהילי' ס"ת, ז' י"ל שהוא בעצמו ותומו נלקח מספרי ראה פ' קכ"ח "כי בחודש האביב חודש שהוא כשר לא חם ולא צונן וכ"ה אמר מושיב יחידי' ביתה מוציא אסירים בכושרות" ובמכילתא בא ס"פ ט"ז שני הדרושים נצמדו יחד בחדש אביב . . חדש שהוא כשר לא חמה קשה ולא גשמים וכ"ה אומר מושיב וכ', שאין ת"ל בכושרות מה ת"ל בכושרות אלא חודש שהוא כשר לכם לא חמה קשה ולא גשמים ר' נתן אומר בכושרות אלו בוכים ואלו שוחקים וצ"ל משוררים וכ"ה בילק' תהלי' ר' רמז תשצ"ה, ותרג' תהלי' הנ"ל דרש בכושרות מענין כשר: על עובדי אבהתהון דכשרין בפומבי זו היא גי' אמיתית של רבינו בע' פמבי וא"כ דרש בכושרות כמו ל"ס כשירותא וזה, ג"כ דרש במכילת' שם ר' נתן אומר בכושרות במעשה הכשרות שלהם ע"כ אבל בפשטות הוראת המלה בל"ע שרשומה מעטה קישור וכבל וכ"ה מפורש בראב"ע ומלת' כושרות קשורה עם אסירים כאילו אמ' אסורים בזיקים וטעם כושרות כבל ע"כ וכן פתר ז' גנאח الكبول ע' נייבויער צד של"ד] —

בָּל (בל"ס כמו בָּלַל בל"מ ופי' mischen, mengen
בִּילָה=בְּלִילָה das Vermischen, Rühren des (Mehlopfers בפ' אחרון [צ"ל שלשה עשר או אולי היה לפי ספריו של רבינו כבר פ' אחרון] בזבחי' (קי"ב: ועיי' ספרא ויקרא ספי"ב) היוצק והבולל והפותת, ובפ"ג דמנחות (כ"ב.) זו בלילתה עבה וזו בלילתה רכה, ובדמאי בפ' הלוקח מן הנחתום (פ"ה מ"ה) בתמרים ובגרוגרות בולל ונוטל [1]) ס"א בורר ונוטל. ובפ"ק דר"ה בגמ' ולירקות (י"ג: וזבחים פ'.) ר' שמעון שזורי סבר יש בילה, ובפ' המוכר את הספינה בגמ' הקונה שני אילנות (ב"ב פ"א:) ובפ' אלו הן הלוקין [בגמ'] האוכל ביכורי' (מכו' י"ח:) וברפ"ג דכיסוי הדם (חולי' פ"ג: ועיי' יבמו' ק"ד:' קידו' כ"ה, מנחו' ק"ג: נדה ס"ו: נדרי' ע"ג.) כדר' זירא דאמ' [ר' זירא] כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, פי' [2]) כל מנחה הראויה לבילה והיא עד ס' עשרונים אין בילה מעכבת בה אלא אע"ג שלא בלל כשר, וכל שאין ראוי לבילה כלומ' מנחה מרובה יותר מס' עשרוני' ולמעלה בילה מעכבת בה הילכך פסולה. * [אחי"ה וכן פי' רגמ"ה כ"י לחולין פ"ג: ובכ"י למנחות ק"ג: השורש בל=ביל במנחו' ס"ה, הוה כייל לישנא ודריש, וממנו השם בילה עיי' מלבד ציונים הנ"ל ר"ה י"ד. לכל אין בִּילָה חוץ מיין ושמן והוא נרדף עם שורש בלל ועיי' עוד מנחו' י"ח: ק"ג: ששים נבללין ששים ואחד אין נבללין, ושם ט', י"ח: פסחי' ל"ו: יציקה ובלילה. והקבוץ יציקות ובלילות מנחו' י"ח: וש"נ. ירו' מעש"ש פ"ב דנ"ג ע"ג זתים הנבללין, מנחו' ק"ג: מנחה שיכולה להיבלל. ירו' שקלי' פ"ו דמ"ט ע"ד אש מובללה באש, סנהד' כ"ד. בלולה עיי"ע בבל. ירו' ב"ק רפ"ד ד"ד: איפשר לבלול. ירו' ר"ה פ"א דנ"ו ע"ד בוללים לבהמות עיי"ע בול ב', ועיי"ע בלבל — תוספת' ב"מ ס"ט הביילן צ"ל הביילן עיי"ע וע' בַּיָּיר. ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ד שיבללו שפתותיהם מ"ס תחת יבלר עיי"ע בל ג', ירו' יבמו' ספ"ח ד"ט ע"ד קריבה בבלל מ"ס וצ"ל בכלל] —

בָּל=בּוּלֵי (בל"י βουλή פי' עצה ונקראת כן עצת הזקנים (Rathsversammlung βουλή γερόντων בולי ואיסטרטיגי כבר פי' בע' אסטרטיגי ובע' בוטי [בט ד'] ובויק"ר זאת תהיה בס"פ רפאני ה' (לפנינו פי"ט ועיי"ע דכום) ויגל את מסך יהודה (ישעי' כ"ב, ח') גלי בולאות [3]) ס"א גלי דוכסיא. בב"ר פ"ו בשעה שיוצא תהא בולי ודימוס יוצאין עמו פי' חיילות הם. * [אחי"ה ובע' דמס ב' הביא רבינו הך מימרא בלי פירוש ובאמת פי' חיילות וכ"ה במ"כ לב"ר פ"ו אינו נכון כל כך וטעמו יועצים כלומ' השרים והעם כלומ' מקטנם ועד גדולם ובשמ"ר פט"ו אי' דימוס . . כולי וצ"ל בולי וכן בירו' יומ' פ"א ה"ב רדל"ט. אי' ג' פעמים כולי ואסרטני וצ"ל בולי ואסטרטיגי כגי' רבינו בריש הערך וכ"ה בב"ב קמ"ג. ירו' קידושי' פ"א דס"א רע"ב דמה בן נתינה ראש פטרבולי -πατρο(βουλή הוה פעם אחת היתה אמו מסטרתו לפני בולי שלו וכ', ובירו' פיא' פ"א דט"ו רע"ג בט"ס ראש פטרכולי . . בפני כלבולי שלו וצ"ל פטרבולי . . בפני כל בולי פי' היה רב העצה כלומ' ראש השופטים ותי' ראש הוספה מאוחרת עיי' פי' א"צ למהרז"ף פיאה דנ"ט. ועיי"ע פטר ד'. ירו' שקלי' פ"ז ד"נ ע"ג, וירו' תעני' פ"א דס"ד. כנישתא דבולי. ירו' מ"ק פ"ב דפ"א: אם הזכירוך לבולי יהא הירדן בעל גבולך. ושם: קבלין רשות להיפטר מבולי ובירו' סנהד' פ"ח דכ"ו רע"ב בט"ס מכולי. והקבוץ בולאות עיי' בראש הע' ובע' בט ד' ובירו' נדרי' פ"ג דל"ח. ירו' שבועו' פ"ג הל"ד ע"ד כ"ד בוליות

---

[1]) וכ"ה בירו' דמאי ובמש' שבמשניות אבל במשנה שבש"ס בבלי אי' עוד אוכל! [2]) וכ"ה ברש"י ורשב"ם לב"ב שם.
[3]) הקבוץ מיחיד בולי עיי"ע בט ד' ודרש מסך כמו נָסִיך פי' מושל ושר ולכך דורשו בעל המאמר כמו דוכסיא עיי"ע דכום וקהל"ר פ"י, ט"ז; איכ"ר פתיחי סי' כ"א. ובמדי שהש"ר ד', י"ב חסר.

היו בדרום בפסיק' ובתי פכ"ב במ"ם אלות אבל יותר טוב הגזרה מיחיד בולית עיי"ע] — (א"ב פי' בל"י אנשי העצה וקריאי העדה ופי' דימוס המון העם ואלו שני ערכים מענין אחד). * [אחי"ה והדין עמו בכל זאת הפרידו המדפיסים אף בדפ' אמש' בין הדבקים והוא טעות. ול"י βουλή או βουλαῖος איש העצה כלומ' שופט והמלה נסתפחת גם ללשון סורי כי בולי, בולא פי' עצה] —

בל = בְּלָאֵי Fetzen, Lumpen) בל"ם בליא בל"ע بالى ונגזר מפעל بلى וכן בל"ם בלי, בלא וכל"ט בלה (mörsch sein בפ' כל הבשר בס"ג דהעוף עולה (חולי' קי"ז:) כי סליק ר' זירא אשכחינהו לר' אמי ור' אסא דקא אכלי בִּבְלָאֵי חמתות (וכס"ג דהקומץ רבה[1]) פי' יכרכי ידייהו בחמת ישן ואכלי בלא נטילת ידים תרי גברי רברבי כרבנן לישעו בדרב ושמואל כלו' דסבורין אתון דרב אכיל בלא נ"י במפה הא קא"ל (שם) דעתי קצרה עלי' כלומ' נטלתי ידי אלא מה שאני אוכל במפה דעתאי אנינא איני יכול ליגע באוכל. * [אחי"ה הועתק מלה במלה מפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגיילליק' דף שכ"ג ע"א). וכנ"ה סוכ' ט"ו: מ"ז. סככה בבלאי כלים פסולה, שם נ"א. מבלאי מכנסי כהנים וכ' עיי"ע המין ופקע ד', ובירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: מבלאי מכנסי כ"ג מבלאי מכנסי כהן הדיוט וכ', כלי' כ"ז מ"ה בלויי נפה וכברה ול"מ הוא (ירמי' ל"ח, י"א; ושם י"ב) וכ"ה בפשיט' ובתרג' שם. וגם הקבוץ בלי' נקבה בְּלָאוֹת יבמו' ע"ז: במשנ' כתוב' ס"ג: ס"ד: במשנ', ס"ה: גיטי' ע"ט: במשנה ובירו' כתוב' פ"ה ד"ל: ובפי"א דל"ד. אי' בְּלָיוֹת, והיחיד בלא"ר בְּלִיתָא עיי' הציונים בע' בלתא גם כי שייך לכאן. והשם נגזר מפעל בלה, בלי וטעמו בל"ם ובל"ע וסו' נשחת ונרקב והרבה בדרז"ל ד"מ ברכ' ה': לההוא שופרא דבלי בעפרא קא בָּבִינא, שם ו'. הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו עיי"ע חופיא, ב"ב קמ"ו. סבלונות העשויות ליבלות ולא בלו, ב"מ פ"ז: נתבלה הבשר, דב"ר ספ"ז מהו לא בלו שלמותיכם . . מה שהיו עליהן לא בלו אבל מה שהיה להן בתוך התיבות נתבלו. . מה שהלבישו אותן מלאכי השרת בסיני לפיכך לא נתבלו. בכורי ט'. ובלו להו ואזול, קהל"ר פ' והארץ לפיכך הוא בּוֹלָה . . אינה בּוֹלָה, אסת"ר רפ"א כל מה שנברא ביום הראשון הן עתידין לְהִבָּלוֹת, שהש"ר פ' שוקיו : אדם בונה בנין ואחר מבלה אותו, ויק"ר פ"ד הנפש מבלה את הגוף והקב"ה מבלה את עולמו ושם פי"ט דרש אין בִּלְתֶּךָ (שמ"א ב', ב') אין לְבַלּוֹתֶךָ, ובדרך השאילה אבות פ"ה מכ"ב סיב וּבְלֵה בה, תענית ט'. דורש עד בלי די (מלאכי ג', י') עד שיבלו שפתותיכם מלומר די, ובירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ד ט"ס יבללו עיי"ע בל א' ויק"ר פל"ג דורש בָּלָה (יחזק' כ"ג, מ"ג) פליאה פורני παλαιὰ πόρνη פי' זונה זקנה) דהיא מבליא ניירא עיי"ע פלאה ופרן ו' ועי' בימי] —

☞ בָּל (בל"ע بال, בל"ם בָּלָא Sinn, Gedanken, (Herz בדניאל (ו', ט"ו) ועל דניאל שם בל פי' לב בחילוף אותיות) * [אחי"ה זה רק מקרה אבל האמת שטעם המלה בל"ע וסו' לב ורעיון ונגזר משורש بال כלומר שים לב וכן העתיקה הפשיטה שית לב ושום על לב (שמו' ז', כ"ג; ט', כ"א; ש"א ד', כ'; ש"ב י"ג, כ'; י"ט כ': ישעי' מ"ב, כ"ה) איתי על בלה, רק בדניאל שם אי' רַעְיָנֵה, וכן מצוי הפעל בלי בתרג' כ"י לפעמים עיי' מהרי"ל בעטת"ר ח"א, צ"ט, ועיי' גיזיניאוס תיזוירוס ח"א, ר"ח] —

* בַּלָּאֵי (בל"י βηλός ,Schwelle) בסוף נדרי' צ"א: אתא גברא סליק נואף איתיב בבלאי בבא הוה מחתן תחלי תמן וכ', ובע' בב הצגתי נ"י כ"י ו"ו איתיב במחבא בבאלי ופי' רבינו על כיפת השער ויש לברר ג"כ דעתו היפה מירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ג וירו' ע"ז פ"ב דמ"א. שאי' שם הסיפור באריכות ושינוי הדברי' ותחת איתיב בבאלי וכ' הגי' איסלק יהבתיה גו עיליתא ובירו' נדרי' איסליק וטמרתיה בעיליתיה וזה סמך לפי' רבינו אבל בכ"ז אין דעתי הקלוש' נוחה הימנה שדוחק לומ' שהיה נואף מחתה השחלים בכיפת השער ובאמת בירו' מעשה יסופר בע"א עיי"ש, ומטעם זה נ"ל לומר שמלת בלאי בל"י מפתן ובבלאי ט"ס הוא וצ"ל בבלאי כבדפוסי הערוך וגם חסר לפנינו בנוסח' תי' במחבא וטוב ונכון הוא שמאחר שישב במפתן של דלת לא היה במחבא, וק"ל.

* בּוּלִית (בל"י πόλις עיר, והקבוץ בוליות = (Städte πόλιες, πόληες ירו' פ"ג דשבועו' הל"י דל"ד סע"ד כ"ד בולייות היו בדרום וכולם חרבו על שבועת שוא שהוא אמת ובירו' נדרי' פ"ג הל"ב דל"ח, ארבע בולייות היו ביהודה וכולן חרבו וכ', ובפסיק' רב' הגי' אלות צ"ל בלות והוא לפ"ד קבוץ עברי מל"י שרשמתי שטעמה עיר

[1]) כ"ה בדפ"ע ובכ"י ובלי ספק מגליון איזהו. כותב ערוך הוא להראות בקיאותו שגם במנחו' ל"ז: אי' חמתות והך ציון יש למחוק וכן ל"י בע' גבל א' עיי"ש.

והראיה שבתנחומ' ויקר' צד קפ"ד. וממות צד ש"ב: ואיכ"ר פ' בלע הגי' ע י י ר ו ת. ועיי' שם ובירו' שבועו' פ"ו דל"ז. וירו' נדרי' שם ובבלי גיטי' ל"ה. ויק"ר פ"ו דוגמאות על שבועת שוא שהוא אמת.

☞ בַּלְבֵּל (בל"ס וכן בל"ע بلبل vermischen verwirren) תרג' שם בלל (בראשי' י"א, ט') תמן בלבל. * [אחי"ה וכנ"ה בבכור' ל"ח: תְּבַלּוּל (ויק' י"א, כ') . . דבר המבלבל את העין, שם מ"ד. מבלבלן, מבלבליתא עיי"ע בלבל. סוכ' כ"ב. סוכה מבולבלת עיי"ע דבל ב', חולי' כ"ז: מִיבַּלְבְּלֵי, סנהד' ק"ח. בלבל את חופתו, מ"ק ט': ליבלבל פתורך בבני ובנתי. שבת נ"ה: מלמד שבלבל מצעו של אביו . . שתי מצעות בלבל וכ', ועיי' פירש"י לבראשי' ל"ה, כ"ב. ובלבל' משקל פלפל הוא משרש בלל וכ"ה בל"ע וסו']—

☞ בָּלְבָּס (בל"י βολβός וכן בל"ר bulbus ובל"ס בולבסא ובל"ע بلبوس Zwiebel) בולבוסין הנמכרין בקיסרין (ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג עיי"ע בלפסין). * [אחי"ה ולפנינו בנוסח' בט"ס כולכוסין, וכן שם סע"ג השום והכולכסין האפונין וכ', וצ"ל הכולבסין, עוקצי' ג', ב' עיי"ע בלפסין. פי' בל"ע ופ' וסו' יוני ורו' בצלים].

* בַּלְבַּקִי (בל"פ بلكه wahrsch. ausgelassene frische Butter) קהל"ר פ"ט פ' ג"זראיתי זו מחשבתן של רמאין ברמיותן כגון המערב מים ביין, בלבקי בשמן וכ', וקהל"ר פ' יש רעה הגי' מי בלקים בשמן ותוספתא ב"ב פ"ה ולא יהא מערב מים ביין מי בלקייא בשמן וספרא ויקרא פכ"ב פרש' י"ב צד כ"ה (להוצ' וויים) המערב בלבקיא בשמן זה גי' הראב"ד וכן משמע מילק' ס"פ ויקר' רמז תע"ט בלנקי בשמן ובלי ספק צ"ל בלבקי והוא ממש בל"פ שרשומה חמאה נִתכה אבל לפנינו בספר' אי' גלוביא בשמן ורבינו גרס בע' גלבק: גלבקיא ותהיה המלה עשב הנקרא כן בל"ר ויוני עיי"ש.

* בְּלַג (בל"ע بلغ niedergeschlagen, bestürzt וכן בל"ע بلق betäubt sein) דב"ר פ"ט כיון שרואה אדם צרתו לפניו דעתו מוּבְלֶגֶת פי' בל"ע נמוך ונדכה.

* בַּלְגָּא (פְּלוּגָא = בל"ע فلوج Stück, Theil, Portion) יומ' פ"ג: אהדרוהו בלגי וצעי ובכ"י ב' ובע' פלג הגי' פלוגי פי' חתיכות בל"ע וכן פי' רבינו ור' אליקים ע"א פלגי וצעי חתיכות של לחם וכ' עיי' ד"ס יומ' צד קל"ט. ורש"י פי' בליגי: לגינין. ולפי זה י"ל שהוא ל"פ بلوك כוסות מלאות יין.

בִּלְגָּה (Name des Stammvaters eines der 24 Priesterposten) לעולם חולקת בדרום [וטבעת' קבוע וחלונה סתומה] בסוף משנת סוכה (נ"ו. ועיי' ירו' סוכ' דנ"ה ע"ד, תוספת' סוכ' פ"ד). פי' בלגה שם המשמרה ומסקנא דשמעת' מפני ששהתה ולא באה בשבתה במקדש לעבוד עבודתה קנסוה רבנן בחלוקה ובטבעתה ובחלונה. פי' בחלוקה שתחלק בדרום לעולם ותנא (תוספתא וירו' סוכ' שם ושם) לפיכך בלגה נראית יוצאה לעולם[1]) טבעתד קבועה פי' שהיה לכל משמר טבעת של ברזל קבוע בקרקע שמשימין שם ראש השור ואינו יכול לזוז משם שהטבעת רחבה מלמעלה וצרה מלמטה כנגד ראש השור ולא היו נטרחין לאוחזו ביד וטבעת של זו קבועה שלא כדרכה שלא היה הרחב מצד השוחטין ואינן יכולין לשום ראש השור בתוך הטבעת ולכל משמר היה לו חלון לתת בהן הסכינין ששוחטין בו ולזו סתמו חלונה שלא היה מקום שישימו הסכינים אלא בידם שיהא להם טורח וזילות. * [אחי"ה פי' זו נלקח מפי' ירו' שם: ר' בא בשם רב יהוד' טבעות עשו להן רחבות מלמעלן וצרות מלמטן וכן תקנתי אבל בדפ"ע הגי' מוטעת שהטבעת רחבה מלמטה וצרה למעלה! ובש"ס שלנו לא איתפרש מהו טבעתה קבועה ועיי' פירש"י ורע"ב שפי' בע"א לא כרבינו נתן וכן הרמב"ם בפ"מ פי' בע"א עיי"ש. וראיתי להעיר כאן שתחת לוקוס לוקוס עד מתי וכ' של בבלי וירו' ותוספת' שהוא בל"י λύκος זאב הביא הרמב"ם הגי' יאריב יאריב עד מתי וכ', וכבר הוכיח רמ"ש שצ"ל יא דיב והוא ממש בל"ע يا ذيب פי' זאב זאב! — וגם סוף דברי רבינו נלקח מירו' סוכ' שם: שלא העמידו אותה על סכיניהן כהיא דתנינן תמן (יומ' ג', ח'; מדות ד', ז') הוא היה נקרא בית החולפות ששם היו גונזין את הסכינין ע"כ. ועיי"ע בית חלף, ושע"פ בִּלְגָה הוזכ' ככר בד"ה א' כ"ד, י"ד, ונחמי' י"ב, י"ח ועיי' י', ט']

(בלדד) בִּלְדָּר (בל"ס בילדרא, ברידרא ונגזר מל"י ורו' האמצעי' βερεδάριος, βεριδάριος, veredarius, Courier, Postreiter, עיי' מהרי"ף עמ"ש קי"ד) בב"ר פ' ויכולו (פ"י וכ"ה קהל"ר פסוק ויתרון וילק' קהלת רמז תתקע"ב ובמ"ר ספי"ח) עבר חד בלדר ונכשל בה, ובויק"ר פ' ויתרון

---

[1]) אולי חסר לפני ותנא מעשה מרים בת בילגה וכ', ולפני רבינו הימב היה מונח הך מעשה כנראה מע' לקס כגי' כ"י עיי"ש.

ארץ (פכ״ב) עבר עלה חד בלדרין מן מלכותא ונכשל בה. [ובב״ר] פע״ט (ע״ח) אתא חד בלדר וחמאה וחמדה ונסבה. לא כן עבדי משה (במדי׳ י״ב, ז׳) [תר״י] לית כות עבדי משה בכל קמיטטון דידי הימן הוא עני׳ן אחר לבלדין[1]) ובבי ימוך אחיך בס״פ אשרי משכיל אל דל (ויק״ר פל״ד) בתר יומין עבר חד בלדרין דמלכותא וחמאה. והא אינון עבדין בהדין מטכסא[2]) [פי׳ שר חשוב מחצר המלך][3]) פ״א חד מן רברבני. (א״ב פי׳ בָּרֶדַר בל״ר רץ וציר וכמלות נכריות למ״ד ור״ש מתחלפות) *[אחי״ה והדין עם ר״ב וכן טעם המלה בל״ם ציר ושליח של אגרות וכתבים וכן מוכח מב״ר פ״י ויק״ר פכ״ב וקהל״ר פ׳ ויתרון ותנחו׳ ריש חוקת שבכל מקומות אלה באה המלה מחובר׳ עם הדיבור: טעון (או מצאו בידו) כתבין בישין ויותר מוכח מאסת״ר פ׳ והשתיה: כֵּיון שיצאו הכתבים והבולדרין . . ושלח בולדארין והחזיר את הכתבים וכתב ספרים אחרים. וכנ״ה בירו׳ פ״ד דס״ח ע״ג ביום ולילה נפק בלדרה מן ירושלים ואתי לצור ופ״מ פי׳ טוב מאוד בלדרה הוא המביא הכתבים והשליחות וכ׳, ובקהל״ר פ׳ בכל עת אמרו לאשתו של בולדרים וכ׳ והוא קבוץ תחת יחיד בילדר וכ״ה בתנחו׳ ריש פ׳ חקת צד רע״ח עבר בלדרים וכשל. וכ״ה בל׳ אישפ׳ buldero עיי׳ עיר דוד וכ״כ לר״ד די״ל. ומזה תדין שגי׳ בלדד, בד׳ בסופו, ט״ס של דפ״ע הוא] —

* בלדרסין ט״ס תחת פרנדסין וכ״ה גי׳ הישרה בע׳ פרנדסין עיי״ש ציון מעירו׳ פ״ד מ״א ומ״ש בעה״י.

* בְּלֶווּטֵי (N. pr. eig. Rathsherr, βουλευτής) ערכי׳ י״א. בלווטי א״ר יוחנן פי׳ שם איש וטעמו בל״י איש העצה עיי״ע בליוט.

בַּלְזָם (בל״י βαλλισμός Tanz, Ball, ועוד ראה בפנים) בויק״ר ויהי ביום השמיני פ׳ אל תרא יין (פרשי׳ י״א, וילקי׳ ירמי׳ ל״א רמז ש״כ) כיון שבנה שלמה בית המקדש ונשא את בת פרעה אותו הלילה שותה יין והיו שם שתי בלזמאות[4]) אחת שמחת בית המקדש ואחת שמחת בת פרעה. (א״ב פי׳ בל״י מחול וחברת אנשים מרקדים ושמחים.) *[אחי״ה ויש להביא ראיה לפי׳ ר״ב שהרי ויק״ר וילק׳ שם פי׳ ר׳ הונא (חוניא) פ׳ מיני ריקודין רקדה בת פרעה באותו הלילה ע״כ בכל זאת נ״ל יותר טוב גי׳ כ״י ו״ו א׳ שגרס בכל מקום בלום ובלומיות. וכ״ה בדפ׳ פיז׳ בלום וכן הביא הך גי׳ הח׳ בוקסט. צד ש״ח ונ״ל שהוא ל״י βρόμος (ולמ״ד ור״ש מתחלפות, עיי״ע בלדר) ופתרונו צהלה והמית קול וראיה נצחת מצאתי לפירושי בבמד״ר פ״י שגרס שם: באותו הלילה שהשלים שלמה מלאכת ביה״מ ונשא בתיה בת פרעה (ו)היה שם צהלת שמחת ביה״מ וצהלת בת פרעה וכ׳, נשמע מזה שמלת צהלת ממש העתקתו של ברומוס הנ״ל וא״כ עיקר הגי׳ בלומיות ויחיד בלומא, ויש להעתיק בל״א fröhliches Gelage, geräuschvolle Belustigung] —

* בְּלַח (בל״ע بلخ in die Länge, in die Höhe hinziehen) ירו׳ פסחי׳ רפ״א דכ״ז. מהו לבדוק לאור האבוקות? מה צריכה ליה מפני שאורן מבליח וג״ל להסבירו דהא ר׳ שמואל בר רב יצחק תי׳ קושית הגמ׳ שם למה לאור הנר מפני שהנר בודק כל שהוא ועל זה הקשה מה לבדוק באור האבוקה פי׳ מי אמרינן אור הנר דוקא או דלמא כ״ש לאור האבוקה ופריך מה צריכא ליה כלום׳ פשיט׳ שאור האבוקה מהנא ותי׳ מפני שאורן מבליח כלומ׳ מושך לגבוה ואינו מראה בטוב מה שבחורין וסדקין והמלה ל״ע ונגזר׳ משם בלח פי׳ אריכה וגבהות וכן בבבלי פסחי׳ ח׳. רבינא אמר האי משך נהורא ופירש״י אור הנר נמשך ומאריך במקומו ואינו דולג (כ״ה בכ״י ובכל הדפוסי׳ הישנים עיי׳ ד״ס שם צד י׳) בקפיצות וכ׳, וא״כ הבבלי חולק עם ירו׳ עכ״פ משמע שמלת מבליח הוראתה כמו משך נהורא רק בהיפך הענין שלפי בבלי הוא שבח של נרות ולפי ירו׳ שבח של אבוקה בענין דליקתו אבל גנאי לאבוק׳ בענין בדיקתו.

[1]) כ״ה רק בכ״י ו״ו ולפנינו בתי״ר ב׳ אי׳ לית כות עבדי בכל קומיטיטון ריש לבילדין קומיטיטון דידי הימן הוא. ונ״ל לתקן לגי׳ רבינו כזה: לית כות עבדי בכל קומיטיטון דידי הימן הוא (ריש ט״ס וצ״ל לישי׳ והוא לישנא אחר וזהו ענין אחר בע׳ כאן) לבילדין קומיטיטון ונ״ל עוד בין בע׳ בין בתי״ר תחת לבילדין צ״ל לבלדין והוא כמו בל״ר librarius פי׳ סופר עיי״ע לבלר וכן נקרא משה בסוטי׳ י״ג: ספרא רבה דישראל, ועיי׳ תי״ר ב׳ במדי׳ י״א, כ״ו; תי״ר א׳ כ״ד׳ ט׳; לדברי׳ ל״ג, כ״א; לשה״ש א׳, ב׳ ומאשר לא הבין רבינו על נכון גזרת המלה בלדר טעה לציינו תי״ר לבלדין שדומה לה ובאמת אין ענינו לכאן וגי׳ מוטעת היא וכן נפלה הך טעות בספריי בהי״ר ובדפ׳ פאליגל׳ של לונדון הפליא לטעות לכלדין וצ״ל לבלרין. [2]) לפנינו הגי׳ כד הוו יתבין ועסקין בהדה מטכסא אתא חד גבר ממלכות וכ׳, ובילקי׳ ישעי׳ נ״ח רמ״ז שנ״ב אתא חד גבר סב מן מלכותא. [3]) כצ״ל לפי עדות בע״מ מ״כ לב״ר פי׳ או שר ומושל עיי׳ מ״כ ב״ר פע״ח, ויק״ר פכ״ב במ״ר פ״ח וקהל״ר פ׳ בכל עת וכ״ה בעה״ק לשון שר ומושל וכ״ה במעריך: בלדד פי׳ הערוך שר וכ״ה בצ״ד של ר״ד די פומיס, ובדפ״ע חסר בט״ס פי׳ ראשון ואי׳ רק פ״א. [4]) כ״ה בכ״י ה״ב ודפ״ר ובכ״י ו״ו ב׳ הגי׳ בלזמיאות ובילקי׳ ירמי׳ שם בלזמיות אבל בויק״ר הגי׳ בלחמאות וכ״ה בע׳ דפ׳ אמש׳ ובאסיל.

1 בָּלוּט (בל"ס ובל"ע بلوط (1 Eiche, 2 Eichel ויקח תרזה ואלון (ישעי' מ"ד, י"ד) תרג' ונסיב תרז ובלוט. אלונים מבשן (יחזק' כ"ז, ו') [תרג' בלוטין ממתנן]. * [אחי"ה תרג' בשן, עיי"ע, הנקרא אצל בן מתתיהו (על הקדמ' ס', ח', א'; ט"ו, י', א'; י"ד ב', א'; י"ח ד', ו'; כ', ז', א'; ועל המלח' ב', ו', ג'; ג', ג', ה') Βαταναία או בתנייא (תרי"ו ב' לדברי' ל"ב, י"ד), בותניים (שם ל"ג, כ"ב), בותנן (תרג' תהלי' ס"ח, ט"ז) או מתנן (אונק' לבמד' כ"א ל"ג; תרג' לד"ה א' ה', י"ב. ט"ז; תהלי' כ"ב, י"ב) וכ"ה בל"ס ܒܠܘܛܐ עיי' אפרים הסורי ח"ב צד א'. אבל אלוני בשן תרג' לישעי' ב', י"ג; זכרי' י"א, ב' בדרך השאילה: טורני מדינתא (עיי"ע טרן) והעתיק אלון כמו אילן ואֵשל (עיי"ע) ופתרונו חזקים וגדולים אבל מדינתא קשה להולמו ונ"ל שהוא משובש תחת מתנן תרג' של בשן] — תחת האלון (בראשי' ל"ה, ח') תרג' (ת"י ב') [תחות] בלוטין. בר"ג דואם אינן מכירין (ר"ה כ"ג. וילק' ישעי' רמז שי"ד) אלונים בלוטי[1]) בס"ג דכל המנחות באות (מנחו' ס"ג.) ב"ה אומרים כלי היה במקדש ומרחשת שמה ודומה כמין כלבוס (עיי"ע וע' תפוח) עמוק וכשבצק מונח לתוכו דומה כמין תפוחי הברתיים וכמין בלוטי היונים. פי' פירי האלונים וכן קורין אותם בל' ערבי[2]). * [אחי"ה ר"ל בל"י βάλανος עיי' רש"י לר"ה שם. אבל בלתי נכון למנחו' שם שבפי' לר"ה לועז בלוט בנכון צירקווה=quercus וליחזק' כ"ז, ו'. וזכרי' י"א, ב' לועז קיישנ"א=chéneau וקישנ"ש Eichen=chénes שגדלין בו פרי שקורין גליאנד"א gland אבל למנח' פי' הגדילים באלוני שקורין קשטני"א! ונ"ל לתרץ שכונת רש"י על פרי אלונים גדולים שנקראו קעניגסאייכעלן וכן נקראו בל"ע شاه بلوط ובל"ס בלוט מלכא פרי' הקשטניא וכ"ה בל"ר balanus או י"ל שמלת קשטני"א במנחו' ט"ס תחת קישנ"ש כמו לעיל] —

* 2 בָּלוּט (בל"י βάλανος Zapfen an der Thür- (pfoste פסיקת' רב' פ"ו הובא בילק' מ"א ר' רמז קס"ז מה כתיב למעלה והפותחות אשר לדלתות הבית סביב (ודע שבפסוק א' מ"א, ז', נ' והפתות לדלתות הבית ובד"ה ב', ד', כ"ב ופתח הבית דלתותיו הפנימיות) . . הבלוטין שבפותחות היו של זהב . . ואלו היה הפותחת חסרה בלוט אחד לא היתה המלאכה שלמה פי' בלוט והקבוץ בלוטין ציר הדלת והפותה הוא הנקב להציב בו צירי הדלתות לסבב אילך ואילך, ובמש' כלי' פי"א, ב' והפותה שתחת הציר עיי"ע פתא וצר ה' ונקרא בלוט ממה שבולט לחוץ בדלת ויותר נראה שהוא מע' בלוט א' שטעמו בל"י אלון וגם ציר הדלת ואולי שעיק' כתיבתו בלוני ונשתבש בלוט. אבל יותר משתבש בירו' שבת פ"ח הל"ו דו"א סע"ב תמן הוא עבד חף כלוט כלומ' התם קורא חף שבמפתח כלוט וב"ם צ"ל בלוט וכן מוכח מע' חף א' שפי' שם רבינו חפי פותחות (שבת פ"א.) . . המפתח יש בו חפין בולטין וכ' עיי"ש ובודאי כיון רבינו על הירו' הנ"ל ובדפ' ויניצ' כלוטין ושיבשתא כיון דעל על.

בְּלַט (בל"ס (hervorstechen, hervor- herausstehen כפ"ב במשנ' סוט' (כ'. במד"ר פ"ט) פניה מוריקות ועיניה בולטות. לחי הבולט בר"ג דעירוב' (ה'.), חותמה בולט בס"ג דאם אינן מכירין (ר"ה כ"ד:) בולט כדינרי זהב בגמ' דבכל כותבין בהמביא גט שני (גיטי' כ'.). בפ' הוציאו לו בגמ' משנטל הארון (יומ' נ"ד. ירו' שקלי' רפ"ו דמ"ט ע"ג, מנחו' צ"ח רע"ב ועיי' תוספ' יומ' פ"א, ועיי"ע דחק) הא כיצד דוחקין ובולטין ויוצאין [בפרוכת] כמין שני דדי האשה שנא' (שה"ש א' י"ג) צרור המור דודי לי בין שדי ילין, בס"ג דבא לו כה"ג (יומ' ע"ג:) כיצד נעשה ר' יוחנן אמ' בולטת. ר"ל אמ' מצטרפת, ובפ' המוכ' פירות (ב"ב צ"ט.) ודילמ' בולטין כתרנגולין הוו[3]) פי' ר"ח בולטין נובטין כלומ' צומחין כצמחין שצצין ויוצאין כגון בגפי התרנגולי' כשפושטין אותן מתחברות קצות כנפיהן ונראין כפיקה בולטות כמו חותמה בולט ובפ' בהמ' המקשה בגמ' בהמ' שנחתכו רגליה (חולי' ע"ו.) בלימי הוו צומת הגידין. * [אחי"ה וכ"ה בחולין מ"ה: בליטן והפכו בליעא עיי"ש וכן הפך של בלע: פלט עיי' חולי' ק"י ע"ב ואילך ושם קי"ב: וא"כ בלט כמו פלט ובאמת ירו' גיטי' הנ"ל א' בפולט תחת בבולט. וכעין פי' ר"ח שטעם בלט כמו נבט פי' דונש נבעה (ישעי' ל', י"ג) בליטה עיי' פירש"י שם. שגם שרש בעה, בוע ענינו דבר שיוצא מן הגוף וכן ענינו בל"ס בלט

[1]) וזהו עיק' ולא כנוסח' הש"ס ר"ה שם, וילק' שם וב"ב פ': אלונים בוטמי אלמונים בלוטי וצ"ל בהיפך וכ"ה בע' בטם עיי"ש וכנוסח רבינו א' ג"כ בירו' כתובי ספ"ז דל"א ע"ד וב"ר פט"ו אלונים בלוטים וכן העתיקה הפשיט' אלון (בראשי' י"ב, ו'; י"ח א'; י"ג, י"ח; י"ד, י"ג; דברי' י"א, ל') בלוטא. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד, ודע מן ציון מנחו' עד גמירא א' בדפ"ע חוץ דפ' אמ"ש בע' בליוט וטעות הוא. [3]) וכנ"ה ירו' יומ' ספ"ז דמ"ד ע"ג הכתב בולט, ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ד ועיי' ירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: בבולט במקום הכתב.

נבלע דבר היוצא מן הארץ והיינו צומח, ואין להאריך] —

* בלטיתא. בולטיתא (כל"ס בַּלְטִיתָא, Fäulniss, Wurmfrass) לעץ רקבון (איוב מ"א, י"ח) תרג' לקיסא בולטיתא וכ"ה בפשיט' וכ"ה בתרג' כ"י למשלי י"ב, ד', וכ"ה, כ' ובפשיט' שם ושם אבל בנו"ג מלטיתא ונראה שהוא משובש ממלת בולטיתא וגי' מוטעת היתה גם לר"ב בע' מלטיתא וכן טועה לגרוס כולטיתא עיי"ע וטעות זו אי' ג"כ בפשיט' הוצ' וואלטאן כלטיתא וצ"ל בַּלְטִיתָא.

* בְּלַטְוָרָא (קֶמֶדזְהֶר, βλήτηρ (Schütze, Schleuderer, שהש"ר פ' אחזו: אי זו היא מדה קשה המוציא רכב וסוס חיל ועזוז (ישעי' מ"ג, י"ז) א"ר יודן קיניגין מכללה ודיארטיאה עתידים מן בלטוורא דא דיחתו וייטורד זה שטיהם אחריהם בים. המאמר הזה בלי תיקונים אין לו שחר וכבר הרב בעל מ"כ הודה ולא בוש שלא מצא פי' וגם מה ששמע מפי איש א' בקי בל"ע אפס והבל הוא וכר כי רב אחד חוה דעת מושכלת במ"ע של מהרז"ף כרך ג' צד ע"ג והסכים עמו מהרי"ל בעפת"ל שכל המאמר ל"י הוא כזה κυνήγιον μεγάλα ἐδιάρτα, ἐζήτουν μὲν βλάδαροι δε στρατιῶται ἐθηρῶντο פי' "הוא, ר"ל אלהים, הפליא להטעות את הציד ואם גם השימו ארבם בכל זאת הרודפים הפתאים נלכדו" ולא נהירא לי שאין למאמר לא תואר ולא הדר וגם לא הסביר הפסוק הנ"ל מישעי' ואשר נ"ל הוא שצ"ל קיניגין מכללה ודיארטים (וכ"ה בנוסחי קצת דפוסים) פי' בל"י כזה κυνήγιον μεγάλον διάρσις כלומ' ציד גדול וקימת רדיפה; עתידים מן בלטוורא פי' היו מוכנים מן הצידים ורובי קשת, דא דיחתו וייטורד זה צ"ל דא דיחתו וטורדו זה כלומ' זה דוחה את זה וזה טורד את זה; שוטיהם צ"ל וסוסיהם אחריהם בים. וזה פי' נכון של פסוק המוציא רכב וסוס חיל ועזוז יחדו ישכבו וזהו מדה קשה כלו' מידת הדין קשה למצרים, או י"ל תחת שוטיהם שוטריהם או שריהם אחריהם בים וכ"ה בשמ"ר ספכ"ג ותנחומ' וישלח רמה בים ראה מה בים רומו של עולם אני רואה בים . . מלמד שנטל הקב"ה שר שלהם תחלה והשליכו לתוך הים ותחת זה אי' בשהש"ר פ' לסוסתי: ראה מה בים איפתוסים נעשית להם בים פי' בל"י ἀποθέωσις כלומ' דמות אלהים ועבודתו נתראה להם בים ולא כמו שמפורש לעיל בע' אפתיסים עיי"ש. ובזה תלק"מ.

* בְּלִי מ"ס תחת פולי עיי"ע ברכסין.

בְּלְיוּטֵי (= בּוּלְיוּטֵים בל"ס בולוטא, בלוטא מל"י βουλευτής, Rathsheirr) בפ"ק דיומ' בגמ' דלשכת פרהדרין (ח':) לשכת בליוטי היתה[1] פי' חכמי העצה ול"י הוא, ובב"ר פע"ז (ע"ו) ויירא יעקב מאוד ויצר לו: פלן עתיר נעבדיניה בוליוטוס[2] ובמגילי' איכ' יעיב (פ' בלע) (אמרו מקום בוליטוס של בני ירושלים דאת בעי מתעבדא וכ' לשון משובש הוא וצ"ל כמו בע' ארך ד') הבליוטין שבירושלים היו יושבין באמצע המדינה וכד הוה סליק חד מנהון לצלאה א"ל בעית לאיעבדא בוליוטין א"ל לא, בעית לאיעבדא ארכונטוס א"ל לא[3]) [ובמגילי' איכ'] דרכי ,ציון אבלות (א', ד') מבלי בורגנין מבלי בוליוטים[4]) ובויק"ר ויהי ביום השמיני (פי"א) ויהי בימי אחשורש . . החרש והמסגר אלף (מ"ב כ"ד, ט"ז) אלו הבוליוטים. *[אחי"ה ובירו' נדרי' פ"ו ד"מ. הגי' אלו הבולווטין ובירו' סנהד' פ"א די"ט. אלו הבלבוטין. ובריש אסת"ר אלו הבליוטין וכ"ה ברות רב' פ' ושם האיש. וכנ"ה בקבוץ איכ"ר פ' היו: הוון בירושלם ארבעה בוליוטין בן ציצית וכ' ובקהל"ר פ' טובה חכמה הגי' ג' בליוטין היו בירוש' בן צצית (ובגיטי' נ"ו. תלתא עתירי, ובב"ר רפמ"ב הגי' וגדולי מדינות), וגם הקבוץ ירו' יומ' פ"א דל"ח ע"ג לישכת בוּלְוָטִין, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד וירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג עביד אריסטון לבוּלְבְּטַיָּיא, דב"ר רפ"נ שנים עשר בְּלָבִיטָן, והיחיד בשהש"ר בליוטם שהיה גדול בביתו של מלך ובקהל"ר הגי' בלווטס ובלווטום, וגם בהוספת ס'. בספרי האזינו רסי' ש"ט כנגד בלייוסטום . . כנגד בלאייוסטום ובילק' האזינו רמז תתקמ"ב בליוסטוס. — טים, ועיי' עוד ע' בט ד' ובל ב'] —

בְּלִיַּעַל (1 Midr. gedeutet ohne Joch, d. h. zügellos, gesetzlos, 2 Unnütziger, Nichtsnutziger) בפ' חלק יצאו אנשים בני בליעל מקרבך (סנהד' קי"א: במשנ') פי' בגמ' (שם) בנים שפרקו עול

---

[1]) בדפ"ר הגי' בילומי וכ"ה בכ"י מ' ב' ובנו"ג בלווטי ובכ"י א"פ ולי' וברש"י בדפ' ישנים בלוטי עיי' ד"ס שם ז': [2]) בנו"ג בליוטס. [3]) וכ"ה באיכ"ר פ' צדו ובקצת שינויים בירו' תעני' פ"ד דס"ט רע"א . . שהיו בולווטי ירושלים יושבים באמצע המדיני' וכדו דהוון תמיי חד בר נש סליק לירושי' הוון אמרין ליה בגין דשמעינן עלך דאת בעי מתעבדה ארכונטוס ובולבוטום וכ', וזהו קרוב לגי' רבינו בע' ארך עיי"ש. [4]) בירו' שבת פי"ב די"ג סע"ג וירו' הוריו' בסוף דמ"ח ע"ג אי' בולווטיא ופגניא והוא בל"ר pagani כלומ' יושבי כפר ושיעורו יועצים ויושבי כפר היינו אדונים ודלים ופחזים ואולי גם כאן תחת בורגני כצ"ל, אבל גם בע' ברגן הגי' בליוטין.

שמים מצוארן, פ"א בל יועילו. * [אחי"ה הדגש באות י' עד על גזרת האחרון וכפי' ראשון העתיקו ע' זקנים ואקילס ἀποστασία, ἀνομία (עיי' ש"ב כ"ב, ה'; כ"ז ה'; משלי ט"ז, כ"ז; נחום א', י"א ואקילס שופטי' י"ט, כ"ב: ש"א כ"ה, י"ז) פי' בלי דת וכפירה וכן העתיק רס"ג كافر] —

(בְּלוּלִין היו פתוחין בעלית בית קדש הקדשים במדות כפ' פתחו של היכל (פ"ד מ"ה) פי' ארובות) (א"ב בנוסחאות דידן כתוב ולולין.) * [אחי"ה ואין אצלי ספק שהערך הזה לא מעטו של רבינו יצא שהרי בע' לול ב' נסדר לנכון כל הערך רק שם הביא רבינו הציון מפסחי' כ"ו. והוא ממש משנת מדות הנ"ל ושם סיים רבינו כמו ובלולים יעלו ועל זה נשען איזהו סופר הדיוט ואולי מבורך הסופר שמדובר בו בע' אנום וקפץ בראש להביא משנת מדות מה שנעדר בע' לול ב' ולציינו כאן בע' מיוחד ויש להציב כל הע' בסוגר ובענין לול אחוה דעתי בהגיעי לשם בעה"י]—

1 בְּלַם (בל"ס וכן בל"ע بلم stopfen, verstopfen (verschliessen בפ' מומין אלו בגמ' החרום (בכו' מ"ג:) חרום . . חוטמו בלום[1]) בלם ליה אומצא בפ' כל הבשר בסוף הלכה העוף עולה (חולי' ק"ז:) ובנדרי' בס"ג ר"א אומ' פותחין (ס"ו:) חוטמו נאה בלום הוא, בס"ג דכיסוי הדם (חולי' פ"ט. ילקי איוב רמז תתקי"ג) תולה ארץ על בלימה (איוב כ"ו ז') אמר רב אילעא[2]) אין העולם מתקיים אלא בזכות מי שבולם עצמו בשעת מריבה פי' חוטמו בלום סתומין נקבי חוטמו. * [אחי"ה וכן פירש"י לבכו' ונד' שם ושם ולחולי' פ"ח, ק"ז: פי' סגור וכן הוא טעמו בל"ס וכן פי' ר' יונה בלם (תהלי' ל"ב, ט') והזכיר משל הקדמונים בלום פיך מלדבר וכן פירשו אוצר בלום אבל כאן יותר נראה הגי' בלוס. (עיי' תוספות בכו' מ': ד"ה בלמא וע' בלם ב' וע' אצר) ובזה הענין ירו' חגיג' פ"ב דע"ת סע"א ובלבד שיבלים לעיסתו פי' יהיה פיו סגור מלאכול העיסה אבל התוספ' חגיג' י"ז: ד"ה אלא גרסו בשם ירו' בלבד שיכלה עיסתו. והשם בלמא וכן בל"ס פי' סגירה ב"מ ק"ג: כל עיקר בלמא דבעל הבית ועיי' שם התוספ' אבל רבינו בע' כלם גרס כלמי. ובענין בולם עצמו יש לרמוז על בלם שהוראתו בל"ע נעשה אִלֵּם וכ"ה בתרג' ישעי' ל"ב, ד' לישנהון דהוה בלים] —

* 2 בְּלַם (בל"ע بلم angeschwollen sein) בכו' מ': פיו בלום ורגליו מְבוּלָּמוֹת פי' בל"ע נפוח וכן פירש"י באופן ב' והביאו התוספ' שם ד"ה פיו בשם רש"י וחולקים עליו ולא זכיתי להבין למה כי פי' ב' נכון עד מאוד, וכן נקרא בל"ס בלמא נפיחת ובעבועת הגוף.

3 בְּלַם (לדעת רבינו בעט, ולפע"ד מל"ע بلم (vor Brunst ungestüm, heftig sein בפסיקת' דזכר (כ"ד: עיי' תנחומ' כי תצא צד שליב, ילקי כי תצא סרמ"ז תתקל"ח וילקי תהלים תשי"פ ועיי' מ"ש החי' רש"ב בפסיקתא שם בהגהותיו) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום (תהלים ל"ב, ט') הסוס הזה את ממתגו והוא בולם (משכשכו[3]) [מכשכשו][4]) והוא בולם וכ', פי' מבעט. * [אחי"ה וכ"ה בע' כש ד' ובתנחו' כי תצא אי' בפירוש ועוקם צוארו ומבעט ונ"ל שהוא מל"ע הרשום' ופתרונו רגש ודפק בחזקה מרוב תאות המשגל ובאמת בפסיק' שם נמנה בין ששה דברים שנאמרו בסוס אוהב זנות וכ"ה אומ' בירמי' ה', ח' סוסים מיוזנים וג' עיי' רד"ק שם ותרג' סוסון אגיריסין עיי"ע. וא"כ שיעור המאמר אם ממתגים אם מכשכשים אם מקשטים אם מאכילים אם מוליכים הסוסים למלחמה בכל עת אוהבי זנות וניאוף הם].

בּוּלְמוּס (לדעת רבינו הורכב מן βοῦς שור ומן λαῖμος גרון, ולפע"ד מל"ם בולימוס, בל"י βούλιμος, בל"ר Heisshunger, bulimia) כפ' יום הכפורי' (יומא פ"ג. ושם:) מי שאחזו בולמוס, ובב"ר פמ"א וישא לוט את עיניו כל מי שלהוט אחר בולמוס [של עריות][5]) סוף שמאכילין אותו מבשרו. פי' בל"י גרונו של שור כלומ' זה החולי אוכל הרבה כלחוך השור (עיי' במדי כ"ב, ד'); וי"א לשון לעז הוא למי שאוכל הרבה קורין לו בולימא [bulimo בלאי"ט]. (א"ב פי' בל"י ורו' פוגת נפש מפני רעב עד שידיו ורגליו של אדם קרים ופניו ירוקים וחושיו נחלשים עד כמעט לא נותרה בו נשמה ונעתקה מלה זו לחושק חזק של דברים אחרים). * [אחי"ה כנים דברי ר"ב ועל זו כיון רבינו ג"כ בפי' י"א וכפי' ראשון פי' מהר"ם די לונז' בשמו ולא הזכיר מקורו וכן פי' ר"ד די פומ' ושם של שור ובלתי נכון הוא, ורעב חזק נקרא ג"כ בל"ע جوع البقر כלומ' רעב של שור (ועיי' תולד' ר"נ צד כ"ט הער' ט"ו) וכנ"ה בקהל"ר פ' טובה

---

[1]) בנו"ג בט"ס בולם וצ"ל כגי' רבינו. [2]) בילקי הגי' א"ר אלעזר. [3]) וכ"ה בילקי תהלי' הנ"ל וט"ס וצ"ל כמו שהוא בע' כש ד'. [4]) ורש"י לתהלי' הנ"ל מכסכס. [5]) וכ"ה בב"ר פנ"א.

חכמה: מעשה בר׳ יוחנן שאחזו בולמוס. ועיי״ע הבא אח״ז] —

* בּוּלְמָס (Parfumflasche) צלוחית מבית השבלול הנקרא bulimus פי׳ בל״ר flaschenartig (gewundene Vielfrassschnecke בתוספת׳ דשבת פ״ט המוציא בולמס לעשות ממנו צלוחית קטנה של פליימון, לפי דעתי נגזרה מע׳ הקודם ופתרונו שבלול הנקרא כן בל״ר מרוב רעבו ותיקנו אותו לצלוחית של אפרסמון ועיי״ע פליימון. וגזרה אחרת עיי׳ בע׳ בלס ב׳ סוף הע׳.

בַּלָּן (Bader, Bademeister, balneator βαλνεύς) לא לבלן ולא לספר בפ״ח בשביעית כלל גדול (מ״ה) נתנה לבלן במעילי בפ׳ הנהנה שוה פרוטה(כ׳.) ובפ׳ הזהב בגמ׳ כיצד (ב״מ מ״ח.) ובזבין בפ׳ ר׳ יהושע (פ״ד מ״ב) ר׳ יוסי אומר אף על קורת הבלנים טהור פי׳ אם נמצא שרץ במקום שיושב בעל המרחץ שמשמש לבני אדם ומדליק האש של מרחץ טהור. [אחי״ה וכנ״ה בירו׳ ב״מ עיי״ע בויר, וירו׳ ב״ב ספ״ד די״ד ע״ג. מקום הבלן, ירו׳ מע״ש פ״ד דנ״ד ע״ד כמה בר נש בעי במהרה . . בתר בלני מסיק לזורייה, [עיי׳ ערכו], ויק״ר ספכ״ח אזל בדיל בלנאי פי׳ הלך המן לבקש בעל מרחץ בשביל ולצורך מרדכי ובאסת״ר פ׳ קח הגי׳ אזל בעא בלנא, ויק״ר שם: מאן דעביד מנסטאר פלטין (minister palatii) איתעביד בלנאי וספר ועיי״ע קומים, ויק״ר שם בלנאי וספר ועיי״ע סטכטון ובפסיקת״ר פי״ח בלני וספרא. ובפסיקת״ר פ״ז ובמד״ר פי״ב עיי״ע פולימומנון במ״ע; ב״ב ס״ז: בַּלָּנִיּוֹת ויותר טוב הגי׳ בית ווילאות עיי״ע]—(א״ב תרג׳ ויקח המן את הלבוש (אסתר ו׳, י״ב) ובלאניא דאסחי יתיה פי׳ בל״י בעל המרחץ). * [אחי״ה לפנינו אי׳ באניא, וכן בדא״ז ספ״י הבורסקי והבנאי ותחת זה בקידוש׳ פ״ב. ה ב ל ן ו ה ב ו ר ס ק י] —

בָּלָן (Spitzkopf מל״י βελόνη Spitze או יותר טוב לגרוס כילון בל״ר cilo) בפ״ו בבכור׳ מומין אלו (מ״ג:) הבילן והלפתן פי׳ [הבילן] דומה לאובלא דדנא שהוא משופע וחד למעלה״. (א״ב פי׳ בל״י חץ וכל דבר חד למעלה ול״נ גי׳ כילון יותר נכונה עיי״ש). * [אחי״ה פי׳ רבינו הועתק מפי׳ רגמ״ה כ״י בכורות בקובץ כ״י אנגיילי׳ דף ק״ז: בע׳ אבלה וכאן גרס דמי לאבלה ולפי זה יהיה יותר טוב הגי׳ בילון וגם בל״פ بلنى פתרונו חד מלמעל׳ כמו ראש ההר. אבל בנו״ג דמי לאכלה ולזה מסכמת גי׳ כילון ובאמת הרמב״ם בפ״מ גוזר כילון מן אכלא עיי׳ ברוחב ביאור בהפשב״ע ע׳ בלן] —

בֵּלָן (= וילון בל״ר Vorhang, velum) בכלים בפ״כ (מ״ו) סדין שהוא טמא מדרס ועשאו בילן טהור מן המדרס ויש הרבה וילן והנם בע׳ וילון ופי׳ מסך ובלע״ז וֵילוֹ [it. velo]. (א״ב כן שמו בל״ר). * [אחי״ה בנו״ג וילון וכ״ה בפרה״ג לסד״ט צד ט״ו, והגי׳ בבי״ת אי׳ עוד בתר״י א׳ לבראש׳ כ״ה, כ״ה ובתרג׳ איוב ל״ח, ל״ז לפי גי׳ כ״י עיי׳ מהרי״ל עמת״ר ח״א, צ״ג. וכ״ה בל״י אמצעית βῆλον עיי׳ מיורסיוס צד פ״א. ורה״ג הנ״ל פי׳ בטיית מתארה והוא ל״ע مِشَارَة פי׳ מסך לכסות בהן הבגדים] —

בִּלָּן (בל״פ بالاين פי׳ מה שבולט ,hervorragend erhaben או תהיה בליונא כמו בלימא וקצור מל״י (Bild in erhobener Metallarbeit ἔμβλημα בגיטין בהגדה דנזיקין (נ״ז.) אדליקו שרגא עד דמיתחזי בילוניא ד ג ו ש פ נ ק א[1]), חשובי דרומאי הוו מייתי בילוניא דגושפנקא ומשמשין (גיטי׳ נ״ח. ס״א ב י ל י ו נ א[2]) פי׳ חותם של טבעת. * [אחי״ה ולדעתי בשיבוש נכתבה המלה תחת בלימא וכתיבה תמה תהיה אמבלימא ופתרונה בל״י צורה בולטת וכן פירש״י פעמים צ ו ר ה עיי״ש או י״ל שהוא ל״פ באליין כל מה שבולט למעלה ור״ד די לארא שיער שהוא bulla עיי׳ מהרי״ף במ״ע מהרז״ף חי״ז, רס״ג ורחוק הוא].—

☞ בַּלְנִי (לדעת ר״ב מל״י Behennuss, βάλανος עיי״ע בלוט ב׳. ולפע״ד או מל״י Eicheltrank βαλάνιον, או מל״י βαλανεῖον בל״ר balneum (Bad בל״ם בלני בל״ע بلان ירו׳ דברכו׳ בפ׳ כיצד מברכין (פ״ו ד״י ע״ג) כהדין דשתי חמר בתר בלני פי׳ בל״י שם כללי של פרי עץ ארז. [ונ״ל שצ״ל לוז] וגם הערמונים נקראו כן ושתיית היין אחריהם ממהרת עכול שלהם באצטומכא ולכן היין עיקר ומברכים עליו). * [אחי״ה גונת הרב לל״י שרשמנו וטעות היא ועיי׳ פי׳ א״צ למהרז״ף לירו׳ שם והוא פי׳ ל״ר bilis ופתרונו מרירות שאכל דבר מר קודם הסעודה לעורר תאות האכילה וכ׳ והדין עמו בענין ולא בגזרת המלה שהיא לפ״ד ל״י הרשומ׳ שהיא משקה מר עשוי

[1]) כ״ת בכ״י ו״ו א׳ וב׳ וכ״י ג״ג ועה״ק וכ״ה בע׳ גשפנק׳ וכ״ה בגיטי׳ וילק׳ איכ׳ ד׳ רמז אלף רמ״ב ובדפ״ע בט״ס גושפנא — ובהיפך תחת גושפקא הגי׳ מוטעת גושפנקא עיי״ע גלפקר. [2]) כ״ה בדפ״ר וכ״ה בליונא בגיטי׳ פעמים אבל בילק׳ איכ׳ הנ״ל ט״ס כוליינא ועיי״ע בלוניא.

מפרי אלונים אבל יותר נ"ל שמלת בילני (וכ"ה בירו') הוא ט"ס וצ"ל כגי' ר"ב בַּלְנִי והוא בל"י ורו' וע' וסו' מרחץ ודרכם היה לשתות אחר המרחץ. ובאמת מצאתי סיוע מבבלי ברכו' מ"ב: לא שנו (ורש"י דייק שלפני המזון פוט' את של אחר המזון) אלא .. בשעה שאדם יוצא מבית המרחץ ומה מאוד שמח לבי שמצאתי בגי' מהרש"ם בירו' הנ"ל שגרס בי בני ופי': אחר שיצא מבית המרחץ והכי אי' נמי בגמ' דילן ע"כ. ועוד יש לי ראיה מירו' פסחי' פ"י דל"ז רע"ג דיפלי פוטירין [διπλῆ ποτήριον Doppelbecher] אחר המרחץ ועוד שלש ראיות ברורות עיי' בע' פטר ה'. ובע' דפלון ומ"ש] —

☞ בְּלַנְטִיאַ (לדעת ר"ב מל"י Seckel, βαλάντιον ולפע"ד מל"י האמצעי' Geldbeutel βλαντία ועוד βλαύτης והקבוץ βλαῦται ובל"ר blantae (Art Schuhe, Pantoffel ספרא פרש' דהר סיני בפיסק' לא תעבוד בו עבודת פרך (ויק' כ"ה, ל"ט, ספרא בהר פ"ז) שלא יטול אחריך בלנטיא פי' בל"י שק ואמתחת מוליכין בו דבר מה). *[אחי"ה וכדעת ר"ב פירשו ר"ד די"ל, רמ"ל וב"מ המשביר ומהרי"ל ולא נ"ל שהרי רש"י בפי' על ויק' שם ובסמ"ג לאוין סי' קע"ז וביד החזק' הל' עבדי' פ"א הל"ו תחת גירסא הנ"ל גרסו ולא יחלוץ לו מנעליו וזה אמת שמלת בלנטיא או יותר טוב בלווטיא בל"י ורומי' מין מנעל קטן שחופה את כף הרגל, וילק' בהר רמז תרס"ו גר' שלא יטייל אחריך בגלטיקא lectica עיי"ע גלונדקא. ומפרש המלות טעה לכתוב פי' בשוק ואולי ר"ל בשק כפי' ר"ב] —

* בלינירין, בליניריִן עיי"ע זנר וע' בלינדרין.

* בְּלוֹנְיָא קהל"ר פ' צוארך: בלוניא של מרגליות וילק' שם רמז תתקפ"ג גרס כלוניא עיי"ע.

* בְּלוֹנְקִי (כל"ע بلنقع Markt, eig. offener, freier Platz) ירו' דמאי פ"ב דכ"ב סע"ג דמאי בלוקח מן הבלונקי .. ודאי בלוקח מן הגינה ופי' מהרז"ף בא"צ שם הבלונקי הוא הבאלונקי ואלונקי הוא מרדעת של (כותים) [צ"ל כתפים] וכ' עיי"ש. ול"נ שהוא ל"ע וטעמו דרך הפקר ומקום רחב ידים וכשיעור זה פי' ג"כ פ"מ לירו' בלונקי מל' פלן! כלו' הגדלי' בשדה וחזקתן הפקר וכ', אך גזרת המלה לא תתכן. ור"ד די לארא טעה לפרשו (בכ"כ הך ערך) בעל מרחץ!

☞ בַּלְנְרִי (Badegeräthe, Badewäsche, balnearia) ירו' מ"ק פרק אלו מגלחין (פ"ג דפ"ב. וכ"ה ירו' כלאיי פ"ט דל"ב. עיי"ע אנטיניא) בלנרי נשים פי' מטפחות של בית המרחץ עיי"ע בלר [ב'] [ועיי"ע בנרי].

בלם (לדעת ר"ב מל"ר vilis, ולפע"ד מל"פ پليد = پلشت schmutzig, unrein) בס"ג דפ' כלל גדול אמרו בשבת[1] (ע"ו:) שכן עני אוכל פתו עיסה בלוסה[2] פי' שאינה נקייה. ואין מנפין אותה יפה וסובה ומרסנא מעורב בה, ובפ"ט במקואות (מ"ה) על הנקיים חוצצין על הבלוסין אין חוצצין. פי' בלוסין כמו מלוכלכין כמו עיסה בלוסה[3]. ובב"ר פכ"ט (כ"ח) אמחה את האדם למלך שהיו לו אוצרות בלוסין והיו בני מדינה מליזין אחרי המלך (כלומר) [צ"ל לאמר] עינו של מלך רעה[4] מה עשה המלך פתח להן את המאושרין[5] בהן ומלאו כל המדינה סריות[6] (א"ב פי' בל"ר דבר נבזה). *[אחי"ה והאמת שהמלה ל"פ הרשומה ופתרונה מלוכלך וטמא ועל דרך השאילה מעורב ומבולבל ועיי"ע אצר וכן פי' רש"י לשבת שם ורשב"ם לב"ב נ"ח. אוצר בלוס ועיי' תוספ' ב"מ ק"ג: ד"ה בלמא בענין ציון של גיטי' ס"ז. ושל ב"ר אבל התוספ' לגיטי' שם ד"ה בלום ציינו הך ב"ר בזה"ל משל למלך שהיו אוצרותיו בלוסין ותתומין ומעורבין ואין אצלי ספק שמגליון איזה כותב באו שתי תיבות האחרונות בעבור שראה פי' מלת בלם א' שענינו סתומין וחתומין ועוד ראה פי' בלם שענינו מעורבין והן ולאו ורפיא בידו לאיזה פי' יתן יתרון ע"כ מצדדם זה אצל זה. ועוד י"ל לענין אוצר בלום שהוא מל"י βλύω, βλύσω וענינו מלא על כל גדותיו ועתה גם יש לקיים ני' אוצר בלום שיתכן לגוזרו מל"י πλεῖον פי' מלא. אבל בענין ציונים ראשונים ודאי גזרת המלה מל"פ טובה ונכונה היא וראיה שהמלה פלסת היא ממש כמו מלת פרסית בלעדה ופירושו נמאס ונבזה וזה האיר לנו מאמר ירו' חושך ישופנה שאי' בירו' תרומ' פ"ח הל"ז דמ"ו. חד בר נש הוי סני קופד דאימר חד זמן הוי אכיל קופד ועבר חד וא"ל דאימר הוי (ואיתכלעס) [צ"ל ואיתבלעס] ומית. פי' קצה בו והיה נמאס ונבזה בעיניו וב"ס בלעס כמו בלעדה بلغده בל"פ הנ"ל. ויפה פי' מ"פ ירו' שם ונתבהל וקצה עליו אבל בהפי' בדפ' קראט'. מבואר במעות גדול מתפלל בעצמו ומת!] —

בַּלַם (= בַּלְוַם, בּוּלְוַם מל"פ بلوانه ונרדף עם بلوز ופתרונו Glas, Krystall, Spiegelglas,

---

[1]) וכ"ה בכ"י וי"ו ול"ד, אבל בדפ"ע בט"ס בשביעית. [2]) וכ"ה בע' אצר ובנו"ג בעיסה בלוסה ובפי' רה"ג לסדים צד ל"ה הפר בעיסה, ובדפי' שונצי' הגי' לעוסה (צ"ל לעיסה) בלוסה. [3]) וכ"ה בפי' רה"ג הנ"ל. [4]) בנו"ג כזגו של מלך. [5]) עיי"ע אשר ד'. [6]) עיי"ע סר ט'.

התם בבלוסא בר"ג דמי שהחשיך (שבת קנ"ד:) (א"ב בנוסח' דידן כתוב בכולסא). * [אחי"ה ותהיה אז ל"י ὕαλος פי' Glas, Krystall וגם המלה הזו נגזרה מל"פ שרשמתי אבל הגי' היותר נכונה בבולסא וכ"ה באמת בכ"י רש"י לשבת עיי' ד"ס שבת צד קפ"ט] — פי' חתיכות גדולות של זכוכית. ויש אומרים שהוא לשון ערבי[1]) כדכתיב ברזל עשות (יחזק' כ"ז, י"ט). בב"ר פי"ב אלה תולדות השמים: בשר ודם מוסך בלום[2]) אננקי על ידי שהות הוא מעלה חלודה, בסוף פסיקת' דפרה אדומה (דל"ט.)[3]) יקרות וקפאון (זכרי' י"ד, ו') יקפאון כתיב דברים שהן מכוסים מכם בעולם הזה עתידין הן להיות צפון לכם כהדין בולום הה"ד (ישעי' מ"ב, ט"ז) והולכתי עורים בדרך לא ידעו[4]). במכילתא ואתה הרם את מטך (שמות י"ד, ט"ז בשלח פרש' ד') הקפא הים לשני חלקים[5]) ונעשה כמין בולום[6]) של זכוכית שנא' (שמות ט"ו, ח') קפאו תהומות בלב ים[7]). פי' בולום מראה של זכוכית[8]) והוא תרקייא האמור בב"ר לענין בולם אננקי וי"א תרקיא הוא גוהר[9]) והוא תרג' (שמות כ"ח, י"ט: ל"ט, י"ב) לשם שבו ואחלמה [עיי"ע תרק א' וב'] וי"מ בולום גל [כונת רבינו על ל"י βῶλος פי' גוש עפר וגל] (א"ב פי' בולים [= βόλις] בל"י עופרת הנקשר בחבל ארוך לידע עומק קרקע הים וזה ענין מאמר והולכתי עורים אתן להם בולים[10]). ועוד פי' בילום [βῆλος] בל"י השמים והכוכבים וזה ענין מאמר צפים לכם כהדין בילום. ועוד פי' בלום [βέλος] בל"י חץ וחנית והרב וזה הענין מאמר מוסך בלום פי' לוטש החץ (ומשחו[11]) [ושחוט], א"כ שלשה ענינים נפרדים בע' זה). * [אחי"ה והאמת שכולם מענין אחד הוא והדין עם רבינו שכללן יחד וטעם המלה בל"פ זכוכית וגביש (קריסטאל) ומראות שנעשות מהן והראיה מירו' קידוש' פ"א ד"ס רע"ג ר' זעירא בעי קומי ר' מנא אילין בולסייא א"ל חכים את דאית לך בולסין פי' ר"ז הקשה אם הנך מראות של זכוכית שהבנות רואות בהן אם הן כבגדים של חול והן לעצמן או לא והשיבו ניכר אתה שיש לך מראות הרבה לפיכך אתה שואל עליהן עיי' ק"ע ופ"מ. והמראות נעשות מקריסטאל על כן פי' הרמב"ם (לכלים ל', ב') אספקלריא (specularis, עיי"ע) שהוא מן זכוכית או בלאר ע"כ ומלת בלאר הוא כתיבה אחרת בל"פ וע' תחת בלאס והוא בלום שעסקנו בו ועיי"ע בלר ד'. — ואולי תחת המוציא בולמס לעשות ממנו צלוחית וכ' עיי"ע בולמס צריך ג"כ לגרום בולוום ודו"ק] —

* בְּלַסְטִינִי עיי"ע פנקיה.

בַּלִסְטַר[י] (בל"י βαλιστής בל"ר balista ועוד βαλλιστάριος בל"י אמצעי ballistarius וכן Ballistenschleuderer, והשם בַּלִיסְטְרַא בל"ר balistarium וכל"י אמצעית βάλλιστρα (grobes Geschütz בפ' אלו טרפות בגמ' סימני חיה (חולי' ס':) [וכי משה רבינו][12]) קניגי היה או בליסטרי[13]) היה מכאן תשובה לאומרים אין תורה מן השמים "פי' צייד או רובה קשת מכאן תשוב' לאומרים אין תורה מן השמים כלומ' משה לא היה [לא] קניגי ולא בלסטרי וידע שמם ברוח הקדש"[14]). ובפסיקתא דויהי בחצי הלילה (ס"ז.) ובילמדנו ויהי חושך אפלה (ילק' בשם תנחומ' וארא רמז קפ"ב) השליך עליהם אבני בלסטרא (ברד ויהי הברד ט"ס) [וצ"ל כמו בילק' שם: זהו הברד[15])] ובלע"ז הַקֶשֶׁת בַּלִיסְטְרוּ [בלאי"ט balestrajo

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד ובעה"ק וכיון הבינו על מלת ער' بلّور פי' חתיכה גדולה ועבה וכן פי' בע' עשת והוא מפי' רה"ג לסדר"ט צד ז'. [2]) כ"ה על נכון, אבל בב"ר וכן בירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד ובמכילתי' בסמוך גרסו בט"ס כלים אבל מהרש"ם גרס בירו' בולים ועיי"ע אננקי. [3]) וכ"ה פסיקת"ר פי"ד ובילק' חוקי רמז תשנ"ט וילק' ישעי' שט"ז ועיי' רש"ב בהערה קע"ג אבל שם גזרת המלה אינה מיושבת. [4]) בתנחו' חוקת סי' ז' ובמ"ר פי"ט בט"ס כהדין סמיא דצפי. [5]) והאה"ו בהוצאת מכילתי' מותק תיבות לשני חלקים ולא ידעתי למה ובילק' גרס משני חלקים. [6]) במכילתי' בט"ס כלים אבל בילק' בשלח סרמ"ז רל"ג הגי' בולום וצ"ל בולוס. [7]) הך ציון אי' רק בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע נשמט. [8]) וכן נ"ב אצל גליון של ילק' בשלח מזה תדין שגם לפני היה מונח בע' שלנו ציון ממכילתא ובעל מ"כ הביא בב"ר פי"ב בפירוש הך מכילתא בשם הערוך עיי"ש. [9]) כ"ה על נכון בכ"י ב"ר ובכ"י ו"ו א' ובי' ול"ד ודפ"ר הגי' יוהר, וה"ב יזהר, ודפ"ע זוהר ובכולם צ"ל גוהר והוא בל"ע جوهر ובל"פ گوهر פי' אבן טובה וכן תרקיא = Türkis, turcosa אבן טובה. [10]) וכבר הוכיח ידידי הנכבד ר"ש באבער בפסיק' הערי' קע"ג כי הטעות הזאת נצמחה לר"ב בעבור שלא ראה המאמר בפסיק' וחשב שזה מאמר בפני עצמו תחת שהוא סיום המאמר. [11]) ט"ס וכ"ל שצ"ל כל"מ חץ שחוט, ירמי' ט', ז'. [12]) כצ"ל וכ"ה בע' גנג עיי"ש. [13]) כ"ה בכ"י ו"ו, אבל בדפ' בליסטורי. [14]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגיילקי' דף שי"ו ע"א) רק שם הגי' בפעם אחת בלסתרי. [15]) ובתנחו' בא סי' ד' צד ק"ב: אי' רק משליך עליהן אבני בליסטראות, אבל בפסיק' אבני בלסתרא כגון הברד.

Armbrustschütze]. (א"ב פי' בל"י כלי מלחמה אשר בה מורים אבנים וחניתות לרדות החומות ולהרוג האויבים והאיש המורה באותו כלי נקרא בלסטרי וגם הרובה חצים להרוג בהמות). * [אחי"ה וכנ"ה במכילת' בשלח פ"ד, ילק' וארא שם, קהל"ר פ' בלע ופ' וישב העפר אבני בליסטרא, והקבוץ תנחו' בא הנ"ל ותנחו' שופטי' סי' י"ד צד שכ"ח: אבני בליסטראות; מכילת' בשלח פ"ב ברד כנגד בלסטראות, ספרי דברי' כ', כ' סי' ר"ד בַלסטריאות, ילק' שופטי' רמז תתקכ"ג בליצטראות וכן בירו' סוט' פ"ח הל"ג דכ"ב: בליצטורא וכן נמצאו הדוגמאות שהש"ר פ' לסוסתי אבני בליסטרוס, איכ"ר פתיח' סי' כ"ג אבני בליסטרס, פסיקת"ר קלספכ"ט אבן בליסטראה] —

בַּלְסַמוֹן (בל"י ורו' balsamum, βάλσαμον בל"ע بلسام ובל"פ بلسان). ב"ר פ' וירא יעקב כי יש שבר (קלספצ"א) מעט צרי: בלסם [קטף] ותרג' הפסוק (שה"ש ז', י"ד) הדודאים נתנו ריח איתבסם קדמי כַריח בלסמון פי' בל"י ורומי' מין שמן ערב והוא ראש שמנים עיי"ע אפופלסמון). * [אחי"ה ועיי' מה שכתבתי שם וכנ"ה ויק"ר פל"א ושהש"ר פ' הנך יפה (א', ב"א) קינמון ובלסמון] —

* בּוּלְסִיף עיי"ע ברסיף.

בְּלַסְפֵימִיסוֹן (הציווי מן βλασφημέω lästern; בלספימיא = βλασφημία Gottes-lästerung) בילמדנו (בתנחו' לי') ברך נבות אלקים ומלך (מ"א, כ"א, י"ג) ברך בלספימיסון, שנא' (תהלי' י', ג') ובוצע ברך נאץ ה'. ובצו את בני ישראל [ואמרת עליהם] את קרבני לחמי (בתנח' לי') שדי לא מצאנהו שגיא כח (איוב ל"ז, כ"ג) מי שהוא קורא פסוק זה סובר שמא יש לו בלספומיא שהוא אומר שדי לא מצאנוהו שגיא כח אינו אלא כן אינו בא על בריותיו לפי כחו אלא לפי כחן וכ', פי' לשון חירוף הוא ובלע"ז בלספמיא. * [אחי"ה בלאי"ט blasfêmia כ"ה בדפ' אמ' ועה"ק בדפ' החדשי' אבל בעה"ק דפ' קראקא שנת שנ"ב הגי' בלסטמיא ונ"ל עיקר שהוא לאי"ט bestemmia כלו' חירוף וגידוף] — (פי' בל"י ורו' בלספימיסון מחרף ומגדף; בלספימיא חירוף וגידוף).

1 בֶּלַע (E. N. einer Pers.) ובכר ואשבל (בראשי' מ"ו, כ"א) מפורש בסוט' (ל"ו: ועיי' שם.) בפ' אלו נאמרין בגמ' (עשרה) [צ"ל ששה] שבטים.[1])

* 2 בֶּלַע (Verschlungenes) עיי"ע הבא אח"ז.

1 בְּלַע (מל"מ einsaugen, verschlingen; מַבְלַעְתָּא = مبلع בל"ע der Schlund; בְּלָעָא בל"ס בַּלוּעָא (Haken, alles, was stecken bleibt בר"ג דפ' אלו טרפות (חולי' מ"ג:) איזהו ושט עצמו כל שחותכו וכווץ יונה א"ר ירמיה מבלעתא[2]), פי' בית הבליעה וכמה א"ר אויא פחות משעורתא ועדיף מחיטתא. בסוף מגיל' איכ' נפלה עטרת ראשינו (ה', ט"ז) בר בריה דר' יהושע בן לוי הוי ליה חד בלע[א] אתא חד ולחש ליה. (א"ב גי' זאת אינ' בנוסחאו' שלנו אבל היא במד' קהלת על פסוק כְשגגה שיצא מלפני השליט (י' ה') ובירו' דשבת פ' שמונה שרצים (פי"ד הל"ד די"ד ע"ד ועיי' ירו' ע"ז פ"ב הל"ב דמ"ם ע"ד) ונ"ל שפירושו חולי בגרון מעכב המאכל והמשקה. ובמס' שבת פ' במה אשה (ס"ז סע"א) מי שיש לו עצם בגרונו לימא הכי חד חד נחית בלע בלע נחית חד חד). * [אחי"ה בלי ספק סיפור מבר בריה דריב"ל היה מונח בכתובים בספרי רבינו גם באיכ"ר שם וכן הביאו רבינו בע' נשם עיי"ש. ודוגמא אחרת אי' עוד היום באיכ"ר שם לביאור הפסוק נפלה עטרת ראשנו ועיי' ירו' סוף סוט' דכ"ד ע"ב וע"ג, ופי' בלעא לא כדעת ר"ב אבל הוא בל"ם הרשומה בלועא וטעמו כל דבר חד ועקום ועל זה נפל לשון המ' לא פקא בלעיה וכן לשון הירו' שבת כד נפיק וכצ"ל בירו' ע"ז תחת מי נפק וכן שיעור הלחש בבבלי שבת שם ופתרונו דבר חד ירד בלע בלע נחית כלומ' דבר חד ועקום ירד וכפל הענין במלות שונות כרוב פעמים בלחישות ובכ"י א"פ הגי' חר חר נחית וכ', וכ"ה בע' חרחר ד' ועיי"ש פירושו. — ובשרש בלע שענינו כמו בל"מ נשתמשו כמה פעמים רז"ל ד"מ בקל: ובלעיה עיי"ע ארז. כלי' פ"ט מ"ו מלמד שבלע את הדרבן עיי"ע דרבן וע' מלמד. חולי' ע"א. טומאה בלועה, שם צ"ז: ואילך מאי דבלעא קדירא, שם ק"י: קי"א. פולטת ואינה בולעת, שם דבליעה דמא, סנה' ק"י. אבלעו להו, שם: קרח לא מן

[1]) עיי"ע בֶּלַע א'. [2]) כ"ה על נכון בכ"י ל"ד וב"ר, ובע' תרבץ גי' רבינו לפי דפ"ר, ובכ"י ק"ט יונה א"ר זירא וכ"ה בתולי' שם וכן היה מונח הך גי' לרמ"א בד"מ לטור הלכ' שחיטי' סי' כ' וכן לפרישה שם והביאו מע' תרבץ ראיה נגד מרנא ב"י שיונה שם חכם ולא יונה וכן פליג המהרש"ל בחידושיו וביש"ש לחולי' סי' ו' על הב"י אך לא הזכיר ע' תרבץ ודע שבדפ"ע כאן אי' רק א"ר ירמיה ובע' תרבץ א"ר זירא ותיבת יונה נשמט' וכעל הפש"ב שלא ראה כ"י ולא דפ"ר של ערוך הניח הדבר בצ"ע ויש לייש בקל שר' יונה היה תלמידו של ר' ירמיה וגם של ר' זירא עיי' מה"י למהרז"ף צד צ"ת. ואילך, וא"כ זימנין אמר יונה בשם רבו ר' ירמיה וזימנין בשם רבו ר"ז, ובלא כינוי ר' אי' ג"כ בשקלי' פ"ו ד"י. יונה אמר ר' אבא.

הבלועים. שם בלועי דקרח. ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד מגמע הוא חומץ ובולע עיי"ע טבל א'. ירושלמי תרומה פ"ח דמ"ה: הלעוס כבלוע. ירו' שקלי' פ"ו דמ"ט ע"ג האור' בולע והעבים בולעין והיורה בולעת. ירו' ר"ה פ"א דנ"ו: חשבון מרובה בולע לחשבון ממועט; נפעל: סוט' ל"ו: בלע שנבלע בין האומות ובב"ר פצ"ד בלע שנבלע ממני (ובתי"ר א' בראש' מ"ו, כ"א בלע דאתבלע מניה); הפעיל: ברכו' כ"ד: מבליעו בטליתו . . מבליעו באפקרסותו. חולי' קי"ג. מבליע דם באיברים. בכור' ל"ב. מהו להבליעו בעצמות חד א' מבליעו וחד א' אין מבליעו עיי' פירש"י. בדרך השאילי' ב"מ ס"ד. הגוזל את חבירו והבליע לו בחשבון, ושם ואבלע ליה בחשבון עיי' פירש"י. ירו' שבת פ"ז ד"י: זה שרוקק מבליעו בכסותו כמו בברכות הנ"ל. באפעל: חולי' ס"ז: אַבְלַע לי ואנא איכול פי' תן לי להטעים וכן פירושו בל"ע بلع בבנין שני ובדרך השאיל' על טעימת הלימוד בברכ' כ"ד: הא מלתא אַבְלָעָה לי בי רב המנונא ובמנח' י"ז. הא מלתא אבלע לי ר' חנינא ופירש"י הטעימני ולמדני ועיי' יחזק' ב', ח; ג', א'. ובבנין הפועל עיי"ע הבא אח"ז. והשם: ב"מ פ"ג. מ"ח לוג ומחצה בְּלַע ועיי' פירש"י. במ"ר פי"ד בלע בן בעור והוא הנקרא על שם עשו שהיה בַּלַע [בל"ס בְּלוּעָא פי' גרגרן] ומכר בכורתו בשביל בליעתו. והשם בי בליעא. בית הבליעא עיי"ע בית בלע. ומזה ג"כ בלעם] —

* 2 בָּלַע (1 an einer Grenze anlangen, begrenzt sein; 2 trop. die Grenze der Vollk. erreichen, hervorragen) ב"ב ס"ב: לא אמרן אלא דלא מבלע אבל מבלע קנה ושם כמה פעמים פי' בא לתחום ומוקף סביב ול"ע הוא וכן השיעור לפ"ד בירו' ב"ב פ"ז דמ"ו ע"ג וע"ד במובלעים בה פי' שהיו הנקעים וסלעים מפוזרים במיצר השדה ובתחומו. וכן ירו' עירו' פ"ד דכ"א ע"ד עיירות המובלעות פי' שהם בתוך תחום. ובדרך השאילי' מי שבא לתכלית השלמות והגיע למחוז התושיה נקרא בל"ע بالغ וכן בל"ס מושלם ומשובח וזה הפתרון ג"כ בברכו' ל"א: מאי זרע אנשים (ש"א א', י"א) . . זרע שמובלע בין אנשים כלומ' שיהא מובחר ומושלם בין אנשים.

* 3 בָּלַע (בל"ס geschlagen werden, Schläge empfangen, vapulare) ברכו' נ"ו. תרין קולפי (=κόλαφος) בלעת. מנחו' ז'. ערכי' כ"ב. קולפי טאבי בלעי. עיי"ע קלף ז', וקרוב לל"מ (ש"ב י"ז, ט"ז; איוב ל"ז, כ'). וכן טעם מלת בלע בל"ס. וכן תרג' ואין מענה (משלי כ"ט, י"ט) ולא בליע צ"ל כמו בפשיט' ולא בלע וגזרו: מענה מלש' עָנָה וכן העתיק' הפשיט' הכו. ומכים (בראשי' י"ט, י"א; שמות ה', ט"ז).

* בְּלַע (בלש' סאנסק' bhru' הוצואריש bru בל"פ ابرو בל"י ὀφρύς Augendeckel, Augenbrauen) במד"ר ספ"ה ולא יבאו לראות כבלע (במד' ד', כ') מהו כבלע א"ר לוי אם רואין בארון כבלע הזה שהוא נופל מן העין מיד הם מתים. ונ"ל שהוא ל"פ הרשומה ואותיות רי"ש ולמ"ד מתחלפות ודורש כן שלשון נופל על לשון הוא וטעם המלה בל"פ מכסת העין ועפעפים ויפה פי' בעל מ"כ כשיעור הרף עין שהמכסה יורד למטה על העין ומכסה העין וחוזר ונגלה עד מהרה וזהו הרף עין שנרפה העין מראייתה. וגם רש"י ומעתיקים ישנים פתרו כבלע של מקרא בל' כסוי וע' זקנים העתיקו בהרף עין ראה ספרי על ההעתקה הפרסית צד ר"ם ואילך. וגם בל"ע נאמר על עפעפים حاجب פי' מסך ומכסה.

* בְּלָעִין ט"ס וצ"ל בעלין וכ"ה הגי' בדפ' זיטאמי' וכפי' א"צ לירו' דמאי פ"ג דכ"ג סע"ב עיי"ש.

בִּלְעָם (לדעת רבינו: א') Volksverschlinger ב') nicht zum Volk (Isr.) Gehöriger ולפע"ד מל"ע بلعم וכן בל' עבר החדשה בַּלְעָן (Schlemmer, Verprasser) בלע עם בחלק (סנהד' ק"ה) פי' שיעץ עצות לבלע עם ישראל [1]. פ"א בלעם בלא עם פי' שאין לו חלק עם ישראל [2]. פ"א בלא עם שיצא ממקומו ומעמו והלך לעם אחר אל בלק. (א"ב בנוסח' שלנו כתוב שבלה עם ומפרש רש"י שבלבל בעצתו). * [אחי"ה ואם נגקד שֶׁבִּלָּה עם (עיי"ע בל ג') אז נוכל לומר ששיעורו מבלה ומכלה עם כמו בָּלַע עם וכן גרס ג"כ תי"ר א' לבמד' כ"ב, ה' שהעתיק הוא בלעם דבעא למבלוע ית עמא דבית ישראל וכן יש להוכיח מהברת המלה אצל ע' זקנים שגרסו Βαλαάμ והוא כעין דוגמא ארמילוס פי' מחריב עם עיי"ע ארמילוס וכן שיעור של שמות פרטים Laonicus, Nicolaus, Nicodemus וזולתם וכן הָעִיר בִּלְעָם בד"ה א', ו' נ"ה ובתמורתו יִבְלְעָם (יהושע

---

1) עיי' על העצות שיעץ בסנהד' ק"ו. ירו' סנהד' פ"י הל"ב דכ"ח רע"ד. במדר' פ"כ. וילמדנו הובא בילק' בלק פכ"ג ד"ה וישב ופירש"י לבמדב' כ"ה, א' ולסנהד' ק"ה. ד"ה שבלה. 2) וכ"ה בפירש"י סנה' שם ד"ה בלא עם.

י"ז, י"א) אולי נקראה בן יען שאויר אותו מקום רע היה וארץ אוכלת יושביה היא. ועל יתר דרושי רז"ל בענין בלעם עיי' ברכ' ז'. סוט' ט': י"א. סנהד' ק"ו. ואילך, זבחי' קט"ז. ע"ז פ"ה, י"ט, אבות פ"ה מי"ח ומי"ט, ב"ר פס"ה עיי"ע אבנימוס, ספרי סוף וזאת הברכה ובמ"ר ספי"ד. — ודע שבכ"י ו"ו אין לע' בלעם ערך בפני עצמו אבל נבלע בע' בלע א' ובשאר כ"י וברוב דפ"ע תחת סוג ע' בלעם נכלל ג"כ ע' בֶּלַע א' ואנן בתר דפ' אמש' גרינן ששם נסדר יפה — וגוזר אני המלה מל"ע הרשומ' וכ"ה בל' עברי' חדשה בַּלְעָן פי' גרגרן ואח"כ מצאתי סמך לדברי מבמד"ר פי"ד בלע בן בעור והוא הנקרא על שם עשו שהיה בָּלַע וכו', עיי"ע בְּלַע א' בסוף הע'] —

* בַּלְעַם (בל"ע بلغده (verächtlich, ekelig עיי"ע בלם א' סוף הע'.

בְּלַפְסִין (באותיות הפוכות מל"י frühreife, φίβαλις או כמו בלוסין בל"ע بلس eine Feigenart; Art Maulbeerfeige בלונסין = בלוסין צ"ל לבוסין מל"ע لبسة כמו بلنصة (eine Art Küchengewächs בר"ג דהנודר מן המבושל (נדרי' מ"ט:) ר' יהודה ור' שמעון אייתי לקמייהו בלופסין [1]) ר' יהודה אכל ר' שמעון לא אכיל, ובפ' ב' במעשרות (מ"ח) היה עושה בבלופסין [2]) לא יאכל בבנות שבע. ובפ' הנוד' מן המבושל בגמ' ביצ' טרומיט' (נדרי' נ':) תנן התם היה אוכלין בבלופסין מאי בלופסין מיני דתאיני דעבדין מנהון לפידי [3]). ובפ' אחרון דעוקצין (פ"ג, מ"ב) ר' יוסי אומ' חוץ מן הבלופסין [4]) וזאת טעות היא שהוא מין ירקות כמפור' בלפסן, ומצאתי בס"א בלונסין, ס"א בלוסין, ס"א בולבסין [5]) ומין עכביות הן. (א"ב פי' בולבוסין בל"י והו' מין חסית כמו בצל מעורר תאות המאכל והמשגל אבל פיבולסין בל"י מין תאנים וגרגרות וכן תוכן הגי' ולא בלפסין ובפירוש גרסינן בירו' דדמאי פ' אלו דברי' (פ"ב הל"א דכ"ב סע"ג) בולבוסים הנמכרין בקיסרין ושם אומר שיש מהם אדומים ומהם לבנים וכן האמת). *[אחי"ה עיי"ע בלבס שהביא כבר ר"ב הך דירו' ושם הצגתי ט"ס בנוסח' של ירו'. והנה ראש דברי ר"ב אמת שבולבוס בצל ופיבולוס מין תאנה ובאמת נקראה כן מעיר Φίβαλις באטטיקא יונית אבל בולבוס פי' בצל מאן דכר שמיה בציונים דשומים בערך הנוכחי. ואם גם הביא רבינו ס"א בולבסין (ובדפ' אמש' בטעות בלוכסין) בוראי ט"ס וצ"ל לבסין או לבסים כגי' הרמב"ם במעשרו'; ודע שבציוני נדרים ומעשרו' עסקנו ממיני תאנים ובמשנ' עוקצי' ממיני הירק כפי' רבינו בעצמו (ועיי"ע לפסן וע' עכביות) וא"כ בג' ציונים ראשונים תתכן הגי' או פיבולסין כדעת ר"ב או בלוסין כס"א שהביא רבינו, הראשון בל"י תאנים הבכירים והשני בל"ע הרשומה בתחלת הע' ג"כ מין תאנים וכן פי' הרמב"ם במעשרות, אבל בעוקצי' ששם פי' המלה מין ירק צ"ל שגי' אמיתת בלונסין או לבוסין ושניהם מורים בל"ע מין ירק ובע' לפסן באמת גי' בעוקצי' בולסין לפי גי' כ"י ק"ט ובולוסין בדפ"ר וצ"ל לבוסין וכן בנוסח' דידן בעוקצ' הגי' בלוסין ופי' הרמב"ם שם הוא הנקרא בל"ע ענב אלדב = عنب الدب פי' בל"ע אבטיחי' וקשואים. ורע"ב לעוקצי' הביאו ולא פירשו. — ודע שבערך כלס הביא רבינו ג' ציונים מסוף תרומות (פי"א מ"ד) מריש עוקצי' (פ"א מ"ו) עוקצי תאנים וגרוגרות הכליסין (ויותר נראה גי' הירו' במעש' והכלסים) ומחולי' ס"ז: היתושין שבכליסין ורבינו לא פירשו ופי' ר"ב לא נהירא עיי"ש ונ"ל לגרוס בכל הני מקומות בבי"ת הבלוסין או הבלסים והוא ל' ערבי שרשמנו بلس פי' מין תאנה וכן פי' הרמב"ם בעוקצ' ובמעשר' (אף כי היתה מונח' לפניו גי' מוטעת בכ"ף) ודבר הלמד מענינו הוא שטעמו תאנים ועיי' תוי"ט לעוקצי' ספ"א אבל רש"י לחולי' וכן הר"ש לעוקצ' פירשו מין קטניות ותוי"ט שם העיר כבר על הך סתירה ונ"ל לישב שלדעת רש"י מוכרחים אנו לומ' שפירשו כליסין בחולי' כמו הכלוסין בעוקצ' פ"ג מ"ב וכ"ה באמת הגי' במשניות וכבר אמרנו לעיל ששם עיק' הגי' בבית וכן כתב התוי"ט בפ"ג בעוקצ' ד"ה כלוסין וא"כ בלוסין של חולי' ובלוסי' של עוקצין שפתרונם מין ירק הוא بلنصة שרשמנו פי' מין ירק, והכל על מקומו יבא בשלום] —

* בַּלְצָא (E. N. eines Mannes) שמ"ר פכ"ט שאל בלצא את ר' עקיבא, פי' שם אדם.

* בְּלִיצְטְרָא עיי"ע בלסטרי.

* בּוּלְקָס עיי"ע בית זבדאי ומ"ש.

* בִּילֵק עיי"ע חלק ו'.

---

[1]) צ"ל פבולסין או בלוסין ולפנינו בגמ' אי' בלוספיין ושם נ': כלופסין ושניהם ט"ס. [2]) גם כאן צ"ל בפבולסין או בבלוסין וכ"ה באמת בירו' מעשרות פ"ב ד"נ. רק שם אי' בט"ס בכלוסין וצ"ל בבלוסין ובמשנה בבלי וירו' דפי' זיט' הגי' בלבסים (ודפי' קראסי בט"ס בלכסים). [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובעה"ק דפ' קראקא שנת שנ"ב ובדפ"ע בט"ס לפירי ועיי"ע לפרא. [4]) צ"ל הבלונסין כס"א בסוף הע' או לבוסין וכן גרס הרמב"ם בפ"מ למעש' היה עושי לבסים. [5]) ונ"ל שצ"ל לבסין.

* **בילקאות** (ט"ס) ספרי ואתחנן פיסק' ל"ו אפי' שערי בילקאות ובמסיות וכ', צ"ל בסילקאות עיי"ע בסלקי.

* **בִּילַקְטִירִים** (= פילק . . . . . φυλακτῆρες בל"י Wächter) פסיקת"ר פ' קרבני מי פורע להם שני בילקטירים מרדכי ואסתר מרדכי מבחוץ ואסתר מבפנים ומובא' הך פסיקת' בילק' בא רמז קצ"א ושם בט"ס סלקטירין וצ"ל פלקטירין פי' בל"י שומרים וכן צ"ל בילקטירים עיי' רימ"ז בט"ר ח"א, קס"ב ועיי' ערך הבא אח"ז.

* **בָּלְקְטֵירִים** (Charaktere = χαρακτῆρες) בפסיקת' רבתי פכ"ד ובפסיקתא דר"כ פ' החודש נ"ז, לפי גי' כ"י אקס' שני בלקטירים מרדכי ואסתר וט"ס במקום כרקטירים או כלקטירין עיי"ע ומ"ש הרב הח' באבער בהערה רל"ט בפסיקת' שם ואולי מן הענין הזה גם ע' הקודם לזה.

בְּלָר (או בהפוך אותיות כמו ברולית מל"ע بُرايل langes, kreiselförmig herabfallendes Haar או מל"ם בְּלורא Haarflechte, Haarbüschel) בפ"ק דע"ז (מ"ג דף ח'.) יום תגלחת זקנו ובלוריתו, בפ' כה"ג בגמ' דלא ירבה לו (סנהד' כ"א. ועיי' שם מ"ט. קידושי' ע"ו:) כולם מגדלי בלורית היו [1] בפ' אין אין מעמידין בגמ' אין מסתפרין (ע"ז כ"ט.) ובפ' ואלו הן הלוקין בגמ' וכתובת קעקע (מכו' כ"א. וכ"ה בביצי' כ"ח: כתובי' ס"א: ע"ז כ"ט. נדה נ"ב.) בלורית ואפר מקלה וגבינה, תפשה בבלוריתא בפ' אלו הן הנשרפין (בפרק) [צ"ל בגמ'] הגונב את הקסוה (סנהדר' פ"ב. במד"ר פ"ב ועיי' תי"ר א' לבמדר' כ"ה, א'), פי' "ציצית של שיער". * [אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (והוא בקובץ כ"י אנגיילי' דף פ"ג.) שפי' כן ר"ח לסנהד' כ"א. ופי' רבינו הובא בתוי"ט לע"ז פ"א מ"ג, וכ"ה דעת רש"י ובע"ז י"א: לועז אפודליץ וצ"ל אפוכליץ Haarlocken = boucles; ובג"ה בויק"ר רפכ"ג אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית וכ"ה בשהש"ר פ' כשושנה, תוספתא שבת פ"ז ודב"ר פ"ב העושה בלורית אינו מגדלה אלא לשמה של ע"ז, ובענין גזרת המלה יש לי ב' פירושים או מל"ם הרשומה וטעמה מחלפות ומעשה מקשה וכן העתיקה הפשיט' ישעי' ג', כ"ט, או מל"ע הרשום' בחילוף אותיות וטעמה שער ארוך נופל מאחוריו ומאחורי העורף וכן דעת רש"י בכ"מ ועל זה מעיד התואר מגדלי בלורית וזה היה מדרך עובדי עכו"ם ובזה נבין ע"ז כ"ט. ונכרי המסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו שומט את ידו (ובקצת שינויים בתוספת' ע"ז פ"ג ובירו' ע"ז פ"ב דמ"א רע"א). ואותה בלורית קדשו עכו"ם לע"ז וכן מצאתי בפי' ר"ח כ"י לע"ז שם (בקובץ כ"י אנגיילי' דף י"ח) וז"ל: פי' בלוריתו מקום בראש שמגלחין אותו הכומרים לע"ז וכו'. ועיי' פ"מ להרמב"ם לע"ז]—(א"ב פי' כלרית בל"ר [cirrus] קווצות שער).

בַּלֵּר (כמו בלנרי בהשמטת הנו"ן והוא מל"ר Badekleider, balnearia) בס"ג דחבית (שבת קמ"ז:) האוליירין מביאין בלרי נשים, פי' סדינים לפי שהנשים אין רוחצות בלא סדינין, פ"א צניפות שעל ראשי הנשים (א"ב עיי"ע בלנר). * [אחי"ה בלר כמו בלנר ונו"ן מבלעת ודוגמ' אחרת בנרי ששם למ"ד מובלעת, ובתוספת' כלאי' פ"ה הגי' בלארי נשים] —

בָּלַר (Scholle, βωλάριον מל"י Grundsteuer) בפ' הגוזל זוטא בגמ' אין פורסין (ב"ק קי"ג:) אמר רב בר מתא אבר מתא מיעבט[2]) והני מילי בבולרא וכרגא פי' בולרא יבול הארץ כלו' מס הארץ. (א"ב בנוסח' דידן גרסינן בורלא). * [אחי"ה ויש לקיים ג"כ גי' הספרים שאז תהיה המלה ל"ע בוראל براىل ارض פי' ממש כדברי רבינו יבול הארץ ולגי' רבינו הוא ל"י הרשומה ופתרונה גוש עפר כלומ' מס שפורעין מן הקרקעות] —

בָּלָר (כל"ם בלורא, בל"ע ופ' بلور Perle, Beryll Edelstein) בב"ר נעשה אדם (פ"ח) למלך שהיה מטייל בפתח פלטין וראה בולרין אחת מושלכת אמר מה נעשה בה וכ'. (א"ב פי' בל"י לבנה קטנה). * [אחי"ה ר"ב כיון על ע' הקודם ולא נ"ל אבל היא מלה ערבי' פרסי' וסו' וטעמה אבן יקרה הנקר' בחילוף האותיו' Beryll, (עיי' על סגולותיו פליניאום ל"ז, ה') ושיעור המאמר המלך ראה אבן שוהם מושלכת בארץ אמר מה נעשה בה כלו' בתמורת ערכה מהן אומרי' דימוסיות פי' מרחצאות עיי"ע דמוס ג' כלומר מרחצאות לרבים מהן אומרי' פריבטאות (privatus) כלו' מרחצאות ליחידים אבל המלך בעצמו גזר אומר צורת פסל דהיינו אנדרטין (עיי"ע) כך הקב"ה אם גם מתיעץ עם מה"ש בכל זאת עצת ה' היא תקום ודרכו יחפץ, ועל גי' מוטעת בירזלין עיי"ע, ועיי' עוד במ"ע ע' בורלא א'] —

* **בַּלֵּר**, בְּלרית או מל"ע بلور Stücke או מל"ר Barren, barra, barri) בב"ר פכ"ח ויתרם אכלה אש (איוב כ"ב, כ') שהיו רואים בלריות של

---

1) בסנה' כ"א. הגי' בטעות בלוריות. 2) כ"ה לנכון בכ"י וי"ו, ל"ד ודפ"ר, אבל בדפ"ע מיבעט!

זהב נתכות באש וכתב בעל מ״כ בלריות פי׳ הערוך חתיכות וחבל דאבדי ולא משתכחי בדפוסי׳ שלנו וגם בכ״י נעדרה המלה ונאמן בעל מ״כ לסמוך עליו שהיה לפניו ערוך יותר שלם. ובענין הפי׳ י״ל שהוא ל״ע חתיכות גדולות או י״ל שהוא בל״ר אמצעית בַּדֵי זהב, ובילק׳ צפניה רמז תקס״ו הגי׳ בלוריות של זהב. ומהר״ם דילונז׳ פי׳: לשׁ׳ לעז ופירושו ״כדורים״ ונראה שכיון על ל״י βωλάριον ולא דק היטב.

* בַּלוּרְיָא (Frauenname, Valeria) בר״ה י״ז: שאלה בלוריא הגיורת את רבן גמליאל כתיב בתורתכם וכ׳, והמלה בתורתכם לי׳ בשאלתות ויקהל סי׳ ס״ו; יבמו׳ מ״ו. מעשה בבלוריא הגיורת שקדמו עבדיה וטבלו לפניה וכ׳, מכילת׳ בא פט״ו מעשה בבלוריא שטבלו מקצת שפחותיה וכ׳, ובמסכ׳ גרי׳ פ״ב הגי׳ ברוריא (ולא ברוציא כגי׳ החכ׳ קירכהיים) וכ״ה בכ״י ר״ה עיי׳ ד״ס ר״ה צד י״ט וכתב דיל״ר בכ״כ ״שהיא ברוריא״ ור״ל שאותיות רי״ש ולמ״ד מתחלפות ולא שבלוריא היא ברוריא אשת ר״מ ובתו של ר׳ חנניה בן תרדיון ועיי״ע קלסטרא.

* בָּלוּרִין (בל״י ורומי φόλερα φόλλερα, follera, follarion, Geldmünze = ¼ Unze) בריש שהש״ר אין הקב״ה מקפח שכרך משל לאדם אם מאבד סלע או בלורין בתוך ביתו הוא מדליק כמה נרות וכ׳. פי׳ בל״י ורו׳ מין מטבע אשר בא זכרונו גם בשם פולר עיי״ע פלר ג׳; והרב בעל מ״כ טעה לפרש ״מין תכשיט בדאי׳ בפ׳ במה אשה ולא בכליאר״, עיי״ע ככליאר.

* בְּלוּרִין (בל״י φλύαρος; φλύηρος Schwätzer, Possenreisser) ע״ז י״ח: ההולך לאיצטדינין ולכרקום וראה שם וכ׳ בלורין הרי זה מושב לצים ואין ספק אצלי שהיא מלה יוני׳ הרשומה בעל מדבר בפטפוטי מלין הבל וריק למען יתענג ההמון וזה מושב לצים ועיי״ע בקיון אבל המלה המצויינת לי׳ בגירסתו.

בָּלַשׁ (בל״ע فلس בל״ם ڀاليدن aus- durchsuchen; כלשת = Durchsuchungsmannschaft; בְּלוּשִׁי Durch- Ausforscher מקל הַבַּלְשִׁיִּין der Stock der Durchstöberer) בס״ק דמדות (פ״א מ״ז) פשפש קטן היה לו שבו נכנסין לבלוש את העזרה פי׳ לחפש, תרג׳ ויחפש (אונק׳ לבראשי׳ ל״א, ל״ה) ובלש. בלשת [1] שנכנסה לעיר בשעת שלום בפ׳ אחרון דע״ז (ע׳:) [ו]בר״ג דכל היד (נדה י״ג), ובכתובו׳ בפ׳ האשה שנתאלמנה בגמ׳ עיר שכבשה כרקום (כתובו׳ כ״ז. ועיי׳ ז. שבת מ״א. כגי׳ הירו׳) ובשבת בפ׳ חבית [בגמ׳] כל שלא בא בחמין (קמ״ח :) אין לך כל רגל ורגל שלא בא בלשת לציפורי [2], ובפ׳ יו״ט בגמ׳ מביאין שלמים (ביצ׳ כ״א.) בלשת שבא לעיר ובקשה לחטוף את העיר, בס״ג דכיצד מברכין (ברכ׳ מ״ד.) שדר בלושי ומייתי ליה [לביתיה] [3] ובפ׳ בא סימן בגמ׳ תינוקת שהביאה שתי שערות (נדה נ״ב.) שדר בלושא ואפקוה פי׳ גדוד מייתי ליה לביתיה ענין חפוש הגדוד שמחפשין את העיר. מקל הבלשיין [4] בכל כלי עץ בפט״ו בכלים (מ״ד), פי׳ בעלי המכס יש להם שמשים שעומדים לעיין הנכנסים והבאין ובידן מקל של עץ או של מתכת לראות ולידע מה בתוך השק והוא כעין שפוד (תרג׳ ויחפש ובלש). * [אחי״ה יש למחוק שכבר הביא רבינו בתחילת הע׳ ועל השנותו פעמים נ״ל בעבור שרבינו שואב פירושו מפי׳ רה״ג והוא מהפך הסדר בציונין ודברי רה״ג הובאו בקובץ מעשה ידי גאוני׳ קדמוני׳ צד י״א בקיטוע אבל ר״ש לכלי׳ שהזכי׳ פי׳ הגאון הביאו באריכות ואנו משלימים משם מפני שמו״ל לא היה מעורר עליו, וז״ל של רה״ג: מקל הבלשיים א״ד הבלסיין אלו שמחפשין ומפשפשין במקל בין של עץ בין של מתכת לראות ולידע מה בתוך כלי אחר שמו בלישא [והוא כעין שפוד ובעלי המכס יש להם עבדים שממשמשים במקל לידע מה בתוך השק] וחפש מתרגמינן ובלש ושנינו פשפש קטן וכ׳ ע״כ]. — ובילמדנו ויהי בעת ההיא וירד יהודה, בנוהג שבעולם בלשי׳ מסר לפרסוף [5] אם בורח ממנוחי׳ ובפ׳ לכה ארה לי שלח עמה אופיקילון [6] ובלשיין כבר פי׳ בע׳ אפקילין. * [אחי״ה בתנחו׳ לי׳ שני ציוני׳ אחרוני׳. וכנ״ה בויק״ר פל״ו בולשין אותה מתחתיה ואח״כ נוטעין אותה. ונוזר אני המלה מל״ע או פרסי הרשומה שטעמה חפש ולדעת א״ד שהביא רה״ג לעיל מזה הענין גם שרש בלם ובאמת עקילס תרג׳ בולם (עמוס ז׳, י״ד) ἐρευνῶν כלו׳ חופש ושוחר והרבה מורגל בתרג׳ עיי׳

[1]) בכ״י ו״ו, ל״ד ב״ר ועה״ק הוא חמשך תעי׳ וכן הוא נכון. [2]) כש״ס תמיד בולשת אבל בע״ז פ״ה מ״ז כגי׳ רבינו.
[3]) עיי׳ שינוי הנוסח׳ כברכו׳ ומלת לביתיה לי׳ בכ״י ערוך וכן לי׳ בכ״י ש״ס עיי׳ ד״ס שם ולי׳ בב״נ צד כ״ז. ואין אצלי ספק ששייך לציון הבא בסמוך ונשמט בדפ״ע ואי׳ רק בכ״י ו״ו ול״ד. [4]) בנו״ג ביוד אחת אבל בפי׳ רה״ג לסד״ט צד י״א הבלשיים, ובירו׳ דמאי רפ״ז דכ״ו. טקל פַּלְיָא. [5]) כ״ה לנכון ולא פרצוף כגי׳ דפי׳ וויניצי׳ ופיז׳, ועיי״ע פרסוף.
[6]) עיי״ע אפקלין.

מהרי״ל עמת״ר ח״א, ק׳ ולציון מעובדיה ו׳ יש להעיר על ב״ק ג׳ סע״ב] —

בְּלִיתָא (מל״ס בְּלָיָתָא abgenutzte Kleider, Lappen, Fetzen) אייתי קירה דבק בבליתא. בר״ג דהאשה שהלך בעלה (יבמ׳ ק״כ. ועיי׳ תוספ׳ לבכור׳ ל״ו: ד״ה חזייה). פי׳ הדביק שעוה בבלאי בגדים ושם במצחו ועבר לפניהם ולא בשקרוה [1] (ס״א ולא סקרוה) [2] כלומ׳ [3] ולא הכירוהו. ובפ׳ האיש מקדש בו בגמ׳ התקדשי לי בכום (קידוש׳ מ״ח: צייר בבליתא. ובר״ג דהכל שוחטין (הולי׳ ח׳: בליתא דפרסא [Vorhang, φάρος] בפ׳ ר״א אומר אם לא הביא [בגמ׳ אין עושין לה חלוק] (שבת קל״ד.) לייתי בליתא דאית [4] ליה שפתא פי׳ חתיכה של בגר בלוי. * [אחי״ה וכ״ה ברש״י כ״י עיי׳ ד״ס שבת צד קנ״ו: בדפ״ר ובדפ׳ פיז׳ אי׳ עוד הסיום: בלי סוך ולי׳ בכ״י ו״ו ול״ד ודפ׳ ויניצ׳ ואמש׳ ויש למחוק. וכל ערך זה שייך לע׳ בל ג׳ כי טעם המלה בל״ם וע׳ שחק של בגד ובשבת וקידוש׳ בנוסחאותינו הג׳ בלייתא וכ״ה בל״ם הרשומה] —

בָּם (über sie, an, in ihnen) ולא בתפלה בספ״ק דיומא (י״ם. מובא בילק׳ ואתחנן רמז תתמ״ב ועיי׳ שאילתות ואתחנן סי׳ קמ״ג) פי׳ [בשאילתות] [5] בקרית שמע אתה קורא בקול רם אבל לא בתפלה בקול [רם] אלא בלחש, בם יש לך רשות לדבר ולפסוק מן התלמוד ולא בדברים אחרים בם עשה קבע [6] אמר רבא המפסיק בשעת שקורא בתלמוד ושח שיחת חולין עובר בעשה שנא׳ (דברי׳ ו׳, ז׳) ודברת בם בם יש לך רשות להפסיק ולקרוא קרית שמע ולא בדברים אחרים. פ״א [7] ודברת בם בם ולא בתפלה שבק״ש אתה יכול להפסיק בין פרשה לפרשה ולהחזיר שלום לכל אדם דתנן (ברכו׳ פ״ב, מ״א) בפ׳ היה קורא ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. ירושלמי (ברכו׳ שם ד״ד: רב הונא בשם רב יוסף ודברת בם מכאן שיש לך רשות לדבר בם אבל בתפלה אי אתה יכול להפסיק בין פרשה לפרשה ולהחזיר שלום דתנן בפ׳ אין עומדין (פ״ה מ״א ד״ל:) אפי׳ המלך שואל בשלומו לא ישיבנו א״ד ולא בתפלה שלא יאריך בתפלה שחיי שעה היא לבטל התורה שהיא חיי עולם.

בָּמָה (Anhöhe als Opferstätte) בפ״ק דמגילי׳ (ט׳: ועיי׳ זבחי׳ קי״ח. ותוספ׳ זבחי׳ קי״ז: ד״ה ר׳ שמעון, ותוספ׳ פסחי׳ ל״ח: ד״ה זאת) אין בין במה גדולה לבמה קטנה אלא פסחים ואוקימנא בגמ׳ (מגילי׳ שם) כעין פסחים והן חובות [8] הקבוע להן זמן, ומפורש בסוף פרת חטאת פ׳ אחרון דזבחי׳ (קי״כ.) ובסוף תוספת דזבחי׳ (תוספ׳ קרבנות ספי״ג) אלו דברים שבין במה גדולה [לבמה] קטנה קרן וכבש ויסוד וריבוע וכיור וכנו בבמה גדולה ולא בקטנה חזה ושוק ועור העולה לכהנים בבמה גדולה, חזה ושוק ועור העולה לבעלים בבמה קטנה [9] אבל נותר זמן וטמא זה וזה שוין (זבחי׳ שם ודקי״ג. במשנה) איזו היא במה גדולה בשעת (איסור) [צ״ל כגי׳ תוספ׳ קרבנות שם היתר] במה אוהל מועד נטוי כדרכו אין הארון נתון שם [10]), איזו היא במה קטנה בשעת היתר במות עושה אדם במה על פתח חצרו ועל פתח גינתו ומקריב עליה הוא ובנו ובתו [ועבדו ושפחתו] [11]). * [אחי״ה ד״ה של ערך כאן במה אי׳ לנכון רק בכ״י ה״ב אבל בשאר כ״י ודפ׳ ד״ה כם. וגם הציון מסוט׳ לא שייך לערך נוכחי כי אם לערך הבא אח״ז]—

בֵּימָה (מל״י βῆμα ובל״ם בים ein erhöhter Ort, u. z. 1 Rednerbühne, 2 Schaubühne, 3 Richterstuhl) בסוט׳ בפ׳ ואלו נאמרין בכל לשון (מ״א. ותוספתי סוטי פ״ח) במוצאי שביעית עושין לו בימה של עץ בעזרה והוא יושב עליה. ובר״ג דהחליל (סוכ׳ נ״א: וירו׳ סוכ׳ פ״ה דנ״ה רע״ב) ובימה של עץ בנויה באמצע [12] וחזן הכנסת עומד עליה פי׳ מגדל עץ. בפ״ק דע״ז (ט״ז.) אסטריא (עיי״ע) ובימה פי׳ מזבח לשם ע״ז. ובילמדנו (תנחו׳ שמות סי׳ י׳ צד פ״ד:) וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה: העלה את משה לבימה להרגו, פי׳ מקום שדנין בו. (א״ב פי׳ בל״י בנין

---

1) ובדפ׳ אמש׳ ופראג בט״ס בשקרות. 2) בכ״י ו״ו ל״ וגם ל״ בע׳ בשקר לפי ג׳ הכ״י. 3) בדפ׳ פראג בט״ס כלי. 4) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד ובשבת אבל בדפ״ע בט״ס דלית. 5) כנ״ל להשלים וכ״ה בשאילתות הנ״ל וכן הביאו רש״י ליומא שם ורבינו בע׳ בם ב׳ הביא „פי׳ בשאלתות" אבל לא נמצא כמוהו שם ונ״ל שלוקח מע׳ שלנו ועי״ חסרון ידיעה איזה כותב או מדפיס נעתק ממקומו ר״ל מע׳ בם לע׳ בם שלא במקומו. 6) וכ״ה בכ״י מ׳ וב׳ ול׳ ובילק׳ ובריי״ף ובראי״ש עיי׳ ד״ס יומ׳ צד כ״ב. אבל בנו״ג ר׳ אחא אמר ודברת בם וכ׳ עשה קבע ואל תעשם ארעי ולולי מיסתפינא הייתי אומר שזה מן הגליון בא לפנים ואיזה כותב הגיה לעצמו שאי׳ כן בשאילתות דר׳ אחאי גאון. 7) וכ״ה בתוספ׳ ליומ׳ שם וברכו׳ י״ג. ד״ה ובאמצע ועיי׳ הפשב״ע. 8) כ״ה בכ״י ו״ו, ל״ד ה״ב וכ״ה במגילי ובזבחי׳ קי״ט. 9) וכ״ה בירו׳ מגילי פ״א הל״ד דע״ב ע״ג ובזבחי׳ משונה הגי׳ עיי״ש. 10) וראיה להך תיקון אי׳ בירו׳ מגילי שם דע״ב רע״ד זה סימן כל זמן שהארון מבפנים הבמות אסורות יצא הבמות מותרות. 11) כ״ה בתוספ׳ שם. 12) כ״ה בע״י ובירו׳ סוכ׳ שם ובכ״י ב׳ מינכ׳ אי׳ בימה של זהוב בנויה באמצע ועיי׳ ד״ס סוכ׳ שם צד פ״ב: ובנו״ג עץ באמצעיתה.

גבוה מוכן לדרוש ברבים או לדון או לזבות ומלה זו נעתקה ליוני' מלה"ק במה). * [אחי"ה בשני ציונים הראשונים מורה המלה מקום גבוה ל ד ר ו ש ברבים ובציון מע"ז מקום גבוה ל ר א ו ת השחוק באיצטדיא כמוכח מפ"ק דע"ז וכן ספרו לנו חכמי יונים ורומיים עיי' ד"מ אריסט"ו פראבלעמ' ל"ח ו'; איליאני י"ד, י"ח; ציצערא תוסקול' ה', ג', ברוטום פס"ט. ואם כדברי רבינו וה"ב שהוא מקום גבוה לזבוח יש להביא ראיה מפאללו' ד', י"א. פ"ז. פ"ז; פויזאניאס ה', י"ד, ז' שסיפרו לנו ש מ ז ב ח בנוי אצל איצטדיא לזבוח שם. ובהוראה ראשונה נמצא' המלה עוד ירו' יבמו' פי"ב די"ג, וב"ר מ"ב ודפפ"א וקהל"ר פ' טוב ילד ועשו לו בימה גדולה והושיבו אותו למעלה ממנו וכ'. ב"ר רפל"ז כנגד בימה של רשע אמר, עיי' מ"כ שם; שמ"ר פט"ו שאם תעלו לפני לבימה שאעביר אילונין שלכם, שם פ"ל משל לאדם שקפח איקונין של מלך ועלה לבימה וכ', ושם הראו לו למלך יושב בבימה וכ', שם פמ"ג וישב על בימה ודנו וחייבו נטל את הקולמוס לחתום גזר דינו וכ', ויק"ר פי"ג והובא בילק' תהלי' רמז תת"ל (בלי מקורו) מלכות אדום מתגאה וחומסת וגוזלת ונראת כאלו מצעת בימה ובמד' תהלי' מזמור ס' הגי' ומראה כאילו הם דינים של אמת וכן נ"ב בילק' שם ושם הגי' דיינין ועיי' מ"כ לויק"ר. במד"ר פט"ז משל למלך שעלה אחר לבימה שלו לידון וכ'. ובתוספתי חולי' פ"ב עיי"ע גרדון. מכילתא בשלח עיי"ע דדכאות. קהל"ר פ' כל הדברים העלו על הבימה לידון אותו. והקבוץ פסיקת' דר"כ דפ"ד. טבליאות בימאות, ובילק' ריש בשלח רמז רכ"ה ושהש"ר פ' גן נעול בתמורתו הגי' תיבות ומגדלים עיי' מהרש"ב פדר"כ שם הערה פ' ופ"א ולכאן שייך נ"כ ציון ממגילי' ל"ב. ועיי"ע בָּמוֹת] —

בָּמָס, בִּימוּס (מל"ס בומסא, בלי' βωμός Unter-satz, Gestell zum Altar und der Altar) בפ' כל הצלמין (ע"ז מ"ז:) ג' אבנים הן אבן שחצבה מתחלה לבימוס הרי זה אסורה. פי' אבן שחצבה לעשות כן לע"ז. בב"ר פנ"ד (פנ"ג וילק' וירא רמז צ"ד) וה' פקד את שרה שהיתה שרה [אמנו] רואה את ישמעאל בונה בימוסות [1]) וצד חגבים ומקריבן עליהן. והשמדתי את במותיכם (ויק' כ"ו, ל') תר"י (א') במוסיכון [2]). פי' מזבחות לשם ע"ז. (א"ב פי' בלי' מזבח). * [אחי"ה מעם המלה בלי' מקום מושב ובפרט לשם מזבח ע"ז ומזבח בעצמו ויפה פי' רש"י לע"ז שם: מקום מושב ע"ז שמושיב הצלם עליו וכ', ובזה הענין ירו' ב"מ פ"י די"ב ע"ג העלה על גבי בימוס, וכן בע"ז נ"ג: בימוס אבן אחת, מזבח אבנים הרבה, ושם בימוס שנפגם וכ', ושם עולא יתיב אבימסא פגימא. ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. רב אמר בימוס לא בטל. והקבוץ ע"ז נ"ג: בימוסיאות של מלכים עיי"ש פירש"י ושם נ"ד. בימסיאות של נכרים, ושם בימוסיאות לא ביטלו. שמ"ר ספ"ט בימסאות ובתי כיסאות, ושם פל"א בימסאות ומרחצאות ובע"ז מ"ז. בימסאות ובית מרחצאות בכולם צ"ל הגי' דימוסאות עיי' מ"כ שם ושם וכן גרם רבינו בע"ז בע' דמוס ג' ועיי"ע בית כסא] —

בֵּמוֹת = בֵּימוֹת (הקבוץ מן בימה (עיי"ע) die Estrade in der Mitte des Tempels; לוחות (die Tafeln der zehn Gebote בס"ג דמגלה (ל"ב). אמר שמואל הלוחות והבמות [3]) אין בהן משום קדושה, פי' הלוחות שעושין לספר תורה, הבמות עמודין של עץ שעושין לספר תורה. פ"א החלק של מעלה ושל מטה פנים ואחור הם נקראין במות וריוח שבין עמוד לעמוד של ס"ת הם הלוחות. * [אחי"ה שני פירושים האלה קשה להולמם גם לפי פתרון המלה גם לפי הענין וסוגי' זו מבוארת יותר בירו' מגילי' פ"ג הל"א דע"ג סע"ד ר' יהודה בשם שמואל בימה ולווחין אין בהן משום קדושת א ר ו ן ויש בהם משום קדושת בית הכנסת אינלגין (עיי"ע) אין בו משום קדושת ארון יש בו משום קדושת ביה"כ. נשמע מזה שהבימה והלווחין והן הן במות (או יותר נכון בימות וכ"ה הגי' במראה הפנים) ולוחות של בבלי, הם תשמישי כלי ביה"כ כמו אנלגין בסמוך, כי על כן אמר הירו' שאין להם קדושת ארון אבל קדושת ביה"כ יש להם. וב"ס גם בבבלי כצ"ל שאין בהם קדושה ר"ל קדושת ארון אבל קדושת ביה"כ יש להם ואם כדברי רבינו שהבימות ולוחות דברים שעל הספר תורה או שבס"ת אפי' קדושת ארון יש להם! ולפי פירושנו שתשמישי ביה"כ הן לא קשה מידי וכן מפורש בטור י"ד סי' רפ"ב בהל' ס"ת: אבל הבימות שעומד עליהן האוחז הספר אין בהן קדושה וכתב על זה הרב"י בזה"ל: אמר רב מתנ' אמר שמואל הלוחות והבימות אין בהם קדושה וכתב הר"ן שאמרו בירו' שאין בהם משום קדושת ס"ת אבל יש בהם משום קדושת

[1]) לפנינו בב"ר ביכסות ובילק' בימוסיאות. [2]) בנו"ג במותיכין. [3]) וכ"ה בכ"י מ' אבל צ"ל הבימות עי' בסמוך ציון של ירו' מגיל'.

ביה"כ ע"כ. וכעין זה כתב הטור בעצמו הל' ביה"כ א"ח ססי' קנ"ד הבימה אין בה קדושת ארון אלא קדושת ביה"כ ועיי' ג"כ ב"י שם. אחר הדברים והאמת האלה בלי ספק הבימות קבוץ מיחיד בימה (עיי"ע). והוא מקום מוכן לדרוש ולקרוא בו בספר תורה ברבים וכ"ה מפורש ברמב"ם הל' ס"ת פ"י הל"ד עיי"ש וכ"מ שם. והלוחות לפי דעתי הם לוחות הברית כתובות כהן עשרת הדברות והם ג"כ תשמישי ביה"כ והיינו חידושם אע"פ שמונחות ע"ג הארון, כמנהגינו גם היום, בכ"ז אין להם קדושת ארון אלא רק קדושת ביה"כ וכן כתב הטור א"ח רס"ב דברים שבלוחות הברית הן [הן] שבס"ת לכך צריך לכבדו ע"כ מזה משמע דוקא לכבדו כשאר תשמישי ביה"כ אבל קדושת ארון אין להם. ורש"י למגילי (הובא באו"ז הלכות קריאת מועדים והפטרות סי' שצ"ז) פי' הלוחות לא ידעתי מה הן וי"ם הן העשויין לספרים שלנו שאינן עשויין בגליון ע"כ. וכיון על פי' ראשון של ערוך, ופי' ב' הובא בתוספ' שם ד"ה הלוחות עיי"ש] —

* בְּמַגְנִימִין (μίγμα, durch Farbenmischung) עיי"ע בן אימרנא.

* בִּימַין (בל"ר vimen, Gerte, Zweig, Palme) עיי"ע איפרפום וע' בַּיְין ומשכ"ש.

1 בַּן (= בִּין מל"ט וכן בל"ס בַּיַן einsehen, verstehen. בהפעיל אוֹבִין בל"ע اِيان zu verstehen geben, klar machen) בע"ז בפ' כל הצלמין (מ"ה.) אמר ר"ע אני אהיה אובין לפניך פי' לשון בִּינָה כלומ' מלמד[1]. בב"ר פל"ה (ל"ד) ויבן נח מזבח (בראשי' ח', כ') וַיִּבֶן כתיב נתבונן ואמר מה טעם ריבה הקב"ה בטהורין יותר מן הטמאין אלא שרוצה מהן להקריב לו שנא' (שם) ויקח מכל הבהמה הטהורה וגו'[2]. ובפע"ג (ע"ב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (ד"ה א' י"ב, ל"ב) וכו'. * [אחי"ה עיי"ע קרם ד'. בהפעיל אובין כדרך נחי פ"י עיי' דקדוק לשון כלדית מרשד"ל בהעתקת הרב החכם קריגער צר פ"ח וגם בדרך גזרת חסרי ע"ו ד"מ שבת ל"א. הבנת דבר מתוך דבר] —

2 בַּן (מל"ע بان, בל"י βυνέω vollstopfen, mästen) ובאגדה נדרש א') מהשם תֶּבֶן, ב') מהשם בְּנָיָן, ג') מן בִּינָה) במנחות בהקומץ רבה בס"ג או שפתתה (מנחו' כ"א.) תמלח (ויק' ב', י"ג) למאי אתי לכדתניא בתורת כהנים (פרש' י"ב סי' קמ"ד, קמ"ה ד"ל להוצי' מלבים ופרש' י"ב פרק י"ב דו"ב להוצי' וויים) בפ' כל קרבנך במלח תמלח יכול תבניהו[3] ת"ל תמלח אי תמלח יכול במי מלח ת"ל במלח. ולא תשבית הבא מלח שאינה שובתת. פי' שנעשה בשבת כבחול זו מלח סדומית שהים מוציא גליו בכל יום ונעשה מלח. * [אחי"ה ולפי זה גזרת המלה מל"ע سلم נשפך המים וכפי' רבינו אי' ג"כ ברש"י: הים משליכה לאגפיה ע"כ וא"כ יש לפרש שובתת מלש' שפת שמניחים גלי הים את המלח על שפת גדותיו ולזה מסכים מה שסיפר ראבינזאן פאלעשטינא ח"ב תנ"ח ואילך עיי"ש ועוד יש לפרש מלח סדומית מלח של ים המלח ששם היתה עיר סדום ויש להביא ראיה לפי' זה סיפור מגללניום ד', י"ט] — איסתרוקנית (עיי"ע) מין אחר שנעשה ע"י בני אדם. פ"א סדומית מלח חזק שאינו מתפשר ומתבטל לאלתר[4] אסתרוקנית שמתבטל לאלתר כמפורש בס"ג דפ' משילין (ביצ' ל"ט.) מים אין מלח לא והא תניא מים ומלח בטלין בין בעיסה בין בקדרה לא קשיא כאן במלח סדומית שהוא קשה (מלח לא מלח)[5] [צ"ל מלח אינו נימוח] איסתרוקנית שהוא (רפה) [צ"ל רכה] בטל. מאי תבניהו אמר רבא בר עולא הכי קאמר יכול יתבלנו[6] הרבה במלח כתבן בטיט.. יכול יעשנו כבנין שיתן על המנחה אבנים של מלח זו ע"ג זו ושורות קמח באמצע[7] יכול יתן בו טעם כבינה[8] כלומ' כל דהו מלח עד כדי להבין שיש בו טעם מלח. * [אחי"ה וכן פי' הראב"ד שם כבינה: דבר מועט — וגזרת המלה לדעתי מל"ע ויוני ופתרונה מַלֵּא מבית ומחוץ ודרש כן מתוך כפילות הלשון במלח תמלח והקשה הש"ס יכול תבניהו או תבינהו כלו' ימלא הקרבן במלח ומסיק יכול יתן בו טעם כבינה וכפי' רבינו שאין למלוח אלא מעט ת"ל תמלח כלו' הפעל מורה שיש למלוח כדי וכיצד יעשה מביא האבר ונותן עליו מלח וחוזר והופכו וכ' ועיי' ירו' נדרי' פ"ב הל"ד ושם פ"ו הל"ג. וג' פירושים נשענים על גזרת המלה משמות תבן, בנין, ובינה ומזה תדין גודל הטעות של רמ"ל בהעתקת הע' עיי"ש] —

---

[1]) כגי' רבינו אי' במשני' של ירו' ע"ז פ"ג מ"ז וכ"ה בפי' ר"ח כ"י לע"ז (בקיבץ כ"י אנגיילקי' דף כ"ח:) אבל בבבלי ובמשניות אי' אני אובין וארון לפניך. [2]) בילק' נח רמז נ"ם הגי' ויבן נח מזבח התבונן נח וכו'. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכן בסמוך ובעה"ק תבינהו ובדפ"ע תבניגהו, מנחו' וספרא תבונהו, ווילק' ויק' ב' רמז תנ"ד יתבנהו. [4]) וכ"ה דעת הראב"ד לתורת כהני' שם וז"ל י"מ שהיא עזה ואינה נימוחה במהרה. [5]) כ"ה בט"ס ואין לו הבנה ונ"ל לתקנו כאי' בע' אסתרוקנית. [6]) וכ"ה בילק' לויק' שם, ובמנחו' יתבוננו. [7]) וכ"ה בפירש"י עיי"ש. [8])כ"ה בנוסחי הש"ס וכ"ה בדפ"ר וויניצי' וכ"י ר"י וכן היתה הגי' בכ"י ל"ד אך שם בט"ס כביצה ובכ"י ב"ר גבינה וצ"ל כבינה. ובדפ"ע חדשים תבינה, ובילק' הגי' בבינה.

בֵּן (Sohn) בפסיקתא דשוש אשיש (צד קמ"ו: ומובא בילקי' וירא רמז צ"ג ובב"ר פנ"ג משונה הלשון קצת ולכן לא הביאו רבינו) הניקה בנים (בראש' כ"א, ז') בן אין כתיב כאן אלא [בנים] מלמד שהניקה בניהן של אומות[1]) ובב"ר פנ"ד (נ"ג והובא בילק' תנ"ל) הניקה בנים שרה כל מי שבא לשם שמים נעשה ירא שמים. *[אחי"ה עיי' הגי' בילק' איוב י"ב רמז תתק"ו] —

בֵּן (=בֵּין zwischen; מבונה מל"ע بَيَّنَ unterschieden, übtg. ausgezeichnet) בס"ג דכתובו' (קי"ב.) ובר"ג דפ' אלו נאמרין בכל לשון (סוטי' ל"ד. והובא בילק' שלח רמז תשמ"ג) וחברון שבע שנים נבנתה (במדב' י"ג, כ"ג) מאי נבנתה אילימ' דאיבני ממש וכ' עד אלא שהיתה מבונה על אחת משבעה בצוען[2]) ובר"ג דפ' משוח מלחמה (סוטי' מ"ב: ילק' שמוא' רמז קכ"ה) ויצא איש הבנים (ש"א, י"ז, ד') מאי בנים אמר רב שמבונה מכל מום כלו' כל מום לא היה בו[3]) [דבי ר' שילא אמר] שהוא עשוי כבנין כלו' גדול כבנין [ר' יוחנן אמר בר מאה פאפאי וחד נאנאי[4]). פי' שבאו מאה אנשים על אמו וכלב אחד. *[אחי"ה ובמד' אגדת שמואל פ"כ כתוב בפירוש והנה איש הבינים וג' ממערכות פלשתים ממערות כתיב ממאה ערלות פלשתים ר' תנחום' אומר אף כלב אחד וכן הדרש ברות"ר ספ"ב פ' ותשאנה: ממערכות פלשתים (ש"א י"ז, כ"ג) ממערות כתיב ממאה ערלות גוים שנתערו בה כל הלילה ר"ת אומ' אף כלב אחד וכ' ועיי' ירו' יבמו' פ"ד הל"ב ד"ה סע"ג ועיי' מנחת שי לשמואל הנ"ל. ותוספ' סוט' מ"ב: ד"ה מאה שהסכימו עם פי' רבינו נגד דעת רש"י עיי"ש. ולולא מסתפינא הייתי אומר שתחת חד נאנאי או נאני צ"ל כאני והוא ל"ר canis ול"י κύων ובל' בקט' çunis פי' כלב. ופאפי בל"פ ויונית (پاپ, بابا πάππος) פי' אב. וטעם של דרוש זה לפ"ד שהבין איש בֵּינים מלש' תערובת זרע] —

בָּן, = בָּנָה. בְּנִי (בל"ם בנא ובל"ע بنا bauen) והתואר בַּנָּאִי בל"ם בַּנָּיָא, בל"ע بنّاء, بانى Baumeister ובאגדה מתואר. כן תלמיד חכם) ר' יוסי אומ' של בנאים מצד אחד חוצץ בפ"ט במקואות (מ"ו) ובס"ג דואלו קשרים (שבת קי"ד.) פי' ר' יוחנן בנאים אלו ת"ח שעסוקין בבנינו של עולם וקפדי על רבב שבבגדיהן[5]) לכבסו ולהוציאו שלא יהו מן המשניאים. לפיכ' אפי' מצד אחד נראה חוצץ ולא עלתה לו טבילה אבל בגדי הבורים אם רבב עבר מצד לצד חוצץ ואם לאו אינו חוצץ. *[אחי"ה וכעין זה פירשו כל המפרשים אבל רה"ג לסד"ה למקואו' שם צד ל"ה הביא גם יש אומרים: של אלו הבנאין אפי' מצד אחד של בגד חוצץ טיט של בורות הוא וטיט היון משני צדדין של בגד כדאמרי' בתוספה (מקוי' פ"ז והובא בר"ש למקואו' פ"ט מ"ז ולפנינו בתוספ' משובש הוא) ר' יוסי וכ' וסיים רה"ג אבל טעות הוא ומהרי"ל בעמת"ל בע' בנאים תפש זה הפי' ונעלם מעיניו דברי רה"ג] וכן הלכה[6]) [ו] אמר ר' יוחנן (שבת שם) איזהו ת"ח שמחזירין לו אבידה בטביעת עינא זה המקפיד על חלוקו להפכו. *[אחי"ה עיי' ירו' ב"מ פ"ב ד"ח רע"ד. וכנ"ה ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ג, ירו' גיטי' פ"ז דמ"ח ע"ד, ירו' ב"ב פ"ח דט"ז ע"ד בניה דאורייתא. וזה הענין בירו' מגילה פ"ד דע"ד רע"ב מפני בַּנָּה הוא עומד, וירו' ביכו' פ"ג דס"ה ע"ג אין התורה עומדת מפני בַּנָּה וכן נדרש דברי' ח', ט' א"ת אבניה אלא בוניה (תעני' ד.) וכן נדרש ישעי' נ"ד, י"ג א"ת בניך אלא בוֹנַיִךְ (ברכו' ס"ד.) וכן נדרש שה"ש א', ה' בּוֹנוֹת ירושלים זו סנהדרי גדולה של ישראל שהן יושבין ומְבַנִּין אותם. וכנ"ה בלא השאילה שבת קט"ו. אמר לבנאי שקעהו תחת הנדבך (עיי"ע נדבך), שם קנ"ו. בנאי וסתיר סתיר ובנאי; כלי' פי"ד מ"א הקנטר של בנאי (עיי"ע קנטר א'); ב"מ קי"ח. עיי"ע ארדכל; ב"ק פ"ט מ"ג הבנאי שקיבל עליו לסתור את הכותל, ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ד הבנאי שיישב את האבן בראש הדימוס, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: אומנתיה דהן בנאי. שמ"ר רפי"ג אבא יוסף הבנאי, סוף דאר"ז עיי"ע בַּלָּן, והקבוץ יומ' י'. בנאין ביד סתרין כ"ה לגי' כ"י ב' מינכ' עיי' ד"ס יומ' צד י"א: ובנו"ג בונין, ובנויי; ירו' ברכו' פ"ט ד"ג. בַּנָּיָן עיי"ע אמן א' — ר' בנייה, בנאי, בנויי שם תנא בדור הראשון עיי' מה"י למהרז"פ צד

---

[1]) הך סיום חסר בפסיקתי' כמו שהעיר ג"כ ר"ש באבער שם הערה י"ב. [2]) פי' שהיתה מפורסמת ומשובחת ז' פעמים יותר על צוען ובספרי ריש עקב ובמדר"ר פט"ז אי' בפירוש נבנתה משובח הרבה יותר עיי"ש ולדעתי הוא ל"ע הרשומה ופתרונה מובדל ומשובח ועוד י"ל שכיון בעל אגדה על לשון רו' bonus פי' טוב עיי' הרב ברילל יאהרביכער ח"א, רי"א. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע חסר בס"ס לא, וכן פירש"י מתוקן ומנוקה מכל מום. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ע' פאפאי ועיי"ע נניי וכ"ה בכ"י ו"ו כאן ושם הגי' נאני ובכ"י ל"ד בנאי וצ"ל ננאי וכ"ה בילק' שמוא' שם. [5]) וכ"ה ברש"י שבת ונראה שהיה כן בגי' ספרי' וכן משמע מפי' ר"ש למקו' פ"ט מ"ו. [6]) ונראה שכונת רבינו להוציא דעת של יש אומרים שהובא ברה"ג.

ס"ט והציונים בברכ' נ"ה: ב"ב נ"ח, וב"ר רפ"ח, ובהבלעת ב' אי' ברכ' ל"ח: ב"מ ב', רבנאי תחת רב בנאה, ובויק"ר פכ"א רבי בנאה, אבל בכ"י פ' לברכ' הגי' רבא (ד"ס ברכ' צד ק"ה.)] —

* בֶּן אֲכִילָה (geniessbar, zum Genuss tauglich) חולי' קכ"ז: כיון דיבשן לאו בני אכילה נינהו.

* בֶּן אֱלוּל (der im Monat Elul Geborene) ירו' שקלי' רפ"ג דמ"ז: והן מתעשרין עם בני אלול פי' שנולדים בירח אלול.

בֶּן אַלְמָנָה (Witwenkind) בנדרים[1] בפ' ר"א (ס"ו:) ר"ש לא טעים אמר ימותו כל בני אלמנה ואל יזוז שמעון ממקומו. פי' תתאלמן וימותו בניה אם לא אטעום[2] לא אזלזל עצמי ועוד[3]) אם הייתי טועם היה מרגיל להדירה.

בֶּן אֶלְעָשָׂה (Personenname, Schwiegersohn Rabbi's) חתניה דרבי הוה ועשיר גדול הוה בגמ' דפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"א.) ובגמ' דיציאת השבת (ט':) תספורת בן אלעשה. * [אחי"ה עיי"ע לוליינית. וכנ"ה נדרי' שם וסנהד' כ"ב: עיי"ש ובירו' מ"ק ופ"ג דפ"א סע"ג ד' הוה מוקר לבר אלעשא ועיי' סיפור שם הובא בשנויים בויק"ר פכ"ח וקהל"ר פ' מה יתרון ועל פתרון משלו של בר קפרא שם לא רבים יחכמו ועיי' רא"ק בחלוץ ב', פ"ד ואילך וגרעץ קורות היהודי' ח"ד ב' צד רמ"ו בהערה] —

* בֶּן אוּמְנוּת (בל"ס בר אוּמָנוּתָא Handwerker) ב"ר רפל"ב אין לך אדם אוהב בן אומנותו אבל התכם אוהב בן אומנותו . . והקב"ה אוהב את בן אומנותו וכ', וכ"ה בילק' תהלי' י"א סרמ"ז תרנ"ה ובמדר' תהלי' מזמ' י"א הגי' כל איניש סני בר אומניתיה אבל הקב"ה אינו כן וכ', ומזה משל הדיוט מורגל בפי המון כל אדם שונא את אומנתו.

* בֶּן אִימְרָנָא (בל"ס אֲמְרוּנָא junges Schaf) ר"ה י"ח. מאי כבני מרון . . כבני אימרנא פי' בל"ס ככבשים ועיי"ע אמר א'. וכ"ה מפורש בירו' ר"ה פ"א דנ"ז: כהדין דירין ומדי דברי בו זכר אזכרנה ג"כ דעת אחרת של פי' רבנן אמרי כהדה במגנימין מה טעמא היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם. המפרשים נדחקו בפי' המלה הזרה ולא עלה בידיהם ול"נ שהיא בל"י שרשומה בע' במגנימין משורש μίγνυμι והשם μίγμα ולדעת רז"ל μίγνυμι פי' שחיקת ועירוב צבע לצבוע בו וא"כ שיעור המאמר ממש כמו בבבלי ר"ה י"ח, והובא בילק' תהלי' ל"ג רמז תש"ך וכולן נסקרין בסקירה אחת . . אף אנן נמי תנינא היוצר יחד לבם וכ', פי' כולם נצבעים בצביעה אחת עיי"ע סקר א' ולפ"ז עיקר הגי' בירו' כחדא במגנימין (במגמין) כלומ' כולם יחד בצבע אחד.

* בֶּן אָמוּרַיֵי, אֵימְמֵרְיֵי (Geissel) עיי"ע אמר אחרון.

בֶּן אַרְזָא (שם פרטי של מנגן אחר בזמן בית שני ובל"ע أرز Kräftiger) על הצלצל כפ"ה בשקלי' (מ"א) פי' היה ממונה על כלי שיר מן בצלצלי שמע (תהלי' ק"נ, ה') והיה מנגן בהן כדתנן בסוף תמיד (ל"ג). והקיש בן ארזא בצלצל. * [אחי"ה צלצל בל"ס ציצלא, צצילא ובל"ע جلجلة נקרא כלי שיר שהיה במקדש (ש"ב ו' ה'; ד"ה א' י"ג, ח'; ט"ז, ה'. מ"ב; עזרי ג', י'; מקביים א' ה', נ"ד; בן מתתיהו על הקדמוני' ז', י"ב. ג') ומעששיות גדולות של נחושת נעשה (עיי' בן מתתיהו שם) והמנגן בכלי שיר זה היה בעל כח ואולי בן ארזא שם כולל שהוראת המלה בל"ע בעל כח וגבור. ובתוספתא שקלי' פ"ב אי' בן ארזא על הדוכן]—

* בֶּן בַּג בַּג (E. N.) עיי"ע בג, וע' בן הא הא.

* בֶּן בּוּהֲיָין (E. N.) עיי"ע בוהיין.

* בֶּן בּוּכְרִי עיי"ע בן כוברי.

* בֶּן בּוּנְיוּם, בֶּן נִיוּם עיי' גירסאות שונות בע' סבן לפי גי' כ"י ושם אעריך אם יהיה חלקי בחיים.

בֶּן בָּטִיחַ (שם פרטי ובל"ע بطاخى der Grosse, Robuste) בכלי' פי"ז (מי"ב מוסב על אהלות פי"ג, מ"א תוספתי אהלות רפי"ד) מאור שלא נעשה בידי אדם שיעורו כמלא אגרוף גדול זהו אגרופו של בן בטיח א"ר יוסי ישנו כראש גדול של אדם, פי' מאור שלא נעשה בידי אדם אלא נפתח מעצמו שיעורו מלא אגרוף של אותו אדם הנקרא בן בטיח וכבר פירשנו בע' אגרוף. * [אחי"ה פי' בל"ע אדם גדול ובעל בשר, ואולי גם בן בטיח בן אחותו של ריב"ז (קהל"ר פ' טובה חכמה ועיי' איכ"ר פ' היו צריה) שם כולל לגבורתו וכוחו ובגיט' נ"ו. הגי' אבא סקרא ריש בריוני . . בר אחתיה דריב"ז עיי"ע בריוני] —

---

1) כ"ה בכ"י וי"ו ולי"ד וכ"ה בעה"ק משנת שנ"ב ובדפ"ע חסר. 2) כ"ה בכ"י וי"ו ולי"ד ודפ"ר אבל בשרפ"ע יטעום. 3) ב"ח מחק בגמ' תיב' זו ולא ידעתי למה.

בֶּן בְּרִית (Bundes-, d. i. Glaubensgenosse) כפ"ק דישועות [1]) ונכסים שהן של בני ברית פי' בני ברית הן ישראל לפי שאמר הכתוב (שמות כ"א, ל"ה) כי יגח שור איש את שור רעהו ולא גוי הוציא כל האומות באמרו רעהו. * [אחי"ה בדפ"ר ווינצי' מחקם הצינזור בקו דיו ובב"ק י"ג: יותר מדויק למעטי שור של עכו"ם ובב"ק ל"ח. וירו' ב"ק פ"א ד"ב ע"ג שור של נכרי ובמכילתא משפטי' רפי"ב רעהו להוציא שור של כותי שור של נכרי וכן דרש בפי' ב"ק ט"ו רע"א ותוספת' ב"ק רפ"א בני ברית למעוטי נכרים ובירו' ב"ק שם יצאו גוים ובדפ' זימ' עכו"ם. בן ברית כמו בל"ט בעל ברית ועיי"ע ברית] —

* בְּנֵי בְּרַק Stadt, südöstlich von Jaffe, Ibn) עיר קרוב' ליפו (Ibrak, Neub. 82 והיא נזכרה כבר ביהוש' י"ט, מ"ה והיה מקום ישיבת ר"ע עיי' סנהד' ל"ב: ויק"ר פכ"א ותוספת' שבת רפ"ד ושם הוזכר ג"כ מרחץ של בני ברק.

* בֶּן בְּתֵירָה, בְּתֵירָה, בְּנֵי בְּתֵירָא הרבה חכמים מכונים כן עיי' ד"ט למהרז"ף צד צ"ד. ואילך, ומבוא המשנה ממהרי"ב צד כ"ז ואילך.

* בֶּן גביית עיי"ע גביית.

* בֶּן גֶּבֶר E. N. eines Mannes, der über das) Thorschliessen gesetzt war zur Zeit שקלים פ"ה, מ"א (מ"ב) בן גבר (des 2: Tempels על נעילת שערים פי' שם איש אחד שהיה ממונה להכריז בבא השמש לנעילת שערים ובירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד וידו' סוכ' פ"ה דנ"ה ע"ג והתנינן בן גבר אית לך מימר בר תרנגולא פי' לשון בתמיה אלא שם אדם נקרא גבר ולאפוקי דבי ר' שילא שסבר שקריאת גבר (יומ' כ':) פתרונו קריאת התרנגול עיי"ע גבר ד'.

בֶּן גַּו (בל"ם d. Innere, die Eingeweide ובדרז"ל רק בקבוץ בני גַוָּא כמו בני מֵעַיִם) תרג' ירושלמי והקרב והכרעים (ויקר' א' י"ג) בני גויא * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו, ל"ד, ב"ר דפ"ר ודפ' ווינצי', אבל בדפ' אמש' הגי' ת"י ורמ"ל הפליא לטעות וכתב תרג' יונתן וכבר עמד על טעות זו הגאון שי"ר בתולד' ר"נ צד מ"ה הערה מ"ד רק ישם בטעות הדפוס אי' בע' גיא תחת בע' בן גוא. ודע שבתר"י אי' בנוסחאותינו כריסא ובתר' אונקל' גוא בלי חיבור עם "בני" אבל בתי"ר א' לשמות כ"ט, י"ג, י"ז ותרג' תהלי' ק"ג, א' נמצא מועתק קרב: בני-גווא. ואין אצלי ספק שגם בציון כאן כך מצא רבינו בכתובים וגו בל"ם מורה כמו קרב בל"ם וחיבורו עם בני ממש כדרך מלת בְּנֵי מֵעַיִם] —

* בְּנֵי גּוֹלָה (die in der Diaspora Wohnenenden) ע"ז ל' רע"ב ובני גולה נהגו בהן איסור.

* בֶּן גּוּרְיוֹן (ein reicher Mann in Jerus.) ב"ר רפמ"ב ועיי' ציונים אחרי' בע' בליומי נקדימון בן גוריון ועיי' עוד ע' בוני.

* בֶּן גְּזֵירָא (E. N. eines Amora) עיי"ע אשכול.

בְּנֵי גֵּיהִנָּם (Frevler, Bewohner der Hölle) ר"ה י"ז. ומקריין בני גיהנם עיי"ע בני מחוזא.

בֶּן גִּיל von gleicher Geburtszeit, gleichem) עיי"ע גל ג'. (Geschick

* בְּנֵי גָּלִיל, גְּלִילָא (die Galiläer) עירו' נ"ג סע"א בני גליל שלא הקפידו על לשונם וכ', בני גליל דלא דייקי לישנא וכ', בני גליל דלא גמרי מחד רבהו וכ', שבת קנ"ג. בני גלילא אמרי עשה דבריך לפני מטתך וכ', ובכ"י מ' מיתתך, ירו' מע"ש פ"ה דנ"ו ע"ג וירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ד אחינו בני גלילא עילאה ובני גלילה ארעיתא שלמכון יסגא ובבבלי סנהד' י"א: אחינו בני גלילאה וכ', וצ"ל בני גלילא. והוא כמו אנשי גליל נדרי' מ"ח. והיחיד בר גלילא עיי"ע.

* בֶּן גַּמְלָא Priester, viel. aus der Stadt Ga-) ירו' יומ' פ"ה דמ"ב: (m a l a gebürtig אפי' כבן גמלא שלא היתה ידו מחזקת אלא כשני זתים פי' שם כהן גדול ואולי על שם עיר גמלא (עיי"ע) מכונה כן. — בן גמלא במשנ' יומ' דף ל"ז. והובא בילק' משלי רמז תתקמ"ו. יהושע בן גמלא יומ' י"ח. ב"ב כ"א.

* בְּנֵי גְּנָנָא (בל"ם בני דגנונָא die Anfertiger des עירו' מ'. הנהו (Hochzeitsbaldachins בני גננא דגזו להו אסא ביו"ט שני לאורתא שרא להו רבינא לאורוחי בהו לאלתר פירש"י (כ"י עיי' ר"ס עירו' צד ע"ד:) קושרי כילות חתנים וכ', וכ"ה באמת עיי"ע גנן א' וע' כל ה' וכ"ה בל"ס.

* בֶּן גַּרְבָּאֵי (כינוי של כה"ג בבית שני מהשם גרבא בל"ם ובל"ע خريب Weinkrug וא"כ נוכל להעתיקו (Saufbold פסחי' נ"ז. ויכנס ישמעאל בן פיאבי תלמידו של פינחס וישמש בכהונה גדולה וכ', ויכנס יוחנן בן גרבאי תלמידו

[1]) והוא לפי דרש של שבת ל"א. ילק' ישעי' ל"ג רמז ש"ב סדר נזיקין ובדפוסי' חסר הציון מחסרון ידיעה והוא בב"ק ט': במשנה.

של פינקאי וכ'. אמרו עליו על יוחנן בן גרבאי שהיה אוכל ג' מאות עגלים ושותה ג' מאות גרבי יין וכ', ועיי' בכמה שינויים בכריתו' כ"ח. והגי' בן גרבאי כ"ה בע"י ונכון הוא שלשון נופל על לשון הוא ונגזר מן מלת גרב יין האמור בסמוך ועיי"ע גרב ג' וכינוי של גנאי הוא שכה"ג זה היה זולל וסובא וכן תלמידו של פינחס השנויה אצל ישמעאל בן פאבי [1]) לשון נופל על לשון תלמידו של פינקאי. פי' מעונג עיי"ע פנק א'. וגם זה כינוי של גנאי הוא ותמיה לי קושית של מהרש"א בח"א לפסחי' שכתב וז"ל אין שם רבו פנקאי מפורסם מי הוא! ועיקר שמו של כה"ג זה הוא נדבאי וכ"ה בכ"י מ' בכולן (ולפנינו בט"ס גרבאי עיי' ד"ס שם) וזה נ"ל ברור הוא אחד עם שם כה"ג 'Ανανία τοῦ Νεβεδαίου = חנניא בן נבדאי שנזכר בבן מתתיהו (עיי' על הקדמי' כ', ב', ג'; כ', ה', ב') אשר מינהו הורדוס השני לכה"ג תחת יוסף מבית קאמית. ועיי' קצת מהדברים שנגענו במ"ע של מהרז"ף — גרעטץ חכ"א, רנ"ו ומה שכתב שם מהרי"ף.

* בֶּן דָּוִד (Sohn Davids, d. i. der Messias) עירו' מ"ג. יום שבן דוד בא, יומ' י'. אין בן דוד בא עד שתפשוט מלכות הרשעה תשעה חדשים על כל העולם כולו [2]) מגילי' י"ז: סנהד' צ"ז. במוצאי שביעית בן דוד בא, יבמו' ס"ב. ע"ז ה'. ילק' ישעי' רמז תתל"א אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף (עיי' מאמרינו על משיח, תחית המתי' ועוה"ב במ"ע דמ"ג כרך כ"א צד תקע"ד). כתוב' קי"ב: דור שבן דוד בא קטגוריא בת"ח וכ' עיי"ע קטיגור וע' בז ד'. סנהד' ל"ח. אין בן דוד בא עד שיכלו ב' בתי אבות עיי"ע בית אב. ושם צ"ז. דור שבן דוד בא ת"ח מתמעטין, שבוע שבן דוד בא וכ', שם: ביובל האחרון בן דוד בא וכ', ועיי' ברוחב הביאור על כל זה במאמרינו הנ"ל והעלינו שם בראיות ברורות שכמה וכמה מאמרי רז"ל נתפרשו מסיפורי הפרסיים בתכלית ענין זה ואכ"מ להאריך.

בֶּן דִּינַאי (ein Zelotenschaaranführer, Eleazar Sohn Deinai, bei Jos. Ant. 20, 6, 1;8, 5 ('Ελεάζαρ . . Δειναίου παῖς בסוף משנת סוט' (מ"ז. וירו' סוטי פ"ט מ"ח, ספרי שופטי' סי' ר"ה, ילק' שופטי' קלפרמ"ז תתקכ"ג) משבא אלעזר בן דינאי[3]) ותחינא בן פרישה היה נקרא [4]). ובפ"ב דכתוב' בגמ' האשה שנחבשה (כתוב' כ"ז.) כגון אשתו של בן דינאי, פי' אדם לסטים ורוצח. * [אחי"ה ובאמת בירו' כתוב' פ"ב דע"ו ע"ד החליט לכתוב תחת אשתו של בן דנאי אשת לסטים וגם לפי סיפור בן מתתיהו היה בן דינאי ראש הרצחנים ומכת הקנאים ויארב במסתר לירות במו אופל לתמימי דרך והיה עוסק באומנות זו עשרים שנה עד שלכדו אפרכוס רומי פליקס ושלחו בנחושתים לרומה (קדמוניו' הנ"ל ועל המלחמי כ', י"ג, ב'). והנה מתחלה לטובה נתכוון ללחום בעד חפשה ולקרוא דרור לארץ (יעויין בשהש"ר פ' השבעתי) ולא ארכו הימים ונטה מדרך הישר והלך ארחות עקלקלות והקנאים נעשו רצחנים יצפנו לנקי חנם והם נקראו סקרין (עיי"ע סקר ד' ובן מתתיהו על המלח' ב', י"ג, ג'. ד'. ו'; ז', ח', א'; על הקדמוני' כ', ח', י') וזה מה שאמרה המשנ' סוט' הנ"ל אלעזר בן דינאי תחינא בן פרישה היה נקרא חזרו לקרותו בן הרוצח. וידידי החכם השלם מהו"ר זעליג לוימערבאך אשר כבר יצא טבעו בעולם המדעי' בשם זה"ל כתב לי פי' אחר ולא אמנע טוב מבעליו ואלה הם דבריו: הנני לבאר מאמרם (סוטי פ"ט) משרבו הרצחנים וכו' ומאחר שלא הבינו השמות מחקו רבים פעם הב' בן פרישה כסבורים שאלעזר בן דינאי תחינה בן פרישה היה נקר' וכ"ז יען שלא ידעו שיש שם תחינה בכתובים (ד"ה א' ד', י"ב) אכן פי' המשנה: משרבו הרצחנים בטלה ענל' ערופ' והוא מעת שבא אלעזר בן דינאי (ר"ל שראוי לדונו כפי' התוי"ט)י והשני תחינה בן פרישה ובראשי' נקרא אך בן פרישה שפיר' מדרך הטוב (ובשם תחינה המורה על הטוב לא קראו עוד כמו שלא קראו בודאי לאלעזר שמורה אלהי עזרי) וחזרו לקרותו בן הרצחן כאלו משרש הרצח גזעו או כמו גברא קטילא. והראיה כי על שני אנשים כיונו ממה שמתחילה המשנה הרצחנין בל' רבים. עכ"ל] — בפ"ה בכלים (מ"י) תנור תחלתו ד' ושיורו ד': זה תנורו של בן דינאי [5]) אמר הגאון אנו קורין [6]) תנורו של בן דינאי שהיו בו דברים. * [אחי"ה על איזה גאון כיון רבינו לא ידעתי

---

[1]) כ"ה עיקר הגי' וכ"ה ביומי ט'. ל"ה: וכ"י פסחי' עיי' ד"ס צד פ"ד: והוא 'Ισμάηλος τοῦ Φαβί נזכר בבן מתתיהו על הקדמוניות י"ח, ב', ב'. [2]) כ"ה בדפוסי' הישנים ונשתנה בדפ' באזיל מן הצינזור וגרם תחתיו מלכות ארם וכגי' דפוסי' ישני' אי' ג"פ בכ"י מ' ובע"י הראש' ובילק' מיכ' ה' דפ' שאלוני' עיי' ד"ס יומי י"א: [3]) כ"ה בכ"י ה"ב גם בראש הע' אבל שאר כ"י ודפוסי ערוך בט"ס בן דן, והנוסח בן דינאי בכ"מ שרשמנו רק בכתובי בסמוך בט"ס בן דונאי. [4]) ועיי' בתוי"ט סוטי פ"ט מ"ט על נופחי' אחרי' ובילק' אי' ותהינא. [5]) כ"ה נ"כ במשנה שבמשניות וכ"ה בגי' הרמב"ם ותוי"ט. וכ"ה ברע"ב לכלי' פ"ח מ"ם. [6]) כ"ה בדפ"ר' ובשדפ"ע שוגין.

ורה"ג ז"ל לי' במשמע שלא פירש מאמר בן דינאי בסד"ט צד ה' וכן לא הביאו הר"ש ואשר נ"ל הוא שאיזה כותב הערוך הגיה לעצמו כן וכיון על הרמב"ם ז"ל שפי' לכלי' שם בזה"ל וכן נפלו דברים רבים ביורות הערביים . . ולזה תקרא זאת התמונה תנורו של בן דינאי מיוחס אל דין וכ', ע"כ וכן פירש רע"ב בשם ואני שמעתי, עיי' תוי"ט לכלי' שם, וכן כתב הרא"ש בשם י"א. ואין אצלי ספק שתנור בן דינאי נקרא על שם בן דינאי של מעלה ונ"ל להסבירו שהרי בן דינאי היה יושב בגליל (עיי' בן מת' על הקדמ' כ', ו', א') וגם ערב מקום היה בגליל (עיי"ע ערב) על כן נקראו היורות הערביין שהיו חפורין בארץ לאפות בו: תנורו של בן דינאי, וקרוב הדבר שהוא היה רגיל לאפות כן לאנשיו הסרים למשמעתו שחונים תחת כיפת השמים] —

* בֶּן דַּעַת (ein Vernunftbegabter) ב"מ ח', דקא מגבה ליה בן דעת, ירו' קידו' פ"א ד"ס רע"א זה זיכה לבן דעת וזה לא זיכה לבן דעת. והקבוץ בני דעה גיטי' כ"ג. יבמו' צ"ט: חגיג' ב': מנחו' צ"ג. ערכי' ה': פי' בעל שכל.

* בֶּן דְּרוּסָאִי עיי"ע בר דרוס . . וע' אכל.

* בֶּן הֵא הֵא (E. N. eines Tana) אבות פ"ה מכ"ג בן הא הא אומר וכ', וכחגיג' ט': בר הי הי עיי' תוספ' שם ותוי"ט לאבות טעם של כינוי זה ולדעתם הוא בג בג דעולה גימטרי' שלו ה'.

* בֶּן הַהֹדַיָּה (Geier, Habichtart) ספרי פרש' ג' פ"ה (צד ג': להוצאת וו') נץ זה הנץ למינהו להביא בן ההדייה וההודאה. והוא מל"מ הדיה (דברי' י"ד, י"ג, ישעי' ל"ד, ט"ו) וההודאה הוא דאה ומסיק בחולי' ס"ג: דאה וראה דיה ואיה אחת היא אבל ר' ישמעאל בספרי שם רפ"ה לא סבר כן עיי' ראב"ד שם אבל להצעת הילק' ראה רמז תתצ"א ד"ה והנשר לית כאן פלוגת' ועיי' שם ותמצא נוסח' יותר שלמה בשם ספרי והמו"ל של ספרי לא העיר על זה. ובחולי' ס"ב. הגי' להביא את בר חיריא ורבינו גורס בר הודיא עיי"ע וזהו עיק' וכ"ה בל"פ ע"ש. או י"ל שמלת הדייה הוא ל"ע حداية = Weihe.

* בֶּן הדימה עיי"ע ארקל.

* בֶּן הֲרִיגָה (Sohn des Todes, Todes schuldig) ברכו' ס"ב: אמר דוד לשאול מן התורה בן הריגה אתה פי' מותר להרגך וכן גרס באמת ע"י והילק' שמואל רמז קל"ג וכן מצאתי אח"כ בכ"י מ' ובב"נ עיי' עוד ד"ס ברכו' צד קפ"ב.

* בְּנֵי הַרְגָשָׁה (Spürende, die Empfindung haben) נדה י"ג. נשים לאו בנות הרגשה נינהו . . אנשים דבני הרגשה נינהו וכ' עיי' פירש"י.

* בֶּן זוּג (Ehepaar, Gattin) מפעל זָוַג בל"ם וערבי زوج (verbinden) גיטי' צ"ו: סוט' ו', במ"ר פ"ט וירו' סוט' פ"א ד"ז. שאין זה בן זוגו לראשון (ירו' שאינו . . של ראשון) ב"ר פי"ב שאין לו בן זוג . . ערובתא שבתא לית לה בן זוג. והקבוץ שם פ"ז בהמות ולויתן שאין להם בן זוגות (ועיי' ב"ב ע"ד:).

* בֶּן זוֹמָא (Ben Zoma, Schüler R. Akiba's) עיי' ד"מ קל"ו ואילך ומבוא המשנ' ממהרי"ב צד קמ"ז ואילך, ועיי' עוד ע' בן עזאי.

* בֶּן חאפון עיי"ע אפנין.

* בְּנֵי חֲבוּרָה (die zu einer Genossenschaft Gehörenden) שבת כ'. עירו' ק"ג. בני חבורה זריזין הן, ירו' פסחי' פ"ז דל"ה: מפני שבני חבורתן ראויין להימשך אצלן עיי' מכילת' בא פט"ו.

* בְּנֵי חֵילָא (Truppe, Soldaten) ביצ' כ"א. קימחא דבני חילא, חולי' צ"ד: בישרא לבני חילא . . טריפתא לבני חילא.

* בֶּן חֲכִינָאִי (ein Talmudlehrer) כתוב' ס"ב: ירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד. חגיג' בבלי י"ד: פסיקתא דר"כ אחרי מות דקע"ו: ויק"ר פכ"א. ובספרא פ' אמור פ"ז פ"ז ובשאילתות פ' אמור וכ"ה בכ"י א"פ לשבת ק"י: עיי' ד"ס שבת צד קב"ג. ובכתוב' שם בת חכינאי בת חכינאי.

* בְּנֵי חוּפָּה (die Hochzeitsangehörigen) סוכ' כ"ה: ירו' סוכ' פ"ב דנ"ג. השושבינין וכל בני החופה פטורין מן הסוכה פי' אנשים הנקראים ומסובים בחופת חתנים מל"מ כחתן יצא מחפתו (תהלי' י"ט, ו').

* בֶּן חוֹרִין (Freier) שבת קנ"ב. דעל סוס מלך דעל חמור בן חורין, סנהד' פ"ה: במשנ' מי שחציו עבד וחציו בן חורין; תרומ' פ"ח מ"א עשאך בן חורין, ב"ק י"ד: ט"ו. בני חורין בני ברית, ושם בני חורין למעוטי עבדים; אבות פ"ב מט"ז ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה ושם פ"ו אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בת"ת. ונקבה בת חורין גיטי' מ"א: ועיי' עוד שם מ'. ירו' גיטי' פ"א דמ"ג ע"ד וירו' ב"ב פ"ח דט"ז ע"ג ותוספת' כ"ב ספ"ט. ובהשאילה מנכסים שאינן משועבדים ב"ק ח': עידית בני חורין הואי . . כל זמן דאיכי בני חורין, ב"מ י"ג. וי"ג: וירו' ב"ק פ"י ד"י: לא

גבי מן משעבדי מבני חרי מגבי גבי. אין גובה לא ממשעבדי ולא מבני חרי. במדרש חזית פ׳ לא ידעתי אתמול הייתם עובדים בטיט ולבנים והיום נעשיתם בני חורין וסגנים על כל העולם.

* בֶּן חֲרִיץ (kleine Grube) ב״ב ק״ז: במשנ׳ חריץ ובן חריץ וכמה הוא חריץ ששה טפחים ובן חריץ שלשה. ובגמ׳ שם חריץ מבחוץ ובן חריץ מבפנים, ושם ק״ח. וכמה בין חריץ לבן חריץ טפח. פי׳ גומא קטנה עיי״ע חרץ.

* בֶּן טוֹטֶפֶת (E. N. des Schlüsselbewahrers im jer. Tempel) תוספת׳ שקלי׳ פ״ב בן טוטפת על המפתחות אולי הוא שם כולל מן טוטפת של מקרא פי׳ קישורה שהיו מפתחות קשורין ואדוקין על ידיו.

* בְּנֵי טַעֲמַיָּא (Rathsherren) אסת״ר ספ״א פ׳ בשנת יכולני וברקוריאני [Joviani, Herculiani עיי׳ רימ״ז בט״ר, ח״א צד קי״ג] ר׳ הונא אמ׳ בני טעמיה ובני סגניה דיליה ר׳ יצחק אמ׳ בני טעמיה בני עצתיה פי׳ נותני טעם ועצה.

* בְּנֵי יַבָּשָׁה (die auf dem trockenen Lande leben) ירו׳ נדרי׳ ל״ח. נדר מיורדי הים לאחר שלשים יום נעשו בני יבשה עיי׳ ר״ן לבבלי נדרי׳ ל׳. ד״ה וחד תני לה.

* בֶּן יוֹם (eintägig) שבת קנ״א: ב״ר פל״ד תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת. ע״ז נ״ז. תינוק בן יומו עושה יי״נ, ב״ק ס״ה. איל בן יומו קרוי איל, מגיל׳ י״ט. מוקף בן יומו קרוי מוקף, ועיי״ע בר יומא. והקבוץ תנחומ׳ קרח צד רע״ג ובמ״ר פי״ח תינוקות בן יומן.

* בְּנֵי יַמָּא, בְּנַת יַמָּא (Delfin) עיי״ע דלפן.

* בֶּן יָצָף (E. N.) ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ח. מגילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה . . בן יצף מן דאסף וכ׳ ובב״ר פצ״ח הגי׳ בית יצאת (ובקצ׳ דפוסי׳ בית יצאה).

בֶּן יְכַבֵּד אָב („ein Sohn verehrt den Vater" Mal. 1, 6) בגמ׳ דחלק (סנהדר׳ צ״ו. ושם:) בן יכבד אב: זה בלאדן [בן בלאדן, אמרי בלאדן] מלכא הוה ואישתני אפיה כעוקבא דכלבא פי׳ כדמות כלב[1]) הוה יתיב בריה על מלכותא כי הוה כתיב הוה כתיב שמיה ושמא דאבוה, ועבד אדוניו זה נבוזראדן (עבד שר הטבחים) [צ״ל רב טבחים] דכתיב (ירמי׳ נ״ב, י״ב) ובחודש החמישי וג׳ בא נבוזראדן רב טבחים] עמד לפני מלך בבל בירושלם ומי סליק נבוכדנצר לירושלם והכתיב ויעלו אותו[2]) [וילך אתם] אל מלך בבל רבלתה וא״ר אבהו רבלתה זו אנטוכיא, רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמ׳ דמות דיוקנו היתה חקוקה לו על מרכבתו וחד אמ׳ אימה יתירה היתה לו ממנו ודומה כמי שעומד לפניו תמיד.

* בֶּן כּוֹזִיבָא, בֶּן (=בַּר) כּוֹזְבָה, כּוֹזִיבָא (der bekannte j. Freiheitsheld in der Erhebung gegen Hadrian) בכתיבה זו נמצא שם הפרטי זה בדרז״ל יעויין סנהד׳ צ״ג: צ״ז: ירו׳ שבת פי״ט די״ז. ירו׳ יבמו׳ פ״ח ד״ט. ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ח ע״ד איכ״ר פ׳ בלע וקרוב הדבר שהיה מעיר כזיב ביהודה והיא בדרומה של א״י אשר על כן נקרא במקום אחר (גיטי׳ נ״ז. ועיי״ע ביתר) בר דרומא. ור״ע שבח את בן כוזיבא שהוא משיח ישראל ודרש עליו דרך כוכב מיעקב דרך כוזבא מיעקב ירו׳ תעני׳ שם ועיי׳ שהש״ר פ׳ עד שיפוח וגם דרש עליו עוד אחת מעט היא וכ׳ סנהד׳ צ״ז: וגם אינו רחוק מה ששיער מהרי״ב במבוא המשנ׳ (קכ״א) מה שאמר ר״ע סוט׳ מ״ד. הירא ורך לב כפשוטו שלא יכול לעמוד בקשרי מלחמה לפי שרצה ע״י זה להלהיב רוח גבורה בלב העם ללכת עם בן כוזיבא למלחמה נגד האדריאן. ומכינוי תפארת שענד לראשו ר״ע נקרא ג״כ בר כוכבא אבל עיקר שמו בן (בר) כוזיבא וראב״ד בשה״ק הפך הסדר וסבר שכוזיבא שם גנאי הוא. וכן כתב מהרי״ל בעמת״ל ואינו נכון.

בֶּן כּוּבְרִי (E. N.) בריש שקלי׳ (פ״א מ״ד ועיי׳ ערכי׳ ד׳. מנחו׳ כ״א: מ״ו:) א״ר יהודה העיד בן כוברי ביבנה. פי׳ שם אדם. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ל״ד ו״ה. ה״ב וכ״ה בירו׳ שקלי׳ וכן הזכירו בעל יוחסין בע׳ ב״ף צד מ״ה: וכתב שם וז״ל פי׳ בערוך שם אדם עושה כברה וכפ׳ התכלת גרים העיד בוכרי כבריתא ע״כ וכתב על זה בעל ס״ה אות בית צד נ״א. ואני לא מצאתי בערוך והגי׳ בערוך בן כוברי . . וככל המקומות בוכרי בבי״ת ע״כ וכ״ה בילק׳ צו רמז תפ״ח ונ״ב שם אדם וא״כ גם

[1]) וכן ציינו רבינו ע׳ נוכחי בע׳ עקובא ובגו״ג והוה כי דכלבא ודי׳ מן דכלבא מראה ברור שמלת עוקבא נשמט׳ ובילק׳ מ״ב פ״כ רמז רמ״ד הגי׳ בעבור זאת: והוה כי כלב ובילק׳ מלאכי א׳, ושהש״ר ב׳, י״ד (י״ג) הביא בקיצור. ומלת עוקבא נ״ל לגוזרה מל״ע عقبة וטעמה חילוף ותמורת הדבר ושיעורו כמו כדמות או אולי עיקר הגי׳ עוקסא ותהיה ל״י εἰκοσία פי׳ דמות ותואר. [2]) ונפלא בעיני שכ״ה ג״כ בסנהדר׳ וצ״ל כל״ם מ״ב כ״ה, כ׳; ירמי׳ נ״ב, כ״ו.

לפני בעל הגליון לא היתה מונחת גי' היוחסין אבל בכ"ז נאמן הוא לסמוך עליו כי היה לפניו ערוך יותר שלום ועיי"ע ביבי. ובדפ"ע בט"ס בן כובדי, וכן העתיק מהרי"ל] — (א"ב ובנוסח' דידן בן בוכרי).

* בֶּן כַּלְבָּא שְׂבוּעַ (ein Vornehmer in Jerus.) גיטי' נ"ו. ב"ר פמ"א ובציוני' בע' בליוטי אחד מג' עשירי ירושלים ור' עקיב' נשא בתו שלא ברצון אביה וחי עמה חיי צער ועניות ואמצה אותו ללמוד תורה ובשובו בתלמידי' רבים אמר שלי ושלכם שלה נדרי' נ'. ועליה כיון במאמרו הנחמד (שבת כ"ה:) איזה עשיר כל שיש לו אשה נאה במעשים — ועיי' עוד ע' בן ציצית הכסת.

* בֶּן כְּפַר (Dörfler מל"ם כפר וכן בל"ס ובל"ע كفر Dorf) מגילי' י"ט. בן כפר שהלך לעיר פי' היפך לבן עיר שם במשנ' בן עיר שהלך לכרך וכ', וכן היפך לבן כרך וכ"ה בפירש בחגיג' י"ג: למה יחזקאל דומה לבן כפר . . ולמה ישעי' דומה לבן כרך, והקבוץ בנקבה בנות כרכים, בנות כפרים נדה מ"ח: ועיי"ע כפר א' וכרך ג'.

* בֶּן כּוּפְרָא (Schiffsleute, eig. Pechanstreicher) ב"מ ע' רע"א ונהגו בני כופרא אגרא בשעת משיכה ופירש"י בעלי ספינה קרי בני כופראה לפי שזופתין אותם בזפת ועיי"ע כפר ח'.

* בֶּן כְּרַךְ (Grosstädter, Gegens. zu בֶּן עִיר Kleinst.) עיי"ע בן כפר וירו' קידוש' פ"ב דס"ב ע"ג בן כרך ונמצא בן עיר בן עיר ונמצא בן כרך וכ"ה בבבלי קידוש' מ"ט: במשנ' ועיי' פירש"י ועיי' תוספת' קידוש' רפ"ב. ובל"ס עיר גדולה: כַּרְכָּא.

* בְּנֵי כַּרְכּוּשְׁתָּא (בל"ס ܒܪܟܘܫܬܐ die Jungen des Wiesels) ב"מ פ"ה. ילק' תהלי' קמ"ה רמז תתפ"ח אמתיה דרבי . . הוה שדיא בני כרכושתא וכ', פי' מוטלין שם בני חולדה וכן פירש"י וכ"ה בל"ס עיי"ע כרכשתא ומהרי"ל בעמת"ל טעה לומר שהוא בני מעים ומה עשה עם המשך הענין שרבי גער באמתו ואמר שבקיעהו כתיב ורחמיו על כל מעשיו!

* בְּנֵי לְוָיָה (Geleitgebende) חולי' ז'. דלא לימא כך עושין לבני לויה פי' מי שמלוין אותו ר"ל לפנחס בן יאיר.

* בֶּן לַעֲנָה (Ein Spruchdichter, dessen Schriften apokryph waren) ירו' סנהד' פ"י דכ"ח. הקורא בספרים חיצונים כגון סיפרי בן סירא וספרי בן לענה.

* בְּנֵי מָבוֹי עיי"ע מבוי.

* בֶּן מְגוּסַת עיי"ע מגסת.

* בְּנֵי מַדִינְחָא (בל"ס מדנחא die Morgenländer = Babylonier) ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ד וירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: אילין בני מדינחא ערומין סגין פי' בני מזרח עיי"ע הבא אח"ז. תרג' ירו' ב' לבראש' ט"ו, י"ט הקדמוני בני מדינחא והפכו בני מערבא (עיי"ע אמר ו') וידוע כי בני מזרח היו בני בבל ובני מערב היו בני א"י.

* בְּנֵי מִזְרָח (Morgenländer s. vor. Art.) ב"ר רפע"ד וקהל"ר פ' כל זו: בג' דברים אני אוהב את בני המזרח וכ', ובברכ' ח': הגי' המדיים והם היו במזרח של א"י.

* בְּנֵי מְחוּזָא (die Leute aus Mechusa) ר"ה י"ז. אינהו שפירי משפירי בני מחוזא ומקריין בני גיהנם זו גי' נכונה של כ"י ועיי' פירושו בד"ס לר"ה צד י"ז.

* בְּנֵי מְסִבָּה (Tischgäste) ספרי עקב פ' מ"ג וילק' עקב ררמ"ז תתס"ז אכל ושתה יותר מצרכו והקיא וטינף את בני המסיבה פי' אורחים שיושבים סביב לשולחן.

* בְּנֵי מֵיעַיִם, מֵעַיִם, מֵעַיִין, מֵעַיָּא (Eingeweide) קנים פ"ג מ"ו בני מעיו לכינורות, עיי' תוי"ט על הגירסאות. חולי' נ"ג: בשר כנגד בני מעיים. ושם נ"ד. בדיקה כנגד בני מעיים, שם ט'. בא זאב ונטל בני מעים . . אלא נקב בני מעים, ירו' תרומו' פ"ח דמ"ו. חטפו זאבים בני מעיה כשירה שחזקת בני מעים כושר. ב"ר פל"ד חוטט את בני מעיה ויוצא וכ' (עיי' סנהד' צ"א:) פי' הדקין והקרבים וכ"ה במגילה י"ד. וילק' שמ"א רמז פ"ג רוח ונשמה קרבים ובני מעים. ויק"ר פ"ג מכרסא לבי מעיא מבי מעיא לכרוכת קטינא ובקהל"ר פ' החכמה תעוז הגי' בנת מעים ועיי"ע כרוכה.

* בְּנֵי מַעֲרָבָא (die Abendländer d. i. Palästinenser) ועיי' ציונים בע' אמר ו'. ויקראו בני מערבא בני א"י כידוע עיי"ע בני מדינחא וע' בעל.

* בְּנֵי מְצַרְנֵי (die Nachbarn) ב"מ ק"ח סע"ב הגי' ד' בני מצרני פי' שכנים והיחיד בר מר מיצר (שם) עיי"ע.

* בְּנֵי מַרְוָותָא (Söhne der Herrschaft) גיטי' מ' סע"א זילו אהדרו אבני מרוותא קדמאי פי' חזרו לבני אדוניכם הראשונים.

בֶּן מָרוֹן (امرّة = אימרא = مار בל"ע (junges Lamm בפ"ק דר"ה (י"ח.) כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון ככר פי' בפ' אמר [1]).

* בְּנֵי מִשְׁפָּחָה (die Verwandten) בכורו' פ"ח, מ"י היורש את אשתו יחזיר לבני משפחה פי' הקרובים עיי' רע"ב.

* בְּנֵי מָתָא (die Stadtbewohner) ברכו' י"ז: בני מתא מחסיא וכ', ב"ב כ"ב. אתו בני מתא פי' בני עיר עיי"ע מתא.

* בְּנֵי נַהֲרָא (die längs des Flusses sich hin-dehnenden Felder) גיטי' ס': בני נהרא רב אמר וכו' פי' שדות שעל שפת הנהר עיי"ע אלם ב'.

בֶּן נֹחַ (Noachide, wahrsch. jeder Anhänger der Naturreligion) נהרג על פחות משוה פרוטה ולא ניתן להישבון בר"ג דהדר (עירובי' ס"ב. יבמו' מ"ז: ע"ז ע"א: ועיי' ש"ע א"ח סי' שפ"ב מג"ר ס"ק י') ובגמ' דהשוכר את (הפועלים) [צ"ל הפועל] בע"ז (ע"ב.) אמר מאי לא ניתן [להישבון] אינו בתורת הישבון פי' דלא מהניא ליה השבת גזילה לבעליה כלום אלא נהרג. * [אחי"ה ונ"ל להסבירו כיון דבן נח אפילו בפחות משוה פרוטה לאו בר מחילה הוא וגזל אחד מז' מצות בני נח הוא (סנהדר' נ"ז. ע"ד: תוספתי' ע"ז פ"ט) בדין הוא שיהרג אפי' על פחות משוה פרוטה ועיי' עוד תוספות לעירו' וע"ז ע"א: ד"ה בן נח ורמב"ם הלכ' מלכי' פ"ט, הל"ט אבל מה שכתב שם הרמב"ם פ"ח הל"י וי"א אין לו שורש בגמ', וחזון לבו דבר. ובענין בני נח הרבה שקל וטרא הש"ס בסנהד' נ"ו—נ"ט ועיי' ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ג ב"ר פצ"ח שמ"ר פכ"ה] —

* בֶּן נַפָּח (Beiname R. Jochanan's) בירו' ר"ה פ"ב הל"ו דנ"ח סע"ב וירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג נקרא כן ר' יוחנן גדול האמוראים של הירו' וכבבלי בכמה מקומות בר נפחא ועיי' רש"י סנהד' צ"ו. ד"ה טבא ועיי' מבה"י למהרז"ף צ"ה: והלאה.

1 בֶּן נְפִיל, = נְפִילִין (eine Eidechsenart, das sog. Meerskink, Erdkrokodille = κροκόδειλος χερσαῖος, daher Sohn der Riesen) בפ' העור והרוטב בגמ' עכבר (חולי' קכ"ז.) ת"ר הצב זה הצב [2]) למינהו (ויק' י"א, כ"ט) להביא חברבר [3]) וכן [4]) הנפילין וסלמנדרא. פי' מין שרץ הוא. * [אחי"ה ולדעתי הוא מין הלטאה אשר יכונה בל"ע אלשקנקו ולעדות סופרים ערביים שהביא החכ' בוכארט בשקידה רבה (תע"ז ואילך) נולד' הלטאה זאת מביצי של קראקאדיל המוזרים על חוף הנילוס ועל זה מורה ג"כ כינוי בל"י הרשומה וא"כ לו נאה ויאות להקרא בן הנפילין שבא מלידת הנפילים. מביצי התנינים הגדולים והונח זה הכינוי גם על חיות לעדות סופרים ערביי' ובזה נסתלקה קושית המהרש"א שהביאה הפש"ב בע' זה. וטעות גדול של החכ' בוקס' (ובעקבותיו הלך רמ"ל) לגזור המלה מל"ר nauplium הראה בראיות נצחות בוכארט תע"ו והרב לעויזאהן בזאאלאג' צד רכ"ו. ולדעתי ערוד וחברבר הם ג"כ מיני הלטאה וראשון הוא ל"ע عرود פי' קל המירוץ והוא כינוי של הלטאה, וחברבר מל"מ ירמ' י"ג, כ"ג וטעמו מנומר בבהרות וגוגים, וסופרים יונים ורומיים הזכירו מין הלטאה מנומר ומלא חברבר עיי' בוכארט תפ"ד, אבל מה שמגיה שם תע"ו ערוד למלת עסוד טעות הוא בידו] —

2 בֶּן נְפִיל = נְפִילִין (או מפעל נָפַל Fallsucht, Epilepsie, בל"ר morbus caducus או מלש' נפילים Riesenkrankheit וכן בל"י Ἡρακλεῖος νοῦσος, בל"ר morbus major) בפ' מומין אלו (בכור' מ"ד:) בגמ' (שם) רוח קצרית [מאי ניהו נגלא] [5]) תנא רוח בן הנפילין באה עליו פי' רוח שידה. * [אחי"ה כפי הנראה הועתק הפי' מפי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקובץ כ"י אנג' דף ק"ח: וז"ל רוח קצרות באה עליו . . מאי ניהו נאלא רוח שטות בן נפלים רוח שידה שגעון עכ"ל. ולפי זה גם בסוף הערך צ"ל רוח שידה שגעון ועיי"ע נאלא. ודע שלפי גי' הש"ס בן נפלים. (ובט"ס אי' בתוספתא בכור' פ"ה בין הנפלים וצ"ל בן הנפלים) יש לגזור המלה מפעל נפל והוא חולי נופל כמו שפירש"י מלת נכפה וכן פי' רבינו בע' כף ו' שגעון שנופל לארץ אבל יותר נראה גי' רבינו בן נפילין פי' חולי של ענקים וכן נקרא באמת מחלה נכפה בל"י ורו' בעבור עוצם תקפה של המחלה הזאת שאין לה רפואה ועוד נקרא' מחלה זו בל"ר morbus divinus וזה מה שפירש רבינו בע' קצר ג' רוח קצרית בלע"ז

---

[1]) בע' אמר ז' ועיי"ע בן אימרנא. [2]) בל"ע ضب Art Eidechse עיי' בוכארט היעראזאיקאן ח"ב צד תס"ג ואילך.
[3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ה, ל"ר ודפ"ר, ובשאר דפ"ע בט"ס. ונכון הוא בע' ערוד א', ובחולי' הגי' הערוד וכ"ה בע' סלמנדרא ועיי' בע' ערוד א' ששם ציין רבינו ס"א חברבר ובשמ"ר פט"ו הוזכר אצל בן הנפילין מלת הדואר והוא בלי ספק ט"ס תחת הערוד או חברבר. [4]) בחולי' בט"ס וכן. [5]) כצ"ל וכ"ה בע' נאלא ועיי' הפלשב"ע שם.

דימונ״ס כיון על הכינוי morbus daemonius והוא ממש כפירושו כאן רוח שידה כלו׳ תקפה שידה ובאמת זה כונת רש״י ג״כ שפי׳ במשנה רוח קצרה: רוח שד ובגמ׳ ד״ה נאלח (צ״ל נאלה ובדפ׳ במ״ס וכן מוגה במעות בן נפלים וצ״ל כמו שהגיה בעל הפשב״ע בע׳ נאלא) פירש״י רוח שטות ע״י שד זהו בן נפלים נויימן ע״כ וב״ס היא הוספה מאוחרת ובן נפלים מתחיל הדיבור כמו שמעורר בעל השב״ע שם ולע״ז נויימן צ״ל לוטי״ן בל״צ Kobold = lutin וכן לועז במעילי׳ י״ז: בן תמליון (עיי״ע) ובתוס׳ שם ד״ה יצא פירש״י בזה״ל אותו הוא שקורין למטו״ך בלעז וכמו תינוק קטן הוא ורגיל בין הנשים להתלוצץ בהן ע״כ ותחת למטו״ך צ״ל ג״כ לוטין וכ״ה במפורש בויכוח של ר׳ יחיאל מפאריש: ויש הרבה שיש להן גוף ונשמה ופרין ורבין כאדם ומתין כאותן שקורין לוטין הרבה מצוי בינינו . . עיי׳ החכם ברילל יאהרביכער ח״א, קמ״ז ועיי׳ עוד החלוץ כ״ח, מ״ז ועתה אני חוזר ומתחרט ממה שכתבתי במאמרי על השדים ומלאכים צד ס׳. והנה כבר הוכחתי במאמרי הנ״ל צד נ״ח ואילך שלפי דעת הפרסיים ורבז״ל שנוטים בזה לדעתם הרוחות והשדים הם מסיבה לכמה חלאים רעים ונגעי בני אדם על כן פירשו רגמ״ה ואחריו רבינו ורש״י רוח קצרית ובן נפילים שהוא חולי ע״י שד ושידה ודעתי שרוח קצרית ונאלה הם כינוי לחולי של בן נפילין או נכפה ופי׳ רוח קצרית בל״א Kurzathmigkeit כי בעת תקיפת חולי נופל זה נתמעטת ונקצרת נשימת החולה ולאחר רגעים נשימתו ממהרת לבוא פסקי פסקי ואנק ונאנח החולה ועליו מראה הכינוי נאלא וטעמו בל״פ نالہ אניקה ויללה, או י״ל שמלת קצרית או לגי׳ רש״י קצרה צ״ל קצרב והוא ממש בל״ע قطرب מחלה נכפה, ולולי מיסתפינא הייתי אומר עוד שמלת בן נפילין נגזרה מלש׳ תרג׳ ניפלא והקבוץ ניפלין והיא העתקת כוכב כסיל (איוב ט׳ ט׳; ל״ח, ל״א, ישעי׳ י״ג, י׳) ומזקנים נתבונן כי לחלי נופל יש מי שקראוהו חלי לְבָנה או חלי כוכבים (morbus lunaticus, m. astralis) לפי שחשבו בימי קדם לידת מחלה זו, רחמנא ליצלן, מכח לבנה או ככבים באה ומאחר שמחלה זו נקרא ג״כ חלי של שגעון (עיי״ע כף ו׳) וכ״ה בל״ר delirium maniacum, ecstaticum וכסיל בל״מ שוטה על כן קראוהו כן רז״ל בלישנא דמשתמע לתרין אפי. ולפי פי׳ האחרון לשון בן נפילין יצדק מאוד, והבוחר יבחר ואין להאריך] —

בֶּן נַצַר (= נַצּוּר der palmyrenisch-arab. Eintags-kaiser Odenath, Nachkomme eines Nasor, Ναсώρ) בפ׳ נערה שנתפתתה בגמ׳ אם תשתבאי (כתובי׳ נ״א:) ליסטים אליסטים לא קשי׳ הא בבן נצר הא בליסטים דעלמא. * [אחי״ה וכנ״ה בב״ר פע״ו הצילני נא מיד אחי מיד עשו הצל את בני לעתיד לבא מיד בני בניו שיבאו עליהן מכחו של עשו הה״ד (דניאל ז׳, ח׳) מסתכל הוית בקרניא ואלו קרן אחרי זעירא סלקת מביניהון זהו בן נצר עיי״ע קרן א׳ שהביאו בקיצור הך מימרא ובילק׳ דניאל ז׳ רמז אלף ס״ד הגי׳ זהו בן נצור ורומז בעל המאמר על ישו הנוצרי אבל כונה על מלך בן יומו מתדמור משבט ערביים ששמו אצל הסופרים אודינאט וכגנב בא פשט גדוד בחוצות ירושלים ועליו נאמר בירו׳ תרומו׳ פ״ח דמ״ו: עלל חד סרקיי (Saracener) טעין חד ספסר אמר לון בהדה ספסירא קטל בר ניצור לאחוי ועיי׳ גרעטץ קורו׳ היהודי׳ ח״ד, ב׳ צד תפ״ט ושם במעות ירו׳ תענית. וצ״ל תרומות. וזהו בר ניצור הוא פפא בר נצר שהחריב לנהרדעא לעדות סדר עולם זוטא, סדר תנאים ואמוראים ואיגרת של רש״ג (דל״ב דפ׳ מאינץ) ובכותבת יונית, הוזכרה בקורות היהודי׳ שם, נקרא אודינאט בן נצר τοῦ Νασώρου, ולדעתי הוא שבט ערבי ישן נושן שנקרא بنو ناصر ולוחם מלחמות רבות עיי׳ מ״ע דמ״ג חי״ז, רי״ז וחיי מחמד מחב׳ שפרענגער ח״ג, שכ״ה ואילך] —

* בן נקדימון (einer der drei Angesehenen in Jerus.) עיי״ע בליוטי וע׳ בוני ובכתוב׳ ס״ו: בת נקדימון בן גוריון.

* בְּנֵי נַשׁ (Menschen) ירו׳ תעני׳ פ״ב דס״ה רע״ב בני נש דאמרין עלי לישן ביש, ירו׳ יבמו׳ פ״א ד״ג סע״א בני נש בעו מילף והיחיד בר נש עיי״ע.

* בְּנֵי סוּרְיָא (Syrier) שמ״ר רפי״ב בני סוריא לא יעלו לרומי, ועיי״ע בני רומי.

בֶּן סְטַדָא Jesus, Sohn der Stata, eine im heidn. Alterthum verehrte Göttin, (vergl. Pitisc. Lex. Ant. 3,483) בס״ג דפ׳ הבונה (שבת ק״ד:) בן סטדא [1] הוציא כשפים ממצרים

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו, ל״ד, ה״ב ובדפ׳ וויניצי׳ ואמשׂ׳ וכ״ה בע׳ סטרא לגי׳ כ״י אבל בדפ״ר ובכ״י כ״ר בן סטרא ובתוס׳ שבת פי״ב בן סיטרא ובירו׳ סנהד׳ פ״ז דכ״ב ע״ד בן סוטרא, ובירו׳ יבמו׳ פט״ז דט״ו ע״ד בן סטרא וצ״ל כמו בירו׳ שבת פי״ב די״ג ע״ד בן סטדא וכ״ה בכ״י מ׳ וכן מוכח מדרש סטת דא.

בסריפה שעל בשרו וכו׳. * [אחי״ה ובע׳ סטדא כתב רבינו בס״ג דפ׳ הבונה ובס״ג דפ׳ ד׳ מיתות אמו סטדא סטת דא מבעלה ע״כ ולישנא קטיעה היא וגם בדפוסים נפקד מקומו והשמיטו מפני חמת המציק של צינזור אבל בכ״י ש״ס ודפוסי׳ ישנים ובבית יעקב פ״ז דסנהד׳ אי׳. ומאחר שעתה, ברוך משנה עתים, הדברים נמסרו לאמירה אמרתי להציג הנעדר בדפוסים פה. וז״ל של כ״י מ׳ בד״ס שבת צד קי״ג: בן סטדא בן פנדירא הוא א״ר חסדא בעל סטדא בועל פנדירא בעל פפוס בן יהודה הוא (אלא, לי׳ בכל הדפוסי׳ הישני׳ והוסיפו המהרש״ל בדפ״ר) אמו סטדא אמו מגדלא נשיא הואי (אלא, נ״ל למחוק ולי׳ בדפ׳ הישני׳) כדאמרי בפומבדיתא סטית דא מבעלה, ופירש״י בדפוסי׳ הישני׳ בעל סטדא בועל פנדירא ונקרא על שם בעל אמו אע״פ שהוא היה ממזר. ובדפ׳ וויניצ׳ בלי צינזור דס״ז. ובבית יעקב דקכ״ז עמוד ב׳ וג׳ אי׳ וכן עשו לבן סטדא בלוד ותלאוהו בערב הפסח בן סטדא בן פנדירא הוא אמר ר׳ חסדא בעל סטדא וכ׳ אמו מרים מגדלי [שער] נשי וכ׳ כדלעיל. ותחילת הדיבור אי׳ ג״כ בירו׳ יבמות הנ״ל ובירו׳ סנהד׳ הנ״ל כך עשו לבן סטדא (כצ״ל) בלוד והכמינו עליו שני ת״ח והביאו לב״ד וסקלוהו עיי״ע כמן ב׳. מכל זה נראה בעליל שסטדא היא מרים מגדלא שער כלומ׳ קולעת שער נשים (עיי׳ רש״י לחגיג׳ ד׳:) והיתה אמו של ישו ובעלה היה פפוס בן יהודה ובועלה איש אחד שמו פנדירא. והנה שם פנדירא מצוי הרבה בנכרים בימי קדם ובל״י Πάνδαρος עיי׳ איליאס ב׳, תתכ״ד; ד׳ פ״ח; ה׳ צ״ה, ר״ט; שטראבו י״ב׳ תקס״ה; י״ג׳ תקפ״ה; י״ד תרס״ה ולעדות אפיפאניוס כינוי של יוסף וקליאָפס בני יעקב ג״כ Πάνθηρ וא״כ שם נכרי הוא מעיקרו ונכון הוא מ״ש ר׳ אברהם פאריזאל (מגן אברהם פנ״ט) וז״ל זה פנדירא כתב הרמב״ם ז״ל כי גוי היה ע״כ ומעתה נוכל לומר שגם מלת סטדא נגזרה משם נכריים ובאמת היתה שם ע״ז נקבה כמו שרשמנו בתחילת הערך וקרוב הדבר שכן היתה נקראה מרים אמו של ישו בפי המון של עכו״ם במאה ראשונה למספרם כשבאו בברית עם בעלי דת חדשה של נוצרים ורז״ל השאילו השם למשענת לדרוש סטית דא מבעלה. וכן נקרא בן סטדא בפסיקתא רבתי פכ״ג ברא דזניתא. ובענין פפוס בן יהודה אמרינן בגיטי׳ צ׳. ותוספת׳ סוט׳ פ״ה ילק׳ כי תצא רמז תתקל״ו יש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ואינו שותהו וזו היא מדת פפוס בן יהודה שהיה נועל בפני אשתו ויוצא. ופירש״י ומדה שאינה הוגנת היא זו שמתוך כך איבה נכנסת ביניהם ומזנה תחתיו ע״כ, ובירו׳ סוט׳ פ״א ד״ז. ועיי׳ ירו׳ קידושי׳ פ״ד דס״ו. ויש לך אדם זבוב שוכן על כוסו והוא נוטלו ומניח כמות שהוא זהו פפוס בן יהודה שנעל וכו׳. אמרין לית נהיגין הוון אבהתך עבדין כן פי׳ א״כ תחוש לעצמך לפסול ממזרות. ובאמת לפי מאמרים הנ״ל אשתו היתה מזנה תחתיו שבועלה היה פנדירא וסתירת ונעילת דלת בפני אשתו לא היתה מגינו לפפוס יען שאין אפיטרופוס לעריות. ובא וראה כמה גדולים אפי׳ שיחת חולין של רז״ל שהרי סופר צעלזוס אשר חי בימי הדריאנוס הרבה לספר שמרים בעת שהיתה אירוסה הפקירה עצמה מבלעדי המארס אותה לאיש אחר ופנדירא שמו! עיי׳ אוריגינים נגד צילזוס א׳, כ״ח—ל״ב. והתוספו׳ לשבת ק״ד: ד״ה בן סטדא בדפוסי׳ הישנים כתבו וז״ל אומ׳ ר״ת דאין זה ישו הנוצרי דהא בן סטדא אמרינן הכא דהוה בימי פפוס . . וישו היה בימי יהושע בן פרחיא כדמוכח בפ׳ בתרא (דסוט׳) [ונ״ל שצ״ל דסנהדר] והוא בדף ק״ז: לפי גי׳ אמשט׳ (ולפנינו חסר) ולא כר׳ יהושע בן פרחיה שדחה לישו הנוצרי בשתי ידים ור׳ יהושע הוה קדים טובא לר״ע ע״כ. אבל לכאורה גם זו צ״ע שהרי ר׳ יהושע ב״פ חי בימי יוחנן הירקאנוס וישו נולד כערך שבעים שנה אחרי כן ואכ״מ להאריך. ועיי׳ עוד ע׳ בן=בר פנדירא] —

* בֶּן סִירָא (Josua ben Sirach der bekannte Spruchdichter nach Simeon d. Gerechten und sein gleichnam. Enkel ca. 132 ante קהל״ר פ׳ ויותר כל המכנים בתוך ביתו יותר מכ״ד ספרים מהומה הוא מכנים בביתו כגון ספר בן סירא וספר בן תגלה ועיי״ע בן לענה. בכל זאת בש״ס ובמדרש כערך מ׳ ציונים נזכרו ממשלי בן סירא וכבר צדדם וקבצם ר׳ עזריה מן האדומים במאור עינים, אמרי בינה פ״ב, ורי״ט צונץ ג״פ דר״ב ועיי׳ דוקעס בלומענלעזע ס״ז ונכוחים דבר בענינו חברי וידידי הרב הח׳ הורוויץ במ״ע של מהרז״ף כרך י״ד ובענין זמן שחי המחבר ונכדו שהעתיק משלים מלה״ק לל״י דעתי נוטה לדעת החכם גרעטץ עיי׳ קורות היהודי׳ ח״ב כרך ב׳ צד רפ״א. ורבינו הזכיר בן סירא בע׳ פריש, ועיי״ע ע׳ בר סירה, ורבינו כיון בלי ספק על העתקה סורית של ספר בן סירא והובאה ראשונה ע״י רבינו עיי׳ מבוא צד IV.

* בֶּן סַנְסָן (E. N.) ב״ר פי״ט א״ר חנינא בן סנסן ארבעה הן שפתחו באף וכו׳, ובאסת״ר

פ' ויאמר המן חסר בעל המאמר אבל בילק' אסת' סרמ"ז תתרג"ו הגי' בשם ב"ר ר' חנינא בר פפא וצ"ל ר' חיננא בר פפא ועיי' ערכו במה"י למהרז"ף צד פ"ד:

בֶּן עוֹף (junger Vogel) בר"נ דפ"ק דכתובות (ה'.) [גזירא שמא ישחוט בן עוף] פי' כיון שידע שיבעול במוצאי שבת טריד בסעודה שצריך לעשות באחד בשבת וחיישינן שמא ישחוט בן עוף קודם שיחשיך מפני הטירוד ולמה אמר בן עוף שדרך התורה לומר בני יונה ולא יונים. * [אחי"ה מן ולמה עד גמירא חסר בכ"י ו"ו ובדפ"ר ואולי מגליון איזהו כותב בא לפנים וכן הוא בתוספות כתוב' ד"ה שמא: יש גורסין בו עוף וכ' ושפיר גרסינן נמי בן עוף דדרך בני אדם לשחוט הרכין והקטנים כדכתי' שני בני יונה ע"כ. וכנ"ה בקידושי' ל"ו: בן עוף אתיא בק"ו מבן צאן, ושם בן עוף שקבע לו כהן למליקתו, זבחי' מ"ח: יכול יהא בן עוף טעון צפון עיי' תוספו' שם ד"ה מה ובקידו' שם ד"ה ומה] —

בֶּן עַזַּאי (Simon ben Azai, berühmte Tanaite aus der 1. Hälfte des 2. Jahrh.) בסוט' בפ' עגלה ערופה בגמ' נמצא טמון בגל (מ"ה.) אמר אביי הריני כבן עזאי בשוקי טבריא, ובפ"ק דקידושין בגמ' עבד עברי בסמוך לפי' עבד בית (כ'.) ובפ' אחרון דערכין המוכר שדהו בגמ' מכרה לראשון (ל' רע"ב) אמר אביי הריני כבן עזאי בשוקי טבריא א"ל ההוא מרבנן לאביי מכדי הני קראי איכא למידרשינהו לקולא וכ', פירוש[1]) אמר אביי הרי אני כבן עזאי ידוע ומפורסם בפי' שמוע זו כמו שהיה בן עזאי ידוע ומפורסם בשוקי טבריא שאין בחכמי דורו כמותו וטבריא היתה מדינתו. * [אחי"ה ובגוף הדבר פי' רש"י בכל המקומות ג"כ כמו רבינו ועוד הוסיף לרמוז על בכורו' נ"ח. שאית' שם בן עזאי אומ' כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה ופירש"י שם הקרח: היינו ר"ע ובע' קרח גרס רבינו בפירוש כן וז"ל אמר בן עזאי כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה ומנו ר"ע בן יוסף וכ', ועוד יש להעיר כי גי' רש"י בכל מקומות הנ"ל ובעירו' כ"ט. ג"כ כגי' רבינו כל חכמי ישראל לפני וכ' וההערה הקטנה הזו מועלת לנו לפ"ד לבאר מאמרו של בן עזאי שזר הוא עד מאוד לדמות לערך עצמו כל חכמי ישראל לקליפת שום וגם לכנות את ר"ע בשם גנאי הקרח עד כי התוספ' בבכורו' נ"ח. ד"ה חוץ נדחקו עד מאוד לפרש בע"א עיי"ש ובאמת קשה הדבר לשום בפי בן עזאי חו"ח גנאי כנגד ר"ע שהרי ב"ע היה תלמיד חבר לר"ע (ב"ב קנ"ח: וירו' שם פ"ט הל"ב, וירו' שקלי' פ"ג הל"א) ומפי עצמו שמענו (נדרי' ע"ד:) שמצטער ואומר חבל עלך בן עזאי שלא שמשת (יותר) את ר"ע וגם מדבר ממנו כתלמיד מרבו (ברכו' ס"ב. ועיי' ספרא פ"ב אני איני כמשיב על דברי רבו אלא כמוסיף) וגם זאת קשה להולמו שידבר בגאות לבו נגד חכמי ישראל והוא עצמו אמר (אבות פ"ד מ"ג) אל תהיה בז לכל אדם, וגם היה חסיד וצדיק עד כי אמרו עליו (ברכו' נ"ז: אבות דר"נ פ"ט) הרואה בן עזאי בחלום יצפה לחסידות. ועיי' עוד חגיג' י"ד: ושמעון בן עזאי מת על צדקתו (עיי' מכילת' משפטי' פ"א ומדר' משלי ט') לכן אמרתי לישב קושיא עצומה הנ"ל שבן עזאי לא מגאות ומגסות רוח אמר כל חכמי ישראל וכ' כי אם כמו שבנקל יש להפריד הקליפה משום וגם השום בעצמו משותף מחלקים יחידים שבנקל יוכל האדם להפריד החלקים: כן התפאר על עצמו בן עזאי שכל חכמי ישראל לפני כקליפת השום כלומ' לפניו ובעיניו דעות החכמים במשקל ובמדידת ואומדן הדעת והוא יכול להכריע ולשום דרך להראות בישע ואמיתה של הלכה, ויכול להפריד בין הדבקים ולהבחין טעם של מי מסתבר יותר חוץ מן הקרח הזה פי' ר"ע שלא יכול לרדת לסוף דעתו מגודל תקפו וגבורתו ובל"ע תוקף וגבורה ושלימות נקרא קֹרח = קורח ולישנא דמשתמע לתרי אפי הוא ועי"ז מובן היטב כונת הגמ' בבכורו' הנ"ל וליחזיה טעמא דמאן מיסתבר וכ"ת לא מצי קאי אטעמייהו והתניא ב"ע אומר כל חכמי ישראל וכ', פי' שהוא מבחין ומברר דעת מי נכונה וישרה ובזת הכל אמת ויציב ועיי' ביאור שאין דעת נוחה הימנו בשל"ה ריש מסכת שבועות דף קפ"א סע"א, ומבה"מ ממהרי"ב צד קמ"ד שהשיג עליו וקצת השערתו נוטה למ"ש פה, ומן התימה שמהרז"ף בד"מ קל"ה ואילך והרב וויים בספרו היקר דור דור ודורשיו קכ"ד ואילך לא הביאו מאמר הנ"ל — ובענין מאמר הריני כבן עזאי יש להעיר שגם חכמים אחרים ברצונם להראות תוקף ידם בהלכה ובחריפות הרגילו לדבר כן ד"מ עירוב' כ"ט. אמר רבא הריני כב"ע בשוקי טבריא ובכ"י מ' הגי' הריני בעירובין כב"ע; ירו' פיאה פ"ו די"ט ע"ג וירו' סוט' פ"ט דכ"ג ע"ג רב כד נחת לתמן אמר אנא הוא בן עזאי

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ודפ"ר אבל בשדפ"ע חסר: הך מלה.

דהכא. ירו' ביכורי' פ"ב דס"ה. ר' יוחנן אזל לחד אתר אמר אנא בן עזאי דהכא. ומאחר שלא היה יכול להשיב על נכון אמרו עליו בדרך גנאי אזל בן עזאי דהכא (שם). — ב"ע נקרא על שם אביו אולי בגלל הדבר אשר ישב בדד ולא נשא אשה כי נפשו חשקה בתורה (יבמ' ס"ג:) אבל מה נעשה עם בן זומא שגם הוא נקרא על שם אביו. והטעם שנותן רע"ב לאבות פ"ד מ"א שמתו בעוד צעירים לימים ולא נסמכו אין מספיק ועיי' במבה"מ צד קמ"א ואילך טעם אחר. — ולמאמרו של בן עזאי (תוספתא ברכו' פ"ג) "כל שנטרפה דעתו מפני חכמתו סימן יפה לו כל שנטרפה חכמתו מפני דעתו סימן רע לו" יש לו יחוס אל מאורעות זמנו ורומז על שמעון בן זומא שנטרפה דעתו מפני חכמתו ועל אלישע בן אבויה שנטרפה חכמתו מפני דעתו, עיי' דור דור ודורשיו הנ"ל] —

* בֶּן עִיר (1. einer, der mit Jem. aus derselben Stadt ist; 2. Kleinstädter) גיטי' כ"ד. עירו' י"ג רע"ב סוט' כ': זבחי' ג. ילק' כי תצא רמז תתקל"ו מצאו בן עירו פי' מי שהוא מעיר אחת עמו. ובשהש"ר פ' סמכוני וחלקו כבוד לר' יהודה שהיה בן עיר וכ', ובאסתר רבה פ' בהראותו נמלך בבן עירנו, ומה שטעמו היפך בן כרך עיי"ע בן כפר וע' בן כרך.

* בְּנֵי עֲלִיָּה (die Emporsteigenden, d. h. für den Himmel Bestimmten) סוכ' מ"ה: סנהד' צ"ז: ילק' יחזק' מ"ח רמז שפ"ד ראיתי בני עלייה והן מועטין פי' מי שעולה לשמים ומזומנים לעוה"ב ובירו' ברכו' פ"ט די"ג סע"ד הגי' בני העולם הבא.

* בֶּן עוֹלָם הַבָּא עיי"ע בר עלמא דאתי.

* בֶּן עֲמַד, בֶּן עֲמָל עיי"ע עמד ב' וע' הרהון.

* בְּנֵי עַמְמִין (בל"ם בְּנֵי עַמְמַיָּא Nachkommen der Heiden) יומ' ע"א רע"ב ובמנוה"מ נר ב' כלל ג' ח"ב. פ"ב ייתון בני עממין לשלם לשון גנאי אמר כה"ג ההוא על שמעיה ואבטליון שהיו מבני בניו של סנחריב (גיטי' נ"ז: סנהד' צ"ו: ועיי' פירש"י).

* בְּנֵי עֶצְתַּיָּא עיי"ע בני טעמיא.

בֶּן עָרֵל (ein Mann von schwerfälliger Aussprache) בֶּן עֲדַל=בֶּן תַּעֲדַל, תַּדַל Mann des Tadels, Tadelnswerther מל"ס עודלא, עַדְלִיא בל"ע غذل تغذال (Tadel) בס"ג דפ' הזרוע והלחיים (חולי' קל"ד.) [אל תשנה אותה אלא בלשון בן ערל והא טעמא קאמר]. פי' א"ל ר"ל לר' יוחנן ואילו שנית אותה בלשון איש ערל שפתים, ויש מי ששונה עדל בדלית והיה אדם שלא היה מדקדק בשמועותיו וכן אמר לו אם שונה אותה בן עדל דליכא חשש שמא טעות הוא דהא קאמר טעמא. ואבא מרי ז"ל היה שונה בלשון בן תדל פי' ראשי תיבות[1] תן דעתך לומר כלומ' תן דעתך בדבריו דהא קאמר טעמא. * [אחי"ה ויש לקיים גם נוסחאותינו גם נוסח רבינו שמלת עדל בל"ס וער' וכן תעדל טעמה נזיפה ותוכחת מגולה וזה היה כינוי לאדם שלא היה מדקדק בשמועותיו ובן תדל הוא כמו בן תעדל וע' מובלעת וגי' בן תדל כ"ה על נכון בכ"י ו"ו ל"ד ודפ"ר וכן הביא בעל יוחסין אות העיין רע"ה. וכותב כל הערך מלה במלה בלי הזכרת מקורו וכן הגיה בעל סד"ה אות ע' דק"פ: נוסח דפ"ע בן גדל שצ"ל בן תדל וכ"ה בחולי'] — (א"ב כתוב בנוסחאות שלנו בן תדל ופירש"י שוטה שבעולם ששמו בן תדל).

* בֶּן פַּטִּישׁ (der kleine Hammer) עיי"ע פטיש.

* בְּנֵי פָּלָטִין (בל"ס Diener, eig. die sich im Schloss aufhalten) שמ"ר פכ"ג והלכו בני הפלטין מבקשין לקלס למלך וכ', פי' עבדים היושבים בארמונו של מלך ובילק' בשלח סרמ"ז רמ"א. וילק' תהלי' ס"ח רמז תשצ"ט בשינוי: ועיי"ע הבא אח"ז.

* בְּנֵי פַּלְטִירִי (s. den vorang. Art.) במ"ר ספ"א אני מקרבן (בני לוי) ועושה אותן בני פלטירי וכ', עיי"ע הקודם וע' פלטר.

* בְּנֵי פַמַלְיָא (die zur Familie Gehörigen, familia) ב"ר פמ"ח אני ובני פמליא שלי נגלים עליך פי' בל"ר בני משפחה כלומ' המלאכים.

* בֶּן פַּנְדֵּרָא (Jesus, Sohn des Pandaros) עיי"ע בן סטדא. ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד ולחש ליה בשמיה דישו בן פנדרא ואינשם ועיי"ע בלע ובירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד הגי' מן שמיה רישו פנדירא, ובקהל"ר פ' יש רעה הגי' מן אלין דבר פנדירא ולגי' רבינו גם באיכ"ר פ' נפלה אי' לחיש ליה משום ישו בן פנדירא עיי"ע נשם לגי' הכ"י. וכבר חוינו דעתינו בענין פתרון המלה בע' בן סטדא.

בֶּן פָּנָיו לְמַטָּה (ein Sohn hat das Gesicht nach unten (im Mutterleib) zugekehrt)

[1] כ"ה לפי גי' היוחסין.

בת פניה למעלה בפ״ק דסוט׳ (י״א:) בגמר׳ וכן לענין הטובה, (ילק׳ שמות רמז קס״ד ושמ״ר פ״א) פי׳ במסכ׳ נדה בס״פ המפלת (נדה ל״א:) [מפני מה איש פניו למטה ואשה פניה למעלה כלפי האיש זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראה]. פי׳ טעמא דמילתא דזכר פניו למטה כדרך תשמישו נקבה פניה למעלה כדרך תשמישה. * [אחי״ה וכן פירש״י בסוט׳ ובנד׳ ובשמ״ר פ״א אי׳ סימן גדול מסר להן אם פניו למטה תדעו שהוא זכר שמביט באמו בארץ שממנו נברא פניה למעלה היא נקבה שמבטת בברייתא בצלע. ודע שכל זה דרש בעלמא הוא ואם קבלה נקבל ואין משיבין על הדרש ואם אמת יש לדין שאין זה סימן כלל אבל בכ״ז נשמע מזה שכבר היה לרז״ל ידיעה מלידת הגולגולת ומלידת אפים Scheitel u. Gesichtsgeburt ראשונה אם בלדת הולד הגולגולת יצאה ראשונה וזהו בן פניו למטה וגולגלתו למעלה והשנית נקראי לידת אפים אם אפיו של ולד למעלה]—

בֶּן פְּקוּעָה (מל״ע فقع וכן בל״ם aufreissen וא״כ בן פקועה das aus dem aufgeschlitzten Leib eines geschlachteten Thieres genommene Junge) הבא על הבהמה מעליית א[1]) בחולין בר״ג בהמה המקשה (ס״ט.). פי׳ בן פקועה כגון בהמה שנשחטה ובקעו כריסה ומצאו בתוכה ולד כדתנן (שם ע״ד.) השוחט את הבהמה ומצא בה בן חי או מת[2]) או בן ט׳ מת קורעו ומוציא את דמו מצא בן ט׳ חי וכ׳ עד וחכ״א שחיטת אמו מטהרתו. * [אחי״ה ור״מ סבר בן פקוע׳ טעון שחיטה ב״ק ק״ו: וחולי׳ ע״ד: ועיי׳ ש״ע י״ד סי׳ י״ג, וטלת פקועה וכ״ה בל״ע וסו׳ כמו בקועה בל״מ עיי״ע פקע ו׳]—

* בְּנֵי פִּירְקֵי (Schüler, die den Vortrag (פרק) ihres Lehrers anhören) כתוב׳ ס״ב. מאי טיילין .. בני פירקי פי׳ תלמידים שבכל יום הולכים ללמוד תורה וחוזרין ולנין בביתם עיי״ע טייל ב׳, וכן פירש״י לכתוב׳ שם.

בֶּן צִיּוֹן (Sohn Zions, oder viel. בֵּית צִיּוֹן Haus Zenos (Jos. bell. jud. 2, 6, 3)) בר״ג דפ׳ י׳ יוחסין (קידוש׳ ע״א.) וריחקה בן ציון בזרוע מפני שפסולין היו ועוד אחרת היתה שם וקירבה שהיו כשרין. פי׳ בן ציון שם אדם חשוב. * [אחי״ה ואחר מחילה רבה אין משנת רבינו כאן קב ונקי שבהיפך צריך להיות וריחקה בן ציון בזרוע אע״פ שכשרין היו ועוד אחרת היתה שם וקירבה אע״פ שפסולין היו. ופי׳ בן ציון שם אדם חשוב ואיש זרוע כ״ה גם ברש״י קידושי׳. ודע דהצעת הסוגי׳ שם כך היא משפחת בית הצריפה היתה בעבר הירדן וריחקה בן ציון בזרוע עוד (צ״ל ועוד וכ״ה בכ״מ בסמוך) אחרת היתה וקירבה בן ציון בזרוע וכ׳, והיא משנה שלמה בסוף עדיות והובאה בשהש״ר סוף פ׳ גן נעול ובילק׳ סוף מלאכי ושם הגי׳ כגי׳ רבינו בן ציון וכ״ה בירו׳ יבמו׳ פ״ח ד״ט ע״ד ובירו׳ קידושי׳ פ״ד דס״ה ע״ד פעם אחת בן ציון ופעמים בני ציון וכ״ה במשנת עדיות ושהש״ר והנה בקידושי׳ בבלי שם אי׳ עוד וז״ל תאנא עוד אחרת היתה (ופירש״י משפחה אחרת היתה לבד אותה שקרב בן ציון) ולא רצו חכמים לגלותה אבל חכמים מוסרים אותה לבניהם ולתלמידיהן פעם אחת בשבוע וכ׳, ובירו׳ יבמות וקידושי׳ שם ושם כתוב כן אהך שקירבה בן ציון בזרוע אעפ״כ לא בקשו חכמים לפרסמן אבל חכמים מוסרין וכ׳. ונ״ל לתת יתר שאת לבבלי על הירו׳ בכאן, ואם נשים עין בחינה על קורות היהודים קרוב לחרבן בית שני אז נמצא פשר דבר כי כונת סוגיתנו היתה על מאורעות זמן ההוא וכי משלש משפחות, מהן אחת כשרה ושתים פסולות ליחוס, צריכין אנו לדבר. וכבר הניף ידו החזק׳ הרב המנוח ציפסער ז״ל במ״ע ב״ח, ח״י פארשונגען סי׳ י״ב צד קס״ה ואילך והעלה ששלש משפחות הנ״ל היו משפחת אגריפס, משפחת ארכיליוס ומשפחת אנטיפס. כי להורדוס הזקן היו י׳ נשים ומהן מאריאמנע מבית החשמונאים והוליד עמה שני בנים (אלכסנדר ואריסטובול אשר הרגם אביהם) ובת: שמה סלמפסיא והיא נשאת לאחיו של הורדוס וילדה לו בת אחת שמה ציפרה וזו האחרונה נשאת לאגריפס הראשון והיתה אם של אגריפס השני. ומאשה אחרת שומרונית, שמה מלתכה, יולדו להורדוס הזקן שני בנים ארכיליוס ואנטיפס. והנה כל בית הורדוס בולמוס של עריות אחזה אותה וגם נשאו בחייבי כריתות נשותיהם בפרט ארכיליוס ואנטיפס (עיי׳ באריכות אצל בן מתתיהו על הקדמ׳ י״ז, י״א, ב׳; י״ח, ה׳, א׳, ד׳; על המלחמ׳ ב׳, ו׳, א׳) על כן החליטו (קידושי ע׳: ב״ב ג׳:) כל מאן דאתי ואמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא; ועבד אין לו אחוה ב״ק פ״ח רע״א ועיי״ש פירש״י. ורק את אגריפס השני הוציאו מן הכלל ואמרו חכמים (משני סוטי דמ״א.) אל תתירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה, ומאוד יפה פירש״י „שאמו מישראל“ ואמו היתה ציפרה שבאת מסלמספיא והיא ממריאמנע כאמור. ומעתה קרובה

---

1) כ״ה ברפ״ר. 2) כ״ה ברפ״ר.

ההשערה שבית הצריפה היא בית הציפרה והיא משפחה כשרה של אגריפס ושתי משפחות אחרות שפסולות היו משפחות של ארכילוס ואנטיפס, ובן ציון ריחק בזרוע הכשרה וקירב בזרוע הפסולין, ומעתה קרוב הדבר שמה ששגינו בערכי' י', ר' יוסי אומר משפחת בית פגרי ובית ציפרא מעימאום היו משיאין לכהונה הן הן משפחות הפסולות והכשרות שעסקנו בהן ובית הפגרים (לגי' רש"י) לדעתי שתי משפחות של ארכילוס ואנטיפס ובית ציפרא היא משפח' הגונה של אגריפס וזו הגי' הנכונה תחת בית הצריפה. אך קשה לי למה ניתן רשות לבית פגרי להנשא לכהונה מאחר שהן פסולות היו? ובאמת בכ"י מ' לסוכ' נ"א. הגי' יותר נכונה כך היא משפחת דבית ציפריא מעמעם היו משיאין ע"כ ולא זולת. — וזה בן ציון היה מזרע פריץ אחד ששמו לעדות בן מתתיהו (על המלחמ' ב' ד' ג') צינו, Ζηνών, או לפי קדמוני' ט"ו, י', א' ואילך; וי"ח, י"א, ד' Ζηνοδωρός ונקרא (שם) ראש הגנבים והוא מרד במלכות רומי' ונכסיו ניתנו לאגריפס השני (על הקדמ' י"ז, י"א, ד'; כ', ז') וקרוב הדבר עוד שבזמן מאוחר אחר חורבן הבית ואחר שנפלה עטרת תפארת מראש אגריפס, גבר אחד מזרעו של צינו ורצה לרחק בית הצריפה והיא משפחה הגונה של אגריפס ולקרב שתי המשפחות הפסולות של ארכילוס ואנטיפס ששיחדו וחזקו ידי בן או בני צינו ומאימת המלכות לא הרהיבו חכמים בנפשם עוז ללחום כנגדו ורק לכם נכון בטוח שבימי אליהו תתקרב משפחה רחוקה ותתרחקנה משפחות פסולות שנתקרבו ע"י בני ציון! ועיי' עוד תוי"ט לסוף עדיות שפלפל בחכמה לבאר המשנה הלזו בענין אחר] —

* בֶּן צִיצִית הַכֶּסֶת (Name eines Reichen in Jerus.) גיטי' נ"ו. ב"ר פמ"א אחד מעשירי של ירושלים עיי"ע בליוטי. ובירו' תעני' פ"ד דס"ח סע"א בן ציצית הכסת מן דאבנר בן קוביסין מן דאחאב בן כלבא שבוע מן דכלב.

* בֶּן קוּבִיסִין (Nachkömmlinge Achab's) עיי"ע הקודם לזה.

* בֶּן קָטִין עיי"ע בר ז'.

* בֶּן קַיָּימָא (lebensfähiges Kind, nämlich im Alter von 30 Tagen) ירו' יבמו' פ"ד ד"ה רע"ג להקים לאחיו שם בישראל עד שתדע אם בן קיימה הוא אם אינו בן קיימה (יעויין היטב בבבלי יבמ' קי"א:), ב"ק פ"ד מ"ו נתכוון להרוג. לנפלים והרג בן קיימא פטור, נדה כ"ו: כאן בנפל כאן בבן קיימא פי' כל שעבר עליו חדש ימים יצא הולד מתורת נפל וכ"ה בפירוש בשבת קל"ה: וירו' יבמו' פי"א די"ב רע"ד עיי"ש. וכ"ה במ"ר פ"ג אין בן יום בן קיימא אבל בן חודש ידוע שהוא בן קיימא.

* בֶּן קִמְחִית (Name eines Mannes, der grosse Hände hatte) ירו' יומ' פ"ה דמ"ב: בן קמחית שהיתה ידו מחזקת כארבעת קבין.

בֶּן קַמְצָר (E. N. zur Zeit des 2. Tempels) לא רצה ללמד על מעשה הכתב ביומ' במשנה ס"פ אמר להם הממונה (ל"ח.) פי' בין ה' אצבעות היה נוטל ד' קולמוסין והיה כותב השם בבת אחת שאסור לספר משעה שמתחיל השם עד שגומרו. * [אחי"ה וכן פירש"י בקצת שינויים במשנ' שם נשמע מזה שלא היה לפני רבינו ורש"י פירוש של גמ' יומ' ל"ח: אמרו עליו שהיה נוטל ד' קולמוסין וכו', וכן בתוספתא יומ' פ"ב וירו' יומ' ספ"ג דמ"א רע"ב ושהש"ר ס"פ מי זאת וילק' משלי רמז תתקמ"ו לא איתפריש מעשה דבן קמצר וכן לי' בכ"י מ' עיי' ד"ס צד נ"ב. ובענין גזרת המלה קמצר אם שם כולל הוא נ"ל לומר שהוא ל"ע קמץ וטעמו נוטל באצבעות או מל"ע قمطر איש חמס בכפו וממנו הפעל מקמצר مقمطر וטעמו מי שאינו מעורב בין אנשים ולא שת לבו לכל אדם וזה כינוי היותר טוב על מה שלא רצה ללמד את מעשה הכתב] —

* בֶּן קוּף עיי"ע קיף.

* בְּנֵי קַצְרָא שֶׁל צִיפּוֹרִין (die Leute der Burg Sephoris, d. i. die Besatzung von Veter) ירו' יומ' פ"ח דמ"ה: וירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ד וירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד מעשה שנפלה דליקה בחצירו של יוסי בן סמאי בשחין וירדו בני קצרה (וירו' שבת בני קיצרא) של ציפורין לכבותו ולא הניח להן (לכבות) אמר הניחו לגבאי שיגבה את חובו וכו', ובמוצאי שבת שלח לכל אחד ואחד מהן סלע ולאיפרכום שלהם חמשים דינר אמרו חכמים לא היה צריך לעשות כן. וזה המעשה יסופר ג"כ בבבלי שבת קכ"א. (עיי' תוספת' שבת פי"ד) מעשה ונפלה דליקה בחצירו של יוסי בן סימאי (כ"ה בכ"י מ' וא"פ עיי' ד"ס צד קל"ז:) בשיחין ובאו אנשי גיסטרא של ציפורי (ובתוספ' שם אנשי קצטרה של ציפורי) מפני שאפוטרופוס של מלך היה ולא הניחן מפני כבוד השבת ונעשה לו נס וכו' עד ולאיפרכוס שלהן (כ"ה בנכון בכ"י) חמשים וכששמעו חכמים בדבר אמרו לא היה צריך לכך שהרי שנינו

נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה. הארכנו בהצעת הסיפור שהחזיקה השערת הרב המנוח לעברעכט בע' ביתר שקצרא של ציפורין היה ביתר ומי יגלה עפר מעיניו שתחזינה הך תניא דמסייע כי בל"ס בני קצרא דציפורי נכרים היו כמוכח מהג"ל והם שבאו לכבות הדליקה בשבת היו מחיילות של מחנה רומי ויוסי שלח לאיפרכוס כלומ' לשר של חיילות מנחה בעד טובו בעבור שלא עיכב את אנשיו ללכת לכבות הדליקה בשיחין, וזה שיחין (עיי"ע) נקרא אצל בן מתתיהו מלח' א', ד' ב'; ובקדמונ' י"ג, י"ב ב' Ἀσωχίς ולפי עדותו היתה העיר הזו קרובה לציפורין, וגם לזאת מצאתי ראיה אצל בן מתתיהו במלחמ' ג' ד' א' שהרומיים עשו בנין מבצר אצל ציפורי להושיב שמה חיילותיהם ואף אם בן מתתיהו עסק במקום הנ"ל ממלחמות של וועספאזיאן אבל בלי שום ספק כן היה דרכם של רומיים גם בזמן מאוחר במלחמות של אדריאנוס כנגד בן כוזיבא. ויוסי בן סימאי הנ"ל אפשר היה המשביר ופקיד ממונה על המזונות לצורך חיילות של רומיים כי ידוע שאנשי גליל ובלבד של מחוז ציפורין היו אוהבי הרומיים. ואבא יוסי בן סימאי שחי בזמן רבי עיי' יבמו' קט"ו סע"א אפשר היה נכדו של יוסי בן סימאי דהכא. וגם ראה זה מצאתי בבמד"ר קל"ר פ"ט ארכי ישנה של ציפורי הוזכרה אצל איסטרטיא של מלך ומציאה יקרה היא אצלי להחזיק במעוזה של ההשערה הנ"ל.

* בְּנֵי רוֹמִי (die Römer) שמ"ר פי"ב וילק' תהלי' קט"ו רמז תתע"ג בני רומי לא ירדו לסוריא וכ'.

* בֶּן שְׁלָקוֹת (E. N.) עיי"ע כלכל א'.

* בֶּן תגלא עיי"ע בן לענא וע' בן סירא.

בֶּן תְּמַלְיוֹן (Dämon, finsterer Geist, bkt. צא (temanh, temanhaêna, Justi 136 כיון דקרו ליה נפק אזדא [1]) במעילה בפ' קדשי מזבח (י"ז: ילק' שמיני רמז תקל"ז) פי' שד. *[אחיי"ה וכן פירש"י שד שקורין גומיו"ן וצ"ל לוטין = Kobold, lutin עיי"ע בן נפיל ב' וגוזר אני המלה מלש' בקטרי' הרשומ' וטעמה רוח רע ושחור ובכ"י ו"ו וה"ב הגי' בן תלמיון וגם לזה שיעורו בל"ע ظلمانی שחור. ועיי"ע בן תלמיון] —

* בֶּן תּוֹרָה (Gelehrter, Gesetzeskundiger) ירו' תעני' פ"ד דס"ז ע"ד לא שהוא בן תורה יותר ממני אלא שהוא בן גדולים יותר ממני. פסיקתא דהחודש (מ"ד:) ועץ חיים תאוה באה (משלי י"ג, י"ב) זה שאול . . ר' נחמיה בשם ר"ל אמר שהיה בן תורה וכ"ה במד"ר פי"א ובילק' משלי רמז תתק"ן בשם הפסיקתא. ובפסיקתא רבתי פמ"ו ושם בט"ס הורה ר' נחמן וצ"ל יהודה בר נחמן כן הגיה בטוב טעם ודעת ר' שלמה באבער בפסיק' דר"כ שם הערה מ"ה. ובילק' שמואל ט"ו רמז קכ"ד מבית לחם יהודה ר' נחמיה בשם ר"ל שהיה בן תורה, מדרש שמואל פל"ב אין את בן תורה ואין דוד בן תורה. ב"ר פע"ד נתנאל בן צוערי נשיא יששכר מפני מה מפני שהוא בן תורה; ושם, והובא בילק' שופטים רמז נ"ב וכל השבח הזה מניין היה לו ליששכר משל זבולון שהיה עוסק בפרגמטיא שלו ומאכילו את יששכר שהוא בן תורה. והקבוץ שבת קל"ט: עירו' מ'. אינן בני תורה. במ"ר פ"ג נעשו כולן בני תורה וכ"ה שם בעלי תורה עיי"ע.

* בֶּן תּוֹרְתָּא (viel. Rinderzüchter, Beiname des R. Jochanan, Zeitgenossen des R. Akiba) יומ' ט'. ירו' יומ' פ"א דל"ח סע"ג תוספתא מנחו' ספי"ג אמר ר' יוחנן בן תורתא מפני מה חרבה שילה וכ', ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד איכ"ר ס' בלע א"ל (לר"ע) ר' יוחנן בן תורתא עקיבה יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא בא. ונ"ל שבן תורתא כינוי ולא שם אביו הוא וראיה שילק' ש"א רמז פ"ט גרס ר' יוחנן בן תורא והוא לפ"ד כמו בר תורא כינוי של פטם הנקרא זבידא (צ"ז ט"ז.) או בר תורתא כינוי של רב הונא (חולי' קכ"ז.) פי' מגדל ומפטם שוורים והריטב"א כתב ליומ' ט'. וז"ל אמרו בירו' שנקרא כן (ר"ל בן תורתא) ע"ש שמכר פרתו לעכו"ם ולא רצתה לחרוש בשבת עד שהלך ולחש באזנה ע"כ. ואני בעניותי לא מצאתיה בירו' אבל קרוב לזה אי' בפסיקת' רבתי פי"ד וביותר אריכות בספר קטן מעשיות והובא בס"ה אות חי"ת צד צ' עיי"ש ואי' עוד על ר' יוחנן בן תורתא סיפור אחר שבא פעם אחת לפני ר"ע א"ל עמוד וקרא בתורה א"ל לא עברתי על הפרשה ושבחוהו חכמים, שמ"ר רפ"ט. ועוד נמצא בירו' פאה פ"ג די"ז ע"ד ר' חנינא תורתייה, ובירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ד חנינא תרתיה (מהרש"ם גרס תירטאה), ובירו' תרומו' פ"י דמ"ז: ר' חנינא תירתא, ובירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ג ר' חנניה תרתייה וא"כ י"ל ג"כ שר' יוחנן בן תורתא כמו ר' חנינא הנ"ל נקראו על שם בי תורתא עיין ערכו לעיל ועיי' עוד סה"י למהרז"ף צד פ"ז: וכתב בעל ספר היוחסין צד נ"ט סע"ב ר' אלעזר בן תורתא ור'

[1]) וכן גרס רבינו בע' אזדא ובבו"ג אזל.

חלבו אומר משמו ואולי הוא אח של ר׳ חנינא בר תורתא ע״כ וכן הביאו בעל סד״ה שם אבל אני בעניותי לא מצאתיו בשום מקום ואח״כ מצאתי בסד״ה אות אל״ף צד ט״ב רע״ד שגם הוא כותב ״ל״מ״ והיינו לא מצאתיו.

בּוּנְיָא (Name eines zum Genuss erlaubten Vogels) [שרי][1] פרווא אסור בע״ה גרס כניא עיי״ש.

בַּנְיָה = בי בניה, בי בני (Bad, Badhaus syr. ܒܢܐ pl. ܒܢܘܬܐ gekürzt von בַּלָנֵי) מסכת שבת פ׳ במה מדליקין (ל״ג:) עייליה לבי בניה תר״י (א׳ לויק׳ כ״ג, כ״ז ועיי׳ שם ט״ז, כ״ט ולבמדי׳ כ״ט, ז׳) ועניתם את נפשותיכם: ותסגפון ית נפשותיכון מן מיכלא ומשתיא מבי בני. ותרג׳ כנסתי לי גם כסף וזהב (קהל׳ ב׳ ח׳) ובנוואן נ״א ובי בנוון. * [אחי״ה ולפנינו אי׳ ובי בנאון וצ״ל ובי בַאנְוָן וכצ״ל התרג׳ אל בית הנשים (אסתי ב׳, ג׳) לבית נשיא די תמן דימוסן ובנאון או בַאנְוָן ושם בט״ס וכגאון ועיי״ע דמוס ג׳, ובכ״י א״ס לשבת ל״ג: הגי׳ לבי בני ואסחיה וכ״ה במגילי ט״ז. בדפוסים עייליה איהו לבי בני ואסחיה, ושם עוד פעמים בי בני וגם הגי׳ בלאני ובהשמטת הלמ״ד בשבת מ״א. אשכחיה דקאי בי באני, ושם פעמים מיא דבי באני ולמ״ד מובלע׳ וכ״ה בל״ס, ועיי׳ סוף ע׳ בַּלָן] —

בַּנְכִּי (א׳) טל״ר vanga ובל״פ بنكن Spaten und Grube, ב׳) טל״פ بنغ; das Gegrabene (Loch) בר״ג דמשקין (מ״ק ד׳: ועיי׳ ירו׳ מ״ק פ״א ד״ם רע״ב) מאי עוגיות אמר רב יהוד׳ בנכי כבר פירשנו בע׳ בדד [א׳]. * [אחי״ה ודע שמלה רומי׳ ופרסי׳ טעמה קרדום לחפור בו גומות ובהשאילה גם גומה או י״ל שאות נו״ן מובלעת בל״פ בג והוא בפי׳ רז״ל בנך והקבוץ בנכי ויותר נראה שהמלה ל״פ היא ולא רומית מאחר שהירו׳ מ״ק הנ״ל לא הביאה ורש״י למ״ק יפה פי׳ בנכי: בורות תחת הגפנים וזיתים והוכרח רש״י להוסיף תחת הגפנים וזיתים יען שהגמ׳ הביאה ראיה תניא נמי הכי (תוספת׳ שביעי׳ פ״א והסכים עם ירו׳ מ״ק הנ״ל) אילו הן עוגיות ברידין שבעיקרי זתים ושבעיקרי גפנים ובאמת גם לשון המשנה עוגיות לגפנים ואם, כן אולי י״ל שמלת בנכי תתכן להיות ל״פ ونك = בנך וטעמה גפנים ועיקר גפנים, והבוחר יבחר!] —

בֵּנֹנִי = בֵּינוֹנִי (der, das Mittlere; אַמָּה בֵּינוֹנִית die 6 Handbreiten betragende (mittlere = mosaische Elle כל האמות היו בבינוניות[2]) בר״ג דסוכ׳ (ה׳:) ובגמ׳ דשתי הלחם (מנחו׳ צ״ז. ועיי׳ כלים פי״ז, מ״י, עירובי׳ ד׳: וירו׳ סוט׳ וירו׳ שקלי׳ שם ושם) ובפ׳ י״ז בכלי׳ כל כלי בעלי בתים (מ״ט) האמה שאמרו באמה הבינונית ומפרש שם (בכלי׳ וכן פסחי׳ פ״ו. מנחו׳ צ״ח. בכורו׳ מ׳. ורבינו הביא רק תוכן הענין) כי האמה של משה היתה קטנה ואחרת היתה [יתרה] עליה חצי אצבע ואחרת היתה עליה יתירה חצי אצבע נמצאת האמה שהיא בת ו׳ טפחים וחצי אצבע היא הבינונית[3]. פ״א אמה בינונית היא היתה של משה והיא ו׳ טפחי׳, וגדולה יתירה על של משה אצבע, והקטנה היתה בת ה׳ טפחים. וזה פי׳ עיקר שאחר משה עשו האמות יתרות. * [אחי״ה ואמת ויציב הוא ורבינו היה יכול להביא ראיה לשיטתו מגמ׳ עצמה שבפירוש אי׳ כן במנחו׳ צ״ח. וכמה אמה בינונית א״ר יוחנן ששה טפחים, ובגוף הדבר אי׳ כן גם בירו׳ סוט׳ ובירו׳ שקלי׳ שם ושם א״ר יוחנן באמה של ששה טפחים היה הארון עשוי מאן תנא אמה של ששה טפחים ר״מ היא דתנן ר״מ אומר כל האמות היו בבינויות וכ׳ ור״ש לכלי׳ שם מ״י פי׳ ג״כ בינונית היא בת ששה״ ומן התימה שלא הסמיך פירושו על הגמ׳ הערוכה הנ״ל. והנה אמה של משה ואמה בינונית שוות במדתן היינו שהם ששה טפחים ונ״ל להסבירו כי ממשנת כלי׳ שם משנה ט׳ וי׳ מוכח ששלשה מיני אמות הן א׳) אמה בינונית, ב׳) אמת האומנין והיא קטנה וגדולה ר״ל יתירה על אמה של משה חצי אצבע או יתירה אצבע שלמה ושניהם ממין אחד היו, ג׳) אמה של כלים חמשה טפחים. נשמע מזה שאמת משה ששה טפחים כמו אמה בינונית שאם יתירה עליה חצי אצבע כבר יצאה מכלל אמת משה ותהיה אמת אומנין ואם פחות מו׳ טפחים אז תהיה אמת כלים א״כ אמת משה בין מדת אמה של כלים ובין מדת אמה של אומנין היתה עומדת ובעבור זה יאות לה הכינוי אמה בינונית. וגם מן הנחוץ שתהיה אמת משה דוקא ששה טפחים כמו אמה בינונית שאם תהיה גדולה מששה טפחים כך צריך להיות הסדר א׳) אמה בינונית והיא ששה טפחים ב׳) אמת משה יותר מששה טפחים ג׳) אמת אומנין, אבל מטה שהמשנה מסדרת אמת אומנין תיכף אחר אמה בינונית משמע על כרחך שכל

---

[1]) כצ״ל וכ״ה בחולי׳ ס״ב: ובדפ׳ אמש׳ חסר אבל גם בע׳ כניא חסר בט״ס. [2]) בנר״ג בינוניות וכן בכל המקומות בכ״י ש״ס אבל כגי׳ רבינו אי׳ בירו׳ סוט׳ פ״ח דכ״ב ע״ג בבינויות ובירו׳ שקלי׳ פ״ו דמ״ט ע״ג כבנייגות וצ״ל בבינוניות.
[3]) תעיי״ע שתי א׳.

מדה שהיא יתירה משׁשה טפחים לא אמת משה נקראה כי אם אמת אומנין ואם נאמר שאולי אמת משה קטנה משׁשה טפחים אז ג״כ לא מצינו ידינו בחשבון ובסדר שתהיה אז מכסת ויחוס האמות כזה: א׳) אמה היותר קטנה והיא ה׳ טפחים = אמת הכלים. ב׳) פחות משׁשה טפחים = אמת משה ג׳) ששה טפחים = אמה בינונית ד׳) יותר משׁשה טפחים = אמת האומנין, וזה מן הנמנע בעבור כי הדמיון המחובר עם מלת בינוני אינו משיג ארבעה ענינים והונח רק על ג׳ יחוסי דבר ובינוני תמיד הממוצע בין שתי קצוות ר״ל בין הגדול והקטן, בין ראשון ושלישי. וא״כ גם בנדון שלנו אמה בינונית רק בשלשה ולא בארבעה מיני אמות היא אפשרית. ולפי מה שהוכחנו ברה כשמש שמדת אמת משה היא אמה בינונית והיא ששה טפחים ובלי ספק טעות נפלה בתוספתא כלים ב״מ ספ״ו „ואיזו היא אמה בינונית זה אמה של ה׳ טפחים" וצ״ל של ו׳ טפחים. והרמב״ם בהלכ׳ מעילה פ״ח הל״ה פי׳ באופן אחר משנת כלים. ובענין מדת אמות אחרות עיי׳ עוד ע׳ אצבע, גרם ה׳, כוון ג׳, סחק, עצב א׳, שחי, שתי א׳, תבקיון] —

בְּנַס (בלש׳ שומרוני פנש מל״פ پنکیدن erzürnen, והשם בַּנְסִים בלש׳ פרסי پنجش (Zorn, Unglück, Schmers תרג׳ ירו׳ ויקצף פרעה (בראשי מ׳, ב׳) ובנס פרעה). * [אחי״ה אין זה די באר ור״ב קצר במקום שהיה לו להאריך ובזה אני בא למלאות החסרון. המלה כבר נזכרה בדניאל ב׳, י״ב בְּנַס וקצף ורש״י הביא שם מחלוקת של מנחם בן סרוק ודונש בן לברט כי על דעת מנחם הבית שרשית ועל דעת דונש שמושית וזאת האחרונה דעת רש״י והבאים אחריו עיי׳ המתורג׳ ע׳ נסס וכן העתיקו העתקות הישנות וגם מהרי״ל בעמת״ר ח״א, ק״א וסוף ח״ב האריך למעניתו כי השרש נסס ובי״ת שמושי׳ ורא״ג במ״ע שלו ח״ד, רל״ט ובמ״ע דמ״ג חי״ח תרנ״ה שדא ביה נרגא אבל לא עלה בידו למצא פתרון המלה כהוגן ועיי׳ עוד מ״ע דמ״ג חי״ט, ש״ז וטעות בידי המבקרים הנ״ל לגזור המלה מל״י והטעם חָלַשׁ או מחלה כי בהשקפה ראשונה נבין כי בכל המקומות ענין המלה קצף, זעם, רגז ובשֵם כאב, עצב עיי׳ ד״מ והנם זעפים ת״י״ר (בראשי מ׳, ו׳) והא אינון בניסין; פנים נזעמים (משלי כ״ה, כ״ג) תרג׳ אפי בניסתא; ויעבור (אסתר ד׳, י״ז) ונסם ובנם (בדפ׳ בט״ס וכנם) והעתיק מלש׳ עָברה וכ״ה במגיל׳ ט״ו. ויעבר מרדכי שהעביר . . בתענית. יחד עלי יתמלאון (איוב ט״ז, י׳) תרג׳ כחדא עלי בנסא מתמלאין כלו; כלם נתמלאו עלי חמה מל״ם דניאל ג׳, י״ט התמלי חמא. ושרש בנם בענין שמדובר בו נמצא ג״כ בלש׳ שומרוני בְּרַכוּת הבי״ת לפ״ה ותרג׳ השומרוני יקנאהו (דברי׳ ל״ב, ט״ז) פנסתה, קנאוני (שם) פנסוני, ויקנאו (בראשי כ״ו, י״ד) וכנסו וצ״ל וּבְנסו וטעות זו ג״כ בתי״ר (בראשי ט׳, ב׳. ו׳; במדבי ל״א, י״ד) כנם. כניסין במקום בנס, בניסין. ונוזר אני המלה מל״פ פנכידן פי׳ קָצַף ורגז כמשפט הלשונות שיחליפו אות כ׳ באות ס׳ וכן להיפך (עיי׳ פירשט אוצר המילין ח״ב דס״ו סי׳ ה׳ וא״מ יוני של באססאיו ח״ב תתס״ו סי׳ ו׳) ובאמת במלה פרסית הרשומה הוחלפה אות ך׳ לאות ש׳ בתיבת פַּנְשׁשׁ והוא שֵם מפעל פנכידן וטעמו עצב וכאב ואשר אני אחזה לי ועיני ראו ולא זר כי ע״י מלת פרסי׳ פנשש נגלה לנו תעלומת איזה מאמרי חז״ל והובאו בקצת שינויים בג׳ מקומות א׳) במכילתא ליתרו ספ״ב למסכתא דעמלק, ב׳) בתמור׳ ט״ז, ג׳) בספרי דברי׳ בס״פ וילך וילק׳ סוף וילך רמז תתקמ״א. במכילת׳ דרש לבלתי עצבי (ד״ה א׳, ד׳, י׳) הא אם אין אתה עושה לי כן הריני יורד כבן סיסי לשאול ובתמורה הגי׳ היותר נכונה בנסיסי ופירש״י בעצבוני וכן צ״ל במכילתא לפי תיקונו של איפת צדק אך יותר נכון לגרוס בבנסיסי ואיזה סופר שלא הבין הך מלה מתוך חסרון ידיעה הפריד בין הדבקים ומשבש לכתוב כבן סיסי כאילו הוא שם פרטי (עיי׳ הרב החכם א״ה וויס בהוצאת המכילת׳ דס״ט.) ואחרי שנתפרדה החבילה ונכתבה המלה בשתי תיבות הפליא איזה סופר לטעות עוד וכתב בר סיסי תחת בן סיסי עיי״ע בר סיסי, ושבשתא כיון דעל על. אבל האמת יורה דרכו שמלת בנסים היא מלה פרסי׳ הנ״ל פַּנְשׁשׁ פי׳ עצבון וכינוי מדבר בעדו בַּנְסִיסִי = עצבוני כפירש״י הנ״ל ורז״ל דרשו עָצְבִּי מלש׳ עֶצב וכאב. וגם מובן עתה מאמר של ספרי וילך: משיב משה לפני הקב״ה הואיל ואני נפטר (בנסים) [צ״ל בבנסים] גדול מן העולם הראיני אדם נאמן שיעמוד על ישראל וכ׳, כלומר מאחר שנפל לי הגורל ללכת מן העוה״ז בעצב גדול, וילק׳ גרס בטעות בנסיון וכן הגיה החכם פריעדמאן במכילת׳ ואתו תלין משוגתו שבן ז״א בנכון גרס בנסים. וראיה לאמיתת פירושנו כי וכעס הרבה (קהלי ה׳, ט״ז) תרג׳ ובנסים סגי חזי] —

* בניסין (צ״ל ביניהון (zwischen ihnen ירו׳ שקלי׳ פ״ד דמ״ח סע״ב מה בניסין רב אמר שיבטא דכדכד ביניהן וט״ס וצ״ל מה ביניהון וכן הגי׳ בדפ׳ זיט׳ ועיי׳ פי׳ ק״ע שם.

* בְּנִיסָן (צ"ל בְּנִישָׁן (Versammlungen) ירו' כתוב' פי"ב דל"ה. ואישרוניה תמני עסרי בניסן מ"ס וצ"ל כנישן וכ"ה בירו' כלאי' פ"ט דל"ב: וכ"ה בדפ' זיט' בכתוב', פי' קבוצים.

בֶּנֶפִיקִין (בל"ר ובל"י האמצעי' βενεφίκιον (Gunstbezeugung, beneficium משל לשושבינה של בת מלך שביקש בנפיקין. בע"ה הביאו בע' נפק ולא דקדק עיי"ש). * [אחי"ה והדין עם ר"ב ופי' בל"י ורו' מַשְׁכּוֹרֶת ורבינו סבר שאות בית שימושית היא וכן טעה החכם הנוצרי בוקסט' בעמת"ל צד אלף שע"ד וכן פי' שם מאגין נפיקא (ויקר' פכ"ו) אבל זו גי' מוטעת וצ"ל פגינא (עיי' מ"כ שם) והוא פגניקא בל"ר paganica וכ"ה במד' ש"א כ"ח, ח' ודרש בגדים אחרים ובע' חפש א', וע' פגן ב' נתקצר הציון, וציון שלנו בראש הע' הוא מילמדנו פ' קרח אבל בתנחו' קרח סי' ח' ובילק' קרח רמז תשנ"ב חסר' המלה ואי' שם משל להד לשושבין בתו של מלך שהיה עדותיה בידו . . א"ל אם אין אתה מוציא זה להורגו בפני הכל אף אני אומר וכ', וגי' היותר טובה עיי' בע' נפק ג' וכנ"ה במ"ר פי"ח (ובל"ס גלקח מילמדנו) אם אין אתה תובע בנפקין שלך (וצ"ל שלי) ואין אתה מוציא את זה והורגו בפני הכל אף אני אומר וכו'] —

* בֶּנֶיפִיקָרִים (מל"ר Beneficarii ובל"י האמצעי' (Fiscusgeldeintreiber, βενεφικιάλιοι בספרי האזינו פיסק' שי"ז והובא בשנויים בילק' האזינו סרמ"ז תתקמ"ד ויניקהו דבש מסלע (דברי' ל"ב, י"ג) . . אלו מציקים שהחזיקו בה בא"י והם קשים להוציא מהם פרוטה כצור . . חמאת בקר אלו הפיטקים[1]) והגמונים שלהם, עם חלב כרים אלו (כליסריקים) [וצ"ל כמו בילק' שם כלירקין], ואילים אלו בני פוקרים (צ"ל בניפיקרים) שלהם, בני בשן אלו קונטרינים (שמבינים נ"א שמכינים והיותר טוב שמכישין כ"ה בילק') [וצ"ל שמושכין] מבין שניהם, ועתודים אלו (סנקנירקים, בילק' סרקני דקין אבל היותר נכון בפסז"ו) [סנקליטין] שלהם, עם חלב כליות חטה אלו (מטרוניות) וצ"ל מגסטרניות או מסטוריות] שלהם ע"כ ורבינו לא הביאו מאחר שלא הזכיר הספרי מסדר נצבים עד סוף הספר (עיי' בהמפתח לחיבורי זה) וכולם שמות פקידים ושררות הם ואלו הם בלש' יוני' היפטקין: ὑπατικοί = Consuln; הגמונים ἡγεμόνες (עיי"ע, כלירקין χιλίαρχοι Befehlshaber über 1000 Mann; בניפיקרים כצ"ל בתיבה אחת ופתרונה בל"י ורו' בעלי מכס שממונין לגבות בחזקה הממון לאוצר של מלך ואולי בעל המדרש בחכמה שִׂכֵּל את ידיו לשנות לומר שהם בני פוקרין (עיי"ע אפיקורוס); קונטרינים Hauptmann über 100 Mann, Centuriones ומאציטוס אננאל. א', י"ז, ד' מכנה את הקנטורינים בני אכזר (saevitia centurionum) ולכן הטיב דרש בני בשן מפעל בִּשֵּׁן כלומ' שנושכין וזה הוא שמושכין מבין שניהם ר"ל בחזקה אוחזין ומושכין רכוש של המון; סנקליטין (עיי"ע סנקלט) = συγκλητικοί, Rathsherr; מגסטרניות (וכ"ה בתרג' שני לאסתר ט', ג') = μαγιστριανοί Magistratsbeamte או אולי צ"ל מסטרוניות (עיי"ע במוספיא) μάστωρ = Inquisitor ועיי' על פתרון של שמות הנ"ל בעט"ש למהרי"ף צד צ"ג.

בַּנָּרִי (בל"ס בַּנָּרָא בלש' רומי' balneator Bademeister ועוד כמו בלנרי (עיי"ע Badekleider) דליות ובנריות נתנה למרחץ עיי"ע כנר כי כן גרס בע"ה). * [אחי"ה ושם גי' רבינו דליים ובב"ר פמ"ה הגי' דליים ופנדיות הוליכה לה למרחץ ומערי' גורס בנדיות ובעל מ"כ כתב בע' גרס בנריות ולא פירשו ע"כ וצ"ל בע' גורס כנריות וכיון על ע' כנר ועיקר הנוסחא באמת בנריות ול' מובלעת והוא כמו בלנריות עיי"ע בלן, בלנרי וכן ל' נשמט' בל"ס ובעל מרחץ נקרא בל"ס בַּנָּרָא ובית המרחץ בַּנָּרְוָתָא, והגי' שלנו אי' עוד בירו' ב"ק פ"ז ד"ה, מן דמר לי הדא מילתא אנא נסיב בנרייתיה והוא כמו מאמר של ר"י בבבלי ב"מ מ"א. סנהד' ס"ב: עירובי' כ"ז: מובלנא מאני בתריה לבי מסותא ורגילין היו לומר הוליך כלי אחרי לבית המרחץ פסחי' ד'. מ"ק כ': קידושי' כ"ב: וירו' קידו' פ"א הל"ג ועיי' עוד ע' בלנטיא. וכן כאן בנרי כלי ובגדי בית המרחץ וכן פתרונו בל"י βανιάρια, Badezeug] —

בנרסאי (או נשתבש מן דרדסי' Art Schuhe או מהופך מן בִּרְנָסָאֵי בל"ר burnus (mantelart. Schulterkleid כלאים דירו' פרקא בתרא (פ"ט הל"ג דל"ב רע"ב) אלבישוני בנרסאי ויהבון מסאנא ברגלי. המפרש פי' מין לבושים חשובים ובמד' [בראשית] רבה פ' דעו כי ה' (פ"ק) גרס דרדסאי). * [אחי"ה ובירו' כתוב' פי"ב דל"ה. הגי' אלבשוני דנרסיי יהבון מסנאי ברגלי, ובענין

---

[1]) בילק' במ"ס הפיקטין וצ"ל הִיפַּטְקִין וכ"ה בילק' האזינו רמז תתקמ"ו ועיי"ע אפטיא וע' הפאטיקון.

בנרסאי התעורר כבר הרב החכ' יעללינעק בשפת חכמים שצ"ל ברנסאי ובל"ע ופרסי بَرْنس הוא מין מלבוש כמו מעפרת ומכסה את הראש עד שכמו של אדם וזה המלבוש נקרא ג"כ דרעת = دُرَّاعَة ואולי דרדסי הוא שיבוש מתיבת דרעתי אבל מציונים אחריי של ירו' מוכח שמין מנעול היה כי בירו' כלאי' ספ"ט דל"ב ע"ד פי' מנעלות הפינון דרדסין, ושם: מודה ר' אילא בהן דילבש דרדסין דעמר ע"ג דרדסין דכיתן דהוא אסור דלא שלח עילייא לא שלח ארעייה פי' כל זמן שאינו פושט מנעלים העליונים אינו יכול לפשוט התחתונים והוי כחיבור צמר ופשתן ומזה ראיה למ"ש ההג"ה ספ"ק דביצה בשם או"ז וז"ל ואסור ללבוש באנפילאות של צמר ע"ג אנפילאות של פשתן ע"כ ועיי' מראה פנים לירו' כלאי' שם. וכן ירו' ערלה פ"ג דס"ג. משמע שהוא מין מנעול ואי' שם בגד גדול שצבעו על מנת לחתכו מיעבדיניה דורדסין עיי' פ"מ שם. ואם מין מנעל הוא כמו שפי' ג"כ ר"ב בע' דרדסין אז מוכרחין לתקן מָעוּת דרדסי ולגרוס בַּרדסי והוא ל"ר Bardaicus calceus מין מנעול שאנשי מלחמה לובשין אותו עיי' מרטיאל ד', ד'. ה' ועיי' יווינאל ט"ז, י"ג ועוד הרימ"ז בט"ר ח"א קל"ה] —

* בְּנְתִיקָה בל"ע بُنْدُق، فَنْدَاية Schlag mit einem (Beil, Wurfgeschoss ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה ע"ד והוה כל מאן דעליל הוה יהיב ליה חד מרתוקה וכל מאן דנפיק הוה יהיב ליה בנתיקה פי' כל הנכנס לבית המרחץ היה מכה את המכשף במקבת (מרתקה ל"ע مطرق עיי"ע מרתק) וכל מי שיצא מן המרחץ מכהו בגרזן או בכלי חנית כי כן פתרון המלה בל"ע והמפרשים ומהרי"ל בעמת"ל שגו בפירושו.

בְּנוֹת שׁוּחַ = בְּנוֹת שֶׁבַע (die weissen Früchte (eig. Töchter) des Feigenbaumes = שׁוּח) [σῦκον] der 7 Mal trägt בראש דמאי (פ"א, מ"א) ובראש ע"ז (י"ג:) ובפ' [חמישי] בשביעית (מ"א) בנות שוח שביעית שלהן שנייה שהן עושות לשלש שנים. ובפ"ק דר"ה בגמ' באחד באדר (צ"ל בשבט) (ר"ה ט"ו:). בפ' כיצד מברכין בגמ' דנובלות (ברכו' מ: ע"ז י"ד.) [בנות שוח אמר רבב"ח א"ר יוחנן תאיני חִיוורתא] ובבכורו' בפ' הלוקח עובר בגמ' היוצא מן הטמא (בכורי' ח'.) [1] [וכנגדן באילן בנות שוח]: ובפ' שני במעשרות (מ"ח) [היה עושה בבלוסין [2]) לא יאכל בבנות שבע]. ובב"ר פט"ו: ויתפרו עלה תאנה (בראשי' ג', ז') מה היתה אותה תאנה א"ר אבין ברת שבע דאמטיית [3]) שבעת יומיא דאבלי לעלמא [4]). פי' בנות שוח: תאנים לבנות כדאמ' בכיצד מברכין בגמ' דנובלות (הובא למעלה) ובר"ג דע"ז לענין האסורין למכור לגוים בנות שוח בְּפטוטרותיהן [5]) אמר רבה בב"ח [א"ר יוחנן] תאיני חיורתא. ובנות שבע (ובלופסין צ"ל פיבולסין או) בלוסין כולן מיני תאנים הם [ופי'] בנות שוח שביעית שלהן בשנה שנייה של שמיטה שמה שחונטין בשמיטה אחר ט"ו בשבט נוהגין בהן דין שביעי' בשנה שניי' של שבוע כי מתאחרו שלשה שנים באילן אבל מה שחנטו קודם ט"ו בשבט בשביעי' מן הששית חשובין ומותרין בשנה אחת של שביעית וכן דרכן בשנה אחת חונטין והן פגין ובשנייה בוחל ובשלישית נגמרין והן צמל ובכל שנה הן חונטין וכן סידורן מה שחונטין בשנה ראשונה של שבוע נגמרין בשלישית. ומה שחונטין בשנייה נגמרין בד', ומה שחנטו בג' נגמרין בחמשית ונוהגין בהן מעשר עני דקיימא לן (ר"ה הנ"ל ירו' שביעי' פ"ה הל"א דל"ה ע"ד) אילן בתר חנטה אזיל ואלו שנגמרו בחמשית בשלישית חנטו לפיכך הן פירות שלישית, ושחנטו ברביעית נגמרו בששית ושחנטו בחמשית אע"פ שנגמרין בשנה של שמיטה מותרין הן כי פירות חמשית הן. ושחנטו בששית נגמרין בשמינית ונוהגין בהן מעשר עני' ושחנטו בשנת השמיטה בשביעית נגמרין בשנה התשיעית שהיא שנה שנייה של שבוע ונוהגין בהן דין שביעית בשנה שנייה של שבוע והיא שנת גמירת הפרי הנחנט בשביעית עצמו. נמצאין בכל שנה שלשה פירות בזה האילן מקצתן צמל והן שחנטו מקודם לכן בשנתים ומקצתן בוחל והן שחנטו מאשתקד, ומקצתן פגין והן שחנטו בזו השנה [6]), וכענין שפירשנו הן מפורשין בתלמוד א"י בגמ' דהא מתניתין (ירו' שביעי' הנ"ל) מהו [7]) בנות שוח פיטיראה ופי' בל"י מין תאנים כאשר אמרנו. * [אחי"ה לא נמצאה מלה יונית זו בהוראה הנזכרת אבל היא לפ"ד פיטיראה לשון יונית ποτήριον strauchartiges Gewächs פי' צומח ממיני השיחים ודרש הירו' שוח

1) לפי משנה שבמשניות שתי המשניות אחת הנה ובזה כובן ציון של רבינו. 2) כצ"ל עיי"ע בלפסין. 3) כ"ה בכ"י ל"ד וב"ר, ובכ"י וי"ו וה"ב כאן ובע' ברת שבע הגי' דאיטיית וצ"ל דאמטיית או דאיתיאת כגי' דפ"ע ובעין זה גירסת הפסיקתא הובאת בע' ברת שבע. 4) ולפני בעלי התוספ' ר"ה ט"ו: בכורו' ח'. ע"ז י"ד. שבועו' י"ב: בכולם ד"ה בנות שוח היתה הגי' במדרש תאנים שאכל אדה"ר איכא דקרו להו בנות שוח לפי שגרמו שוח לאדם ואיכא דקרו להו בנות שבע שגרמו שבע אבלות לאדם כו'. 5) כן לפי מסקנא ע"ז י"ד. 6) והנחת זו מסכמת עם סיפורי חכמים שלא מבני עמינו עיי' וויענער ית"ח ח"א ת"ס"ז; וראזענמיללער הדמוניו' כרך ד' ח"א, רפ"ז ואילך. 7) כ"ה לנכון בדפ"ר אבל בדפ אחרי' מרן.

מלי שִׂיח ובל"ס שוחא הוא שיח של מקרא] ואמרם בכל שנה הן עושין או אחת לשלשה שנים ופירשו בכל שנה עושות אלא שאין פירותיהן נגמרין אלא עד ג' שנים כיצד יודע, כלומר איך יודע פירות של כל שנה ושנה, ר' יונא אמר קושרין בחוט[1]) פי' אלו בחוט לבן ואלו בחוט שחור זאלו בחוט אדום, תני שמואל תותב בהן קיסמין, גם זה בענין הראשון, וכ' תני רשב"ג אומר (שם) בהוצאת העלין עד חנטת הפגים נ'[2]) יום ומן הפגים ועד השיתין הנובלות נ' יום ומן השיתין [הנובלות] עד התאנים נ' יום . . ליקט תאנה ואינו יודע מתי חנטה א"ר יונה מונה מאה יום למפרע אם חל בתוכו חמשה עשר בשבט (הוא) [והוא] יודע מתי חנטה (אמר) [אמרו] לו והלא (עמי) [עמך] בטבריה ועושות לשנה אחת אמר להן והלא (עמי) [עמכם] בציפורי זעושות לג' שנים[3]). (א"ב מין תאנים לבנים מדבריים מתבשלין באילן אחר שלש שנים וכתבו התוספו' בפ' אין מעמידין בע"ז [וכן בכ"מ שציינתי לעיל] שהם ובנות שבע מין אחד והראיה הוא דאמר בב"ר תאנים שאכל אדה"ר איכא דקרו להו בנות שוח לפי שגרמו שוח לאדם ואיכא דקרו להו בנות שבע שגרמו שבע אבילות לאדם). * [אחי"ה ועוד נ"ל להביא ראיה שבנות שוח ובנות שבע ממין תאנים אחד הן מהא דאמרינן בברכו' מ': ובע"ז י"ד. בנות שוח . . תאיני חיוורתא ופירו' ב"ב ספ"ב די"ג ע"ג (מר נפק) [צ"ל מדנפק] חמא חד אילן דברת שובעין חיוורין, וכינוי בנות שבע נ"ל לפרשו מטעם שהוציא אילן תאנה פירותיו שבע פעמים בשנה כן סיפרו לנו פליניאוס י"ג, י"ד וסָאלינוס פאלוהיסטאר פל"ב ולעדות בן מתתיהו (מלחמ' ג', י', ח') העץ תאנה (σῦκον) עשרה חודש בכל שנה נותן את פריו. ובענין מלת שוח כבר מלתי אמורה שקוא ל"י הרשומה ואולי נוכל לגזרו ג"כ מל' עברי' שוח פי' שפלה כי עצי תאנה צומחים ונותנים פרים רק בשפלה ומקרא מלא הוא כשקמים אשר בשפלה (מ"א, י', כ"ז; ד"ה ב' א' ט"ו) ורבז"ל אמרו (ירו' שביעי' פ"ט דל"ח ע"ד תוספתי שביעי' פ"ז פסחי' נ"ז.) סימן לשפלה שקמה ועיי"ע הבא אח"ז. — ודע שבכ"י ו"ו בנות שבע נכלל עם ע' בנות שוח והוא ע"פ מה שאמרנו כי ממין אחד הם טוב ונכון אבל בדפ"ע בנות שבע ערך מיוחד הוא. ובכ"י ה"ב ע' בנות שוח נסדר קודם בנות שבע. וכנ"ה גם במקומות אחרים ומצויינים הם בתוספ' הנ"ל עיי"ש, ועיי"ע ברת שבע] —

בְּנוֹת שִׁקְמָה (מל"מ שקמים בל"ע سُقَّم בל"י Maulbeerfeigenbaum, συκόμορος Sycomorenbaum) בראש דמאי (מ"א) ובר"נ דנובלות בכיצד מברכין (ברכו' מ':) פי' בלע"ז צֵילָצ"ו [= Maulbeerfeigenb. it. geloso]. (א"ב מין תאנים מדברים). * [אחי"ה וכ"ה בפי' המשניו' להרמב"ם (דמאי שם) ובנות שקמה נקרא גמיז והוא ג"כ תאנים המדברים ע"כ ול"ע جميز הביא ג"כ רבינו בע' גמז ב' וכן גירסתו באיכ"ר א', ה'. ודע שרבה בב"ח א"ר יוחנן פי' בברכ' (שם) בנות שקמה: דובלי וצ"ל כגי' כ"י מ' וב"נ תאיני דולבי וכ"ה בר"ש וברא"ש בדמאי אבל קשה לי מה שייכות יש בין תאינים ובין ערמונים כי פי' דלוב או דולב בל"ע וסו' ערמון עיי"ע דלב. וכן פי' הר"ש וברטינור' תאנה המורכבת בערמון, ולעשות הבדל בין שקמה ובין בנות שקמה כדעת התוי"ט לדמאי שם לא נהירא ועיי' עוד התוי"ט לשביעי' פ"א, מ"ח ולכן לבי אומר לי שעיקר הגי' בברכו' ככ"י פ' (הובא בד"ס ברכו' דק"י:) בנות שקמה לולבי וזה התואר יאות לשקמה שעצה גבוה וחזק מהתאנה וענפיה גבוהים ורבים ומחזיקים לפעמים ארבעים פסיעות עיי' ווארנעקראס ברעפערטאריום של אייכהארן חי"א צד ר"נ ואם לא נתקצצו ענפי שקמה נקראה בתולת שקמה (נדה ח': תוספתא שביעית פ"ג עיי"ע בתול וע' שלש) ומזה תדין שדברי ר"ב בע' דבל צריכין תיקון גדול עיי"ש. והמלה כבר מצויה במקרא אולם רק בקבוץ שקמים ופעם אח' שקמות (תהלי' ע"ח, מ"ז)] —

בָּנִיתָא (בל"ע البنّي בל"ר cyprinis Binni, der Binni, eine Art Karpfen) בס"ג דפ' צדין (ביצ' כ"ח.) הנהו שב בנייתא[4]) דאתיין לבי רבי, ובפ' כיצד הרגל בגמ' כיצד השן (ב"ק י"ט:) חמרא דאכיל בינית' משלם. ובפ' השוכר את האומנין בגמ' או שנעשית אנגריא[5]) (ב"מ ע"ט סע"ב) ביניתא אכריסא תקלא. פי' כמו כובד בטנה[6]) כלומ' אם יאמר אדם לחבירו ביניתא אני מוכר לך צריך לתת לו ביניתא דתקלא כריסה. ובפ' אלו הן הלוקין בגמ' אכל נבלות (מכו' ט"ז:) ההוא דאכיל

---

[1]) בירו' הגי' משיקשור עליו חוט. [2]) כ"ה בירו' וכ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב אבל בדפ"ע ל'. [3]) בירו' הגי' לשתי שנים. [4]) כ"ה לנכון בעה"ק וכ"ה בדפי' שונצינו בביצי ועיי' ד"ס ביצי דל"ו. ובדפי' הש"ס וערו' בחד יו"ד. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפי' אמש', ובשדפ"ע וכן בכ"י ה"ב במ"ס אגריא. [6]) כ"ה לנכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע פי' כובד האשה בבטנה.

בִּיניתא דבי כרבא נגדיה רב יהודה פי׳ בשאילתות גדולות בויהי ביום השמיני[1]) מי שאוכל דג שנמצא כשחורש הארץ לא מחייב אלא חד מלקות מהיא דרב יהודה וכן הלכה. *[אחי״ה וכ״כ התוספ׳ בשם ר״ת דלא כרש״י שפי׳ ביניתא.. תולעת הנמצאת בכרוב שקורין צייל״א ע״כ. והתוספ׳ גרסו ברש״י יותר טוב צמל״א והוא בל״צ chenille ובל״א רויפע ולפ״ד הדין עם רש״י ז״ל כי זולת טעם שהביא הרב לעוויזאהן בספרו צאאלאגיע של״ב ואילך עיי״ש גם פתרון המלה בִּינִיתָא שגוזר אני מל״פ پنگو כלומ׳ תולעת הנמצאת על פירות וזולתם מורה כשיטתו] — ברפואות דמי שאחזו (גיטי׳ ס״ט:) ליתי ביניתא ונימווּיה. (א״ב פי׳ דג אבל ביניתא שהוא גרעין עיי׳ בע׳ בין [א׳]). *[אחי״ה וכן פירש״י בכ״מ חוץ ממכות הנ״ל. עד הֵנה חשבו החוקרים ובראשם הרב לעוויזאהן בספרו הנ״ל כי הוא הדג שנקרא בל״א Bonitfisch אבל השם הזה מושאל מלש׳ איט׳ בריטניא וספרד ומאין יבא התואר הלזה לרז״ל כי בל״י ורו׳ נקרא דג זה Amia, 'Aμία, thymnus polamys (עיי׳ אריסטו׳ תולד׳ חיות ב׳, י״א ז׳; פליניאוס ט׳, ט״ו, י״ט) אבל האמת כי מין דג הנקרא בל״א קארפפען הוא ומל״ע נגזרה המלה ובקרבי דג קארפפען מצא החכם המפואר ר״ש בלאך כערך שש מאות רבבות ביצים ומעתה נבין משל הדיוט בניתא אכריסא תקלא. וגם במשל אחר נלקח לדוגמא הדג הזה עיי׳ ב״מ נ״ט: ילק׳ משפטי׳ רמז שמ״ט, ילק׳ קידושי׳ רמז תרט״ז וע׳ דיותק. וגם בל״ס שם דג זה ביניתא] —

בִּינְתָא (Haar) כמשחל בינתא (ברכו׳ ח׳.) מבינתא דרישי (שבת ק״מ. כצ״ל עיי״ע בין ב׳ ומש״ש) ככר פי׳ בע׳ בין [ב׳]. *[אחי״ה והמשל כמשחל בינתא מבצק נמצא ג״כ בספרי ערביים עיי׳ שפרענגער חייו של מחמד ח״ג, ע׳] —

בַּם = בֵּיסָא (בל״י βῆσα ein unten breites, oben schmales Gefäss) בפ״ק דמנחות בגמ׳ אחת מנחת חוטא (מנח׳ ז׳.) רב עמרם אמר[2]) כגון שהחזירו לביסא גדושא . . (ביסא) [צ״ל כמו בע׳ טפף לביסא] טפופה כלומ׳ כלי שרת שמקדשין בו המנחות ובלע״ז קורין לכלי בַּסוּ [it. vaso Gefäss l. vas,] פי׳ גאון ביסא ביסאה אלף (?) מובלעת[3]). ובמגילת איכה ותזנח משלום נפשי (ג׳ י״ז) שתה מן כל ביסי וביסי. *[אחי״ה בנו״נ כזה אייתין קדמיהן תמנין פטילקין אבל מכל פטילק חד פת ומכל פטים חד כם . . אכל ר׳ חדא פתית ומחדא פטים אישתי ר׳ חד כם וכ׳, ואם נבקר פינקסו של רבינו בערכים עגל ב׳ (עיי״ע פטיליקין במוספיא), נפש א׳, פס ה׳ אז נמצאת למד שהוא גרם כזה: אייתין קדמיהון תמנין עיגולין דפיתא אכל מכל תבשיל חד פס . . שתה מן כל ביסי וביסי [וצריכנו להשלים: חד כם] וכן נשתנה נוסחתו באותו מדרש כאשר אוכיח בע׳ מן ב׳]—(א״ב פי׳ בל״ר כלי). *[אחי״ה ואם גם רבינו להך מלה כיון בכ״ז נראה יותר לגוזרה מל״י הרשומה שהוראתה כלי רחב מלמטה וצר מלמעלה ועיי׳ רימ״ז ח״א קל״ה ולזה כיון ג״כ בעל כ״כ. ולזה מורה ג״כ היו״ד אחר בי״ת וכן נכתבה המלה בכ״מ ד״מ מנחו׳ כ״ד. והניחו בביסא (ב׳ פעמים בתחילת ובסוף העמוד) ושם עמוד ב׳ מונחין בביסא, שם נ״ז: והא איכא ביסא דלח הוא, ושם בשלמא ביסא לא כתב רחמנא דלעביד ביסא למילש ביה וכ׳, ומזה לכאורה ראיה לשיטת רש״י שביסא כלי שרת שבו בוללין מנחות וא״כ מדת לח הוא ועיי׳ תוספ׳ חולי׳ ל״ו. ד״ה צריד ומהרש״א בחידושיו שהביא פירוש רבינו ועיי׳ הפשב״ע ושם נשמט׳ תיבת חולין. ובענין המלה יש להעיר עוד על ל״י אמצעית βούτζη, βοῦττις Kufe grösseres Weingefäss, פי׳ כוס גדול לשתית יין עיי׳ מיורסיאום צ״ג, והיותר שוה עם תמונת המלה היא ל״י אמצעית βίσσα, βίτζα, Flasche פי׳ מין צלוחית, שם צד פ״ה, וכן בל״פ צלוחית של יין נקראה בם = بط ובל״ע بطة ועיי״ע אכטא] —

בַּם (= בִּיסָא Dornstrauch, gr. βάτος, βατία, βάτις Stachelpflanze) בר״ג דפ׳ המוציא יין (שבת ע״ז:) מ״ט גמלא זוטרא גנובתיה משום דאכלי ביסי כי היכי דלא נסתרכו ביה. פי׳ בשאלתות בִּיסי עשבים שיש בהן קוצים [קשים. כ״ה בעה״ק] ביותר ואי אפשר לאוחזן ביד והן מאכל גמלים[4]) לכך אין זנבה ארוכה שאם היתה ארוכה היתה מגעת להן והיו אוחזין אותה ולא היתה יכולה לזוז ממקומה. *[אחי״ה בנו״נ רק מ״ט וכ׳ משום דאכלי כיסי ופירש״י כיסי קוצים וגי׳ יותר שלמה מונח׳ לפני בעלי התוספ׳ ב״מ מ״ב: ד״ה בכיסי וז״ל דגמלא זוטרא גנובתיה

[1]) לפנינו בשאילתות ל״י עיי׳ הגרי״ב במכו׳ שם. [2]) כ״ה במנחי׳ ובדפ״ע אבל בכ״י וי״ו ול״ד ר׳ נחמן אמר. [3]) ול״נ שכצ״ל ותי״ו מובלעת וכוונתו ביסאה כמו בית סאה כלומ׳ כלי מחזיק סאה וא״כ בקיצור ביסאה תחת בית סאה התי״ו מובלעת ובתחלה ב״ס היה כתוב ת׳ מובלעת ונשתנה לאות א׳ ואח״כ כתבו הסופרים באותיות האל״ף. [4]) עיי׳ שבת קמ״ד: ב״ב קנ״ו: ועיי׳ כלאים ספ״ה וע׳ קם ב׳.

משום דאכלה כיסי כי היכי דלא לישתרבו בה וצ"ל כי היכי דלא ליסתרכי וכ"ה מוגה בכ"י מ' בשבת וגם שם הגי' בוצי ובילק' כ"י דאכלה בסיסי היכי דלא נסתרכו ביה ,ובעל ד"ס שם צד פ"ב: תיקן כגי' הערוך כיסי כי היכי וכ' — ועל אודות בשאלתות כבר חויתי דעתי בע' כם שמלת בשאלתות דכאן שייך לשם ויש למחוק מע' בם. או י"ל שכצ"ל פי' בשאלות ותשובות וכ"ה בע' אנדרטא ועיי"ע הרסנא ובתולדות ר"נ צד ל"ד הער' כ"ג כתב הגאון שי"ר וז"ל "בע' בת [צ"ל בם] כתב פי' בשאלתות ר"ל בשאלות הגאונים" — והמלה בם נגזרה מל"י הרשומה ועוד י"ל אולי היא ל"ס בַּסָא מאכל בהמות שהוא קוצים וברקנים, ואם הגי' כיסי שהוא קבוץ מיחיד כיסתא נכונה אז תהיה ל"י ורו' κύτισος, cytisus עיי"ע כסתא במוספיא. ובענין פירש"י ותוספ' בשם ר"ח על הך ר' אשי אמר בכיסי (ב"מ מ"ב סע"ב) עיי"ע כס ט' כי ממנו נלקח]—

* בִּיסָא (N. pr. eines Amora) ירו' גיטי' פ"ד דמ"ו רע"א רבנן דקיסרין אמרין בשם ר' בִּיסא וכ', אבל ירו' פסחי' פ"ב דכ"ט. הגי' בשם ר' נסא.

* בַּסְבַּג (בל"ע بسبايج ein Farrenkraut, Engel-süss, polypodium) בהלכות גדולו' שבת רפ"כ וכן תחלי וכן בסבג מדקינהי ממעלי שבתא ומשדא בהו חלה בשבתא שרי פי' מין עשב הוא בל"ע הרשומה.

* בסבסטי עיי"ע סבסטי.

* 1 בַּסְגַּר (Burg, Kastell, Radix סגר einschliessen) איכ"ר פ' גדר: בסגר של ערבייא פי' מבצר ויגיד עליו רעו ר' ברכיה אמ' זה קסטרה של פרסיין אולי הוא בשכר עיי"ע והוא שם מקום.

* 2 בסגר (Abbreviatur 4 halachischer Themata) חולי' מ"ב. ואילך והוא קיצור ור"ת של ארבעה הלכות בּ בהמה, סּ חסרון, גּ גלודה, רּ חרותא.

☞ בֶּסְטַיָּא (בל"ר vestis בל"י אמצעי' βέστιον Kleidungsstück βέστης) במד"ר פ' וישלחו מן המחנה (רפ"ז) מלך בו"ד מחלק כלים ובסטיא לאיסרטיות פי' בל"ר מלבושים. * [אחי"ה בנו"ג לאיסרטיוטות וצ"ל לאיסטרטיוטות, ובעל מערי' פי' ספיטיש ולש' ישמעאל הוא וכיון ר"מ די לונזי על ל"ע בסאט פי' מכסה קירות הבית ולא נהירא שהרי במדר' שם בא לפרש שמלתך לא בלתה, ועל דרוש אחר לפסוק זה עיי' ב"ר מ"ט, ע"א; פסיקתא ויהי בשלח צד ל"ב. שהש"ר ד', י"א, קהל"ר ב', י"ז, דב"ר ספ"ז ילק' דברי' ח' רמז תת"נ, אגדת שמואל פ"א ועיי"ע קר י"ז. ומן בסטיא פי' בל"י ורו' בגד נגזר השם בסתייר עיין ערכו] —

בַּסְיָא (בל"ם ובל"ע بسوء, بساء, بسا Geringachtung Vernachlässigung) — בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' שטף נהר (ב"ק קט"ו:) אבדה בבסיא אין מעמידין אותה פי' בסיא פשיעה. * [אחי"ה וכנ"ה הרבה פעמים זה אחר זה בירו' ב"מ פ"ה הל"ו ד"י סע"ב: מתה בבוסיא יהב כוליה דלא בבוסיא יהב פלגא כיצד שמה במנה והשביחה ושוה מאתים מתה בבוסיא יהב ששה של זהב דלא בבוסיא יהב ששים זוז הכחישה ויפה חמשים זוז מתה בבוסיא יהב ג' של זהב דלא בבוסיא יהב חמשים זוז; ובתוספת' ב"מ פ"ה בכל הגי' בבי של ירוש' הגי' בכוסיא וכ"ה בתוספת' שם פי"א וכ"ה בב"מ קט"ז: וכרש"י שם ופירושו בפשיעה עולה עם פי' רבינו וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפי"ב מהל' גזילה ואבידה הלי"ב ואם פשע בה הוא ואבדה אין חייבין להעמיד לו. ובהל' ט"ו פשע בה ואבדה וכ' הרי שגם הוא פי' כרבינו את המלה הזרה, ונגזרה מל"ע וסורי ופתרונה של שורש בסי = بسا بسى, ܒܣܐ בז ומתרשל בדבר וכ"ה בירו' תרומ' פ"ח דמ"ו ע"ג לא מבסי לא ברומי זעיר ולא בחבר זעיר ובב"ר פס"ג הגי' לא תבזון עיי"ע גליור, והשם בל"ע וסו' כמו שרשמנו בתחילת הע' ואם רצינו לקיים הגי' בכ"ף אז תהיה כוסיא ל"י ἐχουσίᾳ כלו' במזיד ובפשיעה וכן ת"י א' שמות כ"ב, ח' פשע: כוסיא, והחכ' בוקס' בעמת"ל צד שכ"ג הפליא לטעות להעתיק המלה ע"י מלה רומית passus פי' פשיעה וזה נזדמן לו שכן נקד המלה בפירוש רבינו ורמ"ל הלך בעקבו (ובלות הטעיות של רמ"ל בתולד' ר"נ צד נ"ג ואילך הער' ע"ב—צ"ו לא הרגיש הגאון שי"ר בזה) וגם ר"ד די פומים העתיק בסיא: אשור, passus בחשבו כי הוא ש שמאלית וכן לא יעשה!] —

* בַּסִילְגּוּם ט"ס עיי"ע הבא אח"ז.

בַּסִילְיאוּם (בל"ם וכן בל"י König, βασιλεύς) בב"ר פצ"ד (צ"ג) וישימני לאב לפרעה (בראש, מ"ה, ח') לפַטְרוֹן בסיליאום [1] לאדון לרבון מושל

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו, אבל בדפ"ע בסיליון ובב"ר בט"ס כסיליון ובע' פטר ד' הגי' בסיליאון אבל בכ"י ק"ט בסיליוס. ואשר נ"ל שעיקר הגי' כצ"ל לבסיליאום פטרון והוא ממש בל"י אמצעית πατήρ βασιλέως או בתיבה אי' βασιλεοπάτωρ והיה כינוי של שררת עיי' היטב אצל מיורסי' צד ע"ב ודרש כן לאב לפרעה.

ושלים. ובויק"ר בריש אם בחקתי[1]) בסיליאוס נומוס אגרפוס[2]) בירו' בפ' הרואה (פ"ט דף י"ב סע"ד ועיי' ב"ר פ"ח, ילק' יהושע סרמ"ז ל"א ועיי"ע אגריפס, נמוס) אל אלהים ה' (יהושע כ"ב, כ"ב) שלשתן שם אחד הן כדאמרי אינשי בסיליאוס, אגוסטוס, קיסר. *[אחי"ה וכ"ה הסדר לפי גי' המהרש"ם צד ל"ד סע"ב ובנו"ג בסילייוס קיסר אגושתוס ובב"ר פ"ח בט"ס בסילגוס קיסר אגוסטוס קיסר, ובילק' יהושע שם בנילאס קיסר אגיסטוס וזה המאמר נאמר כנגד דת הנוצרים שמאמינים בשילוש אלהים וביקשו להוציא מן המקרא (יהושע שם) ראיה לטעותם ולכן בב"ר הובא מאמר של ירו' בכ"מ שפקרו המינים וכו' [כ"ה לפי גי' המהרש"ם, ובנו"ג בטעו' פרקו] בזה"ל בכ"מ שאתה מוצא פתחון פה למינים ובילק' הגי' האפיקורסים שאלו ועל זה השיב ר' שמלאי תשובתן בצידן כלומ' באותו המקרא עצמו התשובה וראיה לסתור וכדמפרש] —

* בַּסִילְיוֹן (תואר השם בל"י βασίλειον königlicher Sitz) ירו' סנהד' פ"ב הל"ו ד"כ ע"ג והוו מרין ליה (ר"ל לשלמה) מלכא יתיב על בסיליון דידיה ותימר אני קהלת פי' בל"י מקום מושב של מלך ובתנחו' ריש אחרי מות ורות"ר ב', י"ד וילק' קהלת רמז תתקס"ז תמורת בסיליון הגי' כסא ושם בלה"ק אי' המאמר כזה והן אומרין לו שלמה המלך יושב על כסאו ואתה וכו' ועיי' עוד ע' בסילקי במ"ע.

בַּסִילִיקִי (בל"ס וכן בל"י ורומי Βασιλική [στοά] Basilica, ein mit Säulengang geziertes Gebäude) אין בונין עמהן בסילקי בפ"ק דע"ז (ט"ז.) ובטהרות פ"ו (המתחיל מקום) [מ"ח, ונראה שאיזה סופר הוסיף כן] בסילקי רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטומאה, ובר"ג דהחליל (סוכ' נ"א: ירו' סוכ' רפ"ה דנ"ה. ועיי' בן מתתיהו מלחמ' ז', י', ג'), ובפ"ב דיומ' בגמ' בא אביו של תינוק (כ"ה. תוספתא שם פ"א, תוספת' סוכ' פ"ה) לשכת הגזית כמין בסילקי [ובתוספ' טהרו' פ"ז בט"ס בסילקו] גדולה היתה. פי' פלטין גדולה[3]) ובלע"ז בסיליק"א [it. basilica] (א"ב פי' בל"י ורו' היכל מלך ובית גדול מוכן לקהלת דיינים ושרים. ובירו' סנהד' פ' כה"ג (עיי"ע בסיליון) מלכא יתיב על בסיליון דידיה ופי' בל"י היכל מלך). *[אחי"ה וכבר ציינתי למאמר האחרון ע' מיוחד כי שם מקומו. ובפתרון קהלת דיינים ושרים ששם היו כסאות למשפט (עיי' פליניאוס אגרות ו', ל"ג, ג') אי' בב"ר קלס"פ ס"ח משל למלך שהיה יושב ודן עולים לבסילקי ומוצאים אותו דן, ובאסת"ר פ' בשנת שלש: לבסילקי גדולה שמלאה בני אדם שהמלך יושב במסיבו וכל העם שטוחין על פניהם וכו', וכפי' רבינו פלטין גדולה אי' ג"כ במ"כ ב"ר שם ושמ"ר פט"ו ועוד ברש"י לסוכ' שם: ד"ה בסילקי: פלטירים גבוהים אבל ליומ' שם פי' בית גבוה שעל עלייה וקרוב לזה פי' רה"ג לטהרו' צד ל"ו בית גדול ביותר ויש לו ב' פתחים ע"כ ודרכם היה לבנות פלטין לבית המרחץ וזה מה ששננו בטהרו' ו', ח' שלש בַּסִילְקָאות הן של מלכים של מרחצאות ושל אוצרות. ובשמ"ר פט"ו שמא אצל בסילקי אמ' לי להמתיני או שמא אצל בית המרחץ וכו'. ובסיליקא חצבה עמודיה הרבה עיי' בן מתתיהו על הקדמוניות ט"ו, י"א, ג', ה'. והתואר בסִילִיקִי עיי"ע אסרט אבל בויק"ר פל"ד וחכשתינון בסלקי ט"ס תחת פילקי עיי"ע] —

1 בְּסַם (מפעל ערבי بسم angeheitert, berauscht sein) heiter sein וכן בל"ס באתפעל אתבסם in Wonne schwimmen ועיי' עוד מלה פרסי بزم Trinkgelage) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג סע"ב) כמאן דמִיבַּסְּמִי וגנו. בפ"ק דמגילי' (ז':) איבסום[4]) קם רבא שחטיה לר' זירא ענין שכרות. *[אחי"ה ובנו"ג יותר טוב איבַסום, ושם אמר רבא מיחייב אינש לבסומי בפוריא וצ"ל לאיבסומי, סנהד' ל"ח. כיון דאיבסום, שבת ס"ו: כי הוה מיבסמי, ובנתפעל: קהל"ר פ' שמח אכל ושתה ונתבסם. והמלה נגזרה מל"ע וסו' וטעמה מצחק ומענג את בשרו או מל"פ משתה ושמחה וכ"ה בל"ס בּוּסָמָא] —

2 בְּסַם (בל"ס süss, lieblich sein והשם בסמא Süssigkeit) בר"ג דמגילי' (ז':) רווחא לבסומי שכיח[5]) ובר"ג דהחליל (סוכ' נ"א.) ועל ידי כלי דוד מלך ישראל נמי לבַסוּמֵי קלא[6]) ענין מתיקות, וימתקו המים תרג' (אונקלי לשמות ט"ו, כ"ה) ובסימו מיא. *[אחי"ה וכנ"ה באיכ"ר פ' טומאתה יערב לך ויבסם לך ובב"ר ספ"ה יבושם לכם, ב"ר ספס"ז בשמת שנתבסמה דעתו עליו. פי' נתישבה דעתו עליו בנעימות והתואר בסים עיי"ע והשם בסומא והקבוץ בסומי עיי' תחלת

[1]) לפנינו לי' ועיי"ע אגריפס. נמוס וכן נשמט בילק' בחקתי רמז תר"ע לפני הדבור בנוהג שבעולם כמוכת מירו' ר"ה פ"א דנ"ז. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובדפ"ע אגריפס, עיי"ע. [3]) ועיי"ע דיופלוסטין לגי' דפ"ר. [4]) כ"ה בכ"י ב"ר. [5]) ובנו"ג לבסומא וכ"ה בעירובי פ"ב: לגי' כ"י א"פ אבל לגי' כ"י מ' גם שם כגי' רבינו לבסומי והוא קבוץ מיחיד בסומא ובנו"ג בסימא עיי' ד"ס שם צד קס"ג: [6]) וכ"ה בערכי' י"א. וכלי לבסומי קלא הוא דעבידי.

הערך, וכן בשהש״ר פ׳ עד שהמלך: מבשומי גן עדן] —

בֹּסֶם (מל״מ בֹּשֶׂם ובל״ם בֻּסְמָא Wohlgeruch (Gewürz קח לך סמים תרג׳ (אונקל׳ שמות ל׳, ל״ד) קח לך בוסמין. * [אחי״ה והוא ג״כ תרג׳ קטרת משלי כ״ז, ט׳ ובתרג׳ תהלי׳ קמ״א, ב׳ יש לו שתי העתקות: קטרת בוסמין, ובאריכת הקבוץ בוסמנין (ת״יר א׳ שמות ל׳, כ״ה; רות ג׳, ג׳) בוסמניא תרג׳ למ״א י׳, י׳; וגם בושמנין תרג׳ ד״ה א׳, ט׳, ל׳; ובדרז״ל היחיד בוסם: סנהד׳ ק״ח. מקום הבוסם והקבוץ במ״ר פי״ג בוסמני גן עדן עיי״ע הקודם לזה] —

* בַּסָּם = בַּשָּׂם (בל״ס Apotheker, Gewürzkrämer) קידושי׳ פ״ב: ב״ב ט״ז: אי אפשר לעולם בלא בסם ובלא בורסקי אשרי מי שאומנתו בסם (בכ״ב בורסי . . בוסמי ועיי״ע ברסי). ירו׳ שבועו׳ פ״ו דל״ז: המוכר שטרות לבסם (ב״ם ג״ו לבשם) שבת פ״א. מדוכה קטנה של בַּשָּׂמִין, ירו׳ ברכו׳ פ״ט די״ג ע״ג היה יושב בחנותו של בשם (ועיי״ע בית מרקחים) ובתוספת׳ ברכו׳ ספ״ה חנות של בַשָּׂמִים, ותרג׳ אונקל׳ שמות ל׳, כ״ה רֹקח עובד בוסמנו. ויקח מרקחת (שם) בוסם מְבַסַּם ועיי׳ עוד תרג׳ ד״ה א׳ ט׳, ל׳; ד״ה ב׳ ט״ז, כ״ד וממנו נגזר הפעל בַּסֵּם עיי״ע הבא אח״ז.

* בַּסֵּם (בל״ס אפעל אבסם wohlriechend machen (parfümiren שמ״ר פכ״ג כלה מקשטין וּמְבַסְּמִין אותה ואח״כ מכניסין אותה לחופה. במ״ר פ״כ נערה יוצאה מקושטת וּמְבוּסֶּמֶת. ברכו׳ מ״ג: דא״ז פ״ו ת״ח אל יצא כשהוא מבושם לשוק. מבוסמים עיי״ע דהן. ובפסיקת׳ רבתי ספכ״ג מבוסם. ירו׳ יומ׳ פ״ג דמ״א. אשה מבושמת. ובהתפעל: יומ׳ ל״ט: נשים שבירחו אינן צריכות להתבשם ושם לגי׳ התוספ׳ ד״ה כלה: כלה שבירושלים לא היתה צריכה להתבשם מריח הקטרת ועיי׳ תוספ׳ כתוב׳ ס״ו: ד״ה לא נאמרו. ב״ר פי״ז מפני מה האשה צריכה להתבַּשֵּׂם ואין האיש צריך להתבסם וכ׳, תרג׳ לחנוט (בראשי׳ נ׳, ב׳) לְבַסְּמָא, פי׳ בסם לעדן הבשר בבשמים וכן הוראת הפעל בל״ס באפעל.

* 1 בַּסִּים (התואר מן בסם א׳ בל״ס süss, angenehm) ר״ה כ״א. בסים תבשילא דבבלאי ביומא רבה דמערבא. כתוב׳ ק״ד. בסים אוירא, ב״מ ס׳. איתו ליה חמרא . . לא הוה בסים. שם ס״ט רע״א חמרא כולי עלמא ידעו דאיכא דבסים ואיכא דלא בסים.

* 2 בַּסִּים (Essig, euphem. Bezeichn. das Süsse) ירו׳ מע״ש פ״ד דנ״ה ע״ג חַמרא דההוא גברא מפיק בסים ואנת מינסב חסין וצבע בכסין צ״ל בבסין פי׳ כמו בבסים ובבבלי ברכו׳ נ״ו. הגי׳ בסים חמרך . . תקיף חמרך. ירו׳ פסחי׳ רפ״ג דכ״ט: בסימה דרומיא ובע׳ עלת א׳ הביא רבינו איכ״ר פ׳ נחפשה: אין דעוליתא מרירן בסימא חמיע ובנו״נ בשינויים. ושם פ׳ רבתי: וטעניה תרין זיקין חד דחמרא וחד דבסים. סשהש״ר הדין כרמא כד מקטיף בלא ענתיה אפי׳ בסמיה לית היא טב. פי׳ החומץ העושין מן האשכולות ונגזרה המלה מע׳ הקודם ונקרא כן החומץ בלשון סגי נהור.

* 3 בַּסִּים (=בֻּסְמָא וכן בל״ס Salböl) יין ושמן (משלי כ״א, י״ז) תרג׳ חמרא ובסמא ובתורגמן ע׳ בסם הגי׳ בסימא ושם הובא ג״כ תרג׳ משלי כ״ז, ט״ז ושמן ימינו יקרא ובסים [צ״ל ובסים] דימינא מיתקרייא, ולפנינו הגי׳ ובשמא דימינא וכ״ה בפשיטה אבל יש לקיים גי׳ המתרג׳ כי שמן משחה נקרא בל״ס בסמא ואולי המאמר שהבאתי בע׳ הקודם מאיכ״ר פ׳ רבתי חד דחמרי וחד דבסים ג״כ שיעורו בנוד אחת יין ובנוד אחרת ש מ ן. ובאמת בסנהד׳ ק״ד רע״ב כ״ה הגי׳ . . וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן. ונעלם זה ממהרי״ל בעמת״ר וגם נתן יתר שאת לגי׳ הדפוסי׳ מתרג׳ משלי על גי׳ המתורג׳ ולא ידעתי למה.

בַּסִּים (בל״ס בָּסֵם מל״י Untersatz, Gestell, βάσις (Fundament בפי״א בכלים (מ״ז) המתחיל כלי מתכות [1] קני מנורה טהורין הפרח והבסים טמאין. ובפ׳ כ״ד (מ״ו) (המתחיל ג׳ תריסין) ג׳ בסיסאות [2] הן שלפני המטה ושלפני סופרין טמאה מדרס ושל דלפקי טמאה מת ושל מגדל טהורה מכלום פי׳ [בסים] ספסל הוא [3] כמו מגדל עץ, של דלפקי שלחן של עץ הוא ועורכין עליו הכוסות וכלי יין [4], בפ׳ נוטל אדם את בנו בגמ׳ (האבן חבית כולה) [וצ״ל האבן שע״פ החבית וכ׳, (שבת קמ״ב רע״ב וכ״ה שם קי״ז רע״א) [נעשה] בסים לדבר האסור, פי׳ נעשית החבית כַּן לאבן ואסור להטות החבית כלל. ירכה וקנה ת״יר (א׳ לשמות כ״ה, ל״א; ל״ז, י״ז) בסים דידיה וקנה, ואת המכונות

[1]) ואולי כמו בע׳ בסלקי ובע׳ בסר א׳. וכן בסמוך בציון מכלי׳ פכ״ד מאיזה סופר נכתב. [2]) בנו״ג בססיות. [3]) וכן פי׳ הר״ש. [4]) עיי״ע דלפק.

(מ״א ז׳, כ״ז, כ״ח, ל״ז, ל״ח, ל״ט; ירמיה כ״ז, י״ט) תרג׳ וית בַּסִּיסַיָּא. (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ כַּן ומכון ורגל, עמוד, שלחן או דבר אחר אשר עליו נשען). * [אחי״ה והיחיד בסיסא תרג׳ המכנה מ״א ז׳, ל׳, ל״ב, ל״ד, ל״ה, ל״ח. וכנ״ה בע״ז מ״א: מ״ב. עומדין על בסיסן, וירו׳ שבת פי״ז דט״ז: בסים דידיה, ירו׳ סוכ׳ פ״ה דנ״ה: כל דתלי מאה אמין בעי בסים תלתין ותלת. ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ד כוס בסים לדרקון אסור, דרקון בסים לכוס מותר. ויק״ר פכ״ה ושהש״ר פ׳ שוקיו כעמוד הזה שיש לו בסים מלמטה וקיפלוס (κεφαλίς) מלמעלה עיי״ע טפף ועי׳ קפל ב׳. ובמד״ר רפ״י הקבוץ מה העמודים הללו יש להם קיפליות מלמעלן וכסיסיות מלמטן. מוסדי ארץ (תהלי׳ פ״ב, ה׳) תרג׳ בסיסי ארעא. ומן השם נגזר הפעל בַּסֵּם Fundament legen פי׳ כונן ומיסד: שהש״ר פ׳ לסוסתי ושם פ׳ שובי שובי מי ביסס העולם ובריש רות״ר בט״ס ביסם ובפסיקת״ר פכ״א בישם וצ״ל ביסס, ועיי׳ מ״כ לשהש״ר לסוסתי, תנחומ׳ בהעלותך סי׳ י״א צד רס״ד. ובמד״ר פט״ו הבונה בשמים מעלותיו (עמוס ט׳, ו׳) אימתי כביכול כסאו מְבוּסָּס למעלן וכו׳, בנתפעל: במ״ר פי״ב כיון שעשו לו רגל שלישי נתבַּסֵּס ועמד כך כיון שנעשה המשכן מיד נתבסס ועמד. בתנחו׳ נשא צד רנ״ו כיון שעמד המשכן עמד העולם ונתבסס ובב״ר פס״ו ונתבשם העולם וילק׳ משלי ל׳ רמז תתקס״ב שנתבסם בו כל העולם ובשניהם צ״ל נתבסס ובילק׳ תהלי׳ ע״ה רמז תת״א נתבס׳ העולם בקו על הס׳ וצ״ל נתבסס ומדר׳ שוח׳ טוב מזמ׳ מ״ז שעל ידו נתבססה מלכותו, וכן יסד הפייטן במתן תורה העולם נתבסס אשר מתנאו נמסס עיי׳ מ״כ לשהש״ר פסו׳ לסוסתי] —

בְּסַס (מל״מ בּוּס ובכפילת הסמ״ך בוסס mit Füssen treten, zerstampfen) בפ״ק דעוקצין (פ״א, מ״ה) ובפ״ק דסוכה (י״ד.) בגמ׳ דחבילי קש: כל ידות האוכלין שבוססן בגורן טהורים ״אית דאמרי פססן, ובשאלות הראשונות הביאו ראיה מאותה דע״ז (כ״ג. ועיי׳ שם מ״ב. ועי׳ פחס א׳) קטע ראש אזנה . . (פסה צ״ל כמו בע׳ פחס א׳ ובפירה״ג) פחסה והוא פססה אבל לא צרכנו בכך שבסיסה ופסיסה אחד הוא דכתיב (ירמי׳ י״ב, י׳) בוססו את חלקתי ומתרגמינן דושישו״ ופסיסו. (א״ב בנוסחאות גרסינן פחסה וכן גרס רבינו בע׳ (פסס. [וצ״ל פחס]). * [אחי״ה כל הערך מתיבת א״ד עד גמירא נלקח מפירה״ג לסרט״ה צד מ״ג ושם הגי׳ יותר נכונה בזה״ל וכבר שאלו בשאילתות מה לשון פססן והביאו להם ראיה וכו׳. — ותיבת ופסיסו הוספנו מעה״ק דפוס קראקא שנ״ב ולפנינו רק דושישו וכ״ה בכ״י ע׳ וכפירה״ג ודע שבסוכ׳ י״ד. מתוך שקלא וטריא דש״ס איכ׳ במשמע שלתיבת בסס ג׳ הוראות יש לה א׳) התיר אגדן ב׳) בסס ממש ג׳) הופך בעתר. ובאמת על הוראת א׳ רומז מלת פסס בל״ע כי فشّ, فصّ טעמה מנתק לחלקים והתיר אגודה ובזה הענין יש לפרש ב״ר פל״א כמין קטרקטין היו לו פוססן מן הצד כלומ׳ הדלתות היו כמו אֶשנב או דלת פתוחה מלמעלה למטה עיי״ע קטרקטין ויכולין להפריד הדלתות מן הצד ורבינו בע׳ פס י״א לא פירשו. ובענין הוראת הופך בעתר י״ל שכיון על מלת פ״ס בל״ר bessa מרא שחופרין בה עיי״ע פס ה׳. וכנ״ה בפסיקתא דר״כ פרשת החודש דמ״ה, ובפסיקתא רבתי פט״ו שבע מחיצות של אש היו בוססות זו בזו בילק׳ משפטי׳ רמז שס״ב ובילק׳ תהלי׳ רמז תשצ״ה הגי׳ נוצצות ובמד״ר פי״א הגי׳ כוססות ובמד׳ שהש״ר פ׳ הנה מטתו הגי׳ טוכסות ובכולם צ״ל בוססות וכצ״ל גי׳ מוטעת של מדרש אגד׳ שמואל פי״ז שאי׳ שם טונסות והרב החכם מוהר״ר שלמה באבער הגיה נוססות ועיי״ש הערה נ״ו] —

* בססטאות עיי״ע כססטאות.

* בְּסִיתָא (Koralle בל״פ بُسَّد, بُسْتَام בל״ע بُسَّد, ובל״ס כסלא, כסנא נשתבש מן בַּסנא) ר״ה כ״ג. וילק׳ ישעי׳ מ״א רמז שי״ד ב״ב פ׳ סע״ב ופ״א רע״א אלמוגים כסיתא, כתוב׳ צ״ח. כיסתא דיתמי ופירש״י ל״א כסיתא גרסינן עצי אלמוגי׳ שקורין קורא״ל וכ״ה בע׳ כסיתא ואצלי אין ספק שבכל מקום צ״ל בסיתא ובילק׳ שם גם הגי׳ סכסיתא וצ״ל בסיתא וכן נקרא בל״ע ופ׳ הקוראל, וגם בל״ס נשתבש הבי״ת לאות כ״ף, ועיי״ע אלמוגים.

בֹּסֶר (מל״מ וכן בסורי בָּסְרָא unreife, sauere Früchte, Trauben) בפ״ד (במעשרות) [צ״ל בשביעית] (פ״ד מ״ח) (המתחיל בראשונה[1]) הבוסר משהביא מים, ובס״פ כל הגט (ל״א.) כגי׳ פרקין בודקין את היין בקדים[2]) של מוצאי החג, ובהוצאת סמדר ובשעת כניסת מים לבוסר. ובסוף עוקצין (פ״ג מ״ו) הפגין והבוסר ר״ע מטמא טומאת אוכלים,

[1]) נ״ל שאיזה סופר הגיה כן בגליונו אחרי ראותו שיבוש הציון כמעשרות אבל גם הגליון גם השיבוש נדפס בטעות. [2]) כ״ה ג״כ לפי גי׳ הירו׳ גיטי׳ פ״ג מ״ח ולפי גי׳ המשנ׳ שבמשניות אבל במשני׳ של ש״ס בקדום וברש״י בקידום.

ובפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכו' ל"ו:) ובפ' מקום שנהגו בגמ' כיוצא בו (פסחי' נ"ג רע"א) א"ר אסי הוא בוסר הוא גירוע . . ושיעורו כפול הלבן, כי השעורה אביב תי"ר. (אי' לשמות ט', ל"א) ארום שערייא הוו ב ס י ר ן. * [אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובדפ"ר, אבל בשדפ"ע בסיר ועה"ק שנת שנ"ב בסירא, ולפנינו בתרג' אי' בט"ס עיי"ש. ופירושו של ר"ח לפסחי' צד פ"ט הביא רבינו בלי הזכרת מקורו בע' גרע עיי"ש; ורמב"ם לעוקצי' פי' בוסר הוא ענין הפירות אחר הפיגום האחרון וקודם תכלית הבישול ע"כ. ולזה מסכים מה שאמרנו בב"ק נ"ט. וירו' ב"ק פ"ו ד"ה: אכלה פגים או בוסר ושם נאמר זה מלולבי גפנים ומיחורי תאנים וכן בל"ע بسر נאמר מפגי תמרים וכן פירשו ר' יונה בספרו אלאוסול צד צ"ט והעלה כי כל דבר קיהות נקרא כן וכ"ה באמת בירו' שביעי' פ"ד דל"ה רע"ג גבי בוסר מה אית לך אמר א"ר אבון שכן דרך הקיהות אוכלות אותו. ובירו' מעשרו' פ"א דמ"ט. אתרוג הבוסר. וממנה נאצלה גם מלת בסורה בע' הבא אח"ז] —

בָּסֹר = בְּסוֹרָה בל"ע بسر Terumawein, d. h. (neuer Wein בר"נ דהאשה שנתאלמנה (כתובי' ט"ז:) העבירו לפניה כוס של בסורות [1] ופי' (שם) מאי כוס של בסורות כוס יין של תרומה מעבירין לפניה כלומר . . זו ר א ש י ת כתרומת ראשית. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ונכון הוא, ובנו"ג כוס של בשורה אבל בירו' כתוב' פ"ב הל"א דכ"ו: הגי' חבית של בסורות ובדפ' קרט' בשורות וגוזר אני המלה מל"ע שטעמה ד א ש י ת ו ח ד ש ונקרא כן יין של תרומה ומעבירין אותו לפני כלה לסימן בתוליה ומי שגוזרו מלשון בשורה אינו אלא טועה] —

בְּסַר (בל"ם בַּסְרָא פי' בשר Fleisch) בפ"ק דמע"ש (מ"ג) הלוקח בהמה לזבחי שלמים [או חיה] לבשר תאוה, ובפ' אלו עוברין בפסח (מ"ט.) וכן מי שיוצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קודש, בפ"ב בנדרי' (י"ח:) אמר הרי עלי כבשר מליח כיין נסך, ובסוף הלכה קמה דסוט' (ה'.) בשׂר בוֹשה, סריחה, רימה אית דאמרי בושה, שאול רימה דכתיב בשין [2]. (א"ב תרג' בשר בסרא). * [אחי"ה עיי' ד"מ אונקלי' בראשי' ב', כ"א, כ"ג, כ"ד; ויק' ט"ו, ב' ואילך; במדב' י"ב, י"ב; תרג' יחזק' י"ב, כ"ו אבל בע' סרבל הגי' בשר, וכן בראש הך ערך הגי' בשר בדפ"ע, וט"ס הוא שהרי סימן לו רבינו ע' בפני עצמו בע' בשר עיי"ש] —

בְּסַר (בל"ס פי' מבזה verachten) תרגם (אונקלי' במרבר ט"ו, ל"א) דבר ה' בזה פתגם דה' בסר). * [אחי"ה וכנ"ה ב"ר ספל"ד לב בשר (יחזקי ל"ו, כ"ו) לב בוסר ב ח ל ק ו של חבירו כ"ה לפי גי' רבינו בע' בשר, שמות רב' פ"א יתרו כומר היה לע"ז וראה שאין בה ממש וביסר עליה, ושם פמ"ב אלא כך היתה בוסרת עלי, שם פמ"ה בוסר הוא על הנבואה, ירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג בר נש דאימיה מבַסְרָא ליה ואיתתיה דאבוהי מוקרא ליה להן ייזיל ליה, ירו' סנהד' פ"א די"ט. וירו' נדרי' פ"ו ד"מ. בעא מבסרתהון, תנחומ' ריש פ' עקב שמא . . בסרתי בהן ח"ו אלא וכ' והשם בוסרן, בסרנותא בסירותא ותואר בַּסִיר הרבה בתרגומים עיי' עמת"ר של מהרי"ל וכ"ה בל"ס וטעמה כמו בוז, בזה בל"ם] —

בְּסַר (בל"מ בִּשֵּׂר verkünden) תרג' ובשרת ביום אחר (ש"ב י"ח, כ') ותבסר ביומא אוחרן). * [אחי"ה והרבה בתרגומי' עיי' עמת"ר שם] —

* בסרייא ט"ס תחת קיסרייא עיי"ע ופסיקתא דר"כ דקנ"ה: והערה צ"ב של הרב החכם מוהר"ר שלמה באבער ומבה"י ממהרז"ף צד ק"ל ואילך.

בָּסְתַּן = בּוּסְתַּן (בל"פ بستان, بوستان Garten, Baumgarten) בס"ג דעושין פסין (עירובי כ"ה סע"ב) ההוא אכוורנקא [3] דהוה ליה לריש גלותא בבוסתניה, ובר"ג דאלו מציאות (ב"מ כ"ב סע"א) אמימר ומר זוטרא ורב אשי איקלעו לבוסתנא דמרי בר איסק, ובר"ג דהמוכר את הבית (ב"ב ס"א סע"ב) ואי א"ל כל ארעתא דאית לי לבר מבוסתני ופרדסי פי' "ואי א"ל מזבינגא לך כל ארעתא דאית לי זבין ליה [הכל] שהן בני זריעה לבד מבוסתני גינה של אילנות ופרדסי גינה של ירק ואי א"ל זיהרא [4]) מזבינגא לך משמע כל נחלות שלו מכר ואפי' בוסתני ופרדיסי דנחלות ניגהו בר מבתי ועבדי דנכסים. ניגהו". (א"ב תרג' בפסוק ישנו עם

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו. [2]) בנו"ג רק א"ד שאול אבל בילקי' תזריע רמז תקי"ן כתוב בפי' רק בהיפך הסדר ואית דאמרי רימה שאול בושה וט"ס הוא. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד, וכ"ה בכ"י מ' וא"פ ובכ"י רש"י עיי' ד"ס צד מ"ז: ועיי"ע למעלה ובנו"ג אבוורנקא. [4]) בכ"י ו"ו ול"ד זיהרדא וט"ס הוא וצ"ל זיהרא וכ"ה בכ"י רגמ"ה והיותר טוב כמו בב"ב ובע' זהרא גי' זהרא ולפ"ד ל"ע صحراء פי' ש ד ה.

אחד (אסתר ב׳, ג׳. ח׳) ונפקין לבוסתננא). * [אחי״ה פי׳ דרבינו הועתק מלה במלה מפי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב. ופי׳ המלה בל״פ גן ובדרז״ל גן ופרדס של אילנות וכן פירש״י לב״מ ועירו׳ ויש להביא ראיה משבת ל׳ רע״ב הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה . . ובחיש ב א י ל נ י וכ׳] —

בַּסְתְּק (בל״פ بستو, بستك, בל״ע بستوقة בל״ס בסתא, בסתוקיא (irdenes Gefäss, Krug בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ ניקב׳ הקבה (חולי׳ מ״ט:) מנימין כנדוקאה איגלי ליה בוסתקא דדובשא. פי׳ כלי של י ר ק. * [אחי״ה כ״ה בעה״ק שנת שנ״ב ובדפ״ע כלי של ד ב ש ונגזרה המלה מל״פ וער׳ וסו׳ ופתרונה כלי של חרס ובקבוק לטמון בו ירקים וכדומה ורמ״ל העתיק בטעות יען שהלך בעקבות של חכם הנוצרי בוקס׳ עיי׳ עמת״ר צד שכ״ט — וגי׳ כנדוקאה כ״ה בכ״י ל״ד וכן הגיה כנדוקא ברש״י ועיי׳ בכ״ע ע׳ כנדוקא ובנו״ג בנדוקא ובדפ״ע קנדוקאה ונ״ל שהוא נ״א שהביא רבינו בע׳ כואנגר וטעמה בל״פ מבשל ומה שפי׳ רש״י מוכר כדים נראה שגזרו מלש׳ כד ובגליון הש״ס נ״ב פסחי׳ ל׳. וכיון על זביני א כ נ ד י כ י וזה בלתי נכון הוא שלי׳ בכ״י מ׳ וא״פ וגם לי׳ בכ״י רש״י וצ״ל שם ז ב י נ י כ ו וכן העתיקו בעלי תוספ׳ סוכ׳ ל״ד: ד״ה ולידרוש עיי׳ ד״ס פסחי׳ מ״א.).

* בָּסְתַּיָּר (בל״ר ויוני אמצעי׳ vestiarius, βεστιάριος (Kleideraufseher, Garderobenmeister פסיקתא רבתי כי תשא והיה מפקיד כל שעה את הבסתייר שלו על אותו פורפירא פי׳ בל״ר ויונית האמצעית איש המלתחה עיי׳ רימ״ז במ״ר ח״א קס״ז וכבר הקדימו בזה הפי׳ בעל כ״כ צד כ״ו. ועיי׳ מיורסיאום צד ע״ט ובלשון חז״ל נקרא מלביש (שקלי׳ פ״ה מ״א עיי״ע לבש) או הסַרָד לפי גי׳ רבינו בע׳ סרד ד׳ והובא ביומ׳ פ״ה, ולגי׳ כ״י א״פ הסרדי ועיי׳ עוד ע׳ מרזיא. ובפסיקתא דר״כ פ׳ שקלים מ״ז: ילק׳ כי תשא רמז שפ״ז עיי״ע פרפירא הובא מאמר הנ״ל בשינויים.

בְּסְתַּרְקִי (בל״פ بستر, پستی, בל׳ פעהלוי יסתרק Decke ונגזר מפעל בקטרי aiwiçtar (bedecken گستردن בל״פ veçtartan הוצוארי׳ בפ׳ סדר תעניות אלו בגמ׳ איזהו דבר (כ״א סע״ב) אכלינהו אשקינהו ומאיך ליה ביסתרקי [1]) ובפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ אלו דברים שיש להן חזקה (ב״ב נ״ח.) חביתא דאודרא [2]) לחד ברי . . אית לכו ביסתרקי, ובפ׳ הבא על יבמתו בגמ׳ לא יבטל אדם (יבמו׳ ס״ג.) זבין ולא תדויל והני מילי ביסתרקי אבל גלימא לא דלא איתרמי ליה, פי׳ זבין ולא תדויל מכור תשמישי ביתך ולא תהיה עני [3]) וה״מ ביסתרקי שיכול לשהות עד דאיתרמי אחריני וזבין אבל גלימא לא ימכור משום דצריך לה תדיר וכי צריך דילמא לא מתרמיא ליה. פ״א זבין ולא תדויל [4]) קנה מ צ ע ו ת ולא תטוה ותארוג כמו דוללא בשוקא (חולי׳ ס׳.) [5]) וה״מ ב כ ל י מ צ ע אבל בכלי מלבוש לא דילמא לא מתרמי ליה כמדתו. ובחלק בענין סנחריב (סנהד׳ צ״ה. ילק׳ ישעי׳ רמז רפ״ד) כי מטא [ליה] [נ״ל שמעיקרו היה כתוב ליר׳ והוא קיצור לירושלים ונשתבש למלת ליה וצ״ל ל י ר ו ש ל י ם] אשדו [6]) ליה ביסתרקי פי׳ כרים וכסתות. * [אחי״ה וכן פירש״י שלועז בסנה׳ תפי״ט והוא בל״צ bunte Decke, Teppich, tapis; ולב״מ שם ולב״ק קי״ז. תפיד. ליבמו׳ טואפי״ט וצ״ל טאפיטו וכ״ה לתעני׳ טפיד״ו והוא בלאי״ט tappeto וכ״ה אצל רבינו בע׳ טסיט. וגוזר אני המלה מל״פ הישנה וגם החדשה ופתרונה מצע שיוצע לארץ לישן עליו וכ״ה בפ״א של ע׳ הנזכחי ובל״ם נקרא ג״כ בסטרקא והוראתה אצל קאסטיללוס „כל דבר ששולח החתן לכלתו״ טעות הוא ותורה גם פה מ צ ע לשכוב עליו. ובדרך השאילה י״ל שטעם המלה כרים וכסתות כמו שפי׳ רבינו. וכן נ״ב בילק׳ ישעי׳ ובב״ק י״ז. ר׳ יוחנן הוה יתיב אשבע בסתרקי שלפי ליה חדא בסתרקא מתותיה וכ׳ ובתי״ר א׳ לדברי׳ ל״ד, ו׳ מיכאל וגבריאל אצעון דרגשא דדהבא ... מתקנא בבסתרקי מילת ועיי׳ דברי׳ רבה ספ״א מיכאל הציע מטתו של משה. ורמ״ל הביא גם הוא הך תרג׳ אבל לא שם לבו לעשות הבדל בין דבריו ובין דברי רבינו! והיחיד ביסתרקא והקבוץ ביסתרקי וכ״ה בבכורו׳ ח׳ סע״ב שיתין ביסתרקי] —

בְּעָ = בּוּעַ (קרוב לפעל עברי פעה או מל״י (schreien, jauchzen (vor Freude), βοάω בקדוש ישראל יגילו (ישעי׳ כ״ט, י״ט) תרג׳ במימר קדישא דישראל יבועון [7]). ותגל ערבה (שם ל״ה, א׳)

---

[1]) בנו״ג אי׳ עוד בליליא אבל בכ״י מ׳ לי׳. [2]) בנו״ג דאודרא ועיי״ע אודא על השינויים. [3]) וכן פירש״י ותוספות הקשו עליו וכתבו פ״א בשם ר״ח ופי׳ זה הוא פ״א של רבינו בכאן. [4]) וכן גרס רבינו בע׳ דל ה׳ ובנו״ג תיזול. [5]) וכ״ה בע׳ דל ח׳ ובע׳ סתר ג׳ לגי׳ דפ״ר ובנו״ג דוללי אבל התוספ׳ יבמו׳ שם גרסו זוללי. [6]) כ״ה בכ״י ו״ו ובנו״ג שדו ובילק׳ בט״ס שרו ובדפ״ע אשרו. [7]) כ״ה בכ״י ו״ו ובדפ״ר, אבל בדפוסי׳ אחרי׳ יבעון.

(ויבעון) [צ"ל ויבוען דשרן], אף גילת ורנן (שם פסוק ב') [אף ביע וחדוה], רני ושמחי (זכרי' ב', י"ד) תרג' בועי וחדי. * [אחי"ה והרבה בתרגומים עיי' מ"מ בעמת"ר של מהרי"ל אך הוא גוזר השרש מפעל נבע ומשגה הוא ויותר טוב לגוזרו מל"י הרשומה שטעמו צעק מרוב שמחה או צער ובזה הענין אסתר שני א', ב' גמרין בָּעֲיָן, או י"ל שנגזר מפעל ארמי וסו' פְּעִי, פְּעָא ובל"ם. פעה וכ"ה באסתר ב' שם אמרין פָּעֲיָן, והשם בִּיעָא, בּוּעָא = βoή עיי' תרג' ישעי' ט"ז, י'; כ"ב י"ג; ירמי' ז', ל"ד; מ"ח, ל"ג; איוב כ', ה', וכן בל"ם בְּעָיָא עניננו צעקה] —

1 בָּעָ = בְּעָא = בַּעַת (בל"ע بغا schnell, hurtig sein ומשנו بغت schnell geschehen بغث (schnell gehen. מ ה ר ה מיכיהו בן ימלה (מ"א כ"ב, ט') תרג' אבע מיכיה[1]). אל תאיצו לנחמני (ישעי' כ"ב, ד') לא תתבעיתו לנחמותי, וחש עתידות למו (דברי' ל"ב, ל"ה) תרג' ומַבַּע דעתיד להון. * [אחי"ה והקבוץ חשים (במדבי' ל"ב, י"ז) תרג' אונקלי' נזדרז מַבְעִין והוא בנין אַפְעל משרש בעא וגוזר אני אותו מל"ע הרשומה שפתרונו מַהֵר ונרדף עם מלת בעת ומזה נבין תרג' ויחרד (ש"א כ"א, ב') ואתבעית; בהפחזם (ש"ב, ז, ט"ו) באִתְּבַּעוּתְהוֹן והוא בנין אתַפעל וכדפ' רגיא באִתְבְּעָתוּתהוֹן, וצ"ל באתבעותהון, בחפזה (ש"ב ד', ד') תרג' באתַבַּעוּתיה וכן צ"ל ש"א כ"ג, כ"ו נחפז מתַּבַּע למיזל ובנו"ג. בט"ם מִתְבְּעֵי ומהרי"ל לא פירש מוצאו על נכון] —

2 בָּעָ = בְּעָא, בְּעִי (מל"ם verlangen, wollen suchen ובאפעל (auf, durchsuchen כמלונה במקשה (ישעי' א', ח') תרג' כערסל מבתותא[2]) במקשיא בתר דאבעיוהי[3]) אין לו שחר (שם ח', כ') תרג' [מן] דשחר ומבעהי (א"ב פי' (אחר) [וצ"ל שחר] שבקשוהו. ואולי מזה הלשון שלש אבעיות ביום במשנת דפיאה (פ"ד מ"ה ועיי"ע אבע), וזהו דעת רש"י בפי' פסוק כמלונה במקשה, ותרג' (מה אתה מבקש) (שופטי' ד', כ"ב; ש"ב כ', י"ט) (מה) את בעי, ובל"מ (ישעי' כ"א, י"ב) אם תבעיון בעיו. * [אחי"ה בקשתי את הפסוק ולא מצאתי ואם הוא פסוק בנחמי' ב', ד' שם כתוב על מה זה אתה מבקש ולנחמי' אין לו תרג' אבל נחוץ הוא למחוק תיבת מה וצ"ל אתה מבקש. והמלה בְּעָא היא בל"ס ובל"ע בַּעַא ופתרונה בקש, דרש, חפץ ושאול ובזה הענין הרבה מאוד בדרז"ל ד"מ ב"ק ל"ג. ואילך בעא מיניה, ירו' חלה פ"א דנ"ז ע"ד בעי, ושם פ"ג דנ"ט. אנא בעיתה פי' אני שאלתיו, ירו' תעני' פ"א דס"ד. אימת דאתון בעיי הוא בעי, ברכו' ב': איכא דבעו לה מיבְעיא, סנהד' י'. מי בעיתו מינאי מילתא וכ', ברכו' ז'. בעא רחמי עלה דמילתא, שם ח'. ליבעי אינש רחמי וכ', חולי' צ"ב. ליבעי רחמים, כתוב' ל"ט: לא בעינא לך, ב"ק ק"ב: לא יקרייכו בעינא ולא זילותייכו בעינא, ושם י"ט: נ"ג: איבעית אימא (תחת אי בעית אימא) ועיי' עוד יד מלאכי סי' ס"ג. ובבנין אִתְפְעַל אִיבָּעִי תחת איתבעי וכן הוא בל"ס אֶתְבעא ברכו' ז': מיבעי ליה (כ"ה בכ"י מ' ובקצת דפוסי' אבעי ליה בט"ס), שם י'. איבעי לך, ב"ק כ"א: איבעי ליה לאסוקי דעתא, שם כ"ז: ל"ב: איבעי ליה עיוני, שם נ"ד; לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא שור וכ', ב"מ ט"ז: איבעי ליה למכתב. ע"ז י': מבעי ליה האי . . ב"מ מ"א. ביצ' ל"ז. לא מיבעי, עירובי' י"א: כתוב' נ"ג: ב"ק מ': חולי' פ"ו. מ"ק כ"א סע"ב ועוד הרבה איבעיא להו ועיי' יד מלאכי סי' צ"א ואילך, וממנו השם בַּעְיָא עיי"ע, וערכים בעו, ובעותא] —

בַּעַ = בּוּעָה, בּוּעֲתָא (Anschwellung, Blase משרש ערבי بغا, بغ, باغ V; ובכפולים בעבוע וכן בל"ס) בר"ג דפ' אלו הן (הלוקין[4]) [הנחנקין] (סנהד' פ"ד:) לא שביק ליה לבריה למפתח בועתא[5]). ובפ' אלו טרפות בגמ' הריאה שנקבה (חולי' מ"ז:) אין מקיפין בבועי, חבורת פצע (משלי כ', ל') תרג' שיחני ובועתתא[6]). פי' למפתח ליה בועתא לפתוח לו מורסא דילמא מרחיב לה וקא עביד חבורה לאביו שהוא שגגת חנק, חבירו שגגת לאו: לא יוסיף פן יוסיף (דברי' כ"ה, ג')[7]). בעבוע שבחביות שניקב מבפנים ומבחוץ זה כנגד זה טמא בפ"ב במבול יום (מ"ח) פי' (כלי[8]) [אלו] היוצרים כשאינם שועין ושופין את החבית מבפנים ומבחוץ יפה יפה או שהיה כחומר[9]) צרור יוצא מן החביות

---

[1]) וכ"ה בתרג' דפי' רגיא. [2]) וכ"ה בע' ערסל אי' ובנו"ג בט"ם מכתותא. [3]) כ"ה בנכון בדפ"ר אבל בדפוסי' אחרי' ובעה"ק דאבעהי, ובנו"ג דיבעיניה! [4]) ט"ס הוא ורמ"ל הגדיל המבוכה בהוסיפו עוד מלת במכות אבל האמת שצ"ל כמו בע' סל ד'. [5]) בנו"ג כוותא וכ"ל שצ"ל בותא וכן הזכירו רבינו בע' בותא ואות ע"ין מובלעת. [6]) בנו"ג פועתתא ועיי' ב"ק פ': בכורו' מ"א, דרש של שחין אבעבועות. [7]) כונת רבינו לפרש דיבור בסנהד' שם: אי הכי אחר נמי? אחר שגגת לאו ומסבירו איזה שגגת לאו לא יוסיף וכ', וכן הוא בספרי סי' רפ"ו אם היה מוסיף עובר על לא תעשה ועיי' פירש"י למכו' כ"ג רע"א ד"ה אין לי אלא מכה רבה. [8]) צ"ל כמו בפירה"ג לסדר"ט צד מ"ב. [9]) וכ"ה בפירה"ג אבל יותר נראה כגי' הר"ש החומר.

מבחוץ קליפות כמין אלו בעבועין שעושה המטר כשימטיר הרבה, ועיקר הדבר הזה מן שחין אבעבועות״ (שמות ט׳, י׳ ע״כ מפירוש רה״ג ועיי׳ ג״כ הר״ש ושם ג״כ לי׳ מלת כ ל י ע״ש). ובסוף מקואות (פ״י מ״ד) בגדים שהטבילן מכובסין עד שיבעבעו, הטבילן נגובין עד שיבעבעו וינוחו מבעבוען, פי׳ עד שיבעבעו המטביל בגד רחוץ צריך להמתינו במים עד שעולה למעלה; וינוחו מבעבוען פי׳ עד שינוחו המים מאותן אבעבועין שעולין עליו ״כי כשמטביל אדם בגדים במים עושה הבגד כמין בעבועין כמו שעושה המטר כשימטיר הרבה״. * [אחי״ה ע״כ בפירה״ג שם צד ל״ה וכ״ה בר״ש בלי מקור. — ובענין גזרת המלה דעתי שהיא ל״ע הרשומה ונשנה השרש בוע פעמים ונרדף עם בְּעַבַּע עיי״ע, וממנו השם בעבוע וכ״ה בל״ס ובהוספת אל״ף בראש הוא ל״מ. וא״כ שתי המלות שוות בטעמן ועל כן נכללו בכ״י ו״ו ול״ד בערך אחד ונכון הוא מאוד אבל בדפ״ע נפרדו לב׳ ערכים] —

בָּע = בָּעָה (בל״ע بغا, بعا zerstören, vernichten, eig. gewaltthätig handeln) בריש ב״ק (ב׳.) המבעה וההבער פי׳ בגמ׳ (שם ג׳:) מאי מבעה רב אמר זה אדם ושמואל אמר זה השן ופירושו בע׳ גלל [ב׳]. * [אחי״ה ובתוספת׳ לב״ק רפ״ט גרס תחת המבעה: המבעיר ועיי׳ מהרי״ל בעמת״ל צד רמ״ז. ול״נ שנגזרה מל״ע הרשומה וטעמה עשה בעול ובעיוות, אבל זה הונח רק על מעשה אדם ולשיטת רב, אבל לשמואל שפירשו משן בהמה עלינו לגזור המלה מלשון שומרוני פעה ובעה וטעמה רועה והבעיר בשדה וכן תרג׳ ירו׳ א׳ במדב׳ כ״ב, ד׳ היכמא דמבע[י] תורא ית עסבא] —

* 1 בְּעַבַּע (כפול משורש בוּע בל״ע بَاغَ עיי״ע בע ד׳ empor- heraufdringen, empor- quellen, aufwallen) מקואות פ״י מ״ד עיי״ע בע ד׳. ירו׳ סוט׳ פ״ג די״ט. ירו׳ שבת פי״ג די״ד: ועיי׳ תוספות סוט׳ כ״א: ד״ה היכי דמי איזהו חסיד שוטה ראה תינוק מבעבע בנהר אמר לכשאחלוץ תפילי אצילנו וכו׳. ירו׳ יומ׳ פ״ג דמ״א. כיון שהגיע ללמינה [פי׳ בל״י λιμήν נמל עיי״ע נמל] של יפו התחיל מבעבע מתחת הספינה. ילק׳ שמואל רמז קנ״ז וקרן ישעי שהיה שמן המשחה מבעבע עליו ויותר טוב הגי׳ במד׳ תהלי׳ מזמור י״ח-קרן ישעי שהיה שמן המשחה מבעבע ויורד עליו. מלת בעבע היינו, בלי כפילות, בוּע אחד הוא עם ל״מ בְּעָה (ישעי׳ ס״ד, א׳) ונרדף עם נבע ובְעַבַּע נרדף ג״כ עם שרש בצבץ עיי״ע בץ א׳ וכן פירש רבינו מי תמצית (מקואו׳ א׳, ד׳) כלומר שיתמצו, המים ומבצבצים ומבעבעים עיי״ע מץ.

* 2 בְּעַבַּע (בל״ע بَغْبَغَ schnarchen) ויק״ר קלספכ״א וילק׳ בריש אחרי מות בשם ויק״ר ופסיקתא דר״כ אחרי מות צד קע״ז ר׳ יוחנן כד הוה סליק למשאל שלמיה דר׳ חנינא הוה מבעבע על שום ונשמע קולו (שמות כ״ח, ל״ח) ובערוך ע׳ כעכע גרס כזה בויק״ר פ׳ אחרי מות מה אם בו״ד שנכנס לבית חבירו צריך לכעכע כה״ג שנכנס לבית קה״ק עאכ״ו על שום וכו׳, ור״ב נדחק לפרש כעכע שהוא כמו כיחה, ור׳ שלמה באבער שיער שהגי׳ הנכונה כמו שהביא הרשב״ם לפסחי׳ קי״ב. בשם ויק״ר כי הוה עייל לביתיה מ נ ע נ ע ובאמת יש להביא ראיה לגי׳ זו מילק׳ תצוה ררמ״ז שפ״ב שגם שם הגי׳ בשם ויק״ר היה מנענע אבל לי נראה לקיים הגי׳ מבעבע והוא ממש ל״ע בַעבַע פי׳ נחירה בגרון והשמעת קול עב וזה עולה יפה למה שצוה ר״ע את ר׳ יהושע בנו אל תכנס לביתך פתאום כ״ש לבית חברך (פסחי׳ שם, מס׳ ד״א פ״ה, ומנו״ה נר ג׳ כלל ד׳ ח״ז פ״א.)

בְּעַד = בּוּעֲדָא בּוּעֲתָא (Mastbaum) ונגזרה המלה או מל״ס בועתא das Schwirrende, das Zitternde) כמו תורן מפעל רנן או מל״פ پغاز, بغاز (langes, dickes Holz) כתורן על ראש ההר (ישעי׳ ל׳, י״ז) כבועדא על ריש טורא. * [אחי״ה וכבר הודה ולא בוש בעל המתורגמן בע׳ בעד וז״ל כבועדא . . איני יודע מה הוא ובעל הערוך הביאו ולא פירשו ע״כ. ודע שבערוך דפ״ר הגי׳ כבועתא והיא היותר נכונה ודעתי שהיא או ל״ס או ל״פ הרשומה ואם מלה סורי׳ היא אז הוראתה: רעדה וא״כ העתיק התרג׳ תורן מפעל רנן או. יותר טוב שגוזרו מל״ע اوج גבה קומה עיי׳ פירשט אוצר שרשים. וא״כ כשחר נכון מוצא המלה מל״פ בעאת פי׳ עץ ארוך וגבה, וראיה לפירוש זה שגם הפשיטה העתיקה עדדא ופתרונה עץ ארוך זקוף עיין מ״ע דמ״ג ח״ג, שצ״ג ואילך ומ״ע ג״ג ח״ד רמ״ג, ובקצת דפוסי׳ בט״ס עדרא וזה הטעה את מהרי״ל בעמת״ר, וגם גי׳ התרגומים וכ״י ל״ד בהך ערך שגרסו בוערא מוטעת היא] —

* בַּעַד (מל״ע بعد והצווי ابعد sich entfernen, einen weiten Zwischenraum machen) שהש״ר ד׳, א׳ דרש מִבַּעַד לצמתך: ר׳ לוי אמר לשון ערבי הוא אין בעי ליה מימר (צ״ל למימר) אַרְוַח לי הוא אומר אבעד לי כ״ה גי׳ נכונה במעריך של מהר״ם די״ל (אבל שם ע׳ אבעד ובע״מ ע׳ אבעד שהועתקו שם דברי מהר״ם בטעות

מצויין עוד מלת שערך שנמשך למאמר של אחריו) ובנו"נ מבעד לי ויש לקיים גם גי' זו כי בל"ע בַּעְד מורה רִחֵק והשם רֻוַח ובציווי אַבְעִד וכ"ה אַבְעַד בל"ס הרחיק ובבינוני פעול בל"ע מֻבְעָד ובל"ס מַבְעַד פי' רחוק ודרש מְבַעַד כמו מֻבְעָד. והנה לוי בעל הך מאמר אמר עוד שם בזה"ל מבעד לצמתך א"ר לוי . . האשה הזאת כשמצמתת שערה ל א ח ו ר י ה והוא תכשיט לה כך היתה סנהדרי גדולה יושבת אחורי ביהמ"ק והיא היתה תכשיט של ביהמ"ק וכ', ונראה שדורש מבעד מל"ע בעד = بعد פי' אחריו, אחריה.

* בָּעוּ, בָּעוּתָא (בל"ס Bitte, Gebet) הרבה בתרגום ד"מ לירמי' ז', ט"ז. ולא תתחנן עליהן בבעו וצלו, תי"ר א' לשמות ח', כ"ז בעותא דמשה, לדברי' ד', ז' ועביד בעותן, לש"ב ז', כ' בעות עבדך ועוד הרבה כולן לשון בקשה ותפלה ובקיצור בבעו כלומ' בתפלה אני באתי כמו אני תפלה (תהלים ק"ט, ד') והרבה בתרג' עיי' מ"מ לעמת"ר של מהרי"ל וכ"ה בפשיטה עיי' לשמות ל"ב, ל"א; לדברי' ג', כ"ד; לנחמי' א', י"א; לדניאל ט', ד' ונגזרה מפעל בעא ובל"ע بغا עיי"ע בע ג'.

בְּעַט (א') בל"ע بغز ובל"ס בעט stampfen, aus- (ב'; וכן בל"מ schlagen mit dem Fuss um- (schlagen, sich senken בפ' ואלו מנחות נקמצות (ע"ו.) שיפה ובעיטה בחיטים ור' יוסי אומר בבצק, פי' שיפה שיעמול ביד, ותרג' ואכת (דברי' ט', כ"א) ושפית, בעיטה שיעמול ברגל וי"מ שתיהן ביד, ובפ"ג במדות המזבח (מדות פ"ג, מ"ח) וכלונסות של ארז[1]) היו קבועין מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט פי' כ ד י ש ל א י ט ה. * [אחי"ה בפי' י"מ כיון רבינו על פי' רגמ"ה שפי' כן כמוכח מפי' כ"י למנחות בקובץ כ"י אנגייליק' דף כ"ה. — והשרש בעט ל"מ הוא ויבעט (דברי' ל"ב, ט"ו) פי' דחף ברגל וכ"ה בל"ס וער' הרשומה וכנ"ה ברכו' ל"ב. דרש ויבעט: מי גרם ליך שתהא מבעטת בי וכ', ב"ק פ"ב, מ"א היתה מבעטת, ע"ז נ"ה ע"א וע"ב גת בעוטה, ירו' יומ' פ"ח דמ"ה: אל יאמר לך אדם . . שבעטתו פרדה וחיה, שמ"ר פ"ל משל לבריון שהיה שכור בעט בפילקי וכ', עיי"ע בריון, ויק"ר פכ"ז, שהש"ר פ' חכו, במ"ר פ"י כד הוה במעי הוה מבעט ועיי"ע אפקלין, וע' מגלב. והשם בעוט, ביעוט, בעיטה. וכ"ה בל"ס בועטא, בעטא. ב"ק י"ט מחמת ביעוט. ושם הזיקה בביעוטה, ושם כ"ז: לרכובה שלש ולביעוטה חמש ובע' סנוקרת הגי' בעיטה עיי"ש. ירו' ב"ב רפ"א ד"ב. בעיטה דחייה, ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד יהב ליה חד בעוט וקטליה ובאיכ"ר פ' בלע הגי' יותר נכונה יהב ליה חד בעיטה ברגליה פי' בן כוזיבא נתן לר' אלעזר דריסה ברגל. ב"ק ב': רפיצה ובעיטה תולדה דרגל היא ובמכילתא לשמות כ"א, ל"ד בכלל נגיפה דחיה רביצה בעיטה. ותואר נקבה ב"מ פ', פרה בעטנית. — ובדרך השאילה טעמו ממאס ומבזה וכן בל"מ למה תבעטו בזבחי (ש"א ב', כ"ט) ובזה הענין בברכו' י"ז. שלא יהא קורא ושונה ובועט באביו ובאמו וברבו, חגיג' ה'. ההוא מבעט ברבותיו הוה, סוט' כ"ב. המבעט ברבותיו, ירו' ברכו' פ"ט די"ד: אי חרש את אי מבעט בייסורין את . . לא חרש אנא ולא מבעט בייסורין אנא, ועיי' ירו' סוט' פ"ה ד"כ ע"ג, ירו' שבת פ"ח די"א. בעט ביה, ושם בגין דשאל לך את בעיט ביה, ירו' שקלי' פ"ג דמ"ז ע"ג בגין דלא הות דעתי בי בעיטנא ביה. — אבל במדות הנ"ל בדרך שאילה פתרונו לשון נטיה כפי' רבינו וכ"ה במפרש למדות וברע"ב] —

☞ בֵּיעָ[ה] (= בֵּיעָתָה בל"ס בִיעתא, בל"ע بيضة פי' ביצה Ei) תרג' אפרוחים או ביצים (אונקל' דברי' כ"ב, ו') אפרוחין או בִיעין. * [אחי"ה וכנ"ה בדרז"ל הרבה פעמים ד"מ ברכו' מ"ד רע"ב על הביעה ועל מיני קופדא עיי"ע קפד א', ירו' נדרי' פ"ג דל"ח: ביעה ומרגליתא (ובירו' שבוע' פ"ג דל"ד ע"ד לדפ' דירנפ' הגי' ביטא ומרגליתא והוא כמו בערבית), ברכו' מ"ד: טבא ביעתא מגולגלתא משיתא קייסא סולתא (עיי' גי' אחרת בערך גלגל א' וע' קס א'), יומ' ס"ט: ביעתא בת יומא, שם פ', ביעתא דצפורתא, שבת פ': ביעתא דצילצלא ועיי"ע דייציפי וע' צצלא, מנחו' מ"ב: ושקילנא פורטא בביעתא, ושם ושדינן ליה לההוא ביעתא וכ', ויק"ר פי"א בעא למזבן בכל ביעתא ובאסת"ר סוף פ' ויהי בימי: בעא דיזבון בכל ביתא צ"ל ביעתא, ברות"ר פ' ויהי בימי אמרי זבין בביעתא עיי"ע ביצה (בץ ב'). והקבוץ בֵיעֵי וכ"ה בל"ס ܒܝܥܐ, ܒܥܐ. חולי' צ"ג. ושם: ביעי חשילתא עיי"ע חשל א', שם ה' קרמי הוו . . דבעי וכ' עיי"ע קרם א', שם אומצי ביעי ומזרקי עיי"ע אמץ, מזרק א', ביצ' ז'. ביעי דפחיא . . ביעי דשחוטה . . ביעי דדכרא . . ביעי דספנא מארעא עיי"ע פח ב', ספן ב'. כתוב' ס"א. דאכלא ביעי הוו לה בני עייני עיי"ע עין, כתוב' ע"ז: ר' אמי ור' אסי לא הוו אכלי מביעי דההיא

[1]) וכ"ה במשנה שבמשניות ועיי"ע כלנס ב' ובנו"נ של אבן.

מבואה, ובויק"ר פט"ז הגי' לא הוו אכלין ביעייא דיליה (של בעלי ראתן) ושם: ר' מאיר לא אכיל ביעי מן מבואה דמצורע. וביעתא והקבוץ ביעי, ביעין בתרג' עיי"ע אצל מהרי"ל] —

בַּעְיָא (בל"ע بايع (Angeber, Denunciant בס' נגמר הדין בגמרא[1]) ואם אינו יודע (סנהד' מ"ד, סע"ב) וכההוא מעשה דבעיא מוכסא[2]) (ובגמר') [צ"ל ובירושלמי בגמ'] אמר להן[3]) ר' אליעזר והלא שמעון בן שטח תלה שמונים נשים באשקלון (ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג. ועיי' ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד) מפורש המעשה. *[אחי"ה וכבר הניף ידו בעל תולדות ר"נ על שגגה שיצאה מלפני השליט הגרי"ב שהסגיר דברי הש"ס בסנהד' "כי ההוא מעשה דבעיא מיכסא" וצ"ל מוכסא וכתב שם (ועיי' בהפלש"ב ע' בעיא) שזה גי' הערוך ונעלם ממנו שכן איתא בירו' סנהד' במקומו ובירו' חגיג' הנ"ל ופליאה עוד שהרי בהגהותיו בחגיג' ט"ז: על התוספ' שם ד"ה אב ב"ד שסיימו בזה"ל "כולה עובדא וכ' הביאו רש"י בנימוקו" העיר הגרי"ב בעצמו: קצת בסיגנון אחר ירושלמי דהכא עיי' ע"כ שם. הרי שנגלה לפניו סוגי' דירו' חגיג', ודע שבירו' סנהד' וחגיגה הגי' בריה דמעין מוכס (בר דמעיין מוכס) ובעל תולדות ר"נ האריך לברר החילוף בין מ"ם לבית בירוש' עיי"ש אבל לפ"ד כאן לא הוצרכנו לזה ונחוץ הדבר לתקן מלת מעיין או מעין (רמ"ל שבשו למעוז!) כגי' רבינו וכגי' בבלי סנהד' בעיא או בַעְין והוא ממש ל"ע בעצמו ותומו ונקרא כן המסור. וידוע כמה גדולה היתה השנאה נגד בעלי וגבאי המכס ומה גם נגד מסור של מכס וא"כ בעיא או בעין מוכסא הוא מסור של מכס] —

* **בַּעְיָא** (בל"ם בְּעָיָא (Bitte, Frage ירו' יבמו' פי"ב די"ג. בעא [צ"ל בעיא] תתן לן חד בר נש דריש דיין וחזן ספר מתניין וכ', פי' רצוננו שתתן לנו וכ', ובב"ר רפפ"א הגי' רק תן לנו ועיי' שם השינויים. ובקבוץ סנהד' ק"ו: ארבע מאות בַּעֲיֵי בעי וכ', ושם רבותא למבעי בעיי, ירו' תעני' פ"א דס"ד. עיי"ע בע ג' ומשכ"ש.

1 **בַּעַל** (Herr; בַּעַל בַּיִת Hausherr, Eigenthümer) רפי"ז דכלים (מ"א) כל כלי בעלי בתים שיעורן כרימונין, ובס"ג דפ' המצניע (שבת צ"ה: ועיי' תוספ' עירובי ד': ד"ה שיעורן, ותוספ' סוכ' ו'. ד"ה שיעורן, ותוספת' שבת ק"ב: ד"ה עד) נקב כמוציא רימון טהור מכלום, ובר"ג דעירובי' (ד':) ובר"ג דסוכ' (ו'.) רימון דתנן כל כלי בעלי בתים שיעורן כרימונים, וכן בפ' כיצד מברכין בגמ' היה לפניו מינים הרבה (ברכו' מ"א.) פי' כל כלי בעלי בתים כלים שיש להן בית קיבול. ובפ' אלו נאמרין בכל לשון (סוט' ל"ה. וכ"ה ערכין ט"ו. מנחו' נ"ג:) כי חזק הוא ממנו (במדבר י"ג, ל"א) מנו לא נאמר אלא ממנו כביכול אפי' בעל הבית אינו יכול להוציא את כליו משם[4]) פי' מנו משמע מדידן, ממנו דגש משמע כלפי למעלה כביכול אילמלא שאי אפשר לומר דבר זה כלפי שכינה. *[אחי"ה וכן היה מונח' הצעת הערוך גם לפני בעל המעריך ומהר"ם די"ל בערך בעל אחר שהביא דברי רבינו כתב וז"ל: ואני אומר מ"ש מנו לא נאמר אלא ממנו אם כך היה גורס בגמ' שלו נוסחא משובשת נזדמנה לו ואם הם דברי עצמו כבודו במקומו מונח כי אין הפרש בין ממנו שפירושו ממנהו כמו לא תאכל ממנו ובין ממנו שפירושו ממננו כמו כי עצמת ממנו כי שניהם דגושים להורות על האות החסרה וכ"כ רש"י בסוט' דל"ה וז"ל אין הפרש קריאה בין ממנו חנאמ' על יחיד שנדברים עליו לממנו של רבים המדברים בעדם עכ"ל (ועל יתר דברי מהר"ם אדבר אי"ה בע' רש). והגרי"ב בהפש"ב הרבה נושא ונותן בענינינו ויורד להבדיל בין ממנו ובין ממנו ובדברי רבינו ז"ל כי יש לנקד מֶנוּ דקאי רק על הרבים המדברים על עצמם ומִמֶּנוּ על יחיד הנסתר וכל הפירוש זר מאוד ולא זכיתי להבינו יעויין שם היטב. ועתה עשה אזנך כאפרכסת לפירושי שינעם לאזן שומעת ודע שראב"ע לשמות א', ט' כתב וז"ל: כל ממנו בספרי אנשי מזרח סימן לרבים הנו"ן רפה כמשפט להפריש בינו ובין ממנו פנה שהוא סי' לשון יחיד שאיננו נמצא בפני המדבר שהוא דגוש כמשפט וכל ספרי מערב שניהם דגושים בין שהוא סי' לשון יחיד ובין שהוא סי' לשון רבים וכ', ועל זה השיג הראב"ע ועיי' עוד בלשון קצרה לבראש' ג', כ"ב ורמז על שני הציונים החכ' גיזיניאוס (לעהרגעבידע צד רכ"ב) והוסיף שם שקצת כ"י של בני מזרח שמרו ההבדל זה בכתבם מֵמֶנּוּ סי' לרבים ומִמֶּנּוּ סי' ליחיד נסתר. וע"י זה ראיתי אור גדול במאמר דרז"ל שכך צריך לנקדו אל תקרי מִמֵּנוּ אלא מִמֶּנּוּ וידוע

---

[1]) כ"ה בכ"י וי"ו, אבל בדפ"ע נשמט. [2]) כ"ה על נכון בכ"י ל"ד אבל בכל דפ"ע אי' עוד אחר דבעיא מלת ההוא וט"ס היא וכבר הרגיש בזה הגאון שי"ר בתולד' ר"נ צד ע"א. [3]) בירו' חסרה מלת להן אבל במשנה שבמשניות אי'. [4]) עיי' שאלתות פ' שלח לך ותשובי הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' רל"ב.

כי אנשי מזרח הם בני בבל ואנשי א"י נקראו בני מערבא (עיי' ערך בני מדינחא וערך בני מערבא) על כן נמצא החילוק בין נון רפה ובין נו"ן דגושה רק בתלמוד דבני בבל ולא בתלמוד ירו' ובמד' רבות שמקורן מא"י נחצב. וזה ראינו מיניה וביה שהרי בירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד המאמר שעסקנו בו כ"ה: דיברו דברים כלפי למעלן כי חזק הוא ממנו אמרו כביכול לא יכול להון ובמד"ר רפט"ז כי חזק הוא ממנו אמר ר' ל ק י ש הטיחו דברים כלפי מעלה. הרי שבני א"י לא ידעו לחלק בין נו"ן רפה ובין נון דגושה ומהך טעם לא מצינו שם דרש אל תקרי וכן לי' בשאלתות כי נמשך אחרי בני א"י כידוע שבא"י חיבר ספרו. וכן בע"י לסוט' לי' א"ת שהושם בין שני חצאי לבנה אבל י"ל שהוגה כן לפי פי' רש"י שכתב לסוט' א"ת לא גרים ובאמת לערכי' ומנחו' ששם לא שנה כן רש"י גם בע"י נדפס א"ת וכן בילק' במדבר רמז תשמ"ד לי' א"ת ואולי ג"כ ע"י השגת רש"י על כל פנים נשמע מזה שבני מזרח יצאו לחלק בין מִמֶּנוּ (פאן אונז) ובין מִמֶּנּוּ (פאן איהם). ועוד מצאתי ראיה מופתית בדוגמה אחרת, וזו ג"כ רק בש"ס בבלי והוא בברכות ה'. מה ת"ל מתורתך תלמדנו אל תקרי תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו כו'. ונ"ל שכצ"ל א"ת תְלַמֵּדֵנוּ אלא תְלַמְּדֶנּוּ כלומ' א"ת תלמד אותנו אלא תלמד אותו דבר זה מתורתך תלמדֶנּוּ ופירש"י על זה כלומ' מתורתך אנו לומדין א ו ת ו ע"כ וטוב ויפה הוא פירושו לפי הגהתינו. ו ב י ר ו ' לא נמצא דרש כזה וכן הילק' תהלי' צ"ד רמז תתמ"ט לא גרים א"ת. ואחר הדברים והאמת האלה דעתי נאמנה שרבינו היטב ידע מחילוק של בני מזרח בין מִמֶּנוּ ובין מִמֶּנּוּ ולפי הך חילוק בא לפרש המאמר בהשכל ודעת ורק כותבי הערוך השמיטו מקוצר רוח ומעבודה קשה אות אחת מן תיבת ממנו וכתבו רק מנו וכצ"ל: כ י ח ז ק ה ו א מ מ נ ו. מִמֶּנוּ לא נ א מ ר א ל א מִמֶּנּוּ כ ב י כ ו ל וכ', פי' מִמֶּנוּ משמע מדידן מִמֶּנּוּ ד ג ו ש משמע כ ל פ י ל מ ע ל ה וכ', מזה נראה בעליל שרבינו בפירוש מבדיל בין רפה ודגש וראיה נצחת לפירושי בכוונת דבינו מצאתי בתוספות ערכי' ט"ו. ד"ה א"ת וכתבו בזה"ל: פי' א"ת ממנו רפי אלא ממנו דגש ואינו כן שכל ממנו שבתורה דגושין ואינו מחליף כלל זה בזה וכ', וב"ם בעלי התוספ' לפי' הערוך כיוונו שאין יכולין להשיג על רש"י שהוא בעצמו פירש כן בסוט' אלא על כרחך על רבינו נתן סובבים וקרוב הדבר שמלת "ערוך" נשמט בדפוס וצ"ל פי' ערוך א"ת ממנו וכ', וגם זה סייע לתיקוני שתחת מנו לא נאמר צ"ל בערוך מ מ נ ו לא נאמר ובגוף השגת בעלי תוספות מוכרחים אנו לומ' שנעלמה מהם תורת חילוק בין בני מזרח ובני מערב הנ"ל. שוב ראיתי אחר זמן כי גם בעל מנחת שי לפ' שלח כבר עמד בענין המדובר וברוך שכיונתי, — ועוד יש להעיר כי בכל דפוסי הערוך חוץ מדפ' פראג כל תיבות הנצמדות עם בעל בערך הנוכחי נכללים ובלתי הגון הוא] —

2 בַּעַל (Buhle ; בּוֹעֵל ; Gatte) בב"ר פנ"ג (נ"ב וילק' וירא פרמ"ז פ"ט) והיא בעולת בעל (בראשי' כ' ג') אמר רב אחא [1]) בעלה נתעטר בה והיא לא נתעטרה בבעלה רבנין אמרין מרתא דבעלה בכ"מ האיש גוזר כרם הכא [2]) כל אשר תאמר אליך שרה שמע בְקולה (בראשי' כ"א י"ב) כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל שנא' ובאו ובאו, (עירוב המאמר יש כאן וכצ"ל נטמאה ונטמאה) (במדבי' ה' כ"ט) בר"פ כשם שהמים בודקין [בגמ' ובאו ובאו] (סוט' כ"ח. ועיי' משני א' פ"ה דסוט'). ירושלמי (פ"ה ד"כ.) [מנין] הַמְּאָרְרִים כנגד רמ"ח איברים שבאיש ושבאשה [3]).

* 3 בַּעַל = בֵּית בַּעַל (بعل בל"ע ein Regen befruchtetes Feld) שביעי' פ"ב מ"ט ושל בעל שמנע מהם מים שתי עונות. ירו' שביעי' פ"ב דל"ד סע"א מכיון שמנע מהם מים שלשים יום לפני ר"ה נעשו כבעל, תוספתא שביעית רפ"ב בד"א בשל שקיא אבל בשל בעל שמנע הימנו שתי מרבעות וצ"ל מרביות והוא לש' ירושלמי שביעי' שם מנע ממנו שלש מורביות עיי"ע מרביות א'. סוכ' פ"ג מ"ג תוספת' סוכ' פ"ב ערבה של בעל ירו' סוכ' פ"ג דנ"ג סע"ג אין לי אלא של נחל של בעל ושל הרים מניין וכ', ובו"ה בתוס' סוכ' שם של בעל ושל הרים וכ"ה בכ"י מ' בסוכ' במשנה וזה מוכיח אמיתת פירושינו שהמלה ל"ע הוא כי בעל בל"ע פתרונו שדה בהר או במקום גבוה שאין צריכין להשקותה ומסתפק במטר השמים וכ"ה בפירש"י סוכ' ל"ג סע"ב ועיי"ע בית בעל ומ"ש. ובעל כלומ' שדה בעל היפך מבית השלחין (עיי"ע) והיפך שקיא עיי' לעיל

---

[1]) וכ"ה בב"ר אבל בילק' הגי' רב. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ד אבל בשדפ"ע בט"ס הלא. [3]) בירו' שם בקצת שינוים, ודע שהציון כן תיבת כשם שאסורה עד גמירא נעתק ממקומו ונדפס בע' למטה וסירוס הדפוס הוא אבל בנכון בדפ' פראג.

ראש הערך וכצ״ל במד״ר פט״ז אלהיהן של מצרים שקר הם וצ״ל של שקיא הם אבל של כנען של בֹעל הם.

* בַּעַל אֲבֵידָה (der Eigenthümer eines Verlustes, d. h. wer etwas verloren hat) נדרי׳ ל״ג: ול״ד. נכסי בעל אבידה וכו׳. עיי״ש כל הסוגי׳.

* בַּעַל אַגָּדָה, הַגָּדָה (der Agadist, Agada- (Hagada-) kundige) חגיג׳ י״ד. כל משען מים (ישעי׳ ג׳, א׳) אלו בעלי אגדה שמושכין לבו של אדם כמים באגדה ובילק׳ ישעי׳ רמז רס״א חסר׳ מלת באגדה ובשבת פ״ז. והובא בילק׳ יתרו סרמ״ז רע״ח ויגד משה דברים שמושכין לבו של אדם כאגדה וכ״ה באה״ת עיי׳ ד״ס שבת צד צ״ב: וכתב בעל ד״ס וטעות הדפוס היא. ולא ידעתי למה ואדרבה מזה נוכל לברר שמלת אגדה יש לגזרה מל״ס וארמי אֲגַד שהוא כמו מ ש ך בעברי ונקראו כן בעלי אגדה שמושכין לבות בני אדם בדברים נעימים עיי׳ הסיפור בסוט׳ מ׳. ומדרש שהש״ר פ׳ סמכוני באשישות א״ר יצחק לשעבר היתה התורה כלל והיו מבקשין לשמוע דבר משנה ודבר תלמוד ועכשיו שאין התורה כלל היו מבקשין לשמוע דבר הגדה וכו׳ אין מבקשין לשמוע אלא דבר ברכות ונחמות ע״כ. ועיי׳ מס׳ סופרי׳ פט״ז וילק׳ יתרו רמז רע״א. ואם נגזור המלה מפעל נגד בהפעיל הִגִּיד יש לנקד הַגָּדָה על משקל הצלה ונקראו כן בעלי הגדה על אשר הגידו דבריהם ליעקב ודורשין בקהל עם עיי׳ רש״י לברכו׳ ל׳. ר״ה ז׳. סנהד׳ פ״ז. סוט׳ מ״ט. וע״כ נקראין ג״כ דרשנים עיי׳ פסחי׳ ע׳: משנ׳ סוט׳ ספ״ט וסוף ירו׳ סוט׳ ופ״ק דאליהו זוט׳ תנחו׳ פרש׳ וארא ועיי״ע דרשן. ואלה החכמים העוסקים ודורשים באגדתא (ירו׳ פסחי׳ פ״ה דל״ב סע״א, ירו׳ ב״מ פ״ב ד״ח ע״ד, בבלי שבת פ״ט. אבדר״נ פל״ט) או סדרו באגדתא (ברכו׳ י׳. עירובי׳ כ״א:) נקראין ר ב נ ן ד א ג ד ת א (ירו׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ח ע״ד וירו׳ יבמו׳ פ״ד ד״ה ע״ג) או בעלי אגדה או הגדה עיי׳ ב״ר פצ״ד חזרתי על כל בעלי אגדה שבדרום שיאמרו לי פסוק זה וכו׳, ויק״ר פל״ו ישראל יש בהם בעלי מקרא בעלי משנה בעלי תלמוד בעלי אגדה וכו׳, ילק׳ ריש ויקהל בשם מ׳ אבכיר רבותינו בעלי אגדה אומרים וכו׳, ב״ב קמ״ה: עתיר נכסין עתיר פומבי זהו בעל הגדות וכו׳, ב״ר פמ״א מהם בעלי מקרא מהם בעלי משנה מהם בעלי תלמוד מהם בעלי הגדה, במ״ר רפ״ג הגי׳ בעלי אגדה, והיחיד בעל אגדה ב״ר ס״ג ויק״ר פל״א שמעתי עלך שאתה בעל אגדה. ירו׳ הוריו׳ ספ״ג דמ״ח ע״ג וקהל״ר פ׳ איש אשר יתן; ודל מבין יחקרנה (משלי כ״ח, י״א) זה בעל אגדה. ועיי״ע בר אגדה.

* בַּעֲלֵי אֶגְרוֹפִין (Faustmänner, d. h. Gewalt-thätige) סנהד׳ כ״א. מ״ט. והם היו בעלי אגרופין של בית דוד, קידושי׳ ע״ו סע״ב והן הן בעלי אגרופיא של בית דוד פי׳ בעלי זרועות ובני חמס או בני מלחמה שהכו באגרופם עיי״ע אגרוף.

* בַּעַל אַכְסַנְיָא (Gastherr, Wirth) פסיקת׳ רבתי פי״א בנימין בעל אכסניא שלו וכ״ה בילק׳ ש״ב רמז קס״ה בשם הפסיקת׳ רב׳ ובתמורתו בילק׳ תהלי׳ פ׳ ס״ח רמז תשצ״ט ונעשה אושפיזן להקב״ה ומקור זה הדרש בסוט׳ ל״ז. ונעשה אושפיזכן לגבורה, וכ״ה בילק׳ וזאת הברכ׳ קל״ס רמז תתקנ״ז ועיי׳ מגילי׳ כ״ו. ועיי״ע בעל אושפיזין ופירושו בנימין כביכול בעל מכנים אורח של הקב״ה יען הוא שכחו וגבורתו מלא עולם שוכן בחלקו של בנימין ונחלתו שפרה עליו בנעימים כי נבנה בית המקדש בגבולו. ובענין גזרת המלה עיי״ע אכסניא.

* בַּעֲלֵי אֲמָנָה (Vertrauensvolle, Gläubige) תעני׳ ח׳. וילק׳ תהלי׳ רמז תתלי״ד אין גשמים יורדים אלא בשביל בעלי אמנה . . כמה גדולים בעלי אמנה מנין מחולדה ובור וכו׳, עיי״ע חלד א׳. חגיג׳ י״ד סע״א אפי׳ בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו מהם בעלי אמנה. ושם; לא חרבה ירושי׳ עד שפסקו ממנה בעלי אמנה. פי׳ אנשי אמנה שמאמינים בהקב״ה, ובכ״י מ׳ הגי׳ באמת אנשי אמנה וכ״ה בשבת קי״ט: ובילק׳ ישעי׳ רמז רס״א ובילק׳ ירמי׳ רמז ער״ה, ועיי׳ סוט׳ מ״ח: והופכו מחוסרי אמנה (ב״מ מ״ט.) וקטני אמנה (סוט׳ מ״ו: מ״ח:) ובל״מ אֱמוּנָה כתוב מלא.

* בַּעַל אוּמָּנוּת (Handwerker) יבמו׳ ס״ג. וילק׳ יחזק׳ רמז שס״ז עתידים כל בעלי אומניות שיעמדו על הקרקע. ב״ב כ״א: ולא אחד מבעלי אומניות כ״ה לפי גי׳ הרי״ף והרא״ש, ובנו״ג מכני בעלי אומניות. חולי׳ נ״ד: קידושי׳ ל״ג, אין בעלי אומניות רשאין לעמוד בפני ת״ח בשעה שעוסקים במלאכתם. ושם ושם ובביכורי׳ פ״ג, מ״ג כל בעלי אומניות עומדים מפניהם ושואלים בשלומם וכו׳, עיי׳ תוספו׳ חולי׳ שם ד״ה אין פי׳ בני אדם בעלי מלאכה ועל שבח מלאכה הרבו לספר רז״ל עיי׳ ד״ס ברכו׳ ס״ג. גיטי׳ ס״ז: נדרי׳ מ״ט: קידושי׳ כ״ט. ב״ק ע״ט: סנהד׳ כ״ט. אבות פ״א, מ״י ; פ״ב, מ״ב. ועיי״ע אמן, וע׳ קהל.

* בַּעֲלֵי אוּשְׁפִּיזִין (Gastwirthe) מגיל' כ"ו. לפיכך עורות קדשים בעלי אושפיזין נוטלין אותן בזרוע, תוספת' מע"ש פ"א בעלי אשפזין באין ונוטלין כו', פי' מכניסי אורחים מקבלים אותם בביתם עיי"ע אשפיז.

* בַּעַל בַּיִת עיי"ע בעל א'.

* בַּעַל בּוֹהֶקִית (Behaftete der mit einem Glanzfleck) תוספת' בכורו' רפ"ה בעל בוהקית רוח קצרות באה עליו וכ', עיי"ע בהק וע' בן נפיל ב'.

* בַּעֲלֵי בְּטָחָה (Vertrauende) ילק' יתרו סרמ"ז ר"ע אנשי אמת אלו בעלי הבטחה, ושם: אנשי חיל אלו בעלי הבטחה' ובמכילת' יתרו מסכ' עמלק פ"ב הגי' בעלי אבטחה פי' אנשי אמנה שנאמנים דבריהם ולפי דבריהם מעשיהם ושמו במחונם בהשי"ת.

* בַּעַל בֶּכִי (بعلبك aus Baal-Bek, Baalbek ar. im Libanonthal) סוף מעשרות וירו' רפ"ב דמאי שום בעל בכי, ובירו' סוף מעשרות אי זו שום בעל בכי (דפ' קרט' בט"ס ביבי) כל שאין לו אלא חור אחד מקיף את העמוד ובתוספת' ספ"ג דמעשרו' בט"ס בזור אחד וצ"ל דור כגי' רבינו בע' שם ד' או חור כגי' הירו' ועיי' ר"ש סוף מעשרו' ויפה פי' שבכי שם מקום אך צ"ל בעל בכי שם מקום, ועיי' תוי"ט סוף מעשרו' ורע"ב פי' בע"ל קורין בערבי ללבנון וכבר השיג עליו מהרי"ש בספרו ת"א צד ל"ז, ומסיק שבודאי כונת המתניתין על בע"ל ביק"י שהוא במחוז לבנון וכתב ר' בנימין בעל המסעות וז"ל ומשם לבעל ביק חצי יום והיא בעלת בבקעת הלבנון אשר בנה ש"ה לבת פרעה וכ'. אבל לפי דעתי ב כ י אינו נגזר מן בקעה אבל היא ל"פ ישנה וגם חדשה بخت, بغ bagha, ומעמו אֵל, וגָד ומזה נבין השערת כמה חוקרים נוצרים שהשוו בעל בכי עם בעל גד (יהושע י"א, י"ז; י"ב, ז'; י"ג, ה') עיי' ראזינמיללער קדמוניות כרך א' ח"ב צד ר"פ ואילך וגזיניאוס תזוירוס ח"א רכ"ה. וא"כ בעל בכי העתקת של בעל גד הוא וראה זה חדש הוא. ויו"ד של בכי כינוי של יחס הוא כמו ראובני ומזה תדין שגזרת המלה מפעל בכה כדעת המפרשים (רמב"ם ר"ש ורע"ב) בלתי נכון הוא. וגם יריד שבעין בכי ע"ז י"א: נראה שהוא שוה עם בעל בכי ויריד הוא מקום שוק שע"ז נעבד שם עיי"ע אסקרנדא וע' יריד ושם היה ע"ז וקרוב הדבר שנקרא Baaltis והיא בעלת שבנה ש"ה לכבוד בת פרעה. אבל בלבק עיי"ע אינו בעל בכי ובענין זה טעה בעל גיאגרפיא תלמודית צד רצ"ח.

* בַּעַל בָּשָׂר (fett, beleibt) ב"מ פ"ו. ר' שמעון בן חלפתא בעל בשר הוה.

בַּעַל גָּבֶר (der ein langes männliches Glied hat). בפ"ז בבכורו' מומין אלו ב י ן ק ב ו ע י ן ו ב י ן ע ו ב ר י ן[1] [בגמ'] המשועבן[2] ובעל גבר (בכור' מ"ד:) פי' שארוך ביותר הגיד עד הארכובה כמו שמפורש בגמ'[3] ובויק"ר קדושים תהיו (פכ"ה) גדלי בשר (יחזק' ט"ז כ"ו) . . בעלי גברים היו. * [אחי"ה ובילק' יחזק' סרמ"ז שנ"ו גרס כולם בעלי ג ב ו ד ה היו. וכן גרסו ופירשו הרב בעל מ"כ ויפה תואר לויק"ר וטעות היא ואמת שבל"ע טעם המלה גיד עיי"ע בית גיברא] —

* בַּעֲלֵי גְּבוּרָה (Kräftige, Helden) בב"ר ספע"ה יש לי גבורים בעלי גבורה וזרוע, וילק' וישלח רמז קל"א גרס יש לי גבורים ובעלי מלחמה.

* בַּעַל גְּמָרָא (Gemara- (Talmud-) Kundiger) עירובי' כ"א סע"ב הנצו הרימונים (שה"ש ז', י"ג) אלו בעלי גמרא ובכ"י מ' ובדפוסי' ישנים עד בסיליאה הגי' בעלי תלמוד, ב"ב קמ"ה: כל ימי עני רעים (משלי ט"ו, ט"ו) זה בעל גמרא, ושם: בוקע עצים יסכן בם (קהל' י', ט') אלו בעלי גמרא ובילק' משלי תתקנ"ג הגי' זה בעל תלמוד וכ"ה הגי' בסנהד' ק': ועיי"ע בעל תלמוד.

* בַּעַל דְּבָב (כל"ם בְּעֵלְדְּבָבָא סי' שונא Feind או داب מל"ע feindlich anrücken עיי' הוספות הח' פליישער לעמת"ר למהרי"ל א', תכ"ב, או מל"ע دب aufscheuchen והשם דבוב = دبّاب (Verläumder גיטין נ"ה סע"ב רחמיה קמצא ובעל דבביה בר קמצא, סנהד' צ"ה. אנב אורחך לבעל דבבך אישתמע, מדרש שהש"ר פ' וחכך: הייתי נעשה בעל דבב לאלו וכ', ספרא בחקותי פ"ד ובעלי דבב מקיפים אתכם מבחוץ, ושם קל"ם אמור פי"ט יהיו כל העדה כבעלי דבב לו, ספרי נשא פיסקא מ"ב ומה במקום שאין איבה ותחרות

---

[1]) כ"ה בכ"י. [2]) כ"ה בכ"י נ"ו, ל"ד ודפ' וויניצי' אבל בדפ"ר ודפ' פיזי' בט"ס משועבדין ובשדפ"ע ובבכורי' הגי' המאושבן וצ"ל מאושבן וכ"ה הגי' בע' משעכן לפי דפוס וויניצי' ועה"ק שנת שנ"ב בשם יש ששונין ותחת משועכן אי' ג"כ ב"א משועבז עיי"ע שעבז, וכ"ה בתרג' כ"י לאיוב מ', י"ז ועיי' עוד גי' משוכין בע' קק ג' ועל גי' היותר אמיתית אטיף מלחי בע' קק ג'. [3]) וכוונתו על פי' בגמ' שם בעל גבר ב ג י ד. וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לבכורי' (בקובץ כ"י אנגי' ק"ח:) וממנו הועתק בערוך.

ושנאה ובעלי דבבא צריכים שלום ק"ו למקום וכ׳. וילק׳ נשא רמז תשי"א וילק׳ איוב סרמ"ז תתקי"ב שאין שנאה ואיבה ובעלי דבבא צריכים וכ׳, והרבה דוגמאות בתרג׳ עיי׳ עמת"ר של מהרי"ל הך ערך אבל גזרת התיבה מן כבא בלתי נכון הוא וכבר עמד על זה החכם פליישער במקום הנ"ל ואני גוזר המלה מל"ע הרשומה וטעמה הולך רכיל ואויב וכ"ה בל"ס. ועיי׳ עוד ערך דבב א׳.

* בַּעַל דְּבָרִים (der Rede und Antwort steht) ב"מ י"ד. לאו בעל דברים דידי את. ולנקבה בעלת דברים כתוב׳ פ"א והוא מל"מ (שמו׳ כ"ד, י"ד).

* בַּעַל דִּין (1 Gegner bei einer rechtsstreitigen Sache; 2 Ankläger in moralischer Bez.) שבת קל"ט. עורכי דיינין ובעלי דינין, סנהד׳ י"ז סע"ב ושני בעלי דינין, שם ל׳. מכניסין לבעלי דינין וכ׳, שבועות ל׳: בעלי דינין בעמידה, ושם מענתיה דבעל דינין, ב"מ ג׳: הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, במ"ר פי"ח בעלי דינין הולכין אצל הדיין כלומר בעלי דברים והאנשים אשר להם הריב, — בירו׳ נזיר פ"ו דנ"ד ע"ד קבלה כאינש דאמר בעל דינא קבליה ובירו׳ ערלה פ"ב דס"ב ע"ב הגי׳ כאינש דשמע מיליה דבעל דינא קבלה עיי׳ פירושו במבוא הירו׳ למהרז"פ י"ז. געוד נקרא כן תובע ומקטרג בדין ד"מ ספ"ד דאבות הוא עד הוא בעל דין, מנחו׳ ק"י סע"א שלא ליתן פתחון פה לבעל דין וכ׳.

בַּעַל דַּלְדּוּל (ein mit Warzen Behafteter) מל"ע دلدل=تلتل bewegen, herabhängen lassen) [בפ׳ מומין אלו בגמ׳ הכושי הגיחור] (בכורי מ"ה:) ר׳ אליעזר אומ׳ אף בעלי הדלדולין פסל באדם פי׳ בלע"ז פור"י [Warzen, it. porri] שיוצאין בידי אדם. * [אחי"ה בע׳ דל א׳ הביא רבינו סוף פ"ו דנגעים היבלות והדלדולין ופי׳ א"ד התלתולין והוא כמו תל בשר ונדלדל למטה ע"כ ונלקח מפירה"ג לסדט"ה צד כ"ו וכן בפי׳ רגמ"ה כ"י לבכורו׳: דלדול תלתול. והוסיף רה"ג שם והתלתולין תאלול בטיית וכוונתו לל"ע تلتل פי׳ מקום גבוה ותל וכן גרס רש"י התלתלין ופי׳ כמין חתיכות בשר יוצאות ותולות להם ע"כ פי׳ בל"ע דלדל ותלתל כל דבר שנתפרק ונשאר תלוי ומנענע אנה ואילך. ורמ"ל הביא פירש"י בפנים הערוך ומכניסו בין דברי רבינו!] —

* בַּעֲלֵי הוֹדָיָה, הוֹדָאָה (Männer des Dankes, d. h. Dankbare) ב"ר פע"א בעלי הודיה ורבינו בע׳ פלך א׳ גרס בעלי הודאה עיי"ש.

* בַּעַל הֲנָאָה (Wollüstling) מפעל הני, ובל"ס הניותא (Vergnügen) סוט׳ מ"ז: משרבו בעלי הנאה וכ׳, סנהד׳ כ"ו: שבנא בעל הנאה היה פי׳ מעונג ומפונק וכן דרש בויק"ר פי"ז שבנא היה נהנה מן ההקדשות אבל בויק"ר פ"ה וילק׳ ישעי׳ רמז ר"צ דרש לשבח עיי"ש. והקבוץ תוספת׳ סוט׳ רפי"ד משרבו בעלי הנאות בא חרון אף לעולם.

* בַּעַל הֵרָיוֹן (der Beschwängerer) מל"מ (משפטי׳ כ"א, כ"ב) מכילת׳ משפטי׳ פ"ח ת"ל הרה מגיד שאינו חייב אלא לבעל ההריון ובילק׳ משפטי׳ רמז של"ה בשם מכילת׳ מגיד שאי׳ משלם אלא לבעל ההריון וכ"ה בירו׳ ב"ק פ"ה ד"ה רע"א (ועיי׳ בבלי ב"ק מ"ט.) ותוספת׳ ב"ק פ"ט מה ת"ל הרה ולדות לבעל הריון נתגרשה מזה ונשאת לזה נתגרשה מזה ונשאת ולדות לבעל הריון, ירו׳ ב"ק שם ועיי׳ תוספ׳ ב"ק דמ"ג. ד"ה אפילו בא על אמו בא על אחותו, אף הוא בעל הריון הוא וכ׳, ועיי׳ פי׳ מראה פנים שם.

בַּעַל זְמוֹרָה (der Zuchtmeister, eig. mit einem Rebstock Versehener) בפ׳ חבית בגמ׳ כל שבא בחמין (קמ"ח:) אין לך כל רגל ורגל שלא בא לטבריה הגמון וקומון[1]) ובעלי זמורה[2]). פי׳ בעלי זמורה ש ו ט ר י ם וי"א ליצנים כגון זמר. * [אחי"ה ופי׳ ראשון נ"ל עיקר וראיה לדבר מתוספתא סוט׳ פט"ו שאי׳ שם משלו משל למה הדבר דומה לאחד שסרח בעיר ומסרוה לרוצען וריצעו היה קשה מן הרוצען מסרוה לבעל זמורה ו ח ב ט ו היה קשה מבעל זמורה מסרוה לקטרון וחבשו, היה קשה מקטרון מסרוה לשלטון והטילו בקמין אף כן ישראל צרות האחרונות משכחות את הראשונות, ובירו׳ סוט׳ פ"ט דכ"ד: הגי׳ משלו משל להד לאחד שקילקל בעיר מסרו לבעל האגמון וחבשו והיה קשה מבעל האגמון מסרו לבעל הזמורה וחבשו והיה קשה לבעל הזמורה מסרו לבעל הרצועה וסטרו והיה קשה מבעל הרצועה מסרו לשלטון והחזירו לקמין כך צרות וכ׳, ומזה נשמע שמלת אגמון (מל"מ ישעי׳ ט׳, י"ג; י"ט, ט"ו), זמורה (מל"מ במדבי י"ג, כ"ג; ישעי׳ י"ז, י׳), רצועה וקיטרון (והוא כמו קנטר בל"י

[1]) וכ"ה בע׳ הגמון ובכ"י ב"ר הגי׳ קומוס ובנו"ג בשבת אגמון וקטמון ובכ"י מ׳ ק מ ט ו ר י. [2]) וכ"ה בכ"י מ׳ וא"פ ובנו"ג בעל זמורה.

κέντρον עיי"ע) כולם דברים שמכין וחובטין בו ובכל המקומות הגי' האמיתית וחבטו תחת וחבשו וא"כ בעל אגמון ובעל זמורה ובעל רצועה הפקיד שממונה להכות את החייבים ע"י אגמון, זמורה או רצועה (ועיי' עוד פערלעס בספרו עמ"ש צד צ"ב) ולפי זה כנים דברי רבינו כפי' ראשון בעלי זמורה שוטרים אבל יתכן להיות שבעל זמורה כינוי ליקר וגדולה מיוחדת והיא העתקת כינוי רומי centurio ונקרא כן הפקיד שנושא זמורות לפני השלים לענוש את אנשי חיל המתעצלים עיי' רימ"ז במ"ר ח"ב צד ע"ז וא"כ הגמון וקומון בשבת הנ"ל לגי' רבינו או קמוטרי לגי' הכ"י מ' ג"כ כינויים של גדולה הן ר"ל ἡγεμών, κόμης, ητος, עיי"ע הגמון וע' קמים, וקמטור נ"ל שהוא בל"ר Gerichtsbote, commentariensis פי' משולח של בית דין הממונה על המלקות. ועל הוראת גדולה מיוחדת של בעל זמורה רמז ג"כ הציון בשמ"ר פכ"א א"ר סימון משל לבעל הזמורה שהיה מהלך בחוץ והזמורה בידו אמרו אולי שהזמורה בידו [ונ"ל להגיה לולי שהזמורה בידו] לא היה מתכבד שמע המלך וא"ל העבר הזמורה ממך וצא לחוץ וכל מי שאינו שואל בשלומך וכ', ועוד מצאתי ראיה נצחת ממדר' תהלים מזמור ע"ג ובקצת שינויים ילק' תהלי' רמז תת"ח נתת להם יותר ממה שהם מבקשים יש שהיה מסכים להיות בעל זמורה עשיתו דוכוס ומי שהיה מסכים להיות שלטון עשיתו שר צבא וכ', ומעתה נבין מאמר בב"ר פי"ח ובילק' קרח קל"ס רמז תש"ן משל למלך שהיו לו עבדים הרבה ורצה לעשות א' מהן בן חורין וליתן לו זמורה חזר (בילק' חסר) ועשה אותו סנקליטיקום וכ'] —

* בַּעֲלֵי זְנוּת (Unzüchtige) ויק"ר פכ"ג כולן בעלי זנות ובעלי כשפים, שם: היו מצרים בעלי זנות . . וכשנכנסו לארץ כנען היו כנענים בעלי זנות ובעלי כשפים.

* בַּעַל זָקָן (der einen Bart hat) מסכ' סופרים פי"ד הלי"ז עד שיהא בן עשרים שנה ובעל זקן אבל אין לו זקן וכ'.

* בַּעֲלֵי זִקְנָה (alte Männer) מנחו' ס"ה רע"א ובקצת שינויים סנהד' י"ז סע"א אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי חכמה בעלי מראה בעלי קומה בעלי זקנה בעלי כשפים וכ'.

* בַּעַל זְרוֹעַ (Gewaltthätiger) ירו' שביעי' פ"י דל"ט: שהיתה מכורה לבעל זרוע וכ' עד מצויין הן בעלי זרוע ליפול, ירו' תעני' פ"ב דס"ו ע"ג מפני בעלי זרוע ומפני טללים הרעים, ירו' נדרי' פ"ג דל"ח: תוספ' פ"ב תני תולים בגוים ובמלכות אבל לא בישראל שבעלי זרוע מצויין ליפול וכ', ובלי נקבה ב"מ קי"ח סע"א חיישינן לבעלי זרועות וע"ב חוששי' לבעלי זרועות, וסנהד' נ"ח סע"ב לא ניתנה קרקע אלא לבעלי זרועות פי' עריצים העושקים עניי עם וגם ענינו גבורי כח עיי"ע בעל גבורה. וסוט' מ"ט עיי"ע גבר א'.

* בַּעַל חָבִיּוֹת (Besitzer von Fässern) עיי"ע בעל מארה. וב"ק ל"א: ול"ב. בעל קורה . . . בעל חבית.

* בַּעַל חוֹב (Schuldherr, Gläubiger) הרבה פעמים בש"ס עיי' ד"מ ב"ק ו' סע"ב ז'. ז': ח'. ח': ל"ד. ב"מ י"ד. י"ד: ט"ו. כתוב' פ"ד. ואילך צ"א: גיטי' ל': ערכי' ז': ונקבה בעלת חוב, כתוב' ס"ט. צ"ד. ואילך, וירו' כתוב' פי"ב דל"ד ע"ד, וקבוץ בעלי חובין נדרי' מ"ז:

* בַּעַל חוֹטֶם (der Grossnäsige [vergl. lat. Naso]) Zuname R. Gamliels, viel. Bezeichnung des Stolzes) תעני' כ"ט סע"א בא אדון אחד (כ"י מ' הגמון אחד) ועמד בבית המדרש ואמר בעל החוטם מתבקש בעל החוטם מתבקש שמע רבן גמליאל אזל טשא מינייהו וכ', ופירש"י בעל החוטם בעל קומה וצורה ל"א גדול הדור ויפה פי' שבל"ע خطم תורה אף וכל דבר שבולט ובהשאילה גדולה וא"כ בעל החוטם אדם גדול וחשוב ואולי כינוי ישל גדלות וגבוה לב הוא ונקרא כן ר"ג על שם שהזהירו רבי בני נהוג נשיאותך ברמים (כתוב' ק"ג:) עיי' פי' רבינו בע' דם ב', אבל היותר טוב אשר נ"ל כי הוא ממש העתקת תיבה נַסָלָא שפירושו בל"ס בעל חוטם Nasutus.

* בַּעַל חֲזָזִית (mit Hautflechten behaftet) בכורו' מ"א. עיי"ע חזז.

* בַּעַל חַטְרוּת (Buckliger) בכורו' מ"ג. עיי"ע חטר ה'.

* בַּעֲלֵי חַיִּים (lebende Wesen, beson. Thiere) הרבה בש"ס עיי' ד"מ שבת קכ"ח: קנ"ד: ב"מ ל"ב: ועוד זולתם ונקראו כן בהמות חיות שהם רק בעלי חיים אבל בלתי מדברים ובלתי בעלי שכל.

* בַּעֲלֵי חָכְמָה (Weise, Gelehrte) עיי"ע בעלי זקנה.

* בַּעַל חָלוֹם (Traumgeist) סנהד' ל'. תוספתא מע"ש פ"ה בא בעל החלום וכ"ה בברכו' י' רע"ב בכ"י מ' ובב"נ אבל בנו"נ שם בעל

החלומות אומר פי׳ רוח הממונה על חלומות ובירו׳ מע״ש פ״ד דנ״ה: הגי׳ תחת בא בעל החלום: נראה לו בחלום.

* בַּעַל חֲנוּת (Inhaber eines Kramladens) מעשרו׳ פ״ב מ״ב בעל השער ובעל החנות חייבין פי׳ התגר שמוכר בחנות ועוד נקרא כן השולחני המחליף ופורט את המעות.

* בַּעַל יַבֶּלֶת (der mit Eiterwunden behaftet ist) בכורו׳ מ״א. ובעל גרב ובעל יבלת ובעל חזזית פי׳ מוכה במין שחין, עיי״ע חזז.

* בַּעַל יְסוּרִין (Schmerzbehafteter) ב״ר פצ״ד אין הקב״ה מייחד שמו . . אלא על בעל יסורים . . עד שהיה בעל יסורין ושיעורו כמו שאי׳ בברכו׳ ה׳, כל שהקב״ה חפץ בו מדכאו ביסורין, ועיי׳ עוד תעני׳ ח׳. קידושי׳ מ׳: סנהד׳ ק״א. ושם: ע״ז ד׳. מנחו׳ נ״ג: ועוד מאמרי׳ אחרי׳ מספרי׳ בשבח של יסורין.

* בַּעֲלֵי כַּדִּין, בַּעֲלֵי כּוֹסוֹת (Besitzer von Wein-fässern, Bechern) עיי״ע בעל מארה.

בַּעַל כִּיסִים (Beutelbesitzer, Reiche) כפ׳ ר׳ ישמעאל במנחות בגמ׳ ר״ע מחייב בחלה (מנחו׳ ס״ז.) [1] מירוח הגוי אינו פוטר גִלגול הגוי פוטר [2] מדרבנן גזירה משום בעלי כיסים, "פי׳ בני אדם עשירין שלוקחים תבואה מגוים ומישראל ואי אמרת האי דזבין מגוי ליפטור דמירוח הגוי פוטר זימנין דזבין מישראל [דחייב במעשר] ואמר מגוי זבן או תבואה שנגדלה בשדהו ואמר מגוי זבנה כדי ליבטל עצמו מן המעשר". * [אחי״ה הועתק מלה במלה מפי׳ רגמ״ה כ״י מנחו׳ (בקובץ כ״י אנגייליק׳ דף י״ח:) ועל פיו השלמתיו. ועוד אי׳ בכ״י רגמ״ה כדי ליפטר עצמו וכ׳] —

* בַּעַל כְּנָפַיִם (der Mann der Flügel, Beiname Elischa's) שבת מ״ט. ק״ל. ילק׳ תהלי׳ ס״ח סרמ״ז תשצ״ה. מנו״ה סי׳ קכ״ו אלישע בעל כנפים, ירו׳ ברכו׳ פ״ב ז״ד סע״ג כל שאינו כאלישע בעל כנפים לא ילבש תפילין ועיי׳ שבת הנ״ל פי׳ המעשה.

* בַּעֲלֵי כְּשָׁפִים (Zauberkunstkundige) עיי״ע בעלי זקנה פי׳ בעלי כשפים יודעים בכישוף, ועיי׳ פי׳ רה״ג הובא בתוספ׳ מנחו׳ ס״ה. ד״ה בעלי.

* בַּעֲלֵי לַגִּינִין (Besitzer von Weinflaschen) עיי״ע בעל מארה.

* בַּעַל הַלָּשׁוֹן (Verläumder) ויק״ר פכ״ו אין יתרון לבעל הלשון (קהלת י׳, י״א) דיתיב ברומא וקטיל בסוריא וכ׳, קהל״ר ס׳ אם ישך אמרו לבעל הלשון דהוא אומר כאן והורג ברומי וכ׳, ושם אמרו לבעל הלשון מפני מה לשונך שותת היא גרמה לי וכ׳, וכ״ה כל הענין בירו׳ פיאה פ״א דט״ז, פי׳ מספר לשון הרע ועיי׳ תעני׳ ח׳. ערכי׳ ט״ו: ול״מ הוא. בעל לשון הרע עיי״ע בעלי מחלוקת.

* בַּעֲלֵי לְשׁוֹנוֹת (Sprachkundige) ירו׳ ב״ב פ״ח דט״ז ע״ג חיזרתי על כל בעלי לשונות לידע מה דיאתימון (עיי״ע) פי׳ מבינים ובקיאים בלשונות שונות.

* בַּעֲלֵי מָארָה (פי׳ בל״ר mora איחור die Schüler, die am spätesten den Vortrag verliessen, eig. Männer der Verzögerung) ביצ׳ ט״ו: מעשה בר׳ אליעזר [בן עזריה כ״ה בכ״י מ׳] שהיה יושב ודורש כל היום כולו בהלכות יו״ט יצתה כת ראשונה אמר הללו פטסין, כת שניה אמר הללו בעלי חביות, כת שלישית א׳ הללו בעלי כדין, כת רביעית א׳ הללו בעלי לגינין, כת חמישית אמר הללו בעלי כוסות (התחילו צ״ל כמו בכ״י מ׳] התחילה כת ששית לצאת אמר הללו בעלי מארה ובע׳ פטס פירשו רבינו וסיים בזה״ל: בעלי מארה [כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה בנוסחאות ובעה״ק שנת שנ״ב אבל בדפ״ע בט״ס מאירה] אין להם כלום לא קיימו שמחת יו״ט ולא מצות ביה״מ שכבר יצאו ע״כ ונ״ל שרבינו גרס כגי׳ כ״י מ׳ שאי׳ שם בזה״ל בעלי מארה עד מתי הן יושבין ולא באין לביה״מ וכן היה לפני רש״י ומחקו והרא״ה ושט״מ קיימוהו כתב בתום׳ כ״י עד מתי הן יושבין פ״ה ל״ג ליה לפי שלא אמר אלא על אותן שהלכו א״נ גרסינן ליה וכעס אף על היושבים דכיון שהתחיל בית המדרש להתרוקן היה להן לצאת לפי שגנאי הוא לו לדרוש בעם מועט וגם לפסוק לא רצה בעוד שהיה שם עם ולכך כעס גם עליהם ע״כ עיי׳ ד״ס ביצ׳ י״ז. ונ״ל כי בשיטה זו הלך ג״כ רבינו ודעתו שכעס ר״א על כת ששית יען שיושבים שם אף אחרי שהתרוקן ביה״מ והתחיל גם כת ששית לצאת רק אחדים אחרו עוד ולכן קוראן ר״א כת זו בעלי מארה וזה ל״ר

[1]) עיי׳ בהרחבת ביאור ירו׳ חלה פ״ג דנ״ט רע״ב. [2]) כ״ה בדפ״ר אבל בשרפ״ע אינו פוטר.

הרשומה כלומ׳ אנשים המתאחרים ועליהם אמר ר״א לפי פי׳ רבינו לא קיימו שמחת יו״ט שכת ששית יצאה באחרונה ושהתה עד לאחר חצות, ולא מצות ביה״מ שכבר יצאו ר״ל רוב כת ששית התחילו לצאת ולא אחרו עד סיום הדרשה ואחרי רואו ר״א שפני תלמידיו האחרונים התחילו להשתנות השיב במענה רך בני לא לכם אני אומר אלא לְהללו שיצאו וכ׳, ובזה הכל עולה יפה גם המשך הענין גם הוראת המלה הזרה שלא נתפרשה עד עתה כראוי מכל המפרשים, ודו״ק.

* בַּעַל מוּם (mit einem Leibesfehler behaftet) מגילֹ׳ כ״ט. האי מאן דיהיר בעל מום הוא, סוט׳ י״ב: בכור׳ מ״ד. א״כ עשיתו למשה רבינו בעל מום וכ׳, קידושי׳ ס״ו: בעל מום עבודתו פסולה . . בעל מום פסולו ביחיד, בכורו׳ כ״ה סע״א וכ״ו. עדיות פ״ה מ״ו שיער בכור בעל מום שנשר וכ׳; שם פ״ד מ״א ואם בעל מום הוא וכ׳, בין תם בין בעל מום ולנקבה בעלת מום תמורה כ״ז. והקבוץ בעלי מומין בכורו׳ כ״ה: מגילֹ׳ כ״ט. ילק׳ תהלי׳ רמז תרע״ה ור׳ רמז תשצ״ו ועוד מקומו׳ אחרים.

* בַּעֲלֵי מַחֲלוֹקֶת (Hader- Zanksüchtige) ירו׳ פיא׳ פ״א דט״ז רע״א הובא בילק׳ ריש מלכי׳ א׳, א׳ סרמ״ז קס״ו מותר לומ׳ לשון הרע על בעלי מחלוקת ושם היו מבקשין להתיר דמן של בעלי המחלוקת, ובילק׳ שם בשם שו״ט ואותו ילדה אחרי אבשלום (מ״א א׳, ו׳) מה זה בעל מחלוקת אף זה בעל מחלוקת. קהל״ר פ׳ מה יתרון בעולם שהייתם בו לא בעלי מחלוקת ולשון הרע וכל רעות הייתם ולא בעלי מריבות וחמסים הייתם וכ׳, במ״ר פ״ג ג׳ של דרום שהיו לבעלי מחלוקת סמוכין אבדו עמהם . . ומי היו בעלי מחלוקת קרח בן יצהר וכ׳, ראובן שמעון וגד היו כולם בעלי מחלוקת, פי׳ אוהבי ריב ומדנים ומפריצים השלום בין אחים.

* בַּעַל מַחֲשָׁבוֹת; בַּעֲלֵי מַחֲשָׁבוֹת (Gott; Herren der Gedanken Bedenken Tragende, Nachsinnende, eig.) סנהד׳ י״ט רע״ב הובא בילק׳ משפטי׳ ררמ״ז ש״ם א״ל שמעון בן שטח בעלי מחשבות אתם יבא בעל מחשבות ויפרע מכם כלומר יבא הקב״ה שהוא איש מחשבות ויגיד לאדם מה שיחו ויענש אתכם בעבור שחושבי מחשבות אתם ומכסים אתם הגיוני לבכם לכבוד ינאי המלך, ועיי׳ עוד ע׳ בעל עצה.

* בַּעֲלֵי מְלָאכָה (Arbeiter) מדרש תהלי׳ מזמור כ״ה וכ״ה בלי מקור בילק׳ תהלי׳ רמז תש״ב זמן לי בני אדם תגרים ולא בעלי מלאכה א״ל וכ׳, אין מספקין לה התגרים אלא עם בעלי המלאכה וכ׳.

* בַּעֲלֵי מָמוֹן (Vermögliche, Reiche) מכילת׳ יתרו מסכת׳ דעמלק פ״ב וילק׳ יתרו קל״ס רמז ר״ע אנשי חיל אלו עשירים ובעלי ממון.

* בַּעֲלֵי מַסְתִּירִין (Geheimnissvolle) עיי״ע פלך.

* בַּעַל מָעוֹת (Ausgeber des Geldes) כתוב׳ צ״ח: הכל לבעל המעות עיי״ש פירש״י.

* בַּעֲלֵי מִצְוֹת עיי״ע בעלי תורה.

* בַּעֲלֵי מִקְרָא (Bibelkundige) עירובי׳ נ״ד: ב״מ ל״ג: עיי״ע בעל אגדה.

* בַּעֲלֵי מַרְאֶה (Wohlgestaltete) עיי״ע בעלי זקנה.

* בַּעַל מַשָּׂא וּמַתָּן (Handels- Kaufmann) במ״ר פ״ט פי׳ אנשים שנושאים ונותנים ועוסקים בלקיחת ומכירת הסחורה.

* בַּעַל מִשְׁנָה (Mischnakundige) עיי״ע בעל אגדה.

* בַּעֲלֵי נְגָעִים (Aussätzige) בכורו׳ מ״ה: בעלי נגעים טהורי׳ פסולי׳ באדם וכשרים בבהמה, עיי׳ פירש״י.

* בַּעַל נֶחָמוֹת (der Herr der Tröstungen, Gott) כתובֹ׳ ח׳: בעל נחמות ינחם אתכם.

בַּעַל נֶפֶשׁ (1 Gieriger, 2 Gewissenhafter, der auf sein Seelenheil bedacht ist) בר״ג דחולין (ו׳.) ר״ש בן אלעזר שדריה ר״מ לאתויי חמרא מבי כותאי אשכחיה ההוא סבא א״ל ושמת סכין בלועיך אם בעל נפש אתה (משלי כ״ג, ב׳) כלומ׳ אם אתה גרגרן לשתות מיין הכותים מוטב לך לשום סכין בלועיך . . פשטיה דקרא במאי כתיב בתלמיד היושב לפני רבו דתני ר׳ חייא[1] כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך (משלי שם) אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו טעם בין שאל לו[2] ועשה לו קושיות ואם לאו תבין את אשר לפניך: מה שיאמר לך מדעתך ואל תלבין פניו (ואם לא אל תזח מיניה) [צ״ל ואם לאו דלא תגור מיניה] ותלבין פניו ושמת סכין בלועיך אם בעל נפש אתה דעתך ללמוד פרוש ממנו לדבר אחר״. * [אחי״ה הפי׳ הזה נעתק מפי׳ רגמ״ה כ״י לחולין (בקובץ

[1]) כ״ה לנכון בכ״י ח״ב וכ״ת בנוסחי׳ ובילק׳ משלי כ״ג. [2]) וכ״ה בפירש״י.

כ"י אנגיליקא דף רפ"ב ע"א) ושם אי' כן מלה במלה ועל פיו תקנתי טעות הדפוס ראשון בערוך: ואם לא אל תזח מיני' ובשאר דפוסי ערוך נשמט כל המאמר יען שלא ידעו לפתור אותו דאדרבא תזח מיניה צ"ל אבל עפ"י כ"י רגמ"ה הכל נכון]— בפ' כל היד בגמ' בי"ש אומ' צריכה ב' עדים (נדה ט"ז:) א"ר זירא מדברי כולן נלמד בעל נפש לא יבעול וישנה רבא אמר בועל ושונה ואין בכך כלום כי תניא ההוא לטהרות, ובפ' תינוקות בגמ' ראתה ועודה בבית אביה (שם ס"ה:) א"ל ר' אבא לר' אשי אלא מעתה בעל נפש לא יגמור ביאתו. ובס"ג דכל שעה (פסחי' מ.) בעל נפש . . לא ילתות "פי' חסיד המתרחק מריח עבירה ומדקדק [ה ר ב ה][1]) על עצמו", וי"מ בעל נפש דכל שעה שאין לו אנינות הדעת שיכול לאכול כלפת. *[אחי"ה וכפי' ראשון פירש"י, ובענין ציון מחולי' המיב רבינו לפרש גרגרן ועיי' עוד ע' בית נפש]—

* בַּעַל עֵצָה (Rathgeber) אסת"ר פ' אם על המלך: בא (עמלק) מאצל בלעם הרשע שבא ליטול עצה ממנו וא"ל יודע אני שבעל עצה אתה וגם בעל מחשבות רעות וכל הנוטל עצה ממך אינו נכשול ובילק' שמות רמז רס"ב גרס רק בא בעצה.

* בַּעַל עֲצָמוֹת (Thier, das Knochen hat) ספרא שמיני פרק ד' פ"ג התרתי בעל עצמות ופרה ורבה אף לא אסרתי אלא בעל עצמות ופרה ורבה ומנין בעל עצמות ואין פרה ורבה ואין בעל עצמות ופרה ורבה וכ', עיי' פי' הראב"ד צד מ"ט: להוצאת ראה"ו.

* בַּעַל פּוּל, פִּיל (או מל"י πυλη שער וא"כ בעל פול Thorhüter או מל"ע فول כמו בל"ר faba עיי' בפנים הערך) תוספתא כלים פ"א נכנסין לבין האולם למזבח בלא ריחוץ ידים ורגלים דברי ר"מ וחכ"א אין נכנסין וכ', א"ל העבודה אפי' כה"ג פוצעין את מוחו בגזירין מה תעשה שלא מצאך בעל הפול ור"ש לכלי' פ"א מ"ט גרס בעל הפיל ופי' איש הר הבית הממונה ובודק כמו אין פולין (שבת י"א.) וכ"ה בתוספ' סנהדר' פ"ג. ד"ה ולא ועיי' תוספ' יומ' ה': ד"ה להביא וגם לע"ד פי' איש הממונה ובודק פתח ושער האולם ול"י הוא כי פול או פיל פתרונו שער ומבוא עיי"ע פל ד', ולדעת פערלעס במ"ע מהרז"ף כ"א, רנ"ו הוא כינוי לישמעאל בן פאבי (עיי"ע) כי פול בלא"ר וער' כמו פאבי בל"ר.

* בעל פיטסין עיי"ע בעל מארה וע' פטס.

* בַּעַל פִּלְפּוּל (Scharfsinniger, von פלפל Pfeffer) ב"ב קמ"ה: עתיר תקוע זה בעל פלפול, פי' חריף כפלפול ונקרא כן בעל שכל שיורד לעמקי הלכות ונושא ונותן בטעמן ועיי"ע פלפל א'.

* בַּעַל פּוֹלִיפּוֹס עיי"ע פליפוס.

* בַּעַל פִּיק (בל"ע فوق der ein grosses männl. Glied hat) בכורו' מ"ד: הגרבתן זה בעל פיק כ"ה בנוסחאות בקצת דפוסי' וכן נ"ל עיקר וטעמו בל"ע מי שיש לו גיד ארוך וכן פתרון של בעל גבר וגרבתן עיי"ע אבל בקצת דפוסי' הגי' בעל קיק, וכ"ה בע' גרב ד' ובע' קק ג' ועיי"ע בעל קיק.

* בַּעַל פִּקָּדוֹן (Depositär) ירו' שבת רפ"ד ד"ו ע"ד ההן תבן בעל פקדון הוא כמה דאת יהיב לה הוא יהיב לך, פי' התבן כמו שנותנים לתוכו מחזירו ואינו מוסיף לא חמימות ולא קרירות, והקבוץ ילק' ש"א סרמ"ז קי"ח הקב"ה בעל פקדונות וכ"ה בילק' וירא סרמ"ז צ"א ובב"ר פנ"ג אי' בעל פקדונות אני.

* בַּעַל פִּיקָה, פִּיקִין, פִּיקוֹם (der an der grossen Zehe einen Fleischwulst hat) בכור' פ"ז מ"ו ובעל הפיקים . . פיקה יצא מגודלו וכ', ובמשנה שבמשניו' הגי' בעל פיקה ובגמ' בכורו' מ"ה. בעל הפיקין וכ"ה גי' רש"י להוציא גי' המוטעת הקיפין עי"ש ורבינו בע' פקס ג' גרס בנ"א בעל הפיקן וכ"ה בע' כסת ב' ועיי' פירושו שם ובתוספ' בכורו' שם ד"ה בעל הפיקין ובענין גי' פיקס עיי"ע וע' עקל ג'.

* בַּעֲלֵי צְדָקוֹת (Wohlthäter) במ"ר רפ"ג מהם בעלי מקרא מהם בעלי משנה מהם בעלי אגדה מהם בעלי מצות מהם בעלי צדקות ועיי' ילק' תהלי' רמז תתמ"ה ושם חסרו שלש תיבות אחרונות. ויחיד בעל צדקה הובא בילק' קהלת פ"י פ' שלח בשם אבדר"נ ע"ש.

* בַּעֲלֵי קַבִּין (Stelzfüssige) חגיג' ג'. ד'. יבמו' ק"ג. ערכי' י"ט: עיי' תוספ' בכורו' ו': ד"ה רוטב, רגלים פרט לבעלי קבין עיי"ע קב א'.

* בַּעֲלֵי קוֹמָה (Leute von hoher Statur) עיי"ע בעלי זקנה.

---

[1]) הוספנו עפ"י פי' ר"ח לפסחי' צד ס"ט שממנו לוקחו דברי רבינו מלה במלה.

* בַּעַל קְווּצּוֹת (Lockentragender) פי׳ שם כינוי של אליהו, עיי׳ פסיקת׳ רבתי פכ״ו ועיי״ע קווץ.

1 בַּעַל קוֹרָה (der Balkenträger, Tragbalken, bildl. für Jakob) [בברכות ספ״ט (ס״ד. ילק׳ תהלי׳ רמז תר״ס) מכאן לבעל הקורה שנכנס [1]) בעוביה של קורה כלומ׳ יעקב שהוליד בנים הרבה והכל בניו ובני בניו הוא מבקש רחמים יותר מאבותיו שלא הולידו אלא מעט. * [אחי״ה וכנ״ה בב״ר פמ״ב הוב׳ בילק׳ לך לך רמז ע״ב בא כדרלעומר בעל קורה טעין בעוביה ועיי׳ מ״ב שם. וכן דרש הירו׳ סוט׳ פ״ז דכ״א ע״ד וישראל מ ק ו ר א י (ישעי׳ מ״ח, י״ב) מה התקרה הזו עובייה דהן גבי קוטנה דההן ועוביה דהן גבי קוטנה דההן ובשמ״ד רפ״א אי׳ תמורתו קרש בזה״ל זה שמתקן תקרה כראוי נותן עוביה של תקרה זו בצד ראשה של אחרת שאינה שוה לה. וכ׳].

* 2 בַּעַל קוֹרָה (Der Balkeneigenthümer) עיי״ע בעל חבית.

* בַּעַל קִיק לדעת רבינו פי׳ מל״ע قيقة (wer lange Hoden hat) בעל קיק כביצים בכורו׳ מ״ד; כ״ה לגי׳ רבינו בע׳ גרב ד׳ ובע׳ קק ב׳ ושם פירשו כלומ׳ מי שביציו משוכין ביותר ע״כ ולפי זה נ״ל שהמלה ל״ע הרשומה היא וטעמה ארוך ומשוך ביותר. ובנו״ג קיין כביצים ועיי״ע קיין במ״ע.

* בַּעַל קֶרִי (mit nächtlicher Pollution Behafteter) הרבה בש״ס והקבוץ בעלי קְרָיִין ברכו׳ כ״א: כ״ב: ב״ק פ״ב. סנהד׳ ק״ן. וירו׳ תעני׳ ספ״א דס״ד ע״ג פי׳ שנזדמן לו טומאה בלילה שיצאה לו ש״ז לבטלה ונגזר מל״מ קרי.

* בַּעֲלֵי רָאתָן (Schleim- Blutfluss Behaftete) תואר מל״י ῥοώδης או מל״י ῥυάς, (fliessend, ῥῦσις, ῥεῦσις) גיטי׳ ע׳. נדה י״ז. ויק״ר פט״ז הקיזו שניהם ושמשו הוין לו בנים בעלי ראתן וכן בכתוב׳ ע״ז: ועוד שם וביוק״ר שם הזהרו מזבובי בעלי ראתן, ובכתוב׳ שם מי איכרכת בבעלי ראתן פי׳ בל״י כל מין נזילה וזוב דם עיי׳ מ״ע ע׳ ראתן ורבינו לא פירשו ורש״י לגיטי׳ פי׳ בענין זר מאוד עיי״ש.

* בַּעַל רַחֲמִים (Herr des Erbarmens = Gott) בויק״ר פי״ז אין בעל הרחמים נוגע בנפשות תחלה וכ״ה בילק׳ איוב ב׳ רמז תתצ״ב.

* בַּעַל שׁוּק (Marktmeister) תנחומ׳ בלק סי׳ י״ב דרצ״ב: במ״ר פ״כ וילק׳ בלק רמז תשס״ה משל לשולחני המשקר במשקלות בא בעל השוק והרגיש בו, פי׳ איש הממונה על השוק וקוצץ דמי ושער השוק עיי׳ ערך אגרדמין וערך אגרנימון.

* בַּעַל שְׁטַר (der Inhaber eines Documentes) כתוב׳ פ״ג רע״ב ועוד מקומו׳ אחרים יד בעל השטר על התחתונה.

* בַּעֲלֵי שֵׂיבָה (Greise) נדרי׳ ל׳: הנודר משחורי הראש אסור בקרחין ובעלי שיבות עיי״ע שחר א׳ ועיי׳ עוד על בעל שיבה ערך קק ב׳.

* בַּעַל שֵׁם (כל״ס בְּעַל שְׁמָא denselben Namen führend) פסחי׳ פ״ו; מ״ט קרית לך [בכ״י מ׳ לשמך, ובכ״י א״פ לנפשך עיי׳ ד״ס פסחי׳ קל״א:] רב הונא א״ל בעל השם אני פי׳ שמי כשמו וכ״ה בל״ס.

* בַּעַל שְׁמוּעָה (wer eine Lehre (Halacha) vorträgt) ירו׳ שבת פ״א ד״ג ע״ג והוב׳ בילק׳ תהלי׳ ל״ט רמז תשל״ה כל האומר שמועה מפי אומרה יהא רואה בעל השמועה כאלו הוא עומד כנגדו.

* בַּעַל שְׁמוּעוֹת (der Inhaber vieler Traditionen) ב״ב קמ״ה: עתיר כמס זהו בעל השמועות פי׳ מי שהוא בקי בהלכות הרבה.

* בַּעֲלֵי ש״ס (ששה סדרים, Abbreviatur von Talmudkundige) סנהד׳ ק׳: ובוקע עצים יסכן בם (קהלי׳ י׳, ט׳) אלו בעלי הש״ס ושם ק״א. בעלי הש״ס הן יעסקו בהלכות הפסח בפסח וכ׳. ובילק׳ קהל׳ רמז תתקנ״ג הגי׳ בעלי תלמוד ובאמת אין נ״מ כי ידוע שמלת ש״ס קיצור מששה סדרים, ובב״ב קמ״ה: הגי׳ בעלי גמרא.

* בַּעֲלֵי שֵׂיעָר (behaarte Menschen) נדרי׳ ל׳: מ״ט (של משנה הנודר משחורי הראש וכ׳, עיי״ע בעלי שיבה) מדלא קאמ׳ מבעלי שיער פי׳ אלמא אפי׳ בעלי קרחין בכלל עיי׳ הר״ן שם.

* בַּעַל שַׁעַר (Pförtner) עיי״ע בעל חנות.

* בַּעַל תּוֹסֶפְתָּא (Tosiftakundiger) קהל״ר ו׳, ב׳ איש אשר יתן לו אלהים . . כבוד זה בעל תוספתא.

---

[1]) כ״ה בילק׳ ובכ״י א״פ ובב״נ עיי׳ ד״ס ברכו׳ קס״ז: אות ל׳ ובנו״ג שיכנס.

* בַּעֲלֵי תַלְמוּד (Talmudkundige) עיי״ע בעלי אגדה ועיי׳ עוד ויק״ר רפכ״ב הובא בילק׳ קהל׳ רמז תתקע״א מלך לשדה נעבד (קהל׳ ה׳, ח׳) זה בעל משנה לשדה נעבד זה בעל תלמוד ובילק׳ הסדר בהיפך. קהל״ר ו׳, ב׳ כי איש נכרי יאכלנו זה בעל תלמוד שמטמא ומטהר וכ׳, ושם חכם בעיניו איש עשיר זה בעל תלמוד.

* בַּעֲלֵי תוֹרָה (Thorakundige) ירו׳ סוט׳ פ״ז דכ״א רע״ד עתיד הקב״ה לעשות צל לבעלי (מות׳ כ״ה בדפ׳ קרט׳) [וצ״ל מצות] כצילה של בעלי תורה מ״ט כי בצל החכמה בצל הכסף ובילק׳ קהל׳ רמ״ז תתקע״ה הגי׳ מצינו שעתיד הקב״ה לעשות צל וחופה לבעלי מצות אצל בעלי תורה שנאמ׳ וכ׳, וב״ם אהך מאמר של ירו׳ כיון בעל הילק׳ אע״פ שציין מאמ׳ פסחי׳ נ״ג: בתחילה כל המטיל מלאי לכים של ת״ח זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנא׳ כי בצל וכ׳, וכגי׳ הילק׳ מצאתי ג״כ בכ״י מ׳ לפסחי׳ עיי׳ ד״ס ע״ז: והרב בעל ד״ס לא העיר בזה. ובנו״ג בקצת שינוי והבאתי מאמ׳ מפסחי׳ שקרוב למשמע ממנו שצריך להיות בירו׳ ובילק׳ הנ״ל לבעלי מ ע ו ת (ועיי׳ עוד כתוב׳ קי״א: ושבת ס״ג.) ושיעורו שכר המחזיקים שוה לשכר העוסקים בתורה ודרש דומה לזה עיי׳ בע׳ בן תורה, אבל אם גם הגי׳ בעלי מצות כך פירושו אנשים שמחזיקים לימוד התורה וכן נשנו יחד בבמ״ר פ״ג דגל יהודה שהיו בעלי מלוכה בעלי תורה בעלי מצות . . משה ואהרן ובניו שהיו בעלי תורה בעלי מצות.

* בַּעֲלֵי תְרִיסִין (Schildbewaffnete, d. h. heftig Disputirende) ברכו׳ כ״ז: בכור׳ ל״ו. עיי״ע תרים ב׳.

* בַּעַל תְּשׁוּבָה (der reuige Büsser) הרבה בש״ס עיי׳ ד״מ יומ׳ פ״ו: סוכ׳ נ״ג. ב״מ נ״ח: והקבוץ בעלי תשובה שבת נ״ו: פסחי׳ קי״ט. יומ׳ פ״ו: סנהד׳ ק״ג. ע״ז ד : י״ז.

* בַּעַל תְּשׁוּבוֹת (wer viele Einwände erhebt) ב״ר רפ״כ נחש זה רשע בעל תשובות פי׳ הרבה טענות היה לו לנחש למעון וכ״ה באמת בעצם תומו הגי׳ בסנהד׳ כ״ט.

* בַּעֲלָה (Herrin, Besitzerin) ונמצא במלות מורכבות בלש׳ נקבה כמו בבעל בלש׳ זכור ד״מ בעלת הג ט יבמות נ״א. בעלת דברים עיי״ע בעל דברים, בעלת חוב עיי״ע בעל חוב. בעלת חמש עיי״ע בצר ג׳. בעלת יופי תעני׳ כ״ד., בעלת כשפים מסכ׳ סופרי׳ פט״ו. בעלת מום עיי״ע בעל מום. בעלת גוי פסיקת׳ רב׳ פל״א והקבוץ בעלות גוי (שם), בעלת אברים ברכו׳ ל״ב. ובכל ההרכבות האלה פתרון בעל ובעל׳ כמו בל״ע صاحب ובל״פ ـــ [illegible] וטעמו חבר ואדון של דבר.

בְּעָמְדָם (als sie standen) תרפינה כנפיהם (יחזק׳ א׳, כ״ה) בב״ר פס״ו (ס״ה והובא בילק׳ יחזק׳ רמ״ז ש״מ) הקול קול יעקב: מהו בעמדם: בא. עם. דם בשעה שישראל אומרים שמע שותקין.

בַּעַץ (Zinn) מל״ע بياض = ابياض כמו אבצא עיי״ע) בפ׳ המוכר את הספינה בגמ׳ מקום שנהגו למוד בגסה (ב״ק פ״ט רע״ב) ת״ר אין עושין משקלות לא של בעץ [1]) ולא של אבר, ובפ׳ אם אינן מכירין בגמ׳ דמות צורות לבנות (ר״ה כ״ד:) ובפ׳ כל הצלמים בגמ׳ המוציא כלים (מ״ג.) ובפ׳ הקומץ רבה בגמ׳ ז׳ קנה מנורה (מנחו׳ כ״ח:) ר׳ יוסי ב״ר יהודה אמר אף של עץ [2]) לא יעשה כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי א״ל משם ראיה שפודים של ברזל היו וחיפום בבעץ, ובסוף כלים (פ״ל, מ״ג) ניקבן ועשאן בין בבעץ ובין בזפת טהורים, ת״ר [א׳] את הבדיל (במדב׳ ל״א, כ״ב בעצא [3]) ותרג׳ שלנו [4]) אבצא.

בָּעַר (Wegräumung ; בִּיעוּר ; wegräumen) בגדה בפ׳ בא סימן התחתון (נ״א: במשנה) כל שיש לו ביעור יש לו שביעית ויש שיש לו שביעית ואין לו ביעור .. ופי׳ בגמ׳ ובפ׳ אחרון דמע״ש (פ״ה, מ״ו) ערב יו״ט הראשון של פסח של רביעית ושל שביעית היה ביעור כיצד היה ביעור וכ׳. *[אחי״ה וכ״ה בכ״י מ׳ עיי׳ ד״ס מע״ש דכ״ה אות ז׳ ובנו״ג כיצד נותנים תרומ׳ וכנ״ה מע״ש פ״ה מ״ג, שביעי׳ פ״ז, מ״א, פסחי׳ ו׳: ואילך, ירו׳ תרומ׳ פ״ג דמ״ב: והקבוץ ירו׳ חולין פ״ד ד״ס. בִּיעוּרִין] —

* בָּעוֹר מפעל עברי וסורי (brennende Fackel) בער (brennen) תרג׳ אונקל׳ בראשי׳ ט״ו, י״ז בעור דאשא וב״מ פ״ה: בעורין דאשא פי׳ לפיד אש, מפעל בָּעַר והפעל׳ שבת ל״ז. ושם: הוּבְעֲרָה, והשם הבערה ב״ק נ״ט: — אבל מבערים את העין בבמד״ר פ״ט ט״ס תחת מערערים עיי׳ ערך ערער.

---

[1]) כ״ה בנכון בדפ״ר אבל בשדפ״ע במ״ס של עץ. [2]) בדפ׳ פראג במ״ס בעץ. [3]) בנו״ג בתי״ר א׳ וב׳ קסטירא וקסטרא עיי״ע גסטרון והוא ל״י κασσίτερος וכן העתיקו ע׳ זקנים ובל״ר stannum ורש״י לועז. סטיינ״ו והוא בל״צ etain.
[4]) ועיי״ע בקה, וכל בו סי׳ ל״ז.

* בְּעִיר (Vieh מל״ט וכן בל״ס בעירָא ובל״ע بعير) ירו׳ ב״מ פ״ב ד״ח ע״ג ב״ר פל״ג ויק״ר פכ״ז בעיר דקיק ושם בעירא דקיקא כמו בהמה דקה, פסיקתא ויהי בשלח דצ״ג, אתקין לי בעירא.

☞ בְּעַשׁ (= בְּאַשׁ missfällig sein) ת״ר [בִּי] נתון תתן לו ולא ירע לבבך (דברי׳ ט״ו, י׳) לא יבעש באפיכון, פי׳ כמו לא יבאש.
* [אחי״ה ועיין עוד דוגמאות אצל מהרי״ל בעמת״ר צד ק״ז] —

* 1 בְּעַת (sich fürchten, erschrecken בל״ס בְּעַת ועיי׳ עוד בהַת ב׳) ירו׳ ריש שקלי׳ לדפ׳ בבלי הנקרא ולא נבעית ויותר טוב נבהת עיי״ע בהת ב׳ וכן מבעית לחבריה ירו׳ פיאה פ״ז ד״כ. ויותר טוב מבהית עיי״ע בשן א׳. חולי׳ נ״ג. בעותי קא מבעתי אהדדי, נדה ס״ו. אזל ביעתה, ושם משום דבעיתא. מגיל׳ ג׳. האי מאן דמיבעית, כתובי׳ ק״ו. מיבעית ליה בעותי. ושם ע״ז: דלמא מבעתת לי באורחא. ירו׳ שבת פ״ו ד״ח: שהוא מִתְבְּעֵית וכ׳. ירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ד ע״ד הוא סבר דינון בני נש והוא מתבעת. במ״ר פי״ח נזדעזע אהרן ונבעת. ובפעל יוצא בהפעיל: יומ׳ ל״ט: היכל היכל מפני מה אתה מבעית עצמך (ועיי׳ בשינויים בד״ס יומ׳ דנ״ה. ובירו׳ יומ׳ פ״ו דמ״ג ע״ג גי׳ היותר נכונה למה אתה מבהלינו) ושם נ״ב: לא היה מאריך בתפילתו שלא להבהית את ישראל והשֵם בִּיעֲתוּתָא בל״ס בֲעתתָא עיי׳ פסחי׳ ג׳. ושם: שבת מ״א. מ״ק כ״ח. גיטי׳ ס״ח. סוט׳ כ׳: ב״ק ע״ה. נדה ע״א. חולי׳ נ״ג: מל״ט בעת והשם בְּעָתָה ענין פחד ובהלה וקרוב לפתרון בהת ב׳ עיי״ע.

* 2 בְּעַת (מל״ע بعث 1 wegschicken, 2 aneifern) תרג׳ נער משלח (משלי כ״ט, ט״ו) וטליא דלא מקבל בעתא. לא שמע גערה (שם י״ג, א׳) תרג׳ לא מקבל בעתא. תחת גערה במבין (משלי י״א, י׳) עלא בעתא במן דמתבין והנה א״ס אצלי שהוא ל״ע بعثة מפעל בעת וטעמו מְשַלח ומעורר.

בֵּץ = בִּצְבֵּץ (hervorquellen, auftauchen מל״ע بصبص aufsprossen ועיי׳ עוד ל״ע بص بصّص מהוראה ראשונה) היה חמץ מבצבץ ויוצא בגמ׳ דפ״ק דפסחי׳ (י״ג.) ובפ״ק דסוט׳ בגמ׳ וכן לענין הטובה (י״א: וכ״ה בשמ״ר פ״א) ולאחר שהולכין מבצבצין ויוצאין כעשבי השדה שנא׳ (יחזק׳ ט״ז, ז׳) רבבה כצמח השדה, ובס״ג דכתוב׳ קי״א: ילק׳ תהלי׳ תת״ו) א״ר חייא עתידין צדיקים שמבצבצין ועולין לירושלים שנא׳ (תהלי׳ ע״ב, ט״ז) ויציצו מעיר כעשב הארץ, ובפ׳ אלו טרפות בגמ׳ הריאה שניקבה (חולי׳ מ״ו: מ״ז:) מותבינן עלה גדפה או גילה או רוקה אי מבצבצה טריפה, ובפ׳ אלו טרפות בעוף (שם נ״ו.)[1] איתמ׳ רב ושמואל ולוי דאמרי מכנים ידו לתוך מוחו אי מבצבץ ועולה טריפה ואם לאו כשרה כמו אדם המפים מורסא ורואה אם מבצבץ ועולה ויוצא מן המוח טריפה.
* [אחי״ה וכנ״ה גיטי׳ נ״ו: היה הדם מבצבץ ויוצא, במ״ר פי״ח התחיל דם לבצבץ וענינו כמו מבעבע עיי״ע בעבע א׳ ונגזר מל״ע הרשומה וגם קרוב לפתרון השורש בצץ עיי״ע.] —

בֵּץ = בֵּיצָה (1 Ei, 2 ovale Masse von Cement, Kalk) בפ׳ המוציא יין בגמ׳ הסיד (שבת פ׳:) נראין דברי ר׳ נחמיה בביצת הגיר[2] ובספ״ק דביצה (ט״ו.) תניא ר׳ יהודה [מתיר בשחור] ואוסר בלבון מפני שצריך ביצת הגיר פי׳ גיר הוא סיד וכן קורין בלש׳ ערבי[3]) ועשוי כמו ביצה והוא חזק, ועוד פי׳ בגיר [גר י״ב]. ביצת החרגול פ׳ במה אשה (שבת ס״ז.) ופי׳ בחרגול. ובפ׳ י״ז בכלי׳ כל כלי כ״ב (מי״ג) ביצת הנעמית המצופה[4])פי׳ היא בת היענ׳ כדמתרגמינן בת נעמית׳. ומצופה במתכת בר״ג דפ״ח׳ שרצים (שבת ק״ז:) והאמר מר יושב [הקב״ה] וזן את כל העולם כלו מקרני ראמים ועד ביצי כינים, ובר״ג דע״ז (ג׳:) שלישית יושב וזן את כל העולם כולו מקרני ראמים ועד ביצי כינים פי׳ בע׳ אנבא, ובפ׳ איזהו נשך (ב״מ ע״ד.) על הביצים של יוצר. ובפ״ה בפרה המביא בלי חרש (פ״ה מ״ו) ביצת היוצרים כשרה פי׳ כל כלי שמתחילין עושי כלי חרס לעשותה תחלה עושין החומר עגול כצורת ביצה ואח״כ פותחה כאותה ששנינו לענין רבית באיזהו נשך (ב״מ שם.)
* [אחי״ה כי בת היענה היא בת נעמיתא עיי׳ על זה אונקל׳ ויקר׳ י״א, ט״ז; דברי׳ י״ד, ט״ו, וכן מפורש בירושלמי שבת פ״א ד״ג ע״ד בת היענה זו ביצת הנעמית אבל בחולי׳ ס״ד: אי׳ ביצת טמאה אבל פי׳ הירו׳ יותר טוב וכן נקרא בת היענה בל״ע אם אלביץ פי׳ אם של ביצים. ב״ס יען שהטילה ביצים גדולים — ופי׳ לפרה הנ״ל הובא בקצת שינוי הלשון בפיר׳ רה״ג לסד״ט צד כ״ט ועיי׳ פי׳ הר״ש לפרה שם וכן נזכר ביצת היוצרים ויק״ר ספכ״ג ופי׳ בעל

[1]) ובדפ׳ פראג בשני ציונים בטעות. [2]) וכ״ה הגי׳ בעי אנדיפי ובעי׳ גר י״ב אבל בנו״ג סיד. [3]) جيار Kalk, כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד אבל בדפ״ע חסר. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב. פאריז וכ״ה בנוסחאות אבל בדפ״ע המתופה.

מ"כ "עגולים של חמר שעושים ממנו כלים" והוא כפי' רבינו ורש"י לועז לשבת פ': ד"ה ודברי ר"נ מטונ"ס וכ"ה בביצ' והוא בל"צ Erdklumpen, mottons ובלי ספק כצ"ל גם בב"מ ע"ב: תחת מעונט"ש ובנכון לועז ג"כ רש"י לפסחי' ס"ב: שקל קלא [בל"פ كل، كلوخ Lehm עיי"ע קלא א', שקל ב') מוט"א] —

* בֵּיצָה (Ei מערך הקודם או מל"ע بيظ (Samen ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. כאבני גיר מנופצות ישעי' כ"ז, ט') רדוף אחריהם עד שתקעקע ביצתם מן העולם ודרש אבני גיר כמו ביצי גיר (ומשונה בע"ז נ"ד. והובא בילק' ישעי' רמז ש"ב). שהש"ר פ' כמעט: קעקע הקב"ה ביצתן מן העולם והעמיד אחרים תחתיהם, אסת"ר פ' בשנת שלש: וקעקע הקב"ה את ביצתן והעמיד אחרים תחתיהם. ויק"ר פי"א ביקש לקעקע ביצתן של ישראל בעא למזבן בכל ביעתא וכ"ה באסת"ר סוף פ' ויהי בימי, וברות רבה סוף פ' וישם האיש הגי' המן הרשע בקש לעקור את כל הביצה אמרי זבין בביעתא וכ' נ"ל שבג' מקומות אלה מגליון איזה מפרש בא לפנים לפרש ביצתן או ביצה ע"י ביעתא (עיי"ע) ובמקום אח' לי' הך הוספה וכן לי' בילק' ריש אסתר וילק' ריש רות ולי' בויק"ר ספכ"ו כיון שלא עשו (תשובה) בקש לזרקן (ר"ל הנחלים) ולקעקע ביצתן (ובאיכ"ר פ' ממרום שלח חסר אבל לפני רבינו היה גם שם כמוכח מע' הן א' עיי"ש). איכ"ר פתיח' סי' ט' באותה שעה נשבע הקב"ה שהוא מקעקע ביצתן מן העולם, קל"ס רות"ר פ' ותאמרנה: לא נתקעקעה ביצתו של דוד בימי עתליה. פסיקת"ר פי"ב ביצתו (של עמלק) מתקעקעת, פסיקת' רב' פי"ג לשרש ביצתו. ורבינו בע' הן א' הביא ציון מויק"ר פכ"ו ואיכ"ר א', ט' ועיי' עוד ע' קעקע א' ולא פירשו ונ"ל שהוא או כמו ביצה מע' הקודם וטעמו ע"י השאילה זרע או יותר טוב שהוא ל"ע הרשומה ופתרונו זרע של אדם ובכל המקומות האלה שיעורו עוקר השורש ועניננו כמו עיקר מטרין (סוף רות"ר) או חתך מיטרין עיי"ע מטר והוא לי' μήτρα פי' רחם ובאמת בֵּיץ = بيظ בל"ע פתרונו ג"כ רחם של אשה. ונשתמשו רז"ל גם לזרע של ירק ד"מ ירו' שביעי' פ"ה דל"ה ע"ד עשה (הלוף) ביצים לפני שביעי' וכ', פי' נשתרש ונקלט זרעו אבל פ"מ ומ"פ פירשו נתגדל כשיעור ביצה! ובירו' שביעי' פ"ז דל"ז: מפורש חלבץ (עיי"ע) ביצי נץ חלב פי' שרשין של נץ חלב וכן פי' בנכון פ"מ ועיי' ר"ש לשביעי' פ"ז, מ"ב.

בֵּץ = בִּיצָה (Sumpf, stagnirtes Wasser מל"ע بضض، بضوض، והקבוץ بضاض) בפ' ח' בפרה שנים שהיו (מ"י) מי קרמיון ומי פיגה פסולין מפני שהן מי בצים, ובר"ג דסנהד' (ה':) תלמיד אחד בא לכאן והורה לנו מי ביצים אין מכשירין ולא פי' כי מֵי בֵּיצִים החלמון שלהם הוא והשומע'ן חשבו כי מֵי בִּיצִים הן [1]) כדכתי' (איוב ח', י"א) היגאה גמא בלא בִצָּה, וטעו [גמי] בהא דתנן (פרה שם, ב"ב ע"ד:) מי קרמיון ומי פיגה (עיי"ע קרמיון וע' פגה) פסולין לגבי חטאת מפני שהן מי ביצים איני (ט"ס וצ"ל ואינהו) סבר וכ', (א"ב וכן נקרא בל"י גיא מלא מים ואולי ביצים כמו ביצעי מים [2]) והעי"ן מובלעת). * [אחי"ה ר"ב כיון למלה יוני' Waldthal, βῆσσα ודוחק הוא עד מאוד ודע שבע' בצע ג' אוכיח שהוא ל"פ וטעמו מקוה מים ובבבלי מלבד ציון מסנה' הנ"ל הוזכרה ב צ ע י ם עוד במקומות אחרים עיי"ע בצע ג' ותחת זה בירו' סנהד' פ"א די"ט סע"ב הגי' בצים וטעם הדבר בעבור שחכמי א"י פותרים ביצים מל"ע וחכמי בבל מל"פ ונ"ל ביצה הוא ל"ע הרשומה וטעמו מים צר ונקרא כן גבא מלא רפש וטיט ואין בו רק מעט מים ובל"מ מצאנו בלי נקבה בִּצָּה (איוב שם) וקבוץ בִּצֹּאתו וגבאיו (יחזקי מ"ז, י"א) וגם בלש' זכר: חטבעו בבֹּץ (ירמי' ל"ח, כ"ב) וממנו נבנה הקבוץ בדרז"ל] —

בֵּץ = בצבוץ (Flachs מל"ע ופ' بز ומל"י ורו' βύσσος, byssus) בס"נ דע"ז (ע"ה.) העקלין של נצרין ושל בצבוץ מנגבן ובר"נ דתינקת (נדה ס"ה: ותוספתא טהרו' פי"א) פי' בצבוץ פשתן מלש' בוץ. * [אחי"ה ובירו' ע"ז פ"ה דמ"ה: הגי' בטבוט עיי"ע, ורש"י בשני מקומו' פי' בצבוץ: קנבס cannabus ופי' רבינו נתן נראה יותר וכ"ה בלשונות שונות] —

☞ בֵּץ (לדעת ר"ב מל"ר 8 Unze ⅔ As b e s ולפע"ד משובש מן [ה]ניץ) ירו' הקידושי' פ' האשה נקנית (פ"א הל"א דנ"ח ע"ד) שלשה דרוסים מעה שני ביצים דרוסה פי' בל"ר מין מטבע ושויו שתי שלישיות של איסר). * [אחי"ה גי' מוטעת נזדמן לו לר"ב וכן לבעל כ"כ שעיק' הגי' לפנינו בירו' קידו' שני ניצים ותחת זה אי' בקידושי' בבלי י"ב. שני הינצין ותוספ' ב"ב ספ"ה שני הניצין וכ"ה בע' הדרס וע' הנץ ושם אטיף מלתי עליו בעה"י] —

☞ בֵּץ = בְּצָא (= מל"ס ܒܨܐ aufsuchen, durchforschen) תרג' חפש כל חדרי

[1]) כסנהדר' הגי' בצעים אבל בירו' שביעי' פ"ו דל"ו רע"ג ובירו' גיטי' פ"א דמ"ג קל"ד ע"ג הגי' ביצים. [2]) עיי"ע בצע ב'.

כמן (משלי כ׳, כ״ז) ובציא כלהון גויא דכריסא. *[אחי״ה ועוד הרבה בתרג׳ עיי׳ מהרי״ל בעמת״ר] —

1 בְּצִין = בּוּצִינָא (א׳) בל״ס וכן בל״פ بوجينا Gurke (ב׳) בל״ס ובלש׳ שומרוני׳ בוציניה Leuchter, Leuchte וכן בל״ר אמצעי׳ businus (Licht, Lampe מקיניה ידיע [1]) בפ׳ ג׳ שאכלו בגמ׳ נשים ועבדים וקטנים (ברכו׳ מ״ה.), פי׳ כשיוצאין הקשואין נראין לאלתר אי שפירי הווי אי לא. ובנדרי׳ בס״ג דפ׳ ר״א אומ׳ אין (פוחתין) [צ״ל פותחין] (נדרי׳ ס״ו:) א״ל אייתי׳ לי תרי בוצינין פי׳ קשואין [ו]תרג׳ (במדבר י״א, ה׳) ית בוציניא אייתיאת ליה תרי שרגין דסברא נ ר ו ת א״ל [וכ׳] ותרג׳ נרות (שמות ל׳, ז. ח׳) בוציניא. בוצינא טב מקרא בס״ג דהחליל (סוכ׳ נ״ו:) ובכתובו׳ ר״פ הכותב לאשתו דין ודברים (כתוב׳ פ״ג:) ובפ״ק דתמורה בס׳ הלכ׳ א״ר יוחנן ב״נ (ט׳.) פי׳ בע׳ דל [ג׳]. *[אחי״ה שתי מלות שוות נפרדות הן בהוראתן כי בוצינא בענין קשואים הוא ל״ס ונגזר מל״פ הרשומה ובוצינא בענין נרות הוא לש׳ שומרוני (עיי׳ התרג׳ שומרוני לשמות כ״ה ל״ז; כ״ו, ל״ה; ויקרא כ״ד, ב. ד׳) ול״ס וכ״ה בל״ר אמצעי׳ ונעלם זאת מרימ״ז ב״מ ח״א צ״ב ואילך וכן מעיני מהרי״ל ואולי נגזר מל״פ باشانة פי׳ שמן.—וכנ״ה בענין ראשון יומ׳ ע״ח. רבה מצטנן בבוציני (כ״ה לפי גי׳ ישרה של כ״י מ׳ עיי׳ ד״ס צד קכ״ה. לפנינו הגי׳ בינוקא!) מגילי׳ י״ב. איהו בקרי ואתתיה בבוציני עיי״ע אנש וע׳ קר ו׳. ובענין שני נמצא׳ המלה עוד שהש״ר פ׳ כמעט: צפה הצפית (ישעי׳ כ״א, ה׳) אקימת מנרתא אדלקת בוצינא ונראה שהוא מגליון בא לפנים שהרי בילק׳ ישעי׳ רמז רפ״ח בשם מד׳ חזית רק הגי׳ אקים מנרתא. שבת ל׳. עיי״ע באישא. ירו׳ שבת פ״א ד״ג סע״ב אילין בעיי דיטפי בוצינא ואילין דלא בעיי דיטפי בוצינא. פי׳ שיכבה הנר. ובהשאילה בדרך כבוד כתוב׳ י״ז. סנהד׳ י״ד. בוצינא דנהורא ובזוהר הרבה פעמים מכונה רשב״י בוצינא קדישא. ב״ר פפ״ה בוצינא דאתרא] —

2 בְּצִין = בּוּצִינָא (לפי׳ האחר Thürangel מל״פ بانو אבל עיי״ע סדן נ׳) בר״ג דפ׳ מי שהיה טמא (פסחי׳ צ״ד:) מתקיף לה רב אחא בר יעקב דלמא כבוצינא דריחיא. פי׳ אפי׳ תימא גלגל חוזר והא דמעולם לא מצא עקרב בצפון [וכ׳] לא קשיא משום שהוא עומד באמצע הגלגל כבוצינא דריחיא אותו חור שבאמצע הריחים שכל מה שמתגלגל וחוזר הריחים מ״מ הוא עומד במקומו אי נמי כ צ י נ ו ר א ד ד ש א (שם) פי׳ כמו שהדלת עומד בציר שכל מה שהדלת נפתח לכאן ולכאן מ״מ הוא עומד במקומו. *[אחי״ה מסוף ע׳ סדן ג׳ מוכח שגי׳ בוצינא עם פירושו דכאן מפי ר׳ גרשום ז״ל נאמר אבל ר״ח ז״ל פי׳ בענין אחר עיי״ש וגירסתו היתה כסדנא דריחיא וכפי׳ ר״ח לפסחי׳ דל״ג באמת הגי׳ כי סדנא דריחיא וכ״ה בכ״י ב׳ מינכען עיי׳ ד״ס פסחי׳ דקמ״ו: וזה הפי׳ נראה יותר עיי׳ שם ואם כפי׳ ר׳ גרשום הוא אז מוכרחים אנו לומ׳ שמלת בוצינא הוא ל״פ הרשומה וטעמו מזוזת הדלת תחת הציר. ולולי מיסתפינא הייתי אומר שלפי פי׳ זה צ״ל כצין והוא כמו אכסן (עיי״ע) בל״י ἀξών פי׳ גלגל ועל גוף המאמר של ש״ס עיי׳ תשוב׳ חות יאיר סי׳ רי״ט צד ר״ד ואילך והחכם הגדול הומבאלדט קוסמוס ח״ב שנ״ב ואילך] —

בְּצִית (Kahn, Boot בל״ע بوصى ובל״פ بوزى ובל״ר אמצעי׳ (bussa, buza, bucia בס״ג דפ׳ הזורק מרשות היחיד (שבת ק״א.) א״ר הונא הני בציתא דמישן [2]) אין מטלטלין בהן אלא בארבע אמות . . אמר רבה [3]) (שבת שם ק״א:) לא נצרכה אלא להתיר בוצית שביניהן. ובר״ג דהמוכר את הספינה (ב״ב ע״ג. תוספתי ב״ב רפ״ד) ר׳ נתן אמר המוכר את הספינה מכר את הבוצית סומכוס אומר מכר את הספינה מכר את הדוגית אמר רבא בוצית היינו דוגית ר׳ נתן בבלאי הוה קרי לה בוצית כדאמרי אינשי הני בוציתא דמישן. פי׳ בוציתא ס פ י נ ו ת קטנות שמהלכות לפני הגדולות במקום מים מועטין שאין הגדולות יכולות ללכת שם ונכנסין בקטנה ויוצאין ליבשה והיא קלה ומהלכת אפי׳ בביצה ולכן נקראת בוצית ומישן קורין ישמעאלים מייסן [Messene, Μεσσήνη] והיא בקצה בבל [4]) במקום אגמי מים ובמקום ביצה יש גומא וקנים ועושין להן ספינות קטנות קלות [5]) ויש שעושין לספינות גדולות ספינה קלה שיש לה דפנות שהן מחיצות ובארעיתא חלל שהיא עשויה מן נסרים שתי וערב והמים נכנסין בה ולא תטבע לעולם ופי׳ זה כמו פי׳ [ס ר ח] ופ״א בגר. *[אחי״ה כ״ה בד׳ ווינִיצ׳ ושדפ״ע סרה ונ״ל להגיה עפ״י תוספ׳ שבת ק״א. ד״ה הני ששם מוכח כי כל פי׳ זה

[1]) ובכ״י וי״ו ל״ד. ה״ב ודפ״ר הגי׳ מכניה וט״ס הוא וגי׳ הש״ס מקטפיה וכ״ה בתוספ׳ סוכ׳ נ״ו: ד״ה בוצינא ורש״י ציין שתי גרסאות מקניה ומקטפיה. [2]) וכ״ה ברש״י בדפוסי׳ הישני׳ ובכ״י א״פ ביצייתא ובנו״ג ביציאתא. [3]) וכ״ה בכ״י א״פ וה״ב ובנו״ג רבא. [4]) כ״ה בכ״י וכדפ״ע הישנים אבל במ״ע ואצל רמ״ל נשתבש עיי׳ תולדי׳ ר״נ צד ע״ה. [5]) וכן העיד לאיארד בספרו נִנוה ובבל צד תקס״ה ועיי׳ שם צד שנ״ם.

נלקח מר"ח וא"כ צ"ל ר"ח כלומר רבינו חננאל. או י"ל שצ"ל ר"ג והוא ר' גרשון ובאמת בכ"י רגמ"ה לב"ב ע"ג. כ"ה כמעט אות באות — וסיום ב ג ד כ"ה בכ"י פאריז ודפ"ר ור"ל בע' גד ב'. ובענין בוצית (וכצ"ל בוי"ו וכ"ה בב"ב ובירו' ב"ב רפ"ה דט"ו.) בלי כל ספק הגזרה מל"פ וער' וטעמו ספינה קטנה ונעתק לל"ר אמצעית לספינה גדולה ורש"י לשבת לועז קוייט בדפ' שונצ' וט"ס הוא וצ"ל קניי"ט בל"צ Boot, canot פי' ספינה קטנה או כגי' הרשב"ם לב"ב קוקיי"ט והוא caquèt והוא כמו סִירות דוגה ובוצ"א כפי' Fischbutte, רשב"ם היא Schiff, vaisseau פי' ספינה ולדעת רבינו נגזר בוצית מן ביצה מים וכ"ה בפי' ר"ח (הובא בתוספ' הנ"ל) "ועל שם שמהלכות על בצעי מים קרי להו ביציאתא" ע"כ, ולפי פי' זה י"ל שגם דונית הוא ל"ר אמצעי' doga פי' גומא וגבא ובצעי מים וא"כ בוצית ודוגית שוות בהוראתן וזה דעת רבא וכנים דבריו שמלת בוצית ל"פ על כן נשתמש בה ר"נ שהיה בבלי ומלת דוגית ל"ר על כן שגורה בפיו של סומכוס שהיה בא"י] —

בָּצָל (מל"ט וכן בל"ס בֶּצְלָא Zwiebel) בצלים הסריסים בפ"ב בשביעית (מ"ט) ובפ"ב דר"ה. בגמ' ולירקות (י"ד.) פי' בצלים שנחתך זרעם [1] ולא יעשו זרעונים כמו הסרים שאינו עושה זרע[2]. ירושלמי (שביעי' פ"ב דל"ד סע"א) מהו בצלים הסריסין אילין[3]) בצלייא (קפראי) [צ"ל קפדאי][4]) דלא עבדין זרע[5]) פ"א שמיעך זרעם קודם שהוקשו כדי לגדל ראשם. בצלים הקיצונים (שביעי' פ"ה, מ"א) פי' בע' קייץ[6]). בצל של רכפה פי' בע' רכפה[7]). הבצל והבצלצול בראש כלאים (פ"א, מ"ג) בירושי' (ריש כלאי' דכ"ז.) בצלצול פגלגולה לש' ערבי צנון פוגלא [فجل، فجلة Rettig] וי"מ בצלצול של יער. * [אחי"ה ובערך פלסלוס פירש רבינו בצל המדבר, וכן פי' הרמב"ם בצל המדבר, ובירו' הגי' פללגולה וכ"ה בר"ש כלאים ונ"ל להגיה פולפולא בל"ר bulbulus פי' בצלים קטנים ומצאתי ראיה מפ"מ לרמב"ם שכתב אולי בצלצול שם לבצל הקטן וכן פירשהו אחד מן המפרשים. — וכנ"ה נדה י"ז. בצל קלוף, קידושי' ס"ב רע"א בצלי . . בצלים קשים לגוף כחרבות, עירו' כ"ט: לא יאכל אדם בצל מפני נחש שבו עיי"ע נחש א'. ב"ר פפ"ב קליפת בצליא, ושם פצ"ה קלף בצליא. ובעירו' כ"ט. הרבה פעמי' עיי"ש. וכן שם הפרטי במ"ר פי"ב ר' בצלה, ירו' סנה' פ"ו דכ"ג ע"ג, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד מרים בת (כרת) עלי בצלים] —

* בְּצַל (בל"ע بصل ונרדף עם פצל abschälen, sich abzweigen) עירו' כ"ט רע"ב לא אבציל זירתא אבל איבציל זירתא לית לן בה וכדפ' פיזארו הגי' אפציל וכ"ה בתוס' חולי' נ"ט: ד"ה והרי וכ"ה הגי' בע' פצל ובאו"ז סי' קל"א ס"ק י' אבל בע' פצל לגי' דפ' וויניצ' ועה"ק שנת שנ"ב בשם יש גורסין מצויין ג"כ הגי' איבצול ובאמת כן גרס רש"י בקידושי' ס"ב: ד"ה דבוצלנא . . והבירו בעירו' כ"ט: דלא איבצול זירתא שלא גדל זרת וכענין זה פי' רבינו בע' פצל וז"ל (לגי' כ"י ק"ט) פי' אם הוציא עלין וכ'. פי' בל"ע כמו פצל בל"ט ושיעורו העלין מתפצלין ועולין מן הארץ וכן פירש"י קידושי' ס"ב: האי אגם לישנא דבוצלא (כ"ה בע' אגם וכ"ה בתוס' חולי' הנ"ל דבוציל ולפנינו הגי' בוצלנא ועיי"ע פצל גי' דפ' וויניצ') ופירש"י שהוא מבצל ועולה מן הארץ. וכן שיעור המאמר איכ"ר פתיחתא סי' כ"ג על אם הדרך (יחזק' כ"א, כ"ו) על אמא דבצליה בראש שני הדרכים ובקהל"ר פ' וישב הגי' על אם דבצלי בראש שני הדרכים פי' בראש הדרך שמתפצלין הדרכים ופורשין זה כאן וזה כאן וכן הוראת פעל פצל בל"ע ובילק' יחזק' רמז שס"א הגי' על מה דנעלה בראש שני הדרכים.

* ביצול עיי"ע יצול.

1 בְּצַע (בל"ס וכן בל"ע بصع, بضع נרדף עם פצע ובלא"ר בזע zer- anbrechen) פי' פרס לחם; ב') פרס דבר מחלוקה, והושאל: הפשיר (ausgleichen) הבוצע הוא פושט ידו תחלה בר"ג דנ' שאכלו (ברכו' מ"ז.) ובגיטי' פ' הנזקין בגמ' אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום (נ"ט:). אמרו עליו על פנחס בן יאיר מימיו לא בצע על פרוסה שאינה שלו בר"ג דהכל שוחטין (חולי' ז':) כלומ'

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ודפ' וויניצי' אבל בשדפ"ע ראשם. [2]) וכן פי' הרמב"ם בפ"מ לשביעית עיו"ש. [3]) בדפ' וויניצי' גי' הערו' אמר ליה וט"ס תחת אילין וסבר הכותב אילי הוא קיצור אמר ליה. [4]) והוא בל"ס ܟܦܢܐ פי' נקמט ונמוך וכן בל"ע قفع פי' מיעך בראשו וגי' קפראי אי' בכ"י ל"ד אבל בכ"י ו"ו ובדפ"ע אי' קפראי ובתוס' שם ר"ה י"ד. ד"ה בצלי' הגירסא בשם הירו' קופראי. ולפנינו בירו' הגי' כופראי וכ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בר"ש שביעי' ב', ט'. [5]) בדפ"ר ובד' פיז' לי' ציון זה. [6]) עיי"ע קץ ב'. [7]) ושם הביא רבינו תוספתא פ"ג דמעשרות איזהו בצל של רכפה כל שעוקצו מעוך לתוכו ע"כ וגי' ישרה היא וכ"ה בירו' סוף מעשרו' דנ"ב ע"ג הרי שמפורש בצל של רכפה כמו בצלייא כופראי הנ"ל וזה מטעם שהבינו כי רכפה היפך אותיות של מלת כופרה אבל האמת אראה לך בע' רכפה שהוא שם מקום.

לא בירך המוציא על פת שאינה שלו [1]) ולא נהגה אלא מיגיע כפו. (א"ב מחלק פת שלימה אחר ברכת המוציא ליתן למסובים). * [אחי"ה וכן פי' רגמ"ה כ"י לחולי' שם וז"ל: ולא היה נהגה] — בר"ג דסנהד' (ו': ותוספתי סנהד' פ"א) אי זהו משפט שיש עמו שלום הוי אומר הביצוע. בצע אמרתו (איכי ב', י"ז) כבר פי' בע' אמר [ג']. (א"ב פי' פשרה בין בעלי דינים כי בה נחלקים דמי התביעה). * [אחי"ה בדפ"ע במעות נחלק הך ערך לשני ערכים ומעמו פרס ושבר וכ"ה בל"ע וסו' ובהשאילה פרס התביעה היינו עשה פשרה וכנ"ה בענין ראשון: ברכו' מ"ו. בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה, ושם מ"ז. אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן וכ', ושם ל"ט: ושבת קי"ז: ילק' בשלח רמז רנ"ח בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות :. רב כהנא נקיט תרתי ובוצע חדא ר' זירא הוה בצע אכולא שירותא (עיי"ע שר ט'), ב"ב צ"א: כד הוה בצע ינוקא חרובא, והשם ביצועא, בִּיצְעָא והקבוץ בִיצועי, ביצעי וכ"ה בל"ע بضاع שבת ק"מ: לא ליבצע ביצועי, סוכ' כ"ו. וכמה אכילת ארעאי א"ר יוסף תרתי תלת ביצעי כ"ה בכ"י מ' ובעל ד"ס צד ל"ח אות ח' הוכיח שכן היה ג"ב לפני רש"י שפי' בזה"ל: שתים או שלש פעמים יתן לתוך פיו מורשייל"ש ע"כ ופי' בל"צ חתיכה Stück, morceaux וכן לועז רש"י לשבת ק"מ. כ"י מורשי"ל עיי' ד"ס שבת צד קס"ו: אות כ'. — ובענין פשרה נמצאה המלה עוד סנהד' ו': ז'. צאו ובצעו, ושם אסור לבצוע וכל הבוצע הרי זה חוטא, ובירו' סנהד' פ"א ד"ח: המבצע חוטא והמברך את המבצע הרי זה כמנאץ לפני המקום שנא' (תהלי' י', ג') ובוצע ברך נאץ ה', סנהד' ו': ריב"ק אומ' מצוה לבצוע, ובירו' סנהד' שם הגי' מצוה לְבַצֵּעַ, ושם ועיי' בתוספתא סנה' פ"א פעמים שאתה רשאי לְבַצֵּעַ פעמים שאין אתה רשאי לבצוע וכ' והשם בִּיצוּעַ עיי' מאמר הנ"ל מסנהד', ובירו' סנהד' שם הגי' איזהו אמת שיש בו משפט שלום הוי אומ' זה ביצוע ובספרי דברי' פיסק' י"ז וילק' דברי' רמז תת"ב איזהו שלום שיש בו משפט אמת הוי אומר זהו ביצוע] —

* 2 בְּצַע (כל"ע بصع einsammeln, zusammen-tragen) בירו' מגיל' פ"א ד"ע, וירו' תעני' פ"ד דס"ט: וכדון אין את מבצע לה קניי לא נסבה פי' ועתה אם אתה ממלא בקנים בית שמש כמספר אנשים שהיו שם בקדם קדמתה לא יכילם המקום ההוא וגוזר אני המלה מל"ע הרשומ' וטעמה מקבץ ומאסף וממלא.

בַּצַּע (כל"פ برغ Wasserbehältniss) בפ"ב בשבועו' בגמ' כל שלא נעשית (ט"ז.) אבא שאול אומ' שני בצעים היו בהר המשחה העליונה והתחתונה. (א"ב במס' סנהד' פ' החלק (צ"ו.) מה ביבשה כך בין בצעי המים על אחת כמה וכמה פי' פלגים ואגמים). * [אחי"ה בנו"ג בשבועו' ביצעין אבל בתוספת' סנהד' פ"ג בצעין ובסנהד' ו': בצעים וגי' ר"ב בסנה' צ"ו כמו גי' רש"י בצעי ובנו"ג ביצעי וכ"ה בשבת ל"א. מפני מה רגליהם של פרסיים [כ"ה בכ"י מ' ובנו"ג אפריקיים וכ"ה באדר"נ פט"ו] רחבות .. מפני שדרין בין בצעי המים ובכ"י מ' בבצעי המים ובאדר"נ שם בט"ס בבעי המים וכבר העירותי בע' בְּץ שגי' הירו' בכ"ם בצים כי זה האחרון נגזרה מל"מ וער' ובצע ל"פ הוא וטעמו בריכת ומקוה מים ורש"י לסנהד' ושבועו' לועז מרשק"ו ולשופטי' ד', י"א מרישק Sumpf, marécage ובל"צ אגם מים מלא רפש וטיט וכה לועז גם ביצה (לאיוב ח', י"א ויחזק' מ"ז, י"א) ואחו (בראשי' מ"א, ב') וכן לועז אגם תעני' כ"ב סע"א] —

* בְּצַץ (Wasser ausschwitzen, tröpfeln כל"ע بص، بضض ובל"ם בצץ) ירו' פסחי' רפ"ז דל"ד. כל העצים בוצצין משקין ושל רימון אינו בוצץ משקין .. אם בלחין אפי' של רימון בוצץ אם ביבישין אפי' כל העצים אינן בוצצין, ירו' מ"ק רפ"א ד"פ. ותוספתא מקואו' פ"א כל זמן שהגשמים יורדין וההרים בוצצין פסקו גשמים אע"פ שההרים בוצצין הרי הן כמי תמציות פסקו מלהיות בוצצין הרי הן כמי גביים פי' בצע בל"ע וסו' מוציא מים טיף טיף וענינו קרוב לפתרון מבצבצין עיי"ע בץ א' וע' מץ.

* בציצטראות ט"ס תחת כצוצטראות עיי"ע גזוזטר.

* בְּצוּצְרִיוֹת עיי"ע סאה וע' קרנית.

בָּצֵק חָרֵשׁ (der taube Teig, der beim Klopfen keinen Schall von sich giebt daher noch nicht gährt) בפ' ואלו עוברין בפסח (מ"ו.) פי' שלא [ניכר אם] נחמץ [2]) (וסימנו) תכהו ביד ולא תשמע ממנו קול. * [אחי"ה פירש"י שאין ניכר אם החמיץ אם לאו שמשונה הוא כחרש הזה וכ', עיי"ש וכ"כ הרמב"ם בפי"מ ובצק החרש הוא שיכה עליו ביד ולא ישמע לו קול .. וכאשר לא נודע אם נחמץ או לא וכ', ור"ח לפסחי' צד ע"ז פי' .. חרש ואין אדם יכול להרגיש בו וכ', ובלי ספק גם בדברי

---

[1]) כ"ה בכ"י וי"ו ל"ד ה"ב ופאריז ודפ"ר אבל בשרפ"ע נשמט. [2]) לי' בדפ"ר ועיי' בסמוך בפנים.

רבינו צ"ל שלא ניכר אם נחמץ כמו שתקנתי. ודע ששמנו מלת וסימנו שאי' בדפ"ע חוץ מדפ"ר תחת שני עיגולים מטעם שהחרשות אין סימן דא"כ אמאי הצריכו לעיסה אחרת שכשיוצא בו ולמה לא החמירו מספק וכ"כ מ"פ נגד שיטת הראב"ד שכתב בהשגות הלכ' חו"מ פ"ה הי"ג והחרשות גם הוא סימן לחימוץ וכ' ולכאורה י"ל שראב"ד מדברי רבינו הביא ראיה לשיטתו אבל האמת מלת וסימנו יש למחוק וכן לי' בדפ"ר. — וירו' פסחי' פ"ג סהל"ב ד"ל. מפורש חרש בצק: בצק שצינן ועיי' פירושו בק"ע] —

בָּצֵק תַּחַת צִפּוֹרֶן (der Teig, klebrige Masse unter den Nägeln) בצק שתחת הצפורן באלו חוצצין במקואו' פ"ט (מ"ב פי' הצוי[1]) שתחת הצפורן בין צפורן לבשר שהוא לח כמו בצק. * [אחי"ה והקבוץ מבצק פסחי' מ'. בצקות של נכרים] —

1 בָּצַר (durch das Abschneiden, Absondern) ummarken; מְבוּצָּר מל"מ umschlossen, ummarkt) מן הצד ונעשית מבוצרת בפ"ק דנגעים (מ"ה ועיי' מ"ו) פי' מגודרת[2]) סביבות המכה כעיר בצורה (ישעי' כ"ז, י')[3]) וכפ"י בנגעים (מ"ב ומ"ג) מבוצר ושלא מבוצר. * [אחי"ה וכנ"ה ירו' פסחי' פ"ז דל"ה: ירו' שבועו' רפ"ח דל"ח: גג מבוצר, דב"ר פ"א הובא בילק' תהלי' סרמ"ז תשע"ט עיר מצור (תהלי' ס', י"א) עיר שמצירה ומבצרה לישראל (בילק' עיר שמצרה לישראל ומבצרה לישראל) ד"א . . שמבוצרת מכל מקום שאין אדם יכול לכבוש אותה, ד"א . . עיר שהכל מבצרין אותה, ובבנין נפעל: מגילי' י"ד. סנהד' ק"י. תנחומ' קרח סי' י"א דרע"ו. במ"ר פי"ח ילק' קרח תשנ"ב מקום נתבצר להם (לבני קרח) ועמדו (ס"א וישבו) עליו וכ', קהל"ר פ' טוב ללכת: ויבא איש ממקומו (איוב ב') ממקום שנתבצר להם בגיהנם וכ', שמ"ר פל"א עד שתגיע עונתן ליבָּצֵר כולם ענין סגירה והקפת סביב לגדור בינם ובין אחרים זולתם כמו לבצר החומה ישעי' כ"ב, י'. וממנו נגזר בצירתא עיי"ע] —

2 בָּצַר (winzern) בפ' אחרון[4]) דאהלות (פי"ח מ"א) או בוצר בצור פי' בוצר באבן. * [אחי"ה ועיי' הר"ש, וכנ"ה באהל' שם וירו' שבת פ"א ד"ג ע"ג כיצד בוצרים בית הפרס וכ', עיי"ע בית פרס, שבת ט"ו. י"ז. ע"ז ל"ט: חולי' ל"ו: הבוצר לגת, שבת י"ז. פסחי' ג': מפני מה בוצרין בטהרה וכ' והשם בצירה שבת שם אם הגיעו ענבים לבצירה וכ', וכשעת בצירה עדיין משקה טופח עליהם והקבוץ ב"ב ל"ו: ג' בצירות, מל"מ ויקר' כ"ה, ה'] —

3 בָּצַר מל"מ וכן בל"ס ובל"ע بصر (abschneiden) בס"ג דהקומץ רבה (מנח' ל"ז:) האי מאן דבצריה לגלימה לא עביד ולא כלום פי' שחתך ממנה קרן אחד שוייה בעלת חמש כנפים. * [אחי"ה בנו"ג טלית בעלת חמש] —

☜ בְּצַר (מל"מ verringern והתואר בציר וכן בל"ס wenig, klein) בסנהד' פ' החלק (ק"ח:) לא בציר משיתא ולא טפי מתריסר פי' פחות [עיי"ע זקיתא] תרג' (ירו' לדברי' ט"ו א') ולא תגרעו ממנו ולא תבצרון מיניה). * [אחי"ה בדפ' אמש' נסדר הך ערך בקישור עם ערך הקודם וטעות היא. ומה שענינו חסרון ומגרעת כמו לא יבצר מהם (בראשי' י"א, ו') הרבה בש"ס ד"מ עירו' ה' רע"ב דמטפי ביה או דמבצר ביה, ב"מ ק"ג: בצרי לך, ע"ז ט'. ושם: ונבצר מִנייהו, חולי' ס"ה. בצר להו חדא, נדה ס"ה. למבצר לה חדא, שבת י"ט. אי טפי אפסדיה . . ואי בציר אפסדיה, ב"מ כ"א. בציר מהכי, ע"ז ט': ספרא בצירא תנא תוספאה ועיי"ע ספר ב'] —

בְּצִירְתָּא (Abgesondertes, der abgesonderte Theil im Tempel) והגזרה והבניה וקירותיה (יחזקאל מ"א, י"ג) תרג' ובצירתא ובניינא וכותליא. * [אחי"ה ועיי"ע גזזטרא נ"א] —

* בִּיצּוּר, בֶּצֶר (ענין מצירה eindringliche Bitte) דב"ר רפ"ב עשרה לשונות נקראת תפלה ואלו הן שועה וכ' ביצור קריאה וכ' ביצור וקריאה דכתיב בצר לי אקרא ה' וכ', ובילק' ואתחנן ררמ"ז תתי"א הגי' נקראת בצר וקריאה שנא' וכ' אולי הוא מל"מ המציר ושרש מצר נופל על לשון בצר ואין זה כי אם זכר לדבר לדרוש בְּצַר לי וכ', ובאמת במד' שוח' טוב הובא בילק' ש"ב רמז קנ"ז חסר' בין י' שמות של תפלה מלת ביצור או בצר.

* בּוֹצְרָה (בל"ס בוצר ובל"מ בָּצְרָה die idum. Stadt Bozra) ירו' ברכו' פ"ג ד"ו סע"א. ירו' נזי' פ"ז דנ"ו. אתת אימיה לבוצרה, ירו' שבת פ"ג הל"א ר' אבהו הורי בבוצרה, ירו' שביעי' פ"ו

[1]) כ"ה בכ"י וי"ו ועה"ק שנת שנ"ב וכ"ה בשאר מקומות בעי' צוי ובפסחי' נ"ו. אי' צאוי ובכ"י ל"ד כאן הגי' הצאו וצ"ל הצאוי ובמקואות הגי' הצואה. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר, ובשדפ"ע מגוברת. [3]) כן הוא בפירה"ג בסד"ט דכ"ו אך שם בטעות נשמטי מלת מגודרת. [4]) כ"ה לנכון בכל כ"י ובדפ"ר אבל בדפ"ע במ"ס בפ' ב'.

דל"ו רע"ג רשב"ל אזל לבוצרה (ובבלי ע"ז נ"ח: ר"ל איקלע לבצרה), ירו' כלאי' פ"ח דל"א ע"ג ושם רפ"ט דל"א ע"ד וירו' מ"ק פ"ב דפ"א; וירו' יומ' פ"ה דמ"ב: ירו' עירו' פ"ג ד"כ ע"ד וירו' נדרי' רפ"ו דל"ט ע"ג, ירו' נזי' פ"ו דנ"ה רע"ג ר' יונה בוצרייא, בוצריה, שהש"ר פ' שובי ר' ברכיה בוצריה, איכ"ר פ' רוח אפינו ר' אלעזר בצראה, ירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ג אם היתה בוצרית אינו מביא, ושם העיר באדום ידועה מל"מ.

* בָּצַת (Baza nördl. von Akko) ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד שצת ובצת ובתוס' שביעי' פ"ד שנץ ובצת ונזכרות בין העיירות האסורות בתחום צורא ולדעת מהרי"ש ת"א צד ק"ז בין עכו ובין כזיב הכפר באצא.

בַק = אֱבַק (חָבַק = anhängen, anschliessen) מיבק הוא ראביק בה בפ"ק דע"ז בגמ' ואלו דברי' (י"ד:) ובר"ג דפ' התכלת (מנחו' מ"ב.) אביק להו מיבק פי' ענין דבוק כלומ' יהיה עונבן ומדבקן סמוך לכנף. * [אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקובץ כ"י אנגיילק' דף ג' ע"ב), וכן פי' רש"י למנח' וכנ"ה ע"ז שם אביק ביה כולי עלמא נמי אביקי, ושם י"ז. אביק בה טובא, סנהד' ס"ד. בתר דאביקי בהו פי' ענין דיבוק וקישור מל"מ ויאבק איש עמו (בראשי' ל"ב, כ"ד) עיי"ש דברי הרמב"ן וע' אבק ב' וממנו אבוקה תחת חבוקה ואות חי"ת מובלעת כמו תותיה תחת תחותיה, מסותא תחת מסחותא וגם בל"מ אמוצים (זכרי' ו', ג', ז') תחת חמוצים כמו חמוץ בגדים (ישעי' ס"ג, א'). ורבינו היה לו לסדר המלה בע' אבק כי שם מקומו] —

בַּק = בְּקָא (בל"ם ונרדף עם בְּצָא schauen, aus- forschen, durchsuchen) זיל בקי מאי דיניה בר"נ דפסחי' (ג':)[1] וברפואות דמי שאחזו (גיטי' ס"ט:) ואי לא ליבקי שכיבה דשכיב בשבתא, פי' ענין חיפוש. (א"ב בקי כמו בדקיה, ליבקיה כמו ליבדקיה ואות דל"ת מובלעת.) * [אחי"ה ולא נצרך לזה ויותר טוב היה לר"ב לומר שאות ע' מובלעת ובקי כמו בקיע עיי"ע בקע אבל היותר טוב שהוא ל"ם הרשומ' וטעמו בחן השגיח והכיר וכ"ה בל"ע بقى וכנ"ה ב"מ פ"ד: בקי באבוך ופירש"י בקי לשון בקיאות וידיעה, קהל"ר פ' תן חלק עד דאינון בקיין פי' עוד הם מחפשים, והתואר בקי עיי"ע] —

בַּק = בַּקָּא (בל"ע بقّ בל"ם בַּקָּא ולנקבה בַּקְתָא Mücke, Wanze) בפ' אלו טרפו' בגמ' נשתברו (חולי' נ"ח:) אמראי בקתא לִנקא[2] [ושם לית בקא בר יומא[3]), ובר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) מ"ט תורא אריכא גנובתיה משום ד[...]ד באגמא ובעי לכרכושי בקי[4]), ובפ' הישן בסוכ' בגמ' חולים (סוכ' כ"ז.) משום בַּקֵי פי' י"א פשפש [فسفس Wanze] בל"ע בַּק ונמצאות בממות ובמחצלאות ששוכבין בהן בני אדם ובספינות ובכל מקומות וי"מ זבובים קטנים. * [אחי"ה וכי"מ פירש"י בחולי' מין זבוב ובשבת יתושין ובסוכ' לא פירש אלא במלה זרה צינצל"ש והוא לפי דעתי לאי"ט zenzara, zanzara וכן צ"ל בחולי' תחת צינצא ופי' יתוש בל"א Mücke, Schnacke] —

בַּק = בְּקָא (Weinkrug וכן בל"ם בוקא מל"פ بك בל"י βῖκος (לפי העתקת ע' זקנים לירמיה י"ט, א', י') ובל"י אמצעי' βύκος ובל"ר אמצעי' bauca, buza) לא תיתלו בוקי סריקי ברב נחמן הכי א"ר נחמן הרי הוא כמתנת בריא והויא קנין בפ' מי שמתו בגמ' שייר קרקע (ב"ב קנ"א:) ובפ' אין מעמידין בסמוך להשלקות (ע"ז ל"ז:) א"ל רבא לא אמינו לכו לא תיתלו בוקי סריקי ברב נחמן הכי א"ר נחמן ספק טומאה ברה"ר התיר להם, ובפ' אלו טרפות בסמוך לכרס הפנימי' (חולי' נ':) א"ל רבא לא אמינא לכו לא תיתלי בוקי סריקי בר"נ הכי אמר ר"נ מקום הדבק אפי' ניטל כולו כשר. פי' כלים רקים כמו בקבוק (מ"א י"ד, ג'; ירמי' י"ט, א', י') כלומ' דברים שאין בהם ממש. * [אחי"ה וכנ"ה עוד הפעם ב"ב ז'. א"ל רבה [צ"ל רבא] לאו אמינא לכו לא תיתלו ביה בוקי סריקי בר"נ הכי אמר ר"נ כי דדיירי אינשי וכ', ופי' רגמ"ה כ"י לב"ב ז'. כלומ' לא תאמינו בדברים רקים הללו. ובפי' רגמ"ה כ"י לחולי' שם פי' בוקי סריקי נודות רקים. ודע כי בגוף המאמר הזה ששגור בפי רבא ביחוס לר"נ כבר חויתי דעתי במכתב עתי נייצייט להחכם סאנטו (חי"א צד תקל"ו ואילך) ומאשר לא כל אדם יכול לחזור על דברי שכתבתי שם אחזור ואשנה כאן תוכן דברי בקיצור נמרץ. היתר הנאמן לתלות בו דבורו של רבא מצאתי בעירובי' ס"ד. א"ר יהוד' אמר שמואל שתה רביעית יין אל יורה אמר רב נחמן לא מעליה הא שמעתא דהא אנא כל כמה דלא שתינא רביעתא דחמרא לא צילאי דעתאי א"ל רבא מ"ט אמר מר הכי האמר ר'

[1]) ובנו"ג בדוק אבל רש"י כ"י ובכ"י מ' נתקן כגי' רבינו ובעל ד"ס פסחי' צד ד': לא העיר על זה. [2]) עיי"ע אמר ב' ושם השינויים וגי' רבינו יותר טוב. [3]) עיי"ע דדב. [4]) עיי"ע כרכש א'.

אחי ב"ח וכ' כל האומ' שמועה זו נאה וזו אינו נאה מאבד הונה של תורה א"ל הדרי בי ופירש"י לא אוסיף עוד ע"כ כלו' לא יאמר עוד על השמועה לא מעליה אבל לא חזר מלשתות רביעית יין קודם שהורה. נשמע מזה שר"נ אהב לשתות יין וגם הרבה חביות יין היו לו בבי חמרא שפעם אחת כעסה ילתא אשתו ושברה ארבע מאות דני דחמרא עיי' הסיפור בברכו' נ"א: ומרוב אהבתו אל כוס מלא יין היה רבא רגיל לומר מר"נ אל תיתלו בוקי סריקי בר"נ כלומ' לא תתנו כליי רקים לר"נ שאינם ראוים ונאותים לו וכן אינו ראוי דבר זה שתאמרו בשמו וקרוב הדבר שמשל הדיוט היה בפי העם נגד ר"נ שלא היתה דעתו מעורבת עם בני אדם והפריז על מדותיו בגסות הרוח ויהירות לא בלבד נגד ההמון אבל גם נגד ת"ח עיי' קידושי' ל"ג סע"א ושם ע'. ב"מ ק"א. חולי' קל"ב: ועיי' סנהד' ה'. אשר על כן המשילו אנשי דורו כזה לר"נ לפגום בכבודו ואולי שבני שכנציב דליצני הוו ומשכו בליצנותא (פסחי' קי"ב:) הם נשאו המשל הזה נגד ר"נ כי בשכנציב ישב ר"נ אחר חרבן נהרדעא עיי' קורות היהודי' מגרעטץ ח"ד, ב' צד ת"צ] —

בֻּקָּה (בל"פ بوك das Hohle וכן בל"ר bucca והושאל לכף הירך das Hüftbein in der Hohlpfanne) בר"ג דאלו טרפות (חולי' מ"ב:) ובגמ' דאלו כשרות בבהמה (שם נ"ג:) האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טרפה, פי' בוכנא דהיא באסיתא של ירך שזז ונמשך ממקומו, שף מלשון שפיפון עלי אורח (בראשי' מ"ט, י"ז) (שהוא נחש וזז ודולג תמיד). *[אחי"ה שמתי סוף הע' בין שני ענולים ובלי ספק דברי ר"ב הם אף כי לא מסומן בדפ' אמש' ובכל כ"י ודפוסי הערוך ועה"ק חסר. וגוזר אני המלה מל"פ ורו' הרשומ' ונקרא כן כף הירך על שם שהוא חלול והוא חור שבעצם האליה כי ראש הצלע משופה כמין עלי וכן נקראה בוקא דאטמא קולית והוא בל"י κοῖλος פי' הלול] —

בּוּקְיָא (Ortsname) בס"נ דפ' הערל (יבמו' פ"ד.) חברו עליו תלמידיו כתרנגולין של בית בוקיא פי' תרנגולין של אותו מקום חריפין ואין מניחין לתרנגול אחר להיות עמהן. *[אחי"ה וכן פירש"י בקיאים וחריפים ואין מניחין תרנגול נכרי ביניהן ע"כ ובין רבינו בין רש"י גוזרים בקיא מלש' בקי עיי"ע הבא אח"ז. ובירו' ספ"ח דיבמו' אי' רק וחברה עליו חבורה וכן אמ' רבי בעירו' נ"ג. כשהיינו לומדין תורה אצל ר' אלעזר בן שמוע היינו יושבין ששה באמה] —

בָּקִי (פי' בל"ס הורגל בדבר (kundig, erfahren) משנ' דסנהד' פ' ארבע מיתות (פ"ז, מ"ב דנ"ב.) שלא היה בית דין של אותה שעה בקי. תר"י (ב'; בראשי' מ"ט, י"ב) בפסוק חכלילי עינים בקיין בהלכה ממיכל בהון חמסין. *[אחי"ה ובתשבי הגי' בקיאין ולדעת הח' לעווי בעמת"ר יש לתקן נקיין כחלבא וכ"ה באמת בב"ר פצ"ח .... וסודרים דברי תורה בשינים עד שהן מוציאין אותן נקיים כחלב. — וכנ"ה ברכו' ל"ח. בקי בברכות. ר"ה כ"ט: ילך אצל הבקי ללמוד. תעני' ט"ז סע"א בקי לקרות בתורה וכו'. ובקי בכל הברכות כולן. קידושי' י': בקי בחדרי תורה. ירו' כתוב' פ"ה דכ"ט: בקי בסתרי תורה. בבלי כתוב' ו': בקי מותר שאינו בקי אסור (לבעול בשבת). ב"ק נ"ה. בקי באגדה מ"ק כ"ח: בקי באגדות. חולי' נ"ז. אינו בקי בתרנגולים. בכורו' ה'. משה רבינו בקי בחשבונות הוי. יומ' מ"ט. בקי ברפואות. יבמו' ק"ב. כלום אתה בקי בר' יהוד' בן בתירא ובתוספ' יבמ' פי"ב הגי' בקי היה לך ר"י ב"ב ובירו' יבמו' פי"ב די"ב ע"ג בקי לך ריב"ב מימיך פי' מורגל לך ומכיר אותו. וכן בב"ר ספי"ט יחזקאל מצאו בקי מכולם. פי' מכיר להשיב תשובה שלמה עיי' מ"כ. תוספת' כלאי' פ"ג שהוא בר ובקי בהלכות הכרם. ובב"ר ספס"א עיי"ע גביע. והקבוץ שבת פ"ה. שהיו בקיאין בישובה של ארץ וכו'. יומ' ל"ח. בית גרמו היו בקיאין וכו'. כתוב' ו': אין בקיאין .. יש בקיאין בהטייה עיי"ע ט. גיטי' פ"ו: הבקיאין בדבר הלכה. קידושי' ל'. אינהו בקיאי בחסרות ויתרות אנן לא בקיאינן. ב"ב פ"ט: שמא יאמרו הרמאין אין ת"ח בקיאין במעשה ידינו. סנהד' צ"ד: שלא היו בקיאין בהלכות טו"ט. חולי' ד'. אין בקיאין בדקדוקי מצות כישראל. מגיל' ד' סע"ב אין הכל בקיאין במקרא מגילה. ר"ה כ"ט: אין הכל בקיאין בתקיעת שופר. ובלש' נקבה חגיג' ה' סע"א שאני בת ר"ח דקים ליה בגווה דבקיאה] —

בִּיקְיָא (או מל"י ἀφάκη linsenförmige Hülsenfrucht עיי' דיאסקארידים ב. קי"ח ובל"ע بِقِيَّة או מל"י βίκιον, βίκια בל"ר vicia בל"ע بِقَّة Wicke) ירו' דמעשרו' פ' העוקר שתלים (סוף פ"ה דנ"ב.) זרע ביקייא (הבקייא) [צ"ל הא בקייא] עצמה לא פי' בל"י ורו' וישמ' מין עשב וקטנית אשר זרעו שחור דומה לעדשה והזרע עם העשב מאכל בהמה). *[אחי"ה והדין עם ר"ב וכנ"ה ירו' סוף חלה ד"ס: מפני מה לא גזרו על הבקייא וכו', ותוס' מעשרו' ספ"ג זרע אסטים ובקיא] —

בֻּקְיוֹן (Possenreisser בל"ר אמצעי' bucco, buco; בוקיון Grimassenmacher בל"י μωκός בל'

הונגרי mokus בל"צ moqueur; מוליון Mundver-zieher בל"י μυλλαινῶν; לוליון Schwätzer λαλός, (ס)גלרין Schwätzer בל"ר λάλιος garrulus; סגלריון Puppen- Marionettenspieler מל"י אמצעית ומל"ר אמצ' σιγιλλάριον (sigillarius, בפ"ק דע"ז בגמ' אין בונין עמהן (ע"ז י"ח:) ת"ר ההולך לאסטדינין ולכרקום וראה את הנוחשים ואת החברין[1] כגון בוקיון מוקיון מוליון ולוליון סגרלין[2] וסגלריון[3] הרי זה מושב לצים פי' כולם עניני ליצנות הם. *[אחי"ה בנו"ג ההולך לאיצטדינין ולכרכום וראה שם את הנחשים ואת החברין בוקיון ומוקיון ומוליון ולוליון בלורין סלגורין הרי זה וכ'. וילק' תהלי' רמז תרי"ג הביא בשם ע"ז חני' כזה וראה את הנחשים והחברים כגון בוקיון מוליון ולולין סגלין סגלרין בלרין ובלריין מלרין ומלריין הרי זה וכ' ונ"ל שבעל הילק' אחז ג"כ בגי' הירו' ע"ז פ"א ד"ם. שאי' שם מוקיון מופיון מוליון מילרין מילריה סגילרין סגילריה ובתוספת' ע"ז פ"ב הגי' היותר מוטעת .. מיליון סגילאדין סגילאדה. בענין מלות זרות אלה כל אנשי חיל לא מצאו ידיהם ובתוכם גם רימ"ז במ"ר ח"א. קכ"ג וח"ב קכ"א אמר נואש לרוב מלות אלה ועל גי' הראשונות העיר שהם שמות פרטיים אבל אמת תורה דרכה שכל מלות אלה כינויים לליצנים כמו שרשמתי בתחילת הערך ותחת סגרלין גי' הנוסח של ש"ס בלורין ובאמת שוים בטעמן כי בלורין בל"י, וגרלין (כצ"ל ואות ס' בתחילת התיבה באה מתיבה הבאה אחריה) בל"ר פתרונה בעל דברים ופטפוטי מלים. ואנשים הדיוטים אלה היו אצל היונים ורומיים למלא שחוק פי של ההמון הבא לאיצטדין וכרקום Stadium, Circus וטוב ונכון הוא גי' הילק' (שם) ההולך ליצטדינין ולבית השחוק ולכרכום וראה את הנחשים וכ'] —

בקינום (בל"ם בוכינא מל"י ורו' gewundene Trompete, buccina, βούκινα, βουκάνη; סלפידס, סלפינגס בל"י σάλπιγξ ובל"ר אמצעי' (Trompete, salpings, salpix בפסיקת'[4] דר"ה המתחלת לעולם ה' (פסיק' דר"ב בחודש השביעי ונקראת פסיק' דר"ה צד קנ"ב.) ובויק"ר אמר אל הכהנים (פכ"ט) פי' לעולם ה' דברך: ר' יאשיה פתח אשרי העם יודעי תרועה (תהלי' פ"ט, ט"ז) וכי אומות העולם אינן יודעין להריע כמה קרנות יש להן כמה בוקינום יש להן כמה סרפיתות יש להן, ענין חצוצרות ושופרות המה. בוקינום לשון ערבי קורין לחצוצרות בוק [= بوق כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ול"ד ועה"ק אבל בשדפ"ע נשמט]. (א"ב פי' בל"י ורומ' קרנות וחצוצרות ושופרות ובנוסחאות דידן כתב כמה סלפינגס במקום ספרפיות וכן נראה שגרס בע"ה בע' סלפידס).* [אחי"ה ואולי שלפני ר"ב היה כך הגי' בב"ר אבל לפנינו אי' כפי גי' כ"י ו"ו כמו שכתבתי בפנים: כמה סרפיתות ונ"ל שצ"ל סלפידס וכ"ה בע' סלפידס ובכ"י ה"ב בכאן הגי' פרפיתות ובדפ"ע ספרפיות, בויק"ר סלפורנסי ובקצת דפוסי' סלפורגסי ובילק' פנחס רמז תשפ"ב וילק' תהלי' רמז, תת"ם סלפירס, ב"ר פצ"ט סולפירים. ילק' אמור, רמז תרמ"ה סנפירים, איכ"ר פיתחא כ"ג סרפינוס ורבינו גורס יותר טוב סלפידס עיי"ע ובילק' יחזק' כ"א רמז ל"ו סלפינוס וצ"ל בכולם סלפינגס כס"א שמובא בסמוך ועיי' הרב החכם ר' שלמה באבער בפסיק' שם אות מ' שהעיר כבר על הנוסחאות שונות והעיר עוד ברוחב בינתו על מדר' שו"ט מזמור פ"א ד"ה תקעו . . והלא או"ה יש להם ספק ידים וכ', וצ"ל סלפינגס כי בתחלה היה כתוב סלפידים ואח"כ נשתבשה המלה ונפרדה לשתים ספק ידים. וכן בתנחומ' נשא צ"ל תחת לפידין: סלפידין עיי' פסיק' דר"כ צד ה' ומ"ש החכם הנ"ל אות פ"ט. ודע שבל"ר אמצעי' מלבד מלה יונית הרשומה היה עוד המבטא salpix והיא סלפידס של גי' הערוך עיי"ע וכצ"ל גם כאן ונשתבשה המלה הזרה ע"י סופרים שאין בהם תבונה ודעת] —

* בְּקְלַאן (כל"ר אמצעי' gewundene Trompete (buccula=buccina שהש"ר פ' עד שהמלך העמיד עליהם בקלאנין בוקינס ושופר. ושם: התחיל העמיד עליהן בקלאנין הה"ד (שמות י"ט, ט"ז) ויהי קולות וברקים וג' ואין כל ספק בוקינס בא מגליון לפרש בקלאנין ובאמת בילק' שה"ש עד שהמלך רמז תתקפ"ג לי' ושם אי' העמיד להם קלנין לעורון וכ' וצ"ל בקלנין ולפע"ד היא מלה הרשומ' וטעמה בל"ר אמצעי' כמו בוקינס כלומ' שופר עיי"ע הקודם.

בַּקְלָם (בל"ם בוכלא מל"ר baculus ובל"י המאוחרת βάκλον (Stock, Stab, בב"ר בס"פ אלה תולדות נח (פל"ח) קם נסיב בקלסיה ותברהון ויהב

[1]) כ"ה בדפ"ר. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וכ"ה בדפי אמ'. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ודפי אמ', ובדפ"ר וויניצי' ועה"ק הגי' סגלדיון וצ"ל סגלריון ובכ"י ה"ב סנגלרין, ובפי' ר"ח כ"י לע"ז אי' ממש כגי' רבינו רק שם סגולרין וסגולרין וצ"ל בראשון: סגורלין ונוסחאות אחרו' עיי' בר"ם לע"ז צד כ"ג ושם: גרס ר' אלחנן הגלורין וצ"ל הגרולין. [4]) בדפ' וויניצי' בט"ס בפ"ק ונכון בכל כ"י ודפ"ר ודפי' אמש'.

ההוא בקולסה[1] בידוי דרבה דבהון ענין כלי שמכה בו הוא. (א״ב פי׳ בל״י מקל ושבט הוא). * [אחי״ה וכן פירושו בל״ר וסו׳ וכנ״ה בזבחי׳ ק״ה. דנקיט׳ לה בבקולסֵי ופירש״י במקלות נכון הגי׳ ורבינו הביא זה המאמר בע׳ קלס ג׳ וגרס רק בבי״ת אחד בקולסי ופליאה היא אחרי אשר היטב לפרש המלה בזה והיה צריך להביא בע׳ הנוכחי] —

* בְּקִילֵי, בַּאקְלֵי (בל״ע ופי׳ باقلاء, باقلى Bohnen) בה״ג ברכו׳ ח׳: כל מיני קטניות כגון חמצי וטלפחי ובקילי וכ׳, ובהלכו׳ יין נסך דקכ״ב ע״ג והני קליות דמזבני גוים בשוקא כגון בקילי וחמצי כולהו שרי׳ וכתב התשב״ץ ח״ג סי׳ י״א ולפי פי׳ בה״ג שפי׳ יתושין שבכלוסין באקל״י בל׳ ערבי, ובאקלי הם פולין ע״כ ועיי׳ קול מבשר להחכם ר׳ יעקב רייפמאן צד ט״ז. ובאמת המלה בל״ע הרשומה טעמה פולין וכן טעם חמצין בל״ע حمص אפונין עיי״ע אפונין וע׳ חמץ ד׳ ועיי׳ ע׳ טלפח.

* בקם עיי״ע מקס.

בקע (= בִּקְעָה א׳) מל״מ Bruchebene ב׳) מל״ע بقعة Baumfeld) בפ״ק בפסחי׳ בגמ׳ אין חוששין (פסחי׳ י׳.) ספק על ספק לא על היינו בקעה דתנן בפ״ו בטהרות (מ״ה; ב״ב נ״ה: ע״ז ע׳.) נכנס לבקעה בימות הגשמים והטומאה בשדה פלונית וכ׳, ובר״ג המוכר את הבית (ב״ב ס״א: המוכר שדה לחבירו בבקעה גדולה וכ׳, פי׳ בקעה היינו באגא[2] יש בה שדות הרבה[3] ובר״ג דשבת (ו׳:) ובקעה אינה לא כרשות הרבים ולא כרשות היחיד והא תנן בפ״ו בטהרו׳ (מ״ז; ב״ב קנ״ג: וירו׳ שבת פ״א ד״ב ע״ד וירו׳ ב״ב פ״ט די״ז. ועיי׳ תוספ׳ ב״ב שם ד״ה אמר רבא) בקעה בימות החמה רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטומאה, בימות הגשמים רשות היחיד לכך ולכך פי׳ לפי שמלאה מים ואין אדם נכנס בה לכך רשות היחיד לזה ולזה, פ״א בימות הגשמים רשות היחיד לכאן ולכאן לפי שיש בו תבואה ואין רגל אדם מצוי שם ויש פי׳ [נ״ל דצ״ל וכן יש פי׳ עיי׳ תוספ׳ סוף ד״ה אמר רבא בב״ב הנ״ל] בגמ׳ דשבת. * [אחי״ה וכן משמע מתוספתא טהרות פ״ז ועיי׳ ר״ש לטהרו׳ פ״ו מ״ז. ופי׳ בקעה בל״ע שדה ולזה היטב עולה יפה כ״י ו״ו שהשוה בקעה לענין באגא שבא פי׳ לעיל] —

בְּקַע = בְּקִיעַ (בל״ע بقعة Ebene, in der eine Wasseransammlung sich befindet, או צ״ל נקיע מל״ע نقعة עיי׳ סוף הערך) בפ״ק דמשקין בגמ׳ ועושין נברכת במועד (מ״ק ח׳:) מאי נברכת אמר רב יהודה בקיע והא תניא הנברכת והבקיע (אמר רב יהודה)[4] אמר אביי וכי תימא רב כהנא. (א״ב בנוסחאות אביי ואי תימא רב כהנא כתוב) (גוה ובר גוה)[5] [גיהא ובר גיהא]. פי׳ בקיע כדגרסינן בלא יחפור (ב״ב י״ט.) ולא נברכת הכובסין ופי׳ ר״ח (עיי׳ תוספו׳ מ״ק שם ד״ה גיהא) שם אין חופרין כגון בקעה לעשותה נברכת הכובסין אלא א״כ הרחיק מן הכותל ג׳ טפחים א״ר נחמן אמ׳ רבה בר אבוה לא שנו ג׳ טפחים אלא מן הבקיע ששורין הבגדים לתוכה ומחמצין אותם כמים ובמיני נתר כדי לכבסם אבל מן הנברכת העשויה (למנדיאן)[6] [למן נדיין], פי׳ להטיל בתוכה הבגדים לכבס בנדנוד בהולכה ובהובאה ברגלים או בכלי עץ כדרך שהכובסין עושין ומנתזין ניצוצות טיפות של מים על הכותל לא סגי ליה ג׳ טפחים אלא צריכה להרחיק ד׳ אמות[7] ר׳ חייא בר אויא (ב״ב שם) מתני לה בהדיא ולא נברכת של כובסין אלא א״כ הרחיק משפת מחמצן[8] ולכותל ג׳ טפחים וסד בסיד ומפורש במסכ׳ משקין (מ״ק שם) דתנן ועושין נברכת במועד ואמר מאי נברכת אמר רב [יהודה] זה בקיע פי׳ [אחר] בקיע אבן של כובסין והתניא מרחיקין את הנברכת ואת הבקיע אמר אביי וכי תימא רב כהנא גיהא ובר גיהא[9]. פי׳ דוכתא דמתקני לחבוט בו בגדים אתרא רויחא ומנה לכותל ד׳ אמות ומתקני ובסופה דמן נדיין [בדפ״ע בט״ס דמנדיאן, אבל בכ״י לנכון] דוכתא לחוורי בה מאני ומקריא שפת מחמצן[10] והיא בר גיהא ומשפת אותו מקום ולכותל ג׳ טפחים ומסתייע[11] זה הפי׳ מתלמוד א״י דגרסינן פ׳

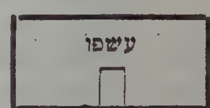
---

1) כ״ה בכ״י ו״ו וכ״ה בזבחי׳ בסמוך, ובדפ״ע בוקלסה ובכ״י ה״ב בקלסה. 2) כ״ה רק בכ״י ו״ו וכן משמע בדפ״ר אך שם בט״ס בחא וצ״ל באגא עיי״ע באג. 3) וכ״נ מפירש״י לפסחי׳ ומפי׳ הרשב״ם לב״ב ומפה״מ לרמב״ם לטהרו׳ שם. 4) ב״ס ט״ס ובא משורה שלפניה ובאמת לי׳ בסמוך בקרוב לסוף הערך. 5) ונוסח היותר טוב כגי׳ כ״י ו״ו ל״ד ה״ב ודפ״ר בע׳ גיהא. 6) וצ״ל כמו בכ״י ו״ו וכ״ה בעי׳ נד. 7) ובר״ץ גיאת הלכי חו״ה עמוד י״ג כך מפורש הסוגי׳ מאי נברכת בקיע והוא בר גיוהא שהכובסין חופרין חפירה וסדין אותה בסיד לשרות בה הבגדים ונקראת גיוהא ועושין מצירה כשעושין חציה [ומשובש וצ״ל ועושין חפירה קטנה בצידה עיי׳ יצחק ירגן שם] וכשמוציאין את הבגדים מן הגדולה מטילין אותן לתוכה כדי לנקותן ולכבסן ונקראת בקיע ובר גיוהא וכ׳, והרא״ש במ״ק סי׳ י״ג פי׳ בקיע כעין קברות שלגו. 8) כ״ה בנוסחי׳ וכ״ה בכ״י ו״ו וה״ב ובדפ״ר, אבל בדפ״ע בט״ס מנדיאן. 9) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד וכ״ה בנוסחי׳ וכן בכ״י ש״ס ובדפ״ע גוהא ובר גוהא. 10) ובדפ״ע בט״ס מנדיאן. 11) נשמט בכ״י ו״ו ול״ד עד גמירא ולא ידעתי למה ואי׳ בנכון בכ״י ה״ב.

משקין (פ"א חל"ו ר"פ ע"ד) יעושין נברכת במועד זה הבקיע כל שהוא תושב נקרא בקיע. (א"ב בנוסח' שלנו כתוב משפת מחמצן ולכותל ג' טפחי' כלומ' שמרחיקין משפת הבקיע ג' טפחי' אבל לפי גי' הערוך גרסינן שפת מנדיאן כי המנדיאן הוא גוהא. שפת מנדיאן הוא בר גוהא והוא מובדל מן המנדיאן). * [אחי"ה אמת הדבר שכן גי' הערוך בדפוסי' אבל בכ"י עתיקי יומין וכן בדפ"ר הוא כגי' שלנו כהוכחתי. ודע שמלת בקיע בל"ע הוא מקום פתוח לרוחה בשדה ששם נקבצים המים ונעשו כמו בריכת מים וכן טעם מלת נקיע בל"ע ויש להעיר כי באמת בכ"י מ' למ"ק ובכ"י רש"י הגי' תחת בקיע: נקיע והוא מלשון נקעים מלאים מים מ"ק ג'. עיי' ד"ס מ"ק צד י"א וכן פי' רבינו בע' נקע נקעים מים פי' בקיעות של שדות כעין גומות ע"כ. ופי' גיהא בל"ע جيئة מקות מים ובריכה ונ"ל שלזה כיון הירו' מ"ק בדיבור כל שהוא תושב כלומ' המים מקובץ ומיושב במקום אחד וקצת מזה עיי' פירוש מ"פ שם. ומלת נהיין בל"ע ندى ארץ שכלה משקה ומקום מלא לחות ועיי' עוד ע' נד. ועוד נ"ל שבפי' ר"ח יתכן להיות כי גם הוא גרס נקיע בפרשו: בקיע ששורין הבגדים בתוכה וכ' כי בל"ע נקע פתרונו שורה במים. ובזה הכל על מקומו יבא בשלום] —

בָּקַע (מל"מ spalten, durchbrechen; בֵּית בִּיקוּעַ der Theil eines Grabscheits, womit Holz gespalten wird; בְּקַעַת Holzstück, Span) בפי"ג בכלי' הסייף והסכין (מ"ג) קרדום שניטל עושפו[1] טמא מפני בית ביקועו[2] וזה צורתו[3]

כ"י ה"ב

ולכ"י ב"ר הצורה כזה:

וכפכ"ט בכלי' (מ"ז) יד קרדום של ביקוע[4] ושל עדיר ששה. פי' קרדום שמבקעין בו העצים מן (בראשי' כ"ב, ג') ויבקע עצי עולה[5]. ואפי' אוכלת בְּקָעִיּוֹת בפ' השוחט אחד בעוף בגמ' השוחט את המסוכנת (חולי' ל"ז:) "פי' חתיכות של עצים". * [אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לחולי' שם. וכנ"ה במד' קהל"ר פ' אמרתי אני (קהלי ג', ס"ז) הוציאו את מוחו בגזירין פירוש בבקעיות ונראה לי שהיא הגהת איזה סופר שראה ברש"י סנהד' פ"א: גזירין: פקעין. ועוד עיי"ע דיופלי' ובירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד לי' עיי"ע גזר ב'. והיחיד בקעת א' בשבת י"א: חקק קב בבקעת בשבת וכ' עיי"ע קב א', ושם כ"ט רע"א נכרי שחקק קב בבקעת ישראל מסיקה ביו"ט. ביצ' כ"ב. ותוספ' שם ספ"ג אין מכבין את הבקעת וכ"ה בירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג, ב"ק ל"ב: נתזה לו בקעת, ירו' מכו' פ"ב דל"א ע"ג נתזה הבקעת עליו ורש"י לביצ' לועז אישטיל"א ולסנהד' פ"א: אשעל"ש והוא Holzsplitter, Span, éclat]. אי אתה מודה שמא יבקע הנוד ונמצא שותה טבלים למפרע א"ל לכשיבקע הנוד בר"ג דכל הגט שנכתב (גיטי' כ"ה. חולי' י"ד: יומ' נ"ו: סוכ' כ"ד. תוספת' דמאי פ"ז, ירו' דמאי פ"ז דכ"ו: ירו' גיטי' פ"ג דמ"ה.) פי' לכשיִבָּקַע הנוד ונשפך היין ואין שם יין בנוד שיאמר זה התרומה והמעשר אם באותה שעה ישתה הן טבלים אבל קודם שישפוך הנוד לא. בפ' שואל את הפרה בגמ' שואל את הפרה ושילחה לו (ב"מ צ"ט.) ובפ' האיש מקדש בו ובשלוחו בגמ' האומ' לה התקדשי לי בתמרה זו (קידושי' מ"ו:) א"ר הונא השואל קרדום מחברו בִּקַע[6] בו קנאו לא בקע בו לא קנאו. * [אחי"ה מל"מ הוא וכנ"ה בקל בהשאילה: אהלו' פ"ו מ"ז, פ"ט מי"ד טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת, קהל"ר פ' ועוד ראיתי והיה הדם בוקע ועולה, והרבים: מדר' שו"ט מזמ' ע"ח שהיו (הצפרדעים) בוקעות אותם באמרם אנו שלוחי המקום והם נבקעות לפניהם, ובילק' תהלי' רמז תת"כ הגי' הצפרדעים היו בוקעות ועולות לתוכן, ועיי' בקצת שינויים שמ"ר פ"י, מד' שו"ט שם וילק' שם שרשי התאנה שהם רכין ובוקעין את הצור ושם ושם, ובילק' ש"א רמז ק"ב שרשי חטה בוקעים בארץ חמשים אמה וכ', ירו' פסחי' פ"א דכ"ז: חצר שהרבים בוקעין בו. בפיעל: ע"ז ס"ה: במשנה יין נסך שנפל ע"ג ענבים . . אם היו מבוקעות אסורות ושם סוף העמוד מבוקעות אין שלא מבוקעות לא . . שאני חיטי הואיל ואגב צירייהו כמבוקעות דמיין, שבת ס"ז: המבקעת ביצים בכותל ורש"י גורס המקבעת

[1]) בל"ס עֲשפא עיי"ע עשף פירושו שהוא פי' רה"ג בסר"ט צד ט'. [2]) כ"ה עיקר הגי' וכ"ה בע' עשף ובנו"ג בית בקתו וגי' ביקוע אי' ג"כ בפירה"ג לסרט"ה צד כ"א. [3]) בדפ"ע חסרה הצורה ואי' רק בכ"י ה"ב וב"ר עיי' בפנים. [4]) בנו"ג בקוע אבל בפי' רה"ג שם ביקוע וכ"ה בירו' מגילי פ"א דע"א רע"ב בקורדום של בקיע וכצ"ל בירו' נדרי' רפ"ד דל"ח ע"ג תחת של בקעי ובק"ע באמת הגי' של ביקוע וכן הגי' סיפרא ר"י בהר כיסוח וביקוע. [5]) וכ"ה בפירה"ג שם ושם עוד פי' מ?א ונ"ל לתקנו מרא והוא ל"ע مرفي קרדום. [6]) בנו"ג ביקע.

ופירשו כרבינו שהוא גרס ג"כ המקבעת עיי"ע קבע א'. ירו' ביצ' פ"א ד"ס. ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ג מעשה בבניו של יהודה בן שמועיי שביקעו (שבקעו) להם זאבים יותר משלש מאות צאן וכ'. ירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ב מבקעין בקורדום, הפעיל: שביעי' פ"ד מ"ה המבקיע בזית. ירו' כלאי' פ"ג דכ"ח ע"ד להבקיע ד' שורות בבקעה. והשם בְּקִיעָה שבת ק"א. בקיעת דגים, קהל"ר פ' כי כל ימיו בקע לי ב' בקיעות ובב"ר פכ"ז הגי' בקעיות וקהל"ר פ' מסיע שתי בקיעות שבקע אברהם. ויק"ר פי"ט וקהל"ר פ' בעצלתים הדין בקיעה ויותר טוב גי' רבינו בע' בז ה' עיי"ש וכ"ה בשהש"ר פ' נרד] —

* בְּקִיַע (בל"ע بٰاقِعة erfahren) ב"ב קס"ד: ומי בקיע רב במקושר וכ', וגי' הע' פקיע, עיי"ע פקע ז' ופי' כמו בקי, סנה' ה': בקיע במומי, שבועי' מ"ב. דכמה דנפישי בקיעי טפי פי' בל"ע מורגל ובקי.

* בְּקִיעִין (= פְּקִיעִין E. N. einer Stadt zwischen Jabne und Lydda) עיקר מקום מושבו של ר' יהושע עיי' סנהד' ל"ב: חגיג' ג'. וירו' חגיג' רפ"א דע"ה ע"ד. ועיי' מכילת' בא פט"ז ותכונתה היתה בין יבנה ללוד וכעת לא נודעה.

* בִּקְעֲתָא (מל"מ בקעה Thal, Ebene) ב"ר פ"י למיחצד בהדא בקעתא, ירו' שביעי' פ"ג דל"ד ע"ג פקועא דבקעתא, עיי"ע פקע א' ובהרכבת שמות מקומות הרבה פעמים ד"מ בקעת בי טרפא עיי"ע בי טרפא, בקעת בית כוזבא תנחומ' ר"פ חקת, בקעת בית נטופה עיי"ע בית נטופה, בקעת (בקעתא) בית רמון מד' איכ"ר א', י"א, ב"ר פס"ד ירו' חגיג' פ"ג דס"ח ע"ד וידים מוכיחות כי היא בקעת ידים גיטי' נ"ז. עיי' גרעטץ קורו' היהוד' ח"ד, ב' צד ת"ס ואילך, בקעת בית שפורייא ויק"ר פכ"ב עיי' נייבויער צד פ"א, בקעת בית תופת במ"ר פי"ח, בקעת יטבת תוספתא נדה פ"ג עיי"ע ידפת. בקעת עין סוכר מנחו' ס"ד: ועל תכונתה עיי' מהרי"ש ת"א צד צ': בקעת פני מנון שמ"ר פנ"ב. והקבוץ ב"ר צ"ח שתי בְּקָעוֹת.

* בָּקִיק (בל"ם בְּקִיקָא morsch, faul) בכל אלהי מצרים אעשה שפטי' (שמות י"ב, י"ב) תי"ר א' טעוות פחרא מתעבדין בקיקין ועיי' לבמד' ל"ג, ד'. פי' בל"ם רקוב.

בָּקַר (spalten, pflügen) ובהשאילה דרש וחקר להבדיל בין דבר לדבר וכן בל"ם ובל"ע بقر) בחולין בפ' ב'[1] (חולי' ל"ב. ושם ט'.) ר' שמעון אומר אם שהה כדי ביקור ובגמ' כדי ביקור טבח חכם פי' בדיקת הסכין. * [אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לחולי' ל"ב. וכנ"ה פסחי' צ"ו. טעון ביקור, כריתות י"א. בביקור תהיה עיי"ע בקר ד'. והפעל כמו בל"מ ענינו דרש וחפש כתוב' ק"ו. מבקרי מומין שבירושלים. ירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג ביקרן ממומין. חגיג' ט': אין אומרים בקרו גמל בקרו חזיר אלא בקרו טלה ואי זה זה ת"ח שפירש מן התורה, קהל"ר פ' מעות אין אומרים בקרו גמל ואת מי מבקרין את התמידין, ירו' ברכו' פ"ד ד"ז: טליים מבוּקָרים, אסת"ר פ' ויהי בימי לכשאבקר פנקסותיהן וכ', ב"ר ר"פ פ"א נתבקרה פנקסו עיי"ע אחר ג', תנחומ' ס"פ וישלח פנקסו מתבקרת (ב' פעמים). ובענין מבקר חולה והשם ביקור חולה הרבה פעמים בש"ס עיי' ברכו' י'. י"א. כ"ח: שבת י"ב. ושם: קכ"ז. נדרי' ל"ח: ל"ט. ושם: מ'. מ"א. גיטי' ס"א. סוט' י"ד. ב"ק ק'. ב"מ ל': סנהד' ס"ח. ע"ז י"ח. אבדר"נ פ"ל ופמ"א, ב"ר פמ"ט ותרג' ירו' א' לשמו' י"ח, כ' הדרך זה ביקור חולים וכ"ה במכילתא שם] —

בָּקַר (= פָּקַר freigeben, sich eines Eigenthums-rechts begeben; הֶבְקֵר = הֶפְקֵר Freigebung, herrenloses Gut; בַּקְרְנוּתָא Freiheit, Ausgelassen-heit; בַּקְרִין Freie, Zügellose) בפ"ק דפיאה (מ"ג) נותן משום הבקר. (א"ב בנוסחאות שלנו כתוב הפקר). * [אחי"ה אבל בכ"י מ' ובירו' אי' כגי' רבינו והרבה מצוי בירו' ד"מ ירו' פיא' פ"ג די"ז ע"ג והבקר חייב בפיאה ושם פ"ה די"ח ע"ד הבקר בית דין הבקר וכ"ה בירו' שקלי' פ"א דמ"ו. — ירו' פיא' פ"ו די"ט: וירו' נדרי' פ"ד ל"ח ע"ד (הרבה פעמים) הבקירו הבקר . . אין הבקירו הבקר, וירו' פיא' שם הבקר לבהמה וכ', ירו' מעשרו' רפ"א דמ"ח ע"ג וירו' חלה פ"א דנ"ז סע"ג . . היא פיאה היא הבקר, פיאה פ"ו מ"א לגי' כ"י מ' וירו' שם הבקר לעניים הבקר וכ"ה בעדיו' פ"ד מ"ג וירו' כתוב' רפ"ח דל"ב. (ובבבלי ב"מ ל': הגי' הפקר), ירו' גיטי' פ"ז דמ"ח ע"ד אף בהבקר כן. וכן הפעל שם וירו' פיא' פ"ו די"ט: שדי מובקרת . . וירו' פיא' שם בשהבקירה לזמן מרובה אבל הבקירה לזמן מועט . . בשהבקיר סתם וכ', ירו' דמאי פ"ג דכ"ג: ואין המבקיר מבקיר בגסה . . כיון שאדם מבקיר בדבר ויצא מרשותו הבקירו הבקר ועיי' ירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד. ירו' שקלי' פ"א דמ"ו. התקינו שיהו מבקירין את כל השדה.

---

[1]) כ"ה בדפ"ר.

ירו' שביעי' פ"ט דל"ט. ואבקרה קומיהון, רות רב' פ' ותקם היה (מבקר) [צ"ל מבקיר] גרישין] — תשממנה ונטשת (שמות כ"ג, י"א) תר"י [א'] תשממון יתה ותבקרון יתה [1]) אני ידעתי את זדונך (ש"א י"ז, כ"ח) תרג' ית בקרנותך, וישכר בהם אבימלך אנשי רקים ופוחזים (שופטי' ט', ד') תרג' ואגר בהן אבימלך גברין סריקין [2]) ובקרין.

בָּקָר = בַּקְרָא, בַּקְרְתָא (בל"ם בקרא Rinder-heerde; בַּקְרוּת, בַּקְרוּתָא בל"ע بقرة Rinderei, Rinderstallung; בַּקָר בל"ם בַּקָּרָא Rinderhirt) בר"ג דמי שהפך (מ"ק י"ב.) ושאר כל הבהמות מכניסין אותן לבקרות. ובב"ר פכ"א (פ"כ [3]) הרבה ארבה עצבונך והרונך: והא בַּקְרוּת [4]) של אנטונינוס היתה רובעת והרביעו ממנה בקרות של ר'. והיה למשלח שור (ישעי' ז', כ"ה) תרג' ויהי לבית ארבע בקרן דתורין, ואל הבקר רץ אברהם (בראשי' י"ח, ז') תרג' ולבקרותא רהט אברהם, שגר אלפיך (דברי' ז', י"ג; כ"ח, ד') תי"ר [א'] בקרת תוריכון, ותרג' שלנו [5]) בקרי תורך. פי' מקום ששם עומדין השורין, בר"ג דהשוכר את הפועלין (ב"מ פ"ד.) הוה עיילא בקרא דתורי בין חד לחד [6]) פי' צמד בקר, ובס"ג דהמפקיד (שם מ"ב:) בקרא שומר שכיר דיתמי הוא. ובפ' הכותב לאשתו בגמ' הניח פירות תלושין (כתובי' פ"ד:) ההוא בקרא דיתמי. ובפ' אחרון דסוט' בגמ' [בסמוך] עד ימין היה [7]) פטיש (סוטי' מ"ח. ועיי"ע זמר א') א"ר הונא זמרא דבַקָּרֵי ודנגדי שרי ודגלדאי [8]) אסיר, פי' נגדי מושכי הספינות, בקרי מושכי המשואות עם הבקר והם מזמרין בשביל שתהא עזר למושכים ועיין בהון רב הונא ולא היה בהן גדופין והתיר, דגלדאי שהן עבדנין היה בהן גדופין ואסר. *[אחי"ה וכנ"ה ירו' ביצ' פ"ה דס"ג: המוסר בהמתו לבָקָר, ב"מ מ"ב: אנא לבקרא מסרתיה פי' רועה בקר ובל"מ בּוֹקֵר (עמוס ז', י"ד) — וכגי' דפ"ע אי' ג"כ בקורת ירו' פסחי' פ"ד דל"א רע"ב מוליכין אותה לבקורת, ירו' יבמות פ"ד ד"ו, בקורת משל מלכות עיברה, וירו' נדה פ"א דמ"ט: בקורת של אנטנינוס וכ', ובתוספת' בכורו' כ"א, ד"ה ת"ק הגי' בקורות וצ"ל בקרות ובירו' סנהד' ספ"ז דכ"ה. ע"ד גנב ליה עגל מן בקרותא ואיתי ליה (כ"ה בד' זיט' רק שם ג"כ בט"ס בקורתא ובדפ' קראטשי' נשתבש יותר עיי"ש), איכ"ר פ' טומאתה חד בענא חד בבקרותא פי' רפת של בקר וכ"ה בל"ע] —

בְּקַר = בִּקֹּרֶת (לדעת רבינו מהשם בקר ג' או מן קרא, אבל לפע"ד מערך בקר א' ופירושו strafgerichtl. Untersuchung) בכריתות בס"ג דפ' ד' מחוסרי כפרה (י"א.) ת"ר בקרת תהיה (ויקי' י"ט, כ"א) מלמד שהיא לוקה יכול שניהן לוקין ת"ל תהיה היא לוקה והוא אינו לוקה [9]) מאי משמע דהאי בקורת לישנא דמלקות תהא בקראי (כדתנן) [צ"ל כדתניא] (ב"ק ל"ב: מכו' כ"ג.) גדול שבדיינין מקרא וכ'. *[אחי"ה המפרשים רס"ג ראב"ע, ר' יונה ורד"ק ור"ד די לארא פותרים בקרת בענין מלקות ברצועה של בקר וכן פירשו החכם הנוצרי בוכארט בספרו היעראזאיק' ח"א דרע"ז ועוד פי' הרד"ק בספר השרשים ע' בקר או יהיה הבי"ת במקום פ"א . . ופי' בקורת תהיה להפקר היא לפי שלא חופשה ע"כ לא יומתו אבל מלקות יש עכ"ל. ול"נ שהמלה מלשון ביקור מע' בקר א' וכ"ה בכריתות שם כפי' ר' אשי אמר בביקור תהיה פי' אומדין אותה ומבקרין ומחפשין אותה אם יכולה לקבל ארבעים וכן מלת פקד בעברי' אישתמע לב' אפי' שמירה ועונש וכן העתיקו ע' זקנים בקרת ἐπισκοπή ופתרונה פקידה ועונש. ומהגזרה הזאת ג"כ איגרת ביקורת כתובי' פי"א מ"ה דף צ"ט: וק': מגיל' פ"ד מ"ה, ירו' מגיל' פ"ד דע"ה: סנהד' פ"א מ"ב וירו' סנהד' פ"א די"ט: ועיי"ע אגרת פי' הכרזה שעל ידה מבקרין בני אדם]—

בִּקְתָא (מלש' בקטרי' viç = Clan, Familie, Haus ומכנו בל"י οἶκος ול"ר vicus בל"י אמצעי βίκος; בת ביקתא Tochter eines Clans, von gleichem Fall; בְּנֵי חָדָא בִּיקְתָא Kinder einer Familie, gehören zu einer Gattung) ביבמות בר"ג דפ' יש מותרות (פ"ד.) אלא משום בת ביקתא פי' משום זו הסמוכה לה במשנה והוא חלל שנשא כשרה ואיידי דתנא בבת ביקתא נשא תנא סיפא נמי נשא. ובכתוב' בס"פ נערה שנתפתתה (נ"ד.) תני רב יוסף בביתי ולא בביקתי. פי' בהרויח בביתי ולא בעקתי בדוחקי. ובפ' הנושא בגמ' אלמנה שאמרה אי אפשי (כתובי' ק"ג.) ובפ' הקומץ רב' בסוף הלכה שתי מנחות (מנחו' כ"ד:) אביי אמר אפי' מטמא אחד נמי שניהן מצטרפין מ"ט כולהו נמי בני ביקתא דהדדי נינהו, ובמעיל' בס"ג דקדשי

[1]) בתרג' בשינויים אבל ראיה לגי' רבינו מצאתי בירו' פיאה פ"ו די"ט: עיי"ש. [2]) בנו"ג בסירין אבל גי' המתורגמן בע' סרק אי' הוא כגי' רבינו. [3]) בכל כ"י אי' לנכון פרשי' כ"א אבל בדפ"ע בט"ס כ"ח. [4]) בדפ"ע בט"ס בקורת. [5]) כונתו לתרג' אונקלי' ועיי"ע בעץ. [6]) בנו"ג בינייהו. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו. [8]) וכן גרס רבינו בע' זמר א', ובנו"ג דגרדאי.
[9]) וכ"ה בספרי לויקי' שם מכות היא לוקה והוא אינו לוקה.

מזבח (י"ז:) ר' אשי אמר ראשון ושני לגבי שלישי בני חדא ביקתא אינון. בר"ג דהמוציא יין (שבת ע"ז:) ביקתא בי עקתא[1]) כלומ' מקום צר הוא ושני ענינים לביקתא יש לשון שכינות ויש לשון בית. *[אחי"ה ואמת נכון הדבר שטעם המלה בל"פ בית ומשפחה וממנו נגז' ל"י הרשומ' וכן ל"ר ול"י אמצעי' הרשומה ומן מלה רו' vicus נאצלה מלה רומי' vicinus שכן עיי' פערלעס בספרו עט"ש צד פ"ב וכן פירש"י למעילה ומנחו' בית וליבמ' בצדה, ופירושו של גמ' בשבת ביקתא בי עקתא בדרך אגדה הוא וכן כל הדוגמאות שם ד"מ אסיתא בוכנא ואסיתא. ועפ"י אגדה זו פי' רבינו ורש"י בכתוב' אבל מסוף דברי רבינו ניכר שראש דברו איננ אמת] —

בַּר (בל"פ بار Erlaubniss) בג' דפ' לולב וערבה (סוכ' מ"ה:) ובחלק בענין משיח (סנהד' צ"ז:) הא דעיילי בבר הא דלא עיילי בבר. פי' ששמענו החשובין הנכנסין בלא רשות המלאכים העומדין לפני השכינה מועטין אבל אותן שאין נכנסין עד שימלכו עם השכינה המלאכים הרבה וי"א הצדיקים העולין בגן עדן בבניהן כלומ' שיהא צדיק ובנו כמותו כמו ר' שמעון ובנו מועטין בדור הזה. *[אחי"ה ופי' ראשון הוא העיקר וכן פירש"י וטעם המלה בל"פ רשות ועוד נ"ל שמלת בר הוא חיצון עיי"ע בר ד' ושיעורו בית ודירה החיצונ' בגן עדן וכן נאמר בחגיג' ה': וי"ג רע"א הא בבתי גואי הא בבתי בראי] —

בר = בְּרַר (aus- absondern, wählen, klar dar-thun; בָּרוּר klar gemacht, rein, ein-leuchtend; שטר בֵּירוּרִין Wahldocument) בכלאים פ"ב (מ"א) וב"ב פ' המוכר פירות לחברו בגמ' הרי זה מקבל עליו רובע טינופת לסאה (ב"ב צ"ד:) וכל סאה שיש בו רובע זרע ממין אחר ימעט ר' יוסי אומ' יבור ומפורש (שם ובמ"ק ו'. ואילך) היינו טעמו דר' יוסי משום דמיחזי כמקיים כלאים. ובפ"ב במעשרו' (מ"ו) האומר לחבירו הילך איסר זה בכ'[2]) תאנים שאבור לך[3]) בורר ואוכל וכ' ובפ' כלל גדול בגמ' אבות מלאכות (שבת ע"ד.) ת"ר היו לפניו מיני[4]) אוכלים בורר ואוכל בורר ומניח. ובמשנ' פ"ק דביצה (י"ד:) הבורר קטנית ביו"ט ב"ש אומ' בורר ואוכל וכ' תניא (שם) רבן גמליאל אומ' מחלוקת[5]) כשהפסולת מרובה על האוכל וכ', פי' בורר נוטל פסולת מן האוכל ומשליכה או נוטל האוכל ומניח הפסולת, ובפ"ק דב"מ (כ'.) שטרי בֵּירוּרִין וכל מעשה בי"ד הרי זה יחזיר גמ' מאי שטרי בירורין הכ' תרג' שטרי בירורין: שטרי טענתא שימוש בי"ד. ר' ירמיה אומ' זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד. ובפ' גט פשוט פ' בתרא דב"ב (קס"ח.) שטרי בירורין וכל מעשה בי"ד אינו אלא מדעת שניהן ושניהן נותנין שכר פי' שטרי טענתא בי"ד שקיבלו טענות בעלי דינין וכתבום בשטר[6]) ובכריתות ר"ג דפ' אחרון (כ"ד.) המביא אשם תלוי: מנחת קנאות לאו לכפרה קא אתיא אלא לברר עון, פ"א [צ"ל ס"א] לגרר. ובר"ג דסנהדר' (ז': וכ"ה שבת קמ"ה: ילק' משלי רמז תתק"ם ועיי' סנהד' ע"ב.) אם ברור לך הדבר כבוקר אמרהו "פי' אם ברור לך הדין כמו שברור לך הבוקר שהיא שעה אחת[7]) של יום בלא ספק, אמר לחכמה אחותי את (משלי ז', ד') אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך מן התורה פי' כאחותך שיצאת ממעי אמך שהיא אסורה לך אמרהו ואם לאו אל תאמרהו". ובס"ג דפ' מי שמת (ב"ב קנ"ט:) אתא לקמיה דר"ג א"ל זיל ברור אכילתך פי' ברור דבריך כי אכלתה שני חזקה. ובפ' מי שמת בגמ' שכיב מרע[8]) שכתב כל נכסיו (שם קמ"ז.) ת"ר ג' דברים צוה אחיתפל לבניו וכ', תניא. אבא שאול אומ' יו"ט של עצרת ברור סימן יפה לכל השנה ועיקר הדבר מפורש [בתוספתא] תחילת מסכת ערכין (ספ"א) כי כך היה יום נתינת התורה צח וברור [בתוספתי שם בכמה שינויים עיי"ש]. ובכל היד בפ"ב בנדה (י"ט.) וכקרן כרכום בברור שבו פי' כרכום דרכו לצמוח ג' שערות בכל שורה והשער האמצעי הוא המובחר והברור. ברור (לך יום מיתה) [וצ"ל לו מיתה] יפה (פסחי' ע"ה. כתובי' ל"ז: סוטי ח': ב"ק נ"א. סנהדר' מ"ה. נ"ב.) כבר פירשנו בע' (בו)[9]) [צ"ל בז] [ב']. *[אחי"ה ובזה נסתלקה תמיהת הגרי"ב בהפש"ב — ודע שיותר טוב לסדר המלה

---

1) בכ"י ו"ו בט"ס ביקעתא. 2) כ"ה בכ"י ודפ"ר וכ"ה בכ"י מ' אבל בדפ"ע בט"ס בבי' ובנו"ג בעשר וצ"ל בעשרים וכ"ה בירו'. 3) בנו"ג לי. 4) כ"ה בנוסחאות וכ"ה בדפ"ר אבל בשרפ"ע שני מיני וכ"ה בשבת שם בסמוך אבל בכ"י מ' גם שם ל"י שני עיי' ד"ס שם צד ע"ט. 5) כ"ה גם בכ"י מ' וכ"ה במ"מ פ"ג מהלי יו"ט הלי ט"ו ובנו"ג א"ר גמליאל בד"א, והגהת הגרי"ב רשב"ג בלתי נכון הוא. 6) ועיי' רשב"ם לב"ב שם ויש יתרון לדעת ר' ירמיה ומפורש בהרחבת ביאור בירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. ושטרי בירורין ר"י אומר [והוא בלי ספק ר' ירמיה של בבלי] קומפרומיסין [compromissum עיי"ע במ"ע] זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד. ובירו' ב"ב ספ"י ד"ז ע"ג אפי' בשטרי בירורין בי"ד עושין לו קיום. 7) בפי' ר"ח כ"י לסנהד' (בקיבץ כ"י אנגיליקי' דף ע"ג) הגי' יותר הגונה ראשונה. וכל הפי' הועתק משם. 8) כ"ה בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע ש"מ בקיצור. 9) בכ"י ל"ד בן וט"ס הוא.

בע' ברר כי זה עיקרה ובכל המקומות ענינה כמו בל"מ הפריש והאציל, וזך וצח. וכנ"ה עוד בקל: פיאה פ"ב מ"א יבור, סנהד' פ"ג מ"א זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושניהם בוררין להן עוד אחד ועל היסוד הזה בונה לו ר' ירמיה פירושו של שטר בירורין עיי' לעיל. ובירו' שבת פ"ז ד"י. כמה פעמים משום בארו. ובכתוב' מ"ו. דרש ופרשו השמלה (דברי' כ"ב כ"ז) ובוררין את הדבר כשמלה חדשה ונ"ל שדרש כמו ופרשו. ובפיעל: ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג דש זרה בירר. ירו' סנהד' פ"י דכ"ח. בירו הברזל, ירו' נדרי' חס"א דנ"א. לשונות שבירו להן ראשונים (בבבלי נדרי' י'. הגי' שבררו עיי"ע בָּר ושם גם אסת"ר פ' וישלח), סנהד' כ"ג. צריך לברר; בהפעל: חולי' י"ד. נשחטה הוברה דלאכילה עומדת לא נשחטה הוברה דלגדל עומדת. תואר: בָּרוּר פסחי' נ'. עולם ברור ראית, גיטי' פ"ט. דבר הברור, ירו' ברכו' פ"ב ד"ה. מקום הברור, ירו' שבת פ"ג ד"ו: ירו' חלה פ"א דנ"ח. וירו' מעשרו' פ"א דמ"ט: איזהו חלוט ברור . . איזהו תבשיל ברור, ירו' יבמו' פ"ד ד"ה ע"ג חלב ברור, ירו' גיטי' פ"ט ד"נ ע"ג קיים שריר וברור, ב"ר דפכ"ג הברור שבהן היה למך וגי' רבינו המרוד עיי"ע והקבוץ: ירו' קידושי' פ"ד דס"ו. ובמ"ר פ"ט הברורין שבאחיך, ובב"ר פצ"ח דרש גרם (בראשי' מ"ט, י"ד) מה חמור זה גרמיו ברורין וכ', ביצה כ"ט. ברורי המדות והגי' היותר נכונה ברוצי עיי"ע ברץ ומ"ש. והשם: ירו' שבת פ"ז ד"י: וירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ד הותר מכלל ברירה ביו"ט פי' הפרשה, ומבנין הפעל נגזר השם בְּרֵירָה כלו' מה שהוברר מתחילה או בסוף ד"מ בכורו' נ"ז. אי אמרת יש ברירה ליברור חד מינייהו לבהדי כלבא ולשקול והנך נשתרי, ירו' שקלי' פ"ו ד"נ: אי אמרינן ברירה נברור ד' זוזי ונשדי בנהרא ואידך לשתרי, ותוספות תמור' ל'. ד"ה ואידך נקטו כלל גדול בידם וז"ל דודאי כל דבר שהוברר האיסר מתחילה ואח"כ נתערב בהיתר לא סמכינן אברירה כיון שתערובתו היתה באיסור אבל הני תערובתו בהיתר כי האיסר לא היה מבורר . . ולאחר התערובת נולד האיסור אז סמכינן אברירה ע"כ ועיי' עוד תוספ' בכורו' נ"ו: ד"ה ליברור ותוספ' סוט' י"ח, ד"ה חזר ופלוגתא רבתא היא אם אמרינן יש ברירה או אין ברירה עיי' גיטי' כ"ה: ואילך עירובי' ל"ו: ואילך ושם נסמן, ביצ' ל"ז: ואילך, חולין קל"ה: ב"ק נ"א: ס"ט. ואילך ב"ב כ"ז: ובענין חלוקי דעות בין המפרשים בענינינו ע' פחד יצחק ע' ברירה] —

בָּר = בּוּר (בל"ס בר leer, unbebaut sein; בהפעיל אוביר = הֵבִיר brach, unbebaut liegen lassen) בהמקבל פ"ט בב"מ (מ"ג דק"ד.) ומשזכה בה הֱבִירָה[1]) אם אוביר ולא אעביד פי' שדה שלא נזרעה תרג' לא תשם (אונקלי בראשי' מ"ז, י"ט) לא תבור כלומ' לא יעלו בה קוצים, לשמיר ולשית יהיה (ישעי' ל"ב, י"ג) תרג' להובאי[2]) וכור יהא. ובפ' השואל פרה בגמ' שטף נהר את זיתיו (ב"מ ק"א.) א"ר יוחנן כדי שתהא ברא בידו פי' ופרקינן לעולם יש קנין לגוי בא"י להפקיע מיד מעשר ומקבל לאו כחוכר הוא חוכר חייב שפורע חוב שעליו מן הפירות הללו אבל מקבל שלו נוטל ובשדה אבותיו ממש קאמר ר' יהודה וקניסא הוא דקנים ליה דלא ליזיל וליטפי עלה איידי דחביבה ליה דמשתכח גרים לגוים דלגזלו ארעתא דישראל אחריני אלא לישבק דתהוי בורה אצלו. ובפ' גט פשוט (ב"ב קס"ח.) אין כותבין שטרי אריסות וקבלנות [בגמ'] פשיטא לא צריכה בשדה שהיתה בורה מזמן גדול מהו דתימא ריוח דהנותן הוא שמתקן שדהו חריבה והוא יתן קמ"ל דלא[3]). ובר"ג דחזקת הבתים (ב"ב כ"ט.) א"ר חייא[4]) ומודה רב הונא באתרא דמוברי באגי "פי' במקום שמנהגם לזרעה שנה ולהובירה שנה אחרת"[5]), ובפ' המוכר פירות בגמ' מקבל עליו עשר (שם צ"ה.) ת"ש המקבל שדה מחברו ליטע בשכר הרי זה מקבל עליו י' בוראות למאה יותר על כן מגלגלין עליו את הכל. "פי' המקבל שדה מחברו ליטע בשכר הרי זה מקבל עליו בעל השדה עשר בוראות למאה אילנות דאי מכר הנוטע אילנות בין מאה אעפ"כ אין מפחית לו מדמיו ומקבל עליו בעל השדה אבל אם [מביר][6])

---

[1]) כ"ה במשני' של ירו' ב"מ פ"ט מ"ג ומקורה בתוספתא כתובו' פ"ד וזה ראיה להנחת הרב החכם צוקערמאנדל שמשנת הירושלמי בנתה עמודיה על יסוד של התוספתא וכגי' הירוש' זו ג"כ נוסח הרי"ף וכן העתיק הרמב"ם עיי' מ"פ בירו' שם.
[2]) כ"ה בכ"י וי"ו וכ"ה בתרגי' וכ"ה בע' הובאי אבל כאן בדפ"ע בט"ס חובאי. [3]) בנו"נ רק: לא צריכא בבורה ומפי' הרשב"ם עיי"ש נראה קצת שמונחי לפניו ג"כ גי' רבינו ובב"מ לפנינו הנוסח כדי שתהא ברה אבל לפי עדות התוספו' שם ד"ה כדי גי' ר"ח בורה ופירושו מסכים עם פי' רבינו דכאן עיי"ש היטב, ובענין כתיבת המלה יש לקיים שתי הנוסחאות ר"ל בורה שהוא ל"ע بور, باير וברה שהוא ל"ס ברא כלומ' שדה שאינה נזרעה וחריבה. [4]) בנו"ג ר' חמא.
[5]) וכן פי' רגמ"ה כ"י לב"ב כ"ט. וכמו כן נמצא בדף צ"ה. כהפי' הנמצא בערוך מיד בסמוך. [6]) השלמותי עפ"י כ"י רגמ"ה.

יותר מכאן[1]) מגלגלין עליו את הכל אפי' עשר בוראות". * [אחי"ה בנו"ג בוריות פי' אילנות שאינן עושין פרי ול"ס הוא בורא. בוירא, בוריא כלומ' עקר ואין עושה פרי ומזה איזה פעמים בתרג' הובאי ובור פי' ענין קוץ הוא והוא העתקת של שית ושמיר (עיי' עמת"ר להח' לעווי צד פ"ז) וקבוץ בקהל"ר פ' כי ברב חכמה: דין אכל מילין בורין ולא אתנזיק. ובשמ"ר רפל"ב דרש אשיתך (ירמי' ג', י"ט)ביירתם עצמכם ודורש מלשו שַׁיִת (ישעי' ה', ו'; י', י"ז) וכענין זה תעני' ו': לא בָיְירֵי תרביצי כלומ' אין מניחין שממה החצירות עיי"ע תרבץ. ובקל: ירו' ע"ז ספ"א ד"מ: ר' סימון היו לו נוטעי כרמים בהר המלך שאל לר' יוחנן א"ל יבורו, ירו' דמאי פ"ו דכ"ה: תיקנו במקבל שלא תבור א"י. ובהפעיל: ב"ר פפ"ב . . מי שהוא חוכר שדות הרבה ומבירן, ושמ"ר פכ"ז משנכנס לתוכו הבירה . . ומשקבלה עליו נכנס בה והבירה ובדפ' חדשים בב"ר ובש"ר הגי' הובירה. קהל"ר פ' טוב מלא מי שהוא שוכר גנות הרבה והוא מביירן פי' מבטלן ומאבדן וכ', וב"ס זה הפי' וכ' הגהת איזהו סופר הוא ובא מגליון ויותר טוב לגרוס והוא מבִירָן ובשנויים בויק"ר רפ"ג. ובאפעל: ב"מ ק"ד: אוֹבֵיר תילתא, ושם אם מוברנא, ב"ב כ"ט. איכא דמובר ואיכא דלא מובר והאי גברא מוברה. באתפעל: ב"מ ק"ז. דתִתְבוּר ארעיה] —

בַּר (בל"ס בַּרָא, בַּרְיָא das Aeussere, was draussen ist; בְּרוּתָא das draussen Befindliche, Verworfene, nicht Angenommene; בָּר פי' טהור rein; בְּרָא durchstechen) בפ"ק דב"מ בגמ' היו שנים רוכבין (ט'.) אלא הא דר' אבהו ברותא הוא, ובפ' איזהו נשך בגמ' מלוה ישראל (שם ע"א:) אלא דרב אשי ברותא היא, ובמנחו' פ' ר"י בגמ' בא לו לעשרון (מנחו' ס"ח.) אלא דרב אשי ברותא היא, ובפ' מי שמת בגמ' האחין שעשו מקצתן (ב"ב קמ"ה.) רב אשי אמ' גיטה מוכיח עליה והא דרב אשי ברותא היא[2]) ובס"ג דפ' המוכר פירות לחברו (ב"ב ק"א:) והא דרב הונא ברבי יהושע[3]) ברותא היא. וביבמו' כיצד אשת אחיו בגמ' כלל אמרו (יבמו' כ"א.) והא דרב אשי ברותא היא התם שלפניו מיהת משתמר[4]) פי' מקום שטעו חכמים ולא דיברו בהלכה לא רצו לגנותם ולומ' טעו אלא אמרו ברותה כלומ' דעת חיצונית היא. ובפ' חזקת הבתים בגמ' ג' ארצות לחזקה (ב"ב מ':) היכא דמי מתנתא טמירתא א"ר יוסף דאמר להו לסהדי זילו איטמורו וכתובו ליה וא"ד א"ר יוסף דלא א"ל תיתבו בבריתא ובשוקא[5]) ותכתבו ליה מאי ביניהו איכ' ביניהו סתמא דלא פריש לא איטמרו ולא תיתבו בשוקא ובבריתא, ואר"ח דהוה קשה הא לישנא טובא דהא תרי לישני דרב יוסף מיחזו סתמא כשרה היא ואמר דפריש לה אביו חושיאל ז"ל[6]) הכי להאי לישנא דאמ' זילו איטמרו מיתחזי דבהאי לישנא אי פריש הכי מיפסלא ואי לא פריש אלא אקני לה סתמא כשרה ולהאי לישנא דפריש לא תיתבו בשוקא ובבריתא ותכתבו ליה מכלל דכל מתנתא צריך למיתב בשוקא ובבריתא למיכתב ליה ואי לא כתיב בה הכי פסולה, אישתכח ללישנא קמא דרב יוסף סתמא כשרה וללישנא בתרא דרב יוסף סתמא פסולה. — בסנהד' בפ' דיני ממונות (בגמ') [צ"ל בג'] זה בורר לו אחד בגמ' סוחרי שביעית (סנהד' כ"ה:) בהמה בת הכי היא אין בשור הבר דתנן בכלאים פ"ח (מ"ו וחולי' פ'.) שור הבר מין בהמה ר' יוסי אומר מין חיה. * [אחי"ה ועיי"ע שר ז' וגם שם לא פי' רבינו ובמקום אחר פרשתי כי שור הבר הוא העתקת מלה פרסית Çarçûk פי' שור טהור ובר מל"מ בַּר (ש"ב כ"ב, כ"ח), וכן תרנגול ברא שבת ע"ח. גיטי' ס"ח: היא העתקת מלה פרסי' Çinamru פי' עוף של בר ומי שרוצה לעמוד על כל הענין יעיין במאמרי על המלאכים ושדים צד פ"ג וגם במ"ע דמ"ג כרך כ"א צד תקפ"ח ואילך ועיי' עוד ע' בר יוכני. אבל איל הבר חולי' פ'. וחזיר של בר ירו' שבת פי"ד די"ד: פי' יער וכ"ה בל"ס בַּרָא — ובענין תוך בר בפסחי' ע"ד. לגי' רבינו וכ"י מ' וירו' עיי"ע תך ב'] — ובהקומץ בגמ' ד' פרשיות שבתפילין (מנחו' ל"ד:) החליף פרשיותיה פסולה אמ' אביי לא אמרן אלא גווייתא לברייתא

[1]) כ"ה בכ"י פאריז ובשאר כ"י ודפ"ע הסרה שורה שלמה זו ובלעדה אין לו מובן לכל המאמר וחידוש הוא שלא העיר על זה מאומה בעל הפשב"ע. [2]) כ"ה בכ"י ל"ד אבל בשאר כ"י ודפ"ע חסר. [3]) בנו"ג בריה דרב יהושע ב' פעמים. [4]) כ"ה בכ"י ל"ד אבל בדפ"ע נשמט הך ציון מיבמות על כן לא מצא ידיו הגרי"ב בהפשב"ע ומשים ד' תיבות התם וכ' בין שני חצאי עגולים ופליאה שנעלם ממנו המקור והוא ביבמות כ"א. אע"פ שהגרי"ב בעצמו העיר על היבמו' ק"א. וצ"ל כ"א. וכן ציין בהגהותיו לפסחי' י"א. — ולפנינו לפסחי' שם, שבת כ"א. כ"ז. יבמו' כ"א. גיטי' פ"ח: זבחי' ק': ב"ב קמ"ה. הגי' בדותא בדלית אבל בכ"י מ' לפסחי' ושבת היא כגי' רבינו ברי"ש וכ"ה בבריתות י"ד סע"א אלא דרפרם ברותא היא. [5]) בנו"ג בשוקא ובבריתא וכן משמע בסמוך מפי' רבינו. ודע לפי פי' דר"ח הגי' וא"ד א"ר יוסף דא"ל לא תיתבו וכ"ה בפי' הרשב"ם לב"ב שם בשם ר"ח. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד אבל בדפ"ע נשמט.

ובריתא לגווייתא אבל וכ׳, וכר״ג דפ׳ אלו טרפות (חולי׳ מ״ג:) חיוי ברייתא[1] קוצי אכלן ובגמ׳ הריאה שניקבה (שם מ״ז.) ההיא דביני ביני דאתי לקמיה דרב אשי סבר למטרפה א״ל הונא מר בר רב אויא לרב אשי כל הני חיוי ברייתא הכי אית להו.— ובר״ג דפ׳ אלו טרפות (שם מ״ג:) אמר עולה ישב לה קוץ בושט אין חוששין לה שמא הבריא פי׳ הבריא יצא לחוץ כדמתרגמינן חוץ (עיי׳ אונקלי׳ דברי׳ כ״ה, ה׳ ותרגי׳ שופטי׳ י״ב, ט׳) ברא. ובפ׳ גיד הנשה [בגמ׳] ונוהג בשליל (שם צ״ג:) אצדדין אי דץ ביה מידי דמברי ליה[2]) שרי ואי לא אסור. (א״ב תרג׳ חית השדה, (בראשי׳ ג׳, א׳) חיות ברא). * [אחי״ה בשני ציונים האחרונים יותר נראה גזרת המלה מל״מ (יחזקאי׳ כ״ג, מ״ז) וברא אותהן בחרבותם וכן פירש״י בחולי׳ מ״ג: בשם ואני שמעתי. ולדעתי משם רגמ״ה שמע שכן פי׳ באמת (בקובץ כ״י אנגייליק׳ לחולין מ״ג: דף ש״ה) וז״ל הבריא כלומ׳ שמא נקב לשון וברא אותן בחרבותם עכ״ל. ונכון הוא ועינינו: כרת וכ״ה בל״ע עיי׳ רד״ק בספר השרשים. וכן בחולי׳ קי״ב. ה״מ דאבריה ופירש״י שנקב הדם את הכיכר וכ׳. אבל מה שעינינו חוץ נמצא עוד המלה שבת ק״ו. ביצ׳ י״ב: סנהדרי׳ ס״ב ע״א וע״ב פוק תני לברא והוא מלש׳ ברותא הנ״ל. מ״ק י״ז: וב״ב צ״ג: [לגי׳ רבינו בע׳ תן א׳ לקצת דפוסי׳ עיי״ש] תנא ברא כלומ׳ תנא של ברייתא. יומ׳ ע״ב: ת״ח שאין תוכו כברו אינו ת״ח. שבת קל״ט: ברא דתומא כלומ׳ צד החיצון של שום ורש״י פי׳ צלע של שום. וכן מלת היחס בר ועינינו חוץ הרבה בתרגומים וכן בדרז״ל ברכו׳ ל״ח: בר מן דין וכר מן דין, חולי׳ צ״ח. לבר מינה, ב״ב צ׳: שתותא מלבר. ירו׳ עירו׳ פ״ז דכ״ד ע״ד בר מדעתיה, שהש״ר פ׳ זאת קומתך לבר מישראל] —

בָּר = בָּרִיא (בל״ע بَرِئ וכן בל״מ gesund, kräftig, (ganz הטופל את הבריא טהור ואת הרעוע טמא בכלי׳ פ״ג (מ״ח) פי׳ כלי חרש שלם[3]) אם טיפל עליו רעי של בקר אם נגע אדם טמא באותו הרעי לא נטמא הכלי ואת הרעוע הנסדק ולא נתפרד, ובהבגד פכ״ז בכלי׳ (מ״א) שלש על שלש באשפות בריא וצורר [מלח] בבית או בריא או צורר מלח ולא תשבר. (א״ב בנוסחאו׳ שלנו חסרו מלות ולא תשבר). פי׳ בגד מושלך באשפה ויש בו ג׳ על ג׳ והיא שלמה ויתכן להיות צרור בה מלח ולא תשבר טמאה ואם היא שלמה וידוע שאם צרר בה מלח [תשבר אינה כצ״ל] מקבלר טומאה ואם היתה בתוך הבית והיא שלמה אע״פ שאינה מחזקת לצרור בה מלח טמאה. ובארץ ישראל[4]) פ״ח במקוואות (מ״ה; נדה מ״ג. חולי׳ כ״ד:) בעל קרי שטבל ולא הטיל מים כשיטיל מים טמא ר׳ יוסי אומ׳ בחולה ובזקן טמא בילד ובבריא טהור, פי׳ אם טבל בעל קרי ולא השתין קודם טבילה יהא טהור עד שישתין ובשעה שישתין נטמא כבתחלה וצריך לטבול שנית וזה הדבר בזקנים ובחולים שלא תצא מהן ש״ז בבת אבל הבחור אינו כן שאם טבל קודם שישתין נטהר, פי׳ בריא שאינו חולה ולא שכיב מרע, ובגמ׳ שחיט׳ חולין (כ״ד:) נתנו חכמי׳ שיעור לחולה לזקן ולילד דאמר ר׳ יוסי בילד טהור בחולה ובזקן טמא[5]) בילד עד כמה . . כל זמן שעומד על רגלו אחת ונועל מנעלו, ובזקן עד שירתת עד אימת א״ר חנינא כל זמן שעומד על רגלו אחת וחולץ מנעל ונועל מנעל[6]). בכלי׳ פכ״ד נ׳ תריסין (מ״ז) מטלית מהוהא[7]) שהטלייה על הבריאה פי׳ בגד בלוי שתפרו על בגד חדש הולכין אחר הבריא[8]). בפ׳ י׳ יוחסין (קידושי׳ ע״א:) בבל בריאה כולם מיוחסין, מישן מיתה, כלומ׳ כולם פסולין כממזירי ונתיני, מדי חולי כלומ׳ רובן כשרים שרוב חולין לחיים, עילם גוססת שרובין פסולין שרוב גוססין למיתה. * [אחי״ה בירו׳ קידושי׳ פ״ד דס״ה ע״ד הגי׳ אילם והוא Elymais ונשנית עוד שם ובב״ר ס״פ ל״ז גבביי וצ״ל גבניי והוא Gabiane עיי׳ שטראבו ט״ז, תקי״ד שהיה מחוז באילם, וכן אי׳ בירו׳ כתוב׳ פי״ב דל״ה, חמתיה גובני ולא אתכנע מן קומוי. ועיי׳ עוד ע׳ גאובאי. — וכנ״ה נדה מ״ז: ב״ב קמ״ח. ירו׳ נזיר פ״ו דנ״ה: והפכו כחוש,

---

[1]) כ״ה בכ״י ל״ד ובנוסחאות אבל כ״י ו״ו ועיזי ברייתא. [2]) בנוסחאו׳ ליי ועיי׳ מ״ש בעי׳ רץ א׳. [3]) וכ״ה בפ״מ להרמב״ם.

[4]) כ״ה לנכון בכ״י פאריז וכ״ה בדפ״ר ופיז׳ אבל בכ״י ל״ד בט״ס בתלמוד ארץ ישראל וממנו נשתבש בדפ׳ וויניצ׳ באסיי אמשי׳ פראג בירושלמי. וכבר העיר הרב׳ החכם ר׳ שלמה באבער בהוספה כבוד הלבנון שנה תשיעית נומער ד׳ צד י״ח: על שגגת המדפיסים זו ובדפ״ר בכ״מ כתוב לנכון בארץ ישראל פ״ח במקואות. ועיי״ע אם ה׳, חלק ב׳, טף ג׳, כבש ג׳, לבן א׳, ען, קלון ובדפ״ר בערך דכאן אי׳ עוד מלת כלים קודם פ״ח, דמקואות וט״ס הוא. [5]) כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ר ובשדפ״ע נשמט. [6]) בנוס׳ בשינויים עיי״ש. [7]) וכן הגי׳ בעי׳ מהה א׳ וגי׳ רה״ג בסדר״ט צד י״ח מיתותא. [8]) וכן פי׳ רה״ג שם מיחותא בלויה בלקא ע״כ ומלת כלקא הוא ל״ע كلع פי׳ נמאס ונמבזה ועיי׳ הר״ש שהיה לפניו ביאור בהרחבה מפירה״ג.

חולה, תש עיי"ש ושהש"ר פ' כמעט דבש בריא כאבן פי' חזק ומענין זה ג"כ כתוב' י"ב: י"ד. ב"מ ל"ז: ועוד מקומות אחרי' ברי ושמא כלומ' חזק ודאי אשר נכון מוצאו וכן תעני' כ"ט: בריא מזליה, יומ' נ"ז. השתא ברי טמאים אתון, חולי' י'. בריא לי שלא היה עלי וכ', ירו' עירו' פ"ט דכ"ה ע"ד ברי לי שנעשו בטהרה, ירו' סוכ' פ"א דנ"ב: דבר בריא וכ', וכן בירו' פסחי' פ"ב דכ"ט: והקבוץ חולי' פ"ד. אבא ממשפחת בריאים הוה, ויק"ר פי"ז עשיתים בריאים כאולם. כתוב' ס': בני בְּרִיֵי ושם ס"א. בריי דאכלה ביעי, ולנקבה ירו' עירו' פ"א די"ט. בְּרִיּוֹת. והשֵם ירו' גיטי' פ"ז דמ"ח ע"ג נשתתק מתוך בּוֹרְיוֹ, ירו' נדה פ"א דמ"ט: פירש מתוך בוריו. וכן בירו' כתוב' פ"ה ד"ל. ותרגי' אונק' (שמו' כ"א, כ"ט) משענתו: על בורייה וכ"ה במכילת' שם ובירו' כתוב' פ"ד דכ"ח ע"ג על בוריו. ירו' סוט' פ"א דט"ז ע"ד במ"ר פ"ט עמדי' על בורייך, ב"ר פ"ע מעמידין אותו על בוריו. וכן השם בריות, בריותא סוט' י"ט: כ'. יבמו' צ"ז. מחמת בְריותא, נדה מ"ז: מחמת בריאותא, בכורו' מ"ה: בריותא אתחלא בשמאל, אסת"ר פ' בשנת שלש עשרה, חלקים של בריות בעולם וכ' — והפעל מעילי' י"ז. יכחיש או יבריא, חולי' ל"ג. הרוצה שיבריא, שבת קל"ז. אין מוהלין אותו עד שיבריא, וכן בירו' יבמו' פ"ח ד"ט. יבמו' צ"ז. (ועיי' ב"ב קנ"ה: נדה מ"ז:) אי כחוש אמ' זילו אבריוהו ואי ברי אמר וכ', ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ד שמא יבריא, חולי' מ"ו: צ"ג: מדלא קא בריין וסוכ' מ"ד: אברויי אילני פי' להשמין אילנו' בזבל עיי"ע אברויי, ע"ז נ': גיזום אברויי אילנא עיי"ע גזם א' וכן בילק' מ"א ד' רמז קע"ו בריאים מפוטמים] —

בָּר = בָּרָא (מל"מ וכן בל"ס בְּרָא erschaffen;

בְּרִיָּה Schöpfung) במקוואות פ"ו (מ"ז) כל שהוא מבריית מים טהור פי' דגים וכדומה להם. ובויק"ר זאת תהיה תחלת פרש' וזכור את בוראך (רפי"ח). תנינן (אבות ג', א') עקביא בן מהללאל אומ' הסתכל בשלשה דברים וכ' שלשתן דרש עקביא בן מהללאל מתוך תיבה אחת [1] בורך בארך בוראך [2] וכן בשבת בפ' שואל אדם (קנ"א:) [3] ובפסיקתא ולקחתם לכם ביום הראשון (פסיקתא דר"כ דקפ"א. וכן בויק"ר פ"ל וילקי אמור תרנ"א ומדרש שוחר טוב וילקי מזמור תהלי' ק"ב ועיי' הערת ר' שלמה באבער פסיקתא שם אות נ"ה) תכתב זאת לדור אחרון (תהלי' ק"ב, י"ט) זה דורו של מרדכי ואסתר שהיו נטויים למיתה ועם נברא יהלל יה (שם) שבראן הקב"ה בריה חדשה וכ'. * [אחי"ה הפעל בְּרָא וּבְרִי כמו בָּרָא בל"מ שבת ע"ז: כל מה שברא הקב"ה לא ברא דבר אחד לבטלה, סנהד' ל"ח. בשעה שבקש הקב"ה לבראות את האדם ברא כת אחת של מ"ה וכ', שם ס"ה: אי בעי צדיקי ברו עלמא . . רבא ברא גברא, ושם ומִיברו להו עגלא תילתא. וכנ"ה בקל ברכו' ז': ל"א: ל"ב: נ"ב: ס"א. סוכ' נ"ב: ר"ה ל"א. מגילי' י"ג: חגיגי' י"ב. ט"ו. ב"ב ט"ז. ע"ד. ע"ח. סנהד' ל"ח. ל"ח: ל"ט. אבות פ"ו אבדר"נ פל"א. בינוני בב"ר פמ"ד ברואה ומתוקנת. ובנפעל נִבְרָא, נבראה, מקור להבראות עיי' ברכו' נ"ט. ס"א. עירו' י"ג: ס"ה. פסחי' נ"ד. ושם: יומ' ל"ח: נ"ד: סוכ' מ"ט. ר"ה י"א. כ"א: חגיגי' י"א: י"ב. י"ג: סוט' י'. ב"ב י'. סנהד' ל"ז. ל"ח. ושם: תמיד ל"ב. נדה ל"א: אבות פ"ג, מי"ד מנחו' כ"ט: ב"ר פ"ח מהם אומרים יִבָּרֵא מהם אומרים לא יברא, איתפעל ב"ר פע"ח מן הן דאיתבריין, שהש"ר פ' מי זאת: וכדון אתברית ברייה חדתא ובהשמטת הת"ו איברי ברכו' נ"ד. איברי ליה עינא דמיא. שם ס"א: לא איברי עלמא אלא לצדיקים גמורי' וכ', שבת קנ"ו. דאיברי ביה אור וחושך וכ', פסחי' נ"ד. אור במ"ש איברי וכ', סנהד' צ"ח: לא איברי עלמא אלא לדוד למשה למשיח, והשם בורא ובהבלעת האל"ף ירו' סנהד' פ"א די"ט. אני ובורך וכן במשקל סורי בְּרְיָא בָּרוֹיָא נמצא ג"כ השם ברייא, בוריא, ברייה ד"מ ירו' ברכ' פ"א ה"ב ע"ד איקריה דבריי כלומ' כבוד בוראי, ירו' תעני' פ"ד דס"ט. ברייכון סעודינכון ובאיכ"ר פ' בלע ברייא בסעדיכון פי' הבורא יהיה בעזרכם, ירו' הוריו' רפ"ג דמ"ז. דיגמא דידכון דמי לברייכון, ובירו' סנהד' פ"ב ד"כ רע"א במ"ס לבירייתכון וצ"ל לבורייכון, ירו' סנהד' פ"י דכ"ט. לא דברייך עבדת ולא דבלק עבדת, ב"ר ספט"ו גנב דעתיה דברייה ושם רפס"ח לית אנא מובד סברי מן בריי ושם ורפנ"ג מה אני מובד (מובדת) סברי מן בריי, ובב"ר פנ"ו הן אראלים צעקו חוצה (ישעי' ל"ג, ז') . . חוצה הוא ברייה למיכס ית בריה וגי' הילק' ישעי' רמז ש"ג חוצה היא לך חוצ' היא לאבא למיכסית בריה עיי' מ"כ לב"ר ויפה תואר שם, ויק"ר פט"ו בורייך קאים לך, איכ"ר סוף פתיחתא סי' ל"ד: ייזיל מלכהון

---

[1] וכ"ה בקהל"ר פי' והסר אבל בירו' סוטי' פ"ב די"ח. הגי' מפסוק אחר. [2] וכ"ה בקהל"ר אבל בויק"ר אי' בוראך . . בארך . . בורך ובירו' סוטי' בוראך . . באירך, בורך. [3] אבל לפנינו לי' אבל לפני בעל מ"כ היתי' טונחי' הגי' כרבינו עיי' מ"כ לקהל"ר שם ובשנויים הובא המאמר הנ"ל גם בקהל"ר פ' שמר רגלך ואיכ"ר פתיחתא סי' כ"ג ומסכי' ד"א פ' בן עזאי.

בריהון עמהון, וירו' תעני' שם, אסת"ר פ' בהראותו בריך ימלא חסהונך, ושם במצוותא דבריי וכ', והשם בְּרִיָּה, בְּרִיְתָא בל"ס בְּרִיתָא, ברכו' י"ז: אני בריה וחברי בריה, גיטי' ג"ו: בריה קלה, במ"ר פי"ח בריה שפלה, מכו' י"ז, בריית נשמה, ירו' ברכו' פ"ד ד"ח: לכל בריה ובריה צרכיה, ירו' גיטי' פ"נ דמ"ד ע"ד לא עבר שם בריה, ירו' כתובי' פ"ז דל"א: אין בריה משגחת עליה, שהש"ר פ' לריח: כל המכנים בריה אחת לתוך כנפי השכינה וכ', דב"ר פ"א לא כיבד בריה את אבותיו וכ', איכ"ר פ' היו צריה לא הוות ידעה ברייה מה חרבת וכ', ילק' תהלי' רמז תתס"ב בשם הפסיקת' אין בריה רואה אותו וכ', וקבוץ איכ"ר שם בריאָתָא אמרין, ב"ר פ"ס ויק"ר פכ"ב ברייתא אמרי, ויק"ר פל"ד בריאתא קיימי בצערא; יומ' פ"ו, מה הבריות אומרות, ושם יהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, חולי' קכ"ז: וילק' תהלי' רמז תתס"ב יש לך בריות גדלות בים וכ' עיי"ע ביברי, ירו' שקלי' פ"ג דמ"ז ע"ג אדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום, ב"ר פ"ח ופי"ד ברא בו ד' בריות מלמעלה וכ' — וכן השם בריאה בל"ס או בְּרִיָּה בלא"ב נמצא בב"ר פי"ז ויק"ר פל"ז לבריאה שמים קדמו ולשכלול הארץ קדמה, ברכו' ב', ב"ר פ"א ופ"ח, ירו' ר"ה רפ"א דנ"ו, ברייתו של עולם, מכו' י"ז, ירו' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ג חיטה כברייתא, ב"ר פ"ח ברייתו (של אד"ה) אינו אלא אחר בהמה חיה ועוף וכ'] —

בֹּר = בּוֹר בִּירָא (Brunnen, Grube בל"ס בִּירא בְּארא בל"ע بير، بئر) בפ' הבונה [בגמ'] החורש כל שהוא (שבת ק"ג.) למאי חזי לבירא דקרא פי' לגומא של דלעת. (א"ב בנוסחא שלנו כתוב לביזרא ומפרש רש"י לזרוע בתוכה גימא של דלעת); *[אחי"ה וכגי' רבינו אי' ג"כ בכ"י מ' וכן נראה הגי' במאירי עיי' ד"ס שבת צד ק"י:] — ובר"ג דפ' אין צדין (ביצי' כ"ה.) וצפרים שקננו בטפיחים ובבורות חייב א"ד שקננו בבירה, ובפ"ק דנזיקין בגמ' הצד השוה שבהן (ב"ק ו'.) רבא אמ' לאיתויי בור המתגלגל, פי' אבן המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה היכא דמי אי בהדי דקא מתגלגל קא מזקי כחו הוא[1]) דההוא שמתגלגל ברגליו הוא חייב ולא בעל האבן ולא דמי לבור דבור מעשיו גרמו לו ובהאי אבן לא נעשה מעשה שור יוכיח שאין מעשיו גרמו לו אף אני אביא את האבן[2]). בפ' המוכ' את הספינ' בגמ' קנה שלשה (ב"ב ס"ג:) ובפ' האומ' לחברו (שם ק"ד:) בעי רב אשי בור מהו שתפסיק, בס"ג דנגמר הדין (סנהדי' מ"ט. וילק' ש"ב סרמ"ז קמ"א) וישבו אתו מבור הסרה (ש"ב ג', כ"ו) אמ' ר' אבא בר כהנא בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג "מפורש בתלמוד ירו' בפיא' פ"א (דט"ז.) ובסוט' פ"א (ירו' סוטי' פ"א די"ז: ועיי' ויק"ר רפכ"ו ומ"כ שם, במ"ר פי"ט ופכ"ג, שו"ט מזמור ז' ונ"ח ותנחומ' ר"פ חקת סי' ד' צד ר"פ) שרצה שאול להשיב את דוד מפני שאמ' הנה בעת שלקח את הצפחת והחנית היה יכול להרגני וכיון שלא הרגני צדיק הוא ואין לרדפו א"ל אבנר לא כי אלא הצפחת והחנית הנערים הלכו להביא מים מן הבור ושכחום שם ומצאם דוד ולקחם מן הבור א"ל הצפחת והחנית כבר נשארו בבור[3]), כנף מעילי מה תאמר בו א"ל כנף מעילך בסירה הוערת[4]) כלומ' נסבך בקוצים ונחתך ומצאו דוד ולקחו משם וכיון שלא הניחו אבנר להתפיים לדוד נענש עליהם וזהו בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג". *[אחי"ה הועתק מלה במלה מפי' ר"ח כ"י אנגייליק' A 2 .10 דף ק"ד: ונראה בעליל שר"ח מצא כן בספריו אבל בציונים הנ"ל בהרבה שינויים וכבר תפס לשון רבינו מהר"ם די לונזי בע' בר וכתב על דבריו שאינן אלא מן התמיהין עיי"ש אבל גם מפירש"י לסנהד' נראה שלא היתה מוני' לפניו הצעת הסוגי' בירוש' כמו שאי' לפנינו דאם כן לא שבק מלהזכירו ולפרש על פיו — ובענין פשט של בור הַסִּירה נראה שהוא מקום ששמו אצל בן מתתיהו קדמוניו' ז', א', ה' Βησιρᾶ = בי סירה ותכונתו כערך עשרים שטאדיען מחברון] — בור ספינה אלכסנדריא בכל כלי עץ (כלי' פט"ו מ"א) ובאהלו' בפ' יש מביאין (פ"ח מ"ג) ובס"ג דפ' במה מדליקין (שבת ל"ה. ועיי' ספרי שמיני פרק ז' פ"ו) פי' הוא כלי עץ גדול וממלאין אותו מים בספינות גדולות של אלכסנדריא[5]). במעשרו' פ' הכובש (מעשרו' פ"ד מ"א) המקפה לתבשיל פטור ולקדרה חייב מפני שהוא כבור קטן, פי' הלוקח ענבים מן הגת כדי לבשל בהן כלומ' בתבשיל

---

[1]) וגי' זו כגי' כל הספרים שזכרו בעלי התוספות ב"ק ו'. ד"ה לאתויי ובנוסחאות שלנו הוגה עפ"י רש"י ובעלי תוספי' חלקו עליו בצדק ופליאה שלא רמזו על רבינו לחיזוק דבריהם וגם בעל הפשב"ע לא הרגיש בזה כלום. [2]) רבינו פי' דברי הגמ' ולא ציינן מלה במלה וכפי' בור ע"י אבן אי' ג"כ ברש"י עיי"ש וכ"ל לפי זה בור ל"ע ופרסי بر ארץ וחרש יבשת או כמו בירזא פי' אבן עיי"ע בזר א'. [3]) בפי' ר"ח אי' הנה אמרת נשארו בבור. [4]) כ"ת בירו' שם ושם ובמד' שו"ט נ"ח הורעו וצ"ל הוערו ומזמ' ז' הגי' נכרת וזה כפי' רבינו אבל במד' ויק"ר במ"ר ותנחומ' הגי' הועדת, הועדה ועיי' עוד ע' גלגל ט'. [5]) ופירוש רש"י כיון ג"כ לזה הענין רק שם בהרחבת ביאור עיי"ש ותמצא נחת.

לערב עמו בקערה פטור, בור קטון כמשמעו לפי ששנינו למעלה (שם פ״א מ״ז) שמן גמרו למעשׂר משירד ל ב ו ר. ירושלמי מעשרו׳ (פ״ד ד״א רע״ב) אשכול שסחטו לכוס נטבל[1]) לתמחוי לא נטבל, בלא כך אין האור טובל תיפתר בתבשיל צונן לקדירה חייב א״ר אלעזר בקדירה ריקנית היא, מתניתא לא כך אמרה אלא המקפה לתבשיל פטור לקדירה חייב מפני שהוא כבור קטן: בַּיִיר כבר פירשנו בע׳ בייר. בסוף עירובי׳ (פ״י מ״יד דק״ד.) וממלאין מבור הגולה בגלגל בשבת ומבאר הקר ביו״ט. * [אחי״ה הגירסא ״מ ש י ר ד ל ב ו ר״ כ״ה בערך קף ד׳ מציון של גמרא ע״ז נ״ו. וב״מ צ״ב:, אבל במעש׳ בנו״ג לעוקה וכ״ה בירוש׳ ב״מ פ״ז די״א; וכן גורס רבינו בע׳ עקה, ובור בענין גומא לפני הגת של שמן או יין נמצא ג״כ בטבול יום פ״ד מ״ז התורם את הבור, ושם כדי שתתגלגל ותגיע לבור, ובירו׳ תרומ׳ פ״ב דמ״א רע״ג נתפרשה המשנה הזו בטומאת טבולי ינם . . שכן טבולי יום מצויין ב י ן ה ג י ת ו ת ועיי׳ הר״ש לטב״י והתוספת׳ שהביא שם. ובתוספתא תרומ׳ פ״א פועלים שתרמו את הבור אין תרומתם תרום׳ ואם היה בור קטן ואחרים משתמשין בו תרומתם תרומ׳ וכ׳ ושם פ״ג התורם את הבור (בכ״י ו״ו הגי׳ את הגת) צריך שיכוין את לבו על מה שבגפת וכ׳ שם גת אחת לשתי בורות שתי גיתות לבור אחת שתי גיתות לשתי בורות . . תורמין ומעשרין מן זה על זה. והגירסא ״מ ב א ר ה ק ר״ ב י ו״ ט כ״ה בכ״י מ׳ וכן הובאה המשנ׳ בירו׳ עירו׳ פ״ב די״ט סע״ד ממלאין מבור הגולה בגלגל בשבת וכ׳, וכ״ה בירו׳ עירו׳ פ״י מ״ב ובירו׳ גמ׳ שם דכ״ו ע״ד, ובירו׳ שם במשנה הגי׳ כגי׳ רבינו ו מ ב א ר הקר וכ״ה בתוספת׳ עירובין ספ״ח וכ״ה במשניו׳ נאפולי ופיזרו רק בסמוך בגמ׳ גרס רבינו מבור הקר וכ״ה בכ״י מ׳ ובדפ׳ שונצ׳ ובאו״ז סי׳ רט״ז ובירו׳ עירו׳ בגמ׳ שם, ולפנינו במשנ׳ בדפוסי׳ הג׳ וממלאין מבור הגולה ומבור הגדול בגלגל בשבת ומבאר הקר וכנוסח הכ״י מ׳ וכגום׳ רבינו היה לפני הרמב״ם בפי״מ עיי׳ ד״ס צד ר״ה. ולא העיר מאומה על הערוך. ודיבור ״ומבור הגדול״ שאי׳ בכל הני מקומות לעיל לא הביא רבינו כאן וגם לא בע׳ גלגל ד׳ עיי״ש. ואולי נשמט בדפוסים] — פי׳ תנן בסוף מדות (ל״ז:) לשכת הגולה שם היה בור הגולה והגלגל נתון עליו ומשם היו מספקין מים לכל העזרה, והגלגל הזה יש מפרשי׳ אותו אופן ובלע״ז (קונוקולא)[2]). ויש מפרשי׳ עץ גדול ארוך נתון על עץ מפוצל ובראשו אחד של אותו העץ גדול תלוי חבל עם הדלי ע״ג הבור וכשממלאין בו מוציא קול גדול כדתנן בתמיד (כ״ח: וכן זבחי׳ כ״ח:) מיריחו היו שומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור וזה לא התירו אלא במקדש. פי׳ בגמ׳ (עירובי׳ ק״ד:) מאי בור הקר[3]) א״ר יהודה אמ׳ שמואל[4]) בור שהקרו עליה נביאים[5]) והתירוה כלומ׳ דקדקו על הבורות וחקרו[6]) ולא מצאו בהן צד איסור כדי לגזור עליהן והתירום, ואותבינן לשמואל מדקתני לא כל הבורות הקרות התירו אלא זה בלבד ואי ס״ד בור שהקרו עליה והתירוה מאי שנא זו בלבד מכל הבורות כל הבורות הקרות נמי נשתרו ולא קמא דשמואל א״ר נחמן בר יצחק בור מים חיים וכ״ה אומ׳ (ירמי׳ ו׳, ז׳) כהקיר בור מימיה וזו בלבד שניא משאר בורות מים חיים כמפורש בהלכה אלא זו בלבד וקמא ד״ר נחמן בר יצחק. בפ׳ המוכ׳ את הבית (ב״ב ס״ד. במשנה) לא את הבור ולא את הדות ומפורש בגמ׳ (שם) שהבור בחפירה והדות בבנין. ובר״נ דהמוכ׳ את הבית (שם ס״ג.) האומר תנו חלק לפלוני בבור וכ׳, ״פי׳ פשיט׳ אם אמ׳ חד שכיב מרע יחלוק פלוני בנכסי פלגא ודאי יהבינן ליה אבל אי אמר כהאי לישנא תנו חלק לפלוני בנכסי מהו״ ת״ש האומ׳ לחברו תנו חלק לפלוני בבור סומכוס אמ׳ אין פחות מרביע וכ׳[7]) סומכוס לטעמיה דאמ׳ ממון מוטל בספק חולקין הילכך מקבל מתנה טוען חצי הוא שלי וחצי הוא שלך ויורש טוען החצי שתודה שהוא שלי אקחנו והחצי שהוא שלך אינו כן דלא פי׳ המוריש תנו לו חצי הבור אלא תנו לו חלק קאמר וכן אעשה אתן לך חלק כל שהוא והוה ליה זה החצי ממון המוטל בספק וחולקין אותו ונותנין לו רביע הבור והכי נמי בכולהו נכסיו יהבינן ליה רביע כי אמר תנו חלק לפלוני מנכסי סתם פי׳ בחביות אין פחות

---

[1]) כ״ה על נכון בכל כ״י ודפ״ר אבל בשדפ״ע וטבל בט״ס. [2]) ונ״ל להגיהו קורוקולא בלאי״ט Zugwinde, carrucola ורש״י ז״ל לועז טורנ״ו כ״ה בד״ש והוא ג״כ לאי״ט Drehrad, Winde, torno או י״ל לגי׳ כ״י רש״י טור והוא ל״צ Walze, Rad, tour פי׳ אופן וזה כדעת יש מפרשין דכאן. [3]) וכ״ה בכ״י מ׳ ולפנינו באר ועיי׳ בפנים. [4]) וכ״ה בכ״י מ׳ ובכ״י א״פ עיי׳ ד״ס ו״ו: ולא העיר על רבינו, ובגר״ג רק אמר שמואל. [5]) בנוסחאות ובכ״י מ׳ הגי׳ ד ב ר י ם ואולי מפי׳ רבינו הוא כדאי׳ בסמוך בגמ׳ ונביאין שביניהם התירו. [6]) כ״ה בדפ״ר ופיז׳ וכן פי׳ הרמב״ם במשנה חקרו והקרו שוין, וכן פי׳ רש״י בד״ש הקירו שהביאו ראיה לדבריהם וכ׳. [7]) בדפ׳ באסי׳ בט״ס רב עכי!

משמונה לפי ששתי חביות בבור וכשנותנין לו רביע דחבית יבא שמינית הבור. בקדירה אין פחות משנים עשר לפי ששלש קדרות יש בבור וכשנותנין לו רביע הקדירה יבא אחד מי"ב בבור. בטפיח אין פחות מי"ו לפי שד' טפיחים יש בבור וכשנותנין לו רביע הטפיח יבא אחד מי"ו בבור וכולן שיעור אחד הוא נותן. והרבה פירושים ראינו בזו הברייתא וזה שקרוב לנו [1]. באלו חוצצין פ"ט במקואות (מ"ב) איזהו טיט היון זה טיט הבורות שנא' (תהלי' מ', ג') ויעלני מבור שאון מטיט היון, ובר"ג דפ' המוציא (שבת ע"ו:) בור זינקא בור זה נקי פי' נקי שאין בו מים [2]. בויק"ר ריש צו (פ"ז וילק' צו רמז תע"ט) מתחילת הספר ועד כאן כתוב והקריבו בני אהרן (ויקר' א', ה'), ונתנו בני אהרן (שם פסו' ז') וערכו בני אהרן (שם ח') (והקטירו) [3] [וצ"ל וזרקו] בני אהרן (שם י"א) אמר משה לפני הקב"ה בור שנוי ומימיה חביבין, לעצים חלקת כבוד בשביל בניהן, כדתנן (תמיד פ"ב מ"א דכ"ט.) כל העצים כשרים למערכה חוץ משל זית ומשל גפן, ולאהרן אי אתה חולק כבוד בשביל בניו וכו'. * [אחי"ה הערך הזה נחלק בדפוסי' לג' ערכים אבל לפי כ"י ו'ו. ל"ד ב"ר הכל מערך אחד הוא ועל זה העיד באמת גם הענין אחרי שבכל הציוני' הנ"ל הוראת המלה באר וגומה, ובע' בירא א' וב' הוספנו להביא ציונים עיי"ש. וגמ' ב"ק נ': מפורש בע' הבל א' וחכם א' ומעשה חולדה ובור תעני' ח'. בע' חלד א'. ובענין בור הגולה עיי' עוד ע' גלגל ד'] —

בָּר (fett, genährt sein) בל"ע ورا, ورى = مرا, مرى nähren, עיי"ע בר ה' ובהפעיל כמו הבריא בל"ם (stärken) בסוף (משקין) [וצ"ל מועד קטן] (כ"ד:) לא חולצין ולא מברין [4] פי' כמו ויבא כל העם להברות את דוד (ש"ב ג', ל"ה). * [אחי"ה וכ"ה בתרג' שם לאוברה ית דוד, ותַבְרֵנִי לחם (שם י"ג, ה') תרג' ותיכלינני לחמא, ותרג' אוכל לחמי (תהלי' מ"א י') מברי סעודתי ומזה הענין סעודת הבראה שבת קל"ז: ושם ; יום הבראתו ובב"ר פמ"ט הובריא. ובענין סעודת הבראה באבל עיי' ריצ"ג במקום הנ"ל בשם ר' נטרנאי ותש' גאוני' קדמוני' הנ"ל בשם ר' נחשון, וכנ"ה מ"ק כ"ז סע"ב עיי"ע גם ב' ההולך לבית האבל אם היה לבו גם בו יברוהו על מטות כפויות ואם לאו יברוהו על מטות זקופות רבא איתרע ביה מילתא על לגבי אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי לאברויי (כ"ה בתש' גאוני' קדמוני' ולפנינו בנוסח' לי' וכן לי' בכ"י מ' ולי' ברי"ץ גיאת שם). תעני' כ"א: והוה ליה (לאבא אומנא) דוכתא מאבראי למירמא ביה פריטי, דאית ליה רמי דלא אית ליה הוא אתי ולא מכסיף וכד הוה חזי איניש דלא אפשר ליה הוה יהיב ליה פריטי א"ל זיל איבראי נפשך. כ"ה בכ"י ב' ובמנוה"מ נר ו' כלל ב' ח"ב פ"ב וכ"ה בעי' וגי' איבראי אי' ג"כ בכ"י מ' ובנו"ג בריא נפשך עיי' ד"ס תעני' צד ס"ב. ובדרך השאילה ירו' סנהד' פ"ח דכ"ו ע"ג מכיון דאיברי ליביה עלוי למיעבד ליה דא מילתא וכו'. ועיי' עוד ציונים שענינם קרוב לענין כאן בע' בר ה' בסוף. וכן סוט' ל"ה. כי הוו מברי אבילי תותי ארזי הוו מברי. סנהד' כ'. במשנ' וכשמברין אותו. ושם בגמ' ולבסוף להברותו. ושם ס"ג. אין מברין על הרוגי ב"ד ועיי' עוד ע' אבר הערה ד'] —

* בַּר אֲבָהָן (בל"ם אַבָהָא Sohn (grosser) Ahnen (d. i. von vornehmer Abkunft טנחו' נ"ג: אי בר אוריין הוא יאי אי בר אוריין ובר אבהן יאי (ואי) [צ"ל ויאי] וכ"ה בילק' שמות דרמ"ז קס"ז, ובתש' ריב"ש סי' צ"ד הגי' אי בר אוריאן הוא יאי אי בר אבהן ובר אוריאן יאי ויאי פי' בן אבות כלומ' ממשפחת היוחסין. ואבהן קבוץ מיחיד אב והוא כמו אבהתא קידוש' פ"ב. ב"ב ל"א. ואילך, ס"ה. וכן בל"ם אבהתא. ול' נקבה בת אבות עיי"ע.

* בַּר אֲבָיָה, אֲבָיֵי (Sohn des Betens, Vorbeter עיי"ע אביה ושם פירשתיו ונשמטה בטעות הדפוס שורה קטנה כזו ·עיי' מבוא הירו' למהרז"ף הך ערך" ושם נדפס בטעו' ירו' שקלים וצ"ל ירו' שבועות פ"א דל"ג רע"ב.

בר אביו ובר קפיו [צ"ל בר אִיבּוּ וּבַר קְפִיף] (שמות של שני הספרנים וכנוים הם (Sohn des Geiers, Sohn der Nachteule עיי"ע אבו, אייבו, וע' בואת) בסוף הלכה ראשונה דפ' מצות חליצה (יבמו' ק"ג.) אמ' רב אשי למאי דקאמר אמימר האי מאן דמסגי על לוחתא דכרעיה

---

[1]) עיי' פי' הרשב"ם ורגמ"ה כ"י פי' קצת בענין אחר בסוף אבל תחילת פי' דרבינו היא ממש העתקת פי' דרגמ"ה כ"י לב"ב שם. [2]) בל"ע ضنك, ضنيك, مزنج ein Brunnen, der wenig Wasser enthält פירושו מעט מים ורש"י פי' בור שיבשו מימיו קורין כן. [3]) וכ"ה בילק' אבל יותר טוב בויק"ר. [4]) כ"ה במשניו' דפ' נאפולי וכ"ה בכ"י מ' ובפי' רע"ב ובנו"ג אין מברין וכ"ה ברי"ץ גיאת הל' אבל עמוד נ"ח מציון של הברייתא מ"ק כ"ו: וכ"ה בתש' גאוני' קדמוני' סי' ל"ו.

לא ליחלוץ לאו בר אביו חליץ ולאו בר קפיו חליץ [1]), ובפ' אלו מגלחין בגמ' אין קורעין (מ"ק כ"ח:) אתהפוך כרעייהו דבר אביו ובר קפיו [2]) ההוא יומא לא ספדוה לרב. אשי והיינו דאמ' רב אשי לאו בר אביו וכ'. (א"ב ביבמו' בר אובא ובר קיפוף, ובמ"ק בר איבון ובר קיפוק כתוב). *[אחי"ה ודע שבמ"ק שם אי' על מיתת דרבה בר הונא ורב המנונא בזה"ל קאת וקיפוד הוכפלו לראות שוד ושבר ובכ"י ב' תחת קאת וקפוד הוכפלו הגי' ואבו וקיפוף הוכפלו ופירש"י כ"י כלומ' ואפי' אלו עופות רעות באו לראות כשמתו לנחם ע"כ, וכ"ה בע' קאת (עיי' ד"ס מ"ק צד מ"ג.) וא"כ י"ל ששמות הספדנין (לגי' הגמ' ביבמו') בר אובא ובר קיפוף נשאלו משמות העופות הרעות האלה ואצלי אין ספק שעיק' הגי' אבו או אייבו או איבו עיי"ע למעלה, ובאמת גי' הכ"י ב' גם בשמות הספדנין בר אבו ובר קיפוף הוא וביוחסין הגי' בר איבו ובר קיפוף עיי"ע בר איבו וקיפוף ביוחסין השלם צד ק"י וק"פ, והגי' קיפוף אי' ג"כ ברש"י שבע"י הראשון למ"ק ומאשר כי טבעם של עופות אלה להשמיע תמיד קול יליל על כן היו למלה לכנות בהם הספדנין ועיי' קצת מזה במאמר דברי שלום ואמת לשי"ר צד כ"ו, אבל לפ"ד גם גי' מ"ק בר אבין ובר קיפוק או לפי גי' כ"י מ' קיפוץ (והוא קרוב לגי' כ"י ו"ו ול"ד קפיז) נוכל לקיים ואז שתי המלות נגזרו מל"פ כי אביון (ابيون) פתרונו שחור וקיפוק או קיפוץ (حمج) טעמו קבר ועוד בהוראה שניה ינשוף וא"כ איש שחור ובעל קבר או ינשוף עולים יפה עם תכונת ועסקי הספדנין, וכן נקרא עוף אחד קברין או בת קבריא עיי"ע ומ"ש. ובענין פי' ראשון הנוגע לשמות העופות עיי"ע אבו ואייבו וע' בואת].

* בַּר אֲגָדָה (Agadakundiger) ב"ר רפפ"א דלמא דלית בר אולפן בר אגדה הוא נשאליה קראי וכ' והוא כמו בעל אגדה עיי"ע.

1 (בַּר אַדָא) בראדא (Aloemischung, Sohn des Aloe בל"פ ادوى, או בתיבה אחת ברדא כמו בדרא בל"פ بادرو בל"ע بادروج Basilien-kraut) שרי בגמרא דבמה טומנין (שבת נ':) פי' בערך עפר לבינתא. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ה"ב אבל בדפוסי הע' חסר בט"ס מלת בערך, ובאמת בערך עפר מפרש רבינו המלה הזרה על פי פי' של רב יוסף בשבת שם מאי ברדא אמר ר"י תילתא אהלה ותילתא אסא ותילתא סיגלי עיי"ש והי' לעווי בעמת"ל השיג על רבינו וכתב שפי' עפר לבינתא מבטן אמורא אחר יצא ואיך פי' רבינו על ידו מלה זרה זו, אבל לפי מה שכתבנו שעיקר הגי' פי' בערך עפר לבינתא סלקא תמיהתו. ודע שבכ"י מ' פעם אחת הגי' בר אדא כגי' רבינו כאן ובשאר ציונים משבת שם גורס כ"י כגי' הדפוסי' ברדא בתיבה אחת ובאמת גם רבינו בע' עפר גרס בראדא בתיבה אחת וגי' הרי"ף כ"י וע"י ובה"ג ורש"י בדפוסי' הישני' ורא"ש דפ' וויניצי' תחת ברדא אי': בדרא (עיי' ד"ס שבת צד מ"ט.) ואם בר אדא עיקר הגי' אז המלה ל"פ הרשומה ופתרונה אהלה ופי' בר: תערובה, ואם בדרא עיק' הגי' אז תהיה המלה ל"פ ול"ע הרשומה וטעמה עשב הנ"ל שריחו נודף ויפה עד מאור ומשתמשין במיץ שלו לרחיצת אפים] —

2 (בר אדא) בראדא (= ברדא בל"ס בַּרְדָא בל"ע برد Vogel von gesprenkter Farbe) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ב:) א"ר יהודה צרדא [בדפ"ר וויניצ' הגי' בע' צאררא: צארדא וכ"ה בכ"י ק"ט] שרי בר אדא אסור וסימנך בר מיניה. *[אחי"ה בגו"ג ברדא וכצ"ל בתיבה אחת אצל רבינו והראיה שבשני הערכים (הנפרדים על נכון בכ"י ל"ד) יש לגרום המלה בתיבה אחת ממה שהם סדורים בכ"י וגם בדפוסי' הישנים קודם ע' ברבל. ובקובץ כ"י אנגיילקא 18 .5 .A דף שט"ו ע"ב גרס ג"כ רגמ"ה בפי' לחולין: ברדא — וגוזר אני המלה מל"ס וער' הרשומה מי שיש לו כתמים הרבה וכ"ה בל"מ בְּרֻדִּים (בראשי' ל"א, י'; זכרי' ו', ג') ומלת צרדא הוא ל"פ زرد פי' ירוק ככרכם, ומין שני העופות האלה בלתי נודע כעת ומה שאמ' הגמ' וסימנך, לענין טומאת ברדא, בר מיניה נ"ל שכיון הש"ס למלה פרסי' برد כלומ' זולת זה! הרחק עצמך! ומעתה זכינו להבין מאמר של רב מרדכי שאמר על הא דרב ששת ברדא (עיי"ע הקודם) שרי: בר מניה דמר דאפי' בחול נמי לא סבירא ליה (שבת נ':) ורב מרדכי בחר לשון ערומים בר מניה שהוא העתקת ל"פ برد שנפל על לשון ברדא. ובפי' רגמ"ה הנ"ל מצאתי מפורש וסימניך בר מיניה: "כלומ' בר דברדא". ולפי זה נוכל לומ' שכונת הש"ס על ל"פ بار = עברה, וחטא ואסור] —

* בַּר אֶלְעָשָׂא (Schwiegersohn Rabbi's) ירו' מ"ק פ"ג דפ"א ע"ג ר' הוה מוקר לבר אלעשא עיי"ע בן אלעשה.

---

[1]) בכ"י ו"ו ול"ד הגי' קפיז ועיי' בסוף הע'. [2]) כ"י ו"ו ול"ד קפיז.

* בַּר אוּלְפַן (בל"ס בר יוּלְפָּנָא (Gesetzkundiger ויק"ר רפ"ג ורעות רוח (קהלי ד׳, ו׳) רעותיה דמתקרי בר אולפן ובילקי קהלי רמז תתקע"א הגי׳ דמתקרי רוח אולפן וצ"ל בר אולפן פי׳ מי שהוא בקי בהלכות והוא כמו בר הילכן עיי"ע והפכו בר אגדה כלו׳ מורגל ובקי בדרוש של מקראות ולא בהלכות עיי"ע בר אגדה.

* בַּר אוּרְיָא, אוּרְיָן (Gelehrter) סוכ׳ מ"ג: גיטי׳ ל"א: כבר פירשנו בע׳ ארייא ג׳ ובע׳ אורין ב׳.

בַּר אַמוֹדָאִי (Der Taucher, Schwimmer) פי׳ בע׳ (מר) [וצ"ל מד] (ב׳) פי׳ אדם שידוע לשוט תחת המים. * [אחי"ה כ"ה בעה"ק שנת שנ"ב והועתק מפי׳ רבינו בע׳ מד, וגי׳ אמודאי כ"ה בעה"ק ובע׳ מד ב׳ וכ"ה בכ"י מ׳ ר"ה כ"ג. עיי׳ ד"ס שם וכ"ה בע"י הראשון וכ"ה בפי׳ רגמ"ה כ"י לב"ב ושם מפורש בר אמודאי "אומן שיודע לשוט על פני המים" הוברר שממנו שאב רבינו פירושו. אבל בדפוסי׳ בר"ה וב"ב ע"ד: שם ושם וכן בערוך לפי גי׳ הדפ׳ וויניצ׳ כאן במ"ס (בת) [בר] אמוראי. וגוזר אני אמודאי כמו עמודאי והוא ל"ס עַמוּדָא, עַמִּידָא פי׳ טובל במים וא׳ וע׳ מתחלפות] —

* בַּר אִינַשׁ (= בַּר נש Mensch) ע"ז י׳: לית דין בר אינש, שבת קי"ב: ועירו׳ כ"ד: לית דין בר אינש וא"ד כגון דין בר אינש ובע"י גרס בר נש, עיי"ע. ב"ר פל"ח אתי בר איניש וכו׳, ושם ונסגוד לבר אינשא וכו׳, ושם רפ"ז בר אינש דאמר מילתא וכו׳, ושם בר נש דאמר וכו׳.

* בַּר אַרְיָא (Löwensohn, junger Gelehrter) עיי"ע אריא. והקבוץ בר אריָן תרגי ישעי׳ ה׳, כ"ט; הושע ה׳, י"ד.

בַּר אוּשְׁפַּרְתִּי (לפע"ד Sohn der Flickschneiderin) בס"ג [1]) דסדר תעניות האלו (כ"ד: רב פפא גזר תעניתא חלש ליביה טעים מידי בעי רחמי ולא אתא מיטרא א"ל רב נחמן בר אשפרתי, פי׳ הוא שם אמו של רב פפא. * [אחי"ה וכנוסח רבינו משמע גם מכ"י ב׳ וע"י ופי׳ המיוחס לרש"י לתעני׳ עיי׳ ד"ס תעני׳ צד ע"ד: והגי׳ אושפרתי אי׳ ג"כ ביוחסין השלם צד ק"ע ע׳ רב נחמן (וביוחסין שלפנינו כבדפוס אושפזתי) ולפי היוחסין הגי׳ רב נחמן בר אושפרתי אמר רב פפא ובעל ד"ס שם טרח להביא ראיות שהדין עם בעל היוחסין עיי"ש. ובענין המלה בלי ספק היא ל׳ נקבה ממלת אשפרי (עיי"ע אשפר) כלומ׳ אומן מתקן בגדים] —

בַּר בִּטְנִי (Kind meines Schosses, Spr. 31,2) בפ׳ בן סורר בגמ׳ מאימתי חייב (סנהדי ע׳:) ובילמדנו בריש ואלה שמות (תנחומי שם צד פ"א וילקי משלי רמז תתקס"ד) דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו (משלי ל"א, א׳ ואילך) מהו אשר יסרתו אמו מלמד שכפתתו בת שבע על העמוד ומכה אותו ואמרה לו לאו מאל שאלתיך מה ברי הכל יודעין שאביך ירא שמים ואם יהא בך דופי יאמרו אמו גרמה ומה בר בטני כל נשים של בית אביך כיון שמתעברות לא היו רואות פני אביך ואני סיכנתי בעצמי ודחקתי ונכנסתי וכל כך למה כדי שיהא לי בן מלובן ומזורז וכו׳.

* בַּר בֵּי רַב (Jünger des Studienhauses, Gelehrter בשבת ק"מ: עשרת פעמים נזכר בר בי רב עיי"ש ועיי"ע כש א׳ וע׳ ענק. גיטי׳ ס"ב: חולי׳ ו׳. בר בי רב ליכול חמימא וכו׳, ברכו׳ נ"ח. ההוא מינה בר בי רב כ"ה לגי׳ כ"י מ׳ וכ"י א"פ ובנו"ג אשכחיה ההוא צדוקי עיי׳ ד"ס צד קס"ג. חגיג׳ ה׳: בר בי רב דחד יומא חלש דעתיה עיי"ע בר יומיה, והקבוץ בני בי רב עיי"ע בי רב פי׳ בחור וחבר של בית המדרש.

* בַּר בַּר (Sohnes Sohn, Enkel; בר בְּרַתָּא (Tochter Sohn אסת"ר סוף פ׳ ויהי בימי אחשורש: נין ונכד (ישעי׳ י"ד, כ"ב) בר ובר בר, ב"ב קמ"ג: הוה ליה ברא ובר ברא קרו אינשי לבר ברא ברא וכו׳ עיי"ש איזהו פעמים, סנהד׳ צ"ה. בר ברך קירא ליזבון ואת לא תצטער עיי׳ פירש"י. ירו׳ שבת פי"ד די"ד ע"ד בר בריה פי׳ בן של בן וכ"ה בל"ס. ובן של בת נקרא בר ברתא סוט׳ מ"ח. רבי רבי בר ברתך אנא.

* בַּר בִּשְׂרָא (1 der Fleischgeborene=Mensch,) (2 die Fleischseite des Leders כל בשר (דברי׳ ה׳, כ"ג) תר"י א׳ כל בר בישרא, ביצ׳ ט"ו. לגי׳ רבינו בע׳ נר י"ב בר בשרא לתחת . . בר בשרא לעיל ובנו"ג בשרא.

* בַּר בִּתְיָה עיי"ע בתיה.

* בַּר גּוּרְיָא (N. pr. m.) ב"ק צ"ט: איתיביה רב חמא בר גוריא לשמואל, ירו׳ קידושי׳ פ"ג דכ"ו ע"ד א"ל רב חמא בר גוריא הן דעמך מגליך עד דאתי שמואל ויפסלינך. מגילי י"ח:

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד ו"ו; אבל בדפ"ר בפ"ק וכן בט"ס בדפ"ר בפרי.

י"ט. א"ר חלבו אמר רב חמא בר גוריא, שבת ל"ז: א"ר חלבו א"ר חמא בר גוריא אמר רב. ועיי' עוד שבת מ'. עירו' ט'. ושם נסמן ועיי' עוד סד"ה צד פ"ד: ע' רב חמא ב"ג.

בַּר גַּזָא (Schwarzadler = אזא עיי"ע וכן בלי' שומרוני עוזא מל' עוז, בל"ע عز die Starke) תרג' ירו' [א'] את הפרס ואת העזניה ואת הנשר (ויקי י"א, ל'; ת"ר א' דברי' י"ד, י"ב) [ית נשרא וית עוזא וית בר גזא] *[אחי"ה וגוזר אני המלה מל"ע הרשום' ומל"מ עוז ועי"ן עם הנקודה שוה בהברת מכטא עם גימ"ל ועיי' עוד ע' גז א'. ועיי' היעראזאיקן להח' באכארט ח"ב צד תשע"ד] —

* בַּר גּוֹזְלָא (מל"מ גוזל בל"ע جوزل junge Taube) חולי' ע"ו סע"ב ההוא בר גוזלא וכ' בר גוזלא קאמרת בר גוזלא דרכיך שאני.

* בַּר גִּיבּוֹל עיי"ע גבל א'.

בַּר גִּיהָא (kleiner Teich) עיי"ע בקע ב' וע' גיהא.

* בַּר גִּירַאנְטִי (E. N. eines Arztes) ירו' ביצ' פ"א ד"ס סע"ג רב ירמיה הורי לבר גירנטי אסיא וכו'.

* בַּר גְּלִילָא (Galiläer) עידו' נ"ג: ההוא בר גלילא דאמר ואזיל כ"ה בכ"י מ' ובע"י עיי' ד"ס עירו' צד ק"א: שבת פ': ההוא בר גלילא דאמרו ליה כה"ג בכ"י מ' וא"פ ובד' הישנ' עיי' ד"ס שבת צד פ"ה: והקבוץ בני גלילא עיי"ע.

* בר גמזא (Ortsname, crrm.) איכ"ר פ' סלה בבר גמזא צווחין וכ'. ויותר נראה גי' רבינו בורגיא בע' סח ג' עיי"ש.

* בַּר גְּרוֹגְרוֹת (גרגרת Feigensohn, Beiname des R. Jehuda) יומ' ע"ח. תני יהודה בר גרוגרות ובכ"י מ' הגי' תני רב יהודה בר גרגרת ובכ"י ב' בר גרוגרת ורבינו לא גרס בר עיי"ע גרגרת. והוא שם כינוי כמו בר תמרי, בר דיקולי עיי"ע.

* בַּר דְּכַר (ein Sohn, eig. männlich. Kind) ירו' ב"מ פ"ב ה"ח ע"ג וב"ר פל"ג אית לך בר דכר . . אית לך ברת נוקבה ובויק"ר פכ"ז יותר טוב אית לך ברא . . אית לך ברתא. והקבוץ בנין דיכרין כתובי'.

* בר דלייה עיי"ע בורדלא.

* בַּר דַּעַת (Vernunftbegabter) ב"מ פ' רע"ב אם איתא דלא מצי ביהי בר דעת הוא לשדיה עיי' פירש"י ד"ה קב ועיי"ע בן דעת.

* בַּר דִּיקוּלִי (Dattelsohn, Zuname) חולי' ק"י. רמי בר תמרי דהוא רמי בר דיקולי ובמנחו' כ"ט: אי' רמי בר תמרי דהוא חמוה דרמי בר דיקולי ועוד עיי"ע גרגרת ג'.

* בַּר דְּרוֹמָא (der Sohn des Südens, d. i. Bar Kosiba) גיטי' נ"ז. ההוא בר דרומא דהוה קפיץ מילא וכ' והוא בר כוזיבא עיי"ע בן כוזיבא וע' ביתר.

* בַּר דְּרוֹסַיי (Personenname) ירו' ע"ז פ"ד דמ"ג סע"ד ר' יוחנן אמר לבר דרוסיי חות ותבר כל אילין צלמייא דנו דימוסין ונחת ותבר כולהון פרא [בל"י חוץ παρά] חד וכ', ושם הפרטי בירו' שבת פ"א ד"ד. בן דרוסא עיי"ע אכל אכילת בן דרוסאי.

בַּר הוּדְיָא (מין עוף בל"פ هوزه, هوژه Sperling; שׁוּרִינְקָא سارنك, سارج Staar, Speher; בַּר שהינא בל' ערבי' ופרסית شاهين weisse Falkart) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.) הנץ זה הנץ למינהו להביא את בר הודיא[1]) מאי בר הודיא אמר אביי שורינקא והוא לשון ערבי[2]) ובויק"ר פרש' והוא ישקיט (רפ"ה) ובריש אחרי מות[3]) ר' לוי בשם ר' יוחנן בר שהינא[4]) הדין בר הודיא צופה מאכלו בשמונה עשר מיל, שהינא לש' ערבי. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ל"ה, ב"ר וכ"ה באמת וגם בל"פ נקרא כן העוף ההוא והוא מין נץ וכן בר הודיא בל"פ מין נץ הוא ולפי זה בן ההודיה של ספרי ג"כ מן השם הזה עיי"ע למעלה, אחרי הדברים והאמת האלה חזרנו מהשעה אשר הצגנו במאמרנו על מלאכים ושדים צד ק"א ואילך וגם Sark של בונדהיש בלי כל ספק אחד הוא עם שורינק = سارنك של ערך הנוכחי ופירוש בר חיורא בזאאלאגיע של הרב החכם לעויזאהן צד קס"ה טעות היא וכן גי' הגמ' משובשת מן בר הודיא. ובכ"י רגמ"ה לחולין (בקובץ כ"י אנגיליקא דף שי"ז) מצאתי כתוב בן ההדיה שאירנקא וצ"ל בן הודיא שאירנקא, וזה מסכים עם سارنك דלעיל] —

* בַּר הַדְיָא (בל"פ هديان בל"ע هذاء Aberwitz, Albernheit) ונקרא כן בכינוי בעל

---

[1]) כ"ה על נכון בכ"י ו"ה, ל"ד ב"ר ובע' שרנקא ובדפ"ע שם בט"ס כר הוריא וצ"ל בר הודיא ובדפ"ע כאן ובויק"ר רפ"ח חסר וי"ו בר הדיא (הדיה) ובנו"ג בר חיורא. [2]) כ"ה רק בכ"י ד"ו ול"ד. [3]) בדפוסי' חסר לפנינו עיי"ע אמבוגיא אבל בכ"י ה"ב לי' הציון מריש אחרי מות. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ה, ל"ד, ב"ר בדפ"ע שחינא ובויק"ר בר שאונה.

פתרון החלום) ברכו' נ"ו. בר הדיא מפשר חלמא הוה וכ', ע"ז ל'. בר הדיא הוה בי עבכורי וכ' ונ"ל לגוזרו מל"ע ופ' ופתרונו איש המדבר רעות רוח ודברי תהפוכות ורימ"ז בט"ר ח"ב, פ"ט ואחריו החי' לעווי בעמת"ל פירשו בדרך רחוק עיי"ש וגם י"ל שנאצל מלש' הדיא עיי"ע.

* בַּר הֲוָיָה (einer, dessen Ehe von Wesenheit, Bestand ist) סוט' כ"ו. ובת כהן כי תהיה לאיש זר אמר רחמנא דבר הויא אין דלא בר הויה לא קמ"ל בר הויה פי' מי שקידושיו עומדין וקיימין ותופסין בו. הויה בל"ס עמידה וקיום.

* בַּר הָא הָא (E. N.) עיי"ע בן הא הא. ויוחסין השלם צד ס"ב ועיי' שם צד נ"ט.

* בַּר הָכִי (einer, der so und so ist, d. h. für etwas fähig, tüchtig) סוט' כ"ו: ושכב איש אותה . . והא לאו בר הכי הוא.

* בַּר הִילְכָן (der Halachothkundige) ויק"ר רפ"ג רעות רוח (קהלת ד', ו') רעותיה דמתקרי בר הילכן פי' מי שהוא בקי בהלכות.

* בר המג, בר הנג עיי"ע אברתא וע' אזביון. וגי' בר הנג כגי' רבינו אי' ג"כ בכ"י מ' וכ"י א"פ לשבת ק"ט: עיי' ד"ס שם צד ק"כ:

בַּר הַמְדוּדֵי (חַמְדוּדֵי E. N. nach R. N. Kesselheitzer, von חם u. דוּדֵי) בס"ג דיומא (פ"ז:) יש מפרשי' בר מיחם דודי דאבא, דוּדֵי הם הסירות. * [אחי"ה וז"ל של יוחסין השלם צד ק"ל ובעל הע' פי' חמדודי כמו בחי"ת פי' מיחם דוד ר"ל בר מיחם יורות וסירות וא"כ הנוסחא שלו בשני דלתים ע"כ וגי' חמדודי אי' ג"כ בדפ"ר אבל בכל כ"י ודפוסי ערו' הגי' המדודי וכ"ה בדפוסי' הישנים ובמקצת דפ' החדשים ליומ' שם וכ"ה בכ"י ב' ליומ' עיי' ד"ס שם צד קנ"ה. וכ"ה בכ"י מ' (ב' פעמים) לשבת דק"ז: (ד"ס צד קי"ח.) וכ"ה בכ"י מ' וא"פ לשבת קכ"ה. וכ"ה ברי"ף כ"י שם ורא"ש דפ' וויניצי' (ד"ס שם צד קמ"ב.) אבל בדפוסי' בכל המקומו' הנ"ל הגי' בר המדורי וכ"ה ביבמו' פ"ג: מנחו' ל"ח:] —

* בר המדך ט"ס וצ"ל בני הרמך עיי"ע בר שניא וע' הרמך.

בַּר הִימְצָא (בל"ע خميت שמן fett — das Fett auf dem Darm) עיי"ע המצא וע' יתר א'.

* בַּר זוּג, זוּגָא (א') פי' בל"ס בר זוגא: חבר Genosse (ב') Weibchen Genossin) יבמו' ס': פ"ג. שבקיה (ר' יוסי) לבר זוגיה וגי' רש"י לדף פ"ג. שבקיה ר' יוסי לר' שמעון בן זוגיה וכן בתרג' ירו' ב' בראשי' ב', י"ח. כ' בר זוג כד נפיק ביה, תי"ר א' לבראשי' א', כ"א לויתן ובר זוגיה (עיי' ב ב ע"ד ואילך) פי' כמו בן זוג עיי"ע ומן בר זוג נבנה הפעל ברזג פי' מזווג עיי' הציונים בתרג' אצל החי' לעווי הך ערך.

* בַּר זוּזָא (im Werthe eines Sus) מ"ק כ"ז: צרדא בר זוזא ועיי"ע צרדא במ"ע ורבינו גרס צדרא עיי"ע צדר. ושם גרס ג"כ בת זוזא וכ"ה במקומות אחרים.

בַּר זִיזָא (E. N.) ירו' ב"ק פ"ו ד"ה ע"ג ובקצת שינויים ירו' שבועו' פ"ז דל"ז ע"ד אריסיה דבר זיזא אפקיד גבי חד בר נש ליטרא דהב מית בר זיזא ומית אריסיה דבר זיזא וכ' פי' שם אדם.

* בַּר זְרַע (Samen, Aussaat) הרבה בתרגום להעתקת זרע וכ"ה בל"ס עיי' פשיט' ויק' י"א, ל"ז. ל"ח.

* בַּר חָבוּ עיי"ע בי בר הבו.

* בַּר חוּבֵּץ (Spottname, Käsesohn עיי"ע חבץ א') ירו' פיא' פ"א דט"ז. חנותא דכיתנאי (כ"ה בדפ' וויניצי', ובדפ' אחריי' בט"ס דכותנאי) הוה לון צומות והוה תמן חד מיתקרי בר חובץ ולא סלק, אמרי מה אנן אוכלין יומא דין אמ' חד חובצין אמר ייתי בר חביץ [צ"ל בר חובץ] א"ר יוחנן זה אמ' ל"ה בהצנע כלומ' עתה יבא בר חובץ בשמעו שיש כאן חובצין כלו' גבינות וזה מבני החבורה בדרך לעג אמר כן בלי' נופל על לשון.

* בַּר חִיוּבָא (Verpflichteter) ב"מ י'. היכא אמרינן דאין שליח לדבר עבירה היכא דשליח בר חיובא הוא אבל בחצר דלאו בר חיובא הוא וכ' ושם כל היכא דשליח לאו בר חיובא מיחייב שולחו וכ', והקבוץ בני חיובא (שם).

בַּר חַיְתָה, חַיוּתָא (E. N.) ירו' סוט' רפ"ז דכ"א ע"ג וירו' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד ושהש"ר פ' עד שיפוח: ר' לוי בר חיתה, חיותא. ורבינו בע' אלנסתין גרס (אולי בט"ס) בר חזותא.

בַּר חוּלְיָא (der kleine Ring in der Gurgel) חולי' נ'. מקיפין בקנה . . מבר חוליא לבר חוליא אבל לא מחוליא לבר חוליא ולא מבר חוליא לחוליא ועיי' פירש"י ורבינו בע' חלי ב' הביא קצת מזה ולא פירשו.

* בר חיור גווני ט"ס תחת כאר הזר גוונא עיי"ע כאר.

* 1 בַּר חַמְרָא (בל"ע حمار 1 Eselsfüllen, 2 Esel-treiber) חולי' ע"ט. האי בר סוסיא וחמרא והאי בר חמרא וסוסיא כולהו חדא מינה נינהו פי' פרד הנולד מן החמור, וענינו ג"כ מנהיג החמור: ברכו' נ"ט. תעני' ו': מיטרא במפתח כבא[1]) בר חמרא מוך שקיך וגני פי' פשוט וערוך שקיך[2]) והצע בקרקע ושכב. ורש"י ז"ל פי' בדרך אחרת.

* 2 בַּר חַמְרָא (Sohn des Weines = Essig) חולי' ק"ה. אמר מר עוקבא אנא להא מילתא חלא בר חמרא לגבי אבא. ירו' מעשרות פ"ג ד"נ ע"ד צווח ליה חלא בר חמרא פי' ר"י בן קרחה קרא כן לר' אלעזר בר' שמעון משום דקא תפיס גנבי עיי' ב"מ פ"ג: ושם אי' בל"ה חומץ בן יין עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה (עיי"ע ארכוליפרין). ובדרך השאילה אומרים על מי ששב מצדקו ועשה עול: שהחמיץ עיי"ע חמץ.

* בַּר חַסְדַּי (E. N.) שהש"ר פ' אמרתי אעלה: אבון בר חסדי אמר ועל ר' חסדיי ורב חסדא עיי' מבה"י למהרז"ף צד צ'.

* בַּר חֲקוּלָא (או שם פרטי או שם כללי מל' ארמי וסורי חקלא Landmann) ירו' דמאי פ"ד דכ"ד. ר' יונה זבין חיטי מן דבר חקולא פי' מבן עובד אדמה או י"ל שהוא עצם פרטי כמו בירו' נדרי' רפ"ז ד"מ: וירו' גיטי' פ"ח דמ"ט ע"ג ר' יצחק בר חקולא וכן אי' ר' יצחק בן חקולא עיי' מבה"י למהרז"ף ק"ז.

* בַּר חיורא ט"ס תחת בר הודיא עיי"ע למעלה.

* בַּר חריא (בל"ס בר חירָא Freier) ב"ר רפצ"ב ר' חמא חזי חד סגי נהור . . א"ל שלום לך בר חריא א"ל מחיכן שמע לך דההוא גברא בר עבדים א"ל לא אלא שאת בן חורין לעוה"ב ובילק' עקב רמז תת"ן הגי' בשם תנחומ' ר' חמא חמי חד סגי נהורא . . א"ל שלם לך בר חוריא א"ל ההוא גברא בר עבדין א"ל שאתה בן חורין לעוה"ב, ונ"ל ברור שר' חמי בחר לו לשון ערומים כי חור בל"פ טעמו עִוֵּר ונפל על לשון בן חורין וא"כ שלם לך בר חוריא משתמע אבי"ת אפי כלומ' שלום לך בן עִוֵּר ושלום לך בן נשתחרר, ועיי"ע בת חורין.

* בַּר חוֹרִין (wie oben) סנהד' נ"ב. קטל עבדא בר חורין . . עבדא בסייף בר חורין בחנק פי' כמו בן חורין עיי"ע ועיי"ע הקודם לזה. מ"ק כ"ח: לבר חרי עיי"ע שיול.

* בַּר טַבְרִי (E. N.) ירו' מגיל' פ"ד דע"ה ע"ג בר טברי שאל לר' יצחק וכ'.

* בַּר טֶבֶת (E. N.) שהש"ר פ' זאת קומתך: ר' חוניא בשם ר' דוסא בר טבת.

* בַּר טוֹבִים (בל"ס בר טבא ein Sohn guter, d. i. vornehmer Eltern) ברכו' נ"ח: דלמא אתי עני בר טובים.

* בַּר טִינָא (Lehm vom alten Gemäuer) יומ' כ"ט. וסימנך טינא בר טינא עיי"ע טן ב'.

* בַּר טֵינָא, טֵימָא, בַּר טִיט (pers. Dämonen) כולם שמות שדים בל"פ וכבר פירשנו בע' אסטמיטיתיה והרב החכם האמבורגער בספו היקר רעאלענציקלאפעדיע ע' גייסטער צד רס"א נענע לי ראשו בזה.

* בַּר טִירָה (E. N.) ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג סע"ג בר טירה אמר האומ' שמועה משם אומרה שפתותיו רוחשות בקבר ובירו' ברכו' פ"ב ר"ד: לוי בר נזירא ובירו' שקלי' ספ"ב דמ"ז. שמעון בן נזירא בעל מאמר זה.

* בַּר יוּדָאִי (Jude) ירו' ברכו' פ"ב ד"ה רע"א בר יודאי בר יודאי שרי תורך וכ', בר יודאי בר יודאי קטור תוריך וכ', עיי"ע קנקן ב'. פי' יהודי.

* בַּר יוּדְנָא (E. N.) ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. בר יודנא הוה ליה קונדיטון מגלי וכ'.

* בַּר יוֹחְנִי (E. N.) אסת"ר פ' בהראותו: בר יוחני ביקש לעשות סעודתא לגדולי רומי וכ'.

בר יוכני (צ"ל בַּרַיְכְנַי = Varaghna פי' בלי' בקט' fabelhafter Vogel, wahrsch. Strauss = flügelschlagender Vogel) עיי' בפנים) בפ' יום הכפורי' (פ'.) ונימא ביעתא דבר יוכני[3]) ובר"ג דסוכ' (הי סע"א ורע"ב) ואימא (אפי') [צ"ל אפי] דבר יוכני, ובפ' אחרון דבכורו' בגמ' הכל נכנסין לדיר להתעשר (בבורי נ"ז: עיי' ילקי צו רמז תרפ"א, וילק' איוב ל"ט רמז תתקכ"ו) פעם אחת נפלה ביצת בר יוכני וטבעה ס' כרכים ושברה ש' ארזים. (א"ב

---

[1]) כ"ה לפי גי' נכונה של' רבינו בעי' מך א', וכ"ה בכ"י מ' בתעני' וכ"ה ברש"י שם ובכ"י מ' בברכו' מיטרא במפתח אבבא וצ"ל במפתחא בבא וכ"ה בכ"י פ' ובב"נ עיי' ד"ס שם צד קס"ח. ובנו"ג כד מפתח בבי מטרא וכ"ה בילק' הושע רמז תקכ"ב מטרא כד מפתח בבא ובתעני' במפתח בבי מטרא. [2]) כ"ה בכ"י קיט ודפ"ר ועיי' רש"י פסחי' מ"ט. ד"ה מך.
[3]) בכ"י ב' של מינכען דבריכני וגי' ישרה עד מאד היא עיי' בפנים הע'.

עוף גדול מאוד אולי משל הוא כי איננו בישוב.) * [אחי״ה כבר חויתי דעתי במאמרי על המלאכים ושדים צד ק״א כי עוף זה אשר עליו נשאו רז״ל משלים בדרך גוזמא אין זה כי אם עוף המשלי הנזכר בצענדאפיסטא ח״ג יאשט י״ד, י״ט; י״ט, ל״ה ובונדיהעש צד ל״א והעתקת שם פרסי Vâraghna הוא: מכה זנבו או כנפיו ועליו נאמר בצענד בציון הראשון שהוא היותר קל מרגלים בין העופות וכי את רגלים רץ ויתחרה את הסוסים וא״כ אין אצלי ספק שהכונה על בת היענ׳ ורבותינו השאילו זה השם ב ר י כ נ י[1]) להוראת בת היענה גם הלום ראיתי שכן נקרא בת היענה בדרך מליצה באיוב (ל״ט, י״ג) כנף רננים ונוכל לפרשו עוף שמרנן ומשמיע קול בכנפיו וידוע כי זה מטבעה של בת היענה במרוצה ועיי׳ שולטענס פ׳ איוב צד 1117 ובאמת כנף רננים ובריכני הושוו זה לזה עיי׳ בכורו׳ שם מנחו׳ ס״ו: וילק׳ צו שם, ורש״י לאיוב בפירוש כתב כנף רננים כן שם עוף גדול רננים ולש׳ משנה קרוי בר יוכני ועיי׳ רש״י למנחו׳. וזאת שנית במנח׳ שם דורש נעלסה לשון נוטריקון נושא עולה ונתחטא עיי׳ פירש״י שם ולבכורו׳ שם ותוספ׳ מנחו׳ ד״ה כנף ונתחטא מלש׳ מתחטא לפני׳ (תעני׳ י״ט.) פי׳ לשון טיול ומה מאוד נחמדים דברי רז״ל כי ידוע שגם זה מטבעה של בת היענה שנושאת ביצתה למעלה על ראש ההר ותשים בסלע קנה ובעוד שרובצת האם על הביצים הזכר מטייל לפני הקן ויעמוד על משמרתו להגין בעד הקן (עיי׳ ראזינמיללער קדמוני׳ כרך ד׳, ח״ב צד ש׳). ועוד נ״ל להעיר כי אחרי אשר תגדל בת היענה כערך שמונה פסיעות ויותר נוכל לאמר עליו בדרך גוזמא (כ״ב ע״ג:) דקאים עד קרצוליה במיא ורישיה ברקיע וכ׳, ורב אשי אמר על עוף זה ההוא זיז שדי הוא דכתיב וזיז שדי עמדי (תהלי׳ נ׳, י״א) ועל זיז נאמר בויק״ר פכ״ב כשהוא פורש כנפיו מכהה גלגל חמה ונ״ל שהאציל זיז מל״ע زِيَاز פי׳ כנפים והתרג׳ השוה ג״כ זיז וכנף רננים ששניהם העתיק ע״י ת ר נ ג ו ל ב ר א, אבל זה האחרון לא ממין זה הוא עיי״ע
בַּר ד׳] —

בַּר יוֹמֵיה (בל״ם בר יומא) (der (das) von einem Tag) בגמ׳ בפ׳ במה טומנין (שבת מ״ט:) אותיביה ההוא מרבנן בר יומיה לרבא בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן[2]). פי׳ דבאותו יום נכנס לשורה[3]) פ״א ר׳ אידי הוה וקוראין אותו בר יומיה כדמפורש בחגיג׳ בפ״ק בסמוך איזהו קטן (ה׳: ועיי׳ ילק׳ שלח סרמ״ז תשמ״ד וילק׳ ישעי׳ ר׳ רמז שנ״א) רב אידי אבוה דר׳ יעקב בר אידי הוה רגיל דהוה אתי תלתא ירחי באורחא וחד יומא בבי רב והדר אזל ג׳ ירחי באורחא והוה חד יומא באושפיזא והדר אתי והוו קרי ליה בר בי רב דחד יומא. * [אחי״ה וכ״ה לנכון בכ״י ו״ו ול״ד וה״ב, וכן משמע מיוחסין השלם צד ק״י ערך ר׳ אידי ע״ש, ובדפ״ע חסר מאמר מן חד יומא עד והוה חד יומא וכגי׳ רבינו בכ״י א׳ ג״כ בכ״י ב׳ ומנוה״מ סי׳ רמ״ג רק שם הגי׳ חד יומא בביתא במקום חד יומא באושפיזא ובכ״י מ׳ הגי׳ חד יומא באושפיזא וחד יומא בבי רב וקרו ליה וכ׳, וכ״ה בע״י עיי׳ ד״ס חגיג׳ צד ח׳: ובעל ד״ס ציין מערוך גי׳ מוטעת של דפוסי׳ ובילק׳ שם ושם הגי׳ הוה אזיל תלתא ירחי באורחא והוה יתיב חד יומא באושפיזא והוו קרו ליה (והדר אתי והוו קרו) וכ׳, ובנו״ג קטיע כזה: אזל תלתא ירחי באורחא וחד יומא בבי רב והוו קרי וכ׳, ובר יומא כמו בן יום עיי״ע, וכן בחולי׳ נ״ח: לית בקא בר יומא עיי״ע בק נ׳, ב״ר פל״ח ווי ליה לההוא גברא דהוה בר שתין ובעי למסגד לבר יומי] —

* בַּר יְשִׁיטָא (E. N. eines Amora) ירו׳ מגילי׳ פ״ד דע״ה ע״ג בר ישיטא הוה אמורא דר׳ אבהו.

* בַּר כּוּזְבָה, בַּר כּוּזִיבָא עיי״ע בן כוזיבא.

* בַּר כִּיחָא (E. N.) ירו׳ שבת ספ״ד די״ד ע״ד בר כיחא[4]) נגרא רחם איתא וכ׳ פי׳ שם אדם אחד שאהב אשה אחת וכ׳.

* בַּר לְוָאִי (E. N., oder Lewi's Sohn) שבת ק״ח. בר לואי הוה קאי קמיה דמר עוקבא וכ׳ כ״ה בדפ׳ שונצ׳ וויניצ׳ ר״פ ור״צ וכ״ה בכ״י מ׳ (ד״ס שבת צד קי״ט:) ובנו״ג בר ליואי וא״כ הגי׳ אז תהיה כמו בסנהדרי׳ צ״ח. שלום עליך בר ליואי כלומ׳ בן לוי והוא ר״י ב״ל.

בַּר לוּעָא (בל׳ ארמי וסו׳ לועא Kinnbacken ופירוש בר לועא das Bret, das man dem Thiere ans Kinn bindet) בפ׳ במה בהמה [על] מתניתין ולא בסולם שבצוארה (שבת נ״ד:) א״ר הונא בר לועא פי׳ כשיש מכה לבהמה קושרין לה דף בצוארה אצל ל ח י י ם כדי שלא תחזיר ראשה לחכך במכה. * [אחי״ה וכן פירש״י ובל״ם לחיים נקרא לועא ורש״י נוזר ג״כ בלעך

1) כ״ה הגי׳ האמיתית בכ״י ב׳ עיי׳ ד״ס יומי׳ צד קכ״ט: 2) בנו״ג עוד טומנין בגיזי וכ׳ אבל בכ״י מ׳ וא״פ ובדפ׳ הישני׳ לי׳ עיי׳ ד״ס שבת צד מ״ח. 3) וכ״ה בפירש״י לשבת. 4) כ״ה בדפ׳ זיט׳ ובדפ׳ קראט. בר כותא.

(משלי כ"ג, ב') מן בלוע ופי' בלחייך וכ"ה התרג' בלוּעָך ועיי' עוד ע' לועא במ"ע לע ב'. וגי' בר לועא אי' ג"כ בע' סולם וכ"ה בכ"י מ' וא"פ וברי"ף כ"י ובר"אש ובאו"ז סי' פ"ג ס"ק ט' (עיי' ד"ס שבת צד נ"ה) ובנו"ג בי לועא, ומהרש"ל הגיה בדפוס ראשון בר בי לועא] —

* בַּר לוּפייני (E. N.) אסת"ר פ' בהראותו: בר לופייני הוה משיא את בתו מן צפורי לעכו וכ' פי' שם אדם.

* בַּר לְקִישָׁא (der Sohn des Lakisch, d. i. R. Simon) ב"מ פ"ד סע"א את כבר לקישא, בר לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי וכ' בכי ואמר היכא את בר לקישא היכא את בר לקישא וכ', והוא ר' שמעון בן לקיש נודע שמו לתפארת בשני התלמודים.

* בַּר מֵאָה פַּאפַּאִי וְחַד נַאנַאִי (Goliath, der Sohn von hundert Vätern und einem Hunde) עיי"ע בן ד'.

* בַּר מְבוּאָה (der Einwohner eines Gehöftes) ב"ב כ"א סע"ב בר מבואה אבר מבואה דנפשיה לא מצי מעכב . . בר מבואה אבר מבואה אחרינא מאי? עיי' פירש"י שם, ושם רע"ב האי בר מבואה דאוקי ריחיא ואתא בר מבואה חבריי' וכ'.

* בַּר מְהִילָא (beschneidungsfähiges Kind) יבמו' ע"א סע"א והאי לאו בר מהילא הוא פי' שאין יכול להמול.

* בַּר מַזְלֵיה (der mit Jem. unter gleichem Gestirn geboren ist, gleiches Geschick hat) ב"ב י"ב: דילמא להא מילתא בר מזליה הוא ושם סע"א תרוייהו בני חד מזלא נינהו ושיעורו כמו בן גיל עיי"ע גל ג'.

בַּר מֵחִים תַּנּוּרֵי (der Ofenwärmer, Schmarotzer; בַּר מָךְ רְבַע Faulenzer, der seine Bettdecke überall ausbreitet; בַּר מְרַקֵּד בֵּי כוּבֵי der Weinkufen Umhüpfer; בַּר מְלַחֵיךְ פִּינְכֵי Tellerlecker) בס"ג דאלו עוברין בפסח (מ"ט.). (א"ב כל אלו כנויים של זולל וסובא מחמם תנורים, מקפל לבושו תחתיו ורובץ, מרקד בין החביות, מלחך קערות. ובנוסחאו' שלנו בר מך רבע כתוב אחרון.) * [אחי"ה וכ"ה בילק' עמוס ו' רמז תקמ"ה. ושם הגי' מלחך פינכי וכ"ה בע' פנך א' ובפי' ר"ח לפסחי' צד פ"ב בט"ס מלכח וצ"ל מלחך וכן בט"ס רבעי וצ"ל רבע].

בַּר מְחַוַּנִיתָא (בל"פ خاوند Grenzwächter, eig. der gesetzt ist über das Abgegrenzte) פרק המוכר את הבית בגמ' רשב"ג (ב"ב ס"ח.) פי' עבדא דמרי מתא שעומד בעיר ויודע כל שדות העיר בסימניהן ו ב מ צ ר י ה ן וכל שדה ושדה ביד מי היא ומי עדים שלה והכל יודע לחוות. * [אחי"ה ודע שמלת סנטר של משנה נתפרש' שם בגמ' הכי ת ר ג ו מ ו בר מחווניתא ומזה נשמע שמלה זרה סנטר נתפרשה ע"י מלה זרה אחרת וסנטר הוא שומר עיי"ע סנטר וזוהי דעת של ר"ח הובא, ברשב"ם שם והוא ל"פ ژندہ دار או جان دار והוא ממש בל' הונגרי zsandár פי' שומר העיר וכן מחווניתא שומר השדות ומצריהן ובל"פ הרשומ' מעם המלה: מצרים ותחומי השדה ובר מחווניתא הוא הממונה על תחומי השדה ועיי' פירש רשב"ם אך הוא ורבינו האצילו המלה הזרה מפעל חוָא. וכן יוצא מפורש מפי' רגמ"ה כ"י לב"ב וז"ל: בר מחווניתא זה ממונה המדינה שהוא מ ח ו ו ה ויודע כמה בני אדם פורעין מס למלך ומכמה בתים ומכמה שדות וכמה שייכו לעיר עכ"ל. אבל לפע"ד האמת כי הוא כמו מנטר באגי עיי"ע באג. וכן צ"ל בפירוש ר"ש בן אבטולמוס תחת באגי או מ נ ט ר באגי, או ב ר באגי כלומר שומר השדות] —

* בַּר מְכִילָאן (der Gesetzesnormenkundige) ויק"ר רפ"ג ורעות רוח רעותיה דמתקרי בר מכילאן עיי"ע מד א', מכל א' ועיי"ע בר אגדה ובר אולפן, ועיי"ע כל ו' וספר גט"ד פארטרעגע לריט"ל צונץ צד מ"ז הערה ד'.

* בַּר מִצְוָה (der zur Ausübung des Gesetzes Verpflichtete) ב"מ צ"ו סע"א שליח דבר מצוה הוא אבל עבד דלאו בר מצוה וכ', ויק"ר רפ"ג וקהל"ר פ' טוב מלא: בר מצוותא עיי"ע מצוה.

* בַּר מִיצְרָא (der Grenznachbar) ב"מ ק"ח: דינא דבר מיצרא (כמה פעמים) עיי"ע צר ב'. פי' מצרן ובעל גבול ששדהו קרוב לשדה חבירו וכ"ה בל"ע مصر.

* בַּר מַקְטַיָא (Ortsname) עיי"ע בית עולם.

* בַּר מְרִינָא (Personenname) ירו' ברכו' פ"ו ד"י. רע"ב בר מרינא בריך קומי ר' זעירא וכ', וירו' שבת רפי"ט דט"ז ע"ד בר מרינא הוה ליה עובדא שאיל לר' סימון וכ'.

* בַּר מָתָא (Stadtbewohner) ב"ק קי"ג: בר מתא אבר מתא מעכב פי' יכול למשכן בן

העיר על מס בן עיר חבירו דדינא דמלכותא דינא. ב"ב כ"א: בר מתא אבר מתא אחריתי מצי מעכב עיי"ש פירש"י.

* בַּר נַגָּר (Zimmermeister) ב"ב ע"ג: נפל ליה חציצא לבר נגרא פי' גרזן של חרש עצים נפל למים. ובדרך השאילה ע"ז ג': לית נגר ובר נגר דיפרקנה עיי"ע נגר א'. ועוד בר נגרא שם פרטי עיי' ערך ר' אייבו בר נגרי במבה"י למהרז"ף צד ס"ג.

* בַּר גְזִירָא (Personenname) עיי"ע בר טירה.

* בַּר נְטוּזָא (Personenname) ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. בר נטוזא איתגליין ליה גיגיתיה וכ' פי' שם אדם.

בַּר נִירָא (בל"ס ܢܝܪܐ kleines Joch) בפ' במה בהמה מתניתין אין העגל יוצא בגימון (שבת נ"ד:) א"ר הונא בר נירא פי' עושין לו ניר קטן כדי שילמוד לשאת העול. *[אחי"ה ועיי"ע גמן א' בפי' אחר אבל לפי' ראשון עניני תולין לוח בפיו שלא יוכל לשתות החלב ולזה עולה יפה פי' הירו' ספ"ה דשבת רב חיסדא א' פינקסה והוא בל"י πινάξ פי' לוח עיי"ע פנקס].

1 בַּר נַפְחָא (Sohn des Schmiedes, nämlich R. Jochanan) בחלק סוף מעשה דסנחריב (סנהד' צ"ו.) ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם (בראשי' י"ד, ט"ו) א"ר יוחנן אותו מלאך שנזדמן לו לאברהם לילה שמו שנאמ' (איוב ג', ג') והלילה אמר הורה גבר ר' יצחק אמ' שעשה עמו מעשה לילה שנא' (שופטי' ה', כ') מן שמים נלחמו הכוכבים ממסילותם א"ר לקיש טבא דנפחא מדבר נפחא פי' מסתבר טעמא דר' יצחק נפחא מטעמו דר' יוחנן דהוו קרו ליה בר נפחא. *[אחי"ה בכמה מקומות נקרא ר' יוחנן בשם בר נפחא עיי' ב"מ פ"ה: כתובי' כ"ה: מכו' ה': חולי' נ"ד: וכתב רש"י בסנהד' שם נראה למורי דאביו של ר' יוחנן הוה נפחא ולהכי מיקרי בר נפחא ואית דמפרשי בר נפחא על שם יופיו עכ"ל. ומירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: וירו' סנהדי' פ"א די"ח ע"ג ראה לשון שלימדנו בן הנפח יש להביא ראיה ברורה לדעת פי' ראשון לרש"י] —

2 בַּר נַפְחָא (wahrsch. Blashuhn) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ב:) פי' שם עוף שהוא ספק.

בַּר נַפְלֵי (der Messias, eig. Wolkensohn = νεφέλη s. Math. 24, 30; 26, 64; Apol. 17; 14, 14, u. s. w.) בחלק בראש ענין משיח (סנהד' צ"ו:) א"ל רב נחמן לר' יצחק מי שמיע לך אימתי אתי בר נפלי פי' משיח שיקים סוכת דוד הנופלת. *[אחי"ה עיי' עמוס ט', י"א ובסנהד' קצת בסיגנון אחר עיי"ש. ובלי כל ספק טעם המלה בל"י הרשומה ענן וכן נאמר בכמה מקומות באון גליון על משיח שלהם שנראה בענן והושאל מדיבור של מקרא ישעי' י"ט, א' ועיי' תהלי' ק"ד, ג'; נחום א', ג' ועפ"י הפסוק (דניאל ז' י"ג) וארו עם ענני שמיא כבר אנש נקרא המשיח בר נפלי או עֲנָנִי וכ"ה בפירוש בתרג' ד"ה א' ג', כ"ד ענני הוא מלכא משיחא דעתיד לאיתגלאה ועיי' עוד ספרי הסיבילין ב' צד רע"ז ומיתאלאגיע של יונים מפאסס ח"א כ"ב — כ"ט]—

* בַּר נַצָּא, נַצְצָא (בל"ס נֶצָּא Sperber, Habicht) תרג' נץ (איוב ל"ט, כ"ו) בר נצא, וקבוץ בני נֵצָּן (אסתר שני א', ב') וכ"ה בר נצצא, ובר ניצצא (ת"י ויקי י"א, ט"ז; כ', כ"ה).

* בַּר נַצַּר, נִיצוּר עיי"ע בן נצר.

* בַּר נָשׁ, נָשָׁא, בַּר אֱנָשָׁא (בל"ס Mensch) כמה פעמים בדרז"ל ובפרט בתלמוד ירו' עיי' ד"מ ירו' מע"ש פ"ד דנ"ה: ואילך חד בר נש אתא לגבי .. (י"א פעמים). ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד ולא תימ' קומי בר נש, ושם אתא חד בר נש ולחש ליה וכ', ושם כחדא חד בר נש רחם איתא וכ', ירו' שקלי' פ"ז ד"נ ע"ג חד בר נש בציפורין אזל וכ' (שני פעמים) ושם חד בר נש הוה מהלך בשוקא וכ', ירו' סוכ' פ"א דנ"ב: ופ"ג דנ"ג סע"ג לית בר נש אמר וכ', ירו' כתוב' פי"ב דל"ה. ובאן תימר (ובדפ' זיטמ' יותר טוב הגי' ואין תימר) הוה ר' יסא בר נש זעירא וכ', פי' שמא תאמר היה ר' יסא אדם קטן ואינו חשוב, ירו' ב"ב פ"ב די"ג ע"ג לית הוא בר נש, ירו' ספ"ט דכלאי' דל"ב ע"ג ריגלוי דבר נשא ערבתיה למיקמתיה כל הן דהוא מתבעי ובב"ר פ"ק הגי' רגלוהי דבר נש ערבתיה מקמאתיה בכל אתר דמתבעי ובבבלי סוכ' נ"ג. רגלוהי דבר איניש אינון ערבין ביה. לאתר דמיתבעי תמן מובלין יתיה. ויק"ר ספל"ד אית בר נש הב מגן וכ', אסת"ר פ' בהראותו בר נש דאית ליה בל הדין ממונא יהא הוא אכיל בטפלוחין דטמאשא א"ל אי (בל"ע יַ התחלת דיבור של תימא) רבי! אתון אורייתכון מוקרא לכון ברם אנן אי לית לן ממונא לית בר נש דמוקר לן ועיי"ע בר סילני. והקבוץ בני נש עיי"ע.

* בַּר נָשׁ דְטוּר (Waldmensch) עיי"ע אדן א'.

* בַּר סוּסְיָא (Füllen eines Pferdes) עיי"ע בר חמרא א'.

* בר סילני (E. N.) ירו׳ הוריו׳ פ״ג דמ״ח סע״א ר״ח בר בא עביד פסיק בהין בימ׳ דטיבריא והוה תמן מן אילין דבר סילני ופסק חדא ליטרא דהב ובויק״ר פ״ה הגי׳ והוה תמן בר נש מן בנו דסילכא ופסק וכ׳.

בר סיסי ([צ״ל בנסים, בבנסיסי], in meinem Schmerz, Verdruss) (בתרומה) [צ״ל בתמורה] בגמ׳ דפ׳ יש בקרבנות (ט״ז.) אם עושה לי כן מוטב ואם לאו (הוא) [צ״ל הריני] יורד ברסיסי [צ״ל בבנסיסי] לשאול פי׳ זעוף, לשאול: לקבר כמו והנם זועפים (בראשי׳ מ׳ ו׳) ומתרגמ׳ נסיסין. *[אחי״ה כ״ה באונק׳ ובתר״י א׳ בניסין. ככר הנפתי ידי על כל הענין בע׳ בנס עיי״ש. ועתה מצאתי ראיתי כי כל הפי׳ של ערוך הועתק מלה במלה מפי׳ רגמ״ה כ״י לתמורה (בקובץ כ״י אנגייליק׳ צד רכ״ב ע״א) וגם שם הגי׳ ברסיסי. ולבי אומר לי כי לפני רגמ״ה גי׳ מוטעת בן סיסי הית׳ מונחת ומזה נשתבש עוד יותר הגי׳ בר סיסי] —

* בר סיסי, סיסיי, סוסיי (E. N.) עיי״ע לוי בר סיסי במבה״י למהרז״ף צד ק״י: וש״נ ועיי׳ עוד ב״ר קל״ס פל״ט בר סיסי הראה בריכה לפני ר׳ וכ׳.

☞ בר סיסין (E. N.) בעל הע׳ גרס סרסין בע׳ בי סרסין עיי״ש). *[אחי״ה ולרוב כ״י ערוך הנוסח׳ שם ג״כ בי סיסין עיי״ש. — ר׳ יעקב בר סיסין עיי״ע אלה ב׳]—

* בר סירה (der Spruchdichter Sirach) ירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ז רע״ג ר׳ לעזר בשם בר סירה פליאה ממך מה תדע וכ׳. ובב״ר פ״ח הגי׳ ר׳ אלעזר בשם בן סירא אמר בגדול ממך אל תדרוש וכ׳. ב״ר פ״י בר סירא אמר אלוה העלה סמים מן הארץ, ושם ספע״ג בר סירא אמ׳ לב אדם ישנה פניו בין לטוב ובין לרע. ועיי״ע בן סירא.

* בר סמכא (zuverlässiger Mann, eig. auf den man sich stützen kann) גיטי׳ ו׳: מאן לימא לן דר׳ אביתר בר סמכא הוא, יבמו׳ ס״ד: יצחק סומקא לאו בר סמכא, פי׳ אין ראוי לסמוך עליו.

* בר עבדים, —ין (Sklavensohn) עיי״ע בר חריא.

* בר עולא (E. N., ein Synagogenaufseher in Bab.) ירו׳ שבת פ״ד ד״ז, ר׳ יונה ור׳ יוסי סלקון לסדרא דבר עולא וכ׳, ירו׳ מגיל׳ פ״ד דע״ה: ר׳ יוסה מספקד לבר עולא חזנא דכנישתא דבבלייא עיי״ע חזן ומ״ש.

* בר עיטיין (E. N. eines Lehrers) ירו׳ ב״ב פ״ו דט״ו רע״ג בי מדרשא דבר עיטיין.

* בר עלמא דאתי (Sohn der zukünftigen Welt, d. i. des Jenseits theilhaftig) תעני׳ כ״ב. האי בר עלמא דאתי הוא פי׳ בן עולם הבא ומזומן לעו״ה הוא, והקבוץ שם בני עלמא דאתי והוא כמו בני עולם הבא עיי״ע בני עלייה והיחיד בן עולם הבא שבת קנ״ג. פסחי׳ ח׳. מגיל׳ כ״ח: כתובי׳ קי״א.

* בר עממיא, עממין (בל״ס בר עממא Sohn des (nichtisrael.) Volkes, Heide) ב״ר רפ״ז אם אתי בר עממיא לגבך ויאמר לך אנא בעי מיתעבדי יהודי וכ׳. ותרג׳ ירו׳ א׳ בראשי׳ כ׳, ד׳ הגוי; ותרג׳ דברי׳ כ״ט, כ״א; מ״א ח׳, מ״א. מ״ג הנכרי ותרג׳ יחזק׳ מ״ד, ט׳ בן נכר: בר עממין; והקבוץ עיי״ע בני עממין.

* בר עשו (Sohn Esaus, die Römer) גיטי׳ י״ז. רחמנא אי בטולך אי בטולא דבר עשו עיי״ע חבר ב׳.

* בר עשתור (E. N.) עיי׳ מבה״י למהרז״ף צד ס״ט: וע׳:

* בר פדא, פדיא (E. N.) עיי׳ מבה״י שם צד ע׳:

* בר פחין (מל״י παχύνος ein Dummer, Stumpfsinniger) ירו׳ ברכו׳ פ״ט ד״י״ג ע״ד וירו׳ סנהד׳ פי״א ד״ל רע״ג ושהש״ר פ׳ סמכוני אתא חד בר פחין וקהל״ר פ׳ שמח עבר חד בר פחין פי׳ בל״י הרשומה אויל ושוטה ולש׳ נקבה בויק״ר פכ״ה וקהל״ר פ׳ וסבותי אנתתיה דמגירא הות ברת פחין אמרה לבעלה וכ׳ ועיי״ע בר קבלוי. ובעל מ״כ ופני משה ומהר״ם ד״ל גזרו מן לש׳ פחית פחות ואחרים פירשו ובתוכם גם הפי׳ אהבת ציון לברכו׳ ירו׳ שם בן גדולים והאצילו מע׳ הבא אח״ז ואין נ״ל. ובמ״ע של הרב נ״נ ח״ג, רי״ב נאצלה המלה. מל״ס פחח פי׳ חלש.

בר פחתי (לדעת רבינו בר רבנני אולי מל״י παχύς Vornehmer ולפע״ד מל״ם بخته Gereifter, Kenntnissreicher) בפ׳ כיצד מברכי׳ בגמ׳ בא להן (ברכו׳ מ״ג.) פי׳ בר רברבני כדכתי׳ (נחמי׳ ה׳, ט״ו) והפחות הראשונים, איכא דאמרי בר פאתי כדכתי׳ (במדבי׳ כ״ד, י״ז) ומחץ פאתי מואב פי׳ שהיה לו פנים בהלכה ובכל מקום[1]. ובר״פ דהיה

[1]) כ״מ בכ״י ה״ב וכ״ה בכ״י פאריז רק שם ל״י תיבות ובכל מקום.

קורא (ברכו׳ י״ג:) בר פחתי בשעה שמעביר ידיו על גבי עיניו[1]) פי׳ רב האי מפרשי[2]) רבנן שלא יראו עיניו כשהוא מסבבן ומתגנה. פ״א ששמענו מין היה באותו היום לפניו וחשש שלא ילעיג כשהוא מסביב עיניו בד׳ רוחות. פ״א היה מכסה עיניו שלא יביט הנה והנה ויהרהר אחר מעשים אחרים. ור״ח פי׳ בעת שהיה מעביר ידיו על עיניו לרחצן במים ומפרשינן בירו׳ (ברכו׳ פ״ב ד״ד סע״א) כד תחמיניה לר׳ יהיב ידוי על אפוי ההיא שעתא מקבל עליה מלכות שמים. *[אחי״ה וכונת רבינו בהביאו הירו׳ למה שאמרינן בברכו׳ שם חוזר וגומרה או אינו חוזר וגומר׳ וראיה מאו״ז שהביא בשם ר״ח בזה״ל והא דאמר חוזר וגומרה אפרשת ויאמר קאי דפריש בירו׳ כד תחמוניה לר׳ יהיב ידוי וכ׳— ובר פחתי נמצא עוד בשבת ג׳: כ״ט. נזיר נ״ט. והחכם לעברעכט רוצה לתקן בר אחתי מאשר שגורה היה הך קריאה בפי ר׳ חייא מול רב שהיה בר אחתיה (עיי׳ מ״ע למהרז״ף י״ג׳ ר״ע) אבל קשה הדבר להולמו ולשבש כל הגירסאות וכ״ה בכ״מ בכ״י כמו בדפוס ואשר נ״ל שהוא מל״פ הרשומה וטעמו בר אוריין ומושלם בידיעתו ותלמודו וכן מפורש בפי׳ המיוחס לרש״י בנזי׳ בנו של תלמיד חכם, וברש״י לשבת ג׳: וכ״ט. מפורש בן גדולים וזה כפי׳ רבינו ונ״ל לגוזרו לפי זה מלשון יוני׳ הרשומ׳ ופתרונו חשוב ורברבן, אבל בברכו׳ לא פירש״י כלום ואולי שבעת שפרש המסכתא הזאת עדיין לא היה נגד עיניו הערוך וזה מוכח מהרבה דוגמאות. ובענין פי׳ איכא דאמרי עיי׳ מ״ש לעיל במבוא צד XVIII]--

* בַּר פַּטָּא (E. N. eines Mannes) ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״א ע״ד חדא אמהא מן דבר פטא הוות עברה קומי חדא כנישא וכ׳ פי׳ שם אדם.

בַּר פַּיילִי (E. N. eines Mannes) הוה קאים קמיה דשמואל בפ׳ גיד הנשה בגמ׳ הנוטל (חולי׳ צ״ו.) פי׳ שם איש. *[אחי״ה וכה״ג בע׳ גם א׳ ע״ש. ובנו״ג פיולי אבל ביוחסין השלם צד קע״ז הגי׳ כגי׳ רבינו והביא פירושו והוסיף, ואמרי לה שם טבח ד״ק ע״כ. וכ״ה בסד״ה אות פ׳ ורמ״ל הביא גם הוא סד״ה אבל בצירוף דברי רבינו מבלי לעשות הבדל ניכר בינו ובין דברי בע״ה] —

* בַּר פְּלוּגְתָּא (Antagonist) ב״מ ל״ז: למאן מודה לר״ע בר פלוגתיה. פי׳ ר״ע הוא בעל מחלקותו של ר״ט עיי׳ בבבא קמא ק״ג:

* בַּר פַּנְדִירָא עיי״ע בן פנדרא וע׳ בן סטדא.

* בַּר פִּיקָה (E. N.) ירו׳ נזי׳ פ״ט דנ״ז ע״ד בר פיקה שאל לרבי וכ׳.

* בַּר צַעֲרָא (Schmerzenskind) ב״ר פפ״ב בן עוני בר צערי ועיי׳ במ״כ. וכ״ה בילק׳ וישלח רמז קל״ו.

* בַּר קָבַּלוּי (מל״י Verschmitzter, κόβαλος Pfiffiger) ויק״ר פכ״ה ברת פחין אמרה לבעלה בר קבלוי חמי דהדא מלכא רחמא תינין ומפרגא בדינרין ובקהל״ר פ׳ וסבותי הגי׳ בר קיבליי וצ״ל בר קבלוי ופי׳ בל״י איש יודע תחבולות והופכו ברת פחין פתי ותם עיי״ע בר פחין.

* בַּר קוּרְיָיה (E. N.) ב״ר פי״ט אבא בר קורייה אמר וכ׳.

* בַּר קְטָלָא (ein Mann des Todes, d. i. todes-schuldig) מכו׳ ה׳. גברא לאו בר קטלא הוא.

* בַּר קַפָּרָא (berühmter Mischnalehrer, Schüler Rabbi's) תלמידו של רבינו הקדוש וחבירו של ר׳ חייא עיי׳ עליו מבה״י למהרז״ף צד ע״א. וגרעטץ קורות היהודי׳ ח״ד ב׳ צד רט״ו, רכ״ט ובעל משלים ובדחן גדול היה אם גם שפגע עד״ז בכבוד של רבי עיי׳ ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״א ע״ג ובבלי נדרי׳ נ״א. וקהל״ר פ׳ מה יתרון בכ״ז מליצותיו מצאו חן בעיני רבי עיי׳ מבוא המשנה למהר״י ברילל צד רכ״ט ועיקר שמו היה אבא בר קפרא (קהל״ר פ׳ מה יתרון) ובירו׳ שבועו׳ פ״ו דל״ז. רבי חמא אבי בר קפרא ור׳ הושעיה ט״ס הוא וצ״ל ר׳ חמא אבי דר׳ הושעיה ובר קפרא עיי׳ מבה״י שם. ולדעת בעל מבוא המשנה צד ר״צ שם של בר קפרא לא אבא היה אלא אלעזר ועיי״ש כל עומק חקירתו בענין בר קפרא.

בַּר קַשָּׁא (= בַּר קַשְׁיָא או מל״פ كزية, בל״ע جزية מס וא״כ Steuerbeamter או בהשמטת אות רי״ש מל״פ كزير, Steuerpräfect, Aufseher) דפומבדיתא דטרקיה חיויא בסוף שמונה שרצים בגמ׳ אבוב רועה (שבת ק״י רע״א)

---

[1]) וכ״ה בכ״י מ׳ ובב״נ וברא״ש בפסקיו ובתש׳ חרשב״א סי׳ ס״ט וסי׳ שב״א ועיי׳ ד״ס ברכו׳ צד ל״א. ובנו״ג . . ידיו על פניו. [2]) כ״ה בכ״י ה״ב, פאריז ודפ״ר, אבל בדפ׳ אחרי׳ אי׳ מפני וט״ס הוא וכגי׳ כ״י מוכח מס׳ האשכול ח״א הלכו׳ תפלה וקריאת שמע רסי׳ ו׳ וז״ל אבל רב האי גאון כתב וכו׳ דהא דמעביר ידיו על פניו, מפרשי רבנן שלא יראו תלמידיו כשהוא מסביב עיניו לכל הרוחות עכ״ל.

ושלים. ובויק״ר בריש אם בחקתי [1]) בסיליאוס נומוס אגרפוס [2]) בירו׳ בפ׳ הרואה (פ״ט די״ב סע״ד ועיי׳ ב״ר פ״ח, ילק׳ יהושע סרמ״ז ל״א ועיי״ע אגריפס, נמוס) אל אלהים ה׳ (יהושע כ״ב, כ״ב) שלשתן שם אחד הן כדאמרי אינשי בסיליאוס, אגוסטוס, קיסר. * [אחי״ה וכ״ה הסדר לפי גי׳ המהרש״ם צד ל״ד סע״ב ובנו״ג בסילייוס קיסר אגושתוס ובב״ר פ״ח בט״ס בסילגוס קיסר אגוסטוס קיסר, ובילק׳ יהושע שם בנילאס קיסר אגיסטוס וזה המאמר נאמר כנגד דת הנוצרים שמאמינים בשילוש אלהים וביקשו להוציא מן המקרא (יהושע שם) ראיה לטעותם ולכן בב״ר הובא מאמר של ירו׳ בכ״מ שפקרו המינים וכ׳ [כ״ה לפי גי׳ המהרש״ם, ובנו״ג בטעו׳ פרקו] בזה״ל בכ״מ שאתה מוצא פתחון פה למינים ובילק׳ הגי׳ האפיקורסים שאלו ועל זה השיב ר׳ שמלאי תשובתן בצידן כלומ׳ באותו המקרא עצמו התשובה וראיה לסתור וכדמפרש] —

* בַּסִילְיוֹן (תואר השם בל״י βασίλειον könig-licher Sitz) ירו׳ סנהד׳ פ״ב הל״ו ד״כ ע״ג והוו מרין ליה (ר״ל לשלמה) מלכא יתיב על בסיליון דידיה ותימר אני קהלת פי׳ בל״י מקום מושב של מלך ובתנחו׳ ריש אחרי מות ורות״ר ב׳, י״ד וילק׳ קהלת רמז תתקס״ז תמורת בסיליון הגי׳ כסא ושם בלה״ק אי׳ המאמר כזה והן אומרין לו שלמה המלך יושב על כסאו ואתה וכו׳ ועיי׳ עוד ע׳ בסילקי במ״ע.

בַּסִילִיקִי (בל״ס וכן בל״י ורומי Βασιλική [στοά] Basilica, ein mit Säulengang geziertes Gebäude) אין בונין עמהן בסילקי בפ״ק דע״ז (ט״ז.) ובטהרות פ״ו (המתחיל מקום) [מ״ח, ונראה שאיזה סופר הוסיף כן] בסילקי רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטומאה, ובר״ג דהחליל (סוכ׳ נ״א: ירו׳ סוכ׳ רפ״ה דנ״ה. ועיי׳ בן מתתיהו מלחמ׳ ז׳, י׳, ג׳), ובפ״ב דיומ׳ בגמ׳ בא אביו של תינוק (כ״ה. תוספתא שם פ״א, תוספת׳ סוכ׳ פ״ה) לשכת הגזית כמין בסילקי [ובתוספ׳ טהרו׳ פ״ז בט״ס בסילקו] גדולה היתה, פי׳ פלטין גדולה [3]) ובלע״ז בסיליק״א [it. basilica] (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ היכל מלך ובית גדול מוכן לקהלת דיינים ושרים, ובירו׳ סנהד׳ פ׳ כה״ג (עיי״ע בסיליון) מלכא יתיב על בסיליון דידיה ופי׳ בל״י היכל מלך). * [אחי״ה וכבר ציינתי למאמר האחרון ע׳ מיוחד כי שם מקומו, ובפתרון קהלת דיינים ושרים ששם היו כסאות למשפט (עיי׳ פליניאוס אגרות ו׳, ל״ג, ג׳) אי׳ כב״ר קלס״פ ס״ח משל למלך שהיה יושב ודן עולים לבסילקי ומוצאים אותו דן, ובאסת״ר פ׳ בשנת שלש: לבסילקי גדולה שמלאה בני אדם שהמלך יושב במסיבו וכל העם שטוחין על פניהם וכ׳, וכפי׳ רבינו פלטין גדולה אי׳ ג״כ במ״כ ב״ר שם ושמ״ר פט״ו ועוד ברש״י לסוכ׳ שם: ד״ה בסילקי: פלטירים גבוהים אבל ליומ׳ שם פי׳ בית גבוה שעל עלייה וקרו׳ לזה פי׳ רה״ג לטהרו׳ צד ל״ו בית גדול ביותר ויש לו ב׳ פתחים ע״כ ודרכם היה לבנות פלטין לבית המרחץ וזה מה ששנגו בטהרו׳ ו׳, ח׳ שלש בַּסִילְקָאוֹת הן של מלכים של מרחצאות ושל אוצרות, ובשמ״ר פט״ו שמא אצל בסילקי אמ׳ לי להמתיני או שמא אצל בית המרחץ וכ׳, ובסיליקא חצבה עמודיה הרבה עיי׳ בן מתתיהו על הקדמוניות ט״ו, י״א, ג׳, ה׳, והתואר בסִילִיקִי עיי״ע אסרט אבל בויק״ר פל״ד וחכשתינון בסלקי ט״ס תחת פילקי עיי״ע] —

1 בְּסַם (angeheitert, berauscht sein מפעל ערבי بسم heiter sein וכן בל״ס באתפעל אתבסם ועיי׳ עוד מלה פרסי' بزم in Wonne schwimmen Trinkgelage) בר״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב ע״ג סע״ב) כמאן דמיבסמי וגנו. בפ״ק דמגילי׳ (ז׳:) איבסום [4]) קם רבא שחטיה לר׳ זירא ענין שכרות. * [אחי״ה ובנו״ג יותר טוב איבַסוּם, ושם אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא וצ״ל לאיבסומי, סנהד׳ ל״ח, כיון דאיבסום, שבת ס״ו: כי הוה מיבסמי, ובנתפעל: קהל״ר פ׳ שמח אכל ושתה ונתבסם. והמלה נגזרה מל״ע וסו׳ וטעמה מצחק ומענג את בשרו או מל״פ משתה ושמחה וכ״ה בל״ס בוּסָמָא] —

2 בְּסַם (בל״ס süss, lieblich sein והשם בסמא Süssigkeit) בר״ג דמגילי׳ (ז׳:) רווחא לבסומי שכיח [5]) ובר״ג דהחליל (סוכ׳ נ״א.) ועל ידי כלי דוד מלך ישראל נמי לבַסוּמֵי קלא [6]) ענין מתיקות, וימתקו המים תרג׳ (אונקלי׳ לשמות ט״ו, כ״ה) ובסימו מיא. * [אחי״ה וכנ״ה באיכ״ר פ׳ טומאתה יערב לך ויבסם לך ובב״ר ספ״ה יבושם לכם, ב״ר ספס״ז בשמת שנתבסמה דעתו עליו. פי׳ נתישבה דעתו עליו בנעימות והתואר בסים עיי״ע והשם בסומא והקבוץ בסומי עיי׳ תחלת

1) לפנינו לי׳ ועיי״ע אגריפס, נמוס וכן נשמט בילק׳ בחקתי רמז תר״ע לפני הדבור בנוהג שבעולם כמוכח מירו׳ ר״ה פ״א דנ״ז. 2) כ״ה בכ״י ו״ו, ובדפ״ע אגריפס, עיי״ע. 3) ועיי״ע דיופלוסטין לגי׳ דפ״ר. 4) כ״ה בכ״י ב״ר. 5) ובנר״ג לבסומא וכ״ה בעירובי פ״ב: לגי׳ כ״י א״פ אבל לגי׳ כ״י מ׳ גם שם כגי׳ רבינו לבסומי והוא קבוץ מיחיד בסומא ובנו״ג בסימא עיי׳ ד״ס שם צד קס״ג: 6) וכ״ה בערכי׳ י״א. וכלי לבסומי קלא הוא דעבידי.

הערך, וכן בשהש"ר פ' עד שהמלך: מבשומי גן עדן] —

☞ בֹּסֶם (מל"מ בֹּשֶׂם ובל"ס בֶּסְמָא Wohlgeruch (Gewürz קח לך סמים תרג' (אונקל' שמות ל', ל"ד) קח לך בוסמין. * [אחי"ה והוא ג"כ תרג' קטרת משלי כ"ז, ט' ובתרג' תהלי' קמ"א, ב' יש לו שתי העתקות: קטרת בוסמין, ובאריכת הקבוץ בוסמנין (ת"יר א' שמות ל', כ"ה; רות ג', ג') בוסמניא תרג' למ"א י', י'; וגם בושמנין תרג' ד"ה א', ט', ל'; ובדרז"ל היחיד בוסם: סנהד' ק"ח. מקום הבוסם והקבוץ במ"ר פי"ג בוסמני גן עדן עיי"ע הקודם לזה] —

* בַּסָּם = בַּשָּׂם (בל"ס Apotheker, Gewürzkrämer) קידושי' פ"ב: ב"ב ט"ז: אי אפשר לעולם בלא בסם ובלא בורסקי אשרי מי שאומנתו בסם (בב"ב בורסי . . בוסמי ועיי"ע ברסי). ירו' שבועו' פ"ו דל"ז: המוכר שטרות לבסם (ב"מ נ"ו לבשם) שבת פ"א. מדוכה קטנה של בַּשָּׂמִין. ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג היה יושב בחנותו של בשם (ועיי"ע בית מרקחים) ובתוספת' ברכו' ספ"ה חנות של בַּשָּׂמִים. ותרג' אונקל' שמות ל', כ"ה רקח עובד בוסמנו. רקח מרקחת (שם) בוסם מְבַסַּם ועיי' עוד תרג' ד"ה א' ט', ל'; ד"ה ב' ט"ז, כ"ד וממנו נגזר הפעל בַּסֵּם עיי"ע הבא אח"ז.

* בַּסֵּם (בל"ס אפעל אבסם wohlriechend machen (parfümiren שמ"ר פכ"ג כלה מקשטין וּמְבַסְּמִין אותה ואח"כ מכניסין אותה לחופה. במ"ר פ"כ נערה יוצאה מקושטת וּמְבוּסֶּמֶת. ברכו' מ"ג: דא"ז פ"ו ת"ח אל יצא כשהוא מבושם לשוק. מבוסמים עיי"ע דהן. ובפסיקת' רבתי ספכ"ג מבוסם. ירו' יומ' פ"ג דמ"א. אשה מבושמת. ובהתפעל: יומ' ל"ט: נשים שביריחו אינן צריכות להתבשם ושם לגי' התוספ' ד"ה כלה: כלה שבירושלים לא היתה צריכה להתבשם מריח הקטרת ועיי' תוספי' כתוב' ס"ו: ד"ה לא נאמרו. ב"ר פי"ז מפני מה האשה צריכה להתבַּשֵּׂם ואין האיש צריך להתבסם וכ'. תרג' לחנוט (בראשי' נ', ב') לְבַסְּמָא. פי' בסם לעדן הבשר בבשמים וכן הוראת הפעל בל"ס באפעל.

* 1 בַּסִּים (התואר מן בסם א' בל"ס süss, angenehm) ר"ה כ"א. בסים תבשילא דבבלאי ביומא רבה דמערבא. כתוב' ק"ד. בסים אוירא. ב"מ ס'. איתו ליה חמרא . . לא הוה בסים. שם ס"ט רע"א חמרא כולי עלמא ידעו דאיכא דבסים ואיכא דלא בסים.

* 2 בַּסִּים (Essig, euphem. Bezeichn. das Süsse) ירו' מע"ש פ"ד דנ"ה ע"ג חֲמרא דההוא גברא מפיק בסים ואנת מינסב חסין וצבע בכסין צ"ל בבסין פי' כמו בבסים ובבבלי ברכו' נ"ו. הגי' בסים חמרך . . תקיף חמרך. ירו' פסחי' רפ"ג דכ"ט: בסימה דרומיא ובע' עלת א' הביא רבינו איכ"ר פ' נחפשה: אין דעוליתא מרירן בסימא חמיע ובנו"ג בשינויים. ושם פ' רבתי: וטעניה תרין זיקין חד דחמרא וחד דבסים. סשהש"ר הדין כרמא כד מקטיף בלא ענתיה אפי' בסמיה לית היא טב. פי' החומץ העושין מן האשכולות ונגזרה המלה מע' הקודם ונקרא כן החומץ בלשוז סגי נהור.

* 3 בַּסִּים (=בַּסְמָא וכן בל"ס Salböl) יין ושמן (משלי כ"א, י"ז) תרג' חמרא ובסמא ובתורגמן ע' בסם הגי' בסימא ושם הובא ג"כ תרג' משלי כ"ז, ט"ז ושמן ימינו יקרא ובסים [צ"ל ובסים] דימינא מיתקרייא. ולפנינו הגי' ובשמא דימינא וכ"ה בפשיטה אבל יש לקיים גי' המתרג' כי שמן משחה נקרא בל"ס בסמא ואולי המאמר שהבאתי בע' הקודם מאיכ"ר פ' רבתי חד דחמרי וחד דבסים ג"כ שיעורו בנוד אחת יין ובנוד אחרת ש מ ן. ובאמת בסנהד' ק"ד רע"ב כ"ה הגי' . . וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן. ונעלם זה ממהרי"ל בעמת"ר וגם נתן יתר שאת לגי' הדפוסי' מתרג' משלי על גי' המתורג' ולא ידעתי למה.

בַּסִּים (בל"ס בָּסֵם מל"י Untersatz, Gestell, βάσις (Fundament בפי"א בכלים (מ"ז) המתחיל כלי מתכות [1] קני מנורה טהורין הפרח והבסים טמאין. ובפ' כ"ד (מ"ו) (המתחיל ג' תריסין) ג' בסיסאות [2] הן שלפני המטה ושלפני סופרין טמאה מדרס ושל דלפקי טמאה מת ושל מגדל טהורה מכלום פי' [בסים] ספסל הוא [3] כמו מגדל עץ. של דלפקי שלחן של עץ הוא ועורכין עליו הכוסות וכלי יין [4]. בפ' נוטל אדם את בנו בגמ' (האבן חבית כולה) [וצ"ל האבן שע"פ החבית וכ'] (שבת קמ"ב רע"ב וכ"ה שם קי"ז רע"א) [נעשה] בסים לדבר האסור. פי' נעשית החבית כן לאבן ואסור להטות החבית כלל. ירכה וקנה ת"יר (א' לשמות כ"ה, ל"א; ל"ז, י"ז) בסים דידיה וקנה. ואת המכונות

---

[1]) ואולי כמו בע' בסלקי ובע' בסר א'. וכן בסמוך בציון מכלי' פכ"ד מאיזה סופר נכתב. [2]) בנו"ג בססיות. [3]) וכן פי' הר"ש. [4]) עיי"ע דלפק.

דל [1]) מהו ברברים אבוסים (מ"א ח', ג') ר' ברכיה בשם ר' יהודה אמר מיני ב ר ב ר י א [2]) רבנן אמרי עוף טהור הוא ומעולה הוא והיה בא מברבריא והיה עולה על שולחן שלמה בכל יום. (א"ב ברבריה היא מדינה באפריקי ומוריטניא מדינה אחרת סמוכה לה). * [אחי"ה היונים והרומיים קראו כל אחד ואחד שאינו מדבר כלשון עם יוני ורומי בתואר ברבר כלומ' מדבר בלעגי שפה וכן טעם הפעל בל"ע הרשומה מצפצף ומדבר בעמקי לשון ובהשאילה מכונה כן בדרז"ל כל שונא וצר לישראל אשר לא מבני עמינו וכן נקרא בלא"ש Barbar אכזר, ועריץ ומי שאינו יודע נימוקי עמינו. בזה הענין אי' בירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג מה אתון סברין שמעון בן שטח ברברון הוה ובענין ילדי שפה נכריה עיי' דוגמאות אלה: אסת"ר פ' בימים ההם ומושיב הברברי הזה, איכ"ר פ' על אלה ופ' קלים עד דאת מכבש ברבריין בא וכבוש אילין דיהודאי דמרדו בך וכ"ה בירו' סוכ' פ"ה דנ"ה רע"ב ובריי"ש אסת"ר. ויק"ר פכ"ב ואיכ"ר פתיחת' ר' יהושע (סי' כ"ג) וקילסו אותו נקיטא ברברון כ"ה לפי גי' רבינו בע' נקט ב' ושם גם הציון בב"ר ספ"י כתוב כן ולפנינו לי' פי' נוצח עם לועז בל"י ἠπτημένων βαρβαρῶν. שמ"ר פ"כ משל לבן מלך שנשבה בין הברברים. ומדינת ברברא ומוריטניא Barbarei und Mauritanien הוזכרה מלבד יבמות של ציון הערוך גם בסיפרי האזינו הנ"ל אלו הבאים מברבריה (וממטונס, הך מלה לי' בילק' האזינו הנ"ל) וממורטניא, ובילק' שם הגי' ומברטניא, ובתרג' יהו' א' לבראשי' י', ז' מוריטינוס, ותרג' ד"ה א' א', י"ט מוריאטינוס וצ"ל מוריטאניוס. ובשמ"ר קלרפ"ג שפחה אחת מ ט ר ו נ י ת ושפחה כושית נ"ל להגיה שפחה אחת מ ו ר ט נ י ת וכן הוזכר ברבר אצל כושי בב"ר רפ"ס שמא יבא כושי אחד או ברבר אחד וישתעבד בי ובשהש"ר פ' קול דודי כותי צ"ל כושי אחד או ברברי אחד בא ומשעבד בכם. והקבוץ באו ברבריים ב"ר פמ"ב ויק"ר פי"א ריש רו"ר וריש אסת"ר. — והמדינה עם יושביה בשמ"ר פי"ח משל למלך שהלך בנו לברבריאה עמדו הברבריים וקבלו אותו ועשו אותו מלך עליהם. והוזכרה עוד בצירוף מדינות אחרות באלה המקומו': שהש"ר פ' קול דודי אחד מכם גולה לברברית ואחד מכם גולה לסמטריה וכן הוא בפסיק' רב' פ"ה וצ"ל סרמטיה Sarmatia עיי"ע סמרטין, ב"ר קלספכ"ג בראשונה עלה עד קלבריאה ובשניה עד כיפי ברבריאה, ב"ר פע"ה וילק' תהלי' רמז תתפ"ח אלו בני ברבריאה ובני גרמניא שהאדומיים מתיראים מהם ושו"ט מזמור ק"ט וילחמני חנם. אם עשו שנא ליעקב שלקח ממנו את הבכורה לברבריה ולשתותייה מה עשה ונ"ל ברור שמלת שתותייה הוא עם של Skythen וכן העיד פליניוס ד', י"ב Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos כלומ' שם של שקיתיא נכלל בשם סרמטיא וגרמניא ומעתה נבין מאמרי חז"ל הנ"ל שנכלל ונזכר ברבריא עם גרמניא וכן בא בסופרים הישנים במקום גרמניא השם ברבריאה עיי' טאציאוס אנגאלען י"ב, י"ד; היסטאריא ד', י"ג; נערמ. פי"ח; אממיאנוס י"ח, ד' ואכ"מ להאריך] —

* בַּרְבַּרִית (Barbarissus, Stadt in Syrien, u. z. in Chalybonitis) ירו' מ"ק פ"ג דפ"א ע"ד רשב"ל הוה מעייני (תונין) [וצ"ל תינין] בברברית והיא עיר במחוז חלבון עיי' ע"מ צד כ"ט ונייבויער צד ש'.

בְּרְגָּן (א') בל"ר אמצ' burgus, burgum, burgium בל"י אמצ' βούργον Flecken, Landhaus, Vorstadt. ב') בל"ר אמצ' burgones, Einhegung zur Aufbewahr. von Getreide) בפ"ג במעשרות (מ"ז) הצריפין והבורגנין ואלקטיות, ובעירו' בפ' עושין פסין בגמ' מותר להקריב (כ"א.) אין בורגנין בבבל, ובשבת בפ' שואל בגמ' לא ישכור אדם (ק"נ:) שאם יש שם בורגנין הולך. ובסוף פסיקתא את קרבני לחמי (צד ס"א. וכ"ה בויק"ר פ"ז ובילק' צו רמז תע"ט ובילק' פנחס סרמ"ז תשע"ז ובפסיקתא רבתי ס"פ ט"ז) למלך שהיה מהלך בדרך הגיע לבורגן [3]) הראשון ואכל שם ושתה שם הגיע לבורגן השני וכ' בורגנין. ככר פירשנו בע' בדק [ב'] [4]), פ"א בתים שעושין מחוץ לעיר בפחות פחות מע' אמה ושירים ושם מוכרים מזונות לעוברים ושבים ובלע"ז בורגו [5]), מ ג ד ל ב ל ש' ע ר ב י

1) פל"ד חסר לפנינו ובקצת שינויים אי' בקהל"ר ב', ז' פי' קניתי, ובלי ספק רבינו מצא כן גם בויק"ר ונוסחא יותר שלמה מונחת לפניו כנראה מע' סלתרין ומע' קשר ב'. 2) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וכן בקהל"ר הגי' מיני ברברייה, וילק' פנחס סרמ"ז תשע"ז מיני ברבורי, ילק' מלכי' סרמ"ז קע"ו מיני ברבורים, פסיקת' דר"כ את קרבני לחמי צד נ"ח: ג"כ כגי' רבינו מיני ברבריא וכתב שם אות ל"ז הרב החכם ר' שלמה באבער: בפסיקתא רבתי דפי' פראג ודפי' לבוב ביברייה אך בדפי' שקלאב וברעסלוי ציברייה ותיקן הרב המו"ל הנ"ל גם בפסיקתא רבתי גם בערוך (שאי' בדפוסי' הגי' מוטעת מיני ביברים) מיני ברבריא וחכם עדיף מנביא כי באמת כ"ה בכ"י ע' ו"ו. 3) ובילק' ויק' מעות נפלאה לכור דגן עיי' ר' שלמה באבער בפסיק' שם אות צ"ט. 4) וכפי' רבינו שם פי' ג"כ המפרש בשו"ט מזמור י' עיי"ש. 5) בלאי"ט Flecken, borgo.

בּוּרְג[1]) וכפי׳ הדר עם הנכרי בג׳ דהאחין (עירו׳ ע״ג.) הרועין הקייצין והבורגנין, ובפ״ק דסוכ׳ בגמ׳ ושחמתה (סוכ׳ ח׳:) סוכת רועים קייצין בורגנין שומרי פירות[2]) ובמגילת איכה מבלי באי מועד (א׳, ד׳) מבלי בורגנין ומבלי בליוטין פי׳ בני אדם הדרים בבורגנין. * [אחי״ה עיי״ע בליוטי ומ״ש וכנ״ה עירו׳ ס״ד: ויק״ר ספל״ז עיירות בורגנין ובירו׳ ע״ז פ״א ד״מ., במ״ס עיירות של בורנין וצ״ל כמו כדפ׳ זיט׳ של בורגנין, ירו׳ עירוב׳ פ״ה דכ״ב: יכול אני לעשות שיהו מהלכין מצור לצידון מטיבריא לציפורין ע״י מערות וע״י בורגנין, ושם עמוד ג׳ שלשה צריפין ושלשה בורגנין, ירו׳ תעני׳ קלספ״ד דע״ה ע״ג הדר בבורגנין ל׳ יום צריך ליתן מזוזה, פי׳ בורגן בל״י ורו׳ אמצעי׳ ממש כפי׳ רבינו בפ״א ועוד פתרונו כמין שובכין שבשדות לאצור בהם אוצרות תבואות והוא כפי׳ רבינו בע׳ ברק וכן משמע בעירו׳ נ״ה: האוצרות שבשדות ויש בהן בית דירה והבורגנין שבתוכה . . הרי אלו מתעברין עמה וכ׳ ופירש״י לסוכ׳ ג׳: בורגנין צריף שעושין מן ערבה וקנים לשומרי פירות וכ׳ ולדף ח׳: ועירו׳ כ״א. פי׳ סוכות שעושין שומרי העיר. ומי שממונה על בורגן נקרא בורגני עיי׳ מדרש שו״ט מזמור י׳ כיון שהחשיך בא לו (הבורגן) [צ״ל הבורגני] א״ל הכנים עצמך לבורגן מפני חיה רעה ומפני הליסטין . . אמר הבורגני אין דרכו של בורגן להפתח בלילה ואין דרכו לקבל אדם בלילה בשעה הזו. — בורגני אחד וכ׳ עיי״ע בד ה׳ וכן נקרא בל״ר אמצעי׳ שומר שדה burgarius ולדעתי באה המלה בזה הענין בירו׳ ע״ז פ״ד דמ״ג ע״ד ר״ש בר׳ הוה ליה מרקולים גו חקלה (כדפ׳ קראט׳ חלקה) אתא גביה בורגנרה (בדפ׳ קראט׳ במ״ס בורגנה) פי׳ ממונה על השדה. ועיי׳ עוד ע׳ הבא אח״ז] —

בָּרְגַּר (מל״ר אמצ׳ ländlich, burgarius; בּוּרְגְּרוּתָא Landwirthschaft) בב״ר פל״ו ויחל נח איש האדמה (בראשי׳ ט׳, כ׳) בורגר לשם בורגרותא[3] פי׳ נקרא איש האדמה על שם שעובד את האדמה. * [אחי״ה פי׳ בל״ר אמצעי׳ נקרא כן איש כפר ועובד אדמה ומן מלה הרומי׳ נגזר ג״כ לא״ש בירגער והוא בל״ר אמצעי׳ burgward כלומ׳ מי ששומר את האדמה אשר עובדה. ואולי מזה הענין הציון בירו׳ ע״ז עיי׳ סוף ע׳ הקודם לזה] —

* בּוּרְגְתָא, בָּרְקְתָא, בָּרְקָאִי viel. der Flecken) (Borkeas, Βορκέως Jos. j. Kr 3,3.5 ירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ד ע״ד יינה . . של בורגתא ובבבלי ע״ז ל״א. הגי׳ ברקתא וקרוב הדבר שהוא מקום שנזכר בבן מתתיהו על המלחמו׳ ג׳ ג׳ ה׳ ותכונתו היה בין גליל ושומרון ואולי אחד הוא עם כפר ברקאי סוף כריתות ופסחי׳ נ״ז. אבל לפי גי׳ הכ״י א״פ וכ״י של פי׳ ר״ח לפסחי׳ הנוסח בדקאי עיי׳ ד״ס פסחי׳ צד פ״ה.

* בַּרְדָּא עיי״ע בראדא.

* בַּרְדָּא (Hagel) עיי״ע גז י׳ וע׳ ברזא ג׳.

בָּרְדָּל מל״ר אמצ׳ Geisselung, Stockstreich) (βουρδουλισμός ומל״י אמצ׳ burdillus בפסיקתא ויהי בשלח (פ״א:) או סיריות אתה אוכל או מאה בורדולין אתה לוקה או ממון אתה נותן לשון רומי קורין לגורדילו[4]) בורדילו. (א״ב פי׳ מכות ובלש׳ המוני של יון קוראים לשוט ורצועה בורדלו). * [אחי״ה כבר העיר רימ״ז במ״ר ח״ב צד פ״ח שר״ב כיון על ל״י הרשומה וכן משתמשים כותבים יוגים בפעל βουρδουλίζειν פי׳ הכה בשוט וברצועה עיי׳ מיורסיאוס צד צ״ג וגם רבינו כיון לדעתי על ל״ר האמצעי׳ הרשומה ופתרונה ג״כ מכות בשוט וברצועה ולא הוצרכנו לתקן בורדולי בל״י κορδύλη כדעת ר׳ שלמה באבער (פסיקתא שם הערת ל״ה) וכתיקון של בעל מחבר המשביר ומהרי״ל בעמת״ל, וכבר הקדימן בהך תיקון בעל כ״כ ורמ״ל ציין ראה גרדילו אבל לא נמצא ערך כזה אבל ראה זה מצאתי כי בע׳ פרגל ב׳ פי׳ רבינו מלת פרגל [בל״י φραγγέλιον Geissel] ע״י לע״ז גורדיל״ו והוא לדעתי לא״ט cordiglio בלא״ש קנאטענשטריק פי׳ חבל של קשרים להכות בו. ובמכילת׳ בשלח פ״א הגי׳ או תלקה מאה מכות, ובילק׳ בשלח רמז רכ״ה הגי׳ בורלודין וצ״ל בורדולין ונמצא׳ עוד המלה בבמ״ר פי״ג משל למטרונה כו׳ חמת שוטין וברדליא והיא מדחלת] —

* בּרדלא, בר דליא, דלייה (Ortsname) ב״מ י״ז: אבא כהן ברדלא וכ״ה בב״ר פע״ו אבל בירו׳ פיאה פ״ד די״ח סע״א, ירו׳ גיטי׳ פ״ח דמ״ט ע״ג אבא כהן בר דליא, ובירו׳ ב״ב פ״ח דט״ז סע״א בר דלייה, סוכ׳ כ״ו. רב שרא לרב אחא

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד והוא בל״ע ופ׳ برج ובל״י πύργος ובל״א Burg, Thurm וקרוב לזה פי׳ הרמב״ם למעשרו׳ הנ״ל הבורגנין הם כמו מ ג ד ל י ם עשויין לשמור הדרכים. [2]) בנו״ג סוכת רועים סוכת קייצים סוכת בורגנין סוכת שומרי פירות ובמראה מקום בדפ״ע יצויין בטעות דף ג׳: יען ששם נזכר ג״כ מלת בורגנין. [3]) בנו״ג בורגרות ובילק׳ נח רמז ס״א בורגרותיה. [4]) בכ״י ב״ר הגי׳ לגוזרים.

ועיקר טעמו גלל, ד"מ כתוב' ס"ז: רצונך שתגלגל עמי בעדשים גילגל עמו בעדשים, שם קי"א סע"א גלגל בעצמו עד יום מותו, ירו' יבמו' פ"ח ד"ח ע"ד מגלגל עמהן שנים עשר חודש, ירו' כתוב' רפ"ז דל"א: מגלגלת עמו ל' יום. — גלגל שבועה עיי"ע גלגל ו'. — ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. היה מגלגל בגילויים צ"ל מלגלג. עיי"ע לגלג.

גַּלְגַּל (פי' אופן מל"מ; גלגל קבוע Himmelskugel mit d. Fixsternen; גלגל חמה Sonnenkugel) בפ' מי שהיה (פסחי' צ"ד:[1]) ת"ר חכמי ישראל אמרו גלגל קבוע ומזלות חוזרין, ובר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד.) האי גלגלא דרקיע הוא דהדר. ובפ' שואל אדם בגמ' אין מאמצין (שבת קנ"א:)[2] כי בגלל הדבר הזה (דברי' ט"ו, י') תנא דבי ר' ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם. ובויק"ר פ' אשרי משכיל אל דל (פל"ד) אמר ר' איבו כתיב (דברי' שם) נתון תתן לו וכתיב כי בגלל הדבר הזה גלגל הוא והוא עובר על הכל. העולם הזה דומה לגלגל אנטליא וכבר פירשנו אותו בע' אנטל[3]. ובס"ג דפ' החובל בחברו (ב"ק צ"ב.) עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון[4]) ובפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ז: במשנה) לא את הגלגל ולא את הקורה ומפרש בגמ' (שם) גלגל חומרתא[5]). פי' אבן גדולה ויש בה נקב וע"כ נקרא חומרתא שהיא כעין טבעת (כדגרסינן במדושא פטור אבל אסור בדחומרתא[6])[וכצ"ל כדגרסינן בּ מ י ש ה פ ך בגמ' פטור אבל אסור (מ"ק י"ב:) בחומרתא דמדושא][7]) ומכנים אותה בראש הקורה השוכבת על הזיתים כדי שתכבד[8]). בסוף עירובי' (ק"ד.) וממלאין מבור הגולה בגלגל בשבת. ובסוף מדות (פ"ה מ"ד) לשכת הגולה שם היה בור הגולה והגלגל נתון עליו וכבר פירשנו בע' בר [ז'] ויש מדמין זה הגלגל לגלגל דבית הבד ואומר שזה מכביד על הקורה שעל בית הבד. * [אחי"ה כ"ה הסדר בכ"י ל"ד ר"ל בתחילה הובא הציון מעירו' ואח"כ ממדות ואח"כ מסנהד' וזה האחרון שייך לע' הבא אח"ז אבל בדפ"ע הובא ציון של סנהדרי' בין ציון של עירו' ובין ציון של מדות ומעשה ידי סופרים הנמהרים הוא ושכשתא דעל על. — ודע שעיקר הוראת גלגל כמו בל"מ פי' אופן, וכ"ה מפורש בשמ"ר פל"א ואין אופן אלא גלגל וכ', והיינו אופן של דלי ע"ג בור כמו בעירו' ק"ד: למימלא בגילגלא ובויק"ר פל"ד הובא למעלה בערך ועיי"ע אנטל. והקבוץ בקהל"ר ס' עד אשר ובויק"ר פי"ח כאילין גַּלְגַּלַיָא דציפורי' עיי' מ"כ לויק"ר שם, ועוד פתרונו אופן של עגלה ד"מ מכשירין פ"ג מ"ח הובא בע' הבא אח"ז ועיקר מקומו כאן. ובהשאילה אופן של חמה נקרא גלגל חמה ב"ב נ"ח. דומים לשני גלגלי חמה עיי"ע דיוקן, יומ' כ' סע"ב אלמלא גלגל חמה נשמע קול המונה של העיר ואלמלא קול המונה של העיר נשמע קול גלגל חמה, עיי"ע חרגא. ירו' חגיג' פ"ג דע"ט ע"ד ראו פרושים מטבילים גלגל חמה. ב"ר פ"ה מכהה גלגל החמה, ושם ספכ"ב הזריח לו גלגל חמה .. היה מזריח לו הק"ב גלגל חמה, ושם פצ"ז יהושע שהוא מדמים (בפי' המיוחס לרש"י הגי' מעמיד) גלגל חמה ולבנה וכ'. וכוכבי לכת והשמים נקראו גלגל כי הם סובבים תמיד. ב"ב ע"ד. גלגלא דרקיעא. ובל"ס גיגלא כי בכפולי' נתחלף האות הראשון לאות יו"ד עיי"ע גייף וכדומה. ולציון הנ"ל מפסחי' צ"ד: עיי' ספר הנפלא קוסמוס לחוקר הנעלה הומבאלדט ח"ב, שנ"ב והלאה, ועיי' עוד חגיג' י"ב: משטרו (איוב ל"ח, ל"ג) תרג' שיטריה גלגליה. — גלגל מלח (שבת ס"ד: ס"ה. עיי"ע גרגר ב', וע' דר ח'), פי' גרעיני מלח] —

גַּלְגַּל (Rad, das sich drehende übtg. Augapfel, Pupille) בחלק בגמ' אנשי דור המבול (סנהי' ק"ח.) תניא ר' יוסי בן דורמוסקית אומר אנשי דור המבול לא נתגאו אלא בגלגל העין שדומה למים כלומר הלכו אחר עיניהן[9]). גלגל עינו ענול

---

[1]) ועיי' תשו' חות יאיר סי' רי"ט. [2]) ילק' ראה רמז תתצ"ח ובשמ"ר פל"א כי בגלל וגו' א"ר אחא שגלגל הוא העולם. [3]) עיי"ש ובנו"ג א"ר איבו נתן תתן א"ר נחמן כי בגלל הדבר הזה אתן עלמא מדמי לגלגלא דאנטילא דמלא מתרוקן דמתרוקן מתמלא. [4]) הציון הזה הוא חוץ למקומו ושייך לפעל לע' גלגל א' או גלגל ג'. [5]) וכן משמע מזבחי' כ"א: דמשקע ליה בגילגלא ל"א' דמשקע ליה בחומרתיה ופירש"י חומרתיה: גילגלא ועיי"ע חמר י'. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובכ"י ה"ב הגי' כדגרסינן חומרתא דמדושא פטור אבל אסור בדחומרתא ויותר נשתבש בדפ"ע כזה: כדגרסינן חומרתא דמריש פטור אבל אסור בר חומרתא. [7]) כונת רבינו לפרש חומרתא שהוא כעין טבעת וכ"ה בע' חמר י' ושם הובא ג"כ עירו' ס"ט: וכ"ה בכ"י רש"י לעירו' ס"ט סע"ב ד"ה בדחומרתא וז"ל בכ"י (הובא בר"פ עירו' צד ק"מ סע"א) א נ י ש מ ע ת י טבעת וכ' ובלי ספק כיון על פי' רבינו, ועיי' עוד תוספי' שבת מ"ו: ד"ה ואמר. [8]) רבינו חוזר ומפרש מאמר של ב"ב הנ"ל אחרי שהביא מאי חומרתא. [9]) בגו"נ ר' יוסי אמר דור המבול וכ' אבל בכ"י ובתוספתי' פ"ג דסוטי' אי' כגי' רבינו וכן מוכח מב"ר פל"ב א"ר יוסי בן דורמוסקי' הם חטאו בגלגל העין שהוא דומה למים אף הקב"ה לא פרע מהם אלא במים, ובמד"ר פ"ט ר' יוסי בן דורמסקית אומר הם לא נתגאו לפני המקום אלא בגלגל העין שדומי' למים וכ', אף המקום לא נפרע מהם אלא בגלגל המים הדומה לעין וכ', וכפי' רבינו אי' ג"כ ברש"י לסנהד' שם ע"ש ואשר נ"ל כי סיבת הדרש יען בל"ע עין ובל"פ גשם משתמש תרי אפי ר"ל עין ומעין. — ובדפ"ע נדפס זה הציון בט"ס בע' הקודם לזה עיי"ש.

כשל אדם, בפ"ו בבכורו' על אלו מומין (בכורו' מ'.) כלומר שעין של אדם עגול[1]. בס"ג דתמיד (ל"ב: ועיי' שינויים בירו' ב"מ פ"א ד"ח ע"ג ובב"ר פל"ג ויק"ר פכ"ז) יהבו ליה חד גילגלא דעינא[2]. — המוריד את הגלגלין בשק בפ"ג דמכשירין (מ"ח), פי' האופנים של עגלה[3]. תרג' אופן מרכבותיו (שמו' י"ד, כ"ה) גלגלי. *[אחי"ה ומקרא מלא הוא ביחזק' י', י"ג לאופנים להם קורא הגלגל באזני וכן בתרג' לאופניא להון אתקרי גלגלא. ועיי' פירש"י שם. וכן בישעי' כ"ח, כ"ז אופן עגלה ובפסוק כ"ח גלגל עגלתו, ובתרג' בישני הפעמים גלגלי עגלא] —

גִּלְגֻּל שְׁבוּעָה (Eideszuwälzung, -anschiebung) בפ"ק דקידושין בגמ' זוקקין את הנכסי' (קידושי' כ"ז:) מניין לגלגול שבועה מן התורה שנאמר (במדבר ה', כ"ב) ואמרה האשה אמן ותנן (שם ויבמו' נ"ח. סוטי' י"ח.) אמן שלא שטיתי ארוסה ונשואה וכ'. *[אחי"ה וכנ"ה בספרי פ' נשא סי' ט"ו הואיל ונאמר' שבועות בתורה סתם ופרט באחת מהם שמגלגלין עליה את הישן אף פורטני בכל שבועות שבתורה שיגלגלו עליה את הישן והלא דברי' ק"ו ומה סוט' שלא נתבעה מקודם מגלגלים עליה את הישן גזילות שנתבעו מקודם אינו דין שיגלגלו עליה את הישן, ועיי' במד"ר פ"ט. — ובירו' סוט' פ"ב די"ח רע"ב, וירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד ארוסה ושומרת יבם ראוי הוא להשבע ותימר (את אמר) מגלגלין והכא מגלגלין וכ', כלום למדו גילגול שבועה לא מסוטה לגילגול את למד וכ' ע"ש, שבועו' פ"ז מ"י נתגלגלה לו שבועה ממקום אחר מגלגלין עליו את הכל, שם מ"ח: מגלגלין בדרבנן, ושם מ"ט רע"א לכל מגלגלין חוץ משכיר שאין מגלגלין, ירו' שבועו' פ"ז דל"ז ע"ד מהו לגלגל שבועת תורה על שבועת תורה נישמעינה מן הדא מגלגלין שבועת תורה על שבועת תורה וכ', ושם דל"ח סע"א עד כמה מגלגלין עליו א"ר יוחנן עד כדי שיאמר לו עבדי אתה, ובבלי קידושי' כ"ח. עד היכן גלגול שבועה א"ר יהודה אמר רב דא"ל הישבעי לי שאין עבדי אתה. ועל דיני גלגול שבועה עיי' רמב"ם פ"א מהל' טוען וח"מ סי' צ"ד, תוספ' קידושי' כ"ז: ד"ה ה"ג, ולב"מ צ"ה. ד"ה ביום, ותוי"ט ב"מ פ"ח מ"ב, תרומו' הדשן סי' שכ"ו, תשו' הרשב"א סי' תתקמ"ד ועוד האריך בענינו תורת חיים למהרח"ש ח"מ ח"א סי' ע"ג ואכ"מ להאריך] —

גִּלְגֻּל (abschüssiger Steg, Abhang) בפ' עושין פסין בגמ' ר' יהודה אומר (עירו' כ"ב:) אם היתה[4]) שבילי בית גלגול קא אמרת. (ובמקוה פרק ז') [צ"ל ובמקום פרק ו'] (מ"ו) בטהרות א"ר אליעזר לא הוזכרו שבילי בית גלגול אלא שהן רשות היחיד לכך ולכך, פי' מקום עקום עולה ויורד. והגאון אומר אנו קורין גדגד והוא מקום ידוע וכבר פירשנו בע' בית גלגול. *[אחי"ה ושם כתבנו שגי' גדגד לי' בפי' רה"ג לסדר"ט אבל יש להביא ראיה ממה שאי' בתוספת' טהרו' פ"ז שאי' שם מבואות היורדין לים או לנהר אעפ"י ש ג ד ו ד י ן מכאן ומכאן וכ', כ"ה לפי גי' נכונה של הר"ש בפ"ו דטהרו' מ"ו ע"ש, ועיי' עוד ע' גד ה' וע' גד ז'] —

גְּלְגֹּל = גּוּלְגּוֹלֶת (מל"מ Kopf, Schädel וכל"ע جلجة וכל"ס גָּגוּלְתָּא. ועוד כסף גלגלת (Kopfsteuer פסיקתא דכי תשא (שקלי' צד י"א: וחובא בשם הפסיקתא בילקו' ריש כי תשא רמז שפ"ו ובילקו' משלי ט"ו רמז תתקנ"ג ובשינויים אי' בתנחומ' ר"פ כי תשא) אייתי גולגולתיך, ובפ' השותפין בגמ' כופין (ב"ב ח'.) בלו (עזר' ד', י"ג) זו כסף גולגלתא כבר פירשנו בע' ארנון [ב'][5]) — בפ"ב באהלות (מ"ג והובא בעירו' ז'. חולי' מ"ב: בכורו' ל"ז:) השידרה והגולגולת שחסרו כמה יהא חסרונן וכ'[6]). בפרק ד' מיתות נמסרו לב"ד בגמ' בעל אוב (סנהד' ס"ה:) מעלה בזכורו ונשאל בגולגולת היינו דורש אל המתים. *[אחי"ה בנו"נ אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגולגלת וכ"ה בתוספת' סנה' פ"י, וכפי' רבינו יוצא מפורש בירו' סנהד' פ"ז דנ"ב ע"ג ו ד ו ר ש א ל ה מ ת י ם אית תניי תני זה הנשאל בגולגולת ואית תניי תני הנשאל בזכורו אבל בבבלי שם אי' ת"ר בעל אוב אחד המעלה וכ', וע"ש כל הסוגיא. וכנ"ה באהלו' פ"ב מ"א ומ"ו השדרה והגולגולת, חולי' מ"ב: נ"ב: גולגולת שנחבסה, ספרא שמיני פרק ג' פרש' ב' נפחת הגולגולת. סנהד' ק"ד. אשכח

---

[1]) וכן אי' בירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ג גלגלי אדם עגולין וגלגלי בהמה ארוכין. [2]) בנו"ג יהבו ליה גולגלתא חדא וכ' ושם גולגלתא דעינא דבישרא ודמא וכ' וגי' רבינו יותר נוח וכן אי' ב"ב ע"ג: חד גילגליה דעיניה. וכן דרשו (בב"ר פמ"ב ילקו' לך לך רמז ע"ב, מדר' אסת"ר פי' ויהי בימי) וישובו ויבאו אל עין משפט היא קדש (בראשי' י"ד, ז') לא בקשו להזדוג אלא לגלגל עינו של עולם וכ'. [3]) וכ"ה בפי' רה"ג לסדר"ט צד ל"ז ע"ש. [4]) בנו"ג אמר ליה אבל בכ"י מ' לי' א"ל וכ"ה בדפ"ש וכגי' הכ"י אי' ג"כ בערוך בסמוך לפני זה עיי"ע בית גלגל. [5]) וע"ש מ"ש. וכנ"ה יבמו' י"ז. כסף גלגלתא והקבוץ גולגוליות, גולגליא, עיי"ע ארנון ב'. [6]) בנו"ג כמה הוא חסרון בשדרה וכ', וכ"ה בחולי' נ"ב רע"ב וכ"ה בכ"י עירו' שם.

נ"ל שמלת צבועים באה מגליון לפרש מלת (בדרוקא) ברדוקא, וילק' איוב רמז תתקכ"ד גרס בשם ירו' כלאי' אלבשוני בורקיא וצ"ל בורדקיא. ובשבת קי"ד. ונדה כ'. אי' כלים האולירין ונ"ל לפרשו ג"כ בזה הענין בל"ר coloreus, eum פי' צבוע ואות כ' או ק' בתחילת התיבה נשמטה ודרכה להשמט קודם האל"ף בראש המלה עיי"ע אטלס. ורימ"ז בט"ר א', קל"ה ואחריו הח' לעווי בעמת"ל פתרו המלה כמו ברדס ע"י מלה רומי' אמצעי' bardaici cuculli וטעות היא בידם שבכל מקומות הנ"ל במין צבע ולא במין בגד עסקינן. ובע' אליירין א' פירשתי המלות אליירין וברדיקא באופן אחר ע"ש והבוחר יבחר] —

1 בַּרְזָא (משרש בְּרַז נרדף עם פרז, פרץ בל"ע فرص, فرض durchstechen והשם فرض Loch, Einschnitt) בפ' כל כתבי הקדש בגמ' מצילין תיק הספר (שבת קי"ז.) לא צריכא[1] דשקיל ליה בברזי, פי' ברזי נקבים והכי קאמר מאן דבזע ליה לעור כשהוא מפשיטו מוכחא מילתא דלא בעי לעור ואין לו הנאה ממנו ולא דמי לפסיק רישיה ולא ימות[2]. בפ' המפקיד בגמ' יוציא לו שתות ליין (ב"מ מ':) איכא טירחא ודמי ברזנייתא[3]. ובפ' השואל בגמ' דסמך המחליף פרה (ב"מ צ"ט סע"ב) ומנכי ליה אגר טירחיה ודמי ברזנייתא[4] פי' טורחיה שמודד[5] לקונה לזה עכשיו ולזה למחר ומתבטל ממלאכתו והדמין למי שנוקב נקבים בחביות להוציא היין[6]. ובפ' המוכר פירות לחבירו בגמ' המוכר יין לחבירו והחמיץ (ב"ב צ"ח.) ולא אמר אלא דלא שני ליה בברזא אבל שני ליה בברזא לא. פי'[7]) אמר רבא מאן דזבין חביתא דחמרא לחנווני אדעתא לזבוניה[8] ולמיתב ליה דמי ותקיף אפלגא או אתילתא דינא הוא לאהדורא למוכר וה"מ דלא שני בברזיה אבל שני לא יכיל לאהדורי ליה דיכיל מוכר למימר ליה ללוקח אנת הוא דאפסדת כששינית הברזא נעכר היין והחמיץ ולא אמרן דינא הוא דמהדרא ליה אלא אכתי יומא לזבינא לא מטא אבל מטא ולא זבנה לא יכיל לאהדורה דלא הוי ליה לשהוייה. ובפ' אלו הן הנשרפין בגמ' ואלו הן הנהרגין (סנהד' ע"ו:) והני מילי דברזו מברז.[9]). אכה בדוד ובקיר (ש"א י"ח, י"א) תרג' ואברזיניה בכותלא. ובע"ז בס"ג דפ' ר' ישמעאל (נ"ט: ס'.) דעד כרזא [חמרא] אסיר ואידך שרי. ובהלכ' ראשונה דחולי' (ח'.) ליבן שפוד והכהו בו נידון משום מכות אש אלא חבטה קדים התם נמי דברזא מברז פי' ברזא נקב. *[אחי"ד וכנ"ה בשבת קל"ט: ברזא דדנא פי' נקב של חבית, והפעל בשבת קמ"ו. למיברז חביתא עיי"ע ברטיא, סנהד' נ"ב: בריז ליה מיבריז, שם נ"ו. ואימא מיברז הוא דכתיב ויקב חור וכ', גיטי' פ"ד. אי בעי מבריז נפשיה בסלואתא ולא נאים עיי"ע חרז-א'] —

2 בַּרְזָא (לפי' רבינו יש לגזור מל"י βυρσίνη ולפע"ד מל"פ يرس Zügel, Halfter, Zaum) בס"ג דפ"ק דחגיגה (ט':) נאה[10]) עניותא ליהודאי כברזא סומקא לסוסיא חיורא[11]) פי' רצועה כדאמרן (ב"ק ס"ו:) מעיקרא משכא והשתא אברזין. (א"ב ובע' אברזין פי' מכסה טפיטן של סוס). *[אחי"ה ונ"ל להסביר פירושו דרבינו כי בע' ערקא ב' ציין רבינו משל הדיוט כזה בויק"ר זאת תהיה פ' ר' פנחם (פי"ג) ובריש אם בחקתי (פל"ה) ובפסיקתא דשמעו (דף קי"ז) יאיא מסכנותא ליהודאי כערקתא סומקא וכ'. ובע' ערקא ב' אני מצדד השינויים ממקומות אחרים שהובא המשל ובכולם אי' ערקתא (או ערקא) דסומקא והוא בל"ס ערקתא פי' כמו רצועה בלש' עבר יען כן פי' רבינו גם בע' שלנו ברזא כמו רצועה והבין כי הוא כמו אברזין של מעלה ואף כי פירושו היותר נכון הוא: טפיטן של סוס, עיי"ע אברזין ומ"ש, בכל זאת יש להביא קצת סמך לפירושו דכאן כי בל"י בְּרָזִינֵי הוראתה רצועה. אבל כל זה לשיטת רבינו וכאמת ברזא ל"פ היא וטעם המלה מתג ורסן וענינו כמו אפסר עיי"ע] —

* בַּרְזָא ט"ס תחת ברדא וכ"ה בע' גז י' וכ"ה בברכו' י"ח: ונ"ט. לפי גי' כ"י וטעמו בל"ס בַּרְדָא כמו ברד בל"ט, עיי"ע גז י"א ומ"ש.

---

[1]) וכ"ה בכ"י מ' אבל בנוסחי' לי'. [2]) בפי' זה נתיישבה היטב קושית התוס' שבת שם ד"ה שקיל עיי' הפשכ"ע שהאריך למעניתו, ומה שמסתפק הגאון בענין שיעור להפשטה כדי חשיבות עור ואפשר כדי לעשות קמיע וכ' עיי' למוד הערוך לשבת בבאורים שרמז על תוספ' יומא ל"ה ורמב"ם פי"א מהלכו' שבת ה"ה ורא"ש פ' הבונה שמפורש כן בבירור. [3]) כ"ה בנוסחי' דידן וכ"ה בכ"י ו"ו ול"ד, ובדפ"ע ברזנייתיה. [4]) כ"ה רק בכ"י ו"ו ול"ד ודפ"ר אבל בשדפ"ע נשמט בטעות ודע שלפי' רש"י ב"מ מ': וצ"ט: לפניו היתה מונחת ג"כ הגי' כרזנייתא. [5]) כ"ה בדפ"ר וכצ"ל בכ"י ו"ו ושם בט"ס במודר אבל בדפ"ע מוכר. [6]) וכן פי' רש"י בשם י"מ עיי"ש. [7]) כ"ה על נכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע נשמט בטעות. [8]) בנו"ג לסבוייה אבל רבינו פירש מצד עצמו הסוגיא. [9]) בנו"ג דברזיה מיברז וכ"ה בחולי' ח'. [10]) וכ"ה בכ"י מ' ובספר הישר לר"ת סי' שכ"ד ובמנוה"מ סי' קפ"ט ובנו"ג יאה ועיי' בסמוך. [11]) בנו"ג כי ברזא ובכ"י מ' כורדא ובמנוה"מ שם ובע"י כוורדא, ובספר הישר שם כוורדני' וגי' התוספ' חגיג' ופירושם ממש כגי' ופי' רבינו.

בְּרִיז (Furche מל״ס ברזא ול״פ برزه אבל עיי׳ ג״כ סוף הערך) תרג׳ הֲלֶךְ דבש (ש״א י״ד, כ״ו) [בריז דובשא]. * [אחי״ה ורד״ק בפי׳ לשמואל הביא הך תרג׳ ופירושו ערוגה ושורה וכן פי׳ ר״א בחור במתורגמן ע׳ בריז: ערוגה והדין עמו שבל״ס ברזא פתרונו ערוגת זרע וכ״ה בל״פ. גם י״ל שהוא ל״ע برز פי׳ הלך לשוק והוא ממש העתקת הֲלֶךְ של קרא והח׳ לעווי בעמת״ר נדחק, אבל מה שנוגע העתקתו ע״י קאנאל, ריננע י״ל שַׁמלת בריז כמו אבריז ופי׳ בריג בל״ס, וכן בל״פ أبريز פי׳ צנור ומרזוב] —

* בַּרְזָג (paaren) עיי״ע בר זוג.

☞ בַּרְזֹל [צ״ל בַּרְזִיל] מל״ס כרזוילא (Oberhirt תרג׳ בפסוק אם לא תדעי לך (שה״ש א׳ ח׳) על פום ברזילהא פי׳ מנהיגיה). * [אחי״ה וכן פתרו ר״א בחור במתורגמן אבל הגי׳ היותר טוב׳ בכ״ף עיי״ע כרזיל אבל גם בב״ק נ״ו: דאורחיה דרועה לממסר ל ב ר ז י ל י ה. וכן גרס רש״י ופירשו לתלמידו. ולדעתי נמשך אחרי הדרוש קהל״ר י׳, י׳ פ׳ אם קהה: ד״א אם קהה הברזל אם נקהה ת ל מ ו ד ך עליך כברזל וכ׳, וכן העתיק התרג׳ בקהלת שם וממנן ברזיליהן למיבעי רחמין וכ׳, וכן הושאל ברזל על התורה עיי׳ ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח. וקהל״ר פ׳ דברי חכמים. אבל כל זה בדרך דרוש אבל בענין פתרון המלה עיקר הגי׳ כגי׳ רבינו כרזילא פי׳ בל״ס אביר הרועים, או כפי׳ רבינו הרועה הגדול] —

☞ בַּרְזַל [צ״ל בְּזוֹל] (כל״פ پژولیدن durch- schütteln, durchmischen) גמ׳ דשבת בפ׳ במה אשה (ס״ו סע״ב) וליחתמיה בשתין גושפנקא ולברזיליה ולידריה פירש״י ינענעו וישאנו). * [אחי״ה וגי׳ מוטעת היא ועיק׳ הגי׳ וליבזול וכ״ה בכ״י מ׳ וכ״ה בד׳ שונצינו ושם ברש״י ו ל י ב ז ו ל י ה (עיי׳ ד״ס שבת ע״א:) והוא ממש בעצם תומו ל״פ הרשומה וטעמו מנענע ומערב זה בזה. ותחת גי׳ של דפוסי׳ ברזל אי׳ בכ״י א״פ ולפרזיל, ורבינו לא הביאו כלל . . וקרוב לרפואת של לחש הזה נמצא בפליניאום כ״ח סכ״ג עיי״ש ותמצא נחת] —

* בִּירְזְלִין [צ״ל בִּירוּלִין] (Edelstein, Beryll) תרג׳ ירו׳ ב׳ שמו׳ כ״ח, י״ט שבו ואחלמה בירזלין וזמרגדין וגי׳ מוטעת היא והיותר טוב בירולין וכ״ה בפוליגלאטטע של לוגדן ובענין האבן הטובה הזאת עיי״ע בלרד׳.

* בַּרְזִילָה (Zuname des R. Jehuda bar Pasi viel. Eisenverfertiger) ירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א. ר׳ יהודה בר פזי דברזילה ואולי הוא שם כללי פי׳ עושה ברזל כמו שם בר נגרי והרבה פעמים הוזכר בירו׳ ר׳ יהודה (ר׳ יודה) בר פזי עם ר׳ אייבו בר נגרי עיי״ע במבה״י למהרז״ף צד ס״ג. וצד צ״ד: אבל מקום ציון שלנו נפקד אצל מהרז״ף.

בַּרְזִינָא (לפע״ד מל״ע برزين Trinkglas בל״פ برزن Tiegel) בפ׳ אמר ר״ע בגמ׳ מי רגלים (שבת צ׳.)[1] ובפ׳ ח׳ שרצים [בגמ׳] אבוב רועה (ק״ט:) מי רגלים בן ארבעים יום[2]) ברזינא לזיבורא פי׳ אם נשכו זיבורא ישתה אחד מח׳ ברביעית. * [אחי״ה ועיי״ע שפר ג׳ ושם הגי׳ בדפוסי׳ הישנים בר זינא וכ״ה בכ״י א״פ עיי׳ ד״ס שבת צד קכ״א וט״ס הוא וצ״ל בתיבה אחת ופירושו בל״ע כוס לשתות. ורש״י פי׳ כוס קטן מאוד שמו ברזינא ובע׳ שפר ג׳ פי׳ רבינו כוס של זכוכית ארוך שיעור טפח או יותר וכ׳ והחכ׳ בוקסט׳ בעמת״ל ע׳ ברזינא הביא בשם אריאס מאָנטאנוס פי׳ ארוך מאוד בשם הערוך ולא ידעתי מאין היה מוציא פירושו ונראה שכיון לערוך של ר״ש פרחון. ובענין רפואה ע״י מי רגלים עיי׳ פליניאום כ׳, ל״ג] —

בְּרְזַיִת (או הורכב מן בַּר = ביר ומן זית Olivensohn או אולי מלש׳ בקטרי׳ berezaiti בל״ע برزه gross an Einsicht) בב״ר פע״ב בא גד (ספע״א וילק׳ ד״ה א׳, ז׳ רמז אלף ע״ז) שהיו בנותיהן נאות והיו נשואות למלכים ולכהנים שנמשחו בשמן זית. * [אחי״ה ורבינו תפס הקרי וכ״ה בילק׳ שם אבל בב״ר נתפס הכתיב ברזות. ובל״פ וע׳ טעם המלה בעל שכל ומחודד] —

בַּרְחָא (Widder, Bock בל״ס ברחא בל״פ بره, בפעהלוי ורך, בל״ע ورق בל״י אמצעית βάριxος ועוד βάριχος ובל״ר vervex) בס״ג דפ׳ שואל אדם (שבת קנ״ב.) ברחא קרחא כלומ׳ עז זכר שהוא קרח והוא שעיר עזים, וי״א איל. אתא ברחא דמרי ביתא בר״ג דשור שנגח את הפרה (ב״ק מ״ח.) וממכלאתיך עתודים (תהלי׳ נ׳, ט׳) תרג׳ ומן עדרייך ברחי, ודם עתודים אשתה (שם י״ג) ודמא דברחי. * [אחי״ה וכנ״ה שבת י״ח: בשרא . . דברחא ושם ק״י: רישא דברחא, ב״ק כ׳ רע״א ההוא ברחא דחזא ליפתא וכ׳ וסנהדר׳ ס״ג: עיי״ע אשימא ודרש אשימא מלש׳ צענד maêsha צאן וכ״ה בירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב רע״ד אשימא אימרא.

---

[1]) ולפנינו בשבת ל״י. [2]) וכ״ה בכ״י מ׳ ובנו״ג בני.

אשר על כן היה לרבותינו בקבלה שאליל דאנשי חמת היה ברחא קרחא. ורש"י פי' בסנהד' שם: ברחא קרוי כל צאן וכ' ובשאר מקומות הנ"ל פירש"י איל או עז עיי' הסשב"ע, ובירו' ב"ק ספ"י ד"ז ע"ג מה כגון אהן ברחא . . אית דמרין תיישא רבא] —

בָּרִיחַ = בָּרִיחִים (רֵחַיִם .Flüchtige, midr. gedeut) במגילת איכ' בחורים טחון נשאו (פ"ה, י"ג) לא היו רחיים בבבל וכיון שעלה נבוכדנצר לא"י היה תופס הבחורים ומטעינן רחים להוליכן לבבל באותה שעה אמר הקב"ה כבר נשבעתי לבני עמו אנכי בצרה בדין שאהא עמהן בכל צרה הה"ד (ישעי' מ"ג, י"ד) כה אמר ה' גואלכם קדוש ישראל למענכם שלחתי בבלה והורדתי בריחים ברחים כתיב וכשדים באניות רנתם הוון רכבין זמרין קדמיהן ואנון טוענין ומהלכין על ארעא על כרחיהן ולא בטיבותהון. *[אחי"ה מן באותה שעה עד גמירא לי' במדרש לפנינו ובעל מ"כ הביא שם גי' רבינו מלה במלה, וכן בע' שלח א' הביא רבינו מדרש מגילת איכ' ולפנינו לי' אבל אי' במדר' ויושע פסוק תביאמו ועיי' מנחת שי לישעי' מ"ג וכתב שם אחרי שציינו איכ"ר הנ"ל וז"ל ובכל ספרים שלנו בריחים מלא דמלא ונראה לי שאין המדרש חולק על הספרים דאע"ג דלא אשכחן בכוליה קריא לישנא דרחים כ"א חסר יו"ד קדים לחי"ת מ"מ מצינן למימר דקרי ביה ריחים בצירי הרי"ש וביו"ד נחה ויש אם למקרא ולמסורה ע"כ. ודרושים אחרים בענין הפסוק הנ"ל עיי' ילק' תהלי' קל"ז רמז תתס"ד] —

* בריחי בשבת כ"א. וקמ"ה: מ"ס וצ"ל כריהי עיי"ע כרה.

בָּרְטִיא (Wurfspies, Pfeil בל"פ بَرْتَا, בלש' רו' verutum, בל"י אמצ' βηρύτται, βεροῦτα ובלשון קלילה βαρδούκιον (kleiner Spiess, בשבת כפ' חבית בגמ' שוכר אדם (קמ"ו.) בעו מיניה מרב ששת מהו למיברז חביתא בבורטיא בשבת ובפ' דיני ממונות (בגמ') [צ"ל בגימל] זה בורר לו אחד בגמ' א"ר (שמעון)[1] [יהודה] (סנהד' כ"ז.) חד אמר קמי דידי גנב כפא דחושלא וחד אמ' קמי דידי גנב קתא דבורטיא פי' מקדח וי"א רומח. *[אחי"ה וכי"א פירש"י בשני המקומות הנ"ל וכנ"ה בפסיקת' רבתי פל"ג הברטיא הזה ותחת ברטיא ובורטיא צ"ל ברוטיא והוא בל"פ ורומי' ויוני' האמצ' רומח והח' לעווי בעמת"ל לא הבינו] —

בָּרְיוֹנֵי (Folter-, Plagegeist או מל"י βαρυνέω בל"י אמצ' βαργεῖν plagen, belästigen או מל"ר אמצ' barigena, barginus, verworfener Mensch, (Raufbold בגמ' מאימתי קורין את שמע בשחרי' בפ"ק דברכו' (י.) ובפ' הניזקין בגיטי' בגמ' לא היו סיקריקין (נ"ו.) אבא סיקרא ריש בריוני דירושלים בר אחתיה דר' יוחנן ב"ז הוה. ובילמדנו ויבא עמלק (תנחומ' בשלח צד קי"ס) ואת יואש עשו שפטים (ד"ה ב' כ"ד, כ"ד) א"ת שפטים אלא שפוטים[2] עמדו עליו בריונות קשים[3] שלא ידעו במשכב אשה וְעִנּוּ אותו במשכב זכר שנא' (הושע ה', ה') וענה גאון ישראל בפניו. ובפיסקא ודי זהב[4] תבעו אותו הבריונים ונתן להם. פי' לסטים ופריצים. *[אחי"ה כ"ה בעה"ק שנת שנ"ב וכ"ה ברש"י לברכו' ולסנהד' ל"ז. הנהו בריוני דהוו וכ' פירש"י בריוני פריצים לשון בורים. ולגיטי' נ"ו. פי' אנשים פוחזים ורקים ותמיה לי על הגאון שכתב בהפלש"ב ובגיטי' לא פירש"י כלום. ושנה ברואה. ובתעני' כ"ג: פי' משום בריוני בורים עמי הארץ ועוד אי' המלה בתעני' כ"ד. לפי גי' כ"י מ' אמרו ליה הנך בריוני שבקיה אנן טפי קא מצער לן ובנו"נ בני מאתי ועיי' ד"ס שם צד ע"ב ועיי"ע קק ד'. ובשמ"ר פ"ל משל לבריון שהיה שכור בעט בפילקי [φυλακή = בית הסוהר] והוציא איסרין רגם איקונין (εἰκόνον = דמות) של מלך קלל לשלטון אמר וכ' ושם: משל למלך שהבריונים שלו גינו אותו בפורפרא שהוא לבוש וכ' ופי' בעל מ"כ הבריונים אנשים פוחזים פריצים. ומוציא אני המלה או מל"י הרשומה ומעמה איש אשר הוא לחברו למורת רוח ולמצוקת נפש או מל"ר האמצעי' איש מפחות משפחה ובעל מריבות. ופירושים אחרים אבל בלתי מיושבים על אופנם תמצא בספר במ"ר לרימ"ז א' ח' ובמ"ע מהרז"ף נ' ת"כ. וכונת של ר"ב לא זכיתי להבין. (א"ב פי' בל"י אלמים עושקים ואנשי מלחמה.

בָּרֵךְ (Gott) loben, den rabbinischen Segens-) (spruch sagen בר"ג דפ' ערבי פסחי' (קי"ד: ברכו' מ"ו.) חוץ מברכת המצות וברכת הפירות שפותח בהן[5] בברוך ואין חותם בהן בברוך, ברכת הפירות פירות ממש. ברכת המצות תפלין

---

[1]) מ"ס וצ"ל כמו בע' חשל א'. [2]) וכ"ה בשמ"ר פ"ח. [3]) בתנחו' בריונים, וכ"ה בכ"י ו"ו אבל במכילת' בשלח רפ"א פ' ויבא עמלק ובילק' בשלח סרמ"ז רס"ב הגי' העמידו עליו בריונות ובילק' בירויונות קשים ובירו' קידושי' פ"א דס"א. במ"ס בורניות. [4]) עיי' גד"פ לרימ"ל צונץ צד קצ"ב. [5]) כ"ה ג"כ בכ"י מ' וכ"ה בפי' ר"ח ובנוסחי' חסרה המלה הזאת.

ומזוזה וציצית, ברכת הפירות בא"ה אמה"ע בורא פרי העץ, בא"ה אמה"ע בורא פרי האדמה, ברכת המצות [1]) ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אקב"ו להתעטף בציצית. בפ' לולב וערבה (סוכ' מ"ו. ומנחו' מ"ג.) תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהן דברי ר' וחכמים אומרים אין מברכין עליהן אלא שחרית בלבד אתמר אביי אמר הלכה כר' רבא אמר הלכה כחכמים [2]) אמר רב מרי בריה דבת שמואל חזינא לרבא ולא עביד כשמעתיה אלא כל אימת דמנח להו מברך וכן הלכתא. תנן בסוף פסחי' (קכ"א. במשנה) בירך ברכת (הפסחים) [וצ"ל הפסח] [3]) פטר את של זבח וכ' תניא בתוספתא דסוף פסחי' (ספ"י) איזהו ברכת הפסח אומר בא"י אקב"ו לאכול הפסח אי זו ברכת הזבח בא"י אקב"ו לאכול הזבח, ובזבחי' בר"ג דפ' ב"ש (ל"ז.) ואכתי להכי הוא דאתא מיבעי ליה לכדתניא מניין לניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא ת"ל ודם זבחיך ישפך (דברי' י"ב, כ"ז) סבר לה כר"ע דאמר (פסחי' קכ"א.) לא זריקה בכלל שפיכה ולא שפיכה בכלל זריקה דתנן (שם במשנה) בירך ברכת הפסח פטר את של זבח וכ', ובסוף פסחי' (שם) כשתמצא לומר לדברי ר' ישמעאל זריקה בכלל שפיכה ולא שפיכה בכלל זריקה, לדברי ר"ע לא זריקה בכלל שפיכה ולא שפיכה בכלל זריקה. פי' [4]) קיימא לן הפסח דמו בשפיכה כדתנן כהן הקרב אצל המזבח זורק זריקה אחת כנגד היסוד והזבח כגון השלמים וביוצא בהן דמן בזריקה ואמרי [צ"ל ואמרי'] [5]) כשתמצא לומר לדברי ר"י דאמר ברכת הפסח פוטר את של זבח ואינו צריך לברך על הזבח ברכה בפני עצמה אבל ברכת הזבח אינה פוטרת של פסח [הרי] [6]) זריקה בכלל שפיכה כלומ' הטעון זריקה אם תזרקהו בכלל שפיכה [7]) יצא אבל אין שפיכה בכלל זריקה והטעון שפיכה אם יזרקהו לא יצא אלא טעון שפיכה לדברי ר"ע לא זו פוטר את זו [8]). בפ' כיצד מברכין (ברכו' מ"ב.) בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון פי' [9]) לאחר המזון אחר שהשלים סעודתו [10]) ונטל ידיו לברך ברכת המזון אם בקש לשתות יין קודם ברכת המזון אינו צריך לברך כפ"ה וה"מ בשבתות וימים טובים ובעת שיצא מן המרחץ ובשעת הקזת הדם וכיוצא בהם שאדם קובע סעודתו על היין ובדעתו לשתות אחר סעודתו וכי מברך בתחילה דעתו על כל מה שישתה אבל בשאר ימות השנה ברכת היין שלפני המזון אינו פוטרת היין של אחר המזון [11]) אבל היין של אחר ברכת המזון בין בזה בין בזה צריך לברך וברכת המזון ודאי מפסקא וכיון דמפסקא איתסר ליה למשתי ולא שתי עד דבריך כדרבה בר מרי דבריך על היין שלפני המזון ואחר ברכת המזון, בר"ה בס"ג דפ' ראוהו ב"ד (כ"ט.) תני אהבה בריה דר' זירא כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם המוציא לחם מן הארץ, ברכת היין בורא פה"ג שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא, ירו' בברכו' בפ' מי שמתו (פ"ג ד"ו:) תני כל מצות שאדם פטר אדם מוציא הרבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון והא תנינן כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן הָא מחוייב אע"פ שיצא מוציא א"ר אילא [12]) שניא [היא] ברכת המזון דכתיב (דברי' ח', י') ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך. בעי רחבא [13]) ברכת הלחם של מצה שצריך לברך המוציא ועל אכילת מצה וברכת היין של קידוש היום שצריך לברך ברכת היין וברכת קידוש היום מהו מי אמרינן כיון דחובה הוא מפיק או דלמא ברכה לאו חובה ופשטינן ליה מהיא דאמר רב אשי כי הוינן בי רב פפי היה מקדש וכי הוו אתו [14]) אריסי מדברא הוו מקדש להו שמעינן מינה שאע"פ שיצא מוציא והוא הדין לברכת הלחם (ר"ה כ"ט סע"א ורע"ב עם פירושו של רבינו). כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא בפ' אין עומדין בגמ' מזכירין גבורת הגשמים (ברכו' ל"ג.) ובסוט' פ' ואלו נאמרין בכל לשון (מ"א:). ברכת הבית ברובה בכתובו' בפ' הנושא את האשה (ק"ג. תוספתא שם פ"ב, ב"ב קמ"ד:) פי' [15]) ברכת הבית כגון הא דאמר (שבת קכ"ב.) נר לאחד נר למאה כל כי האי גוונא אין נותנין אלא כגון פת וכיוצא בה נוהגין לה ואפי' בבית אביה. בפ' הקורא את המגלה (כ"ג:) אין אומרין ברכת אבלים [ותנחומי אבלים וברכת] חתנים ואין מזמנין על המזון בשם פחות מי' [גמר'] ברכת אבלים ברכת רחבה וא"ר יצחק א"ר יוחנן ברכת חתנים בעשרה

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד אבל בדפ"ע נשמט בטעות. [2]) וכ"ה בכ"י מ' ובבעל העטור ריש הלכ' סוכ' ובראש הלכו' תפלין ובנו"ג הלכתא כרבנן. [3]) כ"ה בנוסחאות ובכ"י מ' ובירו' וכן הביאו רבינו בסמוך. [4]) כ"ה מלה במלה בפי' ר"ח לפסחי' צד קע"ג. [5]) וכ"ה באמת בפי' ר"ח. [6]) כצ"ל וכ"ה בפי' ר"ח. [7]) בפי' ר"ח אי' בשפיכה. [8]) ובפי' ר"ח אי' לדברי ר"ע דאמרי' לא זו פוטרת זו ולא זו פוטרת זו לא שפיכה בכלל זריקה ולא זריקה בכלל שפיכה. [9]) וגם הפי' הזה גלקח מר"ח הובא באור זרוע סי' קנ"ז עיי"ש. [10]) כ"ה בכ"י ו"ו ונכון הוא. [11]) וכן הפסק בבה"ג הלכות ברכו' ח: עיי"ש [12]) בנו"ג לייא וכן בכמה פעמים בירו' אבל גם ר' אילי ור' אילא נמצא בירו' גיטי' פ"ד דמ"ה ע"ג. עיי"ש ועיי' במכה"י למהרז"ף צד ע"ה: [13]) וכ"ה ברי"ף ברא"ש ובריטב"א וכ"ה בכ"י א"פ עיי' ד"ס ר"ה צד ל"ט ולא העיר על הערוך, ובנו"ג רבא. [14]) כ"ה בכ"י מ' ובריי"ף ובנו"ג אתי. [15]) גלקח מר"ח עיי' תוספ' לכתובי ולב"ב שם ושם ד"ה ברכת.

וחתנין מן המנין ברכת אבלים בעשרה ואין האבלים מן המנין וכ׳, ובגמ׳ בפ״ק דכתובו׳ (ח׳:) א״ר יצחק א״ר יוחנן מברכין ברכת חתנים בי׳ וחתנים מן המנין וכ׳ וא״ר יוחנן ברחבה ואסיק ברכת רחבה[1]) כל ז׳ מי איכא משכחת לה בפנים חדשות כי הא דר׳ חייא בר אשי מקרי בריה דר״ל הוה ואמרי לה מתני בריה דר״ל הוה וכ׳ פי׳ רב האי גאון ברכת רחבה מאי דבריך יהודה מתורגמניה דר״ל ואית ביה נפישי מילי כגון צדוק הדין וחותם דילה ב״א מחיה המתים ומנהגא דילה הכי הוה אחר שקוברין את המת נקבצין ועומדין במעמד והוא שדה שמספידין בה מתים ועומדין מעומד ומיושב אחורי קבורה יש להם מקום קבוע מוכן ברחבה ומכריזין ואומרין שבו יקרים שבו (ב״ב ק׳:) ויושבין וממתינין כמעט ומכריזין עמדו יקרים עמודו (שם) ועומדין למקום אחר ומכריזין שבו יקרים שבו ובאותה עמידה ובאותה ישיבה מנחמין את האבל בין שאבלין עוברין וכל העם עומדין ובין שאבלין עומדין וכל העם עוברין במקום שרגילין לעמוד בשורה ובין שיושבין ואין מנחמין בעמידה אלא בישיבה כמנהגינו שעכשיו כשאר העם אבל בראשונים מנהג לעמוד בשורה (עיי׳ ברכו׳ פ״ג מ״א ורש״י שם ולברכו׳ י״ט: מ״ק כ״ה. שמחו׳ פי״א, ועיי׳ הריצ״ג הלכי׳ אבל עמוד מ״ב ואילך) ואבלין עוברין ומקודם ישיבה ראשונה מאחרי לקבורה לאלתר מברכין ברכת רחבה קודם עטיפת ראש האבל ומאלתר עוטפין את ראשו לומר שחלה עליו אבלות (ועיי׳ הריצ״ג שם מ״ו ואילך). וי״ל ברכת רחבה כמה שערים בצידוק הדין וכל אחד מוסיף מחכמתו ואין מנהג ברכת רחבה בבבל. — תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני (יהושע ט״ו, י״ט). ויקרא יעבץ אל ה׳ ויאמר אם ברך תברכני (ד״ה א׳, ד׳, י׳) בתמורה בפ׳ יש בקרבנות (ט״ו. ועיי״ע בר סיסי). מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים קללה תחשב לו (משלי כ״ז, י״ד) בילמדנו ראה החילותי (בתנחומ׳ דברי׳ לי׳ אבל עיי׳ ברכו׳ נ״ח.) הרואה את המלך כך חייב לברך, ברכת לבנה בא״י אשר במאמרו ברא שחקים וכ׳ בסנהד׳ בס״ג דפ׳ היו בודקין (מ״ב.). מפני מה מברכין על האור במוצאי שבת מפני שהיא תחילת ברייתה רב הונה בשם ר׳ יוחנן אמר אף מוצאי יום הכפורים מברכין מפני ששבת האור כל היום (פסחי׳ נ״ג: נ״ד. ועיי׳ ירו׳ ברכו׳ פ״ח ד״ב:). בב״ר פי״א ופי״ב ובס״פ פ״ג (פ״ב) וברכו׳ ירו׳ פ׳ אלו דברים בגמ׳ (שם) ב״ש אומרים שברא מאורי האש. * [אחי״ה ואודות תשלום הערך אציין עוד ברכה אחרונה ר״ל הברכה אשר נתן לנו תורת אמת וכ׳ בקריאת התורה, ברכת ארוסין כתוב׳ ח׳: ברכת הזימון ברכו׳ מ״ה: ברכת היין ר״ה כ״ט. ושם: ברכת כהנים (במדבי ו׳, כ״ד—כ״ו) סוט׳ ל״ז: עיי״ע כהן. ברכת התורה ירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ג ע״ג ובברכו׳ בבלי כ״א. ועיי׳ עוד בענין ברכות אלה המקומות ברכו׳ ל״ג: ל״ה. מ׳. ושם: מ״ב. מ״ה. מ״ח: נ׳. נ״א. נ״א: נ״ג: נ״ה. ס׳. שבת כ״ג. קט״ו: פסחי׳ ז׳: ק״ט: יומ׳ ל״ז. ל״ט: סוכ׳ מ״ו. מגילי׳ כ״ז: נזיר ס״ו: נדרי׳ פ״א. סוט׳ ל״ח: סנהד׳ מ״א: מ״ב. מנחו׳ מ״ג: עיי״ע מאה, חולי׳ פ״ו. במ״ר פ״כ כשראיתי שאכלת בלא נטילת ידים ובלא ברכה הייתי סבור שאתה גוי. ובלא״ר ברכתא בל״ס בורכתא ברכו׳ נ״א: כסא דברכתא, חגיג׳ ה׳: איכו השתא מנעתן מהאי ברכתא. והקבוץ ירו׳ ברכו׳ ספ״ט די״ד ע״ד כל ברכיא טבין וברכיא דאורייתא בישין ובנו״ג כדבייא, ומהרש״ם גרס חרשיא ובעל יפה מראה מביא נוסחאות שונות, ועיי״ע ברך ז׳] —

בֵּרֵךְ (= הִבְרִיךְ beugen, biegen, d. h. das Gewächs, (besonders die Weinrebe ein- absenken בפ״ז בכלאים (מ״א) המבריך את הגפן בארץ פי׳ חופר בארץ ומבריך היחור וטומנו בעפר ומוציא ראש היחור במקום אחר[2]) ובלע״ז פרופיינירי״י[3]). ובריש ערלה (פ״א מ״ה) אילן שנעקר ובו בריכה פרח מן האילן טמון בארץ מלשון המבריך. * [אחי״ה כ״ה בדפ״ר, ובשדפ״ע הבריך וכונת רבינו על ציון הראשון. וכנ״ה שביעי׳ פ״ב מ״ו ר״ה י׳: יבמו׳ פ״ג: אין נוטעין ואין מבריכין וכ׳, ואם נטע או הבריך וכ׳, ועיי׳ ירו׳ שביעי׳ פ״ב דל״ג ע״ד — ירו׳ שבת פ״ז ד״י. הנוטע המבריך המרכיב וכ׳ ירו׳ כלאים פ״ז ד״ל ע״ד אפי׳ הבריכה בדלעת או בסילון וכ׳, ושם הבריכה בסלע וכ׳, ושם המבריך ג׳ גפנים, ר״ה ט׳: וירו׳ שביעי׳ פ״ב דל״ג ע״ד הנוטע המבריך המרכיב שלשים יום לפני ר״ה וכ׳, ביבמ׳ ס״ג. הושאל על האדם ע״י הדרוש ונברכו (בראשי׳ י״ב, ג׳) שתי בריכות טובות יש לי להבריך בך רות המואביה ונעמה העמונית] —

בֶּרֶךְ (Pflugkrümmung מפעל ברך ב׳ או מל״ר Pflugkrümme, bura, buris ולגי׳ בכ״ף הוא

---

[1]) עיי״ע רחב. [2]) וכ״ה בר״ש ערלה א׳, ד׳ בלי הזכרת רבינו. [3]) כצ״ל ובכ״י ו״נ הגי׳ פרובייניירו ובעה״ק פורביניור ובדפ״ע פרופייני וצ״ל פרופיינרי וכצ״ל כ״י ל״ד שגרס פרופיצרי ותחת צ׳ צ״ל ינ והוא לאי״ט propagginare וכ״ה בפי׳ רש״י ב״ב י״ט: מבריך. כופף זמורות גפן מחוברת בלע״ז פרובנייר = ein- absenken, provigner.

מל"ם כורכא = כרובא Pflüger והוא ברזל המחרישה) בס"ג דסדר תעניות אלו (כ"ה:) ת"ר עד היכן גשמים יורדים והציבור פוסקין ומתענין ר"מ אומר כמלא ברך המחרישה [1]) ובפי"ז באהילות (מ"א) (עד) [צ"ל על] ברך [2]) המחרישה. פי' כשיעור חפירת האת בקרקע. בחרישה ובבורך וביצול טמא בפ' כ"א בכלים (מ"ב [3]) "אית דאמרי ובכרך פי' בוכרא [4]) בארמית והוא עץ של מחרישה שכשחורשין הצמד בארץ אחר כך מביאין מחרישה אחרת [5]) שיש לה את קטן ובריש תבואה שכשתלך המחרישה בארץ שמה בטיית כורך החרב חלול כמין מרזב תרד התבואה מעט [מעט] ותזרע בארץ והוא כמעשה המחרישה שאינה לזריעה אלא שהחרב שלה. שהיא מחרישה של זריעה חלול". פ"א עץ המחרישה שיש בו הברזל ונמשך בארץ. *[אחי"ה ובעה"ק שנת שנ"ב אי' עוד שאר"א בל"א ור"ל Pflugschar ודע שלפי גי' א"ד כורך וכ"ה בנוסחאותינו בכלי' ובפה"מ להרמב"ם י"ל שהוא ל"ע خارق פי' חרב וחנית חד ועליו כיון רה"ג ורבינו בטיית כורך וכ'. ובע' חרב ב' ובע' יצול אחז רבינו ג"כ בגי' כורך ואם גי' ביכרב בפי' רה"ג אמת אז י"ל שהוא כמו כרובא בל"ס שטעמו כמו כרוכה פי' החרש ונקראה כן המחרישה שחופר ונוקב האדמה אבל גם גי' בורך יש לקיים ותהיה אז המלה מל"ר הרשומה פתרונה מחרישה. ועיי"ע בורית ב'. ורש"י לתעני' פי' ברך: שקורין קולטר"ה והוא ל"ר culter בלא"ש פפלוגאייזען והוא את, וכ"ה בר"ש שביעית פ"ה מ"ו. וכן פירש"י לשבת קכ"ג: יתד של מחרישה: קולטרא. ועיי' פליניאוס י"ח, מ"ח] —

בָּרַךְ brüten = über dem Knie gebeugt sein) והשם בְּרֵיכָה בל"ס בְּרָכָא Brut) בפ"ק דביצה בגמ' ב"ש אומרים לא יטול אלא א"כ נענע (ביצי י"·) א"ר חנן בר אמי מחלוקת בבריכה ראשונה פי' אפרוחים חדשים שלא הולידו בזה השובך אלא בריכה אחת. ובפ"ק דר"ה בגמ' באחד בשבט (ט"ו: בד"א באילן שעושה ב' בריכות בשנה שתי בריכות סלקא דעתך פי' וכי יוגים הם שעושין שתי בריכות אלא שעושין פירות ב' פעמים בשנה כמו יונים שעושין ב' בריכות והוא דיופרין [διφόρος] שטוענין פירות ב' פעמים בשנה כגון תאנה שעושה פירות בקיץ ובחורף. *[אחי"ה וכן פירש"י ועיי' רשב"ם לב"ב פ'. — בתוספתא דמאי רפ"א הברכות והסייפות ט"ס תחת הבכירות עיי"ע בכור גי' אמיתית של ירו' דמאי] —

בָּרַךְ (לפי' רבינו כמו בּוֹר Thörichtes בהוספת ךְ ולפע"ד מל"פ برج (uneben, ungeformt בס"ג דפ' אע"פ שאמרו (כתובי ס"ג:) אמר רבא האי בורכא א"ל ר"נ בר יצחק מאי בורכתא אנא אמריתא ניהליה. ובפ"ק דשבועות בגמ' דסמוך ועל זדון טומאת (י"ב:), ובס"נ דביסוי הדם (חולי' פ"ח: פי' האי בורכתא כלומ' דבר בורות הוא ובור הוא בעולם [6]) מי שאמר דבר זה. *[אחי"ה בכתוב' ובחולי' הגי' מאי בורכתיה אבל בשבועו' כגי' רבינו בורכתא וזהו העיקר ונ"ל שהוא ל"פ הרשומה פי' דבר שאין לו תואר והדר ובלתי הגון וזה מסכים עם פירש"י לכתוב' דבר שאינו הגון ולשבועו' פי' דבר הבדוי מן הלב ולחולי' מסכי' עם פי' רבינו ואם כדברו כ"ה אז נחוץ לומר שאות כ' נוספת בסוף כמו אושפיזכן במקום אושפיזנא עיי"ע אשפיז] —

בָּרַךְ = בְּרֵיכָה (מל"ם ברכה בל"ע بركه, בל"פ برخ (Teich, Wasserbehältniss עושין נברכת במועד בפ"ק דמשקין (מ"ק ח':) ובפ' ב' דב"ב (י"ז.) ולא נברכת של כובסין כבר פי' בבקיע [בקע ב']. ובכל המעורב בפ"ו במקואות (מ"א) כמה יהא בנקב ויהיה בו שלשת לוגין אחד משלש מאות ועשרים לבריכה פי' [7]) בריכה שיעורו במקוה מ' סאה והסאה כ"ד לוגין יעלה המקוה [8]) תתק"ס לוגין יבא ג' לוגין אחד [9]) מש"כ. בריכת ענובאי תרג' [של] חצר התיכון אשר אל גבול חורן (יחזק' מ"ז, ט"ז). *[אחי"ה וכן תרג' ברכה: בריכתא עיי' ש"ב ב', י"ג; מ"ב י"ח, י"ז; ישעי' כ"ב, ט. י"א. ופתרונו בל"ע ופ' מקות מים. ובב"ר פל"ט ובמ"ר פי"א דרש בְּרָכָה (בראשי' י"ב ב') קרי בְּרֵיכָה מה בריכה זו מטהרת וכ'. ובדפ"ר הגי' בתרג' יחזק' ענובאי וכן גרם מהרי"ש בספרו דאס הייליגע לאנד ועיי' פירושו שם צד רע"ח] —

☞ בַּרְךְ, בַּרְכָּאן (מל"י genügend, ἐπάρκιον (hinreichend ב"ר פ' ויאמר שלחני כי עלה השחר (פע"ח) א"ל אית במאתן ברכאן ובס"פ בתרא דברכו' בירו' (פ"ט די"ד ע"ד) כל ברכיא טבין וברכיא דאורייתא בישין ענין ספוק כלומ' אין

---

[1]) ובכ"י מ' בט"ס הגי' כמלא פ י כ ו ן ולית ליה פתרא ובפי' רגמ"ה הגי' כמלא כוך ופי' גומות של מחרישה עיי' ד"ס שם צד ע"ח: [2]) בנו"ג בורך. [3]) כ"ה בכ"י ר"ו וה"ב אבל בדפ"ע בט"ס בכלאים. [4]) וגי' רה"ג בסד"ט צד ט"ז, אשר ממנו העתיק רבינו מלה במלה פירושו, יותר טוב הלי' ובכורך א"ד וביברב פי' כירכא. [5]) בר"ש הסר מלת מחרישה בט"ס. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו ודפ"ר אבל בשדפ"ע נשמט. [7]) וכעין זה בפ"ה להרמב"ם. [8]) כ"ה בכ"י ר"ו אבל ברפ"ע נשמט. [9]) כ"ה בדפ"ר אבל בשדפ"ע נשמט.

אדם! רשאי לומר יש לי סיפוק בלימודי אלא צריך ללמוד ולהוסיף תמיד). *[אחי"ה כבר הבאתי מאמר זה בסוף ע' ברך א' כי שם מקום מושבו שענינו ברכה ושבח ושיעורו בכל דברים יוכל האדם להתפאר על עצמו חוץ מדברי תורה שאם למד תורה הרבה אל יחזיק טובה לעצמו וגי' ברכיא אי' ג"כ בע"י אבל הפי' לשון ברכיים אין ענינו לכאן כמו שהשיג הרב בעל יפה מראה ועוד כתב שם ואי גרסינן ברכייא נ"ל לשון סיפוק והגבלה שכל הדברים ההסתפקות בו טוב מה שאין כן בתורה שאין ראוי להסתפק אלא להגדיל תורה ולהוסיף תמיד וחבירו בב"ר פע"ח אית במאתן ברכאן וכ' וזה ממש כפי' ר"ב ונ"ל להסבירו ע"י פי' המלה מל"י הרשומה שענינו סיפוק ואות א' נשמטת כהרבה פעמים. ובנו"ג כל כדבייא ובע"י עוד הגי' כרביא וכ"ה בריש אגרת שמואל ועוד בע"י כל חרשייא וכ"ה במהרש"ם עיי"ע כרך א' וכ"ה בהקדמת רבינו זרחיה הלוי וכולם צריכין להיות ברכייא. ושיעור מאמר בב"ר הוא אם יש לך מאתים משלים ברכאן כלומ' בלש' יוני ἐπάρχιον [די] —

* בַּרְכְתָא (E. N. eines Wirthshauses) ירו' ברכו' פ"ו ד"י סע"ב נתארחו אצל בעל הבית בהדין פונדיקא דברכתא, פי' כן שם הפונדק.

* בְּרוּכִי (Personenname) סנהד' י"ז: רמי בר ברוכי כ"ה גי' רבינו בע' נהרבלאי ובנו"ג ברבי והיוחסין השלם צד קפ"ח גרם רמי בר ברבי ורמי בר ברכי שניהם בשם דעת קצת.

* בּוּרְכֵי בל"פ بُرك، בלש' רו' אמצעי' barcus, (abgeschnittene Zweige תמיד ל' רע"א ותלת בורכי מינייהו לא מחזקה להו גמלא כ"ה לפי גי' הישרה של רבינו בע' שרטון ופי' רבינו ושל המפרש לתמיד: ענפים והגון הוא שכן בל"פ נקראים ענפים נקצצים ברכו, ובנו"ג בידיכי, וכ"ה בל"ר האמצעי'.

* ברכוייר צ"ל כברוייא (Kapperbeere) תוספתא כלאי' ספ"ג חלביצין והברכוייר וכ' צ"ל כברוייא עיי"ע כבריא ואין אצלי ספק שגם בתוספתא מעיקרו היתה הגי' בכריא כמו בשביעית פ"ז מ"ב החלבצין והבכריא.

בְּרַכַּייר (לפי' רבינו בל"ר bracca Kniegewand עיי"ע ברקין, ולפע"ד מל"ר אמצ' bracale, (bracarium, Lendengürtel הזון [1]) והברכייר [2])

טמאים בכלים בפכ"ו (מ"ג) סגדל עמקי. פי' עור שמשים האומן בין ברכיו [3]) פ"א עושי המלאכה שצריכין לעמוד כרועין על ברכיהן לעשות מלאכה עושין מטלית מעור ומשימין אותו תחת ברכיהן. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד, ובדפ"ע חסר הסיום ופירושו של רבינו נלקח מפי' רה"ג שם עיי"ש]—(א"ב פי' בל"ר לבוש זרועות).

*[אחי"ה כונת ר"ב על ל"ר brachile, brachialium פי' אזור שנותנים על זרועותיהן וכ"ה בל"י האמצ' βραχιάλιον ויותר קרוב הברתו בל"פ برگیر، برگار אבל בכל זאת נראה לי ברור שהיא מלה הרשומה בל"ר אמצעי' ופתרונה אזור של מתנים ויגיד עליו רעו הזון שהוא בל"י ζώνη ג"כ אזור על המתנים. ורבינו וכן הרמב"ם בפ"מ מוציאין המלה מלש' ברכיים. ואם כדעתם כ"ה לדעת מבין נוטה יותר לפתרו מלשון ברקין עיי"ע פי' כעין מכנסיים וראיה שהוזכר במשנה אצל שרולין והוא בל"ע شروال ג"כ מכנסיים, ועיי' עוד ע' שרוול]

בְּרֶכְסוֹן (βρέξον, lass regnen צווי מפעל יוני βρέχω) ירו' שבועו' פרק שבועו' שתים (פ"ג דל"ד ע"ד) אהן דחמי מיטרא נחית ואמר קורי פולי בריכסון[4]) ובנדרי' פ' ארבעה נדרי' (ירו' נדרי' פ"ג דל"ח.) ההן דחמי מטרא נחית ומר פולי קירי בריכסון [5]) פי' [ברכסון] בל"י מטר ופי' פולי הרבה ופי' קירי אדון היא שבועה האלקים המטר הרבה). *[אחי"ה וצריכנו לנקד הַמְטֵר כי בריכסון הוא צווי מפעל בְּרֶכָא. ומי שאומר כן בעוד הגשם יורד מן השמים עובר משום שבועת שוא] —

בּוּרְלָא 1 (בל"ם בֵּרוּלָא ובל"י ורו' Edelstein, (Beryll, βήρυλλος, beryllus תרג' אבני שהם (בראש' ב', י"ב; שמות כ"ח, ט', כ') אבני בורלא מין אבן טובה כן שמה בל"י ורומי'). *[אחי"ה והקבוץ בורלין בתרג' אסת' א', ד' וגם בירולין תר"י א' שמות כ"ה, ז' ואיוב כ"ח, ט"ז ובט"ם בירזלין עיי"ע. ובמשקל ארמי בורלתא תר"י א' שמות ל"ט, י"ג בירלוות תר"י א' במדב' ב', כ"ה, בירליוות תר"י א' שמות כ"ח, כ'. וע' זקנים העתיקו שהם (שמות כ"ח, כ') βηρύλλιον ולקצת דפוסי' βήρυλλος. ובל"ע ופר' נקרא אבן טובה זו בלור עיי"ע בלר ד'] —

בּוּרְלָא (יותר טוב בּוּלְרָא (Grundsteuer והני מילי בבורלא וכרגא בעל הע'

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו, ה"ב וכ"ה בדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס הזיזין [2]) בנו"ג בורכייר אבל בפי' רה"ג לסדר"ט צד י"ט הזון והבורכיאן. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב אבל בדפ"ע אי' עקביו. [4]) βρέξον πόλυ κύριε = κῦρι. [5]) לפנינו אי' בולי קורי בריקשון, ובציון הראשון בריכסון, ור"ב גרס ברכסין ובלתי הגון הוא.

גרס בורלא עיי״ש). * [אחיה עיי׳ ערך בלר ג׳ ומ״ש] —

* בְּרַם (כל״ס ובלש׳ שומרוני (aber, allein שבת י״ג: ב״ב כ״א: סנהד׳ י״ג: ברם זכור אותו האיש לטוב וכו׳, שבת ס״ג: עירו׳ מ״ז סע״ב, חולי׳ נ״ו. ברם כך אמרו, ב״ב נ״ח: ברם סאבי דיהודאי אמרי, ב״מ קי״ד, ברם כך היתה שאלה, ירו׳ דמאי פ״ה דכ״ד ע״ד, ירו׳ פסחי׳ פ״ז דל״ד: ירו׳ קידושי׳ פ״ב דס״ג רע״א ברם הכא, ירו׳ גיטי׳ פ״ד דמ״ה סע״ג ברם כמאן דאמר וכו׳ פסיקתא רבתי פכ״ו ברם כשהגיע קיצם וכו׳, ב״ר פצ״א לשון דרומי הוא אבל ברם, וכן הרבה בתרגומים עיי׳ עמת״ר להח׳ לעווי. פירושו בל״ס ושומרוני אך, רק, אבל, וכבר נמצא בדניאל ד׳, י״ב; ה׳, י״ז.

☞ בַּרְמָא (כל״ר parma בל״י אמצ׳ πάρμη (Schild מדרש איכ׳ דרך קשתו ויציבני כמטרה לחץ (ג׳, י״ב) כברמא לאיספריסא פי׳ בל״ר מין צנה עיי״ע איספריתא).

* בּוּרְמָא מל״ע ופרסי ... Kochtopf ואולי ממנו בל״ר אמצ׳ barmus (Küchenmeister, כה״ג בפסחי׳ פ׳ כל שעה דכ״ט ע״ד וכורמא דגללא וכו׳, ושם דהני בורמי דגללא ככלי מתכות דמיאן ושריאן, וכרי״ף על משנת חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח: ובורמי דגללי דאישתמש בהו חמירא ובספר שערי תשובה סי׳ רפ״ג ולענין הני בורמי עתיקתא וכ׳ ועיי׳ עוד הריצ״ג הלכו׳ פסחי׳ עמוד פ״ט פי׳ בל״ע ופ׳ סירות וכן נקרא בל״ר האמצעי׳ ברמוס איש הממונה על הסירות והוא אדון של בית המבשלים.

בֵּרֶן =בִּירָנִית (Burg, Castell = בִּירָה) ויחגרו ממסגרותיהם (תהלי׳ י״ח, מ״ו) תרג׳ ויזועון מברניתהון, שכיות החמדה (ישעי׳ ב׳, ט״ז) תרג׳ בירניות שפירן, וכן תרג׳ ארמנות בן הדד (עמוס א׳, ד׳) וענה איים באלמנותיו (ישעי׳ י״ג, כ״ב) תרג׳ וינצפון חתולין בבורנייתהון, בלע כל ארמנותיה (איכ׳ ב׳, ה׳) תרג׳ שייצי כל בירנייתהא (פי׳) [צ״ל ספר] אחר כל פלטורהא. * [אחי״ה המלה אשר באה זכרונה בד״ה ב׳ י״ז, י״ב נבנתה מן בירה ובנו״ן נוספת בִּיָּרָן והקבוץ תר״י א׳ ויק׳ כ״ה, כ״ט בירנין דמקפין שור וראיה ששמות נרדפין הן שהרי בגמ׳ פסחי׳ קי״ח: אי׳ היו בה שס״ה בִּירָנִיּוֹת וכל בירנית ובירנית היו בה שס״ה מעלות ותחת זה הגי׳ בכ״י ב׳ וכל בירה ובירה יש בה וכו׳ עיי׳ ד״ס פסחי׳ צד קפ״ט: ובענין פתרון המלה עיי״ע בירה, ועיי׳ עוד ע׳ ברן ג׳ ולמעלה בע׳ בירנית] —

בֵּרֶן = בּוּרְנִי (או מל״פ ... ובל״י ורו׳ βᾶρις, baris, Boot, kleines Schiff או בהשמטת הלמ״ד = λιβυρνίς) בפ׳ יום הכפורים [בגמ׳] תשמיש המטה (ע״ז:) יכול יעבירנו בברני קטנה[1]) וכר״ג דפ׳ אם אינן מכירין (ר״ה כ״ג.) וצי אדיר לא יעברנו (ישעי׳ שם) אמר רב יהודה אמר רב[2]) זו בורני גדולה, ותרג׳ וצי אדיר ובורני רבתי לא תגוזיניה. והשיבך ה׳ מצרים באניות (דברי׳ כ״ח, ס״ח) תר״י [א׳] בבורניא ואלפיא. (א״ב פי׳ בל״י ספינה). * [אחי״ה ר״ב כיון על מלה יוני׳ הרשומ׳ או י״ל שאות ל׳ בתחילת התיבה נשמט׳ וצ״ל לבורנא והראיה כי במקום בבורניא בתרג׳ ירו׳ א׳ דברי׳ כ״ח, ס״ח הגי׳ בתר״י ב׳ בלברניא ועיי׳ נ״כ לדברי׳ כ״ה, כ״ד ובמ״ע ע׳ לברניא. או י״ל שהמלה ל״פ הרשומה ופתרונה ספינה קטנה וקלה על פני המים עיי׳ ספרי על העתקה פרסי׳ צד רכ״ב. ולולי מיסתפינא הייתי אומר שט״ס נפלה בכל המקומות שבאה המלה ותחת ברני צ״ל בַּרְקֵי והוא בל״י האמצ׳ ורומי barce, barca βάρκα, Barke, ספינה קטנה, והבוחר יבחר.— ובורני גדולה נטענת בג׳ כורין כדאמרן בב״מ פ׳: כור לספינה שלשת כורים לבורני גדולה] —

בֵּרֶן (או ברניות כמו בֵּיְרָנִיּוֹת leer, männerlos או נשתבש מן כרניות מל״י verwitwet ,χῆρον, χήρειον) בויק״ר ואשה כי יזוב זוב דמה (פי״ט וילק׳ מ״ב כ״ב רמז רמ״ס) ריב״ל אמר ע״י שהושיב יהויקים נשים ברניות בירושלים מהו ברניות בירן צראין שהיה הורג בעליהן ומכנים ממונם (לטימון)[3]) [לטמיון] הה״ד (יחזק׳ י״ט, ז׳) וידע אלמנותיו וערי׳הם החריב ותשם ארץ ומלואה מקול שאגתו וכו׳. * [אחי״ה בנוסח׳ גרסינן בויק״ר בירניות . . ביורן ציירן ובילק׳ בריין צדיין וצ״ל בֵּיְרָן מלש׳ בור ורק וצדיאן פי׳ שוממות כלומ׳ עשה אותן רקות בלי בעלים ועיי״ע בירנית אבל הצתר נכון שהוא מ״ס תחת כרן, כרניות שהוא בל״י אלמנות וכן צֵרָאִין הוא ל״י χήρειον נתאלמן ודרש אלמנותיו של פסוק, ואם נאמר אלמנותיו כמו ארמנותיו אז תהיה ברניות כמו בירניות פי׳ פלטרין עיי״ע ברן א׳ והעד ועריהם החריב וכן תרג׳ ואצדי בירניתיה ועיי׳ רש״י ורד״ק ליחזק׳ שם] —

---

[1]) בנו״נ בבורני קטנה וכן שם בבורני גדולה, ושם בבורני רבתי וכ״ה בתרג׳ ישעי׳ ל״ג, כ״א. [2]) וכ״ה בכ״י מ׳ וא״פ ול׳ ובע״י ובנוסחי׳ חסרו התיבות אמר רב יהודה עיי׳ ד״ס שם צד כ״ו: [3]) צ״ל כמו בויק״ר וילק׳ ועח״ק וכ״י ה״ב ועיי׳ ערך ממון.

* בִּירָן (E. N. eines Flusses) עיי"ע בורצנין.

* בְּרַיִן (viel. Boureim) ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד ורם בִּרין פי' שני מקומות כתחום צור עיי' נייבויער צד כ"ג, ובתוספ' שביעי' פ"ג בט"ס ורומברך.

בַּרוּנִי (ܒܪܘܢܐ, der Varonite, Sohn des Varon (Βάῤῥων סברוני [Sohn des Severianos (Σεβηριανός סכוני [Sohn des Sacon, Σακόν] מאבוי בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (פ"ג.). * [אחי"ה ושם הגי' ברוני סברוני סכיוני ובמד' שהש"ר פ' גן נעול וילק' פנחס רמז תשע"ג ברוני סברוני סיבויי, בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד ה"ב כמו שציינתי בפנים וכ"ה בדפ"ר אבל בשדפ"ע תחת סכוני הגי' סבוני. והגאון בעל תולדות ר"נ צד ל"א הערה כ' הביא דברי רבינו וכתב ולא נודע לי היטב הכונה עכ"ל. ולדעתי כולם שמות פרטיים הם כמו שהוכחתי עפ"י גי' רבינו כ"י ונבנה ע"י יו"ד בסוף שם העצם שם בן של אותו שם העצם פרטי כמו שִׁמעון שמעוני וזה מה שכתוב בפסיקתא וכמדרש שם לראובן משפחת הראובני לשמעון משפחת השמעוני כאינש דמר סברוני וכ', א"ר אידי ה"א ברישי דתיבותא [עיי' רש"י במדבר כ"ו, ה' כמו שהעיר הרב החכם ר' שלמה באבער בפסיקתי שם הערה ס'] ויו"ד בסופה י"ה מעיד עליהן שהן בניהן של אבותיהן ע"כ ועל זה כיונה גי' הישרה של רבינו בהוספת המלה מ א ב ו י כלומ' ברוני הוא בן של שם פרטי ברון וכן כולם. והח' לעווי בעמת"ל פי' בענין אחר אבל לפירושו עיי"ש מלת מאבוי אינו עולה יפה] —

* בְּרוּנָא (E. N. eines Amoräers) ע"ז ל"ח. אמר רב ברונא אמר רב, ברכו' מ': אמר ליה רב אלעא[1] . . . שאיל בשלומא דרב ברונא אחי.

* בּוּרְנִי (שם מקום ואולי יכונה על שם יפיו מל"פ برنة (schön, auserwählt סנהד' ל"ב: קול רחים בבורני וכ' עיי"ע אור וע' ברור חיל ומ"ש.

בַּרְנִט (מל"פ וע' بَرْنِيَّة irdenes, gläsernes Geschirr לִשמור בו דָבר מה) במגילת איכי טומאתה בשוליה (איכי א', ה') מטרונה שאמר לה אוהבה עשי לי חמין נטלה ברנטין של מלך ועשת לה חמין ס"א נטלה (טורתוק)[2] [גוורתוק][3] אחד של מלך פי' קומקום. * [אחי"ה פי' ברנט בל"ע ופ' הרשומה כלי חרס או זכוכית לשמור בו דבר מה וראיה מס"א גוורתק והוא בל"י כמו כן כלי לגנוז בו דבר מה. א"ב בנוסחאות דידן כתוב לורטיא עיי"ש עכ"ל, ובע' לוטריא הביא ר"ב המאמר וגורס לוטריא ופי' בל"י ספל וכלי מיוחד לרחוץ בו וכונת ר"ב על מלה יוני' λούτηρ, λουτήριον וכ"ה בל"ר האמצעי' lavarium, lavatorium, lavatrina אבל בילק' יחזק' סרמ"ז שנ"ו גרס כרבינו נטלה לברנטין של מלך . . א"ל המלך מכל כלים [באיכ"ר בטעות עצים וצ"ל כלים] שהיה לך לא הוה ליך לעשות חמין אלא בברנטן שלי וכ' ובמלת נטלה ל ב ר נ ט י ן אות ל' הוא יחס שאליו ואם נאמר שאות ל' שרשית אז לברנטין באותיות הפוכות לבטרין ממש כמו בל"ר lavatrina או ל"י λεβητάριον Waschbecken, פי' ספל קטן לרחוץ בו את הידים] —

* בּוּרְנִיץ (E. N. eines Flusses) עיי"ע בורצנין.

בַּרְנַק (מל"ר אמצ' varnazonus mantelartiges- Frauenkleid) המטפחות והחריטים (ישעי' ג', כ"ג) תרג' ברנקיא ומחטיא. (א"ב פי' בל"ר מין לבוש ובגירסאות שלנו כתוב לבורנקיא ומחכיא). * [אחי"ה לא איתפרש לי על איזה מלה כיון ר"ב אולי על ל"ר birrus, birrum, byrrhum, pyrrhum, πυῤῥός ובספרי על העתקה פרסית צד נ"ז נסיתי את חילי לפתור ברנק ע"י מלה ערבי' بُرْنُس והחכ' ברילל במאמרו על המלבושים של היהודים צד ס' רוצה לפרש ע"י מלה ערבי' بَرْكان, بُرْنُكان ואצלי אין ספק שהוא מלבוש נשים וכמין אדרת אשר שמה בל"ר האמצעי' ב ר נ ק נ ו ס וגם הנביא מנה מטפחת בין מלבושי נשים. והמלבוש הזה נעשה מפשתים לבנים ודקים (עיי' בהרחבת ביאור באוצר מילין רומיים אמצעים של דוקאנש ח"ב צד תקל"ז) ומעתה נבין שנזכרו אצל המטפחות ג"כ סדינין שהוראתן כתונת דקה מן הרקה] —

* בְּרְנִשׁ, בִּרְנִישׁ (Stadt in Babyl. Birnus, Ritter 11,787 s. Wiesner Scholien 3, 18) עירובי' כ"א. א"ל רב חסדא למרי בריה דרב הונא . . אתיתו מברנש לבי כנישתא דדניאל בכ"י מ' ובדרי"ף ברניש והוא מקום בבבל שנקרא בִּרְנוּשׁ וכ"ה בב"מ ע"ג: רבא מברניש והיוחסין השלם צד קפ"א הביא ג"כ הנוסחא רב הונא מברניש ונ"ל להביא ראיה לזו הגי' מעירו' הנ"ל שרב חסדא אמר למרי בריה דרב ה ו נ א אתיתו מברניש וכ'.

---

[1]) ובכ"י מ' ר' אלעזר וביוחסי' ע' ברונא הביא את שתי הנוסחאות. [2]) ט"ס הוא שאותיות גו נשתבשו לאות ט'. [3]) וכ"ה בפירוש בע' גוורתק לגי' כ"י ק"ט או ע' גורתק לגי' הדפוסי' ושם כתב רבינו כבר פי' בע' ברנט.

בְּרְסִי (בלַ"ם בורסָיָא בל"י βυρσεύς בל"ר אמצ' Gerber byrsa; בורסקי Gerberei הורכב מל"י βῦρσα ומל"פ کا, کلا (Ort בס"ג די' יוחסין (קידושי' פ"ב.) הגרע והבלן והברסי [1]) ובכתוב' פ' המדיר (ע"ז.) והיה לו אח בורסי פי' אומן המעבד עורות. פ"ק דשבת (ט':) ולא לבורסקי פי' מקום שמעבדין בו עורות. (א"ב וכן בל"י). *[אחי"ה וכן בל"ר האמצעי' ובל"ס. וכנ"ה תוספתא קידושי' פ"ב וירו' כתוב' ספ"ז דל"א ע"ד בסם ובורסי. ב"ב כ"א: לא חייט ולא בורסקי צ"ל בורסי וכן בקידושי' פ"ב: אי אפשר לעולם בלא בסם ובלא בורסקי . . אוי לו מי שאומנתו בורסקי צ"ל בורסי וכ"ה על נכון בפסחי' ס"ה. וב"ב ט"ז: — כתוב' ע"ז. כאן בבורסי גדול כאן בבורסי קטן. ושם: המקמץ זה בורסי עיי"ע קמץ ב'. והקבוץ סוכ' נ"א: ובורסיים בפני עצמן כ"ה לפי גי' כ"י מ' ובנו"ג וטרסיים וכ"ה בע' טרס א' ונוסח הדפוס ושל רבינו נראה עדיף עיי' ד"ס סוכ' צד פ"ב: ומקום שמעבדין בו עורות נקרא בורסקי ונ"ל שהוא מורכב מן בורסה פי' עור שנעבד ומן קִי בל"פ מקום וכנ"ה שבת ט': בורסקי גדולה. ושם התחלת בורסקי, ב"ב כ"ה. במשנה מרחיקין . . את הבורסקי מן העיר נ' אמה אין עושין בורסקי אלא למזרח העיר. ירו' ע"ז ספ"א ד"מ: כגון בורסקי שבצידון ושהש"ר פ' משכני מתמן לבורסקי ומבורסקי לשוקא עילאה וכ'. ומן השם נבנה פעל, ירו' שבת פ"ה ד"ז: עור מבורסינון פי' עור עבוד ומתוקן ובנו"ג מכורסנין וט"ס הוא] —

* בּוּרְסִי קיצור תחת בורסיף עיי"ע ברסיף.

* בּוּרְסַגְנִיּוֹת (Strafsteuer mitl. byrsagium, od. Jahrsteuer vom Feldertrag mitl. burgagium D. C. 1,748) שהש"ר פ' כשושנה אע"פ שהן נגבין ארנוניות בורסגניות פי' בל"ר האמצ' מין מס שנותנין מיבול האדמה. או מס של קנס. ובעל מ"כ לא הבינו. ורבינו בע' דמס ג' גירסא אחרת היתה לו עיי"ש.

בַּרְסַם (Seitenstechen, Rippen- Brustfellentzün- dung בל"ע ופ' بِرسام = כרסם בל"ע جرسام) בר"ג דמי שאחזו (גיטי' ס"ט.) לברסם ליתי כי פסתקא דנשדור (עיי"ע נשדור וע' פסקתא א'). ובר"ג דפ' כל הבשר (חולי' ק"ה:) אמר אביי מריש הוה אמינא האי דלא שתי הופיא [2]) משום מאיסותא אמר לי מר משום דקשה לברסם. משתיא קשה לברסם לברסם דחמרא שכרא מעבר ליה דשכרא מיא מעבר ליה דמיא לית ליה תקנתא היינו דאמרי אינשי (שם וב"ק צ"ב. ב"ב קע"ד: ערכי' כ"ג. ילקי' תזריע רמז תקנ"ג) בתר עניא אזלי עניותא, פי' ברסם פלוּרִיטִיקוּ [בלאי"ט pleuritico בל"י πλευρῖτις, פי' Seitenstechen, Rippenentz.]. (א"ב בנוסחאות דידן כתוב כרסום). [אחי"ה וגם יש לקיים גי' האחרונה שאי' בחולין אצל ברסם שאי' בגיטי' כי שניהם בל"ע ופ' מורים חולי הצד ודלקת הצלעות והחזה. ורש"י פי' רירין הבאין מן החוטם ובחולי' חולי שקורין צ ו ר י י ר והוא בא מן הראש דרך החוטם ע"כ. ולפ"ד הוא ל"צ coryza, coryse וכ"ה בל"י κόρυζα והוא בל"א הירנשנופֶפֶען וכן נמצאה המלה צ ר י ר ו ת במכתב הרמב"ם עיי' כ"ח ח"ג צד ל'. ובפי' רגמ"ה כ"י לחולין ק"ה (בקבוץ כ"י אנגייליקי' דף שכ"ב) מצאתי בזה"ל: "כרסם קרדן בלע"ז מי שאינו יכול להוציא ניע זהו קרדן בלע"ז" ואולי צ"ל קרדן או קרדו מלש' צרפת הנ"ל. ועל כל פנים כונת כולם על חולי הזלת החוטם שנקרא בלא"ש Schnupfen ובעה"ק שנת שנ"ב כתוב כן בפירוש בסיום הע' "שנופין בל"א" וזה נכון לשיטת רש"י אבל לא לדעת רבינו וכן טעה בזה רמ"ל בהעתקתו אבל במרפא לשון לגיטי' חזר מדיבורו וכיון יפה. ודע שבספר הכוזרי ה', י"ד כתוב בלבול שחורי או ברסאם, וקודם מעט נתפרש ברסאם כלומר מורסא במוח ואצל שם טוב אמונות צד ט"ו: נקרא חלי הקדקד וא"כ היותר טוב להגיה תחת ברסאם: סרסאם והוא בל"פ سرسام פי' דלקת של קדקד עיי' הרב קאססעל בהוצאת הכוזרי שם צד ת"ג. והח' שטיינשניידער במאמרו דיא פרעמדשפראכליכן עלעמענטע צד ט"ו ואילך. אבל גם סופרים ערביים בלבלו וערבו שני שמות החולי ברסאם וסרסאם עיי' החכם פליישער בהוספות לעמת"ל להח' לעווי ח"א צד רפ"ח] —

בְּרְסִיף = בּוּרְסִיף (Stadt am Euphrat Borsippa) Βόρσιππα (nach Jos. Apion 1,20 Βόρ-σιππον bei Babel) בבל, בבל ברסיף בס"ג דבמה מדליקין (שבת ל"ו.), ובלולב הגזול [בגמ'] ערבה גזולה (סוכ' ל"ד סע"א) ובחלק בגמ' דדור המבול (סנהד' ק"ט.) אמר רב אויר [3]) מגדל משכח את

---

[1]) וגי' ישרה היא אבל בקידושי' ובד"א זוטי ספ"י אי' בט"ס הבורסקי ושם עוד הבנאי תחת הבלן עיי"ע. [2]) כ"ה בכל כ"י ודפ"ר וכ"ה בע' הפיא ב' ובדפ' וויניצי' ואמשי' גרסו חופיא וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לחולין ובנו"ג אופיא ועיי"ע אפי'.
[3]) כ"ה ברפ"ר וכ"ה בערך אויר וערך חצצרת אבל בשדפ"ע בט"ס אויא וגי' מוטעת זו נזדמני' למהרש"א בח"א לסנהדרין.

התלמוד א"ר יוחנן[1]) בבל ובורסיף סימן רע לתורה· מאי בורסיף בור שפת[2]) ובב"ר ויפץ ה' אותם (ספל"ז) א"ל מן הדין אתר את א"ל מן בורסיף א"ל לא כן אלא בולסיף כי שם בלל ה' שפת (בראשית י"א, ט') פי' בע' חצצרת. *[אחי"ה בכתב רעץ שם המקום bart sip והחוקר אפפערט פירשו במ"ע דמ"ג כרך ז' צד ת"ו בר כמו בער והוא כמו בצר כלומ' מבצר וְסִפְּפָר הוא לדעתו ניפפער ולא ידעתי למה לא פתרו בור בל"פ ﺑﺮ מבצר. והחכם ראבלינזאהן השוה עם בור ספרוים והחכם אפפערט סותר הפי' הזה ואמר שלא מצאנו כתיבת בורספר, אבל אם השערתינו כי כן גרס רבינו בע' חצצרת אמת היא היטב י"ל שדעת ראבלינזאן יש לה סמך ומשענה. אבל גם גי'· בור שפת יש לקיים והראיה מקידושי' ע"ב. שאמרינן שם ועיי' ירו' קידוש' פ"ד הל"א וירו' יבמו' פ"א ד"ג: חביל ימא תכילתא דבבל פי' אחרית בבל עיי"ע תכלת ומקשינן בקידושין שם מאי חביל ימא אמר רב פפא זו פרת דבורסי וזה בלי כל ספק שיבוש או קיצור מבורסיף וביומ' י'. בפירוש כתוב כלח זו פרת דבורסיף ולפי עדות של פטלאמיאום נקרא ג"כ Barsita או לעדות באכארט א', ט' Byrsia וזה ממש בורסי ועיי' מאנגערט כרך ה' ח"ב צד ש"ה. היוצא לנו מזה בורסיף הוא תכלת פי' אחרית וסוף של בבל וזה הועיל לנו לקיים גי' רבינו בור ש פ ת או לגי' כ"י רש"י בור שפו והוא ל"ע شفا כלומר סוף ואחרית והגי' זו מועילה לנו עוד להסביר דרש של סנהד' אויר מגדל משכח ופי' רבינו בע' אויר ובכאן וכן רש"י בסנהד' משכח את התלמוד וזה ממה שדרשו בורסיף כמו בור ספה או בור שפה והוא ל"ע سفه פי' מ ש כ ח. — ובע"ז י"א: בית בל בבבל בית נבו בכורסי בודאי צ"ל בבורסי והוא בורסיף] —

* בּוּרְסְקִי (מל"פ بُرزَق roher, unwissender Mensch) מורגל בפי המון עם לומר בורסקי על איש בור ועם הארץ ושאין לו דרך ארץ והוא ממש ל"פ.

בְּרַץ (א') מל"י βρύω, βρύζω, βρυάζω vor Fülle strotzen, überströmen βράζω; ב') מל"ס ברץ an- durchbohren) ברישׁ משנת מנחו' (פ"א מ"ב ד"ו.) הקומץ החסר והיתר פסול איזהו יתר שקמצו מבורץ חסר שקמצו בראשי אצבעותיו כיצד יעשה פושט אצבעותיו על פיסת ידו, וכפ' שתי מדות (שם צ'. ועיי' ירו' שקלי' פ"ד דמ"ח.) הלח בירוציהן קודש מדת היבש בירוציהן חול פי' היוצא מהן וירוץ לחוץ, והלח יורד בתוך הכלי ויוצא לחוץ וקדשו הכלי על כן קודש ובירוץ היבש אינו נכנס בכלי קודש על כן חול, ובר"ג דפ' הוציאו לו (יומי מ"ז. ירו' יומי פ"ה דמ"ב: ספרא ויקר' ב' פ"י) ת"ר מלא קמצו (ויקי ב"א ב') יכול מבורץ, ובע"ז בס"ג דפ' ר' ישמעאל (נ"ט:) נקטוה לידיה כי היכא דלא לישכשך ובירצוה עד דשפי[3]) פי' עשו נקב בצד החביות והוציאו את היין עד שיגיע ממקום שיד הגוי מגעת. *[אחי"ה פי' המלה בל"י הרשומה נתמלא עד שיוצא ויורד בצד הכלי ומה מאוד נחמד פירש"י למנחו' צ'. מה שנופל מן הכלי לאחר שנתמלא היינו בוריצין וליומ' מבצבצין מכל צד ויוצא ע"כ, אבל בציון של ע"ז פירש"י מענין ע'. הבא אח"ז ודעת רבינו נתאמתת ע"י הוראת המלה בל"ס הרשומה] —

בְּרַץ = בּוּרְצָא (בל"ס ברצותא מל"פ بُرز, بُرزة, فُرزة Rand, Saum, Ende) בס"ג דע"ז (ע"ד:) סחיף להו אפומיהו וחתים להו אבורציהו[4]) ס"א וחתים להו אשולייהו *[אחי"ה ורש"י פי' ג"כ המלה הזרה ע"י שוליים וכן פי' בירצוה של ע"ז נ"ט: עיי"ע הקודם לזה, ובל"פ הרשומ' טעם המלה שוליים ושפה] —

* בְּרַץ (בל"ע برز klar, sichtbar werden) תוספת' כלאי' פ"נ ר"א בן יעקב אומר נראין דברי ר"א [וט"ס הוא וצ"ל ר"א אומר נראין דברי ר"א בן יעקב וכ"ה בכ"י אשר היה לפני בעל מראה הפנים בירו' כלאי' פ"ה הל"ג עיי"ש] בחריץ מבורץ פי' בחפירה וגומה שכל כך נתפשטה עד שתהא ניכרת ונראת בעין וכן טעמה בל"ע והראיה שבירו' כלאי' פ"ה דכ"ט ע"ד הגי' עד שיהא מבריק . . מודין חכמים לר"א בן יעקב בחריץ מבריק.

* בִּירְצָא בגיטי' ס"ט: ט"ס תחת כירצא עיי"ע כרץ.

* בִּירוּצִין (מל"פ بِروزه, بِروز, بِروجه Beryll, Krystall) תרג' ראמות וגביש (איוב כ"ח, י"ח) סנדלכין ובירוצין כ"ה בגי' רבינו ע' סנדלכין ובנו"ג בורלין ועיי' תר"י א' דברי' ל"ד.

---

[1]) בנו"ג ר' יוסף ולא נהירא שהרי ר' יוסף קרי אנפשיה ורב תבואות בכח שור, סנהד' מ"ב. ואיך יאמר על בבל גנאי כל כך אבל לגי' רבינו לק"מ ועיי' בהפשב"ע. [2]) וכן הביא בעל מ"כ לב"ר פל"ז ובנו"ג בור שאפי ולפי גי' כ"י רש"י לסוכי שם הגי' בסנהד' בור שפו עיי' ד"ס שם צד נ"ג: ומע' חצצרת יש להוכיח שלפני רבינו היה מונח גם הנוסח בור ספר שפי' בור מן ספרים. [3]) בנו"ג וברצוה עד דשייפא. [4]) כ"ה בכל כ"י חוץ מכ"י ו"ו ושם בט"ס אמירציהו, ובנו"ג אבירצייהו.

ו' תרג' אסתר א',: ד' ויש לקיים גי' שתיהם כי בִּירוּץ בל"פ כמו בלור וטעמו קריסטאלל ובורלין נתחלף סעמים עם בולרין עיי"ע בלר ד' וע' בורלא א' ועיי"ע בירזלין, והח' לעווי טעה לומ' שהוא כמו אובריזין עיי"ע.

* בּוּרְצְנִין (der Fluss Brizoana, Brizana an der Küste von Persis) מ"ק ד' סע"ב רב אשי שרא להו לבני מתא מחסיא לאקדוחי נהר ב ו ר צ נ י ן[1]) שבאמצע הנהר ששמו בורצנין עכ"ל הזהב של רבינו וכן העיד אממיאנוס כ"ג, כ"ג ואורריאן קורות הודו ל"ט על נהר בריצנא או בריצואנא על חוף פרסית שהוא מלא שרטון ועיי' עוד מאננערט כרך ה' ח"ב צד שצ"ב. ובריי"ץ גיאת הלכו' חוה"מ עמוד י' הגי' בירן וכ"ה ברי"ף בדפוסי' החדשי' ומוגה עפ"י ב"מ כ"ד: שהוזכר שם כך שם הנהר ועיי' ד"ס מ"ק צד ה'.

☞ בַּרְצוּץ (לפ"ע מל"פ بِرُوش Zier, Schmuck) תרג' ירו' [א'] ואת פארי המגבעות (שמות ל"ט, כ"ח) וית ברצוץ כובעיא. * [אחי"ה פי' בל"פ פאר והדר והח' לעווי טעה במח"כ] —

* בַּרְצִיתָא עיי"ע בי ברציתא.

בְּרַק (בהפעיל מל"ע برق blitzen, vom Blitz geblendet sein; בּוּרְקִית, בְּרוּקְתִּי Blendung, Blindheit in Folge des Blitzschlags) בפ' המוציא יין בגמ' ושאר כל המשקין (שבת ע"ח.) דם כדי לכחול עין[2]) אחת שכן כוחלין לברקית[3]). ובפ' ערבי פסחי' בגמ' לא יפחתו לו בסוף חלכה (קי"א סע"ב) משתא מיא[4]) בצעא קשה לברקתי[5]), ובר"ג דמי שאחזו (גיטי' ס"ט.) לברוקתי ליתי עקרבא דשב חומרי וכו', ובבכורו' בפ' על אלו מומין (ל"ח:) לבן צף הרי זה מום משוקע אינו מום וסימנא בורקא[6]), ובפ' השוכר את האומנין (ב"מ ע"ח.) השוכר את החמור והבריקה גמ' (שם: ועיי"ע אבזקת) הכי תרגום' נהריתא. פי' שעיניה יפים ואינה רואה ע"י רוח יבא זה החולי וכן פי' קשה לבורקתי[7]) רוח שאוחזת את העינים. * [אחי"ה ונגזר' המלה מערך הבא אח"ז עיי"ש. והבריק פתרונו מוכה מברק וכ"ה בל"ע וברוקתי או בורקתי פי' עורון ע"י הכאת הברק ולזה כיון ג"כ לישנא דגמ' הכי תרג' נהריתא, או י"ל שהוא בדרך לשון סגי נהור. ורש"י פי' המלה בשבת, בכורו' ובב"מ הנ"ל ע"י לע"ז מייל"א והוא ל"צ maille פי' כתמים בעין וכצ"ל בגיטי' שם תחת טייל"א אבל טול"א וטייל"א שעל ידו לועז רש"י בפסחי' ע"ג. בכורו' ט"ז. כ"ח. ל"ח. זבחי' ל"ה: חגיג' י"ב: ובפי' על ויק' כ"א, כ' מלת דוקין הוא ל"צ toile בל"א הייטכען אים אויגע פי' עור לבן או שחור בעין ונקרא החולי כידוע בל"א שטאר ולפי פירש"י זה אולי יש להוציא את המלה מל"ע برقا פי' תבלול של לבן ושחר בעין, וע' זקני' העתיקו תבלל (ויקי שם) λεύκωμα פי' כתם לבן בעין וכ"ה בספר טוביה ב', ט'; ג', י"ז; ו', ח'; י"א, ה', ח'] —

בָּרָק (בל"ע برق והקבוץ بروق Blitz, Glanz בּוּרְקִי בל"ע البارقة Glanz = Morgenstern Morgenanbruch) בפ' הרואה מקום (פ"ח מ"א דנ"ד.) על הברקים ועל הרעמים, פי' הברק הזה מאש של מעלה הוא יוצא ומבהיק העולם שנאמ' (יחזקא' א', י"ג) ודמות החיות מראיהם כגחלי אש בוערות כמראה הלפידים. הרואה אומר בורקי כפ' אמר להם הממונה (יומי פ"ג, מ"א דכ"ח.[8]) ובתמיד פ"ג (ד"ל.) ובמנחו' בגמ' דשתי הלחם (ק'.) פי' בורקי שהאיר השחר ענין ברקים ורעמים, וי"א ענין פטדה וברקת (שמות כ"ח, י"ז; ל"ט, י'). * [אחי"ה ושני הפירושים בבירור הם כתובים בירו' יומ' וירו' ר"ה שם ושם מהו בורקי: ברקת תמן אמרינן ברוק ברוקה (בירו' ר"ה יותר טוב ברק ברקא) אנהר מנהרא. וכפי' ראשון של רבינו מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקובץ כ"י אנגייליקא דף מ"ג) בורקי: כלומ' עלה ברק השחר עכ"ל וכעין זה פירש"י ביומ' כ"ח: ברקאי: האיר יותר מברק, ובמנחו': האיר היום. ובארקה בל"ע בקיעת אור השחר. ומקור פירוש רבינו על הברקים (ברכו' שם) הוא בויק"ר פל"א וכ"ה במד"ר פט"ו הברק הזה אחד מתולדות האש של מעלן הוא. ברכו' נ"ט, מאי ברקים אמר רבא ברקא ובכ"י מ' לי' כל המאמר וכתב בעל ד"ס שם אות ס' ובאמת אינו מובן מאי צריך פי' לברקים עיי' צל"ת. ול"נ שרבא בא לפרש ברקים

---

[1]) כ"ה לפי גי' הישרה של רבינו ע' קרח א' ובנו"ג נהר בורניץ אבל בדפוס וויניצי' ובסילי' גרס רש"י בירנצין וצ"ל בורצנין כגי' רבינו וכן פירושו מסכים מלה במלה עם פי' רבינו לאקדוחי נהרא פי' לפנות שרטון [= בל"י Sandbänke ⲯⲁⲙⲙⲟⲥ]. [2]) וכ"ה בכ"י מ' וא"פ עיי' ד"ס שם צד פ"ג. ובנו"ג בעין. [3]) וסגולה נגד ברקית שאי' בגמ' שם כתב ג"כ פליניאוס כ"ט, ל"ח. [4]) וכ"ה בילק' כ"י ובאה"ת עיי' ד"ס צד קע"א: ובנו"ג מאן דשתי. [5]) בנו"ג לברוקתי אבל בכ"י בי כגי' רבינו, ד"ס שם ועיי' בסמוך בערך. [6]) בנוסחי' דידן דק לבן משוקע אינו מום צף הרי זה מום וסימנך ברקא ועיי"ע דק האחרון. [7]) ובאה"ת הגי' לבורתקי וט"ס ניכר וצ"ל כגי' רבינו. [8]) וכ"ה במשניות נאפולי ובפי' הרמב"ם ובמשניו' פיזרו וכ"ה בירו' יומי רפ"ה ושם בגמ' ד"מ: וירו' ר"ה רפ"ב דנ"ז ע"ד וכן מצאתי בכ"י בי ול"ד מצוין בד"ס יומי צד ל"ו: ובנו"ג ברקאי.

ע"י מלה ערבית הרשומה بارقة פי' אור שחר וצוהר ולהוציא ברק של אש וזה מה שפי' רש"י בצחות לשונו על ברקא וז"ל אישלוזיר"א לי' מבריק צוהר ע"כ כלומר בל"ר elucere (ועיי' עוד ע' גלה) האיר והבריק הצוהר אבל על ברקא תקיפא שאי' בברכו' שם קודם מזה קצת פירש"י ברקים של אש. ודו"ק ותמצא אמת ויציב ועיי' עוד ע' גז י'.] —

בָּרַק (נל"ם בורכא בל"ר borax בל"ע بورق בל"פ Borakwein, mit Salpeter gemischter بوره Wein) יין כושי, יין[1] בּוּרַק (ב"ב צ"ז:) וי"א בּוֹדֵק שהוא קשה ובודק את כל הגוף. * [אחי"ה פי' בל"ע ופ' וסו' ורו' ניטרום ודרך בני אדם בימי קדם לערב ניטרום והוא נתר עם היין ומשתמשים בו בבית המרחץ עיי' פליניאוס ל"א, מ"ו. והיין הזה אסור לקידוש ורשב"ם פי' לבן ורע כמו ברק ברקאי יומ' כ"ח. ור"י פי' שם מבהיק ומתלבן קצת. וכפירושי מצאתי אח"כ בכ"כ; ועוד נ"ל שמלת בורק כמו בארג פי' יין מתוק עיי"ע בארג ומ"ש]—

1 בַּרְקָא (לפי' רבינו: משובח, ולפע"ד או מל"פ بارگی, پارگی בל"י אמצ' ורו' אמצ' burious Zug- Lastpferd, βούριχος או מל"ע البراق bunt- scheckiger Maulesel בל"פ וע' برقاء buntscheckiges Pferd) בחלק בענין משיח (סנהד' צ"ח. ילק' זכרי' ט') א"ל שבור מלכא לשמואל אמריתון משיח על חמרא אתי אשדר ליה סוסיא ברקא פי' סוס משובח. ס"א סוסיא בהרג. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ב"ה, ולדפ"ר ופיז' בהרגי, ובשאר כ"י ודפ' וויניצי' ואמ"ש, בחרג וכ"ה בעה"ק שנת שנ"ב ורש"י לע"ז ל', ברגא ובכ"י ו"ו בחנר ודע שיש לקיים גם נ"י בהרג גם נ"י בחגר ושתיהם בל"פ משובח ומפואר כי ראשון בל"פ بارگ והשני بهاگیر, ובהשקפה ראשונה עלה במחשבתי לומר שמלת ברקא הוא ל"פ ויוני' ורומי' האמצעי וענינו סוס למס עובד אבל אחר עיון מצאתי לבבי נאמן לפתרו מל"ע ופ' הרשומה בתחילת הערך וענינו סוס מסורק וצבוע בהרבה גוונים ולזה עולה יפה מאוד תשובת שמואל מי אית לך כאר הזר גונא (לפי נ"י האמיתית של ע' כאר) ומאמר פרסי הוא خر هزار گونه פי' חמור בר אלף גוונין ושיעורו: שבור מלכא בדרך גנאי אמר אשלח למשיחכם סוסיא ברקא כלומ' סוס מנומר ומסורק בגוונין ושמואל ידע מה שישיב לאפיקורס ולליץ הוא יליץ מי אית לך חמור שיש לו אלף גוונין לא מסורק בגוונים מעט אלא הרבה מאד. ורש"י פי' בסנהד' ברקא: מסורק ואמת היא. ומה שאי' עוד ברש"י ומכוון ונאה נ"ל דנמשך אחר פי' רבינו שפי' ברקא משובח וכ"ה בפי' רש"י בע"ז ל'. ועיי"ע בארג. ומה שפי' עוד ל"א סוסיא בדקא סוס בדוק לרוץ ע"כ נ"ל להגיה ל"א סוסיא ברקא סוס בדוק לרוץ כי בל"פ برق פתרונו קל המירוץ. ועיי' עוד ע' ברקא ד'] —

2 בַּרְקָא (Haar או מל"פ برك Kameelhaar או מל"פ پرك Haar an den Augenliedern) בס"ג דמי שאחזו (גיטי' ס"ט.) לשברירי דליליא ליתי שדרא ברקא[2]) פי' חבל של שיער. ובפ' אין מעמידין בגמ' דמתרפאין (ע"ז כ"ח:) ובפ' במה אשה בגמ' דהבנים (שבת ס"ז.)[3]) נירא ברקא פי' ליציא. * [אחי"ה כ"ה בכל כ"י והוא בלאי"ט licio Kette, Zettel, כן קורין החוטין הנמתחין באורך אל כס האורג ובדפ"ע כאן ובע' נר ה' הגי' ליצו. וכן לועז רש"י בשבת ע"ג. ד"ה בתי נירין ליצ"ש והוא בל"צ lice, lisse וכן פי' רש"י בע"ז נירא ברקא: ליצא של שיער בהמה ובגיטי' חבל של שיער בהמה. ובכולם נמשך אחר רבינו. ובסוף הערך אי' עוד בכ"י פאריז "ובלע"ז שלטלינא ולא ידעתי לפתרו. ובענין ברקא נ"ל שהוא ל"פ וטעמו שיער בפרט שיער של גמל ועוד משמעו שיער של ריסי עינים] —

3 בַּרְקָא Stockwerk מל"פ برکوك, پرکوك בנין גבוה, ובל"ר אמצ' Wohnzimmer, burica) בריש פרק המוכר את הבית (ב"ב ס"א.) מאי יציעה הכא תרגומו אפתא[4]) ר' יוסף אמר ברקא חלילה ככר פירשנו בע' אפתא. ובפ"ק דעירובי' בסוף הלכה ר' יוסי אמר רחבן ג' טפחים (עירו' ט"ו.) ההוא ברקא דהוה בי בר חבו פי' בנין כמין תא דהוה בי בר חבו עפ"י המבוי וחלקו בו אביי ורבא כל שנותם ומפורש בהמוכר את הבית (ב"ב שם). * [אחי"ה פי' ברקא בל"פ בנין גדול שיש לו תחתיים שניים ושלישים וכן פירשנו למעלה בע' אפתא שמלה אחרונה זו בל"י עליה העליונה. והוא כמו יציע של מקרא ופיר' היציע הוא שעושין באמצע הבית מקיר לקיר כמו עליה והוא כמו חדר להשתמש בו בהצנע. אלה דברי רד"ק בס' השרשי' ע' יצע ועיי"ע גרע והוא הנקרא נ"כ תא בל"מ. וכן הבין רש"י שפי' לב"ב אפתא אפנטיי"ץ והוא בל"צ appendice וכן לועז ביחזק' מ', ז' תא יציע שקורין אפנדייץ וכן לועז רש"י כ"י יציע בפסחי' ח'. עיי' ד"ס שם והוא בנין בנוי ע"ג בנין.

---

[1]) בנוסחי חסר. [2]) כ"ה לגי' אמיתית של כ"י ו"ו ודפ"ר ולפי זה הערת ר"ב בע' שודרא מיותרת כי נזדמנה לו גי' מוטעת של דפוסי' שריא. [3]) כ"ה בנכון בכ"י ו"ו אבל דפ"ע דהכנים בס"ס. [4]) עיי"ע ἐπάνω.

ומעתה נוכל לפרש גם אפתא מל"י ורומי' אמצעית שענינו ἀψίς, absis, absida בנין החיצון בנוי ע"ג בנין תחתון ופאת ראשו בלוט וקמור וחלול עיי' דוקאנש ח"א צד ל"א ופערלעס במאמרו צור ראבבינישען שפראכ- אונד אלטערטומסקונדע ל"ז] —

* בַּרְקָא (Maulesel, namentl. der im Koran genannte البراق) ירו' ב"ב פ"ח דט"ז: ארכביה אתרי רכשי ברקי א"ר חזקיה לא אמרין אלא מייתי תרין סוסוון חיוורין ומרכיבין על תריהון ודין אזלה בדא ודין אזלה בדא וכ', זה הפי' הביא הירו' על מי שכתב מתנה בלשון קנין וכ"ה בירו' קידושי' פ"א ד"ס סע"ג כתב מתנה בלשון קניין א"ל ארכביה אתרי ריכשי . . מהו ארכביה אתרי ריכשי ברקי וכ', ולפי זה פי' ריכשי הוא ברקי ורכש הם פ ר ד י ם עיי' רד"ק מ"א ה', ח' ובאמת ברקא בל"ע הוא הסוס שרכב עליו מחמד והיה חציו סוס וחציו חמור כלומ' פרד וזה מה שאמר שבור מלכא לשמואל אשדר ליה סוסיא ברקא כלומ' תחת חמור אשלח למשיחכם פרדי שהוא מין סוס ומין חמור וקל המירוץ הוא, ועל זה השיב שמואל שאין לך חמור מאלף גוונים ודחוי בעלמא הוא ומה שאמר מאלף גוונים בחר לו לשון ערומים כי הראת המלה ג"כ מסורק וצבוע בגוונים עיי"ע ברקא א'. ובמשל הנ"ל ארכביה אתרי רכשי ברקי לפנינו ב"ב בבלי קנ"ב רע"א חסרה מלת ברקי יען שהש"ס בבלי לא ירד לשקלא וטריא מהו ריכשי כי בבבל הבינו היטב הוראת ריכשי.

* בּוּרְקִי, בּוּרְקַיי (ein jer. Amoräer) תלמידו של ר' מנא עיי' הציונים במבה"י למהרז"פ צד ס"ח. ועיי' עוד קהל"ר פ' ראה חיים.

* בְּרוֹקָא (ein Tanaite) ר' יוחנן בן ברוקה עיי' ד"מ למהרז"פ צד קל"א ומבוא המשנה למהרי"ב צד קל"ז ובפסיקתא רבתי פ"א רבי ברוקיא.

* בִּירְקָא (Birki, Stadt in Babyl. am Tigris) קידושי' ע"ב סע"א בירקא איכא בבבל ונקראה כן עיר בִּירְקִי על טיגרים עיי' ריטטער ערדקונדע ח"י צד תתקט"ו ואססימני ג', א' תפ"ה.

* בַּרְקָאִי (Dorf nach Euseb. bei Asdod) פסחי' נ"ז, ונ"ז: וסוף כריתות ישׂשכר איש כפר ברקאי ועיי"ע מטרפס. ותכונת המקום לעדות אייזיביאוס קרובה לאשדוד היתה וכעת בלתי נודעה ועיי' עוד ע' בורגתא.

* בַּרְקָא, בַּרְקָן, ברקתא (בל"ס ברקא ובל"מ בָּרֶקֶת Smaragd), תרגם ברקת ועיי' עמת"ר להח' לעווי.

☞ בְּרַקִין Pluderhosen בל"ס בראקין בל"ר bracae, braccae ובל"י אמצעית βρακία) בריש ילמדנו פסקא מן האדם (בתנחו' לוי' ועיי"ע פטש) פטשיהון (דניאל ג', כ"א) אלו ברקין הנתונות על ירכותיהן, ובירו' דשבת פ' כתבי הקודש (פט"ז דט"ו: ועיי' בבלי ק"כ.) שני סבריקין ושני אבריקין פי' בל"ר מכנסיים). * [אחי"ה וכ"ה בל"ס ובל"י האמצעי', וכן נמצא' כתיבת המלה אוורקסין, אברקסין ובתר"י שמות כ"ח, מ"ב בט"ס אברסקין, וכן ספריקין ועיי' כל ע' המיוחד לעצמו] —

* ברוקלי כבר פירשתיו בע' בדולקי עיי"ש.

* ברקום (Weinpfahl, χάραξ) ט"ס תחת כרקום עיי"ע כרקום במ"ע.

* בַּרְקִירְיָה (pal. Amora) ירו' סוף כלאים דל"ב סע"ג רב ברקיריה ור' לעזר וכ', אמר רבי ברקיריה לר' לעזר וכ'.

* בִּרְקוּרִיאַנִי (לדעת רימ"ז בט"ר א', קי"ג Joviani . . Herculiani ולפע"ד Wegaufseher, Viocuri = Stadtaufseher Jecori) אסת"ר פ' בשנת שלש: פרתמים אלו וכ', והעמיד אחרים תחתיהם ואלו הם . . יכולני וברקוריאני ונ"ל שפתרונם בל"ר האמצ' הרשומה פקידים על הדרכים ועל ענין מצב ומעמד של עיר ורימ"ז שם נדחק לפרש כרשום בתחילת הערך, וכ"ה דעת הח' לעווי בעמת"ל.

* בְּרֵיקְשׁוֹן עיי"ע בְּרֶכְסוֹן.

* בִּרְקְתָא עיי"ע בורגתא.

בְּרוּר חַיִל (eig. ausgewähltes Heer, Stadt ca. 3 Stunden von Jerus. das heut. Baburaia für Baruraia, d. h. Barur Chail) כבר פירשנו בע' אור. * [אחי"ה שם המקום הזה אשר היה מקום ישיבת ריב"ז הוזכר בסנהד' ל"ב: ירו' כתובי' פ"א דכ"ה ע"ג, תוספתא מעשרו' רפ"ב מגיל' תעני' פ"ו, ובירו' דמאי פ"ג דכ"ג: הגי' בלי חיל אבל לפי גי' הר"ש לדמאי פ"ג מ"א ברור חיל ובירו' מעשרו' פ"ב דמ"ט ע"ד בני חיל ובמגיל' י"ח. וכצ"ל בכתובי' ס"ה. כפר גבוריא ואמרי לה כפר גבור חיל ולפי דעת מהרי"ש (תבואות הארץ צד ס"ד:) נקראה העיר כן על שם שישבו שם אנשים שהם ברורי חיל וכן כתב בן מתתיהו על המלחמו' ז'.

ו׳, ו׳ כי ווֹיספאזיאן הניח מאנשי חילו שלחמו זמן הרבה מלחמותיו בעיר אמוים שהיא רחוקה מירושלים ששים רים (ג׳ שעה). ומצאתי סמך להשערה זו מסנהדרי׳ שם שהוזכר בורני אצל ברור חיל ולדעתי על עיר אחת נתכוון הש״ס ופתרון בורני בל״פ יפה ומבורר והוא ממש העתקתה של ברור (חיל). ובענין ישיבת רבי יוחנן ב״ז מתחלה בברור חיל ואח״כ ביבנה כפי עדות אגרת של רש״ג עיי׳ מבוא המשנה למהרי״ב צד נ״ט] —

ברירי (Abkürz. von שברירי Blindheit, corr. aus שבכירי = pers. شبكورى nächtliche Blindheit) בפ׳ ערבי פסחי׳ בגמ׳ דסמוך ואפי׳ מן התמחוי (פסחי׳ קי״ב.) ובע״ז בפ״ק בגמ׳ עיר שיש בה ע״ז חוצה לה (י״ב:) לימא איהו לנפשיה פלניא פלניא[1]) אמרה לי אמי אזדהר משברירי, ברירי, רירי, ירי, רי דשברירי ברירי רירי רי[2]) בכסי חיורי ש כ י ח י[3]) פי׳ לחישה היא בתחלה פוחת ש׳ מן התיבי׳ ואח״כ ב׳ ואח״כ ר׳ כדי שתהא התיבה מתחסרת והולכת. * [אחי״ה ופחיתה זו מדרך הלחישה הוא כמו Abracadabra של לחישת רומיים שמתחסרת והולכת עד סוף האות ועיי׳ ג״כ רש״י לע״ז ובענין שברידי הרחבתי דיבורי במאמרי על המלאכים ושדים צד צ״ד. ובספרי על העתקה פרסי׳ צד קס״ח ואילך ושם רציתי לפרשו מהרכבת שתי תיבות פרסיות כי שב מורה לילה ומלת רֵי: ממלכה וא״כ שברירי שהוא תרג׳ סנורים פתרונו ממלכת לילה כי חושך ישופנו את העִוֵר. ועתה ברור לי שבכל מקום צ״ל שבכירי והוא ל״פ הרשומה וע״י תיבה זו העתיק ר׳ יעקב טאווס את סנורים של מקרא וטעם המלה עורון של לילה וכן הבדיל הש״ס בגיטי׳ ס״ט. שברירי דיממא ושברירי דלילה. ואחר הדברים והאמת האלה כי שב עינינו לילה וכורי או חוורי עניינו עורון נתפרש לנו הלחישה בכסי ח י ו ו ר י שכיחי פי׳ השברירי או לפי תיקונינו השבכירי כלומ׳ שד עורון של לילה נמצא בכסי חיוורי = کوری בכלים של עורון ושיעורו לא ישתה אדם מים בלילה כי שד מצוי בכלים של עורון ושם רובץ ואל השותה תשוקתו וכן ראינו בע׳ בביתא א׳ ג״כ נגד ברוקתי שהוא חולי עורון (עיי״ע ברק א׳) הלחישה ו ל י ח ר ו לכלבא וכ׳, פי׳ יעור בבת עינו של כלב. ועיי״ע בת חורין א׳] —

* בְּרוּשְׁיָא לפי׳ רבינו מל״ם خروش Gericht ולפע״ד אברושך (עיי״ע) (Butterhonig-kuchen) גיטי׳ ס״ט: ליתי תלת ברושייאתא דחיטי ונישטרינהו בדובשא תיכולי, ושם ליתי תלת ברושייתא דשערי ונשטרינהו בכמכא וכ׳, ומזה נשמע דדרכו להעשות מחיטים או שעורים ודרכו לשרות בדבש ולאכלו בכותך של כמכא ולפי זה שוה בטיב של חלות הנעשות מחיטים או שעורים ועוד בצירוף דבש וחמאה ושמם בל״פ أفروشه עיי׳ ערך אברושך. אבל רבינו בע׳ כרושייתא גרס בכ״ף ובע׳ כמך גרס קרושיתא ופי׳ חלות וכן פי׳ רש״י לגיטי׳ וא״כ נוכל לומר שהוא ל״פ הרשומה וטעמו מאכל ונזיד.

* בְּרִישׁ (E. N.) גיטי׳ י״ד; עיי״ע ארדא.

בַּרְשַׁאן (בל״פ برهن nackt ואותיות s, h מתחלפות כמו ἕξ (sex) ἑπτα (septem) ἅλ (sal) וא״כ ברשאן כמו ברהאן) ויפול ע ר ו ם דשאול (ש״א י״ט, כ״ד) תרג׳ ונפל ברשאן. * [אחי״ה בכל כ״י ע׳ ועה״ק במלה אחת וכ״ה בתרג׳ שם רק הגי׳ ברשן ומסדר הערוך ג״כ משמע שעיק׳ הגי׳ ברשאן אבל בדפ׳ אמ׳ ופראג בטעות נסדר תחת סוג מלות המורכבות עם בר כאלו תהיינה שתי מלות. ובַרְהַן בל״פ ערום וידוע כי אותיות ה׳ וש׳ נתחלפות בלשון עמים זרים וכן העתיק ר׳ יעקב טאווס ערומים (בראשי׳ ב׳ כ״ה) ויתגל (שם ט׳, כ״א) תגלה (שמות כ׳, כ״א) ע״י برهنه ושם עירום (דברי׳ כ״ח, מ״ח) برهنگى. וז״ל רש״י לשמואל שם ויפל ערום ונפל ברשן, תר״י ונפל ע ר ט י ל א י ובשם ר׳ מנחם ששמע מפי ערבי א׳ ברשן בל״ע משוגע ע״כ וכונת ערבי זה בלי ספק למלת جنون ובל״ס שניא פי׳ משוגע וא״כ בר שן איש משוגע אבל עיקר הוראת המלה כמו שאמרנו בל״פ ערום והח׳ לעווי בעמת״ר גם הוא פותר בענין משוגע ושגגה היא] —

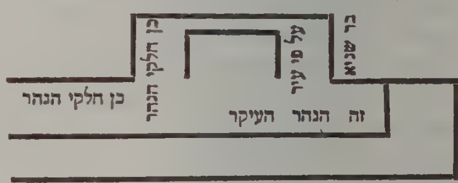
בַּר שְׁנְיָא (בל״ס שׁוּנְיָא = שׁוּנְיָא דנהרא kleine, d. h. theilweise Wasserableitung; שניא Wasserableitung nach dem ganzen Umfang des Flusses) בגיטין בפ׳ הניזקין (ס׳ ס״ב) הגהו

[1]) וכ״ה במנוה״מ סי׳ שט״ו וכ״ה בכ״י א״פ ובאה״ת פלוני פלוני עיי׳ ד״ס פסחי׳ צד קע״ב: ובנוי״ג פלניא ובע״ז פלניא בר פלניתא. [2]) כ״ה בכ״י ו״ו אבל בשאר כ״י ודפ״ר לא נכפל ובדפ׳ וויניצי׳ ואמשי׳ נכפל רק דשברירי. [3]) וכ״ה באה״ת וכעין זה במנו״ה דמשתכח בכיסי חיוורי, ובנוסחי׳ שלנו חסרה מלת שכיחי ואי׳ בפסחי׳ וצחינא מיא בכסי חיורי, ובע״ז כגי׳ רבינו רק בלי מלת שכיחי.

בני בי הרמך[1]) ראזול[2]) כרו[3]) בר שניא וכ׳, פי׳ בר שניא בל׳ ישמעאל מחול. ופי׳ דבר המועתק ממקום למקום כי משנין את מי הנהר מללכת נגדם ומסיבן אותן או רובן ממקום שהיו הולכין בו אל מקום אחר אותו המקום המשונה אם לכל מי הנהר נעשה נקרא שניא ואם למקצת מי הנהר נעשה נקרא בר שניא. ובי הרמך זו עיר היא אצל פומבדיתא ושם מימי פרת מתחלקין לכמה חלקים. באו בני הרמך ופתחו נהר אל אחד חלקי פרת שמכנים קצת מימיו וסובב בג׳ וד׳ פרסאות וחוזר ומטיל את המים אל סוף הנהר העיקר. והעליונים הם בני המקום אשר תחת השניא ולמעלה ממקום חזירת המים וכן הוא: *[אחי״ה כאן חסר׳ בדפוסי׳ הצורה וכן חסרה ברש״י לגיטי׳ אבל אי׳ בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ה״ב ל״ד ופאריז ולונדון.

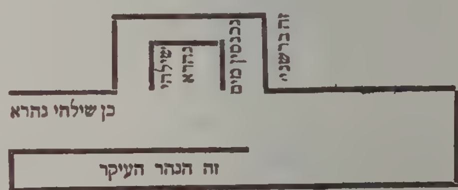
א.

סימן הצורה לפי הכ״י ו״ו א׳, ב׳ ה״ב ואאריז:

ב.

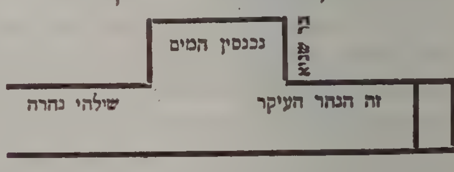
סימן הצורה לפי הכ״י ל״ד:

וכן עילאי

ג.

סימן הצורה לפי כ״י לונדון:

כיון שעשו כן באו בני המקום שהסיבו המים ממנו וצעקו לפני אביי אמרו לו הרי הנהר אשר לפני ארצינו (מתקין תיקנא) [נ״ל להגיה: מתקיל תיקלא][4]) ופי׳ שקרקעיתו עולה למעלה ואין המים עולין עליו אלא נשפכין כולן אל בר שניא אמר להן לבני בי הרמך לכו וסייעו את בני המקום הזה בכרותם את הנהר כדי שיורידו בו מעט למען הביאו שם מים[5]) ילא ישפכו כולם לבר שניא אמרו לו הרי השדה אובדת והפירות מתייבשין אמר להם א״כ צאו מן המקום דהכין דינא כל דאלים גבר. זה פי׳ רב האי גאון. *[אחי״ה ודע דהצעת הסוגי׳ בגיטי׳ כך היא: הנהו בני בי חרמך דאזיל כרו בריש דשנוותא ואהדרוה ושדיוה בשילהי נהרא אתו עילאי לקמיה דאביי אמרו ליה קא מתקיל לנהרין וכ׳, ופירש״י חרמך שם העיר, שנוותא שם הנהר. כרו בריש דשנוותא וכ׳, רצו להקיף את שדותיהן במי הנהר וכרו מלמעלה שדותיהן לצד ראש העליון של הנהר והשיבו מקצתן סביב שדותיהן ובסוף שדותיהן הסיבוהו עד שחזר ונפל לתוך הנהר כזה:

כן הצורה במהרש״ל. והנה אם פי׳ רבינו בעל הערוך קבלה נקבל אך לוא היה בידינו להכריע בין הגדולים אז היינו מסכימים לפירש״י שקרוב יותר למובן ולמשמעו של גי׳ הש״ס כי לגי׳ רבינו ורה״ג יש הבדל בין בר שניא ובין שניא והבדל זה מאן דכר שמיה ודעת לנבון נקל כי בר שניא נשתבש מן בריש שניא או בריש שנוותא ולקצת כ״י ערוך ועה״ק הגי׳ ברשניא בתיבה אחת. ועוד יותר ברור כי שניא שם עיר כמו בי הרמך שם עיר ושם אגם וכן הוא באמת שם אגם ارميا Urmia וקרוב לאגם ההוא העיר ארמיה בצפונה של מדי ובלי ספק זו הרמך או הרמיך (לגי׳ כ״י מ׳ למ״ק עיי׳ לעיל). מעיר הרמיך נמשכה מסילה למזול Mosul אשר תכונתה בבקעה גדולה ומצד אחד לעיר اشنه, اشنويه Uschnu, Uschnûje על רגל ההר הגדול של קורדישתאן ועיר זו נמשכה למטה אל גיא כלה משקה ונהרים בזאו ארצה. עיי׳ על כל הענין באריכות עראנישע אלטער-טומסקונדע להחכם הגדול שפיגעל ח״א צד קכ״ה ואילך, ומעתה זכינו להבין דברי חז״ל הנהו

[1]) כ״ה ג״כ בעי׳ הרמך וכ״ה ברי״ף ובר״ש למ״ק ד׳ סע״ב ובר״ע גיאת הלכות חוה״מ עמוד י׳ ובמ״מ פ״ח מהל׳ יו״ט חל״ד, ובכ״י מ׳ למ״ק הגי׳ בני הרמיך ובדפוסי׳ שם בר המדך וצ״ל הרמך ובגיטי׳ שם ובזבחי׳ ב׳ רע״ב בני חרמך וגי׳ רבינו היא העיקר עיי׳ בסמוך. [2]) בכ״י ג״ג דאזלו אבל גם בגיטי׳ דאזיל ועיי׳ בסמוך. [3]) כ״ה בדפ״ר אבל בשרפ״ע בש״ס בדו. [4]) בגו״ג קא מתקיל לנהרין. [5]) כ״ה לגי׳ כ״י ו״ו ובדפ״ע יבאו שם.

בני בי הרמך דא׳׳ ילדעתי צ״ל דמזול (וכצ״ל תחת דאזול של גי׳ רבינו) כלומר בני אדם של עיר Urmia מצד עיר Mosul כרו בריש דשנוותא כלומר כרו חפירות וצנורים לפלג לנהר תעלה וכרו אמת המים בראש של עיר שניא או שנוותא כלומר מתחילת ההר אשר עליו נסמך שניא ואהדרוה ושדיוה בשילהי נהרא כלומר ורצו להקיף את שדותיהם מכל צד במי הנהר עד שהסיבו אמת המים עד סוף הנהר וע״י העקמומית נתקלה ונכבדה מרוצת הנהר לצד מעלה ועל כן צעקו בני עילאי קא מתקיל לנהרין ויעץ להם אביי כרו בהדייהו מפי פורתא ופירש״י בנכון העמיקו המים אצלכם בראש המסיבה כדי שישטפו המים במרוצה ובזה כל הסוגיא עולה יפה. ולפי׳ רבינו צריכין לפתור שניא טל״ם הרשומה כלומר אמת וזרוע של נהר ואולי הוא ג״כ ל״ר sinus פי׳ עקמימות של מים בלא״ש קריממונג דעס וואסערס, בוזען, באיי. וכן נתפרש בספר המשביר. וזו ג״כ הוראת מלה ערבי׳ שניה = ثنى כלומ׳ עקמומית והקפת של נהר וזו כונת הערוך בר שְׁנִיא בלי׳ ישמעאל מחול: kreisförmige Krümmung. וראיה לפירושי הנ״ל בענין בי הרמך שהם אנשים שדרים על חוף אגם הגדול שנקרא Urmia מצאתי במ״ק ד׳ סע״ב שאי׳ שם אביי שרא לבני בר המדך לשחופי נהרא והיותר נכון גי׳ כ״י מ׳ שרא להו לבני הרמיך לסחופי נהרא וגי׳ לסחופי כ״ה ברי״ף ברא״ש ובריצ״ג הלכ׳ חוה״מ עמוד י׳ ולפ״ד הוא ל״ע صحف פי׳ חופר בכלי ברזל בארץ וא״כ מה דהתיר אביי לבני הרמיך לחפור חפירות אפי׳ בחוה״מ בודאי להשקות שדותיהם ולהקיף מי הנהר ע״י צינורים וחפירות לשדותיהם משמע וכענין זה במ״ק שם תיכף ר׳ ירמיה שרא להו לבני סכותא למיכרא נהרא טמיא פי׳ בע׳ טם ב׳ לפנות מקור המעיין שנסתם וכ״ה ברש״י שם ועוד במ״ק שם רב אשי שרא להו לבני מתא מחסיא לאקדוחי נהר בורניץ (עיי״ע בורצנין) ופי׳ בריצ״ג שם לנקוב נקב שיצאו המים ממנו וכו׳. והנה היתר דאביי לבני הרמיך לחפור חפירות שוה בראשו ובעצמותו למה שאמר אביי בגימ׳ הנ״ל לבני הרמיך כרו בהדייהו טפי פורתא ונוכל להסבירו. יען שמי אגם של Urmia נתקלין ונכבדין עד מאוד עיי׳ שפיעגעל שם צד קכ״ח על כן נחוץ הדבר לבני הרמיך לחפור בארץ אחר צינורים כדי שישטפו המים במרוצה ויקיפו שדותיהם ע״י מסיבות המים. ודו״ק וחקור ותמצא כי כן הוא ואכ״מ להאריך יותר] —

* בְּרַתָּא, בְּרַת (וכל״ס בת Tochter) ב״ב קמ״א. ברתא נמי לא חסריה רחמנא לאברהם. שבת פ׳: ועיי׳ מ״ק ט׳: רב ביבי הויא ליה ברתא ובכ״י ילק׳ פ׳ תצוה ובכ״י מ׳ למ״ק הגי׳ ברתא אוכמתא ושם ושם קטלה (רב) ביבי לברתי עיי׳ ד״ס לשבת צד פ״ה: ולמ״ק צד י״נ: ועיי״ע טפל א׳. ברת אליתא עיי״ע הבא אח״ז. ברת חוורן עיי״ע בית חורון. ירו׳ ב״מ פ״ב ד״ח ע״ג אית לך בר דכר . . אית לך ברת נוקבה פי׳ בת נקבה והקבוץ: כתובי׳ נ״ב: בנן נוקבן, ברת פחין עיי״ע בר פחין, ברת עלי בצלים עיי״ע בצל א׳. ברת קלא עיי״ע בת קול. פי׳ ברת בל״ס סמיכות של ברתא ואות רי״ש מובלעת וכן מובלעת הנו״ן במלת בת תחת בנת וכ״ה בל״ע.

בְּרַת שָׁבַע (weisse, jährlich siebenmal reifende Feigenart; ברת אליתא טל״י ὄλυνθος Feige ונו״ן נשמטת ועפ״י האגדה Tochter der Trauer) בב״ר פס״ו וימע, ובפסיקתא[1]) רבי עקרה (דקמ״ב:) ויחברו עלה תאנה (בראשי׳ ג׳, ז׳) ומה היתה אותה תאנה ר׳ אבין אמר ברת שבע (דאיימיאת)[2]) [דאיתיאת] שבעת יומיא דאבלא לעלמא, ר׳ יהושע בשם ר׳ לוי[3]) אמר ברת (אלי) [וצ״ל אליתא] דאיתיאת אליתא ובכיתא לעלמא. *[אחי״ה ודרש אליתא שהוא שם למין תאנים בל״י הרשומה בלשון נופל על לשון כי אליא ובנקבה אליתא פי׳ הספד וקינה. עיי׳ הרב החכם ר׳ שלמה בובער בפסיקת׳ שם אות ל״ה. ולמה נקרא מין התאנה זה ברת שבע כבר פירשנו בע׳ בנות שוח עיי״ש] —

בְּרֹתָא (ברות, ברוש hb. Cypresse, syr. ܒܪܘܬܐ s. hb. Lex.) בר״ג דאם אינן מכירין (ר״ה כ״ג.) ובפ׳ המוכר את הספינה בגמ׳ זיתים לקוץ (ב״ב פ׳: ועיי׳ ילק׳ ישעי׳ מ״א רמז שי״ד וב״ר פס״ו וירו׳ כתובי׳ ספ״ז דל״א ע״ד) ברוש ברתא[4]), כארזים עלי מים (במדי׳ כ״ד, ו׳) תרג׳ ירו׳ [כ׳] דמיין ומנטלין כבריתא[5]), בכל עצי ברושים ובכנורות (ש״ב ו׳, ה׳) תרג׳ בירתין[6]) וכבינרין, בצלעות ברושים (מ״א ו׳, ט״ו), ברוש תדהר ותאשור (ישעי׳ מ״א, י״ט; ס׳ י״ג). *[אחי״ה וכן כאן בתרג׳ בירון והטעם בעבור שהבינו בעלי התרג׳ כי סוף התי״ו במלת ברות סי׳

[1]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו אבל בכ״י ה״ב בפרשי׳ ובכ״י ל״ד בפסי׳ ובדפ״ע בט״ס בסוף. [2]) וצ״ל כמו בב״ר דאמטיית או כגי׳ פסיקתא ועיי״ע בנות שוח. [3]) בב״ר בשם ר״א ובפסיקתא רק ר׳ לוי. [4]) ובנוסחי׳ בב״ב גרסי׳ ברתי, בב״ר ברתת, בילק׳ בראתא. [5]) ולפי גי׳ המתורגמן כבריותיה אבל בנו״ג בט״ס בכרויותיה. [6]) בנו״ג בירון וכ״ה במתורגמן והביא שם את בעל הערוך אבל בכ״י ו״ו הגי׳ בראון ובכ״י ה״ב בראין.

הרבים לנקבה וזה מן התימה שהרי בפירוש כתוב (בשה"ש א', י"ז) רהיטנו ברותים ושם בנכון בתרגום בראתי לגי' המתורגמן ובנו"ג ברתי] —

בְּרִית (הַבְּרִית! 1 Bund, Bündniss; vocativisch (Eidesformell: beim Bund בר"ג דברכות (ה'.) נאמר ברית במלח ונאמ' ברית ביסורין וכ', פי' ברית במלח ברית מלח עולם הוא לפני ה' (במד' י"ח, י"ט)[1] ברית ביסורין והבאתי אתכם במסורת הברית (יחזק' כ', ל"ז) וי"א אלה דברי הברית בסוף תוכחות והיה כי תבא (דברי' כ"ח, ס"ט)[2]. בפ' שלשה שאכלו כאחד בגמ' נשים ועבדים (ברכו' מ"ח סע"ב) פלימו אומר צריך שיקדים ברית לתורה שזו ניתנה בג' בריתות וזו נתנה בי"ג, פי' בג' בריתות דתורה בלוחות שניות הנה אנכי כורת ברית (שמות ל"ד, י') כרתי אתך ברית ואת ישראל (שם כ"ז) (כמכתב הראשון אלה, נראים מיותרים הם) דברי הברית (שם כ"ח)[3]. י"ג בריתות דמלה מפורש בפ' ויהי אברם (בראשי' י"ז)[4] בפ' כל שעה בגמ' חלות תודה (פסחי' ל"ח:) ברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה בסיני[5] א"ד בתמיהא וא"ד ברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה בסיני בניחותא. פי' ללישנא קמא גראין הדברים כי ר' אליעזר אמר לו לר' אלעאי ברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה בסיני כלומ' בתמיהא. ללישנא בתרא כי ר' יהושע עצמו הוא שאמר לו ברית הן הן הדברים "כלומ' ודאי ברית בשבוע נשבע לו כי הן הן הדברים שנאמרו למשה בסיני ואע"פ שהן הלכה למשה בסיני לאו טעמא בעיא ש"מ שכל הדברים המפורשים במשנה הלכה למשה בסיני אע"פ שהן שנויין סתמא". *[אחי"ה אלה דברי ר"ח לפסחי' צד ס"ז ותחילת דברי רבינו ללישנא קמא וכ', הם אצל ר"ח בסוף דיבור ועיי' עוד הרב החכם יוסף שטערן בפי' ר"ח שם הערה ב'. ועיי' עוד כללי גמר' למהרי"ק על הליכות עולם יבין שמועה דק"ט. — וכנ"ה שבת קל"ה. ירו' יבמו' פ"ח ד"ט, דם ברית, כריתו' ט'. לא נכנסו בברית אלא במילה וכ', אבות פ"ג, מ"א, ירו' פיאה פ"ח דכ"א. בריתו של אברהם אבינו, ר"ה י"ז: ברית כרותה לי"ג מדות, סנהד' ק"ב. מ"ק י"ח. במד"ר פי"ח ברית כרותה לשפתים וכ', גיטי' ס': לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא וכ', והקבוץ בריתות סוט' ל"ז: מ"ח בריתות על כל מצוה ומצוה. ועיי"ע ע' בן ברית] —

1 בּוֹרִית (רבינו פירשו לפי דעת ר' יהודה, והוראת המלה בל"ע بُرَة Schenkelband) טהורה ויוצאין בו בשבת בפ' במה אשה (ס"ג. במשנה) פי' בגמרא (שם:) א"ר יהודה זה אצעדה ומסקנא בב' ירוכות בלא שלשלת נקראת ברית ואם יש ביניהן שלשלת נקראת כבלים. *[אחי"ה כ"ה בכל כ"י ע' וכ"ה לנכון בדפ"ר ובדפ' פיזרו אבל בדפ' ויניצ' רצ"א ובאסיל, ואמש' ופראג נוסח הערך כ"ה פי' זו שלשלת שמטילין בין כבל לכבל כדאמרינן במסקנא הטיל שלשלת ביניהן וזו היא ברית וכך סלקא שמעתתא ע"כ וקצת מזה בעה"ק שנ"ב פי' שלשלת שבין כבול לכבול פ' במה אשה ע"כ וכתב הגרי"ב סח"ב דהפשב"ע וצע"ג דהא בש"ס מסיק דהיינו כבלים ע"ש ודע דבערוך דפ' ב' שנת שנ"ט ובד' ויניצ' שנת ת"ג לי' לזה כלל וכן מה דאי' בסמוך אות ברית ב' ברית בשבת בפ' אמר ר"ע ג"כ לי' שם עכ"ל. ופליאה גדולה לי על בעל הפלאה שב"ע איך יצא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו שהרי מפורש כתוב כן בדפוסי' שהביא ורק מסדר אחר ע' ברטיא וכן הסדר בכל כ"י ודפ' ישנים רק בדפ' אמש' נשתנה הסדר ומודפס אחר ע' ברית א'. וכעין זה שגה הגאון ברואה בע' איצטגנין ע"ש. ואמת הדבר כי בדפ' האחרוני' הגי' כמו שהעתקנו לעיל משובש וחלו בו ידים, והראיה שאין עליה תשובה ממה שנכפל הך ע' בדפ' פיזרו אחד בע' ברית אחר ברטיא והוא כנוסחא המוטעת בעצמה ותומה ואחד בע' ברית של כאן והנוסח' הזו נכונ' היא ונפקד מקום הך ערך בדפוסי' חוץ מדפ"ר. ועיק' הגי' כמו שהחזקנו לפי גי' כ"י ודפוסי' הישני' ולפי זה תו לא קשי' מידי ומיושב הצע"ג ועל כל זה לא שם עין פקוחה בע"מ למוד הערוך ח"ב צד נ"א: אות פ"ח ע"ש. ודע שגי' כ"י ל"ד בראש הע' בורית וכ"ה באמת ברי"ף דפ' קונשט' וויניצ' וזהו עיק' וכ"ה בל"ע וטעמו חבל של שוקיים עיי' פירש"י ד"ה בירית (בשבת ס"ג:) ועיי' קה"ע לירו' שבת פ"ו הל"ד ד"ה בירית כל שהיא יחידית כבלים כל שהשלשלת בנתים] —

בּוֹרִית (Reinigungsmittel, Laugensalz = bh. von בּרר; s. auch ar. بُورَق Art. 3 ברק

---

[1]) וצ"ע שלא הביא רבינו ויק' ב', י"ג כמ"ש בברכו' ואולי בנוסח ספרי רבינו לא היה מצויין פסוק כלל וכן משמע מילקי' כי תבא קל"ט רמז תתקי"ם עיי"ש. [2]) ושתי נוסחאות אלו גם בכ"י מ' לברכו' עיי' ד"ס שם צד ז' אות ס. [3]) וזה כדברי רה"ג המובא בס' המפתח להר"ן ברי"ף ז"ל עיי' למוד הע' ברכו' צד כ"ז. [4]) ועיי' תוי"ט נדרי' פ"ג מי"א ד"ה שנכרתו אבל בבמ"ר פי"ד כתוב עשרה בריתות האמורות בפרשת מלה. [5]) בתוספתא חלה פ"א וירו' פיאה פ"ה דכ"א. הגי' הברית הן הן וכ' (למשה) בחורב.

בשבת בפ' אמר ר"ע (פ"ט: במשנה) מי רגלים נתר ובורית ובפ"ט בנדה בפ' האשה (ס"א סע"ב במשנה) ובפ"ק דכריתות בגמ' הממסס (ו'.) בורית כרשינא מ' קבין כבר פי' בע' אהל. ואצרוף כבור (ישעי' א' כ"ה.) תרג' ואברור כמה דמנקין בבוריתא. * [אחי"ה ול"ט הוא כברית מכבסים מלאכי ג', ב'. וגם ע' זה אשר עליו חרץ הגרי"ב משפטו שלי' בדפוסי' נמצא אחר ע' הקודם לזה] —

* 2 בּוֹרִית (מל"ר אמצ' buris, die Krümme des Pfluges, Pflug) בתוס' כלים ב"מ פ"ה כל הבורית טהורה בורית מחרישה טמאה פי' בל"ר האמצ' עץ כפוף ובפרט של מחרישה, ועיי' עוד ע' ברך ג'.

☞ בּוּרְתֵּידָא [צ"ל בּוּרְתֵּירָא] (בל"י אמצעי' φέρετρον, φέρτρον, Tragsessel, Sänfte) מדר' שה"ש פיסק' אתי מלבנון כלה (ד', ז') כאילין סביא דלית אינון יכולין מטענין בכַלְקְדִיקָא [1]) ואינון מטענין ליה בבורתידא פי' מין כסא מיוחד להוליך בו אדם ממקום למקום). * [אחי"ה ר"ב יצדק בדברו רק צ"ל בורתירא ודרש בעל המאמר מלת כרכרות (ישעי' ס"ו כ') מל"ר האמצ' ויוני' האמצ' carruca, καροῦκα, καροῦχα (Meurs. 223) καρουχίον פי' קרון ועגלת צב ושיעורו הזקנים יובילו שי למשיח בעגלת צב, ועיי' ילק' ישעי' רמז שע"ב ד"ה והביאו. ובמדר' שו"ט ס' מזמור פ"ז משובש הגי' הזקנים שבהם אינן יכולין להשען מה הם עושים מביאין אותן ושוענין [צ"ל וטוענין] אותן בידיהן וצ"ל בבורתירא. ובילק' תהלי' סרמ"ז תתל"ח גרם הזקנים שבהם אינן יכולין לטעון כל קרקיא . . טוענין אותן בידיהם. ועיי' עוד ע' גלוגדקא] —

* בַּרְתְצִין עיי"ע בדס.

☞ בִּשׁ, בִּישׁ (בל"ם ובל"ע רע böse, schlecht) תרג' בין טוב לרע (ויק' כ"ז, ל"ג; ש"ב י"ט, ל"ו; מ"א ג', ט') בין טב לביש והעיקר ביש או באש). * [אחי"ה ועיי"ע באש, באיש, באישא באישות, ביש, בישו ועיי"ע בשות. בפסיקת' דשובה (קס"א) חציפא נצח לבישא עיי"ע בוש ומ"ש] —

* בשכי, בושכי עיי"ע אשבי וע' גר א'.

* בַּשְׁכַּר ט"ס תחת כשכר וכ"ה בכ"י ש"ס עיי"ע כשכר.

1 בְּשַׁל (כל"ע بسل trocken; בּוּשְׁלָא לדעת רבינו trockene Haut. בּוּשְׁלֵי כומרא בל"ע بسر getrocknete, unreife Datteln) בפ' המוציא יין בגמ' עור כדי לעשותו קמיע (שבת ע"ט.) התם בבושלא [2]) פי' העור שנעזב כמו שהוא בלי מלח וּבָשֵׁל [3]) ונפסד כשמלבישין אותו על משקל או על זולתו יבש וקשה מאוד ודרך החנוני לצרור משקל של אבן שלא יחסיר [4]). בושלי כומרא [5]) בפ' כיצד מברכין בגמ' ועל הגובלות (ברכו' מ':) פי' בע' כומרא (כמר א'). * [אחי"ה ודע שלפי גי' כ"י ו"ו ול"ד הכל ע' אחד הוא, וכ"ה הנכון בפרט לפי' רבינו שהוראת המלה יבש וכ"ה באמת בל"ע הרשומה ובושלי כמרא או כומרא ממש בל"ע פי' פני תמרים יבשים טמונין בארץ מפני הבישול, ורש"י פי' בשבת שם בישולה לח כמו שהופשט וכ' עיי"ש וא"כ נ"ל לפרשו מל"ע הרשומה בע' בצל ב' עיי"ש ולברכו' פירש"י בישולי כמרא: שרופי חמה וכ'] —

2 בְּשֵׁל (כל"ע بسل ganz, unversehrt) ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האיל (במדי' ו', י"ט). אין בשלה אלא שלימה ר' שמעון בן יוחאי אומר אין שלימה אלא שנתבשל עם האיל דכולי עלמא בהדי איל מבשל ליה ר' שמעון בן יוחאי סבר מבשל והדר חתיך ליה ומר סבר חתיך ליה והדר מבשל ליה בפ' גיד הנשה בגמ' ירך שנתבשל בה (צ"ח רע"ב). * [אחי"ה ורש"י הודה ולא בוש לא נתפרש באיזה לשון ע"כ ולפ"ד הוא ל"ע הרשומה ופתרונו ממש משומר בלי חסרון ושָׁלֵם ובעלי התוספ' נדחקו לפרש בשלה כמו בְּשָׁל לָהּ] —

* 3 בְּשֵׁל (reif, gar werden, reif, gar machen (durch Sonne, Feuer u. s. w.) ע"ז ל"ח. אי לא היסך בה הוה בשיל. ושם לבשולי מנא, חולי' ק"א. רִיבעא דבישרא כמה חלבא בעי לבשולי, נדרי' מ"ט. אסי' צלי קרוי מבושל, ושם כל מידי דמתבשלא ביה רפתא תבשיל קרי ליה כ"ה לפי גי' רבינו בע' עסה עיי"ש ובנו"נ כל מידי דמתאכל וכ', סנהד' צ"ה: אמר לו הקב"ה לגבריאל כשאתה יוצא לבשל הפירות ופירש"י גבריאל ממונה על בישול הפירות ע"כ וכן מצאנו סנהד'

[1]) בנו"נ בכל קדוקה וט"ס הוא. [2]) כ"ה ג"כ ברש"י דפי שונצי' ובשאר דפוי הישני' וכצ"ל בכ"י מ' עיי' ד"ס שבת צד פ"ד: ובנו"נ בבישולה. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר, אבל בשדפ"ע ונתבשל. [4]) וכ"ה בפירש"י שבת שם ד"ה רבע. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד ובדפ' וויניצי' ועיי"ע כמר א' וכ"ה עיקר וכ"ה בר"ש דמאי פ"א, מ"א וכ"ה בכ"י מ' ובשאר מקומות שהביא בעל ד"ס ברכו' צד ק"י:

ל"ח: אש דגבריאל, ודב"ר פ"ה גבריאל כולו אש, ועיי' עוד מנחו' כ"ט. גבריאל חגור כמין פסקיא היה והראה לו למשה מעשה ה מ נ ו ר ה, ומנורה של אש היה ע"ש ועיי' ספרי על המלאכים ושדים צד ל"ג. ובהשאילה פסחי' קי"ב. לא תבשל בקדירה שבישל בה חבירך, סוט' י"א. שמ"ר פ"א ועיי"ע זר בקדירה שבשלו בה נתבשלו, ירו' סנהד' רפ"ח דכ"ו. בשל הזרע מבפנים השחירה הקדירה מבחוץ, והשם בישול, בישולא חולי' קט"ו: לא תבשל גדי וכ' ואחד לאיסור בישול, ועיי' ירו' ע"ז פ"ה דמ"ה רע"ב מכילת' משפטי' פ"כ. ירו' שבת פ"ז ד"י. וירו' ביצ' פ"א ד"ס: הותר מכלל בישול. סנהד' צ"ה: זמן בישול פירות, פסחי' כ"ז. קבלה בישולא, ע"ז ל"ח. קרובי בישולא, והקבוץ שם בישולי נכרים . . בישולי כותים וכל בישול מענין ל"מ הוא ויש משמעו בשול המעשה ע"י אש או ע"י הטבע ועיי' ספר השרשי' לרד"ק ע' בשל.

* בִּשְׁלָמָא (מלה תוכנית ופירושה כמו הניחא in Nachgiebigkeit, Richtigkeit, zugegeben, recht) אי אמרת בשלמא יומ' י"ז: עירו' י'. פסחי' ע"ו. בשלמא למאן דאמר . . היינו וכ' פסחי' נ'. ועוד פעמים אין מספר וכתב יד מלאכי סי' קי"א כל מקום דקאמר תלמודא הכי דרך המעיינים לבקש איזה דוחק לאותו אמורא דאתמר עלה ה נ י ח א או בשלמא ומתוספות יומ' כ"ד: ד"ה אלא מעתה נשמע שבדיבור אלא מעתה צריך שיהיה בו אי אמרת בשלמא עיי"ש ובשלמא ענינו כמו הניחא כלומר אם אתן לך שלום והנחה בדבר או בפלוני זה אבל מה תאמר לדבר או לפלוני זה.

* בַּשָׂם עיי"ע בסם.

* בַּשְׁמָא הביאו רבינו בע' דלת בשם יש גורסין אצל גי' גשמא, ובע' גשם ב' אוכיח בעז' האל שעיק' הגי' גשמא או גישתמא.

בְּשַׁן (או משרש בשן ב' פי' aus Beth-Schean או כמו ביישני Beschämer כלומ' שעושה שמן הרבה יותר מחבירו עיי' בפנים) בפיאה כל זית בפ' ז' (מ"א) שפכוני או ב י ש נ י[1]) פי' בע' שפך. *[אחי"ה ובעה"ק הביא שלשה פירושים ולקוחים הם מע' שפך, ושם בעה"ק חסרו. וז"ל רבינו בע' שפך . . בישוני יבשין שאינן עושין שמן פ"א ממקום ששמו בישן (דפ' פיז' בישאן) כמו חיפני ובישני פ"א בישני שהוא מבייש את חבירו שעושה כפלים מחברו וכ' וכישני הפירושים האחרונים העתקתי וכן כולל הרמב"ם בפה"מ ישני טעמים אך כהופך הענין וז"ל ובישני הוא נקרא ע"ש המקום והזיתים ההם לא היו עושין שמן הרבה ע"כ נקראו בישני לקוח מבושה ע"כ, ופליאה על התייר הגדול הזה שהרי בירו' פיאה פ"ז ד"כ. מפורש בהיפך וז"ל בישני אית דבעי מימר בישני ממש אית דבעי מימר דהוא מבעית [ויותר טוב לגרוס מבהית עיי"ע בהת וע' בעת כלומ' מבייש] לחבריה עד דיעביד ארבעה כיפלסין. והר"ש פיא' פ"א' מ"א מפרש הך ירו' (בלי שהזכירו) אית דבעי מימר בישני ממש כלומ' יבשין וכ', וזה ממש כפי' ראשון של רבינו בע' שפך ולפום ריהטא נעלם זה מפי' אהבת ציון ד"ה בישני (עיי"ש פיאה צד פ"ד). והתוי"ט פיאה שם (וכ"ה קצת בשנות אליהו) הביא ג"כ אית דאמרי בירו' שהאילן הזה מבוייש משאר אילנות וכ' ולא זכיתי למצא מקורו בירו' ואף כי על ידי אית דאמרי זה יפה עולה שיטת הרמב"ם, ועוד לזה היה מסכים פי' ראשון של רבינו בע' שפך] —

בַּשַׁן (כמו בית שאן של מקרא = בישאן Βαίσων אצל שטיפאנוס ביצאנט' ובל"ע بيسان ואצל ע' זקני' Βαιθσάν ואצל בן מתתיהו Βήθσανα, Βεθσάνη, Scythopolis) בפ' הקורא את המגילה עומד בגמ' כהן שיש בידו מומין (מגיל' כ"ד:) אמר רב אסי[2]) חיפני ובישני[3]) לא ישא את כפיו תניא נמי הכא אין מורידין לפני התיבה לא אנשי חיפה ולא אנשי בית שאן וכ'. *[אחי"ה בנו"ג לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה וכ', ודע שהברה ירושלמית בישן או בישאן בהבלעת תי"ו (עיי' מבה"י למהרז"ף צד ט'.) הוא כמו בית שאן של מקרא (יהושע י"ז, י"א. י"ב; שופטי' א', כ"ז; ש"א ל"א, י' וש"מ, וכ"ה בחולי' ו': וירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג ובב"ר רפי"ט וספ"כ), וכנ"ה בירו' ברכו' פ"ב ד"ד ע"ד אין מעבירין לפני התיבה לא חיפנין ולא בישנין ולא טיבעונין מפני שעושין היהי"ן חיתי"ן ועיינין אאי"ן אם היה לשונו ערוך (פי' מתוקן) מותר. (ובברכו' בבלי ל"ב. אי' כן על דבי ר' אליעזר בן יעקב ע"ש וכ"ל שהוא ראב"י המאוחר עיי' ד"מ למהרז"ף צד ע"ג, כי על ראב"י הזקן אמרינן כמה פעמים משנת דראב"י קב ונקי ובלי ספוק גם לשונו היטב הדק). ירו' ב"מ פ"י די"ב ע"ג דרייא דבישן, ירו' מגיל' רס"ג דע"ג רע"ד

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט בע' שפך וכ"ה בקצת דפוסי', וכ"ה בפיא' אבל בדפ"ר שם בישוני, ובכ"י ו"ו כאן בשני ובכ"י ה"ב בוושני ועה"ק בושני, ובכ"י מ' ששמני או ב י י ש נ י וכ"ה בדפ' וויניצי, ובע' שפך גרס ביישוני. [2])כ"ה בנוסחי וכ"ה בכ"י ו"נ ובדפ"ר רב אשי ובשדפ"ע נשמט. [3]) כ"ה בכל כ"י ע' וכ"ה בדפ"ר וכ"ה בע' שפך אבל בדפ"ע כאן חפני ובשני וט"ס הוא.

ביישנאי [צ"ל בֵּישנאי] שאלין לר' אימי וכ', ובבבלי פסחי' נ'. בני בישן נהגו דלא אזלי וכ', כ"ה בע"י ברי"ף ובתוספ' ובפי' ר"ח וכ"ה בכ"י א"פ עיי' ד"ס פסחי' צד ע"ד. ובנו"ג בני ביישן, ובכ"י מ' מישן! ובישן נקראת העיר ג"כ אצל שטיפנוס ביצנטינוס ואצל הערביים וסקיתפלים נקראת בראשונה עיי' ע' זקנים לשופטי' א', כ"ז ובן מתתיהו על הקדמוניו' ה', א', כ"ב; י"ב, ח', ה'; י"ג, ו', א' ותבונתה היתה בדרומה של גליל (שטראבו ט"ז, תשס"ג ובן מתתיהו מלחמו' ג', ג'. א') ובאמת אמרינן על בני גליל דלא דייק לישני (עירו' נ"ג.) והחליפו אותיות הגרון עיי"ש נ"ג: וכן אמרינן בציונים הנ"ל על חיפני ובישני או אנשי חיפה ובית שאן, וחיפני הוא כפר חיפנון אצל בן מתתיהו (חייו סי' ס"ח Ἱππηνῶν κώμαι) ופי' היפוס ἵππος בל"י סוס ובפסיקת' רבתי פל"א הוזכרו סוסיתא וגדר וממש כן גם אצל בן מתתיהו (שם) Γαδάρων, Ἵππος" אצל Σκυθόπολις ועיר סוסיתא הוזכרה כמה פעמים בדרז"ל עיי' מהרי"ש תבואות הארץ צד ק"ו: ושם שיער ג"כ הרב החכם הנ"ל שהיא העיר הנקראה בלש' חכז"ל חיפן, ובהיות בישן בגליל כמו שכתבנו עפ"י עדות בן מתתיהו (וכן משמע בפסחי' נ': שבני בישן קרובים לצידון היו ולפי זה לא רחוקים מגליל היו וכן נדרש ב"ר פצ"ח וירכתו על צידון ר"א אמר זבוד דגלילה) לכן מצינו לאמר שמלת בישני של ע' הקודם לזה שוה עם בישן של כאן ונקרא הזית ע"ש המקום וידוע שבגליל מצוי שמן הרבה עיי' מקומות שהובאו בתוספו' שבת מ"ז. ד"ה בגלילא] —

בַּשְׁקַר (בל"פ آشکار בלי הוזואריש aschkark klar, deutlich sein ועיי' בפנים) בר"ג דפ' עושין פסין (עירו' י"ט.) בר מאן דבעיל גויה ומשיך ליה ערלתיה ולא מבשקר ליה [1]) פי' ולא ניכר הברית. בס' בתרא דיבמות בגמ' אין מעידין (ק"ב.) אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי הוי מסקיה ביה דבי ריש גלותא זוזי אייתי קירי דבק בבליתא דבק באפותיה חלף קמייהו ולא בשקרוה [2]) ס"א ולא אישתמודעוה [3]), ולבקר בהיכלו (תהלי' כ"ז, ד') תרג' ולבשקרא בהיכליה. * [אחי"ה בנו"ג ולבקרא וצ"ל כגי' רבינו ובאמת כ"ה בגי' המתורג' והח' לעווי בעמת"ר לא ראהו כי סימן רק גי' רבינו וגי' כ"י תרג'. וכן תרג' יחקר זאת (תהלי' מ"ד, כ"ב) יבשקר דא. ותרג' מפלשי (איוב ל"ו, ט"ז) מבשקרנא וא"כ מוציאו מלש' בלש עיי"ע. ומלת בשקר אני גוזרה מל"פ הרשומה וטעמה בָּרוּר ובהיר ונגלה לעיני כל איש. ואות ב' נוספת בתחילת המלה לחזק הענין וכ"ה בעברי בשם ושסס ועוד אחרי'. וכן בדרז"ל ד"ם בדר בזר תקיפת הענין של דר (דרי) זר (גרי, זרע). ואולי גם שקר בעברי וסקר בלש' חכמים שענינו ראה נגזר מל"פ [א]שקר הנ"ל] —

בָּשָׂר (Fleisch) בגמ' דפ"ק דפסחי' (ט"ז:) הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו (חגי ב', י"ב) פי' הוא שרץ ואמאי כתב בכנף בגדו ולא בידו משום דתנן בעירובי' (ק"ד:) שרץ שנמצא במקדש כהן מוציאו בהמיינו [4]) כמו כן הוציאו בבגדו ונגע בכנפו במקצתו של שרץ [5]) היקדש היטמא כמו פן תקדש (דברי' כ"ב, ט, ועיי' חולי' קט"ו. קידושי' נ"ו:) (בפ"ק) [צ"ל בריש פ' ב'] דאחילות (ט"א) אבר [לפנינו עוד: מן החי] שיש עליו בשר כראוי פי' נשאר על האבר בשר במקום שיתכן להדבק ולהתרפאות וכבר פי' בע' ארך (ב') [6]). ובב"ר פל"ה (ספל"ד) צא מן התיבה ברוך שנתן חן מקום על יושביו [אף לעתיד לבא כן שנא'] ונתתי לכם לב בשר (יחזק' ל"ו, כ"ו) לב בוסר בחלקו של חבירו. * [אחי"ה ועיי"ע חן ג', ועיי"ע בסר ג', ובסר ד'. בשר תאוה עיי"ע בסר ג', חולי' י"ז. בשר נחירה, ברכו' ל"ג. פסחי' קי"ט. ירו' ברכו' פ"ט די"ג: בשר ודם כלומ' אדם. חולי' ק"ט. בישרא בחלבא. שבת ק"ס: תילתא מיני בישרא. ערכי' ט"ו: בשרא וכורי, ב"ב כ"ב. בישרא שמינא. ותואר כתוב' ס"א. בני בִּישְׁרָנֵי כלומ' בעלי בשר] —

[1]) בנו"ג בר מישראל דבא על הכותית דמשכה ערלתו ולא וכ', ובתוספ' שם הגי' בר מבא על הכותית אבל בכ"י מ' לבר מהבא על הגויה ושם ג"כ הגי' ערלתיה ועיי' ד"ס עירו' צד ל"א. ושם נסמנו שאר שינויים אבל באלפא ביתא דאר"ז סי' י"ג צד ו' ע"ד מצאתי הגי' קרובי' לגי' רבינו בר מן מאן דבעל ארמית דממשך ערלתיה ולא מבשקר ליה, ובתוספ' בכורי' ל"ו: ד"ה הזית הגי' מאן דבעל נכרית וכ' ע"ש וע' ארפס. [2]) כ"ה בנוסחאות וכ"ה לגי' כ"י ר"ו ול"ד אבל בדפ"ע מקוטע הציון וכדפ"ר וכ"י ה"ב, ב"ר נשמט כלו. אבל בע' בליתא הביא רבינו פי' המאמר בלי ציון המאמר וכן פי' שם בשקרוה כלומ' ולא הכירוהו וכן פי' בע' ארפס מלת בשקריה (ול' ברפוס' ערו') והכיר וכ"ה בוס"י בכורו' ל"ו: ד"ה בשיקרית וצ"ל בשקריה וכ"ה בתוספ' שם: דבשקריה לשון הכרה וכ'. [3]) ובע' בליתא בדפ"ע עוד ס"א ולא סקרוה ול' בכ"י וצ"ל שהיא הוספה מאוחרת הבאה מגליון לפנים. [4]) בל"פ אזור همیان וכ"ה בל"ס منطقه ועיי"ע. [5]) וכ"ה בפירש"י לפסחי' ועיי' עוד פי' ר"ח לפסחי' צד כ"ו וע' רבע. [6]) שם הובא הציון מכלי' פ"א מ"ה ואולי גם כאן להך ציון נתכוון רבינו וצ"ל בפ"ק דכלים.

* בְּשׂוֹרְתָּא (כל״מ · בְּשֹׂרָה, gute, schlechte Botschaft) ר״ה י״ט. בשורתא טבתא, איכ״ר פ׳ היו צריה: בשורתא טבא אתבשרת. ב״ר פפ״א באת ליה בשורתא שמתה אמו. והוא כמו בשרה בל״מ. והקבוץ בשורות ברכו׳ פ״ט מ״ב במדב״ר פי״ד.

בְּשַׁשׁ Zukost, Zuspeise מל״ע بسيسة Gericht aus (Grütze, Brodmehl, Oel u. s. w.) בר״ג דפ׳ עושין פסין בגמ׳ על הירקות (ברכו׳ מ׳.) לית דין צריך בשש. היאכל תפל מבלי מלח (איוב ו׳, ו׳) תרג׳ כמה דלא מתאכיל מידי בשש בלא מילחא. פי׳ כל דבר שיאכל עם הפת הוא[1]) בשש לפתן בל׳ משנה ובלישנא דרבנן שמו בשש[2]) ועוד בא״י[3]) נותנין חמאה בקדרה וביצים ופלפלין ומבשלין אותו וקורין אותו תבשיל בשש. פ״א אין צריך המברך להתבושש ולחזור על לפתן אלא מברך לאלתר מפני שיש בו מלח. פ״א מפני שהוא לחם יפה ואין צריך לא מלח ולא לפתן. * [אחי״ה ודע שפי׳ הראשון לוקח מפי׳ רה״ג לנגעי׳ פי״ב מ״ג עיי״ש וכן רומז רבינו על פי׳ זה בע׳ לפתן עיי״ש ולפי׳ הראשון מסכים הרמב״ם הלכ׳ ברכו׳ פ״ז הל״ג הובא גם בש״ע סי׳ קס״ז סעיף ה׳ ועיי׳ עוד הכ״מ והגה׳ מיימוני שם. ורש״י פי׳ בושש עיכוב כמו בושש רכבו (שופטי׳ ה׳, כ״ח) כלומ׳ פת נקיה היא זו ואינה צריכה ליפתן וכן כתב הרא״ש לדעת י״מ איחור עד שיביאו לליפתן מלש׳ כי בשש משה ומעתה הנך רואה כי רש״י וי״מ של הרא״ש פירשו כפי׳ השני או השלישי של ערוך עיי׳ בהפלש״ב והדעה הזו היא כפי׳ ר״ח ז״ל הובא באו״ז שם עיי״ש, והובא בהגמיי״מ. ובענין גזרת המלה דעתי שהיא ל״ע הרשומה וטעמה תבשיל נעשה מגרש וקמח מעורב בשמן וחמאה וזה קרוב למה שפי׳ רבינו ולזה עולה יפה הוראת לפתן שהוא ל״י ἄλφιτον בל״א גערסטענ־גריטצע עיי׳ במ״ע ע׳ לפתן ודרכו לקנח בו את התבשיל עיי׳ אדיססיוס י״ד, ע״ז. וא״כ קיצור בא״י של ערוך לדעתי צ״ל בארץ ישמעאל כי הוא תבשיל בשישה מפורסם בארץ ישמעאל. אבל רה״ג בנגעי׳ פתר אותה בטיית אודום וג״ל לתקנו ארדום והוא ارضى בלא״ש ארטישאקען והוא מין צומח ותהיה אז בשש ל״ס בַּשָּׁשָׁא ובל״י βησασᾶ עיי׳ בט״ר להרימ״ז ח״א. קל״ט אבל ליפתן לא λάπαθον (הרימ״ז שם ק׳) אבל ל״י λεπίδιον ובל״ע لبذيون מין ירק צומח בסוריא. ותרגם תפל באותיות הפוכו׳ לפת וכ״ה ליפתנא בתרג׳ כ״י הובא בעמת״ר להח׳ לעווי] —

בֹּשֶׁת עור בית הבושת כבר פירשנו בע׳ בֵּית [בֹּשֶׁת] —

בִּשּׁוּת (= בִּישׁוּת, בִּישׁוּ בל״ס ופי׳ Bosheit, Missmuth) חזייה לר׳ אלעזר בישות[4]) בס״ג דפ״ב בכתובו׳ (כ״ה:) פי׳ החזיר ר״ל פניו והביט בר׳ אלעזר בפנים זועמות. * [אחי״ה ובעה״ק שנת שנ״ב הובא במקום הציון כתובו׳ הציון: חזייה לרבה בר בר חנה בבישות במקום שנהגו פי׳ בפנים זועמות ע״כ והוא בפסחי׳ נ״ג סע״ב ובנו״ג בישות וכ״ה ברש״י ובפי׳ ר״ח אבל בכ״י ב׳ מינכען וא״פ ובדפוסי׳ הישני׳ בבישות עיי׳ ד״ס פסחי׳ צד ע״ח. ופי׳ רש״י ד״ה הדר נסתכל בו בפנים זועמות כ״ה בכ״י רש״י והוא כפי׳ רבינו ועיק׳ הגי׳ בישות וכן העתיק׳ הפשיט׳ ברע פנים (קהלי ז׳, ג׳) בישות אפא]—

* בַּת אָבוֹת (Tochter vornehmer Ahnen, eine Vornehme) במ״ר פ״א ראה ענייה יתומה בת אבות וכ׳ זו בת אבות היא צנועה היא וכ׳, פי׳ בת טובים מבתי אבות, והזכר בר אבהן עיי״ע — ירו׳ כתוב׳ פ״ב דכ״ו ע״ד ר׳ חייה בר יוסף שלח בת איתתיה צ״ל בתר איתתיה, וכ״ה בירו׳ סוט׳ פ״א דט״ז ע״ג. — ירו׳ גיטי׳ ספ״ט ד״נ רע״ד לא בא קומי רב כ בת יווני מיומוי וכ׳ וט״ס וצ״ל כמו בדפ׳ זיט׳ כתב יוני.

* בַּת אַבָּא סוּרָאָה (die Tochter des Abba Surâh oder aus Sura) כתובי׳ ל״ט: רב פפא אמר אמרה לי בת אבא סוראה, סנהד׳ י״ד: כגון רב פפא ובת אבא סוראה ופירש״י אשת רב פפא היא. ונראה שאבא מעיר סורא בבבל. עיי״ע סורא.

* בַּת אוֹר בל״ע اوز, اوار die Tochter der Flamme, d. h. Heizung) שבת כ״ה רע״ב תתן לו (דברי׳ י״ח, ד׳) לו ולא לאורו מכלל דבת אורו הוא פי׳ דבר הראוי לו לאכול ולא לתת לאורו להסיק ובת אור פי׳ ראוי להסקה. פי׳ אור בל״ע שלהבת.

בַּת אֲחוֹתוֹ (seine Schwestertochter) בפ׳ המביא גט שני בגמ׳ נכתב ביום (י״ז.) איתמר מפני מה תיקנו זמן בגטין ר׳ יוחנן אמר משום בת אחותו פירוש[5]) כיון שאין טורפין בזמנו של גט לא ממשעבדי ולא מבני חרי למה לי למיכתב ביה זמן ר׳ יוחנן אמר משום בת אחותו

---

[1]) כ״ה בדפ״ר ובאו״ז הלכ׳ ברכת המוציא סי׳ קמ״א בשם הערוך. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב ו״ו וכ״ה באו״ז שם. [3]) כ״ה באו״ז וג״ל שהוא קיצור תחת בארץ ישמעאל אבל בדפ״ע כתוב בארץ ישראל ועיי׳ בסוף הע׳. [4]) כ״ה בכ״י ו״ה ה״ב ודפ״ר, ובשדפ״ע הגי׳ בבישות. [5]) כ״ה בכ״י ו״ו וה״ב אבל בדפ״ע נשמט בטעות.

דזימנין דזניא ומחפה עליה [וכן פירש"י ד"ה מפני ירו' (גיטי' פ"ד הל"ג דמ"ה קלסע"ג ועיי' תוי"ט גיטי' פ"ב מ"ב) מעשה באחד שהיה נשוי בת אחותו וזינתה עד שהיא אשת איש ועמד וגירשה והקדים זמן הגט אמר מוטב תידן כפנויה ואל תידון כאשת איש. זה המעשה בירו' בפ' השולח גט לאשתו. בר"ג דפ' אלו הן הנשרפין (סנהד' ע"ו: יבמו' ס"ב: ילקו' ישעי' נ"ח רמז שנ"ה) ת"ר האוהב את שכניו והמקרב את קרוביו והנושא את בת אחותו וכ'. * [אחי"ה וכ"ה נאמ' נדרי' פ"ח מ"ז היו מסרבין בו לשאת בת אחותו ופי' רע"ב מפני שהיא בת גילו ועיי' עוד טעמים אחרים הובאו בתוי"ט שם ד"ה לשאת. וגם אצל פרסיים זכות גדולה היתה לשאת בת קרובים עיי' מאמרי על ספר טוביה במ"ע ג"ג ח"י צד ס"א ואילך] —

בַּת אַחַת (מל"מ בַּת פי' מִדָּה כלו' במדה אחת (ein Maas = auf einmal

מסכת יומ' ס"פ אמר להם הממונה (ל"ח:) היה כותבה בבת אחת. פי' בפעם. * [אחי"ה וכנ"ה בחולי' פ"ב מ"ג התיז את הראש בבת אחת ושם והתיז שני ראשי' בבת אחת, יבמו' ל"ג. מליקה בבת אחת, ושם: איסור בבת אחת, ושם: איסור בת אחת, ב"ק ע"ג. העידו בבת אחת ושם: עדות אחת בבת אחת, מנחו' כ"ד: התם בבת אחת הכא בזה אחר זה, תנחומ' סוף חוקת אני מבערן מן העולם בבת אחת, במד"ר פ"ד לא היו משפילין אותה בבת אחת ועיי' עוד ע' בת ראש ובעצם וראשונה הוראת בת אחת מדה אחת ולשון ערומים בחרו להם רז"ל כמאמר הכתוב (ישעי' ה', י') יעשו בת אחת, והרחיבו שימושו על כל הנעשה בזמן אחד עיי' משפט הלשון והמשנה מהרב הח' מהור' איה"ו צד כ"ח]—

בַּת אַרְעָא (= בַּתַּארָא בל"ע بثر (Beule, Geschwür

בפ' במה אשה בסלע שעל הצנית (שבת ס"ח:) מאי צינית בת ארעא [פי'] מכה שתחת הרגל מ"ש שמשימין סלע של כסף עליה אילימא דאקישא מעלי לה כלומ' כל דבר שהוא קשה מועיל לה ליעביד ליה חספא כלומ' טס של חרס שקשה אלא משום שוכתא[1] כלומ' שהוא כסף מלש' נסכא[2]. נעביד ליה טס של כסף אלא משום צורתא נעביד ליה פולסא כלומ' מטבע של נחושת שכן בל' ישמ' קורין לפולר[3] פלס[4] אמר אביי ש"מ כולהו מעלי לה ולא משכחת לה מילתא דאית בה כולהי אלא סלע דאקישא וצורתא ושוכתא. וי"א שוכתא חלודה כמו דאישתוך שפי (ב"מ כ"ו.). * [אחי"ה ושם הגי' דשתוך וכ"ה בכ"י ל"ד כאן אבל בע' שתך תפס רבינו ג"כ גי' דאישתוך וכפי' י"א אי' ג"כ ברש"י ולועז רוי"ל פי' חלודה rouille ובשבת נ"ב: ד"ה חלודה: רואיירא"ה וביומ' ל"ח: ד"ה רקיבות: רדוליא וצ"ל רולי"א עיי' ערך חלד ג'. ובענין בת ארעא והובא כן בע' סלע ב', צינית. ושוכתא נ"ל שעיק' הגי' בתארא וכ"ה באמת בדפ"ר ע' צנית בל'. ערבי אלבתר וכ"ה בכ"י ו"ו וה"ב וק"ט, ובדפ"ע אי' אלכתר ודע שיש לקיים שתי הנוסחאות וטעם بثر כמו حب אבעבועות ומין שחין הוא. ובע' צנית הביא רבינו ירו' שבת פ"ו הל"ו ד"ח ע"ג צינית פודגרה = ποδαγρα, ולולי מסתפינא הייתי אומר כי מלת בת ארעא הוא שיבוש מתיכת פדגרא אבל ברי"ף פ"ו בשבת ראיתי בת ארעא פי' בלש' ישמעאל פצה אל"אר"ץ והוא בל"ע فضة الارض כלומר חתיכת צור וסלע של ארץ וא"כ פותר צינית מל' ציני הר הברזל (סוכ' פ"ג מ"א) כלומ' קשה כסלע וכן נקראת בל"ע חרסית של אדמה بنت الارض והוא בת ארעא. ורש"י פי' בת ארעא מכה שהיא תחת פרסת הרגל וכ' והוא כפי' רבינו] —

בַּת בִּירְתָּא (= בַּת בְּרֵיתָא בל"פ ابريز kleiner (Kanal בר"ג דכל הבשר (חולי' ק"ז.)

כי פליגי דפסיק מיניהו[5] בבת בירתא פי' כגון שלל לאנפיה. (א"ב ענין מלה זו בת בור כלומ' בור קטן ובעל הע' כיוון למימרא דר' יוחנן (ב"ק ס"א. עיי"ע שלל ג') מאי שלולית אמת המים המחלקת שלל לאנפיה). * [אחי"ה ורש"י פי' חריץ קטן וכ"ה אמת כי בל"פ אבריתא טעמו צינור וחריץ מים ועיי"ע בריז, ומצאתי און לי בפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגייליקי' דף שכ"ב ע"ב) וז"ל בבת בירתא כלומ' שהיו עושין בצדי הנהר כמו צנורות שהולכות לשדות ומשקי מהם שדותיו דלא היו המים במקום רבותא דנהרא אלא בצינורות דהיא בת בירתא עכ"ל] —

* בת גינם, בת גנִיסים עיי"ע גנס.

* בַּת גִּשְׁתָּא עיי"ע גשתא ב'.

* בַּת דוּמָה עיי"ע דומה ב'.

* בַּת הָכִי (von solcher Beschaffenheit) סנהד' כ"ה: בהמה בת הכי היא, והזכר בר הכי עיי"ע כלומר ראוי לכך, מן אותה תכונה הוא.

בַּת חוֹרִין (לפי' רבינו Edeltochter ולפע"ד מל"פ کوری Blindheit וכן בת מלך העתקה

[1]) בל"ע סיגים של כסף נקרא شحت [2]) עיי"ע נסך ב': [3]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב ופאריז וכ"ת בדפ"ר, ובדפ"ע הגי' למטבע ועיי"ע פלר. [4]) فلس פי' מטבע של נחושת. [5]) בנר"ג דפסקינהו.

של מלת kavan ופי׳ בלשון בקטרי׳ מלך ועוֵר) היא זו ומקפדת[1]) עד ג׳ פעמים[2]) בפרק ח׳ שרצים (שבת קי״ט.) בגמ׳ אין עושין הילמי פי׳ רוח רעה ששורה ע״ג העין יש לה כבוד ברוחות כבן חורין בבני אדם ואינה עוברת עד ג׳ פעמים[3]) והיא נקראת בת מלך ופוך מעבירה. *[אחי״ה ואת אשר נ״ל כי בת חורין ובת מלך שניהם פתרונם בל״פ עורון כי חורין בל״פ החדשה פי׳ עורון עיי״ע ברירי ומלך העתקה עברית של לש׳ בקטרית הרשומה (עיי׳ יוסטי צנדל״ק צד פ״א:) שענינו מלך ועוד ולשון ערומים בחרו רז״ל כי בת חורין ובת מלך מלבד הוראתן האלה רומזין על הוראת גדולה וייחוס שמקפדת על נקיון וכל זה הראיתי לדעת במ״ע Izr. Közlöny 1869 זה עשר שנים ונעלם זה מעיני החכ׳ ברילל שכתב כן במ״ע יאהר-ביכער ח״א, קנ״ח בשם עצמו. ועיי״ע ע׳ בת מלך]—

* **בַּת חוֹרִין** (die Freie) עיי״ע בן חורין.

* 1 **בַּת יוֹמָה** (eintägiges Mädchen) ירו׳ קדושי׳ פ״ג דס״ד רע״ב בת יומה מתקדשת בכסף וכ׳ והזכר בר יומיה ובן יומא עיי״ע.

* 2 **בַּת יוֹמָא** (an demselben Tag) ע״ז ע״ו. קדירא בת יומי׳ דלאו נותן טעם לפגם הוא.. גזירה קדירה שאינה בת יומא משום קדיר׳ בת יומא וכ׳, פי׳ מאותו היום שבישלו בקדיר׳.

בַּת מִזְגָא חַמְרָא (Vogelname, eig. Wein-mischers Tochter, οἰνάνθη) שריא כפ׳ אלו טרפות בגמ׳ סימני העוף (חולי׳ ס״ג רע״א) פי׳ שם עוף. *[אחי״ה ויש מין עוף שנקרא מנוון יין אצל אריסטו בל״י הרשומה ועיי׳ הרב החכם לעווינזאהן זאאלאגיע קפ״ו ועוד יש להעיר כי שם עוף אחד נקרא בל״ע مزقة]

* **בַּת מְחוֹזָא** בגיטי׳ ס״ח סע״א עיי״ע נטלא, וע׳ נקד ב׳.

* **בַּת מִינָא** (von derselben Gattung) ע״ז כ״ח סע״א ליתי עינבתא בת מינא (ועיי״ע גנדר) פי׳ מאותו המין ודומה לו.

* **בַּת מַלְךְּ** (פי׳ כמו בת עין ובל״ע بنات العين die Königstochter bildlich für Auge, Pupille und Thränen) תוספתא ב״ק פ״ט הכהו על מוחו וירדו מים וחפו את עיניו ויצאו בנות מלך וסימא[ו] את עיניו יצא בן חורין ופי׳ בעל מגן אברהם אפשר דבת עין קרי הכי. ויפה פי׳ וג״ל להסבירו כי בת מלך בדרך משל נאמרה כי הראש נקרא מלך כ״ה בפירוש באבות דר״נ פל״א מלך באדם ראשו וכן בבה״ג רפ״ה מהלכ׳ ברכו׳ ד״ה. וליתני מתוך כובד הגוף כיון דאמר מר ראש מלך על כל האיברים וכ׳. וא״כ בת מלך הושאל לכינוי העין וכמדומה לי שכן כתוב בתשו׳ הרשב״א. ובנות מלך שוה עם בנות עין וטעמו בל״ע אישון ובבת עין וגם טעמו דמעה, עיי״ע בת עין. וא״כ שיעורו ויצאו בנות מלך שיצאו בבות עיניו מחורן וסימאו את עיניו יצא בן חורין וכן אמרינן בקידושי׳ כ״ד: וב״ק צ״א, וצ״ח. היכהו על עינו וסימאו עבד יוצא בהן לחירות. ועיי׳ ירו׳ כלאי׳ פ״ח הל״ב. ומעתה זכינו להבין גם מאמר הש״ם וקצת הובא בע׳ בת חורין אמר ר״י פוך מעביר בת מלך ופוסק את הדמעה ומרבה שיער בעפעפים (שבת ק״ט. וכ״ה במנו״ה סי׳ קי״ט וסי׳ שי״ד ובפסקתא עניה סוערה פסדר״כ צד קל״ת נשתנה הסדר ע״ש) והנה לדעתי הדיבור ופוסק את׳ בא מגליון לפנים לפרש מהו פוך מעביר בת מלך ובאמת לי׳ בכ״י א״פ ופוסק את הדמעה (עיי׳ ד״ס שבת צד ק״כ.) וטעם מעביר בת מלך ממש פוסק את הדמעה ואולי י״ל שמלת מלך ל״ע ملك היא וענינה מים. והראיה שכן שיעורו כי הפוך (fucus) סגולה להפסקת מי העין הנוזלים ממה שכתב פליניאוס ל״ג, ל״ג ממין כחול עינים הנקרא stibium כי ע״י פוסקת נזילת מי העין והדמעה. ועוד מצאנו בע״ז כ״ח. עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת.. כגון מאי (כלומ׳ איזה חולי העין).. כגון רירא דיצא דמא דימעתא וכ׳. עיי״ע רר, דץ א׳. ועוד אי׳ בקידושי׳ כ״ד: הרי שהיה רבו רופא וא״ל לכחול לו עינו וכ׳ וגם בשבת פ׳. הבדיל בין כחול לרפואה ובין כחול לקשש עיי״ש. והשתא דאתינו להכי לא הוצרכנו לומר שבת מלך שוה בהוראתה עם בת חורין ועוד כי במקום בת מלך צ״ל בת חורין כדאי׳ בדפוסי׳ הישנים ברש״י. ואולי בהיפך י״ל שגם בת חורין היא כמו בת עין כי י״ל חורין הוא ל״י κούρη, κόρη פי׳ בת ובתולה ונקרא כן עוד בבת עין בל״י. ודי לחכימא רמיזה. ובעל חלוץ ח״ח, ק״י הפליא לטעות וכן בעל המשביר בספרו המלואים צד י״ד. ועיי׳ עוד מ״ש פערלעס במאמרו עט״ש צד ס״ד. ומה דמשתמש ר״י בשבת בדיבור בת מלך תחת בת עין נ״ל כי נגרר אחר ל״מ אשריך ארץ שמלכך בן חורים

[1]) כ״ה בכ״י ויו ל״ד וה״ב אבל בדפ״ע במ״ס ומפקדת. [2]) וכ״ה הגי׳ במנו״ה סי׳ קי״ט וסי׳ שי״ד ובכ״י מ׳ על ג׳ פעמים וצ״ל עד וכן משמע מחי׳ חר״ן ובנו״ג עד שירחוץ ידיו ג׳ פעמים. [3]) וכן כתב הר״ן בחי׳ בשם ר״ח ז״ל עיי״ש.

(קהלי׳ י׳, י״ז) ויען שקורא תנא קמא בת עין ע״י בת חורין קראו ר״י בת מלך.

בַּת נִירָא (בל״ם וכן בל״ע نير Weberfaden, (Kettenaufzug בר״ג דפ׳ ר״א אומר האורג (שבת ק״ה.) מאי בנירים[1]) אמר אביי תרתי בבת נירא וחדא בנירא[2]) פי׳ כד אזלא נירא תרי זמני סחור סחור נקיט חדא זמנא מאותו חוט עבה שהולך בעבר על הנירא[3]).

* בַּת נַעֲמִיתָא (=נעמיתא בל״ע نعامة (Strauss מ״ק כ״ו. אתאי בת נעמיתא בעא למבלעי׳ (ר״ל הטוטפות). ובירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ג: הגי׳ אתת נעמיתא וחטפת תפילוי וכו׳. ועיי״ע ע׳ בץ ב׳ וע׳ נעמה, פי׳ בת נעמיתא ונעמיתא היענה ובת היענה וכ״ה בל״ע.

* בַּת עַיִן (Augapfel, Pupille) שמ״ר פ״ל לפי שחביבין ישראל כבת עין העליונה שנא׳ (זכרי׳ ב׳, י״ב) כי הנוגע בכם נגע בבבת עינו אלו הסופרים והחכמים שתיקנו הסייג הזה כלומ׳ שכינו הכתוב כביכול כלפי מעלה שצ״ל בבת עיני וזה אחד מן י״ח תיקוני סופרים ועיי״ע כבד א׳ ומ״כ לב״ר פמ״ט ומנחת שי לזכרי׳ ב׳, י״ג, וילק׳ זכרי׳ רמז תקס״ט כי (כל הנוגע בם כנוגע בבת עינו) [וצ״ל כי הנוגע בכם נגע בבבת עינו] בבת עין לא נאמר אלא בבת עינו ע״כ ופי׳ בת עין כמו בבת עין והוא כמו אישון בת עין (תהלי׳ י״ז, ח׳) אל תדם בת עינך (איכי ב׳, י״ח).

בַּת עֵינָא (Loch im Mühlstein; בל״ע عين Loch, (durch welches Wasser fliesst בפ״ק דמשקין בגמ׳ מכבשין (מ״ק י׳.) מאי מכבשין ר׳ יחיאל אמר בת עינא, פי׳ נקב שבאמצע ריחים. * [אחי״ה וכ״ה בפי׳ רש״י וכן עינו עין של תנור, עין של כירה וכ׳ בכלי׳ פ״ח מ״ז עיי״ע עין א׳] —

בַּת צִידְעָא (בל״ם צדעא, בל״ע صدغ der untere Theil der Schläfe und das Haar (daselbst בפ׳ המוציא יין (שבת פ׳:) מאי כלכול ומאי אנדיפי אמר רב צדעא ובת צדעא. ובס״ג דפ׳ חזקת הבתים (ב״ב ס׳:) עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט מאי היא אמר רב בת צידעא[4]) ובתשובות כתב בת צידא[5]). פי׳ כשהאשה קולעת שערה כולן משיירת ממנו דבר מועט בין אזניה לפדחתה כנגד צדעיה ומביאה סיד טרוף כשהוא חבוט וטחה אותו שער ואינה קולעת אותו אלא מטילה אותו כנגד פניה זה עושה בת עניים אבל עשירה שורקתו בבשמי׳ בשמן טוב שיתחברו שערות זו בזו ולא תהיינה כאבילות ויתייפו. * [אחי״ה ועיי״ע אנדיפי ומ״ש]—

☞ בַּת קַבְרִייא (או שבוש תחת קרביא בל״י Krähe, κόρβος, corvus ורו׳ Rabe או מל׳ קבר Grabvogel, Eule ועיי׳ עוד כפנים) מדר׳ אסתר פ׳ בהראותו את עושר (א׳, ד׳ ועיי׳ א׳, ט׳) בין מדידיה[6]) בין לא מדידיה מתגלגלת בת קבריא עיי״ע צרצרא. * [אחי״ה ושם פי׳ ר״ב בסוף הע׳ והוא עוף המתפאר באברה ונוצה של עופות אחרים ע״כ וכעין זה מספר משל של איזוף מן העוף זרזיר והוא צרצרא עיי״ע שממנו נאמר מאמר קרוב לזה במד׳ אסת׳ א׳, ט׳ וא״כ נוכל לפרש המלה בהיפך האותיות כמו קרבייא שהוא בל״י ורו׳ הרשומה זרזיר ועוד י״ל שנגזר מן לשון קבר והוא כעין ינשוף שמקונן על הקברים עיי״ע בר אביו ובר קפיו ובעל מ״כ מצא בכתב ישן נושן "קברין שקנן על שפת הים" ולפי זה נוכל להשוותו עם שם עוף של מים שנקרא בל״ע קברון, אלקבר, غبرون, الاغبر, ועוד נקרא בל״ע עוף אחד ממש כמלה הנ״ל قبرة ובלא״ש Lerche והבוחר יבחר. ומי שמתגאה בדבר שאינו שלו יכונה עוד בדבור המתגאה במלית של ת״ח, עיי׳ ב״ב צ״ח: ילק׳ חבקוק רמז תקס״ב] —

בַּת קוֹל (א׳) בת (ברת) קלא בל״ם Echo, Widerhall (ב׳) מל״ע بث מגלה ומפרסם וא״כ בת קול גלוי ופרסום או ע״י אנשים או ע״י שמים ונוכל להעתיקו: (1 das Kundgeben, Offenbaren der Stimme der Menschen (vox populi); (2 das Kundgeben Gottes = himmlische Offenbarung, וכן בל״י θείη ὀμφή קול אלוה) בפ״ק. דברכות ירו׳ (פ״א סהל״ד עיי׳ עירו׳ בבלי ו׳: והתוספ׳ שם ד״ה כאן) קודם שיצאת בת קול הרוצה לעשות כבית הלל בקוליהן וכחומריהן עושה כבית שמאי עושה לאחר בת קול העובר על דברי בי״ה חייב מיתה היכן יצאת ב״ק ר׳ ביבי בשם ר׳ יוחנן אמר ביבנה. * [אחי״ה הא לך מסורה יפה וסדורה על בת (ברת) קול שנמצאת במקומות האלה א׳) בתרג׳ ירו׳ א׳ וב׳ לבראשי׳ ל״ח, כ״ו; תרג׳ ירו׳ א׳ וב׳ לבמדב׳ כ״א, ו׳; תר״י א׳ לדברי׳ כ״ח, ט״ו; ל״ד,

[1]) כ״ה ג״כ בשבת דפ׳ שונצי׳ וויניצי׳ ר״פ יושטי׳ ובאסי. [2]) ובדפ״ר ופיזו׳ וויניצי׳ הגי׳ בכורא וכן הובא בע׳ כר ז׳ אבל בכל זאת ט״ס הוא ועיי׳ עוד ע׳ כר ז׳ גי׳ כל״ו ו״ו ומ״ש. וגי׳ בבת נירא אי׳ ג״כ בכ״י מ׳ וא״פ וכן הגיה הב״ח והמהרש״ל בדפ״ר ועיי׳ ד״ס שבת צד קי״ד: [3]) ורמ״ל הרכיב בדברי הערוך פי׳ רש״י בלי לעשות היכר והטעה את הקורא. ועיי׳ עוד ע׳ נר ה׳. [4]) כ״ה רק בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב, אבל בדפ״ע חסר. [5]) וכ״ה פעם אחת בפי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב. [6]) בדפי׳ אמ׳ בט״ס מדיריה אבל בנכון בע׳ צרצרא.

ט״ו; תרג׳ שה״ש ב׳, י״ד; ד׳, א׳; איכ׳ ג׳, ל״ח; אסת׳ ה׳ י״ד; ב׳) מכילתא יתרו מסכתא דעמלק פרש׳ ב׳. ספרי לדברי׳ ל״ד, ה׳ פסקא שנ״ז. ג׳) משנה יבמו׳ ט״ז, ו׳; אבות ו׳, ב׳; ד׳) תלמוד ירו׳ ברכו׳ הנ״ל, ירו׳ פאה פ״א הל״ה; ירו׳ כלאי׳ פ״ט, הל״ג (כתובו׳ פי״ב הל״ג) שבת פ״ו הל״ט; חגיג׳ פ״ב הל״א; מ״ק פ״ג הל״א; יבמו׳ פ״א הל״ו; קידושי׳ פ״א הל״א; סוט׳ פ״ג הל״ג; שם פ״ז הל״ה; שם פ״ט, הל״ג (תוספתא סוט׳ פי״ג) שם פ״ט הל״ז; ע״ז פ״ג הל״א; סנהד׳ פ״י הל״ב הוריות סוף פ״ג. ה׳) תלמוד בבלי ברכו׳ ג׳. י״ז: נ״ב. ס״א:; שבת י״ד: ל״ג: נ״ו: פ״ח. קמ״ט:; עירו׳ ו׳: ז׳. י״ג: כ״א: נ״ד:; פסחי׳ קי״ד.; חגיג׳ י״ג. י״ד: ט״ו.; מ״ק ט׳. ט״ז: י״ח:; ר״ה כ״א:; יומ׳ ט׳: כ״א: (רש״י ד״ה שלמא) כ״ד: כ״ט.; מגילׄ׳ ג׳. י״ב. כ״ט. ל״ב.; יבמו׳ י״ד. קכ״ב.; כתוב׳ ע״ז: ק״ג: ק״ד.; גיטי׳ נ״ו: נ״ז:; סוט׳ ב׳. י׳: י״ג: כ״א. ל״ג. מ״ח:; ב״מ נ״ט: פ״ה. ושם: פ״ו.; ב״ב ג׳: נ״ח. ע״ג:; ע״ז י׳: י״ז. י״ח.; סנהד׳ י״א. כ״ב. ל״ט: צ״ד. צ״ו: צ״ט: ק״ב. ק״ד:; מכות כ״ג:; הוריו׳ י״ב.; חולי׳ מ״ד. פ״ו. פ״ז.; כריתו׳ ה׳: ו׳) ב״ר פל״ה פס״ז פע״ט, פפ״ה שהש״ר פ׳ לריח פ׳ התאנה, פ׳ אם חומה; איכ״ר ריש פתיחתא; קהל״ר פ״ט פ׳ כל אשר ופ״י פ׳ חופר ופ׳ תן חלק (ברת קלא) אסת״ר פ׳ ויאמר לה המלך; שמ״ר ספכ״ח וספכ״ט, ופ״ל; ויק״ר פ״ו, ספי״ט, פ״כ; במדב״ר רפי״ד, דב״ר פי״א. מד׳ שו״ט מזמור צ״ג וילק׳ תהלי׳ רמז תתמ״ח; רות רבה פ׳ ליני — ואם נביט בעינים פקוחות בכל מאמרי׳ של הציונים הנ״ל אז מן הנחוץ ליעד שלש הוראות לדבור בת קול א׳) הֵד הֶרִים וכן פירש הרד״ק (בשרשים ועיי׳ עוד ליחזק׳ ז׳, ז׳) הקול היוצא בין ההרים כשאדם נותן קולו שם שילך אותו הקול עד מקום כלותו וישוב לאחור וישמע הקול ההוא בעצמו ואותו הקול נקרא הד הרים. ובלע״ז אֵיקוֹ echo. ובזה הענין מובן המדרש שמות רבה ספכ״ח קול גדול ולא יסף (דברי׳ ה׳, י״ט) ר׳ יוחנן אמר קול אחד נחלק לז׳ קולות . . רבנן אמרי שלא היה לו בת קול וכ׳ פי׳ לאותו קול של סיני לא היה לו קול הד וזהו לא יסף עיי׳ מ״כ שם ועל זה הציון העירני ידידי הרב החכם מוהר״ר יעקב גרינוואלד וכן ראיתי אח״כ בספר שבלים מלא על כל גדותיו מדברים נעימים שהביא הרב המחבר ידידי החריף מוהר״ר משה דוד האפמאן בספר הנ״ל צד נ׳ המדרש שמות רב׳ ספכ״ט קול גדול ולא יסף א״ר שמעון בר לקיש מהו ולא יסף אלא כשאדם קורא לחבירו יש לקולו בת קול והקול שהיה יוצא מפי הקב״ה לא היה לקולו בת קול ועיי״ש כל המדרש. ועוד אני מוסיף להביא ראיה שבת קול שיעורו קול ע״י הד ממה שאי׳ בשהש״ר פ׳ לריח מה השמן הזה אין לו בת קול כך ישראל אין להם בת קול בעוה״ז אבל לעוה״ב כתיב וכ׳ וע״ש מ״כ. ועל פי שלשה עדים יקום דבר כי בת קול מורה קול ע״י הד ומן התימה שכן כתבו בעלי התוס׳ לסנהד׳ י״א. ד״ה ב״ק בשם עצמם מבלי שהזכירו המדרשי׳ הנ״ל ואלה הם דבריהם: . . מתוך אותו קול יוצא קול אחר כמו פעמים שאדם מכה בכח ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק ואותו קול היו שומעין לכך קורין אותו בת קול עכ״ל. ומוציא אני גזרת המלה מל״ם ברת קלא שענינו קול ע״י הד וכן אי׳ הגי׳ ברת קול בתרגומים ובאיזה מקומות של ציוני הירו׳ הנ״ל. — ובקהל״ר פי״ב פ׳ ביום שיזעו שמשם בת קול יוצאת צ״ל קול יוצא עיי׳ ויק״ר פי״ח. ב׳) בהוראה שנית פתרון של בת קול קול בני אדם שע״י נגלה והוברר דבר אחד ומורגל בפי כל והוא כמו קול דאמרי אינשי וראיה מופתית להשערה זו מהך דאי׳ בב״ר פס״ז בת קול אומרת הרבה סייחין מתו ונעשו עורותיהן ע״ג אמותיהן ובסנהד׳ נ״ב. כתוב תחת זה הגי׳ היינו דאמרי אינשי נפישי גמלי סבא דטעיני משכי דהוגני עיי״ע הגן א׳ וע׳ אינשא — ואם הוברר ונגלה דבר מה ע״י שמים נקרא ג׳) הבת קול בהוספת כנוי הייעוד מן השמים כמו בסנה׳ י״א. סוט׳ מ״ח: חגיג׳ י״ד: ושמ״ר פ״ל ע״ש היטב. וזהו מן המדרגה למטה מן רוח הקודש ופחות מן הנביאות כגון ביומ׳ ט׳: נסתלקה רוח הקודש מישראל ועדיין היו משתמשין בבת קול. ובזה הענין ברוב הציונים שהובאו לעיל. ובשתי הוראות האחרות נ״ל ברור לגזור המלה בת מל״ע הרשומה וטעמה מה שנגלה והוברר. ראה זה חדש הנה זאת חקרנוה ואתה דע לך. ובטרם אכלה לדבר מזה הענין אעריך לקורא מבין דעות גדולי חקרי לב ובראשם התייר הגדול רש״י ז״ל שפי׳ לסוט׳ ל״ג. בת קול: אותה מדה הממונה על כך יודעת בשבעים לשונות מפני שעשויה להשמיע והיא משתלחת לכל הלשונות פעמים לזה ופעמים לזה ע״כ [1]). וקרוב לזה כתב בעל התשבי . . ובעלי הקבלה אומרים שהוא קול של מדה אחת הנקראת קול. עיי״ע בת קול בתשבי. וכן כתב ר׳ ליפמאן בס׳ הנצחון:

[1]) ומצאתי און לי לקצת פירש״י משמות רבה ספכ״ח קול אחד נחלק לז׳ קולות והם נחלקים לע׳ לשון וכ׳ ע״ש.

ופירושו של בת קול מדתו של בת קול. והרמב"ם במו"נ ח"ב קל"ס פמ"ב כתב בת קול שזכרוה חכמים תמיד והוא ענין אחד ילוה לאיש שאינו מזומן ופירשו הרב שם טוב: לפי דעת הרב ב"ק הוא שיהיה אדם חזק הדמיון באופן שיחשוב קול חוץ לנפש ע"כ. והמליץ המפואר ר"י הלוי בכוזרי ח"ג, י"א. מ"א. ע"ג חֲשב ב"ק למדרגה מִמטה לנבִיאות וכן הרמב"ן לשמות כ"ח, ל' והרב בעל תוי"ט ליבמו' פט"ז, מ"ו והרב בחיי פ' זאת הברכה. וקרוב לזה כתב הרלב"ג לשמואל א' י"ח. ז', והנה זאת המדרגה מההודעה יקראו רז"ל ב"ק ואחשוב שהיא חלק מה מהקסם השלם-עכ"ל] —

* בת ראש (auf einmal, plötzlich אולי בתיבה אחת בתראש ונתקצר מן באתראש מל"י ἄθρους והבית שמושית) יומ' ל"ח: ירו' שקלי' פ"ה דמ"ח קלסע"ד עד שהיָו אחָיו הכהנים נזקרין בבת ראש לאחוריהן (ובירו' רק בבת ראש) ובשהש"ר פ' מי זאת הגי' נסקרין בבת ראש לאחוריהם, סוכה י"ד: כדי שיזדקר בה גדי בבת ראש עירובי' ט"ז. כדי שלא יִזדקר הגדי בבת ראש, יומא ס"ז: זורקו בבת ראש עיי"ע זקר א' ששם הביא רבינו. הציונים מעירו' סוכ' ויומ' בלי פי' המלה הזרה וגם רש"י באר רק לפי הענין בעירו': להדיא בלא עכוב, ובסוכ' בהדיא ובריוח ולא זכיתי להבין מאין בא לו ביאור כזה בכונת המלה כי בכל מקומות הנ"ל ענינו בפתע פתאום ובבת אחת ובאמת בכ"י מ' לעט' (ד"ס צד נ"א: ובכ"י ב' מינכ' לסוכ' (ד"ס צד כ':) ובאו"ז הלכ' עירו' ססי' קכ"ד, ובכ"י מ' לעירו' (ד"ס צד כ"ד.) במקום בת ראש הגי' בבת אחת ולפי זה היטב יש להמציא המלה מל"י הרשומה שענינה פתאום ובבת אחת והמלה צ"ל בתיבה אחת בתראש ואלף נבלע' במקום באתראש (וקצת מזה ראיתי בספר המשביר) ומתוך חסרון ידיעת המלה הזרה הפרידו הסופרים בין הדבקים ושבשוה.

בַּת תְּיְהָא (בל"פ تيهو = ثهى eine kleine Oeff-nung im Spunde des Fasses) כבר פי' בע' תיהא. * [אחי"ה ר"ל בע' תה ד' ושם פי' רבינו בטוב טעם ודעת נקב, וכ"ה ברש"י לע"ז ס"ו: וכן ענין, המלה הרשומ' בל"פ נקב וחור. ומלת בת תורה לשון קטנות כמו בת צידעא עיי' ערכו] —

בָּת (בל"ע بَات וכן בל"ס בָּת משורש בִּית, בּוּת פי' לן (übernachten, weilen) דינא בטל דינא בחלק במעשה דסנחריב (סנהד' צ"ה. ילקי ישעי' י' רמז רפ"ד) פי' לָן הדין בטל הדין, בת טות בר"ג דפ' ערבי פסחי' (ק"ז.) פי' לן בתעני'. (וא"ב פסוק בדניאל (ו', י"ט). תרג' והוא לן בלילה ההוא (אונקלו' בראשי' ל"ב, כ"א) והוא בת בלילה ההוא) בת בקלנבו בגמ' דהנודר בשמו בפ' ד' מיתות נמסרו לבי"ד (סנהד' ס"ג:) (א"ב בעיר קלנבו ושמה על שם ע"ז). * [אחי"ה וכן דעת רש"י לסנה' שם ולי נראה שהיא עיר Χαλυβών Chalybon הַנזכרת אצל פתלימיאוס ע"א. כ', ל"ה ותכונתה במחוז Chalybonitis אשר בסיריא (פתלימיאוס ה' ט"ו) — ודע שבכ"י ו"ו על נכון נכללו הערכים בת דינא, בת טות ובת קלנבו לע' אחד וכ"ה בדפ' אמש' אבל בשדפ"ע בלי נכון נפרדו לערכים מיוחדים. וכנ"ה ברכו' ס': בת בדברא, תעני' כ"א. בת בהאי דירה ועיי"ע גן ב', סנהד' ק"ט, בעא למֵיבת, פסחי' מ"ב. דרש רב יהודה אשה לא תלוש אלא במים שלנו ע"ש כל הסוגיא היאך טעו אנשי פפוניא שכיונו במלת לנו על מים שלהם עד שאמר להם אנא במיא דביתו קאמינא[1]) ופירש"י דביתו תרגי של לנו. ובפַעַל: עירו' ע"ג. אתו ובייתו בבי רב, ושם: בייתו בביתיה. ונגזרה המלה מפעל בּוּת או בִּית עיי"ע וכ"ה בל"ע וסו']—

1 בַּת (Tochter) בפ' נערה שנתפתתה בגמ' בנין דיכרין (כתובי נ"ב:) בשלמא בנו בידו אלא בתו בידו היא פי' ומתמהינן[2]) וכי בתו בידו היא לתתה לאנשים וכי נקבה תסובב גבר. המשיא בתו לזקן והמשיא אשה לבנו קטן והמחזיר אבידה לנכרי עליו הכתוב אומר (דברי' כ"ט, י"ח) למען ספות הרוה את הצמאה (סנהד' ע"ו:[3]).

2 בַּת (מל"ע بَتّ Absonderung, Umzäunung או כמו בַּיִת Gehäuse עיי"ע בית, ג', ביתא א') בע"ז בפ' ר' ישמעאל בר"ג (נ'.) ובשביעית בפ"ב (מ"ד) מזהמין את הנטיעות וכורכין אותן וקוטמין אותן ועושין בתין עד ראש השנה, ירו' (שביעי' פ"ב דל"ג ע"ד) עושה להן בתים לצל והיא גדלה מחמתו. * [אחי"ה בירו' אי' לפנינו בית עושה לה צל והיא גדלה מחמתן וכנראה מפיה"מ לרמב"ם גם הוא סבר כי בית ממש משמע כן עשויין להסך מן הגשם והשמש שלא יזיקם אבל הר"ש פי' ועושין להם בתים גדר ע"ש וזה נ"ל

1) כ"ה בכ"י מ'. 2) כ"ה בכל כ"י וכ"ה בדפ"ר ודפ' אמש' אבל בדפ' פיז' וניצי' ובסיל בט"ס ומשמהינן. 3) ועיי"ע בת אחותו, ובדפ' אמש' כל הע' נשלב לע' בת אחותו.

עיקר כי בל"ע בת ענינו כן. ורע"ב פי' כשיטת הר"ש והרמב"ם מבלי להזכירם כדרכו] —

בְּתָא (= בּוּעְתָא ועי"ן נבלעת Anschwellung, Geschwulst) למפתח ליה בותא (סנהד' פ"ד:) כבר פי' בע' בועתא[1].

בתוותא (= מתוותא, מגובתא Mitte gr. μεσότης, ג für צ oder ז u. ב=ו vocalisch) בס"ג דח' שרצים (שבת ק"י:) ואי לא ליכול כרתי מבתוותא דמשרא ס"א מגובתא[2] פירוש מאמצע ערוגה. *[אחי"ה מלת פי' בנכון בכל כ"י ערוך וכ"ה בעה"ק שנ"ב אבל בדפ"ע נשמט. וכפי' רבינו אי' ג"כ בפירש"י וז"ל מאמצע הערוגה שהם חריפים ע"כ ואם כגי' כ"י ו"ו העיק' אז י"ל בוכתא וכצ"ל כ"י א"פ במקום בובתא ל"פ نُكْتَة כלומ' מה שמבושל כל צרכו וזה מה שכתב רש"י שהם חריפין כלומ' מבושלין וגמורין ובתכלית בישולן הכרתי' חריפין הן, ואם נדקדק פי' מאמצע אז י"ל שמלת בתוותא כמו מתוותא והוא ל"י הרשומ' וענינו אמצע ועל זה העיד ג"כ ס"א מגובתא כי ג' במקום ז' או צ' וחליפות כאלה מצויין הרבה בלשונות שונות וב"ת בתיבת מגובתא היא כמו הברה ארוכה תחת וי"ו] —

* **בִּתְיָה** (שם הפרטי Anhängerin Jah's על דרך בְּנָיָה פי' בֵּן יה) שם הפרטי כבר בד"ה א' ד'. י"ת בני בתיה בת פרעה. ויק"ר רפ"א אמר לה הקב"ה לבתיה בת פרעה משה לא היה בנך וקראתו בנך אף את לא את בתי ואני קורא אותך בתי . . בת יה. וסנהד' ל"א: לדזיו ליה כבר בתיה ופירש"י כמשה שהוא בן בתיה שגדלתו בתיה והוא ממש כפי' רבינו בע' זיו. וילק' משלי רמז תנ"ו בשם פסיקת' רב' בתיה בת פרעה בכורה בת פרעה היתה ובתפלתו של משה ניצולה. וידוע כי שמה של בת פרעה המצלת את משה אצל בן מתתיהו נקרא Θερμοῦθις וכן נקרא ג"כ במצרים מלאך המות ואולי כוונת זה הכנוי לדעת בן מתתיהו אפי' מלאך המות לא היה שולט במשה וסיפור כזה אי' בהרחבת דבור בסוף דברי' רבה עיי"ש.

בְּתוּלָה (1 Jungfrau, 2 jungfräulicher, unbearbeiteter Boden) בפ"ג בתוספתא שביעית[8] ג' בתולות הן בתולת אדם, בתולת אדמה בתולת אילן וכ' עד שהוא מגיע לסלע או לבתולה בפ' י"ו[4]) באהלות (מ"ד) פי' ארץ שלא נחרשה מעולם, בתולת שקמה בשביעי' בפ' בראשונה (פ"ד מ"ה) ובפ' המוכר את הספינה בגמ' זתים לקוץ (ב"ב פ':) פי' כל שלא החליפה. במגילי' איכ' נשים בציון ענו בתלת בערי יהודה (ה' י"א) נבוכדנצר הרשע כנס את כל חיילותיו וא"ל אלהיה של אומה זו שונא את הזנות הזהרו שלא תגעו באשת איש וכיון ששמעו אלמנותיהן של ישראל עמדו והשיאו את עצמן לאנשים והיו אומרות לשכיניהן לחמינו נאכל ושמלתינו נלבש רק יקרא שמך עלינו אסוף חרפתינו (ישעי' ד' א') בר מן תלת דאיתעצלן ולא עבדין ונתקיימה עליהן הגזירה נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה בתלת כתיב. *[אחי"ה בנוסח' באיכ"ר בשינויים ועיי' מ"כ שם. בסוט' כ"ב. בתולה צליינית Betschwester; ירו' סוט' פ"ג די"ט. בתולה ציימנית פי' שיושבת בצום. וציור בתולה במרכז גלגל המזלות (Sternbild) הוזכר בילק' פקודי רמז תי"ח וילק' מ"א ז' רמז קפ"ה ובפסיקת' רב' פ"כ] —

בְּתוּלַת הַוֶּרֶד (לפי' רבינו die unerschlossene Rosenknospe; לפי' רה"ג Streifen rosenrother Wolle ולפע"ד מל"ע بَتُول Rosen-baumzweig) בשבת בס"ג דפ' א"ר עקיב' (צ'.) בתולת הוורד אחת. פי' שושן סתום. רב האי גאון שונה פתילת הוורד[5]) שעושין מצמר גפן צבועה כמין וורד וקורין אותו וורד, וכן [בכתוב' בפ' המדיר בגמ'] וטווה בשוק (ע"ב:) וורד כנגד פניה פי' הגאון צמר אדום הצבוע בלכא[6]) וכיוצא בו כי הגון האדום קורין אותו וורד ובל' ארמי[7]) צמר אדום קורין אותו ורדא וזו האשה אם טווה ורד בשוק שהוא צמר אדום כדי להראות פניה כנגדו שנופל זיהורו על פניה הרי זה עזות מצח ופריצות. *[אחי"ה ע"כ דברי ר"ח הובאו בתוספ' כתובות הנ"ל ד"ה בטווה, ובכינוי הכבוד: הגאון כיון רבינו כאן על ר"ח ז"ל. ורש"י לשבת פי' בתולת הוורד: עלה של וורד בחור אחת עיי' בחידו' המאירי. ול"נ שהוא ל"ע כי בתול ענינו ענף ובזה הענין לפ"ד ג"כ בע' הבא אח"ז] —

בְּתוּלוֹת (מע' הקודם בל"ע بَتُول, بَتِيلة die zwei im Fussboden der Kelter sich befind-

[1]) עיי"ע בע ד' ומ"ש. [2]) כ"ה בכ"י ל"ד וה"ב, ובדפ"ע מכוותא ובגו"ג מכבתותא ובכ"י מ' ממכתוותא, ובכ"י א"פ מבובתא וברש"י דפ' שונצי' מבבתותא עיי' ד"ס שבת צד קכ"ב: ובכ"י ו"ו ערוך אי' מבוכתא. [3]) וכ"ה נדה ח': וירו' נדה פ"א דמ"ט. [4]) כ"ה בכ"י אבל בדפ"ע בט"ס י"ז. [5]) וכ"ה בכ"י א"פ לשבת עיי' ד"ס צד צ"ח. [6]) עיי"ע יניבא, ובמו"ע ע' לכא. [7]) אולי צ"ל ערבי כי כן הוא בל"ע وَرْدَة אדום.

(lichen Zweige, Stangen כפ' המוכר את הבית המוכר את בית הבד מכר את הים ואת הממל ואת הבתולות (ב"ב ס"ז: במשנ') פי' בגמ' (שם) א"ר יוחנן כלונסות של ארז והן מוטות כדכתיב (במדבי י"ג, כ"ג) וישאוהו במוט בשנים וכדתנן במסכת ר"ה (כ"ב:) מביאין כלונסות שהן עצים עבים וארוכים. *[אחי"ה ופי' הרשב"ם ובלע"ז קורין יזמיילין תאומים ויש מקומות שקורין שרור"ש אחיות ע"כ פי' בל"צ jumelles, gemelles תאומים; וכן soeurs ובל"ר sorores פי' אחיות וכן נקראין המוטות של בית הבד זה על זה, וזה ראיה לאמיתת גזרת המלה שענינו בל"ע הרשומה מוטות וענפי עץ עבים וארוכים] —

* בָּתַר (בל"ס אחר, אחר כן (hierauf, hinter, nach הרבה בתרגומי' (עיי' עמת"ר להחי' לעווי ע' זה) ובש"ס ד"מ ברכו' ה': בתר גנבא גנוב וטעמא טעים; חולי' ק"ה, עירו' כ"ה, ב"ב קע"ב, ב"ק צ"ב, ילק' תזריע תקנ"ג בתר עניא אזלא עניותא, ושם צ"ג, בתר מרי ניכסי ציבי משך; עירוב' מ"א, בתר רישא גופא אזיל. פסחי' פ"ד, בתר השתא אזלינן בתר בסוף אזלינן, קידושי' ע"א: זיל בתר אשתיקותא, ע"ז י': ליהוו למאן דבתרך דיהבי לבתראי דאתו בתרך עיי' פירש"י. ירו' דמאי פ"ב דכ"ג, ההוא דתנינן לבתרה, ירו' גיטי' רפ"ו דמ"ז ע"ד ולעתה בתקיה ארבעין זימני, וממנו נאצל התואר בתרא פי' אחרון גיטי' מ"ז, יומא בתרא, והקבוץ חולי' ק"ה: מיא בַתְרָאֵי פי' מים אחרונים, נזיר נ"ז: קמאי ובתראי. ועוד במקומות אחרים הרבה.

☞ בּוּתְרָא (בל"י Weintraube βότρυς βότρυον) יתר היך גופנא בותריה [1]) תרג' של בסרו (איוב ט"ו ל"ג) וכן נקרא בל"י אשכול ענבים]—

* בְּתַשׁ (בל"ע بطش zudringlich sein, in Jem. drängen) חולי' ז': מבתש ביה טובא ופירש"י מפציר ויפה פי' כי כן ענינו ג"כ בל"ע ועוד כתב רש"י ז"ל וחברו בשבועו' ל': אבל שם בנו"ג במש ביה בטי"ת ורבינו גורס כתש עיי"ע ורש"י לוחם נגד גי' זו באמרו מבתש גרסינן בבית ולא בכ"ף. ונפקא מיניה לדינא עיי' הגהת של הגרי"ב לשבועו' שם.

---

[1]) וכ"ה בכ"י תרג' עיי' עמת"ר להחי' לעווי ובנו"ג בותריה.

* * *

נשלם בסיוע נחלנו ממרום נשבית, הוחסל מספר הערוך ערך בית חסד לחייבים גומל, יזרזני בערך גימל. *[אחי"ה החרוז הזה אי' בקצת שנויים בכ"י ו"ו א' וב', ל"ד וב"ר. מלת נשלם לנכון רק בכ"י ב"ר וה"ב, בכ"י ל"ד אי' ניהלני ובכ"י ו"ו ב' ינחילני' וטוב הוא בכ"י ו"ו א' נחלנו; כונת ממרום נשבית על התורה עיי' תהלי' ס"ח, י"ט ותרג' ורש"י שם ועיי' שבת פ"ט. וילק' תהלי' רמז תשצ"ז. בכ"י ל"ד במקום יזרזני הגי' יורני. — ובכ"י ה"ב כ"ה הגי' נשלם ערך בית תהלה לאל חי, אתחיל ע' גימל בעזרת שדי ובכ"י לונדון של בריטיש מוזיאום לי' החרוזים אחר בי"ת]—

אות הגימל

* ג' אות שלישי בסדר א"ב ומספרו שלשה ומתחלף בדלי"ת שכנו הקרוב אליו ד"מ גור, דור; גוח, דוח; גונבא, גנובתא, דונבא; גלוסקמא, דלוסקמא; חרג, חרד; שגר שדר; וגם מתחלף בכ"ף וקו"ף ד"מ גשורא כשורא; זגוגיתא, זכוכית; גולפא, קולפי; גניגי קניגי; גזף קצף. ולפעמים נוסף בתחילת המלה ד"מ גלוגדקא גלקטיקא. עיי' כל ע' וע' בפני עצמו ועיי' עוד ע' גימל.

1 גֵּאָ (= גאה, גאוה Stolz, Hoheit, Hochmuth) בס"ג דפ' אלו טרפות (חולי' ס"ז:) ר' יוסי בן דורמסקית אומר לויתן דג טהור הוא שנא' (איוב מ"א ו') גאוה אפיקי מגינים וכ' אלו קשקשים שבו. תחתיו חדודי חרש (שם פסוק כ"א) אלו סנפירין שפורח בהן. פי' למה הוצרך לומר שהוא טהור מפני שהוקש לנחש דכתיב (ישעי' כ"ז, א') לויתן נחש בריח, סלקא דעתא אמינא הואיל והוקש לדבר טמא טמא הוא קמ"ל דלא. * [אחי"ה הפעל משרש גָּאָה, גְּאִי במכילת' מסכתא דשירתא רפ"ב כי גאה גאה גֵּאַנִי וגאיתיו גאני במצרים . . וגאיתיו במצרים . . גאני על הים . . אף אני גאיתיו על הים וכ' פי' רוממני ואני רוממתיו. ירו' תעני' פ"ג דס"ז. אני אמרתי להשפילן ואת אמרת לגָאוֹתָן, בהתפעל: במכילת' שם גאה גאה: גאה [כ"ה בילק' בשלח סרמ"ז רמ"ב, ובמכילת' חסרה המלה] ועתיד להתגאות. ושם ובילק' שם ררמ"ז רמ"ג כי גאה גאה מתגאה הוא על המתגאים שבמה שאומות העולם מתגאים לפניו וכ' ושם: בטובה שהשפעתי לכם אתם מתגאים בה לפני וכ' ושם במה שנתגאו לפניו בו נפרע מהם וכ'. חגיג' ה': פרנס המתגאה על הציבור. שם י"ג: שירה למי שמתגאה על הגאים . . הקב"ה מתגאה על כולן ועל כל העולם כולו. סוט' ט': אבשלום נתגאה בשערו. ב"ב צ"ח. המתגאה בטלית של ת"ח ואינו ת"ח וכ' ועיי"ע בת קברייא. סנהד' ק"ח. דור המבול נתגאו בשביל טובה וכ'. ושם ק"ט. אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה. קהל"ר פ' ומוצ"א אני י"ד דברים קשין זה מזה וכולן מתגאין זה מזה תהום קשה והארץ מתגאה עליו שהוא כבוש עליו הארץ קשה וההרים קשין מתגאין עליה ההר קשה והברזל מתגאה עליו וכ'. עיי' כל המאמר ובקצת שנויים בב"ב י'. ובילק' ישעי' רמז שמ"ה. — שמ"ר פכ"ג הכל מתגאין זה על זה חשך מתגאה על התהום שהוא למעלה הימנו והרוח מתגאה על המים שהוא למעלה הימנו והאש מתגאה על הרוח שהוא למעלה הימנו, והשמים מתגאים על האש שהם למעלה ממנו והקב"ה מתגאה על הכל. ויק"ר קל"ס פ"ז כל המתגאה אינו נידון אלא באש . . דור המבול ע"י שנתגאו . . סדומיים ע"י שנתגאו . . פרעה הרשע ע"י שנתגאה . . סיסרא הרשע ע"י שנתגאה . . נבוכדנצר ע"י שנתגאה . . לא נִידון אלא באש. בכולם ענין גאוה וגובה לב. והתואר: גֵּאֶה, ברכו' י': ילק' מ"א רמז ר"ב ואותי השלכת אחרי גוך (מ"א י"ה, ט') א"ת גויך אלא גיאך אמר הקב"ה לאחר שאכל ושתה ונתגאה זה וכ'. כ"ה בכ"י מ' ובילק' שם וברי"ף וברא"ש. והקבוץ ירו' קידושי' פ"ה דס"ו ע"ג רוב עבדים גֵּאִים, ברכו' נ"ז: ועיי' ע"ז י"א. א"ת שני גוים (בראשי' כ"ה, כ"ג) אלא שני גאים זה אנטנינוס ורבי שלא פסקו מעל שולחנם וכ', כ"ה לנכון בכ"י מ' וכ"ה בילק' תולדות, אבל בנו"ג גיים ובלתי נכון הוא עיי' ד"ס ברכו' שם צד קס"א: אות נ'. ובב"ר פס"ג דרש הכתיב גיים: שני גיאי גוים בבטנך. חולי' צ"ב. דרש שריגים (בראשי' מ', י') אלו ג' שרי גאים היוצאים מישראל וכ' ובילק' וישב רמז קמ"ו בלתי נכון שרי גוים. בשמ"ר פכ"ג ד' מיני גאים נבראו בעולם גאה שבבריות אדם, גאה שבעופות נשר וכ' וכ"ה בשהש"ר פ' עמודיו אבל בחגיג' י"ג: הגי' מלך שבבהמות שור מלך שבעופות וכ', ובכ"י מ' לי' מלת מלך. ובספרי פ' בחוקותי פרק ה' ובילק' שם סרמ"ז תרע"ג ושברתי את גאון

עוֹזכם (ויק׳ כ״ה, י״ט) אלו הגאים שהם גאונם של ישראל כגון פפוס בן יהודה ולוליינוס אלכסנדרי וחביריו. — וממנו נאצל ג״כ גיותן עיי״ע ועוד עיי״ע גת ג׳] —

2 גֵּא (או מל״מ גַּי, גיא Thal או מל״פ چاه Grube) באימתי בפ״ג בשביעית (מ״ח) אין בונין מדרגות עפ״י גאיות פי׳ כמו ג ו מ ו ת מל׳ כל גיא ינשא (ישעי׳ כ״ו, א׳). *[אחי״ה וכ״ה בע״ז נ״ד: הרי הן עובדים . . לאפיקים ולגאיות. ונ״ל שהוא מל״פ הרשומה וטעמו גומה] —

גְּאוּבָאֵי (die Leute von Guba, wahrsch. Gabba, Gabe in Syr. s. Plin. h. n. 5, 16; 12 40) טפשאי בס״ג דפ׳ היה קורא בתורה (ברכ׳ י״ז:) פי׳ גוים רשעים ונקראים על שם מקומם. *[אחי״ה ונ״ל שהוא מקום הנ״ל בסוריא ועוד נמצאה עיר אחת בפרס שנקראת Gabae, Γαβαί לפי עדות שטראבו ופתלימיאוס, ובקידושי׳ ע׳: גובאי גבעונאי, ושם ע״ב. שוניא וגוביא וציצורא תכילתא דחביל ימא, ובירו׳ יבמו׳ פ״א ד״ג: הגי׳ גווכייא וצ״ל גוובייא ובירו׳ קידושי׳ פ״ד דס״ה רע״ד אי׳ גבביי ובע׳ בָּר ה׳ הגהתי גבניי, ועתה הראית לדעת כי גם גבביי נכון הוא ובב״ר ספל״ז הגי׳ ג ו ב ב י, כצ״ל במקום גובכי של דפוסים הראשונים, ובירו׳ קידושי׳ שם הגי׳ עוד: שנייא ונכביא, והוא ממש Gabba אצל שטיפנוס ביצנטינוס, ופליניאוס י״ב, מ׳] —

☞ גָּאוֹן (Ehrenbeiname der Oberhäupter der bab. Akademien von der Mitte des 7. Jahrh.) אחר רבנן סבוראי נקראו החכמים הגדולים ובפרט ראשי ישיבות ואבות בתי דינים גאונים, וגאון הוא שם דבר ואינו שם תואר אולי נקראו כן מפני שהם גאון ופאר הדור או על שם ישיבת גאון יעקב אשר שם ישבו כסאות למשפט כסאות לגאונים כמבואר בע׳ אביי, או הישיבה נקראת על שמותם. *[אחי״ה ולפי זה נאצלה המלה מל״מ שמות ט״ו, ז׳; מיכ׳ ה׳, ג׳; ישעי׳ ב׳, ג׳ ועוד במקומות אחרים שענין ופתרון המלה כמו כבוד ופאר והדר וכן בל״ר magnificus, majestas נגזר מן magnus, majus כלומ׳ גדול וחשוב. ויותר נראה להיות כי שם הכבוד גאון מל״ע ופ׳ נגזר והוא לדעתי בל״פ کانون פי׳ איש מכובד ומורה דת וחוק לאנשים סרים למשמעתו ונסתעפת המלה מל״י κανών וכ״ה בל״ע قانون שענינו קו המשפט אשר על פיו נחתך הדין. וקרוב לזה כתב הרמב״ם ז״ל במבוא ליד החזקה: כל החכמים שעמדו אחר חיבור הגמ׳ ובנו בו ויצא להם שם בחכמתם הם הנקראים גאונים וכו׳, ושאלות רבות שואלין אנשי כל עיר ועיר לכל גאון אשר היה בימיהם לפרש להם דברים קשים שבגמ׳ והם משיבים להם כפי חכמתם וכו׳. ועל שלשלת זמן הגאונים כבר הביע דעתו היפה הח׳ דר. גרעטץ במ״ע של מהרז״ף ח״ו, של״ו, שפ״א והלאה] —

* גאוזא, גואזא עיי״ע גז האחרון.

גָּאַל (erlösen, von der egypt. u. mess. Zeit gebr.; גּוֹאֵל Erlöser, insbes. der M e s s i a s) בפסיקתא דסליחות (דקס״ו.) ובמגילת איכה [א׳, ו׳][1] ר׳ יהודה ב״ר סימן בשם ר׳ לוי בן פרטא כל זמן שישראל עושין רצונו של מקום מוסיפין (כח וגבורה) ובלי ספק צ״ל כח ב ג ב ו ר ה[2]) כמו דאת אמר (תהלי׳ ס׳, י״ד) באלהים נעשה חיל, ואם לאו כביכול וילכו בלא כח לפני רודף (איכ׳ א׳, ו׳) אמר רב אחא רודף מלא כשם שגלו ברודף מלא כך נגאלין בגואל מלא הה״ד (ישעי׳ נ״ט, כ׳) ובא לציון גואל מלא[3]). ובילמדנו בראש וירא בלק (בתנחו׳ לי״) אמר הכתוב (ישעי׳ מ״ד, כ״ד) כה אמר ה׳ גואלך ויוצרך מבטן אפש׳ לומ׳ כן, יוצרך וגואלך צ״ל אלא אין מדותיו של הקב״ה כמדת בו״ד, בו״ד מכה ואח״כ מרפא והקב״ה מרפא עד שלא יכה שנא׳ (הושע ז׳, א׳) כרפאי לישראל ואח״כ ונגלה עון אפרים וכו׳ (שם). *[אחי״ה ואלה הם ציוני מקומות בענין גאולה ברכו׳ ט׳. שבת קי״ח: עירוב׳ קי״ח: ר״ה י״א. ל״א: מגיל׳ ט״ו. י״ז: ב״ב צ״א: סנהד׳ צ״ט: חולי׳ צ״ב. ב״ר ר״פ צ״ז מה פרנסה בכל יום אף גאולה בכל יום . . שהגאולה ע״י מלאך ופרנסה ע״י של הקב״ה. שהש״ר פ׳ כשושנה גאולת מחר, ירו׳ ערל׳ פ״א ד״ס ע״ד היא גאולה היא פדייה. — ועוד נקראה גאולה הברכה קודם תפילת שמונה עשרה ברכו׳ ט׳: הסומך גאולה לתפלה וכו׳, ושם י׳: והטוב בעיניך עשיתי שסמך

---

[1]) ובכ״י ל״ד הגי׳ מגילת קינות ורש״י ז״ל ליחזק׳ י״ב, ג׳ מכנה את מדר׳ איכה ג״כ-מדרש קינות. והפסקא הזאת הובאה בילק׳ שלח רמז תשמ״ד ובילק׳ האזינו רמז תתקמ״ה וילק׳ איכ׳ רמז אלף א׳ ועיי׳ עוד ילק׳ איוב רמז תתק״ז. [2]) כ״ה בפסיקתא דסליחו׳ ובמדרש-איכ׳ וילק׳ איכה אי׳ בגבורה של מעלה, אבל בילק׳ שלח, וילק׳ האזינו שם וילק׳ איוב שם אי׳ כגי׳ רבינו כח וגבורה והכונה שמוסיף כ״ח בהקב״ה שנקרא גבורה כמו אנכי ולא יהיה לך מפי גבורה שמענו סוף מכות וכן הסביר לנכון הרב החכם ר׳ שלמה באבער בפסיקתי׳ שם הער׳ ו׳ ועיי׳ עוד הערה י״א. וכ״ה בפסיקתי׳ שם בתחלת המאמר ובילק׳ שלח יוסיף אומץ (איוב י״ז, ט׳) זה הקב״ה. [3]) ועיי׳ פי׳ רש״י ז״ל לאיכ׳ שם.

גאולה לתפלה. ועוד נקראה כן ברכה שביעית בשמ״ע מגילי׳ י״ז: ומה ראו לומר גאולה בשביעית אמר רבא מתוך שעתידין ליגאל בשביעית לפיכך קבעוה בשביעית וע״ש פירש״י. זבויק״ר ספל״ב דרש גולה (זכרי׳ ד׳, ב׳) גאולה פרוקא ובקהל״ר פסק׳ ושבתי אני הגי׳ גואלה והוא כמו גואל] —

2 גָּאַל (= גָּעַל beschmutzt sein, d. h. vom Priesterdienst entweiht sein) בר״ג די׳ יוחסין (קידושי׳ ס״ט:) ויגאלו מן הכהונה (עזר׳ ב׳, ס״ב; נחמי׳ ז׳, ס״ד) פי׳ געולים כמו חללים. * [אחי״ה ועיי׳ פי׳ המיוחס לרש״י לעזר׳ שם וכן פי׳ הרד״ק שם וכן פי׳ ר׳ יונה ן׳ גנאח בספרו אלאוסול צד קי״ט] —

גּוּאלְק (בל״ס גוּלְקָא בל״ע جوالق בל״פ گوال, جواله, جوال, جولخ Sack, Mantelsack) בגמ׳ דפ׳ סדר תעני׳ אלו (כ״ג:) הבו לי גואלקא[1] ואיזל ואיזבון רוזינקא. ובס״ג דפ״ק דסוכ׳ (כ׳:) של שק ושל ספירה חזיין לגואלקי ומזבלי[2] ובר״ג דפ׳ מי שהחשיך לו בדרך (שבת קנ״ד:) מאי לאו בחבר גואלקי פי׳ שקים. * [אחי״ה וכ״ה ממש בל״פ הרשומ׳ וממנה בל״ע וסו׳ וכנ״ה בתרג׳ איכ׳ ה׳, ה׳ ולמיעבד מנהון גואלקאן. והוא רבים מיחיד גואלק וכצ״ל בראש הע׳ וכ״ה בכ״י ג״ג אבל בדפ״ע אי׳ בראש הע׳ גאלק וט״ס הוא. ורש״י לסוכ׳ פי׳ כעין שקים ולתעני׳ לועז טשק״א והוא לאי״ט Sack, Ranzen, tasca ולשבת ט״ס עשקנ״ס וצ״ל טשקא״ס. — וגי׳ רוזינקא אי׳ לנכון בדפ״ר וכ״ה בכ״י ו״ו ב׳ וה״ב ובכ״י ק״ט בע׳ רזניקא הגי׳ הישרה ג״כ רזינקא והוא ממש בל״פ روزانه פי׳ צורך מידי יום ביומו ונגזר ממלה פר׳ روز יום וממנו ג״כ בל״ע رزق, رزقة ובדפ׳ פיז׳ ווינינצ׳ בט״ס רזוינקא וצ״ל רוזינקא. ובנו״ג ואיזיל ואייתי לי בזווא עיבורא] —

גַּב (trocknen) בפ׳ חומר בקודש (חגיג׳ כ׳:) אוכלין אוכלין גגובין בידים מסואבות ובע״ז בפ׳ השוכר את הפועל (ס״ט:)[3] ויסתום ויגוב ויגוף ותיגב מנגיבה והיא טהורה ושל עץ ר׳ אומר ינגוב[4]). פי׳ לשי׳ יבשות. וירא והנה חרבו (בראשי׳ ח׳, י״ג) תרג׳ נגובו. (א״ב העיק׳ נגב). * [אחי״ה ובע׳ נגב הביא רבינו על נכון התרג׳ הזה וגם ציון של חגיג׳ כ׳: מטביל ומנגיב וא״כ גם רבינו חזר מגזרת המלה של כאן. ובענין דקדוק ומשפט הלשון אצל רבינו מה שנוגע סדר הערכים עיי׳ מ״ש לעיל במבוא צד X] —

גַּב (= עַל גַּב = גַּב rücksichtlich, Rücksicht, Absicht (substantivisch gebrauchte Präp.) בביצה בפ׳ יו״ט (פ״ב מ״ד דף י״ז:) מטבילין מגב לגב. מפורש בגמ׳ (שם י״ט.) ת״ר כיצד מגב לגב הרוצה לעשות גיתו על גב בדו עושה בדו על גב גיתו עושה[5]) פי׳ אם כשהטביל כליו לבדו לעשות שמן רוצה לשומרם באותה הטבילה עד זמן גיתו יכול לעשות יינו באותן כלים על אותה טבילה וכל זה בחול הילכך ביו״ט אם אמר אע״פ שהטבלתי כלי לבדי רוצה אני להטבילם לגיתי יכול לעשות דלאו כלום קא עביד דהא אין צריכין טבילה. היה אוכל בחבורה זו והטביל כליו לשום אותה חבורה ועכשיו רוצה לטבול בחבורה אחרת אינו צריך להטביל כליו לשום חבורה אחרת ואם צריך להטביל לשום חבורה אחרת ביו״ט יטביל דלאו כלום קא עביד דלא הוה מתקן מנא. ירושלמי (ביצ׳ פ״ב דס״א:) כיצד מגב לגב דצה לעשות עיסתו על גיתו או גיתו על גב עיסתו מטביל כליו. מחבורה לחבורה היה אוכל בחבורה זו ובקש לאכול בחבורה אחרת טובל. * [אחי״ה ורז״ל נשתמשו כאן במלת גב בהוראה: על גב שהיא מלת היחס ופתרונה בערך וביחס ולפי תעודה וזאת כונת רש״י ז״ל בפי׳ גתו על גב כדו מי שהיה כליו טמאין והטבילן ל ד ע ת דריכת זיתיו ונמלך לעשות גתו ע״כ וכן פי׳ הרע״ב אך הגי׳ היותר טובה על גב בדו. וכן פירשו פני משה וקרבן העדי׳ לירו׳ ביצ׳ הנ״ל על גב כמו על דעת. אבל התוי״ט גוזר אומר שהוא לשי׳ גבא (עיי״ע גב י״ז). וכן הענין לפ״ד בירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ח: חולין שנעשו על גב הקדש פי׳ על דעת הקודש ובחולי׳ ב׳: אי׳ על טהרת הקדש] —

גַּב (ערות האשה מענין כפיפות וגובה ועיי׳ בלי׳ תרג׳ גיבבא Buckel, Gekrümmtes, בל״ס גַיבָּא בל״ע جوب krummbuckliger Schild) בפ׳ מרובה מידת תשלומי בגמ׳ גנב עפ״י שנים (ב״ק ע׳:) ובפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ היו שנים מעידים (ב״ב נ״ו:) ובס״ג דפ׳ דיני ממונות בשלשה זה בורר לו אחד (סנהדר׳ ל׳:) ובפ׳ בא סימן התחתון בגמ׳ תינוקת (נדה נ״ב:) שתי שערות שאמרו אחת בגבה ואחת בכריסה. פי׳ אמרינן (נדה שם) לענין זכר אמר רב

[1]) בנו״ג גואלקי. [2]) וכ״ה בכ״י מ׳ אבל בנו״ג לגולקי. [3]) ובדפ״ע בט״ס הפועלין. [4]) בנו״ג כדי שיפתח ויגוף ותיגוב עיי״ע גף ב׳. [5]) וכ״ה לנכון בתוספתא ביצ׳ פ״ב ובירו׳ בסמוך וכ״ה בכ״י מ׳ ועיי׳ תוי״ט שהוכיח כן ובנו״ג בט״ס כדו בכ״ף.

יהוד׳ אמר שמואל שתי שערות שאמרו אפי׳ אחת על הכף ואפי׳ אחת על הבצים, תניא נמי הכי שתי שערות שאמרו אפי׳ בגבה אפי׳ בכריסה. פי׳ כף זה מקום יש למעלה מן הגיד ונקרא כף כמו כף האשה במקום ערותה כדגרסינן (נדה מ״ז:) צמל מלמעלה בידוע שנתמעך הכף מאי כף א״ר הונא מקום תפוח יש באשה למעלה מאותו מקום ונקרא כף וכיון שמתגדלת מתמעך והולך ומפני שהוא מקום תפוח קורין אותו על גבה כלומ׳ הוא מקום גבוה וזהו על גבה, וכריסה הוא מקום שפתי הערוה ושתיהן במקום אחד כי הגב והכרס שניהם במקום אחד הן הלא תראה דאמרי בדיני ממונות זוטא (סנהד׳ שם) וכן שתי שערות[1]) שבבן ושבבת היכי דמי אילימא אחד אומר אחת בגבה ואחד אומר אחת בכריסה האי חצי עדות הוא אלא אחד אומ׳ שתים בגבה ואחד אומ׳ וכ׳, ובפ׳ חזקת הבתים (ב״ב שם) אמר כי האי גוונא, הכי נמי (בנדה נ״ב:) בתינוק יש לו מקום למעלה מן הגיד ונקרא כף ושנמצאו כף ולמטה מן הבצים ושניהם בית הערוה[2]) וכן הלכה כרבנן וכשמואל. זה פי׳ ר״ח בבא סימן. *[אחי״ה וגב לשון גובה וכפיפות ועיי״ע גב ז׳, וכ״ה בלשונות שונות הרשומות בתחלת הע׳ וכן פירש״י לנד׳ נ״ב: גובה שעל האבר למטה מן הכרס אבל בב״ק וסנה׳ פי׳ קישורי אצבעותיה] —

גַב = גְבָא, גְבָה, גְבִי (כל״ע جبا בלי׳ סורי׳ גְבָא (Steuer erheben, Schulden einfordern בפ׳ הזהב בגמ׳ שומר חנם אינו נשבע (ב״מ נ״ח., כתוב׳ ק״ח. ירו׳ שקלי׳ פ״ב דמ״ו ע״ג) תורמין על הגָבוי ועל האבוד פי׳ על הגבוי אע״פ שלא הגיע לידם. *[אחי״ה והוא בינוני פעל משרש גבא או גבי וכ״ה בל״ע וסו׳. — וכנ״ה בב״מ ס״ב. יבמו׳ ל״ח: כתוב׳ פ״א. גיטי׳ ל״ז. שבועו׳ מ״ח: שטר העומד לגבות כגבוי דמי; כתוב׳ צ׳. והלאה בעל חוב מאוחר שקדם וגבה מה שגבה גבה. מאריך רוחו . . [illegible] ב״מ י״ב: י״ג. נהי דלא גבי ממשעבדי מבני חרי מגבא גבי, ירו׳ גיטי׳ פ״א דמ״ג ע״ד נחתון מיגבי לחבריה תמן. ב״ר ר״פ ל״ג גובה מהם מיעוט מעשים רעים שעשו בעוה״ז וכ׳. ושם פפ״ה וספ״צ״ב מצא בעל חוב לגבות שטר חובו וב״ר פפ״ה השטר מצוי להגבות. שמ״ר פכ״ה מוציא שטרותיו וגובה מהם. ובנפעל: ב״ב ח׳: קופה של צדקה נִגְבֵית בשנים. באַפעל: ב״ק צ״ח: אַגְבֵי ביה, ושם מגבֵי ביה. שבועו׳ מ״ח: לא מקרע קרעינן ליה ולא אגבויי מגבינן ביה. ו ה. ש ם גַבָאי וכ״ה בל״ס גַבָיָא: נדרי׳ ס״ה:. כל הנופל אינו נופל לידי גבאי תחלה. סנהד׳ כ״ה: סתם גבאי כשר ערכי׳ ו׳. סלע זו לצדקה עד שלא באתה ליד גבאי מותר לשנותו משבאתה ליד גבאי אסור לשנותו. ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ג. חבר שנעשה גביי וכ׳ ובבכורו׳ ל״א. אי׳ חבר ונעשה גבאי. ובדרך השאילה על הקב״ה בירו׳ שבת פי״ג דט״ז. ירו׳ יומ׳ פ״ח דמ״ה: ירו׳ נדרי׳ פ״ד דל״ח ע״ד ואיכ״ר פ׳ על אלה הניחו לגבאי שיגבה את חובו עיי״ע בני קצרא של צפורין. ויק״ר פי״א ושלח המלך גבאי טמיון (Schatzmeister עיי״ע טמיון) לגבות מה עשו בני המדינה עמדו ותלו אותו וגבו אותו. והקבוץ ב״ק צ״ד. הרועין והגבאין והמוכסין תשובתן קשה, סנהד׳ כ״ה: הוסיפו עליהן הרועים הגבאין והמוכסין וכ׳, ב״ק פ״י מ״א כיס של גבאין, אבות פ״ג מט״ז הגבאין מחזירין תמיד ונפרעין וכ׳, פסחי׳ י״ג. שבת קי״ח: ב״ק קי״ט. ב״ב ח׳: ט׳. גבאי צדקה. ואומנת קבלת המס נקראה גַבְיוּתָא (וכ״ה בל״ס), גַבְיָיה או גַבָאוּת סנהד׳ כ״ה: עבד גביותא תליסר שנין, ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ג. יצא מגבייתו הרי הוא כחבר ובתוספתא דמאי רפ״ג אי׳ פירש מגבאותו ובכ״י תוספ׳ (עיי׳ צוק״מ צד מ״ט) ג״כ הגי׳ מגבייתו. ומס הנגבה נקרא גִיבוּי וְגוּבַיְינָא, בכורו׳ ה׳. גיבוי כסף, כתוב׳ ס״ח. קודם שיבא לידי גיבוי, ב״מ ס״ג: סנהד׳ כ״ט: יבמו׳ ס״ז: מחוסר גוביינא, ב״מ ק״י. האי שטרא כיון דלגובינא קאי וכ׳, ועיי׳ עוד ע׳ מגביתא] —

גִב = גְיב (ובל״ס נָב באפעל אַגִיב וכן בל״ע جاب اجاب פי׳ השיב (antworten בב״ר פפ״א (פ״פ) ותצא דינה: ואין שאילא ליה הא מגיב לי א״ל אין[3]) וישיבו אותם דבר (במדב׳ י״ג, כ״ו) תרג׳ ואגיבו יתן פתגם. *[אחי״ה הערך הזה אי׳ רק בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד אבל בדפ״ע חסר וגם לי׳ לפני ר״ב כנראה מהוספתו בע׳ גיב ע״ש וציונים מבנין אפעל. ובתרג׳ אי׳ לפנינו במקו׳ ואגיבו יתיבו] —

גַב = גְבַב (ובל״פ جبابة = جبا ענין אסיפ׳ ולקיט׳ auflösen, zusammenklauben; גבבא בל״ס גובתא מל״פ چوبه Holzspan, eig. Zusammen-geklaubtes, Gestoppeltes ועיי״ע גב י׳) בשביעי׳ בפ׳ הפיגם (פ״ט מ״ו) המגבב ביבש עד שתרד רביעה

1) כ״ה בדפ״ר. 2) כ״ה בדפ״ר ובדפ׳ פיזי אי׳ שנמציא הכף וכ׳, שניהם וכ׳, ובדפ׳ החדשי׳ אי׳ ונמצא הכף למטה מן הבצים ושניהן וכ׳. ומי שלבו שלם יתקן המעוות. 3) בקצת נוסחי׳ בב״ר בט״ס מניב וצ״ל מגיב וכ״ה בירו׳ סנהד׳ ספ״ב ועיי״ע גיב במו״ע.

שנייה, וביצה בפ׳ המביא (ל״ג.) מגבב מן החצר ומדליק, ובר״ג דפ׳ יוה״כ (יומ׳ ע״ו.) עד מתי אתה מגבב ומביא עלינו[1]) פי׳ מקבץ[2]). לקושש קש (שמות ה׳ י״ב) תרג׳ לגבבא גילי[3]). בשבת בפ׳ כירה שהסיקוה (פ״ג מ״א, ובירו׳ שבת פ״ג ר״ה ע״ג) בקש או בגבבא. ובפרה בפ״ד (מ״ג) שרפה שלא בעצים או בכלי עצים אפי׳ בקש או בגבבא. ובכלי׳ פי״ז כל כלי בעלי בתים (מ״א) [של בעלי בתין] בתבן ושל בלגין[4]) בגבבא פי׳ סילתי של עצים[5]) כמו קש. *[אחי״ה ולפי זה יש להמציא המלה מל״פ הרשומ׳ שטעמה חתיכת עצים קטנים עיי״ע גב י״א. ורש״י לשבת שם פי׳ גבבא: הנגבב מן השדה אשטובל״א וכ״ה בדפוסי׳ הישנים לשבת כ׳: ד״ה גבבא: אישטובל״א והוא בל״צ Stoppel, esteuble והשם נגזר מפעל גבב שענינו כמו גבא בל״ע וסו׳ מקבץ ובל״פ נכפלה ג״כ אות בי״ת. וכנ״ה ביצ׳ ס״ד מ״ו מגבב מן החצר ומדליק, ב״ק ק״א: עלי קנים ועלי גפנים שגיבבן בחובא עיי״ע חב. ירו׳ יבמו׳ פ״ח ד״ח ע״ד מגבב מעל פני השדה, איכ״ר פ׳ רבתי מגבב כובין] —

גַּב (מל״ע كف beugen, krümmen עיי״ע גב ג׳) בר״ג דאלו עוברין בפסח (מ״ב.) שלשה גובבין את הקומה כלומ׳ כופפין את הקומה. *[אחי״ה בנו״ג וכופפין וכ״ה בעירו׳ נ״ה סע״ב ומפירש״י נראה שהיתה מונחת לפניו גי׳ אחרת והגיה ואולי גובבין היה מונח ובדפ׳ שונצ׳ אי׳ גופפין. ודע שכל הע׳ מחובר בדפוסים הישני׳ עם ע׳ הקודם לזה ואנן לדפ׳ אמש׳ נגררנו] —

גַּב = גְּבָבָא (כל״ם גְּבָבְיוּתָא, גַּבָּא Stück, Theil; גְּבָבָא דְעַמְרָא (Wollstücke, Wollflocken בפ״ק דברכו׳ בס״ג וחכמים אומרים עד חצות (ח׳. וכן במד״ר פי״ח) אסכרה דומה לחיזרא דשלפא לה מגבבא דעמרא[6]) פי׳ חיזרא קוץ, כלומר כמו צמר שנסתבך בקוץ ובא לשלפו מגבי הקוץ שאינו יכול לשלפו אלא בשבירת צמחי הקוץ כך מיתת אסכרה אבל מיתת נשיקה היא סתימת הפה בלא צער כגון ותשק ידי לפי (איוב ל״א, כ״ז). ובגמ׳ מאימתי קורין את שמע בשחרית (ברכו׳ ט׳:) מאי בין תכלת ללבן אילימא בין גבבא דעמרא חיורא לגבבא עמרא דתכלתא[7]), ובר״ג דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ח.) וסתמינהו בגבבי דעמרא פי׳ גיזי צמר. *[אחי״ה פי׳ בל״ס הרשומ׳ חלק אחד וחתיכה אחת וכן בל״ע جب חתך וגזז וכן ענין פתרון המלה של גיזי צמר, ועיי׳ עוד דוגמאות בע׳ גב י״א] —

גַּב = גָּבוֹהַּ (מל״מ der Hohe, Hochmüthige) בר״ג דסנהד׳ (ה׳:) אבוה דהאי גברא גבה עינים הוה ונתן עיניו בגרושה וחללה[8]) פ״א [וצ״ל או פי׳ או ס״א] בשרירות לבו היה הולך[9]). ובגמ׳ דפ״ק דסוט׳ (ה׳.) גבוה רואה את הגבוה, פי׳ אדם גדול חולק כבוד למי שהוא גדול כמותו. *[אחי״ה וכנ״ה סוט׳ שם: הוא גבוה ורואה את השפל, פי׳ הקב״ה הוא גבוה וכן תוארו ד״מ פסחי׳ ג׳: אליה לגבוה סלקא, ירו׳ סנהד׳ פ״ז דכ״ה: עבודת גבוה, ירו׳ נזי׳ רפ״א דנ״א. לשון גבוה, במגיל׳ ט״ו. גבה המן מאחשורוש ושם גבר מלכא עילאה ממלכא תתאה, כינוי היא להיפך בלש׳ נקייה תחת גבה מלכא תתאה ממלכא עילאה עיי׳ פירש״י. והפעל גבה כמו בל״מ בהפעיל גדרי׳ נ״ה. אם הגביה עצמו הקב״ה משפילו . . ואם חוזר בו הקב״ה מגביהו, ובעירו׳ י״ג: כל המשפיל עצמו הקב״ה מגביהו וכל המגביה עצמו הקב״ה משפילו. ויק״ר פ״ח וילק׳ תהלי׳ סרמ״ז תתי״ב עושה סולמות מגביה לזה ומשפיל לזה. והפעל שם ושם ובתנחו׳ כי תשא בלשון זה הוגבהו, סוט׳ מ״ז: שפלים הוגבהו והגבוהים הושפלו. ירו׳ שבועו׳ פ״א דל״ב ע״ד מה לשון שאת (ויקר׳ י״ג, י״ט) מוגבהת, אפעל: סוכ׳ מ״ד: אַגְבְּהֵיהּ, ב״מ ח׳. אנא אגבהתה. — והשם גובה, גַּבְהוּת מנחו׳ ל״ז: גובה שביד, ירו׳ יבמו׳ פ״ח ד״ט. ירו׳ שבת פי״ט די״ז ע״ד גובהה של עטרה, ברכו׳ י׳: אין גבהות לפני המקום, תנחומ׳ כי תשא גבהות של עולם הרכין עצמו פי׳ הקב״ה הרכין עצמו] —

גַּב (מל״מ Rücken, Rückenseite, Oberfläche) אין מטמאין מגביהן בכל כלי עץ פ״ב בכלי׳ (מ״א). אין חולקין את הגביים[10]) בכל הכלי׳ בפ׳ כ״ה (מ״ה), פי׳ מגביהן כמו על גבי חרשו חורשים (תהלי׳ קכ״ט, ג׳). *[אחי״ה וכנ״ה יבמות ס״ג:

---

[1]) וכ״ה בכ״י מ׳ ובמכילתי בשלח וילק׳ בשלח וכ״ה בספרא דבורא דנדבה פ״ד. ובעל ק״א גרס מגבב עלינו הכתובים, וכ״ה בהוצאת מלבי״ ובנו״ג ביומ׳ מגבב דברים. וגי׳ רבינו היא היותר טובה. [2]) כ״ה לנכון בכל כ״י ובדפ״ר וכ״ה בעה״ק שנ״ב אבל בשדפ״ע נשמט. [3]) לי׳-בכ״י ה״ב. [4]) כ״ה לנכון בכ״י ובדפ״ר ובכ״י ה״ב אי׳ ושל אומן אבל בשדפ״ע בט״ס דגים. [5]) כ״ה בכ״י ל״ד וב״ר וה״ב וכ״ה בדפ״ר ועה״ק שנ״ב אבל בשדפ״ע בט״ס של דגים. [6]) וכ״ה בכ״י מ׳ עיי׳ ד״ס צר ט״ו: ובהוספות צד קצ״ב: וגי׳ הנוסחאות הובאת לך בעי׳ אסכרה ע״ש. [7]) כ״ה לנכון בכ״י ל״ד ובכ״י ו״ו ודפ״ע בט״ס גבה ונשמט׳ הבי״ת האחת. [8]) ובירו׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו ע״ג הגי׳ עיניו של אבא היו גבוהות ונשא אשה שאינה הוגנת וכ׳. [9]) ורש״י פי׳ הלך אחר עיניו. [10]) כ״ה בכ״י ל״ד ה״ב ודפ״ר, ובכ״י ו״ו ודפי׳ ווניצי׳ ואמי הגביין ובדפ׳ פיזי נשתבש הגבנין.

מקשטא ליה תכא ומהדרא ליה גבא עיי"ע תכא. יומ' ע"ת. גבא דכרעא הוה ובכ"י א"פ אי' אנגבא וכ', פי' על שטח העליון של הכרעים וכן פי' הרמב"ם ז"ל בפיה"מ לכלי' כ"ה, ה' הגביין זה השטח. וכן הענין ביתרת בחולי' מ"ז רע"ב אבל אנגבא אפי' כטרפא דאסא טרפה. וכן שבת ק"ט. ע"ז כ"ח. גב היד וגב הרגל, פי' שטח העליון של יד ורגל. ובירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד וירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד הגי' גבות ידים וגבות רגלים. והקבוץ חולי' ס': נדה כ"ד. ושם: שני גבין, ב"ר רפ"ח ונסרו ועשאו גביה גב לכאן וגב לכאן. ועיי"ע דיופרצוף ושם הגי' גביים] —

גַּב (בל"ס جوب, جبا, הוצואריש Holzstück, ćiba) בפ' ח' שרצים בגמ' אבוב רואה (שבת ק"ט:) ונפק מיניה גובי גובי, ובס"ג דשבת (קנ"ו:) אשכח בה חיויא דפסק [ו]שדי בתרי גובי, ובר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ו.) דיקלא ופסקיה בגובי גובי נמי לא קני [1]) מ"ט השתא נמי גובי דדיקלא מיקרו פי' חתיכות. * [אחי"ה וכן פירש"י בשבת שם ושם ולועז ג"כ טרונ"ץ ובב"ק טרינקיי"ש והוא ל"צ tronçons, abgeschnittene Stücke והמלה נרדפה עם גבבא עיי"ע גב ח' ובלי ספק נגזרה מל"פ הרשומה ועיי' עוד ע' צב האחרון] —

גַּב (Kinnbacken, der hohe Theil der Wange) בפ' אלו מגלחין בגמ' דסמך ר' אליעזר אומ' משחרב בית המקדש (מ"ק כ"ד.) כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה עד כמה [2]) א"ר נחמן [3]) עד גובי דיקנא. פי' ר' שרירא גאון עד גובי דיקנא ואינו עד גבי דיקנא וגובי דיקנא הוא שיער שעל הלסתות [4]) והרי עטיפה זו למעלה מן החוטם היא ועדיין ישמעאלים מחזירין קצת המצנפת שלהן על פיהן ועל ראש החוטם ועיקריה דכתיב (יחזק' כ"ד, י"ז) ולא תעטה על שפם, ובנדה פ' המפלת בגמ' וחכמים אומרים כל שאין בו מצורת אדם אינו ולד (נדה כ"ג:) המצח והגבינים והעינים והלסתות וגבות הזקן, פי' גבות הזקן היינו הפנים מקום הזקן עד שיהו כל אלו כאחד שוין לצורת אדם זה פי' ר' גרשום. * [אחי"ה ומוציא אני המלה מל' גבוה והוא מקום גבוה של לחי העליון ואם כדברי ר"ג אז תהיה גב בהיפך אותיות בנ ל"ע وجه פנים, ורש"י למ"ק פי' גובי דיקנא: גומות שבלחי למטה מפיו וכן מצאתי סעד לפירושו מירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ג ואלו הן הסימנין המצח.. והזקן וגומות הזקן ע"כ. ולפי זה גובי ל"ע جب, جوب וכ"ה בל"ס גובא וענינה גומא עיי"ע גב י"ז. ובנדה פירש"י רק גבות הזקן סנטר שקורין מנטו"ן menton פי' לחי] —

גַּב = גַּבָּא Wasseransammlung, Cisterne arab.) جباوة جبا) בריש מקואות (פ"א מ"א) שש מעלות במקוה זו למעלה מזו וזו למעלה מזו מי גבים [5]) שתה טמא [וכ']. ובחלק בענין סנחריב (סנהד' צ"ד:) כמשק גבים שוקק בו (ישעי' ל"ג, ד') מה גבים הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף ממונן של ישראל כיון שנפל ליד גוי טהור כדרב פפא דאמר עמון ומואב טהרו בסיחון (גיטי' ל"ח. תולי' ס':) [6]) ובהמקדש בפ"ו בפרה (מ"ה) המטפנה את המעיין לתוך הגת או לתוך הגבי. פי' מן: עשה [7]) הנחל הזה גבים גבים (מ"ב ג', ט"ז) וכן בל"ע [8]) והוא פציד [9]) והן רקקין שיש בהן מים. * [אחי"ה וכנ"ה במ"ק כ"ה: בנחל שוטף נפלה חכה מה יעשו מי גבים. שהש"ר פ' ישקני כאדם שהוא משיק ב' גַּבִּין זה על זה ובירו' מ"ק פ"א ד"פ. הקבוץ מי גֶבָיִם. ול"מ הוא ישעי' ל', י"ד; יחזק' מ"ז, י"א. וענינו מקוה מים וכ"ה בל"ע הרשום' ועליה כיון רבינו לפי גי' כ"י הנ"ל ותרג' גבא: פציד וכ"ה בל"ס פצידא. ועיי' עוד פי' רע"ב שנגרר אחר פי' רבינו ומעיני הרב בעל תוי"ט לפרה נעלם זה] —

גַּב = גּוֹב, גּוֹבָא, גּוֹבַאי (בל"ע جاب, جابى Heu-schrecke עיי' גיזיניאום פי' לישעי' א') בפ' כיצד מברכין (ברכו' מ':) על החומץ ועל הגובאי ועל הנובלות [10]) אומ' שהכל [11]) גובאי מין חגבים הוא [12]) בלע"ז ברוצ"י והוא ארבה כשר. * [אחי"ה כונת רבינו על לאי"ט Raupe, brucio, bruco וגי' דפ' אמש' ברוכי וזה יותר מכוון עם ל"י ורו' bruchus, βροῦχος, βροῦκος וכן העתיקו ע' זקנים

---

[1]) בנו"ג בשינויים ע"ש. [2]) וכ"ה בכ"י מ' ובנוסחי לי'. [3]) בנו"ג מחוי רב נחמן וכ"ה בכ"י מ'. [4]) כ"ה בנכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ועה"ק וכ"ה בפי' הריטב"א ושם הגי' עד הלסתות וכל הפי' שם נכתב בשם רה"ג ע"ש וגי' על גובי דיקנא אי' בטוי"ד סי' שפ"ו וכן העתיק בעל כ"ם פ"ה מהל' אבל הל"ט. ובדפ"ע הגי' במקום הלסתות בט"ס השפתות. [5]) בנו"ג נְבָאִים אבל גי' הר"ש ורע"ב כגי' רבינו וכ"ה בפרה בסמוך. [6]) והמדפיסי' שמו התיבו' דאמר רב פפא בין שני חצאי עיגולים עפ"י דעת הבאר שבע והגרי"ב בהפש"ב העלה בטוב טעם ודעת כי כל המאמר כדרב פפא דאמר רב פפא וכ' צריכנו להסגיר ע"ש. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב, ובדפ"ע בט"ס עשה מן. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד. [9]) כצ"ל וכ"ה בע' פצד ובפי' רה"ג למקו' ופרה צד כ"ט, ל"ג ובדפ"ע בט"ס פצור. [10]) וכ"ה בכ"י פ' עיי' ד"ס ברכו' צד ק"י. וכן הסדר בירו' ברכו' פ"ו ד"י: על הגובי' ועל הנובלות. ובנו"ג על הנובלות ועל הגובאי. [11]) וכ"ה בכ"י מ' וכן משמע מאו"ז סי' קע"ה ובנו"ג וכן בירו' ברכ' שהכל נהיה בדברו. [12]) וכ"ה באו"ז שם.

ארבה (וַיִּקְ' י"א, כ"ב; מ"א ח', ל"ז) ילקי' (תהלי' ק"ה ל"ג; יואל א', ד'; ב', כ"ה; נחו' ג', ט"ו) וחסיל (ד"ה ב' ו', כ"ח וכן עקילס לתהלי' ע"ה, מ"ו) וכן תרג' ארבה גובא או גובאי עיי' עמת"ר לההח' לעווי וכן אי' בחולי' ס"ה. ארבה זה גובאי וכֵן תרג' עוף טהור (תַר"י א' לדברי' י"ד, כ') גובא דכיא ר"ל ארבה שיש לו כנפים לעוף וכשֵׁר לאכילה ותרג' דפ"ר קרית ארבע (תר"י ב' לבראש' כ"ג, ב') בקרייתהון דגובייא (ובדפוסים שלנו גובריִיא) והשוה ארבע לארבה, ומכת ארבה גדולה מנשוא. וכן אי' בסוט' מ"ט: כשמת רשב"ג עלה גובאי ורבו צרות, ובירו' ברכו' פ"ו ד"י ע"ב ראה גוביי אומ' ברוך דיין האמת ובירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ד ולמה נקרא שמו גוביי דו גביהַ דיניה דמריה, כלומ' שהוא גובה דין אדוניו שבעון הדור הוא בא כמאמר חז"ל בשבת ל"ב: בעון גזל הגובאי עולה. ובירו' תעני' ספ"א דס"ד ע"ד עצירת גשמים וגוביי מתריעין עליהן ועיי' בבבלי תעני' י"ט. והמלה ל"מ הוא ובזה הענין ג"כ כמשק גבים של ע' הקודם לזה עיי' ס' השרשים לרד"ק ע' גוב] —

גַּב = גַּבְיָא Einriss, Einschnitt in die Augen) מל"ע جب, جاب (einschneiden עורת או שבור או חרוץ או יבלת (ויק' כ"ב, כ"ב) תר"י [א'] דסמי, דתביר או דִגְבְיָא או גסים. * [אחי"ה כן הצעתי לפי גי' דפ"ר; ועה"ק שנ"ב רק או חרוץ או יבלת. אבל בדפ' פיז' וויניצ' עוד או גרב ויותר משובש בשדפ"ע עורת או שבור או יבלת או גרב. ותרג' גביא עולה יפה עם ל"מ חרוץ ושניהם מורים ענין כריתה וקריצה כי חרוץ נגזר מל"ע خرص וכן גביא מל"ע הרשומה ופתרונם כרת וחתך, ונאצל מזה גם חריץ של עין גיטי' נ"ו. בכורו' ל"ח. לפי גי' רבינו בע' חרץ ב' ונתפשר היטב ע"י תורא בראַ דעיניה פי' שורה שחוץ מן העין כלומ' גדר שנפרץ סביב העין ועיי' עוד ע' חרץ ב' ופירש"י בכורו' ל"ח רע"ב. ובתרג' שלפנינו אי' או דריסוי לקיין וזה. לפי פי' המשנ' בכור' פ"ז מ"ג שנשרו ריסי עיניו. ויתר החלופים בתרג' שם נראה שנוספו מזמן מאוחר ורבינו לא הכירם] —

☞ גַּב בל"ע جنب an, bei, nahe) בל"ם גנבא פי' צד) תר"י עִמי גבי, עמך גבך, עמו גביה). * [אחי"ה בלי ספק נגזרה המלה מל"ע וסו' הרשומה שענינה צד וטעם מלת היחס ששגורה מאוד בדרז"ל כמו בצד, אצל וקרוב לדבר מה. ואות נו"ן נשמטה כי על כן נדגש הבי"ת לתשלום וכבר מצא מקומו בדניאל ז', ו' גַבַּיה פי' בצדו וכן בב"מ שבא זכרונו ד"מ ברכו' י', ליתי גַבָּאי פי' יבא אצלי, מגיל' י"א. גבי הדדי פי' זה אצל זה, ברכו' שם אזל לגבי אלישע, שם ל"ג: לגבי משה, ירו' ברכו' פ"ב ד"ה, הוה גבי ר' חייא בר אחא פריטין, פי' היה לו (אצלו) מעות, ושם פ"ט די"ג ע"ד יקרב אברהם מן גביה ועד גביי ואנא מקרב מן גביי עד סוף כל דרי כלומ' זכותו של אברהם מגינה מאצלו היינו מזמנו ועד זמני ומאצלי עד סוף כל הדורות (עיי' בבלי סוכ' מ"ה:) ירו' נדרי' פ"ו ד"ט. גַבָּן פי' אצלנו, ב"מ ס"ב. מאי בעי גַבֵּיה מה יבקש ממנו ב"ר פל"ג אית גבכון יש אצלכם, ומזה הענין אַגַּב במקום אל=עַל גַב כלומ' על צדו, על ידו, מפני. והרבה בש"ס ד"מ קידוש' כ"ז: כ"ז: והלאה אגב אחר פי' ע"י אחר, ושם אגב קרקע, ע"י או מפני קרקע; פסחי' קי"ג. כל אגב גביא בעיא, פי' כל שהוא ע"י ומפני דבר אחר כלומ' שצריך לכתוב שטר עליו כגון מלוה עדיין הוא צריך לגבות ויש בו טורח. ב"מ כ"א: אגב דיקירי, מפני שהם כבדים, שבת קט"ז. אגב כתב הוא דקדוש פי' הגיליונין ע"י הכתב הם קדושים. ושם: אגב ס"ת שאני. ב"מ ד': שבועו' מ': אגב גררא נסבה, כתוב' ק"ה: אגב אורחי סנהד' צ"ה: אגב אורחך, ברכו' ב'. אגב אורחיה כלומ' בדרך הצד וכן אגב גררא מה שנמשך ונגרר מענין הדבר ולא שיהיה שם עיקר מקומו. ואולי מן הענין המדובר ג"כ מאמר חז"ל דברים בגב, ירו' כלאים פ"ט דל"ב ע"ג, ירו' כתוב' פי"ב דל"ה: פי' עוד יש דברים בצדו ובלתי מבואר ומבורר הענין וגי' הבבלי בגו וא"כ שיעורו טעם פנימי וסתום יש בדבר. עיי"ע גו] —

☞ גַּב = גּוּב (בל"ע جب, جوبة, בלי שומרוני גוּבָא (Grube אריות בדניאל (ו', ח' והלאה). * [אחי"ה וכ"ה בירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. ארמייא נפל לגובא ועיי"ע גב י"ט. וכן בתרג' עיי' עמת"ר להח' לעווי] —

* גַּב (פי' כמו כף Ufer או מל"ע جبا (Rand נדה ס"ו. על גב הנהר, תרג' שפת היאור (תר"י ב' לשמו' ב', ג') ושפת הנחל (תר"י ב' לדברי' ד', מ"ח) על גב נחל והוא כמו כַף נחל. עיי"ע כף ב'.

* גַב (מל"פ كب, كثب Haufen, Gebund ובל"ר copia) עירו' ע"ט. גוב של תבן שבין ב' תחומי שבת ופירש"י בור רחב להכנים בו תבן וכ"ה באו"ז הלכ' עירו' סי' קפ"א ובעלי התוספ' פירשו מלש' קש וגבבא ורבינו בע' גב א' גרס גיב של תבן פי' תבן מעזיבה כמו חבילות כ"ה לגי' דפ"ר וצ"ל תבן מעגיבה וכ"י ק"ט גרס תבן מענבה וצ"ל מעניבה וכן מצאתי בפי' הריטב"א לעירו'

נז״ל והראב״ד ז״ל גורס וכן אתה אומר בניב שבין שני תחומי שבת וכן הגי׳ במקצת ספרי׳ ופי׳ הוא ז״ל דניב לישנא קיטא הוא כמו ע נ י ב והוא מלי׳ ע נ י ב ה שדרך עושה מתבן לענוב אותו ולעשות אגודות ע״כ. ולפע״ד גי׳ גוב נראה יותר וכנראה כן גרסו גם הכ״י שבעל ד״ס לא הביא שום חילוף הנוסחא בעירו׳ ע״ט. צד קנ״ו. ולדעתי הוא מל״פ הרשומ׳ וטעמו גדיש וחבילה והוא ממש מענין מתבן של משנה עירו׳ ויפה פי׳ רש״י מתבן גדיש.

* גב בנדה ס״ה: דמגבי בה טפי ט״ס עיי״ע גח א׳ ומ״ש.

☞ גִּבְבָא (בל״ס גבב עיי״ע גב ג׳ בל״ר gibba חטוטרת (Bergrücken, Buckel תרג׳ בפס׳ הר גבנונים (תהלי׳ ס״ה, ט״ז) אתעבד להון גבבא פי׳ חטוטרת כמו גביעא). * [אחי״ה וכן פי׳ רא״ב במתורגמן ע׳ גבב. אבל בכ״י תרג׳ הגי׳ גיבנא והוא מל״מ גבנונים עיי״ע גבן ג׳. ונגזרה המלה מל״ס גַּבַּב ופתרונו כפוף ויש לו חטוטרת וכ״ה בל״ר הרשומה וכ״ה בל״ע جوب פי׳ חטוטר׳ ועיי״ע גב ג׳. והקִבוץ בב״ר פצ״ח אילין גִיבְבָּתָא דצפורי פִי׳ מלש׳ גבהות וגבשושית שצפורין יושבת במקום הרים כדאי׳ במגילׄ ו׳. ציפורי שיושבת בְּראשי הרים כצפור] —

* גִבביא, גבביי עיי״ע גאובאי.

גִּבֵּחַ (פי׳ כמו גִּבֵּחַ = בל׳ שומרוני גבח Hoch- her- gewachsener, Riese מפעל ערבי جبا vorragen، جبح gross sein; ולדעת י״מ הוא = כיפח מל׳ ערבי كفخ، مكفخ (robuster Mensch בפ׳ מומין אלו בגמ׳ כיפח (בכורו׳ מ״ה:) תני רב זביד גיבח פי׳ ב ע ל ק ו מ ה ומסקנא אמ׳ רב פפא באריכא שמוטה סניא [1]) פי׳ ארוך ודק ופרצופו בולט לחוץ שנוי הוא לראות וי״מ ארוך וגחון כלומ׳ כיפח כפוף. אמ׳ ר״ל גבח לא ישא גבחת שמא יצא מביניהן תורן. * [אחי״ה וגי׳ כיפח וגבח אחז רבינו ג״כ בע׳ כפח ב׳ אבל במשנה ובגמ׳ בכורו׳ אי׳ הקפח וברש״י הקיפח וכ״ה בטור או״ח סי׳ רכ״ה אבל כ״י פ׳ לברכו׳ נ״ח: אי׳ הכופה עיי׳ ד״ס שם צד קס״ו אות ז׳ ונ״ל להגיה כגי׳ רבינו כיפח אבל בכ״י מ׳ שם ג״כ הקיפח ובנוסח׳ הקפח. ופי׳ רש״י בבכור׳ ד״ה באריכא ממש כפי׳ רבינו כאן ובע׳ שמט ב׳ ומלת קיפח לא פי׳ כלל אבל בברכו׳ נ״ח: ד״ה קפח פי׳ בטן גדול מתוך עוביו נראית קומתו מקופחת ל״א קפח ארוך הרבה ופרצופו שמט ובולט דמכוער הוי ע״כ ודע שהגרי״ב בהגהות לברכו׳ ובפהש״ב כבר התעורר של״א ממש כסוגי׳ בבכורו׳ ואני מוסיף שהוא בעצם ראשונה כפי׳ רבינו בכאן ולולי מיסתפינא הייתי אומ׳ שהוספה מאוחרת היא כי כמה פעמים חויתי דעתי שרש״י בעת שמפרשו את מסכ׳ ברכו׳ עדנה לא ראה ספר הע׳ ואולי במקום ל״א צ״ל ל״ע והוא לשון ערוך וכונת בעל ההוספה היה לקרב ולהשלים פי׳ הראשון של רש״י עם סוגי׳ של בכורו׳ שהוא כפי׳ ל״א עפ״י פי׳ רבינו בעל הערוך וראיה מופתית כי ל״א הוספה היא שהרי לפני בעל הטור ובעל המחבר באו״ח הנ״ל לא היה מונח פי׳ ל״א רק פי׳ ראשון של רש״י ובזה הותרו כל הספקות בהפש״ב ע״ש וגזרת המלה בפי׳ ראשון נ״ל מל״ע قفاخ kurzer, stämmiger Mann מי שקומתו נראית קצורה מתוך עוביו. אבל לגי׳ רבינו יש לגזור המלה מל״ע הרשומה. ובענין גיבח נראה אור בלש׳ שומרוני שתרג׳ גבה ע״י גבח עיי׳ גיזיני׳ תיזוירום ח״א רנ״ז ע״ד ובאמת בנו״ג גבוה. ועוד י״ל שהוא ל״ע הרשומ׳ פי׳ בעל קומה וכח] —

1 גַּבַּח = גַּבַּחַת das Hervorragen, die Erhöhung) am Rücken, hochrückig, von den Heu- (schrecken s. vor. Art. אין לי אלא הבא ואין לו גבחת הבא ויש לו גבחת. בגמ׳ ובחגבים פ׳ ואלו טרפות (ס״ה:) פי׳ גבחת גבחות [2]) יש בשידרה שלו כעין הגמל. ארמה אין לו גבחת [3]) ואין לו זנב, סלעם יש לו גבחת ויש לו זנב. * [אחי״ה הועתק מפי׳ רגמ״ה כ״י לחולי׳ שם בקובץ כ״י אנגייליק׳ דף שי״ז: ורש״י פי׳ שאין ראשו מרוט והוא בלשון סורי׳ מרטא פי׳ קרחה וא״כ נוזרו ממלה הבאה בערך אח״ז. ונגזרה המלה מלשון ערבי׳ הרשומ׳ בע׳ הקודם לזה] —

2 גַּבַּח = גַּבַּחַת hochstirnig) בל״ע جبه או מל׳ ערבית جبهاء בל״ס גַבְחוּתא Kahlheit des (Vorderkopfes בהכל מטמאין פ״ג בנגעים (מ״ו) הקרחת והגבחת מטמאות בשני שבועות, ובהנתקים פ״י (מ״י) מפרש איזהו הקרחת מן הקדקוד השופע לאחוריו עד פיקה של צואר ואי זו היא גבחת מן הקדקוד השופע לפניו כנגד שיער מ ל מ ע ל ה [4]) ובתורת כהנים (ספרא מכילתא דנגעים ספ״י והובא ג״כ בפי׳ הר״ש לנגעי׳ פ״י מ״י)

---

[1]) רמ״ל בטעות תניא! [2]) בפי׳ רגמ״ה כ״י הגי׳ גבהות. [3]) עיי׳ פירושו בספי זאאלאגיע להרב לעוויזאהן צד רפ״ז. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד ובדפ״ע אבל בדפ״ר בט״ס מלמטה, ובנו״ג עד כנגד שער מלמעלן.

מקדקוד שופע לאחוריו זו היא קרחת, מקדקוד שופע לפניו זו היא גבחת. *[אחי"ה ודרושים אחרי' בענין גבחת אי' עוד בתורת כהני' שם ופי"א ע"ש ובפ' ט"ו דרש בענין בגדים בקרחתו אלו השחקים בגבחתו אלו החדשים וכן תרגם אונקלוס ופשיטה עיי' ספרי על העתקה פרסי' לריב"י מאווס צד קל"ג. ועיי' ספר השרשי' לרד"ק ע' גבח. וגוזר אני המלה מל"ע הרשום' ופתרונה גבהות המצח וקרחה בקדקוד מלפניו] —

☞ גַּבְיָא (= בל"ם ausgewählt, schätzbar; גַּבְיָין auserwählter, vorzüglicher) תרג' כסף נבחר (משלי ח', י"ט) מן-סניא גביא, תרג' מחשבות חרוץ (שם כ"א, ד') מחשבתא דגַביין). *[אחי"ה וכ"ה בל"ס. ובכ"י תרג' ובפשיט' אי' במקום סניא: סימא וכן כתב בעל המתורגמן בע' סם כל לשנא כסף דאיוב משלי תהלי' מתורג' סימא]. —

* גביא בשבת ק"י.-מנחו' מ"ב: עיי"ע מגביא.

* גִּביית, גִּבייתי (E. N.) בפסיקת' רבתי קלספכ"ט אבוקה בן גביית כשבאו השונאים להקיף את ירושלים וכ', ע"ש כל המעשה ונקרא עוד שם האיש הזה אביקה בן גבייתי (ע"ש).

גְּבַל (בל"ם וכן בל"ע جبل rühren, kneten, mengen; auch formen; גַּבָּל בל"ם גָּבוּלָא der Kneter, Teigbereiter) בפ' ואלו עוברין בפסחי' בגמ' בצק החרש (מ"ו.) ובפ' העור והרוטב בגמ' וכולן שעיבדן (חולי' קכ"ב:) א"ר אבהו א"ר לקיש לגבל ולתפילה ולנטילת ידים ארבעה מילין יפי' אם יש גבל העושה עיסתו בטהרה ברחוק ארבעה מילין ימתין עד שיגיע לאותו גבל או אם יש ברחוק ארבעה מילין לפניו מים ימתין עד שיגיע למים ויגבל עיסתו בטהרה וכן לא יתפלל ולא יאכל עד שיגיע למים ויטול ידיו זה"מ דבעינן ארבעה מילין לפניו אבל לאחריו אפי' מיל אחד אין מטריחין אותו לחזור אלא עושה עיסתו כמו שיזדמן לו ויקנח ידיו בעפר ויתפלל" כמפורש בפ' היה קורא בתורה בגמ' א"ר יהושע בן קרחא (ברכו' ט"ו.) מי שאין לו מים ליטול ידיו מקנח ידיו בצרור או בעפר וכ'. "וגם אוכל בבלאי חמתות בלא נטילה" כמבואר בע' בל [ג']. "וכן עבודת העור בהילוך ארבעה מילין נקרא עבדה וגמהר"[1]). אבל לא גובלין בסוף משנת שבת (קנ"ה:). ונגבול בהדי קיטמא וניגבול בדבשא[2]) ונגבול בנטפא בר"ג דמי שאחזו (גיטי' ס"ט:) ובריש[3]) גמ' דפ' במה מדליקין (שבת כ"ג.) כל השמנין יפין לדיו ושמן זית מן המובחר בין לגבל בין לעשן פי' לשרותו בשמן כדרך שאנו עושין במים לעשן שמעשנין כלי זכוכית בעשן השמן עד שנשחרין ומגררים אותה שחרורית ומשימין בדיו.[4]) גביל לתורי בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכו' מ.) פי' אם ברך אדם המוציא לחם ובצע וקודם שיאכל אמ' לאחד טול פרוסה של המוציא לא הפסיק הברכה ואין צריך לחזור ולברך ברכה אחרת וכן אם אמ' הבא מלח הבא לפתן ואפי' אם אמר גביל לתורי הנהי כולהו לצורך הסעודה הן ואין צריך לברך ברכה אחרת דקיימא לן (ברכ' שם) כל מידי דהוה מחמת הסעודה לא הפסקה היא דאמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיטעום כלום קודם וכ'[5]). ובפ' איזהו נשך בגמ' אין מושיבין חנוני (ב"מ ס"ט.) דאמרי אינשי גביל לתורא גביל לתורי[6]) .כלומ' לפטם שור בין השורים אין לו טורח. *[אחי"ה כן משמע מפי' ר"ח עיי' חידי' הריטב"א לב"מ שם. וכנ"ה בשבת קנ"ה: נותנים מים למורסן אבל לא גובלים, ירו' שבת פ"ז ד"י: ההן דגבל גירגובסין ועיי"ע גורגבסין במו"ע. תוספתא מעשרו' פ"ג גובל עיסתו בטהרה. ב"ר ספל"ד אנא גבלין ליה אדמדמני עיי"ע אדמדמני. ויק"ר רפכ"ט ברביעי גבלו. ובפיעל: שבת י"ח. אינו חייב עד שיגבל, תעני' י'. מגבל את הגבינה. שם י"ט: מגבל את הטיט, ושם הטיט מגובל יפה. ירו' דמאי פ"ה דכ"ד ע"ג מגבל לעיסתו. ירו' תרומ' פ"ה דמ"ג ע"ג הפריש ואח"כ גיבל, ושם אין יגבל שית . . ואין יגבל ארבע . . הא כיצד הוא עושה מיגבול [וצ"ל מגבל] חמש ונומ' ארבע. ירו' חלה פ"ד ד"ס. ראו אותו מגבל אצל אחר,

[1]) דברי רבינו אלה המצויינים בסימני רמיזה מכש כפי' ר"ח לפסחי' צד ע"ח וכן הסכימו התוספי' בחולי' שם ד"ה לגבל לפי' הערוך מבלי להזכירם כי לקוחים הם דברי רבינו מפי' ר"ח ולא זו בלבד אבל התוספי' מיחדים לר"ח בענין תפלה פי' בפני עצמו, ועיי' עוד ספ"ג של מבוא לזה החיבור ומ"ש בענין האו"ז. וציון מברכו' הנ"ל כבר מצא מקומו באלקראן ה', ח'. [2]) כ"ה בכ"י וי"ו ול"ד וכ"ה ברי' וויניצי' ואמ' אבל בדפ"ר ובדי' פיז' אי' ונגבול בדבשא ונגבון בדבשא וט"ס הוא. ובנו"ג בגיטי' ס"ט: רק וניגבול בנטפא וא"כ חסר ציון רבינו ובעמו' א' בגיטי' שם הגי' וניגדבל בקיטמא ובע' גרבל הגי' ונגרבל בההוא קיטמא. [3]) כצ"ל ובדפ"ע אי' בסוף. [4]) כן פירש"י לשבת שם בשם תשובת הגאונים ע"ש. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד וכ"ה בגיטי' ס"ב. ובריי"ף ובראי"ש וכן העיר ע"ז הגרי"ב בהגהות לברכו' מ'. וכ"ה באו"ז הלכי' ברכו' המוציא סי' קמ"ה ושם משמע כי פי' רבינו מפי' ר"ח נובע ע"ש. בדפ"ע סוף התיבות כלום קודם חסר, ובנו"ג אסור לאדם שיאכל וכ'. [6]) כ"ה בכ"י ב"ר ובנוסחאות ובדפ"ע אי' רק דאמר גביל לתורי וט"ס הוא.

ירו' מע"ש פ"ה דנ"ו ע"ד מהו מיכום צפר ומגבלא אדמיה בזרע כיתן, שמ"ר פ"ל מה דרכה של אשה . . מגבלת את הקמח ואח"כ נוטלת חלה כך עשה האלהים גבל את העולם ואח"כ נטל אדם. ויק"ר פ"ו עובדא הוה וכ' איגבלון בלישה וכ', פי' שלשה דנרין נילושים בעיסה עיי' המעשה בגיטי' ל"ה רע"א בשינויים. והשם גַּבָּל, גַּבָּלָא וכ"ה בל"ס מלבד הציוני' הנ"ל אי' עוד בפסחי' ל"ד. אבא שאול גבל של בית רבי היה, כתוב' ע"ב. פלוני גבל תיקן לי את העיסה, ילק' איוב כ"ח רמז תתקס"ז הגבל הזה שהוא גובל לבנין הטיט, שבת קנ"ו. גבלא דבי נשיה ורבינו בע' בטש גרס דבי נשיאה ע"ש. ומה שנילש נקרא גיבול, גובְלָא, גביל: שבת י"ח. קמח בר גיבול הוא . . דיו דלאו בר גיבול הוא וכ' ושם קנ"ה סע"ב קמח דבר גיבול הוא אבל מורסן דלאו בר גיבול הוא. ברכו' ל"ז: גביל מרתח עיי"ע מַרתא, ושם ל"ח. גובלא בעלמא הוא. ופי' המלה בל"ע וסו' ענין יצירה ולישה ודריסת הרגל עיי"ע הבא אח"ז, וגם בהשאילה הבלילה ושריה] —

גְּבַל = גְּבוּל, גּוֹבֵל Grenze, Um- Begrenzung) (Umfassung בפ"ק דשבת (כ'.) ובגבולין משיצת האור ברובן[1], בר"ג דפ' לולב וערבה (סוכ' מ"ג.) ר א ש ו ן[2] דאיתיה מן התורה בגבולין מנא לן דכתי' (ויק' כ"ג, מ') ולקחתם לכם שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד. פי' כל א"י קרוי גבולין לבד מירושלים[3]. בפ"ג בכלאי' (מ"א) היה לו גובל גבוה טפח[4], פי' גובל הוא דריסת האדם סביב הערוגה לשון גבול הוא. *[אחי"ה בירו' כלאי' שם אי' עוד גגו של גובל, שם גובל מהו שיציל את הירק מיד מוקשה . . מוקשה עצמו מהו שיציל בראש הגובל ע"ש כמה פעמים והקבוץ שם: הגובלין] —

גְּבַל (בל"ע جبل Gebirgs-Hochland) תר"י שעיר (בראשי' ל"ב, ד'; ל"ו, ח', ט'; במד' כ"ד, י"ח) גבלא בהרם שעיר (בראשי' י"ד, ו'), ארצה שעיר (בראשי' ל"ב, ו'). *[אחי"ה וכ"ה בתרג' שומרוני בראשי' ל"ד, י"ד, ט"ז; ל"ו, ח', ט'; דברי' א', ב'; ב', א'; ל"ג, ב', וכן תר"י ב' דברי' ל"ג, ב' פארן: טורי דגבלא, ולדעתי הוא Γοβολῖτις אצל בן מתתיהו בהקדמוני' ב', א', ב'; ג', ב', א'; או Γαβαλῖται בהקדמוני' ט', ט', א' ואצל שטיפנוס ביצנ' נקראה Γεβαληνή ועיי' עוד גיזיניאוס תיזוירום ח"א רנ"ח:]—

* גַּבַּלָא, גַּבְלַן 1 wahrsch. Gabala in Unter-) galiläa; 2 das östl. Grenzland Galil. (Γαυλανῖτις כתוב' קי"ב. ע"ז נ"ט. איקלע לגבלא ועיי' תוספ' שם ד"ב איקלע. ר' יעקב גבולאה קהל"ר פ' דור הולך, ובירו' חלה פ"ג דנ"ט. ירו' יבמו' פ"ח ד"ט: ירו' קידוש' פ"ד דס"ה ע"ד ר' יעקב גבולייא. וכתב בעל כפתור ופרח ד"ס. בדרך מבית שאן לטברי' מהלך שעה וחצי בצד השמאל בתוך הנחל עיר גבול וקוראי' גבול תחתון ושל המערב הנחל כשתי שעות מלמעלה על שפתו עיר גבול העליון ע"כ ולעדות בן מתתיהו (קדמוני' ט"ו, י"א) נבנית עיר גַּבַּלָה בגליל התחתון ע"י הורדוס. ויש להביא ראיה על תכונת עיר בגליל ממה ששנינו בסנהד' צ"ז. סוט' מ"ט. שהש"ר פ' התאנה והגליל יחרב והגבלון ישום ואנשי הגבול (כשהש"ר אי' אנשי הגליל) יסובבו מעיר לעיר: ולדעתי היא Gaulanitis אצל בן מתתיהו (במלחמ' ד', א', א' ועיי' שם ב', ט', א' א'; ג', ג', ח'; ג', י', ז') ובאמת בירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ג, ובירו' מגיל' פ"ג דע"ג ע"ד הגי' גובלנא וגוולנא.

* גְּבִילָה (E. N.) ירו' נזי' פ"ז דנ"ו. גבילה אחוא דר' בא. ובירו' ברכו' פ"ב ד"ו. הגי' מגבילה אחוי דר' אבא ובמהרש"ם הגי' מובילה.

* גַּבְלוּל ein Stück eingerührten Teiges von) 1 גְּבַל) ירו' חלה רפ"ג דנ"ט. חלה כמין גבלול . . משתעשה גבלולין גבלולין כלומ' משיתערב הקמח יפה יפה והעיסה נילשת יפה ונגזר מפעל גבל א' ופני משה פי' כמו גבנוניות.

גַּבְלִית Höcker, Hügel ar. جبلة d. h. höcker) = hügelförmiger Anbau am Gebäude (nach R. N. Getreidebehält. באהלו' ר"פ י"ד[5]) הזיז מביא את הטומאה בכל שהוא והגזרה והגבלית בפותח טפח. גבלית פי' אוצר. תניא בתוספתא

---

[1]) וקרוב לזה אי' בכ"י א"פ שיוצת האור ברובן וכ"ה במשניו' נאפולי ופיז' ועיי' ד"ס שבת צד י"ז. ובירו' אי' כדי שיצת ובכ"י מ' שיצית אבל במשנה דבבלי ובמשנ' שבמשניו' כדי שתאחוז האור. [2]) וכ"ה נכון ברי"ף ורא"ש ובפסקי רי"ד וכן מצאתי בחי' הרשב"א וכ"ה בכ"י מ' עיי' ד"ס שם צד ס"ו: ובנוס' לי'. [3]) וכן כתב רבינו בע' אגא, וכן דעת רש"י בכתובי' כ"ד: בענין קדשי הגבול, ועיי' עוד ירו' כתובי' פ"ב דכ"ו ע"ד, וירו' תרומ' פ"ח דמ"ה: והקבוץ גבולים, גבולין ב"ב נ"ו. ב"ר פ"ע, במד"ר ספ"ח, ועיי' מ"ש בצל לימוד ערוך שבת צד ט"ו: אות ק"ג. [4]) כ"ה ג"כ בירו' במשנה ובגמ' דכ"ח ע"ג ובמשניו' ובר"ש אי' גבול אבל בר"ש דפ' וויניצי' ר"פ אי' גובל וכ"ה בפי' הרא"ש ועיי' בתוי"ט פ"ג מ"ב וכ"ת בכ"י מ' בכל מקום. [5]) כ"ה לנכון בכ"י אבל בדפ"ע בט"ם י"ז.

(אהלו׳ ספי״ד) אי זו היא גבלית כל המעוקם[1] מכאן ומכאן ומשוייר מן האמצע. * [אחי״ה וכן פי׳ רה״ג שם. ושם הגי׳ הגבילית. ובירו׳ שביעי׳ פ״ג דל״ד סע״ג אי׳ הגובלית ובעה״ק שנ״ב הגבלות. ונגזרה המלה מל״ע הרשומ׳ ומעמה כמין זיז בבנין בדמיון חםוטרת וגבנונית. והרא״ש פי׳ גבלית שאין לה פנים ונחתכו כל ארבעה קצוותיה ולפי זה נגזר מל״ע جبل ופתרונו נחתך] —

גִּבֵּן (בל״ע جبن בל״ס גְבַן gerrinnen lassen zu Käse מהשם גְּבִינָה בל״ס גובנא, בלי׳ שומרוני גַבְנוּ בל״ע جبن Käse) בם״ג דהמצניע (שבת צ״ה.) מגבן משום מאי מחייב, פי׳ המקפה גבינה ומקבץ פתיתי החלב הקפוי לעשותם חריץ של גבינה. * [אחי״ה וכנ״ה שבת שם ותוספתא שבת פ״י החולב והמחבץ והמגבן עיי״ע חלב א׳, חבץ א׳. ירו׳ שבת פ״ז ד״י סע״ג המגבן והמחבץ חייב משום לש. ירו׳ מעשרות פ״ב ד״נ. ירו׳ ב״מ רפ״ז די״א: יצא החולב והמגבן והמחבץ (ירו׳ ב״מ) שאין גידולי קרקע. ונגזרה המלה מהשם גבינה (איוב י׳, י׳) וכ״ה בל״ס וער׳ ושומ׳ והשם גבינה ד״מ גבינת בית אוניקי עיי״ע אנייקי על גי׳ אמיתית וכן במשקל סורי גובנא. ירו׳ שקלי׳ פ״ז ד״נ ע״ג עיגול דגובנא. ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ג: וירו׳ נדרי׳ רפ״ח ד״מ ע״ד אע״ג דאכל גובנא ושתא מיא אסקיה צום ההוא (כל ההוא) יומא] —

גְּבַן = גְּבִין (גְּבִינָא בל״ס וכן בל״ע الجبينان Augen-braue) בפ׳ הגוזל ומאכיל בגמ׳ אם מחמת הגזלן (ב״ק קי״ז.) ר׳ יוחנן גברא סבא הוי ומסרחי גביניה. ובפ׳ המפלת בגמ׳ וחכ״א כל שאין בו מצורת האדם (נדה כ״ג:) המצח והגבין והעין[2]. ובפ״ז בבכורו׳ [בפ׳] מומין אלו (מ״ג: וכ״ה בספרא אמור פרק ב׳ פ״ג) אין לו גבינין [או] אין לו אלא גבין אחד זהו גבן האמור בתורה (ויקי כ״א, כ׳) פי׳ ״גבות עינים״, ר׳ דוסא אמר כל שגביניו שוכבין, פי׳ ״שהן גדולות ותלויות[3]) על עיניו״[4]). תר״י [ב׳] מפרש ג׳ פירושים גבן, או גבן: או דגבינוי חפין עינוי; או דלית ליה שיער בגבינוי; או דגביח[5]) ס״א דגביע[6]). ותנומה לעפעפיך (משלי ו׳, ד׳) תרג׳ ונ״מתא[7]) לגביניך. ואל תקחך בעפעפיה (שם פסו׳ כ״ה) [תרג׳] בגבינהא. * [אחי״ה בנו״ג בגבינותא. ובירו׳ שבת פ״ה ד״ז: כהדא כיפה דהיא משויא גְבִינָתָא] —

גַּבַּן = גַּבִּין Rücken, Doppelrücken, Buckel) 2 גב von 10 בפ׳ מומין אלו (בכורו׳ מ״ג:) ר׳ חנינא בן אנטיגנס אומ׳ כל שיש לו שני גבין ושני שדרות[8]) ובפ׳ ואלו טרפות בגמ׳ סימני חיה (חולי׳ ס׳:) ובפ׳ המפלת בגמ׳ וחכ״א כל שאין בו מצורת האדם (נדה כ״ד.) השסועה בריה שיש לה ב׳ גבין ושני שדרות, רב סבר בריה בעלמא ליכא וכ׳ בהמפלת (נדה שם.)

גַּבְנוּנִי Hochländer) מל״ס גבינא Bergrücken ולדעת רבינו = גבלוני בל׳ ערבי׳ جبلى Gebirgsbewohner) מהול בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ בת ישראל לא תניק (ע״ז כ״ז.) ובר״ג דפ׳ הערל (יבמו׳ ע״א.). פי׳ בני קטורה הדרים בהרים גבנונים כדגרסינן בפ׳ ד׳ מיתות בגמ׳ המגדף (סנהד׳ נ״ט:) אלא מעתה בני קטורה לא ליחייבו א״ר יוסי בר אבין ואיתימ׳ בר זבידא[9]) את בריתי הפר (בראשי׳ י״ז, י״ד) לרבות בני קטורה. * [אחי״ה הפי׳ הועתק מפי׳ ר״ח לע״ז בקובץ כ״י אנג. דף ט״ז רע״ב. — בכ״י ל״ד ודפ׳ וויניצ׳ ערך הנוכחי הוא ע׳ בפני עצמו אבל בכ״י ה״ב ודפ״ר נכלל בע׳ הקודם לזה. ודע כי בנו״ג ביבמו׳ וגבעוני. וגבנוני נגזר מל״מ הרים גבנונים (תהלי׳ ס״ח, י״ז) ופירושו גבוהים כי ההרים יש להם גב גבוה באמצעם ומשופעים מכאן ומכאן (ודר״ק בשרשיו ע׳ גב) וכן בל״ס גבינא ענינו גב של הר ולדעת רבינו י״ל שנאצלת המלה מל״ע הרשומה ול׳ ונו״ן מתחלפות. וראיה לפירושו כי בע׳ גבל ג׳ אתה הראית לדעת שתרג׳ פארן: טורי דגבלא ושם דרים הערביים והם באים מבני קטורה (בראשי׳ כ״ה, א׳ והלאה; ד״ה א׳ א׳. ל״ב) ועיי׳ בן מתתיהו קדמוניו׳ א׳, ט״ו ויגיד עליו רעו כי תחילת הדיבור בע״ז ויבמו׳ שם ושם: ע ר ב י מהול. — ורמ״ל הביא דברי רד״ק לפנים הערך וכן לא יעשה] —

גְּבִינֵי כְּרוּז (לדעת רבינו שם הפרטי. ולפע״ד מל״ס גבינא ראש ההר וא״כ גביני כרוז Höhenruf או מל״ע جبين עצל וא״כ יש להעתיקו Ruf an die Lässigen) בפ״ג בתמיד (ל׳:)

1) כצ״ל וכ״ה בתוי״ט באהלו׳ בשם הערוך וכ״ה בפי׳ רה״ג לסדר״ט צד כ״ה ובדפ״ע שמעוקל. ובר״ש וברע״ב שמניקת וכ״ה במ״ס בתוספ׳. 2) בנדה הגי׳ הגבן אבל בירו׳ נדה פ״ג ד״נ סע״ג חמצח והגבינין והעין. 3) כ״ה בכ״י ו״ו וכ״ה בפי׳ רגמ״ה ובדפ״ע תלולות. 4) הועתק מפי׳ רגמ״ה כ״י לבכורות בקובץ כ״י אנג. דף ק״ז: 5) כ״ה לנכון בדפ׳ אמש׳ וכ״ה בתרג׳ ובדפ׳ וויניצ׳ ובסיל׳ גביה. ובדפ״ר וכן בדפ׳ פיז׳ גבי וחסר הקו וצ״ל גביח. 6) כ״ה לנכון בכל כ״י ודפוסי׳ החדשי׳ וכ״ה בע׳ גביע אבל בדפ״ר ופיז׳ בכאן במ״ס דגביני. 7) כ״ה בדפ״ר אבל בדפ׳ אחרי׳ וגימתא ובנו״ג וגיומתא. 8) ובספרא אמור פ״ב פ״ג הגי׳ כל שיש לו שתים גבים ושתי שדראות. 9) כ״ה לנכון בדפ״ר וויניצ׳ וכ״ה עיקר כמו שהוא בברכו׳ י״ג. ובחולי׳ נ״ה. וכ״ה בכ״י ש״ס לסנהד׳, ובנו״ג ר׳ יוסי בר חנינא.

פי' שם אדם שהיה מכריז בשחר כדגרסי' בספ"ק דיומ' (כ:[1]) גביני כרוז מה היה אומ' עמדו כהנים לעבודתכם ולויים לדוכנכם וישראל למעמדכם והיה קולו נשמע לג' פרסאות. * [אחי"ה וראיה לדעת רבינו כי הוא שם פרטי מקהל"ר פ' יש אחד גביני בן חרסון. ולפי השערתי ולהעתקתי אולי יש לגזור המלה מל"ס הרשומ' פי' ראש ההר וקרוב הדבר שהכרוז משם יצא, או י"ל שהמלה ל"ע הרשומ' היא ופתרונה מתעצל ונתרשל והכרוז אל העצלים יצא כנראה מיומ' הנ"ל, והבוחר יבחר] —

* גְּבוּנְתָּא ירו' תרומ' פ"י דמ"ז: גבונתא איקלקלת וט"ס וצ"ל כמו בירו' ע"ז פ"ג דמ"ב. זבינתא איתקלקלת עיי"ע זבן.

* גִּיבְסַס (Gyps בל"ע ופ' جبسين, בל"ס גובאסום בל"י γύψος) ירו' מ"ק פ"א ד"פ: אם היו לו שם אבנים או צרורות או סיד או גיבסס מותר והוא כמו גיפסס עיי"ע גפס. והמלה נכתבת בבי"ת גם בל"ע פרסיי וסוריי הרשומה.

* גֶּבַע (Ortsname) עיי"ע חצר א'.

* גְּבַע (בל"ע قبع schwer athmen, keuchen) ירו' דמאי פ"א דכ"ב. מרגלי מן דמלכא סרקיא נפלת ובלעת חד עכבר וכו', חמי חד מגבע ואתי אמר גבי ההן ניהו וגזר עלוי ופלטה. אנ"ל שהוא ל"ע הרשומ' ופתרונו נשם בכבדות רוח ושיעור המאמר: מרגלית, אחת של מלך ישמעאל נפלה ובלעה עכבר אחד ובא אצל ר' פנחס בן יאיר ובקש ממנו להצילו וגזר ר' פנחס ונתאספו כל העכברים שבאותו מקום וראה אחד שנשם ונשף רוח בכבדות ואמר אצל העכבר זה הוא המרגלית וגזר עליו ופולטה. ופירושי המפרשים קשה להולמן.

גְּבִיעַ (= גביעא שם הפרטי על שם תואר בעל חטוטרת Höckeriger תר"י או גבן[2]). ובב"ר פס"ב (ס"א) ולבני הפלגשים: אמר גביעא בן קוסם אני הולך ודן עמהם. ובר"ג דחלק (סנהד' צ"א.) גביעא בן פסיסא[3] פי' חכם היה והיה גִּבֵּן דהכי קאמרינן אי קאימנא ובעיטנא בך פשיטנא לעקמומיתך מינך[4] א"ל אם אתה עושה כן רופא אומן ובקי תקרא ושכר גדול תטול. * [אחי"ה ועיי' עוד סנהד' שם בענין תשובת גביהא בן פסיסא להוא צדוקא ומ"ש על זה במ"ע דמ"ג חכ"א צד תקע"ט. ונגזרה המלה מלשון גבע, גבעה פי' גבשושית. וכהשאילה חטוטרת שדומה לו וגם נרדף עם גבחת עיי"ע גבח ב'] —

גְּבְעֹל = גִּבְעוֹל (מל"מ וכן בל"ע قبعول Blüthen-kelch, והפעל قبعل Knospen treiben) בפרה בפ' י"א (מ"ט) מצות אזוב בשלשה קלחים ובהן ג' גבעולים, ובפ"ק דיומ' בגמ' כל שבעת הימים (י"ד. ועיי' פרה פי"ב מ"ה) כמה יהו ויהא בהן[5] כדי הזאה כדי שיטבול ראשי גבעולין ויזה פי' כמו (שמות ט', ל"א) הפשתה גבעול. * [אחי"ה וכנ"ה פרה פי"ב מ"ב הזה . . ספק מן הגבעול. שם פי"א מ"ז אלו הן היונקות גבעולין שלא גמלו. ירו' סוכ' רפ"ג דנ"ג ע"ג אזוב טפח חוץ מגבעולין, ויק"ר פי"ח לאחד שהיתה לו ערוגה מלאה פשתן השכים בבקר ומצאה גבעולין, במ"ר פ"ז מצאה שנעשה גבעולין, פי' גבעולין כל זמן שהפרח מונח בתוך כיסו קודם שיפתח כן פי' רע"ב לפרה פי"א, מ"ז וכן דעת תנחום ירושלמי עיי' ספרי על העתקה פרסי' של ריב"י טאווס צד ע"ב והלאה. ורש"י פי' לסוכ' י"ג. ד"ה שלשה: גבעול הוא קנה האמצעי שהזרע בראשו כקנבוס ופשתן (ועיי' תוי"ט לפרה פי"א מ"ט ורד"ק בשרשים ע' גבעל) ולזה הסכימו חכמי האומות עיי' גיזיניאוס תיזוירוס ח"א צד נ"ז: ופעל קבעל מורה בל"ע פרח, והשם: גביע של זרע. וכל הפירושים והעניגים האלה עולים בקנה אחד] —

* גָּבַר, גְּבַר (מל"מ בקל: stark sein, בפיעל stärken, בהתפעל sich Jemandes bemächtigen) ענינו חזק כמו בל"מ ד"ם סוט' מ"ט. גברו בעלי זרוע ובעלי הלשון, ביצ' כ'. ירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג גברה ידמי של בי"ש על בי"ה. גיטי' ס': ב"ב ל"ד: כל דאלים גבר עיי"ע אלם. פסחי' ע"ו רע"א עילאה גבר . . תתאה גבר, פיעל: מכילת' בשלח מסכתא דעמלק פ"א וכי ידיו של משה מגברות ישראל או ידיו שוברות עמלק ועיי' בשינוים ר"ה פ"ג מ"ח, שהש"ר ס' יונתי הקב"ה מגברן לישראל, שם פ' הנה מטתו: שהם מגברין לישראל, איכ"ר פ' דוב: ונגבהתני לעמוד בכולן, התפעל ר"ה הנ"ל היו מתגברין ואם לאו היו

---

[1]) בירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: בט"ס ג ב י כרוז. [2]) עיי"ע גִּבֵּן ב'. [3]) בנו"ג גביהא ובאה"ת גבוהה בן פוסיסא. [4]) כ"ה בסנה' ובב"ר אי' לכשאצא אני משוה לך פדחתך נ"א גביעתך ונ"ל להגיה במקום פדחתך: גבחתך מענין גבחת פי' חטוטרת עיי"ע גבח, וילק' חיי שרה רמז ק"י גרס משוה לך את גבהתך וכ"ה במגילי' תעני' פ"ג ועיי' מ"כ לב"ר — וגי' עקמומיתך אי' גם בכ"י ש"ס ובמנו"ה ובאה"ת אצל ד"ם סנהד' צד קכ"ו. ובנו"ג עקמותך — בנו"ג רופא אומן תקרא ושכר הרבה תטול. [5]) וכ"ה בכ"י מ' ובילק' חקת רמז תשס"ג ובנו"ג כמה יהא בהן ויהא.

נופלים. מגילה ט"ו: המתגבר על יצרו. חגיג' ט"ז. יצרו מתגבר עליו. קידוש' פ': מה יתאונן אדם חי וג' אפי' בשעת אנינותו של אדם יצרו מתגבר עליו. ספרי וילך פ' ש"ה נתגבר כחו של משה. אפעל: סנהד' ל"ח. אגברו חמרא אדרדקי.

גְּבַר (מל"מ גֶּבֶר בל"ס גַּבְרָא, גּוּבְרָא Mann,) גברא דמוכס אנא (שבת ע"ח.) גברא דפרע אנא (שם ע"ט.) פי' איש שלא יעכב המכס אני ורגילנא לשלם מכסאי שיהא לו פנים אצלו[1]) או דמאחר ליה ולא דחיק ליה. כמו כן גברא דפרע אנא שמראה לבעל חוב שני כשירצה ללות השטר הפרוע שיכיר שנאמן הוא וילונו בעין יפה. גברא דנשי קטלוה בר"ג דפ' השואל (ב"מ צ"ז.) פי' גברא דנשי קטלוה ללישנא דחבור עליה[2]) כלומר העכברין לפני שונרא כנשים במלחמה לפני אנשים הן חשובין וזו מפני שראוה תשושת כח הרגוה. וזה מחמת מלאכה הוא לפיכך פטור. פי' ללישנא אחרינא אכל[3]) עכברי אי חבל ומית כגון ראובן ששאל משמעון עבדו לבא על שפחתיו לתת להן הריון ומרוב ביאתו כחש גופו ומת וכן זה המשל גברא דביאת נשיו קטליה לא דינא ליה עליהו דאיהו הוא קטל נפשיה דלא הוה ליה להריק עצמו בביאות כ"כ. כך השונרא לא היתה לה לאכול הרבה. גבר פום דין חי בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ג:) פי' אושפיזנא[4]) תרג' איש: גבר, ותרג' פי: פום, ותרג' זה: דין, נא: חי, אל תאכלו ממנו נא (שמות י"ב, ט') תרגמינן כד חי" מה טיבו יש[5]) כפשוטו. בריש בפסיקתא דותאמר ציון (צד ק"ל:) מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו (איכ' ג', ל"ט) אמר רב הונא[6]) יעמוד כגבור ויתודה על חטאיו ולא יתאונן וכ', בפ' אין בין המודר בגמ' תורם את תרומה (נדרי' ל"ח.) אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ועניו וכולן ממשה וכ'[7]). ובויק"ר פ' וצדקתך אלהים עד מרום באמור אל הכהנים (ויק"ר פל"א) עיר גברים עלה חכם (משלי כ"א, כ"ב) ריב"ל אמר גברים כתיב עיר שכלה גבָרים ואין בה נשים. * [אחי"ה וכנ"ה הרבה בדרז"ל ד"מ ברכו' ס"ג. באתר דלית גבר תמן הוי גבר באתר דאית גבר לא תהוי גבר והוא העתקה ארמי' של מאמר באבות פ"ב מ"ה במקום שאין אנשים וכ', בכורו' ח': גברא דאוזיף וטריף מאי חזא דהדר אוזיף וכ', קידושי' ע': הא גבר' הא דסקא, יבמו' ק"ח: כתו' ע"ה. דנפצא גברא תקרייה בספי ביבי ותיתיב עיי"ע נפס א'; סנהד' ז'. ילק' תהלי' רמז תשמ"ט גברא דרחיצנא עליה אדייה לגזיזא וקם פי' איש אשר בטחתי בו השליך עלי פסולת של עור והלך והוא ל"ע جُزَازَة ורבינו בע' גז מ' פי' בע"א ע"ש. ההוא גברא וכ', ברכו' ס'. מכו' י"א. ב"ב נ"ח. חולי' ק"ה: בכורו' ח': גברא דאכפא עיי"ע אכף א'. ירו' שבת פ"א ד"ג. נקרא רב ששת גברא מפתחה והוא בלש' כבוד כמו סגי נהור עיי' בעל ק"ע ועיי"ע גדש ב'. ילק' זאת הברכה רמז תתקנ"א נתפרש איש האלהים: גברא דיינא משפטיו עם ישראל שהיה אומר יקוב הדין את ההר. והקבוץ שבת ל"ב. עיי"ע גשר ב'; ב"ק צ"ב: כד הוינן זוטרי לגברי השתא דקשישנא לדרדקי. ויק"ר פכ"ג יהוון גברין בכל מילה. ובמשקל סורי גוברא אי' בירו' תעני' פ"א דס"ד: ההוא גוברא. ירו' ב"ב פ"ח דט"ז. אהן גוברא. ירו' נזיר פ"ח דנ"ו ע"ג הא אזיל גוברא. והקבוץ ברכו' ל"א: גברא בגוברין, גיטי' מ"ה סע"א עדי גוברין ונהרדעי גוברין עיי"ע עד ו'. סנהד' פ"ה: מה גבר מגוברין, ירו' סנהד' פ"ב ד"כ: הוה מפיים לגוברין, שהש"ר פ' כשושנה דיהוון גוברין בכל מלה ועיי' לעיל. וגברין כבר נמצא בדניאל ג'. ח'. י"ב; ו', ו'] —

גֶּבֶר (Hahn מל' גברות der Mannhafte, Wehrhafte וכן בל"י ἀλέκτωρ Hahn, ἀλεκτήρ Ver- theidiger ועוד בל' ערבי' غبراء (Rebhuhn בפ"ק דתמיד (כ"ו.) פעמים שהוא בא מקרות הגבר[8])

1) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובדפ"ע לי' כי על כן אין לפי' שחר. 2) כונתו ללשון ראשון בב"מ שם. 3) בדפי' אמשי' ופראג בש"ס אבל. 4) כ"ה נכון כי נא בסוף התיבה עלה בדרוש זה עם חי אבל בנו"ג אושפיזא ובדפי' הישנים אושפזיכנו והגיהו המהרש"ל וגי' ר"ח הובא בתוספ' עירו' שם ד"ה גבר: אושפיזכנא וכל הפי' הזה נלקח מפי' ר"ח שם. 5) עירו' שם וכ"ה הגי' בדפי' שונצי' ופי' כמו מה טיבו של איש זה בכתובי' י"ג: ועיי' עוד ע' טיב א', ובנו"ג מה זו טובה יש לו. 6) בפסיק' אי' ר' יודה אבל באיכ"ר במאמר המתחיל מי זה אמר הגי' כגי' רבינו, ועיי' דרוש אחר בקידושי' פ': הובא בע' הקודם לזה. 7) וכן מוכח בשבת צ"ב. לפי גי' הכ"י מ' וא"פ ובספר המפתח ובנו"ג שם גם בעל קומה עיי' ד"ס שם צד ק'. וכתב הגאון בעל ד"ס שם אות ח' וכבר עמד ע"ז בהגהות הגרי"ב ע"כ ובאמת מה שהניח הגרי"ב בשני מקומות בצ"ע אין כ"כ השינוי בגירסאות אבל זה הוא כי בנדרי' אמר הש"ס וכולן ממשה ובשבת אי' משה שאני דאמר מר אין השכינה שורה וכ', ונלפע"ד ליישב כי בנדרים ילפינן שפיר בענין נבואה ועל הנביאים וכולן ממשה עיי' הרי"ף ומהרש"א בחי' אגדות לנדרי' בע"י. אבל בשבת רצה הש"ס לפום ריהטא ללמוד גובהן של לוים ממשה ועל זה השיב משה שאני וכ' ודו"ק. 8) וכ"ה הגי' בפסחי' בסמו' ובירו' יומי פ"א מ"ח וכ"ה בכ"י א"פ ליומי' ובכ"י ב' בקרות עיי' ד"ס יומ' צד כ"ג. ובנו"ג בקריאת.

ובפ"ק דיומ' (כ'. זבחי' פ"ז:) בכל יום תורמין את המזבח מקרות הגבר מאי קרות הגבר[1]) רב אמר קרא גברא, ר' שילא אמר קרא תרנגולא[2]). ויסעו מעציון גבר (דברי' ב', ח') ת"י ונטלו מכרך תרנגולא. *[אחי"ה ונראה שנגזר מל' גֶבֶר שנאצל מל' גבור' וחזקה וזה מה שאמרנו בביצ' כ"ה: שלשה עזין הן . . תרנגול בעופות, והנקבה גברית עיי' שבת ס"ז: האומר שחטו . . תרנגולת זו שנקראת[3]) גברית אין בו משום דרכי האמורי[4]). וכרך תרנגולה כ"ס הוא תרנגולא דקיסריון שנזכר בתי"ר ב' לבמדי' ל"ד, ט"ו ובירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד תרנגול קיסריין ולמעלן, אבל מתרנגול קיסריין ולמטן כא"י היא, ובירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג חשב בין תחומי א"י תרנגולא עילאה דלמעלה מן קסרין וכתב מהרי"ש בספרו תבואות הארץ ק"ו: ותכונתה למערבית צפונית באניאס (דן) הנקרא ג"כ קיסריא פהיליפא וזה דלמעלה מן קסרין ר"ל לצפון דן ע"כ, ובבן מתתיהו (חייו סי' כ"ה) חשב גברה Γαβαρὰ בין ערים גדולות בגליל העליון והזכיר גם שם ערים טבריה וציפורין ובאמת בירו' שביעי' הנ"ל הוזכרה ג"כ תרנגולא עילאה אצל קציריא דגליל והוא קצטרא דגליל מבצר של גליל ועיי' עוד סוכ' כ"ז: ומזה יש להביא ראיה להשערת הרב המנוח לעברעכט שעיר תרנגולה שם הלעג של עיר ציפורין הרי גם בן מתתיהו חושב אותה אצל ציפורין, וקרוב הדבר שהיא העיר הנקרא' אצל פליניאוס ה' י"ז Ornithon כי ὄρνις בל"י צפור ותרנגול. וקרוב הדבר שיושביה עבדו דמות תרנגול כמו אנשי כות עשו את נרגל מ"ב י"ז, ל' סנהד' ס"ג: ונראה שמעיר זאת היה ר' אבא הנזכר בפסיקתא רבתי פ"ג בט"ס א"ר אבא סרונגלא וצ"ל תרנגולא] —

* גֶּבֶר (männliches Glied) בכורו' מ"ד: בעל גבר עיי"ע בע' בעל וע' גרבתן.

* גְּבוּרָה (Macht, übtg. der Allmächtige, Gott) מה שענינו כח רב ועוצם ידוע מל"מ והוא תואר לאל עליון סנהד' צ"ח: מי שכל הגבורה שלו. ב"מ נ"ח: בא ללמד תורה שנאמרה מפי הגבורה, שבת פ"ז: ומה השיב משה לפני הגבורה, שם פ"ח: כל דבור ודבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות (עיי"ע בת קול), הוריו' ח'. מכות כ"ד. שמ"ר פל"ג אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום: מגיל' ל"א: הללו בלש' רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן והללו בלש' יחיד אמורות ומשה מפני עצמו אמרן, ירו' סנהד' פ"י דכ"ח סע"א לא כשומעו מפי רועה אלא כשמעו מפי הגבורה, מדר' שהש"ר פ' זאת קומתך: המתינו לי עד שאמלך בגבורה. שמ"ר פכ"ד ע"פ הגבורה לא נסעו אלא שהסיען משה במקל; מוסיפין כח בגבורה עיי"ע גאל. ועיי' עוד פי' רש"י לשמות י"ח, י"ט. והקבוץ גבורות תואר לזקנה ולברכת גשמים בתפלת י"ח עיי' מ"ק כ"ח: שמונים גבורות דכתיב (תהלי' צ', י') ימי שנותינו וג' ואם בגבורות שמונים שנה, ובכ"י מ' ובמס' שמחו' פ"ג הגי' שמונים זו היא מיתת גבורה, והנוסח של מ"ק עדיף ושם: לא שנו אלא שלא הגיע לגבורות אבל הגיע לגבורות זו היא מיתת נשיקה. ובירו' ביכורי' רפ"ב דס"ד ע"ג לשמונים מיתה של זקנה. — ר"ה פ"ד מ"ה סדר ברכות אומר אבות וגבורות וקדושת השם, ירו' ברכות ספ"ד ד"ח סע"ג כך סדר ברכות אומר אבות וכו'. וכן בתעני' ב'. גבורות גשמים . . מפני שיורדין בגבורה.

* גּוּבִּירִי (בל"ע قنابرى Küchengewächs אבל עיי' בפנים) ל"ע זה הביא רבינו בע' עזרד א' ע"ש לגי' כ"י ק"ט ודפוסי' הישנים במו"ע בט"ס גונרי אבל בה"ג הלכו' ברכו' ח' ע"ג אי' זיתי או קונברי וכ' והוא ממש ל"ע הרשומה וענינו מין ירק אחד הגדל בגנות. ושם עמוד ב' שתיתא דכנארי ודגובירי וכ' בורא פרי העץ וב"ס על גופירי הזה כיון רבינו ובפרט לפי גי' כ"י ו"ו ל"ד ה"ב ולפי זה הוא ל"ע غبيرا בלא"ש ברוסטבערען ובל"ר cordia sebestana ורבינו לועז בלאי"ט sorbo והוא בלא"ש שפיערלינג עיי"ע עזרד.

* גַּבְרִיאֵל (der Engel Gabriel) כבר מצא מקומו בדניאל ח', ט"ז ואשמע קול אדם . . ויאמר גבריאל, ושם ט', כ"א והאיש גבריאל. וא"כ נגזר שם מלאך מן גבר ומן אל והוא כמו איש האלהים, ולכן מתואר אדם . . ואיש בדניאל ובדרז"ל הוזכר כמה פעמים ד"מ שבת נ"ה. נ"ו: סנהד' כ"א: כ"ו. ל"ח: צ"ה: סוט' י"ב: י"ג: ל"ג. ל"ו. ב"מ פ"ו: (ב"ר פ"נ, פדר"א פכ"ה) מנחו' כ"ט. ירו' ברכו' פ"ט די"ג. ב"ר פ"א, דב"ר פ"ה פי"א. שהש"ר פ' כרם, איכ"ר פ' כל רעיה. ומי שרוצה

---

[1]) כ"ה רק בכ"י ו"ו וה"ב. וכ"ה נכון ובנו"ג ביומ' שם: מאי קריאת הגבר, ובכ"י ל"ד קרות כגי' רבינו. [2]) ובירו' סוכ' פ"ה דנ"ה ע"ג וירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד מביא ראיה לדברי רב שענינו אכריז כרוזא מטה דאמרינן בן גבר (עיי"ע) אית לך מימר בר תרנגולא? [3]) כ"ה בכ"י מ', ובנו"ג שקרתה ובכ"י יו"ד סי' קע"ט שקראה וע"ש מ"ש בשם צוואת החסיד. [4]) וכ"ה בכ"י א"פ ובנו"ג יש בו וכו', וכן משמע מתוספתי' שבת פ"ז האומר שחטו תרנגולת זו שהיא קורא . כזכר וכו' הרי זו מדרכי האמורי.

לעמוד על מאמרים אלה ובפרט על הדמיונים הפרסיים שעל ידם יתפרשו המאמרים היטב ועיין בספרנו על המלאכים ושדים צד ל' והלאה שהארכנו למעניתו ועיי' עוד ע' אימטון.

* גְּבַרְתָּן, גְּבַרְתָּנִית (stark, mächtig) ספרי וילך ריש פ' ש"ה יהושע בן נון גברתן כמותך, ונקבה: ויק"ר פי"ח, במד"ר פ"ז, ילק' ישעי' סרמ"ז רפ"ז כאב אנוש (ישעי' י"ז, י"א) מכה גברתנית פי' חזקה ותקיפה מלש' גבר ודורש אנוש מל' אנוש.

גַּבְשׁוּשׁ (Hügel, Erdanhäufung ממעל ערבי خبش، كفت בל"ס קפס (sammeln בפ' כלל גדול אמרו בשבת בגמ' דאבות מלאכות (שבת ע"ג:) א"ר ששת היתה לו גבשושית ונטלה בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש וכ', פי' גבשושית תל קטן של עפר אם היה בביתו ונטלו חייב משום בונה שהוא משוה את ביתו כענין הלא אם שוה פניה (ישעי' כ"ח, כ"ה), ובשדה משום חורש והכי פירשה רב האי גאון כל חפירה וחריץ ונעיצה לייפות בקרקע שהוא צריך לה[1]) בשדה בכלל חורש הוא ואם בבית בכלל בונה וכל השואת פני קרקע בשדה משום חורש כגון המדייר והמעדר והמכבד שהוא משוה גומות. המפעפע גושים[2]) והממלא נקעים שתחת הזיתים והעושה עוגיות לגפנים [וכ'] כל אלו המפורשים בתלמוד א"י (ירו' שבת פ"ז ד"ט סע"ד ותלאה) חייב משום חורש. שגלשו מן הגלעד (שה"ש ד', א') תרג' כבנוי[3]) דיעקב דלקטו אבנים ועבדו גבשושיתא בטור גלעד. ס"א גלשושיתא[4]). בפ' שואל בגמ' אין מעמצין (שבת קנ"ב.) גם מגבה ייראו (קהל' י"ב, ו') שאפי' גבשושית קטנה דומה עליו כהרי הרים. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ל"ד וב"ר וכ"ה בנוסח' אבל בדפ"ע כהרי ארנט. וכנ"ה ירו' עירו' פ"ב דכ"א ע"ג מקצתו חריץ ומקצתו גבשושית, והקבוץ ירו' סוט' פ"ז דכ"א ע"ג הר גריזים והר עיבל (דברי' כ"ז, י"א) שתי גבשושיות עשו וקרו זה הר גריזים וזה הר עיבל[5]) ירו' סנהד' ספ"ז דכ"ה ע"ד אשכחון מיינוקיא עבדין גבשושין וכ', פי' גבשוש תל קטן כפי' רבינו ורש"י לשבת ע"ג: ונגזר לפ"ד מל"ע הרשומ' ופתרונו קבץ וצבר עפר לעשות ממנו גל ובזה נבין מאמר של תוספת' אהלות פי"ז בית הפרס שנגבשו בגבושים שאין יכול להסיטן טמא, כלומ' שדה שצברו בו וממלאין אותו בתל של עפר. וכן בתרג' צפניה א', י' מן גובשתא לגי' הרד"ק ובנו"ג גבעתא. ותרג' אגרה בקציר לחמה (משלי ו', ח') וגבשא בחצדא מיכלה, והפשיט' העתיקה כמו כן וקפס בחצדא מאכולתה] —

* גבת, גיבתון (Stadt im Stamme Dan, LXX. Γαβαθών, Jos. Ant. 18. 12,5 Γαβαθώνη) ירו' תעני' פ"ד דכ"ט: ירו' מגילי פ"א ד"ע; שהש"ר פ' הנך יפה (א', כ"ב) ושם פ' נפת ריש רזת רבה מגבת ועד אנטיפרס צ"ל אנטיפטרים עיי"ע ששים רבוא עיירות היו וכ', קהל"ר פ' בבקר ר"ע אומר שנים עשר אלפים תלמידים היו לי מגבת ועד אנטיפרס וכולן מתו בחיי בין פסח לעצרת, וביבמות ס"ב: נשנה בקצת שנויים עיי"ע דרום, ובאיכ"ר ס"פ בלע מגיבתון ועד אנטיפרס ששים רבוא עיירות וכ', ותכונת עיר גבתון שנזכרת ביהושע י"ט, מ"ד; כ"א, כ"ג; מ"א ט"ו כ"ז ובבן מתתיהו במקום הנ"ל היתה בשבט דן. וגם נקראת Γαββαθά עיי' היעראנימוס אנאמאטיקאן. ושתי ערים אלה היו תחומי יהודה בצפון ודרום.

גְּבְתָּא (גּוּבְתָּא בל"ס קנה Rohr, Röhre בל"י אמצעי' γάβος בל"ר cavus פי' חלול hohl) בפ' במה אשה יוצאה בגמ' הבנים (שבת ס"ו:) ולשדייה[6]) בגובתא דנחשא. ובפ' יום הכפורים בגמ' מי שנשכו כלב שוטה (יומ' פ"ד.) לא לישתי מיא אלא בגובתא דנחשא. ובסוף[7]) גמר' דפ' אר"ע (שבת צ':) ופלגיה דשמאלא רמא ליה בגובתא דנחשא. ובפ' מי שמתו בר"נ (ברכו' י"ח:) ואימא לה לאימא תשדר לי גובתא דכוחלא. ובפ' הערל בגמ' איזהו פצוע דכא (יבמו' ע"ה בסע"ב) ההוא עובדא דהוה בפומבדיתא איסתתם גובתא דשכבת זרע ואפיק במקום קטנים, ובס"ג דפ' השואל [את] הפרה (ב"מ ק"ב. בדפ' אמ' ופר' נסמן בט"ס בשבת) דאי בעי[8]) מנח ליה בגובתא דקניא. ובפ' ואלו טרפות בס' הלכ' נשתברו רגליה (חולי' נ"ח:) ההוא גובתא דהוה נפקא מבי כסיל הובלילא [וכ'] ההוא גובתא דהוה נפיק[9]) מבי כסי לכריסא. ובפ' חבית שנשברה בגמ' אין גוקבין (שבת קמ"ו:) גובתא רב אסר ושמואל שרי וכ'. פי' גובתא היא שפופרת

[1]) עיי' שבת ק"ג. ותי' הרשב"א שם שהביא דעת רה"ג ז"ל. [2]) וצ"ל כאן וכ' כי בירו' שם הובאו עוד ענינים אחרים ע"ש. [3]) בדפ' וויניצי' ואמ' בבניו. [4]) וכ"ה בנוסחי התרג' ועיי"ע גלש. [5]) כ"ה לפי גי' הנכונה בדפ' זיטאמ', ובדפ' קראט' אי' גבשושית. [6]) כ"ה לנכון בעה"ק שנ"ב וכ"ה בדפוסי' הישני' בשבת דפ' וויניצי' ר"צ אבל בדפ"ע ולשרייה ובכ"י ה"ב ולשווייה וצ"ל ולשדייה. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו, אבל בדפ"ע בט"ס בריש, ובדפ"ר חסר הך ציון ובכ"י ה"ב נשמט מן גובתא עד ההוא גובתא דנפקא וכ'. [8]) בדפ"ר ובדפ' אמש' ופר' דאיבעי ובדפ' וויניצי' דעיבעי וט"ס הוא ובנו"ג אפשר הוא. [9]) בנו"ג מעברא.

של קנה או של עצים[1]) שנותנין אותו בנקב של חבית או ביד הנוד של יין להיות מושכין ממנו יין מן החבית או מן הנוד רב אסר ושמואל שרי ואוקימנא לפלוגתייהו בשפופרת חתוכה ואינה מתוקנת לדכניסה לנקב אבל לחתוך דברי הכל אסור ואם היתה חתוכה ומתוקנת דברי הכל מותר להחזירה בנקב החבית או בנוד למשוך היין ממנו. ואני למדתי מפי ר' מצליח גוכתא רב אסר ושמואל שרי, פי' גובתא הוא העפץ שנותן בשפופרת של קנה ואם יהדק אותה אתי לידי סחיטה ואסור ואם ירפה אותה משחית יינו הני מילי בזה (הסתם) [צ"ל הסתום] שהוא של נעורת אבל אם היא של עץ או של עצם מותר לו להוציא יין בשבת ומחזיר הגובתא למקום החור של שפופרת של קנה דליכא סחיטה ומותר וכל המוציא יין מן הכלי בשבת שיש לו שפופרת ויש לו (סתם) [סתום] נעורת חייב מלקות, והכי מסתברא וכן למדתי ממנו ז"ל[2]). פי' גובתא דנחשא בפ' יוה"כ יניח קנה של נחושת ארוך ראש אחד בכוס וראש א' בפיו והוא שלא כנגד הכוס ושותה דילמא אישתי בכוס או כנגד הכוס חזי בבואה דיליה ומסתכן. * [אחי"ה ובנו"ג דלמא חזי בבואיה דשידא וליסתכן אבל בכ"י ל' קרוב לגי' רבינו חזי ליה לבבואיה ומסתכן ועיי' ד"ס יומא צד קמ"א. ושם נסמנו השינויים. וביומ' שם אי' עוד אבא בר מניומי עבדא לי' אימא גובתא דדהבא, ובריץ גיאת הלכ' יוה"כ עמוד נ"ת הגי' גופתא אבל בכ"י מ' וב' הגי' גוריא דדהבא ואולי כן גרס רבינו ובעבור זה לא הביאו. ופי' גוריא עיי"ע גר ט'] — (א"ב פי' בל"ר כלי כמו קערה). * [אחי"ה כונת ר"ב על מלה gabata והוא מין קערה וכ"ה בל"י האמצעי γάβαθον, γάβατα אבל פי' שאינו הגון הוא כי בכל המקומות ענינו קנה בין טבעי בין שנעשה ע"י אדם וכן פי' רש"י בכל מקום וכ"ה ממש בל"ס וכן העתיקה הפשיט' גבים של מ"א ו', ט' וכן פירש"י שם גובתא דקניא. ובל"ע נקרא קנה חלול של שפוד: جبة וכן בל"י האמצעי' ובל"ר הרשום' בראש הערך נקרא כן כל דבר חלול] —

* גובתה, גופתה עיי"ע, אחר ע' גַּוָּא.

גַּג (מל"מ (Dach, n. z. das platte der Morgenl.) גגה קודש [וכ'] וגגה חול בפ"ב במעש' שני כתוספתא. * [אחי"ה והקבוץ ירו' פסחי' פ"ז דל"ה: גגות ההיכל. ובהשאילה נקרא כן שטח העליון חולי' ס"ז: גג תמרה . . גג גרעניתה, ירו' יבמו' פ"ח ד"ט. גגה של עטרה. והדבור ביומ' מ"ז. עלתה לגג נתפרש בע' זרד ע"ש] —

גַּגּוֹת הַצְּרִיפִין (בל"י σάρπος Ortsname eig. Dächer der Holzhäuser) בס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"ב:) ועל אותה שעה שנינו מעשה שבא מגגות הצריפין[3]) ושתי הלחם מעין השוכר[4]) ובמנחו' פ' ר' ישמעאל אומ' עומר (מנחו' ס"ד:) ומפורש בגמ' (שם) ת"ר בשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה וכ' עד [כי מטא] עומר לא חזו מהיכא לאיתויי אכרוז ההוא חרשא אותיב חדא ידא אאיגרא וחדא ידיה אצריפא א"ל רב מרדכי[5]) מי איכא דוכתא דשמיה גגות צריפין או צריפין גגות בדוק ואשכח. * [אחי"ה בענין ב' המקומות אלה מצאתי כתוב בספר תבואות הארץ למהרי"ש צד ע"ט צריפין . . גמצא במחוז השפלה במחוז עקרון כפר אחד הנקרא צארפא"ן עתיק"א ר"ל הישנה ועוד כתב צד צ': בקעת עין סוכר למערב נוטה מעט דרומה כפר סאלי"ם (עין שלום) בינו ובין הכפר אבולניט"א . . נמצא הכפר אסכא"ר ומעין יוצא משם ונקרא עין אסכא"ר ושם בקעה מבורכת הפתוחה לצד מזרח עד הירדן והיא לפ"ד בקעת עין סוכר ע"כ וכן שיער הרב החכם נייבויער בספרו גיאגראפיע צד ק"ע. ולבי אומר לי ששני המקומות גגות הצריפין ועין שוכר (לגי' רבינו) באשר סמוכין היו הושוו לשני מקומות שבא זכרונם בב"מ פ"ו. ערק ואזל . . לצריפה ומצריפא לעינא דמים ומעינא דמים לפומבדיתא. וא"כ הובא העומר מחוצה לארץ שנחרבו תבואות הארץ וזה מה שפירש"י לב"ק שם אותה שעה בא [העומר] מגגות צריפין רחוק מירושלים לפי שהחריבו בני המצור את תבואות השדה ע"כ. ודע עוד שלפי גי' רבינו האמיתית רב מרדכי הותרה תימה גדולה של בעלי התוספות לב"ק ומנחו' אם חיה מרדכי כ"כ כי בית חשמונאי לא היו כי אם ר"ם שנים קודם החורבן אבל באמת רב מרדכי עיקר הגי' ושם חכם הוא. ומה שאי' בנוסחאות מרדכי נ"ל להסביר ממה שאי' בירו' שקלי' הנ"ל (עיי"ע זב) כל המעשה

[1]) בכ"י ה"ב עצם. [2]) עכ"ל של כ"י ה"ב ונשמט בשאר כ"י ודפ"ע, ובענין ר' מצליח עיי' לעיל ח"א במבוא צד XI.
[3]) וכ"ה במנחו' ובירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד אבל בב"ק הגי' מגגות הצריפין וכ"ה בע' פתח א'. [4]) בנו"ג עין סוכר.
[5]) בנוס' ובפי' רגמ"ה כ"י לי' מלת רב.

ושם כתוב אייתוניה גבי פתחיה א"ל אית אתר דמתקרא גגות צריפין וכ' וּפתחיה הוא שם הכבוד של מרדכי עיי' שקלי' פ"ה מ"א, מנחו' ס"ה רע"א. ובמעשה שמסופר בירו' שקלים לא קשה מידי שלא היה בימי חשמונאים הורקנוס ואריסטובלס רק אי' שם פעם אחת יבשה ארץ ישראל. אבל בסיפור בבבלי אם גם המעשה בזמן מאוחר הרבה היה בכל זאת הועתק השם מרדכי יען שאי' בירו' פתחיה וזה מרדכי. והסיפור בירו' מדוייק ביותר שבענין תהלוכות הנוגעות לא"י יותר יש לסמוך על תלמוד א"י. ומעתה נתאמתה השערתנו כי בזמן יבישת ארץ ישראל הוכרחו להביא עומר מחוצ' לארץ]—

גְּגַמִּי (צ und ג ,zizanum ζιζανον eine Art Lolch (wechs. בס"ג דהוריות (י"ג.) מפני מה הכל[1] מושלין בעכבר א"ל מפני שסיאורו רע[2]) מאי היא אמר רב[3]) אפי' גגמי גייצי[4]) רב פפא אמר אפי' שופתא דמרא גייצי[5]) פי' גוגמי יש בקטניות שזונין כמו (כלאי' פ"א מ"א עיי"ע זנין) זונין בחיטין, כך יוצא בתוך הפולים קטניות אטומין וקשים שאין נכססין[6]) בשיני אדם וכן עופות, ובהמות אין אוכלין אותן כי אטומין הן וקשין כמו אבן ונקראין בלש' לעז[7]) גוגני, פי' גייצי מקרטמין[8]) וגייצי גייסי וכייסי לשון אחד הוא[9]) כאמרך (ביצי ל"ז. תוספתי ביצי פ"ד) הכוסס את החטה וכודאי העכברין כוססין ומקרטמין דברים שאין אדם ולא עוף ולא בהמה כוססין אותן, וי"מ מפני מה חתול מושל בעכבר מפני שסיאורו רע מאי היא שאפי' גלימי גייצי[10]) כלומר שכל כך הם רשעים שאפי' גלימא כוססין ומשברין דבר שאין להם הנאה ממנו אלא כדי לעשות הפסד לאנשים בעלי הכסות. * [אחי"ה לפי' הראשון המלה ל"ר ויוני' הרשום' וכ"ה בלאי"ט zizzania וזה מה שפי' רבינו לפי כ"י ל"ד בלי לעז גוגני ואותיות ג' וז' רגילין להתחלף בלשונות שונות ולפי י"מ הוא ל"פ גלים פי' שמלת צמר וכ"ה בל"ס עיי"ע. ובעל כ"כ פי' שנפל הנו"ן ומשפטו גנגמי [,γάγγαμη γάγγαμον] שטעמו בל"י רשתות ומכמורות] —

1 גְּגִית, גִּיגִית (כל' שומרוני גיגתה ,Krug, Kessel (Fass בס"ג דשבת (קנ"ז סע"א) א"ר יהודה אמר רב הילקטי קטנה היתה בין שני בתים וגגית סדוקה היתה מונחת[11]) על גבן לידע אם יש בגגית פותח טפח. פי' כמין כלי פתיא סדוק או כמין כפישה מפולשת והיה קבוע בכותל חלול פתוח. בפ"ק דשבת בגמ' ב"ש אומ' אין שורין דיו (שם י"ח:) גיגית נר וקדרה ושפוד אמאי שרי ב"ש דמפקר להו אפקורי[12]). פי' גיגית כלי שנותנין לתוכו שעורין לעשות שכר מבעוד יום ונשרין בשבת, נר שמדליקין מבעוד יום ודולק בשבת, קדרה ששמין אותה בכירה בערב שבת ומתבשלת בשבת וכן בשפוד[13]). בפ' ח' בשרצים בגמ' אין עושין הילמי (שבת ק"ט.) יד לגיגית תיקצץ. פי' כלי שעושין בו שכר ומשום הכי תיקצץ שמנהיג עצמו לשתות ולא יהיה לו ריוח בסחורתו[14]). ובב"ר פל"ד (ל"ג) אין עושין כיסוי לגיגית לא מכסף ולא מזהב וכ' כדכתיב בע' אבל [ג'] וכן בילמדנו ויהי חשך[15]) ובפיסקא ונהפכו לדם (הובא בתנח' פ' בא סי' י"ג) א"ר אבין הלוי [ברבי] ממכת הדם העשירו ישראל כיצד המצרי והישראל בבית אחד והגיגית מלאה מים ממלא הקיתון מתוכה ומוציאה מלאה דם וכ'. ובפ' לולב וערבה (סוכ' מ"ה.) מניחין אותה בגיגית של זהב. * [אחי"ה בנו"ג בגיגיות וכ"ה בכ"י מ' בהגה, ועוד נמצא הקבוץ בירו' סנהד' פ"ז דכ"ה: ומה שבגִּיגִיוֹת ושבביברים וכ' וכן בילק' ש"ב כ"ב רמז קס"א שבכדים ושבלגינות ושבגיגיות ושבצלוחיות. מכאן משמע עוד שמלת גיגיות עולה עם מלת כדים ומלת צלוחיות עם לגינות = λάγηνος שהוא צלוחי' בל"י. ופתרון גיגית כמו בלש' שומרוני הרשומ' ענינו כד וכן הועתק באמת כד בבראש' כ"ד ט"ו, י"ח, מ"ה ע"י תרג' שומרוני. וכן לועז רש"י כ"י לסוכ' מ"ה. גיגיות ככר"ש עיי' ד"ס שם צד ס"ט: והוא לפ"ד cruche פי' כד. והקבוץ ארמי: בירושלמי שבת פ"א ד"ג ע"ד אתגליין גִּיגִיָּיתָא, ובירו' ע"ז פ"ב דמ"א. איתגליין ליה גיגיתיא] —

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד וכ"ה בנוסחי' ורש"י שם, ובדפ"ע אי' חתולים וכ"ה בפירש"י לע"י וזה כ"י מ' של ע' נוכחי. [2]) בנו"ג שסורן. [3]) בנו"ג רבא. [4]) בנו"ג גלימי וזה כ"י"ם. [5]) כ"ה בכ"י והורי' וב"ה בע' שפת א', וע' חרחר א' ועיי' עוד ע' גיית. ובדפ"ע אי' שפתא ובע"י שופינא ובפי' סד"ט לרה"ג בכלים פי"ג מ"ג גרס שוביא. [6]) כ"ה בכ"י ועיי' רשד"ל בס' ח"ב של הפשב"ע ובדפ"ע בט"ס נכנסין. [7]) כ"ה בכ"י ל"ד, ובדפ"ע אי' בלי ארמי. [8]) כ"ה בכל כ"י. ודפ"ע חסר. [9]) ובדפ"ע אי' פי' גייצי וכיסי לש' אחד הוא אבל בע' שפת א' אי' גייסי. [10]) וכ"ה בנוסחי. [11]) וכ"ה בכ"י א"פ ובדפוסי' חסרי מלת היתה עיי' ד"ס שם צד קצ"ד. [12]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע בט"ס ברל"ת דמפקד להו אפקודי. [13]) וכן פי' כל הסוגיא הרב המאירי בחידושיו לשבת צד י"א וויען תרכ"ב. [14]) וב"י לדעת רש"י פי' שמשמוש היד מפסיד השכר עיי' ב"י וש"ע או"ח סי' ד', והרב המאידי בחידו' כתב שאף הוא גורם הוא להיות יינו מזיק את שותיו. [15]) והובא בתנחו' ר"פ בא בזה"ל חזקיה בן ר"י אמר הגיגית הזו במה מכסין אותו בכלי חרש מינה ובה וכ' ועיי' בקצת שינויים בשמ"ר פי"ד ובמד"ר רפ"א.

2 גְגִית (geflochtener Korb, oder wie oben) בפ' אמר ר"ע בגמ' [1]) מנין פולטת שכבת זרע (שבת פ"ה. ילקי יתרו רמז רפ"ג ואו"ז א"ב סי' י"ט) ובר"ג דע"ז (ב' סע"ב) מלמד שכפה עליו הקב"ה על ישראל הר כגיגית ואמר להן אם אתם מקבלין את התורה מוטב. ובפ' אלו הן הנשרפין בגמ' אלו הן הנהרגין (סנהד' ע"ז.) איתמר כפה עליו גיגית ופרע עליו את המעזיבה. פי' כלי עשוי מן חריות והוא חורין חורין, וי"מ שהוא מע' של מעלה. *[אחי"ה ועיי' על שני הפירושי' הפשב"ע סח"ב, ורמ"ל הכנים פירש"י לפנים מבלי לעשות היכר] —

* גיגנטון אולי היא מל"י γιγανταῖον grossbuch- (stabig ירו' מגיל' בפ"ב דע"ג, תיפתר שהיתה כתובה גיגנטון פי' לפי הענין בלע"ז יוני עיי' פי' ק"ע ובגליון הש"ס הוגה אלנסתין, ולפע"ד אולי י"ל שהוא ל"י הרשומ' ועניני גדול כנפילים וכוונת בעל המאמר לעולם במתניתין בכתב אשורית אבל באותיות גדולות והוא כתב עברי או כתב ליבונאה שמדובר בו בסנהד' כ"א סע"ב ופירש"י ליבונאה אותיות גדולות וכ' ועיי' ערך אשור. והיותר נכון כי גיגנטון צ"ל ד י ג ל ט ו ן zweisprachig, δίγλωττον (עיי' י"ב לה' ברילל ד' קט"ז).

גָד (מל"מ Geschick, Schicksal וכ"ה בל"ס. ועוד עיי' מלה פרסית خدا = Gott) גַד גַדִי וְסִינוּק לא בס"ג דפ' במה אשה יוצאה (שבת ס"ז:) פי' התמזל מזלי כלומר התגבר מזלי [2]) וסינוק לא: אל תייגע כמו נדי מסנקן (פסחי' ג':) [3]), אושכי ובושכי (שבת שם) [4]) שיכול בשיכול כלומ' בכח, ב כ ל יכולת [5]), ובפ' ואלו מגלחין בגמ' ואין מברין (מ"ק כ"ז.) ובסנהד' בפ' כה"ג בגמ' וכשמברין אותו (כ'.) ובר"ג דפ' הנודר מן הירק (נדרי' נ"ו.) מאי דרגש אמר עולא ערסא דגדא, פי' מטה עשויה לכבוד שר הבית ואין אדם ישן עליו [6]), ובפ' השוחט אחד בעוף בגמ' השוחט לשם הרים (חולי' מ'.) הא דאמר להר הא דאמר לגדא דהר פי' לשד ההר כגון ערסא דגדא מטה עשויה לשד שבבית כגון מזל או כוכב. בב"ר פע"ב (ספע"א) בגד (בראש' ל', י"א) אתא גד דביתא אתא גדא דעלמא ת"ר [ב'] בגד אתא גרא טבא [7]) ובפ' ס"ו (ס"ה) אמר הקב"ה לעשו אתה אמרת יקום אבי (בראש' כ"ז, כ"א) גדא דע"ז דאת קאים [8]) אף אני בו בלשון אפרע לך יקום אלהים יפוצו אויביו. *[אחי"ה רומז על במדב' י', ל"ה. וכנ"ה סנהד' ק"ה. מַתַּרְבָּא דביש גדא (לפי גי' דפ"ר) עיי"ע כרכשתא. ירו' שבת פט"ז, דט"ו ע"ד; ירו' יומ' פ"ח דמ"ה: ירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד בגדך טדלי פי' במזלך תהא מונחת, אוצרי ואם יגיע לו היזק ישלם לו הוא. ירו' ע"ז פ"א דל"ט רע"ד בגדא דארקלים עיי"ע אסקרנדה. קהל"ר פ' את הכל ופ' שמח, ואסת"ר פ' ויבז ביש גדא וטמיע מזלא. פי' רוע מזל ושקוע המזל, ובעל מ"כ לאסת"ר רומז על הערוך ע' טמא ובנוסח' ל"י לפנינו. קהל"ר פ' ומוצא מה ביש גדא. דההיא איתתא דאידבקת לך. ובענין ב"ר פס"ה פי' בעל מ"כ אבי כינוי לע"ז כד"א האומ' לעץ אבי אתה וכן הביא פי' המיוחס לרש"י תפסת בלשונך שם ע"ז שאתה מעמיד חייך וכ' ולפע"ד היה מכוון בעל הדרוש על מלה יונית Ἀβαι שהוא שם כבוד של אליל Apollo שמגין בעד בני אדם. בית גדיא עיי"ע בית גליא. ועיי"ע ע' גד יון בע' גדי"ב] —

גד = נְגַד (בל"ס an- aus- fortziehen, sich hinziehen, d. h. fortgehen) מלא כתפי נגדי בתרי עברי נהרא קוצו בגמ' דפ' המקבל (ב"מ ק"ז:) פי' כשאין רוח להלך הספינות בקלע קושרין בקצה הספינה אשלי ויוצאין המלחין על שפת הנהר מפה ומפה ומושכין אותה בתוך הנהר לפיכ' מלא כתפי המושכין בחבלים קוצו מן האילנות שלא יעכבום. לגוד ללבוד ולדופן עקומה בפ"ק דעירו' (ד':) ובפ"ק דסוכ' בגמ' ושאינה גבוהה י' טפחים (סוכ' ו':) פי' גוד [צ"ל לגוד] דאמרינן (סוכ' ד':) גוד אסיק מחיצתא, וגוד אחית מחיצתא (שבת ק"א. ועיי' בערוך בסמוך); ללבוד [דאמרינן] כל פחות מג' כלבוד דמי (סוכ' ז'.); דופן עקומה [פי'] [9]) בית שנפחת וסיכך על גביו אם יש בין הכותל לסיכוך ד' אמות פסולה. ופי' גוד אסיק מחיצה כלומר הבן בלבך [10]) כאילו חתכת והעלית מחיצות מזה העמוד [ל"א משוך ואסוק מחיצה] [11])

---

1) כ"ה בדפ"ר, ובשדפ"ע נשמט. 2) והוא ממש ל"ע جد התגבר והתגדל בהדר ועושר ונגזר ממנו השם جد מזל טוב. 3) ועיי"ע סנק ופי' ר"ח לפסחי' צד ג'. והמלה ל"ע היא ضنك ופתרונה עיף וכן פירש"י לשבת שם. 4) ועיי' השינויים בע' אשכי ומ"ש 5) כצ"ל ועיי"ע אשכי ובדפ"ע במ"ס בלא יכולת. 6) וכן פירש"י וכן כתב בעל שט"מ על נדרי' באריכת דברי' קצת מבלי להזכיר את רבינו, ובענין ערסא דגדא כבר חוינו דעתנו בע' בז ד' ע"ש ובפי' רגמ"ה כ"י לחולי' הנ"ל מפורש לשר ההר וכצ"ל בערוך. 7) ורמ"ל הפליא לטעות לשום בפי רבינו נתן ציון תרגום יונתן עיי"ע אשן ומ"ש. ובענין פתרון הפסוק עיי' ההעתקות העתיקות לפסוק זה בספרי על העתק' פרסי' לריב"י מאווס צד שכ"ב. 8) בנו"ג עוד חייך. 9) כצ"ל וכ"ה בע' דפן. 10) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ופאריז וה"ב וכן היה מונח לפני המהרש"ל, לסוכ' ד': ובדפ"ע במ"ס כל כך. 11) כ"ה לנכון בחי' הרש"ל לסוכ' ד': ועיי' שריד שבערכין ע' גד ב'.

תרג' וימשכו (בראשי' ל"ז, כ"ח) ונגדו. בהלכה קמ' דעירו' (ס'.) אי גוד אמרינן אי חבוט אמרינן גוד וחבוט לא אמרינן קמ"ל. פי'[1]) כמשוך דמי. גוד אחית מחיצתא בס"ג הזורק (שבת הנ"ל) רישא דשמעתא (שם) אמר רב הונא הני בצייתא דמישן אין מטלטלין בהן אלא בד' אמות וכ' פי' בצייתא כבר פי' במקומו[2]). זה פ"א בצייתא הן אניות קטנות רחבות מלמעלה וקצרות מלמטה וגבוהות י' טפחים וכיון דאינן רחבות למטה ד' על ד' אינן רשות היחיד גמורה דבעינן דומיא דחריץ גבוה עשרה ורחב ד' והילכך ככרמלית דמין ואינן מטלטלין בהן אלא בד' אמות ולא אמרן אלא שאין בתחתיתו בפחות מג' טפחים גובה, ד' טפחים רוחב, אבל יש בפחות מג' וד' לית לן בה וכל פחות מג' כלבוד דמי ונחשב שהיא רחבה עד למטה ד' טפחים ומותר לטלטל בכולה, וכי אין בפחות מג' ארבעה אימלגהו אותן ג' טפחים קני ואורבני כיון דאין נראה לעינים אותו הקצר לית לן בה דמותר לטלטל בכולה. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק[3]) ואפי' לא מלינהו קני ואורבני לימא גוד אחית מחיצתא ונראה כאילו הן רחבות המחיצות למטה כמו מלמעלה מי לא תניא ר' יוסי בר יהודה אומר וכ' א"ל אביי לר' יוסף אתה שהבאת ראיה מחכמים פוטרין לא תסבור דאמרינן גוד אחית מחיצתא והתנן עמוד ברשות הרבים וכ' הכא נמי גבי בוצית נימ' גוד אחית מחיצתא[4]) וכי תימ' מ"ש עמוד מקנה דחכמים פוטרין התם גבי קנה אם תאמר גוד אחית מחיצתא נראית לעינים שהגדיים בוקעין בה ואינה מחיצה הכא גבי עמוד אם נאמר גוד אחית מחיצתא נראית כמחיצה שאין הקצר אלא ג' טפחים ואין הגדיים בוקעין בה. נגודו לי גלימא בס"ג דפ' כל גגות (עירו' צ"ד.)[5]), פי' משכו לי טלית. גוד גרמא מככא[6]) ונמטי מיא לאנטוכיא[7]). פי' חתוך המאכל מן השינים יגיע חמות המים באנטוכי[8]) כלומ' כיון שנחתך המאכל מפי החולה בוערת בו חמות ומחממת מי רגליו כחמנת אנטוכי דתנן (שבת מ"א.) אנטיכי אע"פ גרופה אין שותין הימנו, פ"א טול עצם מן השינים שהיה לועס פת ואותה מים שהיה שותה לאחר פיתו יוליכם לאנטוכיא, זה בס"ג דפ' ואלו מגלחי' (מ"ק כ"ח:)[9]) בפ"ק דב"ב בגמ' ולא את הטריקלין ולא את המורן (י"ג.) רב יהודה אמר אית דינא דגוד או אגוד [וכ'] רב נחמן לית ליה דינא דגוד או אגוד, פי' לשון גוד או אגוד משוך או המשך שאומר לו קְנה או מכור, ובר"פ יש נוחלין בגמ' והאיש את אמו (קי"א:) א"ל לשמעיה גוד ליי דין צבי דיליף[10]), פי' משוך אותו ועבור אין זה רוצה ללמוד. בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (צה צ'.) א"ל נקיתה בשוק פלן א"ל אין [א"ל אין] אפיקת לך מיתא מן בתרך א"ל גוד חמי לי, פי' לך הראה לי[11]). בפ' עושין פסין בגמ' מותר להקריב (עירו' כ"א:) ועל פתחינו כל מגדים (שה"ש ז', י"ד) אלו בחורות[12]) ישראל שמוגדות פתחיהן לבעליהן. ובפסחי' בר"נ דפ' האש' (פ"ז.) בנותינו כזויות מחוטבות (תהלי' קמ"ד, י"ב) אלו בחורות

[1]) כ"ה רק בכ"י ו"ו וה"ב. [2]) עיי"ע בציתא ושם פי' רבינו כפי' ר"ח הובא בתוספ' שבת ק"א. ד"ה הני ובאו"ז הלכ' ערב שבת סי' ד' וקרוב לזה פי' רה"ג הובא בחי' הרשב"א ז"ל וכפי' רבינו בכאן היא ג"כ שיטת רש"י ז"ל וכן משמע מחי' הר"ן לשבת ועיי' עוד הרב המאירי לשבת בסוגי' שלנו. [3]) וכ"ה בכ"י א"פ לשבת אבל נוסח הדפ' רב נחמן סתמא עדיף מדשקלו וטרו עליה רב יוסף ואביי עיי' ד"ס שבת צד ק"ט. וכן הגי' בחי' הרשב"א ועיי' עוד התוספת' גיטי' ל"א: ד"ה אנא. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע חסרה שורה שלמה. [5]) ושם הגי' שקולו גלימא נגידו בה ובכ"י מ' וא"פ נגידו לה, ועיי' ד"ס שם צד קפ"ב: [6]) בכ"י ו"ו מבבא וכ"ה בכ"י מ' ובכ"י ב' וכ"ה בדפ' פיזי בגמ' וברש"י עיי' ד"ס סוף שקלי' צד ל"ח: אבל לשני פירושי רבינו הנוס' ככא היא הנכונה. [7]) וכ"ה בכ"י מ' וב' עיי' ד"ס מ"ק נ"ב: [8]) כ"ה בכ"י ו"ו. [9]) שני פירושים אלו קשה להולמם וגם פירש"י נפלו הלחיים הדרי מיא למפרע כלפי מעלה רק מהמשך הענין ולא מפתרון התיבות נובע, ואשר אני אחזה לי כי מקור ודוגמא של חרוז זה הוא בש"ב י"ד, י"ד כי מות נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו. ולדוגמא אשת חכמה תקועית אמרו ג"כ נשי שכנציב על האדם שמת: גוד גרמא מבבא לא נטממו מיא לאנטוכיא כ"ה לגי' כ"י מ' וצ"ל להגיה לא נטממו מלשו' טמם שענינו בל"ע וסו' כמו סתם וכ"ה במ"ק ד' סע"ב נהרא טמימא פי' מעיין נסתם עיי"ע טם ב' וענין מלת אנטוכיא בל"י ἐνδοχεῖον פי' כלי לשמור בו דבר מה כגון מים וזולתו וגרמא בל"ע جرم גוף או עצמות וא"כ שיער המאמר כשמוליכין את הגוף מפתח הבית, כלומ' להובילו לקבר, אז לא נסתמו ונאספו המים עוד בכלי לשמרם שם וזהו כמאמר של פסוק הנ"ל כי מות נמות וגו' ודו"ק. ובע"י הראשון חסר כל החרוז. [10]) בנו"ג למילף. [11]) גי' בשוק אי' בכ"י ל"ד וכ"ה נכון בדפ' וויניצי' ואמ' אבל בדפ"ר בט"ס בלשון וכ"ה בדפ' פיזארו ובב"ר פע"ט הגי' לא דכיתה שוק פלן, ובקהל"ר פ' חופר דכיתית שקק פלן, ובפסיקי' דכיתא שוקא פלן עיי' הרב החכם מוהר"ר שלמה באבער הערי' קע"ה. [12]) וכ"ה במנו"ה רסי' כ"ד ורסי' רל"ג וכ"ה בכ"י מ' לעירו' וע"י הראשון ובנו"ג בנות וכ"ה בכ"י ו"ו ע' ובילק' שה"ש רמז תתקצ"ג.

ישראל שמוגדות וכ׳. כלומר שמושכות בתוליהן עד שבאות לבעליהן וכ״ה אומר (זכרי׳ ט׳, ט״ו הובא בפסחי׳ שם ובילקי תהלי׳ קמ״ד רמז תתפ״ח) ומלאו כמזרק כזויות מזבח כלומר שמלאות דם בתולים. פ״א שלא בא עליהן אדם קודם בעליהן ולא הגידו אותו מקום אלא לבעליהן אבל בנות אומות העולם רובן יבאו לבעליהן בעולות[1]. יש ששונין אותו דעירו׳ מנידות ומפרש שאומרות לבעליהן מתי הן נדות. * [אחי״ה ובכ״י ל״ד אי׳ כאן הגי׳ שמגידות. ובאמת לפי פי׳ רבינו של מעלה שמושכות יותר נראה גי׳ מַגִּידות הפעיל משרש נגד שענינו משך וגי׳ שמוגדות וכ׳ אי׳ בכ״י ל״ד וג״ג וכ״ה בל״א באה״ת וברש״י כ״י לעירו׳ עיי׳ ד״ס צד ל״ז: אבל בדפ״ע אי׳ שמגידות וכ״ה בנוסח׳ בעירו׳ ובפסחי׳ ובילק׳ שה״ש הנ״ל ובמגו״ה בשני המקומות ובש״ס אי׳ עוד ל״א שאוגדות פתחיהן וכ׳, ובד״ש שמאגדות עיי׳ ד״ס שם ולשון הגון הוא ושיעורו שקושרות כפירש״י וכמאמר בשבת (שבת ס״ב:) שנעשו פתחיהן כיער פי׳ סתומות (אבל עיי׳ פ״א בע׳ פתח א׳) וכן נאמר באלקראן כ״א, צ״א; כ״ד, ל״א ועיי׳ החי׳ פליישער בהוספות לעמת״ר להחי׳ לעווי סח״א, תי״ז, — ודע שכל ע׳ שלנו שייך בסוג ע׳ נגד האחרון ע״ש. ומזה נגזרה אגדה עיי״ע] —

גַּד = אֲגַדָּא (Stock, Stab מל״ע جداد Baumzweig ענף עץ מפעל גדד = جد abschneiden) בר״ג שואל אדם מחבירו (שבת קמ״ח. בנוס׳ לי׳ אבל אי׳ לגי׳ התוספ׳ שם ד״ה אתקין ע״ש וכן אי׳ בגליון לכ״י שבת עיי׳ ד״ס שם צד קע״ח.) ובר״ג דפ׳ המביא כדי יין (ביצ׳ ל׳.) אתקין רבא במחוזא[2] דדרו בדוחקא נידרו בריגלא דדרו בדיגלא נדרו באגדא. דדרו באגדא נידרו באכפא דדרו באכפא נפרוס סודרא עליה[3]. פי׳ דדרו בדוחקא שמי שהיו רגילין לישאת משאם בדוחק במורח בין ידיהם כלומר מי שנהוג להוליך הכד בידיו לישני ביו״ט להקל הטורח בדינלא: בעץ שיש לו שני ענפין בראשו כזה[4] באגדא: במוט; באכפא: על הכתף[5]; דדרו באכפא ליכא להקל המשאוי לפרוס סודרא עליה ואי לא אפשר ליפרוס סודרא עליה משום סחיטה שרי בלא שינוי[6]. ובס״ג דפ׳ השוכר את האומנין (ב״מ פ״ג.) אתקין ר׳ חייא בר יוסף בסיכרא[7] דדרו באגרא נישלם פלגא מ״ט נפיש לחד וזוטר לתרי דדמי לאונס, פי׳ תיקן בהני אבלושי[8] דטעני חביתא במוט ואיתבר משלם פלגא מ״ט נפיש לחד וזוטר לתרי וקרוב לאונס וקרוב לפשיעה הוא. ומדמתרץ[9] רבא אליבא דר״מ ש״מ הלכה כותיה[10]. בפ״ק דתעני׳ בגמ׳ עד מתי שואלין (ו׳ רע״ב) ובר״ג דפ׳ אלו מציאות (ב״מ כ״א:) מאי נמושות ר׳ יוחנן אמר[11] סבי דאזלי אתיגדא[12] פי׳ זקנים דמהלכין במשענת. שבתך ומשענתך (תהלי׳ כ״ג, ד׳) תרג׳ תיגדאך תריצא ואוריתך. מחזיק בפלך (ש״ב ג׳, כ״ט) תרג׳ [ומתקיף] בתיגדין. * [אחי״ה זה הציון אי׳ רק בכ״י ו״ו וכן רומז רש״י ז״ל להך תרגם בפירושו לתעני׳ רק שם גי׳ מוטעת אתיגרא, ובנוס׳ של תרג׳ אי׳ באגד. ובאמת אות ת׳ נוספת ותיגדא כמו אגדא וכדוגמא תגאלתא שהוא כמו גאלתא ובמ״ע של מהרז״ף חט״ז, קמ״ט נגזרה המלה בטעות מל״פ ע״ש. ואני גוזרה מל״ע הרשומה והברת אות עין בערבי נשמעת כמבטא הגי׳ ומלת עסא כמו גסא ענינו מטה. ועוד יש להאצילה מפעל גדד שענינו חתך ומפצל וגדאד פתרונו בל״ע ענף עץ שמתפצל וזה כדעת רבינו ורש״י] —

---

1) כ״ה רק בכ״י פאריז וקרוב לזה גם בכ״י ה״ב עד התיבות אבל בנות או״ה. 2) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד וכ״ה נכון בביצ׳ ותוס׳ שבת. 3) וגי׳ כ״י ו״ו ול״ד בריגלא אי׳ ג״כ בע׳ דגל ב׳ ובתוס׳ שבת הנ״ל ובב״מ פ״ג. אבל בשאר כ״י ודפ״ע אי׳ בריגלא וכ״ה בגמ׳ ורש״י ומאירי לביצ׳. וגי׳ אגדא כ״ה ג״כ בכ״י ביצ׳ ובמאירי אבל בנו״ג בט״ס באגרא וכ״ה בתוס׳ שבת הנ״ל וריטבא ב״מ פ״ג. 4) הציור הזה נמצא בכ״י ל״ד ה״ב ופאריז וכן הוראת המלה בל״י δίκελλα פי׳ כל דבר שיש לו שני שינים וענפין מפוצלין וכן פירש״י ב״מ פ״ג. עץ מפוצל בראשו ומזה ג״כ דקרינן מנחו׳ צ״ה. מפוצלין מראשיהן כמין דקרנין (עיי״ע דקרן ב׳ במו״ע) פי׳ מזלג או עץ שיש לו שתי שינים בל״י δίκαρνος. 5) עיי״ע כף ה׳. 6) ורש״י והמאירי פירשו ואי לא אפשר כגון שאין לו סודר והמאירי הוסיף עוד או שחושש לקלקול הסודר. וגי׳ המאירי באנפא ט״ס וצ״ל באכפא ובריא״ף כ״י אי׳ באכיתפא ובכ״י בערלין באכתפא עיי׳ ד״ס ביצ׳ צד מ׳. 7) וכנ״ה ב״מ מ״ב. פסחי׳ ל״א: אמר רפרם מסיכרא וקרובה היתה לבי מחוזא כראי׳ בחולי׳ צ״ד: הוה קאזיל מסיכרא לבי מחוזא ורבא ורב ספרא הוה קאתי לסיכרא ובנדה ל״ו. אי׳ רב שמן מסכרא ובחולי׳ י״ח סע״ב בט״ס ד׳ שמן מסוברא וצ״ל מסיכרא, ובכ״י מ׳ לפסחי׳ שם בט״ס מסתברא ובעל ד״ס שם צד מ״ד. כתב באות ר׳ ולשון שאינו הגון ומשובש הוא ע״כ ולא ציין מקומות הנ״ל וגי׳ סיכרא אי׳ ג״כ בנכון בחי׳ הריטב״א לב״מ אבל בש״מ אי׳ סיקרא וגי׳ בסיכרא בכ״י ל״ד וה״ב אבל בכ״י ו״ו בט״ס בסיברא ובדפ״ר בסיכדא. 8) עיי״ע אכלושי. 9) כ״ה לנכון בכ״י פאריז אבל בשאר כ״י ודפוסי׳ אי׳ רק מתרץ. 10) ובעל שט״מ לב״מ בסוגיתינו כתב ור״ת פסק כר״מ ותקנת חכמים היא ע״כ ואחריו נגרר רבינו אבל יתר הראשונים לא פסקו כר״מ עיי׳ שט״מ שם וריטבא בחי׳. 11) וכ״ה בכ״י ב׳ לתעני׳ אבל בנו״ג א״ר יוחנן. 12) וכ״ה בע׳ נמוש וכ״ה בכ״י ב׳ לתעני׳ וכ״ה לגי׳ המהרש״ל אבל בנו״ג אתיגרא ובנוס׳ של תרג׳ הגי׳ תיגראך ועיי״ע תיגדא במו״ע.

גַּד (מל"מ גָּדַד בל"ס גַּד, בל"ע جذ = גוז, גָּזַז (ab- einschneiden, umhauen בפ' שואל אדם בגמ' לא ישכור (שבת ק"נ:) מי [צ"ל מת] משכחת לה למיגד ליה גלימא [1]) פי' לחתוך וי"א לתפור [2]), ובהלכה קמא דביצה (ו'.) אפי' למיגד ליה גלימא ואפי' למיגז ליה אסא [3]). ובפ' חזקת הבתים בגמ' ר' ישמעאל (ב"ב ל"ו:) אבל חכמים אמרו עד שיגדוד שלש גדידות [וכו'] וימסוק ג' מסיקות [4]). ובפ' השוכר את הפועלין בגמ' ואלו אוכלין מן התורה (ב"מ פ"ט:) פועלין שהיו אורין בתאנין גודדין בתמרים בוצרין בענבים מוסקין בזתים הרי אלו אוכלין שהתורה זכתה להן. (א"ב גודרין כתיב). * [אחי"ה וגם כתוב שהיו עודרין בתאנים אבל בחי' הריטב"א כגי' רבינו שהיו אורין וכן גי' גודדין נמצא בב"ח] — ובפ' נערה שנתפתתה בגמ' זה מדרש ד ר ש [5]) סוף סוף העומד ליגָּדֵד כגדוד דמי (כתובי' נ"א.) [6]), ובב"ר פע"ב (ע"א) בא גד (בראשי' ל', י"א) בא מי שעתיד לגדד משתיתן של אומות [7]) פי' כגון גדו אילנא (דניאל ד', י"א, כ') [8]). ובפ' המוציא תפילין ב ג' ש ר ש י ו [9]) והאיכא קינסי בגידודא ופי' בע' גדד בגירודא ו פ י' ב ע' ג ר ד [ב'] * [אחי"ה וכן נשתנה המלה בחילופי הנוסחאות שהרי בשבת נ', קכ"ה: קכ"ו: אי' חריות של דקלים ש ג ד ר ן לעצים וכ' ובע' חרית וע' למד ג' הגי' שגרדן וכ"ה בכ"י א"פ לשבת קכ"ה: וכן בנדה ל"ו: ואי לא צריית גדריה, כ"ה בע' צנע ב' וכ"ה בחי' הריטב"א לנדה, ובע' גר י' וכ"ה בנוסחאות אי' גרריה אבל בחי' הריטב"א גרדיה, ודע שבנו"ג ו ה א ק א נ ת ר י ק י נ ס י בגדורא וכ"ה בע' גרד ב', קנס, קסן א', תר ז' וכצ"ל ג"כ כאן, אבל מלשון הריטב"א בחיד' ו ה ו א ד ל י ת ב י ה קסני משמע קצת כגי' רבינו ומלת בגידורא אי' בגי' כ"י ה"ב ב"ר וכ"ה בדפ"ר ואמש' אבל בדפ' ויניצ' אי' בגידורא וכ"ה בחי' הריטב"א ובדפו' שונצ' אי' הא קא נתרי ק י ס מ י ב ג ד ו ר, וזה היותר טוב ונראה שרבינו כיון על ע' ג ר ד ב' ששם הביא הך ציון מעירו' בשני הנוסחאות בגרדא ס"א גרודא ובאמת כ"ה בכ"י מ' לעירו' צד קצ"ו, וא"כ סיום המאמר כצ"ל והא קא נתוי קינסי [או יותר טוב קיסני = קיסמי וכ"ה ברא"ש והוא בל"פ עץ יבש עיי"ע קס א'. — וכנ"ה בבינוני פעול: בב"ר רפס"ח. ועיי' ילק' תהלי' מזמור קכ"א גָּדוּר שלחו כלומ' מחותך ממזון שלח יצחק את יעקב והיינו בלי ממון. וכן פתרון המלה בל"ע הרשום', והשם גְּדִידָה קידושי' ל"ה: הגדידה שישנה במקום השער ושלא במקום השער, וכ"ה בערך שרט לגי' כ"י ק"ט ובע' סרט ב' לגי' כ"י ב"ר אבל בשאר כ"י ובדפ"ע הגירס' שם ושם גרידה, וט"ס הוא, מכות כ"א. שריטה וגדידה אחת היא וכ', אלא ששריטה ביד וגדידה בכלי הוא. והתואר: בירו' דמאי רפ"ב דכ"ב סע"ב והא חרוב בביארי [10]) גידוד הוא פי' נפרץ בחתיכות חתיכות] —

גַּד = גִּידוּד (פל"ע جداد Scheidewand, eig. er- höhte Stelle, bergige Stelle) בהלכה קמא דעירובין (ו'.) הכא איכא גדודי התם ליכא גדודי, פי' התם כשנפרץ מצדו כלפי ראשו איכא גדודי כשנפרץ הכותל חתיכות חתיכות ונשארו מן

[1]) בנו"ג מ ת נמי משכחת לה למיגזא ליה גלימא ובלי ספק גם בערוך צ"ל במקום מי: מ ת וגי' למיגזא אי' ג"כ בעי' גז ג', והוא מציון של שבת קרוב לציון של כאן ובכ"י מ' בשנים הגי' למיגז וכ"ה בחי' הרשב"א אבל בכ"י א"פ הגי' למיגד ועיי' בסמוך. [2]) ורש"י פי' לתקן לו תכריכין אבל בחי' המאירי לביצי ו'. אי' כפי' רבינו וז"ל ולא נאמר בגמ' מיגד גלימא ומיגז אסא אלא לגוזמא אפי' מִיגד גלימא ר"ל ח ת י כ ת תכריכין ו ת פ י ר ת ן וכ' ונ"ל שלפי פי' זה הושוה פעל גד עם פעל חט באותיות מתחלפות וענינו בל"ס תופר. [3]) וכן הגי' בחי' המאירי לביצ' ובמ"מ פ"א מהלכ' יו"ט הכ"ב ובתשו' הריב"ש סי' קט"ז וססי' תפ"ז (ושם בט"ס למיגו וצ"ל למיגז) וכתב בעל ד"ס לביצ' צד ד': כי כ"ה בתוספו' שלפנינו בדפ' שונצי' ובתוס' כ"י וכ"ה ברש"י כ"י ובנו"ג למיגז ליה גלימ' ולמיגז וכ' ובכ"י מ' בשתי הפעמים ולמיגד ובהלכו' אבל לרי"ץ גיאת עמוד נ"ו אפי' למיגר ליה וכ' ולמיגד וכבר תיקן בעל יצחק ירנן דצ"ל למיגד ובשו"ת הרא"ש כלל כ"ג, ב' (דפ' ויניצי') אי' בקו על הגימל ואפי' למיגי' וכ' ולמיגד. [4]) בנו"ג שיגדור ג' גדירות וכ"ה בשט"מ לב"ב וכ"ה ברוב דפוסי ע' כאן ובציון הבא אבל ט"ס הוא וצ"ל כבדפ' אמ' שאל"כ למה היה מסדר בעל ערוך בסוג גד והיה לסדרו בעי' גדר. ומצאתי ראיה לגי' רבינו משבת ע"ג: הבוצר והגודד והמוסק כ"ה בכ"י רי"ף עיי' ד"ס שבת שם, וכתב המהרש"ל לשבת שם הערוך כתב שהוא גודד בדלי"ת והוא מלי' גודו אילנא ע"ש בעי' גד ע"כ הרי שגם המהרש"ל מסכים לגי' רבינו, וכן נ"ב בהגהת הגרי"ב לכ"ב בשם מהרש"ל ומשיג עליו הגרי"ב בהפשב"ע בזה"ל ולא ראו שכך גי' רבינו אבל לפי מה שהבאתי ראה היטב והעיד על גי' הערוך. אבל גם בירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ג וי' ע"א אי' הבוצר המוסק הגודד ועיי"ע אר. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו. [6]) ובתוס' ב"ב מ"ב: ד"ה שבח הגי' ליגדר כגדור דמי ובתו' ב"ק נ"ט: ד"ה ופסק וצ"ה: ד"ה שבח המגיע הגי' כל העומד ליגזז כגזוז דמי וכ"ה בש"ס כתובי הנ"ל. [7]) ובשמ"ר פ"ט הגי' שמשם הקב"ה יוצא ומגדיד [צ"ל ומגדד] משתותן של או"ה ובילקי' ויצא רמז קכ"ח בט"ס לגדרה, ובנכון בתנחו' כי תשא סי' י"ג צד קנ"ה: מגדל גד (יהושע ט"ו, ל"ז) שמשם הקב"ה יוציא ומגדד משכנותיהן ומשתותיהן של או"ה. [8]) בעה"ק שנ"ב אי' עוד לקיטת תמרים קרוי גדידה מלשון גדו אילנא. [9]) כ"ה בכ"י ל"ד ו"ו וכ"ה בע' גרד ב', קנס, קסן א', תר ז' והוא בעירו' ק': [10]) כ"ה בדפ' זיטאמי' וכן גרס מהרז"ף בהוצאה שלו ובר"ש לדמאי פ"ב מ"א אי' בבראי' ובדפ' קראט' בכיארי וצ"ל בביארי.

הכותל חתיכות קטנות עומדין כמין יתדות דוכים ולא ניחא ליה להלוכי ביה. ובפ' כירה בגמ' מעשה שעשו (שבת מ"א רע"א) הא דאית ליה גידנדי[1]. בס"ג דפ' כל גגות העיר (עירו' צ"ג:) דרש מרימר גידוד חמשה ומחיצה חמשה מצטרפין והלכ' גידוד ה' ומחיצה ה' מצטרפין[2]. וכר"ג דפ' המביא גט שני (גיטי' ס"ו:) אמר רב חסדא גידוד ה' ומחיצה ה' אין מצטרפין פי' כגון ג ב ש ו ש י ת גבוה ה' טפחים והוסיף בנין ה' טפחים. בפ' כיצד מעברין (עירו' פ"ה מ"א דנ"ב סע"ב) היו שם גדודיות גבוהות י' טפחים פי' חתיכות מן הכותל. גמרא (שם נ"ה:) מאי גדודיות אמר רב יהודה ג' מחיצות שאין עליהן תקרה. והרכסים לבקעה (ישעי' מ', ד') תרג' ובית גידודין. *[אחי"ה פתרון המלה בל"ע הרשומ' גבשושית והר קטן וזה כפי' רבינו ובהשאלה כמו מחיצה. ועוד פי' רבינו ח ת י כ ו ת מן הכותל והוא מערך הקודם לזה. ובענין נוסח' של בית גידודין עיי"ע בית גלגול וע' גד ז', וע' גלגל ז'] —

גְּד = גּוּדָא (Scheidewand جدا בל"פ Trennung) בב"ב השותפין שרצו לעשות מחיצה (ב"ב פ"א מ"א) גמר': מאי מחיצה גודא. פי' קיר. למה פרצת גדריה (תהלי' פ', י"ג) תרג' למה תקפת גודהא. *[אחי"ה בדפ"ע נכלל הע' בע' הקודם לזה, ויותר טוב להפרידו ופתרון המלה בל"פ הרשומ' מחיצה המפרדת כגון כותל וכדומה וכ"י רגמ"ה לב"ב במשנה א' לפ"א פי' כותל וכ"ה בפירש"י וכנ"ה בב"ב ל"ו. האי מאן דאחזיק מגודא דערודי ולבר עיי"ע ארד ב'. שבת ק"י: לוקמיה בין תנורא לגודא, עירו' נ"ג. כי סיכתא בגודא עיי"ע סך ט' וע' אצבע, תעני' כ"א. אותבי תותי גודא רעיעא ובכ"י מ' ובשאר מקומות שמצויינים בד"ס שם צד נ"ח: אות לי הגי' אשיתא רעועא והוא ג"כ כותל עיי"ע אשיתא. ב"ק צ"ב: קרית חבירך ולא ענך רמי גודא רבה שדי ביה ובקצת שינויים בילק' יחזק' כ"ד רמז שס"ד ונ"ב פי' השלך עליו חומה וכ"ה בפירש"י כותל הפל עליו. קהל"ר פ' ראיתי עבדים: טרף רישיה אגודא ומית פי' הכה ראשו על הכותל ומת. וכמו בתענית הנ"ל אי' ג"כ בתרג' תהלי' ס"ב, ד' גודא רעיעתא. וכן תרג' גדר: גודא בקהלת י', ח'] —

גְּד = גּוּדָא (מל"ע جدّ, جدد schmaler Streifen, enger Weg, Steg) בפ' אין דורשין בעריות בגמ' ולא במרכבה (חגיג' ט"ו.) רב אחא בר יעקב בגודא דגמלא פי' בשני נסרים של גשר שמונחין זה בצד זה שיש ביניהן ריוח כמעט כך יש הפרש בין מים למים. בהלכה קמה דסנהד' (ז'.) אביי קשישא אמר דמי[3] לגודא דגמלא כיון דקם קם. פי' נסרים של גשר העשוי מחדש אין אדם ממהר לעבור עליו אלא עקב בצד גודל כיון דקם קם כיון שמתחיל להלך על הגשר מתחזק יותר ואין אדם מתפחד לעבור עליו. *[אחי"ה הגי' בחגיג' אמר רב אחא בר יעקב כמלא נימא ו ר ב נ ן אמרי כי גודא דגמלא ופירש"י דפין של גשר וכסנה' פי' לווחין של גשר וזה כפי' רבינו אולם זה רק פי' של גמלא עיי"ע גמל ג' אבל בענין גודא נ"ל לגוזרו מל"ע הרשומ' וענינו קו ושרטוט ומעבר צר ושביל וזה מה שפי' רבינו בע' בית גלגול תרג' של רכסים (ישעי' מ', ד' עיי"ע גד ה'). ס"א בית גדגד פי' שבילי מקום מעבר צר וכ' וגוזר רכסים מל"ע ركاس חבל וענינו קו וחבל הארץ ודע שלפי גי' הדפ"ר בשני מקומות לגודא ד נ י מ ל א י"ל שמלת גודא הוא מע' הבא אח"ז ר"ל חוף של מ ח ו ז בל"י ἀιγιαλός ובל' משנה גמל עיי"ע למין וע' נמל] —

גְּד = גּוּדָא (מל"מ גָּדָה בל"ע جدّة, جد Ufer) בפ' מי שאחזו בגמ' זה גמיך מהיום (גיטי' ע"ג.) רב פפא ורב הונא בריה דר' יהושע זבין שושמי[4] אגודא דנהר מלכא. ובפ' יוה"כ בגמ' ותשמיש המטה (יומ' ע"ז:) רב יהודה ורב שמואל בר יהודה[5] הוו קיימי אגודא דנהר פפא. פי' כמו על כל גדותיו (הושע ג', ט"ו; ד', י"ח; ישעי' ח' ז'; ד"ה י"ב, ט"ז) והן גפי הנהרות. *[אחי"ה פי' גודא בל"ע הרשומ' חוף הנהר ועיי' עוד ע' הקודם לזה. — וגי' דנהר פפא אי' בכ"ז ו"ו ול"ד וכ"ה בכ"י רשד"ל ובע' חצדד וכ"ה ביומ' ובאו"ז הל' יוה"כ סי' רע"ז אבל בכ"י ה"ב ודפ"ע אי' בכאן נהר פרת וכ"ה ברי"ף כ"י עיי' ד"ס שם וראשון נ"ל עיקר. וראיה מתעני' כ"ד: אמר רב מרי בריה ד ב ת ש מ ו א ל אנא הוה קאימנא אגודה דנהר פפא, אבל בכ"י מ' גם שם הגי' נהר פרת. והוזכר עוד בב"מ פ"ו. ונראה שהוא שוה עם נהר פפיאתא

---

[1]) וכ"ה בכ"י מ' וא"פ עיי' ד"ס שבת צד מ"א: ובנו"ג הא דלית ליה גידודי הא דאית וכו' וכגי' רבינו אי' ג"כ בדפוסי' הישני' והפכם המהרש"ל. [2]) ובדפ' פיז' ודפ' וויניצי' אי' עוד והלכתא מצטרפין ולשון מיותר הוא ולי' בדפ"ר. [3]) כ"ה בכ"י ל"ד ודפ' אמש', ובשדפ"ע בט"ס רמי. [4]) כ"ה בדפ"ר ופיז' וכ"ה בע' טרימא ובע' ששמי ובכ"י ה"ב בט"ס שושבא ובכ"י רשד"ל ששומי עיי' סח"ב של הפשב"ע ובדפוסי' אחרי' שומשמי וכ"ה בנוסח' וכ"ה בע' שמשם. [5]) כ"ה נכון כדאמר ביבמו' ק"א סע"ב דגר היה וכ"ה ברא"ש בדפוסי' הישנים ובנו"ג בר רב יהודה וט"ס הוא וכן לי' רב בכ"י מ' עיי' ד"ס יומ' צד קכ"ג.

עירו' פ"ב: עיי"ע אכר וד"ס שם צד קס"ג: ועיי' רש"י לעירו' שם] —

גֶּד (Koriander phön. Γοίδ Diosc. 3, 54) בר"ג דפ' יוה"כ (יומ' ע"ה.) והוא כזרע גד לבן (שמות ט"ז, ל"א)[1] אמר רב אסי[2] עגול כגידא ולבן כמרגליות פי' הוא כסברית ובלש' ישמעאל כוסבר ובלע"ז כוליינדר"ו. *[אחי"ה וכ"ה בע' כסבר והוא ל"ע كزبرة ובל"ס כוסברתא וכן העתיקה הפשיט' עיי' ספרי על העתקה פרסי' לריב"י טאווס צד שמ"ה ועיי' פי' הראב"ע לשמות שם, ובלא"ט coriandro, curiandolo] —

גֶּד = גִּידְדָא (בל"ס גֵּדְדָא Wermuth, Absynth) בפ' א"ר עקיבא בגמ' מנין לפולטת ש כ ב ת ז ר ע[3]) ולבסוף פי' עונשה דכתיב (שמות י"ט, ט') ויגד, דברים שהן קשין כגידין[4]) פי' הדל תרגש[5]) והוא לענה (הנני מאכיל את העם לענה) [וצ"ל הנני מאכיל אותם לענה (ירמי' כ"ג, ט"ו) הנני מאכילם את העם הזה לענה] (שם ט', י"ד) תרג' מרר כגידין[6]): ההופכים ללענה משפט (עמוס ה', ז') [ההפכין לגידא דינא], ואחריתה מרה כלענה (משלי ה', ד') מרירא היך גידדא. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ובעה"ק וכ"ה גם בכ"י תרג' אצל ה' לעווי וכ"ה בהעתקת הפשיט', ובנו"ג גירדא והוא ט"ס, וכן בט"ס בב"ר פע"א גדי (במדב' י"ג, י"א) גרדים ומררין וצ"ל גדדים ובדפו' האחרונים הגי' כגידים ומררין, ושמ"ר פ"ז מר וגד] —

גֹּד = גּוֹד, גּוֹדָא (בל"ס Schlauch) בפ' לולב וערבה בגמ' שני ספלים של כסף (סוכ' מ"ח:) משכיה דההוא גברא דמשוינן ליה גודא ומלינן ביה מיא. בר"נ דפ' ר' אליעז' אומ' תולין (שבת קל"ח.) הגוד והמשמרת ככר פי' בע' אסלא. *[אחי"ה ע"ש חילופי הגירסאות ובשבת שם עמוד ב' הגוד בכיסנא מותר לנטותה בשבת ובע' כסך גרם רבינו בכסכיו וכ"ה ברי"ף ובכ"י א"פ בט"ס הגור בכסכסיו. פי' גוד בל"ס חמת מים כמו גוד בל"מ. ועה"ק סיים פי' חמת מים. ועיי"ע גל א'] —

גַּד יָוָן Ortsname, Stätte der (griech.) Fortuna,) besser גַּדְיוֹן etwa Γάδων s. Reland Pal. S. 772) בפ"ק דזבין (פ"א מ"ה) ראה אחת מרובה בשלש שהוא (כמין) [וצ"ל כמן] גד יון לשילוח וכ', "פי' מקום בבית המקדש שעשו אותו יונים קבוע לע"ז כאותו ששנינו (מדות פ"א מ"ו) בה גנזו בית חשמונאי את אבני המזבח ששיקצו מלכי יון לע"ז ומשם לשילוח קרוב הוא ומנין שגד ע"ז הוא דאמרינן בפ' ד' מיתות בגמ' הנודר בשמו (סנהד' ס"ג:) מותיב רב משרשיא ראה אחת מרובה כשלש וכ' אמר רבינא גד נמי מיכתב כתיבא דכתיב (ישעי' ס"ה, י"א) העורכים לגד שלחן". *[אחי"ה כל זה נעתק מפי' רה"ג לסד"ט צד ל"ט ושם הגי' כמגד יון ובתריה נגרר רבינו ובנו"ג כמן גד יון וכ"ה בפי' הרמב"ם ור"ש ובתוספ' זבין פ"א גרס כמגדיון לשילה וגי' כמגדיון אי' ג"ב בסנה' הנ"ל ועיי' פי' המאמר בפי' א"צ למהרז"ף לירו' ברכו' פ"א ד"ב רע"ג וגי' גדיון נ"ל עיקר והוא שם מקום הנזכר ושילות כמו שילה וקרוב לה היתה ע"ז וכן העיד היעראנימוס בפירוש למתתיהו פ"י עיי' רילאנד פאלישטינא צד תתנ"ט. ועיי' עוד פירש"י לסנה' הנ"ל ד"ה ראה] —

גַּד (הפעל גַּיֵּד בל"ס גַּיֵּד zerstückeln, die Sehnen zerschneiden מהשם גִּיד בל"ע جدّ ובל"ס גידא Nerv, Sehne, Faden) בפ"ק דאהילות (פ"א מ"ו, נזיר מ"ג, יבמו' ק"כ:) אדם אינו מטמא עד שתצא נפשו אפי' מגוייד ואפי' גוסס. ובפ' בתרא דיבמו' (ק"כ. במשנת וירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ג, ירו' גיטי' פ"ז דמ"ח ע"ג תוספתי גיטי' רפ"ה) מגוייד וצלוב על הצליבה[7]) וחיה אוכלת בו אין מעידין עד שתצא נפשו. פי' מחותך הגידים. ובס"ג דפ' ד' מיתות (סנהד' ס"ז: וכ"ה ביבמו' ק"כ:) לדידי חזי' לי ההוא טייעא דשקליה לספסירא וגיידיה[8]) לגמליה. ובויק"ר פ' אל תהי עד חמם (רפ"ו) מעשה בשלטון שהיה בקסרין שהיה מגייד את הגנבים והורג את הקבלנים[9]) ס"א מנגיד. בריש מעשרות (פ"א מ"ב) הפרסקין[10]) משיטילו גידים. פי' חוטים שעל הגרגר. ירו' (מעשרות פ"א דמ"ח סע"ד) משיטילו

[1]) וכן מביא הילקי' בשלח רמז רס"ב המקרא אבל בנו"ג והמן כזרע וגו' והוא המקרא בפ' כמתאננים, במדי' י"א, ז' והגי' בלתי נכונה כי בפ' כמתאננים לא נזכר לבן וכגי' רבינו אי' בכ"י ב' ול"ד עיי' ד"ס יומ' צד קי"ד. [2]) וכ"ה בילקי' שם ובילקי' בהעלתך ר' רמז תשל"ה ובנו"ג אמ' רב אסי ובכ"י לי אמי ר' אמי. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ודפ"ר והוא בשבת פ"ז סע"א ועיי' בילקי' יתרו ס' רמז רע"ת. [4]) בנו"ג דברים שקשין לאדם כגידין וכ"ה בילקי' שם ובכ"י מ' שקשין לגוף כגידין ובכ"י ל' שקשין לו לאדם וכ'. [5]) כ"ה בדפ' וויניצי', ובדפ"ר ופיזי אי' כל דגש ובלי ספק צ"ל דל דגש וכן בכ"י פאריז דלגשגש ט"ס וצ"ל כמו שכתבתי. וכונת רבינו הדלית במלת ויגד תדגש וכ"ה באמת בכ"י ו"ו. [6]) בנו"ג בתרי כגירין. [7]) כ"ה במשנה של ירו' יבמ' פט"ז מ"ג וצלוב על הצלוב בגמ' שם על הצליב אבל במשני' של בבלי ובמשניות ובתוספ' הנ"ל אי' רק וצלוב. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובדפ"ע אי' גידיה. [9]) בויק"ר ובילקי' משלי כ"ט רמז תתק"ב הגי' מעשה בשלטון אחד שהיה הורג את הקבלנין ומתיר את הגנבים. [10]) וכ"ה במשנה שבירו' ובתוספ' כ"י מעשרו' פ"א אבל בנו"ג האפרסקים

גידים אדומין [1]) בפ"ג דפ' בן סורר ומורה [בגמ'] עד שיקיף זקן התחתון ולא העליון (סנהד' ס"ח: תני ר' חייא עד שתקיף עטרה כי אתא ר' דימי אמר הקפת גיד ולא הקפת ביצים. בפ"ק דקידושין בס' הלכה וחכמים אומרים (כ"ה. וכ"ה:) סירוס דמאן [2]) אילימא סירום דגיד היינו סירום הגויה[3]) אלא לאו סירום דביצים . . ר' יוסי אומר מעוך וכתות אף בבצים נתוק וכרות בגיד אין בבצים לא, פי' הוא האבר. * [אחי"ה וכנ"ה חולי' פ"ז מ"א גיד הנשה ובגמ' שם פ"ט: איסור גיד ושם אין בגידין בנותן טעם, ושם: לא נקשרו אבריו בגידין, שם צ'. העצמות והגידין וכ', ועיי' שם והלאה הרבה פעמים. ובל' ארמית שם צ"ז: גידא דנשיא. ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ד אפסיק (גודא) גידא דרצועתא, ושם: ותופרין בגידין, ועיי' בבלי מגיל' ח': ובהשאילה ב"ר קלר"פ כ' ושומט גידין של אדמה ואוכל. פי' גיד בל"ע וסודי' הרשומ' חוטין ונימין ול"מ הוא ובנפרד כינוי לאבר התשמיש, וממנו נגזר הפעל גַיֵּד ופתרונו מחתך הגידין כפי' רבינו] —

גד = גְּדִי (מל"מ Bock, Böcklein) בפ' כל הבשר [במשנה] בשר בהמה טהורה בחלב וכ' (חולי' פ"ח מ"ד) ר"ע אומר חיה ועוף אינן מן התורה שנאמר (שמות כ"ג, י"ט) לא תבשל גדי בחלב אמו ג' פעמים פרט לחיה ולעוף ולבהמת טמאה, ובגמ' (שם קי"ג:) (בשר בהמה טהורה בחלב[4]) אמר שמואל גדי לרבות את החלב, גדי לרבות את המתה גדי לרבות את השליל, גדי להוציא את הדם, גדי להוציא את השליא, גדי להוציא את הטמאה, בחלב אמו ולא בחלב זכר, בחֲלב אמו ולא בחלב שחוטה, ב ח ל ב א מ ו ו ל א ב ח ל ב ט מ א ה. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ודפ"ה, אבל בשדפ"ע נקצר ע"י וכ'. והקבוץ גְּדָיִים, ירו' סנהד' פ"א די"ט. ירו' נדרי' פ"ו ד"מ. גדיים שהנחת נעשו תישים בעלי קרנים, כלומר תלמידים נעשים גדולים, ירו' סנהד' פ"י דכ"ח: ב"ר פמ"ב, ריש אסת"ר אם אין גדיים אין תישים כלומר בימי חרפו של אדם ניכר אם נעשה אדם גדול כדוגמא בוצין בוצין מקטפיה ידיע, ברכו' מ"ח. עיי"ע בצין א'. ועוד בהשאילה על ראשית הבכורים שלא נתבשלו כל צרכן, פסיקתא דעשר תעשר צד צ"ט: לא תבשל גדי בחלב אמו (דברי' ט"ו, כ"א) וכתיב בתריה עשר תעשר אמר הקב"ה אל תגרמו לי לבשל גדיים עד שהן במעי אמותיהן וכ' וכן כיון רש"י (דברי' י"ד, כ"ב) למאמר הפסיקתא הזה כמו שהעיר הרב החכם מוהר"ר שלמה באבער בפסיקת' שם אות ע"ז. — ו מ ז ל ג ד י: בילק' פקודי רמז ת"ח בצפון גדי דלי דגים וכ', ובילק' מ"א ז' רמז קפ"ה שור בתולה גדי פונים למערב, פסיקת' רבתי פ"כ ואחריו מה אתה בורא גדי שמא תאמר כיון שעלה מגיהנם פניו משחירים הוא מרקד ועולה כגדי. גדיא עיי"ע בֵית גליא] —

* גַּדָּא (E. N., Diener R. Scheschethʼs) עירו' י"א: א"ל רב ששת לרב גדא שמעיה זיל שלוף וכ' א"ל גדא פוק תא וכ'. כ"ה לנכון בד' שאלוניקי ווניצי' רפ"ח וכ"ה באו"ז הלכ' עירו' סי' ק"י ס"ק ו', וכ"ה בכ"י א"פ עיי' ד"ס עירו' צד ט"ז. ובנו"נ לשמעיה רב גדא ובכ"י מ' לרב. גדל שמעיה וכדפ' פיז' אי' רק לשמעיה גדא וזה נ"ל עיקר ויגיד עליו רעו בסמוך א"ל גדא בלי כינוי רב. אבל ביוחסין השלם צד קכ"ב הביא גם הוא רב גדא שמעיה דרב ששת. ובב"מ ס"ט. אי' שם הפרטי רב מנשה בר גדא.

* גַּדָּא (ein Amoräer) בשבת קמ"ה: ועוד אמר רב גדא כ"ה בכ"י מ' וא"פ. ובנו"נ רב גזא ובכ"י רש"י רב גידל עיי' ד"ס שבת צד קע"ג:

* גּוּדָא, גּוּדַע (E. N. einer Pers.) ע"ז ל"ב. העיד שמעון בן גודא לפני בנו של ר"ג וכ', ושם העיד שמעון בן גודע לפני וכ', ולפי מסקנא גודא לחוד וגודע לחוד, וביוחסין השלם צד קצ"ד הובא רק ר' שמעון בן גודע תנא דבריתא ד"ק עכ"ל.

גִדִיאָן (בל"ם Heuschreckenart) באלו טרפו' (חולי' ס"ה.) חגב גדיאן, כן כתוב בנוסחאותנו ובעל הע' גרס גדיין ע"ש ועיי' ע' גדוניא). * [אחי"ה במקום גדיאן נ"ל להגיה גריאן והוא בל"ם חגב ועיי' עוד ע' גדן ומ"ש] —

גְּדָבְרָא (Schatzmeister, בל"פ كنجور ובלש' צינד ופאצינד كنجوبر) תרג' בפסוק ובני בית היו לי (קהלת ב', ז') וגדברין די ממנן על מזונא דביתא). * [אחי"ה והוא מל"ם דניאל ג', ב', ג' גדבריא ונגזר מל"פ הרשומ' ופירושו בעל האוצר והוא כמו גזבר עיי"ע] —

גְּדִיגוּד (לפי ני' גדורקי הוא לפע"ד מל"פ كذاره Brettergehege ולפי גי' הש"ם גרזקי הוא לפע"ד מל"פ كريزكاه Versteck, dann Behält-

---

[1]) וכן פי' הרמב"ם הר"ש ורע"ב מבלי שהזכירו הך ירושי. [2]) בנו"נ דמאי. [3]) בנו"נ היינו גוייה ועיי"ע גויה. [4]) יש למחוק ולהשלים למעלה וסירום המאמר הוא אי לזאת מצויין בטעות בדפוסים.

(niss der Thiere בילמדנו נקום נקמת בני ישראל[1]) הרי נכנס הזאב לגדיגוד, פי' הוא הכלוב שנותנין שם פריצי חיות הארי והזאב וזה כמו אותה דס"ג דפ' ר"א אומר האורג (שבת ק"ו:) הצד ארי בשבת אינו חייב עד שיכניסו לגדורקי שלו. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ונ"ג, ושם אי' בראש התיבה הגי' גדיגור וכ"ה בע' גרדלקי, ובדפ"ע בכאן אי' לגדורקי שלו ובכ"י ה"ב לגדדוקי ובנו"ג בשבת לגורזקי ובד' וויניצ' ר"פ לגרזקי וזה נ"ל עיקר ועניננו בל"פ הרשומה מקום מפלט אשר שמה תנום החיה ושיעורו אינו חייב משום צד עד שינוס הארי למקום מפלט המיוחד לו והמאירי פי' עד שיכניסהו לכיפה שאוסרין אותו בה, וזה נעתק ממש מפי' הרמב"ם פ"י מהל' שבת הלי"ט, ורש"י פי' בית משמר העשוי לו כמין תיבה והובא במ"מ להל' שבת שם ושם הגי' לגדורדקי ובכ"י א"פ אי' לגרודרקי ובכ"י מ' לגדורקרי עיי' ד"ס שבת צד קי"ז. ונ"ל שכולם ט"ס וצ"ל כגי' בעל מ"מ גדורדקי או כגי' כ"י ערוך גדורקי והוא בל"פ מקום מוגדר ע"י נסרים לשמור שם דבר מה. ומלת גדיגוד נ"ל ברור שהוא ט"ס וצ"ל גדיגור והוא בחילוף אותיות גדורקי. ומה שנוגע נ"א גרדלקי עיי"ע ואולי שהיא תיבה מורכבת gardiae locus מקום משמר] — (א"ב בנוסחאות דידן כתוב גורזקי). * [אחי"ה ורמ"ל העתיק עוד פירש"י בשם ר"ב אולם בד' אמ' ליי'] —

גַּדְגַּדְנִיּוֹת (מל"ע جلجد עפר קשה ומתואר כן עשב הנדקוקא Steinklee עיי"ע; ובל"פ غاڑه נקרא גדגד Steinklee) בסוף חלומות בפ' הרואה (ברכו' נ"ז:) ת"ר ג' נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן ואלו הן גדגדניות כפניות ופגי תמרה. ובר"ג דס' בכל מערבין (כ"ח.) בפעפועין ובחלגלוגות[2] ובגדגדניות. פי' פעפועין ירקות ויש בהן מליחות והוא ירק שעושין ממנו שמן ובלש' ישמ' קאקלי[3]) ובחלוגלוגות: בל' ישמ' אלרגלה ותיסמא איצא פרפחין ר' נסים ז"ל[4]) כדאמרינן בראש השנה (כ"ו:) ובמגילה (י"ח.) לא הוו ידעי רבנן מאי חלוגלוגות יומא חד שמעוה לאמתא דר' דחזיתיה לההוא גברא דהוה קא מבדר פרפיחניה אמרה לו עד מתי אתה מפזר חלוגלוגך ועד עכשיו נקרא פרפחין והוא אלרגלה בקלה[5]) ובגדגדניות והתניא (עירו' שם) גדגדניות מרובי בנים יאכלו חסוכי בנים[6]) לא יאכלו ואם הוקשו לזרע אפי' מרובי בנים לא יאכלו ומסקנא כי קאמר רב בהנדקוקי מדאי, פי' גדגדניות[7]) הן הינדקוקי, וחסוכי בנים לא יאכלו שהן ממעטין את הזרע[8]) ואם הוקשו לזרע אפי' מרוב בנים לא יאכלו, ובסוף פיאה ירו' (פ"ח דכ"א רע"א וכ"ה ירו' עירו' פ"ג ד"כ רע"ד) גדגדניות הינדקוקי ולש' ישמעאל הן[9]) והן עשב שאוכלין הגמלים ולא יאכל אדם אותם אלא ע"י הדחק, וי"מ קוליינדר"ו כמו כזרע גד. * [אחי"ה וכי"מ פי' רש"י לעירו' וגיטי' גדגדניות שלועזו ע"י אליינדר"א ובאו"ז שם הביא הלע"ז איילנדר"א. ומה שלועז רש"י ז"ל בברכו' נ"ז: צירתי"ש והוא בל"צ cerises קירשען בלא"ש בעבור שלא ראה עדנה ספר הערוך בעת שהיה מפרש את מסכת ברכות כמו שהוכחנו כמה פעמים ואולי גרס בברכו' במקום גדגדניות: דבדבניות והוא לדעת קצת ציראסי בלאי"ט cerase עיי"ע דבדבן. ואחר פירש"י לברכות נגרר עה"ק שנ"ב שהעתיק בכאן גדגדניות י"א קירשין" וטעות הוא וכן העתיק רמ"ל בטעות ותמיה שגם בעל כ"כ הביא הך פתרון המלה בשם הגאון אומ' וכונתו על רבינו כדרכו אבל בדפ"ע ובכ"י ע' לא נמצא מזה לא דבר ולא חצי דבר] — (א"ב

---

[1]) בתנחו' ס"פ מטות הגי' עד שהזאב בא לצאן פרשו לו המצודה, ובילקי' מטות רמז תשפ"ה צד רנ"ג ע"ד בשם ילמדנו חרי נכנס הזאב לגדי, ונשתנית מחסרון ידיעת מלה זרה. [2]) בדפ"ר אי' ובלגלוגות וכ"ה בע' לגלוגות, אצל נ"א חלגלוגות, וכ"ה בכ"י א"פ לעירו' וכ"י מ' לר"ה כ"ו. וכ"י ב' וא"פ למגילי י"ח. עיי' ד"ס שם וד"ס לר"ה צד ל"ד. ובספר המפתח לרבינו נסים צד כ"ו הגי' חלוגלוגות והוא לפ"ד ל"פ خلفان מין עשב שדומה לאשנן והוא מלוח עיי"ע אשלג וכן פתרון המלה קאקלי שיבא בסמוך. [3]) قاقلى פי' ירק שהן בו מליחות דומה לאשנן ועוד פי' قاقلة בלא"ש Distel ובל"ר cardamomum מאכל בהמות ועיי"ע קקל א' ומ"ש. [4]) והוא מאמר ערבי الرخلة وتسمى ايضا فرفحين כלומ' בלש' ישמ' אלרגלה וגם נקרא פרפחין ומלת רגלה ופרפחין בלא"ש Portulak עיי"ע חלגלוגות וע' פרפחין. [5]) الرجله بقلة Portulak. כל זה מצאתי בערוך כ"י Sorbon. 180 ומדפוסי הע' נשמט. [6]) בנו"ג חשוכי בנים אבל בדפ' שונצ' ובאו"ז הלכ' עירו' סי' קל"א אי' כגי' רבינו ובע' חסך פי' רבינו. [7]) וכ"ה בכ"מ בכ"י מ' ובירו' בסמוך ובנו"ג גודגדניות. [8]) וכ"ה נאמר בגיטי' ע' סע"א שמנה ממעטין את הזרע ואלו הן וכ' וגדגדניות וכשות שלא בזמנה. [9]) והוא מלה ערבי' حندقوق، حندقوقى، حندقوقاء וכ"ה ל"ס נגזרה מל' נבטי ובערבי קורין להן ذرق והוא עשב שקורין בל"ר לוטוס.

וקבוץ מפאזיל = مفاصل וענינו אוצר אבנים העומדים סביב סביב וזה מה שכתב רבינו: ושורות אבנים מכאן ומכאן קרוי דופק. ונ"ל ברור שלפני בעלי התוספות היתה מונחת ג"כ הוספה הנ"ל שהרי בתוספ' כתוב' ד': ד"ה עד שיסתום כתבו וז"ל בכמה מקומות פירש"י דגולל הוי כיסוי ארון ודופק היינו קרשים שבצדי הארון ונקרא דופק ע"ש שהגולל דופק עליו וכעין זה פי' בערוך וקשה לר"ת וכו', ובשבת קנ"ב: ד"ה עד שיסתם האריכו התוספ' וסיימו אחרי שהביאו פי' ר"ת וז"ל ובערוך פי' בענין אחר בע' גלל וכפירושו יתכן מה שבתוספתא עכ"ל וכונתם על תוספתא דאהלו' ספ"ג ע"ש. וכתב הגרי"ב בהפשב"ע וצ"ע קצת דלמה כתבו התוספ' בכתובו' דכעין זה פי' בערוך ומצאתי במהרש"א שהרגיש בזה ע"ש עכ"ל ומהרש"א בחי' לשבת מקשה כן ולא נמצא שם יישוב רק ע"ש ובערוך ע"כ ולפע"ד לא קשה מידי כי בשבת כונת התוספו' על פי' רבינו דכאן בענין גולל או לפי' ר"ח אשר ממנו שאב רבינו בהיותו מפרש שהוא כיסוי הקבר או לפי' רה"ג שהזכרנו אבל בכתוב' כונת התוספות לא על פי' גולל אלא על פי' דופק, וכמו שפירש"י דופק היינו קרשים שבצידי הארון ונקרא דופק ע"ש שהגולל דופק עליו פי' ג"כ רבינו בזה"ל שורות אבנים שמכאן ומכאן קרוי דופק כמו שכתבנו בשם שט"מ או לפי פי' רה"ג הצלעות דופקי קורין אותם וכו' עכ"פ נשמע מזה שגם לפני בעלי התוספ' ערך היותר שלם היה מונח. ובענין שיטת התוספ' שהיא נגד שיטת רש"י עיי' התוספ' ברכו' י"ט: שבת וכתוב' שם וסנהד' מ"ז: ועיי' עוד ספר הישר לר"ת סי' ס"ד, ואחר ר"ת עגרר' ג"כ ר' יונה בפי' סנהד' מ"ז: וריטב"א בחי' לכתוב' ע"ש. ובשיטת רבינו בעל הערוך הלך ג"כ הר"ש לאהלו' פ"ב מ"ד ע"ש היטב וכנ"ל להוכיח כן משיטת הרמב"ם שפי' שם בזה"ל גולל הוא הכיסוי אשר יכסו בו המתים יהיה מאבן או מעץ או מזולת זה ודופק הוא צדדי הקברות אשר עליהן יהיה הכיסוי יהיה ג"כ מעץ או מאבן וכו' ורצה בעל תוי"ט לאהלו' שם לפרש שהרמב"ם פי' גולל ודופק כפירש"י ואחר מחילה רבה לא דק היטב שהרי מפורש כתב הרמב"ם דופק הוא צדדי הקברות ובודאי גולל שהוא כיסוי אשר יכסו בו המתים ג"כ כיסוי הקבר חשב ובאמת זה מה שסיים הרמב"ם שם: ויקרא כסוי הקבר גולל להיותו אצלו מאבן מתגלגלת עפ"י הקבר מאמרו אבן גלל ענינו מתגלגלת עכ"ל, ועיי' עוד יד החזקה הלכ' טומאת פ"ב הלט"ו. וגוזר אני מלת גלל או גולל מל"ע הרשומ' בתחיל' הע' בהערה וטעמו כל דבר גדול וכבד והוא מל"מ אבן גלל (עזרי ה', ח') ופי' שם ראב"ע אבן גלל שצריכה לגלגל אותה מרוב כבדותה ע"כ, וזה כדברי הרמב"ם חנ"ל. וכן העלו התוספ' בסנה' מ"ז: ומפרש ר"ת דגולל היינו אבן גדול מלשון וגללו את האבן (בראשי כ"ט, ג') שמניחין על הקבר לסימן והיא מצבה ע"כ וכ"ה בספר הישר לר"ת הנ"ל ע"ש וכ"ה בר"ש לאהלות הנ"ל ע"ש. ובדרך השאילה כל דבר שסותם הקבר ומשתמשים בו לציין הקבר נקרא גולל וכן שיעור מאמר המשנה ח' בפט"ו באהלות קורה שעשאה גולל לקבר ושם: מ"ט חבית שהיא מלאה משקים טהורים ומוקפת צ"פ ועשאה גולל לקבר, בהמה שעשאה גולל לקבר וכו'. עיי' כ"מ להל' טומאת מת פ"ו הל"ד. וא"כ מקום להאריך ועוד עיי' ציונים אשר בהם נזכרה המלה בתוספתא בפי' הר"ש לאהלו' פ"ב מ"ד] — (א"ב במקצת נוסחאות תרג' בפסוק (איוב י"ד, כ"ב) אך בשרו עליו יכאב ברם בסריה עד דלא יסתתם גוללא עלוהי כאב). * [אחי"ה וכ"ה בתרג' ירו' א' במדב' י"ט, ט"ז, י"ח בקבורתא וגוללא ודופקא] —

גְּלָל מל"מ feinpolirter Stein, Marmor וכן בל"ע جلى poliren) בר"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ב:) מכתבא גללא בזע, ורגלא בחבריה ידע כלומר כשם שעט ברזל הנדוי[1]) נוקב ובוקע באבן שהוא אבן גולל כך רגלא בחבריה ידע, פי' [רגלא][2]) אדם ממונה על המכס ומחזר על הנכנסין ויוצאין ומרגיש בגונבי[3]) המכס וכדגרסינן בפסחי' (פ"ו:) והוא דגש[4]) ביה רגלא זה פי' ר"ח[5]) ובסוף פרק השולח גט בגמרא המוכר את עצמו (גיטי' מ"ז.) שקל בהדיה חייתא

[1]) כ"ה בכ"י ל"ד וכמו כן אי' ע"ז ט"ז. פרזלא הנדואה עיי"ע הנדוי, ובדפ"ע הגי' ברזל הנגר. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ר"ח וכצ"ל בערוך. [3]) וכ"ה בכ"י ר"ח, ובכ"י וי"ו בט"ם בגוכבי. [4]) כ"ה בדפ"ר, ובשדפ"ע דרגש. [5]) הועתק מלה במלה מפי' ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנגי' דף י"ג:) ושם ג"כ. הגי' דגש ביה רגלא כמו שהוא באמת בכ"י מ' לפסחי' פ"ו: ודל"ת במלת דגש שמושית היא עיי"ע גש א' וענינו רגש, ובנוסחאות אי' באמת דרגש בהו דיילא ועיי"ע דייל ושם נגרר רבינו אחר פי' וגי' ר"ח בפי' לפסחי' פ"ו: ומפני שפי' ר"ח בע"ז רגלא פי' אדם הממונה וכו' ומרגיש וכו', ולכן הביא ראיה מפסחי' שאי' שם לפי גירסתו והוא דגש ביה רגלא, אבל בנו"ג בפסחי' כמו שאי' בע' דייל ע"ש. — ודע שגי' רגלא אי' ג"כ בנוסחאותינו בע"ז וברש"י אבל בע' דגל אי' גי' רבינו דגלא וכ"ה עיקר וכן הובא בתוספ' ע"ז ע"ש. ועוד עיי' יתר פירושים בע' דגל א'.

וגללתא[1]. וכפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולין ס"ג.) אתי גללא ופסקיה למוחיה פי' מרמ"ר[2]. ובער (שמות כ"ב, ה') זה השן וכ"ה אומר (מ"א י"ד, י') כאשר יבער הגלל עד תמו בר"ג דב"ק (ב' סע"ב) פי' השן שהוא דומה לאבן גלל[3]. פ"א למה נקרא שן גלל שפעמים נכסה ופעמים נגלה, פ"א היינו שן שלועס המאכל ומביאו לידי גללים.[4] והפי' הראשון הוא עיקר, כלומר מה אבן גלל מכלה כל דבר שמוכה בו[5] כמו חלודאי והעוף שאמרנו בהשולח גט (גיטין שם) ובאלו טרפות (חולין שם) כן השן מבער כל דבר. (א"ב לשון פסוק בעז' (ה', ח'; ו', ד') אבן גלל). *[אחי"ה בל"ע הרשומה הפעל מרט ולטש וא"כ גלל אבן מלוטש וממורט וזה שיש, וכן פירש"י שבת ט"ז: כלי גללים: שיש אבל עיי' ערך הבא אח"ז. ודע עוד כי בל"פ كلوخ (ועיי"ע קלא) אבן קשה ולבן. — ועיין עוד פי' הראב"ע והרמב"ם בע' הקודם לזה — וכנ"ה בסנהד' ק"ט: שקל גללא פדיוהו ופירש"י מקל ל"א אבן. וכן פירש"י בב"ק צ"ב: גללי אבנים בלשון מורי, ועיי"ע הבא אח"ז] —

גְּלָל בל"ע جلّة Mist, Excrement, Kothkügelchen והקבוץ جلل) בכלי' פ"ג (מ"ד) חבית שנתרועעה וטפלה בגללים אעפ"י שהוא נוטל את הגללים וכ' פרק (ט' ט"ס וצ"ל) י' בכלי' (מ"א) אלו כלים מצילין בצמיד פתיל כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה. ובהמביא פ"ה בפרה (מ"ה) בכל הכלים מקדשין אפי' בכלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה. פי' כלי גללים כלים מצפיעי הבקר, כלי אדמה כלים עשוים מן אדמה [כלי אבנים] כלים מן הטיט, ויש אומרים כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה[6] שלא הוסקו בכבשן שאינן מקבלין טומאה לפי שאינן כלי חרס[7]. ובפ' המניח את הכד (ב"ק ל'. ירו' דמאי פ"ג הל"ג דכ"ג רע"ג) ההופך את הגלל. פי' זבל כדכתיב (יחזק' ד', י"ב) והיא בְּגֶלְלֵי צאת האדם. *[אחי"ה ודע שרש"י ליומ' ב': פי' כלי גללים ג"כ כפי' רבינו והיינו צפיעי בקר וכן פירש"י בשבת נ"ח. ובמנחות שם פי' כלי גללי בהמה ובתוספ' שם ד"ה כלי גללים כתבו בזה"ל במס' שבת נ"ח. פי' בקונטרס אבן גלל וכאן מוכיח שהם כלים של צפיעי בקר ע"כ וכבר עמד על זה הגרי"ב בהפלשב"ע שצ"ל בשבת ט"ז: כי שם פירש"י הכי ועיי"ע הקודם לזה ודעת זו הזכיר ג"כ הרמב"ם לריש פ"י לכלים וכתב בזה"ל: יאמר שכלי גללין והן כלי שיש והמרמר וכ' ודוחה אותה והעלה שהן כלים עושין מרפת בקר, וכן כתב הר"ש בעוקצי' פ"ב מ"י שאי' שם כלי גללים וכלי אדמה שהשרשים יכולין לצאת בהן וכ', וכתב הר"ש בזה"ל ומכאן משמע דכלי גללים היינו של צפיעי בקר ולא כדברי האומר של אבן גלל וכ' ע"ש ובתוי"ט לריש פ"י דכלים. ופי' של רבינו כלי גללים כלים מצפיעי בקר נעתק ממש מפי' רה"ג לסדר"ט צד ו'. ופי' גלל ל"מ הוא וכ"ה בל"ע וענינו צואת בקר וכ"ה בשבת קנ"ג: להשתין מים ולהטיל גללים. וכן הענין במשל הדיוט ב"ק צ"ב: ילק' משלי תתקס"א כלבא בכפניה גללי מבלע. פי' כשהכלב רעב אוכל אף צואה אבל עיי' פירש"י ועיי"ע ע' הקודם לזה. ופירש הרד"ק בשרש גלל ונקרא הדומן והצואה גלל לפי שהוא מתגלגל. וכן הוזכרו יחד בתוספתא שבת ספי"ד כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה הרי הן ככל הכלים ומטלטלין אותן. ובספרי חקת פ' קכ"ו ד"ה וכל אשר באהל ובד"ה וכל כלי פתוח ע"ש]—

גְּלַל (כמו גלילא פי' סגלגל rund וא"כ גללי מלחא Salzkügelchen; גללניתא steinhart, fest מערך גלל ב') בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולין קי"ב סע"א) עד דמייתי תרי תלת גללי מלחא ושדי ליה בי דוגיה[8] ר' דימי מנהרדעא מלח ליה במילחא גללניתא ומנפץ ליה (חולין קי"ג.), ובפ' האומר לחברו צא וקדש לי בגמ' ר' חנינא בן גמליאל (קידוש' ס"ב רע"א) לחמא אקושא דשערי ומלחא גללניתא, פי' חזק כאבן. *[אחי"ה בנו"ג מילחא גללניתא נהמא דשערי אקושא ובצלי ובילק' ישעי' א' רמז רנ"ו מילחא גללניתא ונהמא

---

[1]) כ"ה בכ"י ל"ד וכ"ה בערך חת ד' ושם מפורש. ובדפ"ע בכאן הגי' חיתא וגללא ובנו"ג חייתא וגלגלתא ועיי' פירש"י.
[2]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה בדפ"ר ובכ"י ב"ר מרמן ובכ"י ה"ב מרמי וצ"ל מרמ"ו ובדפ"ע הגי' מרמר"ו ושניהם נכונים כי אבן שיש בלאי"ט marmo = mármoro וכן פי' המיוחס לרש"י בעזרא ה', ח' אבן גלל מרמר"א בלע"ז וזה לאי"ט כי בל"צ נקרא marbre. [3]) נלקח מפי' ר"ח ז"ל הובא בשמו בתוספ' ב"ק ב': ד"ה כאשר ובחי' הרשב"א לב"ק וכ"ה בשרשים לרד"ק ע' גלל. [4]) וכן נמצאו שני פירושים האחרונים אלה ברש"י לב"ק שם. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובדפ"ע שמכה. [6]) כ"ה בכ"י ל"ד ובכ"י פאריז ובכ"י ה"ב בקצת ערבוב אי' בזה"ל: פי' כלי גללים מצפיעי הבקר, כלי אדמה כלים עשויין מטיט וי"א כלי אבנים כלי גללים שלא הוסקו וכ', וצ"ל כגי' הכ"י ל"ד ופאריז. ועיי' תשובת התשב"ץ ח"א סי' קכ"א ושם הוזכרו שני פירושי הערוך אבל בדפ"ע נשמט המאמר מדיבור בכלי גללים וכ' עד כלי גללים וכ' [7]) כוונת רבינו על הך דאמרינן בשבת נ"ח. מנהו' ס"ט: כלי אבנים וכלי גללים וכלי אדמה אינן מקבלין טומאה וכ' ועיי' התוס' ב נחו' שם ד"ה כלי אדמה. [8]) וכ"ה גי' הרי"ף רק שם אי' בבי דוגי וכ"ה ברא"ש חולי' פ"ח סי' ל"ז ובנו"ג משדא ביה תרתי גללי מלחא וברש"י ובתוס' שם הגי' תרי גללי דמלחא.

דשערי אקושו ובוצלי. ורש"י בחולי' קי"ג, ובקידו' פי' גללניתא: גסה וכן משמע מהלכ' מאכלו' אסו' פ"ז הלי"א אין מולחין אלא במלח עבה כחול הגס ועיי"ש מ"מ שהביא ג"כ דעת רבינו. ולפי פי' זה נגזר' המלה מל"ע جليل, פי' גדול ועב אבל לדעת רבינו נגזרה מע' גלל ב' כפי' ר"ב] — (א"ב עיי"ע גלל שני).

גָּלִיל, גְּלִילָא (מל"מ וכן בל"ס גְּלִילָא Galilāa) בפ' המוציא יין בגמ' מים כדי לשוף (שבת ע"ח) אמר אביי בר גלילא שנו [1]). פי' מי גליל שהן ידועין כי מועילין לעין בקילור כמו מי דקלים שהן ידועין שמועילין לירוקה. * [אחי"ה והוא ע"פ משנה ג' פי"ד בשבת ובדפוסי' האחרונים להרקה. ודע שמה שכתב רבינו כי מועילין לעין בקילור הוא כשיטת ר"ח ז"ל שבחי' הרמב"ן וכתב הרמב"ן וז"ל פי' לפירושו שמאחר שהן ידועין לרפואה ובכ"מ מתרפאין מהן רפואתן מצויה בכ"מ כשתייתן במקומן ויותר עכ"ל ובהפשב"ע העלה כי כפי' הערוך פסק ג"כ הרמב"ם פי"א הל"ב ע"ש. וידוע כי ארץ הגליל ובל"א גלילא היא מישור גבוה לצד מערב משפיל מעט מעט לעמק הים אצל עכו לצד דרום משפיל לעמק יזרעאל לצד מזרח לעמק ים כנרת ולמישור הירדן העליון משפיל הרבה עיי' מהרי"ש בספרו תה"א ל"ט: ונחלק לגליל העליון וגליל התחתון והעמק, עיי' שביעי' פ"ט מ"ב (ובן מתתיהו במלחמו' ב', כ', ו'; ג', ג', א'; בקדמוניו' ה', א', כ"ב), וכן בירו' מעשר שני פ"ה דנ"ו ע"ג וירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ד אחינו בני גלילא עילאה ובני גלילא ארעיתא שלמכון יסגא, ובבלי סנהד' י"א: הגי' בני גלילאה והוא כמו בל"י Γαλιλαία או קרוב לל"מ הגלילה מ"ב ט"ו, כ"ט. והוזכר שם הפרטי והתואר גלילאה כמה פעמים בדרז"ל ד"ם ברכו' מ"ד. מגילי' ו'. פסחי' נ"ה. מ"ק כ"ג. שבת פ"ח. קכ"ז: קנ"ג. עירובי' נ"ג. ונ"ג: עיי"ע בני גליל. נדרי' י"ח: מ"ח. נזי' ל"א: סוט' מ"ט: כתוב' ט': י"ב. ב"ק קי"ט: ב"ב קכ"ז: חולי' כ"ז: קל"ז: סנהד' ע'. קי"ג. ירו' מ"ק פ"ג דפ"א סע"ד וירו' נדרי' רפ"ט דמ"א: אחד מזקני הגליל. ירו' כתוב' ספ"ד דכ"ט: ירו' ב"ב פ"ו דט"ו ע"ג, תוספתא פאה פ"ח ב"ר פ"כ ועיי' עוד ע' בני גליל וע' בר גליל] —

גִּלְגֵּל rollen, wälzen das Ei auf heisser Platte) oder vermischen [جلجل בל"ע], wenn sich beim ersten Braten das Weiss mit dem Dotter vermischt) בפ' כירה (שבת ל"ח: במשנה) אין נותנין ביצה בצד [2]) המיחם בשביל שתתגלגל. ובפ"ב בעוקצין (מ"ו) ביצה מגולגלת עד שיגום [3]), בפ"ג דכיצד מברכין (ברכו' מ"ד:) כי אתא ר' דימי אמר טבא ביעתא מגולגלתא משיתא אוקיי סולתא, פי' צליית הביצה נקרא גלגול שיתא אוקיי ו' אונקיות של סולת. הכי גרסינן ואמר ר' זירא טבא ביעתא מגולגלתא משיתא מטויתא מארבע שליקתא כדר' ינאי פי' טבא ביעתא מגולגלתא מו' אונקיות סולת מטויתא מארבע אונקיות סולת שליקתא היא טובה מכל דבר כמשקלה כר' ינאי. * [אחי"ה בב"נ צד כ"ח, הגי' קרוב לגי' רבינו וז"ל שם: כי אתא ר' דימי אמר טבא ביעתא מגולגלתא משיתא קייסא סולתא א"ר זירא טבא ביעתא מגולגלתא משיתא מטויתא ומארבע שליקתא וכר' ינאי וכ' וצ"ל מטויתא מארבע שליקתא כדר' ינאי וכ' כגי' רבינו ובמנו"ה סי' שט"ז הגי' מטויתא מארבע שליקתא ושם הגי' קסוי סילתא וצ"ל קייסי סולתא וכה"ג בע' קס א' וכ"ה בכ"י פ' עיי' ד"ס ברכו' צד קי"ט: ובנו"ג כי אתא רבין אמר טבא ביעתא מגולגלתא משיתא קייפי סולתא כי אתא ר' דימי וכ' מטויתא מארבע מבושלת, וכ'] — (א"ב פי' מאמר ר' זירא לפי דעתי שטובה ביצה צלויה רכה הנקראת טורמיטא בלש' משנה משש צלויות קשות ומארבע שלוקות במים ופי' גלגול בביצה הוא התחלת הצליה ונוהגים בכל יום לגלגל את הביצה לראות אם היא כבר צלויה). * [אחי"ה ור"ב העתיק פירושו מפירש"י שכתב בעירו' מ"א רע"א ד"ה מגולגלת. ביצה רכה וכן פי' לשבת ל"ח: ד"ה בשביל שתתגלגל. שתצלה קצת וכ'. וכ"ה ברע"ב לשבת ולעוקצים שם ושם, ולפי זה הענין מפורש ג"כ בפי' רה"ג לסדר"ט צד מ"ד ביצה מגולגלת: פי' חציו שלוק . . . בטיית ומנין שכן הוא חדא שאומר בסוף ההלכה ושלוקה מכלל דמגולגלת אינה שלוקה עכ"ל ומלה ערבי' שנחסר' בהוצאת הדפוס של פי' רה"ג נ"ל ברור להשלימה שצ"ל נמברש"ת בטיית והוא בל"ע نيمبرشت וטעמה חצי מבושל

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ובדפ"ר אבל בשדפ"ע בדגלילא שני ובנו"ג בגלילא שנו וכ"ה בשבת מ"ז. ובפסחי' נ"ה. בדפוסי' הישני' עד לובלין שפ"ו (ובדפוסי' האחרים בגליל שנו) וכ"ה בחגיגי' כ"ה. נזי' ל"א: [2]) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה בנוסחי' אבל בכ"י ל"ד הגי' בתוך ובדפ"ע תחת. [3]) כ"ה בנוסחי' וכ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וה"ב ובדפ"ר ובדפי' אמ' אבל בדפי' פיזי' עד שיגם ובדפי' וויניצי' עם שיגוז וכה"ג ברע"ב לעוקצי' ועיי' תוי"ט שם שגורס שיגם וט"ס הוא וצ"ל עד שיגוס וכ"ה בפי' רה"ג לסדר"ט צד מ"ד וז"ל שם עד שיגוס פי' כשצולה אדם ביצה מגולגלת ורוצה לאוכלה שוברה בראשה ומביא קיסם ומגיס אותה כששנינו (מכשירי' פ"ה מי"א) האשה שידיה טהורות ומגיסה בקדירה וכ' ועיי' עוד ע' גס ד',

וכצ"ל בפיה"מ להרמב"ם ז"ל בעוקצ' וז"ל ביצה מגולגלת בלש' ערב נמרשת וצ"ל נמברש"ת. ובענין גזרת המלה נ"ל שהוא ל"ע הרשומה ועניננו מעורב כי בהתחלת הצליה נתערב החלמון עם החלבון וראיה לפירושי מצאתי בפיה"מ להרמב"ם ז"ל לשבת שכתב בזה"ל ופי' שתתגלגל תתערב הענין שתתבשל קצת בישול עכ"ל. וכנ"ה שבת ל"ט. מגלגלין ביצה ע"ג גג רותח ואין מגלגלין ביצה ע"ג סיד רותח, ועיי' הגי' בתוספתא שבת ספ"ג ובירו' שבת פ"ג ד"ו רע"א. והשם בירו' סוט' פ"א דט"ז ע"ג ובמ"ר פ"ט כדי גלגול ביצה, וירו' חלה פ"ג דנ"ט. ירו' פסחי' פ"ג ד"ל. אחר הגילגול.. קודם הגילגול. והקבוץ ירו' סוט' ובמ"ר שם ושם ג' ביצים מגולגלות. וכן משתמשין רז"ל בה לענין עיסה עיי"ע גלגל ג'] —

גַּלְגֵּל (לפע"ד מל"ע جلجل in eine runde Masse zusammenpressen ודעת רבינו עיי' בפנים) בעדיות פ"ד (מ"ו והובא ביבמו' ט"ו:) חבית של זתים מגולגלין, ובאין מעמידין פ"ב בע"ז (ל"ט:) זיתי (קלוסטא)[1] [קלוסקא] המגולגלין[2], פי' זיתים הנמתקין לאכילה נקראין מגולגלין. * [אחי"ה וכן הביאו התוספ' מבלי לציין הערוך אשר אליו סבבו. ורע"ב כתב בעדיו' שם קרוב לזה מגולגלין כבושין במלח כדי למתקן ע"כ וכונת רבינו במלת הנמתקין פי' המבושלים עיי"ע מתק וכן הענין במשנת מנחות (פ"ו.) מגרגרו בראש הזית ופירש"י מניחו להתבשל, ושם בגמ' איבעיא להו מגרגרו תנן או מגלגלו תנן, ופי' רבינו בע' גרגר ב' כלומר לוקט אחד מן המבושלין וכ' ועיי"ש פירש"י. וכן ראיה מטהרות פ"ט מ"ו המניח זיתיו בגג לגרגרם, ופי' הר"ש ורע"ב מעלה אותן לגג למתקן בחמה וכ' ולדעת רבינו בע' גרגר ב' לגרגרם היינו לגלגלם. ואשר נ"ל הוא כי נגזרה המלה מל"ע הרשומה ועגינה דחק וקלסקא הוא בל"י κολλιξ פת עגולה ושיעורו זיתי' שדחוקים ונעצרים כצורת פת עגולה ורגילין לכתוש הגרוגרות לעיגול כמו התאינים לדבילה עיי"ע דבל. וזה מה שפירש"י ביבמו' ט"ו: מגולגלין כמו ביצה מגולגלת, דחוקין ועומדין בחבית ע"כ. ומהר"ם לונזאנו במעריך ע' גלגל א' כתב הזתים הירוקין השלמין הניתנין במים ומלח הן הנקראין מגולגלין ביוני קולוביטים ע"כ וע"ש וכיון על ל"י κολυμβηθάς κολυμβα ויותר נכון κολυμβάς אין זאלצלאקע שווימטענדע איינגעמאכטע אָליפע] —

גַּלְגֵּל (מל"ע جلجل wälzen, drehen, nämlich den gekneteten Teig) בפ"ג בחלה (מ"א) אוכלין ארעי מן העיסה עד שתתגלגל בחטין ותטמטם בשעורים [וכו']. הקדישה עיסתה עד שלא גילגלה ופדאתה חייבת משגלגלה ופדאתה פטורה (שם מ"ג). זו המשנה גרידה[3]) במנחות בפ' ר' ישמעאל בגמ' דר"ע מחייב בחלה (מנחו' ס"ז.). ובסוף הלכ' קמא דפסחי' (ז'.) הכא בתלמיד היושב לפני רבו עסיקינן ונזכר שיש לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו ומתירא שמא תחמיץ. ובפ"ק דנדה[4]) בגמ' כיצד דייה שעתה (נדה ו':) תנן התם בפ"ג בחלה (מ"ב) נולד לו ספק טומאה עד שלא גלגלה תעשה בטומאה וכו' מפורשת כאן. ובפ"ה בפאה (מ"ג) אין מגלגלין בטופח, פי' עיסה שנגמרה לישתה נקראה מגולגלת. * [אחי"ה ועיי"ע טפח ב'. והשם במנחו' הנ"ל כמה פעמים: גילגול עכו"ם ועיי"ע גלגל א'. ובל"ע הרשומה ענינה הפך וגלל. ובזה הענין עוד דוגמאות שבת ל"ב. וכן ב"ב קי"ט: ועיי' סנהד' ח'. מגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב. תעני' כ"ט. מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב; כתוב' ע"ח. ושם: על החדשים אנו בושין אלא שאתם מגלגלין עלינו את הישנים. בירושלמי פיאה פ"ו די"ט רע"ג בחדשים אנו בושין אלא שאתם מגלגלין עמנו הישנים. ובירו' כתובו' רפ"ו דל"ב. אלא שאתם מגלגלין חדשים על הישנים. ירו' שביעי' פ"ד דל"ה: אתם מגלגלין עלינו פיסים וזימיות וכ', עיי"ע פס ג'. ירו' ב"ב רפ"א די"ב ע"ד מגלגלין עליו את הכל. פי' הפך וסבב. שבת י': ונתגלגל הדבר, פי' היתה נסיבה; יומ' פ"ו מ"ו מתגלגל ויורד, פי' תנועה בסכוב. ירו' כלאים פ"ט דל"ב ע"ג מחליד הב"ה לפניהן את הארץ והן מתגלגלין כנורות, ובירו' כתובו' פי"ב דל"ה: בט"ס מהלך וצ"ל מחלד. ובפסיקת' רבתי פ"א האלהים עושה להם מחילות בארץ והם מתגלגלים כנאדות ובאין לא"י וכ', ועיי' כתוב' קי"א. — מתגלגלת בת קברייא עיי"ע בת קברייא. — ועוד מורה גלגל בדרך השאילה גלל העת כלומר חי ועכב עצמו והמתין לדבר אחד וכן משתמשין בל"ר volvere להוראת חי והמתין

---

[1]) וכ"ה במשניות נאפולי וכ"ה בכ"י רשד"ל בח"ב של הפשב"ע צד קי"ז וכן בכ"י ו"ו וצ"ל כמו בע' קלסקה. [2]) ובדפ"ע בט"ס גלוסטרא. ובנו"ג זיתי גלוסקאות המגולגלין וראיה לאמיתת תיקונינו מירו' ע"ז ספ"ב דמ"ב. הן זיתי קלוסקא הן זיתים מגולגלין. ובאמת כך היתה מונחת הגי' לפני בעלי התוס' במנחו' פ"ו. ד"ה שלשה ע"ש סוף הדיבור. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב, ובדפ"ע בט"ס בגררה. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב אבל בדפ"ע בט"ס בפ' תנדה.

ועיקר טעמו גלל; ד"מ כתוב' ס"ז: רצונך שתגלגל עמי בעדשים גילגל עמו בעדשים, שם קי"א סע"א גלגל בעצמו עד יום מותו, ירו' יבמו' פ"ח ד"ח ע"ד מגלגל עמהן שנים עשר חודש, ירו' כתוב' רפ"ז דל"א: מגלגלת עמו ל' יום. — גלגל שבועה עיי"ע גלגל ו'. — ירו' ע"ז פ"ב דמ"א, היה מגלגל בגילויים צ"ל מלגלג עיי"ע לגלג.

גַּלְגַּל (פי' אופן טל"ט; גלגל קבוע Himmelskugel mit d. Fixsternen; גלגל חמה Sonnenkugel) בפ' מי שהיה (פסחי' צ"ד:[1]) ת"ר חכמי ישראל אמרו גלגל קבוע ומזלות חוזרין, ובר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד.) האי גלגלא דרקיע הוא דהדר. ובפ' שואל אדם בגמ' אין מאמצין (שבת קנ"א:)[2] כי בגלל הדבר הזה (דברי' ט"ו, י') תנא דבי ר' ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם. ובויק"ר פ' אשרי משכיל אל דל (פל"ד) אמר ר' איבו כתיב (דברי' שם) נתון תתן לו וכתיב כי בגלל הדבר הזה גלגל הוא והוא עובר על הכל, העולם הזה דומה לגלגל אנטליא וכבר פירשנו אותו בע' אנטל[3]. ובס"ג דפ' החובל בחברו (ב"ק צ"ב.) עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון[4]) ובפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ז: במשנה) לא את הגלגל ולא את הקורה ומפרש בגמ' (שם) גלגל חומרתא[5]). פי' אבן גדולה ויש בה נקב וע"כ נקרא חומרתא שהיא כעין טבעת (כדגרסינן במדושא פטור אבל אסור בדחומרתא)[6])[וכצ"ל כדגרסינן במי שהפך בגמ' פטור אבל אסור (מ"ק י"ב:) בחומרתא דמדושא][7]) ומכנים אותה בראש הקורה השוכבת על הזיתים כדי שתכבד[8]). בסוף עירובי' (ק"ד.) וממלאין מבור הגולה בגלגל בשבת. ובסוף מדות (פ"ה מ"ד) לשכת הגולה שם היה בור הגולה והגלגל נתון עליו וכבר פירשנו בע' בר [ו'] ויש מדמין זה הגלגל לגלגל דבית הבד ואומר שזה מכביד על הקורה שעל בית הבד. * [אחי"ה כ"ה הסדר בכ"י ל"ד ר"ל בתחילה הובא הציון מעירו' ואח"כ ממדות ואח"כ מסנהד' וזה האחרון שייך לע' הבא אח"ז אבל בדפ"ע הובא ציון של סנהדרי' בין ציון של עירו' ובין ציון של מדות ומעשה ידי סופרים הנמהרים הוא ושבשתא דעל על. — ודע שעיקר הוראת גלגל כמו בל"ט פי' אופן, וכ"ה מפורש בשמ"ר פל"א ואין אופן אלא גלגל וכ', והיינו אופן של דלי ע"ג בור כמו בעירו' ק"ד: למימלא בגילגלא ובויק"ר פל"ד הובא למעלה בערך ועיי"ע אנטל. והקבוץ בקהל"ר פ' עד אשר ובויק"ר פי"ח כאילין גַּלְגַּלַיָּא דציפורי' עיי' מ"כ לויק"ר שם, ועוד פתרונו אופן של עגלה ד"מ מכשירין פ"ג מ"ח הובא בע' הבא אח"ז ועיקר מקומו כאן. ובהשאילה אופן של חמה נקרא גלגל חמה ב"ב נ"ח. דומים לשני גלגלי חמה עיי"ע דיוקן, יומ' כ' סע"ב אלמלא גלגל חמה נשמע קול המונה של העיר ואלמלא קול המונה של העיר נשמע קול גלגל חמה, עיי"ע חרגא. ירו' חגיג' פ"ג דע"ט ע"ד ראו פרושים מטבילים גלגל חמה. ב"ר פ"ה מכהה גלגל החמה, ושם ספכ"ב הזריח לו גלגל חמה .. היה מזריח לו הק"ב גלגל חמה, ושם פצ"ז יהושע שהוא מדמים (כפי' המיוחס לרש"י הגי' מעמיד) גלגל חמה ולבנה וכ'. וכוכבי לכת והשמים נקראו גלגל כי הם סובבים תמיד. ב"ב ע"ד. גלגלא דרקיעא. ובל"ס גינלא כי בכפולי' נתחלף האות הראשון לאות יו"ד עיי"ע גייף וכדומה. ולציון הנ"ל מפסחי' צ"ד: עיי' ספר הנפלא קוסמוס לחוקר הנעלה הומבאלדט ח"ב, שנ"ב והלאה. ועיי' עוד חגיג' י"ב: משטרו (איוב ל"ח, ל"ג) תרג' שיטריה גלגליה. — גלגל מלח (שבת ס"ד: ס"ה. עיי"ע גתגר ב', ועי' דר ה'), פי' גרעיני מלח] —

גַּלְגַּל (Rad, das sich drehende übtg. Augapfel, Pupille) בחלק בגמ' אנשי דור המבול (סנה' ק"ח.) תניא ר' יוסי בן דורמוסקית אומר אנשי דור המבול לא נתגאו אלא בגלגל העין שדומה למים כלומר הלכו אחר עיניהן[9]). גלגל עינו עגול

---

[1]) ועיי' תשו' חות יאיר סי' רי"ט. [2]) ילקו' ראה רמז תתצ"ח ובשמ"ר פל"א כי בגלל וגו' א"ר אחא שגלגל הוא העולם. [3]) עיי"ש ובנו"ג א"ר איבו נתן תתן א"ר נחמן כי בגלל הדבר הזה אחן עלמא מדמי לגלגלא דאנטילא דמלא מתרוקן דמתרוקן מתמלא. [4]) הציון הזה הוא חוץ למקומו ושייך לפעל לע' גלגל א' או גלגל ג'. [5]) וכן משמע מזבחי' כ"א: דמשקע ליה בגילגלא ל"א דמשקע ליה בחומרתיה ופירש"י חומרתיה: גילגלא ועיי"ע חמר י'. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובכ"י ה"ב הגי' כדגרסינן חומרתא דמדושא פטור אבל אסור בדחומרתא ויותר נשתבש בדפ"ע כזה: כדגרסינן חומרתא דמריש פטור אבל אסור בר חומרתא. [7]) כונת רבינו לפרש חומרתא שהוא כעין טבעת וכ"ה בע' חמר י' ושם הובא ג"כ עירו' ס"ט: וכ"ה בכ"י רש"י לעירו' ס"ט סע"ב ד"ה בדחומרתא וז"ל בכ"י (הובא בד"ס עירו' צד ק"מ סע"א) אני שמעתי טבעת וכ' ובלי ספק כיון על פי' רבינו, ועיי' עוד תוספ' שבת מ"ו: ד"ה ואמר. [8]) רבינו חוזר ומפרש מאמר של ב"ב הנ"ל אחרי שהביא מאי חומרתא. [9]) בגו"נ ר' יוסי אמר דור המבול וכ' אבל בכ"י ובתוספתי פ"ג דסוטי איי כגי' רבינו וכן מוכח מב"ר פל"ב א"ר יוסי בן דורמוסקי' הם חטאו בגלגל העין שהוא דומה למים אף הקב"ה לא פרע מהם אלא במים, ובמד"ר פ"ט ר' יוסי בן דורמסקית אומר הם לא נתגאו לפני המקום אלא בגלגל העין שדומי' למים וכ', אף המקום לא נפרע מהם אלא בגלגל המים הדומה לעין וכ', וכפי' רבינו אי' ג"כ ברש"י לסנהד' שם ע"ש ואשר נ"ל כי סיבת הדרש יען בל"ע עין ובל"פ גשם משתמש תרי אפי ר"ל עין ומעין. — ובדפ"ע נדפס זה הציון בט"ס בע' הקודם לזה עיי"ש.

כשל אדם, בפ"ו בבכורו' על אלו מומין (בכורו' מ'.) כלומר שעין של אדם עגול[1]. בס"ג דתמיד (ל"ב; ועיי' שינויים בירו' ב"מ פ"א ד"ח ע"ג וב"ר פל"ג ויק"ר פכ"ז) יהבו ליה חד גילגלא דעינא[2]. — המוריד את הגלגלין בשק בפ"ג דמכשירין (מ"ח), פי' האופנים של עגלה[3]. תרג' אופן מרכבותיו (שמו' י"ד, כ"ה) גלגלי. *[אחי"ה ומקרא מלא הוא ביחזק' י', י"ג לאופנים להם קורא הגלגל באזני וכן בתרג' לאופניא להון אתקרי גלגלא. ועיי' פירש"י שם. וכן בישעי' כ"ח, כ"ז אופן עגלה ובפסוק כ"ח גלגל עגלתו, ובתרג' בישני הפעמים גלגלי עגלא] —

גַּלְגֵּל שְׁבוּעָה (Eideszuwälzung, -anschiebung) בפ"ק דקידושין בגמ' זוקקין את הנכסי' (קידושי' כ"ז:) מניין לגלגול שבועה מן התורה שנאמר (במדבר ה', כ"ב) ואמרה האשה אמן ותנן (שם ויבמו' נ"ח. סוטי' י"ח.) אמן שלא שטיתי ארוסה ונשואה וכ'. *[אחי"ה וכנ"ה בספרי פ' נשא סי' ט"ו הואיל ונאמר' שבועות בתורה סתם ופרט באחת מהם שמגלגלין עליה את הישן אף פורטני בכל שבועות שבתורה שיגלגלו עליה את הישן והלא דברי' ק"ו ומה סוט' שלא נתבעה מקודם מגלגלים עליה את הישן גזילות שנתבעו מקודם אינו דין שיגלגלו עליה את הישן, ועיי' במד"ר פ"ט. — ובירו' סוט' פ"ב ד"ח רע"ב, וירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד ארוסה ושומרת יבם ראוי הוא להשבע ותימר (את אמר) מגלגלין והכא מגלגלין וכ', כלום למדו גילגול שבועה לא מסוטה לגילגול את למד וכ' ע"ש, שבועו' פ"ז מ"י נתגלגלה לו שבועה ממקום אחר מגלגלין עליו את הכל, שם מ"ח: מגלגלין בדרבנן, ושם מ"ט רע"א לכל מגלגלין חוץ משכיר שאין מגלגלין, ירו' שבועו' פ"ז דל"ז ע"ד מהו לגלגל שבועת תורה על שבועת תורה נישמעינה מן הדא מגלגלין שבועת תורה על שבועת תורה וכ', ושם דל"ח סע"א עד כמה מגלגלין עליו א"ר יוחנן עד כדי שיאמר לו עבדי אתה, ובבלי קידושי' כ"ח. עד היכן גלגול שבועה א"ר יהודה אמר רב דא"ל הישבעי לי שאין עבדי אתה. ועל דיני גלגול שבועה עיי' רמב"ם פ"א מהל' טוען וח"מ סי' צ"ד, תוספ' קידושי' כ"ז: ד"ה ה"ג, ולב"ם צ"ה. ד"ה ביום, ותוי"ט ב"מ פ"ח מ"ב, תרומו' הדשן סי' שכ"ו, תשו' הרשב"א סי' תתקמ"ד ועוד האריך בענינו תורת חיים למהרח"ש ח"מ ח"א סי' ע"ג ואכ"מ להאריך] —

גַּלְגֵּל (abschüssiger Steg, Abhang) בפ' עושין פסין בגמ' ר' יהודה אומר (עירו' כ"ב:) אם היתה[4]) שבילי בית גלגול קא אמרת. (ובמקוה פרק ז') [צ"ל ובמקום פרק ו'] (מ"ו) בטהרות א"ר אליעזר לא הוזכרו שבילי בית גלגול אלא שהן רשות היחיד לכך ולכך, פי' מקום עקום עולה ויורד. והגאון אומר אנו קורין גדגד והוא מקום ידוע וכבר פירשנו בע' בית גלגול. *[אחי"ה ושם כתבנו שגי' גדגד לי' כפי' רה"ג לסד"ט אבל יש להביא ראיה ממה שאי' בתוספת' טהרו' פ"ז שאי' שם מבואות היורדין לים או לנהר אעפ"י ש ג ד ו ד י ן מכאן ומכאן וכ', כ"ה לפי גי' נכונה של הר"ש בפ"ו דטהרו' מ"ו ע"ש, ועיי' עוד ע' גד ה' וע' גד ז'] —

גֻּלְגֹּל = גּוּלְגּוֹלֶת Kopf, Schädel (מל"מ וכלי"ע جلجة ובל"ס גָגוּלְתָּא. ועוד כסף גלגלת (Kopfsteuer) פסיקתא דכי תשא (שקלי' צד י"א: וחובא בשם הפסיקתא בילק' ריש כי תשא רמז שפ"ו ובילק' משלי ט"ו רמז תתקנ"ג ובשינויים אי' בתנחומ' ר"פ כי תשא) אייתי גולגולתיך, ובפ' השותפין בגמ' כופין (ב"ב ח'.) בלו (עזר' ד', י"ג) זו כסף גולגלתא כבר פירשנו בע' ארנון [ב'][5]) — בפ"ב באהלות (מ"ג והובא בעירו' ז'. חולי' מ"ב: בכורו' ל"ז:) השידרה והגולגולת שחסרו כמה יהא חסרונן וכ'[6]), בפרק ד' מיתות נמסרו לב"ד בגמ' בעל אוב (סנהד' ס"ה:) מעלה בזכורו ונשאל בגולגולת היינו דורש אל המתים. *[אחי"ה בנו"ג אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגולגלת וכ"ה בתוספת' סנה' פ"י, וכפי' רבינו יוצא מפורש בירו' סנהד' פ"ז דנ"ב ע"ג ו ד ו ר ש א ל ה מ ת י ם אית תניי תני זה הנשאל בגולגולת ואית תניי תני הנשאל בזכורו אבל בבבלי שם אי' ת"ר בעל אוב אחד המעלה וכ', וע"ש כל הסוגיא. וכנ"ה באהלו' פ"ב מ"א ומ"ו השדרה והגולגולת, חולי' מ"ב: נ"ב: גולגולת שנחבסה, ספרא שמיני פרק ג' פרש' ב' נפחת הגולגולת. סנהד' ק"ד. אשכח

---

[1]) וכן אי' בירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ג גלגלי אדם עגולין וגלגלי בהמה ארוכין. [2]) בנו"ג יהבו ליה גולגלתא חדא וכ' ושם גולגלתא דעינא דבישרא ודמא וכ' וגי' רבינו יותר נוח וכן אי' ב"ב ע"ג: חד גילגליה דעיניה. וכן דרשו (בב"ר פמ"ב ילק' לך לך רמז ע"ב, מד' אסת"ר פי' ויהי בימי) וישובו ויבאו אל עין משפט היא קדש (בראשי' י"ד, ז') לא בקשו להזדוג אלא לגלגל עינו של עולם וכ'. [3]) וכ"ה בפי' רה"ג לסד"ט צד ל"ז ע"ש. [4]) בנו"ג אמר ליה אבל בכ"י מ' לי' א"ל וכ"ה בדפ"ש וכגי' תכ"י אי, ג"כ בערוך בסמוך לפני זה עיי"ע בית גלגל. [5]) וע"ש מ"ש. וכנ"ה יבמו' י"ז. כסף גלגלתא והקבוץ גולגוליות, גולגליא, עיי"ע ארנון ב'. [6]) בנו"ג כמה הוא חסרון בשדרה וכ', וכ"ה בחולי' נ"ב רע"ב וכ"ה בכ"י עירו' שם.

גולגלתא . . גולגלתו של יהויקים; אבות פ"ב מ"ו ראה גולגולת אחת שצפה על פני המים, ירו' סנהד' ספ"ז דכ"ה סע"ד חמית חד מיניי נסב חדא גולגלא וזרקו לרומא וכ', ירו' פסחי' רפ"ט דל"ו סע"ג, וירו' נדרי' פ"ו דל"ט סע"ד וירו' סוט' פ"ה ד"כ: גולגולתו של ארנן היבוסי מצאו תחת המזבח. קהל"ר פ' עד אשר ותרוץ גלת הזהב (קהלי י"ב, ו') זו גלגלת וכ', והקבוץ במד"ר פי"ט גולגוליות וזרועות ורגלים.

גְלְגַל, גלגוליון (Geflecht, Gewebe) מל"ם גלג in einander verschlingen ועוד עיי' בסנים) בפ' כל המטמאין פ"ג בעדיות (מ"ד) כל הקליעות טהורות חוץ משל גלגלין דברי ר' דוסא וחכמים אומרי' כולן טמאין חוץ משל צמרין[1], ובכל הבגדים פי"א בנגעים (מי"א) כל הראוי ליטמא טמא מת אעפ"י שאינו ראוי ליטמא מדרס מטמא בנגעים כגון קלע של ספינה וילון ושבים של סבכא וממפחות סופרים וגלגיליון[2], פי' מיזר ויש אומרי' חוטין של משי והן גדילות. * [אחי"ה והמלה מיזר נמצאת ג"כ בכ"כ ע' גלל צד ל"א ע"ג וכתב שנעתק מל"ע ולא פירשו ואם בצדק חרץ משפטו אז נוכל לגוזרו מל"ע ‏מזרר‏ עניגו רסן ארוג מחוטים שזורים אבל יותר נ"ל להגיהו כזה פי' א ז ו ר וכן פי' הראב"ד גינגילון בספרא זכים הנ"ל אזור קטן וכן פי' הראב"ד בעדיות הנ"ל גלגילון וז"ל והוא אזור שעושים פעמים מן המשי פעמי' מן הצמר ע"כ. והר"ש שם פי' אבנט, וכ"ה ברמב"ם וברע"ב לנגעים והר"ש לנגעי' פי' גלגלון צלצול קטן מצמר או מפשתים ע"כ והוא ג"כ ענינו אזור קטן עיי"ע צלצל. ואם פירושי נכון הוא נוכל לגזור מלת גלגילון מל"ר האמצעי' girdella ששוה עם מלת girgillus ופתרונו ממש אזור שאדם חוגר בו Garnhaspel ובירו' שבת פ"ו ד"ח: נתפרש הגליונים בישעי' ג', כ"ג ע"י גַלְגַלַיָּא והוא ג"כ אבנט או מצנפת שאדם חוגר סביב לראשו, ובכ"ר פי"ט נתפרש חגרת ע"י גליונים אבל עיי' הגי' בע' גל ו'. ומ"ש. ובענין פי' של י"א נוכל לרמוז על ל"ם הרשומה וכן על ל' ערבי جلجل שענינה חוטין משוזרין וגדילים] — (א"ב פי' גרגל בל"ר הוא שם כלי אשר בו החוטים מתגלגלים). * [אחי"ה כונת ר"ב ג"כ על מלת הרשום' girgillus שענינה כמו כן ובלא"ש גארנהאספעל וכן פתרון מלת סורית גיגלא ואות ל' בתיבות של כפולי אותיו' נתהפך ליו"ד בדרכה עיי"ע גיף וש"נ] —

גַלְגַל (לדעת רבינו מענין הקודם gedrehter Faden, Schnur ולפע"ד מל"ם غلغل lärmender Zuruf) בויק"ר באמור אֱל הכהנים פרשת אמרות ה' אמרות טהורות (פכ"ו) ובפסיקתא דפרה (דל"ב:) ע"י שלא המתין לשאול להתפיים מדוד דכתיב (ש"א כ"ד, י"ב) ואבי ראה גם ראה את כנף מעילך בידי וג', א"ל אבנר מה את בעי מן גילגלוי דדין בסירה הוערתה, פי' צצית. * [אחי"ה וכגי' רבינו מוכח מירו' פיאה פ"א דט"ז. מה את בעי מן גולגלוי דהדין בסירה הוערת, אבל בירו' סוט' פ"א די"ז: הגי' מה את בעי מן גלגוי דהדן בסירה הוערת, ובויק"ר שם מן גלגוי דידך [וצ"ל דהדין] בסירה הועדה, ובילק' שמואל רמז קל"ג בשם התנחומ' מן את בעי מן גולגלוי דדין בסירה הועדת. ודע כי גי' הועדת אי' ג"כ בכ"י ל"ד וכן מוכח מכ"י ו"ו רק שם בט"ס חודעת וצ"ל הוערת ועיי' עוד ע' בר ו' וש"נ והרב החכם ר' שלמה באבער בפסיקתא שם אות נ"ג רצה לקיים גי' הועדת מלש' לא עדה עליו שחל (איוב כ"ח, ח') וכן בלא"ר העברה והסרה מתורגם עדה אבל לפי דעתי עיקר הגי' בריש וטעם המלה בל"ע عار ענינה עבר והלך ובאמת במדר' שו"ט מזמו' ז' בתמורתו קודש ישנו בזה"ל בסירות בקוצים עברת ונכרת ומלת בקוצים היא פי' אחד המעתיקים כדעת ר' שלמה באבער שם. ובאות נ"ב הביא גם הוא פי' יפה מראה לפיאה סי' כ' שכתב וז"ל בילק' מן גולגלוי דדין ואות אמת הגיה לגליגוי דהדין, ולפ"ז פי' מה אתה חושש לדיבורו של זה וקורא הדיבור דרך ביזוי לגלג וכי' ע"ש, ואני אומר שנבא ולא ידע מה נבא כי לדעתי אין ספק כי כן שיעור המאמר אך לא מטעם גזרת מלת גלגלוי מלשון לגלג כמו שפי' ג"כ במעריך הובא בהערת ר' שלמה באבער שם וכמו שפי' ג"כ הח' לעווי בעמת"ל אבל מטעם הוראת המלה גלגל בל"פ הרשומ' כי פתרונה צעקת קול ודבור חזק ושיעורו למה חושש אתה לצעקתו והיבורו של דוד ודרש בעל המאמר כפילות לשון ראה גם ראה וגו', משמע שהתאמץ דוד לקרא בקול גדול. ומה שפי' רבינו "פי' ציצית" נראה בעליל כי גוזר אומר שהוא מע' של מעלה כי ע"כ נכלל בע'

---

[1]) בנו"ג גלגילון, וכ"ה בפי' הראב"ד וברע"ב. [2]) כ"ה לנכון בע' גנגיליון וכצ"ל גם כאן במקום גלגוליון של דפוסי' ובכ"י ו"ו והי"ב גם כאן הגי' גנגליון ובנו"ג גלגלון. ובספרא שמיני פרק ח' פרש' ד' שביץ של סבכא והגנגלים ובספרא אחרי מות פרק י"ב פרשה ח' הגי' וגינגליון ובפ' זכים בספרא מצורע פרק ב' פרש' ב' גינגילון, ובספרא סוף שמיני פרק י"א פרש' י' שתי נוסחאות יחדיו תדובקנה שאי' שם בזה"ל שבים של סבכה וגנגלים וגנגיליון.

הקודם לזה, וכדעת י"מ חוטין של משי והן גדילות, או גוזרו מע' גל ו' שהביא התרגום בגד וגדילים: גוליהון והוכחנו כי כן נקרא בגד של צצית, ובאמת בתנחומא חוקת ובמד' במ"ר פי"ט הנוסחא מה את בעי מן ג ל י מ ה ולפ"ז דורש מלת כ נ ף מ ע י ל וג', והבן] —

גַּלְגַּל (das damit Zusammengewickelte, ihm Beigefügte, daher Ansatz, Beisatz) בנזיר כפ' כ"ה"ג גמ' מלא תרווד (נזיר נ"א.) שני מתים שנקברין זה עם זה נעשו גלגלים זה לזה . . . גזז שערו וקברו עמו נעשה לו גלגלין. ובפ' המפלת בגמ' שליא בבית (נדה כ"ז רע"ב) מה תחלתו דבר אחר נעישה לו גלגלין אף סופו וכ', דתניא (נזיר נ"א. תוספתא אהלות פ"ב) איזה מת שיש לו רקב וכ', פי' דבר ה נ ג ל ל עמו כמו תכריכין ונעשה גלל למת והן תכריכין ודחו תכריכין את הרקב אף סופו כיון שנגלל עפר עם הרקב ונעשו גל אחד נדחת תורת רקב. (א"ב בנוסחאות דידן כתוב גנגילון ובעל הערוך הביא נוסחא זו בע' גנגיליון). * [אחי"ה ובחי' הריטב"א לנדה הוזכרו שתי הנוסחאות, ולגי' חי' המאירי ל נ ז י ר גם שם הנוסח גנגלין, וכתבו התוספ' לנזיר נ"ג, ד"ה שני וז"ל ובפ' המפלת גרסינן בכל הספרי' גנגילאן וגם בערוך פי' גלגלים עפר הוא שמעורב ממקום אחר לשון דבר המתגלל ועוד פי' בערוך גלגלין קוטריימא בלע"ז דלא גמירי רקב אלא של מת אחד ולא שיש מת אחר מעורב בו עכ"ל. נשמע מזה שערוך יותר שלם היה מונח לפני בעלי התוספות. והלע"ז הנ"ל קשה עלי להולמו ואולי צ"ל קומטיירא והוא בלאי"ט commettitura חיבור וכריכה. ורש"י פי' לנדה לשון גנגילון דבר העומד כנגדו לבטלו ולקלקלו ע"כ, וכ"ה בחי' הרב המאירי לנזיר, ובנזיר פירש"י בזה"ל גלגלין המגלגל זה לזה ונתעכב זה עם זה, ועיי' כ"מ להלכו' נזירות פ"ז הל"ד. ובירו' נזיר פ"ז דנ"ו: ודנ"ו ע"ג כמה פעמי' הגי' ג־לגלין ופירש פני משה תערובה ע"ש כל הסוגיא]—

גַּלֵּא קְסִינוֹן ([צ"ל גַּלֵּא קְסִיטָן = קְטִיטָן] Wiesel, Marder, γαλῆ ἰκτίς = κτίς, felis mustelina) בב"ר פכ"א (ספ"כ) כתנות עור ריש לקיש אומר גלאקסינון וכהם היו בכורות משתמשין. (א"ב פי' בל"י עור בעוד שערו עליו של מין חולדה יקרה וחשובה הנגדלת במדינות צפון ואולי היא חולדת הסנאים הנזכרת במשנת דכלאים [1]). פי' גלא הולדה, פי' כסנאי [ξενία] דבר נחמד בא מארץ אחרת בל"י. ירו' דשבת פרק במה מדליקין (פ"ב ד"ד ע"ד) ועורות תחשים ר' נחמיה אומר (גלקסיכון) [וצ"ל גלקטינון]). * [אחי"ה כך היא הצעת הגמרא הירו' הנ"ל ועורות תחשים ר' יודה ור' נחמי' ורבנן ר' יהודי' אומר טיינון לשם צבעו נקרא ור' נחמי' אמר גלקטינון ורבנן אמרי מין חיה טהורה וגדולה במדבר ע"כ. ובקהל"ר פ"א פ' מה שהיה הגי' ר' יהודה אומר אלטינון ר' נחמי' אומר גלטינון ובפסיקתא רבתי פל"ג צד ס"ב ע"ד הגי' מוטעת ר' יהודה אומר מאינון וצ"ל טאינון, ובתנחומ' תרומ' סי' ו' חסרו התיבות הזרות ואי' שם רק ר' יהודה אומר חיה טהורה גדולה היתה במדבר וכ', וזה כדעת רבנן שהובאת בירו' שבת הנ"ל וכגי' התנחו' הובא בילק' תרומ' רמז ש"ע בשם התנחומ'. והנה הרימ"ז בספרו במ"ר ח"א, ק"ל חשב שמלת גלקטינון היא ל"י מין צבע וקשה להולמו, אבל לא אפונה כי היא מלה מורכבת הרשומ' בתחילת הערך כי גלא כדעת ר"ב חולדה וקסיט או קטים ג"כ בל"י מין חולדה אבל ממשפחה אחרת ונקרא בלא"ש מארדער ובאמת בכ"י ו"ו ובב"ר נכתב בשתי תיבות וזה נכון רק נ"ל כי אות ט' נשתבש' לשתי אותיות נו (עיי' דוגמאות בע' אביין, אבהונוס) ועיקר הכתיבה כצ"ל גלא קחיטן או יותר טוב גלא קטיטן. ושיעור של גלא קטיט יפה עד מאוד וזה מה שאמרו בב"ר כתנות עור גלא קסינון צ"ל קסיטן וכן בקהל"ר פ' מה שהיה עתיד זאב להיות גזוז מילתן והכלב גלבטינין וצ"ל גלכטיטן כלומר שערות של כלב עתיד להיות כשער חית גלא קטיט. ומעתה זכינו להבין ג"כ מאמר רבותינו ז"ל בשבת כ"ח. שני מכסאות היו אחד של עורות אלים מאדמים ואחד של עורות תחשים ר' נחמיה אמר מכסה אחד היה ודומה כמין ת ל א א י ל ן והא תלא אילן טמא הוא ה"ק כמין תלא אילן ולא תלא אילן שיש בגוונין שלו וכ' [2]). ופירש"י תלא אילן חיה טמאה היא ומנמרת בגוונין ע"כ ול"נ שחית תלא אילן היא חית מארדער שדברנו בה ומין אחד מאותה משפחה נקרא בויממארדער Martes abietum ויושב תמיד באילנות כאילו תולה באילן, אבל היותר נראה שצ"ל קלא אילן כלומר קלא כמו גַּלֵּא בל"י מארדער וע"י מלת אילן מיוחס אותו מין שאמרנו וידוע שיש בחיה זו מיני גוונים הרבה והושאל בדרז"ל לצבע מיוחד בהוראת תכלת ק ל א א י ל ן (עיי"ע, ועיי"ע תלא אילן) וא"כ תלא אילן של בבלי שבת מסכים עם

---

[1]) פ"ח מ"ה וכ"ה לגי' הר"ש ע"ש וכ"ה בב"ק פ'. עיי"ע חלד א'. [2]) כ"ה לנכון בכ"י מ' וא פ עיי' ד"ס שבת צד כ"ו.

גלקסינון, ר"ל גל(א) קטימן של ירו' שבת וכאן וכאן בעל המאמר הוא ר' נחמיה רק בירושלמי השתמש בלשון יוני בשם תוכני ובבבלי מכנה החיה לשם המושג מאשר ל"י אינה מורגלת כפי העם, והבן] —

גְּלָב (Wicke, eine Erbsenart בל"ע וס' جلبان ובל"ע בטיית جلبينة בכל שעה בגמ' אלו דברי' (פסחי' ל"ה.) ובמנחו' בפ' ר' ישמעאל בגמ' החיטין והשעורים כוסמא[1]) גולבא שיפון דישרא. *[אחי"ה ובע' פול פי' רבינו גולבינא של ירו' כלאי' פ"א דכ"ז רע"א (ועיי' ג"ה הר"ש לכלאי' פ"א מ"א) ע"י ציצירקל"י והוא לאי"ט cicérchia בלא"ש קיכערערבזען וכן מוכח מירו' הנ"ל שנזכרת המלה ביחד עם פולה ופושונה והראשון בל"ע فول והשני בל"ר pisum ענינה שוה עם גולבינא שהוא בל"ע של ההמון כמו כן מין פולים ועדשים ואפונים, ובפי' המיוחס לר' סעדיה לדניאל א' ט"ז מפורש הזרעונים: הם פול הלבן ופול המצרי ופול העב והגולבון [וצ"ל והגולבין] והאפונים והעדשים וכ', אבל רש"י ז"ל פי' לפסחי' ומנחו' שם: גולבי[2]) איספילט"א בלע"ז והוא בלאי"ט spelda, spelta וכן פי' רבינו בע' דשר מלת שיפון אספילת"א והרד"ק בשרש כסם, פי' כן כוסמת אישפילט"א בלע"ז והוא בלי' אספמ"א espelta, ובלא"ש Spelt. ועל מלה ערבית הרשומה העיר כבר הרב הח' ר' אהרן יעלינעק בשפת חכמים] —

* **גַּלְבָא** (בל"ס גַּלָּבָא ובל"ע جلبة Schneidewerk-zeug, Häutungswerkzeug) ב"ר פל"א עשה לך חרבות צורים (יהושע ה', ב') נתפרש גלבין דסינורי ובילק' יהושע רמז ט"ו הגי' גלבין דטינרי וכתב בעל מ"כ בב"ר שם כך התרגום של חרבות צורים ע"כ וכן הביא הרד"ק בשרשים ערך גלב התרגם לפסוק הנ"ל בזה"ל גלבים דטור אבל בפי' ליהושע כתב כתרגומו אזמלון חריפין וכה"ג לפנינו וכן הוא בע' אזמל, חרב ב', חרף ג', ופתרון המלה בל"ס וערבי הרשומה סכין לכרות בו העור ונרדף עם גלד جلد, פי' עור וממנו נגזר מגלב עיי"ע שענינו בל"ע רצועת מרדות, וכן פירש"י יחזק' ה', א' תרג' תער הגלבים: גלביא ופירש הוא ז"ל הרצענים ולשון יון הוא ע"כ ויש לתקן ל' ישמעאל הוא ר"ל جلب, ועיי' עוד במתורגמן ע' גלב, והרמב"ן בפי' לויק' י"א, י' (ט') לפסוק סנפיר וקשקשת ע"ש היטב וע' גלגם וע' גלך גי' רבינו.

וכן הביא הרד"ק בשרשים שם תרגם כל זקן גרועה (ירמי' מ"ח, ל"ז) גליבא אבל בנו"ג בתרגם גלוח וכ"ה בישעי' ט"ו, ב' כל זקן גרועה: גלוח, ונרדף עוד עם גלב הפעל גלף עיי"ע. ועיי"ע הבא אח"ז. — ועוד תרג' תער: גלב וידוע הוא. ועיי' הוספת הח' פליישער לעמת"ר להח' לעווי ח"ב, תקס"ז] —

גְּלִיבְטוֹן (מל"י γλυπτόν in Holz, Erz, Stein gegraben) בילמדנו פרשת ואתם הדבקים (דברי' ד', ד' ובתנחו' לי' וכן לי' בילק') פטורי ציצים (מ"א ו', י"ח) גליבטון, פתוחי חותם (שמות כ"ח, י"א. כ"א, כ"ח; ל"ט, ו', ל') תרג' גליפן. * [אחי"ה בנו"ג גליף חקיק, אבל מפתחות בשמות ל"ט, ו' מתורג' באונקלס גליפן, ועיי' עוד דוגמאות בעמת"ר להח' לעווי ח"א, קמ"ג והלאה. גליף הוא בינוני פעול של בנין פָּעִיל וטעמו בל"ס חקק וכ"ה בל"י γλύφω, γλάφω] — (א"ב בל"י פתוח וחקוק וכן גליפן).

* גלבטינון צ"ל גלכטימן עיי"ע גלא קסינון.

גלבק (eine Krautart, Glaucion, Γλαύκιον, s. Plin. h. n. 27, 59) בספרא פרש' שבועת הפקדון (פרק כ"ב, פרש' י"ב) מי גלבקיא בישמן, פי' עשב הנקרא אירבא לוצא. *[אחי"ה בלאי"ט erba luccia, Schlangenzunge Pfl. העשב הזה אשר אליו כיון ג"כ ר"ב ושמו בל"י ורו' כמו שרשמנו בתחילת הערך כבר מצא מקומו בפליניאוס שהאריך למעניתו במקום הנ"ל ואת אשר נ"ל אמרתי בע' בלבקי ע"ש] — (א"ב פי' בל"י מין עשב ריחו רע וטעמו מר ויש לו גרעין וזרע אשר עינו כעין כרכם וממנו עוצרים מיץ לרפואת חולי עינים ורמאים מזייפים זה המיץ הנקרא מי גלבקיא בשמן או אותו מיץ הוא השמן ומזייפים אותו במי העשב).

גְּלַג (בל"י γλάζω = κλάζω, κλάγγω, κλάγω laut verkünden, ertönen lassen) בב"ר פל"ו ויהיו בני נח: ז"ל גליג לאמך דקרא תרנגולא ואלמלא דקרא תרנגולא הוינא מחי יתך וקטלך א"ל ז"ל את גליג לאמיך[3]) דלא קטעת אימא שוררי ואלו קטעת אימא שוררי הוינא מחי יתך וקטלך, וכל המעשה בויק"ר בפ' והוא ישקיט ומי ירשיע (פ"ה). ובקרושים תהיו. פרש' עץ חיים היא (ויק"ר פכ"ה וכ"ח בקהל"ר פ' וסבותי אני) אמר להו פנו יתהון מיניה וטלו יתהון ליה דינרין אתעביד ליה כן[4])

---

[1]) כ"ה בדפ"ר, ובדפ' וויניצי' כוססא ובשרפ"ע כוסתא וט"ס הוא וצ"ל כוסמא ובנו"ג והכוסמין וכ"ה בע' חמט ה' ועיי' עוד ע' דשר. [2]) וכ"ה בכ"י מ' לפסחי' במקום גולבא של יחיד. [3]) בקצת דפוסים גרסי' בב"ר גלגל וט"ס הוא וצ"ל גלוג וכ"ה בילק' איוב רמז תתק"ת. [4]) כה"ג בכ"י ה"ב וכרפ"ע אבל בכ"י ו"ו ול"ד הגי' טלו יתיה לית דינא אעביד ליה.

אזל גלוג לבני ביתיה [1]). ובפסיקתא דעניה סוערה (נה קל״ג) א״ל סבא סבא כל מה דאת יכיל (למגלגלא גלוג, פי׳ למשבחא שבח) [וצ״ל למגלגא גלוג למשבחא שבח] *[אחי״ה כן הגיה ג״כ הרב החכם ר׳ שלמה באבער בפסיקתא שם הערה נ״ב ע״ש וגי׳ למשבחא שבח. אי׳ לנכון בדפ״ו וכצ״ל בכ״י ה״ב ובכ״י ו״ו ב׳ ושם בט״ס למשבחא וכ״ה בפסיקתא בנוסחאות ובילק׳ ישעי׳ רמז של״ש הגי׳ למלגלג גלוג למשבחא שבח וצ״ל למגלג. ובסנה׳ ק׳. ב״ב ע״ה. ובפסיק׳ רבתי ספל״ב ובמ׳ שו״ט מזמ׳ פ״ז הגי׳ א״ל דרוש ולך נאה לדרוש וכ׳. ומלת פ׳ בדברי הערוך הוספה הדיוטית היא וצריך למוחקה כי זה רק סיום לשון הפסיקתא כן התעורר כבר מו״ל הפסיקתא הנ״ל אבל גם בכ״י ערוך ישנו מלת פי׳ בט״ס וגם לפני מפרש מלות זרות של הילק׳ כבר מונח קלקול זה יען כן נ״ב בילק׳ איוב הנ״ל למלת גלוג בזה״ל פי׳ תשתבח׳ וזה מני׳ המוטעת של ערוך. וכן אי׳ במ״כ לזיק״ד פ״ה גלוג פי׳ השתבח׳ ילפ׳ כ״י: פי׳ לך והשתבח׳. ובפ׳ י׳ הלין אינון דאת מגלינ עליהון. פי׳ בעל מ״כ מספר ומשתבח עליהם וכו׳ ע״כ. ובעל יפה תואר פי׳ מתפאר אבל הוראת המלה בל״י קרא בקול גדול ומפרסם] —

גְּלִתְּדְקָא (בל״י אמצ׳ λεκτίκιον ובל״ר lectica Sänfte) במ׳ אין צדין בגמ׳ שחטה [בשדה] לא יביאנה (ביצה כ״ה:) זקן אחד היה בשכונתינו והיה יוצא בגלונדקא שלו [2]). ולא זכר הדום רגליו ביום אפו (איכ׳ ב׳, א׳) תרג׳ ולא דכר בית מקדשיה דהוה גלונדקא דרגלוי ולא חס עלוהי ביום תקוף רוגזיה. כמלך עתיד לבידור (איוב ט״ו, כ״ד) תרג׳ היך מליך דאיטימוס [3]) לגלונדיקא [4]): (א״ב בל״ר קוראים לקמיקא למין כסא שהוא כמו ענלה לישאת אנשים חשובים בכתף ותי׳ מלה זו על אופנים שונים לפעמים כתוב גלגטיקא פעמים בלקדיקא). *[אחי״ה הגי׳ האחרונה בקשתי ומצאתי בשה״ש״ר ס׳ אתי מלבנון באילין סביא דלי׳ אינון יכולין מטענין בבל קדיקה. וצ״ל בתיבה אחת בבלקדיקה. והגי׳ היותר נבונה לקמיקא והבא׳ בילק׳ מישפטים רמז שי״א והביאו ר״ב במו״ע בע׳ לקמיקא. וסומכוס העתיק בצבים בישעי׳ ס״ו, כ׳ ע״י λεκτίς וזה ראי׳ מופתית כי בשהש״ר הנ״ל אשר בה נ״כ נדרשה מלת בצבים ע״י בכל קדיקה צ״ל כמו שהגהתי במלה אחת ובהוראה הנזכרת. וטעם המדרש וסומכוס כי פתרו בצבים כמו ענלת צב וכן פירש״י ורד״ק לישעי׳ שם ע״ש] —

גְּלַגַם (לדעת ר״ב מל״י γλωχίς Spiess, Spitziges ולע״ד מל״י האמצ׳ καλίγα וכן בל״ר caliga Soldatenschuhe) במגילת איכה זנח ה׳ (ב׳, ז׳) ועושין רושם במסמרות הגולנסיים בקרקע בית המקדש, פי׳ רמחים. (א״ב פי׳ גְלוּכִים בל״י להב רומח חנית וחרב עיי״ע גלך ובנוסחאות שלנו כתוב גלאסין, פי׳ בל״ר [5]) כובע ברזל והוא הנקרא קסדא [6])). *[אחי״ה והיותר טוב שהמלה בל״י ורו׳ הרשומ׳ ענינה מכסה ברזל לרגלי אנשי המלחמה, וכן פי׳ בעל כ״כ והגימ״ל תחת קוף כמו אנדיקום וכדומה הרבה וכן גלג בע׳ הקודם תחת קלג. עי׳ מ״ש ע״מ יוני אמצעי של מיורסיאום צד ר״ג. וישיעור מסמרות הגולנסיים כלומר של מנעלי אנשי מלחמה עשו רושם של חריץ בקרקע בית המקדש ובנו״ג בט״ס ועשו מסגר של גליאסין שלהן וראשם בארץ וצ״ל ועשו מסמר של גלנסין שלהן רושם בארץ. ופי׳ בעל מ״כ דחוק ורחוק] —

☞ גּוּלְגּוּקִין (לדעת ר״ב בית יד Handschuhe ולדעתי ט״ס במקום גלונדקא Sänfte) ירו׳ דביצ׳ פ׳ בתרא (ס״ה רס״ג.) לא זכינן לאורייתא אלא בגין דהמינן אצבעתיה דרבי מן גולניקון דידיה פי׳ המפרש בית יד. *[אחי״ה כן פי׳ קה״ע ופ״מ אבל היותר טוב כי ט״ס הוא וצ״ל גלונדיקון ובע׳ גלונדקא ציינתי כבר נ׳ הילק׳ מ״ב ואני מוליכך בגלוניקא שגם כאן נשמט׳ אות ט׳ או ד׳ וכן דעת בעל כ״כ וישיעור המאמר ר׳ יוחנן ור״ל מעידין על עצמן שלא זכו לתורה רק בעבור שראו אצבעותיו של רבי בשעה שנשאו אותו בכסא והניח ר׳ אצבעותיו למעלה לאחוז בכסא]—

גֶּלֶד (= גִּילְדָּא בל״ע جلد Haut, Fell, übt. Kruste Ueberzug; גְּלוּדָה בל״ע جلد die enthäutete; גִּילְדָאה جلودى Riemer, Fellhändler) בר״נ רבמה

---

[1]) בנו״נ בחקיר וקהל״ר מבק יהיה ואזל לביתיה אמר לאנתתיה בכל הדין יקרא אנא שלים לך אמרה אזיל גלוג לאימך ובקהל״ר שם הגי׳ אזילי גלינו. [2]) בנו״נ בגלודקי והנ״נ בע׳ גלודקא לגי׳ כ״י ע״ש גבי״ה. בארי״ז הלי׳ יו״ט רסי׳ שנ״ד: ובכ״י ס׳ הגי׳ בגלנדקי וצ״ל בגלנדקי ובילק׳ שלה רמז תשס״ג בשם הספרי אני מוליכך בגלודקא אבל בספרי עקב פ׳ ל״ח הגי׳ בגרגוטיקא וצ״ל בגרגמיקא וכ״ה בשהש״ר פ׳ קמתי ובקהל״ר פ׳ שבתי ואפי׳ בגלקטיקא לא היה יכול להיטען. ובילק׳ בהר רמז תרס״ו לא ישמש אתיך בגלמקא עיי״ע גלנטיא גי׳ הספרא. ובילק׳ מ״ב רמז רל״ה אבק מוליכך בקרון ואני מוליכך בגלוניקא ונשמט אות ט׳ אחר הגימל השני עיי״ע גולניקון. [3]) כ״ה לנכון בדפ״ו ופת׳ ואמש׳. [4]) וכ״ה בכ״י התרגי׳ עי׳ עמת״ר להחי׳ לאיוב. [5]) galea. [6]) cassida.

טומנין (שבת נ׳:) מגרד אדם גילדי צואה וגילדי מכה שעל בשרו. ובפ״ט במקואות אלו חוצצין (פ״ט, מ״ב) לפלוף שחוץ לעין וגלד שחוץ למכה והרטיה שעליה ושרף היבש וגלדי צואה שעל בשרו[1]. פי׳ אדם שהיתה לו זיעה גדולה ועלה הליכלוך והצואה עליו ונעשה כמו גלד על עורו[2]. בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ המסס ובית הכוסות (חולי׳ נ״א.) ובכתוב׳ בפ׳ המדיר בגמ׳ היה בה מומין (ע״ז:) הוגלד פי המכה בידוע שג׳ ימים קודם שחיטה. פי׳ עור דק שעלה על המכה כמו שק תפרתי עלי גלדי (איוב ט״ז, ט״ו) ״אמר איוב מנהגו של עולם מי שהיתה לו מכה ונתרפאה [מעט] והעלת גלד נותן בה דברים רכים כמו צמר גפן או סרק של פשתן בריכוך השמן אבל אני השק שאינו רך אלא קשה תפרתי עלי גלדי״[3]. בפ׳ אלו טרפות (חולי׳ מ״ב. מ״ב: נ״ד. נ״ה:) ובספרא בפ׳ את זה לא תאכלו (שמיני פרק ג׳ פרשה ב׳) הגלודה ר׳ מאיר מכשיר. בפ׳ לולב הגזול בגמ׳ נקלף (סוכה ל״ה סע״ב) אמר רבא האי אתרוגא דאגליד כאהינא סומקא כשרה. ובפ׳ אלו טרפות בגמ׳ הריאה (חולי׳ מ״ז סע״א ורע״ב) אמר רבא האי ריאה דאיגליד[4] כאהינא סומקא כשרה, פי׳ נקלפה הריאה כגון שניטל קרום העליון כמו התמרה האדומה שנקלפה עורו כשרה שהקרום התחתון מגין[5]. בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ הריאה (חולי׳ מ״ח סע״א ורע״ב) אמר רבא כי הוינן אזלין[6] בתריה דרב נחמן בשוקא דגילדאי ואמרי לה בשוקא דרבנן. ובפ׳ אלו מציאות בגמ׳ ר״ש אומר כל כלי אנפוריא (ב״מ כ״ד:) רבא הוה שקיל ואזיל בתריה דרב נחמן בשוקא דגילדאי ואמרי לה בשוקא דרבנן[7]. בס״ג דף׳ אלו מגלחין (מ״ק כ״ז.) ובסנהד׳ בפ׳ כה״ג בגמ׳ מת לו מת (כ׳.) כי אתא רבין אמר אמר לי ההוא מדרבנן ורב תחליפא בר מערבא שמיה דהוה שכיח בשוקא דגילדאי מאי דרגש ערסא דצלא[8]. ובגמ׳ דהריאה (חולי׳ מ״ו:) אמר רבא האי ריאה דקיימא גילדי גילדי. בר״ג דפ׳ ראוהו בי״ד והאי דפרה כיון דקאי גילדי גילדי כב׳ וג׳ שופרות דמי[9] [ובגמ׳ שופר שנסדק][10] גרדו והעמידו על גלדו כשר[11]. ובפ׳ טרף בקלפי [בגמ׳] בכל יום היתה כבידה והיום היתה קלה (יומי מ״ד:) תנא בכל יום היתה גילדה עבה והיום דקה[12]. ובויק״ר בפ׳ צו בפ׳ שנאה תעורר מדנים (ויק״ר פ״ז) אם תאמר דהוה גליד תני ר׳ הושעיה כעובי דינר גרדיון היה כו. * [אחי״ה גְּלֶד נקרא בל״ע וגֶלְדָא בל״ס עור והוא מל״מ איוב הנ״ל כמו שהבינו הראב״ע ורד״ק. וכנ״ז מלבד הדוגמאית הנ״ל בפסחי׳ קי״ט. וכולהו אקלידי וקליפא דגלדא, ובסנהד׳ ק״י. הגי׳ אקלידי וקילפי דגילדא, ור״ח לפסחי׳ גרס דגילדאי ובכ״י מ׳ א״פ ובע״י הראשון וקופלי דגילדא, וכן בע׳ קלד ע״ש ומ״ש. ברכו׳ מ״ג: אבל בגילדא וכ׳ עיי״ע אפנתא. ירו׳ ב״ב פ״ג די״ג ע״ג מקום שעושה גלד. ובהשאילה נקרא גילדא דופן ורְקַע פח כמו ביומ׳ הנ״ל גילדה עבה ופירש״י דפנה עבה וכן במ״ר פ״ג קערה גילדה עב מזרק גילדו דק, ובתר״י א׳ לבמד׳ ז׳, י״ג. י״ט גילדא סמיך, ושם גילדא קליש, פי׳ דפנו עב ודפנו דק. ובגנזי ברומים (יחזק׳ כ״ז כ״ד) תרג׳ חפן גילדין, פי׳ מכוסים ברקע פח. וכן נקרא גילדא עור דק העולה מחמת מכה וממנו הוגלד ואיגלד של מעלה כלומר שנעשה קרום מלמעלה, וכן פירש״י חולי׳ נ״א. הוגלד קרוסט״א כלומר בל״ר crusta עור דק או בל״צ crouté בלא״ש איבערקרוסטעט, וכן נ״ל לפרש את מאמר בנד׳ נ״ו: אינו דומה כתם שלאחר הכבוס לכתם שלפני הכבוס שזה מקדיר וזה מגליד, פי׳ כתם שלאחר הכבוס מקדיר (כצ״ל עיי״ע קד א׳) נכנס לתוך הבגד וכתם שלפני הכבוס עולה רק על שטח העליון של בגד כקרום על העור. או י״ל שהוא מערך הבא אח״ז ע״ש. הגלודה כלומר שנפשטה עורה וכ״ה בלשון ערבית. גילדאי פי׳ מתקני עורות או מוכרי עורות וכ״ה בל״ע.

---

[1]) כה״ג בכ״י ו״ו וה״ב וכ״ה נכון וציון הוא ממשנה ב׳ לפ״ט במקואות אכן כרפ״ע אי׳ לפלוף שהוא חוץ לעין וגלד שחוץ למכה וכ׳, וזה משני ד׳ שם ועיי״ע לפלף לכלוך ב׳ ועי׳ סרף. [2]) וכן הפי׳ בר״ש שם ולא הזכיר את הערוך. [3]) הועתק מלה במלה מפי׳ רה״ג בסד״ט צד ל״ד. וכן פירש״י ורלב״ג גלדי באיוב ע״ש. [4]) בנו״ג דאגליד. [5]) וכן פירש״י וכמו כן פי׳ רגמ״ה כ״י לחולין (בקובץ כ״י אנגיילי דף ש״ז.) בזה״ל: כלומר דאינקוב עילאה ולא איבקיב תתאה״. אבל הרי״ף פוסק שדוקא מקצתה מתיר בגלודה אבל הרשב״ם כ״י בהוספות על הרי״ף חולק עליו עיי׳ ד״ס לס׳כ׳ צד נ׳ אות ח׳. [6]) בנו״ג כי הוה מסגינין. [7]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ול״ד אבל בדפ״ע חסר מן בשוקא עד בשוקא. [8]) כה״ג בסנהד׳ ובכ״י מ״ק עיי׳ ד״ס שם מ״ח. אבל בדפוסי׳ במ״ק ובנדרי׳ נ״ו: בקצת שינויים ע״ש. [9]) וכה״ג בתוספ׳ סוט׳ י״ח. ד״ה כתבה וכ״ה בכ״י מ׳ ובכ״י א״פ עיי׳ ד״ס שם צד ל״ג: אבל בנו״ג והאי דפרה וכ׳ מיתחזי כשנים ושלשה שופרות. [10]) כצ״ל וכ״ה בע׳ גרד א׳ והובא בר״ה כ״ז: [11]) וגי׳ גרדו אי׳ ג״כ בנוסח׳ ובירו׳ ר״ה פ״ג דנ״ט ובירו׳ גיטי׳ פ״ב דמ״ד: והוא העיקר עיי׳ הציונים בע׳ גרד א׳ וכ״ה בבה״ג ברי״ף ובראי״ש ובהל׳ ר״ה לרי״ץ גיאת עמוד ל״ג ובאו״ז הל׳ ר״ה רסי׳ רנ״ט אבל בדפ״ר הגי׳ כאן גררו וכ״ה פעם אחת בכ״י מ׳ ובכולן בשבלי הלקט סי׳ צ״ז ובריי״ף כ״י עיי׳ ד״ס ר״ה צד ל״ו. [12]) וכה״ג בפיסקי רי״ד ובכ״י מ׳ אי׳ והיום גילדה דק ובנו״ג ותיום רך וגי׳ רך ג״כ בכ״י ב׳ ול״ד וט״ס הוא עיי׳ ד״ס יומ׳ צד ס׳:

וכן מצאתי מפורש בפי' רגמ"ה כ"י לחולין מ"ח. בקובץ כ"י אנגייל' דף ש"ח] —

גְּלֶד (= גליד בל"ס וכן בל"ע جليد Reif, Eis, Gefrorenes) בי"ש מביאין פ"ח באהלות (מ"ה) השלג והכפור והגליד. ובפ"ז במקואות (מ"א) אלו מעלין ולא פוסלין השלג והברד והכפור והגליד [1]. *פי' המים כשיקפו מרוב הקור כדכתיב (שמות ט"ו, ח') קפאו תהומות שם אותו הקפוי גליד דכתיב (זכרי' י"ד, ו') לא יהיה אור יקרות וקפאון ומתרג' רב יוסף עדי וגליד" ובלש' ישמעאל גליד. * [אחי"ה עד ובל"י וכ' הועתק מפי' סדט"ה לרה"ג צד כ"ד אך שם הגי' ע ר י וגליד וזה נכון עד מאוד וכ"ה בפשיט' שם עריא וגלידא, פי' קור וקרח והתרגם פותר יקרות מלש' קרה. ובנו"ג בכ"מ עדי וכן הובא התרג' מרש"י ורד"ק לזכרי' ובשרשים ע' יקר ובמתורגמן ע' גלד. ועוד בע' גמד א' הביא רבינו תרגום רב יוסף וגם זה הועתק מפי' רה"ג לכלי' כ"ט, א' וא"כ יפה שיער מהרא"ג במ"ע שלו ח"ג צד ר"נ בהערה ג' כי הגאונים ז"ל יכנו תרג' של נ"ך בשם תרג' רב יוסף ויען כן הותרו הספקות של מהרי"ט צונץ בספרו ג"פ צד ס"ג הערה ה', ועיי' עוד רמ"ל בזה הערך. ופתרון המלה בל"ע וסו' קֶרַח. וכן פי' רבינו בעצמו בע' טר ג' בציון משנת קנ"ב. סחרונוהי גלידין כה"ג בכ"י א"פ ואה"ת ובדפ' הישני' וכן בע' טר ג' ע"ש, ותרג' קרח (בראשי' ל"א, מ'; יחזק' א', כ"ב) וכפור (שמות ט"ז, י"ד; תהלי' קמ"ז, ט"ז; איוב ל"ח, כ"ט) גלידא. ונגזרה המלה מפעל גלד = جلد ועניניה נעשה חזק וקשה ונקרש וכן מצינו בדרז"ל ירו' ברכו' פ"א ד"ב סע"ג יהי רקיע (בראשי' א', ו') יחזק הרקיע יקרש הרקיע יגלד הרקיע, ב"ר רפ"ד (וילק' בראשי' רמז ה') יהי רקיע בתוך המים גלדה טיפה האמצעית ונעשו השמים וכ' רב אמר לחים היו מעשיהם ביום הראשון ובשני קרשו וכ' וכן ענין רקע בל"ע פי' הכה ובעט ברגל וכן בל"מ (יחזק' ו', י"א) רקע ברגלך ובהשאילה שטיחה ורידוד ע"י רמיסת רגל כל"מ (איוב ל"ז, י"ח) תרקיע עמו שחקים ומזה נבנה השם רקיע, פי' רמוס ברגל ומחוזק יען כן העתיקו ע' זקנים וסומכוס רקיע στερέωμα והעתקת וואולגאטא firmamentum ורס"ג جليد פי' חזוק ועיי' ספרי על העתקה פרסית לריב"י טאווס צד מ"ה. ומהשם גליד נאצל ההפעיל בתוספת' פרה ספ"ט מי חטאת שהגלידו וחזרו וגמוחו כשרים, פי' נקפאו כגליד, ואולי מזה הענין גם מַגְלִיד בנדה נ"ו: שהובא בע' הקודם לזה, פי' הכתם נעשה כגלידא ונתקשה בבגד]. (א"ב בל"ר [2] מים נקפאים).

גֶּלְדָן = גִּילְדְנָא (1 eine Art Thunfisch, fliegender Meerfisch gr. χελιδονίας, χελιδών; 2 eine ähnliche kleine Fischart) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג:) ההיא גילדנא דימא היא דאית ליה תרי שיצי. בס"ג דפ' כיצד מברכין (ברכו' מ"ד:) כל נפש משיבה נפש אמר רב פפא אפי' גילדנא דבי גילי. ובפ"ק דכריתות בסוף הלכה הממסס את השמן (ו'. הוריות י"ב. ע"ש) טב גילדנא סריא למיכל מכותחא דרמי כיפי. ובר"ג דפ' שני דייני גזילות (כתובי ק"ה:) אייתי ליה כנתא דגלדני, פי' סל של דגים גדולים [3]. פי' גילדנא דבי גילי דג שגדל באשפה שבים [4]. בחלק בגמ' ר"ע אומר אף הקורא (סנהד' ק':) לא תשלח גילדנא מאוניה דלא ליזיל משכיה להבלה וכ' [5] ס"א גילדנא מ א ו ז נ י ה [6]. פי' לא ת פ ש ו ט [7] העור מן האוזן של בהמה [8] שאותו העור להבלה יהיה ולא יצלח למלאכה אלא צלי יתיה באש ואיכול ביה תרי גריצין שתוכל לצלותו עם עורו ולאכול בו ב' עוגות. *[אחי"ה וכן פירש"י וגוזר אני המלה מל"י הרשומה שענינו דג של ים ודומה לצפור דרור (שוואלבע) ויש ממנו שני מינים אחד גדול

---

[1]) בדפ"ר נשמט מן הגליד עד והגליד. [2]) gelidus. [3]) בנו"ג רב ענן אייתי ליה ההוא גברא כנתא דגילדני. דבי גילי ופירש"י דגים קטנים וכן גרס רבינו בעצמו בע' כנת א' אך שם אי' בט"ס דגילדאי וצ"ל דגילדני, והוספה דבי גילי גם בע' כנת לי' וכן לי' בילק' שמיני רמז שנ"ג בשם כתובי', אבל ממה שפי' בכאן מלת דבי גילי נראה בעליל שהיה גורסה רבינו במימרא דכתובו' רק לא ציינה וזה דרכו של רבינו בכמה פעמים. [4]) פי' גדל בבצת ואגם הים וא"כ תהיה מלת גיל ל"ע غيل בצה ואגם ועיי' עוד ע' גל א'. בדפ' פיזו' ווניציי' בסיל ואמשי' ופראג אי' עוד וזהו צוראף וגראה שהיא הוספה מאיזה סופר ובדפ"ר ובכ"י ערוך לי' ובאמת אין לו הבנה כי צוראף הוא ממש בל"ע زرافة חיה ששמה Giraff ואולי לדוגמא בעלמא נקט ליה סופר המגיה-כן לפרש גילדנא שפותר אותו מל"ע גלאדם جلادم, פי' ארוך ביותר וידוע כי צוראף היותר ארוך בחיות. [5]) כ"ה בדפ"ר אבל בשדפ"ע ובנוסחאות כתוב לחבלא ועיי"ע חבל א' ובתוי"ת העיקר. [6]) כ"ה לנכון בדפי פיזו' ווניצי' ובזה החלוק. בין שתי הנוסחאות ובדפ"ר הגי' מאומית אבל כבר מלתי אמורה בע' אן א' כי מלת אומא איננה נמצאת בש"ס ועוד צריך ביאור מה הוסיף בזה בס"א לכן נראה להגרי"ב בהפשב"ע דכך צ"ל ס"א לא תגטוש גילדנא מאוניה וכן הביאו רבינו בע' נשט ורומז על ע' גובחי ע"ש ובמו"ע וכה"ג באמת בנוסחאותינו. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובאה"ת ובילק' כ"י עיי' ד"ס לסנה' קנ"ב. [8]) ול"נ שצ"ל דג עיי' פירש"י.

ואחד קטן הראשון גדל בים כי על כן נקרא גילדנא דימא, וכן כתב כ״י פי׳ רגמ״ה לב״ב הנ״ל כי הוא דג של ים, והמין השני קטן ביותר עד כי סל אחד הכיל גילדני הרבה, וכן מפרש המלות של ילק׳ בשמיני הנ״ל פי׳ גילדני דגים קטנים כפירש״י, ומתמיד ל״ב: מוכח כי דרכם להאכל מלוחים כאי׳ שם: הוו בידי׳ גולדנא דמלחא וכ׳] —

גלודקיא (בל״ר = לונדיקא Sänfte) בר״ג דאין צדין (ביצ׳ כ״ה:) ס״א גלונדקא וכבר פירשנו למעלה בזה הפרק. * [אחי״ה עיי״ע גלונדיקא. המלה בראש הע׳ אי׳ בגי׳ זו בכ״י ו״ז וה״ב אבל בדפ׳ וויניצ׳ ועוד הגי׳ גלדוקיא וט״ס הוא, ובס״א אי׳ בכ״י ו״ו ב׳ גלונדקיא והוא כגי׳ כ״י מ׳ שהובא בע׳ גלונדיקא ע״ש ומ״ש] —

גְּלָא = גְּלוּהִי (א מל״ע جلا, جلوة 1 Morgen-röthe, 2 Mond מפעל ערבי جلا, פי׳ זָרַח) בפ״ק דפסחי׳ [בגמ׳] ר״מ אומר אוכלין כל ארבע (פסחי׳ י״ג רע״א) והאי דקאמר בתוך הנץ החמה הוה קאי בגלוהי. ובר״ש גמר׳[1]) דתענית (ג׳:) למעוטי בגלוהי דליליא, פי׳ לשון נוגה. * [אחי״ה בנו״ג בפסחי׳ בגילויי ובסנהד׳ מ״ב. בגילויא אבל רבינו גרס בע׳ זהר ב׳ גם בסנהד׳ כמו כאן בגלוהי כפי גי׳ כ״י ו״ו ובכ״י ב׳ וא״פ גרסו בפסחי׳ בגולהא, וכ״ה בכ״י בע׳ זהר ע״ש ובכ״י מ׳ ובכ״י ב׳ ורש״י לתעני׳ בגולהי אבל בפי׳ רגמ״ה בגלוהי כגי׳ רבינו עיי׳ ד״ס תעני׳ צד ה׳: וזה האחרון עיקר וכ״ה בל״ע הרשומ׳ ופתרונה בקיעת השחר וגם זריחת הירח וכפתרון הראשון מוכח בפסחי׳ הנ״ל, וכפתרון השני בתעני׳ הנ״ל וזה מה שפירשו התוספ׳ שם בזה״ל גילהי דלילה, פי׳ זריחת הלילה שקורין לנישו״ר בלע״ז ע״כ וצ״ל לנישו״ן בל״צ lunaison פי׳ זריחת הירח ורש״י פי׳ שם אישלושטר״א בלע״ז והוא elucere שהובא בע׳ ברק ב׳ ע״ש. וכן מצאתי בפי׳ רגמ״ה כ״י לתעני׳ שפי׳ ״גלוהי דליליא: ברק״] —

גַּלְחִי (E. N. einer sodomitischen Stadt) בפ׳ תינוקת בגמ׳ הזב והזבה (נדה ס״ט.) אמר רבא [האי] דינא דלאו דינא דדייני בגלחי, פי׳ עיר שבארץ סדום ששמה כן דנין בה כן דאית ליה תורא גרעי חד יומא שורז. וכל השורים שבעיר. * [אחי״ה וכן פי׳ רש״י ז״ל ועיי׳ על המשך המאמר בע׳ אית] —

* גלטקא ט״ס עיי״ע גלונדקא ומ״ש.

גְּלָטוּרֵי[2]) = גְּלָסוּרֵי (Fremdwörterbuch, γλωτ-τάριον, γλωσσάριον, s. Art. אא) כבר פירשנו בראש הספר. * [אחי״ה כ״ה בכ״י ל״ד ובכ״י ו״ו ובד״ר אי׳ בע׳ הספר וצ״ל בראש הספר ובדפ״ע הגי׳ בראש הערוך וכונה על ע׳ אא ע״ש ונוסח גלסורי אי׳ בכ״י ו״ו א׳. ורמ״ל יש לו עוד הוספה הועתקה מדברי ר״ב בע׳ אא מבלי שהזכירו ולקורא נתן בזה מקום לטעות כאלו דברי רבינו הם וכן לא יעשה] —

☞ 1 גַּלְיָא (Gallia) מסכת יבמות פ׳ הבא על יבמתו (יבמו׳ ס״ג.) אפי׳ ספינות באות מגליא לאספמיא ובילמדנו פ׳ ויצא (עיי״ע אספמיא א׳) מארץ שבים מגליא ומאספניא ומחברותיה, פי׳ שם מדינה גדולה בל״ר והיא הנקראת לנו צרפת וממנה היו המאורות הגדולים רש״י ובעלי התוספות. * [אחי״ה וכן דעת בעל מפרש מלות זרות של ילקוט עיי״ע אספמיא א׳ ומ״ש. אבל הדעת יותר סובלת כי גליא האמורה כאן היתה תכונתה במדינת איטלי׳ ונקראת Gallia quaestoria או provincia Gallica עיי׳ סועטאניאוס על קלוידיאוס כ״ד ועיי׳ עוד ליויאוס ל״ט, מ״ה; פליניאוס ג׳, י״ט והיתה מנוחתה בין נהרות רוביקאן ואיזים עיי׳ אוצרי מלין רומיים. ואכ״מ להאריך] —

* 2 גַּלְיָא (Flecken bei Ekron = Γαλλαία, Euseb. s. v. Γαλλεί) ר״ה כ״ו. ואמר ר״ע כשהלכתי לגליא היו קורין לנדה גלמודה וכ׳. ועיי״ע גלמודה. כתוב׳ ס׳. נחום איש גליא, ובתוספתא עירו׳ פ״ח אי׳ מנחם איש גליא, ובירו׳ ברכו׳ פ״ד ד״ח רע״ב מנחם דגלייא וזה האחרון נ״ל עיקר, וכן נקרא בויק׳ פ״כ ר׳ יודן גלייא שלפי עדות איזיביאום כן נקרא כפר אצל עקרון וא״כ תכונתה בגבול צפוני של יהודה כמו שכתוב (יהושע ט״ו, י״א) ויצא הגבול אל כתף עקרון צפונה. ובזה מובן גי׳ מדרש שו״ט (עיי״ע אספמיא א׳) הרי שהביא מנחתו מגליא שמאחר שגליא לתחום א״י נחשבת מחוייבים היו יושביה להביא מנחותיהם לירושלים משא״כ אם שגליא תהיה בחוצה לארץ צרפת או איטליא. ועוד יש להביא ראיה כי תכונתה היתה בא״י ממה שקוראים שם נדה גלמודה ומלת זו לשון עבר היא. ובה״ג הלכ׳ ר״ה עמוד ל״ח. הגי׳ גלילאה ואינו נחוץ לגרוס ככה. ונראה ששם גליא היא גלים של מקרא יהושע ט״ו, נ״ט לעדות ע׳ זקנים ועיי׳ ש״א כ״ה, מ״ד; ישעי׳ י׳, ל׳

---

[1]) כ״ה לנכון בדפ״ר. [2]) וידידי הרב התו׳ והחריף ר״י שטיינהארט בארַאד כתב לי כי נוכל לפרש גלטורי בהפך אותיות: ליגטורי והוא בל״ר ligaturae פי׳ קמיעות וכתבים של מכשפות עכ״ל הזהב.

☞ 3 גַּלְיָא (עיי"ע בית גליא) ירו' דשבת פ' אמר ר"ע (ירו' שבת פ"ט די"א ע"ד, עיי' ירו' ע"ז פ"ג דמ"ג סע"א) את שקורין אותו פני מלך קורין אותו פני כלב עין כוס עין קוץ גדיא גליא, עיי"ע בית גליא.

גִּלָּיוֹן (בל"ס גליונא der Rand, der unbeschriebene Theil eines Buches, einer Rolle) בר"ג דפ' כל כתבי הקודש (שבת קט"ז.) הגליונים של מעלה וכ'. פי' של מעלה ושל מטה בדף. שבתחילה ושבסוף (שם) [פי'] קודם שמתחיל בראשית ושאחר כל היד החזקה מקום דלא כתיב ביה מידעם כדתנן בידים (פ"ג מ"ד) הגליון שבספר של מעלה ושל מטה שבתחילה ושבסוף מטמא את הידים, ותיפוק ליה משום גיליון דידיה מקום כתב לא קא מיבעיא לי דכי קדוש אגב כתב הוא דקדוש וכבר פירשנו בע' און גליון.*[אחי"ה וכה"ג בדפ' וויניצ' ובכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ודפ' אמש' אבל בדפ' פיז' בע' עון גליון וכ"ה בדפ"ר וכ"ה בכ"י מ' הובא בע' און גליון ורמ"ל השמיט הסיום וכן השמיט ע' און אע"ג שאי' בדפ' אמש' בקטוע הלשון ואנחנו השלמנו למעל' מכ"י הערוך ובעל הפשב"ע כתב חסר לפנינו שום פי' תמן ע"כ ולא ראינו אינו ראיה. ודע שני' בשבת הנ"ל הגליונין של מעלה ושל מטה וכ' שבתחלת הספר שבסוף הספר וכ' ובידים הנ"ל אי' גליון שבספר שמלמעלן ושמלמטן וכ', ומתוך פירוש רה"ג ז"ל לסד"ט צד מ"א מוכח שגרס כרבינו וז"ל שם גליון שבספר פי' שלמעלה מן הדף ושל מטה מן הדף שמו גיליון ע"כ. ונ"ל שדברי רה"ג אלה נשמטו מדפ"ע וזה מוכח מערוך הקצר שנ"ב שאי' שם וז"ל: פי' ריוח שלמעלה מן הדף ומה שלמטה קורין גליון ע"כ והוראת גליון בל"ס נייר חלק שנשאר בלא כתיבה וכן בפיה"מ להרמב"ם לידים הנ"ל ורע"ב שם. וכנ"ה במנחו' ל'. (ועיי' ירו' מגילי פ"א דע"א רע"ד. מ"ס פ"ב, ועיי' פירש"י לב"ב י"ג: ד"ה וסופו כדי לגול) שיעור גליון מלמטה טפח מלמעלה שלש אצבעות וכ', עיי' ר"ש לידים שם. — ודע עוד כי בל"ס גליונא נקרא ספר ובדרז"ל נקראו כן ספרי דת החדשה ד"ס שבת קט"ז. הגליונין וספרי הצדוקים אין מצילין אותן מפני הדליקה, ובירושלמי שבת פט"ז דט"ו ע"ג הגי' הגיליונים וספרי מינין ובתוספתא שבת רפי"ד הגליונים וספרי ע"ז וכ' ובילק' ישעי' נ"ז ריש רמז שמ"ט הגי' רק הגליונים ובדפוסים הישנים עד בסיליאה הגי' בשבת הגליונים וספרי מינין ובכ"י מ' הגליון וספרי המינין עיי' ד"ס שבת צד ק"ל. והגליון לשון נופל על לשון להוראת Evangelium, εὐαγγέλιον, ובל"ס אֵוַנְגֶּלְיוֹן, ובדרך גנאי הפרידו בין הדבקים לכתוב און גליון או כגי' כ"י הובא בע' און גליון ובדפ"ר ופיז' בכאן עון גליון, ומחמת המציק מהצינזור נשמטה מלת גליון בדפ"ע ונשאר רק און] —

* גִּילָיוֹן בל"ר גגילין (die Pergamente) ע"ז י"ח. גיליון נשרפין וכ' ט"ס וצ"ל כגי' ע"י גוילין עיי"ע גויל.

* גליונים כ"ה בדפ"ע בע' אסטכיון בציון מב"ר פי"ט ועיי' על גי' האמיתית בע' הנ"ל ובע' גל ו'.

גַּלְיוֹר, גוליור (לרבינו חלש der Schwache, לדעת ר"ב מל"ר Schildknecht, galearius וכ"ה בל"י אמצ' γαλιάριος ולפע"ד מל"ר Läufer, celer (Vorläufer) בברכות בס"ג דפ' אלו דברים (נ"ג:) גדול העונה אמן יותר מן המברך א"ל ר' נהוראי השמים כן הוא תדע שהרי הגוליירין מתגרין במלחמה והגבורין נוצחין. וכל זה בס"ג דנזיר (ס"ו:)[1]. ובילמדנו באלה המשפטים (תנחומי משפטי' סי' ה') אם רואין גליור אחד אין עומדין מלפניו[2]. כב"ר פס"ד ואלה תולדות יצחק (ס"ג) לא תבזון לא ברומי זעיר ולא בגליור זעיר[3]. ובפסיקתא דהחודש (צד מ"ה ס"א ורע"ב)[4] ר' יוחנן אמר[5] אף הסרסור מרגיש בעבירה [שנאמר] מלאכי צבאות ידודון ידודון (תהלי' ס"ח, י"ג) ר' יודן בשם ר' אייבו אמר מלאכי צבאות אין כתיב כאן אלא מלכי צבאות מלכיהון דמלאכיא אפי' מיכאל

[1]) כה"ג בנזיר אבל בברכו' אי' שהרי גוליירין יורדין ומתגרין וגבורים יורדין ומנצחין ובכ"י מ' אי' כגי' רבינו וכ"ת בב"ג צד ל"ב ע"ד רק שם הגולייכים וצ"ל הגוליירים וכ"ה בפסקי ר' ישעי' מטראני בב"ג צד נ"ה ע"א תדע שהרי גוליירים מתגרין וגיבורים מנצחין וגי' הגוליירין אי' בכ"י ה"ב ובכ"י ו"ו אי' הגוליורין ובכ"י ו"ו ב' הגיליורין וכ"ה בדפ"ע. [2]) בתנח' הגי' גילורר וצ"ל גילויר וכן בפסיקתא בסמוך במקום הגולרירין צ"ל הגוליירין או הגליורין כהגהת ר' שלמה באבער פסיקדר"כ צד מ"ה אות ס"ב ע"ש. [3]) וכתב בעל מ"כ וז"ל פי' הערוך לשון התרוממת כלומ' אדם חשוב וגולייר אדם חלש ושפל ע"כ"ל ולפנינו הסר בדפ"ע ובכ"י. ובירו' תרומ' ספ"ח דמ"ו רע"ג הגי' לא תבסי [כצ"ל במקום תכסי של נוסחאות] לא ברומי זעיר ולא בחבר זעיר. [4]) והובא בפסיקתא רבתי פ' החודש צד כ"ט: ועיי' עוד קהל"ר ט', ז' פ' שבתי וראה, שהש"ר פ' הנה מטתו, במד"ר פי"א, ילקי משפטים רמז שס"ב, ילקי תהלי' רמז תשצ"ה ובאגדת שמואל ספי"ז. [5]) ר' שלמה באבער שם אות ס"א צדד המקומות אשר בהם הנוסח ר' פנחס בשם ר' אבין או בשם ר' הכין ע"ש ולפי זה גם בערוך צ"ל ר' חנין אמר.

וגבריאל לא היו יכולין להסתכל בפניו של משה וכיון שחטאו אפי׳ פני הגליורין לא היה משה יכול להסתכל בם שנאמר (דברי׳ ט׳, י״ט) כי יגורתי מפני האף והחימה, פי׳ גיליורין חלשין, פי׳ אף וחמה שני מלאכי חבלה [1]). (א״ב פי׳ בל״י משרתים של אנשי המלחמה, תרג׳ בפסוק וישב מרדכי אל שער (העיר) [המלך] (תרג׳ שני לאסתר ו׳, י״ב) וגוליר דהוה נגיד סוסיא). *[אחי״ה ר״ב כיון על ל״ר ויוני׳ הרשומה וטעמה בל״ר שומר הכלים נושא הכלים לאנשי המלחמה והיותר נ״ל שהוא ל״ר celer פי׳ הָרָץ וקל ברגלו ומטעם זה ציר ומשולח והפכו הם הפרשים שדרכם להשתמש בסוסים כדי שיגיעו למחוז חפצם וזה מה שתרגם וגוליר דהוה נגיד סוסיא, כלומר קַל ברגליו שמנהיג את הסוס. וכן פירשו התוספ׳ סוף נזיר גוליירין מתגרין וגבורים מנצחין הפרשים הבאים אחרי כן ושם נצחון המלחמה על הפרשים הגומרין ע״כ. נשמע מזה כי הפרשים היפך מן גוליירין ולולי מסתפינא הייתי אוֹמֵר כי גם בדברי רבינו במקום חלשין צ״ל הרצין והראיה כי בעה״ק שנ״ב סיים בלא״ש ר ע נ נ ע ה וכ״ה במתורגמן ע׳ גליור. אבל במ״כ למעלה וכן במד״ר שם וכפ׳ ט׳ ובשהש״ר הנ״ל פי׳ וגורם חלש, וכן נ״ב בילק׳ משפטים גוליירין: חלשים ויותר מזה כי כן פירש״י דהיינו פי׳ המיוחס לרש״י בסוף נזיר „גוליירין: חלשין״ וזה בא לו מפי׳ רבינו שחשב כי גוליירין הוא לעומת גבורים ולא היא כי הוא איש הָרָץ וקל ברגליו ומקדים בהפזון את מערכות אנשי המלחמה לתור את המקום וכן משמע מבמ״ר פ״ט סיסרא לא נתגאה לפני המקום אלא בשביל לגיונות וכ׳ אף הקב״ה לא נפרע מהם אלא בלגיונות וכ׳ לא זזו משם ולא ספנוהו מפני שהוא גוליֵיר, פי׳ הכוכבים לא חלקו לסיסרא כבוד ולא חשבוהו לבעל מלחמה אלא להרץ ומשרת אנשי מלחמה ובעל מ״כ גם שם פי׳ הדיוט וחלש, אבל לאסת״ר פ׳ והמן נדחף מצאתי פירושו של מ״כ נאמן ונכון שאי׳ שם ובידו (ביד המן) ארבעה מלאכות בלן וספָּר וגליור וכורז וכתב הנ״ל בזה״ל גליור הדיוט ושפל ע ב ד ה ר ץ ל פ נ י א ד ו נ ו וכ׳, ו ע י י ן ב ע ר ו ך״ וזה תניא דמסייע לן לגרוס במקום חלשין: הרצין, ובעל המעריך כתב בע׳ גליור במד׳ אסתר פ׳ והמן נדחף, פי׳ משרת ההולך לרגלי הסוס ע״כ וכנים דבריו. ועוד אי׳ באסת״ר רפ״ז פ׳ אחר הדברים משל לגולייר שקלל לבנו של מלך אמר המלך אם אני הורגן [צ״ל הורגו] הכל אומרים גליור הרג עשה אותו (טרוכנוס) [וצ״ל טריבונוס] ואח״כ עשה אותו הגמון ואח״כ התיז את ראשו וכ׳. וידוע הוא מספרי הרומיים (עיי׳ לדוגמא ליוויאוס א׳, ט״ו) כי Celeres היו מְשרתי המלך רימוס כעין כרתי ופלתי הרצים לפניו. וגי׳ גיליורין מעידה על מלה רומית הנ״ל, ודי בזה להוציא טעות מלב הקוראים במראה הפנים שפי׳ בירו׳ תרומ׳ ספ״ח הגולייר יְהִיֶה מקום שיהיה!] —

* גַּלִּיצוּר (Engel, der Gottes Geheimnisse entdeckt [= רזיאל] auch über die Felderträgnisse gesetzt ist) פסיקתא רבתי קלספ״כ צד ל״ט רע״א. פגע בו גליצור שכתב בו (איכ׳ ג׳, ל״ח) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב והוא מ ג ל ה טעמי צ ו ר וכ׳, ושוב מַלְאך (אחד, צריך לְמחקו) גליצור עומד ואומר שנה זו חיטין יצליחו ויין יזול וכ׳, ובפרקי הֵיכלות (הובא בילק׳ ראובני סוף משפטים) האריך ביותר ופגע בו גליצור המכונה רזיאל וכ׳, ולמה נקרא גליצור שמגלה טעמי צור רזיאל שמע מאחורי הפרגוד מה שנגזר להיות ומכריז בעולם ועומד אליה ז״ל על הר חורב וכ׳, אמרו עליו על גליצור שהוא עומד לפני הכסא וכנפיו פרושות לקבל הבל פיהם של חיות וכ׳ ע״ש.

גָּלְיַת (Goliath, gedeutet גילוי פנים Frechheit) בר״ג דפ׳ משוח מלחמה (סוט׳ מ״ב:) גלית שבא בגילוי פנים [לפני הקב״ה] ואמר ברו לכם איש (ש״א י״ז, ח׳). *[אחי״ה כה״ג בילק׳ ש״א י״ז רמז קכ״ה גולית שמו שבא בגילוי פנים לפני המקום וכ׳, אבל בסוט׳ שם הגי׳ שעמד בגילוי פנים לפני הקב״ה וכ׳, וכן דרשו במכילת׳ וישלח פרש׳ עמלק פ״א פ׳ ויבא עמלק שבא בגילוי פנים. על יתר הדרשות על גליות בסוט׳ שם עיי״ע בן ד׳ ושם נסמן ע׳ פאפאי וע׳ נגיי ועיי׳ עוד על גלית שמ״ר פל״א; ויק״ר פ״ה, פ״י, פי״ז, פכ״א; במ״ר פ״י, פכ״ב; קהל״ר פ״ד; רות ר׳ פ״ד; שהש״ר פ״ג]—

גְּלָךְ (Hervorragendes, Spitze, γλωχίς, — ίν) ושריון קשקשים הוא לבוש (ש״א י״ז, ה׳) תרג׳ ושרין גלכים [2]). (א״ב פי׳ בל״י להב ו ח ו ד ח נ י ת ומסמר והיה בשריון חודים נוטים חוצה עיי״ע נלגס).

גֹּלֶם (פי׳ חומר שאין לו צורה וכלי שלא נגמר ungeformte Masse, unfertiges Gefäss ובהשאילה על אדם בור ורק ungebildeter (unfertiger) Mensch והפעל ממנו גִּלֵּם behandeln

[1]) עיי׳ ילק׳ עקב רמז תתנ״ג. [2]) וכה״ג בפי׳ הרד״ק לשמואל, ובמתורגמן גרס גַּלְכַּן אבל בנו״ג גלבין וט״ס הוא.

(Jem. gleich einem ungebild. Menschen) כפ׳ במה בהמה בגמ׳ וטובלין במקומן (שבת נ״ב:) הא תירגמא אביי אליבא דרבא בגלמי. ובפ״ק דחולין בגמ׳ הטהור בכלי עץ (חולי׳ כ״ה. תוספתא שם פ״א) גולמי כלי עץ טמאין פשוטיהן טהורין גולמי כלי מתכות טהורין פשוטיהן טמאין וכ׳. ובפ״ג בעדיות (מ״ט) ובטבעת פי״ב בכלים (מ״ו) ד׳ דברים רבן גמליאל מטמא וחכמים מטהרין כסוי טני[1]) של מתכת ושל בעלי בתים ותלוי (המגדרות)[צ״ל המגרדות[2]) וגולמי כלי מתכות וכ׳, „פי׳ כל כלי שהוא מוכן להתחיל להיעשות ועדיין לא נעשה שמו גולם כדאמרינן (חולי׳ כ״ה.) [ואלו הן גולמי כלי מתכות שהן טהורים][3]) כל העומד לשוף[4]) וכן אדם עד שלא נזרקה בו נשמה שמו גולם"[5]) מלשון גלמי ראו עיניך (תהלי׳ קל״ט, ט״ז) וכן זה כלי מחט שאין לה ראש חד ולא נקב ומשום כן לא מטמא[6]). גלימא שנעשה כגולם בר״ג דפ׳ המוציא (שבת ע״ז:[7]). פי׳ כשיושב עטוף נראה כאדם שאינו יודע לעשות כלום כמו וחילופיהן בגולם שבסוף אבות (פ״ה מ״ו) פ״א נראה כמין שאין לו לא יד ולא רגל כמו גולמי כלי מתכות[8]). בפ׳ הגוזל ומאכיל בגמ׳ אין פורטין (ב״ק קי״ג רע״ב הובא בילק׳ בהר סרמ״ז תרס״ז) יכול יגלום עליו ת״ל וחשב עם קונהו (ויקר׳ כ״ה, נ׳) ידקדק עם קונהו. פי׳ יכול יגלום החשבון ויטעהו ת״ל וחשב. *[אחי״ה פי׳ הערוך זה נ״ב בילק׳ שם וגם בעלי התוספ׳ בב״ק שם ד״ה יכול אחרי שהשיגו על פירש״י הביאו פי׳ הערוך ולזה מסכים הר״י בפרשו יכול יגלום עליו שיטעה את הכושי ויתן לו פחת ממה שנתן לו ת״ל וחשב וג׳. והרשב״א בחי׳ ב״ק ציין פירוש הערוך בסגנון אחר וז״ל: והרב בעל הערוך פי׳ יגלום מלש׳ גולמי כלי עץ כל דבר שאינו נגמר קרוי גולם ולפיכך אמר כאן גאולה תהיה לו שלא ימשכננו ויצא בלי גאולה ת״ל אחרי נמכר גאולה תהיה לו יכול י ג ל ו ם ה ח ש ב ו ן ו י ט ע ה ו ת ״ ל ו ח ש ב ע ם ק נ ה ו ו ז ה ו ע י ק ר עכ״ל. בוא וראה כמה חביב פי׳ רבינו נתן גם בעיני התייר הגדול הרמב״ם ז״ל כי קבע הלכה כפי פי׳ הנ״ל בהלכות גנבות פ״ז הל״ח וז״ל שם וכן אסור להטעות את העובד כוכבים בחשבון אלא ידקדק עמו שנא׳ וחשב עם קונהו. — וכנ״ה בספרי ס״פ מטו׳ פ׳ קנ״ח אתה אומר כלים או אינו אומר אלא גלומים וכ׳, מה מתי ישראל כלים ולא גלומים אף מתי מדין כלים ולא גלומים ריה״ג אומר כלים אתה אומר כלים או אינו אלא גלומים ת״ל אך חלק ובילק׳ מטות רמז תשפ״ו הגי׳ הנכונה גולמים. וגי׳ גלומי אי׳ ג״כ בכ״י ה״ב בערך דכאן. וכן מצאתי בפסיק׳ רבתי פל״ג צד ס״ב ע״ד שדרש שם אלמוגים של מקרא (עיי״ע) גלומי היו וכיון שהיו מראים אותם לשמיר היו כמוג הזה ר״ל שנקט ליה אלגומים ע״ש גולמים שמתחלה גולם אחד שלם היו. וכן נקרא אדם קודם שנזרק בו נשמה גולם שהוא גשם וחומר בלי צורה הוא השכל, ירו׳ נדה פ״ג ד״נ ע״ד ושאר כל איבריו כמין גולם מצומתים, ובויק״ר פי״ד ושאר כל איבריו מצומצמים בו כגולם (ובבלי נדה כ״ה סע״א חסר). סנהד׳ כ״ב: אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי וכ׳ ע״ש פירש״י. ושם ל״ח: אבדר״נ פ״א שנייה נעשה [אדה״ר] גולם וכ׳, ובויק״ר רפכ״ט בששי עשאו גולם בשביעי נפח בו נשמה. ב״ר רפ״ח ורפכ״ד ילק׳ תהלי׳ קל״ט רמז תתפ״ז בשעה שברא הקב״ה את אדה״ר גולם בראו והיה מוטל מסוף העולם עד סופו (עיי׳ מאמרי על אדה״ר במ״ע דמ״ג תכ״ה צד פ״ז), ב״ר פי״ד העמידו גולם מן הארץ ועד הרקיע וכ׳ שמ״ר פ״מ עד שאדה״ר מוטל גולם וכ׳, וכבר עשו ממנו פעל בשמ״ר פ״ל נתן האלהים לאו״ה מצות גלומות שייגעו בהם וכ׳, פי׳ מצות בלי פירוש והילוק ותיקון] —

גְּלֹם = גְּלִימָא (כל״י κλίμα Abhang, Gebirgslehne, abschüssige Absenkung eines Hügels) בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (צד צ״ג.) ארכביה [ו]הוה מסיק ליה טורין ומחית ליה גלמן[9]). ומגבעות אשורנו (במדבי׳ כ״ג, ט׳) תי״ר [א׳] גלימתא[10]), על ההרים הרמים ועל הגבעות (דברי׳ י״ב, ב׳) תי״ר [א׳] על טוריא רמיא ועל כל גלימתא. וממגד גבעות עולם (דברי׳ ל״ג, ט״ו) תרג׳ ירו׳ [א׳] ובזכות ארבעת אימהתא דמתילן כגלימתא. *[אחי״ה וכתב ר׳ שלמה באבער בפסיקת׳ שם

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד וכ״ה בע׳ טן ז׳ אבל בדפ״ע בכאן בט״ס יוני. [2]) וכה״ג בבלי׳ שם ובפי׳ הרמב״ם ור״ש שם ועיי׳ ג״כ ערך גרד א׳ אבל בעדיות אי׳ המגררות וקרוב לזה בע׳ תל א׳ המגרירות ובפי׳ רה״ג ז״ל לסד״ט צד ח׳ אי׳ תלוי המדרגות וצ״ל המגרדות וכן שם בציון משבת קמ״ז מדרגתא דכספא ט״ס במקום מגרדתא עיי״ע תל א׳ ושם אביא אי״ה ראיה לאמיתת הגי׳. [3]) כה״ג בפי׳ רה״ג. [4]) כה״ג ג״כ בפי׳ רה״ג ובנו״ג כל שעתיד לשוף וכ״ה בע׳ שף ב׳. [5]) עד כאן הועתק מפי׳ רה״ג לסד״ט שם. [6]) רבינו סובב לתחילת דיבורו לשבת הנ״ל וכ״ה בשבת קכ״ג. אבל לענין טלטול בשבת שריא. דחזי לקוץ כפירש״י שם והטעם כתב הר״ן בחידו׳ שבת שם ע״ש. [7]) ועיי׳ עוד ע׳ גלם ד׳. וכגי׳ רבינו ישנו בכ״י מ׳ שנעשית כגולם אבל בנו״ג שנעשה בו כגולם. [8]) וכפ״א מובא מפירש״י בשבת שם. [9]) בפסיקתי שם הגי׳ גלימין וזהו עיקר. [10]) ובהי״ר ב׳ גלמהא.

הערה רכ"ד וז"ל הן אמת שכ"ה תרג' גבעות אולם לא אל הוראה הזאת מטרת המלה פה כי אם אל ההוראה השנית שהיא עמקים וכ' ולפ"ז ענין המאמר נאה מאוד העלהו הרים והורידו עמקים וכ' ע"כ, ואני אומר שגם בהוראה ראשונ' יש להמאמר מובן, כי לדעתי המלה היא ל"י הרשומ' ופתרונה מורד של הר וגבעה והיינו כעין עמקים ועיי"ע הבא אח"ז] —

☞ גלם = גְּלִימָא (Thal, eig. abschüssige Ab-senkung, s. vor. Art.) תרג' יחפרו בעמק (איוב ל"ט, כ"א) מחפשין בגלימא. *[אחי"ה בקצת דפוסי' מחפרין, וכנ"ה איוב שם פסוק י' אם ישדד עמקים אחריך אין ישדיד גלימתא בתרך. הגיא (במדבר כ"א, כ') תי"ר א' גלימתא עמיקתא ונ"ל שמלת עמיקתא פירושה של מלת גלימתא. וענין המלה כמו בע' הקודם לזה כלומר שיפוע ומורד ההר ואין כאן מקום לתמיהת המתורגמן בע' גלם ב' "שבשני השרשים דבר והפכו" ובאמת שתי ההוראות נאצלו משרש ומושג אחד וכן בל"י βάθος ובל"ר altus פתרונו גבוה ועמוק] —

☞ גְּלִם = גְּלִימָא (בל"ם; ובל"מ גְּלוֹם ובלש' פרסית كليم، گليم Mantel, Oberkleid) תרג' ותכריך בוץ (אסתר שני ח', ט"ו) וגלימא דבוץ. מסכת תענית פרק סדר תעניות אלו (תעני' כ"ג:[1]) וגלימא אחד כתפיה אמר להו טלית שאולי' היתה. פי' לבוש העליון). *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ע"ז: עיי"ע גלם א', ושם ע"ה: עיי"ע אקופי. שם ק"י: שקול גלימאי, ושם אושלן גלימיך, שם קי"ה. הא בגלימא הא בלבושא. נדה כ'. הא בגלימא הא בפתורא עיי"ע פתר ב'. שבת קל"ח: אלא מעתה שרביב בגלימא טפח וגי' רבינו בע' סיין אפיק גלימי טפח וכה"ג ברי"ף ובריא"ש ובאו"ז הלכו' שבת סי' ע"ח ס"ק י' וכ"ה בכ"י מ' לציון הזה. שבת קמ"ז. מנפצי גלימיהו עיי"ע נפץ. עירו' ק"ב: כמו בשבת קל"ח: אבל ברי"ף ובריא"ש ובכ"י מ' גם שם אפיק בגלימיה. עיי' ד"ס שם צד ר"א: תעני' כ"ג: בשיפולי גלימיה. סנהדר' ק"ב: שפולי גלימא עיי"ע שפל. ב"מ כ"ח. גלימא מכריז, ושם ס"ה. גלימא דמכסי. גלימ' דריבת'. גיטי' ע"ג. כתוב' פ"ה. משלחי גלימי דאינשי עיי"ע קק ב'. סנהדר' ק"י. גלימי דתכלתא. ותרג' אונק' בראשי' כ"ה, כ"ה אדרת: כגלים. ונגזרה המלה מל"פ הרשומ' וענינה אדרת ילבוש עליון וכבר מצאה המלה מקום לה ביחזקא' כ"ז, כ"ד. וממנו הפעל מ"ב ב', ח' ויגלם, פי' וכרך ועיי' רד"ק ע' גלם] —

☞ גְּלָם = גוּלְמָא (בל"ע جلم Pfeil, Spiess, Lanzette) תרג' מכת חרב והרג (אסתר ט', ה') קטילת סייפא [וקטילת] גולמין גולפין, פי' כלי מלחמה). *[אחי"ה פי' גולמא בל"ע הרשומה חץ וחנית ובזה יובן מאמר סתום' בספרי ס"פ בלק פ' קל"א והובא בילק' ס"פ בלק סרמ"ז תשע"א נס שביעי (שנעשה לפנחס) שנארך חנית של רומח עד שנכנס בשני גולמים ויצא למעלה ונ"ל יותר טוב לגרוס כשני גולמים כלומר חנית של רומח נארך כערך שני חניתות ונכנס בתוך זמרי וכזבי ודקרם] —

גַּלְמוּדָה Abgesonderte, Menstruirende הורכב מן ל"ע جلم ומל"ע جمد) גמולה דא מבעלה כסוף גמ' דפ' ואלו נאמרין (סוטי' מ"ב.)[2]. פי' מועתקת מלשון ביום הגמל את יצחק (בראשי' כ"א, ח'). *[אחי"ה ונוזר אני המלה משרשים אשר הם בני ארבע אותיות והיא מורכבת משתי מלות הרשומות ערביות גלם וגמד וטעמן נפרד ונאצל וזה מה שאמרו רז"ל קורין לנדה גלמודה ר"ה וסוט' שם ושם ב"ר פל"א. ועיי"ע גליא ב' ב"ר פע"ט גלמודא אנא נדה. ירו' תעני' פ"א דס"ד רע"ד בשעה שאתה רואה חסרון בא לעולם עשה אשתך גלמודה, ב"ר פל"א פל"ד וילק' איוב רמז תתקי"ז חסרון בא לעולם וכפן בא לעולם גלמוד הוי רואה את אשתך כאילו היא גלמודה, ועל הוראת גלמוד של מקרא ישעי' מ"ט, כ"א; איוב ג', ז'; ל', ג' עיי' או"מ עבריים] —

גַּלְמָהֲרַג (מל"פ كل Klumpen von Töpfer-Erde) בחלק בענין סנחריב (סנהד' צ"ה.) למחר כל חד וחד מינייכו ניתי לי גולמהרג טינא מינה, פי' גלם חותם שבטבעת הרג הוא טיד של חומה מינה מן החומה, כלומר דהכי אמר להם למחר אלו לא תהיו עושים אלא כל אחד מכם יביא לי מטיד החומה במלוא טבעתו תהא החומה נהרסת. ובהלכות גדולות בסוף שבת (ספבה"ג ד"כ סע"א) הני גולמהרג אסיד לטלטלינהו בשבתא [פי'] טיבעא[3] דטינא. (א"ב בנוסחאות שתי תיבות כתובות גולמו הרג ופירש"י חתיכה של חומה בל' פרסי). *[אחי"ה וכגי' רבינו אי' ג"כ בע"י בענין גי' מלת טינא אבל בסנה' חסרה

[1]) ועיי"ע כף הי' שהובא בגי' אחרת. [2]) כ"ה בכ"י וי"ו ל"ד ודפי' אמי' וכ"ה בנוסחאותינו בסוט' (ר"ה כ"ו. ובכ"י ב' וא"פ, עיי' ד"ס ר"ה צד ל"ג: אבל ברפ"ר פי' וויניצי' הגי' גלומה דא מבעלה. [3]) כ"ה לנכון בכ"י וי"ו וזה עולה יפה עם היחיד גולמהרג אבל ברפ"ע אי' טבעי ואז צ"ל גולמהרגי וכ"ה באמת הגי' בה"ג שם.

ובאמת מיותרת היא ונ"ל שבאה מהגהת איזה סופר משכיל מגליון לפנים כי בל"פ מהרג הוא חותם ומלת גל הוא סיד וטינא ולא כמו שפי' רבינו והאמת שכצ"ל בדבריו, פי' גל סיד, מהרג חותם שבטבעת וענינו כמו שפי' רבינו כל אחד מכם יביא לי מסיד החומה כמלוא טבעתו. ויילק' ישעי' י' ס' רמז רפ"ד גרס ליתי ליה (צ"ל לי) טונא (צ"ל טינא) לחתמא גולמו ונרגמוניה נראה בעליל שבעל ילק' גרס כן עפ"י פי' רבינו או תיבות טינא לחתמא באו מגליון לפנים להוראת פי' גולמו ונרגמוניה וזה האחרון בלי כל ספק ט"ס והפרידו בין הדבקים וצ"ל במלה אחת גולמהרגי, וכן פי' רבינו בה"ג טיבעא דטינא ויותר נכון טינא דטיבעא, פי' סיד של טבעת. מכל זה נראה ברור שלשון פרסי אינה רגילה על לשון רבינו בעל הערוך רק באה לו הוראת המלות בקבלה וערבבן זו בזו] —

גְלַמּוּשׁ (בל"פ كلموش Granatbaum) בר"ג דפי' אם אינן מכירין אותו (ר"ה כ"ג, סנהד' ק"ח:) מאי קתרום אמר רב אדרא . . ואמרי לה גולמוש. (א"ב תרג' בחור כארזים (שה"ש ה', ט"ו) חסין כגלמושין). * [אחי"ה וכן כתי"ר א' במדב' י"ט, ו' קיסי דגולמיש. ודע כי כבר מלתי אמורה בע' אדרא כי התיבה ממש ל"פ וטעמה עין רימון ועליו מבושמים ויפים ושוה בהוראתה עם מלה ערבית בהראמג بهرامج וזאת האחרונה שוה עם מלה ערבי' בליכה וזו ממש בלינא, פי' עץ רימון וזה מה שאמרינן בר"ה שם אמר רב אדרא (לפי גי' רבינו כאן ובע' אדרא ע"ש) דבי ר' שילא אמרי זו מבלינא ואמרי לה גולמיש כ"ה בכ"י מ' ובכ"ה בסנה' שם וכבר הוכחנו בע' אדרא כי תחת זבלינא של גי' רבינו צ"ל זו בלינא וא"כ בלינא וגולמוש שוין בהוראתן וכ"ה. באמת כי ראשון בל"ע ושני בל"פ עץ רימון, ועפ"י זה יש להשיג על מ"ש החי' ברילל במ"ע שלו ח"ד פ"ב וגם הוא תקן דברי רבינו כמוני מבלי שהערה את מקורו] —

☞ גְלִינֵי γαληνός, ruhig, still vom Meere γαληνιᾶν) ירו' (דשבת) [1] [צ"ל דעירו'] פ' מי שהוציאוהו (פ"ד רכ"א ע"ד) אם היה הים גליני על דעתיהון דחברייא אסור, פי' בל"י ים שקט בלא גלים). * [אחי"ה ובדפ' קראט' הגי' גלנו אבל בירו' יבמות פט"ו דט"ו ע"ד על נכון אמר ר' אבהו אם הים גליני והרב בעל פ"מ וקה"ע פירשו גלני בעירו' שם גלים שבים הולכים וסוערים, וביבמות שם פי' קה"ע גליני שהים מגולה ופ"מ הגיה גבוליני וכתב שם ההג"ה כשהים שקט ונח ואין הרוח מנשבת כלל קורין לו בערבי גליני וצ"ל קורין בלי יונ', ואולם גם בל"ע משתמשין בזו המלה כמו שהעיד רס"ג שהעתיק דממה (תהלים ק"ז, כ"ט) ע"י גליני ופי' שדרך בני חוף הים לקרות דממת הים: אלבחר כד גלן, עיי' מ"ע יאהרביכער להחי' ברילל ח"א, ה"ח] —

* גְלוּסָא (= גרוסא Graupe) ירו' מעשרו' ספ"א דמ"ט: ההין פינכא דגלוסא, ובירו' שבת פ"ג ד"ו: הגי' ההן פינכא דגריסא עיי"ע גרס.

1 גְלוּסְטְרָא = קלוסטרא (בל"ר claustrum בל"י κλεῖστρον Schloss, Riegel, Verschluss) בסוף משנת עירובי' (ק"א:) נגר שיש בראשו גלוסטרא. ובפ' כל הכלים בגמ' ר' יוסי אומר כל הכלים (שבת קכ"ג:) אמר ר' אלעזר קנים ומקלות וגלוסטרא ס"א קלוסטרא ופי' בע' קו"ף. * [אחי"ה ושם בע' קלסטרא הביא רבינו בקו"ף וכ"ה גי' בירו' עירו' פ"י מ"ט ובמשניות נאפולי ופיז' אבל בירו' שקלי' ס"ב דמ"ז. וכן בשבת קכ"ד. הגי' גלוסטרא וכ"ה באו"ז הלכו' עירו' סי' ר"ט] — (א"ב פי' קלוסטר [צ"ל קלוסטרון] בל"ר ויוני' בריח ומנעול עיי"ע קלסטרא).

* 2 גְלוּסְטְרָא (E. N.) ברכו' כ"ב סע"א ר' יהודה גלוסטרא ובכ"י מ' הגי' קלסתראה וכן מצאתי ביוחסין השלם צד קמ"ח: ר' יהודה קלוסטראה.

גְלֶסְק = גְלוּסְקָא, גְלוּסְקִין, גְלוּסְקוֹס (בלי יוני κολλίκα, בל"ס גְלוּסְקָא rundes Brod בל"ס גְלוּסַאגוֹם weisses Brod) בסוף חלומות דהרואה (ברכו' נ"ח.) כמה מיני גלוסקאות הביא לפני [2]. ובהמקבל פ"ו בדמאי (מ"ב) קח לי גלוסקין אחת [3]. ובפ' במה מדליקין בגמ' המכבה את הנר (שבת ל' סע"ב), ובס"ג דכתובות (קי"א: וכן בילק' תהלי' ע"ב רמז תת"ו) עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנא' (תהלי' ע"ב, ט"ז) יהי פסת בר בארץ. ובפ' בכל מערבין בגמ' ר' יהודה אומר אם היה אחד מהן רבו (עירו' ל"ז:) או גלוסקא אחת. ובסוף הלכה [קמא] דפסחי' (ו' סע"ב) גזירה שמא

[1] טעות וכ"ה ג"כ בדפוס פראג. [2] וכה"ג בכ"י פ' ובב"נ וכ"ה בתוספתא ברכו' פ"ו רק שם בט"פ דולסקאות וצ"ל גלוסקאות או קלוסקאות וכ"ה בכ"י תוספתא עיי' צוק"מ צד י"ד ובנוסח' בברכות חסרה מלת מיני. [3] וגי' גלוסקין אחת אי' ג"פ בתוספתא דמאי רפ"ח בכ"י ובדפוסי' גלוסקין אחד וכ"ה בדמאי שם ובכ"י מ' לדמאי שם וכן בעירו' ל"ז: גלוסקא אחת כמו שהביא רבינו בסמוך.

מצא גלוסקא יפיפיה ודעתיה עילוח[1]). ובפ' כל שעה בגמ' ולא במעשר שני (פסחי' ל"ז.) ואין עושין סריקין כמין גלוסקאות[2]). ובפ"ק דידים (מ"ה) המים שהנחתום מטביל בהן את הגלוסקין פסולין. ובב"ר פפ"ט (רפפ"ח) חטאו משקה מלך מצרים והאופה: ולשר האופה נמצא צרור בגלוסקין שלו, פי' ככרות לחם. ס"א קְלוסקין. *[אחי"ה וכן גרס רה"ג ז"ל בידים הנ"ל בסד"ט צד מ"א וז"ל שם: קלוסקין פי' גראריק והוא ככר עגול ע"כ וצ"ל גראדיק בל"ע جرادق והוא קבוץ מיחיד جردق, פי' לביבות עגולות. ובע' קלסק פי' רבינו פת בג. וי"מ לחם גדול, וכן פתרונה בל"ס ויוני הרשומ' בתחילת הע' ועל ל"י הנ"ל כיון ג"כ ר"ב. ובפיה"מ להרמב"ם ידים הנ"ל מפורש כעבין וצ"ל כעכין. — וכנ"ה בירו' ס"ד: ר א ה גלוסקין בדרך . . טול גלוסקין מן הדרך כ"ה בכ"י מ' א"פ ובד"ש ובנו"ג מצא גלוסקין וכ'. ובירו' ע"ז פ"א ד"ט. הגי' ראה קלוסקין אחת מושלכת בדרך אמר לטבי עבדו טול לך קלוסקין זו ובויק"ר פל"ז הגי' ככר אחד. תוספתא ברכות פ"ד שלמה של גלוסקין ושלמה של בעל הבית וכ'. פרוסה של גלוסקין וכ'. איכ"ר פ' על אלה: עד שאני אוכל קרן דגלוסקאן זו וכ'. ושם פ' לאמותם קְלסקין וקונטיטין, ור' סימן אמר גלוסקין וחמר עתיק וכ', וכן שם בפ' האוכלים גלוסקין וחמר עתיק — ע"ז ל"ט: עיי"ע גלגל ב'. שמ"ר פ"ל פותח הגלוסקאות צ"ל הגלוסקמאות עיי"ע הבא אח"ז]. (א"ב פי' קְלָקָם בל"י עוגה ופת עגול קטן עיי"ע קלסק).

גְּלֻסְקָם = גְּלוּסְקְמָא (כל"ם מן ל"י γλωσσοκομεῖον (Behälter, Kiste, Kasten, Futteral, Sarg בשנים אוחזין (ב"מ כ'. ושם:) מצא בחפיסה או בגלוסקמא. ובפ"ג דגיטין כל גט (כ'. במשנה) המביא גט אם אבד הימנו אם מצאו לאלתר[3]) כשר ואם לאו פסול מצאו בחפיסה או בגלוסקמא אם מכירו כשר. ובפ' אחרון במעילה (כ"א.) הבא לי מן החלון או מגלוסקמא. ובר"ג דפ' בני העיר (מגילי כ"ו:) גלוסקמי ספרים תפילין ומזוזות. ובפ' ואלו מגלחין בגמ' ר"א אומר משחרב ביהמ"ק (מ"ק כ"ד:) בן שלשים יוצא בגלוסקמא ר' יהודה אומר גלוסקמא הניטלת באגפים ולא הניטלת על הכתף[4]). ובפ' האיש מקדש בו בגמ' ובכולם אע"פ שאמרה (קידושי' נ'.) הבא לי מן החלון והביא לו מן הגלוסקמא. ויושם בארון (בראשי' נ', כ"ו) תר"י [א'] ושוון יתיה בגלוסקמא. בגמ' דפ' שנים אוחזין (ב"מ כ':) ובגמ' דפ' כל גט (גיטי' כ"ח.) מאי גלוסקמא אמר רבה[5]) בר שמואל טליקא דסבי[6]) ובל"י תיבה גלוכקום. ויש ספרים שכתוב בהן דלוסקמא. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ב"ר, אבל בדפ"ע נשמט הסיום הזה ובזה הסיום מובן הרמז על ע' דכאן בע' דלוסקום ובנו"ג בכל המקומות הנ"ל דלוסקמא וכ"ה בכ"י ש"ם מאחר שלא ציין הרב בעל ד"ס שינוי הגי' במקומות הנ"ל וכ"ה בשאלתות ר"פ שלח סי' קכ"ו ושם דלוסקומי. ובאו"ז הלכות תפילין סי' תקס"ו דלוסקמי אבל במעילה פ"ו מ"ו אית' בס"א גלוסקמא וכה"ג בפיה"מ להרמב"ם ז"ל שם וברע"ב וכה"ג בירו' ב"מ פ"א מ"ה. וכן בירו' סוט' פ"ז דכ"ב ע"ד כמין גלוסקום עשו לו מבחוץ, וירו' שקלים פ"ו דמ"ט ע"ד כמין גלוסקום עשו לו מבחוץ והיה ספר תורה נתון לתוכה. ולפעמים המ"ם נשמט ד"ט שמ"ר קלספ"ל התחיל פותח הגלוסקאות וצ"ל הגלוסקמאות וכן ברי"ף מ"ק שם דפ' וויניצ' אי' בכולן בדלוסקא וצ"ל בדלוסקמא. וכן ברי"ף מגילה פ"ד דלוסקאות וצ"ל דלוסקמאות וכ"ה באמת בכ"י רי"ף עיי' ד"ס מגילה צד ס"ח רע"ב. ובענין גזרת המלה יפה פי' רבינו כי בל"י וסו' הרשומה ענינה ארגז ותיבה ונרתק לגנוז בו דבר מה. ורש"י ז"ל למגילי שם פי' לפי ענינו דלוסקמי[7]) כמו אמתחת ושק לשום בו ספר. ובכ"י רש"י גם "בלע"ז פושקו" (ד"ס שם) והוא בלי ספק בל"צ poche בלא"ש טאשע ובלאי"ט tasca ובזה האחרון לועז רש"י ז"ל בגיטי' כ"ח. מעילי' כ"א. וקידוש' נ'. פי' שק קטן או הדומה וכן פי' הרמב"ם ז"ל במעילי' שם] —

גָּלַע. (א') מל"ם פי' חרחר auf- anregen den Streit; (ב') כמו בל"ע جلع aufreissen die Wunde

---

1) וגי' יפיפיה אי' בכל הפוסקים וכ"ה בכ"י מ' ובפיה"מ להרמב"ם ז"ל בידים המצויין בסוף הע'. ועיי' עוד ע' קלסק. אבל בפי' ר"ח לפסחי' צד ט' חסר ובנו"ג יפה וכגי' רבינו ודעתיה עילוה אי' ג"כ בנוסחאותינו, ובפי' הלכות הרי"ף להרב בעל המכתם כ"י הועתק בד"ס לפסחי' שם צד ח'. ובכ"י מ' הוגה דדעתיה וכ"ה ברי"ף ובהרא"ש וביתר המקומות הנזכרים בד"ס שם והחילוק בין שתי הגירסאות מבואר באורחות חיים ס"א דין י"א. 2) וכ"ה בנוסחי' וכ"ה בפי' ר"ח לפסחי' צד ס"ד. אבל בע' סרק ג' הגי' מגלוסקאות. 3) בנו"ג מצאו אבל בירו' במשנה שם אם מצאו על אתר עיי"ע אלתר. 4) בנו"ג לא דלוסקמא הניטלת בכתף אלא הניטלת באגפיים וגי' דלוסקמא הביא רבינו ג"כ בע' אגף וכן הוא הסדר גם בכ"י מ' אבל שם כגי' רבינו על הכתף וכ"ת ברי"ף ובהרא"ש לקמן סי' קל"ה. 5) בע' טלק א' בט"ס רבא. 6) כ"ה בכ"י י"ו ול"ד ודפ' אמשי' וכ"ה לנכון בע' טלק א', אבל בדפ"ע בערך הנוכחי בדפ' פיזרו דסכי ונשתבש בדפ"ו דסק. 7) ובכ"י רש"י דלוסקומי וזה כגי' השאלתות הנ"ל.

גלה בל"מ) = blosslegen, aufdecken בנדה בפ' הרואה כתם (נ"ה:) אם יש בה מכה והיא יכולה להגלע ולהוציא דם הרי זו תולה בה, פי' (להרהר [וצ"ל לחרחר] [המכה] כרכתיב (משלי י"ז, י"ד) ולפני התגלע הריב נטוש. פ"א אם יש בה מכה והיא יכולה להתגלות כפי' חכמים (סנהדי ו':) עד שלא יתגלה לך הריב וזהו עיקר וכן הוא בלי ישמעאל. *[אחי"ה פי' רבינו הועתק מפי' סרמ"ה לרה"ג ז"ל צד ל"ב וז"ל שם להיגלע, פי' א"ד ליגלע לחרחר המכה כדכתיב ולפני התגלע הריב נטוש ואע"פ שפירשוהו חכמים עד שלא נתגלה הריב ע"כ. ודע שגי' הש"ס בבלי סנהד' שם קודם שנתגלע הריב אתה יכול לנטשו משנתגלע הריב אי אתה יכול לנטשו. וכן בירו' סנהד' פ"א די"ח: עד שלא נתגלע הריב אתה רשאי לנוטשו משנתגלע הריב וכ', אבל בתוספתא סנהד' פ"א הגי' עד שלא נתגלה אתה רשאי לנטשו משנתגלה הדין אין אתה רשאי לנטשו. וכן הגי' קודם שנתגלה הריב — משנתגלה הריב בילק' משלי י"ז רמז תתקנ"ו בשם סנהד' וכן מוכח הגי' בתנחום' משפטי' סי' ו' קודם שיתגלה לך הריב אתה רשאי לנטשו לאחר שנתגלה וכ', וכ"ה בשאלתות משפטי' ריש משפטי' סי' נ"ח. וכ"ה בילק' שם בשם תנחום' ובכל תושיה יתגלע (משלי י"ח, א') שנתגלה קלונו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וכ', ועיי' פירש"י למשלי שם. ומכל זה נראה ברור כשמש כי גם רה"ג ורבינו כך גרסו והשוו גלע וגלה וכ"ה עיקר כי בל"ע טעמם שוה וכדוגמא פרעהו (איוב ל"ג כ"ד) כמו פדאהו עיי' נמוקים לר' אליהו אשכנזי המדקדק ע' גלע. וכן בירו' יבמות ספ"ח ד"ט סע"ד היה דרכו לגלע אי תימר שלא לגלע בו הרי גילועו בידו וכ', ופי' לגלע כמו לגלות וגילועו כמו גילויאו עיי' קה"ע ופ"מ שם] —

גִּלְעָד (.Gilead bek. Ortsn) בחלק בגמ' מנשה [1]) (סנהד' ק"ד סע"ב) דורשי רשומות אמרו לי גלעד לי מנשה (תהלי' ק"ח, ט') לי גלעד זה אחאב שנפל ברמות גלעד וכ' (מ"א כ"ב, כ') [2]). בילמדנו ויזכר אלהים את רחל (בתנחומ' וילק' ויצא נפקד מקומו) אליהו מתושבי גלעד מעיד על תחיית המתים (עיי' ב"ר פע"א הובא בילק' מ"א י"ז) מנשה מעיד שמקבל את השבים (עיי' סנהד' ק"ב סע"ב ורע"ג, במ"ר פי"ג, דב"ר פ"ב), ואפרים מבני בניה של רחל מעיד על פקידת עקרות, יהודה מעיד שהקב"ה הציל את תמר מן האש כשאמר הוציאוה ותשרף (בראשי' ל"ח, כ"ד) וכן חנניה וחביריו שהן מבני יהודה.

גַּלְעִן = גַּלְעִין (גרעין מל"י Kern der κάρυον (Früchte בכלל גדול פ"ז בשביעית (מ"ג) קליפי רימון והנץ שלו קליפי אגוזין והגלעינין שלהן [3]) יש להן שביעית. ובפ' אחרון דתרומות (פי"א מ"ה) גלעיני [4]) תרומה בזמן שהוא מכניסן אסורות. ובשבת בפ' כלל גדול (ע"ו:) חוץ מקליפיהן וגלעיניהן [5]), ובפ' יוה"כ (יומי ע"ג:) ובכל כלי פ' י"ז [6]) (כלי' פי"ז מי"ב) האוכל ביוה"כ ככותבת הגסה כמוה וכגלעינתה [7]), ובזיתים בפ"ב בעוקצי' (מ"ב) כל הגלעינין מיטמאות ומטמאות ולא מצטרפות. יש ספרים כתוב גרעינים ופי' בע' גרע. *[אחי"ה וכה"ג בכ"מ מלבד בעוקצי'. וכנ"ה עוקצי' שם גלעינה של רוטב. ירו' תרומ' פ"ט דמ"ז ע"ד גלעיני אגסין, ירו' שבת פ"א ד"ד: מדורת גלעינים, ירו' שבת פ"ח די"א: גלעינים למיעה שתים, ירו' סנהד' פ"ה דכ"ב רע"ד במה אכלן בגלעיניהן, ירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג לא בקליפיהן ולא בגלעיניהן, ירו' ע"ז ספ"ב דמ"ב סע"א שהיו חולצין את גלעיניהן, ובבבלי ע"ז מ': הגי' וגרעינתו נשמטת. ופי' גלעין כמו גרעין ובל"י הורה חרצן של פרי] —

גְּלַף = גּוּלְפָּא (בל"ע جلوف Gefäss בל"י ,κάλπις ,κάλπη, Wasserkrug) בפ"ק דיומ' בסוף הלכה ללשכת פרהדרין (י"ב.) ובמגיל' בר"ג דפ' בני העיר (כ"ו.) אמר אביי שמע מינה אורח ארעא למשבק איניש גולפא ומשכא לאושפיזיה. ובפ' המפקיד בגמ' יוציא לו שתות (ב"מ מ' רע"ב) איכא גולפיה ושדריה [8]). ובפ' אין מעמידין בגמ' וחרם הדרייני (ע"ז ל"ב רע"א) ורמו ליה לחמרא [9]) בגולפי חיורי. ובר"ג דפ' הנודר מן המבושל (נדרי' מ"ט:) ר' יהודה כי אזיל לבי מדרשא שקל גולפא על כתפיה ומוליכה לבית המדרש ויושב עליה אמר גדולה

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וה"ב. [2]) כה"ג בע"י ובילק' תהלי' סרמ"ז תתס"ז וכבר תוגה בדפ' הש"ס בסנהד'. [3]) בנוס' לי' שלהן. [4]) וכה"ג בכ"י מ'. [5]) וכה"ג בירו' שבת פ"ז מ"ו ובערך עקץ א' הגי' וגרעיניהן וכ"ת בנוסחאותינו. [6]) כ"ה לנכון בדפ"ר ולא כמ"ש בשדפ"ע בפי"ח. [7]) כ"ה לנכון בדפ' אמש' וכן מש"ע מע' כתבת רק שם כמו בנוסחאותינו וכגרעינתה אבל בדפ' פיזי וויניצי' הגי' וכגלעינתה וכמוה, וגי' גלעינתה אי' ג"כ בירו' יומי פ"ח דמ"ד סע"ד וכ"ה במשניות פיזרו ליומ' אבל בע' כתבת גי' רבינו בירו' יומי בר"ש ע"ש. [8]) וכ"ה בע' שדר ב' ושם מפורש שמרים ובנו"ג ושמריא אבל בנ"י ושדריא. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ב"ר וכה"ג בנוסח' ובכ"י ל"ד הגי' לחמריה וצ"ל להמריה וכצ"ל בדפ"ע במקום לחבריה.

מלאכה שמכבדת את בעליה [1]. ובס״ג דפ׳ חומר בקודש (חגיגי כ״ה:) אמר אביי שמע מינה דינא הוא למטרח [2]) אגולפי שבעין יומין מקמי מעצרתא. פי׳ קנקני וגולפי חביות וכדים אחד הן והם של חרס. * [אחי״ה פי׳ בל״י הרשומ׳ כד של מים וכן בל״ע הרשומ׳ פתרונה כלי לשמור בו דבר מה. וכן פירש״י גולפא קנקן של חרס עיי׳ במקומו׳ הנ״ל וכן לקידושי׳ פ״א. אביי דייר גולפי ע״ש וע׳ דר ז׳] —

גְּלַף (כל״ם גלף מל״י γλύφω aushöhlen, ein- graben) [וגלף] תיזו ביעין תרג׳ מקלעת פקעים (מ״א ו׳, י״ח) וכן פתוחי מקלעות (ועשוי) [3] כרובים ותמורות (מ״א ו׳, כ״ט) [תרג׳ וגלף קליען כרובין]. ובב״ר פמ״ח (פמ״ז) וברכתי אותה: עיקר מיטרין [4]) לא היה לה וגלף לה הקב״ה עיקר מיטרין. * [אחי״ה וכן הובא בב״ר פנ״ג ופס״ג. ופי׳ שם במ״כ בזה״ל: פי׳ הערוך אם ורחם מקום שנקלט לה זרע להיות ולד וכ׳ ובע׳ מטר ל״י באריכות כזה עיי״ש. וכנ״ה בתנחומ׳ בלק שמו של הקב״ה גלוף עליו. פסיק׳ דר״כ צד קל״ז., וכ״ה בילק׳ ישעי׳ נ״ד רמז של״ט בלי מקור. וראה מלאכי השרת מסתתין בו מגלפין בו וכ׳. ובפסיק׳ רבתי קלספל״ב בט״ס ומפליגים בה וצ״ל ומגלפים. פי׳ בל״י וסו׳ חקק בתוך האבן וכדומה, וע״י זה בולט וכן משמע מילק׳ יתרו קל״ס רמז רפ״ו לא תעשה לך פסל וכל תמונה יכול לא יעשה לו גלופה אבל יעשה לו אטומה, פי׳ בולטת וכן בילק׳ שם התם חותמ׳ בולט וכ׳. (א״ב פי׳ בל״י פעל הפותח פתוחי מקלעות).

גְּלוֹפַּטְרָא (Kleopatra) תוספתא נדה ספ״ד מעשה בגלופטרא מלכת אלכסנדרית וכ׳, וּבקצת דפוסי׳ בקלעאפטרא, ובנדה ל׳: בקלפטרא, ובבכורו׳ מ״ה. זונה אחת. פי׳ כן נקראת מלכה אלכסנדרית הידועה.

* גְּלוּפְסִין עיי״ע קלפס.

גלפקר (Wollmatraze, Wolldecke אולי מל״י -γνά φαλον gezupfte Wolle und Kleid daraus) כס״ג דפ׳ במה טומנין (שבת נ״א. תוספתא שבת פ״ד) נוטל את הסדינין ומניח את הגלופקרין או נוטל הגלופקרין ומניח את הסדינין. ובפ׳ השולח גט בגמ׳ אין אלמנה (גיטין ל״ה סע״א) ולא קבילת מן כתובתה אלא גלופקרין אחר [5]). פי׳ כסות עבה של צמר והן הן גושפקי [6]) וישנין תחתיהן בחורף ויש בהן ציציות כדי שיחממו האנשים. * [אחי״ה וכנ״ה בכלי׳ פכ״ט מ״ב טלית אחת קלובקרין אחת ורע״ב ז״ל גרס גלופקרין ור״ש ז״ל פי׳ גלובקרין היינו גלופקרין. וזה פי׳ רה״ג בסד״ט צד כ׳: קלובקרין פ״א דא׳ גלופקרין, פי׳ בשאילות בגד צמר עבה גושפקי בארמית והוא כסות של ימות הגשמים והוא של צמר עבה עכ״ל וזה בעצם תומו כפי׳ רבינו נתן, ועוד עיי״ע גשפק. וגוזר אני המלה מל״י הרשומ׳ שענינה צמר עבה אשר ממלאין בו את המכסה וכסות וכדומה כדי שיחמם האנשים ורש״י לועז בשני המקומות הנ״ל ובגיטין ע׳: קוטא והוא בל״צ ובל׳ איטל׳ cotte, cotta ובלא״ש קוטטע והוא מלבוש עליון וארוך ויותר טוב להגיה ברש״י קוט״ן והוא בל״צ ואיט׳ coton צמר עבה. וע״י קוט״ה לועז רש״י סרבל עירו׳ י״ד: וזינא, שם ק׳: והוא מלבוש הנ״ל. אבל בציוני של ערך הנוכחי הוכרחנו לפרש בענין כסות של צמר עבה, ובעה״ק שנ״ב לועז בלא״ש דעקקע. וראיה מופתית כי גלופקרין צמר ובגד צמר מצאתי בילק׳ אחרי מות רמז תקפ״ז בשם התוספתא: פוקקין את החלון בגלופקרין או בעמיר וכ׳] —

* גִלְקְטִינוֹן עיי״ע גלא קסינון.

גָּלָשׁ = מֵי גְלָשִׁין (כל״ע וסורי جلز heisses Wasser, eig. abbrühen, enthaaren) בפ׳ כל שעה בגמ׳ ולא במעשר שני (פסחי׳ ל״ז רע״ב) המעסה קמח ע״ג מי גלשים החלטה מי גלשים על הקמח. פי׳ גלשים מים רותחין הרבה. * [אחי״ה בנו״ג המעיסה קמח שע״ג מוגלשין החליטה מוגלשין שע״ג קמח וני׳ מוגלשין אי׳ ג״כ בפי׳ ר״ח ז״ל לפסחי׳ צד ס״ד ופירשו מים רותחין וכן פירש״י ועיי׳ עוד הראב״ד לעדיו׳ פ״ה מ״ב וגרס שם מגלושין ומוגלשין וכן הביא שם גמרא דבני מערבא, והוא ירו׳ חלה פ״א הל״ז דנ״ח רע״א. איזו היא המעיסה הנותנין חמין לתוך הקמח וכ׳, הרי פירוש רבינו מיוסד עפ״י פי׳ של ירו׳. ועוד כתב הראב״ד שם וז״ל ונ״ל ע״ש שמקריחין ומשירין את השער מן הראש כשמרתיחין אותו בהם על כן נקראו המים שהם חמים הרבה מגלושין והוא משרש גבח שמתרגמינן אותו גלוש וכ׳ ע״ש היטב. ועיי׳ עוד הרד״ק שרש גלש, וראב״ע לשה״ש ד׳, א׳. והפעל נמצא עוד בקהל״ר

---

[1]) התיבות מן ומוליכה וכ׳, נראה שהן מפי׳ רבינו ובנוסחאותינו ל״י אבל רש״י והר״ן פירשו כן ע״ש. [2]) בנר״ג דעילוית אריסא למיטרח. [3]) יש למחוק ול״י בפסוק ואינו מובן. [4]) פי׳ בל״י ἀκτήτη ובל״ר matrix אם של אשה. עיי״ע מטר. [5]) בנו״ג גלופקרא. [6]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד וכ״ה בדפ״ר וכן משמע מע׳ גשפק אבל בשרפ״ע בט״ס גושפנקי.

פ' אל תבהל: היך מה דקומקמא גְלִיש על גיסיה שפוך, פי' אם דוד של נחושת רותח שפוך עיי' מ"כ שם. ובשהש"ר פ' הנך יפה (פ"ד, א') דרש כעדר העזים שגלשו: הר שנגלשתי מתוכו עשיתי אותו גלעד לאוה"ע, פי' שעשיתי קרח וגבח ומרטתי בתוכו וכ', ומה גלשה הגלשתי מתוכה וכ', ועיי' עוד שהש"ר פ' כמגדל כי שם עיקר מקומו עיי' מ"כ לפ' הנך יפה] —

גְּלֹשׁ (kahl, enthaart) גבח הוא (ויקי' י"ג, מ"א) גלוש הוא). * [אחי"ה עיי"ע הקודם לזה]

* גַּלְשָׁא (בל"ע قالص Geflecht, das Zusammen-gezogene) שהש"ר פ' הנך יפה: הדא איתתא כד שערה סגין היא עבדה לה גלשין גלשין, ושם הדא (מוצינא) [צ"ל בוצינא] (כההוא לפי טבעות) [צ"ל כד הוא טפי טבאת] הוא עבד גלשין גלשין, פי' אשה כששער שלה גדול הוא עשתה לה קוצות תלתלים, כי גלש בל"ע גדילים ותלתלים וכן הנר אם מכבהו קוץ אז נקמט שלהבתו כלומר אסף נגה שלו. ובעל מ"כ והח' לעווי בעמת"ל ע' גלש לא פרשו בהוגן.

גְּלְתָא (Mantel, Hülle) גלי ותיב (שבת ע"ז:) כבר פירשנו למעלה בגל [גל ו'].

גָּם = גָּמַם (ab- ausschneiden (בל"ס נָּם בפ"ק בשביעית (מ"ח) אילן שנגמם והוציא חליפין. ובפ"ד בראשונה (שביעי' מ"ד) בית שמאי אומרים יגום ובי"ה אומרם ישרש ומודין במחליק עד שיגום, פי' כורתו ומניח השורש בארץ [1]). ובפ"ב בכלאים (מ"ד) אם רצה גומם עד פחות מטפח. ובפ"ט בתרומות (מ"ז) ואסורין מלאכול עד שיגום. ובפ"ו בבכורו' על אלו מומין (בכורו' ל"ז סע"א ול"ט.) חוטין החיצונות שנפגמו ושנגממו. ובכל כלי פי"ז בכלי' (מ"ד) נפרצו שיעורן בזיתים נגממו שיעורן במה שהן. ובפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולי' צ"ב סע"ב) רב אסי גיים [2]) ליה. פי' רבינו חננאל מניחו עם הבשר כד עבד בר פיילי בגיד הנשה דהוה גיים ליה ואמר ליה שמואל חות ביה טפי. מעשה דבר פיילי בגמ' הנוטל גיד הנשה (חולי' צ"ו. עיי"ע בר פיילי ומ"ש). פי' בר פיילי היה מנקר ירך של בהמה הוה קא גיים בגיד הנשה כלומר מניח שמנו בבשר ולא היה מדקדק עליו ליטול כולו כדרב אסי בלובן כוליא דהוה גיים ליה חזייה שמואל א"ל חות טפי כלומר חטט אחריו, אי לאו דחזיתך הות ספית לן איסורא. אירתת נפל סכיניה מידיה א"ל דאורי לך כרבי יהודה אורי לך דאמ' יקיים בו מצות נטילה כלומר אינו צריך לדקדק אחריו. וכן עשה רב יהודה בקרום של טחול (חולי' צ"ג.), רבי יהודה אומ' גוממו עם השופי (שם צ"ב:, ע"ד:), פי' ח ו ת כ ו. ובהלכה קמא דפ' אלו טרפות (שם מ"ד.) לא קשיא הא דאיתעקור איתעקורי הא דאיגום איגומי [3]). פי' נתעכלו כדאמרינן גוממו עם השופי. ובגמ' דגיקבה (הריאה) [צ"ל הקבה] (שם נ'.) א"ל בבלאי את גום שדי [4]), ובגמ' סימני בהמה (שם נ"ט.) מצא בהמה שפיה גמום. ובפ' בהמה המקשה בגמ' המבכרת (שם ע'.) נגממו כותלי בית הרחם מהו, פי' נתעכלו שפתי בית הרחם כדאמרינן בענין נטל לחי התחתון (שם מ"ד.) דאיגום איגומי, ובפ' מומין אלו בגמ' הצומע והצומם (בכורו' מ"ד.) הא דאיתעקור איתעקורי הא דאיגום איגומי. ודאיגום איגומי מי מפסלה והא תנן (פרה פ"ב מ"ב) פרה שקרניה וטלפיה שחורים יגום [5]) תירגמא זעירי לעיל מדכרותיהו [6]) ובפ"ד בשביעית (מ"ה) ובפ' המוכר את הספינה בגמ' זיתים לקוץ (ב"ב פ' סע"ב) קוצץ למעלה מעשרה או גומם מעם הארץ [7]) (כשרוצה לומר ישמעאל ירדו אומר גוממו). * [אחי"ה הסגרתי את המאמר הזה כי מלבד שלי' בכ"י ו"ו גם אין זה מסיגנון של רבינו וגם אין פתרונו כן בל"ע, ודעתי נוטה כי הגהת איזהו סופר הוא אולי של סופר מבורך. ובאמת אי' כן גם בכ"י ב"ר ומשם באה בדפ"ע. — וכנ"ה ירו' כלאי' פ"ב דכ"ז ע"ד גם כרמיא, ירו' תרומו' ספ"ט דמ"ו ע"ד עד שיגום את האוכלים, ושם עד שיגום בעלים וישנה. ירו' שבת פי"א די"ג: את רואה את הכותל כגמום, וכ"ה בירו' עירו' פ"ט דכ"ו: ושם עבד ר"מ את הכותל כגמום בנקוב. בתוספתא בכורו' ספ"ד ואלו הן הגומים הצומח והצומים ונקבה איזה הוא גמום כל שאין לו קרניים צומח וכ', ב"ר פל"ח הכרם הזה וכ', מגמגמין אותו, אסת"ר פ' גם ושתי: הגיע זמנה של

[1]) וכן פירש הרמב"ם ז"ל בשביעי' שם. [2]) בנו"ג גאים. [3]) בנו"ג דאיעקור איעקורי וכ' אבל בבכורו' מ"ד. הגי' כגי' רבינו. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד וכ"ה לנכון ברפ"ע בע' הסם אבל בדפ"ע בכאן בט"ס אתגום שרי. [5]) בנו"ג בבכורו' יגוד וכה"ג ברמב"ם ובר"ש לפרה אבל בפי' לרה"ג בסדר"ט צד כ"ה הגי' יגור וכה"ג בע' גר ג'. [6]) כה"ג לנכון בדפ' אמש' וכ"ה בר"ש לפרה הנ"ל. ובכ"י ו"ו אי' כדוכתייהו וצ"ל מדכרותייהו ובדפ' פיזי וויניצי' בט"ס מדפרותיהו, ובבכורי' הגי' מעילוי זכרות. [7]) כה"ג גם בשביעי' לפי גי' ירו' אבל בבבלי הגי' שם מעל הארץ וכן משמע מפיה"מ להרמב"ם שם וכן בחיבורו עיי' תוי"ט לשביעי' שם ד"ה עד שיגום, ובכ"י מ' הגי' מן הארץ, ובכ"י ב"ב לרגמ"ה אי' או גומם או יחתוך כל הענפים עד הארץ בסמוך לארץ ע"כ ובסמוך גרס גם הוא או גומם הענפים ע"ם הארץ וכ"ה בשט"מ לב"ב.

ושתי ליגמם, פי׳ גם בל״ס כרת וקצץ, גְמִימָא נקצץ] —

גָּם = גוּמָא = גוּמְמָא (בל״ס גומתא ובל״ע جمة מפעל جمّ، جمى מקבץ Grube, Grübchen ומקוה המים) בפ״ג בכלאים (מ״ה) נוטע אדם קישות ודלעת לתוך גומא אחת, פי׳ גומא בור כדכתי׳ חופר גומץ בו יפול (קהלת י׳, ח׳). וכפ׳ בא סימן בגמ׳ תינוקת (נדה נ״ב. וש״נ) רב מלכיו אמר רב אדא בר אהבה גומות אע״פ שאין שערות, פי׳ גומא עומק שצומח בו שיער כמו שאמרו בהשותפין (ב״ב ט״ז.) בשביל איוב. בס״ג דאין דורשין (חגיג׳ י״ט. תוספת׳ מקואו׳ פ״ה) ג׳ גממיות בנחל; פי׳ ג׳ חפירות בנחל. (א״ב תרג׳ ינמא ארץ (איוב ל״ט, כ״ד) יעביד גומתא בארעא). * [אחי״ה וכנ״ה שבת ע״ג: ביצ׳ ח׳. חגיג׳ י׳. החופר גומא וכ׳, חולי׳ מ״א. עושה גומא בתוך ביתו. ירו׳ כלאי׳ פ״א דכ״ז סע״א ונותנן לתוך גומא אחת. ירו׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ח ע״ב כל אותה הגומא אסורה, והקבוץ טהרות פ״א מ״ט. ירו׳ חגיג׳ פ״ג דע״ט סע״א בתוך גומותיהם. פי׳ בל״ע וסו׳ חפירות שמתקבצים בהן המים. ובהשאילה עומק ד״מ נדה הנ״ל שתי שערות בגומא אחת, תוספת׳ פרה אדומה פ״ב היו בה ב׳ שערות שחורות או לבנות בתוך גומא אחת פסולה בתוך שתי גומות כשרה, ב״ב ט״ז. כל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה שלא יהו שתים יונקות מגומא אחת וכ׳, בין גומא לגומא לא נתחלף לי וכ׳, ירו׳ כתוב׳ פ״א דכ״ה: גומא בבשר, ירו׳ נדה פ״ג ד״נ ע״נ גומות הזקן. ע״ז ע״ו: סכין יפה שאין בו גומות, פי׳ חריצין וכעין חפירות הן. ועוד נכפל המי״ם כמשפט המלה בל״ע, ירו׳ כלאי׳ פ״ג דכ״ח ע״ג גוּמְמִיּוֹת שהן עמוקות טפח. ירו׳ ע״ז פ״ד דמ״ד. גוממיות שתחת האשכולות] —

גַּם = גַּמָּא der dritte Buchstabe des gr. Alph.) Γ γάμμα = Gammá) בפ׳ כיצד מעברין בסוף הלכה קמא (עירו׳ נ״ה.) היתה עשויה כמין קשת או כמין גם. ובפ״ק דפסחי׳ בגמ׳ במה אמרו שתי שורות (פסחי׳ ח׳:) ור׳ יוחנן אמר שורה אחת כמין גם תניא כותיה דר׳ יוחנן בית שמאי אומרים[1]) שתי שורות על פני כל המרתף חיצונה רואה את הפתח ועליונה רואה את הקורה, פי׳ כל אותן שלפני הפתח שורה אחת וכל אותן שתחת הקורה שורה אחת על פני כל המרתף שורה של מטה הרואה פני הפתח כל החביות הרואות הפתח שהן בכל רוחב המרתף מן הקרקע עד שמי קורה, דהיינו על פני כל המרתף כפתחם ובשורה השניה העליונה בכולן שבכל שורות שמי הקורות שהיא על פני כל המרתף למעלה משוטחות לרוחב המרתף ולארכו, ואלו שתי שורות הן גלויות אבל שאר צדדי השורות של שלש רוחות של מרתף הן מכוסות לפי שכותלי המרתף עומדות כנגדן ומכסות עליהן ואינן נראות ואין דרכו להצניע בהן לחם כשיכנס להסתפק מן היין ויבואו כמין ד׳ הפוך כזה ⅂ שהוא חצי המרובע צפון למערב[2]). ובפ׳ איזהו מקומן בגמ׳ העולה קדשי קדשים (זבחי׳ נ״ג:) ודמן[3]) טעון ב׳ מתנות שהן ד׳ היכי עביד רב ושמואל חד אמר נותן וחוזר ונותן וחד אמר מתנה אחת כמין גם[4]), ובהלכה קמ׳ דפ׳ קדשי קדשים (זבחי׳ ס״א:) תנן התם פ״ג במדות (כ״ט:) כשעלו בני הגולה הוסיפו עליהן ד׳ אמות מן הצפון וד׳ אמות מן המערב כמין גם[5]) מ״ט וכו׳. ובפ׳ אלו מציאות בגמ׳ אף השמלה (ב״מ כ״ח.) מדת ארכו ומדת רחבו ומדת גמיו. פי׳ אחד אמר[6]) כך ארכו וכך רחבו ואחד אומר מדת גמיו אני יודע שבין האורך ובין הרוחב יש לו י׳ אמות היינו גמיו מדת שני צדדין ינתן למדת ארכו ורחבו דידע בדוקא כמה וכמה ארכו יותר על רחבו[7]). ובר״ג דפ׳ המוכר את הבית (ב״ב ס״ב סע״א) איבעיא להו סיים להן את הקרנות מהו או כמין גמא או בסירוגין[8]), פי׳ מצד לו הקרנות של שדה בלבד ושאר כל השדה לא מצר לו או מצר לו מזרחה וצפונה של שדה זו ומערבה ודרומה לא מצר לו, או מצר לו מערבה ודרומה ולא מצר לו מזרחה וצפונה[9]) וזהו כמין גמא ועלתה בעיא זו בתיקו וקיימא לן כל תיקו לממונא לקולא ויד הקונה על התחתונה ואינו לוקח אלא בפחות שבך הדין שלא להוציא ממון מיד מחזיקו בספק. וי״א

---

[1]) וכ״ה בכ״י מ׳ וכ״ה בתוספ׳ פסחי׳ רפ״א. [2]) כה״ג בכ״י פאריז אבל בדפ״ע חסר כל המאמר וישנן רק תיבות „ויבואו כמין ד׳ הפוך״ ובכ״י ב״ר הגי׳ ויבואו כמין גמא וזו צורתה ⅂. [3]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד ובנו״ג ודמה ובדפ״ע בט״ס בכמה. [4]) בנו״ג היכי עביד אמר רב וכי ושמואל אמר וכי כמין גמא. [5]) בנו״ג גמא. [6]) כה״ג בדפ׳ אמש׳ רק שם בט״ס אחר ובדפ׳ אחרי׳ חסר „אמר״. [7]) וכן פירש״י ע״ש. [8]) בנו״ג כמין גאם מהו בסירוגין מהו. [9]) כה״ג לנכון בכ״י ו״ו ול״ד אבל בדפ״ע חסר מן מזרחה וצפונה עד מזרחה וצפונה.

חולקין מפני שהוא ספוק וכל ספיקו דממונא חולקין ולא נתברר לנו להכריע הלכה למעשה, זה פי' ר"ח, על הגם ועל האימרא בר"ג דפי' ר"א אומר האורג (שבת ק"ה.) כבר פירשנו בע' אמר [ג']. ובכלי מתכות פי"ד בכלי' (מ"ח) ושל גם שנשבר מתוך גומו טהור, פי' מפתח שהוא בשוק עם הרגל שאינו נפשט[1]. ובשלש על שלש פכ"ח בכלי' (מ"ז) כמין גם ר"ע מטמא. (א"ב גַּמָּא אות שלישית יונית במשנת שקלי' פרק בשלשה פרקים (פ"ג מ"ב) יונית כתוב בהן אלפא ביתא גמא וצורתה כמין דלת הפוכה). * [אחי"ה לפנינו במשנה שקלי' שם גמלא, וכ"ה בירו' אך שם יותר טוב ביט"א, וזה שכתב ר"ב וצורתה וכ' כבר כתב כן ג"כ רבינו למעלה ונגרר בזה לדעת רה"ג בסד"ט כלי' פי"ד מ"ח שכתב כמו כן ועיי' עוד תוי"ט שם ובמדות פ"ג מ"א ד"ה כמין גאם. אבל רש"י ז"ל כתב בפסחי' ח': כמין כף שלנו פתוחה, ובכ"י רש"י פסחי' הצורה כזה עיי' ד"ס שם צד י"א. ועיי' עוד עירו' נ"ה. וזבחי' נ"ג: וס"א: ד"ה גאם, וכ"ה באו"ז הלכו' עירו' סי' קס"א וכ"ה בר"ש כלי' פי"ד מ"ח ובלתי נכון הוא והעיקר כדעת רבינו ורה"ג ז"ל כידוע לכל מבין צורת אותיות יוניות. ובכלי' כ"ח מ"ז ועירו' נ"ה. הגי' גאם ורבינו גורס גם וכ"ה בירו' פיא' פ"ו די"ט ע"ג עשאן כמין גם. והקבוץ ירו' פסחי' פ"א דכ"ז: כמין שני גַּמִּין. — ומ"ש רבינו לעיל: זה פי' ר"ח דע שכבר עמד על זה הגרי"ב בהגהותיו ובהפשב"ע והניח בצ"ע שלא הביא אחד מכל הגדולים דברי הערוך ור"ח ועוד העיר שבשיטת הר"ח הלך הר"י והקשו עליו התוספות ד"ה כמין גאם והסכימו לפי' הרשב"ם שמצר לו קרן דרומית מזרחית וגם קרן צפונית מערבית ע"ש ותוספות רי"ד לב"ב החליטו אם מצר לו מזרח ומערב ולא מצר לו צפון ודרום קנה הכל דכיון דמצר לו מזרח ומערב, צפון ודרום ידועים הם מן המזרח למערב ע"ש אבל הר"י ן' מיגש ז"ל הובא בשטמ"ק לב"ב הלך בשיטת ר"ח ואיבעיא כמין גמא הכי פירושו מי אמרינן כיון דמצר ליה מזרח וצפון קני ליה לרוח דרומית ולרוח מערבית דאמרינן כיון שכתב רוח דרומית לא צריך תו למכתב רוח דרומי' וכ', או דילמא אמרינן כיון דלא כתב ליה רוח דרומי' ורוח מערבי' לא קני אלא תלם א' על פני מזרח וצפון כגון זה וכ' ע"ש וצ"ל הציור כגון זה וכ"ה בפי' כ"י ב"ב לרגמ"ה שכתב וז"ל כגון גמא מהו שמצר לו מצרים שתים ראובן ארכה מצד אחד ושמעון רחבה מצד אחר ולא יותר מהו מי אמרינן נותנה לו בריבוע על פני כולה או דילמא כיון שלא מצר לו אלא ב' רוחות לא קנה אלא שתי רצועות כנגד המצר הכי עכ"ל. וכל זה שאמרנו לענין תיקו הוא דוקא בממונא כדאמרן אבל בענין תיקו דאיסורא דעת ר"ח ז"ל לחומרא עיי' יד מלאכי סי' תרל"ד. — ולמראה מקום למה שכתב רבינו: וקיימא לן כל תיקו וכו' אמרתי לערוך לפניך לתועלת הענין מסורה יפה מכל תיקו שלי' ש"ס. וזה מה שמצאתי ראיתי אחר יגיעה עצומה: ברכו' ח'. כ"ה: מ"ב: שבת ה'. ה': ל"ח: מ"ו. מ"ט: נ"ב. ס"א: ס"ה: ס"ו: ע"ז: פעמים פ'. פ': פ"ג: פ"ו: צ"א. צ"ט: ק'. קי"א: קכ"ט: פעמים קנ"ג. עירו' מ"ו: צ'. צ"ט. פסחי' י': פעמים, מ"ה: מ"ח: ס"ה. פ"ו: קי"ז. ביצ' י"ד: ל"ו. חגיג' ד'. ו': מ"ק ד': י"ד. ט"ו. פעמים, ט"ו: ד' פעמים, כ"ב. ר"ה ל'. יומ' כ"ב: ל"א. מ"ז: ג' פעמים, מ"ח. ג' פעמים, מ"ח: מ"ט. סוכ' ד': ל"ג. נ"ג: תעני' כ"ב: יבמו' נ"ב: פעמים, פ"ג: ק"ב. קי"ג: קט"ז: קי"ז. כתובו' ל"ט. נ"ג: פעמים, נ"ד. ג' פעמים, נ"ו. ס"ו. ס"ו: פ'. פ"ז: ק"ג. קידוש' ו'. ז': ד' פעמים, ח': פעמים, כ"ב. גיטי' ט"ו. ט"ז. פעמים, כ'. ל"ב: מ"ד: ס"ג: פ"ג. פ"ה. נדרי' ז'. [ע"ש והוי יודע שלשון תיבעי במקום תיקו שבשאר ש"ס ועיי' נזיר י"ג: ובפירש"י תמור' י"ג: ד"ה תיבעי], נדרי' י': כ"א: נ"א. פעמים, נזיר י"ג. י"ג: ע"ש, י"ז: ל': מ"ב. נ': ע"ש תוספ' ד"ה אמר, נ"א. נ"א: ס"ד. סוט' ד'. ג' פעמים ד': י"ח. ג' פעמים כ'. כ"ז. ב"ק ט': י"ט. ד' פעמים, י"ט: ל"ז: מ"ג: נ"א: פעמים, נ"ח: ס"ב. פעמים, ע"ח: פעמים, פ"ה: צ"ו. ק"ח. ק"ח: ד' פעמים, ק"י: קי"ד. קי"ט: ב"מ כ"א. ל': ל"ד: מ"ג. מ"ד. נ"ז. ע"ח. צ"ח: ק"ה: ק"ו. קי"ז. קי"ט. ב"ב כ': פעמים כ"א: נ"ג: פעמים ס"ב: ס"ו: ס"ט. ג' פעמים, פ"ג. פ"ג: פ"ח: ק"ג. ק"ג: ג' פעמים, ק"ד: פעמים, קל"ה: קמ"ד. קמ"ו. קמ"ח: פעמים ע"ש רש"ל, קמ"ט. קנ"א. קס"ו: עבוד' זר' י"ד: מ"א. מ"ו. מ"ז. פעמים, נ"ב. נ"ב: ס"ג. ס"ח. סנהד' י"א: פ"ה: צ"ה: קי"ב. פעמים, מכו' ז'. י"ט: שבועו' י"ד: פעמים, י"ז. ד' פעמים, כ"ב: פעמים, מ"ו: מ"ז: הוריו' ג'. ג': ז': י"א. י"ד. זבחי' ט': כ"ד. ג': פעמים, פ"ג. פ"ח: צ"ח: ק"ב: ק"ה. פעמים, ק"ח. ק"י. קי"ח: ק"כ. פעמים, מנחו' י"א. ד'

[1]) כן פי' רה"ג ז"ל בסד"ט צד י"א ושם בט"ס משוקע וצ"ל בשוק עיי' ר"ש לכלי' שם ותוי"ט שם.

פעמים, כ"ג. כ"ד. כ"ו: פעמים, כ"ז. ל"א: ל"ח: מ"ו. מ"ו: נ"ז. פעמים, ס', ס"ט. ג' פעמי', ס"ט: ע"ו. ע"ז: פ"ה: ג' פעמי', פ"ו. פ"ז. ק"ד: ב כ ו ר ו' כ"ד: ל"ד: ל"ט. נ"ה. ח ו ל י ' י"ז. כ"ג: פעמי', ל': פעמי'. ל"ב. ל"ז. מ"ה. מ"ה: מ"ו. נ"ב: נ"ה: נ"ו: ס': ס"ז: פעמים, ס"ט. ע'. ע"ה. צ"ב: קי"ג. קכ"ב. קכ"ח. פעמים, קכ"ח: ג' פעמים, ק"מ: פעמים, ע ר כ י ' ה', ג' פעמים, ח'. י"ט: כ"ה: ת מ ו ר ' ג'. ט': ג' פעמי', י'. י"א: פעמי', י"ג: ע"ש פירש"י ד"ה תיבעי, כ"ב: ג' פעמי' כ"ו: כ"ז. כ"ט: מ ע י ל ' ג': נ ד ה י"ט: כ'. כ"ב: כ"ה. ל"ד: מ"ג. פעמים, מ"ג: ס"ג.] —

גַּם = גַּמָּא, גּוּנָא (בל"י γένεα, Zeitabschnitt) בפ' בני העיר בגמ' ראש חדש אדר (מגילי כ"ט:) בשלמא למ"ד כי תישא היינו דמתרמי בההוא גמא ויש ששונין בההוא גונא. * [אחי"ה ובכ"י ו"ו ול"ד ודפ"ר הגי' גוונא וכ"ה בכ"י ריש"י אבל בכ"י מ' ול"ד הגי' בשתי פעמים כמו גי' רבינו גמא. (עיי' ד"ס מגילי צד ע"ו.) ובנו"ג בההוא זימנא. ונוזר אני המלה מל"י הרשומה ועינינה זמן ופרק ודור ועיקר הגי' בההוא גונא ומחסרון ידיעת מלה זרה נכפל הוי"ו להיות גוונא דמורגל שפי' וכן מלת גמא כמו גנא. ובדפ"ע נכלל הערך בע' הקודם ואין לו שום שייכות שם ע"כ הפרדנו והצגנוהו לברו] —

גַּם = גָּמָא = גְּמַע (מל"ם ובל"ע جمع ein- schlürfen; גמיאה=גמיעה, das Einschlürfen, Einsaugen) בפ"ז בשבת (ע"א) המוציא יין כדי מזיגת הכוס חלב כדי גמיאה[1]; איבעיא להו כדי גמיאה או כדי גמיעה אמר רב נחמן בר יצחק (בראשי' כ"ד, י"ז) הגמיאני מעט מים (שבת ע"ז. בירו' שבת פ"ח ד"א. וירו' פסחי' פ"י דל"ז ע"ג הגי' כדי גמייה ובב"ר פ"ס גמיה, ובפסיקת' רבתי פט"ז גמיאה אחת). ובפ' ח' שרצים (שבת ק"א.) החושש בשניו לא יגמא בהן את החומץ[2]. ובגמ' בפ' כל הבשר (חולין קי"א.) רב בר שבא איקלע לבי רב נחמן קריבו ליה כבדא שליקא ולא אכל. פי' אע"ג דר"נ חלטי ליה ברותחין ואכיל כד איקלע רב בר שבא לגביה קריבו ליה כבדא שליקא דהויה חלטיה ברותחין ולא אכל אמר גמו לשבא[3]. (פי' מקולקל במעיו הוא דרך הקאה הגיעו ואין בו כח לאכול ומתירא שמא יקיא לפיכך נמנע מלאכול זה הכבד כלומ' היא על שם האיש ששמו בר שבא כמו אכילה גסה) [כצ"ל פי' מקולקל במעיו הוא דרך הקאה הגיעו ואין בו כח לאכול ומתירא שמא יקיא לפיכך נמנע מלאכול זה הכבד כמו אכילה גסה, ופי' לשבא כלומ' הוא על שם האיש ששמו בר שבא] ואע"פ שמראים הדברים כי אם יקרע הכבד שתי וערב והסמפונות ויהיה חתוכו לתחת שרי הא מעשים בכל יום ולא שרו אלא אחרי צלייתו באש אם ירצה אח"כ לשלקו מותר אבל בלא צלייה אסור ואם הוא מתובלת אוסרת ונאסרת זה פי' ר"ח, פ"א גמו לשבא האכילוהו על כרחו. * [אחי"ה והועתק מפי' ר ג מ " ה (כ"י לחולי' הנ"ל) וכן פירש"י וא"כ גי' כ"י ו"ו ג מ ר ל ש ב א ט"ס וצ"ל גמו, וכן ס"א בדפ"ר ט"ס וצ"ל פ"א כי רבינו מכוון לפי' רגמ"ה. — וכנ"ה בירו' שביעי' פ"ח דל"ח. לא יהא מגמא חומץ ופולט אבל מגמא הוא ומבליע, ירו' שבת פי"ד די"ד רע"ד כמו כן, ושם מגמא חומץ של תרומה אחר טיבולו, ושם לגמות ולבלוע, ירו' מעשרו' פ"ג ד"נ ע"ד לגמות בכוס, ירו' שביעי' פ"ב דל"ד: וירו' נדרי' דפ"ז ד"מ: לגמות בהן מים, ובירו' ע"ז פ"ב דמ"א סע"ג שורפה ג מ י ל ה (כצ"ל) ובילק' כ"י פנחס רמז תשפ"א דלא נפיש חמריה ליגמי גמואי כסא דברכתא ובדפוסי' וכן בסוכ' מ"ט: הגי' ליגמע גמועי עיי' ד"ס סוכ' צד ע"ח. פסחי' ע"ד סע"ב מגמע ליה גמועי, וירו' יומ' פ"ח דמ"ה. ה מ ג מ א חומץ של תרומה לוקה ה מ ג מ ע חומץ של תרומה משלם את הקרן וכו', ירו' מ"ש פ"ב דנ"ג: המחה את החלב וגמעו. ביצ' י"ח: שבת קי"א. לא יגמע ופולט אבל מגמע ובולע. ונגזרה המלה מל"מ הגמיאני וכ"ה בל"ס ונרדף עם שרש גמע ועוד פתרונה בל"ס הקיא וזה עולה יפה לפי פי' ר"ח וצ"ל גמו לשבא קיצור תחת גמעו לשבא. ודי בזה] —

גַּם (= גֶּמִי Binse, Papierstaude) (עיי' אוה"ש לפירשט שרש גמי) בכלאים בפ' אי זהו ערים (פ"ו מ"ט). סיפקה בחבל או בגמי. ובפ' המוציא יין (שבת ע"ח סע"א במשנה) גמי כדי לעשות ת ל ו י לנפה[4]. קנה וסוף (ישעי' י"ט, ו') תרג' קני וגמא. * [אחי"ה גמי וגמא מן הנרדפים הם והוא קנה שגדל בסוף ויש לגזור אומר מפעל גמא = גמע יען ששותה לחלוחית של מים או מל"ע גם קבץ כווץ וקשר

---

[1]) וכ"ה בכ"י א"פ ובמשניו' דפי' פיזי ובתוספי' ובמאירי ובריטב"א וכ"ה ישר לפי איבעיא בסמוך עיי' ד"ס שבת צד פ"א: אות א' וצד פ"ב. אות ע'. [2]) וכה"ג בירו' שבת פי"ד די"ד רע"ד אבל במשני ירו' ובבבלי יגמע. [3]) בנו"ג גאמו לשבא ובר"ן הגי' גמאו לשיבא ובקיבץ כ"י אנגיילי' דף שכ"ד: מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י לחולין הגי' גמעיה לשבא אבל עיקר הגי' רב בר שבא וכ"ה בברכו' י"ט: מ"ק כ"ו. מנחו' ל"ז: [4]) וכ"ה במשניות נאפולי ופיזרו אבל בנו"ג תלאי וכ"ה בירו' פ"ח מ"ב.

כמו בל"ר juncus מפעל jungere קשר. וכנ"ה בירו' שבת פ"ט די"ג. קשורות בגמי, ירו' עירו' פ"א די"ח ע"ד קנה מיכן וקנה מיכן וגמי על גביהן, ושם ג"כ וגמייא על גביהן, ירו' שבת פ"ז ד"י. כד מקטע בגומא, ירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג מקטע בגומַיָא. ותרג' באחו (בראשי' מ"א, ב') בגו גומַיָּא] —

גַּם זוֹ (גַּמְזוֹ) (נדרש בשתי תיבות אבל היותר נכון גמזו (בתיבה אחת) והוא שם מקום ואולי נקרא כן על נטיעת השקמים בל"ע جميز) בפ' סדר תעניות בגמ' נחום איש גמזו (תעני' כ"א ע"א ועיי' ברכו' ס'.) יש מפרשים שם מקום (וָאמר [1]) בדברי הימים (ב', כ"ח, י"ח) יש שם אחת מן (העיירים) [וצ"ל כמו ביוחסין העיירות] גמזו שמה. ורבינו נסים פי' על שם שהיה אומר על כל צרה שהיתה עליו גם זו לטובה. * [אחי"ה כ"ה בכ"י פאריז וכן הובא ביוחסין השלם ערך רבי עקיבא צד ל"ז. וז"ל שם ובערוך בע' גמזו יש מפרשים שם מקום, ובדברי הימים יש שם א' מן העיירות גמזו. ורבינו נסים גאון פי' על שם שהיה אומר על כל צרה גם זו לטובה עכ"ל וכבר חוינו דעתינו במבוא בס"ג ע"ש צד XXXII על טעות של מעתיקי הערוך שהשמיטו שורה שלמה מן ורבינו נסים וכ', יען שחשבו שרבינו נסים לא בא להשמיענו יותר ממה שהוא מפרש בגמ' תעני' וז"ל ואמאי קרו ליה נחום איש גם זו דכל מילתא דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה ועיי' עוד סנהד' ק"ח סע"ב. ודע שלפי ס' של רבינו נסים נוכל לדון שלפניו עדיין לא היתה בגמ' אגדה זו. וכן נוכל לשפוט לדעת רבינו נתן. וכתיבת ערך ד"ה גמזו אחר ע' גם וקודם ע' גמד מעידה שכיון רבינו על פירוש רבינו נסים אשר על כן צריך לכתוב במי"ם סתומה כזה גם זו ולפי' היש אומרים במי"ם פתוחה וק"ל אבל בדפ"א הוחלף הסדר ללא אמת. ולפי מ"ש לא הוצרכנו לכנוס בדחוקים עיי' הפשב"ע ע' גמזו] —

גִּמְגֵּם (מל"ע جمجم stottern ע"יע מגמגם). * [אחי"ה שם הביא רבינו מאמר במגילה ל"א: מגמגם וקרא בארורי, וכ"ה' בכ"י מגיל' הוה קא מגמגם בארורי והוה קרי. בנו"ג הוי קרי וקא מגמגם קמיה דרב הונא בארורי עיי"ע ארר ועיי' עוד שינויים בד"ס מגיל' צד ע"ט. אות ד'. וכנ"ה בספרי ואתחנן פ' ל"ד ושננתם . . כשאדם שואלך דבר אל תגמגם בם אלא אמור לו מיד. ובקידושי' ל'. וילק' ואתחנן רמז תת"ם שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא וכ', ברכו' כ"ב. מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם למעלה מר' יהודה בן בתירא. חגיג' ט"ו: ההוא ינוקא הוה מגמגם בלישניה וכ', וכ"ה בכ"י ש"ם אבל גי' רבינו עיי' בע' לגם. שהש"ר פ' שובי העולם מתגמגם והולך. פי' בל"ע עמום בלשונו ואינו מבטא המלה בפעם אחת עיי' פי' ר"ב בע' מגמגם] —

גְּמַד (בל"ס וכן בל"ע جمد sich zusammenziehen, fest sein) בפ' ערבי פסחי' בגמ' לא יפחתו לו (קי"א.) גמוד מסאני ולקו ברעיה [2]), פי' נדחקו ונקמטו. ס"א גמור בריש פי' נשתברו [3]) ובהגדה דפ' הניזקין בגיטי' (נ"ז.) אף ארץ ישראל בזמן שיושביה עליה רווחא אין יושביה עליה גמדא. ובר"ג דאלו טרפות (חולי' מ"ג.) ושט דאכלה ביה ופעיא ביה גמדא ליה ומתחא ליה [4]), פי' מקויץ ליה ופשיט ליה. בר"ג דפ' בא לו כה"ג (יומי ס"ט.) האי נמטא גמדא דנרש שריא, פי' לבד כווץ וקמוט והוא קשה. * [אחי"ה וכן הובא הערוך באו"ז הלכי' יו"ט סי' שמ"א רק שם הגי' קמוץ וקמוט, אבל גם גי' ופי' רש"י כערוך עיי' ביצ' ט"ו רע"א ד"ה גמדא פירש"י גמדא קשה כמו גמד מסאני [5]) דבר שהוא כווץ נעשה קשה עכ"ל, פי' גמד בל"ע נכווץ ונתקשה ומזה נשתמש להוראת הקרוש והקפוי] —

גֹּמֶד (א') מל"מ גֹּמֶד Elle, Ellenbogen ב') מל"ע جماد Kleidungsstück) בפ' המוכר פירות לחברו בגמ' מי שיש לו גינה (ב"ב ק' סע"א) [6]) — (יבנו) [וצ"ל גומי] פכ"ט בכלי' (מ"א) כפה של זקנה והגומדין של ערביין "פי' בגד שהוא אמה על אמה ונותנין אותו ערביין על פיהן ועל אפיהן ויש לו איתקא והן לא יהיה אלא

[1]) נ"ל שצריך למחקו וכן לי' ביוחסין בשם הערוך. [2]) וגי' ולקו אי' ג"כ בכ"י מ' ובמנו"ה עיי' ד"ס פסחי' צד קס"ט ובנו"ג וצוו. [3]) אולי גי' זו היתה מונחת לבעל מנוה"מ שגרס בדפ' קושט', ע ק ו ר מסאניה. [4]) בנו"ג ופשטא ליה. [5]) בנו"ג בפסחי' קי"א. מסאניה וכ"ת בכ"י. ש"ס. [6]) לפני רבינו היו כ' משניות צמודין ר"ל משנה מי שיש לו גינה ומשנ' מי שתיתה דרך תרבים, ופליאה נשגבה ממני היאך כתב הגרי"ב בהפלש"ב ע' גמד: בב"ב לא מצאתי והא בב"ב הנ"ל נמצא בפירוש רק י"ל טעות הדפוס יבנו שאי' בכל דפ"ע תחת גומי הטעתו אבל גם בעל כ"ב והי' לעווי בעמת"ל צד ש"מ כתבו בגמ' שלנו לי' ולהם לא מצאתי התנצלות יען שלא הביאו רק מלות "שני גמדים ומחצה" וזה גמ' ערוכה היא בב"ב הנ"ל.

ב מ ד ב ר [1]) מרוב הקור. וגמד פי' אמה כדכתיב (שופטי' ג', ט"ז) ולה שני פיות גֹּמֶד ארכה ומתרג' רב יוסף גרמידא" [2]), וכן פי' שני גומדין ומחצה (בב"ב הנ"ל)[3]) א מ ת י ם ו ח צ י [4]) וי"א גמד הוא שיעור אמה בלא אצבעות כלומר פחותה ודומה לענין של מעלה אין יושביה עליה גמדא [5]). איש אטר יד ימינו (שופטי' ג', ט"ו) תרג' גבר גמיד בידיה. * [אחי"ה ועיי' עוד התרג' לשופטי' כ', ט"ז. ובציון הראשון לשופטי' פירש"י גמיד לי' ארמי הוא דבר כווץ מחמת חולי וכו' ע"ש. ולפי פי' של מלה ערבי' גֹמד, פי' כווץ י"ל ג"כ אמה גדוטה זבחי' ס"ב: ירו' יומא פ"ד דמ"ע עניני אמה קמוצה היינו קטנה. עיי"ע אמה ומ"ש אבל רבינו בע' גרם ה' גורם גרומה. ובענין הוראה שניה של גומלא פי' ב ג ד יש לרמוז על מלה ערבי' הרשומ' שטעמה מין בגד של ערביים, עיי' אוצר מלי' ערבי של פרייטאג ח"א צד ש"ב, ור"ש לכלי' שם הביא פי' הערוך בקצרה ולא הזכיר פי' רה"ג] —

גמד = גַּמְדָּא (מל"ע قمد Höhe, was sich hoch aufrichtet) פ' אין נערכין בגמ' לא היה מכה (ערכי' י"א.) תנא היא אמה וגמדה אמה וקתה יוצאה ממנה, פי' מגריפה "כלי שבה חתין את האפר על המזבח", תרגם ויעיו (שמות כ"ז, ג') ומגרופותיה [6]) ואמה היה ארכה וגמדה אמה [פי'] וגבוהה אמה, וי' נקבים היו בקתה שחלולה היתה". * [אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לערכין (בקובץ כ"י אנגיילי דף קל"ב) ושם אי' מ ן המזבח. בערכי' הגי' היא אמה ו ג ב ו ה אמה וכ', והוא ממש פירושו של רבינו ובלי ספק הגי' הישנה גומדה ובל"ע קמד עניני כל דבר שמושך לגבוה כגון צואר ארוך וכדומה, ובענין מגריפה עיי"ע גרף א' וע' מגרף] —

גַּמְדָּא (E. N.) ר' חייא בר גמדא בס"ג דתמיד [נשחט] (פסחי' ס"ד.) [7]) ובס"ג דפ' אעפ"י שאמרו (כתובי' ס"ג סע"ב). רב גמדא בפ' מרובה בגמ' השוחט (ב"ק ע"ב סע"א) ו ב פ' ה ג ו ז ל ע צ י ם (שם ק"ו סע"א). * [אחי"ה זה ציון האחרון חסר בדפ"ע אבל השלמנוהו עפ"י יוחסין השלם צד קכ"ב: שהביאו בשם הערוך ע' גמדא. ועוד הובא שם עצם פרטי זה בנדרי' ג'; ובביצ' ז'. אי' א"ר גמדא משמיה דרב וכתב בעל סד"ה הנ"ל ומזה נ"ל יצא טעותו של ש"י דקחשיב אותו בתלמידי רב אך טעות בידו וצ"ל משמיה ד ר ב א עכ"ל ובאמת בכ"י מ' לביצ' הגי' א"ר גמדא בריה (וצ"ל משמיה, עיי' ד"ס שם אות ל' צד ה':) ד ר ב א] —

* גַּמְדָּא (Flussname) סוכ' י"ח, ע"ז ל"ט. נהר גמדא כבר פירשנוהו בע' איתן ע"ש.

* גמז כתוס; שביעית פ"א מ"ס תחת גזם עיי"ע גזם א' ומ"ש.

גמז = גַּמְזָה (בל"ע جمز Blüthentrieb, Samenkelch) בפ' מקום שנהגו (פסחי' נ"ה סע"ב) ומתירין גמזיות של הקדש, ובמנחו' ס"ג דפ' ר' ישמעאל (ע"א. וכ"ה בירו' פיאה פ"ז ד"כ ע"ג וירו' פסחי' פ"ד דל"א:). פי' הפרחים שעולין סביב לאילן של הקדש. הגאון היה קורא "ג ו א ז י ו ת, ופי' הם נצרים ה פ ר י ם [8]) משרשי אילנות והם קשקושי אילנות וענפיהן." * [אחי"ה עכ"ל של ר"ח הנ"ל. ודע שלפי' הראשון המלה היא ל"ע הרשומ' ועניגה גביע של זרע וממנו יוצאין הפרחים, ולפי' ר"ח הוא גואזין, פי' ענפי' ועץ של אילן עיי"ע גז האחרון. ולפי' האחרון מסכים פירש"י לפסחי' נ"ה; ד"ה מתירין גמזיות (גידולין, ויותר טוב בכ"י רש"י:) ג י ד ו ל י ע נ פ י ם שגדלו בחרובין ושקמין וכ', ולפי פי' זה נראה ברור שהיה לו הנוסח מתירין גמזיות של הקדש של חרוב ושל שקמה, וכן הובא בפסחי' נ"ו. ובאמת כן מצאתי אח"כ בכ"י מ' הובא בד"ס פסחי' צד פ"ב. וחידוש שלא העיר כן ברש"י הרב בעל ד"ס שם אות ש'] —. (א"ב פי' בל"ר [9]) נצי האילנות ולולבי' הגפן הנאכלים).

גמז = גְּמְזִין (جميز בל"ע, עיי"ע גם זו Sykomore) במגילת איכ' היו צריה לראש (א', ה') א"ל ומה חייליה [10]) א"ל דהוה אכיל חד גמזין וששים עליה מאה פירקין, פי' פירי הוא ודומה לתאנים, ובלש' ישמעאל קורין אותו גומיז. (א"ב גמזוז כתוב). * [אחי"ה אבל גי' של רבינו היותר טובה

---

[1]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה לנכון בכ"י פאריז וכ"ה ממש בסדר"ט לרה"ג שנעתק משם כל הפי', ובדפ"ו ובשדפ"ע אי' ועל אפיהן ואינם נושאים אותו אלא במדבר וט"ס הוא וגם נשמטו המלות ויש לו איתקא ועל פירוש זו המלה עיי"ע סגוס. ובסדר"ט לרה"ג אי' במדברות ו ב א ר ץ א ד ו ם. [2]) עכ"ל של רה"ג ז"ל בסדר"ט צד כ'. [3]) מכאן ראיה נצחת שמלת יבנו של מעלה מט"ס נולדה שהרי רבינו לא הביאה כאן שנית. [4]) כ"ה בכ"י רגמ"ה לב"ב שם. [5]) עיי"ע הקודם לזה. [6]) בנו"ג מַגְרוֹפְיָתֵיה, וכ"ה בע' גרף א'. [7]) ובציוני של דפ"ע בטעות, וכן נתפס בה בעל סד"ה ע' גמדא נ"ג ! אולם גם ביוחסין השלם צד קל"ו: מובא בשם הערוך בפ"ג דתמיד וצ"ל להגיה ב ס"ג דתמיד . נ ש ח ט. [8]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בפי' ר"ח לפסחי' צד צ"ה שמשם נעתק מלה במלה ומכנה רבינו נתן את ר"ח בשם גאון, והחי' לעווי בעמת"ל צד ש"מ הביא פי' רבינו זה בשם רה"ג וטעות הוא. [9]) gemmae. [10]) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה בנוסחאותינו.

וכן פירושו כי בנות שקמה נקראו כן בל״ע ולפי דעתי שם העיר גמזו (עיי״ע למעלה) נקרא על שם בנות שקמה שנוטעין שם הרבה. וגי׳ גמזוז נמצאה ג״כ בירו׳ מעש׳ שני פ״ב דנ״ג; ובמקומות אחרים בירו׳ בט״ס עיי״ע ארזן א׳ וט״ש. וקרוב לגי׳ רבינו אי׳ בתוספתא תרומות פ״ה החרובין וגמזיות וכ׳] —

גְּמַטְרִיָּא (= Landmesskunst, Geometrie γεωμετρία = Rechenkunst, Buchstaben-(rechnung; Buchstabenpermutation בספ״ג באבות (מי״ח) תקופות וגמטריאות פרפראות לחכמה. פי׳ במקום אחד כותבין א׳, במקום מאה כותבין ק׳. (א״ב בל״י ורו׳ פי׳ חכמת מדת הארץ וחז״ל קראו כן לחכמת החשבון אשר שֶׁניהן מיני חכמת הנדס ובידיעתה יוכל אדם להשיג חכמת התקופות ומהלך שמים והכר דברים אלו מכינים להבין חכמות אחרות לכן אפלטון מונע תלמידיו מחכמות אחרות בלי הקדמת השגת גמטריא והשבון וזה טעם פרפראות לחכמה. פי׳ בל״י עגולים כי החכמות נתונות כמרכז בתוך עגולות הגמטריא ואין זה מקום להאריך). *[אחי״ה ור״ב השכיל לפרש וראויים הדברים למי שאומרם וכן תמצא פי׳ יפה בתוי״ט לאבות שם וכתב אחרי שהביאו את הערוך וז״ל ונ״ל שהוא שם מושאל ולקוח מל״י שקוראים כן לחכמת המדידה והתשבורת וחכמינו השאילו השם לכל עניני החשבון ומספר עיי״ש היטב. ורב שמעון בר צמח דוראן כתב במגן אבות למשנה הנ״ל וגימטריאות הוא לחשוב האותיות וכן נקרא בל״ר חכמת החשבונות והשיעורים והיא חכמת ההנדסה גימטרי׳ וכ׳ ע״ש הדוגמאות, ובעל היוחסין (י׳ השלם צד מ״א.) בע׳ ר׳ אלעזר חסמא כתב וז״ל וזה ר׳ אלעזר היה תוכן ומספרי . . ובזה טעו קצת מהמפרשים שחשבו גימטריאות שהוא מדבר בענין פסוקים ודרשות כמו מנין רד״ו והדומה [1] וזה אינו אמת כי זה הוא גופה של תורה וקבלה . . אבל גימטריא חבירו מעיד עליו שהוא צריך לתקופות שאמר שהם הקפת השמים. וצריך חכמת הנדסה ושיעור ומדידה כמו שאמר עליהם התלמוד שיודעים לשער טיפים שבים והוא ל״י גימטריא. מיטריא הוא מדידה וגי הוא ארץ ר״ל מדידת הארץ כי מכאן ידעו שאר מדות השמים עכ״ל.

ודע שהושאל אצל חז״ל בהוראות שונות: א׳) חשבון ד״מ ירו׳ תרומ׳ פ״ה דמ״ג ע״ג עד שלמדנוהו מן חשבון גימטריא; ב׳) חשבון האותיות והוא כמו גוטריקון ברכו׳ ח׳. תוצאות בגמטריא הכי הוו, שבת י״: נא בגימטריא נ׳ וחד הוי, יומ׳ כ׳. השטן בגמטריא תלת מאה ושיתין וארבע הוי וכ׳, מכות כ״ג: תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי, ועיי׳ עוד דוגמאות שבת קמ״ט: יומ׳ ע״ו. תעני׳ י״ט: מגילי ט״ו: מ״ק י״ז. כ״ח. ב״ק צ״ב: סנהד׳ ק׳. הוריות י״א. נדה ל״ח: מסכ׳ סופרי׳ פט״ז. — ג׳) מין ממיני תמורות אותיות ד״מ באתב״ש עיי׳ סנהד׳ כ״ב. ויק״ר פכ״א. במד״ר פי״ג ועיי״ע אתב״ש וע׳ אטב״ח וע׳ אפרא. ובפסיקת׳ רבתי צד ע״ד: ובילק׳ ריש שמואל א׳ רמז ע״ז הגי׳ לשון גמטריקון הוא תוחו הוא אסף א״ת ח״ס ו״ף. — והקבוץ תקופות וגימטריאות אי׳ עוד בסוכ׳ כ״ח.] —

גָּמֵל = גִּימֶל (im Alphab. der dritte Buchstabe) בס״ג דפ׳ הקורא את המגלה עומד (מגילי כ״ה:) האי מאן דסני שרי לבזוייה בגימ״ל ושי״ן [2] פי׳ בע׳ סן. *[אחי״ה ובספר עיקרי התלמוד כ״י אשר ת״י הביא בעל המחבר ר׳ אברהם זכות בעל מחב׳ היוחסין פי׳ אחד בשם רב צמח גאון בן פלטוי עיי׳ באריכות במבוא ספ״ב אצלנו ושם יתר הדוגמאות] —

* גַּמְלָא (,γάμμα der dritte griech. Buchstabe ל׳ zugefügt) שקלי׳ פ״ג מ״ב אלפא ביטא גמלא אות שלישית של אלפאביטא יוני עיי״ע אלפא. ואות ל׳ נוספת לתשלום המ״ם הנשמטת.

גָּמָל (Kameel) בריש פ׳ הרואה (ברכו׳ נ״ד.) נפל עליה גמלא פרצא [3]. פי׳ גמל שהיה נושך. איתפרק ליה אשיתא (ברכו׳ שם) שנפל כותל אחד ועל להתם [4]. בפ׳ כיצד העדים בגמ׳ אין העדים זוממין עד שיזומו (מכות ה׳.) מהו דתימא ניחוש לגמלא פרחא קמ״ל. בחלק בענין בלעם (סנהד׳ ק״ו.) גמלא דאזל למיבעי קרני אודני דהוו ליה גזוהי מיניה [5]. בפ׳ החולץ בגמ׳ המחזיר גרושתו (יבמו׳ מ״ה.) גמלא במדי אקבא דקרא. *[אחי״ה כ״ה בכ״ו ו״ו ונ״ל שצ״ל רקדא. וכה״ג בנוסחאות. גמלא פרחא נקרא בל״י ורו׳ Dromas, δρομάς ובלא״ש Dromedar. פי׳ רב המרוצה והוא מהיר

[1]) ודוגמה זו הביא ג״כ בעל תוי״ט. [2]) הגי׳ דסני כ״ה ג״כ בכ״י ש״ס אבל בנו״ג דסנאי וכן הגי׳ שרי ליה של נוסחאות לי׳ בכ״י ל״ד עיי׳ ד״ס מגילי ס״ו: אות ע׳. [3]) בכ״י ו״ו אי אפריצא בכ״י ה״ב אפרצא, ובכ״י ו״ו ב׳ ובכ״י ש״ס א״פ ובב״נ אפרסא ובנו״ג פריצא. [4]) שתי מלות האחרונות הן פי׳ לתיבות על לגוה ובכ״י מ׳ לגויה. [5]) בכ״י ש״ס גזווה ובנו״ג גזיזין.

מאוד אשר לקלותו נראה שפורח. הגמלים המפוארים היו בארץ ערב ופרס יען כן מכונה בב"ק נ"ה. גמלא פרסא. גמלא טעייא. כתובי ס"ג. גמלים של ערביא. והמלה שגורה מאוד ברז"ל עיי' כלאי' ה', ד'; ט', א'; כלי' כ"ג, ב'; שבת י"ב. נ"א: נ"ד. ע"ז: קמ"ד: קנ"ד: קנ"ה: ב"מ ל"ח: יבמו' קט"ז. חולי' נ"ט. ע"ו. קכ"ב. מנחו' ל"ט: סנהד' ל"ז: ועוד משל המוני לפום גמלא שיחנא (כתובי ס"ז. ב"ר פי"ט, קהל"ר פ' כי ברב). והקבוץ גמלין, גמליא. ב"ר פל"ח בני גַּמְלַיָּא (והיחיד בן גמל בחולי' נ"ט.), ויק"ר פ"ד אבא יודן דגמלי, וירו' הוריו' פ"ג דמ"ח. אבא יהודה דגמלוי, פי' בעל גמלים הרבה. והתואר גַּמָּל, פי' מנהיג גמלים, עיי' עירובי' ל"ה. נ"ב; ירו' עירובי' פ"ג דמ"א. ירו' קידושי' פ"ג דס"ד. ופ"ד דס"ו ע"ג, ירו' ב"מ פ"י די"ב ע"ג והקבוץ גַּמָּלִין, קידוש' פ"ב. יומי י"א; ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב: ובערבי جمال ובסורי גַּמָּלָא, והשיירה של גמלים נקראת גַּמְלַת ב"ב ח'. סנהד' ק"א: או גַּמְלְתָא ב"ר פע"ה. ובל"ע جامل. ובירו' מ"ק פ"ג דפ"ב: פרה מַגַּמֶּלֶת, פי' שהולכת לפני הגמלים] —

גמל = גֻּמְלָא (Gemelli, Brücke, eig. die zwei gleichartigen (Bretter) בפ' הזורק בגמ' אם היה רקק מים (שבת ק"י:) האי מאן דזרק ונח אגודא דגמלא מיחייב. כפ"ק דמשקין בגמ' צדין את האישות (מ"ק ו' סע"ב) והוא דליכא גמלא והוא דליכא מ צ ר א [1]), פי' גשר של נסרים [2]). וכפ' לא יחפור בגמ' חנות [3]) (ב"ב כ"א.) ואי איכא גמלא לא ממטינן. ובס"ג דפ' ד' מיתות (סנהד' ס"ז:) כי מטא לאשקויי מיא פשר קם אגמלא דאוסקניתא [4]), פי' על לוחות של גשר קטן. * [אחי"ה וכן פירש"י לב"ב הנ"ל גמלא לוח קצרה, ולפי' רבינו למעלה גשר של נסרים מסכים פי' כ"י רגמ"ה לב"ב וז"ל גמלא גשר עשוי מנסר צר וכ', ולדעתי נגזרה המלה מל"ר הרשומה וענינה שני תאומים כלומר שני נסרים שוים שמשתמשים בהם לגשר ומזה הטעם נקרא גשר בל"י ζεῦγμα שנאצל מפעל ζεύγνυμι, פי' מחבר ומקשר יחד וגם מלת גשר נוכל לפותרה מפעל קשר. ודי בזה] —

גמל = גֻּמְלָא (Gespann, Paar = Gemelli) בר"ג דפ' מי שהפך (מ"ק י"א:) מריון דבי רב אבין [5]) ומר בריה דרב אחא בריה דרבא הוו להו גמלא בהדי הדדי, פי' צמד בקר. * [אחי"ה בנו"ג גמלא דתורא אבל בכ"י מ' לי' מלת תורא וכן לי' בהלכ' אבל לרי"ץ גיאת עמוד נ"א ושם מפורש גמלא: גשר ובלתי נכון הוא כי אינו מענין ערך הקודם כי אם זוג וצמד בל"ר הרשומ' וכפי' ר"ב]— (א"ב פי' בל"ר זוג וצמד).

* גַּמְלָא (Ortsname) בערכין ל"ב. בתוספת' מכות פ"ב. וירו' מכו' פ"ב דל"א ע"ד הוזכרה עיר גמלא וכמוכח משם היתה תכונתה בגליל. אבל לפי כן מתתיהו (מלחמו' פ"ד, א', א') היא במחוז גולן בעבר הירדן עיי' תה"א למהרי"ש צד ק"ג, ונייבויער גיאגר' צד ך"ם.

☞ גַּמְלָן (בל"ע قمل, جمول (gross, fett, stark משנת שביעית פ' עד אימתי חורשין בשדה הלבן (פ"ב מ"ח וכ"ה ירו' כלאי' פ"ג דכ"ח ע"ג) אפונים הגמלונים. מסכת שבת פ' במה אשה (ס"ו:) שומשמנא גמלנא [6]) ובע"ז פ' אין מעמידין (כ"ח:) חיפושתא גמלניתא, פי' בל"י קוראים לגדול מגלון). * [אחי"ה כונת ר"ב על ל"י μεγαλεῖον ולא הוצרכנו להפוך האותיות כי בל"ע הרשומ' פי' המלה שמן וגדול ועיי"ע אפנין ושם נסמן שינוי הנוסח. וכן בתוספת' כלאים פ"ב פולין הגמלונין. ולדעת בעל כ"כ נגזר' המלה מהשם גמל לכינוי של דברים גדולים וכן משמע מפי"מ לרמב"ם כלאי' פ"ג מ"ב וכן דעת הח' לעוור בעמת"ל צד שמ"א: והביא ראיה משבת י"ב. וסנהד' ס"ז: ושמ"ר ספ"י] —

* גַּמְלִיאֵל בר רבי א', רבן גמליאל בר' בן בנו של ר' יהודה נשיאה בן בנו של ר"ג בר' הראשון, גמליאל (גמלייל) זוגא, ר' גמליאל בר אינינא, ר' גמליאל בי רבי אלעאי, ר' גמליאל בי ר' ליאני, גמליאל (גמלייל) דקונתיה. כולם כבר מצאו מקומן וציון הזכרתם במבוא הירו' למהרז"ף דע"ב והלאה.

גֵּמָן = גֵּימוֹן (בל"י κημός (Maulkorb, בסוף במה בהמה (שבת נ"ד:) [אין] [7]) העגל יוצא בגימון, פי' תולין לוח בפיו שלא יוכל לשתות החלב. פ"א עץ קטן כמו עול: גמרא (שם) אמר רב הונא בר גירא, אמר ר' אלעזר מאי משמע דהאי גימון לישנא דמיכף הוא דכתיב (ישעי' נ"ח, ה') הלכוף כאגמון ראשו. (א"ב פי' קימון בל"י רסן ובגד נתון בפה בהמה וכל דבר קושר ומעכב). * [אחי"ה

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י וי"ו לי"ד ה"ב וכ"ה בדפ"ר וכ"ת בעי' מצר אי' אבל בשדפ"ע בט"ס מברא. [2]) וקרוב לזה פי' המיוחס לרש"י למ"ק ע"ש. [3]) כ"ה בכ"י וי"ו ולי"ד. [4]) עיי"ע אוסקניתא שינוי הנוסח שלנו. [5]) כ"ה בכ"י וי"ו אבל בדפ"ע בר אבין ובנו"ג מריון בריה דרבין. [6]) בנו"ג גמלא וכ"ה ביבמו' ע"ו. [7]) כצ"ל וכ"ה בעי' בר גירא.

והדין עם ר"ב רק צ"ל פי' קימוס בל"י וכ'. וז"ל ירו' שבת פ"ה ד"ז רע"ג אין העגל יוצא בגימון רב הונא אמר בר גירא רב חסדא אמר פינקסה וכ', נשמע מזה שפי' הראשון של ערוך תולי' לוח עולה בקנה אחד עם דעת רב חסדא כי פינקסה בל"י πίναξ לוח] —

גֶּמֶן = גֵּימוֹן (בל"י κημός geflochtener Korb, בפ' לולב הגזול (ל"ו:) אוגדין את לולביהן בגימוניות [1]) של זהב, פי' חוטין של זהב ועיקרו מלשון גמי. *[אחי"ה ואני אומר שהוא מל' גימון של ע' הקודם ומל"י גזרתו והוראתו סל ארוג ושרוג ורש"י ז"ל הוציאו ג"כ מגימון של ערך הקודם עם פירוש של ערוך וז"ל רש"י כ"י גימוניות חוטי זהב כפופין כגימון וסובבין האגודה וחבירו אין העגל יוצא בגימון על שם הלכוף כאגמון וכ', וכ"ה בר"ן שנגרר אחר רש"י עיי' ד"ס לסוכ' צד נ"ז. אות ו'. והח' לעווי ופראפעססאר פליישער רוצים לגזור המלה האחת מל"ע והשנית מל"פ והדוחק נראה לעין] —

גָּמָם, גמססית, גמיקון zur Heirat, Hochzeit) בל"י γαμικόν Gehöriges, Ehepakt, מפעל γαμίσκω) ב"ר פכ"ז [2]) ובויק"ר בסוף אחרי מות (פכ"ג) רב הונא בשם רב יוסף [3]) אמר דור המבול לא נמחו מן העולם עד שכתבו גמססיות לזכור ולבהמה [4]). ובילמדנו ס"פ בראשית (בתנחו' ל"י) אמר רב הונא בר אבין לא נתחתם גזר דינם של דור המבול עד שכתבו גמיסיקון לזכר ולבהמה [5]). ובפסיקתא דהחודש (צד נ"ב: ונ"ג. והובא בילק' בא רמז ק"צ ובילק' אסתר רמז אלף נ"ג) למלך שנשא נשים הרבה ולא כתב להן גמיקון [6]) כיון שנשא אשה בת גינוסים כתב לה גמיקון [7]), פי' כתובה ולש' יון הוא. *[אחי"ה וכתב הרב החכם ר' שלמה באבער בפסיק' שם הערה קע"ט בכ"י א"פ נאמר כתובות גמיקן ואחר נוסח' הכ"י הזה העתיק המעתיק אל הפסיק' רבתי כתובה גמיקין (כ"ה ברפ' פראג אבל בדפ' שקלאב וברעסלויא בטעות גהיקין) וברור שהמלה כתובות או כתובה היא תוספת המעתיק לפרש מלת גמיקין.. כי גמיקון היא המלה היונית γαμικόν ופתרונה שטר נשואין עכ"ל ועיקר הוראת המלה בל"י מה ששייך לנשואין והגי' גמססיות או גמסקון נגזר מפעל יוני γαμίσκω, וכן נמצא הנוסח בשמ"ר למה שאין ביניהם גמיסקין, ובר"פ מ"ז ובתנחומ' ואתחנן וכתב לה גמיסקום.. אלא עשה לך גמיסקום ולואי אתן בו ידי ועוד נ"ל כי גמיקין ל"ע جامكية הוא פי' מתנה ופרס ועיי' המעריך ע' אנן ג', (א"כ פי' בל"י נשואים).

גמע (schlürfen) תרגו' יעלעו (איוב ל"ט, ל') גמען אידמא). *[אחי"ה עיי"ע גם ה'.]

גמר = מְגֻמָּר (בל"ע مجمر, Räucherpfanne, Räucherwerk) בפ' כיצד מברכין (ברכו' מ"ב:) והוא אומר על המגמר אעפ"י שאין מביאין את המגמר אלא לאחר סעודה. ובביצ' פרק יו"ט (כ"ב: במשנ') ומניחין את המגמר ביו"ט. בפ"ק דשבת בגמ' אין שורין דיו (שבת י"ח.) ומניחין המגמר תחת הכלים ומתגמרין והולכין כל השבת [8]). ובס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ז,) ואין מניחין לא את המגמר ולא את הבשמים בבית האבל [9]). פי' מגמר בל' לעז סופומיא [10]). (א"ב תרג' מקטרת מר ולבונה (שה"ש ג', ו') מתְגַמרא מן קטורת בוסמין, ונקרא הקטרת מוגמר מפני שנתן ע"ג גחלים תרג' גחלי אש (תר"י אי לשמות כ"ז, ה') גומרא דאשא וגם נקרא מוגמר שכולו נגמר ונאכל. תרג' וכליל על מזבחך (דברי' ל"ג, י') וגמיר לרעוא על מדבחך). *[אחי"ה וראשון עיקר וכן בל"ם נקראו גחלים גמורתא וכן ברז"ל. חולי' י"א. דמנח גומרתא עלה, ושם צ"ג: גומרי, ירו' מעשר שני. פ"ה דנ"ו ע"ג כל גומרה דלא כויה בשעתה לא כויה, וכ"ה בירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג ושם כוויה. בב"ר פנ"א וילק' תהלי' רמז תרנ"ה

---

1) כ"ה לנכון בעה"ק וכ"ה בנוסחי. 2) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד והוא בפי כ"ו לפנינו וידוע כי מפרש' י"ז והלאה מספר הפרשיות אצל רבינו יתר על מספר אחד מפרשיות שלנו אי לזאת לא נכון בדפ"ע שמצויין כאן פכ"ו. 3) בויק"ר הגי' בשם ר' יוסי אבל בב"ר בשם ר' וחסר מלת יוסי. 4) כ"ה בכ"י ו"ו, ובכ"י ו"ו ב' ובדפ"ע ובב"ר גמומסיות ובכ"י ה"ב גמסיות ובכ"י ל"ד גמומסיקון ובויק"ר גומסיות ושם לזכר ולנקבה. 5) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ר, אבל בשדפ"ע ולנקבה. 6) כ"ה בכ"י ל"ד ובכ"י ו"ו א' וב' קמיקון, ובדפ"ע גמיסקין ובפסיקתא גמיקן ובילק' שם גמיקון. 7) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב וב"ר ופאריז, אבל בדפ"ע נשמט מתיבת גמיקון עד גמיקין. וכן אי' בפסיק' רק שם הגי' בת טובים בת גינוסים וכ'. 8) וכה"ג בבה"ג בר"ף ובר"אש ובספי התרומ' סי' ר"כ וכ"ה בכ"י ש"ס עיי' ד"ס שבת ט"ו. אבל בבה"ג תחת הכלים ערב שבת.. כל היום כולו. 9) כה"ג בראש וכן בכ"י ש"ס אבל לפנינו את המוגמ' ואת הבשמים ועוד הגי' אין מביאין. 10) כה"ג לנכון בדפ"ר, אבל בכ"י ו"ו וה"ב סוכפומיא וצ"ל סופומיא והוא בלאי"ט suffumigio פי' קטורת. והקבוץ ברכו' מ"ג. כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים, ודע שבכ"מ לפנינו הגי' מוגמר בוי"ו וב"ה בירו' ברכו' פ"ו ד"י ע"ג אבל גי' רבינו בלא וי"ו וכ"ה בירו' ביצ' פ"ב דס"א סע"ג היו מכניסין את המגמר במגופה ונוסח רבינו העיקר כי כן נכתבי המלה גם בל"ע הרשומ' ופתרונה מקטרת וכן מחתה עם הגחלים ולבונה, והפעל לגַמֵּר אי' בברכות נ"ג. ובביצה כ"ב:

ימטר על רשעים פחים: גומרין וכ' וכ"ה בל"ע جمرة, פי' גחלים ועוד פתרונה בל"ע מין שחין אבעבעות ובזה הענין ג"כ בירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד וירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד הדא גומרתא סכנה. והוא מורסא הנקראת בל"ר carbuncolus] —

גְּמַר lernen das mündliche Gesetz; גְּמָרָא) גמרא (das mündliche Gesetz, die Tradition גמור זמורתא תהא בגמ' דפ' ר"א אומר האורג (שבת ק"ו:) ובר"נ דפ' אלו קשרים (שם קי"ג רע"א) ובר"נ דפ' אין צדין (ביצ' כ"ד.) ובפ' אין מעמידין בגמ' חרס (ע"ז ל"ב:), פי' רב האי גמרא גמור זמורתא תהא, פי' אמר ליה רב יוסף אם תמצא לומר גמירי הא גמרת לך הלכה כמותו. ואי לא פליגי הא לא פליגי; *[אחי"ה ודע כי הגרי"ב בהפש"ב מציין כל מקומות שהובא מאמר הנ"ל וגם פירש"י בצדו שפירש גמרא גמור וכ', אמור השמועה בזמירה בעלמא בלא צורך ע"כ והך פירש"י הביא גם בעל פחד יצחק אות גמרא וסיים: ובערוך פי' בענין אחר, ובפי' כ"י פי' גמרא גמור כלומר קבלה היא בידו וראוי לגרוס אותה ותהיה בפה כמו השיר עכ"ל ולא ידעתי על מה אמר פחד יצחק כי מצא בפי' כ"י אם על כ"י רש"י או על כ"י ערוך כיון. וגם בחידושי המאירי לביצ' מצאתי פי' קרוב לפירש"י וז"ל שם גמרא גמור כלומ' וכי אין אנו צריכין להיות דברינו נאמרים במשקל ובדרך שיהא בו טעם ותהא משנתינו נשנית במקורה וכי יוצאין אנו ידי חובה במשנתינו כל זמן שנשנה אע"פ שלא נטעים את הדברים ויהא למוד הגמ' כמין זמר שאדם מזמר תמיד בינו לבין עצמו דברים שאין להם מקום אלא כמו שמזדמן בפיו ע"כ. וכל זה במח"כ רחוק ודוחק. והנה טרם אענה חלקי גם אני יש להעיר כמו שהעיר כבר הגרי"ב כי לפי' רה"ג לא היתה הגירסא א"ל גמרא גמור וכ', אלא ה"ג אמר ליה והיינו רב יוסף מאי נפקא לך מיניה גמרא גמור וכ', ובאמת בכ"י מ' לשבת ק"ו: לא גרס א"ל (אבל לשבת קי"ג: ובביצ' ובעירובי' ס', איתא גם בהכ"י כבדפוס) וא"כ כונת רה"ג בפירוש המאמר: גמרא כלומ' אם ידעת ושמעת שיש קבלה כי הלכה כרשב"ג אעפ"י שחולקים אחרים עליו, גמור: כלומ' היה שונה הלכה כמותו; זמורתא כלומ' אם ידעת ששיווי דעות כא; כמו בזמר שכל חלקי תנועות הקול עולים בהסכמה בסדר נאה ויפה, תהא: כלומ' כה תהיה ותעמוד וגם אתה עמוד בהסכמה זו, וזה מה שכתב ואי לא פליגי הא לא פליגי, ואני בעניי אמרתי פי' אחר כי מלת זמורתא או ל"ע زمرة אסיפת אנשים או לש' סורי' זמרותא, פי' קריצת עינים הוא, ושיעור המאמר רב יוסף השיב על קושית אביי: הלכה מכלל פליגי? וא"ל רב יוסף לאביי תלמידו: גמרא גמור פי' אם אתה שונה את השמועה בשם גמרא היינו קבלה אז זמורתא תהא, פי' תמצא השמועה אסיפת אנשים הסרים למשמעתה וכן הטעם אם נפרש ע"י קריצת עינים שזו ס' להסכמה לדבר אחד ודי לחכימא רמיזא ואכ"מ להאריך, רק לזאת הוצרכנו להעיר כי גמרא היא השמועה ע"י קבלה שקבלה התלמיד מפי רבו כמו שפירש"י לעירו' ל"ח: ד"ה רב גמרא גמר לה: מרביה וכ', ועיי' עוד רש"י לר"ה ד'. ד"ה ורבה בר לימא ולתעני' ב': ד"ה גמרא גמיר. גמרנא וסדרנא אנא, פסחי' ק"ה: פירש"י כך שמעתי בישיבה. ובזה הענין ג"כ חולי' מ"ה סע"ב תא אגמרך גמרה, פי' אוריך שמועה ששמעתי מרבותי. ועיי' עוד ערך הכא אח"ז. והרבה פעמים בזה הענין עיי' גמרא גמירי לה ברכו' נ"ד: פסחי' פ"ב: יומ' ע"א: נזיר ד': סנהד' מ"ז. נ"ג. מנחו' ס"ג. וממין זה הילכתא גמירי לה פסחי' י"ז: פ"א: ב"ק ג': שבועו' ל"ג. נזיר כ"א: חולי' ע"ב. ערכי' י"ט: וגמירי נופל ג"כ על דבר אגדה או מאמר מוסר אשר בא ע"י שלשלת הקבלה ד"מ פסחי' נ"ב: גמירי דאין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל ואין חיה שבגליל גדילה על פירות שביהודה ופירש"י גמירי: מסורת בידינו מאבותינו, ובירו' שביעי' פ"ט דל"ח ע"ד אי' תחת זה בלשון שיעורו לומר אין החיה שבהר גדילה בעמק וכ', סוכ' מ"ז רע"א גמירי דמאפר אתו ופירש"י למדתי מרבותי וכ', ע"ז ט'. גמירא דאברהם בההיא שעתא בר חמשין ותרתי הוה וכ' ע"ש התוספ' ותוספ' לשבת י': ד"ה ושל. ועיי' עוד הדוגמאות בברכו' כ"ט. נ"ח. שבת ק': ביצ' ז'. מגיל' ג'. יבמו' מ"ו: ע"ש התוספ' כתוב' י"ז. סוט' י'. ל"ד. גיטי' מ"ז. חולי' ס"ג: צ"א: סנהד' ל"ז: מ"ה. ב"ב קכ"ו סע"ב] —

גמר (=גְּמָרָא Tradition) בפ"ק דיומ' בגמ' ומקטיר את הקטרת (יומ' י"ד:) ובפ' אמר להם הממונה בגמ' הביאו לו את התמיד (שם ל"ג רע"א) אביי מסדר מערכה משמיה דגמרא, ובפ' הכונס צאן לדיר בס"ג השולח את הבעירה (ב"ק ס"א.) מאי ויסך אותם לה (ש"ב כ"ג, ט"ז) דאמרה משמיה דגמרא[1]

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד, פאריז וב"ר אבל בדפ"ע נשמט מתיבות משמיה דגמרא עד משמיה דגמרא.

פי' לא אמרה מפי חכם אלא סתם. * [אחי"ה ולפי שיעורו פירש"י ג"כ כרבינו וז"ל ביומ' י"ד: משמיה דגמרא דבר מקובל מכל בני הישיבה שקיבלו מרבותיהם ולדף ל"ג. פי' משמיה דגמרא: דכוליה ישיבה דרבנן דבי מדרשא עכ"ל והיינו סתם ולא מפי חכם אחד ורש"י הלך לשיטתו לפרש גמרא בענין קבלה עיי"ע הקודם לזה. ומן הדין שייך ערך הנוכחי לע' הקודם לזה אבל נפרד הוא בכל הדפוסים.— ודע כי בדפא"מ היטב העריך ערך זה תיכף אחר ערך הקודם אבל בדפוסי' הראשונים בטעות נדפס ערך גמר דר"ג בפ' האשה קודם לזה הערך והפרידו בין הדבקים] — (א"ב תרג' קח נא מפיו תורה (איוב כ"ב, כ"ב) גמר כדון מפומיה אורייתא).

גֹּמֶר (E. N. agadisch gedeutet; גְּמַר vollenden den Coitus) בר"ג דפ' האשה בפסחי' (פ"ז סע"א) וילך ויקח את גמר בת דבלים (הושע א', ג') גמר שהכל גומרין בה. (א"ב כאים עליה ומערין וגומרין) דבלים דבה רעה בת דבה רעה ד"א שהכל דשין בה כדבילה וכ'. * [אחי"ה ופי' "גומרין" כמו גמר ביאה (יבמו' נ"ה: סוטי' ט':) וכן הוא אומר בכריתות י': וי"א. עשה בהן את המערה כגומר, ושם גומר בשפחה חרופה, פי' גומר ביאה בשפחה חרופה, וכן כתוב בפירוש ביבמות שם ועיי"ע ער ג', ובירו' רפ"ח דנזיר היערתי אבל לא גמרתי. — והנה גי' רבינו גמר שהכל וכ', הוא כגי' כ"י א"פ וע"י אבל בנו"ג אמר רב שהכל גומרין בה ובילק' הושע רמז תקט"ו מאי גומר אמר רב שהכל וכ'.— בנו"ג ד"א על דרשה אחרת בפסחי' פ"ז רע"ב ע"ש והמאמר הנ"ל הובא בשם ר' יוחנן ובילק' נחלף הסדר וכ"ה בכ"י ב' מינכען עיי' ד"ס פסחי' צד קל"ג. ודע שבכל הערך לא חידש רבינו מאומה ודרכו הוא להביא שמות פרטיים בשביל המדרש הסובב והולך עליהם עיי' מבוא אצלינו פ"א] —

גְּמַר (Karbunkelstein, eig. sehr glühend, wie die Kohle) גומרא ושעריך לאבני אקדח (ישעי' נ"ד, י"ב) תרגומו לאבני גמר. * [אחי"ה התרג' פתר אקדח מלש' קדחי אש (ישעי' נ', י"א) וגמר מן גומרין פי' גחלים עיי"ע גמר א' וגמר הוא מין אבן טובה בוערת כלפידים והיא קרבונקל"א כמו שפירש"י נכון מאוד בפי' ישעי' שם ועיי' ג"כ הרד"ק שם ובשרשים שרש אבן וש' קדח]—

גְּמַר (Vollendung, Vollkommenheit) לבושי תכלת (יחזק' כ"ג, ו') תרג' לבושי גמר. פחות וסגנים [קרבים, כצ"ל] לבושי מכלול (שם פסוק י"ב) תרג' לבושי גמר. המה רכליך במכלולים (שם כ"ז, כ"ד) תרג' בגמר כל מיני תושבחתא. * [אחי"ה בנו"ג בגמר מיני כל וכ', ודע שהתרג' פותר תכלת בענין תַּכְלִית וכן מכלול יען כי כן העתיק גמר. והתואר גָמִיר העתקה של כ ל י ל, יחזק' ט"ז, י"ד. וכן בדרז"ל השם גְּמַר מורגל כמו גְּמַר דין (סנהד' ו':) גְּמַר מלאכה, ירו' פיא' פ"ו די"ט ע"ג, ירו' שבת פ"ט די"א ע"ד; גמַר ביאה עיי"ע גֹּמֶר, והתואר גָּמוּר ד"מ צדיק גמור כתוב' ק"ה. חולי' פ"ט. ועיי"ע גו ועוד הרבה] —

* גמרייה בירו' שבועו' פ"ג דל"ד: ט"ס תחת גמזייה עיי"ע ארזן א' ומ"ש. ובעל כ"כ בע' גמר הביא זה הירו' בטעות בנדרים ורוצה לקיים הגי' ופי' גומרייה בל"ע עיקרי הדקל. אמת הדבר שבל"ע جمار טעמו כן אבל המשך הענין בגמרא שם מראה באצבע שלא מן השם הוא זה.

* גמורקין ט"ס תחת גהורקין עיי"ע גהרק.

גְּמַשׁ (herabsinken, mit dem Kopf niedergebückt sein ar. غمس) בס"ג דפ' שני שעירי (יומ' ס"ז.) זמנין דגמיש ליה לרישיה ולאו אדעתיה פי' דכייף. * [אחי"ה וכן פירש"י יכוף ראשו תחת גופו כשיפול לאחוריו ולא יוכל לראות הלשון אם הלבין ע"כ מדבריו ולא יוכל לראות משמע דהיה מונח לפניו גי' כ"י ב' מ' דגמיש רישיה ולא חזי ליה עיי' ד"ס יומ' צד צ"ד: ופי' גמש בל"ע כופף ראשו במים לטבול ומזה בדרך כלל כופף. והח' לעווי מדמה גמש למלה ערבי' קמש قمس ששוה בענינה כמו גמש בערבי וכבר קדמו הרב בעל כ"כ. ולא הוצרכנו לזה אחרי אשר המלה גמש מסכימה לפירושנו היטב] —

גַּן = גַּנָּה (Garten; גַּנּוֹנִיתָא בל"ם Gemüsegarten kleiner Garten) בפ' עושין פסין (עירובי' כ"ג.) הגנה והקרפף שהוא ע' אמה ושירים על ע' אמה ושירים. ובר"ג דפ' בכל מערבין (שם כ"ח רע"ב) ברגנונייתא. ובפ' המוכר את הבית בגמ' רשב"ג אומ' המוכר את העיר (ב"ב ס"ח סע"א) מי סברת מאי שלחין באגי לא מאי שלחין גנונייתא דכתיב (שה"ש ד', י"ג) שלחיך פרדס רמונים. ובפ"ק דע"ז בגמ' ר' ישמעאל אומ' (ע"ז ז':) השבת מתעשר זרע וירק וזירין התם בדגנונייתא, פי' גן ממש. * [אחי"ה מל"ם גַּנָּה וְגִנָּה ובל"ע جنّة וכ"ה בל"ם גַּנְתָּא וכן בכ"ב נ"ד, גַּנְתָּא דבי רב, ירו' סנהד' ספ"ב ד"כ ע"ד כגנתה כן גננה, ובב"ר פ"פ לפום גנתא גננא, פי' כפי מה שהגן כן שומר הגן היינו גַּנָּן וכ"ה בל"ס, וכנ"ה הַגַּנָּן בויק"ר פ"ה,

והקבוץ כלי' פי"ז מ"א קופת הַגַּנָּנִים. פסחי' כ"ב. נמכרין לגננין לזבל. ירו' תרומה פי"א דמ"ח. ירק של גננין, פי' מוכרי ירק. ועוד במשקל גִּינָאָה שבת ק"י: חולי' ק"ה: והקבוץ בגיטי' י"ד: הנהו גִינָאֵי, תעני' כ': פייש להו לגינאי ובכ"י מ' ב' יתיר להו לגינאי, ובכ"י מ' א' יתיר לגַנָּאֵי, וכ"ה בע"י ובמנוה"מ עיי' ד"ס צד נ"ח שם. — ומן השם גנה נאצל בלישנא קלילא גנוניתא, פי' גן קטן, וכ"ה בל"ס, וכנ"ה בירו' סוף קידושי' דס"ו סע"ד אסור לדור בעיר שאין בה גינוניתא של ירק, וזה מה שפי' הרשב"ם לב"ב ס"ח. גינונייתא גנות הסמוכין לעיר וכו'. וכמו כן פי' כ"י ב"ב לרגמ"ה גינונייתא גנים דבתוך העיר ניגהו עכ"ל. ובע' נרקם גרם רבינו מברכו' מ"ג: נרקם דגינתא ובכ"י ק"ט דגַנְיָתָא. ובאו"ז הלכו' סעוד' סי' קע"ט ג"כ נרקום דגינתא אבל בנו"נ דגנוניתא ובכ"י מ' דגנוניא. ועיין של גנה וגנוניתה דוקא גן של ירק כמשמע מכל מקומות הנ"ל וכ"ה אומר בנדרי' נ"ג. ירקות גנה. ובכלאי' פ"ב מ"ב זרעוני גנה. ובויק"ר פט"ו גנת ירק. — ובצירוף עם מלת עדן הוא מקום אשר שם לנפשות הצדיקים תהיה עדנה ותתעדנה בטובו הגדול של אדון כל היצורים. והרבה מאמרי רז"ל דברו מזה במתק לשונם עיי' לדוגמא ברכו' ט"ז: כ"ח: ל"ד: עירובי' י"ט. פסחי' נ"ד. צ"ד. תעני' י'. ל"א. חגיג' ט"ו. סוט' כ"ב. ב"מ פ"ה: קי"ד: ב"ב ע"ה. סנהד' צ"ח. ק"ב. תמור' ט"ז. תמיד ל"ב: אבות פ"ה, כ"ג. ד"א זוט' פ"א. והפכו גיהנם עיי"ע גיא בֶּן הִנֹּם — ועוד גַּן כינוי לערות אשה. גן נעול (שהשיר ד', י"ב) נדרש במדרש שהש"ר שם ובפסיקתא ויהי בשלח צד פ"ג, גן נעול אלו הבתולות ובויק"ר פל"ב ובילק' בשלח רמז רכ"ו אי' בטעות גל נעול אלו הבתולות וצ"ל גן נעול כמו שהגיה כבר לנכון הרב החכם מוהר"ר שלמה באבער בפסיק' שם אות ס"ד ובילק' פנחס רמז תשע"ג חסר הסיום גל נעול אלו הבעולות ואית' רק גן נעול אלו הבתולות, במכילתא בא פרש' ה' ובמד' שוחר טוב מזמ' קכ"ב דורש ר' נתן גן נעול אלו הנשואות ע"ש היטב. שהש"ר שם גנתי נעולה והיא מתגניא, ב"ר פפ"ה שהיה חורש בגנות ומערה לאשפות עיי"ע אשף, פי' בועל בה ושופך זרעו ארצה, ובפדר"א ר"פ כ"א אשר בתוך הגן (בראשי ג', ג') תנא ר' זעירא אומ' . אין בתוך הגן אלא לשון נקייה מה שבתוך הגוף אשר בתוך הגן אשר בתוך האשה ואין גן אלא האשה שנמשלה לגן שנא' גן נעול אחותי כלה מה הגנה זו על כל מה שנזרעה הוא צומחות ומוציאה כך האשה הזאת כל מה שנזרעה הרה ויולדה ע"כ. וצריך למידע כי גם בל"י ורו' הוראת hortus, κῆπος היא גן ועוד ערות האשה ועוד במלת גן יש כאן נפילת לשון על לשון [illegible]. פי' אשה עיי"ע גן ה'. ואולי בחרו חז"ל לשון ערומים לרמוז גם על הוראת גני וְגנאי לשון. בזיון כנראה קצת מב"ר פפ"ה של מעלה. ועיי' עוד ע' גְּנָן] —

גַּן (= גְּנִי בל"ס גְּנָא (liegen, sich legen zu schlafen
כפ' חזקת הבתי' [בגמ'] ואלו דברים שאין להם חזקה (ב"ב נ"ח.) א"ל מאי קא עביד אברהם אבינו גני[1]) בכנפיה דשרה פי' שוכב. *[אחי"ה וכ"ה בל"ס, וכנ"ה סנהד' ק"ט: גני אפוריא. ושם: לא גנינא אפוריא, ושם פורייתא דהוו מגני עלה אורחיא. ושם אפעל עיי' בסמוך למטה. גיטי' ס"ח. רוי וגנא. שבת ס"ה. לא שביק להו גְנַיָאן גבי הדדי (שתי פעמים) ובכ"י הגי' גניין וכ"ה ברש"י שם. ובשבת קכ"ט. וניגני בשימשא. ושם דגני בשימשא. תעני' כ"א. גנא בההוא דיורא כ"ה בכ"י מ' ובכו"פ פמ"ז עיי' ד"ס תעני' צד ס'. ובנו"ג בת עיי"ע. ירו' תעני' פ"א דס"ד ע"ד כותלא דגנאו ביה, ושם דס"ט: דגניי ביה ובזה מפרש שמואל הדבור כותלו גוהה עיי"ע גה א' ושם חוינו דעתינו שפירושו כותל הנוטה וא"כ יפה פי' הירו' גוהה- ע"י גניי ביה, פי' הכותל ששוכב וישן על צדו הוא דהתירו לסתור ולבנות ולאפוקי אם יש לו בית לדור בו ורוצה לתקן בית אחר שלו. ושמואל בכונה משתמש בלישנא דגנאי, פי' נוטה ושוכב כעין כותל גוהה שנטוי וחשב ליפול ארצה. ואפעל בסנהד' הנ"ל ואוגניתיה גואי, ב"מ פ"ד: אוגנין בעיליתאי ושם אוגניתיה בעיליתא, פי' השכבתיו בעלייתו ובמ"ר פי"ח במ"ס אנגיתיה בערסיה וצ"ל אַגְנִיתֵיהּ] —(א"ב תחת צאלים ישכב (איוב מ', כ"א) תרג' תחות טלליא יגני[2]).

גַּן = גִּין (im Schutz, Partkl. wegen, weil) כפ' האשה שהלך בעלה למדינת הים בגמ' צריכה גט (יבמו' צ'.) יורשה ומטמא לה ואוכלת בגינו תרומה. על כן באה אלינו (בראשי מ"ב, כ"א) תרג' בגין דין. *[אחי"ה וכבר קדמתי פי' מלת היחס זו בע' בגין ע"ש ומ"ש] —

גַּן (=גְּנִי בל"ס וכן בל"ע جنا schmähen, schmählich
sein ; והשם גְּנוּת, גְּנַאי ובל"ס גּוּנְיָא Schmach,

[1]) בנו"ג גאני. [2]) ושכב בשלמתו (דברי' כ"ד, י"ג) תרי"י א', ויגני בגלופקריה.

(Schande בפ' ערבי פסחי' (פסחי' פ"י מ"ד דקט"ז.) מתחיל בגנות ומסיים בשבח. בר"ג דפ' שלשה שאכלו (ברכו' פ"ה סע"ב) העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח והתניא הרי זה מגונה, פי' ר"ח אוקימנא בשאר ברכות אבל בבונה ירושלים וכיוצא בהן שהן סוף ברכות הרי זה משובח. ומפרש בתלמוד ארץ ישראל (ירו' ברכו' פ"ה מ"ה ד"ם סע"ד) כאן לכתחלה כאן לבסוף[1]) ורב אשי דהוה בתראה הוה עונה אמן דבונה ירושלים בלחישה כי היכא דלא לימרו סליקא ברכת מזון ואתי לזלזולי בברכות הטוב והמטיב ש"מ דמשום שהיא ברכה אחרונה וכיוצא בה כל ברכה אחרונה עונין אחריה אמן. * [אחי"ה פי' זה דר"ח עם תוספ' ביאור הובא ברא"ש ובאו"ז הנ"ל וכן הובא בתוספות רא"ש הודפס בספר ברכה משלשת צד ל' והלאה, ובתוספ' רבי יהודה החסיד ג"כ בספר הגיל צד ל"ב והלאה ועיי' עוד תוספות ברכו' מ"ה: ד"ה הא בבונה, פי' גני בל"ס כמו בוז ובזה בל"ס וקרוב לטעם זה בל"ע גנא, פי' חושד בדבר מכוער וכנ"ה כמה פעמים בדרז"ל, הפעל עיי' ברכו' ל"ג: נדה י"ז. הרי זה מגונה, שבת ס"ה. מידי דמיגנֵיא ביה, ושם ק"מ: אתי למיגניא, קידושי' מ"א. שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, סנה' צ"ב: ביקש לגנות כל שירות וכ', ושם מגנין את החמה וכ', גיטי' נ"ח: מגנין את הפה, הגיג' ט"ו: מתגנין בה, ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג דלא יהון מתגנו בי. והשם גנאי או גניתא עיי' ברכו' ל"ג: (ילק' עקב רמז תתנ"ו) והלא גנאי הוא לו, מ"ג: ו' דברים גנאי לת"ח, יומ' ל"ח. ואלו לגנאי וכ', מגיל' ט"ו, וכל שפרט לך הכתוב באחד מהן לגנאי, כ"ה: כל הכתובים בתורה לגנאי קורין לשבח וכ', שקלי' ט', והביטו אחרי משה חד אמר לשבח וחד אמ' לגנאי, סנה' צ"ד, גנאי לחזקי' וסייעתו וכ', ע"ז ט"ו, לכנות להם לשם גנאי וכ', ירו' קידושי' פ"א דנ"ט ע"ד גנאי לו גנאי למשפחתו, ירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ג גניין של ישראל, ויק"ר קלספל"ב גנאי לאמו גנאי לו גנאי למשפחתו גנאי לשבטו. — והשם: פסחי' קט"ו, מתחיל בגנות, מגיל' י"ג, מגנותו של אותו רשע למדנו שבחו וכ', סוט' ל"ב: אדם אומר שבחו בקול נמוך וגנותו בקול רם, ל"ה, סברי בגנותיה קא משתעי, סנהד' צ"ג: משתעי קרא בגנותא דצדיקא וכ', שסיפר בגנותן של ראשונים, בכורו' מ"ה, מ"ס בגנותיה משתעי ומר סבר בשבחיה, ערכי' ט"ז, מתוך שבחו בא לידי גנותו, שמ"ר רפט"ז שמעתם שבחו של הקב"ה באו ושמעו גנותה של ע"ז וכ' ע"ש] — (א"ב תרג' בפסוק בימים ההם כשבת (תרג' שני ב', א') שבח לחורין גנאי למסכנין, ופי' מלה זו בל"י פעמים דבר משובח ופעמים הפכו דבר מכוער). * [אחי"ה נ"ל שכונת ר"ב על ל"י γάνωμα וטעות היא. שאין גזעו מל"י, כי אם מל"ס וכן מורה התואר גנאו; בב"ק צ"ב: מילתא דגנאה דאית בך קדים אמרה ובל"ע ענינו פשע ועיי"ע גנאך] —

גִּין, = גיני, גינייא (פי' בל"י γυνή פי' אשה) בב"ר (פ"ח ופל"א) כבר פירשנו בע' אנתרופי.

גַּן = גִינַי בל"ע جنى، جن (dämonisch, wild גיניי גיניי בגמ' דבני מערבא במסכת דמאי פ"ק (ירו' דמאי פ"א דכ"ב רע"א), פי' נהר נהר. * [אחי"ה זה הערך אי' רק בכ"י פאריז; ולדעתי הוא כינוי לנהר וטעמו בל"ע שד ומוחזק משדים וכינוי זה עולה יפה לרדיפת מימי הנהר הקטן הזה והראיה ממקומות הבא זכרונו בירו' ובבלי, בירו' שם אי' במעשה דפנחס בן יאיר: הוה אזיל לבית וועד והוה גיניי גביר א"ל גיניי גיניי מה את מנע לי מבית וועדא. ובירו' שקלים פ"ז ד"נ ע"ג גינאי שטף זיקין, ובחולי' ז', פגע ביה (בר"פ בן יאיר) בגינאי נהרא א"ל גינאי חלוק לי מימך וכ', וז"ל של מהרי"ש בספר תבואות הארץ (צד ל"ב:) שם נחל קטן סמוך לדשינ"ין (עין גנים) ובימות הגשמים יתרחב הרבה וכדומה שמעשה רפב"י היה סמוך לפסח שנשא אחד חיטי לפסחא ובזמן ההוא יתרחב לפעמים עד שאי אפשר לעבור ע"כ] —

גַּן = גְּנוּנְיָא (בל"י κοινωνία Zusammenkunft, (freundschaftl. Umgang בילמדנו והיה עקב תשמעון (בתנחו' ל"י) פרש' ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך: היושבת בגנים (שה"ש ח', י"ג) חברים כשם שחברין יושבין גנוניות גנוניות ועוסקים בתורה אני יורד אצלם ואני מקשיב לקולם ושומע שנאמ' (שה"ש שם) לקולך השמיעיני. * [אחי"ה ואין אצלי ספק שדורש גנים ע"י גנוניא והוא ל"י הרשום', פי' קבוץ וחברת אוהבים ובשהש"ר פי' היושבת אפס קצהו תראה מהמדרש וז"ל: היושבת בגנים כשאתם קורין חברים אני ופמליא שלי מקשיבים לקולך השמיעני אבל וכ', ותיבות זרות שהביא רבינו מילמדנו נשמטו בשהש"ר מחסרון ידיעת הסופר המעתיק] —

[1]) הדע שה"ל הירו' שם: אית תניי תני הרי זה בור ואית תניי תני ה"ז הכם א"ר חסרא מאן דמר הרי זה חכם בעונת בסוף ומן דמר ה"ז בור בעונה על ברכה וברכה וכן הביא הרא"ש פרק ז' דברכו' סי' י' ובאו"ז הלכות סעודה סי' ק"צ ובאבודרהם בראש הספר. השער ג' צד ז' עמוד ד'.

☜ גנאך (בל"ע جناح Vergehen, Verbrechen) תרג' הזובחים [צ"ל זובחים] בגנות (ישעי' ס"ה, ג') דדבחין בגינאך טעוותא, והמטהרים אל הגנות (שם ס"ו, י"ז) ודמדבחין לגינאך טעוותא). * [אחי"ה בעל המתורגמן הביא גם הוא זו הגי' (ופליאה שגם הוא ציין הזובחים ובמקרא אי' זובחים) אבל בנו"ג גִּינָן, ובעבור שלא מצא רמ"ל גי' גינאך על כן לא הביא גינאך של הוספת ר"ב בע' בפני עצמו רק כוללו עם ע' גן א' וזה בלתי נכון כי בודאי גי' הישנה היא גינאך ונ"ל שצ"ל גונאך והוא ממש ל"ע הרשום', פי' זדון עברה ופשע ודרש בגנות מלשון גנות מפעל גני שענינו בל"ע חָטָא וּפָשַׁע, עיי"ע גן ד'. וכפי' הזה בפתרון התרג' פירש"י זובחים בגנות: מעמידים עכו"ם בגנותיהן ועיי' עוד לס"ו, י"ז] —

גָּנַב (stehlen) בתעניות בפ' שלשה פרקים (פ"ד מ"א דף כ"ו.) ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות, פי' (בגמ' כ"ח.) גונבי עלי גונבי דעת יושבי פרדסאות[1]) באומרם להם כי התאנים הבכורות הללו אנו הולכין לכתוש אותן במכתש שלפנינו בעלי שעל כתפינו לעשותן קציעות של דבילה. פי' עלי יד המכתש כדכתיב (משלי כ"ז, כ"ב) אם תכתש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי. * [אחי"ה ובהשאילה בצירוף מלת דעת, פי' כמו בל"י κλέπτω νοόν מַטעה ד"מ בב"ר ספכ"ב גונב דעת העליונה, פי' כמעלים וכמכסה דעת העליונה ממנו והוא כופר בידיעת אל ולא נתכנו עלילות. ועל מי שמושך לבו של חבירו ומטעהו עליו נאמר גונב דעת הבריות חולי' צ"ד. שבועו' ל"ט. תוספתא דב"ק פ"ז (וקרוב לזה ב"מ פ"ד מ"ב גונב את העין) והשם גניבות דעת, ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ד. והשם גַּנָּב ולנקבה: בב"ר פצ"ב ותנחום' ס"פ מקץ גַּנָּבָא בַּר גַּנַּבְתָּא] —

גנב (מל"ע جنابة זרע איש, או כמו דוּנְבָא בל"ע ذنب, פי' זנב Schweif) בריש גמ' דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) מ"ט גמלא זוטרא גנובתיה מ"ט תורא אריכא גנובתיה. ובפ' אלו מגלחין בהלכה ראשונה (מ"ק י"ז סע"א) אמר רב יוסף שדי שמתא אגנובתא דכלבא והיא דידה עבדא. ובפ' אלו טרפות בגמ' סימן היה (חולי' ס'.) שור כרסתן פרסתן, רב רישיה, רבא גנובתיה רבא פסיעתיה[2]) וחילופיהן בחמרא[3]) נפקא מיניה למקח וממכר. ובר"ג דפ' אותו ואת בנו (שם ע"ט.) רבן אודניה וזוטרא גנובתיה בר חמרא, זוטרן אודניה ורבא גנובתיה בר סוסיא[4]), פי' זנב. יחפוץ זנבו (איוב מ', ט"ז) תרג' כאיף גנובתיה. * [אחי"ה בנו"ג כפין דונביה ובאמת נרדף עם גנובתא, או י"ל שהוא ל"ע והוראתו זרע היוצא מאבר המוליד ומזה גם בהשאילה אבר עצמו. וכנה"מ במ"ק י"ז. איתלי ביה נורא בגנובתיה] —

* גְּנִיבָא (E. N.) בזמן רב היה שהיה הולך אצלו לביתו כדאית' בברכו' כ"ז. רב איקלע לבי גניבא, ושם כ"ה. גניבא משמיה דרב אמר וכ', ועיי' עוד ע"ז ל"ו: חולי' מ"ד. נ': גיטי' ז'. נתנו גניבא בקולר ושם ס"ה: שיצא גניבא לקולר ליהרג במלכות וכ', ובירו' גיטי' פ"ו דמ"ח: כהדין גניבה אתאפק למקטלא. וכן הוזכר גניבא בגיטי' ל"א: ס"ב. ובקהל"ר בפסוק כאשר יצא ע"ש משל דשועל.

גִּנְבַּר (לדעת רבינו העתקתו Inguer ולדעת ר"ב מל"ר juniperus Wachholder בל"ר אמצ' ginibrera) בפ' המגרש את אשתו בגמ' גופו של גט שחרור (גיטי' פ"ו.) מאי אסותיה אמר אביי גינבַרא[5]) ומרתכא וכבריתא, פי' זנגביל[6]) ובל' לעז זינזיברי[7]). (א"ב פי' יונברא בל"ר מין אילן אשר עליהו לא יבול ולקליפתה ריח טוב והיא נבקעת מעצמה ונוטף שרף ריחו טוב אשר לו וגם לגרעיני האילן יש סגולות ברפואה). * [אחי"ה וכדעת ר"ב פירשו גם מהר"ם די לונזאנו במעריך וכ"כ בע' גִּנִיבְרָא, אבל פירש"י כערוך, ובל"ר האמצעי gingiber ולדעתי הוא ל"י κιννάβαρι = Zinobererz אשר ממנו נעשה כסף חי ועוד מרתכא מעורב בו] —

גִּבְג גַּבְיַגִי (בל"י κυνηγός קניגי = Jäger) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני חיה (חולי' ס':) וכי משה רבינו גניגי היה או בליסטורי היה ככר

[1]) וכה"ג במ"ק כ"ח: בב"ב קכ"א: וגיטי' פ"ח. ובילקי' משלי תתקמ"ו וכ"ה בכ"י מ' תעני' כ"ח ול': עיי' ד"ס שם צד פ"ו. וצ"ד. אבל בתוספתא תעני' פ"ג ובירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד הגי' פרסדאות וכ"ה בע"י הראשון ובנו"ג בתעני' פרוזדאות ובעי' פרזדאות ובע' פרוזדור הביא רבינו גי' פרוזדאות ופרסדאות וזהו העיקר כי המלה ל"ר הוא praesidiarii פי' שומרי הדרכים מאנשי הצבא נצבים בעיר לשמור הדרך עיי' במוסף הערוך ע' פרזדאות. [2]) כ"ה לנכון בדפ"ר בנוסחי חסרו ב' תיבות האחרונות. [3]) ובעי' כרס אי' פירשו רבינו ע"ש. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובשרפ"ע חסרה שורה שלימה, ובנו"ג רברבן. [5]) כ"ה לנכון בעי' כבר, ב', ובדפ"ע בכאן בט"ס גונברא. [6]) כ"ה בל"ע زنجبيل. [7]) בל"י ζιγγίβερις ובלאי"ט zinzibo zenzero ועיי"ע זנגביל.

פירשנו בע' בלסטר. ספר[1]) אחר קניגי והנם בע' ק'.

☞ גנגידיון (eine Mohrrübenart von bitter- herbem Geschmack, γιγγίδιον, gingidion) ירו' דפסחי' בפ' כל שעה (פ"ב דכ"ט ע"ג) ובתמכא גנגידיון, פי' בל"י ורומי' מין ירק גדל בסוריא הוא מר ושרשו מר ונאכל חי מבושל וכבוש). *[אחי"ה עיי' דיאסקארידים ב', פקס"ז ופליניאום ס"כ, פמ"ז] —

גנגיליון ס"א גלגיליון וכבר פירשנו במקומו[2])

גַּנְגַּן (Tasche, Sack) בכל כלי עץ שנחלק פי"ו בכלים (כ"ז) ורביעית של אלית וגנוגנת העני, פי' תרמילו של עני. *[אחי"ה וכן פי' הר"ש ורע"ב מבלי שהזכירו את רבינו, ורמב"ם פי' מלש' גנון והציל ע"ש. ורה"ג לא פי' כלום. ודע שבל"פ ג נ ג غنج מורה: שק. בנו"ג גנוגנות. ובפיה"מ לרמב"ם ור"ש גנגנית] —

גּנְד = גּוּנְדָּא (בל"ר אמצ' candys, בל"י κάνδυς ein med.-pers. Oberkleid) בפ' כל כתבי הקדש בגמ' מצילין מזון ג' סעודות (שבת קי"ט.) רב ענן לבש גונדא. ובס"ג דפ' היה נוטל את (המחתה) [וצ"ל מנחתה] (סוטי כ"ב:) אמר רב נחמן בר יצחק דמטמרא [מטמרא] ודמגליא מגליא בי דינא רבא ליפרע מהני דחפו גונדי האומרי' קרב אליך אל תגע בי כי קדשתיך (ישעי' ס"ה הי' ציון של פסוק חסר בנוסחאות), פי' ב ג ד י ם ש ח ו ר י ם. *[אחי"ה וכן פירש"י לשבת הנ"ל לבוש גונדא כלי שחור וכן הובא באו"ז הלכ' ערב השבת סי' י"ח ס"ק ב' בשם רש"י. ובאו"ז הגי' גוברא והוגה גונדא ונ"ל שעיקר הגי' היה לו גונרא וכ"ה ברא"ש דפ"ו וכ"ה בע' חף ה' לכ"י ו"ו א' אבל גי' מוטעת היא והעיקר גונדא וענינו מין מלבוש פרסי-ומלבוש יקר היה שמתכסין בו שרים, ובזה עולה יפה דרוש בסנהד' כ': גיטי' ס"ח: לבסוף לא מלך (שלמה המלך) אלא על מקלו שנאמ' וזה היה חלקי מכל עמלי חד אמר מקלו וחד אמר ג ו נ ד ו ע"כ, פי' ט ל י ת י פ ה נשארה לשלמה ממלכותו ונ"ל שדורש חלקי מלשון חלוק. אבל בע' קד ג' הביא רבינו שני הציונים (ועוד ויק"ר פ"כ ולפנינו לי') מגיטי' וסנה' הנ"ל וגרס . . חד אמר ק ו ד ו ופירשו קערה של חרס . . כמו מקידה של חרש וכל זה נלקח מפי' רה"ג לסד"ט כלי' ט"ז, א' ע"ש והובא כבר מרש"י לסנה' וגיטי' שם בשם רה"ג. ולפי פי' זה קודו הוא ל"פ كدو; كندو כלי כמין קערה או צלוחית. ולגי' קודו מצאתי און לי מקהל"ר פ"ב ו' פ' וכל אשר שאלו וזה היה חלקי וגו' מ"ד ק ו ד י א מ"ד קשרתי וכן בקהל"ר פ"ט, ז' פ' שבתי וראה: מ"ד ק ו ד י ה ומ"ד קניה ומ"ד קשרתיה ובתנחום' אחרי מות י"א קנה בידו וי"א ק ו ד ו וי"א קו שררתיה ונ"ל שצ"ל במלה אחת קושרתיה ועיי' עוד ע' קשר ב' ומ"ש על כל פנים נראה בעליל כי נתאמת גי' רבינו בע' קד ג', ובע' חף ה' פי' רבינו ציון של סוט' הנ"ל חייפי גונדי וז"ל "בזה הפי' משמע גונדי כמו גודא" (כ"ה בדפ"ר) וזה עולה יפה עם פירוש קוזאי עיי"ע פרוש ולפי פי' זה יפה עולה גי' רי"ף כ"י ומנוה"מ שהובאה בד"ס שבת צד קל"ד. וגרסו גודנא] —

גְּנְד = גּוּנְדָּא (בל"י החדשי' γοῦνδαι מל"ע جند Heer, Schaar) בס"ג דפ' ד' נדרי' (ל"ב.) ואיבעית אימ' גונדא דחימה. ובפ' אלו טרפות בגמ' סימני חיה (חולי' ס'.) לא מצית צבתת ליה משום דנפישי גונדי. (א"ב חילוותא כתיב). *[אחי"ה בנו"ג בעינא דאיצבית ליה נהמא לאלהיכו א"ל לא מצית אמאי נפישי חילוותיה, ותחלת המאמר הובא' בשינוי קצת בע' צבת ב'] — ובהגדה בפ' השוכר את הפועלי' (ב"מ פ"ו.) נשב זיקא ואוויש ביני קני סבר גונדא דפרשי הוא. ובפ"ק דע"ז בגמ' יום גינוסיא (י"א.) אונקלס בר קלונימוס[3]) איגייר שדר קיסר גונדא דפרשי אבתריה[4]). ובגיטי' בהגדת הנזיקין (נ"ז.) יומא חד הוה חליף גונדא דרומאי, פי' חיל וכן בלש' ערבי ג ו נ ד. *[אחי"ה וכ"ה באמת ובכ"י ב"ר בט"ס גונדר ובדפ"ר חסר מן וכן עד גמירא. וכנ"ה בברכו' נ"ח. ועיי' ילק' מ"א י"ח רמז רי"ט חלף גונדא קמייתא . . חלף גונדא תניינא וכ', ופירש"י גונדא כת אבל בשאר מקומות יותר טוב פי' גדוד וזה ממש כפי' הערוך, וכבר מלתי אמורה כמה פעמים, כי בפירוש לברכות עדיין לא השתמש רש"י בערוך. — ב"ר פל"א ערקין הוינן מן קומי גונדא וגי' רבינו עיי' בע' בטט ב'] —

גְּנְדַל (גלדן = גרדן בל"פ گردن, گردانیدن um-gekehrt, verkehrt) בפ' המגרש את אשתו בגמ' שני גיטין (גיטי' פ"ז:) ותנא דידן דילמא גונדלית חתים, פי' גונדלית בשמאל הרוצה לכתוב ראובן מתחיל מן השמאל ומהלך אל הימין וכותב נ ב ו א ר הנה ראובן נקרא גונדלית וכן בכתב יוני אם מתחיל מן הימין וכותב והולך בשמאל בכתב

[1]) כ"ה לנכון בדפ"א אבל בדפ"ו בט"ס פירוש. [2]) עיי"ע גלגל טי. [3]) בדפ"ר קלוניקס. [4]) בנוי"ג גונדא דרומאי אבתריה. . הדר שדר גונדא דרומאי אחרינא.

יונית בימ"א אלפ"א[1]) הנה ראובן שניהן נקראו גונדלית וחיישינן דילמא היונים התחילו מן הימין כמדומין שישלימו חתימותן בראשון ונמשך כתיבתן עד השמאל או העברים התחילו מהופך מן השמאל וכולן אחר התחלת שם העדים הולכין לפיכך את שהעדים נקראים עמו לבדו הוא כשר וזה פי' גונדלית בין בזה ובין בזה. זה פי' ר"ח ז"ל. פ"א של גאונים גונדלית חתמו דאקיפו סהדותם סחור סחור לקמא כדת משה וישראל ואשתכח דכולהו אקמא כתיבי משום הכי קאמר כשר וכתרא פסול. פ"א לגאון אחר[2]) וששאלתם גונדלית במקומנו קורין ש מ א ל גונדלית והמשמאיל בשמאל קורין אותו ג ו נ ד ל י א[3]) דילמא איטר גונדלית חתם שמא בשמאל חתם. *[אחי"ה המלה קשה הבנה היא ונלאתי לפתרה ואם כדברי רבינו הוא פי' המלה ב ה פ ך וכן כתב הרשב"א בחידושי גיטין דלמא גונדלית כלומר בהפך ע"כ. ולדעתי אז גונדל בהפך האותיות גלדן = גרדן ל"פ הוא וטעמו מהפך (ועיי"ע הבא אח"ז). כי מ"ש רבינו בשם הגאונים וכ"ה גם ברש"י בשם הגאונים כי גונדלית משמע איטר יד או שמאל לא הוברר לי באיזה לשון עניָנו כן כי בל"ע נקרא שמאל يسار וכ"ה בל"פ ועוד בל"פ איטר יד נקרא چپ ועוד יד שמאלית נקרא לדעת קצת برانكر ובל"פ הישנה נקרא havya. אבל בענין פ"א של גאונים כי גונדלית פי' בהקפת סחור סחור היטב נוכל לפרשו מל"פ كَرْدُون, פי' הקפה סביב סביב וגם כאן מוכרחים להפוך האותיות או י"ל שהוא ל"פ ממש كندلو, פי' מקובץ זה סביב זה. ואם נעזוב פירוש של הערוך אז נוכל לגזור גונדלית מל"פ كندواله = קנדולה והוא בלי צורה, משונה בצורתה וזה עולה יפה עם פירש"י בשם הגאונים שכתבו בזה"ל אדם המשתמש ביד השמאלית קורין לו במקומנו גונדליא לפי שהמשנה מסדר המשתמשין ע"כ] —

גַּנְדַּר (= גרדן מל"פ كَرْدُن (drehen, wälzen בפ' רא"א תולין בגמ' הקש (שבת קמ"א.) ובר"ג דפ' שואל אדם מחברו (שם קמ"ח:) ובביצה בר"ג דפ' המביא כדי יין (ל'.) לא ליתיב איניש אפומא דליחיא[4]) דלמא מגנדר ליה חפץ. ובר"ג דמסכ' תמיד (כ"ז.) אמר רב משרשיא ש"מ ת פ י ל י ן[5]) מן הצד שפיר דמי ולא חיישינן דלמא מגנדר נפל עלייהו[6]). ובס"ג דפ' המניח את הכד (ב"ק ל"ה רע"א) וקא בענן מיקלייה ואיגנדורי בקיטמיה[7]). ובפ' שור שנגח את הפרה בסוף הלכה החופר בור (ב"ק נ"א) מתניתא דאיגנדר איגנדורי לבור[8]). ובפ' אין מעמידין בגמ' אין מתרפאין מהן (ע"ז כ"ח סע"א) גיתי עינבתא[9]) בת מינה ונגנדר עלה. ובס"ג דפ"ק דיבמות (י"ז.) היינו דאמרי אינשי קבא רבא וקבא זוטא מיגנדר ואזיל לשאול. ובר"ג דפ' הזורק גט לאשתו (גיטי' ע"ז:) ההוא גברא דזרק לה גיטא לדביתהו הוה קיימא בחצר איגנדר גיטא[10]) ונפל לפיסלא. פי' נ ת ג ל ג ל הגט ונפל בפסל היוצא והבולט מן הכותל כדגרסינן (סוכ' י"ד: ח"ט. ועיי"ע פסל ב') פסל היוצא מן הסוכה ואמרינן (שם י"ח.) נסר ופסל מהאי גיסא. וניגדריה ס' זימני ברפואות דמי שאחזו (גיטי' סימ קל"ס ע"ב). *אחטה וגי' ס' זימני אי' כהוגן בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה בדפ"ר וכ"ה בע' מטח אבל בכ"י ה"ב חסר ס' ובדפ"ע אי' ז' זימני, וגי' וניגדריה אי' ג"כ בנוסחאות ובכ"י ק"ט בע' מטח אי' וניגנדריה וכ"ה ברש"י גיטי' ולגנדריה אבל בדפ"ע ע' מטה בט"ס וניגרריה. ודע שפי' רבינו וכ"ה ממש פירש"י בכל המקומות הנ"ל טעם גנדר כמו גלגל ולפע"ד הוא מל"פ הרשומ' בהפוך האותיות כי גרדן ממש פתרונו גלגל ועיי' עוד ע' הקודם לזה. אבל בל"ס החדשה אי' ג"כ גנדר, פי' גלגל עיי' הה' לעווי בעמת"ל אבל מה שהביא שם ציון מתעני' כ"ג: קא מגנדרא עלי לא כאן מקומו כי אם בע' גדר א' ע"ש ומ"ש] — (א"ב תרג' וגללו את האבן (בראשי' כ"ט, ח') ויגנדרון את אבנא[11]))

* גּוּנְדְּרָא בל"פ كندروش בל"ע كندرة hügelige (felsige Erde ב"מ פ'. דוכתא דמחזקא גונדרי, פי' מקום שמעלה הר וטרשין וכן פי' המלה בל"ע ופ' כמו שהגהתי כבר בע' בגרונדי. ודע שני' גרונדי מצאתי ג"כ בשט"מ לב"מ הנ"ל וז"ל שם בשם הראב"ד ארעא דמחזקא בגרונדי תרוייהו משלמי גרונדי כמו גריד והוא קרקע שמצויים בו סלעים קטנים שמעכבים המחרישה וכ', ובחידושי הריטב"א לב"מ מצאתי כתוב וז"ל וארעא דמחזקי בגוונדי וטעות נראה לעינים הוא

---

1) בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ניבוטא או אלפא. 2) והובא בשערי צדק סי' י"ב. 3) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו. 4) כ"ה לנכון בכ"י ע' אבל בדפ"ע בט"ס בריחיא. 5) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א', ב' ול"ד אבל בדפ"ע בט"ס א פ י ל ו ובכ"י ה"ב הפלי וצ"ל תפילי. 6) בנו"ג אמר ר ב פ פ א וכ' ש ר י י ן ולא חיישינן וכ'. 7) בנו"ג וקא בעי למקלייה ואיגנדר בקוטמא. 8) בנו"ג מתני' דאיגנדר לבור. 9) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ודפ"ר ודפ"א וכ"ה בע' ענב ג' ע"ש אבל בדפ"ו בט"ס ענגיתא. 10) וכה"ג ברש"י שבת פ'. ד"ה כרשות ובנו"ג אזל ולשון אינו יפה הוא עיי' בהפשב"ע ע' גנדר אבל גם רבינו גורס כן בע' פסל ב' ונעלם זה מהגרי"ב. 11) ועיי' עוד המתורגמן.

שצ"ל בגרונדי, וגי' הרא"ש ב"מ פ"ו ס"י י"ג גרנדאי. וכל זה סיוע לגי' רבינו אבל ממה שמסדרו בע' בי"ת כאלו הבי"ת שרשית נראה בעליל שנעלם מעיניו גזע של מלה, ועיי' מ"ש במבוא פ"א צד V.

* גינדרונא עיי"ע גדרון.

גנדרז (אולי מל"פ گردناج Geländer, eig. das rings Umgebende) בר"ג דפ' י' יוחסין (קידושי' ע'.) אנא פורתא דגונדריזנא הוא דקא עבידנא א"ל מי סני ליה למר למימר מעקה כדכתיב באורייתא או מחיצה כדאמור רבנן. (א"ב בנוסחאות דידן כתוב גונדריתא). * [אחי"ה ודע שערך ד"ה בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב גנדרן אבל בפנים הערך גנדריזנא רק כ"י ו"ו גורס גם באמצע גנדרינא, וכן היה מונח הגי' לפני בעל כ"כ. וגוזר אני המלה גנדרז באותיות הפוכות גרדנז מל"פ הרשומה וטעמה מה שהולך וסובב ובהשאילה מעקה] —

גַּנְדְּרָפוּס (der = λυκάνθρωπος = κυνάνθρωπος an Melancholie leidet u. gleich einem Hund oder Wolf bellt) בר"ג דחגיגה (ג'. סע"ב) והיוצא יחידי בלילה אימור גנדרפוס אחריה, פי' חולי של שטות וכשעובר החולי הוי פיקח להכי לא חשיב ליה שוטה כי עביד האי גרידא. (א"ב פי' קנדרופוס בל"י חולי של שטות ובעל חולי זה לן בבית הקברות אוכל בשר מתים ונושך כמו כלב עיי"ע קנטרופוס). * [אחי"ה ובע' קנטרופוס הביא ר"ב ירו' דתרומו' פ"א ד"ם: קננטרופוס הלן בבית הקברות אבל בנו"ג קנוטרוכוס ומ"ם הוא ויותר טוב בירו' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג קניטרופים. ומלה מורכבת היא וטעמה בל"י כלב ואדם, ובהוראה שניה כמו לוקנתרופוס, פי' אדם של מרה שחורה ויצא בלילה ונובח ככלב או כזאב. וגי' גנדרפוס א' בכ"י ה"ב וכ"ה נכון ובכ"י ו"ו גנדריפס וכ"ה בנוסחאות ובכ"י ב' מינכען גינדרופס (עיי' ד"ס חגיג' צד ד') וזה היותר קרוב למלה יונית רק נ' נשמט וצ"ל גינגדרופס. ודש"י פי' בענין אחר ע"ש] —

☞ גּוּנְדְּרִיתָא פורתא דגונדריתא עיי"ע גונדריזנא[1]) כי כן גרס בע"ה).

☞ גְּנַז (בל"ס וכן בל"ע كنز، جنز zusammen-tragen, einsammeln) תרג' אשר אצרו אבותיך (מ"ב כ', י"ז) די גנזו אבהתך). * [אחי"ה וכנ"ה הרבה פעמים בדר"ל, עיי' ברכו' י': פסחי' נ"ו. גנז ספר רפואות, שבת י"ג: שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל, שם ל'. בקשו לגנוז ספר קהלת, ושם: ובריש קהל"ר ואף ספר משלי בקשו לגנוז, ס"ג. נגנזו עצי קנמון, קמ"ו. צוה עליו וגנזו, קנ"ב: נשמתן של צדיקים גנוזות וכ', עיי' מאמרינו) על זה במ"ע דמ"ג חכ"א צד תקס"ה, פסחי' קי"ט. גנוז לצדיקים, יומ' מ"ז רע"א בה גנזו בית חשמונאי וכ', נ"ב: משנגנז ארון וכ', נ"ג: במקומו נגנז, נ"ד. שקלי' מ': וידעו ששם ארון נגנז, מגיל' כ"ו: ס"ת שבלה גונזין אצל ת"ח, חגיג' י"ב. אור שברא ביום א' עמד וגנזו, סוט' ט'. נגנז אהל מועד, מ"ט: משמת ר"א נגנז ס"ת, כ"ב י"א. אבותי גנזו למטה ואני גנזתי למעלה וכ', ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ד גנז טבלה של רפואות. סנהד' בבלי כ"ו. ומיגנזו פי' מתחבאים. והשם גניזה שבת קט"ו. ירו' שבת רפט"ז דט"ו סע"ב, מגיל' כ"ו: יומ' י"ב: ויק"ר פכ"א טעונין גניזה, בית גניזה, פי' בית האוצר, עיי"ע בית גניזה. ועוד מן השם גֶּנֶז, גנזא, חגיג' י"ב: גִּנְזֵי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה וכ', פסחי' קי"ט. בית גנזיו של קרח, קהל"ר פ' שלח גנזי דידי והוא מל"מ ועיי"ע גז ב' ומ"ש. וכ"ה בל"פ וממנו נאצל גזבר ע"ש. ובהוספת ךְ בסוף גַּנְזַךְ ד"ה א' כ"ח, י"א וכן בב"ר פ"ם גנזכה] —

* גַּנְזַק (Gaza, Gazaka, Γάζακα Hauptstadt der Prov. Atropatene in Med.) מ"ק כ' סע"א מעשה ומת אביו של ר' צדוק בגינזק וכ"ה בנזיר מ"ד. אבל במסכ' שמחו' פי"ב בגנזק של מדי, ע"ז ל"ד. ול"ט. ר"ע איקלע לגינזק, ועיי' תוספ' לד' ל"ד. ד"ה ר"ע שרוצה להוכיח בשם רש"י תעני' י"א: שצ"ל מר עוקבא אבל נגד זה שרא נרגא הג' שי"ר בכ"ת ח"ה צד רט"ז והראיה מב"ר פל"ג דרש ר' עקיבא מעשה דור המבול בגנזק של מדי ולא בכו וכ'. קידושי' ע"ב. נהר גוזן זה גנזק, ושם ע"א: נהר גנזק כה"נ הנכונה בע' ואני, ובנו"נ נהר עזק. והיתה גנזק עיר במדי במחוז איטראפטיני אשר על שפת דרומית של ים כספי ועיי' כ"ח שם ונקראה העיר לעדות שטראבא Γάζα ולעדות פטלמיאוס ואממיאנוס Γάζακα עיי' מאנגערט ח"ה, ק"ב והלאה.

גְּנַח (בל"ע בהפך האותיות نهج פי' נהק stöhnen, schwer athmen) בפ' הרואה בגמ' על הזועות (ברכו' נ"ט.) גנח גוהא[2]). ובס"ג דפ' יו"ט של ר"ה (ל"ג:) וכתיב ב-ה באימיה דסיסרא בעד החלון

---

[1]) ר"ל ע' גונדרז של מעלה. [2]) בכ"י ה"ב גנח גנות, ובכ"י מ' גנא גיהא ובכ"י ב' גנא עיי' ד"ס ברכו' צד קס"ז.

נשקפה ותיבב אם סיסרא (שופטי׳ ה׳, כ״ה) מר סבר אימיה דסיסרא גנוחי גנח ומ״ס ילולי ילול[2]. ובפ׳ אעפ״י בגמ׳ ומניקה את בנה (כתובו׳ ס׳.) תניא ר׳ מרינוס אומר גונח יונק חלב בשבת, ובס״פ מרובה בגמ׳ אין מגדלין בהמה דקה[3]. ת״ר מעשה בחסיד אחד, שהיה גונח מלבו ושאלו הרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שיינק חלב עז רותח משחרית לשחרית. ובב״ר פל״ג (ספל״ב) וישאר אך נח (בראש׳ ז׳, כ״ג) אך מיעוט אף הוא גונח דם מן הצנה, פי׳ מוציא קול כעין שעול ומשליך דם. *[אחי״ה גי׳ שעול אי׳ בכ״י ו״ו והוא ל״ע سعال, פי׳ בלא״ש husten ובל״ר tussis ויפה העיר התשבי בע׳ שעול ראיתי בספרי רפואות שקורין לגנוח שאדם מוציא מפיו מן הריאה שעול.. והוא ל״ע ואחרי הביאו פי׳ הערוך כתב וז״ל וביש נוסחאות כעין שועל והוא טעות סופר ע״כ; ובאמת כ״ה בט״ס בדפ״ע ובכ״כ ובענין גזרת המלה יתכן שהיא כמו אנח בל״מ או היותר טוב באותיות הפוכות נחג והוא ממש בל״ע אנח ונהק מלב ובל״ס אתגנח עניינו רעד וחרד בלב. וגם בל״ם غنج، غنك עניינו השמעת קול גדול ונאמר משור ומצאתי ראיה לזה מחולי׳ נ״א: ההוא תורא דנפל ואישתמע קל נגיחותיה וברש״י נגיחותיה, פי׳ קול יללתו. ולועזו רש״י בב״ק פלידרא וצ״ל כמו בחולי׳ פלינדרי״ש ובכתוב׳ פליינדרי״א, פי׳ plaindre וועהקלאגען, יאממערן בלא״ש. ועיי׳ מרפא לשון לרמ״ל לכתובי׳ ועוד י״ל שמלת גנח צ״ל נגה כגי׳ בחולי׳ ונגח = نجخ, פי׳ בל״ע כמו שעול כלומ׳ הוסטען בלא״ש. והבוחר יבחר] —

גְּנַח (בל״ע جنح rasch einherschreiten) עובר ארחות ימים (תהלי׳ ח׳, ט׳) תרג׳ דגנח איסרטי ימיא. *[אחי״ה בנו״נ דחליף אבל בדפ״ר של תרג׳ אי׳ כגי׳ רבינו עיי׳ עמת״ר להח׳ לעווי אבל בגזרת התיבה טעה במח״כ כי המלה היא ממש ל״ע הרשומה ועניינה עבר והלך במהירות] —

גנח (אולי מל״י castriren, εὐνοῦχος, εὐνουχίζω) כפ׳ השוכר את הפועלים בגמ׳ ואלו אוכלין מן התורה (ב״מ צ׳:) הני תורי דגנבין ארמאי וגנחין יתהון מהו, פי׳ מסרסין. *[אחי״ה וכ״ה בפירש״י. אולי נגזרה המלה מל״י הרשומ׳ וא״כ הגי׳ העיקרית תהיה אונחין יתהון, ועוד נ״ל כי גנח בל״ם غنج הוראתה ערות הבהמה, וממנו הפעל הסיר הערוה ע״י סרוס] —

גנכא = גּוּנְכָא בל״ר gaunacum, gaunace בל״י γαυνάκη eine zottige oder faserige Decke (oder Bekleidung ותכסהו בשמיכה (שופטי׳ ד׳, י״ח) תרג׳ וכסיתיה בגונכא וכן התרג׳ ויקח המכבר ויטבל במים (מ״ב ח׳, ט״ו). *[אחי״ה ודע שבדפ״ע ובקצת כ״י ע׳ הגי׳ גנבא וכן בפנים הערך גונבא בבי״ת אבל גי׳ כ״י ב״ר ועה״ק שנ״ב תמיד בכ״ף וזה העיקר וכן נראה מסדר של אותיות ושרי ליה מרא לר״ב כי הקדים המאוחר כי סבר שהגי׳ גנבא יען כן מסדרו אחר ע׳ גנב, וכן הוא בכ״ף בתרג׳ שלפנינו אבל במתורגמן הובא בבי״ת ורש״י ז״ל הביא התרג׳ במלכים בבי״ת וכן הביאו רד״ק בשרשים שרש כבר, אבל רש״י לשופטי׳ הביא התרג׳ בכ״ף וז״ל תרג׳ יונתן בגונכא ופירש רב האי גונכא גלופקרין קוט״א בלע״ז ע״כ ורד״ק לשופטי׳ כתב בזה״ל: ת״י בגונכא ופי׳ רבינו האיי ז״ל גלופקרא המזכר ברז״ל קוט״א בלע״ז ובערבי גואבי כלש׳ התרג׳ והוא כסית עב יוצאין ממנו ציציות מן הצמר וכ׳, ובפי׳ רד״ק בדפ׳ ווינציאה הובא ל״ע בשם רה״ג גנאבי וזה מוסכם יותר לתרג׳ עם גי׳ בבי״ת וזה עולה יפה למה שכתב רש״י כ״י (הובא בליקוטים לרש״י לר״א ברלינער) וז״ל ותכסהו בשמיכה תרג׳ גונבא היינו בל׳ כנען גונא, וכן פי׳ רב האי זצ״ל קוטא בשמיכה שהניחה לכסותו עכ״ל. והנה לדעתי בל אפונה כי עיקר הגי׳ בדברי רה״ג גובא והוא ל״ע جوب והוא כעין אדרת בלי בתי יד אבל בגזרת המלה בודאי עיקר הגי׳ בתרג׳ בכ״ף בגי׳ כ״י ע׳ והוא ממש ל״י ורו׳ הרשומ׳ ופתרונה בגד או כסות עב יוצאין ממנו ציציות. ועל אודות לשון כנען עיי׳ במבוא לזה החבור פ״א צד VII] —

* גּוּנְדָּא, גּוּנְדְּיָא (בל״פ كوهان, كوه Berg, Burg, Festung) בב״ב ע״ה: אר״ל עתיד הקב״ה להוסיף על ירושלים אלף טפף גינואות אלף קפל מגדלים אלף ליצוי בירניות אלף ושני שילה טוטפראות וכ׳, ובע׳ טפף הגי׳ גינאות ועוד שם בע׳ השייך לזה (ובדפ״ע בטעות בע׳ מיוחד טטפראות) נשנה: גונגיות; ושם הגי׳ אלף שילי טטפראות (ועוד טטר אפילות). והנה הגאון נרחק עד מאוד לפרשו וגם בעלי התוספ׳ ב״ב שם ד״ה טפף וד״ה קפל פירשו כמו רבינו נתן אע״פ שלא

---

[2]) וגי׳ בה חסר בנוסחאות אבל אי׳ בכ״י ב׳ מינכען ול׳ וכן תיבות מ״ם אימיה דסיסרא ישנן בכ״י ב׳ רק שם הסדר משונה עיי׳ ד״ס ר״ה צד נ׳: [3]) כ״ה בכ״י ו״ו, ל״ד, ה״ב ודפ״ר והוא בב״ק פ׳. וכ״ה בתמורי ט״ו:

הזכירוה בשם אבל הפי' קשה להולמו. וראיתי בשט"מ בסוגיא זו שהביא בשם הראב"ד וז"ל אלף טפף גינאות ואלף קפל מגדלים כל אלה השמות לא ידעתי מה הם אבל ממה שמצאתי קפ"ל שהוא לשון מנעול באגדה דחלק בענין עשרו של קרח אמרתי כי כולם מנעולים אלא שמגדלים נקראו קפל ושל גינאות טפף ושל ברגיות לצוי ושל טטפראות והוא מקום הצביעה נקראו לשני עכ"ל. ובמח"ל אין זה כי אם דברי נביאות חוץ ממה שאמר שמלת קפל מנעול עיי' בסמוך. ובילק' זכרי' ב' ס' רמז תקס"ח הביא הגי' מב"ב בזה הסיגנון: אר"ל וכ' אלף קפל מגדלים אלף טפף גינאות אלף ליצוי ברניאות אלף ולשני טטרפאות וכ', ונ"ב פירש"י (וצ"ל פי' רשב"ם) ז"ל שהם אותיות חשבון והנכון בעיני שהם מגרשים ותחומים וכ' ע"ש. אבל בעינינו אינו נכון. והנה בהשקפה ראשונה עלה בדעתי לשער כי כל המדרש בב"ב נשתבש ממדרש שהובא במד' תהלי' שו"ט מזמ' מ"ח והובא יותר נכון בילק' תהלי' מ"ח רמז תשנ"ו בזה"ל ספרו מגדליה כמה גינאות עתידי' להיות בירושלים אלף קפ"ד גינאות, כמה מגדלים עתידים להיות בירושלים אלף ורצ"ו מגדלים, וכמה טטפראות עתידין להיות בירושלים אלף ותע"ו טטפראות והיכן המים עולים על תתקצ"ב בירניות [וצ"ל בריכות כמו שהוא בשו"ט ויגיד עליו רעו בילק' שם . . והבאר עולה להם וע"ש]. ואחר עיון גדול אמרתי לישב המלות הזרות בב"ב הנ"ל כזה. גינאות או גונניות הוא קבוץ מתיבת גוניא או גוננא ובל"פ הרשומ' ענינה מבצר, קפל הוא בל"ע ופ' قفل וכן قبلة פי' מנעול, ליצוי צ"ל ליצזי ממש בל"ע لزّ ג"כ מנעול, שילי הוא ל"פ سولان, פי' כל בנין גבוה וא"כ שיעור המאמר כ"ה למה שאמר הכתוב (זכרי' ב', ח') פרזות תשב ירושלים בא ר"ל לנחם כי לעתיד לבוא תחת פרזות יבנו מבצרים מגדלים בירניות ובנינים גבוהים אלף טפף גינאות, פי' אלף מבצרים טפופים (פי' בגויים בשוה עיי"ע טפף), אלף קפל מגדלים, פי' אלף מנעולים של מגדלים, אלף ליצוי בירניות פי' אלף מנעולים של בירניות (וזה ג"כ מבצר בל"פ הישנה varena עיי"ע) אלף ושני שילי (לגי' הערוך) טטפראות פי' אלף ושנים בנינים גבוהים שמתפרשין מהם ארבעה דרכים כי כ"ה בל"י τετράπυρος או לגי' טטרפלאות בלשון יוני τετράπολος שמתפרשין מהם ארבעה שערים ועוד דעתי נוטה כי נוכל לקיים גם גי' ופי' רבינו בענין טטפראות, פי' שני כנפים וזיזין של בנין עיי"ע טפף ומ"ש. זאת חקרנוה אחר יגיעה רבה.

גְּנֶן, גְּנֶנָא, גְּנוּנָא (בל"ם חופה Baldachin, Traubimmel der Brautleute) בפ' היה קורא בתורה בגמ' קרא ושעה (ברכו' ט"ז רע"א) רב אמי ורב אסי [1]) הוו קא קטרי' גננא לר' אלעזר פי' כילה. כחתן יוצא מחופתו (תהלי' י"ט, ו') תרג' כחתנא נפיק מגנוניה. * [אחי"ה וכנ"ה בגיטי' נ"ז. עבדו גננא, נדרי' נ': כתב על בית גננא. . נפקו על בית גננא, ירו' ברכו' פ"ב ד"ה. סלקין מיעבד גנוניה דר' אלעזר, ירו' יבמו' פי"ג די"ג ע"ג אי זו היא קטנה שהיא צריכה למאן וכו , אי זהו לדעתה עבד לה גנון ומלבשין לה קוזמידין וכ', ובדפ' זיטאמ' הגי' קוזמירין וכן מצאתי ברשב"א שהביא זה הירו' בחי' ליבמות בסוגי' השיאה שלא לדעתה (יבמו' קי"ז:) וכ"ה בע' קזם שכתב רבינו בזה"ל בב"ר פ"כ א"ל כל קוזמין וכ' ע"ש, פי' תכשיטין ועדיים בל"י קוזמירין ע"כ והוא כגי' דפ"ר ודפ"ו וכ"ה בכ"י ע' אבל בדפ"א קוזמין, ועיקר הגי' קוזמירין והוא בל"י κοσμάριον תכשיטים קטנים ועיי"ע קוזמריא בפו"ע. אבל באו"ז הלכו' מיאון סי' תרע"ז מצאתי בזה"ל בירו' איזהו לדעתה עבדין לה גננא ומלבישין אותה גוזמיזין ומדכרין לה גבר שלא לדעתה עבדין לה גננא ומלבישין לה גוזמיזין ולא מדכרין לה גבר ופי' ר"ח וגם בערוך גוזמיזין בל"י עדיין של זהב נתונין על הענק ותלויין על חזה שלה. גננא פי' בערוך כחתן יוצא מחופתו. תרג' כחתנא נפיק מגנוניה. עכ"ל. נראה מזה שספר הערוך היותר שלם מונח לפני בעל או"ז (עיי' מבוא לעיל צד XXXIX) בין אם כיון על ע' גוזמיזין שחסר לפנינו בין אם כיון על ע' קזם המצויין. שהש"ר פ' משכני יבוא דודי לגינונו. ושם פ' באתי לגני ובמ"ר פי"ג באתי . . לגינוני, רות רבה פ' קטן מה את בעי תהי גנונך חסר וכ', ושם מה את בעי דיהא גנוניה חסר וכ' והמדרש של גני לגנוני הובא בעיקר המקור ריש פסקתא דויהי ביום כלות משה וממנה בילק' נשא רמז תשי"א ואי' שם ושם באתי לגן אין כתיב כאן אלא באתי לגני לגנוני במקום שהיא עיקרה מתחלה ע"כ וכתב הרב החכם מוהר"ר שלמה באבער שם אות ט' לגנוני פי' לחופתי ע"כ. ולי נראה שכיון הדורש על ל"י γενεή פי' לידה ועיקר בריתו של אדם או כיון לאותו מקום של אשה

[1]) בדפ"ר הגי' רבמי ורבסי אבל גם בכ"י ש"ם ובאו"ז הל' ק"ש סי' פ"א אי' כגי' הספרים.

שמכונה בל' נקיה גן. עיי"ע גן א' ומ"ש. ובע' כל ה' הביא רבינו מפסיקתא ויהי ביום כלת משה בזה"ל כלת כתיב ביומא דעלת כלתא לגנוניא ע"כ ובפסיקתא דר"כ צד ו' הגי' לגנונא ודע שרבינו הבין כלת כמו כילה אבל בפסיקתא כלתא ענינה כלה ממש כמו שהעיר ג"כ ר"ש באבער שם הערה ק"ו. פי' גננא בל"ע جنين כל מה שהוא מכוסה ומחופה וכן בל"ס פירוש גְּנָנָא חופת וכילת חתן ומשרש חפף וחפה נגזרה ג"כ מלת חופה. פי' ענין כסוי והסתר. ורש"י פי' במקומות הנ"ל גננא חופה אבל בכ"י רש"י לעירו' מ'. כמו רבינו: כילת חתנים עיי"ע בני גננא. ועוד אעיר כאן כי בל"פ גאן (كان) ענינו ייחוד ותשמיש המטה. ודי בזה] —

1 גְּנִין (גְּנִין, גְּנִינִים מל"פ كنده Fleischstücke או מל' ערבי' جنين Embryo, Foetus) ביש בכור לנחלה פ"ח בבכורו' (מ"ז:) ובפ"ק דכריתות (ז':) ובהמפלת פ"ג בנדה (כ"ד:) המפלת שפיר מלא מים מלא דם מלא גנינים [1]). פי' גנינים חתיכות של בשר ואינן [2]) שוין אלא יש בהן חתיכות גדולות כעדשה וקטנות כחרדל וראי'ה בגמ' (נדה שם) [3]) בשלמה דם ומים ולא כלום הוא אלא גנינים אמאי אינה חוששת [4]) ניחוש שמא ולד הוא וניתמח [5]) ומסקנא רב אדא בר אהבה אמר גנינים תנן ופירשו גוונים הרבה ואם איתא דאיתמח כוליה בחד גונא הוה קאי". * [אחי"ה ע"כ פי' רה"ג רק תיבות האחרונות חסרות ויפה תקנן המו"ל. וכפי' גוונים פירש"י בכ"מ הנ"ל וכן רע"ב רק בנדה פי' עוד "פ"א גנונים תולעים שחתיכות הבשר חתוכה חתיכות חתיכות דקות כעין תולעים ע"כ. וכן פי' לבכורות, ולכריתות כתב בקיצור כן בשם ואני שמעתי, והוא נעתק מפי' הרמב"ם לכריתות ע"ש וקצת תימה שהרב בעל תוי"ט לא העיר על זה כדרכו. וגוזר אני המלה או מל"ע גנדה, פי' חתיכות חתיכות בשר ועיי' עוד ע' הבא אח"ז, או היותר טוב מל"ע הרשומי פי' שליל] —

2 גְּנִין (גְּנִינִים בל"פ كنده Kleie Mehlstücke עיי' ע' הקודם) בפיאה ירו' בגמ' דפ' כל זית (פ"ז ד"כ סע"א), ובהגדת ילמדנו פ' ואתה תצוה (תנחו' תצוה סי' י"ג אבל בילק' חבקוק רמז תקס"ה נשמטה התיבה) בזמן שהי' הקרבנות היתה סאה ארבלית עושה סאה סולת סאה קמח סאה מורסן סאה סובין סאה קיבר סאה גנינים. פי' מורסן [6]) עבה היוצא מן קמח. * [אחי"ה בירו' הגי' גניינן אבל כפי' אהבת ציון למהרז"ף גרס כגי' רבינו. ואולי המלה ל"פ האמורה בע' הקודם לזה וענינה חתיכות עבין מקמח. ולמטה בהערה הצגתי הגי' המרע וכ' אולי בל' איטליא semola סמולע, פי' מורסן עב של קמח וא"כ המורע משתבש מתיבת איטלי' הנ"ל] —

גנן בגמ' דסוט' פרק ואלו נאמרין (ל"ו:) גניני מלכות אני רואה בע"ה גרס גניסי ע"ש). * [אחי"ה לפי גי' זו תהיה ל"י γενναῖος, פי' מן יחוס מעולה] —

גְּנוּנָא (בל"פ آكَنج Fischerhaken, Wurfeisen) תרג' ובצלצל דגים (איוב מ', ל"א) ובגנונא דנוניא. * [אחי"ה אין לו פתרון, ולע"ד נ"ל לתקן ובגנוגא והוא ממש ל"פ כינוי לאגמון שצודין בו דגים. וכן פי' הרד"ק בשרש צלל: כלי שדוקרים בו הדג במים ומעלין אותו. ועיי' עוד בפי' לאיוב. ועוד כתב בשרשיו שם וז"ל וי"א שהוא כלי העשויה משבטים יכנס בו ראש הדג ונלכד בו ע"כ וכן רש"י לאיוב פי' צלצל סוכת דגים ע"כ ותהיה אז גנונא מענין גנן א' פי' חפה וסוכה וכן בל"ע, והראשון נ"ל עיקר. ועוד י"ל שהוא ל"ע جان = גנאן, פי' צל הלילה ופותר צלצל מכפילת של צל, ובאמת תרגום צללו (איוב מ' כ"ב) ג"כ גנוניה] —

גֶּנֶם (= גְּנוּסְיָא, גְּנֵיסְיָא בל"י γενέσια Geburtstag; גְּנִיסִי גְּנוּסִי בל"י γνῶσις Kennzeichen, Merkmal) בפ"ק דע"ז (פ"א מ"ג דף ח'.) ויום גניסיא של מלכים [7]). יום הולדת את פרעה (בראשי מ', כ') תרגום ירושלמי [8]) יום גינסיא דפרעה [9]). ובפסיקתא דנחמו (צד קכ"ז וכ"ה בב"ר פ"ק וילק' סוף ויחי רמז קס"ב, עיי"ע הוגנים ומ"ש.) אמר להם יוסף לאחיו עד שלא ירדתם לכאן היו נוהגין המצרים

---

[1]) וכה"ג בכריתו' ובבכו' אי' גנינין אבל בנדה גנונים אכן בגי' רה"ג לסדר"ט צד ל"א שממנו נעתק את באות כל הפי' אי' כגי' רבינו. [2]) כפרה"ג אי' עוד כולין. [3]) ובפי' רה"ג אי' וראיה שכן אמרנו בגמ'. [4]) וכה"ג בפי' רה"ג אבל בנוסח' בנדה חסר. [5]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בפי' רה"ג אבל בדפ"ע וניממת. [6]) בדפ"ר ובדפ' פיז' המורע וכ"ה בכ"י ו"ו בי אבל בכ"י ו"ו א' ול"ד המזרע ובכ"י ה"ב המדע וצ"ל המרע ולא ידעתי פירוש ואולי צ"ל הבריה והוא ל"ע هبرية פי' מורסן של קמח. [7]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בירו' במשנ' ע"ז שם אבל בדפ"ע אי' גנוסיא. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ב"ר אבל בדפ"ע נשמטה מלת ירוש'. [9]) כ"ה בכ"י ב"ר אבל בדפ"ע גנוסיא, ובכ"י ה"ב גינוסה ובנו"ג בתר"י אי' גנוסא.

בי בעבד משירדתם לכאן הודעתם גנוסיא שלי, פי' בל"י יום גיניסיא יום הולדת למלכים [1]. — ובפ' אלו נאמרים בכל לשון בגמ' ששה שבטים (סוטי ל"ו:) אמר להם גניסי מלכות אני רואה, פי' תכסיסי מלכות [2]. — ובוז משפחות (איוב ל"א, ל"ד) תרג' ובסיר גניסתא, לישנא אחרינא ודשיט יחוסיא [3]. (א"ב פי' בל"י מוליד ויחוס, ובנוסחאות דידן כתוב גניני). *[אחי"ה ההערה האחרונ' סובבת על ציון מסוט' ועיי"ע גנן ד'. ודע שמלת גנים, גנוס בל"י γένος וכן בל"ע ופר' جنس ענינו שוה פי' יחוס ומשפחה. וכנ"ה פסיקת' רבתי החודש צד ל"ב. בת גינס, פי' בת משפחה מעולה וכן בשמ"ר רפל"ז מאי זו גינוסיא א"ל מגינוסיא שלך וכ', שהש"ר פ' ישקני אשה בת טובים ובת גְּנִיסִים, אסת"ר פ' ויאהב: בת גנוסים, פסיקתא החדש צד נ"ג בת טובים בת גינוסים, פסיקתא דשמעו צד ק"ז: מובא בילק' ירמי' רמז רס"ה לא בת טובים את ולא בת גינוסים את. ילק' אסתר רמז תתרנ"ג בת גנוסין. — והשם גינוסא הרבה בתרגומים עיי' המתורגמן ע' גנס] —

* גנסרי תרג' משלי ט', י"ח ולא ידע כי רפאים שם בקצת נוסחאות אי' ולא ידע דגנסרי אפלת שם ומ"ם הוא וצ"ל דגנברי וכ"ה בפשיטה ובכ"י תרג' פי' בל"ם ענקים ובקצת נוסח' דגוברי וצ"ל דגנברי.

* גְּנוּסְטְרִי (Messer zum Schaben, κνηστήρ, κνῆστρον, -ήριον) נדה י"ז. שקל בגנוסטרי, מ"ק י"ח. ובגנוסטרא אסיר אבל בכ"י מ' ובמקומות הרבה אשר הובאו בד"ס שם צד כ"ט אות ע' הגי' נגוסטרי וכ"ה בערוך ע' נגסטר ע"ש ובמו"ע שם. וכאן עיקר מקומו ופי' בל"י סכין ומגרדת.

גְּנֵּסַר (Ortsname wahrsch. am See Genezareth, Γεννησαρέτ) בפ"ק דפסחי' בגמ' כל מקום (פסחי' ח':) מפני מה אין פירות גינוסר בירושלים וכ', ובהמעביר פ"ג במעשרות (מ"ז) סוכת גינוסר [4] אעפ"י שיש בה ריחים ותרנגולין פטורה. י"מ מקום קרוב לטבריה ויש בו גנות ופרדסים. ים כנרת (במדב' ל"ד, י"א; יהושע י"ג, כ"ז) תרג' ימא דגנוסר. ובילמדנו בפרש' שלח לך אנשים כי תבאו אמרו רבותינו למה גנוסר גני סרים אלו המלכים שהיה להם גנות בתוכה ור' יהודה בר' סימון אמר למה גינוסר שהיה לנפתלי חלק בתוכה שנאמ' (ד"ה א' י"ב, ל"ד) ומנפתלי שרים אלף [5]), ובילמדנו בפ' לאלה תחלק הארץ וכן ונפתלי ומי גבולו גינוסר. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' וכ"י ל"ד, אבל בכ"י ה"ב ומן גבולו ובדפ"ע בט"ס נמי גבולו. ודע שגם ממקומות אחרים יש להביא ראיה כי גינוסר היה בגבולו של נפתלי עיי' ד"מ ב"ק פ"א: ימה של טבריא בחלקו של נפתלי היתה וידוע הוא כי תכונת ים גינוסר בדרומה של טבריה היתה אי לזאת נקרא ג"כ ים כנרת בל"ס ימתא דטיבריוס ובל"ע בכירה טבריה ובל"י ἡ θάλασσα τῆς Τιβεριάδος. ובב"ב קכ"ב. וילק' פנחס רמז תשע"ג משמע בפירוש כי גינוסר בחלקו של נפתלי היה שכתוב שם נפתלי עולה ותחום גינוסר עולה עמו וכ', וכן בב"ר פצ"ח פי' נפתלי אילה שלוחה בית השלחין הה"ד מכנרת ועד ים הערבה . . א"ר ברכיה כל חוף ים של טבריה נקרא כנרת ולמה הוא קורא גנוסר וכ', ובב"ר ספצ"ט נפתלי אילה שלוחה זו בקעת גנוסר וכ', ובספרי וזאת הברכה פ' שנ"ה וילק' הברכה רמז תתקס"ב נפתלי וכ' ומלא ברכת ה' זו בקעת גינוסר וכ'. — וכנ"ה ברות ר' פ' ליני ובילק' קהלת רמז תתקע"ד פעם א' היה יושב ושונה בבקעת גינוסר ע"ש. מגילי ו'. וירו' מגיל' פ"א ד"ע. כנרת זו גינוסר (ובירו' גיניסר) ועוד שם בירו' והכתיב (מ"א ט"ו, כ') והערבה עד ים כנרת מעתה שני גוניסריות היו? או לא היו אלא שני אבטוניות כגון בית ירח וצינבריי וכ' ועיי' ב"ר פצ"ח. ושם מקום גיניסר או גינוסר בלי ספק על שם ים כנרת נקרא ובזמן בעל כו"פ היתה כבר על תילה וכעת לצפון טבריה בערך שעה אחת חרבות גאנסו"ר עיי' תבואות הארץ למהרי"ש צד צ"ט: ושם המקום נזכר עוד בירו' מעשרות פ"א דמ"ח ע"ד א"ר יוסי שאל יונתן בן חרשא איש גינסר את רבן גמליאל וחכמים ביבנה ובתוספתא דכלים ב"ב רפ"ה א"ר

[1]) וזה כדעה אחת בע"ז י'. מאי יום גינוסיא יום הלידה, וכזה הענין בב"ר ס"פ פ"ת ויהי ביום השלישי יום גינוסיא של פרעה ע"ש במ"כ וכן בשמ"ר פט"ו משל למלך שנולד לו בן וכ' ועשה לו המלך יום גנוסיא, ובירו' ר"ה פ"ג דנ"ט. היה מעמיד בני אדם ביום גיניסיא שלו לומד לא במהרה אדם נופל ביום גיניסיא שלו ע"כ, וזה עיקר הגי' והוא בעצם תומה ל"י פי' יום הולדת. [2]) לפי גי' זו תהיה המלה ל"י הרשומי' γνωρίσματα פי' סימנים ואותות ההיכר, ובנו"ג גנוני עיי"ע גנן ד', וכן גי' רש"י שפי' גווני מלכות בחכמה גבורת ויופי. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וצ"ל ודשיש וכ"ה ל"א של תרג' בכ"י תרג' הובא בעמת"ר להי' לעזוי ע' יחוסא עיי"ע דש ד', אבל בכ"י ה"ב ובדפ"ע הגי' רטיש. [4]) בנו"ג גנוסר ובדפ"ו ובכ"י מ' גניסר ובירו' גיניסר. [5]) בתנחו' שלח לך וכן בתנחו' פנחס לי' אבל בב"ר קלספצ"ת אי' בזה"ל ולמה הוא קורא גנוסר רבנן אמרי גני שרים א"ר יהודי בר סימון ע"ש ומנפתלי שרים אלף.

יוסי שאל יונתן בן חרשא איש גינוסר לפני זקנים ביבנה. ומכרכת הפירנות ויפיה של גיניסר הרבה לדבר בן מתתיהו על המלחמו' ג', י', ח'] —

גֶּנֶת = גֶּנְתָּא (1 Gothen oder Skythen, 2 Soldaten, Diener, gens, gentes) בילמדנו כאהלים נטע ה' (בתנחו' בלק ל"י) כגנות: כיון שיצא נח מן התיבה העמיד הקב"ה ממנו שבעים אומות וחלק להם את הארצות ונתן גנתייא[1] לגנתים ומצרים למצרים ומחלק והולך ובחר לו הקב"ה ארץ ישראל והושיב לתוכה י"ב שבטים.— כב"ר (פל"ו) [וצ"ל ל"ב] (לפנינו פל"א) צהר תעשה לתיבה עריקין הוינן מן קומוי גינותא בהדא בטיסא דטבריה. *[אחי"ה ועיי"ע בטט ב' וקצת שינוים שם. ודע כי בכל כ"י ודפוסי' ראשונים שני הציונים הנ"ל נכללו בע' אחד ורק ר"ב בדפ"א הפריד בין הדבקים ואחר ציון ראשון מילמדנו כתב עיי"ע גרממיא ואחר ציון מב"ר כתב וז"ל: א"ב פי' כמו נונדא חיל וצבא ובנוסחאות דידן כתוב גונדא, עכ"ל. ובע' אפריקי הרחבתי דבורי להוכיח כי גנתים הם עם של Scythen וארצם גינתיא, גינתא, קונתא, גותייא היא Scythia ע"ש ועתה אוסיף אולי היא ארץ Gothia ובל"ם גותיא. ועיי' עוד ע' גרממיא. אבל בציון השני מב"ר י"ל כדעת ר"ב כי הוא כמו גונדא ובפרט לפי נוסחאותינו וכן לגי' כ"י ו"ו עיי"ע בטט ב'. אבל נוכל ג"כ לקיים גי' רבינו ואז המלה ממש לשון רומי הנ"ל וענינה א נ ש י ם ובפרט אנשי מלחמה ועוד אנשים הסרים למשמעת של אדון היינו משרתים. וראיה לזה כי באיכ"ר פ' בלע כתוב: א"ל חד גונתאי אנא קטלית לדין, פי' חד מאנשי הצבא ואולי שם ט"ס וצ"ל חד כותאי כמו שהוא מעט קודם לזה ע"ש. ובאמת בירו' תעני' פ"ד דס"ט רע"א הגי' א"ל חד כותייא אנא וכ'. ירו' סנהד' רפ"ב די"ט סע"ד שמע ר' יודן נשיאה וכעס שלח ג נ ת ן למיתפוס לר' לקיש ובירו' הוריות רפ"ג דמ"ז. הגי' שלח גותיין למיתפש וכ', ובשני מקומות צ"ל גונתין, פי' משרתים בל"ר gentes, ובמד' שמואל פ"ז השמיט הסופר התיבה הזרה. וירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ג ר' אבהו הוה נחת מסחי בהדין דימוסין דטיבריה והוה מיסתמיך על תרין גותיין, פי' היה סומך על שני משרתיו ויפה פירשו בעל פני משה גותיין הן נערים גדולים המשרתים אותו ע"כ ובעל קה"ע טעה במח"כ לפרשו שני נ ס ר י ם ואחריו נגרר בעל הגליון בדפ' קרטאשין. ועתה זכינו להבין המלה שהבאנו במבוא (פ"ב צד XVIII) ר"ל מלת ג ו נ ד ק א שמציין ר"א זכותו בספרו ע י ק ר י התלמוד כ"י בשם רב צמח גאון מבלי לפרשו ולדעתי גונדקא היא גונדא או גונתין של כאן, פי' אנשים ומשרתים. והמלה נשמטה בסנהד' ק"ז. וילק' ש"ב רמז קמ"ח ושם כתוב במקום גונדקא מלת: מ ל א כ י ם היינו שלוחים. ע"ש היטב. — ועוד נמצאה המלה גונתיים ממש בהוראת ל"ר gentes, פי' בני עמים ובלא"ש Heiden, וזהו בילק' תהלי' ספכ"ה ס' רמז תש"ב אם עשו שונא ליעקב שנטל ממנו הבכורה לטבריים מה עשה לגונתיים מה עשה, ובמדרש תהלי' מזמר כ"ה בקצת יותר נכון רק שם תיבת גונתיים נשתבש' למלת ענתותים אבל במקום טבריים גרס נכון ברבריים. וא"כ כצ"ל בילק' אם עשו וכ' שנטל ממנו הבכורה הדין עמו לברבריים מה עשה לגונתיים מה עשה, כלומ' מה חטא יעקב אבינו לברבריים ולאומות אחרות כי שנאת חמס שנאום, וזה אמת ויציב] —

גַּם (בל"ר gross, crassus, grossus) בדמאי (פ"ב מ"ר) וכל המשפיעין במדה גסה רשאין למכור דמאי, פירוש כי מדה גסה הואיל והלוקח משתכר הלוקח מפריש אבל המוכר מדה דקה כגון החנוני הואיל והוא משתכר הוא מפריש לפיכך אינו רשאי למכור דמאי אלא אם כן מתקנו. ביבש שלש קבין ובלח דינר (דמאי שם מ"ה) נתנו שיעור ליבש ונתנו דמים ללח, ותנא דבי ר' חייא נתן דמים ליבש ושיעור ללח דהכי אמרינן הין מדה גסה מן הין ולמטה מדה דקה שומן מדה דקה משומן ולמעלה מדה גסה[2], ובפ' ד' בשביעית (מ"א) בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ועשבים מתוך[3] כדרך שהוא מלקט מתוך של

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובדפ"ר אבל בשדפ"ע גנתים. [2]) ודע שרוב פי' זה של רבינו הועתק מירו' דמאי פ"ב דכ"ג. שכתוב שם וז"ל מידה דקה הואיל והמוכר משתכר המוכר מפריש, מידת גסה הואיל והלוקח משתכר הלוקח מפריש . . על דעתיה דהדין תניא נתנו שיעור ליבש לא נתנו שיעור ללח תני רבי חייא (ועיי' בתוספתי דמאי פ"ג ושם בשינוי) הין מידה גסה מן הין ולמטן מידה דקה טמן (וגי' רבינו שומן וכ"ה בע' דק א', אבל גי' הר"ש לדמאי שם וכתוספתא שם לימן, לימון והוא לי"י αμάλ, פי' מטבע קטנה עיי' פי' אהבת ציון למהרז"ף) מידה דקה מטמן ולמעלן מידה גסה על דעתיה דהדין תנייא נתנו שיעור ללח ולא נתנו שיעור ליבש נתנו דמים ליבש ולא נתנו דמים ללח ע"כ ואולי נשמט בערוך אחר תיבת פי' המלה: י ר ו ש ל מ י אבל בכל זאת קשה שפי' קצת מענין אחר וכבר התעורר מהרז"ף בסוף מבוא הירושלמי צד קמ"ח: שבהרבה מקומות פי' רבינו כהירו' ולא הביאו ע"ש. [3]) וכ"ה במשניות ובירו' אבל במשני' שבבבלי בט"ס בתוך, ובכ"י מ' לי' אבנים כמו שלי' בערוך אבל במשניו' ובירו' אי' עצים וא ב נ י ם ועשבים, אולם בירו' גברא שביעי' רפ"ד לי' ג"כ.

חבירו את הגס הגס. הכי סוגיא דמתניתין ״מלקט אדם עצים ועשבים מתוך שלו את הגס הגס כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו בין דקין בין גסין נחשדו להיות מלקטין את הכל[1]) והן אומרין בגסין ליקטנו התקינו שיהו וכו׳ בתלמוד ירושלמי. (ירו׳ שביעי׳ רפ״ד דל״ה.)[2]). בפ׳ אלו טרפות (חולי׳ פ״ג מ״א) דרוסת הארי בגסה דרוסת הגס[3]) בעוף הגס, פי׳ עוף הגדול כמו הנשר והדומה לו. ובפ׳ כיסוי הדם (חולי׳ פ״ח.) לא בזבל גס ולא בחול גס[4]). * [אחי״ה וכנ״ה פסחי׳ ק״ז: אכילה גסה, ירו׳ פסחי׳ פ״ד ד״ל ע״ד בהמה גסה, תוספתא שבת רפי״ג על גבי הגס ועל גבי האימרא (כ״ה בכ״י תוספתא לצוק״מ מסכ׳ שבת צד 126 ובנו״ג הגס, ובירו׳ שבת פי״ג די״ד. בט״ס גבי חוב), והקבוץ חגיג׳ כ״ו. כלי הרס גַּסִּין, ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ד ע״ד הדא דתימר בדקים אבל בגסים וכו׳, ירו׳ שביעי׳ פ״ד דל״ה. בין דקין בין גסין. פי׳ גס בכל מקום ענין עב וגדול. וגוזר אני המלה מל״ר הרשומ׳ ואות ר׳ נשמט׳ או שהוא ממש ל״ע جظ, פי׳ גדול ועב. ויפה עשה רבינו שהבדיל את הערך הזה מע׳ שבא אחריו שזה מגזע אחר] —

גָּם (בל״ע جظ, جض stolz sein, sich überheben, brüsten) בפ׳ ואלו מגלחין בגמ׳ ואין מברין אלא על מטות זקופות (מ״ק כ״ו סע״ב) ת״ר ההולך לבית האבל אם היה לבו גס בו יברוהו על מטות (זקופות) [וצ״ל כפויות][5]). ובפ״ק דסוט׳ (ז׳:) וכל הרוצה לראות בא ורואה[6]) חוץ מעבדיה ושפחותיה מפני שלבה גס בהן, ובפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ע״ג סע״א) [מפני שלבה גס בה בשפחתה]. ובכתובות בפ׳ הכותב לאשתו בגמ׳ הניח פירות (פ״ה:) ההוא גברא דאמר[7]) נכסאי לטוביה שכיב אתא טוביה א״ר יוחנן הרי בא טוביה, אמר טוביה ואתא רב טוביה, לטוביה אמר לרב טוביה לא אמר ואי איניש דגייס ביה הא גס ביה[8]). בפ׳ האומ׳ התקבל בגמ׳ ור׳ אליעזר אוסר מיד (גיטי׳ ס״ה רע״ב) מהו דתימא במערב הא לא איתיה קא משמע לן דילמא בהדי דאזיל מיגס גיים ביה[9]). בפ״ק דחולין בגמ׳ מתוך הטבעת (חולי׳ י״ח סע״ב) ר״ל אכשר בחודי דכובעא קרי עליה ר׳ יוחנן גייסא וגייסא[10]). ובר״ג דנדה (ב׳:) הכא מי איכא למימר חזאי ואתאי חזאי ואתאי[11]) ודילמא הגס הגס חזיתיה[12]), פי׳ ר״ח הגס הגס בניחותא אתאי לפיכך לא הרגישה ביה[13]) וי״א קרוב לבדיקה ראתה זה הדם ולא ידענא ביה כדאמרינן (כתובי׳ י״ב.) לבו גס בה[14]). וכן פי׳ גייסא גייסא דהכל שוחטין קרוב קרוב לראש מלש׳ לבו גס בה ופירושו לבו קרוב לה. וכן כל גס בתלת ענין פתרונו אחד הוא לכל והמשכילים יבינו[15]). בר״ג דסוט׳ (ה׳.) אזהרה לגסי

---

1) גי׳ הר״ש בירו׳ משדותיהן ובירו׳ לי׳ את הכל ולי׳ משדותיהן. 2) ודע שבכ״י ערוך פאריז הנקודה כתובה אחר מלת ירו׳ וזה נכון עד מאוד אבל בדפ״ע הנקודה באה לפני תיבות בתלמוד ירו׳ וזה הביא לידי טעות את החוקר הגדול ריט״ל צונץ בספרו גד״פ צד נ״ד הערה ג׳ לומר שהירושלמי קדשים מובא בערוך ע׳ גס א׳. ובהוספה „לכבוד הלבנון״ נומ׳ ד׳ צד י״ת כתב הרב החכם שלמה באבער בזה״ל: ועוד ראיתי אחרי רואי שגם הרב החכם החוקר והתייר הגדול מהריט״ל צונץ בספרו ג״פ 54 הביא הירו׳ קדשים מובא בערוך ע׳ גס א׳ וברוקח סי׳ נ״ט. אולם טעה במח״כ כאשר התעורר ידידי הרב הגדול החוקר הנפלא מהר״י רייפמאן בהכרמל שנה ראשונה צד 403 כי בערוך המלות בתלמוד ירושי׳ אינו מוסב למטה רק למעלה והמלות בפ׳ אלו טרפות דרוסת הארי בגס הוא מאמר בפני עצמו, וכן ברוקח שם הביא בזה״ל כתוב עציץ הוא של חרס וכו׳, ובריש כל הקרבנות במנחות ירו׳ הדין דגזז ספוג וכו׳ חייב משום קוצר וע״י חסרון נקודה המפסקת בין מלות במנחות למלת ירושי׳ חשב כי מלת ירושי׳ שבה למעלה אל במנחות ובאמת מלת ירושי׳ שבה איפוא למטה אל הדין דגזז והוא רומז אל ירושי׳ פרק כלל גדול ומלת במנחות שבה למעלה אל ענין עציץ יהיה א״כ בערוך התחתונה למעלה וברוקח עליונים למטה ע״כ. 3) כ״ה בכ״י ו״ו בי׳ ול״ד וה״ב, ובכ״י ו״ו א׳ הגץ וזהו כגי׳ התוספות הובא בע׳ גז א׳ ע״ש, ובדפ״ע הגי׳ הגז. 4) בנו״ג הגס. 5) כ״ה בריי״ץ גיאת הלכי׳ אבל עמוד נ״ח ועיי׳ עוד תשי׳ גאוני׳ קדמוני׳ סי׳ ל״ו דפ׳ בערלין. 6) וכ״ה בירו׳ סוט׳ פ״א מ״ו אבל במשניות ובמשני׳ בבבלי לראות. 7) בנו״ג ההוא דאמר להו. 8) כה״ג הנכונה בנוסחאות וכ״ה בכ״י ו״ו ול״ד וב״ר, אבל בדפ״ר ופיז׳ בט״ס הרי בר טוביה וכן ובמקום רב טוביה הגי׳ בר טוביה וט״ס הוא, ובנו״ג . . דגיס ביה הא גיס ביה. 9) בנו״ג מיגס גאיס. 10) בנו״ג גיסא גיסא. 11) כ״ה לנכון בדפ״ר. 12) בנו״ג ומאי קושיא דילמא וכו׳. 13) וכן הובא הך פי׳ של ר״ח ז״ל בחי׳ הרשב״א והריטב״א והקשו עליו ע״ש. 14) ועיי׳ בכתובי׳ כ״ח. שאין לבו גס בה. 15) כ״ה נכון מאד בכ״י ו״ו אבל בדפ״ע: וכן כל גס בתלמוד ענין פתרון אחד לכל וכו׳, ולשון מגומגם הוא. ולהוראה האחרונה שמיחס רבינו להמלה גיים מצאתי פתרון בל״י עשדוזֵ׳ן ובלשי׳ צענד ובל״פ החדשה כי quaêtu בלי׳ צענד וכן בלי׳ פעהלוי qués ובלשי׳ פרסי החדשה خويش פתרונו קרוב עיי׳ מ״ע דמ״ג ומ״ש בחי״ז, נ״ח החכם שפיגעל ומזה נאצל גיס פי׳ בעל אחות אשתו וכ״ה בל״פ خويش עיי׳ למטה ועי׳ גס ז׳ במו״ע. ובענין קרוב וקרב דעת נמצאה עוד המלה בכתובי׳ כ״ה. קא חזינן דקא גייסי בהדדי, ושם: הני מילי היכא דלא גייסי בהדדי אבל הני דקא חזינא להו דגייסי בהדדי ופירש״י מכירין זה את זה ברמיזות

הריח מניין וכו׳ [עד] כמה גדולים נמוכי רוח וכ׳, (שם:) [1]) כל אלו גס קרובי ענין הם [2]). בפ׳ מי שמתו (ברכו׳ י״ט.) ומגים דעתו כלפי למעלה [3])׳ פי׳ שטורח להקב״ה [4]) יותר מדאי ועובר הוא ומזלזל בדברי חכמים שאמרו לא נכון לעשות כן כההוא מעשה דרבא דפ׳ חסידים (תעני׳ כ״ד:) מי איכא דמיטרח קמי שמיא כולי האי למהר אשכחיה לפורייה דמרשם בסכיני [5]) ועוד אתה הטרחת תאנה להוציא פירותיה בלא זמנה (תעני׳ כ״ד.) [6]). (א״פ פי׳ גס בל״י מתפאר וגאה רוח ונעתק עיקר מלה זו מלש׳ עברי גאה כאשר יבינו יודעי לשון יוני ותרג׳ בגאות רשע (תהלי׳ י׳, ב׳) בגסות רשיעא). * [אחי״ה כונת ר״ב או על ל״י ὄγκος או על ל״י χαῦνος ששניהם ענינם גבהות לב וגם רוח אבל הביא ממרחק עדותו כי ל״ע הוא כמו שרשמתי בתחלת הערך ופתרונו גאה ומי שמתפאר וימלאנו לבו לעשות או לדבר מה ולא יחוש. ובא הפעל ברוב בצירוף לב או דעת ורוח. ד״מ ברכו׳ מ״ז. גס ליה דעתיה, עירובי׳ נ״ד. אם מגים דעתו וכ׳, מגילי׳ י״ג: ואם הגים דעתו, קידושי׳ פ״ב. ורוחו גסה, אבות פ״ד מ״ז הגס לבו בהוראה, ושם פ״ו ולא מגים לבו בתלמודו, ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ח. הגים דעתו לדון יחידי, חולי׳ פ״ט. יגים דעתו, ירו׳ מעשרות רפ״ב דמ״ט ע״ג להגס את לבו שיאכל, תוספתא מעשרות פ״ג מימי לא גס לבי לומר וכ׳, שמ״ר פ״ו מי הגים את לבך, ויק״ר פ״כ גיסו לבם, דב״ר פ״ו מי שמגים את לבו לדבר בגדול ממנו. ובלא הוספה ד״מ סנהד׳ ח׳. חזייה דהוה קא גאים, במ״ר פי״ט היה מגים, ושם: עמד והגים במעמד לגיונותיו, והשם גס רוח אבות פ״ד, מ״ז. והקבוץ גַּסֵּי רוח עירובי׳ נ״ה, פסחי׳ פ״ז: יומ׳ ל״ז, חגיג׳ י״ח: ב״ב ע״ח: סנהד׳ צ״ה, זבחי׳ פ״ה: ויק״ר פי״ז, ירו׳ פסחי׳ פ״ה דל״ב. מסכ׳ ד״א פי״א. ושם מופשט גסות או גסית רוח, שבת ל״ג. סימן לגסות ענית, סוכ׳ כ״ט: וגסות כנגד כולן, סיט׳ ה׳. כל שיש בו גסות נפהת, קידושי׳ מ״ט: י׳ קבין גסית יכ׳, ב״ב ע״ח: אדם שיש בו גסות וכ׳, סנהד׳ ק״א: גסות שהיה בירבעם וכ׳, ירו׳ ע״ז פ״א דל״ט: גסות רוחו של ירבעם וכ׳, ויק״ר פ״י לכפר על גסות הרוח. — ודע שערך הנוכחי נפרד בדפ״ע לג׳ ערכים ובלי נכון הוא כי על הוראת פתרון א׳ הטבעו. ובדפ״א ועה״ק הסדר כל הפחות יפה אבל בדפ״ו ופיז׳ ועוד הקדים המאוחר ומאחר את המוקדם ע״ש] —

גָּם = גָּסָה (כל״ע جشا (rülpsen, aufstossen בפ׳ האשה עושה צרכיה בגמ׳ כמין צמרמורות (נדה ס״ג:) ראשה כבד עליה ואיבריה כבדין עליה ורותתת וגוסה [7]), בפסיקתא דותאמר ציון (צד קל״א) ובמגילת איכה מה יתאונן (איכ״ר ג׳, ל״ט) וספרי ראש דברים [8]) אבותיכם במדבר אני אמרתי לתת להם לחם קל כדרך שהמלכים אוכלים שלא יהא אחד מהן גוסה ודלריא אוחזתו [9]) והן מתרעמין ואומרין ונפשנו קצה בלחם הקלוקל (במדבר כ״א, ה׳)׳ פי׳ גוסה לשון ישמעאל כגון קול היוצא מן הגרון מחמת מאכל כבד ודלריא בלע״ז דלורי [10]). (א״ב נראה שהגי׳ נכונה היא נווסא ודיירא ופי׳ נווסא בל״ר

וקריצות בלע״ז פריוווי״ץ = בל״צ privé פערטרויט וכן לועז ופי׳ בקידושי׳ ל״ג. גיסי בה רבנן ועיי׳ עוד בגיטי׳ ס״א: ד״ה גס בה. וכן הענין קידושי׳ פ״א. שאני רב. ביבי דשושבינתיה הוא (רש״י בעלת ברית לו) וגייסא ביה. [1]) כונת רבינו על הרבה מאמרי רז״ל בענין גסות הרוח השנויים בדף ה׳ עמוד א׳ עד ד״ה עמוד ב׳ יען כן השלמנו מלת עד. [2]) כתי״ג נכונת בכ״י ו״ו, ובדפ״ע מגומגם. [3]) בנו״ג המגים דעתו כלפי מעלה מאי היא, ותיבות מאי היא לי׳ ג״כ בכ״י מי כמו שלי׳ בערוך. [4]) וככ״י ל״ד ובעה״ק שנ״ב הגי׳ בבקשה, ואין נ״מ ושיעורו אחד הוא. [5]) כ״ה בכ״י ו״ו אי בי ול״ד וכ״ה בע״י וכן הביאו רש״י לחולי׳ קל״ג. ד״ה נזוף וכן ראיתי מצויין בכ״י ב׳ בד״ס לתעני׳ צד ע״ד: ובנו״ג דמרשם פורייה בסכיני ובדפ״ע בט״ס דמר בסדיני וצ״ל דמרשם בסכיני. [6]) ושם הגי׳ א״ל בני אתה הטרחת את קונך להוציא תאנה פירותיה שלא בזמנה. [7]) כה״ג בכ״י ו״ו א׳ ובי ול״ד וכ״ה בדפ״ר וכ״ה בנוסחאותינו אבל בדפ״ע רותחת וכנראה כה״ג של רמב״ם כי בהלכות אסורי ביאה פ״ה הל״ב כתב או ייחם בשרו וכן הוכיח בעל תוי״ט בנדה פ״ט מ״ח ד״ה צמרמורות ועיי׳ בהפשב״ע בע׳ גס. וב״ל לגזור מלת רותת מל״ע رض׳ פי׳ הלך בכבדות ויגיד עליו רעו איבריה כבדין. [8]) כ״ה בכ״י ע׳ פאריז והוא בפיסקא א׳ ד״ה ובין תפל ושם הגי׳ שלא יהא דולריא אוחזתו אבל בפי׳ מאיר עין הביא גי׳ הכ״י שלא יהא גוסה ודלריא אהזתו ובילק׳ דברי׳ רמז תש״ע הגי׳ שלא יהא אחד מהם גוסרודליא אין ספק שהיה לפניו גי׳ גוסה ודלריא ונשתבש למלה אחת כמו שהעיר בצדק הרב החכם מוהר״ר שלמה באבער בפסיקתא שם הערה כ״ט. [9]) כה״ג בכל כ״י וגי׳ דלריא הובא׳ ג״כ בילק׳ בשני המקומות הרשומין בע׳ גוטא ע״ש וכ״ה בפסיקתא וכ״ה בע׳ דרריא בס״א. אבל בדפ״ע בכאן דלוריא ובמדי איכ״ר דולרייא. [10]) כה״ג בכ״י ו״ו א׳, בי ל״ד וכ״ה בעה״ק שנ״ב ושם ההוספה עוד מחמת מאכל כבד ומעלה לאדם קיטור בלא״ש גרעפצי״ן. ע״כ ואמת ונכון הוא כי זה ענין המלה בל״ע הרשומי׳ וכ״ה בל״ס ܓܥܐ וכ״ה בל״ס כי גְּסָא פי׳ הוציא קול מן הגרון מרוב אכילה, ועיד ענינו הקיא והשם בל״ע

מין חולי אשר בו מתאפק האדם להקיא ואינו יכול וכן לפורשים בים, פי' דיידיא בל"י ורומ' חולי השלשול). * [אחי"ה האחרון אמת הוא כי כן ענין המלה διάῤῥοια diarrhoea, ובפרט לפי גי' הנכונה שהובא' בע' ד ר ר י א אבל מ"ש במלת גווסא וכונתו בלי ספק על ל"י ναυσία ול"ר nausea בל נכון כי אין לשבש הנוסחאות ואין לפקפק אמיתת פירוש רבינו לפי כ"י ערוך, ור"ב יען כי לא ראה פי' כ"י ערוך אמר מה שאמר, וראיה לפי' וגי' רבינו מספרא בהר פרשה ג' פרק ד' למה נאמר ואכלתם לשובע (ויק' כ"ה, י"ט) אוכל ולא גוסי, ופי' הראב"ד כתב לזה: ולא אכילה גסה, פי' אכילה גסה אינה לשבע אלא פשטידי"ו בלע"ז. ר"ל בל"ר ואיט' ופרובינ"ץ fastidium, fastidio כלומ' Ekel בלא"ש והנכון כי גוסי הוא שם מפעל גסא, ופי' הוציא קול מרוב אכילה ועוד פי' הקיא. ובילק' בהר רמז תרס"א נשמטה המלה הזרה] —

גַּם (בל"ע جش durch- = durchschlagen (mischen die Speise, Getränke במי שטבל פ"ה במכשירין (מ"א) האשה שהיו ידיה טהורות ומגיסה בקדירה, פי' ב ו ח ש ת ב ק ד י ר ה בעץ פארור [1]). ובמעילה בפ' קדשי המזבח (י"ז) רביעית דם שהגים בה טהורה, פי' שניער או שהפך בה בשום דבר בעולם במקל או בכוש טהור אותו המגים אע"פ שהאהיל עליו מ"ט כיון שהגים בה לא סגיא דלא חסר מרביעית ממאי דדביק למקל הלכך טהור אותו דם ולא מטמא באהל. * [אחי"ה וכנ"ה בשבת ס"ז: והמגים בפני אפרוחין יש בו משום דרכי האמורי ובכ"י ש"ם חסר כל המאמר וכן לי' בע קבע א', ובתוספתא שבת ספ"ז אי' במקום זה הגי' הכוברת אפרוחים בכברה ואולי מגים של שבת ל"פ بيختن = ביכתן, פי' כובר בכברה ואותיות מ' וב' ג' וכ' מתחלפות. ע"ז ל"ח סע"א ורע"ב ובאת נכריה ומגיסה פירש"י מהפכת בכף. ובאמת כ"ה בל"ע הרשומ' מהפך ומערב ומחלק לחלקים וכן ענינו של בחש בל"פ עיי"ע למעלה. עוקצין פ"ה מ"ו עד שיגום עיי' פי' וגי' זו בע' גלגל א' ומ"ש] —

גַּם (Springhase, Springmaus בל"ם חַגְסָא, או אולי הוא תואר كيس, פי' בל"פ ערום (schlau שפנים עם לא עצום (משלי ל', כ"ו) תרג' והגסי דעמהון לא תקיף. (א"ב בנוסח' דידן כתוב חגסי ע"ש). * [אחי"ה וכן בע' חגסי משיג ר"ב על רבינו וכן השיג בעל כ"כ בע' חגם יען שהביאו בע' גם ובאמת בהעתקה סורית של פשיטה הועתק הפסוק כזה וחגסא דבצירין בחילא ע"כ ובזו המלה העתיקה גם בויק' י"א, ה'; דברי' י"ד, ז' ותהלי' ק"ד, י"ח. בכל זאת אני יורד להגין בעד גי' רבינו כי אולי עיקר הגי' הגסי וה"א אינו מן השורש כי החכם שולטינם בפירוש משלי הביא צד תפ"ג דעת של Geuhar ערבי כי פירוש מלת שפן בל"ע ענינו קיש [الشفن الكيس], פי' חכם וערום וא"כ גם או גים ל"ע הוא ממש העתקת של שפן וטעמו ערום והרבה לספר מחכמתו של שפן ע"ש וחקירות של בוכארט ח"ב צד ת"י והלאה] —

☞ גַּם =גִּיסָא (Seite כל"ם גַּסָא) מסכת חולי' פ' אלו טרפות (נ"א:) דהאי גיסא ודהאי גיסא פי' צד). * [אחי"ה עיי"ע גסס ג' ומ"ש] —

☞ גִּים (כל"ם גִּיסָא בל"פ خيازنه Schwager, (Schwägerin במשנת סנהד' פרק זה בורר (סנהד' כ"ז:) ובעל אמו וחמיו וגיסו פירוש בעל אחות אשתו). * [אחי"ה וכנ"ה כמה פעמים בסנה' כ"ח: ע"ש ובירו' סנהד' פ"ג מ"ז ובירו' גמ' דכ"א: הגי' אגיסו ושם: אגיסיה דר' הונא וכ"ה בל"ס כי גיסא ואגיסא, פי' בעל אחות אשה ולדעתי נגזר מל"פ הרשומ' וקטוע מן גיאסנא, פי' בעל אחות אשה, והקבוץ בסנהד' כ"ח: אחי וגיסי, ובירו' שקלי' פ"א דמ"ו: שני גיסין שירשו את חמיהן. ועוד י"ל כי נגזרה המלה מל"פ جويس שטעמו קרוב עיי"ע גם ב'. ולא כמ"ש פערלעס בספרו עמ"ש צד פ"ה כי خسر chusur, chusrû خسرو אין פתרונו גיסא כי אם חמי וכ"ה בל' צענד qaçura עיי' יוסטי צענדלעקסיקאן צד פ"ט]—

☞ גֶּם = גּוּסָא (=גַּזָא בל"י γάζα Schatz) שמ"ר פרש' כי ידבר אליכם פרעה (פ"ט) ששה גסין היה מראה להם בכל יום, פי' בל"י אוצר מלכים עיי"ע גזא). * [אחי"ה ר"ל ע' גז ב' ע"ש ומ"ש, ובנו"נ בשמ"ר גוסין ובקצת דפוסי' נשתבש נוסין וצ"ל גוסין כמו גזין, וכן בל"ס גַּסָא, פי' אוצרות והראיה כי בילק' אסתר רמז

جشاة ובל"ס גסיא. וכן מורגל בפי העם המדבר בלעגי שפת יאראן מ"ש העה"ק, כי גרעפצין נגזר מל"ר crepito, פי' קול היוצא מן הגרון מחמת רוב אכילה ובדפ"ע הגי' משנה "פי' גוסה אכילה גסה ונפיחות בטן דלוריא לשון לע"ז היא דולורי' = dolore בלאי"ט פי' כאב. [1]) כן פי' רה"ג בסדר"ט צד ל"ח וז"ל ומגיסה בקדירה כגון אדם שנוטל את התרוד ומגים בו את הקדירה יאדך אל קדר (= يدك القدر, פי' מנער ומהפך את הקדירה) בלשון רבנן בחשה קדירה עכ"ל. וכן פי' רה"ג בעוקצין פ"ב מ"ו צד מ"ד בפי' לסדר"ט עיי"ע גלגל א' אכן שם הובא כאמר פי' בפויית תתרן אל קדר במ"ס וצ"ל כמו כאן תתרך אל קדר והמו"ל לא הרגיש בזה כאומה.

תתרמ"ו בתמורתו הגי' ששה תסבוריות היה מראה להם ועיי"ע תסוור] —

* גַּם, גִּים (גְּיִץ בל"פ غاز essen) ירו' סנהד' פ"ג דכ"א ע"ג למיגם גו אריסטון, פי' לאכול בסעודה, ויק"ר פכ"ח יתבין למיגם, ושם לא תשבוק אריסיה [וצ"ל אריסטיה עיי"ע אריסטא] דיגמון אמר דלא תימר למיגם אתיתי, קהל"ר פ' ושנאתי: מיגם גביה, אסת"ר פ' והשתיה: אית אתר דבעי מיגם ובתר כן שתי ואית אתר דשתי ובתר כן מיגם, והשם מגום ויק"ר שם דמגוסי עליל, וקבוץ שם מגוסיא נפקין, ובתמורתו בקהל"ר פ' מה יתרון תבשילא עליל, תבשילין עללין. ובמקום דיגמון של ויק"ר הגי' בקהל"ר שם דיכלון, פי' גאס בל"פ אכל וממנו גַּם גליטי גייצי עיי"ע גייץ.

* גַּם (בל"ע غشا, غس gehen, herantreten, begegnen) פסחי' ק"י: כי הוי אזיל גם ביה ההוא טייעא, גיטי' ס"ה: בהדי דקאזיל מיגם גאים בה, פי' קרב אצלו ופגע בו וכ"ה בל"ע, ונרדף עם פעל גוז בל"ע جاز, פי' חלף ועבר עיי"ע גז ד'.

* גָּסָא (כָּסָא = Becher) אסתר רבה פ' והשתיה: אין אונס בפקתא לפום דתמן שאתן בגסא וכ', ובילק' אסתר רמז תתרט"ח הגי' היה להם כ ו ס גדול . . והוא נקרא פוסקא [בל"י באותיות הפוכות σκύφος, פי' כוס גדול] והם משקים בו לכל אחד ואחד וכ' ע"ש וא"כ גסא כמו כסא פי' כוס, וגם במקום פקתא צ"ל פוסקא והוא כמו סקופא בל"י הנ"ל ועיי"ע אספקא ומ"ש.

גסס (בל' הוצואריש גס מלשון בקטרי' gaeçu Lanze) ויקח שלשה שבטים בכפו (ש"ב י"ח, י"ד) תרג' תלתא גסיסין, (א"ב פי' בל"י ורו' כידון חנית שבט). * [אחי"ה והמלה היוני' ורו' כתבתי בע' גז י' ע"ש אבל נוכל לפרשה גם ע"י מלה בקטרית ופרסית של הוצואריש הנ"ל שטעמה ג"כ חנית. ופי' הרד"ק לש"ב הנ"ל שבטים: ולהב בראשיהם כמו חניתות היו וכ', ועיי' עוד הרלב"ג שם] —

גֹּסֵס (מל"פ كوسس Kampf, der im Todeskampfe liegt) בר"ג דפ' י' יוחסין (קידוש' ע"א:) עילם גוססת כבר פירשנו בע' בר [ה']. ובפ"ק דאהלות (מ"ו) אפי' גוסס זקוק ליבום. * [אחי"ה וכנ"ה שמחו' רפ"א הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר, ירו' שבת פ"ב ד"ה. מעשה בי ר' ליעזר שהיה גוסס וכ' (ובסנה' ס"ח. ואבד"ר פכ"ה הגי' כשחלה ר' אליעזר). ערכי' פ"א מ"ג הגוסס והיוצא ליהרג וכ', תוספתא שם רפ"א הגוסס ובן שמונה לא נידר וכ', סנהד' ע"ח. גוסס בידי שמים, והקבוץ גיטי' כ"ח. ערכי' י"ח. קידוש' ע"א: ב"ק ס"ה. ק"ו. שבועו' ל"ג. ל"ז: רוב גוססין למיתה. ולנקבה בשבועו' ל"ז: נשותיהן גוססות. פי' גוסס החולה אשר הוא בפרק המיתה בהאבק עם המות ובל"פ טעמו קרב ומלחמה. ובפיה"מ לערכין פ"א פי' הרמב"ם בזה"ל גוסס ידוע והוא שקול גרונו נשמע בשעת המיתה ע"כ וא"כ האצילו מענין גסה עיי"ע גס ג' ובהגהת ח"מ רסי' רי"א מפורש גוסס המעלה ליחה בגרונו מפני צרות החזה שזה יקרה סמוך למיתה ע"כ ובהגהת א"ע סי' קכ"א ס"ק ו', פי' גוסס: תרג' על צד תאמנה על גססיהן כלומר על חזה שלהן וענין גוסס הוא שהקרוב למיתה מעלה ליחה בגרונו מפני צרות החזה ע"כ וא"כ גוזרו מע' הבא אח"ז. ויותר נכון היה לו לגזרו מל"ע غصص צר ודחוק בגרונו עד שהוא קולו נמוך, ובעל תיו"ט בערכי' פ"א מ"ג פי' בדרך רחוקה ע"ש] —

גסס (= גִּיסָא בל"פ خش, كس בל"ס גִּסָא Seite) בר"ג דפ' בא סימן התחתון (נדה מ"ח:) מפני שנושאות את אחיהן על גססיהן על צד תאמנה, (ישעי' ס', ד') תרג' על גססיהן, י"מ גססיהן חזה שלהן, וי"ט כסלים (ויקרי ג', ד', ט"ו) גססיא. * [אחי"ה פי' בל"ס ובל"פ צד וכסלים ואולי ג"כ קרוב בענין γείτων, פי' בל"י שכן אשר דר בצד הבית אבל מ"ש רימ"ז בט"ר ח"ב כ"ח, כ"ט כי הוא ל"י γεῖσον, γεῖσσον כלומ' מה שבולט ויוצא מבנין, קצת רחוק הוא. ולרוב נמצא רק גיסא ד"מ יומ' ע"ז: בהיאך גיסא, קידוש' ל"ג. באידך גיסא; שם ע"ב רע"א להא גיסא דפרת, עירו' ט"ז: אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא, ב"מ פ"ו. כי רכיב גמלא מהאי גיסא וכ' ושדייה בהך גיסא, שבת ק"י. בהאי גיסא ובהאי גיסא. גיטי' פ"ז: להאי גיסא . . להאי גיסא. נדה כ"ח. דוק מינה להאי גיסא. ושם ס"ו. כי היכי דתהוו עליך להך גיסא נתהוי עלך להך גיסא ובע' דם א' הגי' בחד גיסא . . לאידך גיסא ופי' ע"ש ובתוספ' שם ד"ה כי. בכורו' מ"ד: אגיסא לית לן בה וע"ש פירש"י. קהל"ר פ' אל תבהל על גיסיה שפיך עיי"ע גֶּלֶש. ועיי' עוד ע' גסן קודם ע' גע] —

* גיסתה ירו' סוט' פ"ט דכ"ג ע"ד ט"ס תחת גיתתה עיי"ע גת.

גַּסְטְרֵי (א' מל"י γάστρα .בל"ע قصرية bauchiges Gefäss, Napf; ב') לדעת רבינו הורכב מל"ע جز חלק Theil ומן תרי (טרי) (zwei) בשבת בפ' המצניע בס"ג (צ"ו.) ובר"ג דפ' בא סימן התחתון (נדה מ"ט.)

אמר רב אסי שונין כלי חרס שיעורו בכונס משקה ולא אמרו מוציא משקה אלא לענין גסטרא בלבד מ"ט אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן לפי שאין אומרים הבא גסטרא לגסטרא [1], פי' חצי כדה שזורעין שם העשבים וקורין בל"י גסטרא ובלע"ז גרשתא [2]) ובל' ישמעאל קצריה, ובלש' משנה גצרא [3]) ובלש' קדש עציץ [4]) ואם ניקב החצב במוציא משקה אומר הבא גסטרא והניח תחתיו כדי שיקבל מה שיזוב ממנה אבל אם הגסטרא גופה מוציאה משקה אין אומר הבא גסטרא שיקבל מה שיזוב ממנה דתנן בכלים פ' רביעי (מ"ב) וכן [5]) גסטרא שנתרועעה ואינה מקבלת משקין אע"פ שמקבל אוכלין טהורה שאין שירים לשירים [6]). פי' כי עיקר גסטרא כלי שנחלק לשנים הוא והיינו שירי כלי [7]). וכפ' ח' שרצים בגמ' אין עושין הילמי (שבת ק"ח:) אין עושין מי מלח מרובין לתת לתוך הכבשין שבתוך גסטרא. (א"ב פי' בל"י מין כלי אשר לו בטן גדול וגם תחתית הכלים נקרא כן). וכפ"ק דע"ז בגמ' עיר שיש בה ע"ז (י"ג:) ונשויה גסטרא [8]) אמר קרא (דברי' י"ב, ג') ונתצתם את מזבחתם. לא תעשון כן לה' אלהיכם (שם ד'), פי' חותכה לשנים חציה נופלת בכאן וחציה נופלת בכאן כלומ' כאלו עושה אותה נבלה אמר קרא ונתצתם את מזבחתם וניתוץ כן הוא שמשליך את האבנים אילך ואילך ואמר קרא לא תעשון כן לה' אלהיכם כל ענין נתוץ. ובפ"ק דחולין בסוף השוחט מן העורף (חולי' כ"א.) וכפ' השוחט אחד בעוף בגמ' שחט את הושט (שם ל"ב:) אמר חזקיה עשאה גסטרא נבלה [9]). ובפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רוב צלעותיה (חולי' נ"ב. ובדפ' רמ"ל במ"ס כ"ב.) גסטרא קא אמריתו הא [רב] נמי גסטרא קאמר, פי' כיון שניטלה מן הבהמה צלע מכאן וצלע מכאן זה כנגד זה הרי זה גסטרא. וכפ' העור והרוטב בגמ' המפשיט (חולי' קכ"ד.) התם, דגורר את הטפילה, דצלקיה מיצלק הכא דעבדיה גסטרא [10]), ובפ' ד' מיתות בגמ' מצות הנהרגין (סנהד' נ"ב:) ואימא דעביד ליה גסטרא, פי' שחותכו באמצע גופו ואינו מתיז ראשו אלא חולקו לשנים. * [אחי"ה הועתק מפי' ר"ח לסנהדי (בכ"י אנגייל' דף ק"ז) — ויתר דוגמאות לערך שלנו עיי' בע' גצר ומ"ש רבינו מנוסחאות שונות. ודע שקשה הדבר לקשר שתי הוראות של גסטרא לכללן בערך אחד כי בהוראה ראשונה פתרונה בל"י כלי ועציץ בעל בטן וכ"ה בל"ר האמצעי gastrum, פי' עציץ ותחתיתו צרה. וכן בל"ע של המון בטיית כפי' היפה של רבינו. אבל בענין לישויה גיסטרא (ע"ז שם וחולי' כ"ז. דלא לשויה גיסטרא), עשאה גסטרא ועוד בדוגמאות הנ"ל אין הדעת סובלת הפי' הראשון (אף כי הרימ"ז בט"ר ח"ב. קפ"ג רוצה לחברן שלא כדת) יען כן חשבתי לגזר בהוראה שנית מלת גסטרא כי היא מורכבת מן גס בל"ע ופ' جز פי' חלק ומן טרי במקו' תרי וא"כ גסטרי נחלק לשנים כפי' רבינו וכן רש"י לע"ז הנ"ל או י"ל שהוא כפי' ר"ח ועיי' עוד הר"ן בחולי' ספ"א כי הוא שבר רק לא בל"י כי אם בל"ע ואות ט' נוספת כי كسرة ענינו שברים. וזה לשונו של פי' רה"ג לסד"ט צד ד' (בכלי' פ"ב מ"ו) גסטרא ל"י פי' כלי חרש שניטלו אונין (אזניו) וכן בהמה שלא נשחטה כהוגן או נשברה רגלה שמה גסטרא עכ"ל. ועוד י"ל כי הרי"ש נוספת ונסטא ממש ל"פ كسته, פי' שבור ושברים. והבוחר יבחר] —

גַּסְטֶר = קִנְצְטְרָא (מל"י אמצעי κινστέρνα, (γηστέρνα, Wasserbehälter, Cisterne בויק"ר אשה כי תזריע פרש' לעשות [11]) לרוח משקל (פט"ו) [12]) אין לך כל טיפה וטיפה שהיא יורדת מן הרקיע שלא ברא לה הקב"ה גסטרא בפני עצמה ס"א קנצטרא, ובס"ג דפ' השותפין (ב"ב ט"ז.) כל טיפה בראתי לה דפוס בפני עצמה. * [אחי"ה לדעתי פתרון המלה בל"י האמצעי' הרשומ' מקוה מים ויען שהביא רבינו גם מאמר מב"ב חשבו רמ"ל והח' לעווי ואחרים כי גסטר או קנצטרא הוא כמו דפוס של ב"ב הנ"ל וטעות הוא. ובענין מושג שיש ברקיע מקוה מים עיי' חגיג'

---

[1]) גי' גסטרא כ"ה בנדה אבל בשבת גיסטרא וכ"ה ברוב הדפוסים בשאר מקומות, ובספר מפתח לרבינו נסים בשבת שם פעם א' גסטרא ופעם ב' גיסטרא ושם, צד מ"ג, בט"ס רב אשי וצ"ל רב אסי. [2]) בלאי"ט Blumentopf, grasta. [3]) עיי"ע גצר. [4]) עיי"ע עציץ שפי' שכן נקרא בלי ישמעאל אציץ ועיי"ע אציץ, משמע שרבינו מכנה גם המלות אשר גזען מלשונות נכריות בשם לש' קדש יען השתמשו בהן רז"ל ועיי' בפ"א של מבוא לזה החיבור ושם הארכתי. [5]) בנוסחי' לי. [6]) במשני' שבמשניו' שירין לשירין ובר"ש וברע"ב כגי' הערוך אבל במשנה דש"ס שיריין לשיריין ומפיה"מ להרמב"ם נשמע שגורס שארי ע"ש. [7]) וכן פי' רע"ב שם: שירים של כלי היינו שברי כלי, ורמב"ם: חתיכה מכלי. וכן פי' הריטב"א בחי' בנדה וכתבו התוספ' בנדה מ"ט. פי' ר"ח גסטרא הוא שבר בל"י. [8]) בנו"ג ולישויה גיסטרא. [9]) ודע שבנו"ג בדף כ"א. אמר שמואל עשאה וכ' אבל ממה שאי' בדף ל"ב: וליחשוב נמי דחזקיה דאמר חזקיה עשאה גסטרא נבלה נראה בעליל שגם לעיל בדף כ"א. עיקר הגי' כגי' רבינו אמר חזקיה עיי' הפשב"ע ובאמת כן גרס הרא"ש בספ"א דחולי' סי' כ"ה והגרי"ב לא הרגיש בזה. [10]) ורמ"ל השמיט תחלת המאמר. [11]) כ"ה בדפ"ר. [12]) ולפנינו לי' וגם לי' בילקי' איוב רמז תתק"ד.

י"ב: הובא בילק' מלכים א' סרמ"ז קצ"א וילק' יחזק' א' רמז של"ט ועיי' מאמרנו במ"ע דמ"ג חכ"א צד תקס"ח והלאה. והראיה לאמיתת פירושנו שגסטרא טעמה מקוה מים כגון גומה ובריכה ממה שאמרינן בתוספתא עירובי' פ"ו אחת עוקה ואחת גסטרא (ובכ"י תוספתא אצל צוק"מ הגי' גיסטרא) אע"פ שנתמלאו מערב שבת שופכין לתוכן בשבת וכ' ועוקה הוא גומה עיי"ע עקה, והקבוץ במכשירין פ"ב מ"ג גסטריות שישראל ועכו"ם מטילין לתוכה וכ', פי' בריכות כמו שאי' שם בתחלת המשנה ע"ש ורבינו הביאו בע' גצר וסובר שהוא מן ערך הקודם לזה] —

גַּסְטְרַ(א) (=קַסְטְרַא מל"י אמצ' κάστρα והוא ל"ר castra, Kriegslager) בסוף הלכה קמא דפ' אין עומדין (ברכו' ל"ב:[1]) וכל גסטרא בראתי בו ל' קרטון[2], ובס"ג דכל כתבי הקדש (שבת קכ"א.) ובאו אנשי גסטרא של צפורי לכבותה מפני שאפיטרופוס של מלך היה[3]. ובס"ג דפ"ק דסוט' (י"ג סע"ב וילק' סוף זאת הברכה) וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל גסטרא של בית פעור הראוני היכן משה קבור. ענין שלטוגות המה; (א"ב פי' קסטרה בל"ר מחנה ומערכה מוכנת ללון שם אנשי מלחמה ואצל צפורי בנו הרומיים מעגל והושיבו בו אנשי חיל להחזיק תחת משמעתם כל הגליל). * [אחי"ה ואמת יהגה חכו של ר"ב כשהוכחתי בע' ביתר ועיי' עוד ע' בני קצרה של ציפורין. ודע כי מושג שברקיע הכוכבים נחלקים כעין חיילות עם מחנות וקרטין פי' חצרים מל"ר האמצעי cortis או קיצור מל"ר cohortes אנשי צבא נמצא ג"כ אצל הפרסיים עיי' בונדיהיש פרש' ו'. וכנ"ה בויק"ר פכ"ג צוה ה' ליעקב סביביו צריו כגון . . גסטרא לחיפא ובמד' חזית פ' כשושנה ובאיכ"ר פ' צוה הגי' קסטרא לחיפה ובמד' שמואל פט"ז בט"ס קצרא לחיפה וצ"ל קצטרא ודעתי נאמנה כי גסטרא או קסטרא פי' מחנה הוא ג"כ קסטרא של ציפורי והיא ביתר ותכונתה היתה קרוב להר הכרמל ושם ג"כ עיר Cheifa והיא חיפה ולדעתי נקראה כן מל"י ἵππος סוס על שם הסוסים ופרשים אשר שלח שמה הורדוס ונקראת ג"כ העיר Γαβά: עיי' בן מתתיהו על המלחמות ג', ג' א' [Γαβὰ πόλις ἱππέων] ומה שכתב מהרי"ש בתבואות הארץ צ"א: כי קסטרא הוא המקום הנקרא כעת חירבא"ת אתלי"ת ונקרא בימי קדם castrum peregrinorum ואליו כיונו חז"ל בשם קסטרה שהוא סמוך לחיפה ע"כ. לע"ד לא בא אל נקודת האמת כי חכמי התלמוד והמדרש לא שערו עוד הכינוי הזה יען חדש מקרוב בא היינו בזמן מלחמות של נוסעי הצלב עיי' רוימער פאלישטינא צד קל"ג. והקבוץ גסטריות ב"ר ריש פכ"ח ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי מה הם סבורים אריות גסטריאות אני צריך וכ' דבר אני מוציא ומכלה אותן מן העולם. ופי' בעל מ"כ גסטריות שלטנות ע"כ וכן ג"ב בילק' מ"ט רמז של"ב נראה ברור שנגררים אחר רבינו ששיים בערך דכאן ענין שלטונות המה. והאמת כי הוא מבצר ומחנה וגי' אריות בלי ספק ט"ס והעיקר כמו שכתבנו בע' ארי לפי גי' הילק' בראשי' רמז מ"ז חיילות גיסטריות וגי' מעולה זו האירה לנו מובן מאמרים אחרים כזה: בויק"ר פ"א אריב"ל אילו היו או"ה יודעים מה אוהל מועד יפה להן היו מקיפין אותו אהליות וקסטריות. ובשהש"ר פ' כתפוח ג"כ הגי' באהליות וקסטריות היו מקיפין אותו. ובמדבר רבה פ"א ובתנחומ' במדבר סי' ג' הגי' רק: קסטריות היו מקיפין אותו אבל בילק' ואתחנן רמז תתל"א הגי' בשם תנחומ' היו מקיפות אותו אהליות וקסטריות. ועוד מצאנו מאמר כזה בדרוש הפסוק פתחי לי בפסיקתא רבתי פט"ו פתחי לי פתח כחרירה של מחט ואני פותח לכם פתח שיהיה אהלים וכצוצרות יכולים נכנסים בו. ובפסיקתא דרב כהנא פ' החודש צד מ"ו: הגי' אהליות וכחצוצריות נכנסין בו ותחת זה בפסיקתא דפ' שובה צד קס"ג: אהליות וכצרצריות והגיה שם הרב החכם מוהר"ר שלמה באבער אהליות וצינריות וט"ס הוא וצ"ל כצוצריות (וכן בלוח התיקונים כצ"ל) כמו שהוגה בצד מ"ו: הערה פ"ב אבל לפי דעתי בלי כל ספק צ"ל בכל המקומות האלה אהליות וקסטריות (ובשהש"ר ה' ב' פ' אני ישנה ובילק' שם משונה הגי' מחסרון ידיעה כזה פתחים שיהיה עגלות וקרניות נכנסות בו) יצא לנו מזה כי גם בילק' בראשית הנ"ל במקום חיילות גיסטריות צ"ל אהלות גסטריות כי קשה עלי לשבש כל הנוסחאות לומר שבכל המקומות הנ"ל יש לתקן כגי' הילק' במקום אהלות: חיילות אבל לפי גזרת המלה אהלות נ"ל ברור כי הוא ממש בל"ע اهلة

---

[1]) כ"ה בכ"י ע' ובדפ"ר אבל בשדפ"ע נשמטו מלות בסי הלכי קמ'. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד ובדפ"ר וכ"ה בכ"י מ' אבל בכ"י ה"ב ובדפ' פיז' וויניצי' קלטון וגם נשמטה אות ל', יען שגרסו בראתי ל ו והסופרים חשבו למיותר לכתוב עוד הפעם ל', ובגו"ג ג"כ לו אבל בכ"י מ' בו וכ"ה לנכון בע' קרטון וכ"ה הסדר בילק' ישעי' מ"ט רמז של"ב ועל כל גסתרא בראתי לו שלשים קירטין אבל בנוסחי' דידן מהופך הסדר וגי' רבינו עדיף וכן משמע משט"מ. [3]) עיי"ע בני קצרא של ציפורין ושם הארכתי ע"ש.

והקבוץ اهلات, פי' אנשים וחיילות וא"כ שיעור המאמרים הנ"ל ברור כחמה אלו היו יודעים או"ה מעלות של אוהל מועד היו מקיפין אותו וסובבין אותו באהלות ובקסטריות, פי' בחיילות ובמחנה וכן אם ישראל פותח לבו לאביו שבשמים מעט כחרירה של מחט כלומר כחור המחט (עיי"ע חרר ב') המקום פותח לישראל בריוח וברוחב שיהיו אהלים וכצוצרות וצ"ל וכצטריות יכולי' נכנסים, פי' חיילות ומחנות וכן הקב"ה אינו צריך לצוד את הרשעים למען אבדם ע"י אריות גסטריות וצ"ל אהלות גסטריות, פי' ע"י חיילות ומחנות כי ע"י מאמר אחד יכול לאבדם (ודורש ויאמר ה' אמחה וגו') וכן מצאתי און לי במד' שו"ט סוף מזמ' ב' ותאבדו דרך; ולא תהיו סבורין שמא אהליות וצוצריות אני צריך אלא ניצוץ אחד אני מסיק ומאבד עלמא דבראי ופי' שם המפרש, פי' מיני בושם מור ולבונה וכ', וצוצריות לשון צרי וצפורן ע"כ, וטעות נראה לעינים הוא כי אהליות (ובילק' תהלי' רמז תרכ"ג הגי' אהוליות) וצוצריות צ"ל כצטריות = קסטריות ענינו לא תהיו סבורין שאני צריך חיילות ומחנות לאבד את הרשעים אך נצוץ אחד אני מבעיר בתוכם ורשעים עוד אינם. והקבוץ הקסטראות והלגיונות אי' עוד בתוספתא אהלות פי"ח. ועוד עיי"ע קסטר. ועפ"ז יש לתקן מ"ש בע' אהוליות. ובעל כ"כ בע' ארי, פי' אריות גסטריות: בעלי בטן, ולא נהירא]—

גַּסְטְרוֹן (קסטירא בל"פ قسطير מל"י κασσίτερος Zinn) בפ' אלו מציאות בגמ' מהרוזות של דגים (ב"מ כ"ג:) מצא כלי כסף וכלי זהב וגסטרון של אבר וכל מיני מתכות. ובפ' הקומץ רבה בגמ' ז' קני מנורה (מנחות כ"ח:) עשאה של בעץ[1]) של אבר ושל גסטרון, פי' גיסטרון בלע"ז מיטאלו[2]) העשוי מכל מיני מתכות. (א"ב פי' בל"י קסטרון בדיל תרג' ירו' את הבדיל (במדב' ל"א, כ"ב) ית קסיטרא ונקרא עופרת לבן וקראוהו חז"ל גסטרון של אבר תרג' עופרת (שם) אבר עיי"ע קסטרון). *[אחי"ה בתי"ר א' הגי' קסטירא ובתי"ר ב' קיסטרא והוא ל"י ופ' הרשומה, ועיי"ע בעץ ושם תמצא הלע"ז של רש"י במנח' על נכון (ועיי' רש"י למגילת תעני' פ"ט) ובל"א במנחו' פי' ג"ב מיטלו כערוך אבל בב"מ פי' גסטרון שברי התיכות של אבר וא"כ גוזר המלה מע' גסטר א', וכבודו במקומו מונח, אבל הגרי"ב בהפש"ב רוצה לישבו ע"ש] —

* גיסן (בל"ע احضان Seite, Richtung einer Sache) בשאלתות דרב אחאי פ' אחרי מות סי' צ"ב רב פפא בדיק אטופרא ובישרא ואתרי גיסני ובחולי' י"ז: הגי' ואתלתא רוחתא וכבר הוגה בגליון הש"ס שבכל הני אתלתא רוחתא הנזכרים בחולי' שם צ"ל אתרי גיסני כגי' השאלתות והוא לפע"ד מלה הרשומ' שפתרונה בל"ע צד. וגם י"ל שהנו"ן בסוף נוסף ושוה עם גיסא עיי"ע גס, גסס של מעלה.

☞ גּוֹסְפַּן (לפע"ד ל"פ خسپنجا Ruhebett) תרג' בפסוק (ישעי' י', ל"ב) עוד היום בנוב: ודבר עמיה ארבעין אלפין גוספנין דדהב, פי' כסאות). *[אחי"ה פי' בל"פ יצוע ואפריון וע"י מלה זו תרגם ריב"י מאוום יצועי (בראשי' מ"ט, ד') משכב (שמות כ"א, י"ח)] —

* גּוּסְק (grosser Weinkrug) בבת"ג רפ"א דהלכ' סוכה מאני משתיא במטללתא כגון גוסקי וכובי וקאקוו וכאסי. פי' גוסק בל"פ جوشك כלי יין וכוס גדול. ועתה ברור אצלי שגם תחת פוטקא שנזכר בע' גסא צ"ל כוסקא ודו"ק ותשכח.

* גסקלנס, גסקלנוס ועוד שינוים אחרים בט"ס עיי"ע גיים.

גָּע = גָּעָה (בל"ס גְּעֵי ובל"ע غو lärmen, brüllen) כפ' השוחט אחד בעוף בגמ' השוחט את המסוכנת (חולי' ל"ח.) גועה בשעת שחיטה אין זה פירכוס, פי' מלשון אם יגעה שור על בלילו (איוב ו', ה'). *[אחי"ה וכ"ה בל"ס וקרוב לו ל"י γοάω פי' צועק ובכה, וכג"ה בירו' תעני' רפ"ב דס"ה, ולמה תוקעין בקרנות לומר חשבינו כאילו גועים כבהמה לפניך. ושם דס"ה: סייחים מבפנים ואמותיהם מבחוץ והוון אילין געיי מן הכא ואילין געיי מן הכא. ובפסיקתא דשובה צד קס"א. הגי' והוו אילין מַגְעָיִן מיכא ואילין מיכא. ירו' ברכו' פ"ב ה"ה. עובדא הוה וכ' דהוה קאים רדי[3]) געת תורתיה קומוי וכו' געת זמן תניינות וכו'. ב"ר ספל"א וילק' איוב ל"ט רמז תתקכ"ו וגעת אמו (של ראם) מן המדבר וכ', גיטי' נ"ח. געו בבכיה, סנה' פ"ב. געו כולם בבכיה, תעני' כ"ה: געו כל העם בבכיה, והשם באיכ"ר הנ"ל ידעית מן געייתא דתורך וכ' ע"ש] —

גַּעְגַּע (וג"ל מל"ע جعجع، جعجاع sich sehnen, heftig verlangen; wiederholt rufen); גִּעְגּוּעַ

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד ודפ"ר וכ"ה נכון עיי"ע בעץ אבל בכ"י ו"ו וה"ב ודפ"ע בט"ס עץ. ועיי"ע חנך ב'. [2]) כ"ה בעה"ק שנ"ב וברפ"ע מיטלו והוא לאי"ט Metall, metallo. [3]) כה"ג הנכונה אצל המהרש"ם וכן תקן המהרז"ף באה"צ וכ"ח בפירוש באיכ"ר פ' על אלה ע"ש.

(Sehnsucht, heftiges Verlangen) בס״פ במה אשה בגמ׳ הבנים יוצאין בקשרים[1] (שבת ס״ו:) בן שיש לו[2] געגועין על אביו נוטל רצועה וכו׳ ־פי׳ כשיגדל עצב הבן במיתת אביו נוטל רצועה ממנעל אביו הימין וקושרו בשמאל הבן להשקיט לבו וסכנה לו אם יחליף״. * [אחי״ה באו״ז שם הובא כל זה מלה במלה בשם ר״ח שכתב כן בשם יש מי שאומר. וכנ״ה בסנה׳ ל״ט. בן אחד יש לי בכרכי הים ויש לי גיעגועים עליו. ושם ס״ג סע״ב כאדם שיש לו גיעגועין על בנו ובילק׳ ירמי׳ רמז רצ״ו הגי׳ געגועין. וגי׳ געגועין אי׳ ג״כ בספר המפתח לרבינו נסים ס״פ במה אשה ובנו״ג גיעגועין. שמ״ר רפ״א שכן מצינו בישמעאל שהיו לו געגועים על אברהם אביו וכו׳. והנה פרשתי המלה לפי מה שלועז רש״י לשבת הנ״ל וז״ל נענועים ברמור״ט ובגי׳ האו״ז שם בשם רש״י ברמור״ש מגעגע עליו ואינו יכול לפרד ע״כ והוא בלאי״ט bramosia, Sehnsucht תאות נפש שתערג לדבר מה ומזה נגזר בל״צ bramer שנופל על קול האיל הצמא למים וכמוהו בל״ע הרשומ׳ געגע קול ותאות הגמל למים וכן ענין פעל ערג בעברי (תהלי׳ מ״ב, ב׳; יואל א׳, כ׳) שמורה הצעקה והתאוה וזה מ״ש הרד״ק בשרש ערג: תערג אליך תזעק ותהמה וע״ש. וכן בל״פ غوغا המית קול ועיי״ע געגעא. ועוד ראיתי להעיר כי בל״פ غنجيدن ענינו התענג ושגה באהבת נשים והשם غنجى תענוג ועגבות ובזה הפתרון הוא מ״ש רש״י לשה״ש ז׳, ג׳ על פ׳ סוגה בשושנים: חתן נכנס לחופה לבו מגעגעת לחופה ולחבת חתוניו וכ׳ וכן מ״ש הרמב״ן על ויחר אף יעקב (בראשי׳ ל׳, ב׳) ובעבור שדברה דרך געגועי הנשים האהובות וכו׳ ועיי״ע הבא אח״ז] —

☞ גַּעְגַּע (in Liebe schwelgen, s. vor. Art.) תרג׳ ואשעה בחקיך תמיד (תהלי׳ קי״ט, קי״ז) ואגעגע באוריתך תדירא). * [אחי״ה געגע כמו שעשוע ונגזר מע׳ הקודם לזה עיי׳ בסוף הערך. או אולי פותר התרג׳ פעל שעה בענין שעה, שעי שמורגל אצל רז״ל בהוראת דבר, ספר וקרא והוא מענין ע׳ הקודם געגע בל״ע הרים קול. והמתורגמן בע׳ געגע פי׳ לשון טיול, ובאמת בל״ע قعقع, פי׳ מטייל אבל לא מחוור בעיני] —

* גַּעְגַּע (בל״ע كعكع (sich im Wälzen vermengen ויק״ר פ״כ אפרוחיו מגעגעין באַדְמָא, קהל״ר פ׳ שלה מָנין מגעגעין בדמא וכתר״י א׳ וב׳ לבראש׳ מ״ט, י״א בהפך האותיות: לבושוי מעגעגין באדמא. איכ״ר פ׳ בלע: כל יומין דהרא תרנגולתא מתגעגעה בקיטמא לית את כביש לה, ובשהש״ר ד׳, י׳ פ׳ נפת מתגעגעין היו בעשב הבאר ופי׳ מ״כ בספרים כתוב מתנענעין ל׳ נענוע וגלגול ע״כ ולא הוצרכנו לזה כי בל״ע קעקע ענינו מנענע ומגלגל ומערב ובילק׳ תהלי׳ רמז תרצ״א גורס בזה המאמר של שה״ש והיו מגעגעין בהן, עיי״ע גף י׳. ודע שמפי׳ מ״כ לויק״ר וקהל״ר שם ושם נראה שערוך יותר שלם מונח לפניו שהביא ע׳ געגע ולפנינו לי׳ ועיי׳ עוד ע׳ הבא אח״ז ובאיכ״ר פי׳ מ״כ המלה מתאפר ומתפלש באפר ע״כ וגם בל״ע جعجع ענינו נופל לארץ וגלגל בעפר.

* גַּעְגְּעָא (בל״ע غوغاء בל״פ غوغا ,Geräusch (Gewühl באיכ״ר פ׳ פרשה: המון חוגג א״ר לוי כהדין געגעא דלא פסיק לא ביממא ולא בלילא ועכשיו טמשא סלקין וטמשא נחתין, ופי׳ בט״כ פי׳ הערוך אמת המים שהולך וגועה והומה וכו׳ ולפנינו בערוך לי׳ ועיי״ע הקודם ועיי״ע אגוגא. והנה הג׳ שי״ר בתולד׳ רבינו נתן צד ס׳ רוצה להוכיח כי געגעא ענינו צפרדע ההומה תמיד בלי הפסק, ולכאורה נוכל להחזיק במעוזו כי בל״פ غوق, غوك צפרדע אבל בכ״ז דעתינו כי המלה בל״פ הרשומה המית קול מאנשים מקובצים ודרש המון וגם חוגג בלשון נופל על לשון. וגם בהיפך אותיות غجغج בל״ע המית קול. ובילק׳ תהלי׳ מ״ב רמז תשמ״ב גרס בשם מד׳ שמואל (ועיי׳ מ״כ לאיכ״ר הנ״ל) מהו המון חוגג ל״י חוגגים של מים וכו׳ ועיי״ע אגוגא. והרב לעווינזאהן בספרו זאאלאגיע צד רל״ב מסכים לשי״ר כי געגעא צפרדע וכן רמ״ל חזר מטעותו שהיה מעתיק המלה ע״י Magnet והודה לשי״ר כי הוא צפרדע עיי׳ במרפא לשון לשבת ס״ו: ואת אשר נ״ל אמרתי ועיי׳ עוד רימ״ז במ״ר ח״א, נ״ו.

גָּעַל (מל״ע جعل, aus- abwerfen, entfernen) افعل; גִּיעוּלֵי בֵּיצִים die gewaltsam entfernten, abgelösten Eier) בתוספ׳ תרומות (פ׳, ט״ס) פרק דג טמא (פ״ט) גיעולי ביצים מותרין באכילה מוזרות נפש היפה תאכלם. * [אחי״ה כ״ה בדפוסי התוספתא וכ״ה בחולי׳ ס״ד: אבל בתוספתא תרו׳ כ״י אשר יצא לאור ע״י החכם צוק״מ הגי׳ כ״ה גיעולי ביצים מותרות באכילה ביצים טהורות ששילקן עם ביצים טמאות אם יש

[1] כ״ה בכ״י ע׳. [2] וכ״ה בראי״ש ובאו״ז הלכות שבת סי׳ פ״ה ס״ק כ״ג וכ״ה בכ״י מ׳ ובנוסחי דידן חכר.

בהן בנותן טעם אסורות ואם לאו מותרות ביצים מוזרות נפש היפה תאכל ע"כ. וכפי הנראה כ"ה גי' התוספות בחולי' ס"ד: ד"ה גיעולי וגם הביאו שם פי' הערוך וז"ל פי' בערוך שחכו התרנגולת על בית רחמה ומפלת ביצים שלא נגמרו . . ולשון גיעול שייך עליה כמו שורו עבר ולא יגעל (איוב כ"א, י') עכ"ל וכל זה חסר לפנינו וחבל על דאבדין כי גם בכ"י ע' לי' ויותר פליאה כי בכ"י ו"ו ול"ד לי' כל ע' געל. ודעתי נאמנה כי דברי ערך זה כמו שנדפס עתה לפנינו מהגהת איזה כותב מחוכם בא מגליון לפנים בראותו החסרון של ערך ועיקר דברי רבינו כמו שהובאו אצל הראשונים נשמט. והרחבתי דבורי בזה הערך בפ"ג של מבוא לזה החבור ע"ש מ"ש בצד XXXVIII כי לגדולי הראשונים ערוך יותר שלם היה מונח לפניהם. וגוזר אני המלה מל"ע הרשומה שענינה הרחיק והשליך וזה מ"ש הרד"ק בשרש געל אחרי הביאו ציונים מל"מ וכתב וז"ל הכל מענין מאיסה והרחקה ומענין הזה שורו עבר ולא יגעל ר"ל ולא יפליט הזרע וישליכו וכו' ודומה לו בדברי רבותינו (ע"ז ע"ה.) מגעילן ברותחין כי כאשר הכלי במים רותחין יפלוט כל אשר נבלע בתוכו ע"כ וכן כתב רש"י לפסוק ולא תגעל נפשי (ויקי כ"ו, י"א) כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר וכו' ע"כ ועיי' עוד פירש"י לע"ז ע"ו ע"א ד"ה א"ל אביי: כל הגעלה רותחין משמע שכופין להקיא הכלי מה שבלע ע"כ. וכנ"ה ע"ז ע"ה: במשנה את שדרכו . . להגעיל יגעיל, ושם ע"ו סע"א כיצד מגעילן, ירו' תרומ' פי"א דמ"ח. קדירה שבישל בה תרומה מגעילה בחמין ג' פעמים ודיו, ושם על ידי האור נגעל ויוצא. והשם ע"ז ע"ו. נעשה גיעול לחבירו. ושם ע"ה: ע"ו. גִּיעוּלֵי נכרים דאסר רחמנא (עיי' במדב' ל"א, ל"ב והלאה) איכ"ר פ' למה לנצח. ובפסיקת' רבתי פל"א מאיסה ונעילה. ועוד השֵׁם ע"ז ע"ו. הגעלה בחמין; ושם הגעלה נמי לא ליבעי וכ', ובעה"ק שנ"ב מסיים הערך י"ב"א .גיברי"ט" ר"ל בלש' אשכנז [gebrüht —

* גָּעַל ט"ס תחת עגל בירו' מעשרו' ספ"א דמ"ט: המגורה משיגעיל וצ"ל משיעגיל וכ"ה לנכון בדפ' יזיטאמיר וכ"ה בתוספ' מעשרות ספ"א ומעגיל בְמגורה.

* גָּעַר (מל"מ גער ובל"ע جار an- (schreien, bedräuen קידושי' פ"א: רחמנא ניגער ביה בשטן, כ"ר סנ"ו ייצף להחוא נכרא דיגער ביה, והשם געורי בילק' תהלי' ת' רמ"ז תתס"ד ויגער בים סוף . . אפי' מִגְעוּרִי לא הוית אלא משומי . . לא מגעורי אלא מנהומי ועיי' במד' תהלי' מזמ' ק"ו. וענינו ידוע ממקרא עיי' בעלי השרשים ע' גָּעַר והשם גְּעָרָה.

* געתון (Grenzort Palästinas) בירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג תוספת' שביעי' ס"ד נמנה בין תחומי א"י כל שהחזיקו עולי בבל . . ראש מי געתון וגעתון עצמה, ובתוספת' ריש מ"א דגעתין וזעתין גרמא, ובתוספ' כ"י ריש מעון רגעתן ורגעתן גרמא ובסוף ספרי עקב הגי' מגיאתו וגיאתו עצמה. וכ"ה בילק' עקב ס' רמז תתע"ד ועל תכונת מקום געתון עיי' נייבויער גיאגראפיע תלמודית צד ט"ז והלאה ומהרי"ש סובר שהוא מגידו וקשה להפריד המי"ם ממלת מגידו להשוותה עם גיאתו או געתון, ולדעת הח' לעווי נקראה כן העיר על שם געתם (בראשי' ל"ו, י"א. ט"ז).

גַּף (= נָגַף das Geklirr, הגפה ; zusammenstossen (der Zusammenstoss בסוט' בפ' משות מלחמה (מ"ב. וכ"ה בספרי שופטים פ' קצ"ב) אל תיראו מפני הגפת תריסין, פי' מלש' טרם יתנגפו רגליכם (ירמי' י"ג, ט"ז) כלומ' מכים התריסים זה בזה להשמיע קול [1]). ובר"ג דפ' חבית שנשברה (שבת קמ"ג סע"ב) ובפ' אחרון דמכשירין (פ"ו מ"ח) אם טמא חלב האשה שלא לרצון שדם מנפתה טמא יטמא חלב הבהמה שלא לרצון שדם מגפתה טהור וזה כמו דם ניקוף (חולי' ז' סע"ב ועיי"ע נקף ב') מלשון יתנגפו. * [אחי"ת כל הערך שייך לע' נגף ורבינו דרכו לאחוז בשרשים מן בית אותיות וכבר הארכתי בזה הענין בסס"א של מבוא לזה החבור ע"ש] —

גַּף (= גְּפַף בל"ע جاف, جفا וכן בל"ם גָּף ver- Verschluss, מגופה ; stópfen, verschliessen (Haufe גדיש جف נפא בל"ע ; Deckel, Spund בס"ק דיומא בגמ' שכהן גדול נוטל חלק (יומ' י"ח. שתים בשכר הגפת דלתות [2]). ובפ' כל גגות בגמ' גג גדול סמוך לגג [3]) קטן (עירו' צ"ג.) שנים החיצונים מגופפין והאמצעי אינו מגופף. ובפ"ו בפאה (מ"ב) ובפ' ד' בעדיות (מ"ד) [4]) העומר שהוא סמוך לגפא ולגדיש ולבקר ולכלים ושכחו בי"ש אומרים אינו שכחה ובי"ה אומרים

---

[1]) וכן פירש"י ע"ש. [2]) וכן נמצא הגפת דלתות בערכי' י"א: סוכ' נ"ו רע"ב. [3]) וכ"ה בש"ס דפ' שונצ' וכ"ה ברא"ש ובריטב"א ובנוסח' חסר לגג, וכן לי' באו"ז הלכ' עירו' סי' קצ"ה ס"ק ה'. [4]) כ"ה בבי' ל"ד וכ"ה בע' גרש א'.

שכחה [1]. ובפ' שני בכלאים (מ"ח) סמוך לבור לניר ולגפא. ובפ' אחרון בע"ז (ס"ט.) ויגוף ו ת י ג ב [2]. ובפ' חבית שנשברה (שבת קמ"ו.) אין נוקבין מגופה של חבית. ובפ' כיסוי הדם (חולי' פ"ח.) בסיד ובחרסית ובלבנה ובמגופה שנכתשה [3] ובריש ידים (פ"א מ"ב ועיי"ע מחץ) אין נותנין לידים לא בדפנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא במגופת החבית. ובפ' שני בכלים (מ"ד) מגופת היוצרים שהוא פותח בה טהורה, פי' הטיט של עושי כלי חרס שהוא סגור. ובכל כלי עץ פט"ו בכלים (מ"ב) סרוד של נחתומין טמא ושל בעלי בתים טהור גיפפו מארבע רוחותיו טמא, פי' מלש' יגיפו (דלתותיו) [צ"ל הדלתות] (נחמי' ז', ג' ועיי"ע אגף) ועוד "כדכתיב (בראשי' כ"ט, י"ג) ויחבק לו תרג' וגפיף ליה וכן הוא הסרוד אם חיברו מארבע רוחותיו בצלעות או בעצים שעשה לו מחיצה" [4]. ובהעושה פי"ג באהלות (מ"ג) הגיפה ולא מרקה. ובפ"ק דנדה בגמ' כיצד דייה שעתה (נדה ו':) מעשה בשפחתו של רבן גמליאל שהיתה גפה חבית של יין, ובפ' שלישי בזבין (מ"ב) מגיפין או פ ו ת ח י ן [5]. ובפ"ג במעשר שני (מי"ב [6]) המשאיל קנקניו [7] למעשר שני א ע " ס [8] שגפן לא קנה מעשר, פי' גפן סתמן מלש' מגופת החבית. ובס"ג דפ' עושין פסין (עירו' כ"ח:) חצר מ"ט מ ו ת ר ת ד א י כ א גיפופי [9] פי' שנשאר מעט מכאן ומעט מכאן מן הכותל של חצר דחשיבי בפסין. ונעל הדלת אחריה (ש"ב י"ג, י"ח) תרג' וגף דשא בתרהא [10]. ועשית לו מסגרת טפח (שמות כ"ה, כ"ה) תי"ר [בי] גיפוף פשך. * [אחי"ה וכנ"ה במ"ק י"א: במשנה וי"ב. במשנ' שם וגף כדרכו ובמש' שבירו' וברש"י ובראש לי' וכן לי' בחי' הריטב"א ובמ"מ פ"ז מהלכי יו"ט ה"ג וכן לי' בכ"י מ' בשתי פעמים, וכתב בעל ד"ס צד י"ח: אות ז' וז"ל מכל הראשונים שהביאוהו נראה שנשמט בטעות אבל ראיתי שגם בערוך ערך גף לא הביא מהא דהכא וכ', אבל באמת הביאו רבינו בעי זלף וזה נעלם מעיניו. ומ"ק שם י"א: וכדו לגוף; פרה פ"ו מ"א הגיף את הדלת, ירו' כתובי פ"ז דל"א ע"ג מוגף, ירו' מ"ק רפ"ב דפ"א. גפין את חביותיו, ירו' מע"ש פ"ד דנ"ד ע"ג עד שלא גפן . . משגפן . . בין עד שלא גפן בין שגפן ע"ש. ואפעל ב"ק ק"ה. אֲגֵף חצייה. ומזה מן האגף ולפנים . . מן אגף ולחוץ בנדרי' נ"ו: פי' מסתימ' הדלת עיי"ע אגף. ובכפילת לי' הפעל גפף: כֵּלים פט"ו מ"ב גיפפו מארבע רוחותיו, ירו' כלאי' פ"ד דכ"ט: עד שתהא מגופפת מד' רוחותיה, ושם פ"ו ד"ל ע"ג מגופף מד' רוחותיו. וכ"ה בירו' עירו' רפ"א די"ח: וירו' סוכ' רפ"א דנ"א סע"ג. ובלבד מקורה ומגופף, ירו' ע"ז ספ"ד דמ"ד סע"ב. אזניו מגופפות וכו' תוספתא בכורו' ספ"ד פי' סתומות. והשם בירו' שבת פ"ג ד"ה סע"ד בטומאה את מהלך (אצל התנור) אחר גיפופו, פי' אחר הסגירו עיי' קה"ע שם ועיי' תוי"ט לב"ב פ"ב מ"ב ד"ה ובכירה ומ"ש בשם הטור סי' קנ"ה] —

גַּף = גּוּף (מל"מ וכ"ה בל"ע جوف Körper) בר"ג דחלק (סנהד' צ"א. וילקי תהלי' נ' רמז תש"ס) א"ל אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין שהגוף אומר נשמה חטאת [11] שמיום שפירשה ממני וכו'. * [אחי"ה גוף והפכו נשמה נזכר עוד בברכו' ה', י', מ"ג: שבת קי"ג: קנ"ב: יומ' כ': ר"ה י"ז, סנהד' ק"י: ועוד ענינו איש וגבר (פערזאן) ד"מ קידו' ל"ז. חובת הגוף, פי' חובת גברא, ירו' תעני' פ"א דס"ד ע"ד הגוף הקדוש פי' האיש הקדוש. ועוד פתרונו כמו גויה בל"מ וכן תרג' את גוית שאול ואת גוית בניו (ש"א ל"א, י"ב) ית גופא דשאול וית גופי בנוהי, ושם פסוק י' ואת גויתו תקעו וית גופיה צלבו. והוא ל"מ (ד"ה א', י', י"ב) את גופת שאול ואת גופת בניו. — ונאמר בדרך השאילה על עצם ועיקר: היא גופא ביצ' ג', ושם נסמן היא גופא גזירה וכ', פי' היא בעצמה, יומ' י"ז: ב"ק ל"ט. נדה מ"ו. הא גופא קשיא. גופא דעובדא עיי"ע איזו וש"נ. יומ' ע"ד: גופו של מעשה. גיטי' ס"ה ע"א וע"ב גופו של גט. חגיג' י', י"א: (לפי כ"י מ' עיי' ד"ס צד י"ד וט"ז.) גופה של תורה, ירו' ברכו' פ"א ד"ג ע"ג עשרת הדברות הן הן גופה של שמע, ירו' שבת פ"ב ד"ה. גופה של פתילה וירו' שבת פי"ג די"ד גופו של דבר, ושם גופה עבירה. והקבוץ

[1]) ועיי"ע גדש א' בשינוי הכתיבה של גפא ובכ"י ת"ב גרס ג"כ גפה וכ"ה בנוסחי דידן וכ"ה בירו' פיאה פ"ו די"ט: וירו' כתובי רפ"ח דל"ב. ובכ"י מ' הגי' לגפא ו ל ג ד ר וכתב בעל ד"ס בפאה צד ג' אות ב' וגי' הדפוס עדיף דהיינו גפת היינו גדר ע"ב אבל במח"כ נעלם מעיניו כי כ"ה גם בב"מ כ"ה: מצא אחר הגפה או אחר ה ג ד ר וכן בכלאי' בסמוך, ועוד פתרון גפא בל"ע ענינו כל קבוצה וגדושת ואין ענינו גדר ובזה טעה גם בעל כ"כ בעי גף. וכן בר ש לכלאים פ"ב. [2]) כ"ת ברפ"ר וכ"ה בעי גב אי ע"ש. ובשדפ"ע ויגוב. [3]) בנו"ג שכתשן. [4]) נלקח מפי' רה"ג לסד"ט צד י"א רק שם הגי' חבקו ומתיבות שעשה וכ' חסר ועיי' עוד ע' סרד שגם שם נגרר אחר רח"ג. [5]) כח"ג לנכון בכ"י ו"ו אי ובי ול"ד אבל בכ"י ת"ב ודפ"ע בט"ס סופגין ובדפ"ר סוגפין. [6]) כ"ת לנכון בכ"י ו"ו אי ובי אבל בדפ"ע בטעות. [7]) וכ"ה בכ"י מ' ובנו"ג קנקנין. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו אי ובי ובדפ"ע לי'. [9]) וכ"ה בתוספתי רי"ד ובריטב"א וכ"ה בכ"י מ' אבל בנו"ג חצר מ"ט ד א י ת ל י ת גיפופי, וגי' ד א י כ א גם ברש"י. [10]) ובנו"ג ואגיף. [11]) בנו"ג כיצד גוף אומר נשמה וכו'.

ירו' שבת פ"ב ד"ה: גופי הלכות. פי' בכל הני בבא עיקר ועצם או י"ל מל"ע ענינו תוך ואמצע ופנים ובהשאילה עיקר וראש של דבר מה. ומורגל בדרז"ל גופא בלבד אם סובב והולך הענין על מה שמדובר בו מקודם ד"ס חולי' נ"ד: גופא אמר רב מתנה וסובב על מה שאמר לעיל בדף מ"ב; חולי' ק"ה. גופה א"ר זירא אין קיגות הפה אלא בפת ע"ש קודם לזה מעט. וכן הוא במדרש ד"ס ויק"ר פ"ה גופא אם הכהן המשיח וכ' והשתמש בזה הלשון מדי דברו קרוב לזה מפר המשיח ובויק"ר רפ"ו גופא אל תהי שבועת שוא קלה בעיניך וסובב למה שאמר לעיל מזה ושמעה קול אלה ע"ש] —

גַּף = גּוּף (בל"ר Reichthum, Vermögen, copia) בפ' ערבי פסחים בגמ' ואפי' מן התמחוי (פסחים קי"ב רע"ב) מצוה וגוף גדול אוכל פירות ו ל ו שכר [1]), פי' שמלוה מעותיו ונוטל משכון שדות וכרמים ובתים בנכיתא נמצא עושה מצוה שמלוה לעניים ומקיים העבט תעביטנו (דברי' ט"ו, ח') וגוף גדול שמשמר ממונו מן הלסטים שהממון נגנב ושדות וכרמים אינן נגנבים אוכל פירות שמתעשר ואוכל פירות בלא עון ולו שכר [2]) מצוה וגוף נקי [3]) נושא אשה ולו בנים מקיים מצות קחו נשים וגו' (ירמי' כ"ט, ו' עיי' כתובו' נ"ב:) גוף נקי שמנקה עצמו מן החטא שנושא אשה שמקיים מצות עונה ולא בנים.

גַּף = גּוּף (Person) בפ"ק דקידושי' בגמ' כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בארץ ובחוצה לארץ ושהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ (קידושי' ל"ו:) גמרי' (שם ל"ז.) אמר רב יהודה הכי קאמר כל מצוה שחובת הגוף נוהגת בין בארץ ובין בחו"ל חובת קרקע אינה נוהגת אלא בארץ וכו'. *[אחי"ה בענין מצות גוף עיי"ע גף האחרון] —

גַּף = גּוּף (בל"פ כלי לגנוז בו דבר מה كوب, كوبه Behältniss וגם רקיע השמים قبه Himmelsgewölb) בר"ג דע"ז (ה'.) וכנדה בר"ג דפ' כל היד (י"ג:) ובפ' הבא על יבמתו בגמ' לא יבטל אדם (יבמו' ס"ב. ס"ג: והובא בילקו' ישעי' רמז שס"ט וילקו' תהלי' רמז תתל"א) א"ר אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף שנאמ' (ישעי' נ"ז, ט"ז) כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. פי' גוף זה מקום הוא שיש בו כל נשמות שברא הקב"ה לבני אדם שעתידין להיות בעולם עד ביאת משיח. פ"א פרגוד הוא ששמו גוף מצויירין [4]) כל נשמות משנברא העולם ועד סופו שנאמ' כי רוח מלפני יעטוף וגו' והיכי משמע מהאי קרא כענין שאפרש כלומר כי רוח מלפני יעטוף זהו פירוש רוח כמו ר צ ו ן, מלפני י ע ט ו ף עיכוב והכי קאמר יהי רצון [5]) מלפני לעכב משיח עד שיכלו. ומנא לן דרוח רצון דכתיב (יחזקא' א', י"ב) אל (מקום, מ"ס) אשר יהיה שמה הרוח ללכת וגו' ומתרגמינן לאתר דיהא רעוא למיזל אזלין, ויעטוף לשון איחור כמו (בראשי' ל', מ"ב) ובהעטיף הצאן, והכי קאמר רצון הוא מלפני שיעכב משיח לבוא עד שיכלו כל נשמות שעשיתי שעתידין להולד והאי קרא בגאולה קא מיירי. *[אחי"ה כבר הוכחתי במ"ע דמ"ג חכ"ה, צ"א, כי המושג מביאת משיח כשיכלו כל הנשמות שעתידין להיבראות ממקור דמיוני פרסיים נובע ולזה כיונו רז"ל ג"כ בב"ר פכ"ד אין המלך המשיח בא עד שיבראו כל הנשמות שעלו במחשבה להבראות ואלו הן הנשמות האמורות בספרו של אדם ואולי דרשו לפי זה גוף מל"ע غيب פי' העתיד ומה שהוא מכוסה וכן פירש"י בנדה י"ג: גוף שם מקום המיוחד לנשמות העתידים להיות נולדים ע"כ וביבמו' ס"ב. וע"ז ה'. פירש"י גוף: אוצר ובאמת מלות הרשומות בתחילת הערך ענינו בל"ס כלי לשמור בו איזה דבר. אבל ביבמות ס"ד. פירש"י כפי' אחר של ערך הנוכחי כי גוף הוא סרגוד ושם רוחות ונשמות נתונות מששת ימי בראשית העתידות להנתן בגופים העתידים להבראות, וביבמות שם פי' עוד רש"י יעטוף לשון עכבה וזה ממש כפי' רבינו. ואולי דרשו רבותינו כן יען גוף בלש' צינד gup ענינו עטף ומכסה ואכ"מ להאריך ועיי' עוד מ"ש החכם גייבויער להשערתינו זו במ"ע ג"ג ח"י רכ"ו. ודע שסיגנון הערך מוכיח כי פי' זה מדעת עצמו אמר רבינו ומלת "שאפרש" איזורו וחזותו מוכיח עליו. ויתר דוגמאות כאלה עיי' בפ"א של מבוא לזה החיבור] —

גַּיִף = גַּיִיף (unehelicher Beischlaf) מפני שבעטו בגייף [6]) כבר פירשו בע' גייף. *[אחי"ה ועיי' עוד גף האחרון מ"ש] —

---

[1]) הגי' ולו גם בע"י הראשון ובפי' ר"ח לפסחי' צד קס"ה ובנו"ג ולא וטעות הוא. [2]) וגם ר"ח ז"ל פי' לענין הלואת ע"ש. וכן בפירש"י ורשב"ם וז"ל רש"י מצוה וגוף גדול: אם תרצה לעשות מצוה וגם תשתכר בה שיגדל ממונך וכ"ה בפי' רשב"ם כ"י עיי' ד"ס קע"ג: ולדעתי אין ספק שפתרון גוף לפי זה בל"ר הרשומי' רכוש וממון. ומהרש"א ז"ל פי' בע"א ואין המשך התיבות סובל פירושו. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג טהור. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר אבל בדפ"ו בט"ס ובכ"י ח"ב אי' מצויין. [5]) כ"ה בכ"י פאריז, ובדפ"ע והוי קאמר רצון וכי ולשון שאינה הגונה היא. [6]) כ"ה בדפ"ר ובעת"ק שנ"ב ועיי"ע גייף.

גַּף (=גַּב, גַּו Gipfel, Höhe; גַּפּוֹ = seine Person allein) בס״ג דפ׳ אחד דיני ממונות (סנהד׳ ל״ח. הובא בילק׳ משלי סרמ״ז תסקמ״ג וכגי׳ זו בע״ז י״ט.) [כתיב על גפי (משלי ט׳, ג׳) וכתיב על כסא (שם פסו׳ י״ד)] בתחלה על גפי ובסוף כשחטאו על כסא דהיינו מקום נמוך. פ״א בתחלה על גפי מרומי קרת כדכתיב (שמות כ״א, ג׳) אם בגפו יבא שהוא יחידי ולבסוף על כסא כשהכניסו לחופה עם חוה. * [אחי״ה וכפי׳ ראשון פירש״י בסנהד׳ וז״ל גפי: מקום גבוה ולבסוף כשסרח נטרד [על כסא] כן הביאו לשון רש״י התוספו׳ שם ד״ה בתחלה. וג״ל שבדברי הערוך נשמטו ג״כ המלות: מקום גבוה אחר מלות: על גפי שאל״כ הונח גפי בפי׳ הראשון בלי פירוש. ובע״ז הנ״ל פירש״י כפ״א של ערוך וז״ל בד״ה וכתיב קרא אחרינא: ל״א בתחלה על גפי יחידי . . כמו אם בגפו יבא עכ״ל וכפי׳ זה כתבו גם התוספו׳ בסנהד׳ וז״ל בסיום דבורם: קודם שנזדווגה לו חוה על גפי כמו אם בגפו יבא ולבסוף על כסא עכ״ל וזה ממש כפ״א של ערוך אך מה שהקשו התוספ׳ על רש״י ע״ש קל ליישב כי בסנה׳ באשה ובע״ז בתורה עסקינן ורש״י בצחות לשונו נזהר מזה בע״ז שם ד״ה כתיב על גפי: בתורה משתעי ע״כ. והנה בפי׳ ראשון גף כמו גב או גו ובהשאילה מקום גבוה ובל״ם נַפָּא, ועיי׳ ראב״ע למשלי ט׳, ג׳, ובפ״א גף כמו גו שהוא גוף וגפי כמו גופי וכן נדרש בקידושי׳ כ׳, אם בגפו יבא בגפו יצא בגופו נכנס בגופו יצא ראב״י אמר יחידי נכנס יחידי יצא וכסתרון האחרון העתיקו ע׳ זקנים בתרג׳ μόνος פי׳ יחידי] —

גַּף (ובל״ע جفّ die Flügel bewegen, פי׳ הניע הכנפים ובל״ם גפיא: זרוע ומזה חִבֵּק um-schlingen) בפ׳ שני שעירי בגמ׳ מסרו (יומא ס״ו:) זיבח וקיטר בסייף [1], גיפף ונשק במגפה [2], ובפ׳ ד׳ מיתות (סנהד׳ ס׳ רע״ב במשני וכ״ה בירו׳ פ״ז דכ״ה:) אבל המגפף והמנשק והמכבד וכו׳ עד עובר בלא תעשה, ובגמ׳ המגדף (שם ג״ו:) למעוטי גיפוף ונישוק במאי איכדרכה בר קטלא הוא אלא למעוטי גיפוף וגישוק שלא כדרכה [3]), חבקו אשפתות (איכ׳ ד׳, ה׳) תרג׳ גפיפו קיקלתן [4]). פי׳ של זה שייך בע׳ גף השני. * [אחי״ה וכן פי׳ הרמב״ם בכלי׳ פס״ו מ״ב גיפפו מארבע רוחותיו תרג׳ ויחבק וגפיף ע״כ וגוזר אני המלה מל״ם הנ״ל ונאצל הפעל משם גפפא, פי׳ זרוע וא״כ גפף חבק בזרוע וכנ״ה בפסיקתא רבתי סכ״ו והיו מגפפות את העמודים ומתות עליהם ופי׳ הג׳ רא״ז מרגליות שם בטוב טעם היו אוחזים ומחבקים בזרועותם ע״כ. ובפסקתא שם כשהגיע לגליות גפפן ונשקן, ובפסיקתא דר״כ פ׳ דברי ירמיהו צד קט״ו. והובא בילק׳ יחזק׳ רמז ש״ג היתה מנשקת השכינה בכתלים ומגפפת בעמודים, ירו׳ כתוב׳ פ״ז דל״א ע״ג מגפפין סוטה, ירו׳ עירובי׳ פ״ג ד״כ ע״ד ושם פ״ז דכ״ד ע״ד גפפתיה ונשקתיה, שמ״ר פמ״ג מגפפת לדלפקי, פי׳ מחבקת את השלחן עיי״ע דלפק] —

גַּף (=אֲגַף Flügel, Arm כ״ה בל״ם גַּף, גַּפָּא, פי׳ כנף וזרוע והושאל לאזני הכלי Henkel. גֵּיף Seite, Ufer וכ״ה בל״ם גף פי׳ צד וחוף) בזבחים פ׳ חטאת העוף (פ״ז מ״ה דף ס״ח:) (ובספרי) [צ״ל ובספרא] בפרש׳ ואם מן העוף (ויק׳ א׳, י״ד ספרא ויקרא פרק ז׳ פרש׳ ו׳) שיבש גפה ונסמית עינה פי׳ יבש כנף שלה מן וגפין (דנשר) [צ״ל די נשר] (דניאל ז׳, ד׳). ס״א שנחטטה [5]). באהלות פ״ז (מ״ד) אמר ר׳ יהודה אימתי בזמן שהיא ניטלת בגפים [6]), ״פי׳ כשתומכין בידיה [7]) של אשה שהן גפיה מזה אחד ומזה אחד״ [8]). בפ״ק דמכשירין (מ״ד) המעלה שק מלא פירות ונתנו על גיף הנהר, (א״ב גבי בנוסחאות) [9]). ובילמדנו בפ׳ קח את המטה: בנאות דשא ירביצני (תהלי׳ כ״ג, ב׳) הוי כשהיו חונין היתה הבאר מעלה על גפה מיני בשמים [10]). עומד על [שפת] היאור (בראשי׳ מ״א, י״ז) ת״ר על גיף נהרא [11]). על שפת נחל ארנון

---

[1]) כ״ח לנכון בכ״י ע׳ וברפ״א; וברפ״ר וברפ׳ פיזי בט״ס בגייף וברפ״ו בסיף. [2]) כ״ח גם בכ״י ש״ם א״פ אבל בנו״ג במיתת וכ״ח בילק׳ כי תשא רמז שצ״ג, וברפ״ר ופיזי בט״ס בהגפה וצ״ל במגפה. [3]) כ״ח לנכון בכ״ג ו״ו א׳ וב׳ ול״ד אבל ברפ״ע נשמט מגיפוף וגישוק הראשון עד גיפוף ונישוק השני. [4]) כת״ג הנכונ׳ בע׳ קקל ב׳ וכאן ברפ״ע קיקליתן ובנו״ג קיקלאתן ובכ״י ו״ו קילקלתן וכת״ג בתרג׳ ירמי׳ י״ט, ב׳ ועיי״ע קקל ב׳. [5]) וכן הביא הגי׳ רבינו בע׳ חט ו׳ וכה״ג בקידושי׳ כ״ד סע״ב וכ״ח בילק׳ ויקרא רמז תמ״ו בשם תורת כהנים אבל בנו״ג בתו״כ שניסמת עינו ובפיה״מ להרמב״ם ובנחי׳ שם בשנו הספרא ושנסמית ובזבחי׳ שנסמית עינו ופי׳ התוספות שם ושניסמית היינו שנחטטה וברש״י קידושי׳ שם פי׳ ושנחטטה: דסמוית ועיי״ע חט ו׳. [6]) במשני שבמשניו׳ בגפיים ובמשני׳ דש״ם בגפיה וכ״ה בר״ש ופי׳ בגפיה ובזרועותיה, וכן פירש״י באגפית בשבת קמ״ט רע״ב ועיי״ע אגף ב׳. וגי׳ רח״ג לסר״ט צד כ״ד באגפים רק שם ט״ס ואגפיה. [7]) כ״ח לנכון בכ״י ו״ו א׳ וח״ב וברפ״ר וכ״ח בפי׳ רח״ג אבל בשרפ״ע חוץ מפראג בט״ס בגדיה. [8]) הועתק מפי׳ רח״ג הנ״ל. [9]) וצ״ל גב בנוסחי ור״ח במשני שבמשניו׳ אבל בפי׳ רח״ג לסר״ט צד ל״ז הגי׳ גף. [10]) בתנחו׳ חקת לית אלה אי׳ רקעת שיורית ורמי וזמר כ״ג א״ל הבאר היות מעלה לחן מיני דשאים (ובילק׳ תהלי׳ רמז תרצ״א מיני דשאים ומיני בשמים) והיו מגעגעין בחן ע״ב ועיי״ע געגע ג׳. [11]) בנו״ג ביף.

(דברי׳ ב׳, ל״ו; ד׳ מ״ח); על גיף[1]). גף ראשון בעופות והשני באדם והשלישי בנהר, ופתרון אחד להן וכבר פירשנו באגף[2]) בענין זה, ויש עוד רביעי בענין כלים דשייך לאלו, בפ״ח בכלים (מ״ג) סרידה שהיא נתונה על פי התנור [ו]שוקעת לתוכו ואין לה גפיים, ובפ׳ י״ז כל כלי בעלי בתים (מ״ג) עשה לה גפיים כל שהן טמאה ר׳ שמעון אומר אם אינה יכולה להנטל בגפיים טהורה[3]), פי׳ אזנים של כלי וי״א לולאות. * [אחי״ה וכן הביא הר״ש בכלי׳ בשני מקומות את פי׳ הערוך והוסיף לומר בזה״ל ולקמן בתוספתא בפ׳ כרים שנפחתו משמע דאזני הכלי וגפיים הכל אחד עכ״ל, וכיון על תוספתא כלים ב״מ פ״י שכתוב שם סריד של חיימין יש לו גפים טמא אין לו גפיים טהור נסר וקבע פליזביז לליזביז וכו׳ ע״ש וע׳ לזבז, וכן בתוספתא כליי ב״מ פ״ה סרוד של צפירה אם יש לה גפים טהור רשב״א אמר אעפ״י שאין לו גפים טהור, פי׳ גף של כלי אזניו של כלי ואני אומר שגף נגזר מן גנף והוא ל״ע נַנב פי׳ צד, וגף בענין כנף נמצא עוד בחולי׳ פ״ג מ״ד גשתברו גפיה . . נמרטו כנפיה, שהש״ר פ׳ אתי כהדה תרנגולתא דמנערא גפא וכו׳ ועוד עיי״ע גרם ב׳, והקבוץ בל״מ דניאל ז׳, ד׳, ו׳ גַּפִּין וחולי׳ נ״ב, תרי גַּפֵּי ואיכ״ר פ׳ רבתי תרין גַּפַּיָּא, ובענין חוף נמצאה המלה עוד ירו׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב ע״ג, ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ד ע״ג גיף ימא, ובירו׳ כתובו׳ פי״ב דל״ה: הגי׳ גוף ימא, ירו׳ כתוב׳ פ״ו דל״א, וירו׳ סנהד׳ פ״ו דכ״ג ע״ג גיף נהרא והוא ל״ס, גיף ימא פי׳ חוף הים ועוד י״ל שהוא כמו כיף (עיי״ע כף ב׳) ל״ע כי خَيْف ענינו כל מה שמשופע כגון חוף וצד הנהר והים] —

* גַּף = גּוּף (בל״פ كوك (das männliche Glied

נדרי׳ ל״ב: וילק׳ קהל׳ סס״ט עיר קטנה זה הגוף . . ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה יצר הרע, לדעתי הוא מל״פ אבר התשמיש והראיה מני׳ רבינו בע׳ גויה ב׳ ״וראש הגויה ובגופה״ הרי יגיד עליו רעו כי גויה ג״כ בל״פ תשמיש המטה, ירו׳ יבמו׳ פ״ח ד״ט: לא יבא פצוע דכא פסול גוף אינון, וכן בויק״ר פ״ה שהיה ״נם ספתה את הגוף לזנות, ושם: קלספכ״ה, ילק׳ תהלי׳ רמז תתס״ט ערלת גוף, ושם: מצות הגוף ויפה פי׳ במ״כ גוף כמו גויה בב״ר ספמ״ו כגומי היא תלויה בגוף, ועיי׳ עוד ע׳ גייף, ובזה הענין לפי דעתי גם במגילי׳ י״ג, וילק׳ אסתר רמז תתרנ״ג בחדש העשירי ירח שהגוף נהנה מן הגוף (כ״ה במגילי׳ כ״י ובילק׳) ובשבת ס״ה סע״א ורע״ב נשים המסוללות זו בזו פסולות לכהונה . . כי היכי דלא לילפן גופא נוכראה פי׳ רש״י מתחככות משום תאות משכב פסולות לכה״ג וכו׳ דלא לילפן וכ׳ ויתאוו לשכב עם איש עכ״ל הזהב, וכן בשבת ק״ד. ג״ר גופו טימא ארחם עליו, פי׳ אם מטמא את אבר התשמיש ארחם עליו בתמיה! ועיי׳ עוד רש״י יבמו׳ ע״ה: ד״ה האי גריד: ש״ז מן הגוף בשעת תשמיש. ובלשון נקיה דברו חז״ל וכבר הואלתי לבאר כמה פעמים כי שמות איברי התשמיש וכינויהם כולם נעתקו מל״ע ופ׳ עיי״ע אצבע, כזר, בית גברא, בעל גבר, גויה ולשון ערומים בחרו רז״ל כי גם ג״ר כיון לפעל גור שענינו מנאף עי״ע גר ג׳ והתואר גיורא עיי״ע גייף.

גְּפָּא (der Liebesgott der Römer Cupido)

בפסחי׳ בר״ג דפ׳ האשה (פ״ז:) גפא דרומי בהא סלקינן ובהא נחתינן[4]), ובס״ג דפ׳ התכלת (מנחו׳ מ״ד.) אמרה לו גפא דרומי[5]) איני מניחתך עד שתאמר לי מה ראית בי, פי׳ שם ע״ז שנשבעין בשמה. * [אחי״ה כן פירש״י בפסחי׳ ובל״א במנחו׳ וכן נ״ב בשני המקומות בילק׳, ורבים וכן שלמים נלאו לפתור את המלה ולא עלתה בידם עיי׳ רימ״ז במ״ר ח״א, ק״ח; שאליען להרב החכם ויעזנער לפסחי׳ צד קמ״ו: עמת״ל לה׳ לעווי ח״א, שנ״א, ואצלי אין כל ספק כי הוא שם אליל נקבה ומל״ר הרשומי והיה שם אליל של אהבת המשגל ומצוייר בכנפים ואצל היונים נקרא Ἔρως״ יען כן הוצרך לכנותו גפא דרומי ר״ל Cupido של רומיים וגם לשון גפא מורה על גפיים (שהוא כנפים עיי״ע גף של מעלה) לתארו ע״ז כי הוא בעל כנפים, ועוד זאת ראינו להעיר כי בכונה מכונה ככה בהיות גפא דרומי לשון נופל על גפי מרומי קרת (משלי ט׳, ג׳), והנה גם ביחוד אדם עם חוה דורש כן הפסוק הזה עיי״ע גף ח׳ וכיון ג״כ על אהבת איש עם אשתו כי מלת cupido נאצל מפעל cupio מתאוה תאות המשגל ומה מאוד נכון לפי זה כי בסיפור מעשה של זונה (עיי׳ במנחו׳ באריכות) נשבעה הזונה דוקא על גפא

---

[1]) וכ״ה בתי״ר הנ״ל בנוסחאות אבל בתי״ר ב׳ לדברי׳ ד׳ מ״ח לפנינו: ג ב ובתי״ר ב׳ לשמות ט״ו, מ׳ גף, והגי׳ גיף נמצא׳ עוד בתי״ר א׳ שמות ב׳, ג׳; י״ד, ב׳) [2]) עיי״ע אגף ב׳. [3]) וכה״ג במשני׳ שבמשניות אבל במשני׳ דש״ס הגי׳ אם אינה יכולה להינטל וכו׳. [4]) וכה״ג בכ״י מ׳ וכ״י ב׳ וא״פ עיי׳ ד״ס שם צד קל״ד: וכ״ה בע״י, ובנו״ג גפא דרומאי בהא נחתינן ובהא סלקינן ובילק׳ שופטי׳ ה׳ רמז נ׳ הגי׳ גפא של כרך [= urbs = רומי] בהא סלקינן ובהא נחתינן. [5]) וכה״ג בילק׳ סוף שלח ובספרי סוף שלח גפה של רומי ובנו״ג במנחו׳ גפה של פרס!

דרומי ר"ל על אליל של משגל ולא בשם אליל אחר. ולולי מסתפינא הייתי אומר כי דל"ת ממלת דרומי שייך ג"כ למלת גפא ומתחלה היה כתוב גפאד דרומי או גפדא דרומי ונשתבש לגפא דרומי]. (א"ב אליל האלילים שברומי היו מכנים אותו הרומיים בבמבא שם ההויה וחז"ל החליפו אות יו"ד לאות גימ"ל ואות וי"ו לאות פ"א כי הם ממוצא אחד והבן זה). *[אחי"ה ואין בפירוש זה בינה יתרה וכן הבין בעל כ"כ רק הוא הוסיף עוד מדעתו כי הוא האליל Jupiter של רומיים יבספיכית Jovis, Diovis ולא ידעתי לפי זה למה הצרך לתוארו ע"י דרומי כי זה מובן מעצמו] —

גַּפָּא (בל"ם كَپ בלי הונגרי kapa בל"י σκάφος Axt, Grabscheit) בס"נ דנדרי' (פ"ס:) עד דתנינן הילכתא רהיט בגפא ותובליא ולא אימצי[1]. פי' לא נסיבנא איתתא עד דתנינא מקצת מן התלמוד רהיט בגרזנו וחבלו לעלות בראש דקל ללקוט תמרים לעשות עבודות לשום חכם שילמדהו ולא עלתה בידו שילמוד כלום. *[אחי"ה ובע' רהט א' וע' תבליא הביא זה המאמר ג"כ ושם פירשו בפנים אחרים ובסוף הערך פי' אחד מן חכמי מגנצא והוא אות באות נעתק מפי' כ"י ב"ב לרגמ"ה צד ל"נ: כאשר אוכיח בהגיעי לשם אי"ה וזה ראיה שאין עליה תשובה למ"ש בפ"ב של מבוא לזה החבור כי בחכמי מגנצא מובן פי' רגמ"ה, וכמו שהשוה רבינו גפא עם מגל כן מצאתי בשט"מ לנדרים שכתב בשם הרי"ץ וז"ל גפא הוא כעין מגל קטן ומשימין אותו בראש מקל ארוך לחתוך בו התמרים ושאר הפירות ותובליא הוא כעין סל וכו' ע"ש מוסכם עם פי' רבינו בע' תבליא מבלי שהזכיר מקורו היינו הערוך. וכדעת הרי"ץ זו כתב ג"כ הר"ן בסוף נדרי' וז"ל רהיט בגפא ותובליא: [במקלו] ותרמילו שהשתדל בכל כחו ללמוד וכו' ויפה הוסיפו מלת במקלו וכן הביאו בשם רבינו ניסים ר"א זכותו בספרו ב"י עיקרי התלמוד בע' תבליא. ולפי זה נוכל לפתור מלת גפא מל"ם كَپْ מקל ארוך ועב. אבל אנן אחר פירושו של רבינו דכאן נגרר שפי' גפא ע"י גרזן והוא לדעתי ל"י בהשמטת אות ראשונה של ס' ופירושו דקר ובאמת בל"ם והונגרי נשמטה ג"כ אות ס' וגפא ענינו בלשונות הנ"ל כל דבר שראשו חד לחפור בו או לקצץ בברזל שבראשו. אבל לפי המיוחס לרש"י שכתב בנדרי' שם גפא קרי סולם ע"ש לא מצאתי עזר כנגדו] —

* גַּפָּה עי"ע חמפא ומ"ש.

* גָּפַל (בל"ע جفل hineintreiben) ירו' שבת פי"ג ד"יד, מה ניתני כל המחוסר צידה חייב וכל שאינו מחוסר צידה פטור אמר לון ולא מגפל לתוכה אנן קיימין אלא וכו'. פי' בל' ערבי' דפק וגרש אבל יותר נ"ל כי הוא מ"ם וצ"ל כמו בירושלמי ביצה רפ"ג דס"א סע"ד ולא בגעל לתוכה אנן קיימין פי' וכי לא בגעל החיות לתוכה מיירי שהרי סתם ביברין שמכניסין החיות לתוכן נעולין הן וא"כ אין באן צידה גמורה בירו' דליתני חייב ופטור אלא כל המחוסר צידה אסור וכו' ע"ש וכן פי' לנכון הרב פני משה לירו' שבת שם ובדפ' זיטאמיר בשבת שם הגי' במ"ם במגפל.

גְּפָן (=ג'יפן Typen, Buchstabenformen מל"ם چاپه Modell) [כפ"ק דמגילה בגמ' ספרים נכתבים בכל לשון] (מגילה ט'.) לא קשיא כאן בגיפן שלנו כאן בגיפן שלהן[2]. פי' גיפן שלנו כלומ' בצורת האותיות שלנו ובלשון אחרת זולתי לשון הקודש לפיכך מטמאין את הידים שהאותיות בכתב אשורית הן ומתניתין השנויה במסכת ידים (פ"ד מ"ה[3]) בגיפן של שאר לשונות שבאומות לפיכך אין מטמאין. *[אחי"ה אם אין כאן ט"ס במקום גופן לכתוב טופן והוא בל"י τύπος צורת האותיות אז תהיה ל' פרסי' הרשומ' פי' דפוס ודוגמא וצורה] —

* גַּפְנָא (בל"ע جفنة 1 hölzernes Gefäss zum Waschen, 2 Brunnen) איכ"ר פ' היו צריה אזל אספסיאנוס מסחי בהדא גפנא כלומ' רחץ את עצמו בעריבת הרגלים והוא כלי עץ שרוחצין בו וכ"ה ממש בל"ע ורה"ג בסי' סד"ט צד ט"א. פי' בטוב טעם בפ' ד' מ"א עריבת הרגלים, פי' כלי עץ שמה גפנה בטיית ע"כ ועיי' עוד ערך ד', ובעל מ"כ טעה לכתוב תחת גפן אחד או בהדא גופנא, פי' כנהר ששמה גפנא ע"כ והמעריך פותרו מערך הבא אח"ז ע"ש. ועוד ענין מלת ערבי' גפנה באר קטן ולפ"ד בזה הענין כשמ"ר רפל"א ויהושע בן נון מלא רוח חכמה למה הוא דומה לגיפיון שמשקה כל המדינה והכל משבחין אותו וכו'. ופי' במ"כ לפי הענין פירושו בריכה של מים וכו', אבל לפי דעתי הוא גפנה הנ"ל, פי' באר קטן, והיותר נראה כי עיקר הגי' כמו שגרס רבינו בע' גמף:

---

[1]) בנו"נ ולא אמצי למיתנא, ומלת למיתנא גרם בלי ספק רבינו ג"כ כנראה מפירושו בסוף הערך. [2]) בנו"נ גופן וכ"ה בכ"י ו"ו ובכל כ"י ש"ם עיי' ד"ס שם. [3]) ורמ"ל כתב שלא מצא המשנה הזו.

למה הוא דומה לגמסין וכ"ה בתנחומ' פ' משפטי' לדם ווידונא (הכוו' שטעמק משובש) ואז תהיה מל"י תּפְנֻגֵא עיי"ע גמף. ומהר"ם במעריך לא דק היטב במח"כ.

* גפנה, גופנא, גופנין (E. N. eines Ortes Gufna =جفنا in der Nähe Jerus.) ברכו' מ"ד, עיר אחת היתה בא"י תופנין שמה שהיו בה שמונים זוגות אחים כהנים נשואים לשמונים זוגות אחיות כהנות וכו' כה"ג בכ"י מ' א"ם ובב"נ ובדפ"ו כתוב ותופני' בקו על הי' ובשארי דפוסי' פשטו במעות גופנית עיי' ד"ס שם צד קי"ז: ואותו מעשה נשנה עוד בירו' תעני' פ"ר דס"ם. שמונים זוגים אחים כהנים נישאו לשמונים זוגות אחיות כהנות בלילה אחד בהדא גופנא וכו' ובאיכ"ר פ' בלע: שמונים אחים כהנים היו נשואים לשמונים כהניות אחיות בלילה אחד תליגהו בחדא גפנא והנה איזהו סופר דלא גמיר ולא הבין מהו הדא גפנא הוסיף תליגהו בחדא גפנא כאלו ר"ל שנתלו הכהנים איש ואשתו על גפן אחד וזה מעות נראה לעינים (ומעות כזה עיי"ע עכבר א' ומ"ש ממעות של בה"ג) והדא גפנא ר"ל בעיר גפנא (וברש"י לשבת י: וחולי' מ"ד: לא החכרת העיר בסיפור המעשה). ואצל בן מתתיהו הוזכרה עיר Γόφνα בין ראשי ערים בארץ יהודה עיי' ד"מ במלחמות ג', ג', ה'; ה', ב', א; בקדמוניו' י"ד, י"א, ב' והיא העיר אשר בא זכרונה אצל פתלמיוס ד', ט"ז והיתה תכונתה כערך ט"ו פרסאות מירושלים לעדות אייזיביאום עיי' מסעות של ראבינזאהן ח"ג, רצ"ו ולדעתו נקראת עתה בל"ע הרשום', ועיי' עוד רילאנד ח"ב תתט"ז ורוימער צד ק"פ ונייבויער צד קנ"ח ומקום מושבו של יעקב ברבי יצחק היה בבית גופנין עיי"ע. והיא אחת עם גפנה, וגופנין.

גֻּפְנָן (בל"ע جفن wilde Weintrauben, Herlinge) בריש דמאי (פ"א, מ"א) ובפ' כיצד מברכין על הפירות בגמ' גובלות (ברכו' מ:) וגובלות תמרה הגפנן והגצפה [1]) פי' בגמ' גופנן[2]) שילי גפנים [3]) ובלע"ז קורין אותו למברוסק"ו [4]) והוא (הגראה) [לפ"ד צ"ל הגשאר] בסוף הבציר הם אלכצאלי אלדי יציבו אל[י] לקאמין. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ב"ר והוא מאמר ערבי כזה: הם الحصال الذى يصب الى لقاط כלומ' הם ענבי גפן הנשארין עד בצירה או לקיטה ואולי נעתק זה מפי' רה"ג לסדר זרעים. ובגוף הענין נראה כן גם מפי' הירו' דמאי פ"א דכ"א רע"ד שפי' שם הגופנן: שמירה. וזה פי' הר"ש בדמאי: שילהי גופני ענבים שמניחין בגפן בסוף הבציר שבקושי מתבשלין עכ"ל. והמלה הרשום' בל"ע עניגה מין ממיני ענבים שבקושי מתבשלין ורבינו יפה פי' ע"י לעז הנ"ל. והרמב"ם בדמאי פי' בענין רחוק מין מהירקות דומה לשבת. — מהלך כגפן בב"ר פ"נ עיי"ע מתרין ומ"ש. ב"ק צ"ב רע"א חזא תאלי בי גופני עיי"ע תאל ועיי"ע דקר א' ומ"ש. ויק"ר פי"ב עיי"ע דוקרין ועי' תלת] —

גֶּפֶס (בל"ם גבסן בל"ע ופ' جبسين בל"ר gypsum בל"י γύψος, Gyps) בר"נ דפ' כיצד צולין (פסחי' ע"ה.) תניא באש ולא בסיד רותח ולא בגפסים רותחין [5]). ובהלכ' קמא דחולין (ח'.) איזהו מכוה כל שלקה [6]) בגחלת ברמץ בסיד רותח בגיפסים רותח. ובהמביא פ"ה בפרה (מ"ט) עשאן בסיד או בגיפסים. ובאלו כלים פ"י בכלים (מ"ב) במה מקיפין בסיד ובגיפסים. וכן קבותיים [7]) של מוריים שגפסן [8]) עם השפה (כלי' שם מ"ח), פי' שחיברן בגיפסים ובלע"ז ייס"ו [9]) ויותר הוא לבן מן הסיד ובל' ערבי נקרא אלגיבס[10]), ופי' קבותיים קנקנין שדומין לקב [11]). (א"ב פי' בל"י ורו' וישמ' מין סיד הנחפר ממטמוני ארץ ולפעמים נשרפת אבן מיוחדת לגפסים וחכמינו בנו פועל מן השם וכן הפליג מן פלגום). *[אחי"ה ועיי"ע גפר. ולכאן שייך לפע"ד מ"ש רבינו בע' נגפס וז"ל בהמניח בפ"ד במקואות (מ"ג) ירד לתוכו אפר

---

[1]) ובעי' נצפה הגי' הגופנין וכה"ג והסדר בדמאי ובכ"י ברכו' ובב"נ. [2]) בכ"י מ' גופנין ובנו"ג גופני. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו בנו"ג גפני ובדפ"ע גפנא. [4]) בלאי"ט lambrusca, פי' באושים וכה"ג בכ"כ בשם הערוך אבל בכ"י ע' ודפ"ר לברוסקו וכגי' הדפוסי' עיקר. [5]) כ"ה בדפ"ר ודפ"ו וכה"ג בפי' ר"ח לפסחי' צד קכ"ב ובנו"ג גיפסים רותח. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב': לקה ובנו"ג נכוה אבל מעט קודם הגי' גם שם: לקה. [7]) בנו"ג קבותי' בקו על הי' אבל במשנה שבמשניו' ובפי' הרמב"ם קבותים וכ"ה בע' קבת. [8]) כה"ג ג"כ בפי' סד"ם לרה"ג ובר"ש וברע"ב, ובנו"ג שגפתן. [9]) כ"ה בדפ"ר ופיזי' וכ"ה ברע"ב בסוף פרה ובתוי"ט בכלי' פ"י מ"ב, וברע"ב בשני המקומו' פי' כרבינו, וצ"ל גיסו והוא בלאי"ט gesso וכ"ה בצמח דוד לר"ד די פומים אבל בכ"י ו"ו ול"ד וב"ר יפסו. [10]) כ"ה בכ"י ב"ר וצ"ל אלגיבסין והיא המלה הרשומ' בתחלת הערך ונעתקה מל"י והגי' בבי"ת א"י ג"כ בירו' מ"ק פ"א ד"פ: גיבסס אבל בירו' שביעי' פ"ג דל"ה ע"ג גיפסוס, ובתוספתא כלי' ב"ק פ"ג גפסים וכ"ה בתוס' מקואות פ"ד. ועוד נקרא בל"ע אלגם الجص ובל"ם נקרא' עוד جص וכמלה ערבית האחרונה אי' ג"כ בפי' הרמב"ם בפרה שכתב גיאש אבל סגיף בפיה"מ לכלי' שם צ"ל גיפס. [11]) וכ"ה בע' קבת. ונעתק מפי' סד"ם לרה"ג ספ"ה דכלים.

ונגפס וכ' ע"ש. ודע שבה"ג ברמב"ם ובראב"ד לפי עדות בעל תוי"ט במקואות שם בשם הרא"ש וכן נראה מפי' רה"ג בסד"ט צד ל"ג רק שם נשתבש עד מאוד כמו שהעיר המו"ל שם צד נ"ה. ובנו"ג ירד לתוכו עפר ונכבש, וכנראה גי' זו היתה מונחת ג"כ לפני התוספתא מקואות ספ"ה שכתוב שם ונכפף] —

* גְּפַף עיי"ע גף ב' וגף ט'.

* גְּפַר (beschwefeln) ירו' שבת פ"ז ד"י רע"ג ההן דמגפר עיי"ע אליקה. שבת י"ח. ומניחין גפרית תחת הכלים ערב שבת עם חשיכה ומתגפרין והולכין כל השבת כולה ומלות ערב שבת עם חשיכה לי' בכ"י מ' וא"פ ובר"ף ובדא"ש עיי' ד"ס שם ועיי"ע גמר א' אבל אי' בירו' שבת פ"א ד"ד רע"א נותנין גפרית תחת הכלים מערב שבת והן מתגפרין והולכין בשבת. ב"ב צ"ז סע"ב פיטסות נאות ומגופרות ובע' פטס פי' רבינו ונעתק מפי' כ"י ב"ב לרגמ"ה וברשב"ם כתב כמו כן בזה"ל ופי' כתוב בספרים" וכ' ע"ש ונ"ל כי כיון על ספר רגמ"ה ועל ספר הערוך ובע' פטס אאריך אי"ה. זהפעל בנוי מן השם גפרית ובתרגומי' גופריתא (על דרך גְּפַס עיי"ע) וענינו מזלף בגפרית.

גֶּפֶת (בל"ע במ"ית جفت die Kerne der ausgepressten Oliven) בפ' לא יחפור (ב"ב י"ז.) מרחיקין את הגפת ואת הזבל. ובהלכ' קמא דחולי' (ח"י) [לקה בעץ באבן בגפת]. ובמחט פ"ט בכלים (מ"ח) וכן בגפת חדשה אבל בישנה טהור, פי' הגפת של זיתים החדש שואב מים. ובסוף מעשרות (פ"ה מ"ד) לא ימכור אדם את תבנו ואת גפתו ואת זוגיו[1]. ובר"ג דפ' במה טומנין (שבת מ"ז:) איבעיא להו גפת דזתים תנן אבל דשומשמין שפיר דמי שמעינן מינה גפת פסולת של זתים ושל שומשמין. * [אחי"ה כונת רבינו במ"ש שמעינן מינה וכו' כלומ' דבהטמנה שניהם אסורין פסולת זיתים ושל שומשמין כמו שהוכיח הגרי"ב בהפש"ב וכנראה מטוש"ע או"ח סי' רנ"ז לפי הוכחת מרן ב"י בריש סי' הנ"ל ע"ש ופליאה שלא הביא שם בין גדולי הראשונים המנויין גם דעת הרשב"א שכתב כן בחי' שבת בפירוש וז"ל: מדנקט לה ר' זירא באסוקי הבלא ואצטריך לפרושי בהדיא גפת של זתים לומר דלענין אסוקה דוקא גפת של זתים אבל לענין הטמנה אפי' דשומשמין עכ"ל וכן כתב הר"ן בחי' שבת ע"ש. — וכנ"ה בשבת ל"ו: בגפת ובעצים. ובירו' שבת רפ"ג ד"ה סע"ג כגפת וכעצים וע"ש. ובטוש"ע או"ח סי' רנ"ג. ובב"ר רפ"נ כזה שהוא בוזק גפת בכירה עיי"ע בזק. פי' גפת בל"ע במ"ית פסולת של זיתים אחר סחיטתן בבית הבד וכן דעת רש"י ורמב"ם ורע"ב עיי' הפשב"ע שמצדד הפירושים. וגם פי' גרעינין של זיתים וכן פירשו לנכון רה"ג בפי' לסד"ט צד ל"ז עיי"ע עקל א' ובירו' שבת רפ"ד ד"ו ע"ד א"ל כמרא וגיפתא צ"ל בגיפתא וכה"ג בקרבן העדה שם. או י"ל שאות ג נפלה קודם וי"ו של וגיפתא וצ"ל כמרא גו גיפתא וכן מוכח מתשובת דר' ינאי לברתיה: אמר לה לא תהי עבדה כן אלא כמרה גו קופתא ויהבה קופתה על גיפתא כלומר הטמן המאכל בתוך הקופה ותן הקופה על הגפת דה"ל דבר המפסיק ושרי אבל תטמין המאכל גו גיפתא, פי' בתוך הגפת] —

גִּפְּתִית (בל"ס אַגִיפְטָיָא בל"י αἰγύπτιος, ägyptisch) לגיפתים ועברית לעברים בר"ג דפ' הקורא את המגילה למפרע (מגילי י"ח.[2]). (א"ב כן נקרא לשון מצרי בלש' יוני ורומי). * [אחי"ה וכ"ה בל"ס. ועוד י"ל שהמלה היא בל"ע ופי' قبط ובל"י κοπτός ובל"ר coptus בלא"ש koptisch והיא כתיבת מצריים ולשונם] —

גִּיץ (בל"פ ايرك, ايز, Funke) בני רשף יגביהו עוף (איוב ה', ז') תרג' היך גיצין דנתרין מן גומריא ומתגבהין היכדין יעוף. בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"א סע"ב) תנן התם (ב"ק פ"ו מ"ו דס"ב:) בפ' הכונס צאן לדיר גץ היוצא מתחת הפטיש ויצא והזיק חייב, פי' אותן השברים שיוצאין מתחת הפטיש כשמכה [המנפח] על הברזל שבסדן נקראין גיצין. * [אחי"ה וכן הובא המשנה בב"ב כ"ו. ורש"י לועז אטנציילא והוא בל"צ etincelle, פי' ניצוצות וכן סיים עה"ק שנ"ב וכצ"ל הלעז ברש"י בב"ק שם. וכנ"ה בב"ר ספ"ד וילק' עובדי' רמז תקמ"ט והיה בית יעקב אש . . גץ אחד יוצא משלך וגץ אחד משל בנך ואתה שורפן. פי' איץ בל"פ ניצוץ אש או בהפך האותיות איצק = קץ = גץ ג"כ בל"פ ניצוץ אש. תרג' שביב אשו (איוב י"ח, ה') גיץ נהוריה (לפי ג"י כ"י) וכן בידודי

---

[1]) וכן בבבלי פ"ט מ"ו הגפת והזוגין. [2]) ובנו"ג גיפטית לגיפטים וכה"ג באו"ז סי' שע"ד ס"ק ב'. וכה"ג בשבת קט"ו. היו כתובין גיפטית אבל בעירו' ס"ד. ירמיה מגיפתי וביוחסי' השלם צד ק"ס. וקפ"ג: תגי' ר' ירמיה מגובתא וכ"ה בעירו' בדפי' שונצי' ובילק' כ"י ובבה"ג עיי' ד"ס עירו' צד ק"ל. ובע"י הראשון מניפתי וצ"ל מגיפתי ובע"י בדפוסי' אחרוני' הגי' כדיפתא וזה מורגל בש"ס עיי' חולי' פ"ז: ועוד במקומות אחרים, ובירו' שבת רפ"ה ד"ז: חנן מגופתייא והוא כמו חנן המצרי (עיי"ע הגן), אבל עיי"ע גובתא-אחר ע' גוא.

(שם מ״א, י״א) גיצין דנור עיי׳ עמת״ר להח׳ לעווי] —

גִּץ (כל״ע غيصة (Sumpf. Pfütze כאלו חוצצין פ״ט במקואות (מ״ב) וגץ יוני אלו יְתידות דרכים שאין טובלין בהן ולא מטבילין. פי׳ בתוספת׳ מקואות (רפ״ז) ואלו הן יתידות הדרכים אלו שמהלכין עליהן בימות הגשמים [1]) והן מִתמעכין על הבגדים והן כגון ג ו מ ו ת מ ל א ו ת מ ים ושפתי הגומות נקראו יתדות כשיהו הדרכים כך יש לעוברים ולשבים להסתלק ולהלך בצידי הדרכים שהן קצות השדות הסמוכות לדרך כמפורש בס״ג דפ׳ מרובה (ב״ק פ״א.). פ״א חפירות שעושין הבהמות ויתמלאו מים בחורף ובקיץ ומזיקין רגלי ההולך עליהן וכשהן לחין נקראין גץ יוני וכשייבשו נקראו יתידות דרכים שהן משופין כיתדות כשייבשו. *[אחי״ה וכן הובא כל הערך בשם רבינו נתן באו״ז שם אבל מחי׳ הרשב״א לב״ק פ״א. נראה בעליל שכל דברי רבינו נעתקים מפי׳ ר״ח ז״ל וז״ל הרשב״א שם יתדות הדרכי׳ פירש״י וכו׳ ור״ח ז״ל פי׳ טיט השרוי בדרכים ודומה לו בסדר טהרות במס׳ מקואות בפ׳ אלו חוצצין טיט היון זה טיט הבורות שנאמ׳ ויעלני וכ׳ גץ יוני וכו׳ ואמרו עלה בתוספתא אלו הן יתידות הַדרכים אלו שמהלכין עליהם בימות הגשמים והן מתערבין על הבגדים והן כמין גומות מלאות מים ושפתי הגומות נקראים יתדות וכשהדרכים כן יש לעוברים ושבים להסתלק בצידי דרכים שהן קצת שדות הסמוכות לדרך עכ״ל והנה כבר מלתי אמורה בפ״ב במבוא לזה החבור צד XIII כי לרוב פעמים כתב רבינו פירושיו בסתם וממקום אחר יעמוד הבירור כי הם שייכים לר״ח והדוגמא הנ״ל ממין זה הוא]— (א״ב פי׳ שם אות יונית וצורת׳ קו ישר אשר תחתיו קו אחד קצר מן הראשון משני צדדיו ותחת השני קו שלישי שוה לראשון ובני הכפרים עושים כמו יתדות בצורת אות זה מן טיט יבש לדלג מן יתד ליתד ולא יטבעו בבוץ רגליהם). *[אחי״ה ר״ב כיון לאות י״ד מא״ב של יוני וצורתה היא ואחר דעה זו נגרר גם הח׳ לעווי בעמת״ר וקשה הדבר לפר׳ כן כי אין זה כי אם דברי גביאות וְהנכון כי גיצה בל״ע פתרונו רפש טיט ומלת יוני הוא תואר ככתוב מטיט היון (תהלי׳ מ׳, ג׳) ומ״ש בע׳ יתד גץ היון בשני ווי״ם וכן בכ״י ו״ו בע׳ הנוכחי טעות דפוס הוא וצ״ל היון] —

גְּץ = גּוּץ (כל״צ וסנסקריט kaçu ובל״ם كوچك וכן בלי׳ הונג׳ kicsike, kicsi פי׳ קצר klein, kurz, ועוד בל״פ كوته von kleiner Statur קומה נמוכה וקצרה) בס״ג דפ׳ הזהב (ב״מ נ״ט.) איתתך גוצא גחין ו ת ל ח ו ש לה [2]). ובס״ג דמצות חליצה (יבמו׳ ק״ו:) הוא ארוך והיא גוצה, פי׳ קצרה. *[אחי״ה וכנ״ה בברכו׳ ל״א: לא ארוך ולא גוץ, ב״מ כ״ז: ארוך וגוץ ושם פ״א רע״ב חד אריך וחד גוצא. ושם סדינא גוצא. סנהד׳ ק״ט: עיי״ע גז ג׳. מגיל׳ כ״ז: איניש גוצא. נדרי׳ נ׳: גוצא ורבה כריסיה. והקבוץ חולי׳ ס״ג רע״א גוצי וסומקי. סוט׳ ל״ח: אריכי באפי גוצי] — (א״ב פי׳ בל״י גבן או מי שרגליו עקומות. תרג׳ קצר ימים (איוב י״ד, א׳) גוץ יומין). *[אחי״ה אולי כיון ר״ב על ל״י ὄγκος ובל״ר uncus, פי׳ כפיפה ודוחק נראה לעינים הוא ועוד עיי׳ בט״ר להח׳ אייזלער ח״א, ל״א והנכון מ״ש בתחלת הערך] —

גּצא ואגורא כבר פירשנו בע׳ אגר [3]).

גּצר (=גַּצְרָא בל״ע قصرية bauchiges Gefäss, Napf) בפ״ב בכלי׳ (מ״ו) גצרא [4]) שנמצאה בכבשן עד שלא נגמרה מלאכתה טהורה. ובפ״ד (מ״ג) איזו היא גצטרא [5]) כל שניטלו אזניה. ובפ״ב במכשירין (מ״ג) גצריות [6]) שישראל וגוי מטילין לתוכן, ובפ״ו במקואות (מ״ו) גצרא [7]) שבמקוה והטביל בה את הכלים טהרו מטומאתן, פי׳ כדה השבורה בתוך המקוה ונתמלאה מים. יש ספרים שכתוב בהן גצטרא ויש ספרים שכתוב בהן ג ס ט ר א [8]) וכבר פירשנו בע׳ גסטר. *[אחי״ה ע״ש מ״ש. וכתב רע״ב במכשירין שם וז״ל גסטריות כמין קדרות עשויות להשתין בהם ובל״ע קורין להם בסריא״ש ע״כ ונ״ל לתקן כסריאה והיא מלה הרשומ׳ בתחלת הע׳ ופתרונה בטיית כמין קדרה להטיל בה השתן ועיי׳ עוד פיה״מ להרמב״ם מכלי הזכרת מלה ערבית. וכגי׳ הערוך אי׳ בירו׳ שבת רפ״ג ד״ה ע״ג ממלא גצרא רמח וכו׳ פי׳ ממלא את הכד בקוצים עיי״ע רמח] —

גָּר (= גּוּר wohnen ; גֵּר (Fremdling בשבת בפ׳ הבונה (ק״ד.) ג״ר ד״ק גר בדוק תהיה [9]), פי׳ גר

---

1) וכה״ג באו״ז סי׳ של״ז ס״ק י׳ בשם התוספתא אבל בפי׳ סדי״ם לרה״ג צד ל״ה גי׳ בימות החמה. 2) כ״ה בדפ״ר וכ״נ מכ״י ה״ב רק שם ותחליש וט״ס הוא ובכ״י ו״ו ב׳ ותילחיי ובכ״י ו״ו א׳ ולחין ובדפ״ע ולחוש. 3) וצ״ל כעי׳ אגורא, וגי׳ כ״י ב״ר גצא וחגירא ועיי׳ מ״ש בע׳ אגורא. ועיי׳ עוד ע׳ טל י״א וע׳ נציא. 4) בנו״ג גסטרא וכ״ה בפיה״ם לרמב״ם ור״ש וכ״ה בסדי״ט לרה״ג צד ד׳, ובתוספתי כלי׳ פ״ב גסטרי. 5) וכה״ג בר״ש, ובנו״ג גיסטרא. 6) בנו״ג גסטריות ובפיה״ם לרמב״ם קסטריות. 7) בנו״ג גסטרא. 8) כ״ה בכ״י ו״ו ליד ה״ב אבל בדפ״ע בט״ס גוסרה ובדפ״ר גזרה. 9) בנו״ג ג״ר ד״ק אם אתה עושה כן גור בדוק ובכ״י א״פ ובכ״י ילק׳ לי׳ ג״כ מלות אם אתה עושה כן.

בדוק תדור בשמים כדכתי׳ (ישעי׳ מ׳, כ״ב) הנוטה כדוק שמים [1]. פי׳ אחר אם אתה בוש הקב״ה שהוא דר בדוק עושה חציצה בינך לבין אף [2]. בס״ג דפ׳ סדר תעניות האלו (כ״ה.) אלעזר ברי גרו בך גירי [3] כך היה שונה הגאון ופי׳ ברכה [4] היא וכך אומר לו לעתיד לבא עתידין גרים שיגורו בך כענין שנאמר (ישעי׳ פ״ז, ד׳) יגורו בך נדחי, ביבמו׳ בס״ג דפ׳ האשה שהלך בעלה למדינ׳ הים (צ״ו סע״ב) מאי דכתיב (תהלי׳ ס״א, ה׳) אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמות וכו׳ [5]. בר״ג דפ׳ כל שעה (פסחי׳ כ״א:) לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה (דברי׳ י״ד, כ״א) פי׳ הוא גר שקיבל עליו שלא לעבוד ע״ז אבל איסור אוכל. בפ׳ החולץ בגמ׳ היבמה לא תחלוץ (יבמו׳ מ״ב.) וכן [6] גר וגיורת צריכות להמתין שלשה חדשים כמו שאר כל הנשים [7] מתיב רב חנינה [8] בכולן אני קורא בהם משום תקנת ערוה וכאן [9] בהמתנת שלשה חדשים משום תקנת ולד, פי׳ בכולן אני קורא בהן משום תקנת ערוה בכל היבמות אני קורא שלא יתיבמו בתוך שלשה חדשים משום תקנת ערוה כדאמרינן (שם מ״א רע״ב) דקא פגע באיסור אשת אח [10]. ובגמ׳ המחזיר גרושתו (שם מ״ז.) ת״ר גר שבא להתגייר [11]. אומרין לו מה ראית שבאת וכו׳. כותים גירי אריות הם פלוגתא דר׳ ישמעאל ור׳ עקיבה בפ׳ עשרה יוחסין בגמ׳ כל האסורין לבא בקהל (קידושי׳ ע״ה רע״ב וכ״ח בסנה׳ פ״ה: ב״ק ל״ח; חולי׳ ג׳: נדה נ״ו: ועיי׳ יבמו׳ כ״ד:). *[אחי״ה יש גר שהוא נכרי הדר בא״י שקבל עליו שלא לעבוד ע״ז כפי׳ רבינו והוא הנקרא גר תושב ויש ממנו שנתגייר מכל ושנתיהד והוא הנקרא גר צדק עיי׳ בגיטי׳ נ״ז: סנהד׳ צ״ו: מגילי׳ י״ז: ונקראו עוד גר שקר. ירו׳ ב״מ פ״ה ד״י ע״ג והפכו גר אמת סנהד׳ פ״ה. נדה נ״ז: ושם במשנה גרים טועין לפי גי׳ הערוך ע׳ טע. ובזה אני מציין המקומות אשר בהם דברו רז״ל על גרים הן לחסד הן לשבט שבת ל״א. קמ״ו: פסחי׳ פ״ז: סוכ׳ מ״ט: חגיג׳ ה׳. יבמו׳ מ״ז. כ״ד: [ושם גירי חלומות] מ״ו. מ״ו: מ״ז. מ״ז: מ״ח: ק״ב. ק״מ: קידוש׳ ע׳: ב״מ נ״ח. [בן גרים]. נ״ט: סנהד׳ ל״ט: צ״ו: שבועו׳ ל״ט. ע״ז ג׳: [גרים גרורים וכן שם כ״ד. וירו׳ קידושי׳ פ״ד דס״ה ע״ג]. הוריו׳ י״ג. כריתו׳ ט׳. נדה י״ג: ומהשם גֵר נבנה הפֹּעל גַּיֵּר, פַּעֵל גַּיֵּר, התפעל התגייר, ואתפעל אִיגַּיַּיר. ד״ס שבת ל״א. גיירינו על מנת שתלמדני כל התורה וכו׳, סנהד׳ צ״ט: היא (תמנע) בעיא לאגיורי, ע״ז כ׳. דעתידה דמגיירה. ב״ר פל״ט אלו הגרים שגיירו, ושם אברהם היה מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים. רות רבה פ׳ וישאו לא גיירום ולא הטבילו אותם. שבת ל״א. גַּיְּרֵיה. יבמו׳ ע״ז. גיורי גיירה. — ברכו׳ נ״ז: עתידין להתגייר, יבמו׳ מ״ז. גר שבא להתגייר. ע״ז. נתגיירו אית להו חתנות. שבועו׳ ל״ט. גרים הבאים להתגייר. ע״ז ג׳. לעתיד באים או״ה ומתגיירים. זבחי׳ קט״ז: רחב אחר נ׳ שנה נתגיירה. שמ״ר פכ״ז לא בא אלא להתגייר. שהש״ר פ׳ לריח הרבה גרים באים ומתגיירין. — ברכו׳ י״ז: דלא אִיגַּיַּיר גיורא מיניהו. מגילי׳ י״ד: דאיגיירה ונסבה יהושע. גיטי׳ נ״ז. ערק ואזל ואיגייר. ושם: בעי לאיגיירו. ע״ז י״א. אונקלוס בר קלונימוס איגייר. וממנו השם גִּיּוֹרָא וכ״ה בל״ס ברכו׳ י״ז: עיי׳ לעיל. קידושי׳ ע״ו: גיורא הוי, עירו׳ ס׳. ב״ק מ״ב. יומי׳ מ״ז. וירו׳ חגיג׳ פ״א דע״ו: גיורא בשמי שמיא עיי״ע יציב. סנהד׳ צ״ד. גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאי קמיה. ע״ז ע׳. איסור גיורא. ירו׳ שבת פ״ו ד״ח ע״ד וירו׳ קידושי׳ פ״ג דס״ד ע״ג חד גיור. תעני׳ כ״מ: לפי גי׳ כ״י מ׳ רב יצחק בר יעקב בר גיורי וכ״ה ברי״ף ובאו״ז הלכ׳ ת״ב סי׳ תי״ה, וכ״ה נכון בעירו׳ ס״ב. לגי׳ כ״י מ׳, וכצ״ל במ״ק י״ח. ושם בכ״י מ׳ הגי׳ בר גיורא ועיי׳ ד״ס לעירו׳ ולתעני׳ שם. ושם. ב״ר פל״ה ר׳ יודן גיורי ואולי הוא יהודה בן גרים שבת ל״ד. כדעת הח׳ לעווי בעמת״ל צד שכ״ז בח״א. — לנקבה גיורת, יבמו׳ ל״ה, מ״ב. כתובי׳ ל״ז. מנחו׳ מ״ד. קידושי׳ ע״ז. הוריו׳ י״ג. ירו׳ יבמו׳ פ״ח ד״ט: ירו׳ קידושי׳ פ״ד דס״ו. ובל״ס גיורתא וכ״ה בברכו׳ ח׳: לא תנסבו גיורתא, ובפסחי׳ קי״ב: לא תינסב גיורתא] —

גֵּר = גִּיר (בל״ע جيرٌ פי׳ קצף ורתיחה והוא קצף אשר צף על שמרי היין Gischt, der auf-

---

[1] וכן פירש״י דוק: שמים. [2] נראה כי גי׳ רבינו בגמ׳ היתה כזה: אם אתה עושה כן גר בדוק חציצא הוי בינך לבין אף וכן נראה מגליון של כ״י הובא בד״ס שבת צד קי״ב: אות ק׳, אבל בנו״ג חציצא וכו׳ אחר התיבות הי״ך וי״ף שעליהם מוסב הדרש חציצא וכו׳. [3] וכה״ג בש״ס דפ׳ פיז׳ וויניצי׳ באסילי׳ ובנבנשתי אבל בכ״י מ׳ אגרו בך גירי וכ״ה בע״י ובכ״י ב׳ וברש״י איגרו ובילק׳ מלכים בטעות פי׳ תרצה שאגרת בך חיצי וכו׳ עיי׳ ד״ס תעני׳ ע״ז. ובנו״ג בטעות גידי בך גירי וע״ש פירש״י ורמ״ל רומז על פירש״י מבלי שהבדילו מדברי הערוך. [4] בכ״י וי״ו הגי׳ ככה. [5] בנו״ג עולמים אבל בילק׳ תהלי׳ ררמ״ז תשפ״א אי׳ כגי׳ רבינו ובילק׳ שם הגי׳ לדור. [6] בנו״ג לפיכך וכ״ת בתוספ׳ יבמו׳ ל״ה. ד״ה חוץ. [7] אלה הדברי׳ מפירושו של רבינו. [8] בנו״ג חנניה. [9] כ״ה לנכון בכ״י ל״ד וה״ב, ובדפ״ע הגי׳ וכן. [10] וכן פירש״י הסוגיא ע״ש. ובדפ״ר גשמט מתיבות משום תקנת ערוה עד משום תקנת ערוה. [11] בנו״ג עוד בזמן הזה.

(brausende Weinschaum) בפ׳ כל קרבנו׳ הצבור (מנחו׳ פ״ז.) כיצד הוא בודק הגזבר יושב והקנה בידו זרק הגיר[1]) והקיש בקנה. פי׳ הפקיד יושב והקנה בידו זרק הגיר הוא הסילון הנצוק אם נתחלף היין וזרק גיר של שמרים הקיש בקנה על החבית שירגיש המוציא היין ויסתום החבית. ס״א הגיר מן על גירא די כתל היכלא (דניאל ה׳, ה׳). ופי׳ שהיין אדום הוא, כדכתיב (משלי כ״ג, ל״א) אל תרא יין כי יתאדם, והשמרים הן לבנים וכל זמן שהיין אדום בידוע שהיין צלול וטוב הוא וכשמתחיל לצאת לבן בידוע ששמרים יש בו הדומין לגיר שהוא לבן. הקיש הגזבר בקנה ולמה אינו מדבר ואומר די לך שהדיבור רע ליין וטוב לשמרים. * [אחי״ה כ״ה רק בכ״י פאריז. ורש״י יפה כיון לפרש אותו לבן שתחת היין שצף על השמרים ע״כ רק הוא ז״ל גוזר המלה מתיבת גיר, פי׳ סיד הלבן כס״א של גי׳ כ״י הנ״ל. אבל האמת ל״ע הוא כמו שכתבתי בתחילת הערך. ודע עוד כי خرء בל״פ שמרים הן מיין הן מזית וזולתו. ולפי פי׳ הראשון של רבינו הסילון הנצוק נחוץ הדבר לגזור גיר מל״ע אגרי = اجرى das Fliessen פי׳ מרוצת המים או יין והראשון עיקר. ובמ״ש רבינו וזרק גיר של שמרים כיון למה שכתוב בגמ׳ שם ע״ש. וכעין זה פי׳ רש״י ורע״ב בפי׳ השני בשם רבותיו שהוא פירש״י עיי׳ תוי״ט שם] —

גָּר = גָּרַר (sägen ; מְגֵירָה Säge ומל״מ וכ״ה בל״ע بجر zersägen, zertheilen) בשבת בפ׳ כל הכלים (פי״ז מ״א דף קכ״ב:) מגיוה לגור בה את הגבינה. וכפ׳ במה אשה בגמ׳ ולא בקמיע (שבת ס״א:) היה שם כתוב על ידות הכלים ועל כרעי המטה הרי זה יגור ויגנוז[2]). ובפ׳ העור והרוטב בגמ׳ המפשיט (חולי׳ קכ״ג:) מתיב ר׳ ירמיה מהא דתנן בפ״ה בכלים (מ״ו) תנור שניטמא כיצד מטהרין אותו חולקו לשלשה וגורר את הטפלה וכו׳. ובסגום פט״ו באהלות (מ״ח) אין טמא אלא עד ד׳ טפחים ובזמן שהוא עתיד לגור[3]). ובבכורות פ׳ אלו מומין בגמ׳ עיניו גדולות (מ״ד סע״א) והא אנן תנן בפ׳ שני בפרה (מ״ב) פרה שקרניה וטלפיה שחורים[4]) יגוב. פי׳ ינסר כמו מגררות במגרה (מ״א ז׳, ט׳)[5]). ובס״ג דב״ק (קי״ט סע״ב) היוצא מתחת המקדח ומתחת הרהיטני[6]) והנגרר במגרה הרי זו[7]) שלו. * [אחי״ה ומן הפעל גרר, ובל״ע جر ענין כרת וחלק ג״כ שד רשעים יְגוֹרֵם (משלי כ״א, ז׳) כלומ׳ יכריתם עיי׳ רד״ק שרש גרר ומגרה שם הכלי שכורתים בו העץ והוא המַשׂור ובלאי״ט שיר״א או שיג״א serra, sega ובלא״ש Säge. ועה״ק שנ״ב סיים הע׳ זעגי״ן בלא״ש] —

גָּר (בל״ס גר פי׳ זנה buhlen ובל״ע جار נוטה מן הדרך הישר) בפ׳ ראשון בע״ז בגמ׳ ויום גניסיא (ע״ז י׳:) הויא ליה ברתא ושמה גילא עבדה איסורא שדר ליה גרגילא כלומ׳ גר גילא ניאפה גילא[8]). גירא בחזורין ומפלגא (לבושא) [וצ״ל[9]) לבישיא]. ס״א גיפא ומפרש בע׳ גייף. נואף אשה (משלי ו׳, ל״ב) תרג׳ מאן דגייר אתתא[10]). לא תנאף (שמות כ׳, י״ג) תר״י עמי בני ישראל[11]) לא תהוון גַּיוֹרִין. וכן מות יומת הנואף והנואפת (ויק׳ כ׳, י׳). * [אחי״ה המלה נמצאה רק בתרג׳ ירו׳ אבל בבבלי תמיד בתמורתה הפעל נוף וגייף, עיי״ע. ובל״ס זנה גָּף וזונה גַּיוּרָא וזה מעיד על גזרת המלה כי גייף מל״פ מחצבה יען כן המצא תמצא היא רק בתרג׳ בבלי. ובב״ר ספע״ו לא זינתה ובנ״א לא גיירתה. ודע שבל״ע הרשום׳ גאר = גיר ענינה נוטה מני דרך וכן תרג׳ ריב״י טאוום מלת זונה תמיד בל״פ يراه פי׳ הנוטה מן הדרך הישר, אבל לא אכחד תחת לשוני כי זונה גם בל״פ غر וא״כ קשה לי מדוע לא בא זכרון מלת גר בתרג׳ בבלי]—

גּר = גְּרָרָא (ein Stück Holz, in welchem eine Falle oder Schlinge angebracht ist, ar. جرار) בפ׳ אין צדין בר״ג שוחטין (ביצה כ״ד רע״ב) מן הגררין[12]) ביום טוב. פי׳ עושין פחין לחיות שנתפסין בהן ברגליהן יש חיות בעלי כח נתפסין וגוררין הפח כמות שהוא אם נמצאו אח״כ והפח ברגליהן וידוע שהפח מאתמול נגרר אעפ״י שנמצא ביו״ט שוחטין ממנו כי אי אפשר להנצל ממנו

1) במשני שבמשניו׳ בט״ס הגיד וכ״ה ברע״ב וכ״ה בפיה״מ להרמב״ם. 2) בנו״ג יגוד ויגנזנו אבל בכ״י א״פ יגרור ויגנז, וצ״ל יגור ויגנוז ובריי״ף ובראי״ש ג״כ הגי׳ יגוד. 3) בנו״ג לגוד וכ״ה בפי׳ הרמב״ם והר״ש ובתוספ׳ הובא בר״ש וברע״ב. 4) כ״ה לנכון בדפ״ר ובדפ״ו בט״ס מחורים. 5) וכה״ג יגור בפי׳ סד״ט לרה״ג צד כ״ח אבל בנו״ג יגוד וכ״ה בהמפרשים. 6) וכ״ה בע׳ רהטני ובנו״ג רהיטני. 7) בנו״ג יותר טוב אלו. 8) כה״ג היותר נכונה בכ״י וי״ו א׳ ובי׳ ל״ד ובכ״י ה״ב נאפה גילא ובדפ״ר גר גילא בשתי פעמים אבל בדפ״ע הגי׳ ושמה גירא . . שדר ליה גרגירא כלומ׳ ניאפה גרגירא, ולשון אינה הגונה הוא אבל הגי׳ גר גירא נוכל לקיים עיי״ע גרגל ועי׳ גְּרגר א׳, וכה״ג בערך כרת א׳ וז״ל דבתו היתה שמה גירה שזינתה ומשום הכי שדר ליה גרגירא כלומ׳ דבתו נגררת אחר הזנות ופי׳ זה שייך לר״ח כנראה מתוספ׳ ע״ז י׳: ד״ה שדר ע״ש. 9) כמו בע׳ גייף. 10) וכ״ה בפשיטה הסורית. 11) כ״ה לנכון בדפ״ר, ובדפ״ו בט״ס אני ישר׳. 12) כ״ה בדפ״ר ובדפ״א ופרי אבל בדפ״ו בט״ס הנגררין, ובנו״ג תנגרין וכ״ה בתוספתי רפ״ג.

ומוכן הוא אבל מן הרשתות אעפ"י שמערב יו"ט ניצדו אין נלקחין ביו"ט (שאי אפשר) [וצ"ל שאפשר] שניצולין ואינם מוכנים זה טעמו של תנא קמא. *[אחי"ה פי' גרה והקבוץ גראר בל"ע עץ ארוך ובתוכו נקב גדול אשר בו הפח לתפוס את החיות] —

גר = גָּרִי (בל"ם גָּרִי פי' an- aufreizen וכן בל"ע غرى חרחר ריב והוא ג"כ ענין התגרה בל"מ) וסכסכתי מצרים במצרים (ישעי' י"ט ב') תרג' ואיגרי מצראי [במצראי] מן אל תתגר בם (דברי' ב', י"ט). *[אחי"ה וכנ"ה ביומ' ס"ט. לפי גי' כ"י מ' וילק' נחמי' רמז אלף-ע"א אהנו ביה כי היכי דלא מיגרי (ילק' ליגרי) איניש בקרובתא ובסנהדרי' ס"ד. דלא איגרי אינש בקרבותא. סנהד' ק"ז: וילק' מ"ב רמז רל"ג גירה דובים בתינוקות. ירו' פיאה פ"א דט"ז. הא דובא מתגריא לך. ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג אתא כלב שוטה בעי איתגרייא ביה. ב"ר ספ"ט השיאני: גירני. שמ"ר סכ"א גירה בה הליסטים. שהש"ר פ' משכני: גירה בה שכנים רעים. והתפעל מתגרה עיי' ברכו' ז': מגילי' ו': יומ' ע"ו: סנהד' י"ט. ע"ז י"ח: י"ט: במ"ר פי"ט] —

גְּר = גּוּר (פי' בל"מ ענין דור ושָׁכֵן והתואר נקבה גָּרַת בית וממנו מָגִיר: שָׁכֵן, ונקבה מְגִירְתָּא Nachbarin) בר"ג דפ' ד' (בנדרים) [צ"ל נדרים (נדרי' כ"א סע"ב) אלו הוית ידעת דאמרין מְגִירָתָא עלה דברתיך מן משכנתה ומגרת ביתה (שמות ג', כ"ב). (א"כ תרג' ואל כל שכניו (דברי' א', ז') ולכל מגירוהי א"כ הערך הוא מגר). *[אחי"ה וגם המתורגמן הביא זה התרגום ולכל מגירוהי בשרש גר ובחנם מתמיה רמ"ל בע' הגוכחי על זאת ודע כי גם רד"ק הביא מגרת ביתה לנכון בע' גור ולא הוצרכנו לפלפולו של הגרי"ב בהפש"ב ליישב שיטתו של רבינו נתן כי כבר הקדמתיך בתחלה בספ"א של מבוא צד X כי מדרכו בדקדוק לסדר רק שתי אותיות משרש ומה גם בדונמא זו אשר ענינו יעיד עליה כי השרש מפעל גור נבנה. וכן בל"ע שכן جارة. וכפי' רבינו אי' ג"כ ברש"י גדרי' שם ועיי' עוד ע' מגר והציונים שם] —

גִּר = גִּירָא (בל"ם גִּרָא. גֵּאָרָא מל"י γέῤῥον ובל' סאנסקריט çara Pfeil חץ) בנדרי' בפ' נערה המאורשה בגמ' הפרת נדרים (ע"ו סע"ב) חייא בר רב שדי גירי [בנו"נ גירא] ובדיק. פי' עד שהיה מורה בקשת היה בודק נדרים ומתירן אלמא דלא בעי יישוב הדעת כל כך להתיר נדרים. *[אחי"ה וכן כתוב בשט"מ בשם הרי"ץ מבלי שהזכיר את רבינו ע"ש לפי' הראשון. וכן פי' המיוחס לרש"י בנדרי' ע"ש. וכנ"ה גיטי' נ"ו. שדא גירא. סנהד' ק"ז. פתק ביה גירא. ואולי מזה הענין אגרו בך גירי. תעני' כ"ה. לגי' כ"י מ' אבל עיי"ע גר א' ומ"ש. מנחו' ס"ב. ואמר גירא בעינא דשטנא וכצ"ל בסוכ' ל"ח. ובנו"נ אמר דין גירא וצ"ל ואמר וכ' עיי' ד"ס צד נ"ט: וכ"ה בקידוש' ל'. לשטן גירא בעינך. ושם פ"א סע"א הוה רגיל למימר כל יומא גירא בעיניה דשטן. ובכ"י כ' בסוכ' (עיי' ד"ס שם) הגי' ואמר האי בעינא דשיטנא וכ"ה ברי"ץ גיאת הלכו' לולב עמוד קי"ב וביצחק ירנן הגי' שם כגי' הש"ס. והקבוץ גירי ב"ב כ"ב: כ"ה: מודה ר' יוסי בגירי דידיה ובב"מ קי"ז. הני גירי דיליה ובב"מ מ"ד. מ"מ גירי דידיה הוא דאהני לה ופירש"י חצים שלו גרמו וכו'. וב"ב כ"ב: פי' בחיצים הבאים לו מיד גופו וכו'. ובב"מ קי"ז. פי' וז"ל והא מודה ר' יוסי בגירי דיליה אע"ג דאמר על הניזוק להרחיק את עצמו ה"מ היכי דלאו אדם עצמו מזיקה . . אבל היכי דאדם עצמו מזיקו וזורק בו חיציו וכו' וזה קרוב מאוד לפי' רבינו בע' תם ד' ע"ש. ומלש' גירא פי' חץ מפורש ג"כ בשט"מ לב"ב כ"ב: וז"ל לא חשיבי גיריה אלא כשהניזק מצוי בשעת הנחתו דומיא דגירא ממש דמורה לאדם כממרא וכ' ע"ש. ובכל המקומות האלה יש לנזור המלה מלש' גירא גרא שהוא בל"ם חץ ולדעתי נאצל מלש' צענד khru פי' מזיק וחובל. אבל לפע"ד שבדיבור מודה ר' יוסי בגיריה דידיה או דיליה פתרון גירא ל"י χεῖρ, פי' יד ומצאתי און לי מפי' כ"י רגמ"ה לב"ב כ"ב: וז"ל מודה וכ' בגיריה דידיה דחייב להיכא דעביד איהו בידים כדגרסינן בב"מ וכ' מודה וכ' בגיריה משום דעילאי משי ידיה ונפל על תיתאה דעבד בידים וכו' עכ"ל. וכן מצאתי מפורש ברש"י ב"ב כ"ב: בגיריה דיליה היכא דמטי ליה היזיקא מתוך ידיו של מזיק כההיא דאמרינן בהבית והעלייה (ב"מ קי"ז.) הנהו וכו' דכשנופלים מידו ממש על התחתון קרי ליה גיריא דיליה וכו' ובד"ה גירי דיליה פירש"י עוד והכא נמי מידיהם בא לו וכו' עכ"ל. — גיטי' ס"ט: עיי"ע לוליתא. סנהד' ק"ח: עיי"ע בזק. והתואר גיראה. פי' אומן עושה חיצים או קשת פסחי' כ"ח. גיראה בגיריה מקטיל כהג"י בדפוסי' הישנים וכ"ה בילק' בא רמז ר"א וכ"ה ברש"י וכ"ה בפי' ר"ח לפסחי' צד מ"ו רק שם בט"ס ביראה וכבר הגיה המו"ל שצ"ל גיראה וכ"ה בכ"י ב' וא"ס הובא בד"ס פסחי' צד ל"ח. ומן השם נבנה הפעל גרי. פי' זורק חצים עיי' תוס' נזיר ד': ד"ה גרויי וגי' רבינו בע' גרד א']

— (א״ב תרג׳ ולא יורה שם חץ (מ״ב י״ט, ל״ב) ולא יקשת תמן גיר).

גַר = גִיר (בל״פ غرو Rohr, Halm) בפרק ח׳ שְרצים (שבת ק״ט:) ומגירי ד ר ו ב י א [1]) אליבא ריקנא פי׳ ל ו ל ב י גפנים. פ״א זרע פשתן. * [אחי״ה וכפי׳ ראשון פירש״י. ולדעתי היא המלה הרשומ׳ הפרסי׳ וענינה קנה וסוף. וכנ״ה לפי גי׳ כ״י מ׳ וב׳ ביומ׳ פ״ה גוריא דדהבא פי׳ קנה של זהב ועיי״ע גבתא] —

גר = (גַרַר בל״פ گرون, گر Aussatz, Krätze) בב״ר פס״ה [2]) ואבימלך הלך אליו מגרר (בראשי׳ כ״ו, כ״ו) מלמד שעלו בו צמחים, פי׳ פצעים וחבורות [3]) וכענין הזה הוא סבר (גרייא) [צ״ל גרייה] אמר ליה דגרסינן בפ׳ בנות כותים בגמ׳ המקשה נדה (ל״ו סע״ב). [פי׳ אחר של ר״ח ז״ל משכהו והביאהו מלש׳ פרץ נחל מעם גר (איוב כ״ח, ד׳) כלומר הכריחהו כדאמרינן בבנות כותים שילא בר אבינא עבד עובדא כרב וכו׳ עד אי לא צאית גרדיה [צ״ל גרדיה] הוא סבר אמר גרדיה [צ״ל גדדיה] ופי׳ הכהו]. * [אחי״ה בענין תשלום זה אאריך בע׳ גרב א׳ (הערה 5). וזאת הצעת הסוגיא: ז״ל צנעיה ואי לא צייח גרייה הוא סבר גדייה עכ״ל וכן פירש״י גרייה ברי״ש כלומר גרור ומשוך אותו בדברי טעם וכ׳, גדייה הכריתו בשמתא כמו גודו אילנא והתוספ׳ שם ד״ה גדייה חולקין על רש״י ואמרו שאין הטעות בין רי״ש לדלית אבל הטעות בהברת גדייה בדלי״ת רפה או דגש ר״ל הוא אמר גַדְיֵיה ותלמיד הבין גַּדְיֵיה, וכחי׳ הריטב״א לנדה אי׳ הגי׳ גרדיה ונראה שהוא ט״ס במקום גרריה וזה מ״ש שם ומשמע נמי לשבח ג ר ו ר אותו בדברים ע״ש ועוד שם הגי׳ גדדיה וכ״ה בע׳ צנע ב׳ ופי׳ שם רבינו כלומ׳ . . מנעהו בהכאות ופצעים מלשי׳ לא תתגדדו ע״כ ואם כפי׳ רבינו דכאן אמת אז נוכל להסביר הגי׳ גרריה, פי׳ העלה עליו פצעים וחבורות ונבנה הפעל גרר מן השם הפרסי גר, גרון שענינו כן כמו שכתבנו] — (א״ב גדייה כתיב).

גַר = גּוּר, גּוּרְיָא (פי׳ בל״ס גוריא כלב קטן וכן בל״ע جرو junger Hund) כר״ג דפ׳ בא לו כה״ג (יומ׳ ס״ט:) ובפ׳ ד׳ מיתות בגמ׳ הנודר בשמו (סנהדר׳ ס״ד. והובא בילק׳ נחמי׳ ח׳ רמז אלף ע״א) נפק כי גוריא דנורא מבית קדש הקדשים [4]) פי׳ כלב קטן [5]). ובפ׳ כיצד משתתפין בגמ׳ המניח את ביתו (עירובי׳ פ״ו.) נבח בך כלבא עול נבחא [6]) בך גוריתא פוק, פי׳ שאם מנבח כלב זכר מעט שותק נבחא בך גוריתא כלבתא פוק שלעולם אינה שותקת אף הוא אם שובת אצל בתו וכועס חתנו מתפיים אבל אם שובת אצל בנו וכועסת כלתו אינה מתפייסת. ובפ׳ אע״פ שאמרו בגמ׳ רשב״ג אומ׳ (כתובי׳ ס״א:) איכא בינייהו דמטללה בגורייתא קיסנייתא ונרדשיר [7]), פי׳ כלבתא קטנה בברייתה [8]) היא ורגליה קצרות ורגילין בני אדם לשחק בהן. * [אחי״ה לפי פי׳ זה צריכים אנו לפרש קיסנייתא תואר לגורייתא ופי׳ קיסנה בלש׳ ציננד kaçu וממנו kassan פי׳ קטן ובל׳ הוצואריש kiânçâi עיי׳ יוסטי צינדליקסיקאן צד פ״ב, פ״ה וכ״ה בל׳ הונגרי kicsiny פי׳ קטן. אבל בע׳ קסן ב׳ פי׳ וגרס רבינו בע״א ושם הוסיף בגי׳ ס״א מלת זוטרתי למלת קסנייתא ופירש שם. כלבים קטנים במיני ש ג ל ששוחקין בהן ע״כ וא״כ קסנייתא פי׳ כלבים ועיי״ע אסקונדרי לפי׳ ר״ח ז״ל. ולס״א נראה שלא גרס מלת גורייתא יען כן הוסיף גי׳ ס״א מלת זוטרתי דאל״כ אפושי מילין למה לך. ובאמת מצאתי ראיה להשערה זו כי בשט״מ בהיפך לא גרס קסנייתא רק „בגוריתא או בנרדשיר" בעבור זאת עלה בדעתי לומר כי אחת משתי תיבות ר״ל או גורייתא או קיסנייתא לפרש יצאה זהובאת מגליון לפנים והדעת נוטה כי קסנייתא היה כתוב ופירושו בל״פ گسنه רעבן Hungerleider והוא תואר לכלב מרוב רעבו עיי׳ שבת קנ״ה: ביצ׳ כ״ה: ב״ק צ״ב: ב״ב ח׳. ועוד מאמרים אחרים בענין זה. כמו בדרז״ל כלב: למס והוא ל״י λίμος רעב ועיי״ע למס. והמלה הבלתי מורגלת מפורשת ע״י מורגלת ובזמן מאוחר שניהם: גורייתא וקיסנייתא יחדיו ידובקו. ומי שרוצה לקיים גי׳ הספרים מטללא

---

1) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד וה״ב אבל בדפ״ע דרובי. 2) כ״ה בכ״י ולפנינו פס״ד, אבל בדפ״ע בט״ס פס״ח. 3) ונכון פי׳ כן וכ״ה בל״פ הרשומי׳ ודע כי בב״ר הביא עוד לסיוע הפסוק מאיוב ב׳, ב׳ ל ה ת ג ר ר בו והכתוב אומר להתגרד ע״ש ברש״י אבל בילק׳ איוב שם הגי׳ ג״כ ברי״ש ואולם הסיוע מהפסוק אסמכתא בעלמא היא ונ״ל שלא היה כתוב בתחלה בב״ר הסיוע כלל ואיזה מגיה הגיה לעצמו כן להשען עליו הדרוש ומהגליון בא לפנים והראיה שלא מציינו רבינו וגם ל י׳ בילק׳ תולדות רמז קי״א שהובא שסב״ר פס״ד בלי הוספת הפסוק; 4) בנו״ג בסנה׳ נפק כגוריא דנורא וכו׳ וביומ׳ נפק אתא כי גוריא וכו׳ ובדפ״ר בערוך הגי׳ בי גוריא ובילק׳ בט״ס ביה גוריא. 5) כה״ג לנכון בדפ״ר ובכ״י אבל בשדפ״ע בלי נכון גור אריה וקרוב הדבר שאיזה סופר מגיה כן עפ״י פירש״י. 6) וכ״ה בבה״ג ובכ״י א״פ אבל יותר נכון נבחה ובנו״ג נבח והקו מעל ח׳ נשמט. 7) כה״ג לנכון בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד וכן מוכח מע׳ קסן וע׳ נרדשיר וכ״ה בהא״ש אבל בנו״ג בגורייתא קיטנייתא ונדרשיר ומלה אחרונה גם בדפ״ע וט״ס הוא וכבר הגיה המהרש״ל גם בש״ס נרדשיר וכ״ה בשט״מ לכתובו׳ וכ״ה נכון עיי״ע גרדשיר. 8) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ובדפ״ע כברייתה.

בגורייתא קיסנייתא אז הוצרכנו לפרש המלה מל״פ كُشْت פי׳ זכר וגם תאות המשגל ומה מאוד נכון פי׳ רבינו בע׳ קסן שפי׳ כלבים קטני׳ במיני שגל ששוחקין בהן וזה עולה יפה למסקנת הגמ׳ כתוב׳ שם איכא בינייהו גורייתא וכ׳, פירש״י ורא״ש ויתר המפרשים לידי זימה איכא לידי שיעמום ליכא ע״ש ובשחקה בכלבים זכרים התעוררה תאות המשגל והרגילה עצמה לידי זימה. ובר״ה ד׳, דרשו רז״ל שגל (בנחמי׳ ב׳, ו׳) כלבתא עיי״ע שגל. וגורייתא הוא קבוץ ולא כדעת רבינו לשון נקבה יחיד. וכ״ה בשבת קנ״ה: גורייאתא זוטרי (וברש״י גּוּרִייתא) ובסנהד׳ צ״ה. בתרי גוריין קטלוה לאריה, פי׳ בשני כלבים קטנים יהרגו את הארי, בתמיה. והיחיד בויק״ר פי״ט גור טב מכלב ביש לא תרבי גור ביש מכלב ביש עאכו״כ ומשל הדיוט כזה בסדר עולם פכ״ה מכלבא בישא גורא טבא לא נפיק. ובל״ס וע׳ גוריא. גרו ענינו כלב צעיר ובל״מ בפרט בן ארי ורד״ק בשרש גור פי׳ גם בל״מ: בני החיות בעודם קטנים יקראו גורים. ובל״פ كرّه פתרונו כמו כן] —

גַּר = גִּיר (בל״ע جيّار ובל״ס גּוּרא Kalk, פי׳ סיד) ושדת אותם בשיד (דברי׳ כ״ז, ב׳) תר״י ותשיעון יתהון בגירא. [על שרפו] עצמות מלך אדום לשיד (עמוס ב׳, א׳) תרג׳ דאוקיד גרמי מלכא דאדום וסדינון כגירא בביתא [1]. ובמגל׳ איכ׳ כלה ה׳ [את] חמתו (ד׳, י״א) למלך שעשה חופה לבנו גיירה וסיידה וביירה [2]. ובפ׳ המוציא יין בגמ׳ סיד (שבת פ׳:) נראין דברי ר׳ יהודה בחבוט ודברי ר׳ נחמיה בביצת הגיר. ס״א בביצת הסיד ש״מ סיד וגיר אחד הוא [3] ואומר (דניאל ה׳, ה׳) על גירא די כתל היכלא. ובס״ג דפ״ק דביצה (ט״ו.) תניא ר׳ יהודה [מתיר בשחור] ואוסר בלבן מפני שצריך ביצת הגיר, פי׳ במנהג מקומו בר בשרא לעיל וצריך ביצת הגיר ללבנו. פ״א ביצת הגיר קורין לדבר שמשחירין בו לצחצחו ולעשותו חלק באתריה דר׳ יהודה בר בשרא לתחת וכלפי שיער לחוץ והוי חלק מעצמו ואין צריך צחצוח, באתריה דר׳ יוסי בשרא לעיל ולא הוי חלק וצריך לצחצחו. * [אחי״ה ועיי׳ חי׳ המאירי לביצ׳ שם ושט״מ לביצ׳ שפי׳ קרוב לזה ובכ״י ה״ב פי׳ הראשון חסר ובאמת כל הענין ההוא קשה הבנה הוא. פי׳ גיר או גיאר בל״ע וגורא בל״ס גרג = كَرج בל״פ סיד. ורש״י לשמות ט״ז, י״ד לפי׳ ככפור הביא ראיה מחולי׳ פ״ח: הגיר והזרניך אבל בנוסחאותינו לי׳ הגיר וכן לי׳ בע׳ זרניך וגם לא מציינו רש״י בעצמו לא בחולי׳ שם ולא במגילי׳ י״ח פיצ״ב ד״ה סם. ואם אמת הגי׳ אז גם בחולי׳ הגיר פי׳ סיד חיה. ולשמות שם פירש״י גיר מין צבע שחור. וכעין זה פי׳ לביצ׳ שם: מין קרקע המשחיר וזה מסכים לפי׳ הערוך בפ״א. אבל באמת מראה של סיד לבן הוא כידוע וכן טעם غر בל״פ צבע לבן, ומלבנין בו הבתים וכן פי׳ רה״ג לכלים פ״י מ״ב ע״ש בסד״ט צד ו׳ והפעל גייר באיכ״ר הנ״ל, וכנ״ל לפרש מלת מגויירות שהביא רבינו בע׳ פטס ע״ש] —

גַּר (בל״פ آگور، آجور، اجور Backstein, פי׳ לבן) והיתה בבל לגלים (ירמי׳ נ״א, ל״ז) תרג׳ ותהי בבל לגרים [4]. גם מזבחותם כגלים (הושע י״ב, י״ב) תרג׳ אף אגוריהן אסגיאו כגירין [5]. ושמתי שומרון לעי השדה (מיכ׳ א׳, ו׳) ואשוי שומרון לאיגרי חקלין. * [אחי״ה בנו״ג ליגרי חקלן. ובל״ס יַגַר פי׳ גל, וכ״ה בבראש׳ ל״א, מ״ז. ולגי׳ רבינו גר ואיגר הוצרכנו לגזור המלה מל״פ הרשומה וכ״ה בל״ע עיי״ע אגר ג׳ ופתרונו לבנים הנשרפים] —

* גִּירָא (בל״ע جراة Bruststechen) בגיטי׳ ס״ט רע״ב לגירא ליתי גירא דלילתא ולגי׳ רבינו בע׳ לוליתא גירא דלוליתא ופי׳ אבן עשוי כחץ הנופל עם הברד ע״כ, והמלה עצמה לא פירש ולפ״ד הוא חולי החזה בל״ע ונקרא כן על שם הכאב כאילו תוחב החץ בחזה וכן נבנה בל׳ הוגגרי מהשם nyil פי׳ חץ השם nyillalás כאב החזה Seitenstechen ולשון נופל על לשון הוא יען כן נתן בעל המאמר הסגולה הזו ליתי גירא וכו׳ ורש״י ז״ל לועז חולי שקורין אשפונ״ט ע״כ ונ״ל שהוא ל״צ point, Seitenstechén חולי הצד. ובענין גירא דלילתא, פי׳ כמו הערוך.

* גּוּרְיָא, גּוּרְיוֹן (E. N.) גוריא אבוה דרב חמא תלמיד רב ויש גוריא בר חמא אחר בזמן רבא כי רבא, מברך במוצאי שבת על האור שלו שהיה סמוך לביתו והסימן בנו של זה כשם אביו של זה עכ״ל של יוחסין השלם צד קכ״ב וכיון על ברכו׳ נ״ג: רבא מברך אדבי גוריא בר חמא וכו׳ ובכ״י מ׳ הגי׳ אדבי גודא וט״ס הוא ובאו״ז הלכ׳ מוצאי שבת רסי׳ צ״ג גרס ג״כ כספרים שלנו. במשנ׳ קידושי׳ פ״ב ע״א אבא גוריין איש צדיין אומר משום אבא גוריא וכו׳ ובריש אסת״ר הגי׳ אבא אוריין איש צידון, ובמשנ׳ ירו׳ אבא גוריון איש צידן אומ׳ משום אבא שאול. —

[1]) כ״ה בדפ״ר וכ״ה ברד״ק לעמוס ובדפ״ע בגיה, בגירא. [2]) בנו״ג וסיידה וכיירה וציירה. [3]) ועיי״ע בץ ב׳ ומ״ש וש״ג הגי׳. [4]) בנו״ג ליגרין. [5]) בנו״ג כיגרין.

גוריון מאספרק תמור' ל': ב"ק ס"ה: צ"ג: גוריון ואיתימא רב יוסף בר שמעיה שבת ל"ג: ר' גוריון נשנה כמה פעמים בירו' עיי' מבה"י למהרז"ף צד ע"א ויש להוסיף עוד ירו' נזיר רפ"ח דנ"ז. וירו' קידושי' פ"ג דס"ד ע"ד.

* גִּירוּתא, גוּריתא עיי"ע גרתא.

☜ גְּרַר (בל"ע جزّ, حسّ ansengen) מסכת סנהד' פרק חלק (צ"ו.) גררתיה לארמאה באפיה שפיר ל"ה פירש"י אתה מחרך, ובע"ה גרס גרעתיה לארמאה ופי' גלחת זקנו עיי"ע גרע. [אחי"ה בנו"נ גרירתיה וצ"ל כגי' ר"ב ופי' גרר בל"ע מְחַמֵּם ומבעיר אש] —

☜ גרר (בל"ע جرّة der wiedergekaute Frass) תר"י מעלה גרה (דברי' י"ד. ו') מסיק גררא) * [אחי"ה בל"ע ענינו מה שהעלה הבהמה ממעיו לתוך פיו והוא בל"מ גרה וגזעו גרר ולולא הרי"ש היה דגש בפלם סִבָּה עיי"ע רד"ק שרש גרר. ובערבי נדגש וכן נגזר מזה בל"ע جرية Kropf, פי' קורקבן. אֲבל גרה של רז"ל נגזר מל"פ עיי"ע גרה. ורז"ל דרשו בויק"ר ספי"ג מעלה גרה שגררה מלכות אחריה ע"ש הדוגמאות והמשלים על העמים] —

* גְּרַר (בל"ע جرّ ziehen, schleppen פי' משך) בשבת כ"ב. מ"ו. מ"ו: ביצ' כ"ג: גורר אדם מטה וכו'. פסחי' ג"ו. ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ד גירר עצמות אביו וכו', פסחי' ט'. שמא גירדה חולדה, ירו' פסחי' פ"א דכ"ז רע"ג שמא גררה חולדה, ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ג והובא בילק' תהלי' סרמ"ז תשנ"ז מה החולדה הזאת גוררת ומנחת ואינה יודעת למי הוא מנחת כך הן כל באי העולם גוררין ומניחין גוררין ומניחין ואינן יודעין למי הן מניחין, ב"מ פ"ה. גריר עלמא בתר דוד. תעני' כ"ד. אנן בתרייהו גררינן. אבות פ"ד מ"ב מצוה גוררת מצוה וכו'. ירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד אם היה גירר [צ"ל גורר] בו ויוצא פטור. ירו' כְּלאי' פ"א דכ"ז: לא יגור אדם את הכסא וכו'. ירו' הוריו' פ"א דמ"ו. שבט אחד גורר כל השבטי'. גרים גרורים עיי"ע גר א'. ובנפעל: שבת קכ"ו. נגר הנגרר. ביצ' כ"ג: ואינה נגררת, ושם אין הכל נגררין בשבת וכו', ירו' שבת פ"ג ד"ו סע"ג כל הכלים אינן נגררין וכו'. עירו' ק"א. דלת אלמנה הנגררת אין נועלין בה עיי"ע דלת, נדה נ"ה: נגררין דרך הפה . . נגררין דרך החוטם. והשם גרירה שבת כ"ב. הלכה כר"ש בגרירה. שם ע"א. גרירא אית ליה גרירה דגרירה לית ליה ע"ש פירש"י. ירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד המטלטלין מהו שיקנו בגרירה. וכ"ה בירו' ב"ק פ"ג ד"ג ע"ג. ועיי' ירו' הובא בתוספ' קידושי' מ"ג: ד"ה וכל — יומ' פ"ג: מגריר גריר עיי' גי' רבינו בע' גרד. ירו' פסחי' פ"ז דל"ד ע"ג וירו' הוריו' פ"א דמ"ו. שבט אחד גורר כל השבטי' ר"מ אומר וכו' מה נפק מביניהון גרירה. ובל"ס המשכה גְּרָרָא וכ"ה בהשאילה ב"מ ד': שבועו' מ': ההיא אגב גררה נסבה. כלומ' מדי דבר בענין הזכיר גם ענין הקרוב לו בדרך משיכת דברים.

גְּרַב (בלש' צינד garew ובל"פ הישנה garb, בל"פ החדש' كرفتن ergreifen, angreifen) בפ' הרואה מקום בגמ' חייב לברך (ברכו' ס':) א"ל אתא גרבא בליליא וגרבה למתא[1]). פי' שודד בלילה ושדד העיר. ובס"ג דפ' חבית (שבת קמ"ח.) א"ל זיל גרביה פי' משכניה[2]) הא חנא[3]) דידן והא שמואל דידן ולא שמיעא לן ואת שמיע לך ולא אתית הכא למימר ב ד י נ א גרבאה[4]). (פי' אחר של ר"ח ז"ל משכהו והביאהו מלש' פרץ נחל מעם גר (איוב כ"ח, ד') כלומ' הכריחהו כדאמרינן בבנות כותים (נדה ל"ו סע"ב) שילא בר אבינא עבד עובדא כרב וכו' עד אי לא צאית (גרדיה) [צ"ל גרריה] הוא סבר אמר גרדיה [נ"ל שצ"ל גדדיה] ופי' הכהו)[5]). בפ"ק דחגיג' בגמ' נשים ועבדים שאינם משוחררים

---

[1]) כ"ה בדפ"ר, ובשדפ"ע אתא גייסא שבייה למתא וכ"ה בילק' איוב סרמ"ז תתצ"ג. [2]) כ"ה לנכון בכ"י וי"ו ה"ב ודפ"ר וכ"ה בעה"ק אבל בדפ"ע בט"ס משכיה. [3]) בדפ"ו בט"ס תנא. [4]) כ"ה בדפ"ר, ובדפ"ו בט"ס ומוכדינא צ"ל ומבדינא כמו בדפ"אמ. ובנו"ג בשבת שם ולאו בדינא גרבתיך ומלת ולאו לי' בכ"י מ' כמו שלי' בערוך. [5]) כל הפי' של ר"ח ז"ל הבאתי במסגר כי דעתי נאמנה שאין מקומו כאן אבל שייך לע' גר יו"ד כי מלבד שהביא שם רבינו הך דנדה בלי פירוש כל מי שאזנו מלין תבחן יכיר כי אין שייכות לציון מנדה בכאן לא מצד הענין ולא מצד כתיבת המלה. ור"ב הרחיב בנפשו עוז לשנות הנוסח כי אחרי רואו כי קשה להלום הציון בהך ערך קם והחליף הגי' כזה אי לא צאית ג ר ב י ה הוא סבר אמר גרייה וכן הדפיס רמ"ל נושא כליו של ר"ב אבל האמת כי גבל כ"י ודפוסים עד דפ"אמ הגי' כמו שציינתי וגי' גרדיה אי' גם בחיי הריטב"א לנקה בלי פירוש עיי"ע גר י"ד. אבל לפ"ד עיקר הגי' כמו שתקנתי ר"ל אי לא צאית גרריה הוא סבר אמר גדדיה ועל זה פי' ר"ח כי גרריה פירושו משכהו והביאהו וראיה מל"מ גר (איוב שם) יען כן שייך לע' גר יו"ד וגם רש"י ותוספ' פירשו גרריה בענין משיכה. ומה שסבר כי גדדה אמר כבר פי' רבינו בע' צנע בי ע"ש. ולדעתי בתם סדר ערכים בשרש גר כתב בתחלת ערך גרב מה שמצא אח"כ בפירוש ר"ח ששייך לע' גר יו"ד והמדפיס הראשון טעה לפשוט שההערה בתחלת ע' גרב שייך לע' גרב. ודוגמה כזו הראיתי בע' אמתו ששייך לע' אם גם ע"ש. ועוד י"ל תשעדה אחרת כי איזה סופר הערוך הזיד לשלוח יד בערוך כי בראותו בע' גרב פי' גרביה

(הי רע"ב) שדור בי שבור מלכא וגרבוה[1]. ובפ' השולח גם בגמ' אין פודין את השבויין (גיטי' מ"ה.) איבעיא להו [האי] מפני תיקון העולם משום דוחקא דציבורא או דלמא דלא נגרבו בהו טפי[2]. ובגמ' המוכר את עצמו (שם ס"ו סע"ב) הנהו בני מיכסי דיזפי זוזי מגוים ולא הוה ליה למפרעינהו[3] אתו קא גרבי להו. *[אחי"ה וכנ"ה בברכות נ"ו רע"א וגרבי בך ובכ"י מ' בנכון וגרבי לך. ובאתפעל בירו' ב"מ פ"ד ד"ט ע"ד יכיל מימר ליה חד דינר איגרבת, פי' איתאנית. ונשלל ממך כי בלש' צינד ופרסי החדשה וגם ישנה ענין המלה תפס ולקח בחזקת היד. והשם גְּרָבָא פי' שודד וגזלן. ויפה פירש"י בחגיג' שם וגרבוהו: שללוהו. ובילק' וילך נ"ב וגזלו. וכן בל"ע جرف כמו גרף, פי' לקח ותפס והנה בב"נ בברכו' נ"ו: הגי' תחת וגרבי לך: ותפשו לך והוא ממש העתקת המלה הזו ועיי"ע זרף ג'. ורש"י גורס ושבו לך וכ"ה בע"י הראשון וילק' הובא בד"ס ברכו' צד קנ"ג ובכ"י פ'. וגם מלת שבו הוא ממש העתקה של וגרבו ובאמת פירש"י לגיטי' מ"ו: גרבי להו: היו שובין אותן לעבדים. וזה מ"ש בנוסח' ברכו' ס': שבייה למתא במקום גי' רבינו גרבה. ודע עוד כי פתרון המלה בל"פ گرو = גרב, פי' מַשכן (Pfand) וא"כ יפה פי' רבינו בשבת הנ"ל גרביה: משכניה. ולזה כיון גם רש"י בפי' קח בגדו עד שיבא] —

גְּרַב (Socken, Strumpf) בהלכות גדולות (הלכ' יוה"כ) ובשאלתא דיומא דכפורי (זאת הברכה סי' קס"ח) מי שרי למיסק בגורבא, פי' פידולי בלע"ז ולשון ישמעאל גורב. *[אחי"ה ואמת נכון הדבר בל"ע جورب, ובל"פ گورب מיני כלי מנעול מצמר שנועלין אותן תחת מנעלין כמו שפי' רבינו יפה בע' עדלר ושם הביא נ"כ ל"ע ולעז פידאלי והוא בלא"ט pedúle בלא"ש Socken ועה"ק שנ"ב סיים בל"א זוקנא וצ"ל זוקאָן. ועיי' עוד או"ז הלכ' יוה"כ סי' שמ"ט. וז"ל של בה"ג שם דף ל"א: עמוד ד' אי נמי מיסם גורבי ומיעל אפוקי צורכיה וכו' וכן נמי לענין מאן דמיפנק ולא יכול לסגויי שפיר דמי למיסק בגורביה וכו'. ובשאלתות דרב אחאי ז"ל: ברם צריך למי' אלו מאן דמיפנק וכו' מי שרי ליה למיסק בגורבא . . וכן לענין מאן דמיפנק שרי למיסק בגורבא ע"כ וכן הובאו שניהם בהלכו' יוה"כ לרי"ץ גיאת צד נ"ד וע"ש ביצחק ירנן] —

גְּרָב (בל"ם גרב, גרבא פי' כד, נבל Gefäss, Fass, Schlauch) בפ"ק דשבת בגמ' אלו מן ההלכות (שבת י"ג:) העלו לו שלש מאות גרבי שמן וישבו בעליה ודרשו[4]. ובפסחי' בס"ג דפ' מקום שנהגו (נ"ז סע"א)[5] ושותה שלש מאות גרבי יין, פי' גרבי חביות והיאך יתכן לאדם שישתה ג' מאות חביות (לא. וט"ס) [צ"ל אלא] על שלחנו שתו יין כל מאן דאתי וזה דבר גוזמא הוא. פטסין כדין לגינין (ביצי' מ"ו:) כלי חרס הם מהן גדולים ומהן קטנים[6]. ובמגילת איכה יעיב (ט בלע) טור שמעון הוה מפיק ש' גרבי דמרקוען בכל ערובה לאילין קיטיא, פי' כפיפות של פתותי לחם בכל ערב שבת לעניים. *[אחי"ה וז"ל של מ"כ באיכ"ר שם ה"ג בירושלמי טור שמעון והוא שם מקום וכן הביא הרוקח בהלכ' שבת בערוך גרס רבינו שמעון והוא ט"ס ע"כ ובאמת בדפוסי ערוך חוץ מדפ"ר הגי' רבי שמעון אבל בדפ"ר ובכ"י ו"ו וה"ב לנכון טור שמעון. שוב כתב בעל מ"כ שם ה"ג בירו' ובערוך שלש מאות גרבין דמרקיע ללקיטיא בכל ערובא דשבת ולמה וכו' ופי' הערוך הוה מפיק ג' מאות כפיפות של פיתותי לחם היה מוציא לעניים בכל ערב שבת ע"כ ובדפוסי' ישנים כתוב במ"כ בשם הערוך הגי' דמרקיע לקיטוא ע"כ וכנראה לבעל מ"כ מונח קצת נוסח אחר אבל לפי מה שאי' לפנינו הוא יותר נוח וקרוב למה שאי' בירו' תעני' פ"ד דס"ט. בזה"ל טור שמעון הוה מפיק תלת מאוון דגרבין דמרקוע לקייטא כל ערובת שובאי. ופי' בעל קרבן העדה תלת מאה מדות של פתיתי לחם שהיו נותנים כל ע"ש לעניים ע"כ והוא נלקח מפי' הערוך מבלי שפתר טעמי של מלין מרקוע וקייטא או לגי' הערוך קיטיא. ורבינו בעצמו לא פירש התיבות האלו ובע' רקיע ג' כתב רק: גרבין מרוקעין כבר פירשנו בע' גרב ע"כ ובמ"כ לאיכ"ר שם כתב וז"ל מרקיע לשון טלאים וחתיכות ע"כ ולא כיון לאמת כי מרקיע שעליו כיון הוא מפורש

משכיה (לפי גי' משובשת של דפוסים) שער בנפשו שמה שכתב רבינו בשם ר"ח בע' גר יו"ד גרויה פי' משכהו שייך ג"כ לע' גרב ואז חיש מהר תיקן לכתוב ולתקוע פי' ר"ח מע' גר לע' גרב וזה תיקונו קלקולו הוא. ודו"ק. [1]) בנוי"ג אדהכי שדור דבי שבור וכו' ומלת אדהכי לי' בילק' סוף וילך וכן לי' בע"י הראשון ובכ"י מ' עיי' ד"ס חגיג' צד ז'. [2]) כהי"ג בכ"י ו"ו וה"ב וכ"ה בנוסחי' רק שם הגי' דלא לגרבו ולייתו טפי. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וב"ר וכ"ה בנוסחאותינו בשינוי קצת. [4]) וכ"ה בחגיג' י"ג. ובמנחו' מ"ה. ובשבת הגי' ודרשן וט"ס הוא. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב, אבל בדפ"ע הגי' ובפ' מקום שנהגו. [6]) ולדעתי סרוס המאמר יש כאן וכצ"ל הגי': ושותה שלש מאות גרבי יין והיאך יתכן וכו' עד גוזמא הוא. פי' גרבי חביות הוא [כמו] פטסין וכו'.

בערוך ע' רקע א' וב' ע"ש אבל רבינו הפריד את גרבין מרוקעין אשר מדובר בו עתה בערך מיוחד להודיע שלא מן אותו השרש וטעם הוא. ולפי עניית דעתי נראה שהוא ממש ל"י האמצעי μεργία חלק וחתיכה ופרוסה עיי' מיירסיאוס צד של"ח. וקייטא הוא ל"ע قات, פי' עני המבקש לחם לאכול ושיעור המאמר יפה עד מאוד עיר טור שמעון הוציאה (בשעת מלחמת בן כוזיבא נגד הרומיים) כל ע"ש שלש מאות מדות או כדים או ש ק י ם (כי זה ענין המלה בל"ע جراب וכ"ה בל' סור') מלאות חתיכות ופרוסות לחם לעניים ששואלים ללחם וא"כ הגי' מפיק ש' גרבי דמרקיעָן (או מרקיעין) בכל ערובה לאילין קִיְטַיָא היא הגי' האמיתית. ודו"ק ותשכח. וחידוש שר"ב והגרי"ב לא הרגישו מאומה מקושי הבנת הענין הנ"ל, ורבינו בע"ה היטב לפרש לפי הענין. ובדפ"ע הגי' קפיפות וזה אחת עם כפיפות לפי מסורת מ"כ בשם הערוך וכן כתב רבינו בעצמו בע' כפפה ועיי' עוד ע' קפיפה ובכ"כ ט"ס קטיפות. — וכנ"ה בתרום' פ"י מ"ח גרב שהוא מחזיק סאתים. ביצ' כ"ט. הוא כנס שלש מאות גרבי יין מברורי המדות וחביריו כנסו שלש מאות גרבי שמן ממצוי המדות ותחת זה בתוספתא שם פ"ג כדי שמן . . כדי יין, ובירו' ביצ' ספ"ג דס"ב: הגי' חביות. כתובו' ק"א: ובילק' ויחי סרמ"ז ק"ם בלי מקור: אין לך כל ענבה וענבה שאין בה שלשים גרבי יין וכו'. ירו' גיטי' ספ"ג דמ"ה: אית בני נש מקשין על גרבא מלבר ואינון ידעין מה אית ביה מלגיו. ירו' פסחי' ספ"ב דכ"ט סע"ג הוה ליה גְרָבִין דמשח בגו אוצרא דחיטיא, ושם באילין גְרָבַיָא דכותחא וכו' — וכנ"ה גריב בענין מדת סאה ורבינו מחלק בכתיבתו כי תמיד גורם גריו וזה על דרך משקל ל"פ כמו שאוכיח בע' גריו ע"ש] — (א"ב תרג' כל נבל ימלא יין (ירמי' י"ג, י"ב) כל גרב יתמלי חמר [1]).

* גְּרִיבָה (שם שוק בא"י) בקהל"ר פ' חופר גומץ אית דאמרין בגריבה ובב"ר פע"ט הגי' שוקא דגרגינא. עוד עיי"ע גרגי.

גַּרְבַּל (בל"ע غربل (durcheinandersieben בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט.) ליתי אודדא [2]) דעמרא ונגדול פתילתא ונטמיש בחלא דחמרא ונגרבל בההוא קטמא, פי' מגלגל הפתילה באפר.

* [אחי"ה וכ"ה בפירש"י רק הוא גרס כמו לפנינו וניגרבל ובלי ספק גי' רבינו עדיף ולפירושו צ"ל כי השרש גבל ורי"ש נוסף וכה"ג בע' גבל א' עש"ה וענינו מעורב ומגולגל אבל לפ"ד הוא מל"ע הרשומ' ופי' מנפה בכברה ויגלגל אותו כאשר ינוע בכברה. ועיי' כ"כ לזה הערך] —

☞ גְּרְבִיתָא (פי' בל"ע וסו' רוח צפון جربيا גרְבָייא (Nordwind תרג' רוח צפון תחולל גשם (משלי כ"ה, כ"ג) רוחא גרביתא בטנא מטרא). * [אחי"ה וכן תרג' צפניה צפן רוח (שם כ"ז, ט"ז) רוחא גרביתא קשיא] —

גְּרַבְתָּן (בל"ע גִּבְרַאת פי' עטרת הגיד עיי"ע בית גיברא ובל"פ غبراء פי' זמורה וחוטר, פי' מי שגדו ארוך ביותר וגם בל"מ הושאל זמורה (עיי"ע) לכינוי הגיד) בפ' מומין אלו בגמ' דדיו שוכבים [3]) (בכורו' מ"ד:) הקיק והגרבתן, בעל קיק בביצים גרבתן בגיד [4]). פי' „גיד שלו ארוך עד הארכובה". * [אחי"ה ועוד עיי"ע שעבז. ומלת גרבתן הוא כמו הפוך גברתן והוא בל"ע ופרסי כמ"ש בתחלת הע' ובמשנה נקרא בעל נ ב ר. ולולי מסתפינא הייתי אומר כי הבית במלת גבר במקום וי"ו ויתכן כי הוא ל"פ גור = عر ופירושו מי שגידו גדול וביציו גדולות. והח' לעווי יפה העיר כי בכונה נשתנה נוסח גרבתן תחת גברתן מפני שרצו חז"ל להבדילו מתיבת גִּבְרְתָן, פי' חזק וגבור עיי"ע, ופי' רבינו הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לבכורו' (בקובץ כ"י אנגייליק' דף ק"ח:) ושם הגי' בעל גרב והובא בהסגר גם גבר] —

☞ גְּרַג (בל"ס כמו גרה בל"מ erregen, anfachen) תרג' אל תתחר (תהלי' ל"ז, א', ז', ח') לא תגרג. * [אחי"ה ותרג' יגורו (תהלי' ק"מ, ג') מגרגין קרבא. יגרה מדון (משלי כ"ח, כ"ה) תרג' מגרג תגרי, ושם י', י"ב תעורר מדנים תרג' תגרג תגרי] —

גַּרְגֵי (פי' جرگه בל"פ עיגול והקף (Ring, Kreis בס"ג דע"ז (ע"ה.) בעו מיניה מר' אבהו הני גורגי דארמאה, פי' עיקלין שקורין טורטי. * [אחי"ה והוא בלאי"ט gedreht, torto פי' עקול ועקום וכן פי' רבינו בע' לולב ב' וז"ל ולהכי נקרין עקלין שעוקלין ועוקמין אותן (ר"ל את הענבים) וכורכין אותן סביב וכו' ע"ש ועוד עיי"ע עקל א' ומ"ש

---

[1]) וכן התרג' במלת נבל ונאד עיי' ש"א א', כ"ד; י', ג'; ט"ו, כ'. והקבוץ שם כ"ה, י"ח. [2]) כ"ה בכ"י ר"ו ל"ד וה"ב וג"י"ע אודדא, ובדפ"ע כאן הגי' אודרא וט"ס הוא ובנו"ג גבבא. [3]) וכ"ה במשני שבמשניות, ובמשני דש"ס דדין שוכבין, והציון בגמ' וכו' אי' רק בכ"י ערוך ודפ"ר. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפוסי' אבל בנו"ג בשינויים עיי"ע בעל גבר, בעל פיק בעל קיק והציונים שם.

רבינו הוא נעתק מסד"ט לרה"ג לסוף טהרות, ומלת גרגי אפרש מל"פ הנ"ל והוא ההקף סביב הענבים בעת הדריכה לחברם ולקבצם, וכן פי' הרמב"ם ז"ל מלת עקל בסוף טהרות ע"ש. ורש"י פי' לע"ז ממש כפי' רבינו וכן הזכירו התוספ' לנדה ס"ה, ד"ה הדפין פי' גורגי בשם הערוך ורש"י ע"ש. וכנראה בעליל גי' התוספ' ג"כ כגי' רבינו אבל בנו"ג לע"ז גורני. ולפי מ"ש רה"ג בסוף טהרות והובא מרש"י לע"ז וכמו כן מפורש בע' עקל בלי הזכרת מקור כי עקל הוא כמעשה קופה אבל לא כולן גדולין אלא מסורגין כמעשה מצודה או כמעשה שבכה ע"כ נוכל לקיים גם גי' הספרים כי גורני תהיה לפ"ז ל"י γέῤῥον ובל"ר gerrae (von Ruthen geflochtener Korb), פי' כפיפה מסורגה עיי"ע עקל. ואם גם הגי' גורגי העיקר י"ל שהיא ל"י γύργαθος, פי' כפיפה נשרגת מעץ עבות ein aus Weiden geflochtener Korb עיי"ע גרגתני. וכן פי' הח' לעווי ולדעתו שוקא דגרגינא (ב"ר פע"ט, עיי"ע גריבה) ענינו כמו כן שוק של עושי כפיפות משורגות.

☞ גִּירְגַּבְסִין (Gyps, Kalkstücke) ירו' דשבת פ' כלל גדול (פ"ז ד"י:) ההן דחשר גירגבסין, פי' המפרש סובין ואולי היא מלה מורכבת מן גיר וגבסין כלומר סיד של גפסוס). * [אחי"ה ר"ב כתב בשתי הפעמים גורגבסין וצ"ל כמו שאי' בירו' גירגבסין וכן שם: ההן דגבל גירגבסין. ומה שכתב המפרש סובין אולי כיון למלה יונ' κυρήβιον, κυρίβιον פי' סובין. ועוד נ"ל להשוות המלה עם ל' ערבי' جرجس וענינו טיט שחור לחתימות ויגיד עליו רעו עפר קילורין = κολλύριον פי' טיט נגבל לחתימות, ועוד עיי"ע אגן ג' וע' גירקררין] —

* גורגדנא עיי"ע גורגנא.

גִּרְגֵּל (בל"ע جرجر، جرجير ובל"ס גרגירא עשב: (Rauke בפ' ח' שרצים בגמ' הילמי (שבת ק"ט.) אמר רב ששת גרגילא אפי' לדידי מעלי לי[1]. ובר"ג דפ' בכל מערבין (עירו' כ"ח סע"א) השחליים והגרגל[2]) שזרען לירק מתעשרין זרע וירק[3]). ובפ"ק דיומא בגמ' כל שבעת הימים (יומ' י"ח רע"ב) המוצא גרגר בשוק[4]) כבר פירשנו בע' ארות.

גְּרְגְּלִד (kleine runde Rübe, γογγυλίδιον) בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכו' ל"ט.) הני גרגלידי[5]) פרמינהו פרימה רבה[6]) בפ"ה[7]). בחלומות דהרואה (ברכו' נ"ו.) חזאי תרי גורגלידי דליפתא. ס"א תרי ראשי לפתות. * [אחי"ה כס"א הגי' בכ"י מ' ובב"נ ובדף ל"ט. פירש"י כמו כן וכ"ה באו"ז שם, וכן פירש"י לבכורו' מ"ג: דמי רישיה לגרגלידה דליפתא: לראש הלפת שראשו רוחב והולכ' וכלה למטה והוא כפי' הערוך ע' לפת, אבל לכתובו' ס"א. ואייתי ליה גרגלידי דליפתא פירש"י חתיכות דקות ועגולות] — (א"ב פי' גנגליד בל"י לפת עגול והלפת שהוא ארוך נקרא בלש' משנה נפוס אבל העגול בלש' משנה נקרא בשם סוגיי- לפת).

* גּוּרַגְנָא (כל"פ کوروگا תוף גדול grosse Handpauke) בערכי' י' סע"ב מאי הרדולים אמר אביי טבלא גורגנא כה"ג הישרה בע' הרדולום ובע' טבלא ובנו"ג במ"ס גורגדנא ועוד ט"ס בכ"י אחר עיי' בע' הרדולום ופירש"י טבלא גורגדנא: זוג ועינבל שקורין אישקלימ"א ע"כ ובלע"ז נתפרש זוג Schelle, Glöckchen, clochette וכן פירש"י המיוחס לו סביב לרי"ף שבת פ"ו מ"ט ד"ה בזוגין כתוב שעל"ע בלא"ש. ובאמת ל"פ הרשומה היא וענינה תוף או צלצל גדול וכן משמע מתוספתא ערכין פ"ב וירו' סוכ' ספ"ה דנ"ה סע"ג צלצל של מקדש וכו' ע"ש. ועוד י"ל כי במקום גורגדנא צ"ל גורגרנא והוא ל"פ جرجر פי' תוף וצלצל. ובע' טבלא פי' רבינו ע"ש.

גַּרְגֵּר (בל"ע וסו' פי' עשב וצמח הנקרא בל"ר eruca, פי' חרדל לבן Rauke, weisser Senf) בהפיגם בפ"ט בשביעית (מ"א) הגרגר של אפר. וכפ"ד במעשרות (מ"ה) השחלים והגרגר בלבד. גרגר היינו גרגל דלעיל. יש ספרים שכתוב בהן

[1]) וגי' לי אי' ג"כ בכ"י א"פ עיי' ד"ס שבת צד ק"כ. ורמב"ן בחי' לשבת גרס מעלי ליה וצ"ל לי. ובנוס' לי'. ובנו"ג גרגירא ועיי"ע גרגר א'. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ובדפ"ר והגרגלין ובדפ"ע והגרגרין. ובנו"ג והגרגיר, ובירו' ריש מעשרו' דמ"ח סע"ג הגי' והגרגר, וכ"ה בע' גרגר א' ובע' שחלים א'. [3]) בנו"ג ירק וזרע וכ"ה בע' שחלים א', והריטב"א לעירו' כתב הגי' מספרים ישנים השחלים והגרגיר זרען לזרע מתעשרין זרע וירק וכ"ה בתוספ' עירו' שם ד"ה לזרע. [4]) וכ"ה בילק' מ"ב סרמ"ז רכ"ח וכ"ה בש"ס דפ"ו רצ"א וש"ח וכ"ה בכ"י מ' ובנו"ג המוציא גרגר עיי' ד"ס ליומ' כ'. [5]) כ"ה בכ"י ל"ד וכה"ג בנוסח', ובדפ"ע גורגלידי. [6]) כה"ג בכ"י ו"ו ול"ה, וכה"ג בנוסח', ובדפ"ע פירמא וכ"ה באו"ז הלכו' סעודה רסי' קע"א ושם ג"כ הגי' גורגלידי. ובכ"י מ' פרימי רברבי וכ"ה בע' פרם. [7]) והוא ר"ת של בורא פרי האדמה, וכן נדפס בקיצור באו"ז. ובדפ"ע הנקודה קודם בפ"ה ובדפ"א הוגה כזה בפ"ט ר"ל בפרק ט' יען שחשב ר"ב ששייך לציון שאח"ז מברכו' נ"ו. והוא בפרק ט' וטעות נראה לעינים הוא, ורמ"ל השמיט כלל המלה בפ"ה. והגרי"ב ובעל לימוד ערוך בברכו' לא הרגישו מאומה והאחרון השמיט ג"כ המלה!

גרגל ויש ספרי' שכתוב גרגר. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו, ובדפ"ר וא"מ הגי' גרגר . . וגרגל ואחד הוא אבל בדפ"ו ראשונה בט"ס גרגד. והחילוף בין רי"ש ללמד מצוי הרבה עיי"ע בלדר, גדר א', גרגר ב', גרע, שדר א' וב', שרשר. ורש"י לשבת ק"ט. עירו' כ"ח. לועז גרגיר: אורוגא וכ"ה בר"ש שביעי' פ"ט מ"א וברש"י ליומ' י"ח: ארוג"א והוא ל"ר הרשומ' בתחלת הע' ובל' ספרד oruga ובלאי"ט ruchetta ובל"צ roquette ועשב זה מזריע זרע הוא ועורר תאות המשגל וע"י סגולתו זו זכינו להבין מאמר בע"ז י': הנזכר בע' גר ד' והגי' בקריאת שם בתה של אנטונינוס גילא או גירא מופנה לגי' גרגילא או גרגירא וק"ל. ובגיטי' ס"ט: הגי' גלגילא אבל לגי' רבינו בע' בזר א' גרגילא] —

גַּרְגֵּר (בל"ס גִּיגַּרְתָּא במקום גרגרתא פי' גרעין וענב יחידי Beere, Kern, Korn ובל"ע جرجر פול יחיד Bohne; והפעל גַּרְגֵּר עיי' בפנים) בבית שמאי פ"ו בפיאה (מ"ה) שני גרגרים פרט ושלשה אינן פרט. ובפ"ז (שם מ"ד) גרגר יחידי ר' יהודה אומר אשכול וחכ"א עוללות[1]). ובהרוטב פ"ג בטהרות (מ"ג) אם היה זב או זבה אפי' גרגר יחידי טמא. פי' ענב אחד לבדו. *[אחי"ה וכזה הענין בתוספתא טהרו' פ"י נפל ממנו גרגר יחידי וכו', עיי' פירושו בסט"ה לרה"ג בעוקצי' פ"ב מ"ב והועתק מלה במלה בע' חתם ע"ש] — ובפ"ב במעשרות (מ"ו) באשכול שאבור לך [בנו"ג לי] מגרגר והולך. ובהמעביר פ"ג (שם מ"ט) ר"ע אומר מגרגר באשכול, פי' אוכל ענב אחת[2]). ובפ' במה אשה (שבת ס"ד:) בפלפל ובגרגר מלח. פי' קורט מלח[3]). ובכל קרבנות בפ' ח' במנחות (פ"ה:[4]) אין מביאים מן הגרגרים שנשרו במים. פי' אם בעיקר האילן מים או שוקת ונפל לשם מן האילן זיתים אין מביאין ממנו שמן שאינו מן המובחר[5]). ובזה הפרק (שם פ"ו.) הזית הראשון מגרגרו בראש הזית וכותש ונותן לתוך הסל. גמרא (שם) איבעיא להו מגרגרו תנן או מגלגלו תנן, פי' בשלשה זמנים לוקט הזיתים ובכל לקיטה יש בו שלשה מיני שמנים לפי שאין מתבשל כולו יחד, ושאל מגרגרו תנן כלומ' לוקט אחד [אחד] מן המבושלין או מגלגלו תנן, שעושה להן סימן שלא יתערבו באחרים ומניחם עד שיתבשלו יפה יפה ויתרככו כביצה מגולגלת[6]), ת"ש דתניא שמן זית מזיתו כלומ' שיתבשל על האילן יפה וכן עושה סימן לזית השני ועוזבו עד שיתבשל יפה[7]). ובזתים בפ"ט בטהרות (מ"ו) המניח זתים לגרגרן, פי' לגלגלן[8]). ובמאימתי פ"ג בשביעי' (מ"ז) וכן גרגר של צרורות. פי' אבנים קטנים. *[אחי"ה וכ"ה בר"ש בלי הזכרת הערוך, ועיי' ברע"ב שנעתק מפי' הרמב"ם גל של אבנים קטני'. וא"כ גרגר כמו גַּלְגַּל בכפל השרש גַּל וכן נקרא חמר האבנים לסבובו עיי' רד"ק שרש גלל. — וכנ"ה בירו' שבת פ"ג ד"י. ההן דגזז . . גרגר. ירו' חגיג' פ"ג דע"ט רע"ג מביא גרגרים וכותשן שם. והפעל בשמ"ר רפל"ו מה הזית הזה עד שהוא באילנו מגרגרין אותו ואח"כ מורידין אותו מן הזית ונחבט וכו' ובמ"כ פי' שם כרבינו. ויש לגזור המלה מל"ס הנזכרי' בתחלת הע'. ודע כי רבינו סעדיה גאון ז"ל העתיק בישעיה (י"ז, ו') גרגרים על ידי גרגרין (جرجرين) אבל בספרים אחרים של סופרי' ערביים פתרון גרגר: פול וגם ר' יונה ז' גנאח פי' גרגרים: حبوب כלומ' גרעינין וכן ר' יהודה בן קריש (הובא בפירוש ישעי' להחכם גיזיניאוס ח"א צד תק"ס), פי' גרגרים حبوب الزيتون כלומ' גרעינין של זיתים. ומל"ס גיגרתא נאצל בלי ספק ל"י γίγαρτον גרעין של ענב Weinbeerenkern] —

* גַּרְגֵּר (בל"פ جرجر Drehwalze) תרג' שני אסתר א', ג' גרגרין דעא ודוולין דפרזלא פי' בל"פ גלגל של עץ שדולין בו מים. ועוד עיי"ע גרגתא.

גַּרְגְּרָן (בל"ע جراجر מי ששותה הרבה והושאל ברז"ל לזולל, וכ"ה בל"ס גַּרְגְּנָא Schlemmer;

---

[1]) וכהי"ג במשנה שבמשניות וכ"ה בילק' קרשי' רמז תרי"ה וכן משמע מירו' פיאה פ"ז ד"כ. אבל בירו' במשנ' וכן במשנה דבבלי הגי' עוללת. [2]) וכן מפורש בירו' מעשרו' פ"ב ד"נ רע"א ר' יוסי בשם ר' יוחנן מגרגר אחת אחת והולך ואוכל, והובא בר"ש מעשרו' שם בלי מלת והולך. [3]) בנו"ג במשנה דבבלי גלגל ופירש"י כמו גרגר וכגי' רבינו אי' ג"כ בע' פלפל וכ"ה במשניות ובירו' שבת פ"ו מ"ה ובגמ' שם ד"ח ע"ג וכ"ה בריי"ף ובראו"ש ובכ"י א"פ עיי' ד"ס שבת צד ס"ח: [4]) ודע שלפנינו בגמ' כל קרבנות הוא פ"ט אבל במשניות ובפיה"מ להרמב"ם נסדר פ' ר' ישמעאל אחר פ' שתי מדות יען כן פ' כל הקרבנות הוא פ"ח כמו שמונה רבינו ובשט"מ כ"י כתב בזה"ל בכל הגמרות כ"י שבידי מסודר פ' ר' ישמעאל אחר פ' שתי מדות וכו' עיי' קונטרס המזכיר להרב החכם יעללינעק צד ט"ז. [5]) וכ"ה בפירש"י בפי' ראשון. והרמב"ם בפ"ו מהלכ' אסורי מזבח יש לו גי' אחרת עיי' תוי"ט למנחו' שם ד"ה שנשרו. [6]) עיי"ע גלגל א' וב'. והתוספו' מנחו' פ"ו. ד"ה שלשה הביאו כל זה בשם הערוך ובשינוי קצת וקצת יותר ארוך ובסה"ד כיונו לע' גלגל ב' ע"ש. [7]) וכן פי' רש"י שם. והרמב"ם בפיה"מ שם כתב וענין מגרגרו בראש הזית שמלקט אותו מן האילן גרגר גרגר עד שיהיה כולו מבושל והגרגרים תמימים וכו' וזה ג"כ קרוב לפי' רבינו בע"ה בהדבור הנ"ל כלומ' לוקט אחד וכו'. [8]) וכן הובא בתוי"ט בטהרו' בשם הערוך. ובסד"ט לרה"ג טהרו' שם מ"ה כתוב: כבר מפורש בזרעים ע"ב וקרוב הדבר לשער כי שם כתב הפי' שכתב רבינו כאן כי אבתריה נגרר בכ"מ בידוע.

הפעל גִּרְגֵּר בל"ע جرجر ובל"י γαργαρίζω gurgeln, פי' שפך המים בגרונו ולא שתה) בפ' אע"פ שאמרו בגמ' ומניקה את בנה (כתובי ס':) דדרכא על דמא דחמרא הוו לה בני גרגרני [1]. ובס"ג דגיטין (ס"ט רע"א) אכלה בשוק גירגרה בשוק. ובסוף משנה דנדה (ע"ב רע"א) בי"ה אומרים הרי זה גרגרן. ובצלוחית פ"ט בפרה (מ"ד) ר' יהושע אמר כשישתה [2] או [וצ"ל ואם] גירגר כשר. פי' שפכם בגרונו ולא שתה בשפתיו מן הכלי [3]. פ"א אם שפך המים בקנה ולא הגיע בפיהו כשר. ובס"נ דכיצד צולין (פסחי' פ"ו: ביצי' כ"ה:) השותה כוסו בבת אחת הרי זה גרגרן. כי הייתי זוללה (איכי א', י"א) תרג' גרגרניתא. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' ברכו' פ"ו ד"י רע"ג לא לזה גרגרן אני כועס אלא לך לוגלגין כה"ג הישרה של מהרש"ם הו"ל החי' לעהמאנן צד כ"ז: וכבר הרגיש בזה מהרז"ף בפי' אה"צ צד ל"ז: קהל"ר פ' ושנאתי: מעשה בגרגרן אחד וכו'. ד"א רבה פ"ו לא יאחז אדם כביצה פרוסה בידיו ואם עושה כך הרי זה רעבתן וגרגרן [וצ"ל גרגרן] . . . ולא יאכל שום ובצל מראשו אלא מעליו ואם אכל הרי זה רעבתן וגרגרן, ולא ישתה שתי כוסות . . מפני שנראה כגרגרן. ושם רפ"ז ואם שלח (יד תחלה) הרי זה גרגרן. והקבוץ ביומ' ל"ט. חולי' קל"ג. ירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ג הצנועין מושכין את ידיהן והגרגרנין בוטלין וכו' עיי"ע אפנין. והנקבה: בטהרות פ"ז מ"ט מפני שהנשים גַּרְגְּרָנִיּוֹת הן ופי' שם רע"ב כפי' הערוך מבלי שהזכירו. ב"ר פמ"ה ודב"ר פ"ו ד' מדות נאמרו בנשים גרגרניות וכו' והשם המופשט בירו' ברכו' פ"ו ד"י רע"ג זה עשה בגרגרנותו אתה למה לגלגת] — בל"י ומן השם נבנה הפעל בל"י ורומיי גרגר [4]) ועניננו הנפת משקה בפה בין החיך והקנה בהשמעת קול, ובל' ישמעאל במקום גרגר אומרים ערער [5]) עיי"ע ערער [6]). ונקרא הזולל גרגרן כי מפני פחזות הבליעה מקדים קנה לושט).

גַּרְגֶּרֶת (פי' קנה בל"י γαργαρεών ובל"ר gurgulio ובל"ס גגרתא במקום גרגרתא = Gurgel) בפ"ב בשחיטת חולין (ל"ב.) שחט את הושט ופסק את הגרגרת. פי' הוא הקנה. *[אחי"ה וכנ"ה ברפ"ג דחולין מ"ב. נקובת הושט ופסוקת הגרגרת. ויק"ר פי"ח וקהל"ר פ' עד אשר ותרוץ גולת הזהב (קהלת י"ב, ו') ר' חייא בר נחמיא אמר גרגרת. שמ"ר פכ"ד ברא הקב"ה מעין בתוך גרגרתו שהוא מוריד את הפת בשלום. (א"ב כן נקרא (ר"ל הקנה)

גְּרֹגֶרֶת (getrocknete Feigen) עיי' בסוף הערך) בפ"ק דמעשרות (מ"ח) וגרוגרות משידוש. בראש תוספת מעשרות (פ"ב) התורם גרוגרות ועתיד לדורסן, תמרים ועתיד לדוששן [7]). ובשבת (בפ"ק) [וצ"ל בפרק] [8]) כל הכלים (שבת קכ"ב:) מגריפה לגרוף בה את הגרוגרות, פי' גרוגרות תאנים יבשות מפורדות, דבילה מחברת תאנים קרויין בין רטובין בין יבשין. *[אחי"ה הובא פי' זה מתוספו' יו"ט לפרה פי"א מ"ג בשם הערוך וכן שם הגי' אבל בכ"י ה"ב אי' דבילה מחוברת. ועוד עיי"ע דבל א'. ודע כי בל"י האמצעי' γεργέριμος, פי' תאנים יבשות ועוד זיתים עיי' רימ"ז בט"ר ח"ב, כ"א וכן בל"ע ההמוני جرجار זיתים המבושלים כל צרכן ואולי נגזר מתיבת גרגר, פי' גרעין (עיי"ע גרגר ב') שדרכן לדרוס ולדוש התאנים בחביות כנראה ממקומות הנ"ל, וכן מורה בל"י פעל καταγιγαρτίσαι, פי' לדוש תאנים ונאצל מן השם γίγαρτον, פי' גרעין עיי' רימ"ז הנ"ל. וזה מה שמצאנו סמוכים גרוגרות וצמוקים שבת מ"ה. ועיי' פירושו בע' מקצה ב'. וכנ"ה ירו' מעשרו' ספ"א דמ"ט: הבא לנו גרוגרות מן החבית ועיי' פירש"י לשבת קכ"ב: ד"ה לגרוף. תרומו' פי"א מ"א אין נותנין דבילה וגרוגרות לתוך המוריים מפני שהוא מאבדן. כ"ב נ"ה: חצי גרוגרות. ירו' נזיר רפ"ב דנ"א ע"ד בני אדם קורין לגרוגרת תירוש. איכ"ר פ' כל עמה עד כמה מתיישבת נפש . . רב חנניא אמר בגרוגרת. — תוספתא תרומו' פ"ג עיי"ע דונית] —

גְּרֹגֶרֶת (שם כינוי של יהודה) בפ' ח' שרצים בגמ' אין עושין הילמי (שבת ק"ח:) תני יהודה גרוגרות אין עושין מי מלח עזין. ובפ' יוה"כ בגמ' ותשמיש המטה (יומי ע"ח.) תני יהודה גרוגרות אסור לישב על גבי טיט ביוה"כ. פי' כינוי שם. *[אחי"ה הגי' יהודה גרוגרות אי' ג"כ ביוחסין השלם צד קמ"ו: ובמ"מ פ"ג מהלכ' שביתת עשור

---

[1]) וגי' דדרכא על דמא דחמרא כ"ה גם בע' גרדון ע"ש וכ"ה בשט"מ לכתובי' ומפורש שם: הפוסעת על דם חמור. ובנו"ג דדרכא על רמא דחמרא הוו לה בני גירדני וכ"ה בע' גרדון אצל ס"א גרגרני וכפי' רבינו שם פירש"י. [2]) כ"ה בכ"י וי"ו וכ"ה בנוסחי', אבל בדפ"ע כששתה. [3]) וקרוב לזה פי' הר"ש ורע"ב ע"ש וכ"כ הרמב"ם בפ"ט מהלכי פרה הלט"ו ולא נגע שפתו במים שבכלי ועיי' עוד בפיה"מ לפרה שם וז"ל אם שפך המים בפיו מבלי שיקריב פיו עם פי הכלי וזה כפ"א של רבינו דכאן. [4]) γαργαρίζω. [5]) γαργ. [6]) غرغر [7]) ר"ל ער ו'. [7]) כ"ה בדפ' פיז' ובדפ"ו בט"ס לרוששן ובדפ"ר לדרשן, בנו"ג לדושן ובכ"י תוספתא בהוצ' צוק"מ לדובשן, ועיי"ע דשש. [8]) וכ"ה בע' גרף א'.

הל"ד וכ"ה בכ"י א"פ ול' ליומ' עיי' ד"ס שם צד קכ"ה, ובירו' שקלי' פ"ד דמ"ח, בשתי הפעמים ר' יהודה גרוגרות וכ"ה בשקלי' פ"ד מ"ד לבבלי דף ז', כפי גי' כ"י מ' ובדפוסי' הישנים עיי' ד"ס שקלי' צד י"ז: אבל בדפוסי' החדשים נשתבש ר' יהודה גדגדות, וגי' יהודה בר גרוגרות אי' ביומ' הנ"ל ובכ"י ב' ובקצת דפוסי' בשקלי' שם, ושם הכינוי בר גרוגרות (ובכ"י מ' ליומ' בר גרגרת) הוא כמו כינוי בר תמרי או בר דקולי עיי"ע. אבל ברי"ף ובראה"ש ליומ' אי' בלי כינוי רק תני רב יהודה. ודע כי בשבת ק"ת: לפנינו הגי' תני ר' יהודה בר חביבא ובכ"י מ' ובפעם האחרונ' בדפוסים הישנים לי' כינוי הכבוד ר' וכן לי' בע' הלמי. ויען וביען נמצא תחת הגי' יהודה גרוגרות או בר גרוגרות גם הגי' יהודה בר חביבא אמרתי להשוותם ולהסכימם ולדעתי מלת חביבא הוא ל"ע حبوب פי' גרניר עיי"ע גרגר ב', וכמו כן נמצא חילוף הגי' בשם האחרון זה עיי' יוחסין השלם צד קמ"ז, שגורס רב יהודה חביבא אצל נ"א יהודה בר חביבא. על כל פנים ברור שגם מלת גרוגרות גם מלת חביבא שם כינוי הוא. ומזה תדין כי הערת יעב"ץ ביוחסי' השלם צד קכ"ג, וז"ל גרוגרות אבוה דיהודה בבתרא דיומ' ע"כ טעות הוא וביותר טועה רמ"ל בע' גרגרת בהערה ע"ש] —

גַּרְגַּשְׁתָּא (בל"פ گل טיט יוצרים ומלת גשתא הוא ל"פ غشته = اغشته לח וא"כ גרגשתא כמו גלגשתא (feuchter Thon, Töpfererde כפ' אלו קשרים בגמ' מקפלין (שבת קי"ג:) ההוא גברא דאכל גרגשתא [1]) ואכל תחלי וקדחי ליה תחלי [2]) לליביה ומית. ובפ' המפקיד בגמ' יוציא לו שתות (ב"מ מ' סע"א) איכא דאמרי [3]) משום גרגשתא האי מייצא והאי לא מייצא [4]), פי' עפר נקי שאין בו תערובות ועושין ממנו כלי חרש כגון הדנא וכיוצא בו [5]) יש עפר שמוצץ ויש עפר שאינו מוצץ. ובפ' אין מעמידין בגמ' השלקות (ע"ז ל"ח:) ומייתו חצבי חדתי חיורי ומלן להו מיא ותרן בהו גרגשתא [6]), ובס"ג דפ' מצות חליצה (יבמו' ק"ו סע"ב) אכלה גרגשתא ורקה ולא כלום הוא [7]). ובפ' אע"פ שאמרו בגמ' ומניקה את בנה (כתובי ס':) דאכלה גרגשתא הוו לה בני מכוערי. במעבה האדמה (מ"א ז', מ"ו) תרג' בעובי גרגשתא. *[אחי"ה ורש"י הביא הגי' ביבמו' הנ"ל תרג' בגרגישתא דארעא וקצת חידוש שהוא בעצמו הביא למ"א ז', מ"ו התרג' בעובי גרגשתא ולדעתי כיון רש"י על תר"י א' לבראשי' א' כ"ד תהנפק גרגישתא דארעא ואולי חסר זה הציון ברש"י יבמו' שם ומדפיסים הביאו זה דמ"א והשמיטו את זה דבראשית. — וכנ"ה נדה כ' סע"א קרטע דגרגשתא. ובע' פל ב' גרס רבינו בס"א קורטא דגרגושתא ופי' חתיכה מאותה אדמה, ורש"י ז"ל לועז גרגשתא ביבמו' וכתובי' וע"ז שם ושם: ארזיל"א, ובב"מ פי' גרגישתא: קרקע שעושין ממנו החביות ארדליא בלע"ז והוא בלש' פראוינץ ardille, arsille ובל"ר האמצעי' ardillia וכן כתב הרד"ק בשרשי' ע' עבה: גרגשתא והוא עפר אדום וירוק קורין לו בלע"ז ארזיל"א ע"כ, וברש"י שבת פ': ד"ה אדמה, ושם קי"ג: ד"ה מהו הלועז לאדמה ג"כ ארזיל"א ואדמה הוא טיט אדום יעשו ממנו חותמות כמו שפי' לנכון הרמב"ם בפיה"מ לשבת פ': וכנ"ה בתרג' בעפר (תהלי' י"ח, מ"ג) היך גרגישתא, ועיי' עוד תי"ר א' בראי' ד', י'; ויק' ו', כ"א וכן תרג' רגבי, ורגבים (איוב כ"א, ל"ג; ל"ג, ל"ח). ובעה"ק שנ"ב פי' גרגשתא שראלין בל"אש והוא Schrollen = Schollen פי' רגבים, ובכ"י ערוך אצל בוקסטארף מפורש המלה ע"י אשכנ' Leym ובלי ספק הגהת איזה כותב הוא] —

גַּרְגְּתָא = גרגיתא (בל"פ کریجه، کَریجه, פי' בור וחפירה (Brunnen, Grube כפ' הרואה מקום בגמ' מקום שנעקרו ממנו ע"ז (ברכו' נ"ח), ובס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ"א רע"ב) נהמתנשא לכל לראש (ד"ה א' כ"ט, י"א) א"ר חנן בר אבא אמר רב אפי' ריש גרגותא מן שמיא מנו ליה [8]) ובר"ג דפ' המניח את הכד (ב"ק כ"ז:) ההוא גרגותא דבי תרי דכל יומא הוה דלי חד מינייהו. ובס"ג דפ' השואל את הפרה (ב"מ ק"ג.) אמר רב פפא האי, מאן דא"ל לחבריה אושלן האי גרגותא ונפלה לא בני לה. גרגותא סתמא נפלה בני לה [9]), בי

---

[1]) בנו"ג בכל מקום חוץ מכתובי' גרגישתא ובכ"י מ' גרגושתא וכ"ה בכתובי ס': ובע' תחל ג'. [2]) כה"ג לנכון בכ"י ו"ו ובדפ"ר. [3]) בנו"ג איבעיא אימא. [4]) כה"ג בכ"י ו"ו, ובדפ"ע מיצא ובנו"ג הא מייצא טפי והא לא מייצא טפי. [5]) כה"ג בכ"י ו"י א', ובי' וה"ב וכן משמע מפי' ר"ח הובא בשט"מ לב"מ וז"ל במקומו של תיק היו מכסין פי הדנא בשעוה ולא היה מוצץ וכו' ועוד עיי"ע שתות. [6]) בנו"ג ומייתי חצבי חדתי ומלו להו מיא ותרו בהו גרגישתא. והגי' התיבות האחרונות ג"כ בע' תר ו'. [7]) בנו"ג והקתה לא עשתה ולא כלום. [8]) בברכי' הגי' כן רק שם אי' א"ר חנן בר רבא א"ר יוחנן, ובב"ב הגי' אמר וכו' בר רבא אמר רב, ובאה"ת הובא בד"ס ברכו' צד קס"ד: הגי' רב נחמן בר רבא ומצאתי בילק' ד"ה א' כ"ט רמז אלף פ"ב קרוב לגי' זו אמר רב נחמן בר אבא, ושם הגי' אפי' ריש גרגורתא ולדעתי כצ"ל גם גי' כ"י מ' גרגידתא. [9]) כה"ג הנכונה בכ"י ו"ו וה"ב וכ"ה בנוסחי' אבל בדפ"ע בט"ס האי גרגותא ונפלה בני לה וכו' נפלה לא בני לה ואיפכא צ"ל וכן נראה בעליל מפי' רבינו בשם רגמ"ה.

גרגותא כרי ואזיל כמה גרגותא בארעיה, פי׳ גרגותא כור שממנו משקין אותה שדה נפל לא בני לה שואל כי היכא דליהדר ולישקול מינה משום דהאי גרגותא אושליה והא אזיל ליה גרגותא, סתמא ונפלה בני לה ועביד מינה כל דבעי, [בי גרגותא פי׳] מקום גרגותא מקום לחסור שם בור זה, פי׳ רבי גרשום. ובפ׳ חזקת הבתים בסוף הלכ׳ בד״א במחזיק (ב״ב נ״ו.) אין שם בשדה הגר לא מצר ולא חצב והוא שדה גדולה מאוד והכיש ניכוש אחד בקצה שלה היא שדה אילן עד היכן קנה, פי׳ ר׳ מרינוס משום ר׳ יוחנן כל שנקראת על שמו, ופי׳ רב פפא כל שדולין אותה ומשקין אותה מגרגותא חדא [1]). ובפ׳ י׳ יוחסין [בגמרא] כל [פי] שהוחזקו אבותיו (קידושי׳ ע״ו:) בנהרדעא אפי׳ ריש גרגותא לא מוקמי מינייהו. * [אחי״ה כל המפרשים פירשו גרגיתא (זה עיקר הגי׳) בור שמשקין ממנו ולדעתי הוא נחצב מל״פ הרשום׳ בתחלת הע׳, וריש גרגיתא הוא הממונה על הבור ורגמ״ה לב״ב כ״י צד צ״א פי׳: ריש גרגית: שממונה על הדולין ע״כ ובילק׳ ד״ה הנ״ל ג״ב ריש גרגורתא: פי׳ ראש הסבלים ע״כ ואין זה כי אם דברי נביאות, אולי יש לקיים גי׳ הילק׳ וכ״י מ׳ לברכו׳ הנ״ל לפי תיקוני כי י״ל גרגורתא הוא נקבה מתיבת גרגר של תרג׳ שהבאנו בע׳ גרגר ג׳ ע״ש] —

1 גַּרְגְּתָנֵי (פי׳ خرجات בל״ע צמחים ופרחים בגוף האדם (Ausschläge, Geschwüre בפ׳ החובל בחברו בגמ׳ ריפוי הכהו חייב לרפאותו (ב״ק פ״ה.) העלה מכתו גרגתני, פי׳ מקום קיבול בלע״ז פישטול״א. * [אחי״ה פי׳ של רבינו קשה להבין ובכ״כ שכל פירושיו על הערוך נתיסדו נרס בזה״ל מכה שיש בה בית קיבול בל״י סורינ״ש בל״ר ובלאי״ט פיסטול״א עכ״ל וכונתו על ל״י σύριγξ ול״ר fistula, פי׳ בריכה וצנור ונקרא׳ כן מכה מריה הנמשכת מחוץ לפנים בגוף החולה כמו בדרך צנור, וראיה לפירוש זה מניה וביה שהרי אביי מתרץ קושית הגמ׳ מאי גרגותני: נאתא כריכתא, ופי׳ רש״י בשר מת וכ״ה בע׳ נעתא ע״ש. ולדעתי אין ספק כי נאתא בל״פ نای, نایچه צנור, וכריכתא ענין ממון ולוט תרג׳ ולוטה בשמלה (ש״ב פי״ו ל׳) מכרכא בשושיפא. וילט פניו (מ״א י״ט י״ג) וכריך אפוהי וא״כ נאתא כריכתא הוא צנור מכוסה ועמוק בגופו של אדם וכן נקרא בלש׳ הרופאים החולי אם המכה המריה משוקעה בפנים והלכה בדרך עקלתון באיברים הנקובים ונקרא בלא״ש Hohlgang וזוהי מכה שיש בה בית קיבול שהמריה היא משוקעה ושופכה לצד פנים כמו בבית קיבול. ודע כי ברפ״ע גם הציונים הבאים בע׳ הבא נכללים כאן ולא נהירא. בדפ״ר בכל מקום הגי׳ בלא וי״ו אבל בנו״ג גרגותני וכ״ה בירוש׳ ב״ק פ״ח ד״ו: וכ״ה ברי״ף ובמוח״מ סי׳ ת״כ בב״י שם. וגוזר אני המלה מל״ע הרשום׳ ופתרונה צמחים מחמת המכה וכן משמע מירו׳ שם וז״ל ורפא ירפא שאם עלו גרגותני חייב לרפותו . . עלו בו צמחים סביבות המכה אע״פ שנסתרה המכה חייב לרפותו וכו׳ ועיי׳ עוד בבבלי שם ותוספ׳ ב״ק פ״ט] —

2 גַּרְגְּתָנֵי (בל״י γύργαθος ein aus Weiden geflochtener Korb, פי׳ סל עשוי מנצרי ערבה, וכן נקרא בל״פ סל גדול خرجين) בר״ג דפ׳ חומר בקודש (חגיגי כ״ב.) סל וגרגתני שאין בפיהם כשפופרת הנוד, ובע״ז פ׳ ר׳ ישמעאל בגמ׳ ירד לבור (ע״ז נ״ו:) אמר רב הונא לא שנו אלא שלא החזיר גרגתני לגת, פי׳ בלע״ז (סצינטורי) [צ״ל כניצטורי] [2]). ובנימי׳ בהגדה דהנזקין (נ״ו:) ובויק״ר באחרי מות (פכ״ב) פרש׳ ויתרון ארץ (ובקהל״ר פ׳ ויתרון ובב״ר פ״י) נטל הפרוכת ועשאו כמין גרגתני ונטל כל כלי בית המקדש והניחם שם. * [אחי״ה בדפ״ר בכ״מ בלא וי״ו אבל בדפ״ע ובנוסח׳ גרגותני ונורגותני, וכנ״ה בחגיג׳ שם סל ונורגותני ובתוספת׳ שם פ״ג נותן לתוך הסל או לתוך נורגותני, ירו׳ חגיג׳ רפ״ג דע״ח רע״ד אין מטבילין אותו אלא סל ונרגותני בלבד, תוספתא כלים ב״מ פ״ו כל הכלים הנארגים על גבי מחט כגון גרנותני ומצודה כיון שעשה בהן בית קיבול מלאכתן טמאים. ואולי רבינו אחר מאמר זה נגרר בפירוש גרגתני של ב״ק בע׳ הקודם לפרש כי המכה העלה חבורה אחת בדמות כלי של בית קיבול כמו גרגתני ואם ההשערה הזו נכונה היא אז אפשר שהבלע״ז של ערך הקודם ר״ל פישטול״א נתפרש ע״י לשון איט׳ fistella, פי׳ סל קטן, ועוד הדבר צריך לימוד. ועיי׳ עוד תשובות גאונים קדמוני׳ דפ׳ בערלין צד מ׳] —

---

[1]) וזה מפי׳ רבינו של סוגיי׳ בב״ב מבלי שציינה מלה במלה ולפעמים יאחז דרך זה. וכסיגנון פי׳ זה אי׳ ג״כ בפי׳ כ״י ב״ב לרגמ״ה וז״ל אין שם לא מיצר ולא הצב בנכסי הגר והחזיק בה אחד במכושו מאי עד היכן קנה כל שנקראת על שמו של גר זכה, היכא נקראת על שמו כל היכא דקרו ליה בי גרגותא דפלניא גר׳ כל השדה שהיה משקה הגר מבורו זכה זה בה ע״כ. [2]) והוא לאיט canestro פי׳ סל.

גְּרַד (כל״ע جرد פי׳ kratzen, schaben חטט וקלף והושאל להעברת הכתב ע״י סכין ותער. וכ״ה בל״ס וכולם נגזרו מל״פ خاريدن radiren; והשֵׁם גַּרְדָּא בל״ס אריגה והושאל לחוטים וגדילים בסוף הבגד ועיי׳ עוד בסוף הע׳) בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ חוץ מן היין (ברכו׳ ל״ה:) והא רבא הוה שתי חמרי כל מעלי יומא דפסחא כי היכי דניגרדיה ללביה כדאשכחן בפ׳ ערבי פסחי׳ בגמ׳ סמוך למנחה (פסחי׳ ק״ז:) [1]). ובפ׳ ר״א אומ׳ תולין בגמ׳ [2]) אין שורין (שבת ק״מ:) א״ר חסדא אנא בעניותאי לא אכלי ירקא משום דגריד [3]) לא בעתירותאי [4]) אמינא היכי דעייל ירקא ליעול בשרא וכוורי, פי׳ דגריד מחלישו ומרעיבו ונותן לו תאוה לאכול [5]). ובגמ׳ דפ׳ במה טומנין (נ׳ רע״ב) האי תנא אליבא דר׳ יהודה סבר דגריד [6]). ובס״ג דפ׳ כלל גדול (שם ע״ה:) המגרד ראשי כלונסות בשבת חייב משום מחתך [7]). ובפ׳ המוציא יין (שם פ׳׳א.) זכוכית כדי לגרוד בה ראש הכרכר [8]). ובפ׳ ח׳ שרצים בגמ׳ דיועזר (שבת ק״ט:) ליתא גרדא דאסינתא דגריד מעילאי לתתאי, פי׳ קליפה של סנה דאיגריד מעילאי לתתאי [ולא מתתאי לעילאי] שיקליפנו ממטה למעלה דלמא נפקי התולעים כעין הגרידה ויצאו דרך פיו [9]). ובפ׳ ערבי פסחי׳ בגמ׳ לא יפחתו לו (קי״א:) האי מאן דמפני אגירדא דדיקלא אחדא ליה [10]) רוח פלגא. פי׳ הנפנה על הקליפה שנקלף מן הדקל פלגא כאב חצי הראש [11]). ובפ׳ ראוהו ב״ד בגמ׳ שופר שנסדק (ר״ה כ״ז: ועיי״ע גלד א׳ ומ״ש) גרדו והעמידו על גלדו כשר. ובהגדה דפ׳ השוכר את הפועלין (ב״מ פ״ו.) אזל לאגמא הוה יתיב אגירדא דדיקלא [12]). ובפ׳ הגוזל עצים בגמ׳ הנותן לאומן [13]) (ב״ק צ״ט.). ובפ׳ המקבל בגמ׳ המחהו (ב״מ קי״ב.) אמר רב מרי בריה דרב כהנא בגרדא דסרבלא. פי׳ לתקן הסרבל בלע״ז פלוקר״י [14]) דליכא שבחא

---

[1]) בנו״ג בברכו׳ ובפסחי׳ דנגרריה וכ״ה באו״ז הל׳ סעודי׳ סי׳ קס״ב ובפי׳ ר״ח לפסחי׳ צד קס״ב וכן ראיתי בהלכי׳ פסחי׳ לרי״ץ גיאת צד צ״ז וכ״ה בכתבי יד לברכי׳ נפסחי׳, אבל בכ״י ב׳ לפסחי׳ הגירסי׳ כגי׳ רבינו וכ״ה שם בכולן מיגרד גריד וחידוש שלא העיר בעל ד״ס שם צד קס״ג: כי כן גי׳ רבינו בע״ה. [2]) ב״ה בכ״י ו״י. [3]) וקרוב לזה גי׳ כ״י א״פ בעניותי לא אכלית אבל בנו״ג אנא לא בעניותי אכלי ירקא, וגי׳ וגריד אי׳ ג״כ בכ״י מ׳ בשתי הפעמים וכ״ה בכ״י ילקי׳ עיי׳ ד״ס שבת צד קס״ו. ובנו״ג משום דגריר. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו ובי״ר וכ״ה בנוסח׳. [5]) ולענין זה כיון רש״י בפירושו ד״ה משום דגריר לבא: ומאכילו לחם הרבה ואין לו ע״ב ולפנינו ברש״י בט״ס באה הנקודה קודם מלת לבא עיי׳ ד״ס שם וגי׳ דגריד לבא ג״כ בכ״י א״פ וילקי׳ כ״י. [6]) בנו״ג דגריר וכ״ה בכ״י א״פ. [7]) בנו״ג המגרר וכה״ג בע׳ כלנס ב׳ אבל בירו׳ שבת פ״ז ד״י סע״ג הגי׳ הגורד בדלי״ת. [8]) וכה״ג בירו׳ שבת פ״ז דט״ז: וגי׳ לגרוד בה גם בירו׳ פ״ח מ״ו ובגמ׳ שם דף״א סע״ב וגי׳ בה גם במשניו׳ פיזרו ובנו״ג בו וט״ס הוא וגי׳ הכרכר אי׳ בדפ״ר וכל כ״י ערו׳ ודפ״ו אבל בדפ׳ פיז׳ כאן ובכל דפוסי׳ בע׳ כרכד הגי׳ בדלית וכ״ה בירו׳ שם וברי״ף. ובנו״ג כדי לגרור וכ״ה בע׳ כרכד. [9]) בנו״ג גורדא דאסינתא אבל בדפ״ו ובכ״י מ׳ גירדא. ובערוך דפי׳ באסיל אשר תחת ידי נ״ב פי׳ אלטרה וז״ל: ובתלמוד גורדא דאסנתא כולי, פי׳ נוע מן אל מואן (וצ״ל סואן) יקשר סגרתה מן פוק אלי ספל ורבינו האי ז״ל קאל אנא נוע מן נוע אל תין ויסמי צרפאן. דילמא נפיק אידי פומיה כולי לן פיה כאציה אדא קשרתהא מן אספל אלי פוק כדלך עלך תטלע מן גפה אלי פאה ותכרג מן אל ספל מן מכרגה אלי הנא. פי׳ אלטרה עכ״ל ומעתה אעתיק המאמר הערבי הזה כהוויתו וכצורתו באותיות ערביות: פי׳ نوع من السوان يقشر شجره من فوق الى السفل ורבינו האי ז״ל قال انه نوع من نوع التين ويسمى ضرف דילמא נפיק אידיה פומיה כוליה لان فيه كاص [וויותר טוב يكيص] اذا قشرته من اسفل الى فوق كذلك علق تطلع من جوف الى فاه وتخرج من السفل من مخرجه الى هنا. ובהעתקתה ללש״ן עבר כ״ה „פי׳ מין ממיני סנה יקלפו את גבעולו ממעלה למטה ורבינו האי ז״ל אמר כי הוא מין ממיני תאנה ויקרא צְרָפָן (פי׳ תאנה לבנה). דילמא נפיק וכו׳ אולי יצא דרך פיו כי בקלפו ממטה למעלה ככה תעלה התולעת ממיעיו אל פיו, אבל בצאתה מלמטה מעת צאתה הוא יִבָּרֵא״. ולפי זה יפה גרס כ״י ה״ב וז״ל פי׳ שיקלפנו מלמעלה למטה שאם יקלפנו מלמטה למעלה וכו׳. [10]) וכה״ג בבה״ג סוף הלכי׳ תמורה וכ״ה באו״ז הל׳ טהרות ק״ש ססי׳ קל״ז שהובא שם כל הפי׳ בשם הערוך, ובנו״ג עוד לדידיה ולי׳ בכ״י א״פ. [11]) וצ״ל שהעתק מבה״ג שאי׳ שם אחדא ליה ר״ח פלגא דמחית רישיה עלה וכו׳ ובאמת בל״ע فلغ פי׳ הכה את ראשו ובע׳ פלג א׳ לא פי׳ רבינו רק רמז על ע׳ נוכחי. [12]) וכה״ג ברש״י, ובנו״ג דדקולא וצ״ל דדיקלא וכ״ה בע׳ צרדה ב׳ ע״ש. [13]) בנו״ג במשני׳ ובמשניות ובירו׳ נותן לאומנין. [14]) בל״ר plicare ובלאי״ט piegare בלא״ש falten, פי׳ להחליק הבגד ולגלמו וכן לועז רש״י בשני המקומות אבל למ״ק כ״ג. שנמצא ג״כ בגרדא דסרבלא לא הביא הלעז ולפי ההנחה שהובאה בפ״ג דמבוא לזה החיבור כי פי׳ זה לא שייך לרש״י ניחא. ובריי״ץ גיאת הל׳ אבל צד מ״ח הגי׳ בגררא דסנדלא וט״ס הוא וכ״ה בט״ס בכ״י ב׳ למ״ק עיי׳ ד״ס שם צד ל״ט.

דליקני אומן. לרכוכי (שם ושם) שיהא רך ונוח. דאגריה לבטושיה: לדורכו ברגל כדי שיהא עב דהתם ליכא שבחא דאכתי בעי למיגרדיה ולרכוכיה[1]. ובפ' ר' אליעזר אומ' אם לא הביא בגמ' אין עושין לה חלוק (שבת קל"ד.) דילמא מידבק גירדא מיניה ואתי לידי כרות שפכה[2]. ובשבת בפ' חבית (קמ"ז. במשני') סכין ומשתמשין אבל לא מתעמלין ולא מתגרדין[3]. ובפ' חזקת הבתים גמר' בד"א במחזיק (ב"ב נ"ג:) סכו גרדו הלבישו. פי' גירוד זה חיכוך בכלי. כי הא דתנו רבנן (שבת קמ"ז:) אין גורדין במגרדות [וצ"ל במגרדת] בשבת בגוף של אדם רשב"ג אומ' אם היו רגליו מלוכלכות בטיט ובצואה גורד כדרכו ואין חושש. רב שמואל בר יהודה עבדא ליה אימיה מגרדא דכספא להתחכך בה[4]. ובפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין מהן (ע"ז כ"ח.) לאסוקי גירדא דיבלא גירדא דמסנא (מה שגורדין מן המנעלי')[5]. פ' לאסוקי לרפאות את המכה להעלות בשר למקומו. גירדא דיבלא מה שגורדין מן בגד בלוי, [גירדא דמסנא מה שגורדין מן המנעלים]. פ"א גורדות שגורדין מעשב שנקרא חצב בלישנא דרבנן[6] גירדא דמסנא מה שגורדין מן המנעל מן מקום. כשר. פ"א גירדא דאסנא מה שגורדין מן הסנה[7] ובגמ' דגודות הגוים (ע"ז ל"ג.) ת"ר גודות הגוים חדשים גרודין מותרין[8]. ובס"ג דפ' המדיר בכתובו' (ע"ז:) מאי אסותיה אמר אביי פילא ולודנא גירדא דאזגא גירדא דאשפא[9] פי' יש אומרים קליפה של אגוז[10] גירדא דאשפא מה שאשכפין גורדין מן העורות. ובפ' הקומץ רבה בגמ' שתי פרשיות (מנחו' ל':) הטועה בשם גורד מה שכתב ותולה מה שנגרד וכותב את השם על מקום הנגרד[11] ר' גרשום פי' כגון שכתב וידבר אל משה ומתקנו וכותב השם ותולה אל משה איננו שיטיל[12]. ובר"ג דכסוי הדם (בחולי' פ"ג:) ונגרדיה ונכסיה[13] מי לא תנן דם הניתז ושעל הסכין חייב לכסות אלמא גריד ליה ומכסי ליה. בפ' אע"פ בגמ' ומניקה את בנה (כתובי ס':) ובכריתות בר"ג דפ' דם שחיטי' (כריתו' כ"א:) דכותה גבי דם מהלכי שתים בשלא כינסה מי אסיר הא תניא דם שע"ג ככר גו [14] ואוכלו של בין השנים מוצץ ובולע, פי' גורד הדם ומעברו ואח"כ אוכל הככר ובכלי מתכות ...א בכלי' (מ"ג) מן השוחלת מן הגורדת טהורין פי' ממה שנגרד מן הכלי. כדכתיב (איוב ב', ח') ויקח לו חרש להתגרד בו[15]. בפ'

---

[1]) וכן פרש"י לב"מ אבל לב"ק פי' בע"א ע"ש ובתוספי' ב"ק שם ד"ה דאגריה. [2]) בגו"ג גרדא ובאו"ז הלכי מילה סי' ק"ו ס"ק ג' גרס גראדא, גראדין וגרדין ורש"י פי' ויוצאין ממנו גרדין שקורין פיירגי"ש כ"ה לנכון בכ"י רש"י הובא בד"ס שבת צד קנ"ו: ולדעתי הוא ל"צ franges בלא"ש Fransen וכ"ה ברש"י שבת נ"ט: ד"ה כלילא בדפ"ש הגי' שקורין פרינ"ש (ובגו"ג פריז"ש) עיי' ד"ס שם צד ס"ב. עיי"ע נסך א'. וכן לועז רש"י למנחו' מ"ב: ד"ה גרדין ולבכורו' ח': ד"ה גרדי: פירנ"ש וכ"ה לסוכ' ט'. ד"ה מן הגרדין פרניי"ש שתולין בסוף הטלית וכו' ובכ"י רש"י לסוכ' לי' הלעז ולא ידעתי למה ובודאי נשמט בט"ס. [3]) בירו' ובמשניות הגי' וממשמשין בבני מעיין אבל בדפ' נאפ' ופיזי לי' במשניות עיי' ד"ס שבת צד קע"ו. ובאמת כן הוא רק בגמ' שם קמ"ז: ת"ר סכין וממשמשין בבני מעיין וגם רבינו גרס כן בעי' משמש וז"ל בפ' חבית סכין ומשתמשין בבני מעים ע"כ וכונתו על הברייתא ולא על המשנה וגי' משתמשין אי' ג"כ בדפ"ו ובכ"י א"פ, ושם ג"כ הגי' הנכונה מתגרדין וכ"ה בירו' וכ"ה בתוספתא שבת פי"ז, ובגו"ג מתגררין. [4]) כה"ג ג"כ בבה"ג הלכי שבת ספ"כ וכ"ה ברש"י כ"י הובא בד"ס שם וכ"ה בתוספתי' שבת שם אבל בגו"ג אין גוררין במגררת בשבת רשב"ג וכו' עבדא ליה אימיה מגררתא דכספא. והתיבות: בגוף של אדם הם מפירושו של רבינו וכ"ה ברש"י כ"י ד"ה מגרדת אשטריי"ל [Striegel, estrille] שאדם מגרד בה. [5]) לי' בכ"י ע' ובאמת שייך לפירושו של רבינו ובא משורה השנית. [6]) עיי"ע חצב ג' וע' יבל. ועיי' עוד ספ"א במבוא לזה החבור. [7]) וכן פרש"י, ועיי"ע אסנא א' וב'. [8]) בגו"ג גודות הנכרים גרודים חדשי' מותרין, ובירו' ע"ז פ"ב דמ"א: גודות הגוים גרודות הרי אלו מותרות, ובתוספי' ע"ז פ"ה גודות העכו"ם גרורין מותרין חדשים וכו' וצ"ל גרודין. [9]) כ"ה בכ"י ל"ד ודפ"ר וכ"ה בדפ"ע ובכ"י בעי' לדנא וע' כליל אבל בדפ"ע דכאן בט"ס דאשכפא והגיהו כן עפ"י פי' רבינו, ובשט"מ לכתובי' הגי' דאספא. [10]) וזה נכון כי آنخ בל"פ אגוז ובגו"ג דאגוזא ורש"י פי' כערוך וכן בסמוך בענין אשפא וכ"ה בשט"מ שם, אבל בעי' לדנא פי' בע"א ע"ש וש"נ השנוים. [11]) בגו"ג בכל פעם גרר אבל בירו' מגילי' פ"א דע"א רע"ג הגי' אם גרדו ונשתייר וכן במסכי' סופרי' פ"ה הל"ד ג"א גרד. [12]) כ"ה בכ"י פאריז ובכ"י אחרי' ודפ"ע חסר. וכמו כן מצאתי ראיתי באו"ז הלכו' תפילין דסי' תקנ"ו מבלי שהזכיר את רגמ"ה ז"ל, וז"ל שם הטועה בשם וכו' פי' הטועה בשם שחסרו ולא כתבו. כגון שהיה לו לכתוב וידבר ה' אל משה לאמר ושכח ולא הטיל בו את השם גורר את מה שכתב כגון וידבר וכותב את השם בתוך השטה במקום שגרר לוידבר ותולה את וידבר שגרר בין השיטין עכ"ל. [13]) בגו"ג ולגרריה וליכסיה וכ"ה בחי' הרשב"א, וכ"ה בסמוך אלמא דגריר. [14]) בגו"ג בריו"ש. [15]) בגו"ג הגרודות וכן גרס ופי' הרע"ב וכן פי' תוי"ט המגרדות פי"ב דכלי' מ"ו ודע שרה"ג פי' בסד"ט צד ז' (ושם נשמט הדבור מן הגרודות) וז"ל והם מה שנגרר מן הכלי כדכתיב ויקח לו חרש [וג'] אבל לפ"ז צ"ל מה שנגרד כגי' רבינו ונגרר אחריו. ובפיה"מ להרמב"ם הגי' וגרודתו נצ"ל וגרודתו והראיה ממה שפי' אלגראד"ה.

הערל בגמ' פצוע דכה (יבמו' ע"ה: עיי' ירו' יבמו' פ"ח ד"ט:) רב חסדא אמר כקולמוס פסול כמרזב כשר [1]) מ"ט האי גריד והאי לא גריד. פי' עשוי כקולמוס לפי שראשו קצר וחד מגריד שכבת זרע מבית הרחם ומוציאה לחוץ אבל עשוי כמרזב שאין ראשו קצר לא גריד ש"ז מבית הרחם ואי משום גרידתא [בנו"ג גרידותא] מידי דהוה האי דעשוי כקולמוס אברזא דחביתא שמוציאין אותה לחוץ אינה נוגעת בדופני הנקב הכא נמי אינו נוגע בדופני הרחם. בפ"ק דנזיר בגמ' הריני כשמשון (נזי' ד' סע"ב) ודילמ' גירדויי גרדי בהון והוא לא נגע בהון פי' היה מבקע ראשם בראש הלחי ומושך ידו ואינו נוגע בהן. * [אחי"ה וכן גי' רש"י גרדויי גרד להו: מחתך חתך בהן אבל הוא גופיה לא נגע בהו ע"כ וגי' השט"מ לנזי' ודלמא גרדוי גרדינהו ופי' שהיה עושה ממנו כמעשה חץ שהיה זורק להם וחוזר ונוטלה וזורק לאחרים והורגם. חצים תרג' יונתן גרדויי, תוספות הרא"ש ז"ל. ובמח"כ זה הפי' כמו ארכביה אתרי רכשי הוא שאם גרס גרדויי לא יוכל לפרשו ע"י חץ ותרג' יונתן לא מצאתי ועוד שם בשט"מ הגי' ודילמא גרויי גרינהו פי' לשון גירי כלומ' חץ היה זורק בהם למרחוק והורגם ע"כ והוא כפי' התוספ' נזי' עיי"ע גר ח'. ולגי' רבינו יש לפתור המלה מל"ע جرد פי' מחץ ופצע ראש ועיקר פתרונו קלף ופצל ומעביר שער וכדומה ובזה הענין ג"כ ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ג הגורד, וירו' תרומ' פ"ח דמ"ה: גורדו. ירו' שבת פ"ו ד"ח. וירו' סנהד' פ"י דכ"ח. אין מגרדין מנעלים וסנדלים וכו' ע"ש ובבבלי שבת קמ"א. בט"ס מ ג ר ר י ן מנעל חדש וכו' במה מגררו א"ר אבהו בגב סכין וע"ש איזה פעמים מגרר ובכולם צ"ל מגרד וכ"ה לנכון בבה"ג הלכ' שבת ספ"כ מגרדין את המנעל בשבת בגבה של סכין וכו' ובתוספתא כלי' ב"מ פ"ב מגרדות של אולירין מטמא מפני שעבדים מ ת ג ר ד י ם בה וכו'. והשם גירדא עיי' הדוגמאות הנ"ל ועוד מן השם גרידה ובחולי' פ"ד. צ"ג. בט"ס בעי גרירה. אבל השם גֶּרֶד והקבוץ גרדין, גרדי עיי' לעיל ענינו החוטין שמשתיירין בשולי הבגד לאחר אריגתו ונאצלה המלה ממלת גרדאי עיי"ע גרד ד'. וכבר מצאה מקומו בתר"י א' במדב' ט"ו, ל"ח לא מן גרדַיָא והוא על פי גמ' מנחו' מ"ב: עשאן מן הקוצים ומן הנימין ומן ה ג ר ד י ן פ ס ו ל ה. ודע עוד כי לפעל גרד יש לו הוראת רָעֵב והוא מל"ע جرن פי' מרעיב והדוגמאות בראש זה הערך וזה נכון עד מאוד לפי' רבינו שם: מחלישו ומעריבו. וכן נראה מפורש בברכו' ל"ה: טובא גריד פורתא ס ע י ד פי' יין הרבה מרעיב ומחליש ומעט משביע וכ"ה בפסחי' ק"ז: חמרא מיגרד גריד ושם ק"ח. ש"מ מגרד גריד כה"ג הישרה בכ"י ב' עיי' ד"ס שם צד קס"ג: ודע כי בברכו' ובפסחי' גי' רש"י ברי"ש, אבל בסנהד' קי"ב רע"א ד"ה גרידי כתב וז"ל גרידי בדל"ת נמשכין ו כ ן ג ר י' ר' בכולי' הש"ס מגריד גריד וג"ל שהוא ל' גרידא דמפרשינן יחיד על שם שהוא יחיד משוך ומופרש הוא מן הכל ואין לאחרים סביביו. גרדו ומעמידו על גלדו (ר"ה כ"ז:) הוא ל' עברי ודומ' לו בפסוק ויקח לו חרש להתגרד בו בדלת ופי' ל' חטיטה שמחטט וגורד בסכין או בכל דבר וכו' עכ"ל. ולולי יראתי הייתי אומר כי כצ"ל וכן גרי' ר"ג בכולי' הש"ס וכיון על ר' נתן בעל הערוך!]

גְּרַד (בל"ע جرد אילן בלי עלין ושדה יבש וארץ מלחה kahl, unfruchtbar) בפ' מקום שנהגו בגמ' וחכ"א (פסחי' נ"ה.) שותלה במקום הטיט ואין שותלה במקום הגריד. פי' הגריד מקום היבש [2]). בב"ר פ' ויחן את פני העיר (פע"ט) ר' שמעון בן יוחי עשה טמון במערה י"ג שנים הוא ובנו אוכלין חרובין של גרדונא. בפ' המוציא תפילין בגמ' שרשיו (עירו' ק.:) והא קא נתרי קנסי בגרדא [3]) פי' יבש כמו (מ"ק ו':) אין משקין שדה גהיד ס"א גרודא. פי' אילן קרח שאין לו לא אמירין ולא עלין * [אחי"ה כס"א אי' ג"כ בב"ר שם והגי' משונה כזה: ר"ש בן יוחאי ור' אלעזר בריה הוו טמירון במערתא י"ג שנה ביומא דשמדא והיו אוכלין חרובין של גרודה. ובמד' קהל"ר פ' חופר גומץ הגי' הוין טמירין במערתא דפקע . . והוין אכלין חרובים ותמרים. ובאסת"ר פ' גם ושתי: עבדין הן טמירין במערתא . . והוין אכלין וכו' ובירו' שביעי' פ"ט דל"ח ע"ד ר' שמעון בן יוחי עביד תמיר במערתא תלת עשר שנין במערת חרובין. ואם זה שם מקום אז הוא אשר נקרא אצל בןמתתיהו Χαράβη ותכונתו היה בגליל העליון עיי' רילאנד ח"ב צד תש"ד וכן נמצא כפר חריבה בירו' תעני' פ"ד דס"ד. ובאיכ"ר פ"א ובירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד וירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג מגדל חרוב. והנה לדעת רבינו גרדונא או גרודא פי' קרח וכ"ה באמת בל"ע הרשומ' אבל לפע"ד הוא שם מקום וכן מצאתי בירו' ערל' פ"א דס"א. חרובי

[1]) וכ"ה בעי' מרזב א' אבל בנו"ג כזה הסדר כמרזב כשרה כקולמוס פסולה ונראה שרבינו תפש סדר זה שכ"ה במימרא של רב הונא ורבינא שם ע"ש. [2]) וכן מפורש בפי' ר"ח לפסחי' צד צ"ב ושם הגי' הגרד וכן שם הגי' במקום הטינא וכ"ה בירו' כלאי' פ"ב דכ"ז ע"ד וירו' חלה פ"א דכ"ז ע"ג אבל שם ושם הגי' הגריד [3]) עיי"ע גר ד' ומ"ש.

גידודה. ובירו' ריש מעשרו' דמ"ח ע"ג חרוני גרורא ואולי הגי' הזו העיקר ותהיה אז אחת עם גדור עיי"ע גדר האחרון ומ"ש וכפי' הערוך פירש"י בכ"מ ע"ה רע"ב כל ימי גריד אחד: גריד לשון יובש שהארץ יבשה ואין גשמים יורדין ע"כ וכן כתוב מפורש בב"ר ספל"ג יבשה הארץ (בראש' ח', י"ד) נעשית כגריד זרעה אותה ולא צמחה. ירו' כלאי' פ"ב דכ"ח. גריד מותר ליזרע בו כל מין שירצה. ושם: היה שם גריד שורה ושורה גדר, ושם: גריד זרוע מהו שיציל את הזרע וכו' ע"ש. והקבוץ: בסוט' י'. קמי דשתי חמרא חמרא קמי רפוקא גרידיא דובלא פי' לפני שותה יין מביאין יין ולפני חופרי שדות לא זרועות פתית וחתיכה גדולה בי דובלא בל"ע كبلة פי' כן grosser Bissen ורבינו בע' רפק גרס קמי רפוקא גריוא דחילפי (ובכ"י ק"ש בט"ס גדיוא) ובמד"ר פ"ט הגי' קמי רפיקא גרורא דיבלה ופי' מ"כ כפירש"י בסוט' ע"ש. — ובענין פי' המלה ערבית גָּרַד = جرد כלומ' קרח ומי שנמרט שער ראשו יש לפתור גירדן בנדה ובע"ז הובא בע' גרגרן וכן פי' רבינו על נכון בע' גרדון ע"ש] —

גְּרַד = גּוּרְדִּיְיתָא (פי' كرد בל"פ לקיטת ואגודת קנים עיי"ע בי גזרתא ובל"ע عوز פי' קשור של ענפים (Zweiggeflecht בר"ג דפ' עושין פסין (עירו' י"ט סע"ב) אלא מאי גורדייתא דקנה היינו אילן, פי' עיקר של קנים שמחובר בקרקע ויש בו קנים הרבה המדובקין זו בזו כגון אִילָן. * [אחי"ה כגי' רבינו אי' ג"כ בחי' הריטב"א לעירו' וכ"ה בשבת ג': עיי"ע בי גזרתא וכבר פירשנו שם. וכאן בנו"ג גודריתא ובדפ"ו ובכ"י מ' וא"פ גודרייתא עיי' ד"ס שם צד ל"ב: והלאה וכ"ה באו"ז הלכ' עירוב' סי' קכ"ט ס"ק ג' ופי' קנים מחוברים בעץ אחד סמוך לארץ ולמעלה הן מתפרשין ע"כ וזה ממש פירש"י בעירו'. והריטב"א פי' גורדייתא הם מחוברים יפה למטה עד עשרה גובה אבל מעשרה ולמעלה מתפרדין יותר מג'. ולפי פי' זה נוכל לפתרו מל"פ كرد התפשטות סביב סביב ולמעלה] —

גָּרְדָּ = גַּרְדִּי (ונגזר מע' גרד א' ומשם נכנה בל"י האורג (Weber, γέρδιος, gerdius, בפ"ק דסוכ' בגמ' סוכ' ישנה (ט'.) ובהלכ' קמ' דפ' התכלת (מנחו' מ"ב:) אמר רב יהודה אמ' רב עשאן מן הקוצין מן הגרדין מן הנימין פסולה, מן הסיסין כשרה [1]) פי' מן הגרדין מן החוטין של גרדי או מן הנימין פסולה. פ"א מן הגרדין שמשתיירין בסוף בגד שחותכין מן הבגד [2]) לאחר אריגתו אין ראויות לציצית. נימין אותו שלוקחן מעל הבגד במספרים. קוצין הצמר שתולשין הקוצין בשעה שמהלכת הבהמה ביניהן, סיסין אלו פקעיות של שתי שנטוו לשום בגד והן קיבורייתא. רב אמר כיון דלא נכנסו לבגד קורא עליהם שם ומשימן. [3]) מעשה אורג תר"י (א') (שמות כ"ח, ל"ב; ל"ט, כ"ב) [עובד] גירדי [4]). היתד הארג (שופטי' ט"ז, י"ד) תרג' אכסן דגירדאי [5]). בס"ג דבא לו כה"ג (יומ' ע"ב רע"ב, וילק' כי תשא רמז ש"ץ) בגדי השרד בגדים שגורדין אותן מברייתן ומשרדין מה, כלום כלומ' מעט שאינו ארוג והיו מחטטין במחט. * [אחי"ה בנו"ג דבי ר' שמעון תניא בגדי' שגירדין וכו' אבל בכ"י מ' וילק' חסר דבי ר"ש רק שם אי' דבי ר' ישמעאל ואי' עוד שמשיירין וכ"ת בכ"י ו"ו כ' ובדפ"ע אבל בדפ"ר ובכ"י ו"ו א' זל"ד וה"ב ובנוסחאות גרסינן יותר טוב ומשרדין ופי' כן בגדי שרד כי בל"ע سرد ענינו מחטט במחט וכן פי' רבינו לנכון משא"כ אם הגי' משיירין, ור"ל בא לפרש דברי דבי ר' ישמעאל ואמר אלו מעשה מחט, וק"ל — וכנ"ה בכלי' פ"כ מ"ד מסמר הגרדי, שבת צ"ג: קנה של גרדי, ירו' שבת פ"י די"ב ע"ג קני גירדי, ב"ב כ"א. רופא אומן וגרדי וכו' לא לרופא ולא לאומן ולא לגרדי וכו'. ירו' סוט' פ"א דמ"ז ע"ג כדי שיקשור גירדי את הנימה. קהל"ר פ' כל אשר: חד גרדיי אתא קומי דר' יוחנן וכו'. והקבוץ כלאי' פ"ט מ"ט אותית הגרדין, עדיות פ"א מ"ג שני גרדיים, קידושי' פ"ב. הרוכלים והגרדיים עיי"ע נקר א', סרק ב'. ירו' דמאי פ"ד דכ"ד סע"א גִירְדָּאֵי שאלון לרב אימי, ובירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג גַרְדָּאֵי שאלון לר' אמי. יומ' כ': עיי"ע אבוב. — גרדים בב"ר פע"א ט"ס הוא עיי"ע גר י"]. — (א"ב פי' בל"י אורג) [6]).

☞ גְּרִידָא (בל"פ جريدة ובל"ע جردة פי' לבדו (allein ע"ז פ' אין מעמידין (ל"ז.) והוה ליה כזה גיטיך אם מתי גרידא. ובמסכ' לתובו' בפ' בתילה נשאת (ט"ו.) ואין הולכין אחר רוב העיר גרידתא ולא אחר רוב סיעה גרידתא, פי' לבדה. * [אחי"ה וכנ"ה בברכו' כ"א: בעל קרי גרידא מי חייב . . ב"ק גרידא נמי פטר. שם נ"ו: דיסא גרידא. יבמו' כ', לא תעשה גרידא. נדה ל"ה רע"א זב גרידא.

[1]) וכן הסדר בעי' קץ ד' ובחי' הרשב"א לסוכ' ובכ"י מ' ונו"ג ומן הנימין ומן הגרדין. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו א'. [3]) כפ"א מפורש בפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקובץ כ"י אנגיליק ידף ג' ע"ב) וכן מוכח מחידושי הרשב"א לסוכ' והשיג על פי' רש"י ע"ש. [4]) בנו"ג גרדי. [5]) במתורג' הגי' דגרדאי וכ"ה בע' אכסן ושם הובא גם התרג' ש"ב כ"א, י"ט. [6]) וכ"ה בל"ס ובהוספת נו"ן בע"ז כ"ו.

גירדנא עיי"ע גרדן.

והקבוץ יבמו' ע"ט: לאוין גרִדֵי, חולי' ב': חולין גרידי, והנקבה סוט' ל"ב. אמירה גְּרִידְתָא, כתוב' ע"ג: אשה אחת גרידתא; סנהד' ל"ג רע"ב זכות גרידתא, ושם מ"א: סנהדרין גרידתא, שבועו' ל"א: שגגתה גרידתא. ועיי' סוף ע' גרד א' דעת רש"י] —

גְּרְדִּיוֹן (gordianisch מטבע על שם קיסר Gordianus כן נקראו אב בנו ונכדו והראשון היה Marcus Antonius) בויק"ר בראש צו (פ"ז) תני ר' אושעיא כעובי דינר גרדיון היה בו. ס"א קרתיון. * [אחי"ה במד' הגי' תני בשם ר' הושיעה כעובי דינר גרדיון ובירו' ספ"ג דחגיגי' דע"ט סע"ד ארשב"ל בשם ר' הושעיה בעובי דינר גורדיינון היה בו (ובעיר' י"ט. חגיג' כ"ז. חולי' נ"ט: הגי' בעובי דינר זהב). ירו' יומא פ"ד דמ"א ע"ד דיקלטינוס היה לו משקל דינר גורדינון ובמד"ר פי"ב דיקלטיינוס היה לו משקל דינר גורדייני. ושם במנורת בית המקדש שהיתה יתירה על של מדבר משקל דינר גורדייני ובמ' שהש"ר פ' עמודיו הגי' משקל גורדינין ובמנחו' כ"ט. אי' מנורה בהמ"ק יתירה על של משה בדינר זהב קורדיקיני ופירש"י שם מטבע. אבל בחולי' נ"ד: ד"ה דינרא קורדינאה פירש"י מהרי ארט הוא ע"כ וא"כ נגרר אחר רבינו בע' קרדיינא שפי': מאותו מקום ע"כ (ועיי' התרגומים לבראשי' ח', ד') אבל ר"ב פי' בע' הנ"ל על נכון מין דינרים של גורדיין ע"כ וכן נאמר בירו' כתוב' ספ"ז דל"א ע"ד הדין דינרא קורדיינא שיעור כחצי זהב כל שהוא ופני משה וקה"ע פירשו כפי' רש"י בחולי' וכערוך ע' קרדיינא] — (וא"ב על שם הקיסר גורדיין נקרא דינר זה, וכן מטבע נירונית טריינא הדריינא על שם הקיסרים נירון טריינוס הדריאנוס) [1]

* **גרדלי** (אולי הוא מל"ר cretula לשון קלילה מן creta מין סיד לבן והושאל לצבע לבן) בב"ר פצ"ח ולבן שנים מחלב . . עמד אחד עם חברו בדרום א"ל אם יין חרדלי שתית יין הוא ואם יין גודדלי שתית יין רע שתית ופי' מ"כ שני מקומות הן ובחרדלי יין אדום ובגורדלי היה יין לבן וכו' בשבת ס"ב סע"ב וס"ג רע"א ביין גורדלי או ביין חרדלי ופירש"י לבן או שחור. ואולי גרדלי הוא ל"ר הרשומ' וכן غرا בל"פ לבן; וחרדלי בל"י האמצעי χράδιον פי' צבוע gefärbt או מל"פ גרדה = جرده פי' שחור ורבינו בע' יין הביא ולא פירשו ומהר"ם די לונזאנו פי' בע' יין וז"ל יין גרדלי או ביין חרדלי עד היום יש בירושלים שני מיני יין גינדלי וחמדני הענבים הגינדלי רכים בלעיסתם ויינם חלש רמז לבעולה והחמדני קשים בלעיסתם ויינם חזק רמז לבתולה ע"כ. ואני אומר כי גרדלי וחרדלי בשבת רומז ע"י לשון נופל על לשון על אשה חצופה ובעולה ועל בתולה לא ידעה משכב זכר כי غرزن (גרדן) פי' זונה וגם غرذل (גרדל) ענינו בל"פ בליעל, וחרד = خريد פי' בל"ע בתולה שלא ידעה איש. ולשון ערומים בחרו להם אנשי ירושלים כי خرذانى פי' נ"כ יין ודו"ק. אבל מ"ש בעל מ"כ וכן פי' הה' לעווי כי שני מקומות הן בלי ראיה היא ולא נמצאו ובל ידעו בעלי רשומות של מקומות א"י.

גרדלקי בס"ג דפ' האורג (שבת ק"ו:) פי' בע' גדיגוד [2]. (א"ב שם גרם גדודקי ובנוסחאות דידן כתוב גורזקי).

גְּרַדֹם (בל"ר מעלה Stufe, gradus והושאל למקום מעלות מעלות אשר בו נדונים המחויבים להריגה) בפ' במה מדליקין בגמ' על שלש עבירות (שבת ל"ב. הובא בילק' איוב רמז תתקי"ט) עלה לממה ונפל יהא דומה לו כמי שהעלהו לגרדום לידון. ובפ"ק דע"ז (ט"ז:) אין בונין עמהן בסילקי וגרדום [3] ובפסיקת' דשמעו (קי"ח רע"ב) מה עשה לו המלך נטלו ותלאו בגרדום. ס"א בגרדון. פי' מעלות שעושין לדיינין שיושבין עליהן כשדנין כמו שעשה שלמה מעלות לכסא אשר ישפט שם (יעויין מ"א, י"א; ד"ה ב', ט') ובלע"ז מעלה גרד"ו [gardo]. (א"ב פי' בל"ר מעלות וזה שם מקום מיוחד בעיר רומי אשר ממנו היו דוחפים הנהרגים והם נעשים איברים איברים). * [אחי"ה כוונת ר"ב על סלע הנקרא saxum Tarpeium עיי' סיפורי ליויאוס פ"ו, כ'; טאציטוס פ"ו, י"ט. ודע שיש לתקן בכל מקומות אשר הובאה בהם המלה במקום גרדום: גרדום וכבר תקן כן הרב החכם ר' שלמה באבער בפסיק' שם הערה מ"א. אבל מה שהגיה בפסיקת' שם במקום ותלאו: והעלהו אין דעתי נוחה הימנו כי פעל זה מל"ר tollo פי' הגביה נגזר עיי"ע תל ג' וגם נעלם מבעל המגיה כי כן כתוב ג"כ בקהל"ר פ' ועוד ראיתי: מיד הביאן ותלאן בגרדין (וזה כס"א של רבינו). ובירו' תעני' פ"ד דס"ט: תלו תליין בגרדון, וכנ"ה ר"ה י"ח. ע"ז ט"ז: העלהו לגרדום לידון, ובתוספת' חולי' פ"ב הגי' והעלו אותו לבמה לדון וצ"ל לבימה עיי"ע בימה. קהל"ר פ' אמרתי ליסטס עולה לגרדון ור"ע עולה לגרדון. ולפע"ד בזה הענין ג"כ באיכ"ר ס"פ לא עליכם: כל היום דוה (איכ' א', כ"ג) לגרדום פי' לפי מדרגה או מדרגת. אחר מדרגה דוה לבנו

[1]) עיי"ע הדריינא, טרינא, נירון. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו אבל ברפ"ע בט"ס גדיגור עיי"ע גדיגוד וש"נ השנוים ושם פירשתיו. [3]) וכה"ג בע' אסטריה אבל בנו"ג בסילקי גרדום ומפורש שם: של גרדום.

ובל"ר gradatim ודרש כל היום ועוד עיי"ע גרדום.

גַּרְדֵּם (פי בל"ע قرصم، قرصم חתך ופסק ובל"ס אתגרדאם חתיכה ופסיקה או י"ל הרי"ש נוסף וגרדם כמו גדם עיי"ע והשם גַּרְדּוּם (Stück, Stumpf בפ"ק דסוכ' כגמ' דחבילי קש (י"ג.) דתנן בפרה דפ' י"א (מ"ט) מצות אזוב ג' גבעולין שיריו שנים וגרדומיו כל שהוא [1]). ובר"ג דפ' התכלת (מנחו' ל"ט.) מאי שיריו ומאי גרדומיו לאו שיריו דאפסיק מינייהו [2]) גרדומיו דאיגרדם איגרדומי לא חדא קתני שירי גרדומיו כל שהוא ולימא גרדומיו, שיריו למה לי הא קא משמע לן דבעינן שיריו כגרדומיו כדי לענבן. [3]) ובס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחו' ל"ה:) אמר רב פפי [4]) גרדומי רצועות כשרות וכו' [5]) פי' "כשיכלה הציצית ולא ישתייר ממנו אלא מקצת וכי האי גוונא באיזוב" *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לסדר"ט צד ל'. ועיי' בתיקונים שם צד נ"ד ולא העיר על הערך הנוכחי. וכנ"ה מנחו' ל"ה: גרדומי תכלת וגרדומי אזוב פי' שיור תכלת ושיור אזוב ושיעור שיורם מפורש במנחו' ל"ח: כדי לענבן. ומלת גרדומין פירש"י מנחו' ל"ה: שירי שירים ועיי' עוד לדף ל"ח: ובזה נוכל לפרש בכורו' מ"ד. הא דאשתייר גרדומי הא דלא אשתייר גרדומי פי' שירי שירים ורש"י פירש שם שרשין. ואולי יותר נכון לפרש גרדומי דכאן מל"ע הנ"ל פי' חיתוך ר"ל חיתוך העין וזה עולה יפה לסוגיא דשם. והרמב"ם לפרה פי' גרדומיו: והר"ש גורס שם קרדומיו — והפעל באתפעל במנחו' ל"ח: אִיגַּרְדֵּם תכלת . . איגרדם לבן. פי' רש"י נפסקו ורע"ב לפרה שם פי' דאגרדם: ונשבר והוא מפרש"י לסוכ' י"ג. ד"ה גרדומיו ועיי' תוי"ט לפרה שם] — (א"ב תרג' ותמס כעש חמודו (תהל' ל"ט, י"ב) מסיית היך עמר דאִיתגרדים [6]) גושמיה).

גַּרְדָּם = גרזום (פי בל"ע جرزم לחם) בב"ר פל"ד (ל"ג) ויזכור אלהים את נח: אלכסנדרוס מוקדון אזל לגבי מלכא קציה לאחורי צלמי של חושך נפק טעין ליה גרדומי דדהב בגו דסקוס [7]) פי' לחם של זהב בתוך שלחן של זהב. ס"א גרומי דדהב. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ב' ול"ד וכ"ה בע' דפ"ו, ובכ"י ה"ב הגי' ס"א ברדומי וצ"ל גרדומי וכ"ה בדפ"ר אבל אז מה חילק יש בין ס"א לגי' הראשונה? לכן היותר טוב כגי' דס"א גרוזמי והוא ממש ל"ע הרשומ' וענינו לחם, וכן כתוב מפורש בתמיד ל"ב סע"א אייתו ליה גהמא דדהבא אפתורא דדהבא וזה מסכים בעצמו ותומו למאמר של ב"ר הנ"ל. וכן בויק"ר פכ"ז נפקין קדמוניה בלחם . . דדהבא. ומע' דסקס מוכח כי רבינו גרס גם בויק"ר פכ"ז כמו בב"ר פל"ג לכן הביא אותו המאמר בסדור דסקס. ובב"ר הגי' לפנינו גידומי דדהב ואולי כצ"ל גם ס"א של ערוך והוא נאצל מל"ע גדם פי' חתך וא"כ גידומי חתיכות וכן פי' בעל מ"כ שם]. —

* גַּרְדּוּם (פי' בל"ע جرصم מבזבז ומאבד הון (Verprasser בריש רות רבה וילך איש גרדום אלא בא וראה כמה חיבב הקב"ה כו' להלן כתיב (עזר' א' ב' ס"ו וגו') סוסיהם פרדיהם גמליהם ברם הכא כתיב וילך איש גרדום אלא להלן ע"י שהיו יוצאין מהארץ לחוצ' לארץ לא ייחס הכתוב את ממונם וילך איש גרדום. ופי' בעל מ"כ גרדום מגורד ורק וערטלאי ובעל כ"כ פי' גרוד שאין לו נכסים כקרח שאין לו שער ע"ב ומהר"ם ד"ל במעריך פי' יחיד כמו גרידא וכן במ' איכה כל היום דוה לגרדום עכ"ל ומי לא יראה הדחק של כל הפירושים האלה, ולבי נכון בטוח כי המלה ל"ע הרשומ' היא וענינו מבזבז ומפזר ואין לו הון ויען שהלך אלימלך מא"י לחוצ' לארץ לא ייחס הכתוב את ממונו ויאמר רק וילך איש כלומ' גרדום פי' כאלו היה מאבד הונו ונעשה רש. אבל גרדום דאיכ"ר שייך לע' גרדם א' ע"ש.

גַּרְדּוֹן (א') כמו גרדי פי' אורג עיי"ע גרד ד'. ב') בל"ע جرذ פי' קרח ומי שנמרט שער ראשו ג') בעל גרב מל"ם להתגרד עיי"ע גרד א') בפ' אין מעמידין בגמ' לא יתייחד אדם (ע"ז כ"ו.) היינו דאמרי אינשי גרדנא דלטיה שתא בצירא משניה [8]) ס"א גירדנא דלא טייזן פי' שאינו עניו [9]). ובפ' אעפ"י שאמרו בגמ' מניקה את בנה [10]) (כתובי ס':) דדרכא על דמא דחמרא הוו ליה בני גירדני. ס"א גרגרני. פי' גירדן אדם שנמרט שער ראשו. ויש מפרש בעל גרב.*[אחי"ה ומהרש"ל הביא

[1]) אמת כי כן הגי' בסוכ' אבל בפרה הגי' מצות אזוב ג' קלחים ובהן ג' גבעולין וכו' ובכ"י מ' וב' גם בסוכ' כ"ה וכן הוא נכון כי בזה לא פליג ר' יוסי אתנא קמא ובדברי ת"ק גרס כן לנכון רבינו בע' גבעל ובע' קלח. ורמ"ל השמיט כלל הציון מסוכ'. [2]) בנו"ג עוד ואשתייר מנייהו. [3]) בנו"ג שיורא לגרדומיו. [4]) בנר"ג פפא. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד וה"ב ודפ"ר, אבל בשרפ"ע בט"ס רציצית. [6]) בכ"י תרג' דאיגרדים (אצל תח' לעווי). [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' ול"ד, ובכ"י ה"ב כגון דיסקום וצ"ל בגו דיסקום ובדפ"ע ובכ"י ו"ו ב' בט"ס בגרדסקום אבל בע' דסקס לנכון. [8]) כה"ג בתוספות שם בשם הערוך ושם מפורש, ולא ידעתי אם מנפשם פירשו כן עם הזכרת גי' רבינו או אם כל הפי' נעתק מרבינו ואז תהיה ראיה גם מזה שערוך יותר שלום היה מונח לפניהם עיי' ספ"ג של מבוא לזה החבור. [9]) כ"ה בנוסח' וכן פירש"י ומלת טייזן הוא בל"פ تاز פי' עניו ממש כפי' הערוך ורש"י ובילק' וישלח רמז קל"ג הגי' גרדנא דלא טייזן שתא בצרא משניה ובנ"ב פי' אורג שאינו עניו תחרם שנותיו ע"כ וגי' ופי' תגון חוא. [10]) כ"י ו"ו א'.

כשם הערוך בלי רבים בזה"ל: בני גירדני פי' שנמרט שער ראשם וי"מ בעלי גרב. ערוך עכ"ל. וכבר עמד על זה הגרי"ב בהפש"ב והצדיק את רבינו ועוד דעיר שממה שכתב המהרש"ל פי' זה רק בשם הערו' אף כי כן פירש"י אות באות מוכח מתוכו כי לא כתוב כן ברש"י לפני מהרש"ל ומגליון בא לפירש"י ע"ש באריכות. אבל לפ"ד אין מוכח כל כך כי גם במלות הסמוכות לזה פירש"י כערוך עיי"ע שמט ב', דלף, גרגשתא. — ולולי מסתפינא הייתי נוטה משני פירושי רבינו בזה דכתובות והייתי אומר כי גירדני הוא קבוץ מיחיד גירדונא פי' חמור עיי"ע גדרון, ובפרט כי למסורת בעל היוחסין גי' רבינו גירדוני ופי' חמור קטון שהוא עיר עיי"ע גדרון ויוחסי' השלם צד קפ"ד רע"א. וא"כ יש שייכות בין הפועל ובין הפעולה ולפי מושג ההמון דדרכא על דמא דחמרא פי' מי שפוסע על דם חמור יהיו לו בני גירדני פי' בנים דומים לחמורים או מצד צורתם או מצד שהיו חסורי תבונה כמאמר רז"ל (ב"ק מ"ט. כתובי קי"א. קידושי' ס"ח. נדה י"ז.) שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור]—

גְרַרִיקִי (Gereritious, Γεραριτικόν) כן נקרא בימי הרומיים חבל גרר כ"ה מיל לדרום בית גוברין) בב"ר בפ' ס"ה (ס"ד) מלך פלשתים גררה (בראשי' כ"ו, א') לגרדיקי וכן תרג' ירו' ויגר בגרר (שם כ' א') מלך פלשתים גררה (שם כ"ו, א'). *[אחי"ה וז"ל המתורגמן בשרש גרדק: מלך פלשתים גררה תרי מלכא דפלשתאי דגְרַדִיק וכן וכן ויגר בגרר ואיתותב בגרדיק ע"ב ובנו"ג בתרג' ירו' בשתי הפעמים בגרר. אבל בב"ר פנ"ב הוא לנכון ויגר בגרר בגרדיקי ובילק' וירא סרמ"ז פ"ז בשם ב"ר היא הגי' היותר נכונה ויגר בגרר בגרדיקו. ובלי ספק כצ"ל גם בב"ר ובערוך. ועוד שם בב"ר פס"ד מפני מה גזרו על הנוה שבגרריקי מפני שהוא נוה רע. וכירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג הגי' מפני מה לא גזרו על אותו הרוח שבגרריקו (וכדפ' זיטאמי' בט"ס שבגדריקו).. מפני שניוה רע. ועל מחוז הנ"ל בראש הערך עיי' רילאנד פאלישטינא ח"ב צד תת"ד, תתע"ז ומהרי"ש תבואות הארץ צד ס' ונייבויער צד ס"ה וכולם לא העירו על גי' הילק' הנ"ל. ורילאנד הזכיר נוסח תרג' ירו' ב' ערד וכ"ה במ"כ ב"ר פנ"ב וכ"ה לפנינו אבל צ"ל ערר ועיי' הוא כהברת ע' בנקודה שהוא כגימ"ל]—

☞ גּוּרְדִיתָא בגורדיתא דקני (שבת נ':) עיי"ע בי גזרתא [1]) כן גרס בע"ה).

גַרָה (פי' گرى בל"פ צואר Hals) בפ"ב ביומ' (מ"ג, דכ"ה.) ובפ"ג בתמיד (מ"א. ד"ל.) החזה והגרה פי' ממקום שחותך הראש עד הצלעות נקרא גרה והוא כנגד החזה והוא אבר אחד שמולך אדם אחד. [אחי"ה נ"ל להסביר פירושו של רבינו מהא דתנן (בתמיד פ"ד מ"ג דף ל"א.) בא לו לגרה והניח בה שתי צלעות מכאן ושתי צלעות מכאן חתכה ונתנה למי שזכה בה והקנה הלב והריאה תלויין בה. וכתב המפרש וכן בתוי"ט שם: ב' צלעות הניח בו כבר כשחתך הדופן הימני ועכשיו הניח בו (עדיין) ב' צלעות מצד אחר וזה אותן הצלעות שהן מדופן אצל חזה וכו' וזה מ"ש רבינו שחותך הראש עד הצלעות וכו' ומ"ש והוא אבר א' שמולך אדם א' כונתו כי בפיים השני הכהן הרביעי זכה בהגרה להקריבו לגבי מזבח ועיי' פירש"י ליומ' כ"ה. וכ"ה בפי"מ להרמב"ם ובפי' רע"ב ליומ' פ"ב מ"ג ובפי' הריטב"א ליומ'. וכדאי' בסוף אותה המשנה דתמיד הנ"ל הרביעי בחזה ובגרה. וכל המפרשים פי' גרה הוא הצואר רק רע"ב הוסיף עוד לפרש ביומ': מקום שהוא מעלה גרה הוא הצואר עכ"ל וכבר אמרתי שצואר בל"פ נקרא גרי ולא מל"מ הוא כי זה נאצל מפעל גרר עיי"ע גרר ב' והוא מוסכם עם מלה ערבי' הנזכרה בע' הנ"ל אבל גרי של ל"פ הוא קצור מן گردن ופי' צואר. ולפי זה הח' לעווי בעמת"ל ע' גרה לא דק היטב וגם החכם ובלשן גדול פליישער שתק מלהשיג עליו ושתיקה כהודאה דמיא]—

גְרִיו (בל"ע جريب פי' Mass מדה לתבואה ועוד שטח השדה שנזרע בתבואה יכיל סך מדה זו וכ"ה בל"פ گريب گرى) בפ"ק דעירוב' בגמ' עגולה (י"ד:) אלפים בת יכיל (מ"א, ז' כ"ו) בת כמה הוי ג' סאין דכתיב (יחזק' מ"ה, י"ד) מעשר הבת מן הכר דהוה להו ו' אלפי גריוי. ובפ' כל שעה בגמ' האוכל תרומת חמץ (פסחי' ל"ב.) גריוא אכל גריוא משלם. ובהלכ' קמ' דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ו.) ובפ"ק דב"מ בגמ' מצא שטרי חוב (ט"ו:) אי הוה לי זוזי הוה מסלקינא לך מכולא ארעא השתא דלית לי זוזי הב ליה גריוא דארעא [2]). ובר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג.) (ארבעה)[3]) [ארבעין] גריוי ביזרא [4]) דחרדלא. פי' גריוא מדה.*[אחי"ה וכן מפרש רגמ"ה בב"ב כ"י וז"ל מ' מדות של חרדל ע"כ.— וכנ"ה בפסחי' ל"ב. אי אמרת בשלמא לפי מדה משלם אמטו להכי תבא עליו ברכה דאכיל גריוא [בכ"י ב' דאכיל מיניה, וכ"ה בעירו' כ"ט:] גריוא

[1]) בדפא"מ ורמ"ל בט"ס בי גורתא. [2])בנו"ג גרבא וצ"ל גריוא וכ"ה בחי' הריטב"א לב"מ ט"ו: וכ"ה בב"מ ק"י: בנוסחאותינו וכ"ה בב"מ ק"ח סע"א זבין ליה גריוא דארעא. ובע' ספלי גרס רבינו בגיטי' ס"ט: תלת גריוי סופלי ובנו"ג תלתא גריבי סופלי וכו': [3]) וצ"ל כמו שהגהתי בפנים וכ"ה לפנינו ובע' בזק. [4]) ובכ"י ה"ב כורא אבל בע' בזק אי' כבע' הנוכחי

דגרוגרות דשויא זוזא וקא יהיב גריוא דתמרים וכו׳ (ובעירו׳ בנו״ג במ״ס גרויא וצ״ל גריוא וכ״ה בדפ״ש ובכ״י א״פ עיי׳ ד״ס עירו׳ צד כ״ז.) סנה׳ צ״ו. חד גריוא קשייתא. נדרי׳ נ׳ סע״ב ונ״א רע״א ויהיבנא לך ארבעין גריוי חיטי א״ל ליחזי מר דכל גריוא דבעינא שקילנא וכו׳ וא״ל ליכיל לי מר ארבעין גריוי חיטי דרשינא בך וכו׳. ע״ז מ״ג. והוא דנקיט גריוה וקא כייל עיי״ע מניק ומ״ש. בכל הדוגמאות האלה פי׳ המלה או מדת סאה או בית סאה כלומ׳ שדה שנזרעה בו מדת סאה. ואולי גם בסוט׳ י׳. צ״ל קמי רפוקא גריויא במקום גרידיא עיי״ע גרד-ב׳ ומ״ש והוא כגי׳ הערוך בע׳ רפק] —

גרזם = גַּרוּזְמֵי (פי׳ בל״י החדשה γαρίσμη Jmbiss טעימה, והושאל לכל מה שהביאו לקינוח סעודה) בויק״ר בריש צו פרש׳ זבח תודה יכבדנני (פ״ט) א״ר סימן הדא גרזמיתא באה באחרונה [1]) למה שיש בה מינין הרבה. ובאמור אל הכהנים פ׳ צדקתך כהררי אל (ויק״ר פכ״ז) נפקין לאפ׳ה בגרוזמין דדהב ובלחם דדהב [2]). ירו׳ בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ היה לפניו מינין הרבה (ירו׳ ברכו׳ פ״ו ד״י ע״ג) הדה גרנזמיתא [3]). ר׳ ירמיה בשם ר׳ אמי אומר מברך על תורמוסא. פי׳ בלעז קוציאי ויש בה תורמוסין ומינין הרבה. ובריש מגילת איכה (פתיחתא סי׳ י׳) הלואי יעשו אותי בני כגרוזמי הזו שהיא באה באחרונה. *[אחי״ה בנו״ג הלואי השוו אותי בני כגרזימי הזו שהיא באה באחרונה. והנה לפי ההשקפה הראשונה מלה זרה זו נשארה בלי פירוש. אבל לפי נוסחאותינו פי׳ בלעז קוציאי לא קשה מאומה כי ע״י לעז זה נתפרש הכל יפה והוא לדעתי לאי״ט chicca = Naschwerk והוא מיני מתיקה שבאים אחר גמר סעודה לקינוח. וכגי׳ זו אי׳ בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד וה״ב ובעה״ק. ובדפ״ר אי׳ לנכון קוציאי ונשתבש מדפ׳ בסיליא והלאה „ובלעז לופיני״ וכתב רמ״ל lupini, Wolfsbohne ואמת נכון הדבר כי לופיני כן ענינו ובלאי״ט lupino אבל הלעז הזה אינו מפרש מלת גרוזמי או גרזומי כי אם סופר אחד התחכם להגיה כן ודעתי נאמנה כי הוא מבורך הסופר שתקן הלעז הזה להחליף קוציאי על לופיני וטעותו נראה לעינים יען שסבר כי רבינו רוצה לפרש מלת תורמוסא על ידי הלעז הזה על כן קופץ בראש לשלוח יד בגי׳ פי׳ בלעז קוציאי וכתב: ולעז לופיני ובאמת תרמוס בל״י וערבי θέρμος = ترمس פי׳ lupini עיי׳ המעריך ע׳ תורמוס שהשיג על מ״כ שכתב שהוא מין עשב וכתב על זה מהר״ם ואינו אלא מן קטנית ידוע לופינו בלעז ע״כ ורבינו בע׳ תרמוס לא כתב שום לע״ז וזה ג״כ ראיה שתיבות; ובלע״ז לופיני מקולמסו של אחר נפלטה שאל״כ הביא רבינו הלע״ז גם בערך תרמוס ובאמת בכ״י ב״ר כבר מצא מקומו הגי׳ ולעז לופיני כי הכ״י הזה על מטבע של סופר מבורך נעשה עיי׳ פ״ה של מבוא לזה החבור. והגי׳ המוטעת כבר היתה מונחת לפני בעל מ״כ שכתב בויק״ר פ״ט גרזמיתא פי׳ הערוך מאכל שבא באחרונה שקורין לופינא ע״כ. והנה אחרי תיקוני זה שהעמדנו הגי׳ על בוריה כי בלאי״ט פי׳ הלעז הנ״ל מין ממיני מתיקה לקינוח הסעודה יש להביא ראיה לאמיתת פי׳ רבינו ממה שכתב כו״פ פט״ו (הובא בבט״ר לרימ״ז ח״א, פ״ה) הראב״ד ז״ל כתב: שפרפרת האמורה במשנה הוא גרוזמי והוא פת הבאה בכיסנין וכו׳ עכ״ל ופי׳ כסנין עיי״ע כסן א׳. וגדולה מזו מצאתי לראיה שגרזומי הוא כמו פרפרת לקינוח סעודה שכן כתוב בילק׳ משלי כ״ב רמז תתק״ם בשם תנחומ׳ וז״ל דבר אחר אל תגזל דל שזה התורמוס שהוא נכנס עם הפרפרת לא יאמר אדם יש לפני אגוזים ותמרים עליהם אני אומר, ומניח את התורמוס לכך נאמ׳ על תגזול דל ע״כ הרי במקום שאמר הירו׳ (ברכו׳ שם) „הדא גריזמתא .. מברך על תורמוסא א״ר לוי על שם על תגזל דל כי דל הוא״ כתוב בילק׳ התורמוס שהוא נכנס עם הפרפרת וא״כ מקבילות התיבות גריזמתא ופרפרת אשה אל אחותה. ורבינו פי׳ המלה הזרה בכלל ע״י לעז הנ״ל שענינו אכילה-מתוקה. ואולי לפי זה נוכל לפתוב גרזם ע״י מלת פרסי׳ قرص, قرصك פי׳ חתיכות דקות ועגולות של לחם ועוד ענינו אכילה מתוקה. ונרויח בזה הפי׳ כי לפי זה ניחא כי מספח רבינו בע׳ זה גם ציון מויק״ר פכ״ז שענינו לחם. ועוד עלה בדעתי לומר כי גריזמי הוא ל״ר האמצעי׳ grutum והקבוץ grutaria פי׳ מיני מתיקות ופרפראות עיי׳ ע״מ של מייורזיאום צד 112, וכן פתרונה בל״י האמצעי׳ γροῦτα עיי׳ המלה הזו בע״מ הנ״ל

[1]) בנו״ג אינו באה אלא באחרונה [2]) בנו״ג נפקין קדמוניה בחזורין דדהב וברמונין דדהב ובלחם דדהבא. ונראה שלגי׳ זו חזורין (כלומ׳ תפוחים) ורמונין היינו כמו גרוזמין לגי׳ רבינו ואם נבאר המלה ע״י טעימה בקינוח סעודה ניחא כי תפוחים ורמונים אוכלים עד היום לגמר סעודה, אבל בכל זאת דעתי נוטה כי מתחלה היה כתוב רק נפקין לאפיה בגרוזמין ומן דהוא כתב בגליון פי׳ בלחם והוא אמת כי כן ענינו בל״ע עיי״ע גרדם ב׳, ומגליון בא אח״כ לפנים בגרוזמין דדהב ובלחם דדהב. והציון הזה שייך לפי זה לע׳ גרדם ב׳ וכ״ה שם בס״א לפי גי׳ המו״ע. [3]) בנו״ג גריזמתה, וכן שם בסוף העמוד אהן דאכל גריזמי וסלת אע״ג דו מבורך על גריזמתא בסופא לא פטר סולתא כ״ה לגי׳ המהרש״ם.

מייורזיאוס, וזה נ"ל עיקר]. —(א"ב פי' בל"י מין מרק מעורב בציר ומאכל זה היה עולה על שלחן מלכים בקינוח סעודה בזמן קדמון אבל עכשיו נשכח תקונו: גרון [γάρον] בל"י ציר, זומוס [ζωμός] מרק).

☞ גרזקי (פי' בל"פ מקום מפלט אשר תנוס שמה החיה וכבר פי' בע' גדיגוד ע"ש) עד שיכנסנו לגורזקי שלו, בע"ה גרם גרודקי[1]) בע' גדיגוד וגרם גרדלק עיי"ע גרדלקי.

גְּרָט (פי' בל"י γρύτη ובל"ר scruta קביצת סחורה מכלים שונים ושברי כלי מתכת Gerümpel, Trödelwaare) בר"ג דפ' כל הכלי' הנטלי' בשבת (קכ"ג.) מחט דניטל ח ר י ר ה[2]) או עוקצה זורקה לבין הגרוטאות ובכלי מתכת בפי"א בכלי' (מ"ג) משברז כלים מן הגרוטי[3]). ובפ' הזהב בגמ' כמה תהא הסלע חסירה (ב"מ נ"ב רע"ב) לא יזרקנו לבין גרוטותיו [כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בנוסח' אבל בשדפ"ע הגי' הגרוטאות]. ובע"ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' מכרה או משכנה (נ"ג. והובא עוד בע"ז ע"א: ובבכורו' י"ג:) הלוקח גרוטאות מן הגוים. ובפ' הקומץ רבה בגמ' שבעה[4]) קני מנורה (מנחו' כ"ח.) ת"ר מנורה היתה באה מן העשת [ו]מין הזהב, עשאה מן הגרוטאות פסולה[5]). פי' מסמרות שבורין ושברי ברזל אשר יתאספו ויתקבצו ולש' יון הוא. וי"א כל מיני מתכות השבורין[6]) בין כסף בין זהב. *[אחי"ה קצת מזה ג"כ בסד"ט לרה"ג צד ז' וצ"ל: מן הגרוטים פי' א"ד מן הגרוטות חתיכות של ברזל אשר יתאספו ויתקבצו כגון מחט שבורה מסמרות שבורים כדאמ' לענין מנורה עכ"ל. ונ"ל שחסרון בפנים הוא בפי' רה"ג זה שהרי בהך דמנורה ר"ל במנחו' הנ"ל נראה שגרוטות שברי זהב הם וכפי' רש"י שם ובב"מ שם ולע"ז נ"ג. על כן דעתי נוטה שיש להשלים אחר מסמרות שבורים כפי' הערוך וי"א כל מיני מתכות בין כסף בין זהב ועל זה הביא רה"ג היטב ראיה מענין מנורה, וכדעת י"א אי' ג"כ בתש' גאונים קדמוני' דפ' בערלין צד מ' וז"ל: גרוטאות כסף וזהב שאין עליהן טובע כדקאמר סלע שחסרה זורקה לבין גרוטאות ע"כ. וצ"ל לא יזרקנו וכו'. ורע"ב לכלי' י"א מ"ג פי' גרוטאות כלים שנשתברו מפני תשמישן ונעשה בהן חתיכות קטנות אחרי בלותן נקראין גרוטות ע"כ, וקצת לא בדקדוק כי לא כלים עצמן נקראין כן אבל אסיפת וקביצת כלים אלו. וכן יש להעיר על פי' ר"ב וז"ל: א"ב בל"י שברי כלי מתכת]

* גְּרִי, גְּרָא עיי"ע גר ו'.

* גְּרִיבָא, גְּרִיוָא עיי"ע גרב ג' וע' גריו.

* גְּרַל (מן השם גורל נבנה בהפעיל הגריל Loose werfen פי' ידו גורלות והוא מל"ע جرل הפיל צרורות אבן) יומ' ל"ט סע"ב מצוה להגריל ואם לא הגריל כשר, ושם מ'. מצוה להגריל ולהתודות לא הגריל ולא התודה כשר. ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ג לא הגריל ולא נתוודה כשר, ושם: לאיזה דבר נאמר [לה'] גורלות . . פתר לה ברוצה להגריל. ושם משהגריל חייב על של שם. ירו' יומא פ"ו דמ"ג ע"ג הגריל שלשה וכו' ושם ויגריל עליהם תחלה, ושם ויש אדם מגריל למיתה משעה ראשונה. ירו' תעני' פ"ד דס"ח. ויש מהן היו מגרילין על כל שבוע ושבוע. והשם המופשט הגרלה יומ' ל"ט: הגרלת לאו עבודה היא, ושם מ'. הגרלה מעכבא ע"ש טעמים רבות, שם ס"ג: מביא חברו שלא בהגרלה וכ"ה תמור' ו' סע"ב וכריתו' כ"ח רע"א. ובירו' יומ' שם: הגרלה מעכבת . . אין הגרלה מעכבת, ושם דמ"ג ע"ג כן צריך להגריל עליו פעם שניה או כבר יצא בהגרילו של ראשון כ"ה לנכון בדפ' זיטאמ' ובדפוס קראטאשין בהגרולו. וכמו שנאצל הפעל הגריל מן השם גורל פי' בל"ע جرول צרורות אבנים כן נאמר על נפילת גורל בלשון חכמים מפים מפעל פיים ונגזר מל"י πεσσός צרורות אבן ועיי' עוד ע' פס ב' ומ"ש.

1 גְּרַם (פי' בל"ס עצם Knochen והושאל להוראת עצם וגוף הדבר וכן בל"ע جرم פי' גוף) בפ' גיד הנשה בס"ג (חולי' ק"ג סע"ב) אמר רב כ ה נ א[7]) בגרמיתא

---

[1]) אבל כבר מלתי אמורה בע' גדיגוד כי גי' הכ"י גדורקי. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ול"ד וכה"ג בע' חרר ב' מכלי' פי"ג מ"ה וכ"ה שם במשני' ור"ש הביא שם גם אית דגרסי חדודה ובאמתי כה"ג בכ"י ו"ו ב' בכאן ובכ"י מ' לשבת נ"ג. וכן בדפ"ר בכאן הגי' חדירא ובשדפ"ע הגי' חודה וכ"ה בכ"י מ' לשבת קכ"ג. אבל בפי' סד"ט לרה"ג הגי' בכלי' פי"ג מ"ה: חרידה וצ"ל חרירה. ובתוספתי' כלי' ב"מ פ"ג הגי' כדפ"ע מחט . . . שניטל עוקצה טמאה מפני חודה ניטלה חודה טמאה מפני עוקצה אבל בע' עקץ א' גם בשדפ"ע חררה וכ"ה בנוסחאות בשבת שם ושם, ובכ"י א"פ הובא בד"ס לשבת נ"א. צד נ"ב ובפסיקתי' רבתי פט"ו ג"כ הגי' חרירה עיי"ע גסטר ג' ובפסיקתא דר"כ צד קס"ג: כחררה של מחט ובמד' שהש"ר פ' פתחי בט"ס כחורה וכבר הגית הרב החכם ר' שלמה באבער פסיקתי' שם הערי' קל"ד שצ"ל כחרורם וצ"ל כחרירה. וכה"ג במפתח לרבינו ניסים בפ' במה בהמה (צד ל"ה: לדפי הספר) ופירשו אביא אי"ה בע' חרר ב' ור"ן בחידו' לשבת קכ"ג. גרס חררה. [3]) נ"ל שנשמט הקו מעל י' וצ"ל הגרוטים וכ"ה בנוסחאות, וכן גי' רה"ג בסד"ט צד ז' אצל הגי' הגרוטות וכ"ה בפי' רע"ב. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובפד"ע נשמט בטעות. [5]) בתוספ' דחולי' פ"א הגי' משונה קצת. [6]) כ"ה בכ"י פאריז. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב', וכן בנוסחי', אבל בכ"י ה"ב א"ר פפא, ובדפ"ע אמר רב הונא

זעירתא [1]) פי׳ אבר קטן שיש בני אדם שבולעין אותו [2]). בפ״ק דברכו׳ בגמ׳ וחכמים אומרי׳ (ה׳:) ובפ׳ יש נוחלין ומנחילין בגמ׳ סדר נחלות (ב״ב קט״ז.) והאמר ר׳ יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר [3]) פי׳ י׳ בנים היו לו ומתו ומצער ומרוב החביבות היה נושאו ואדם קדוש כר׳ יוחנן היאך היה נושא עצם המת ומיטמי בכל שעה אלא אותו עצם שן היה ושן המת אינו מטמא דתנן בפ״ג באהילות (מ״ג) ובפ׳ כה״ג ונזיר בגמ׳ מלא תרווד רקב (נזיר נ״א.) כל שבמת טמא חוץ מן השינים והשער והצפורן ובשעת חיבורו הכל טמא, וזה תלוש היה ומפורש בר״ג דם הנדה (נ״א). כל דבר שהוא עם אדם כשנולד ואין גזעו מחליף מטמא לאפוקי שן אע״פ שאין גזעו מחליף אין נולד עמו [4]) השיער והצפורן אע״פ שנולדו עמו גזען מחליף לפיכך אינן מטמאין אבל רמ״ח איברים טמאין במת אפי׳ כשנפרשו לפי שנולדו עמו ואם תחתוך אחד מהן אין גזעו מחליף. פ״א כשהיה הולך לבית האבל מוליכו עמו כדי לנחמם כלומ׳ ראו מה אירע בי דין גרמא דעשיראה ביר וצערי גדול משלכם. *[אחי״ה וכפי׳ הראשון פי׳ ג״כ הרשב״ם כב״ב שם ושט״מ לברכו׳ וידוע ששט״מ זו הנדפסת בספר ברכה משולשת לא שייכי׳ לרב צלאל אשכנזי ובאמת בשט״מ לב״ב לי׳ זה הפי׳. אבל רש״י לברכו׳ פי׳ בע״א ע״ש. ושני הפירושים הובאו בשם הערוך ביוחסין הנ״ל. ורבינו לוקח פירושו מר׳ שרירא גאון ורה״ג כי הם פירשו כן כנרא׳ מספר מפתח לר׳ נסים גאון צד י״ג ע״ש. — והקבוץ ביצ׳ י״א. תברא גרמי עיי״ע תבר א׳. ב״ב נ״ח. חביתא דגרמי ובע׳ אודרא הגי׳ דגרמא. ב״ר פצ״ח מה חמור זה גרמיו ברורין וכו׳ וכן בדניאל ו׳ כ״ה וכל גרמיהון הדקו. ובב״ב כ״ב. אדמגרמיתו גרמי עיי״ע גרם]—. (א״ב ל״מ זה חמור גרם (בראשי מ״ט, י״ד) ותרג׳ עצם מעצמי (ב׳, כ״ג) גרמא מגרמי׳.

2 גְּרַם (מענין הראשון פי׳ כמו עצם וגוף das Wesen, Selbst) בפ׳ שלשה שאכלו בגמ׳ נשים (ברכי מ״ח.) איבריך שתייה אייתו ליה כסא אחרינא ובריך [5]) ר׳ שמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעבד [6]) פי׳ הוא סבר כיון דשתא כסא חוה ליה כמ׳ שאכלו דגן וא׳ ירק ויין הרי הוא כירק ו.מ א י דעבד לדעתיה לחודיה עבד ולית הלכתא הכי. * [אחי״ה ורש״י פי׳ לגרמיה הוא דעבד: אין אדם מודה לו ע״כ ובידו׳ שם מפורש כן וז״ל א״ר יוחנן חולקין על ר׳ שמעון בן שטח [7]) — ובפרק כירה בגמ׳ בי״ה אומרים אין מחזירין (שבת ל״ח:) אמר ר׳ אמי ר׳ תדאי לגרמיה הוא דעביד [8]) דאמר אבל הניחן ע״ג קרקע אסור, הכי אמר רב יוחנן אפי׳ הניחן ע״ג קרקע [מותר]. ובפ״ק׳ דתענית בסוף הפרק (י״ד רע״ב) גזר י״ג תעניות ולא אעני סבר למגזר טפי א״ל ר׳ אמי הרי אמרינן אין מטריחין על [9]) הציבור יותר מדאי אמר [ליה], ר׳ אמי דעבד לגרמיה הוא דעבד [10]). ובפ׳ ואלו מגלחין בגמ׳ אין קורעין (מ״ק כ״ה:) כי נח נפשיה דר׳ יוחנן יתיב עליה [11]) ר׳ אמי ל״ז [12]) אמר ר׳ אבא בריה דר׳ חייא בר׳ אבא ר׳ אמי מאי דעבד לגרמיה הוא דעבד. פי׳ יש מפרשי׳ אלו שני מעשים דר׳ אמי כפי׳ הראשון לדעתיה עבד וחולקין עליו חבריו, וי״מ לגרמיה עבד שלא היה יכול להתענות [13]). (א״ב פי׳ לעצמו). * [אחי״ה וכפי׳ זה נמצא כמה פעמים בירו׳ ד״מ ירו׳ תרומו׳ פ״ז דמ״ד ע״ד תמן בשם גרמיה והכא בשם בר קפרא פי׳ שם בשם עצמו וכאן בשם ב״ק. ירו׳ ערלה פ״א דס״א. הכא גרמיה אמר, ירו׳ עירובי׳ פ״ג דכ״א. וירו׳ קידושי׳ פ״ב דס״ג. בשם גרמיה. ירו׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו ע״ג קטר גרמיה בחבלא. ירו׳ תעני׳ פ״ב דס״ה סע״א נתקושש גרמן עד דלא נקושש חורנין, ובבבלי סנהד׳ י״ח: י״ט. ב״מ ק״ז סע״ב ב״ב ס׳ רע״ב כתוב תחת זה: קשט עצמך ואח״כ

[1]) בנו״ג בגרומיתא. [2]) ורש״י פי׳ עצם קטן שעל כף הירך . . ואין אדם לועסו אלא בולעו. [3]) כ״ה בדפ״ר בשתי הפעמים ובשדפ״ע בירו׳, וגי׳ ביר הביאו בשם הערוך ג״כ ספר יוחסין השלם צד ק״נ סע״ד וע״ש. [4]) כ״ה לנכון בכ״י ל״ד וב״ר אבל בדפ״ע בטעות אע״פ שגזעו מחליף לא נולד עמו. [5]) רבינו היה מקצר וז״ל הגמר׳ שם יהבו ליה כסא לברוכי א״ל היכי אבריך ברוך שאכל ינאי וחבריו משלו שתייה לההוא כסא יהבו ליה כסא אחרינא ובריך. ורמ״ל יען שהלך אחר ציון של טעות הנסמן בדפוסי ערוך ברכו׳ נ׳ ומאשר לא מצא שם את מבוקשו השמיט כלל את מאמר הערוך ופתח ר״ש בר שטח וכו׳. וכן לא יעשה. [6]) בנו״ג בט״ס א״ר יוחנן וכבר מחקו הגרי״ב וקצת תימה שלא הביא ראיה מזה הערוך שגם רבינו לא גרס לגי׳ תיבות הללו וכן לי׳ במקומות שהביא בעל ד״ס לברכו׳ צד קכ״ח וגם הוא לא חש להזכיר את הערוך וגי׳ ר׳ שמעון גם בכ״י מ׳ וכ״ה בירו׳ ברכו׳ פ״ז די״א: ושם יש שינויים גדולים בנוסח והובא בספר מפתח לרבינו ניסים ז״ל צד כ״ב: [7]) וגי׳ ומאי דעביד אי׳ לנכון בכ״י ה״ב ושם לי׳ לנכון תיבות „פי׳ הוא סבר״ השניים דמיותרין הן. [8]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו, וה״ב׳ ובדפ״ע נשמטי׳ מלת תדאי. ובנו״ג המאמר אבל הניחן וכו׳ קודם אמר ר׳ אמי וכו׳ ורבינו לפירושי דמלתא הביאו ומשנה הסדר. [9]) וכ״ה ברי״ף ובראש וכ״ה בכ״י מ׳, ובנו״ג את. [10]) השלמתי מלת ליה עפ״י כ״י מ׳ שכן גרס אבל בדפ״ע חסר בט״ס, ובנו״ג אמר ר׳ אבא בריה דר׳ חייא בר אבא רבי אמי דעבד וכו׳ זה יותר עדיף עיי׳ ד״ס לתעני׳ צד ל״ח וקצת תימה שלא העיר על הערוך. [11]) וכ״ה בע״י ובכ״י מ׳ עלוייה, ובנוסחי׳ לי׳. [12]) ובדפ״ר בט״ס ז״ל וצ״ל ז׳ ולי׳ וכ״ה בדפ״א ובכ״י ו״ו כתוב במספר שבעה ושלשים וכ״ה בנוסחי׳. [13]) וכפי׳ הראשון פירש״י בשבת ובמ״ק, וכפי׳ השני פירש״י בתעני׳ שם.

קשט אחרים. ב"ד רפע"ה כהדה תרנגולתא דמנערה גרמאה ובנ"א דמנערה אגפה מן קיטמא. ומנ"א הזו נשמע שהוראת אגפה כמו גופה והוא כמו גרמאה (ובקצת דפוסי' גרמה) פי' עצמה, ובשהש"ר פ' אתי הגי' דמנערה גפא עיי"ע גף י'. ונאמר עוד על עצם וגוף הדבר אף שאינו מבעלי חיים ד"מ ביצ' י"א: חולין קי"ג. מלח (ליה) גרמא גרמא. פי' כל אחד בפני עצמו. ירו' פסחי' פ"ט דל"ז. ירו' כתו' פ"ג דכ"ח. ופ"ט דל"ב ע"ד כל גרמא אמרה פי' עצם וגוף הדבר אמר רק . . וגם בל"מ נופלת מלת עצם בדרך השאילה על עיקר גוף ועצם הדבר ד"מ עד עצם היום הזה. בעצם תומו עיי' רמב"ן לויקרא כ"ג, כ"ח. וגדולה מזו מצינו גם גרם בל"מ הושאל כמו עצם וזה מה שכתוב במ"ב ט', י"ג אל גֶּרֶם המעלות פי' על עצם המעלות כלומ' אל המעלות עצמן עיי' רד"ק בשרש גרם וכן מחברת הערוך לר"ש פרחון ע' גרם] —

גְּרַם (בל"ע جرم פי' הסב איזה דבר ע"י פעולה רעה Schlechtes, Schaden verursachen; והשֵׁם גרמי: סיבת הפסד) בפ' הגוזל רבה בסוף הלכה הנותן לאומנים לתקן (בבא קמא ק'.) מאן דאין דינא דגרמי [1]) ר"מ וסבירא לן כותיה ומסקנא (שם בסוף העמוד ובב"ב ב' סע"א) מיהא דתנן (עיי' התוספ' שם ד"ה מחיצת) מחיצת הכרם שנפרצה אומר לבעל הכרם גדור גדרך נתייאש ולא גדר הרי זה קידש וחייב באחריותו. פי' חייב לשלם הזרע דקיימא לן (ב"ב כ"ו.) זה סומך לגדר וזרע וזה סומך לגדר ונוטע, [2]) וכיון שנפרץ הגדר נתערבו ונאסרו תבואת הכרם והזרע ומפני שלא גדר גרם לזרע להיאסר לפיכך נתחייב בעל הגדר לשלם דמי הזרע שנאסר נתברר כי אע"פ שלא עשה מעשה בידים אלא ישב ולא גדר וגרם היזק לחברו חייב וכן הלכה. [3]) ופי' דיני דגרמי לישנא דמגרם כמו (ברכו' ח': כ"ז: שבת ס"ג. יומי פ"ה. יבמות ס"ד. ב"ק פ"ג. סנהד' ז'.) גורם לשכינה שתסתלק מישראל. גורם גלות לבניו (ברכו' ח'. יומי ל"ח: סנהד' ק"ד.), ותנן בזה הפרק (ב"ק צ"ח:) הבנאי שקיבל עליו את הכותל לסותרו וכו'. [4]) עד ואם מחמת המכה נפל חייב וקי"ל הלכה כי האי סתמא. * [אחי"ה וכן מקשינן להאי כללא בבכורו' כ"ח: לימא תנן סתמא כר"מ דדאין דינא דגרמי וכן אמרינן בב"ק קי"ז: זיל לגבי ר"ש בן אליקים ור' אלעזר בן פדת דדייני דיני דגרמי. ועוד מצינו גרמה והיפך מן עשייה בידים: ב"ק קי"ט. ה"מ היכא דקעביד בידים אבל גרמה לא. שבת ק"כ: עשיה הוא דאסור גרמה שרי. בב"ב כ"ב סע"ב זאת אומרת גרמה בנזקין אסור וע"ש התוספות ד"ה זאת שהביאו דעת הריצב"א דדינא דגרמי היו מטעם קנס ולכך כל היזק המצוי ורגיל לבא קנסו חכמים ע"ש. וכן העלה לדין ההגה בהלכות נזיקין בחושן משפט סי' שפ"ו סק"ג אבל הש"ך השיג עליו ע"ש באריכות. ובב"ק ס'. דעת רב אשי גרמא בנזיקין פטור. והנה לדעת רש"י ורא"ש והרבה פוסקים שהובאו בש"ך שם אין חילוק בין גרמי לגרמא אבל הרמב"ם פוסק דגרמי אסור ולכן פסק כרב אשי בהך דליבה וליבתו הרוח בב"ק שם עיי' הש"ך בחושן משפט סי' ת"ח סק"ה, ועוד נקט כלל גדול בידך וזה מה שכתב בעל נמוקי יוסף בפ"ט דב"ק וז"ל שלשה לשונות אמרו חכמים בנזקין: היזק שאינו ניכר, וגרמא בנזקין, ודיני דגרמי. היזק שאינו ניכר הוא דבר שאין נזק ניכר בו כלל והרי הוא עומד בעינו כגון חמץ שעבר עליו הפסח וכיוצא בו שיכול לומר לו הרי שלך לפניך. דיני דגרמי הוא דבר שהזיקו ניכר אלא שלא עשה בו מעשה כמוחל שעבודו של חברו דדבורא בעלמא הוא וכן להניח המחיצה פרוצה עם שאומר לו גדור דברי היזקו. גרמא בנזקין הוא דלא ברי היזקו כגון מניח סולם אצל שובך שגורם לו שקופצת שם הנמיה אבל איפשר דלא אתיא נמיה ולפיכך פטור עכ"ל. ועיי' פחד יצחק ע' גרמא השטות שנמצאו בין גדולי הפוסקים בגרמא דנזקין. — והפעל מורגל בדרז"ל ד"מ בפסחי' ה': כ"ט: כתובי' ל"ד. ב"ק ע"א: צ"ח: ק"ה: שבועו' ל"ב. ל"ג. דבר הגורם לממון כממון דמי. ועיי"ע דבר א'. ברכו' ז': וילק' תהלי' רמז תשנ"ג מנלן דשמא גרים וכו'. סנהד' פ"ז. וילק' שופטי' רמז תתק"י מלמד שהמקום גורם. חגיג' י"ג: וילק' ריש יחזק' מי גרם לי שאהיה שמש לעובדי פסילים עונותיהן של ישראל הן גרמו לי. מ"ק כ"ה. ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה ליה. ע"ז י"ט סע"ב מאן קא גרים לה וכו'. ירו' יבמות פ"א ד"ג רע"ג כל דבר שהוא בא מחמת הגורם בטל הגורם בטול האיסר ודבר שאינו בא מחמת הגורם אע"פ שבטל הגורם האיסור במקומו. וביבמו' פ"ג ד"ד רע"ג ושם פ"ד

---

[1]) כ"ה הרגל הלשון בב"ק צ"ח: ובכתובי פ"ו: וכן גי' הרא"ש בב"ק ק'. ובנו"ג ר"מ הוא דדאין דיני גרמי. [2]) רבינו פי' כן אבל בב"ב שם ובדף י"ח. אי' זה סומך לגדר מכאן וזה סומך לגדר מכאן. [3]) וקרוב לזה פי' רגמ"ה בכ"י ב"ב לדף ב'. [4]) כה"ג ג"כ במשני של ירו' ובריה"ף אבל בבבלי ובמשניו' אי' לסתור את הכותל.

ד"ו רע"א ע"ש. ב"ר פל"ט לפי שהדרך מְגָרמת לשלשה דברים ממעטת פריה ורביה וכו'. ובב"ר פס"ח דרש יששכר חמור גרם (בראש' מ"ט, י"ד) יששכר חמור לגרמיה וצ"ל גרמיה עיי' מ"כ בשם אות אמת ובילק' וַיחי רמז קס"א גרס: חמור גרם לישׂשכר, וְכ"ה בב"ר ספצ"ט חמור גרם אותו]— (א"ב תרג' אָנֹכי סבותי (ש"א כ"ב, כ"ב) אנא גרמית) [1]

גְּרַם (פי' בל"ע נוטה מן הדרך עיי' סוף הערך (abbiegen, d. h. das Messer abseits lenken בהלכ' קמא דחולין (ט'.) אמר רב יהודה אמר שמואל כל טבח שאינו יודע הלכות שחיטה: אסור לאכול משחיטתו; ואלו הֵן הַלכות שחיטה שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה ועיקור. מאי קא משמע לן כולהו תנינא. פי' אלו כולן שנויות במשנתינו מה בא שמואל ללמדנו [וכן פירש"י בחולי' שם]. ש ה י י ה דתנן בפ' שני (חולי' ל"ב.) נפלה סכין לאחר שהתחיל השחיטה והגביהה נפלו כליו והגביהן השחיז הסכין ועף ובא חברו ושחט אם שהה כדי שחיטה א ח ר ת פסולה [2]. ד ר ס ה דתנן בפ' שני (שם ל':) התיז את הראש בבת אחת פסולה. ח ל ד ה דתנן בפ"ב (ל"ב.) או שהחליד את הסכין תחת ס י מ ן השני [3]) ופסקו רב ישבב אומר נבלה. ה ג ר מ ה דתנן בפ"א (י"ח.) השוחט מתוך הטבעת ושייר בה מלא החוט על פני כולה כשרה. הא לאו הכי פסולה. ע י ק ו ר דתנן בפ"ב (ל"ב.) שחט את הושט ופסק את הגרגרת או שפסק את הגרגרת ואחר כך שחט את הושט וכו' [4]). ותו בפ' אותו ואת בנו. תנן (פ"א:) השוחט ונתנבלה בידו הנוחר והמעקר פטור מאותו ואת בנו [5]) וכן תנן בפ' כסוי הדם (פ"ח.) דפטור מכסוי הדם [6]). פי' ש ה י י ה לאחר שהתחיל לשחוט בוושט אם נפל סכין מידו ושהה קודם שיחזור לגמור את השחיטה כדי שיגביה בהמה אחרת וירביצנה וישחטנה דקה לדקה וגסה לגסה ועוף לעוף בכל הענינים ששהה ביני ביני כשיעור הזה פסולה פחות מכאן כשרה [7]). אבל אם שחט במקצת מן הקנה של בהמה ושהה כשיעור הזה לא חיישינן לה ואם שחט רובו או חציו ושהה כשיעור הזה פסולה [8]). ובעוף אין שהייה אלא בושט אבל בגרגרת לא דאי שחט מקצת ושהה לאו כלום הוא [9]). ופסוקת הגרגרת ברובא פסולה במה דברים אמורים בבהמה או בעוף שלא ע"י סכין [יפה] אבל אם שחט העוף בסכין יפה אם שחט מקצת ושהה לא חיישינן דאי רובו כשר ואי חציו כשר דמה נפשך אי מחצה על מחצה כרוב הוא שחטיה לרובה דגרגרת וכשרה ואי מחצה אינו כרוב הא לא עבד ולא כלום וכי שהה כדי שחיטה אחרת וגמר שחיטתו כשרה [10]); ד ר ס ה כיצד היה שוחט והכביד ידו על הסכין

1) הרבה בתרג' עיי' הדוגמאות בעמת"ר ללעווי. 2) התיבות הסמונות מפירושו של רבינו הן ותיבת א ח ר ת נוספת גם בציון המאמר בה"ג הלכ' שחיט' וכן בפי' רע"ב והוא עפ"י פי' הגמ' ל"ב. מאי כדי שחיט' אמר רב כדי שחיטת בהמה אחרת. 3) תיבת סי' מפי' רבינו הוא וכ"ה בפי' רע"ב. 4) וכן פירש"י ל"ב. ד"ה ופסק את הגרגרת. 5) בנו"ג משום אותו וכו'. 6) בנו"ג פטור מלכסות. 7) ובכ"י פאריז יש כאן הערה מחכם אחד וז"ל לא מסתברא דמסקינן אפי' בהמה לעוף וקי"ל כוותיה ודווקא כדי, שחיטת בהמה אחרת שיהא מוטלת כבר לשחיטה ואינו צריך להגביהה ולהרביצה דלא מיחסרה אלא שחיטה בלבד והיינו שיעורא זוטא והאי דאמרי במערבא משום דרי יוסי בר חנינא כדי שירביצנו לאו הילכתא היא ע"כ. אבל לפע"ד לא מוכרח כן שהרי' רבינו פסק כבה"ג שנקט הך דאמרי בי מערבא משמיה דריב"ח ועיי' תוספ' ל"ב. ד"ה ושמואל אבל לענין שהיית עוף פסקינן לדעת י"א שהובא בי"ד סי' כ"ג סק"ב ששיעורו כדי שחיטת רוב סי' אחד בלי הגבהה והרבצה ועיי' ר"ן י' שם ד"ה דקה לדקה וכ"כ הסמ"ג ושכן נתפרש בה"ג הלכה למעשה וכן פסק הסמ"ק והמדרכי. 8) וגם כאן יש בכ"י שם הערה בזה"ל לא מסתברא אלא אם שחט חצי קנה ושהה כשיעור מידי דהוה אחצי קנה פגום דתניא (חולי' כ"ט.) הרי שהיה חצי קנה פגום ותוסיף עליו כל שהוא וגמרו כשרה ודוקא רוב הנראה לעינים. 9) שטת רבינו זו הנבאה בשם הערך באו"ז הלכ' שחיט' סי' שע"ח. 10) כל זה עיי' בדף כ"ח: וכ"ט. וגם כאן הערת בכ"י שם וז"ל ולא מסתברא דאסיקנא דכולי עלמא לענין שחיטה בעינן רוב הנראה לעינים וכי איתמר דרב ודרב כהנא [וכו', כצ"ל]. וכיון דכן הוא משכחת ליה לשהייה בגרגרת בעוף בששחט רוב שאינו נראה לעינים ודוקא כשאין בסכין שתי צווארין אבל אם יש בסכין שיעור שני צווארין בין הוליך ולא הביא בין הביא ולא הוליך כשרה. ע"כ וכתב על זה עוד שם וז"ל: ויטהר מן הדא אל תפסיר לאן קול אלמשנה חצי אחד בעוף שחיטתו פסולה אן דלך מכצול באל ושט לא באל קנה ואנה ארא שחט חצי קנה בעוף לא הויא שחיטתו פסולה מידי דהוי החצי קנה פגום כל יכמל קיל יהא רוב הנראה לעינים יתרון כשרה והביא (?) פסולה ע"כ ובלי ספק הערה זו שייכת להחכם אלטרה אשר מדרכו להוסיף ולפרש דברי הערוך בלש' ערבי ועבר. וזו העתקת המאמר הנ"ל: وَيظهر من هذا التفسير لان قال אלמשנה וכו' ان ذلك مخصول באל ושט لا באל קנה وانه اذا וכו' החצי [צ"ל כמו בחולי' כ"ט. ח צ י] קנה פגום بل يكمل قيل יהא וכו' פירושו בלש' עבר כן הוא: וגלוי נראה מן הפירוש הזה, כי מה שאמרה המשנה חצי אחד בעוף שחיטתו

וחתך את הוורידין [1]) בבת אחת ולא הוליך ולא הביא פסולה ואם הוליך והביא כשרה, דרסה לשון כמו דרוסת הארי [2]). חלדה כגון שהכניס הסכין בין העור לסימנין או בין סימן לסימן אי נמי הוי מזיא או עמרא עילוי אפקותא או רקעתא דמידבק בקירא או בקנדרוג או בסנדרוס ועייל סכינא תותייהו ושחט פסולה [3]), פי' מזיא שיער [4]), עמרא צמר; אפקותא צואר; קנדרוג דבק; סנדרוס עיטרן היו ריקועים דקים הרבה ביותר שנעשין מן הברזל ומושחין אותן בששר ומתראה כמו זהב מנאין בו הבנינים והוא לשון ישמעאל [5]); רקעתא סמרטוט [6]). מאי לשון חלדה כחולדה הדרה בעיקרי בתים דמיכסיא (חולי' כ':). הגרמה משיפוי כובע ולמעלה פסולה, למטה כשרה (חולי' י"ט. ע"ש). עיקור היה שוחט ופירכסה הבהמה או שהיכת ראשה לארץ ונתעקרו הסימנין פסולה. * [אחי"ה ועיי' פי' בה"ג שם צד קכ"ו סע"ב ורע"ג. ודע שרש"י פי' בחולי' ט'. הגרמה בזה"ל השוחט מתוך הטבעת הוה הגרמה . . . ולשון הגרמה שמכריע ידו לצאת חוץ ממקום הכשר שחיטה וכו' והרמב"ם הובא בי"ד כ"ד סקי"ב פי' הגרמה כיצד זה השוחט בקנה ולמעלה במקום שאינו ראוי לשחיטה או שהתחיל לשחוט במקום שחיטה ושחט מעט והטה הסכין חוץ למקום שחיטה וכו' ומעתה נ"ל לגזור המלה מל"ע خرم פי' נטה מני דרך abweichen, abbiegen כלומ' הטה לסכין לצאת מן הטבעת וכן פירש"י בחולי' י"ח. ד"ה השוחט מן הטבעת (אבל בפי' למ"א ט', י"ג פי' בע"א ע"ש). ויפה פי' הרשב"ם לב"ב פ"ח: ד"ה היה שוקל: וכן הגרמה דשחיטה נמי לשון הכרעה והטיה הוא שמכריע ומטה את הסכין חוץ למקום שחיטה. וההפעיל מוגרמת. והגרים עיי' כל הסוגי' בחולי' י"ח: זהלאה. ולפי פירושינו כי גרם בל"ע הרשומ' ענינו נוטה מן הדרך נוכל להסביר התרגום משלי ה', י"ט שתרגם באהבתה תשגה תמיד: וברחמותה תגרם תדירא והוא עפ"י מה שדרשו רז"ל בעירו' נ"ד: והובא בילק' משלי סרמ"ז תתקל"ז ועוד בירו' ברכו' פ"ה הל"א ד"ט. ע"ש שדרשו תשגה מלשון שוגג. ופתי עיי' רש"י שם ולמשלי שם וזה כונת התרג' ע"י אהבת תורה נטה מני דרך ותהיה שוגג בשאר עסקיך וכן הורה שגא בל"ם נוטה מני דרך ותרגם תשגה כמו תשגא. אבל המתורגמן גרס: תגרס והוא מלש' גירסא]—

גְּרַם = גְּרוּמָה (פי' בל"פ كرم גדול, הרבה ויתר על מדתו gross, reichlich, das Mass überschreitend) בזבחי' סוף הלכ' דפ' קדשי קדשים (ס"ב:) א"ר ירמיה באמה גרומה ובב"ר פי"ב אלה תולדות השמים: והולד יוצא אמה גרומה ממעי אמו [7]). בסוף פ' ששי בשקלים (הלכ' ז' דף י"א.) וארכן אמה גרומה בגזרי עצים מיירי [8]). ובפ' המוכר את הספינה בגמ' הסיטון (ב"ב פ"ח:) היה שוקל לו עין בעין נותן לו גירומין פי' תוספת. * [אחי"ה וכ"ה במשנ' בב"ב שם, וגי' גירומין ג"כ בשט"מ לב"נ אבל בלשנ' שבמשניו' גרומיו וכ"ה בפי' הרשב"ם ובמשני' ירו' גירומים. ופירושו של רבינו נעתק מפי' רגמ"ה ב"ב כ"י שפי': נותן לו גירומין תוספות משקל ע"כ וא"כ יפה גי' רבינו אמה גרומה בריש (ועיי' תוספ' זבחי' ס"ב: ד"ה באמה) ופירושו אמה מרווחת בלי צמצום, ובני' הספרים בדל"ת שיעורו בהיפך אמה חסירה ומצומצמת.

פסולה היינו אם זה נתתך בושט ולא בקנה יען כי שחט חצי קנה בעוף לא הויא שחיטתו פסולה מירי דהוי חצי קנה פגום ולא גמרי [עליו] נאמר יהא רוב הנראה לעינים יתרון כשרה והביא [אולי צ"ל והמיעוט] פסולה. [1]) כ"ה בכ"י ו"ו ודפ"ר, אבל בשדפ"ע הגי' הסימנין. [2]) עיי"ע דרס. [3]) כל זה נעתק כמעט אות באות מבה"ג הלכו' שחיט' צד קכ"ו סע"א וז"ל שם חלדה היכי דמי כגון דקשחיט טבחא ועייל רישא דסכינא בין משכא דחיותא לסימני או בין סימנא לסימנא. אי נמי איכא מיזיא או עמרא עילוי אפקותא דחיותא ועייל סכינא מתחותייהו ושחט אי נמי רוקעתא דמידבק בקירא או בקנדרוג או בסנדרוס [וצ"ל בסנדרוס]. והובא זה דבה"ג באו"ז הלכ' שחיט' רסי' שע"ח ושם בט"ס בגידא וצ"ל בקירה, ועוד הובא בתורת הבית הארוך לרשב"א ז"ל בית שני שער ראשון צד כ"ד: וכן פסקינן בי"ד סי' כ"ד סק"ח. ועיי' עוד מה שהביא הרב החכם משה שטיינשניידער מדיני הלכות שחיטה בלי ערבי במ"ע רא"ג ח"ב צד ע"ז. ועיי' עוד בפ"ב דמבוא צד ט"ו אות י'. [4]) עיי"ע מז א'. [5]) כ"ה רק בכ"י ו"ו, ל"ד וב"ר אבל מלת עטרן חסרה בכ"י, ובדפ"ע חסרה שורה שלמה. [6]) ודע כי קנדרוג ל"פ הוא = كندرك מין דבק Gummi סנדרוס בל"ע ופי' سندروس ובל"י ורו' σανδαράκη sandarax, ובלא"ש rother, mit Schwefel verbundener Arsenik, Auripigment רקעתא הוא ל"ע رقعة פי' מטלית וסמרטוט Stück Lappen, Fetzen. [7]) בנוי"ג והולד יוצא ממעי אמו באמה גדומה. וגי' גדומה ג"כ בזבחי' ובירו' יומי פ"ד דמ"א ע"ג עיי"ע גמד ב'. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד, אבל בדפ"ע חסר. בכ"י מ' הגי' גרומה וכ"ה בירו' שקלי' פ"ו ד"ב: אבל בדפוסי' בש"ס בבלי גרומה.

ובתוספ' בכורו' פ"ה אצבעותיו גרומות פי' גדולות יותר מדאי. זה' לעווי בעמת"ל ע' גרם כתב בהיפך פי' אצבעותיו קצרות וזה ממה שגוזר המלה מל"ע جرم פי' חתך וכן טעה החכם פליישער בהוספותיו צד תל"ז בענין גרומיו. ע"ש. ולעווי גרם בשם הערוך גרומון, ואין האמת אתו. ורמ"ל צרף דברי רש"י לדברי הערוך! —]

גַּרְמִד (פי' גַּרְמִידָא, וגומידא בל"ם אמת הזרוע Elle, Ellenbogen) בפ' איזהו נשך בגמ' כיצד לקח הימנו חטין (ב"מ ס"ד.) מאן דיהיב זוזא לגינאה אקרי וקא אזלי י' קרי בני זרתא ואמר ליה יהיבנא לך בני גרמידא. גרמידא [כמו] גמד ארכה (שופטי' ג', ט"ז) תרגומו גרמידא. * [אחי"ה וכנ"ה בפסחי' קי"א: דלא חצב גרמידא, ושם: דלא הוי גרמידא. והקבוץ: שבת ק"י. לירכביה ארבע גרמידי; עירו' נ': תרי אלפי וארבע גרמידי. סוכ' נ"ג: שיתסר אלפי גרמידי, ושם חמיסר אלפי גרמידי, ושם סומכא דארעא אלפי גרמידי. גיטי' ס"ח: שקל קניא ומשח ארבעה גרמידי וכ' לית ליה בהדין עלמא אלא ארבעה גרמידי וכו'. סנהד' ז'. פוריא בר שיתין גרמידי. וכן נק' ה אמה על אמה Kubikelle בעירו' י"ד: מי מקוה ארבעים סאה כמה הוו להו חמש מאה גרמידי. ב"ב כ"ו: כמה הוו להו (בית סאה) תר' אלפים וחמש מאה גרמידי] —

גְּרַמַּטְיוֹן (-γραμ Schriftstück, Contrakt, ματεῖον) מדרש שמות רב' פן החודש הזה לכם (פט"ו) ומאימתי כתב לו הגרמטיו! מאיזה חדש בכמה בחדש פי' בל"י שטר חוב). * [אחי"ה בנו"ג הגרמסיון וט"ס הוא. וכן היה מונח כבר לפני בעל מ"כ ופי' ע"י גרמס עיי"ע] —

גְּרַמְמַיָא (בקצת ציוני' צ"ל גִּמְמַרְיָא Cimmerii עיי"ע אפריקי; ובקצת ציונים כמו גֶּרְמַנְיָא Germanier) בפ"ק דיומ' בגמ' דלשכת פרהדרין (יומ' י'.) גומר זו גרממיה מגוג זו גינתא [1]. ובפ"ק דמגילי' בסוף הלכה אבל זמן עצי כהגים (מגילי' ו' סע"א ורע"ב הובא בילק' תהלי' קי"ם רמז תתפ"ח) זממו אל תפק (תהילי' קי"ם, ט') זו גרממיא של אדום. [2]) תר' ירו' בני יפת גומר ומגוג (בראשי' י' ב'; ד"ה א', א', ה') ושום אפרכיותהון אפריקי וגרממיא. וכן בב"ר פל"ח (פל"ז) ס"א גרמניא [3]) מבית תוגרמה (יחזק' כ"ז, י"ד ועיי' תרג' ליחזק' ל"ח ו') תרג' ממדינת גרממיא [4]). (א"ב נקרא בל"ר גרמניא [5]). חמחוז הנקרא לנו ארץ אשכנז ובירו' דמגילי' פ"ק (דף ע"א:) כתוב גמר גרממיא מגוג גותיא והיא מדינה צפונית אשר ממנה יצאו מחריבי ממשלת רומי). * [אחי"ה וכבר מלתי אמורה בענין הזה בע' אסיא ג', אפריקי, ברבר, וע' גנת ע"ש היטב].

גַּרְמַן (נ"ל שהוא ל"ס גרומי לוח אשר עליו מבדילין צמר גפן מפסולת ועיי' בסוף הערך) בפ' המוכר את הספינה בגמ' מקום שנהגו למוד (ב"ב פ"ח רע"ב) אמר רב פפא בגרמיני. פי' מאזנים ששוקלין בהן ברזל שחוק וזכוכית שחוקה. * [אחי"ה זה הפי' נעתק מפי' רגמ"ה ב"ב כ"י וז"ל אמר רב פפא דגורמני ששוקלין בהן ברזל שחוק וזכוכית שחוק ע"כ ובנו"ג דיגרומי וברשב"ם שם הגי' דגרומי ופי' הן צורפי נחושת וברזל נפחים ששוקלים חתיכות גדולות וכ' ובשלחן ערוך חו"מ סי' רל"א סקי"ג מפרש כמו, כן מוכרי עששיות של ברזל וכיוצא בהם וכו' אבל בשט"מ לב"ב מצאתי כתוב וז"ל פי' גרומי פסולת של צמר גפנים והוא הנקרא בל"ע חב אלקטן [القطن Wolle] ע"כ ועם זה הפי' היפה עולה מ"ש בתחלת הערך בגזרת המלה מל"ס].

גֶּרְמַן (פי' אחד מבני גרמניא והושאל על איש לבן ביותר היפך מכושי שהוא שחור ביותר). כפ' ב' בנגעים (מ"א) בהרת עזה נראית כגרמני כיהה והכיהה ככושי עזה [6]). ובב"ר פפ"ז (פפ"ו) ויוסף הורד מצרימה: בכל מקום גרמני מוכר כושי [וכאן כושי מוכר גרמני] פי' לבן ביותר. * [אחי"ה כ"ה בפי' רה"ג הנ"ל וכ"ה בר"ש וברע"ב. אבל הרמב"ם גזרו מלשון גרם עצם, וקשה להלמו! וכן נקרא עבדו של ר' יהודה נשיאה אולי שהיה לבן ביותר. גם היה Germanicus שם הכנוי אצל מלכי הרומיים. ירו' יומ' פ"ח דמ"ה: גרמני עבדיה דר' יודן נשייא. ובירו' שבת פ"ו ד"ה ע"ג בט"ס גרמניא, ובירו' ע"ז פ"ג דמ"ב. גרמנא. — ובעל כ"כ הביא עוד גרמן מספיקתא דויהי בשלח ורומז על ע' קלק. ואמת כי כן הגי' בדפוסי' אבל בכ"י של ערוך לנכון הגי' גרמך ויפה תיקן כן הרב החכם שלמה באבער בפסיק' דר"כ צד פ"ט:

---

[1]) עיי"ע אפריקי ושם הצגתי הנוסחאות השונות ותיקונים. [2]) ובכ"י מ' הגי' אלו גרמומיא של רומי וכ"ה בעי' ובילק' כ"י עיי' ד"ס מגלה צד ט': [3]) וכ"ה בב"ר לפנינו. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב וכ"ה בתרג'. אבל ברפ"ע בט"ס גרמניא. [5]) Germania [6]) בנו"ג בגרמני, ובמשניות בגרמוני אבל רה"ג בסדר"ט צד כ"ו גרס כגרמני ואחריו נגרר רבינו גם בגי' גם בפירוש.

הערה קס"ט וצד צ"ג. הערה רכ"ז.] (א"ב פי' בל"ר [1]) איש מארץ אשכנז אשר אנשיה מופלגים בלבנות).

* גרמניקייא (מחוז נקרא כן בארץ סורי על יד הר אמאנוס; בל"י Γερμανίκεια ובל"ר Germanicia) בב"ר רפל"ז אשכנז וריפת ותוגרמה אסייא והדייף וגמנייא [צ"ל כגי' הילק' נח רמז ס"א: גרמנייא] ר' ברכיה אמר גרמניקייא. ונראה שר' ברכי' קאי על האחרון תוגרמה וכיון על המחוז הנ"ל שבסיריא. ואם על הראשון: אשכנז סובב אז תהיה Germanica פי' חלק אחד של אשכנז. ועיי"ע אסיא ג'.

גְּרַמַּם (Γραμμάριον, vierundzwanzigst. Theil der Unze) בילמדנו פרש' כי תשא (תנחו' כי תשא סי' יו"ד) ובפסיקתא דכי תשא (פסיקתא דר"כ צד י"ט: וכ"ה בפסיקתי' רבתי ספ"י פ' כי תשא) [2] לפי שחטאו בשש שעות ביום לפיכך יתנו מחצית השקל דעביד שיתא גרמסין [3]. (א"ב פי' בל"י מין משקל אשר הוא חלק מד' ועשרים חלקים באונקיא א"כ משקל מחצית משקל רביע אונקיא). * [אחי"ה ועוד עיי"ע אסתרא, בסוף ולדעתי ר' ו' נשתבשו לאות ס' וכצ"ל בתחלת הערך גרמרוין והיא מלה יוני' הרשומה וכפי' של ר"ב. ועוד עיי"ע אגרמא] —

* גְּרְמוּק (פי' בל"ע جرموق Halbstiefel מין נעלים) ז"ל רבינו בע' נרמק בר"ג דפ' מצות חליצה (יבמו' ק"ב:) ר' יהודה דנפיק בה' זוגי נרמקי פי' מנעלים ועורותיהן רכים רכים והן כמו מוק ע"כ לפי גי' כ"י ודפ"ר ודפ"א; ובדפ' פיז' ווינציא' בט"ם והן כמו סומק! ודע שבנו"ג ביבמו' דנפיק בחמשה זוזי מוקי, ובלי ספק היה מונח לפני רבינו נ"א גרמק וטעה לגרוס נרמק וזה האחרון אין לו פתרון אבל מלת גרמק הוא ממש ל"ע הרשום', עיי' פליישער בהוספות לעמת"ד ח"ב צד תקס"ז ופערלעם עט"ש צד ל'.

גֹּרֶן (בל"מ וכן בל"ע جرن Tenne,) בפ"ק דסוט' בגמ' יוסף זכה (סוט' י"ג.) ויבאו עד גורן האטד (בראשי' נ' י') וכי גרן יש לאטד פי' האטד קוצין ואין להן פירות שיעשו ממנו גרן כגורן זה שמוקף לו אטד פי' הגורן יעשו סביביו אטד וקוצים כדי שישמר. * [אחי"ה וכמו כן פירש"י, וכנ"ה במעשרו' פ"א מ"ה איזהו גורנו למעשרות כה"ג בע' פקס ב' ע"ש ובמשניות ובמש' דבבלי הגי' גרנן ובירו' גורנן וכ"ה בר"ש למעש' וע"ש פירושו. בחולי' ה'. ובשמ"ר פ"ה מפורש בגרן (ס"א כ"ב, י') כי גורן דתנן סנהד' היתה כחצי גורן וכו' עיי"ע איסטרונגילון. בפסיקתא רבתי פ"י הגורן בא; ושם באתה הגורן מכניסין את הקש לאור וכו' פי' בא זמן שנוטלים העמרים ודשין אותם ועושים מהם כרי של חטים. ירו' תרומ' פ"ט דמ"ו ע"ד עד גורן הרביעית אסור והרביעית מותר וכו' ע"ש כמה פעמים. ושם הקבוץ עד שלש גְּרָנוֹת אסורות ובירו' פיאה פ"א דט"ז קלסע"ג שלא יהו קופצין לגיתות ולגרנות. ובויק"ר רפכ"ח בלי זכר ועשית תבואה בגרניה] —

* גּוּרְנָה (פי' בל"ע جرن ובל"ס גורנא ובל"י האמצעית γοῦρνα עריבה של אבן לרחוץ בה: steinerne Mulde, Badewanne) ירו' מגיל' פ"ג דע"ד סע"א חמא חד בר נש משזיג ידוי ורגלוי מן גורנה א"ל אסור לך למחר חמתיה ההוא גברא משזיג ידוי וריגלוי מן גורנה וכו' פי' ראה איש אחד רוחץ ידיו ורגליו בכלי עריבה. והרב בעל קה"ע ופני משה לא בדקדוק פירשו ע"ש והראשון גורס ג"כ גונדא ופי' תוך החבית ע"כ כאלו כתוב גו גדה וטעות נראה לעינים הוא.

* גרונדא עיי"ע גונדרא ומ"ש.

גְּרַם (פי' בל"ע جرش שחק וכתת לדקין; והתואר جريش פי' נשחק ונפרך zerstossen והושאל לחטה הנשברת והנפרכת Graupenkorn) בר"ג דפ' ארבע מיתות (סנהד' מ"ט:) דתנן בגיד' פ"ט (מ"ו דף ס"א סע"ב) שבעה סממנין [בנו"ג סמנין אבל בפי' רע"ב לנדה הוא כגי' רבינו] מעבירין על הכתם רוק תפל ומי גריסין [וכו']. ובכל כלי בעלי בתים פי"ז בכלים (מי"ב) גרים נגעים כגרים הקילקי [4]. פי' אם יש לאדם בגופו נגע כשיעור חצי פול טמא [5]. ובפ"ב במשקין (מ"ק י"ג:)

---

[1]) Germanus. [2]) כ"ה רק בכ"י ו"ו א', ובדפ"ע נשמט והרב החכם ר' שלמה באבער בפסיקתא שם הערה קנ"א יפה שיער בנפשו כי הציון של פסיקתא נשמט בשגגת המעתיק. [3]) וכ"ה בירו' שקלי' פ"ב דמ"ו ע"ד מחצית השקל דעבד שיתא גרמסין. [4]) כ"ה בנוסחי וכ"ה בע' קלקי וע"ש יתר דוגמאות, ובדפ"ע בכאן הגי' הקלקי. [5]) ובענין פי' קלקי עיי"ע קלקי ושם כתב רבינו שני פירושים, ורה"ג בסדה"ט צד כ"ו פי' כגרים הקילקי: קצוב ומצומצם שאינו לא חסר ולא יתר ע"כ ורבינו לא נגרר אחריו כי באמת אין לפי זה יסוד והעיקר כמ"ש רבינו בע' קלקי שהוא שם מקום והוא κιλίκιος תואר מן המקום Κιλικία וכן מצאנו שיכונה שם מקום אחר בירו' נדרים פ"ג דל"ז ע"ד גופה של בהרת כגרים האיטלקי מרובע, אבל קרוב הדבר שנשתבשה המלה וצ"ל כמו בנגעים פ"ו מ"א ובספרא תזריע פ"ב ספ"ג גופה של בהרת כגרים

והגרוסו (Gräupner) עושין בצינעה לצורך אוכל מועד [1]. ובמנחות בפ"י [2]) נתנוה לריחים של גרוסות. פי' הריחים שטוחנין בהן פולין [3]). ובפ' לא יחפור בגמ' חנות שבחצר (כ"ב כ"ב.) אביי אמר אנא ענשתיה דאמר להו לרבנן עד דמגריסתו [4]) גרמי בי אביי אתו אכלו שמינא [5]) בי רבא [6]). אמר רבא ליגרוס איניש אע"ג דמשכח בפ"ק דע"ז בגמ' אין כונין עמה זבסילקי (ע"ז י"ט.) * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד. ובדפ"ע נשמט בטעות והיטב ציינו רבינו בע' הנוכחי להורות כי גרס ענינו כמו כתת וטחן וכן הוא מפורש בע"ז שם לעולם ליגריס וכו' שנאמ' גרסה נפשי לתאבה (תהלי' קי"ט, כ') גרסה כתיב ולא כתיב טחנה ופירש"י גרסה לש' גרש כרמל (ויקי' ב') שלא היה טוחן הדק אלא כריחים של גרוסית המתלקין חטה וכו' ע"ש וכעין זה דרשו בברכו' ס"ג הסכת ושמע ישראל הס ואח"כ כתת ע"ש פירש"י] — (א"כ תרג' בפסוק ישנו עם אחד (אסתר ג', ח') ואמרינן איתיאו גרוסא והוא ל"מ (ויקי ב', י"ד) גרש כרמל) [7]).

גָּרַם (לדעת ר"ב מל"י κηρύσσω laut rufen קרא בקול רם ע"י הכרוזה. אבל לדעתי הוא ל"ע جرس פי' דבר בקול נמוך וקרא בלחש וכל' סאנסקריט krug פי' קרא והושאל בדרז"ל ללימוד והתעסקות בדברי תורה) תרג' בפסוק ישקני מנשיקות (שה"ש א', ב') ושיתא סדרי משנה ותלמודא בגירסא. ובלש' תלמוד (שבת כ"א:) גירסא דינקתא. פי' בל"י ענין קריאה). * [אחי"ה ומזה הענין תְגרם בתרג' תשגה (משלי ה', י"ט) לפי' גי' המתורגמן ועיי"ע גרם ד'. ולפי גי' המתורגמן זו נוכל להסביר כי סָנָא, סַנֵי בל"ס שורר ורנן יען כן תרג' תשגה, מל"ס הנ"ל והעתיק תגרם שענינו ג"כ בל"ע דִבֵּר ועוד זִמֵּר והוא כדרך שאמרו רז"ל מגיל' ל"ב. כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר וכו' ובילק' יחזק' רמז שנ"ח הגי' ג"כ בלא זמירא אבל בכ"י מ' בלא אמירה וגם לגי' זו יש יסוד עיי' עירובין נ"ג סע"ב ונ"ד רע"א ברוריה אשכחתיה לההוא תלמידא דהוה קא גריס בלחישה בטשה ביה וכו' וע"ש היטב. ודעתי נאמנה כי הוגרוס בן לוי שהיה ממונה על השיר אינו שם עצם פרטי כי אם שם הכנוי. וראיתה בצדה עיי' יומ' ל"ח. במשנה הגרוס בן לוי היה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמד. ושם: תניא כשהוא (הגרוס בן לוי) נותן קולו בנעימה וכו'. ובשקלי' פ"ה הל"ט ד"ח ע"ג אי' הוגרס בן לוי וכו' א"ר אחיא נעימה יתירה היתה לו אמרו עליו על הוגרס בן לוי שהיה מנעים קולו

הקילקי מרובע. ושיעור בהרת מדמים ומחשבים אנחנו בכ"מ כגרים עיי' נגעים פ"ד והלאה ובספרא תזריע פרש' נגעים פרק א' פרש' ב' והלאה. וכן הוא נאמר שם ריש פרק ג' צרעת בנין אב לכל הצרעת שיהו כגרים ופי' הראב"ד שם כ"מ שנאמר בו צרעת נלמד אותו מזה לשיעור גרים עכ"ל וכ"ה בירו' מ"ק פ"א ד"פ סע"ג בהרת כגרים ופסת' כגרים וכו' ועוד משערינן כגרים הקרחה כאמור בירו' קידוש' פ"א דס"א ע"ג עד כמה היא קרחה אית תניי תני כגרים ע"ש כל הסוגיא. והגרים הוא לדעת הר"ש בנגעי' פ"ד מ"ו עשר עדשות ולפי' הרע"ב לכלי' פי"ז מי"ב שעור מקום גריס הקילקי תשע עדשות ג' על ג' מרובעות ומקום עדשה ארבע שערות נמצא מקום הגריס ל"ו שערות. — איזה פעמים מחובר מלת גרים עם מלת פול ב"ר רפצ"ד גרים של פול על עיקת נפש ובנדה ס"ב. הגי' גריסין של פול חלוקת נפש ושתי נוסחאות הובאו מרה"ג בסדה"ט צד ל"ב ופירושו נעתק מכלי הזכרת מקורו בע' לעס א' ואליו תסוב אמרתו בע' חלק ג' בשם רגמ"ה וע"ש מ"ש ועוד מ"ש במבוא פ"ב ובהוספות. ירו' יומ' פ"א דל"ט. לא היו מניחין אותו (לכה"ג בערב יוה"כ) לא גריסין של פול ולא עדשים. סוכ' כ"ט. המקפה של גריסין וירו' סוכה פ"ב דנ"ג: מקפת גריסין. ירו' שבת פ"ג ד"ו: פינכא דגריסא והוא כמו בירו' סנהד' פ"ז דכ"ה: קערה של גריסין. ובע' מקפה פי' רבינו מקפה פי' מרק של פולים והוא גרים. וא"כ השוה פול עם גרים ועיי' ג"כ בסמוך בפי' ציון של מנחות, וכלי' פי"ב מ"ה. אבל יותר טוב בע' חלק ג' וז"ל ורבינו גרשום ז"ל פי' גרים שבור כגון גרש כרמל ומתרג' פירוכן עכ"ל וזה העיקר וכן פי' המלה בל"ע הרשומ' וכן פתרון גרים וגריסא בל"ס ועיי' עוד רד"ק בשרש גרס. ועתו"ק שנ"ב פי' גריסין פולין שבורות. [1]) וכ"ה בתש' גאונים שערי תשובה סס"י רט"ו אבל בהלכ' חוה"מ לריצ"ג עמוד כ"ב בט"ס והגדושות וצ"ל והגרוסות ועיי"ע דשוש. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ול"ד והוא כפי' יו"ד מ"ד לפי סדר המשניות אבל בגמ' הוא פ"ו דף ס"ו. [3]) וכן פירש"י. ובע' ארן א' פי' רבינו ארון של גרוסות (כלי' פי"ב, מ"ה) ארון של מוכרי פולים טחונין וכו' ע"ש ובע' רחת הביא רבינו רחת של גרוסות (כלים פט"ו מ"ה) ופירושו ע"ש ונעתק מפי' סרט"ה לרה"ג צד י"א. וכן נזכר בויק"ר רפכ"ח הביאוהו לריחים של גרוסות. והיחיד ירו' מעשר שני פ"ד דנ"ד ע"ד ר' פינחס חווי פירין לגרוסה וירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד הוי מקבל גבי ר' יעקב גרוסה, ויותר נות גי' המהרש"ם הות מתקבל בי יעקב גרוסא ופי' המהרש"ם היה מתאכסן בבית יעקב עושה חטים גרוסות. אבל מצאנו ג"כ הקבוץ במין זכר ירו' פסחי' פ"ד ד"ל ע"ד וירו' מ"ק פ"ב דפ"א סע"ב גְרוֹסֵי ציפורין. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ול"ד ודפ"ר, ובשדפ"ע דמגרסיתו. [5]) כ"ה בכ"י וו', ובדפ"ע בישרא. [6]) בנו"ג אדמגרימותו גרמי בי אביי תו אכלו בישרא שמינא בי רבא. וכן גורס רש"י וכתב בהפשב"ע וא"כ בע' גרם הו"ל להעריכו עכ"ל ולא זכיתי להבינו מאחר שגי' רבינו מגריסתו המיב להעריכו בכאן וכן גי' רגמ"ה כ"י ב"ב וז"ל אדמגרשיתו גרמי בי אביי שהיה רגיל לומר לתלמידי אביי כל זמן שאתם מגררין [צ"ל מגרסין] עצמות שאין בהן ליחלוח בי אביי יכולין אתם ללמוד תורה כשורה וזכהלכתא בי רבא עכ"ל. [7]) בתרגם אסתר שני שם הגי' גרוסיא וצריך לנקדו גְרוּסַיָא. — וכתיבת גרש בשין שמאלית עיי"ע לקמן.

בזמר וכו' ובשהש"ר פ' מי זאת הוגרוס בן לוי היה יודע פרק בשיר יותר מאחיו ולא רצה ללמד אמרו עליו על הוגרוס בן לוי בשעה שפותח פיו בשיר וכו' ומגביה קולו בנעימה והיה מוציא כל מיני זמר וכו'. והגה בירו' יומ' פ"ב מ"א וירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד הגי' הוגדס בן לוי ובע' זקר לפי גי' הדפוסי' האחרוני' הוגדוס בן הלוי אבל בדפ"ר לנכון הוגרוס וכ"ה בכל דפוסים ישנים בש"ס יומ' במשנ' אבל בגמ' שם ובשקלי' במ"ס הוגדם והגדום ובתוספת' יומ'. אגדים עיי' ד"ס יומ' צד מ"ט: וג"א: ובכולם צ"ל הגרוס או הוגרוס והוא בל"ע הנ"ל פי' הרים קולו בשיר וזמרה. ויען שהיה משבט לוי שהיו משוררים בביה"מ מתואר לנכון בן לוי — ופעל גרם בענין למד, והשם גירסא: לימוד אי' הרבה בדרז"ל ד"מ ברכו' ח'. ואמר אביי מריש הוה גריסנא בגו ביתא ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמענא וכו' לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא (ועיי' בקצת שנויים במגיל' כ"ט. ושם גי' הכ"י אמר רבא וכ"ה בע"י וכ"ה בילק' יחזק' י"א רמז שנ"א וילק' תהלי' כ"ו רמז תש"ד ועיי' ד"ס מגיל' צד ע"ה.) וברכ' שם: לא מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי. שבת י'. רב אמי ורב אסי הוו יתבי וגרסי ביני עמודי וכו'. ברכו' י"ג: אגמירו בנייכו תורה כי היכי דליגרסו בהו, ויותר טוב גיר' כ"י מ' ונגרסו בה. מ"ק ט"ז סע"א הוו יתבי וקא גרסי וכו'. מכות י'. היו יתיב וגרים וכו'. תעני' י': הא למיגרם הא לעיוני. מגיל' י"ח סע"ב מיגרם גריסין כ"ה בכ"י ש"ס (ובנו"ג גריסן) וכגי' כ"י ג"כ במנחו' ל"ב:— ב"ב כ"א סע"א האי מקרי ינוקי דגרים ואיכא אחרינא דגרים טפי מיניה וכו' הני תרי מקרי דרדקי חד גרים ולא דייק וחד דייק ולא גרים מותבינן ההוא דגרים ולא דייק וכו' רב דימי מנהרדעא אמר מותבינן דדייק ולא גרים. הוריו' י"ב. כי בעיתו מיעל ומיגמרי קמי רבייכו גרסו מתניתא ועלו לקמי רבייכו וכ' וכי גרסיתו גרסו על נהרא דמיא וכו' ועיי' בקצת שנויים בכריתו' ו' רע"א. הוריו' י"ג: פשט גרם ותני. והשם שבת ל': לא הוה פסיק פומא מגירסא. ב"מ פ"ו. לא הוי פסיק פומיה מגירסיה. מגילי ו': לאוקומי גירסא סייעתא מן שמיא היא. עירו' ס"ה. לא איברי סיהרא אלא לגירסא. שם ס"ח. אנא טרידנא בגירסאי. ב"ב כ"ב רע"א אתי לטרדו מגירסייהו, ושם קמ"ד רע"א לא שביק גירסיה וטרח לאחריני. — ובלש' עבר החדשה מלת גִּירְסָה מלה תוכנית היא לקריאה של משנה וגמר' ופירושה כמו בלא"ש Leseart ונ"ל כי נוסח נאמר רק על מטבע של תפלות]—

* גרסי (= גַּרְסִים Γαρσίς שם מקום בגליל) עירו' כ"א: מעשה בר"ע שהיה חמש בבית האסורין והיה (ר') יהושע הגרסי משרתו וכו' בע"י במד' משלי ט' ובמנו"ה סי' קי"ט לי' שם הכבוד ר' וכן לי' בכ"י מ' וא"פ וכתב רש"י גרסי שם מקום ל"א שהיה טוחן גריסים ע"כ אבל בד"ש לי' ל"א עיי' ד"ס עירו' צד ל"ח. וכפי' ראשון נ"ל שהוא שם מקום הנ"ל והובא אצל בן מתתיהו במלחמו' פ"ו עיי' רילאנד פאלישטינא ח"ב תשפ"ה, ונייבויער צד רס"ה, ואולי אבנומוס הגרדי (עיי"ע אבנומוס) נקרא ג"כ על שם מקום זה עיי' מ"ש מארגענשטערן במ"ע ליטעראטורבלאטט היו"ל ע"י הח' ראהמער שנה ח' סי' י'.

גְּרְסָן (פי' בל"ר האמצעי' gersuma, gersoma ממון ורכוש Vermögen, Ein - Ausgaben הכנסה והוצאה) בפ' האשה שהלכה היא ובעלה. בגמ' הכל נאמנין (יבמו' קי"ז.) דקא אכלה לגורסינא דבית נשא. פי' עתידה זו לירש ממון אביה. * [אחי"ה כ"ה בעה"ק שנ"ב ובכ"י ל"ד אביו, ובדפ"ע אבי, ואביי. בנו"ג לגירסנא וכן בסמוך ביבמו' שם קאכלה לגירסנא דאימא. ופירש"י י ג י ע אמי שהביאה לאבי מבית אביה עכ"ל וגם הריטב"א בחי' ליבמו' פי' גירסנא: יגיע. אבל לפי גזרת המלה מל"ר הרשומ' יש להצדיק פי' רבינו. ולא ראיתי פי' נכון להתיבה הקשה הזאת] —

* גרסין בשמ"ר ספמ"ג עיי"ע קקגריסין במו"ע ומ"ש.

גָּרַע (מל"מ הוא וכן בל"ם פירושו ענין מניעה וחסרון abziehen, abnehmen והשם גֵּירוּעַ, גירועין Abzug) בר"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קי"א:) אלא אמר רבא הכי קאמר ונתתם את נחלתו לשארו (במדבי כ"ז, י"א) שארו לו קסבר גורעין ומוסיפין ודורשין (יומי מ"ח. זבחיי כ"ה. בכורו' מ"ד סע"ב [1]). פי' גרע ו' מנחלתו ול' מלשארו וצרף שתי אותיות הללו ונעשה מלה אחת והיא לו ודרוש הכי ונתתם את נחלת שארו לו וזה שאמרו חכמים גורעין ומוסיפין ודורשין לא גריעה ממש דהא רבא אידחי תירוציה דאביי ואמר סכינא חריפא מיפסקא קראי ומילתא דדחי בה הדר הוא

[1]) בירו' הורגל בזה"ל גורעין לדרוש מתחילי' הפרשה לסופה עיי' ירו' נזיר פ"ה דנ"ג סע"ד וירו' הוריות פ"א דמ"ו רע"א. ובירו' סוטי' רפ"ח דכ"ב רע"א אי' גורעין לדרוש מתחילתה לסופה ועיי' תוספ' הוריו' דף ד'.

ופסיק ק ר א ז י[1]) אלא הכי פירושה קסבר כל קרא דכתיב לשון קדש. וממשי לה בל' ארמי או זולתה אי אפשר להעתיקה כמות שהיא אלא נראה כמוסיף וגורע וכך פתרון זה ונתתם את נחלתו של מורישה לשארו כלומ' הנחלה שמוריש אביה לבתו שהיא שאר בעלה כדכתיב ודבק באשתו והיו לבשר אחד (בראשי ב׳ כ״ד) ומי שהוא שארו שהוא קרוב לה אליו תעמוד הנחלה. זה פי' ר"ח ז"ל [2]). ובפ' המקבל בריש גמר' (ב"מ קי"ד סע"א) והאמר ר' יוחנן משכנו ומת שומטין מעל בניו [3]) אהני כתבא [4]) לגירעון. פירוש לעולם בין כתב לו הכי ובין לא כתב לו הכי ומשכנו המשכון כפירעון הוא. מיהו אם לא כתב לו הכי ומשכנו כנגד חובו מכוון ועכשיו גרע מאותה השומא גרע למלוה וזהו אהני כתבא לגירעון, ואם לא כתב לו כך ומשכנו אעפ"י שבמקום פירעון עומד אם מ ע ר ע ר [5]) גרע עד שיחליטנו למלוה ברשות לוה גרע. ובגמ' המקבל שדה מחברו ואכלה חנב (ב"מ קי.) אלא מעתה [שביעית] לא תעלה לו בגירוע. פי' אשדה אחוזה קאמר דהיכא דהקדיש ב ר י ש א [6]) שדה אחוזה בשעה שהיובל נוהג אם הקדישה משנת היובל ורוצה לגאלה הוא עצמו או ישראל אחר נותן בזרע חומר שעורים חמשים שקל כסף שנא' (ויק' כ"ז ט"ז) ואם משדה אחזתו יקדיש א י ש ל ה' ו כ ת ב (שם י"ז) אם מ שנ ת היובל יקדיש שדהו כערכך יקום [7]) ומהו כערכך כמו שאמר (שם ט"ז) זרע חמר שערים בחמשים שקל כסף. ואם יותר הוא מזרע חמר שעורים או פחות נותן לפי חשבון זה שכן כתוב (שם) לפי זרעו. וזה השיעור כ ל ש כ ן [8]) כשרוצה לפדותה ארבעים ותשע שנים שהוא יובל שלם נותן נ' סלעים. אבל אם הקדישה אחר שנה של יובל או אחר י' או אחר כ' מחשב עד שנת היובל שיבא ונותן לפי חשבון שנא' (שם י"ח) ואם אחר היבל יקדיש שדהו והשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרת עד שנת היבל. וכמה מגיע לכל שנה סלע ופונדיון דתנן (ערכין כ"ה.) נותנין סלע ופונדיון לשנה. ותניא בערכין בתוספתא (פ"ד) נמצאת אומר מ"ט שנה מ"ט סלעים מ"ט פונדיונות. ותניא בתורת כהנים (בחוקותי פרשה ד' פרק י') וכי מה טיבו של פונדיון זה והלא סלע של תורה אינו אלא מ"ח פונדיונין אלא שתהא קולבון לפרוטרוט [9]). וקולבון הוא מטבע קטן שתהא תוספת לאותו סלע הנתון חתיכות חתיכות. שאם בא לגאול מ"ט שנים נותן נ' סלע כדכתיב זרע חמר שעורים בחמשים שקל כסף ואם בא לגאלה מ' שנה או ל' שנה נותן סלע ופונדיון לשנה אעפ"י שאין מגיע פונדיון שלם וכך מנהג בכל מקום יש מטבעות גדולים שנושאין ונותנין עמהן ויש שברי מטבעות ט"ו למטבע או כ' חתיכות למטבע הלוקח מקח למטבע שלם אם נותן מטבע שלם יצא ואם נותן מאותן חתיכות נותן לכל מטבע שתות קולבונו אף כאן בשביל אותו סלע אחד המשתכר נותן אותו תוספת. ותנן בשקלי' (פ"א מ"ז והובא בביצ' ל"ט: חולי' כ"ה: בכורו' נ"ו:) האחין והשותפין שחייבין בקולבון פטורין ממעשר בהמה וכשחייבין במעשר בהמה פטורין מן הקולבון. כיצד כל ישראל חייבין כל אחד מהן חצי סלע שנא' (שמות ל"ח, כ"ו) בקע לגלגלת מחצית השקל בשקל הקדש וכשישקול חייב ליתן קולבון שלא נתן אלא חצי סלע ובמקום שיש שנים אחין אם חלוקין בממון נותן זה משקל שהוא חצי סלע וזה שקל שהוא חצי סלע ונותנין שנים קולבונין ואם אינן חלוקין בממון אחד הוא נותנין סלע שלם ופטורין משני קולבונין ואחר הבעלים ואחר כל אדם שוין לגאולה כשיעור זה אלא שהבעלים מוסיפין חומש ואינה יוצאה מידו ביובל דכתיב (שם י"ט) ואם גאל יגאל את השדה

---

[1]) כ"ה בדפ"ר אבל בשדפ"ע ב ת. [2]) ובגוף הדבר פי' כן גם הרשב"ם לב"ב שם. ורגמ"ה בפירוש כ"י קצר בלשונו. [3]) בנו"ג משכנו ו ה ש י ב ל ו ה מ ש כ ו ן ומת שומטו מעל גבי בניו וכבר עמד על זה בעל הפשב"ע וכתב דטעות נפל בספרים וצ"ל כמו בדף קי"ד: והאמר ר' יוחנן משכנו ומת שומטו מעל גבי בניו. ותלמיד אחד כתב הפירוש של משכנו בתוך הגמ' עכ"ל אבל מ"ש הוא ז"ל כי בדף ק"ד. גם ברש"י אי' משכנו ו ה ש י ב ה מ ש כ ו ן ומת וכו' במח"כ לא דק היטב כי רש"י בד"ה טעמא דכתב לא ציין מאמר חש"ס מלה במלה רק פ י ר ש דברי ר' יוחנן וז"ל שם והאמר ר' יוחנן משכנו והשיב לו את ה ע ב ו ט ומת הלות שומטו המלוה מעל בניו וכו' כן פירש"י בדף קי"ד: ד"ה ומשכנו ומת: לוה לאחר שהשיב לו את ה ע ב ו ט, שומטו מלוה וכו' הרי פי' רש"י בשני המקומות שוה ואם היה ציין בדף קי"ד. דברי הש"ס כגי' שלפנינו היה לכתוב והשיב ה מ ש כ ו ן ולא: את ה ע ב ו ט לכן ברור שגם רש"י גרס כרבינו בע"ה וכגי' זו ב ל י ה ו ס פ ה: והשיב לו המשכון אי' ג"כ בחיי הריטב"א לב"מ ק"ד. וכן משמע מתוך ביאור של ר"ח הובא בשט"מ לב"מ-דף ק"ד. ע"ש. [4]) בנו"ג כתיבה. [5]) כ"ה בכ"י וי"ו ובדפ"ע נשמט. [6]) כ"ה לנכון בכ"י נ"ו ול"ד ובדפ"ע בט"ס ב ר י ש ר א ל. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו, ובדפ"ע נשמט ממלת יקדיש עד יקדיש. [8]) כ"ה בדפ"ר, ובשדפ"ע חסר. [9]) בתו"כ שם הגי' וז"ל מה טיבו של פונדיון זה קולבון לפרוטרוט ע"כ. אבל בבכורו' נ' ע"א מצאתי כגי' רבינו וז"ל שם והלא סלע של קודש ארבעים ושמונה פונדיונין פונדיון זה מה טיבו קולבון לפרוטרוט.

המקדיש אתו ויסף חמשית כסף ערכך עליו וקם לו, ותנן (ערכין כ״ה.) אחד הבעלים ואחד כל אדם שוין לגאולה, מה בין הבעלים לבין כל אדם אלא שהבעלים נותנין חומש וכל אדם אין נותנין חומש הקדישה וגאלה אינה יוצאה מידו ביובל גאלה בנו יוצאה לאביו ביובל ואם גאלה אחר אינו מוסיף חומש ויוצאה מידו ביובל וחוזרת לכהנים דכתיב (שם כ״א) והיה השדה בצאתו ביבל קדש לה׳ כשדה החרם לכהן תהיה אחזתו. נשלם פי׳ פסוקין של שדה אחוזה [1]. ואפי׳ עושה פירות בשנה ששוין ק׳ סלעים אינו נותן אלא סלע ופונדיון לשנה והיינו דאמרינן באיזהו נשך (ב״מ ס״ז סע״ב) לענין פרי בנכיתא מידי דהוי אשדה אחוזה דיהב ארבע זוזי לשדה אחוזה לשתא דהיינו סלע דהוא ארבע זוזי אע״ג דקא אכיל פירי טובא וכמו שנותן הוא הסלע ופונדיון לשנה כן כשאכלה הכהן שלשה או ארבעה שנים אפי׳ היתה שנה שביעית לפניו קודם שנגאלה מנכה סלע ופונדיון לשנה דתניא בערכין (כ״ה.) [2] אכלה הקדש בעשר ובחמש עשרה שנה הבעלים גורעין הימנו סלע לשנה ומזה הקשה (בב״מ ק״ו.) אלא מעתה הואיל ושביעית אפקעתא דמלכא לא תעלה לו בגירוע [כה״ג בריטב״א ובשט״מ ובנו״ג מן הגירוע] כשהיתה לפני כהן אלמא תנן (ערכין שם) נותן סלע ופונדיון לשנה מאותה שנגאלה והנהו שנים שהיתה לפני כהנים מגרע ותניא בתורת כהנים (בחוקותי פרשי׳ ד׳ ס׳ פרק י׳) ונגרע מערכך (ויק׳ כ״ז, י״ח) מלמד שאם היתה ביד הכהנים ב׳ או ג׳ שנים מגרען סלע ופונדיון בשנה [3], השיבו (ב״מ שם) שאני התם הואיל וחזיא למשטח בה פירי, ליכשינהו ולמהוי ליה הנאה מיניה אבל לענין המוכר שדהו לחבירו שני תבואות בעינן. ובערכין בר״ג דפ׳ אין מקדישין (כ״ד:) רב ושמואל דאמרי תרוייהו אין מקדישין ליגאל בגירוע פחות מב׳ שנים „פי׳ אם הקדישה פחות מב׳ שנים קודם היובל ובא לגואלה אינו נותן לאותן ב׳ שנים ב׳ סלעים [ו]ב׳ פונדיונין [ולא יותר] אלא נותן ג׳ שקלים שלמים לחומר שעורים, מאי טעמא משום דכתיב (ויק׳ כ״ה, נ״א) אם עוד רבות בשנים כלום׳ שעדיין כשהקדישה נשארו אפי׳ ב׳ שנים לפיהן ישיב גאולתו (שם) סלע ופונדיון לשנה לכור ואם פחות מב׳ שנים הקדישה נותן ג׳ שקל לכולן״. ובפ״ק דקידושי׳ (י״ד:) תנן וקונה את [4]) עצמו בשנים וביובל ובגירעון כסף. בגמרא שם (ט״ז.) בגירעון כסף אמר חזקיה דאמר קרא (שמות כ״א, ח׳) והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה פי׳ שמגרע מדמיו לפי שנים שעברו ופודה את עצמו. * [אחי״ה אף אם כך הוא נוסח הערוך בכ״י והועתק מלה במלה מפי׳ רגמ״ה כ״י לערכין (בקובץ כ״י אנג״ליק׳ דף קמ״ו סע״ב והלאה) בכל זאת נראה לי ברור כי ערבוב דברים יש כאן כי צ״ע גדול מה שהביא בע״ה בפי׳ מאמר של רב ושמואל דאמרי תרוייהו וכו׳ פסוק מויקרא אם עוד רבות בשנים והלא האי בעבד עברי הנמכר לנכרי כתוב ולא בשדה אחוזה ועוד קשה לי והא הש״ס עצמו הביא בערכי׳ שם פסוק אחר והוא אם משנת היבל (ויק׳ כ״ז, י״ז) ועוד (שם י״ח) ואם אחר היבל יקדיש שדהו וחשב לו הכהן וג׳ וכי סלקא דעתך שיפרש רבינו נגד הלכה. והנה התוספות בערכי׳ כ״ד. ד״ה רב פירשו בעצם תומה הסוגיא כערוך מבלי שהזכירוהו והם הביאו באמת הפסוק האחרון של ויקר׳ הנ״ל וכתבו שם וז״ל אבל אם הוא גואל בפחות משתי שנים לפני היובל אינו מגרע כלום אלא גואל כור זרע חמשים סלעים כדכתיב וחשב לו [הכהן] את הכסף ע״פ השנים הנותרות עד שנת היובל ונגרע מערכך ומיעוט שנים שתים אבל פחות משתי שנים אין לו גירוע וכ׳ עכ״ל ולכן כצ״ל ג״כ בערוך, וציון הפסוק אם עוד רבות בשנים שייך למאמר דפ״ק דקידושין שעסק בעבד עברי ובאמת כ״ה בירו׳ קידוש׳ פ״א דנ״ט רע״ב: ובגירעון כסף דכתיב אם עוד רבות בשנים ע״כ וזה הפסוק יליף יותר גירעון כסף מהפסוק והפדה שהביא חזקיה בקיד׳ דבבלי עי׳ שירי קרבן לירו׳ שם יען כן הטיב להביא בע״ה את הירושלמי הזה אצל חזקיה דבבלי ובדפוסים נשמטו מלות פי׳ בירושלמי והמעתיקים שלא גמרו וסברו ערבבו ובלבלו הדברים ולפע״ד לולי פי׳ רגמ״ה כצ״ל הצעת שני המקומות: „ובערכין בר״ג דפ׳ אין מקדישין (כ״ד:) רב ושמואל דאמרי תרוייהו אין מקדשין ליגאל בגירוע פחות

---

[1]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ול״ד ודפ״ר. ובשרפ״ע חסר. ובסיגנון כזה פירש״י על סדר המקראות בויקרא כ״ז י״ז והלאה ואולי שניהם ממקור אחד שאבו והיינו מפירושי של ר׳ משה הדרשן מנרבונא עי׳ עליו במבוא צד XI. [2]) אבל שם לי׳ בגי׳ זו ע״ש. [3]) בנו״ג בתו״כ ונגרע מערכך אף מן ההקדש שאם אכלה ההקדש שנה או שתים לפני היובל או לא אכלה אלא שהיתה לפניו מנכה סלע ופונדיון בכל שנה ושנה. וכ״ה בערכי׳ כ״ה. רק שם הגי׳ נותן סלע ופונדיון לשנה אולם לגי׳ הילק׳ בחקותי רמז תרע״ז דף קצ״ט ע״ג אי׳ גם בערכי׳ מנכה וזה לפי ענין אחד הוא עם גי׳ רבינו מגרען. [4]) וכ״ה במשנ׳ ירו׳ ובתוי״ט, אבל במשניו׳ ובמשנ׳ דבבלי לי׳.

מב׳ שנים. פי׳ אם הקדישה פחות מב׳ שנים קודם היובל ובא לגואלה אינו נותן לאותן ב׳ שנים ב׳ סלעים ב׳ פונדיונין אלא נותן נ׳ שקלים שלמים לחומר שעורים מאי טעמא משום דכתיב (ויק׳ כ״ז י״ח) ואם אחר היובל וג׳ וחשב לו הכהן את הכסף ע״פ השנים הנותרות וג׳ כלומר שעדיין כשהקדישה נשארו אפי׳ ב׳ שנים לפי השנים גאולתו [כצ״ל ומעתיק אחד הסכיל לתקנו לפי לשון דקרא להשותו למאמר ראשון של אותו הפסוק אם עוד וג׳] סלע ופונדיון לשנה לכור ואם פחות מב׳ שנים הקדישה נותן נ׳ שקל לכולן. ובפ״ק דקידושי׳ (י״ד:) תנן וקונה את עצמו בשנים וביובל ובגירעון כסף. בגמ׳ (שם ט״ז.) בגירעון כסף אמר חזקיה דאמר קרא (שמות כ״א, ח׳) והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה. פי׳ שמגרע מדמיו לפי שנים שעברו ופודה את עצמו, ופי׳ בירוש׳ ובגירעון כסף דכתיב אם עוד רבות בשנים״. ואחר סידור הדברים הללו חשכה ואפלה מנודח. — והשם גריעותא פי׳ בל׳ ארמי מה שנגרע כלומ׳ הפסד ד״מ ב״ק צ״ט סע״ב תרתי לגריעותא. יבמו׳ קכ״ב: מאי גריעותא דפונדקית. חולי׳ ה׳: גריעותא היא. ברכו׳ נ״ו. מפשר ליה לגריעותא, והפכו שֶׁם למעליותא. וְפָעִיל בבינוני גימ׳י ע׳ גריעא דכולהו עיי״ע טלא. יבמו׳ נ״א. גריעא ממאמר. ב״ר פכ״ח הגרועים שבהם] —

גֶּרַע (מן השֵם גירוע = גרעין בל״י Trau-κάρυον benkern חרצן הפנימי של ענבים נבנה הפעל גֶּרַע פי׳ נעשה לו גרעינין. ועיי׳ עוד למטה גזרה אחרת) בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ חוץ מן היין (ברכו׳ ל״ו:) ובפסחי׳ בפ׳ מקום שנהגו בגמ׳ כיוצא בו (ה)מוליך (פסחי׳ נ״ב סע״ב ונ״ג רע״א) והתנן בפ״ד בשביעית (מ״י) מאימתי אין קוצצין האילן [1] בשביעית ב״ש אומרים האילנות [2] משיוציאו וב״ה אומרים החרובין (משישרשו) [3] [משישרשרו] והגפנים משיגרעו [4]. אמר רבי אסי הוא בוסר הוא גירוע הוא פול הלבן. פי׳ הא דתנן בגפנים משיגרעו בעת שיהיה בוסר ושיעורו כפול הלבן יש לו גרעינא ואז נקרא פרי ואסור לקצצו ולהפסידו דלאכלה אמר רחמנא ולא להפסד [5]. ירו׳ ספ״ד (דף ל״ה ע״ג) תני ר׳ חיננא בר פפא [6] חרובין שלשולן הוא חנטן, גפנים משינרעו [7] אמר ר׳ יונה משיזחילו [מים] כמה דאת אמר (איוב ל״ו, כ״ז) כי יגרע נטפי מים [8]. ובר״ג דפ׳ המוציא יין (שבת ע״ז סע״א ורע״ב) איבעיא להו גראינין תנן (במשנה שם ע״ז:) או גרעינין תנן אמר רבה בר עולא [9] ונגרע מערכך (ויקרא כ״ז, י״ח) פי׳ גרוע שבפרי פ״א שהגרעינין גורעין את האוכלין. ס״א גלעינין והנם בע׳ גלע. * [אחי״ה עיי״ע גלען ומ״ש. והנה לדעת ר״ח והערוך משיגרעו נתפרש מן השם גרעין וכ״ה בפיה״מ לרמב״ם בסוף שביעי׳ וכ״ה בשט״מ לברכות בספר ברכה משלשת צד י״ז ע״ד וז״ל והגפנים משיגריעו פי׳ שיש גרעינים בתוך הגרגיר ע״כ וכלשון הרמב״ם אי׳ בפי׳ הראשון של רע״ב ומ״ש פ״א הוא גמרא ערוכה כמו שהעיר בעל תוי״ט, ויישוב לזה עיי׳ בלימוד ערוך ברכו׳ צד י״ז ע״ב אות י״ז. ורש״י בברכו׳ פי׳ בע״א יען שלא ראה אז עדיין את ספר הערוך וגם לא שמע ממנו עיי׳ במבוא פ״ג ומ״ש. — והשם גרעין, גרעינה אי׳ עוד בברכו׳ ל״ט רע״א דכי נמי שקלת לגרעיניה וכו׳ כ״ה בגליון כ״י וכ״ה בכ״י פ׳ דכי שקיל לגרעיניה עיי׳ בד״ס ברכו׳ צד ק״ו. שבת כ״ט. אין מסיקין בגרעיניהן. ושם תמרים דמעיקרא גרעינין והשתא גרעינין וכו׳, יומ׳ ע״ג: כמוה וכגרעינתה עיי׳ גי׳ רבינו ושאר השנויים בע׳ גלעין. ירו׳ מעש׳ שני פ״א דמ״ח ע״ד משתפרוש גרעינה מתוך האוכל. גרעין ל״י הוא ואולי הוא בהיפוך האותיות בל״פ انكرو پ פי׳ חרצן של ענבים]—

גָּרַע (מל״ט ירמי׳ מ״ח, ל״ז פי׳ גלח שער ראש וזקן והשֵם גָּרַע וכ״ה בל״ס גַּרָעָה Barbier

[1]) וכ״ה בכ״י מ׳ לשביעי׳ ובדפו׳ אי׳ את האילן ובברכו׳ ובפסחי׳ את האילנות וכ״ה באו״ז הלכ׳ סעוד׳ סס׳ קס״ג. [2]) בנו״ג בברכו׳ ובפס׳ כל האילנות, ובשביעי׳ כל האילן. [3]) וכ״ה בפסחי׳ אבל הוא ט״ס וצ״ל כמו בברכו׳ ובער׳ שרשר. [4]) בפסחי׳ משיגריעו וכ״ה ברש״י שם אבל בכ״י ב׳ משיגרעו עיי׳ ד״ס שם. [5]) כל זה לקוח מפי׳ ר״ח לפסחי׳ צד פ״ט. כמו שהעירותי בע׳ בסר א׳. והירו׳ של פנים הובא ג״כ מר״ח שם. [6]) ובפי׳ ר״ח הגי׳ תאני רב חונא. [7]) וכ״ה בפי׳ ר״ח וכ״ה בירו׳ במשנה אבל בירו׳ גמרא שם אי׳ משיגריעו. [8]) לפי פי׳ זה נ״ל לגזור גרע מל״ע جرا פי׳ זוחל מים וא״כ גרע כמו גרא וכן הוא בפנים גראינין אצל גרעינין והשם באבד״נ פ״ד ולישמעאל בן חנניה קרא לו גרוע במדבר שמחזקת מימיה פי׳ נהר ומקוה מים כמו גרוא בל״ע جار, مجرا Fluss, Wasserteich. [9]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב וכ״ה בכ״י מ׳ ובנו״ג רבא בר עולא וכן הובא באו״ז הלכ׳ ערלה סי׳ שכ״ג בשם רבינו, וביוחסין השלם צד קפ״ג אי׳ שתי הנוסחאו׳ רבא בר עולא ורבה בר עולא ועוד שם נ״א רבינא בר עולא. — ובדפ״ע אי׳ בע׳ הנוכחי רבה בר אהבת ונראה שהוא ט״ס.

גלת ומקיז דם עיי׳ ל״ר האמצעי׳ Barbier, minutor Aderlasser) בס״ג דפ׳ י׳ יוחסין (קידושי׳ פ״ב.) י׳ דברים נאמרו בגרע וכו׳. ובטבעת פי״ב בכלים (מ״ד) מסמר הגרע טמא [1]). פי׳ גורע הדם והוא הספר. ובמגילת איכה (פ׳ רבתי ד״ה חד מאתינס אחרון) חד מן תונס [2]) וכו׳ עד אמר חד אנא מייתי ליה רישיה גריע [3]). ובחלק בסוף ענין סנחריב (סנהדי׳ צ״ו.) גרעתיה [4]) לארמא ושפר ליה אתלי ליה נורא בדיקניה ולא שבעת חוכא מיניה [5]). פי׳ גלחת זקנו וחרפתו ושפר ליה שלא כעס אתלי ליה נורא ולא שבעת חוכא מיניה שתעשה ממנו כל מיני לצנות. ותגלח את שבע מחלפות (שופטי׳ ט״ז, י״ט) תרג׳ וגרעת. וכן ויגלח את חצי זקנם (ש״ב י׳, ד׳) תרג׳ וגרע. * [אחי״ה בגו״ג בתרג׳ ונדעת. וגדע אבל בד״ה א׳ י״ט, ד׳ תרג׳ ויגלחם וגרעינון. — גרעה קומתו של אדם, ויותר טוב גדעה עיי״ע גדע. — ודע שבדפוסים הישנים נכללו כל דברי שלשה ערכים בע׳ אחד גרע. ויותר טוב להפרידם כמו שעשה כבר רמ״ל הכל לפי ענינו אע״פ שיש קצת שייכות ויחוס לשלשה ערכים בינם ובין מושג מניעה, חסרון ופחיתות] —

גְּרַף (בל״ע جرف ענין סילוק הסרה ומשיכה הוא wegraffen, wegspülen וקרוב למלה פרסי׳ گرفتن greifen עיי״ע גרב א׳) בפ׳ כירה (שבת פ״ג מ״א דף ל״ו:) בגפת או בעצים לא יתן עד שיגרוף. ובפ׳ ר״א אומר תולין (שם ק״מ:) גורפין מלפני הפטם. ובפסחי׳ בפ׳ מקום שנהגו (נ״ח:) גורפין מתחת רגלי הבהמה. ובפ׳ המביא כדי יין (ביצ׳ ל״ב:) אין גורפין תנור וכירים. ובשבת בפ׳ כל הכלים (שבת קכ״ב רע״ב) מגריפה לגרוף בה את הגרוגרות. ובס״ג דפ׳ כל שעה (פסחי׳ מ״ב.) אשה לא תלוש [וכו׳] במים הגרופין. פי׳ משוכין לשעה מן הנהר כמו (שופטי׳ ה׳, כ״א) נחל קישון גרפם [6]). ובר״ג דאלו עוברין בפסח (פסחי׳ מ״ד.) אי דקא ג ר י ף ואכיל בטלה דעתו אצל כל האדם כלומ׳ שאוכל הכותח בעיניו שאין טובל בו שום דבר [7]). ובריׄ׳ ב״ק בגמ׳ הצד השוה שבהן (ב״ק ו׳.) פותקין ביבותיהן וגורפין מערותיהן. ובהגדת ילמדנו ויהי כל הארץ שפה אחת (בתנחו׳ נח ל׳׳ אבל קרוב לגי׳ הערוך אי׳ בילקו׳ נח רמז ס״ב ע״ש והוא בב״ר פל״ח) הב לי אבן והוא נותן את המגרף [8]). ובפ״ח בכלים (מ״א) היתה גורפתו והכה הקוץ וכו׳ פי׳ אם היתה מושכת האפר מן התנור או נשרפו ידיה והן טמאות והכניסה ידה בפיה ונגעה בדבילה של תרומה נטמאת בידים מסואבות. ובפ״ב בתמיד (מ״א דף כ״ח:) ונטלו המגרפות והצינורות. ובפ״ג (ל׳:) מיריחו היו שומעין קול המגריפה. ובפ״ה (שם ל״ג.) נטל אחד את המגריפה וזרקה בין האולם ולמזבח. ובהסייף פי״ג בכלים (מ״ד) מגריפה שנטלה כפה טמאה מפני שהיא כקורנס [9]). ויעיו תרג׳ (אונקלי שמות כ״ז, ג׳) ומגרופייתיה. * [אחי״ה והפעל נמצא עוד בשבת ל״ו: אע״פ שאינו גרוף ואינו קטום, ושם ל״ז. אחת גרופה וקטומה ואחת שאינה גרופה ואינה קטומה, ושם הרבה פעמים, וכן בדף ל״ח: ומ״א. ושם מוליאר הגרוף עיי״ע מלייר. וע׳ אנטוכי. ירו׳ פיאה פ״ז ד״כ: מה הדין דכתיב (יואל א׳, י״ז) עבשו פרודות תחת מגרפותיהם א״ל תחת שהיינו גורפים דבש הרי אנו גורפין רקבובית. ירו׳ פסחי׳ פ״ב דכ״ט ע״ג איזיל גרוף תחותיהון, ירו׳ ביצ׳ פ״ד דס״ב ע״ג איזלין גרפין, ירו׳ מ״ק פ״א ד״פ סע״ב גרפין לון. ומחברת הערוך לר״ש

---

[1]) ובתוספתא כלי׳ ב״מ פ״ב אי׳ מסמר הגרוע [וצ״ל כמו בגי׳ הר״ש בכלי׳ י״ב מ״ד הגרע] טהור וכו׳. [2]) כ״ה בכ״י ל״ר ודפ״ו, ובכ״י ב״ר מן תנס, בדפ״ר ופיזי׳ מן תינש. [3]) בנו״ג חד מאתינס וכו׳ אמר לון חד אנא איזיל ואייתי ליה ורישיה גריע, עיי׳ מ״כ שהביא שם את הערוך. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו, ובדפ״ע גרעיתיה. [5]) בנו״ג גרירתיה לארמאה וכו׳ ובכ״י ש״ס ובאה״ת ובילקו׳ כ״י (אצל ד״ס סנהדי׳ צד ק״מ) הגי׳ גרידתיה ובילקו׳ ישעי׳ סרמ״ז רע״ו גררתיה וכו׳ ושם הגי׳ במקום חוכא: חרפה. [6]) וכ״ה מפורש בפי׳ ר״ח לפסחי׳ צד ע״א והובא פירושו בהגמיי״מ הלכ׳ חמץ ומצ׳ פ״ה הלי״א ובעצם ראשונה פי׳ כן הרי״ף וז״ל במים הגרופין פי׳ מים שנשאבו בו ביום עכ״ל וכ״ה הלשון של הרמב״ם בהל׳ חו״מ שם ועיי׳ ב״י באו״ח סי׳ תנ״ה וכן פי׳ הריצ״ג בהלכ׳ פסחי׳ צד צ״ב במים הגרופין מן הנהרות ומן המעיינות עכ״ל וגי׳ ר״ח הביא רבינו כבר בע׳ גדף אי ע״ש. ורש״י פי׳ בע״א וכפירושו פסק המחבר באו״ח סי׳ תנ״ה וכמו כן פי׳ האו״ז הלכ׳ פסחי׳ סי׳ ר״מ. והוראת המלה גרף בל״ע غرف פי׳ ש א ב מסייעה לדעת ר״ח וערוך ודעמיה. [7]) וגי׳ גריף אי׳ ג״כ בפי׳ ר״ח לפסחי׳ צד ע״ד וכ״ה בע׳ שטר אי׳ לפי גי׳ כ״י ק״ט ובדפ״ע שם בט״ס גדיף, ושם ג״כ הגי׳ האחרת אי דקא שריף וכ״ה בנוסח׳ בפסחי׳ אי בעיני׳ דקשריף וכו׳. והרא״ה פי׳ ג״כ מים הגרופין וז״ל מים הנשרפין במודר עיי׳ חי׳ הריטב״א לפסחי׳ מ״ב. ופי׳ דקשריף בל״ע سرف גמע עיי׳ רש״י לע״ז כ״ט: ד״ה שורפה ותוספ׳ נזיר ל״ו: ד״ה הגת וכגי׳ דקא שריף אי׳ ג״כ בגמ׳ בנזי׳ שם אי דקא שריף ליה מישרף בטלה דעתו אצל כל אדם ופירש״י שגומע ואוכל וכו׳ ועיי״ע שרף שפי׳ רבינו שרף: ש ו א ב — ובכ״י מ׳ לפסחי׳ חסרה מלת קשריף ולי׳ ג״כ גי׳ גריף וחי׳ שבעל ד״ס לא העיר שם מאומה מזה. [8]) עיי״ע מגרף. [9]) ועיי״ע מגרף ושם פירשו רבינו כדברי רה״ג בסר״ט צד ט׳.

פרחון ע' גרף פי' מגרפותיהם: החפירה שחופרת ונורפת המחרישה מאין מסר עכ"ל. וא"כ גוזר המלה מל"י γράφω וכן בל"פ گرف جرف פי' חפר וכרה ומצאתי און לי מויק"ר פכ"ז חרובא זביניה מהאי גברא ו ג ר י פ ת א ואשכחי בה סימא פי' חפרתי ומצאתי אוצר. ועיי"ע פחת. — ב"ר פכ"ח התחילו גורפים ומשליכים ליאור. ושם פס"ז התחילה גורפת מחוטמה ומשלכת. והשם ביצ' כ"ח: גריפת תנור וכירים] —

גְּרַף (פי' غرف פי' כלי כגון צלוחית ועוד זולתו או מלש' פרסי جرف = ژرف פי' כלי עמוק ובדרז"ל כלי שבו אדם נפנה ועושה צרכיו (Nachtgeschirr כפ' כל כתבי בגמ' דכופין צואה של קטן (שבת קכ"א:) גרף של רעי. ובס"ג דנוטל אדם (שם קמ"ג. ביצ' כ"א: ל"ו:) וכי עושין גרף של רעי לכתחילה. * [אחי"ה וכנ"ה בברכו' כ"ה: גרף של רעי ועביט של מי רגלים וכו'. שבת מ"ז. מידי דהוה אגרף של רעי וכו' גרף של רעי מאוס וכו' גרף של ריעי מיגלי וכו'. ירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ד גרף אחד של ריעי ואחד של מים וכו'] — (א"ב פי' כלי מיוחד לצואה).

* גְּרַף (פי' בל"ר gravido, gravis ענין הריון (schwanger sein שלא יהו אומרין גרוף מביתו של אבימלך נ"ל שצ"ל גרופה פי' שלא יאמרו ששרה מאבימלך נתעברה.

* גְּרָאפָּא (פי' בל"ד האמצ' grevus dick, compakt עב וחזק) באסת"ר פ' בהראותו: במה אנן אכלין יומא דין בטלופחין דטמאשא או דגראפא פי' במה אוכלין היום בעדשים שטובלין בו את הפת כלומר מרק של עדשים או בעדשים שמבשלים לאכילה עבה וגסה שיש בה כדי לשבעה. ובעל מ"כ נדחק.

* גְּרוּפִּינָא = אַגְרוּפִּינָא (שם הר אחד בא"י אולי על שם מלך אגריפא נקרא mons (Agrippina בר"ה כ"ב: ומאין היו משיאין משואות מהר המשחה לסרטבא ומסרטבא לגרופינא ומגרופינא לחוורן וכו' בתוספ' שם פ"א הגי' גרופנה, וכירו' במשנ' ג' פ"ב גריפינא. אבל במשניות נאפולי ובכ"י ב' לר"ה (עיי' ד"ס שם צד כ"ח:) הגי' אגרופינא וזה נ"ל עיקר. והר סרטב נקרא היום kurn Surtubeh قرن صرطبه עיי' ראבינזאהן פאלישטינא במפתח של ח"ג צד 1026.

גַּרְפִּית (פי' בל"י Reis, Zweig, κάρφος חוטר וגזע וענף ואולי מזה ל"ר האמצעי' graffiolum ענפים קטנים לנטיעה. ועוד בל"ע غريف קנה וסוף (Binsen בסוף המוכר את הספינה (ב"ב פ'.) זתים לקוץ מניח שתי גרופיות. פי' ה נ ט י ע ה כ ש ה י א ק ט נ ה נ ק ר א ת ג ר ו פ י ת [1]). ותנן נמי בסוף טבעת פי"ב בכלים (מ"ח) גרופית של זית טהורה עד שתישלק. ופירושו קשרי זתים והן כגון אמירין כדתניא (בתוספתא ב"ב פ"ד) זתים לקוץ אינו רשאי לשרש כולן כאחד אלא מניח ב' גרופיות בעיקרן ונוטל השאר [2]). ס"א גרפית מדה היא כגון פקק הקנים והגפנים [3]). ובס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"א.) וקוטמין נטיעה בכל מקום חוץ מגרופיות של זתים. פי' ענף של זתים. פי' ר' נחום בזית כביצה מותר [4]). ובב"ר פכ"ו (ספכ"ח ובכ"י ד"ו ל"ד בנכון פכ"ז אבל בדפ"ע כ"ז) על ש ה י ה ש א ו ל ג ר ו פ י ת ש ל ש ק מ ה גלגלו הקב"ה והביאו בימי דוד [5]). ובפל"ב (ספל"א) ואתה קח

[1]) ובשט"מ לב"ק פ"א מפורש כן בשם הגאון וז"ל חוץ מגרופיות של זית חוץ מ נ ט י ע ה של זית . . גרופיות היינו נטיעות וכו' ע"ש ובשט"מ לב"ב הנ"ל מפורש שתי גרופיות שהן שתי ארכובות Pfropfreiser והיא היא. [2]) בדפ"ר נשמט בטעות ציון הלזה. וכפי' רבינו אי' ג"כ בפי' סדט"ה צד ח', רק רה"ג הביא במקום התוספתא הנ"ל משנת ב"ב פ'. ור"ש לכלי' שם (ואחריו נגרר רע"ב) פי' גרופית של זית ענף של זית וכו' ע"ש והוא כפי' רבינו בסמוך. ועוד הביא שם תוספתא וז"ל ר' יהודה אומ' העושה כלים מגרופית של זית טהור מפני שהן מחוסרין שליקה וטמירין את מה שבתן עכ"ל, וכיון הר"ש לתוספת' כלים ב"מ ספ"ב רק שם אי' בט"ס העושה כלים מ ג פ ו של זית וכו'. [3]) וכן משמע משקלא וטריא של גמרי' ב"ב פ': ורגמ"ה כ"י פי' גרופית: טפחים סמוך לקרקע ע"כ והוא הדבר שכתב הרמב"ם בפירושו לב"ב שתי גרופיות שיעור שני טפחים על הארץ ע"כ ועיי' תוי"ט ב"ב שם. ופי זה גזרו המלה מלש' אגרוף וגרופיות כמו שני אגרופין וזאת גם דעת רש"י בב"ק פ"א ועיין תוספ' שם ד"ה חוץ וכ"י כתב ויש מפרשין שני אגרופין והוא יותר נכון ע"כ. ולמה שפי' רבינו בע"א גרפית מ ד ה נ"ל להביא ראיה לפתרון המלה מל"ע غراف פי' מדה לדבר יבש. [4]) בנו"ג שם סוף העמוד וז"ל פי ר' תנחום ור' בריים משום זקן אחד בזית כביצה. וגי' ר' תנחום ור' בדיים אמרי משו' זקן אחד אי' עוד בב"ק פ"ב. ובעל סד"ה גרס בשתי הפעמים ר' תנחום ור' בירים וכו' והיוחסין השלם צד ק"כ: גרס בברכו' נ"ה: אמר רבי תנחום אמר ר' בירים משום זקן אחד וכ"ה באסת בע"י הראשון אבל בנו"ג בברכות ובכ"י בבית נתן א"ר נ ח ו ם אמר ר' בירים וגי' ר' נחום במקום ר' תנחום נמצא עוד בכ"י פ' ובפתרון החלומות ח"א שער ז' פ"א הובא בד"ס בברכו' קנ"ב: וא"כ גם כאן יש לרבינו על מה שיסמוך בגי' ר' נחום. [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר ודפא"מ וכ"ה בב"ר רפ"מ ורפס"ד

לךְ מכל מאכל אשר יאכל זמורות לנטיעות יחורים לתאנים גרופיות לזתים. * [אחי״ה בנו״ג גרופות אבל בפל״ו בנכון וגרופיות לזתים. ושם היחיד בט״ס ולא גירופות אחת וצ״ל גרופית. וכ״ה לנכון בפי׳ רשב״ם לב״ב פ׳. ע״ש. ובעל מ״כ בפל״א כתב הקבוץ גרופים ובתוספ׳ ב״ק פ״א. ד״ה חוץ גרסו ג״כ בשם הערוך גהופיים וז״ל ובערוך פי׳ מגרופיים ענפים וענפי הזית קרוין גרופיים כמו יחור בתאינה וזמורה בגפנים שכל אחד יש לו שם לבדו וכו׳ ע״כ. נ״ל שערוך יותר שלם היה מונח לפניהם וכן משמע מחי׳ הרשב״א לב״ק שם ע״ש. ועיי׳ עוד רשב״ם ב״ב הנ״ל ומ״כ לב״ר פל״א. ובדפ״ע נשמטה שורה שלמה זו שהביאו התוספ׳ והרשב״א. ויתר הדוגמאות כאלה עיי׳ בספ״ג של מבוא] —

* גְּרִיפוּת עיי״ע אגריפס וע׳ או.

גְּרִיץ (= גְּרִיצָה פי׳ בל״ם גְרִיצְתָא פת לחם וחלת לחם עבה Brot, Brotkuchen וכן בל״ע قرص חלה עגולה) runder Brotkuchen בפ״ב ביו״ט (ביצ׳ פ״ב מ״ו דף כ״א:) ובכל המטמאין פ״ג בעדיות (מ״י) אמר רבן גמליאל מימיהן של בית אבא לא היו אופין פִּתָּן גריצין אלא רקיקין [1] פי׳ תרג׳ חלות (ויק׳ ז׳, י״ב) גריצָן והוא לחם עב. ובפ׳ כל שעה בגמ׳ ואלו דברין [2] (פסחי׳ ל״ז.) אמאי קרו ליה פת עבה דנפישא בלישא בגירסא.* [אחי״ה כ״ה בכ״י ו׳, ובדפ״ע אי׳ דנפישא בגירצא, בנו״ג משום דנפישא בלישה. וא״כ בכ״י ו׳ שתי נוסחאות מדובקות הן. ולפי זה לישא היינו גריסא ויתכן שהוא ל״י אמצ׳ γροῦτα לחם שלשין אותו. ובסד״ט צד ה׳ פי׳ רה״ג והקרץ בנתיים (כלי׳ ח׳ ו׳) פי׳ ככר עגול שמו קרץ וכו׳ וכ״ה בע׳ קרץ ג׳ ע״ש והוא ממש ל״ע הרשומה] — (א״ב פי׳ בל״י מין חלה עגולה)[3].

גְּרָק[א] פי׳ غوره، غورکی unreife Beeren בוסר גרגרין של ענבים או כל פרי שלא בישל כל צרכו) בר״ג דפ׳ כל שעה (פסחים כ״ה:) מר בר רב אשי אשכחיה לרבינא דהוה שייף ליה לברתיה גְּרָקֵי דערלה. ובר״נ דשלשה מינין אסורין בנזיר (ל״ד:) אף כל פרי מהו גורקי. פי׳ שלא בושל כל צרכו. פ״א גרגרים של ערלה. * [אחי״ה וכפ״א אי׳ בפי׳ ר״ה לפסחי׳ צד מ״ב, אבל פי׳ הראשון נ״ל עיקר כי כן פתרונו בל״פ הנ״ל וכן פירש״י לפסחי׳ ד״ה גוהרקי בוסר זיתים קטנים וכ״ה בתוספ׳ נזיר שם ד״ה גוהרקי. ודע שני׳ גוהרקי אי׳ גם בכ״י מ׳ ובכל מקום שהובאה המלה וכבר הגיה לנכון בעל קרבן נתנאל לפסחי׳ שצ״ל ברא״ש גורקי ובאמת כ״ה לנכון בפי׳ ר״ח ובעל ד״ס לא העיר על זה. וגם הח׳ לעווי ערך המלה בסדר גוהרקא וטעות הוא.

* גִּירְקְרְדִין (פי׳ סיד של קרדין Gyps von weisser Erde, creta) בירו׳ שבת פ״ז ד״י סע״ב ההן דאגין גירקרדין וכו׳ בנו״ג גירקררין ובדפ׳ זיט׳ גירקדרון וכבר פירשתי בע׳ אגין ג׳ ע״ש ועיי׳ עוד המשביר בזה הערך. והח׳ לעווי גזרו מל״ע ואינו נכון ועוד עיי״ע גרתיקון.

* גְּרַשׁ פי׳ جرش בל״ע משך לצד עצמו וכ״ה גרש בל״ם (an sich ziehen, reissen ירו׳ סוף כלאים דל״ב רע״ג יהבון משיחתא ברגליי ואין עניית אתון גרשין. פי׳ תנו חבל ברגלי ואם אתעכב תמשכוני לצד עצמכם ובדרך הלצה אמר ר׳ חגיי ככה למה שחשדוהו כי תואגה הוא מבקש ללכת לריש גלותא לבבל. ובע׳ גרש פירשנו בע״א ע״ש היטב.

* גְּרִישׁ (Zermalmtes, Graupe) ברות רבה פ׳ ויאמר לה קערה של גרישין, ושם פ׳ ותקם היה מבקר [וצ״ל מבקיר] גרישין והוא מל״מ גרש כרמל ועיי״ע גרם א׳. ועוד עיי׳ המתורגמן ע׳ גֶּרֶשׁ ב׳ שהביא גי׳ התרגום מה שלי׳ לפנינו.

* גֵּרוּשִׁין, גֵּירוּשִׁין (פי׳ ענין הרחקת דבר בע״כ ובפרט שליחת אשה ע״י גט Wegtreibung, Ehescheidung) ב״ר פי״ט דנתי אותו בשלוחין ובגרושין ושם דנתי אותם בשלוחין ובגרושין ועיי׳ בפתיחתא דאיכ״ר סי׳ ד׳. יבמות ל׳: גיטי׳ פ״נ: קידושין או גירושין ושם הרבה פעמים. גיטי׳ ס״ד. דלגרושין יהביה ניהליה וכו׳. בעל אמר לגירו׳ ושליש אמר לגירושין וכו׳. סנהד׳ כ״ב. בוא וראה כמה קשין גירושין שהרי דוד המלך וכו׳ ועיי׳ כסף משנה רפ״ג

וריש מדרש רות אבל בב״ר ספכ״ה הגי׳ ע״י שהיה שאול מגרופות של שקמה. ובדפוס פיז׳, וויני׳ ובאסיל בט״ס הגי׳ על שהיה שאול א ו כ ל גרופיות. ונכון אי׳ בירו׳ ע״ז פ״ב ד״מ ע״ג מר ר״ל שאול גרופית של שקמה היה. וברות רבה שם שהיה (דוד) גרופית של זית. ובתנחומי׳ ס״פ בחקותי יפתח שהיה רש בתורה כגרופו של שקמה.
[1]) בנו״ג פתין גריצין אבל בירו׳ במשנ׳ ובגמ׳ שם דס״א ע״ג הגי׳ פ י ת ן גריצות וכ״ה בתוספת׳ ע״ז רפ״ח אין מוליכין עמו גריצות לתנור וגי׳ פיתן כ״ה גם בכ״י מ׳ ועוד שם הגי׳ גרוצות עיי׳ ד״ס ביצ׳ דכ״ה: ושם מצויין גי׳ כ״י רי״ף פתן גריסות, וברא״ש בד״ו גריסין. [2]) כ״ה בדפ״ר. [3]) ר״ב כיון על γῦρος פי עגול וכ״ה בעיר דוד לר״ד די לארא ואין נ״ל ויותר טוב היה להם לרמוז על ל״י γῦρις פי׳ קמח סולת וממנו γυρίτης פת מקמח סולת וכן גוזר אומר הח׳ לעווי בעמת״ר.

מהלכ' מלכים, וכנסת הגדולה או"ח דקמ"ב רע"ג שהאריך על ענין אבישג. ירו' קידושי' פ"א דנ"ח ע"ג בישראל נתתי גירושין לא נתתי גירושין באומות העולם. ונבנה השם מהפעל גרש ועניני ידוע מל"מ וריז"ל נשתמשו בו גם בהתפעל: גיטין ס"ד: ס"ה מתגרשת, שם פ"א: בזמן שנתגרשה מן הנשואין ומודין בנתגרשה מן האירוסין וכו', וע"ש עמוד ב' בגמ'. ב"ר פכ"א ויגרש את האדם (בראשי' ג', כ"ד) ר"י ורשב"ל ר"י אמ' כבת כהן שנתגרשה וכו' ורשב"ל אמ' כבת ישראל שנגרשה וכו'. ובאתפעל בהבלעת התי"ו: גיטי' ע"ח, בת אִיגְּרוּשֵׁי היא אבל נתן בידה והיא ישינה דלאו בת איגרושי היא וכו', ושם פ"ד, בדידה קיימא לאיגרושי.

* גּוּרִישִׁיה בילק' איוב רמז תתקכ"ה הביא מויק"ר (בלי ציון והוא פרש' כ"ה) והיא (ר"ל תרנגלה) מנקרא ליה גורישיה ונ"ב פי' כרבלתו וטעות הנראה לעינים הוא וצ"ל בשתי תיבות בגו רישיה כמו שאי' בוי"ק שם. וכבר עמד על זה בעל כ"כ ע' גרש.

גֶּרֶתָּא = גּוּרִיתָא (פי' غرة בל"ע מן עוף של ים Wasservogel) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני עוף [1] (חולי' ס"ב), ובגדה בפ' בא סימן התחתון (נ':) דרש מרימר תרנגולא [2] דאגמא אסורא חזיוה דדרסא ואכלה היינו גוריתא. ובפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' ק"ט:) אסר לן גוריתא התיר לן לישנא דכוורא. * [אחי"ה בכ"י ו"ו הגי' גירותא וכ"ה בכל המקומות בש"ס ורש"י ובתוספ' מ"ק י"א, ד"ה כוורא, אבל גי' דפ"ע יותר טוב וכן יכונה העוף בל"ע הרשום' וראיתי בהלכו' שחיטה בלשו' ערבי (הביאו הח' שטיינשניידער במ"ע ג"ג ח"ד דקנ"ט) וז"ל וקד כאן אהל בלאדנא אסתסנו אכל טאיר מן טיור אלמא יסמונה אלגורר ואחדה גורה באלגין אכת אלעין וכדלך אסמהא בלישנא דרבנן גירותא ע"כ, כלומ' וכבר היו אוכלים אנשי מקומינו ע"פ מסורת עוף מן העופות המים שנקרא الغرة והיחיד غرة בנקודה על ع ונקרא בלישנא דרבנן גירותא. והנה בע' פטתא כתב רבינו וז"ל פי' פוטיתא דג טמא והוא גוריתא עכ"ל וזה צע"ג כי גוריתא באמת עוף טמא ובציונים הנ"ל לא פי' רבינו שום דבר אבל הערה"ק שנ"ב כתב בפירוש מין עוף וכן ראיתי בפי' רגמ"ה כ"י לחולי' ק"ט: (בקובץ כ"י אנגייליקי' דף שכ"ד:) פי' גיריתא עוף טמא. והרב לעויזאהן העלה בספרו זאאלאגיע צד ק"פ כי הוא העוף הנקרא בל"אש Specht].

גְּרֵתִיקוֹן (פי' בל"י creticum ובל"י κρητικόν טיט לבן מאי קריטא שמצחצחין בו את הכסף בחפיפה ונקרא בל"ש kretishe Erde, Kreide) בגמ' דבמה טומנין (שבת נ' סע"א) בכל חפין את הכלים חוץ מכלי כסף בגרתיקון. פי' כשמוציא הצורף את הכסף מן הכור והוא משחיר ומביא קוניא ושורה אותו במים וחפין בו את הכסף והוא מתלבן לפיכך שנו חכמים בכל חפין את הכלים חוץ מכלי כסף בגרתיקון שהוא מעשה אומן [3]. פ"א גרתיקון רסינא בלעז [4]. כשחופף הכלי בו מתלבן הרבה והוא כמתקן כלי מפני ששף ממנו ואיכא איסור בשבת. * [אחי"ה וקרוב לטעם זה מ"ש רש"י בד"ה חוץ ע"ש. ומלת גרתיקון פי' הוא ז"ל כמין עפר שגדל בחביות של יין וקורין לו אלום (Alaun, alun) וכ"ה בהגהה לרא"ש שבת פ"ד סי' ט', וכ"ה בחי' המאירי והעיקר מ"ש, ולזה כיון ר"ב והראיה מירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג. אית תניי תני שפין את הכסף בקרטיקון אית תניי תני אין שפין].— (א"ב פי' קרטיקון בל"י ורומ' מין אדמה לבנה אשר באה מלבנין כלי כסף עיי"ע קרטס [ד']).

גֵּשׁ (מל"מ איוב ז', ה' גוש עפר פי' חתיכת עפר Klumpen, Scholle) בפ"ה בטהרות (מ"א) השרץ והצפרדע ברשות הרבים וכן כזית מן המת וכזית מן הנבלה עצם מן המת ועצם מן הנבלה גוש מארץ טהורה וגוש מבית הפרס גוש מארץ טהורה וגוש מארץ העמים וכו' עד ר"ע מטמא וחכמים מטהרין. פי' חתיכה של עפר שנשרה במים ונתנגבה. בגמ' דפ"ק דשבת (ט"ו:) על גושה לשרוף [5]. פי' עפר דכתיב (איוב שם) וגוש עפר. ובפ' השואל פרה גמ' שטף הנהר (ב"מ ק"א רע"א) לא שנו אלא שנעקרו בגושיהן [6], פי' בעפר שהעיקרין של אילן שתולין בו ומשוקעין בתוכו כמו בטיט. וכהרוטב בפ"ג בטהרות (מ"ב) וגוש של זתים

---

[1]) כ"ה לנכון ברפ"א ובדשפ"ע בט"ס חיה. [2]) בנו"ג תרנגולתא וע"ש התוספות ד"ה תרנגולתא. [3]) והטעם הזה בצירוף פ"א של רבינו כתב ג"כ הרמב"ם בפכ"ג מהלכי שבת הל"ז וז"ל אסור לחוף כלי כסף בגרתקון מפני שהוא מלבנן כדרך שהאומנין עושין ונמצא כמתקן כלי וגומר מלאכתו בשבת עכ"ל. [4]) בל"ר ואי"ט Harz, resina שְׂרָף [5]) בנו"ג אגושא לשרוף והוא שם ה' פעמים. [6]) ובירו' ב"מ פ"ח ד"יא ע"ד אי' כששטפן בגושיהן כ"ה בדפ' זיט' ובדפ' קראט' בט"ס בששטן.

שנפל לתנור. פי' חתיכה של זתים כתושה אבל לא הוציא שמנה. ובמשקה [1] פ"ב במבול יום (מ"ג) אימתי בזמן שהן גוש בקערה [2] אבל אם היה מפוזר במדוכה טהור. פי' מקובצין חתיכה אחת. ובמגילת איכה ראה ה' כי צר לי מעי חמרמרו (א', כ') ר"ש בר נחמן אמר עשאן גושין מקובצין. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע נשמטה המלה האחרונה. ונראה דהיתה מונחת לפני בעל מ"כ שפי' גושין צבורין. ובנו"ג ר' שמואל בר נחמני אמר עשאן גושין גושין. ונראה שדרש חמרמרו מלש' חמרים כלומר קיבוץ וצבורה. — וכנ"ה בנזי' י"ט סע"ב וכ' רע"א ונ"ד: ונ"ה. משום גושא גזרו עליה וכו' והפבו משום אוירא ע"ש. נדה כ"ג. ההוא גוש איקרי. ונרדף עם בול (עיי"ע) ורגיל בירו' ד"מ בירו' שבת פי"ח דט"ז ע"ג וירו' יומ' פ"א דל"ט סע"א גוש של מלח. ירו' כלאי' פ"מ דל"ב רע"ד וירו' כתוב' פי"ב רע"ד גוש עפר. ירו' נדה פ"ב ד"נ: גוש של אדמה. ירו' שבת פ"כ די"ז ע"ג גוש של חרדל. ירו' חלה פ"ג דנ"ט. לכשתעלה כולה גוש אחד. ושם עד שלא תעשה גוש אחד... משתעשה גוש אחד]. —

גֵּשׁ = גֵּישׁ (בל"ע جاش ממש כמו געש בל"מ ועניגו תנודה ותנועה (heftig bewegen
בפ' האשה שהלכה היא ובעלה בגמ' הכל נאמנין (יבמו' קי"ז רע"ב) דילמא שאני התם דגיש (ליה) [לה] צערא. פי' שכבר גש והגיע צערה. * [אחי"ה בנו"ג דרגיש וברש"י ובתוספ' דרגש ופירש"י כבר הרגישה וכו' ע"ש והריטב"א בחי' יבמו' אחרי שהביאו פירש"י כתב וז"ל ויש שפירש שאני התם דגיש לה צערה שהצער קרוב לה יותר לבוא וכו' ומסיים ונכון הוא. ולפי פי' זה ולפי' רבינו נגזרה המלה מפעל נגש ואולי הריטב"א כיון בפי' יש שפי' לגי' רבינו דגיש. ואצלי אין ספק שהוא ל"ע הרשומה ופירושו הצער הגיע ומנגע אותה. — ובע' רגש הביא רבינו לפי גי' דפ"א גם נוסח שלפנינו ע"ש. ובאמת גש נרדף עם רגש עיי"ע גלל ב'.] —

גָּשׁ = נָגַשׁ (והוא כמו נגח בל"מ ובל"ס ע ג ש פי' נגח stossen) ואם שור נגח הוא (שמות כ"א, כ"ט), וכי יגח שור (שם כ"ח) תרג' ירושי' [א] וארום יג ש. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע הגי' יגיש ובנו"ג וארום יְנַגֵּשׁ. ובפסוק כ"ט תרגי נגח: נגשן ופשיטה העתיקה ענש. עגושא וכן מצינו בב"ר רפ"פ לית תורתא עגישא עד דברתא בעיטא כה"ג בע' ענש ובנו"ג במ"ס ענישא ובהוצ' עם יפה תואר א' נגחה והפי' המיוחס לרש"י גורס נגישא עיי' מ"כ שם ובילק' יחזק' רמז שנ"ז חסר זה המאמר. ולפע"ד עיקר הגי' עגישא כגי' רבינו וכ"ה בתרג' רק ע' בתחלת התיבה נשמטה או יתכן שהשורש נגש הוא כמו נגח בעברי ואז יהיה נגש נרדף עם نكز, نغز, نهش פי' ענין דחיקה נשיכה והיזק. והמלה שייכת לע' נגש או ענש] —

גֻּשׁ (גּוּשׁ) חָלָב (עיר ומקום מבצר בגליל אצל בן מתתיהו Γίσχαλα והיום נקראה בל"ע الجش). בס"ג דערכין במשנה [3] (ערכי' ל"ב.) ובתורת כהנים פ' כי ימכר איש בית מושב (ספרא בהר פרש' ד' פרק ה') כגון קצרה הישנה של ציפורי וחקרה של גוש חלב. * [אחי"ה וחקרה הוא ל"י ἄκρα פי' מבצר וזה מה שאמרה המשנ' ערכי' שם שהמקומות הנזכרים שם היו מוקפות חומה וכן העיד בן מתתיהו על המלחמות ב', כ', ו', ὁμοίως γε καὶ Γίσχαλα Ἰωάννης ὁ Λευΐου υἱὸς καθ' ἑαυτὸν ἐντείχιζεν כלומ' "יוחנן (מגישחלא והוא גוש חלב) בן לוי הקיף חומה סביב גישחלא." והמבצר ההוא היה עומד במרדו נגד טיטוס במשך זמן רב ובן מתתיתו הרבה לספר אודות העיר הלזו עיי' במלחמות שם. ושם ד', א', א' ושם ד' ב', א' עד ה'. חייו סי' ל"ח ועיי' שם י' י"ג. ומפורסמת היתה העיר מרוב שמנה ובגדי משי עיי' מנחו' פ"ה: ובספרי האזינו פ' שנ"ה וטובל בשמן רגלו זה חלקו (רגלו) של אשר שמושך שמן כמעיין אמרו פעם א' נצרכו להן אנשי לודיקיא בשמן וכו' אמרו לו לך לגוש חלב הלך לגוש חלב וכו'. ובתוספתא מנחו' פ"י תקוע אלפא לשמן... שלישית היה לה גוש חלב. וקהל"ר פ' כנסתי ממקסא (פי' משי עיי"ע) מגוש חלב. וקרובה היתה לבית מרון או מירון והוא Μηρώθ הנזכרת אצל בן מתתיהו בקרבתה של גישחלא עיי"ע בית מרון. וזה מה שכתוב בשמ"ר רפ"ה מעשה היא באח ובאחות שהיה אחד מהם בגוש חלב ואחד מהן בבית מרון נפלה דליקה בביתו של גוש חלב באתה אחותו מבית מרון וכו' ובהש"ר פ' מי יתנך: מעשה בשני אחים שהיה אחד במירון ואחד בגוש חלב וכו'. ובקהל"ר פ' תן חלק כיון דדמך (ר' אלעזר ב"ר שמעון) איתיהיב בהדא גוש חלב והוי ר"ש מתגלי על מ ר ו נ א י וכו' ע"ש כל הסיפור ומרונאי הם אנשי מירון או בית מרון. נראה בעליל ששתי ערים סמוכות זו לזו הן] —

[1] כ"ה לנכון בדפ"א אבל בדפ"ו בט"ס במשקין. [2] בדפ"ו בט"ס בקרעה. [3] כ"ה לנכון בכ"י ו"ו.

* גְּשֵׁךְ (פי' בל"פ خشك יבש ופסול (das Unbrauchbare, Dürre, Trockene בה"ג הלכו' ברכות פ"ו ד"ח. העלה לפסק וז"ל: „גשך עוקץ דאטרוגא מאן דאכיל ליה בירקיה מברך שהכל דלא נטעי אינשי אטרוגא אדעתא דגשך. וכתב החכם רייפמאן במאמרו קול המבשר צד י"ז: נראה כי עוקץ דאטרוגא הוא ביאור על מלת גשך וגשך הוא לפי זה עוקץ האתרוג. ועוד צע"ג עכ"ל. ואת אשר נ"ל כי הוא ל"פ הנ"ל ופירושו היבש והפסולת של עוקץ האתרוג אם אכלו בהיותו עוד ירוק ר"ל רך ולא יבש כל כך עד שנפסל מלאכול מברך עליו שהכל ולא ב"פ העץ יען שעוקץ אין חשוב כפרי.

גְּשַׁשׁ (בל"ע جس ובל"ם גַשׁ פי' פגש ומשש betasten; גָּשׁוֹשׁ בל"ע جاسوس בל"ם גָשׁוֹשָׁא Taster, Staken, Stange mit eiserner Spitze גְּשִׁישִׁין (Schienenbretter בס"ג דפ' כל הכלים נימלין בשבת (שבת קכ"ה:[1]) ר' יוחנן בן שאול אמר[2]) גשוש של ספינה. פי' עץ ארוך שבו מגשש לפני הספינה[3]). ובפ' הזורק מן הים[4]) (שם ק':) אמר רב שישא[5]) גשושאי אזלי קמא[6]) פי' מרגלין שגוששין את המקום ברגליהן או בעץ ארוך כמו שאמרינן לראות את עמוק לילך שם הספינה שלא תכשל. ובפ' המפקיד בגמ' המפקיד מעות אצל חבירו (ב"מ מ"ב.) והאידנא דשכיחי גשושאי אין להן שמירה אלא בשמי קורה. פי' בני אדם שמגששין בקרקע ומגלין המטמוניות[7]). ובפ"ק דגיטין (ד':) א"ר ירמיה לא קשיא הא ר' יהוד' הא רבנן דתנן בפ"ב בחלה (מ"ב ירו' חלה פ"ב דנ"ח רע"ג) עפר חו"ל שבא בספינה לארץ חייב במעשרות ובשביעית א"ר יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת. פי' קרקעית הספינה נוגעת בקרקע הים. ובפ"ג (דמקואות) [צ"ל כמו בע' כלנס ב' דזבין] (משנ' א' ומ"ג) ועל הגשיש של מטה איכא דאמרי קשיש ומוען בכך פי' כל מטה שאינה של פרסיים יש לה גשיש ומהו גשיש [פי'] כל מטה שהיא לפרקים[8]) ומתפרקת זו מזו יש לה כמין עצים ארוכים שהן מדבקין אותה ונגששת זו עם זו ושם אותן העצים המדבקים ומגישין[9]) אותה נקראין גשישין, ומנין שהוא כך דאמרינן לענין מי שנשברה זרועו או שוקו ובאין הרופאין ומביאין כמין דפין ולוחות ומניחין על השבר ושמן גשישין כדאמ' בתוספת' דמקואות (פ"ו) והאגד שעל גבי המכה והגשישין שעל גבי השבר[10]) והשירים והנזמים והטבעות והקטלאות אינן חוצצין[11]), ויש אומרים שהיא בסיס למטה ויש לו רגלים, כדתניא (תוספתא זבין פ"ד) ישב על הגשיש של מטה ד' טליות[12]) שתחת רגלי גשיש טמאות ארבעתן[13]), ויש אומ' גשיש הן ארוכות של מטה[14]). (א"ב פי' הגשיש בל"ר נסרים חתוכים ושוים או עצים עגולים ואות ה"א עיקרית).

* [אחי"ה בעבור זאת ערך ר"ב המלה הזאת בע' הגשיש. ואין אצלי ספק שכיון ר"ב על מלה רומי' assis, axis פי' לוח ודף Brett אבל גם בתוספ' זבים פ"ד אי' בלא ה"א ישב ע"ג גשיש של מטה, ושם רגליו של גשיש. ובאסת"ר פ' וחור אי' בה"א הידיעה הגשיש החיצון של זהב והפנימי של כסף ופי' בעמ"כ כרעי' המטה קרוי גשיש עיי"ע גשש עכ"ל, וזה כפי' אחר של רע"ב ע"ש לזבין והועתק מפיה"מ לרמב"ם לזבין. ולפי' ר"ב ניחא מאמר של תוספתא מקואות הנ"ל והגשישין שע"ג השבר פי' הן דפין של עץ שנותנין על השבר שלא תתחכך המכה וכמו כן פי' רבינו בעצמו בע' קש האחרון וכן הביא בשמו האו"ז הנ"ל וכן פירש"י לשבת נ"ג. ע"ש ד"ה קשישין. אולם בעיקר הדבר גוזר רה"ג ובע"ה את המלה משרש גשש פי' בל"ע וסו' ענין משישה ופגישה ודביקה וגשישין הם העצים המדבקים ומגשישין חלקי המטה זה עם זה כאמור ומטעם זה נקרא גשוש העץ הארוך

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו אבל ברפ"ע בט"ס בס"ג דפ' נוטלין. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בנוסחי', וברפ"ע אי' ר' יוחנן אמר ובכ"י א"פ ר' יונתן בן שאול עיי' ד"ס שבת צד קמ"ג. [3]) וכן פירש"י ע"ש וכ"ה בחי' המאירי. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד. [5]) בנו"ג רב ספרא וכ"ה ברפ"א ופראג ובכ"י מ' הגי' רב אשי. [6]) וכ"ה בכ"י א"פ עיי' ד"ס שם צד ק"ח: ובנו"ג גשושי. [7]) וכעין זה בפירש"י ע"ש. [8]) ובסד"ט לרה"ג הגי' יותר טובה של פרקים וכ"ה בר"ש לזבין בשם הערוך. [9]) וכ"ה בר"ש בשם הערוך אבל בסד"ט יותר טוב ומגששין. [10]) וכ"ה בסד"ט לרה"ג ובתוספתי שם הגי' והקשקשים שע"ג השבר וכן הגי' בע' קש האחרון בציון של שבת נ"ג. ובקשקשין שע"ג השבר וכ"ה בגי' הרמב"ם הרא"ש וש"ע הלכו' שבת סי' ש"ה אכן בדפ"ר בע' קש האחרון הגי' היותר נכונה קשישין וכ"ה בכ"י ל"ד ק"ט ה"ב וכן חביא האו"ז בהלי' שבת סי' פ"ג ססי"ק ט' בשם רבינו וכ"ה בנוסחאותינו וזה מ"ש רבינו למעלה אית דאמרי קשיש ובכ"י ו"ו בע' קש בט"ס ובשישין וצ"ל ובקשישין ובכ"י א"פ לשבת שם הגי' ובכבשישין וצ"ל ובקשישין ובכ"י מ' ובהמאירי ובריי"ף הגי' ובכתיתין עיי' ד"ס שבת צד נ"ג. וחידוש שלא העיר בעל ד"ס על גי' רבינו מאומה. [11]) בפי' סדט"ה אי' עוד: ודפין אין חוצצין ע"כ. וכ"ה בכ"י ו"ו ובתוספ' מקואות שם בט"ס והטבעות חוצץ וחוצצין ורפויין אינן חוצצין. [12]) וכ"ה בפי' סדט"ה אבל בתוספתא שם בט"ס עליות. [13]) עד כאן פי' סדט"ה להר"ג לזבין צד ל"ט. והועתק מלה במלה מבע"ה. [14]) ועיי' פי' רע"ב לזבי'.

שיש בו שנתות ומודדים בו עומק המים ובראש העץ ההוא ברזל ומשליכים אותו במים לדעת כמה עומקו ונקרא העץ הזה שבראשו ברזל כמין עוגן (Anker) בלשון הספנים בלא"ש הישנה Katze ולדעתי לזה כיון ערוך הקצר שנ"ב בפי' "גשוש של ספיגה פי' עץ ארוך שבו כזה ע"כ ור"ל בלא"ש כזה = Katze. — ובענין נגע וממשש נמצאה עוד המלה גיטי' ס"ז: גששה ושקלה, בב"ב קי"א. כי מטא לגביה גששא. ירו' יומ' פ"ה ה"ב ע"ג משניטל הארון היה מגשש ונכנס מנשש ויוצא. ויק"ר פ"ח התחיל רוח הקודש לגשגש בשמשון פי' נגעו והתחיל לפעמו וקרוב ענינו לקשקש. ועוד מורה גש בל"ס נגע פגע ופגש ודפק ורז"ל השתמשו בפעל זה בהתפעל בפתרון מתחבקים ומתאמצים להפיל איש את רעהו (ringen, kämpfen) עיי' המעריך לר"מ לונזאנו. ב"ר פכ"ב ורפע"ז עיי"ע אתליטין. שמ"ר פכ"א נטל תיש גדול ומסרו לו (לזאב) אמר יהא מתגשש בזה וכו', וברפכ"ח נתגששת עם המלאכים של מעלה. שהש"ר פ' מי זאת עולה לארכיליסטים שהיה מתגושש עם בנו של מלך וכו']. —

גְּשַׁשׁ (פי' בל"י האמצעית κοττίζω mit einem Würfelstein spielen עיי' מיירסיאום צד רע"א) בפסיקתא דסליחות [1] לגבור שמתגושש באבן של מסית פי' מתעסק באבן בוחן. * [אחי"ה ופירושו של רבינו קשה להלמו עד מאוד וכן דברי הפסיקתא אין להם מובן אף אם היינו מגיהים כתיקון ר"ש באבער מתגושש באבן של מסתת (Stein eines Steinmetzen). והחונן לאדם דעת נתן לי בינה להשכיל את דברי הפסיקתא וז"ל כל המאמר: ועתה יגדל נא כח אדוני (במדב' י"ד י"ז) א"ר יודן לגבור שהוא מתגושש באבן של מסית ועבר אחד וראה אותו א"ל יפה כחך לבב כח גבור כמד"א ועתה יגדל נא כח ה' ע"כ. ובכ"י א"פ הגי' לבב כח כגיבור ואין אצלי ספק שצ"ל כמו שהביא רבינו בע' לב ב' לפי גי' כ"י ו"ו ל"ד ה"ב וק"ט: א"ל ייפה כחך ליבב כח בגבורה ע"כ וזה כמו משאלת לב יישר חילו ויתחזק כחו ומוסיפים לו כח בגבורה כמו שהוא באמת תיכף בפסיקתא שם לדרוש ועתה יגדל נא כחך. ודע כי גשש לפ"ד נאצל מהשם κότтоς, κοτζίον פי' בל"י האמצעי' קוביא לצחק בו (Würfelstein) וממנו הפעל הנרשם בתחילת הערך פי' משחק באבנים קטנים, ובמקום אבן מסית שאין לו שחר נ"ל להגיה אבן מסמא פי' אבן גדולה שאינה מטלטלת אלא בכח גדול (עיי"ע אבן מסמא). ומעתה שיעור המאמר כ"ה לגבור שמתגושש באבן של מססא כלומ' משל לגבור שמצחק באבן גדולה ומטלטלה בנקל כאילו היה אבן קטה כקוביא, ועבר אחד וראה אותו א"ל ייפה כחך ליבב כח בגבורה כלומ' בבקשה שיתחזק כחך ויתאושש לבך בגבורה ר"ל בהקב"ה. והראיה שכן שיעור המאמר ממה שהביא הילק' שלח רמז תשמ"ד בשם הילמדנו וז"ל ועתה יגדל נא וכו' אמר ר"ל משל לגבור שבא לטעון קורה גדולה ותלמידו מהלך אחריו כל זמן שהיה התלמיד רואה את רבו מתגבר והולך היה אומר לו יתקוף חילך כך משה כל זמן שהיה רואה את הקב"ה הוא מתפיים וסולח לישראל היה אומר לו יישר חילך ע"כ. הרי שבמקום אבן מסית שלפי תקוני אבן מסמא אי' בילק' קורה גדולה ויען כן משתמש בפעל שבא לטעון, אבל אצל אבן מסמא נאה יותר לישנא דפסיקתא מתגושש בפירוש לעיל, ועוד יש לגזרו מל"ע וסורי' גשש נסה את חילו ובחן (prüfen, sich an etwas versuchen) כלומ' נסה את חילו להגביה את האבן הגדולה. ופי' של רבינו לא זכיתי להבין וצע"ג] —

גֶּשֶׁם (פי' בל"מ ובל"ע جسم ובל"ס גשום גושמא גוף) Körper ונהמת באחריתך בכלות בשרך ושארך (משלי ה' י"א) תרג' ותנהום בסופך עד דינמר בשרך וגושמך. ועכר שארו אכזרי (שם י"א, י"ז) ודמוביד גושמיה נכזריא [2]. ושבט לגו כסילים (שם כ"ו, ד') ושיבטא לגושמיהון דסכלי. * [אחי"ה וכנ"ה באיכ"ר פ' היו צריה לא יהיבין גשמיהון למעבד קרבא. וכבר מצא מקומו בדניאל ג', כ"ז, כ"ח; ד', ל'; ז', י"א. וידוע כי גשם, גשמי, גשמיות מלות תוכניות הנה אצל הפילוסופים להורות בה ענין החומר בהיפך של רוח ונשמה] —

גַּשְׁם = גַּשְׁמָה (פי' جَشْم، جَشْمة בל"פ נקב וחור Loch, Oeffnung) בפ' המוציא תפילין

---

[1]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בכ"י ו"ו ול"ד והי"ב ופאריז וכ"ה בע' לב ב' בציון של אותו המאמר דפסיקתא והוא בריש פסיקתא דסליחות צד קס"ו. אבל בדפ"ע חוץ מדפ"ר אי' בע' דכאן בט"ס בפיס' ו ד י ל כ א וצ"ל דסליחות כמו שתקן לנכון הרב החכם ר"ש באבער בפס' דר"כ שם אות ח' אבל נעלם מעיני רימ"ל צונץ בספרו ג"פ צד קצ"ג אות ג' ע"ש.

[2]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ב"ר ודפ"ר וכ"ה בגי' בוקסט' בתרג', ובדפ"ע ובקצת תרגו' אי' טכריא ובדפ' פיז' אכזרייה. וגי' נכזריא ונכזריותא נמצא עוד בתרי' משלי י"ז, י"א; ושם י"ב י' כ"ז, ד'.

בגמ' הדלת (עירובי ק"א.) איכא דאמרי דלית לה גשמא פי' כע' דלת. * [אחי"ה ושם פי' רבינו לנכון וז"ל פי' גשמה בית קבול של ציר וכו' ע"ש ובאמת לפי ג' זו י"ל שנגזרה המלה מל"פ הרשום' ופתרונה נקב וחקיקה והוא ממש בית קיבול שפי' רבינו. ובע' דלת גורס ג"כ רבינו איכא דאמרי דחד גשמה. וזולת ג' גשמה (זה עיקר כתיבתה ולא גושמה כמו בדפ"ע בכאן) הביא שם רבינו בקצת דפוסים גם יש גורסין בשמה וכן ראיתי בד"ס דעירו' שם ג' כ"י מ' וא"פ בשמא, ובאו"ז הלכ' עירו' ססי' ר"ז ובריטב"א ובפסקי תוספ' בדפוסי' הישני' אי' בשמי, ובראש דפ"ו בשאמא אצל הגי' בשאומה ולפנינו ברא"ש: גשאמא ויש גרס בשאומא והיא איסקופא התחתונה שאין לה כן אלא מורידין אותה ע"ג הארץ וכו' עכ"ל. והועתק מר"יף רק שם הגי' כשאמא ויש שגורסין גישתמא היא האסקופא התחתונה שאין לה כן וכו' ואחר פי' זה נגרר הטור אורח חיים סי' שי"ג וז"ל דלת . . . שאין לה אסקופא התחתונה וכתב על זה מרן ב"י שם וז"ל עירו' ק"א. תני ר' חייא דלת אלמנה הנגררת וכו' וא"ד דלית ליה גישתמא וכתבו הרי"ף והרא"ש אסקופה התחתונה וכו' נשמע מזה שב"י גרס ג"כ בגמ' גישתמא או שתפס לישנא דרי"ף. ובאמת ג' זו יש לה פתרון והוא מל"פ استان = אשתאן פי' אסקופה התחתונה. ובעקבות הרי"ף הלך גם הרמב"ם הלכ' שבת פכ"ו הל"ט ע"ש ובמ"מ שגרס כשימא. מכל זה יצא לנו לתפוס ג' גשמה, וכן גרס רש"י, ואז פי' רבינו בע"ה העיקר; ואם נאחז בג' גישתמא אז פי' הרי"ף ודעמיה העיקר ובין כך ובין כך המלה פרסי' היא כמו שכתבנו. וכל זה לפי משמעות המלות הזרות אבל לפי המשך הענין דעתי נוטה לפי הרי"ף, והראיה מדלת אלמנה הנגררת, שלפ"ד נגררת הוא מל"ע جرور פי' ציר שעליו תסוב הדלת ואם כפי' רבינו גשמא היינו בית קבול מה זה שאמר הש"ס על דלת אלמנה הנגררת דלית לה גשמא והא הציר בודאי יש לו חור חלול ובית קבול דאל"כ אין שם ציר חל עליו, אבל לפי' הרי"ף נכון מאוד דמיירי שהדלת אלמנה הנגררת אין לה גישתמא כלומ' אסקופה תחתונה שמוכית עליה שהיא כלי מוכן לנעילה לפיכך אין נועלין בה בשבת (וכן דעת הרמב"ם שם). ועתה זכינו להבין גם לישנא אלמנה כלומ' שהדלת יש לה ציר ולא כן על מה שתוכל לסמוך כמו אלמנה שאין לה בר סמיכין. ועל כל פנים ג' בשמה או בשמי מוטעת היא. ובענין גשמה אדבר עוד בס"ד בע' דלת ע"ש] —

גֻּשַּׁם (Pual, mit Regen befruchtet werden) בב"ר פל"ה (לפנינו פל"ג) ותבוא עליו היונה ר' לוי אמר מהר המשחה הביאתו דלא טפת ארעא דישראל במבולא הוא שהקב"ה אמר ליחזק' (כ"ב כ"ד) אמר לה את ארץ לא מטהרה היא לא גֻּשְּׁמָה ביום זעם. * [אחי"ה עיי' פירוש נעים על זה המאמר בדמב"ן לבראש' ח', י"א. והובא עוד המאמר בשינוי קצת בויק"ר ס"פ ל"א ובשהש"ר פ' הנך יפה רעיתי. ובילק' נח רמז נ"ח ובילק' יחזק' רמז שס"ב. וג' הרמב"ן שם במיא דמבולא וכ"ה בילק' נח; ובויק"ר ובשהש"ר במוי דמבולא אבל בב"ר ובילק' יחזק' הוא כג' רבינו. ודע שבענין גֻּשְּׁמָה יש לרד"ק ביחז' ובשרשי' שני פירושים, א') שהוא שם נפרד במפק ה"א משם גֶּשֶׁם בפלם גדל ופירושו ולא ירד גשמה ביום זעם. ב) שהוא פועל והמפיק לתפארת הקריאה עיי' שם הדוגמאות ובמנחת שי ליחזק'. ופי' השני נ"ל עיקר. והע' זקנים העתיקו גם מטהרה ע"י βρεχομένη כאלו כתוב מְמֻטָּרָה. ובפועל מצאנו עוד בדרז"ל ביומ' נ"ג: שתהא שנה זו גשומה ושחונה ובע' שחן א' הסדר שחונה וגשומה וכ"ה בכ"י א"פ ליומ' עיי' ד"ס שם צד ע"ג. בירו' יומ' פ"ה. דמ"ב רע"ג שנת גשומה שחונה. ויק"ר פ"כ שתהא שנה זו גשומה שחונה וכו', תנחומ' פ' אחרי שנה . . דשונה גשומה וכו'. ובהפעל בב"ב כ"ה: לא הוגשמה רוח דרומית. ובהפעיל במקרא (ירמ' י"ד, כ"ב). ובענין מעלות הגשם עיי' מאמרי רז"ל בברכו' ל"ג. נ"ט: יומ' כ"א: נ"ג: תעני' ב'. והלאה, ג': והלאה ה'. ו': ז'. ח'. ח': י"ט. שם: כ"ב: ב"מ פ"ה: סנהד' ק"א. ק"ח. ירו' ברכו' פ"ד ד"ח. ירו' תעני' פ"ב דס"ה. ע"ג]—

גְּשַׁף (פי' قشف, كسف בל"ע תכונת דבר רעוע היא (in schlechtem Zustand sein בס"ג דפ' התכלת (מנחו' נ' סע"ב) ואי אפי לה מאתמול אגשפא לה. ס"א אינשפא לה [1]) "פי' שניא צורתה [השתא] ולא הויה נאה" * [אחי"ה הועתק מלה במלה מפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (קובץ כ"י באנגייליקא סי' A 5, 18, דף ח': וכמו כן נגרר אחריו בע' תופיני ע"ש. וגי' רגמ"ה ג"כ אינשפא ועליה תסוב אמרתו פי שניא וכו' ובאמת בל"ע نسف, نشف פירושו משתנה מראהו

1) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ה"ב, וכ"ה בנוסחאות. אבל בדפ"ע בש"ס אינשבא.

ותוארו. אבל גם לגי׳ בגימ״ל יש לה פתרון כאמור בתחילת הע׳. ורש״י פי׳ בע״א ע״ש.]—

גֻּשְׁפַּנְק (פי׳ בל״פ טבעות של חותם گُشْپانْگ (Ring mit dem Siegelkasten, Siegelring בפ׳ במה אשה בגמ׳ הבנים יוצאין (שבת ס״ו: וליחתמי בשיתין גושפנקי. ובגיטין בהגדה דנזיקין (נ״ז.) אדליקו שרגי עד דמתחזי בילוניא דגושפנקא. חשיבי דרומאי הוו מייתי בילוניא דגושפנקא ומשמשין (גיטין. נ״ח.[1]). וברי״ג דפ׳ מי שאחזו קורדייקום[2] (שם ס״ה.) כרא בירא ומליה מיא ומיכסיה בטינרא[3]) ותתמיה בגושפנקיה. פ׳ חותם. * [אחי״ה וכנ״ה בגיטי׳ ס״ח. סייר ליה לגושפנקיה, וגיטי׳ נ״ז סע״ב אישדי לך גושפנקא. ברכו׳ ו׳. וליחתמיה בגושפנקא דפרזלא. ולדעתי המלה מורכבת משלש תיבות פרסיות כי גשה פי׳ טבעת, ב או בא פי׳ עם, נקין פי׳ לוח ושטח של טבעת אשר בו חותמין, והמלות גשה ב נקין הורכבו למלה אחת גושפנקא והקבוץ גושפנקין כלומ׳ טבעת של חותם. כי טבעת בלא חותם נקראה בל״פ גשה בי נקין (گُشْه بِي نگين) וזה הפי׳ ברור לי יותר ממה שפי׳ הבלשן הגדול פליישער בהוספות לעמת״ר של לעווי צד תכ״ב. ופערלעס בעט״ש צד נ״ח הודה לו!]—

גֻּשְׁפַּק = גּוּשְׁפְּקֵי (פי׳ בל״יור׳ gausape γαυσάπης כסות מצמר עבה) zottiges Wollzeug בפ׳ מי שאחזו בגמ׳ נשתתק (גיטי׳ ע׳ סע״ב) מאי היא אילימא גושפקי וסדיני פי׳ גושפקי הן גלופקרין הראויין בימות הגשמין וסדינין בימות החמה. * [אחי״ה ובגליון הש״ס מצויין ס״א גושפקר וצ״ל גושפקי אם כיון לגי׳ רבינו עיי׳ הגרי״ב בהפשב״ע. ובה״ג הלכ׳ גיטי׳ דף פ׳ ע״ב גרם ג״כ גושפקי ונ״ב ס״א גלופקרי. ופי׳ גושפק כסות עבה של צמר הביא רבינו בעצמו בע׳ גלפקר ע״ש והועתק מפי׳ הה״ג לכלי כ״ט, ב׳ צד כ׳. ע״ש. ושם בט״ס משפקו והוגה לנכון גושפקי. ובע׳ כשף א׳ הביא רבינו תרג׳ של רקמה (יחזק׳ כ״ז כ״ד) כשפין, ובנוסח׳ וברש״י ורד״ק הגי׳ כושפין וכן בל״ס כושפא Teppich ואולי אחת היא עם ל״י הנ״ל. ורד״ק טעה להשותה עם גושפנק של ערך הקודם לזה. ובל״פ נקרא כסות עבה של צמר גושק, گوشه غوشه ובל״ע غوشق פי צמר].—

גֻּשְׁקַר (א׳) קמח סובין בל״פ خشكار ובל״ע خشكر Kleienmehl (ב׳) בפסולת של משי שנקרא בלא״ש (Flock = Floretseide ברי״ג דבמה מדליקין (שבת כ׳ :) יצחק[4]) בר זעירי אמר גשקרא פי׳ הבינוני היוצא מן המשי ולא מן המובחר. וכפ׳ הנזיקין בגמ׳ לא היו סיקריקון (גיטי׳ נ״ו.) חיוריתא ליכא גושקרא איכא. פי׳ הבינוני שמוציאין מן הקמח ובלש׳ ערבי כשכאר. * [אחי״ה כה״ג הנכונה עד מאד בכ״י ו״ו וב״ר והוא ממש ל״ע הרשומ׳ אבל בדפ״ר גשקר ובשדפ״ע כושקר ובלי נכון הוא שזה נעתק לכתב ערבי خوسقر אולם המלה הנכונה בלשון ערבי׳ خشكار או خشكر כלומ׳ גושקר. וכן בל״ס כושכרא פי׳ פת של סובין. והנה לדעת רבינו וכן לדש״י הונח שם אחד גושקרא לשני מושגים שונים ר״ל על פסולת של קמח היינו פת של סובין ועל פסולת המשי עיי׳ המאירי לשבת. אבל לפ״ד לא יוצדק כן במשפט הלשון כי גושקרא בגיטין (ושם אי׳ עוד גושקרא ליכא קימחא דשערי איכא) הוא ל״פ וער׳ הנ״ל עיי׳ פליישער בהוספות לעמת״ר של לעווי ח״ב תק״ע: ופתרונו קמח סובין. אבל גשקרא של שבת שענינו מן משי גרוע לפ״ד מורכב משתי תיבות פרסיות מן كژ ובל״ע قز פי׳ תולעת של משי זיידענרויפע בל״ש ומן كده פי׳ בל״פ בית וחדר ונקרא בלא״ש Cocon וא״כ גשקרא פי׳ בית התולעת וזה מ״ש רש״י לשבת ד״ה גושקרא: פסולת של משי העשוי ככובעים הוא בית התולעת וקורין לו פולויי״ר ונופצים אותו וטווהו וכו׳ ובמנחו׳ ל״ט: ד״ה והכלך כתוב הלע״ז פלוצי״ל וכנראה זה העיקר והוא בל״צ Floretseide, filloselle אבל בחי׳ המאירי לשבת הגבא בפירש״י הלע״ז בזה״ל והוא בית התולעת הנקרא פנול״ל ע״כ. וא״כ תהיה בל״צ phalène = Seidenraupe וכן נקרא אצל אריסטו על החיות ה׳, י״ט תולעת המשי Phalaena. והנה מה מאד נכון כי רבינו גרס בשבת גשקרא בלי וי״ו אחר גימ״ל (אבל עיי״ע כלך) ובגיטי׳ גרס גושקרא ולפי מ״ש ניחא כי גושקרא של גיטין נאצל מל״ע׳ ופ׳ אשר יש לה הברת ו או קמץ בתחלת התיבה אבל גשקרא בשבת יש לה פתח בהברה ראשונה. ובנו״ג בכ״מ בוי״ו וכ״ה באו״ז הלכ׳ כלאים סי׳ רצ״ד וברי״ף לשבת הגי׳ קושקרא.]—

גֶּשֶׁר (פי׳ כְּשׁוּרָא בל״ס קורה Balken וכן בל״פ جسر עץ ארוך וזקיף) ברי״ג דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ז:) מיעסק בגשורי [בנו״ג רב ששת איעסק בכשורי] אמר גדולה מלאכה שמחממת

---

[1]) ושם הגי׳ הוו נקטי בליונא וכו׳ ובע׳ בלן ד׳ הוכחתי שצ״ל בלימא תחת אמבלימא. והח׳ לעווי גרס בשם רבינו גושפנא ועיי׳ הגי׳ הנכונ׳ בע׳ בלן ד׳ לפי גי׳ כ״י. [2]) כ״ה בכ״י ו״ו. [3]) וכ״ה בנוסח׳ אבל בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ובדפ׳ פיז׳ אטינרא וכ״ה בע׳ טנר, ובכ״י ח״ב בט״ס אנטרא וצ״ל אטנרא. [4]) גי׳ יצחק אי׳ ג״כ בדפ׳ קראקא וכ״ה ברי״ף ובכ״י א״פ אבל בנו״ג רב יצחק.

את בעלה פי' כשורה וגשורה אחד הן והן קורה. (א"ב תרג' את כל לחתים (יחזק' כ"ז, ח') ית כל גשרין) [1]

גֶּשֶׁר (בל"ע جسر ובל"ס גֶשְׁרָא, גִישְׁרָא (Brücke בפ' כיצד מעברין (פ"ה מ"א דף נ"ג רע"א) גשרים ונפשות שיש בהן בית דירה. ובפ' הרואה מקום בגמ' ועל הרוחות (ברכו' נ"ט:) הרואה פרת אגישרא דבבל. הרואה דיגלת אגישרא דשביסתנא (שם). ובפ' אחרון (דכתובות) [דיבמות] בגמ' רבי יהודה בן בבא אומ' (קכ"א.) ההוא גברא דטבע בדיגלת ואסקוה אגשרא דשביסתנא. בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג רע"ב) וקיימן אתרי גישרא לדורנג. * [אחי"ה כן נראה מע' סרג ג' בכל הדפוסי' חוץ מדפ"ר שגרס שם דרודנג וכאן גרס דפ"ר ודפ' פיז' דרונג וכ"ה בכ"י ה"ב אבל בכ"י ו"ז גם כאן דדורנג, ובדפ"ו הגי' כאן דרורנג וכ"ה בכ"י ל"ה, ובכ"י ב"ר דדודנג, ובפי' כ"י רגמ"ה לב"ב הגי' דדוונג, ובע"י דדונג וקשה עלי להעמיד הדבר על בוריו וכנראה הגי' בנוסחאותינו גישרי ד ר ו נ נ ג יש לה על מה שתסמוך כי נהר אחד בחוף פרסית וזוזיאניא שמו Rhogonis (Ῥώγονις) עיי' מאננערט ה' ח"ב צד שצ"א. ועל גישרא דבבל עיי"ע ארב ה' וע' גיזמא. — וכג"ה בעירו' נ"ה: הגשר והקבר. ירו' שבת פט"ו דט"ז ע"ג וירו' עירו' פ"א די"ח: גְשָׁרִין המפולשין. והפעל ממנו ע"ז ב': הרבה גשרים גָשַׁרנוּ. ב"ק קי"ג: דקטילי דיקלי וגָשׁרי גִישְׁרֵי. ועוד מצאתי לבבי נאמן כי גשר יורה ג"כ מושג של צינבאט שהוא אצל הפרסים כמו صراط אצל הערבים הגשר אשר עליו נדונים הצדיקים והרשעים אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם וזהו כונת הש"ס בשבת ל"ב. וגברי היכא מיבדקי א"ר לקיש בשעה שעוברין על הגשר גשר ותו לא אימא כעין גשר. ועיקר כונת ר"ל כי האנשים נדונים על הגשר כדעת הפרסים כאמור אבל מהאחרונים נעלמה הכונה על כן הקשו גשר ותו לא. ועי"ע אוורי ובמאמרי על המלאכים ושדים צד ע'. ובמאמרי במ"ע ד"מ חכ"א צד תקנ"ז והלאה] — (א"ב שערי הנהרות (נחום ב', ז') גשרי נהרתא. ובנוסח' שלנו כתוב (בב"ב) דרוגנג).

* גַּשָּׁר (בל"ע جسر (Fährmann ב"ר ספע"ו וילק' וישלח רמ"ז קל"ב ויעבירם את הנחל (בראש' ל"ב, כ"ד) משים עצמו כגשר נסיב מן הכא ויהיב הכא. וכתב בעל מ"כ נראה שהגימ"ל נקודה בפתח והוא אדם המעביר הספינה לעבר הנהר מעבר השני. עכ"ל ויפה כיון וכ"ה בל"ע.

גַּשְׁתָּא (בל"ס פי' משמוש מפעל גשש עיי"ע. (das Fühlen, Betasten בר"ג דפ' ח' שהצים (שבת ק"ז:) ובפ' העור והרוטב בגמ' ר' יהודה אומר הלטאה כחולדה (חולי' קכ"ב:) [2]) אמר רב אשי [3]) תנא דידן סבר לה כר' יהודה דאזיל בתר גשתא. פי' גשתא הוא משמוש העור ביד אם הוא רך או אשון ואמר גשתא דתנשמת אשון כגשתא דחולדה. * [אחי"ה בנו"ג גישתא. אבל גי' רבינו עדיף שנגזר מפעל גשש. וכגי' רבינו אי' ג"כ בכ"י א"פ הובא בד"ס שבת צ"ד קי"ז:] —

גְּשְׁתָּא (בל"פ چوشیدن، چوشدن פי' יָנַק וא"כ גושתא מניקה, מינקת Säuger d. h. Züg-heber) בע"ז בפ' השוכר בגמ' נטל את המשפך (ע"ז ע"ב:) שאני התם דפוליה חמרא בגשתא ובת גשתא שייך [4]) פי' עושין כמו קנה של זכוכית והיא ארוכה כמו קנקן וכופף מן ראשה כמפח אחת ומכניסה לקנקן ריקן ושואבה בפיו עד שמוציא מן היין לחוץ ואח"כ היא שואבת מאליה כל הקנקן כולו. * [אחי"ה בנו"ג גישתא ובת גישתא וכ"ה בכל המקומות הנ"ל אכן בר"ן מצאתי הגי' גושתא ובת גושתא וזה נ"ל עיקר. ומלתי אמורה בראש הערך שנגזרה מל"פ הנ"ל ופירושה מניקה או מינקת שבא זכרונו בע"ז נ"ח. נכרי שקדח במינקת והעלה פירש"י המינקת הוא קנה חלול המוצא ומעלה היין עד פיו ומוצמו עכ"ל. וא"כ גושתא הוא ממש בל"פ כמו מינקת בלש' עבר. וזה ג"כ דעת רבינו כי בע' מניק פי' וז"ל גוי שקדח במינקת פי' הוא נשתא שפירשנו וכו' ע"ש. וגדולה מזו מצאתי כי הרמב"ם במ"א שם כתב וז"ל מינקת כפופת.. שהניח ראשה לתוך היין שבחבית והראש האחר חוץ לחבית ומצץ היין וכו' ע"ש וא"כ העתיק הרמב"ם גושתא ע"י מינקת כפופת אשר מצץ היין וזה מסכים לפירוש הנ"ל. ועיי' מ"מ ול"מ שם. ובעקבות הרמב"ם הלך הטור בהל' י"נ סי' קכ"ד וז"ל כגון שעושין מניקה כפופה ונותנין ראשו האחד בתוך היין בחבית ומוצצין וכו' וחידוש קצת שמרן ב"י רומז בפירוש דברי

[1]) וכן גי' המתורגי' אבל בנו"ג גִּשְׁרֵךְ וכ"ה ברד"ק. [2]) דבור של משני ר' יהודה אומר וכו' אין מצויין בחולי' שם לפנינו אבל בש"ס של רבינו נראה שהוא מצויין וכן מוכח מעי' רב אי ע"ש. [3]) כ"ה בשבת שם אבל בחולי' לפנינו אמר רב ששת בריה דרב אידי. [4]) בנו"ג גריר וכ"ה בכל מקום שהובאה המלה ברי"ף ובר"ן ובכ"מ ולחם משנה להלכו' מאכ' אסורו' פי"ב הלי"א ובב"י בהלכו' יין נסך סי' קכ"ד. וזה מ"ש הרמב"ם בהל' מ"א שם ונגרר.

הטור על גמרא ע״ז ע״ב: ולא הערה מקור הטור והיינו הרמב״ם הנ״ל. ורש״י פי׳ גישתא שהוא ריופי וכו׳ ע״ש והוא כפ״א של רבינו בע׳ מניק ועיי״ע דיופי.] —

גַּת (מִל״מ ידוע פי׳ יקב ועוד גומה (Kelter, Kufe

בפ׳ שואל אדם בגמ׳ אבל אם מחשיך הוא (שבת קי״ג:) תרגמיה רב נתן בר אמי קמיה דרבא[1] בין הגיתות שנו פי׳ בימי הבציר שמצוי יין והבדיל. „וסלקא שמעתא שאסור לעשות מלאכה עד שיבדיל ואפי׳ לא אמר אלא המבדיל בין קודש לחול דיו. וכן אמר רב אשי דהוה בתראה [כי הוינא בי רב כהנא] א מ ר י נ ן[2]) מקודש לחול ו א פ כ י נ ן סלתי[3]) כלומ׳ מתעסקין במלאכה ובא רב אשי למעט שאין צ״ל כל ההבדלות אבל צריך להזכיר ברכה (ושם[4]) [בשם] ומלכות דלא גרע מברכת מצוה וברכת פירות״[5]) וכן הלכה. בפ׳ כל זית בפאה (פ״ז מ״ו) כרם רבעי . . . ב״ה אומרים כולו לגת. ובסוף חגיג׳ (כ״ד: כ״ה. וכ״ה:) יניחנו לגת הבאה. פי׳ מניחה עם הארץ אצלו ל ש נ ה ה ב א ה. לשעת הגיתות שנאמן עם הארץ על התרומה[6]). ובפ׳ אחרון דזבחי׳ (פי״ד מ״א דף קי״ב.) פרת חטאת ששרפה חוץ מגיתה. ובפ״ד בפרה (מ״ב) שרפה חוץ מגיתה או בשתי גיתות או ששרף שתים בבת אחת פסולה. פי׳ גומה היא בקרקע צורת גת מתוקנת לשריפת הפרה *[אחי״ה ע״י תוספ׳ זבחי׳ שם ד״ה פרת שהביאו פי׳ רבינו. ויקב וגת יש׳ להם חפירה וגומה בנויה בארץ לקבץ שמה יין ושמן עיי׳ בענין תכונתו׳ מ״ש בספרי על העתקה. פרסית לריב״י מאוום צד ס״ה והלאה. וא״כ יתכן שכיון רבינו בהך גיתה של ציונים אחרונים לאותה גומה שהיתה חפורה בארץ. אבל לפע״ד שייך זה הגת לערך הבא אח״ז ע״ש] —

* גַּת, גִּית (בל״ע جثوة והקבוץ جثا פי׳ קבר ומקום קבר (Grabstätte ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ג ע״ד מקום גיסתה ותפיסתה הרי אילו אסורין וכמה היא תפיסתה ד׳ אמות. ופי׳ הרב פ״מ גיסתה מקום שעורפין אותה (העגלה הערופה) ולש׳ גיסטרא הוא וכו׳ ובעל ק״ע פירשו מלש׳ גוססת לאחר העריפה. ובכל זה דוחק גדול הוא ובלי ספק ט״ס הוא ועיקר הגי׳ בתוספתא סוט׳ רפ״ט וז״ל עם הרחבת ביאור: נמצא בעלול העיר לא היו עורפין שמצות עיסוק במדידה כיצד עושין לו שלוחי ב״ד יוצאין ונוטלין סימנים ו ח ו פ ר י ן ו ק ו ב ר י ן אותו ומציינין את מקומו וכו׳ עד ומודדין חוצה לה מקום ג י ת ה ותפיסתה הרי זו אסורה. וכמה היא תפיסתה וכו׳. הרי לא לבד הוראת המלה הערבי׳ אבל גם המשך הענין מראה באצבע שפתרון גיתה: קבורתה ומקום קבורתה. ותפיסה היא ממש כמו ששנינו בסנהד׳ מ״ה: בענין בן סורר ומורה והתניא אין נקברין עמו אמר רב פפא מאי עמו ב ת פ י ס ת ו ופירש״י בתוך ארבע אמות וכו׳ והוא כפי׳ הערוך ע׳ תפס. והראיה שמלת גיתה פי׳ מקום קבורתה ממה שאי׳ בתוספתא אהלות פט״ו: ואיזו היא ח צ ר ה ק ב ר (אהלו׳ פי״ו מ״ח) זו ה ג ת ש ה מ ע ר ו ת פ ת ו ח ו ת ל ת ו כ ו אם יש בה כשיעור וכו׳. ומעתה נוכל ג״כ לפרש חוץ מגיתה של זבחי׳ ופרה של ערך הקודם. וכן זה דפרה פ״ג מ״י נבקעה ועמד חוץ מגתה (ובפי׳ רע״ב הגי׳ מגיתה) לא כפי׳ הערוך לעיל וכמוהו ג״כ רע״ב בפרה פ״ג מ״י עיי׳ תוי״ט שם ד״ה חוץ, כי אם בענין המדובר מל״ע הנ״ל שפתרונה עוד: אבנים נקבצו יחד אשר עליהם נשחטים הקרבנות עיי׳ جثى באוצ׳ מלי׳ של פרייטאג. וא״כ גית הנאמר בפרה אדומה ענינו מ ק ו ם ה ש ח י ט ה.

גַּת = גַּיִת (פי׳ בל״י γόης (Betrüger, Gaukler

בב״ר פע״ב (ע״א) וירא ה׳ כי שנואה לאה: אף הגיתות מאחורי קורים סונטות בה. ס״א אף הנשים. *[אחי״ה בדפ״ר פיז׳ ואמסט׳ הגי׳ הקורות ובדפ״ו בט״ס חקורות אבל יותר טוב גי׳ כ״י ו״ו וב״ר קורים. ובע׳ סנט בכ״י ק״ט אף ה נ ש י ם מאחורי ק ו ר י ן היו סונטות בה ובדפ״ע אף הנשים מאחורי קורים. ובע׳ ק ר האחרון אף הנשים מאחורי קוריים וכ״ה בספר עיקרי התלמוד כ״י לר״א זכות בע׳ קר ושם כהוגן סונטות בה וכ״ה

---

[1]) בדפ״ר בט״ס דרב וראיה שצ״ל רבא מב״ב ח׳ : כתובי׳ מ״ט : ב״ב קל״ה. מ״ק כ׳ סע״א. [2]) וכ״ה בכל הספרים הישני׳ ובכ״י מ׳ ובנו״ג הוה אמר וכ״ה באו״ז הלכ׳ מו״ש סי׳ צ׳. [3]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו וה״ב בע׳ סלת וכ״ת בהלכ׳ אבדלה לריצ״ג צד י״ז וכן מוכח מחי׳ הרשב״א לשבת, ובר״יף כ״י הובא בד״ס שבת צד קפ״ב. ושם בגליון כ״י א״פ והפכינן. ובאו״ז שם ו ה פ כ ו והוגה שלא בדיוק וסלתי׳ יען שבנו״ג ומסלתית סילתי ובכ״י מ׳ יותר טוב ו ס ל ת י נ ן סילתי וכ״ת ברי״ף שלפנינו. ובדפ״ע בכאן בט״ס ואפיקנן. [4]) צ״ל כמו באו״ז. [5]) כ״ה מלה במלה באו״ז הנ״ל בשם ר״ת ז״ל ועוד עיי׳ בב״י או״ח סי׳ רצ״ט שיטות שונות של גאונים וזה מ״ש וכן הלכה, לקבוע הלכה כדעת ר״ת אשר עליו יסד פירושו. וכן העלה לדין הרשב״ם בריו״ף כ״י עיי׳ ד״ס שבת צד קפ״ב. אות א׳. [6]) וכן משמע מפי׳ התוספ׳ כ״ד: סוף ד״ה שביהודה ובכ״י מ׳ גרס במקום לגת הבאה: לשנה הבאה ונ״ל שהגהת הכותב היא שהרי לקמן כ״ת. גם בכ״י הגי׳ לגת הבאה.

בכ"י ערוך ודפ"ר אבל בדפ"ו ובאסיל בט"ם סוטנות. ועוד עיי"ע אפזים. ובדפ' אמ' גורס קוריים יען שרצה ר"ב לפתור את המלה מל"י Schnurre καῖρος d. Webstuhls פי' כלי אריגה עיי"ע קירוס ואחריו נמשכין בעל כ"כ בפי' אחד ור"ש באבער בפסיקתא דר"כ צד צ"ב הערה י' וה' לעווי בע' גתיה והאחרון הכביד לפרש גתיה מל"ע וכבר עמד על טעות זו פליישער בהוספות שם צד תל"ח. ואת אשר ונ"ל כי גית ובלש' נקבה גיתה הוא ל"י הרשומ' פתרונ' רמ' ומתעתע אשר הביא לצחוק את המון עם ע"י אחיזת עינים אשר עשה. קורים צ"ל קורים פי' בל"י לצנות κόρος ופי' סונטות בל"ע משחק משם ضنط שחוק והוללות. ושיעור המאמר הקשה הוא אף המתעתות המאחזות עינים בלצנותיהן עשו שחוק ולעג מלאה לומר שאין סתרה כגלויה פי' שאין תוכה כברה נראת צדקת ואינה צדקת. והראיה לאמיתת הכונה הזו מאסתר רבה פ' יום השביעי שדרש שם בגתא ואבגתא אר"ש בר' ינאי אמר הקב"ה משחק אני עליהם אביא גתיות מאחורי הקוריים. ולפ"ז נראה ברור שהגתיות הן נשי לצנות שהיו עושות שחוק בפי כל. ובא המדרש להורות הפלגות דברים שאף נשים כאלו אשר שקר ענו בפיהן וחזו שוא וקסם כזב היו מליזין על לאה שאינה צדקת ובהיותה צדקת לא היתה מרמה באחותה. — ובנו"ג נתיות ובילק' ויצא רמז קכ"ה חסר כל המאמר ונ"ב סונטין: מדברין] —

גַּת (die philist. Hauptstadt) בגמ' נ' מלכים בחלק (סנהד' קי"ב.) לכן תתני שלוחים על מורשת גת (מיכה א', י"ד) אמר רב חנינא [1]. בר פפא אמר הקב"ה לכן תתני שלוחים כלומ' שנתגרשו ממלכות לבני דוד שהרג את גלית ולקח העיר שלו ששמה גת והורישה לכם (עיי' ד"ה א', י"ח, א') [בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל] (מיכה שם) בתי אכזיב אתם לביתו של דוד לאכזב למלכי ישראל כלומ' הכזבנות יתהפך למלכי ישראל שכולם ילכו לחבל. *[אחי"ה וערך זה נפרד מע' הקודם לפי גי' כ"י ודפ"ר אבל בשדפ"ע מסודר בלי נכון בע' הקודם. ונמ"ל הפך בלי צורך סדר ארבעה ערכים]. —

גֵּת = גֵּית (מפעל גְּאִי = גְּיִי והשם גֵּיוּת Stolz, Uebermuth או מל"ע جاظ הולך בגאוה; והשם جيظ) בפ' הגוזל זוטא בגמ' נטלו מוכסין (ב"ק קי"ד.) גוים דדייני בְּגֵיתַי פי' בכח בגיאות בלא טענה. *[אחי"ה ובע' מגסתא פי' רבינו באריכת דברים ע"ש ורש"י גורס: בגיותא ופי' בגאוה ובזרוע אבל בב"מ ל': ד"ה דיני דמגיזתא גורס דייני בגזתיא, עיי' הגהת הגרי"ב שהניחו בצ"ע. וגי' בגיתי אי' ג"כ בנוסח' ובשט"מ אבל גי' גיותא נ"ל עיקר וכ"ה ברא"ש. וטעם מלת גיותא בהשאלה תקיפה ועוות הדין וכ"ה בל"י ὕβρις גאוה ותקיפה ועוות הדין. ובכ"י ערוך פאריז אי' בסוף הע' וז"ל רב האי ידרס בגיתיה ופסרה באל מגאספה עכ"ל ובלי ספק הגהה ערבית זו מהחכם הקדמון אלטארה הוא ובהעתקתה ללש' עבר פי' רב האי גורס בגיתיה ופירשו ע"י מגאספה. וזה נכון מאוד כי غيظ בל"ע כעס וחזקת היד וכן ענין המלה הערבית مغضبة ולפי זה צ"ל באל מגסאבה] —

☞ גֵּית (בל"ס גַּת פי' בהמה ונגזר מל' צינד gaêtha ובל' סנסקריט gaitha פי' עשירות בבעלי חיים ועדרי צאן irdisches Besitz-thum. Hürde עיי' יוסטי צינדליקסיקאן צ"ח) תרג' מקנה צאן ומקנה בקר (בראשי' כ"ו, י"ד) גיתי ענא וגיתי תורא). *[אחי"ה וכן תרג' אנשי מקנה (שם מ"ו ל"ד) גברי מרי גיתי. ותרג' בנוקדים (עמוס א', א') דהוה מרי גיתין, ושם (ז', י"ד) בוקר אנכי: ארי מרי גיתי אנא. והובא התרגום זה מרב יוסף בנדרי' ל"ח סע"א. והיחיד גֵּיתָא תרג' כל רכוש ומקנה (ד"ה א', כ"ח א') כל קנינא וגיתא. וזה ממש כהוראת לשון צינד הרשומה] —

[1]) כ"ת בדפ"ר וכ"ה בנוס' ובילק' מיכה א', ובשדפ"ע חיננא.

נֹזר תֹפארת נֹעטר יֹריאיו חֹומל חֹילץ זֹירז קֹיבול יעף עייף ואמל בספר הערוך לערוך ערך
גימ״ל ובִקשתי לאוזן יפתח דלת להניחני לסדר ערך דלת.

אחי״ה כ״ה בכ״י ל״ד ושם תחת חומל בט״ס הגמל. ובכ״י ו״ו א׳ אי׳ זיזד וצ״ל כמו בכ״י ו״ו ב׳ ;
זירז. ושם ושם הגי׳ לאזון ובכ״י ו״ו ב׳ ע״י קוצר הבנת בעל המעתיק נתערבב השיר עם ערך דב, וגם שם במקום אמל הגי׳ : ואגיל. ובכ״י ה״ב נמצאו החרוזים : סליק ערך גימל תהלה לאל חסד גומל. אתחיל ערך דלת. בעזרת אשר לו עוז וממשלת. ובכ״י ב״ר אי׳ כזה : סליק ערך גימל מספר הערוך בעוז אלהינו יחיד ושמו ברוך. ולעזרתו נפשי תמיד מיחלת בהתחילי ערך אות הדלת. ובכ״י בריטיש מוזיאום בלונדון נפקד מקום החרוזים ואי׳ רק בזה״ל נשלם אות גימ״ל יחיל אות דלת.

תם חלק שני.

הרי זה לקט לחלק הראשון.

אמר חנוך יהודה מאשר יקר לי ספר הערוך אשר בכתם אופיר לא יסולה ומרוב תשוקתי לעשותו ערוך בכל ושמור לכל דורשי התורה באמת לכן גמרתי אומר להניף ידי עוד הפעם על החלק הראשון מזו ההוצאה לנקותה מחלאת השבושים הנופלים בדפוס וגם למלאות החסרון הנשאר בקולמסי או בדפוס. ומה גם שבא לאמתחת ספרי האוצר הגדול של פירושי כ״י רגמ״ה ור״ח ז״ל לכמה וכמה מסכתות אחרי שגמרתי החלק הראשון ומן הנמנע היה לספח שמה דבריהם היקרים והשואותם עם פירושי רבינו נתן בע״ה. אבל אחרי שדקדקתי בכתבי יד הנ״ל וצרפתי וזקקתי והגהתי ותקנתי דברי בעל הערוך דעתי נאמנה כי כל נפש היפה תברכני בגלל הדבר הזה בהביטי עוד הפעם בסקירה אחת ובקיצור נמרץ על הערכים שנחוצים לתקון או לתשלום ובצפיתי צפיתי כי ע״ז ברכת אובד ונאבד תבוא עלי. וזו שכחת הלקט:

מבוא צד IV שורה ל״ד החלטתי כי פרקי דר״א מובאים ראשונה בספר הערוך אבל בע׳ טנדס אוכיח בעזרת האל כי ראשון לציון בא זכרונם ע״י הגאונים עש״ה.

צד IX	שורה ד׳	קודם חזר ב׳ נשמט: חזינא.
„ XI	„ ל״ח	ארץ ששוניא אולי היא ארץ Sachsen (Saxonia) כאשר העירני ידידי הרב הח׳ ר׳ יעקב שטיינהארט מעיר אראד.
„ XVII	„ ד׳	בענין אדא מרי הרחבתי דבורי בערך הרדפה.
„ XX	„ מ׳	קודם ענין סדור קדושא נשמטה זו השורה: ובענין הלל בלילי פסחים הובא פירוש רצ״ג מרע״ג ומרה״ג בחידושי הרשב״א לברכות י״א. סד״ה אחת ארוכה.
„ XXXV	„ כ״ו	אחר מלת טרפיז נשמט: שט״מ לב״מ פ״ט: עיי״ע רכס.
„ LXVI	„ י״ב	בענין מח העירני ידידי דר׳ שטיינהארט כי כגי׳ רבינו אי׳ ג״כ בכ״י ש״ס (עיי׳ דקדוקי סופרים לשבת צד ס׳.)
„ LXVII	„ ח׳	וידידי הנ״ל העירני כי ציון הירושלמי בע׳ ערב א׳ נמצא ג״כ בטור חו״מ סי׳ תקפ״ה וכן הביאו מרן בית יוסף שם בשם הרק״ח וסמ״ג ועיי׳ היטב בפרדס סי׳ קע״א ובשבילי הלקט.

פנים:

צד	עמוד	שורה	
ד׳	א׳	ל׳	אמיתת פירושי בענין אבבית = עבבית נראה מהעתקת קדחת שהובא במדרש לקח טוב המכונה פסיקתא זוטרתא אשר הוצאתו חדשה מקרוב באה לנו ע״י החוקר המפואר מהר״ש באבער עיי״ש מבוא י״ד. ועוד עיי׳ ערך זרף ומ״ש.
ה׳	ב׳	כ״ג	צ״ל: עיי׳ ערך טלי א׳.
—	—	ל״ה	גם בכ״י פירוש רג״מ למנחות (בקובץ כ״י אנגייליקא סי׳ A, 5. 18, דף כ״ג:) הגי׳ (כגי׳ רבינו) וז״ל: וכל אביזריהו כל מה שצריך לה נודרין דהיינו נסכין עכ״ל. ודע כי בסנהד׳ ע״ד: בדפוסי׳ הישנים בגמ׳ ורש״י (מלבד בפעם האחרון) אברזייהו ועפ״י הגהת המהרש״ל הדפיסו כלפנינו עיי׳ ד״ס לסנה׳ צד ק״ה: ושם הובא לעז ברש״י ד״ה אבזרייהו: בכל הדפוסים הישנים לוראפרטנמנט ברי״ש ושמחתי מאוד על המציאה הזו. כי כן שערתי בנפשי בע׳ אבזר.

צד	עמוד	שורה	
ו'	ב'		קודם ע' אביי נשמט ערך שלם מהוספת ר"ב בצרוף תשלומי וכה צ"ל: ☞ אַבְטוֹמַטוּם (מל"י αὐτόματος וממנו בל"ם אוטומטון (Automat, durch Zufall von selbst entstanden) מדרש תהלים מזמור ראשון: ולב כסילים לא כן (תהלי' ט"ו ז') אלו המינים האומרים אבטומטום הוא העולם פי' בל"י מניע עצמו בלתי מניע חצוני וגם מלה זו מורה על דבר בא במקרה זולת כוונת פועל). [אחי"ה בנו"ג בש"ט פ' על כן: אלו המינין שאומרים טוממטום הוא העולם וכן בילקוט משלי ריש רמז תתקנ"ג הגי' אלו האפיקורוסין שאומרים טוממטום הוא העולם. וגי' משובשת היא וצ"ל כמו שהגיהו ר"ב וכ"כ ופי' המלה היונית הנ"ל נפל במקרה, נעשה מאליו].
י'	ב'	כ"ח	וירוש' שקלים צ"ל: וירוש' שבועות ועוד עיי' מבוא הירושלמי למהר"זף צד ע'.
י"א	א'	י"ג	מה שכתב הרמב"ם כי האביונות נקראו בל"ע פרוס אל נכר אין לו פתרון אבל בכפתור ופרח פרק נ"ד הגי' (כמו שהעירנו ד"ר שטיינהארט) פקוס אל כפאר וזה נ"ל להגיה פקוה אל כפאר והוא בל"ע فقاح الكبر פי' נץ הכפר Kappernblüthe.
כ"ד	ב'	ט'	הונגיהון צ"ל: הונגיהון ושם שורה ט"ו צ"ל حجن
כ"ה	א'	י"ח	כלומ' וכו' הוא נעתק מפי' ר"ח ואלה דבריו בפי' כ"י ר"ח לסנהד' (בקובץ כ"י אנגייליקא סי' A, 10, 2) דף פ"ז ע"ב: יכול לומר אנוסטוון אני בתוכה כלומ' יכול הוא שיאמר שדה זו של [גוי] היא ואני ארים בתוכה ע"כ וכגירסתו אי' גם בכ"י ערוך שהבאתי שם בהערה א' וכ"ה אגיסטוון בכ"י ש"ס עיי' ד"ס לסנה' צד ל"ד.
כ"ח	א'	ט"ו	בענין פי' הציון מערכין (ל"ב.) קצת אי' באופן אחר בפי' רגמ"ה כ"י (בקובץ כ"י אנג' הנ"ל דף קנ"ט.) וז"ל: ולא בעיר חומה כלומ' אינו כלפנים מן החומה עיר שגגותיה חומותיה איכ' דאמ' שכל החומה סביב מלאה גגות ואיכ' דאמ' שגגותיה המשופעין עד הארץ והן הן החומות ע"כ.
ל"ב	ב'	כ"ה	קלינן לאודרא (מנחות מ"ב:) בנ"ג קלינן ליה לאודרא אבל כגי' רבינו אי' ג"כ בפי' כ"י רגמ"ה למנחות (בקובץ כ"י אנגי' דף ג':)
ל"ז	א'	י"ג	צ"ל κλέψυδρα ועיי"ע חלפסדרא.
—	—	כ"ט	אחר דבור המתחיל אדק נשמט: וכן בל"ע حدق פי' הביט והלטיש עיניו בדבר, פעסט הינשויען, דיא אויגען פעסט חינהעפטען.
—	ב'	ח'	בסוף הערך צ"ל ועיי"ע טינץ ומ"ש.
מ"ג	א'	י'	וכל בוסר וכו' ור"ח בפי' כ"י לשבועות (בקובץ כ"י אנג' דף כ"ד.) אי' כמו כן וז"ל: פי' הני אהיני סליקי פי' בוסר והן פגי תמרים שלוקין של גוים וכו'. ועיי' פ"א בסוף תשובות גאונים קדמונים דפ' בערלין דף מ"ב. ד"ה אהיני סליקי.
מ"ה	א'	כ"ח	בסוף הערך צ"ל ועיי"ע טהר ב' ומ"ש בהערה.
מ"ט	ב'	כ"ו	ושורה ל"ב צ"ל ז' א'.
נ"ט	ב'	ל"ו	בקצת העלים נשארו שתי מלות אשכנזיות: der Punkt ויש למחקן.
ס"א	א'	ו'	וכגי' רבינו בן אטיטוס אי' ג"כ בפי' כ"י רגמ"ה לתמורה (בקובץ כ"י אנג' דף רל"ב.)
ע"ה	א'	כ"ה	וכמו ששערתי כן הוא כי בכ"י פי' ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנג' דף כ"א.) אי' באמת בבית אבטא ופיר' אל מצל בל"ע ונ"ל שהוא ל"ע المطلة פי' חמת מלאה מים וזה מתנגד לפי' התוספות בדברי ר"ח עיי' ע"ז ל"ד: ד"ה אבטא

צד	עמוד	שורה	
			וגם בתשוב׳ גאונים קדמונים הנ״ל במקום הנ״ל אי׳ הגי׳ בבי״ת: אכאטא אולם הפי׳ דאי׳ שם מראהו שחור קשה להלמו וכהפך צ״ל לבן וכיוון ללע״ר ابيض לבן.
פ׳	א׳		סוף העמוד פי׳ עצי וכו׳ וז״ל רגמ״ה בכ״י למנחות (בקובץ כ״י ל״ט ע״ב) כלי עץ ששמו אבטולגוס (!) שאין דמיו יקרין כל כך אבל כלי מסימס עץ יקר הרבה חשוב ולא בטיל ע״כ.
פ״א	א׳	כ״ט	מן פירוש אם ישנה עד גמירא הועתק מלה במלה מפי׳ רגמ״ה כ״י לערכין (בקובץ כ״י אנג׳ דף קי״ג.)
צ״ד			בהערה ב׳ עיקר הגי׳ רבובה עיי׳ ערכו ועוד ע׳ אירוס ב׳.
צ״ח	ב׳	י״ב	צ״ל البورق
ק״ד	ב׳	י״ח	פי׳ שנותן עיניו וכו׳ הועתק מלה במלה מפי׳ רגמ״ה כ״י למנחות (בקובץ כ״י אנג׳ דף י״א ע״ב).
ק״ט	ב׳	מ״ב	בענין פי׳ מוריים וכו׳ הלך רבינו בשיטת דר״ח ואלה דבריו בפי׳ כ״י לע״ז (בקבוץ כ״י אנג׳ דף כ״א.) ת״ר המוריים אומן פי׳ ציר של דגים כובשין הדגין הקטנים במלח על החביות הגדולות נקרא מורים הציר היוצא מהן פעם ראשונה ושנייה מותר כיון דשמינא אין צריך למירמא ביה חמרא שלישי קלישי שומנייהו דדגים ויהיב בהו חמרא הלכך משלישי והילך אסור ע״כ.
קנ״ח	א׳	י״ט	וכמו גי׳ רבינו אסטמכא דליכא אי׳ ג״כ בפי׳ ר״ח לע״ז כ״ט. (בקובץ כ״י אנג׳ דף י״ז:) וז״ל פי׳ אסטומכא בל״ע אלמעדה ע״כ והוא ל״ע المعدة פי׳ כרס Magen.
—	ב׳		בסוף השורה צ״ל הל״ט במקום הל״א שנדפס בטעות.
קס״ו	א׳	ט׳	וכה״ג איסטגנינית של דוד בכ״י פ׳ הובא בד״ס לסנה׳ צד ע״ג. ובכ״י ק׳ איצטגנוני של דוד ובכ״י ר״ח (בקבוץ כ״י אנג׳ לסנה׳ דף ק״ד.) אסטגנינו של דוד.
קפ״ג			בהערה א׳ צ״ל בסופה: ועוד עיי״ע טכטך ומ״ש.
קצ״ד	א׳	כ״ה	מה — מאה ממש וכו׳ פי׳ אספרמקי מיני בשמין הן נעתק מפי׳ רגמ״ה למנחות (בקובץ כ״י אנג׳ דף ד׳.) וז״ל מה . . שאל ממך כלומר מאה שואל וכו׳ אספרמקי מיני בשמים עכ״ל.
קצ״ז	א׳	כ״א	פי׳ שהביא רבינו בשם ר״ח לי׳ בפי׳ ר״ח כ״י לשבועות (בקבוץ כ״י אנג׳ דף נ״ג ע״ב) אבל גירסתו סקונדרי אי׳ שם.
ר״ד	ב׳	כ״ה	יש מפרשים וכו׳ כונתו על רגמ״ה וז״ל בכ״י ערכין (בקובץ כ״י אנג׳ דף קמ״ב סע״א) איסתוורא שקורין קאבילא עד ארעא נחית ואין בו פיסוק עד סוף העקב. שוק מעל דמעל שוק הוא עצם שמגיע עד הארכובה וכו׳ ע״כ. ולתיבות האחרונות הללו מסכים גם פי׳ אסתוורא דערוך שם.
ר״ה	א׳	כ״ו	במקום הבא צ״ל באה ושם עמוד ב׳ שורה ג׳ יש להוסיף אחר מלת שמיא: וכ״ה בכ״י ש״ם כמו שאוכיח בע׳ טהר ב׳.
ר״ז	ב׳	י״ג	פי׳ עד בסלע דאורייתא הועתק מפי׳ רגמ״ה לבכורות (בקובץ כ״י אנג׳ דף קי״ג.)
רי״א	ב׳	י״א	אחר אחי״ה יש להוסיף ובפרקי דר״א ר״פ כ״ג הגי׳ חמש אפטניות בצד אורך ימינה של תיבה.
—	—	ל״ו	פי לכטין צ״ל פי לכטיר ובשורה שאחריה יש למחוק קו מבין שתי מלות יוניות.

צד	עמוד	שורה	
רי"ב	ב'	ל"א	(פירוש) וכו' ויש להוסיף ודוגמתו ראה בע' הדפה ובע' ותיק.
רי"ג	א'	ל"א	פי' אופי וכו' והוא מפי' ר"ח כ"י לע"ז (בקובץ כ"י אנג' דף ט"ז ע"א) ועוד פ"א בערוך שם נעתק מפי' ר"ח (שם) וז"ל כי אופי בנהרא פי' יבואו עליה רעות רבות אם אינה הורגת מהן כמו חריות שעל הנהר וכו'.
רכ"ג	ב'	ג'	פי' ההוצאה וכו' הועתק מפי' ר"ח כ"י לסנהד' (בקובץ כ"י אנג' דף פ"ג ע"א) וז"ל פי' אפסוניא הוצאת המאכל והכסות.
רכ"ד	א'	ל"א	פי' לענה וכו' הועתק מפי ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנג' דף י"ח ע"ב) ושם כגי רבינו-לפי כ"י בארג בד' ועיי"ע בארג ומ"ש.
רל"ז	א'	ה'	פי' שם ע"ז וכו' הועתק מפי' ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנג' דף כ"ח ע"א.)
רמ"ד	ב'	כ"ז	קודם ודי בזה נשמט כזה: ועוד מצינו הוראת אפריקי במובן Ιβεριχή Iberien כמו שאראך בע' טט.
ר"נ	ב'	ל"ו	אקרבנין ט"ס וצ"ל עקרבנין.
רנ"ב	ב'	ו'	ותניא בפ"ק דע"ז וכו' והוא כפי' ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנג' דף י"ב ע"ב) וז"ל דתניא אין הולכין לאצטדינין מפני שהן שופכי דמים ר' נתן מתיר מפני שני דברים אחד שצווח ומציל ואחד שאם יהרגוהו יעיד שמת להשיא את אשתו עכ"ל נשמע מזה כי לפני ר"ח מונחת גי' בע"ז י"ח: כמו בירוש' וכ"ה בתוספתא ובע"י הראשון ובכ"י ש"ס לע"ז עיי' ד"ס למקומו וחידוש שנעלמו מעיניו דברי הערוך.
רס"ב	ב'	ו'	אור גר וכו' גי' ופי' דרבינו הועתק מלה במלה מפי' ר"ח כ"י לסנהד' (בקובץ כ"י אנג' דף צ"ג ע"א.)
רצ"ה	ב'	ל"ד	פי' ובא רבא וכו' עד פ"א שייך לר"ח והועתק ממנו מלה במלה כמוכח מפי' ר"ח כ"י לסנה' דף צ"ג ע"א בקובץ כ"י אנג'.
ש"א	ב'	כ"ו	פי' וכו' הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לבכורו' (בקובץ כ"י אנג' דף ק' ע"א).
ש"י	א'	ל"ו	פי' כמו וכו' הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקבוץ כ"י אנג' דף ק"ח ע"ב) וז"ל נמרחו אשכיו נימוחו ביציו שרוח באשכיו שנפוחין ביציו שמראיו חשוכין שהוא שחור ככושי . . . קסבר ר' חנינא גורעין ומוסיפין ודורשין גורעין [א] מאשך ומוסיפין אותו במרוח והוי ליה מראו וגורעין ח' ממרוח ומוסיפין במקום א"ש שבאשך והוי ליה חשך והיינו מראה חשך שמראיו חשוכין ע"כ.
שכ"ה	א'	ל"ט	קודם אי לזאת נשמטו התבות: ככה דן דין אמת הרב הח' וויים בעל דור דור ודורשיו ח"א צד נ"ט.
שכ"ח	ב'	כ"ח	פי' שומר וכו' שייך לר"ח ואלא דבריו בפי' כ"י לע"ז (בקובץ כ"י אנג' דף כ"ו ע"ב) פי' אישתימא אפיטרופא הממונה על האוצרות וחותם נקרא אישתימא ע"כ.

תקונים והשמטות לחלק השני

צד	עמוד	שורה	טעות	תקון
ב	ב'	ו'	עיי"ע בואתן.	עיי"ע בואת.
י"א	א'	כ"ו	קודם מלת בנין חסר סימן כזה:)	
ס"ט	ב'	ד'	צ"ל כזה: תשו' רדב"ז סי' קנ"ח, תשב"ץ ריש חלק ג'.	
—	—	ה'	סי' ו'	סי' ס'
—	—	ז'	נשמט: כל זה עיי' בס' צור נעש' לרימ"ל צונץ n 442.	
ע"ט	א'	ל"ב	קודם של פרשים נשמט סימן כזה:]	
פ"ד	א'	ט"ז	יש למחוק סימן כזה:]	
קכ"ד	א'	מ"א	בן תלמיון:	בר תלמיון.
קס"א	א'	כ'	ندى	ندًى
רי"ד	ב'	כ"ד	קודם או בית צ"ל ועיי' תענית כ"ד:	
רכ"ז	א'	ט'	gerrinnen	gerinnen
רנ"ג	בהערה	ב'	سجون	سخون
רס"ג	ב'	ט'	كنجور	گنجور
רע"ח	א'	ל"ח	كيل	گيل
שכ"א	א'	מ"ד	τετράπολος	τετράπυλος
שכ"ב	א'	ל"ח	كنده	گنده
שכ"ז	ב'	כ"ט	جويش	خويش
של"ה	ב'	כ"ז	ענינו.	ענינן.